

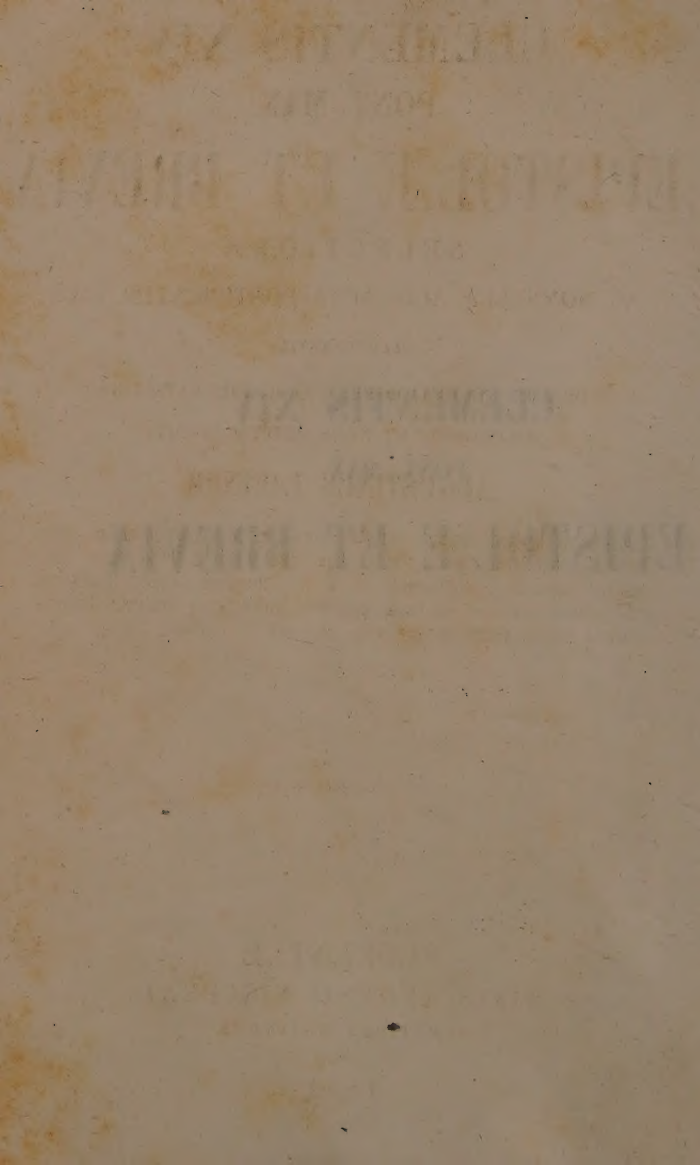
G. 6

CLEMENTIS XIV.

PONT. MAX.

EPISTOLÆ ET BREVIÆ

CLEMENTIS XIV

PONT. MAX.

EPISTOLÆ ET BREVIA

SELECTIONA

AC NONNULLA ALIA ACTA PONTIFICATUM EJUS

ILLUSTRANTIA

QUÆ EX SECRETIORIBUS TABULARIIS VATICANIS

DEPROMSIT ET NUNC PRIMUM EDIDIT

AUGUSTINUS THEINER

Congregationis Oratorii romanæ presbyter, consultor SS. Congregationum Indicis librorum prohibitorum, Episcoporum et regularium ac Sancti Officii, socius Congregationis specialis de Immaculata B. M. V. Conceptione, Collegii theologorum Archigymnasii romani et Academiæ pontificiæ Archæologiæ, Præfectus-Coadjutor secretioris Archivi sanctæ romanæ sedis, etc., etc.

Property of

CBF

Please return to

Graduate Theological

Union Library

FLORENTIÆ

TIPIS ALOYSII NICCOLAI

SUMPTIBUS EDITORUM

1854

219.8
C626

PRÆFATIO.

Validissimis rationibus permoti consilium inivimus annales gloriosissimi pontificatus Clementis XIV Pontificis Maximi separatim edere ac vernaculo idiomate conscribere, quarum illa præcipua fuit, ut ita utilitati omnium magis consuleretur. Satis disseruimus hac de re in præfatione, quam ipsis annalibus præmisimus, quo fit ut supervacaneum omnino esset quæ ibi diximus denuo repetere.

Consilium hoc nostrum exigit et rationi rerum prorsus consentaneum esse videtur ut singulare volumen quod dicunt Documentorum adornaremus, quæ mirifice faciunt ad corroboranda quæ in Annalibus Clementinis narravimus nec non ad degustandum magis magisque il-

lum pietatis, mansuetudinis ac caritatis spiritum quem omnes Clementis XIV Pontificis Optimi Maximi epistolae singulari quodam modo redolent, quique vere seraphicus dici potest.

Subjuximus denique alia quaedam haud adspernanda documenta, quae historiam istius temporis adprime dilucidant.

Utere itaque, humanissime lector, hac qualicunque documentorum suppellectili, quae tibi et Pontificis Opt. Max. et sui temporis imaginem summa fide depingunt.

Dabamus Romae ex Museo Vallicellano presbyterorum Congregationis Oratorii S. Philippi Nerii, idib. februar. A. Dom. M.DCCC.LII.

CLEMENTIS XIV

PONT. MAX.

EPISTOLÆ ET BREVIA SELECTIORA.

I.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 junii 1769.

Carissime in Christo Fili noster, salutem et apostolicam benedictionem. Dilectum filium nobilem virum Josephum Henricum marchionem de Aubeterre Majestatis tuae apud hanc apostolicam sedem oratorem, et semper antea propter egregias illius virtutes plurimi fecimus, et nunc ad pontificiam dignitatem divina clementia evecti ob singularia ejusdem in nos perspecta studia mirifica benevolentia complectimur. Hinc facile Majestas tua potest cognoscere quam aegre feramus tam cito a nobis eundem discedere, quem diutius penes nos commorari maxime cuperemus. Verumtamen, cum suae ipsum rationes isthuc revocent, atque idcirco postulanti Majestas tua redeundi facultatem concesserit, Nos et illi luculentissimos paterni animi nostri sensus declaravimus, et Majestati tuae testatum esse volumus cunctas in amplissimo obeundo munere integritatis, fidei, prudentiae, ac in Nos etiam pietatis partes esse ab illo praeclare cumulas. Idem dum humanissimas tuas redderet litteras, quibus Nos de illi concessa reditus venia certiores fecisti, demandatum sibi tuae

filialis erga Nos atque apostolicam hanc sedem declarandae observantiae officium accuratissime peregit. Nos invicem illi summo opere commendavimus ut nostri in te paterni amoris magnitudinem tibi quam uberrime explicaret. Persuasissimum enim illud esse Majestati tuae vehementer optamus, nullum officii genus, nullum singularis benevolentiae testimonium proficisci a Nobis posse quod non libentissime in te conferre cupiamus, ut ita nostrum summum studium atque eximiam erga te voluntatem reipsa in omnibus tibi comprobemus. Demum a Deo optimo maximo enixe petimus, ut faustos rerum tuarum, consiliorumque omnium successus esse velit, nosque caelestium munerum auspicem apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, universaeque regiae domui tuae amantissime imperitur. *Datum Romae apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris, die 14 junii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

II.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 junii 1769.

Carissime, etc. Ob egregias animi dotes ac singulares virtutes quibus Majestatis tuae apud nos oratorem, consiliarium actua-lem, intimum camerarium dilectum filium nobilem virum Ernestum comitem de Kaunitz Rittberg instructissimum esse cognovimus, vehementer sane cuperemus ut idem post gratulationis ac filialis observantiae tuo nomine praestitae officia praeclare nobiscum peracta diutius penes Nos commoraretur. Quoniam autem eundem Neapolitanae, qua perfungitur, legationis rationes illuc revocant, quemadmodum venientem ad Nos libentissime excepimus, ita tuo jussu proficiscentem luculentissimis pontificiae benevolentiae testimoniis prosequimur, et Majestati tuae, quas uberiores dare possumus in commisso obeundo munere illius fidei, prudentiae, ac in Nos pietatis significationes universas reddimus. Porro confidimus fore ut idem Majestatem tuam certiore faciat de nostri in te studii atque amoris magnitudine, tibi que significet quam ingentem spem de tua satis

omnibus perspecta religione, atque in Nos ac sanctam hanc sedem peculiari studio habeamus. Dilecto filio nostro Alexandro S. R. E. diacono cardinali Albano demandatum esse ut Majestatis tuæ rerum curationi præesse pergeret, Nobis est jucundissimum; illum enim et plurimi facimus, et magnopere diligimus, et diligenter curabimus ut in egregia sacerdotio ac imperio navanda opera nullas paternæ nostræ benignitatis partes desideret. Interim Majestati tuæ a Deo bonorum omnium largitore, ad sacrosanctæ religionis incrementum ac christianæ reipublicæ tranquillitatem fausta ac felicia omnia deprecantes, apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, amantissime impertimur. *Datum Romæ, etc., die 21 junii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

III.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 21 junii 1769.

Carissime, etc. Perspectissimæ Augustæ Caesareæ domus pietati eximiaeque in hanc apostolicam sedem observantiae ea plane consentiunt quæ retulit Nobis dilectus filius nobilis vir S. R. I. comes de Kaunitz Rittberg, actualis consiliarius, intimus camerarius et orator apud Nos tuus, quæque Majestas tua perscribit de ingenti gaudio quod ob Nos ad Christi in terris vices obeundas divino consilio in supremo Ecclesiæ culmine constitutos percepit. Hi pii religiosique animi tui sensus neque novi Nobis, neque inexpectati fuerunt, cum Nos ipsi paucis ante mensibus Majestatem tuam nostra S. R. E. cardinalium comitia invisentem aspexerimus atque allocuti simus, et coram excelsam virtutem ac sapientiam tuam ore, vultu, oculis emicantem multa cum jucunditate admirati. Tanto igitur magis hoc tuæ in Nos filialis observantiae testimonio laetamur, eamque, quam ad hoc gravissimum sustinendum munus in nostris viribus non habemus fiduciam, ex tuo in nos studio cupimus, quo de primi Ecclesiæ filii supremique ejusdem advocati et defensoris muniis nunquam defuturum polliceris. Nos quidem hac egregia tua vo-

luntate vehementer innititur, contraque ita comparati animo sumus ut non solum eam quae inter sacerdotium et imperium intercedit conjunctionem fovere, sed arctioribus etiam amoris ac officiorum omnium vinculis semper magis adstringere cupiamus. Luculenter hanc animi nostri sententiam exprompsimus eidem oratori tuo, dum diligenter mandatum tibi a Majestate tua manus apud Nos perageret, quo ita graviter magnificeque functus est ut splendore prudentiaeque sua et plurimum sibi a Nobis gratiam conciliaverit, et omnium ordinum voluntates mirifice devinxerit. Demum, incredibili Majestatem tuam studio nostro paternaque cumulatissima caritate prosequentes, apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 21 junii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

 IV.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ, HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ,

NEC NON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRİ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 junii 1769.

Carissima in Christo filia nostra, salutem et apostolicam benedictionem. Dilectus filius nobilis vir camerarius et consiliarius actualis intimus Majestatis tuae, Ernestus comes a Kaunitz Rittberg, imposito a te sibi legationis apud Nos munere egregie est perfunctus. Siquidem amplissimis verbis Nobis ad pontificiam sedem divina clementia recens evectis tuae gratulationis officia detulit, et quam praeclara sint tua erga Nos atque hanc apostolicam sedem studia declaravit. Nos quidem perspecta jamdiu Majestatis tuae pietate ac religione freti, nunc vero his eximiis tuae voluntatis significationibus confirmati, in gravissimarum rerum procuracione sustinenda, maxima Nobis in te tuaque augusta domo adjumenta ac praesidia constituta esse non dubitamus. Ex eodem tuo christianis virtutibus ornatissimo animo, unde nostra haec de te praeclare sperandi argumenta sup-

peditantur, summae etiam ac singularis paternae nostrae in te caritatis rationes emanant. Haec amplissima nostra de te judicia atque intimos animi sensus eundem oratorem tuum prolixè explicaturum tibi confidimus, cujus et splendorem et prudentiam in obeundo munere, et multam etiam in Nos pietatem magnopere collaudamus. Interim in luculentius devinctissimi nostri erga te studii ac pontificiae benevolentiae pignus omnem tibi a Deo optimo maximo veram solidamque felicitatem implorantes, apostolicam benedictionem Majestati tuae, carissima in Christo filia nostra, amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 21 junii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

V.

DILECTIS FILIIS

VEXILLIFERO ET PRIORIBUS

CIVITATIS NOSTRÆ URBINI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 24 junii 1769.

Dilecti, etc. Neque uberiora, neque nobis cariora officia ulla esse possunt quam quae a vobis fuerunt ob pontificiam dignitatem ad Nos divina clementia delatam litteris fidei ac filialis observantiae plenissimis Nobiscum peracta. Ampliores etiam nobisque jucundiores has laetitiae vestrae significationes reddiderunt venerabilis frater noster Joannes Franciscus S. R. E. cardinalis Albanus, et dilectus filius noster Benedictus S. R. E. cardinalis Veteranus, cives Vestri, quos ob eorum eximias laudes ac praeclara in Nos merita plurimi facimus ac mirifice diligimus, qui vestro nomine luculentissime vestrorum animorum sensus vestraeque in Nos fidei ac pietatis magnitudinem nobis declararunt. Haec igitur vestrorum in Nos studiorum tam praeclara testimonia gratissimo animo excipimus, Vobisque invicem profitemur, erga vos ac civitatem istam, quam patriam ac parentem nostram nuncupare jure possumus, nunc ut carissimam filiam complectimur, singularem nostram esse benevolentiam; Nosque summopere laetari quod eximiae nunc opportunitates suppeditari poterunt ornamentis ac commodis vestris amplificandis, nostraeque paternae in vos reipsa confirmandae voluntatis.

Sacrae ac gloriosissimae mem. Clementis XI praedecessoris nostri cum ceteras virtutes imitari maxime vellemus, tum certe studia in vobis ornandis ac omni beneficiorum genere proseguendis aemulari satagemus. Verum haec vobis cardinales amplissimi cives vestri fusius perscribent, quorum litteris nostrae in vos benevolentiae vim perspicue cognoscetis. Interim certissimum pontificiae in vos caritatis argumentum apostolicam benedictionem vobis peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 24 junii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

VI.

DILECTIS FILIIS

AC DILECTIS IN CHRISTO FILIABUS, CONFRATRIBUS ET CONSORORIBUS

REGIÆ SOCIETATIS ALBORUM DE SPIRITU SANCTO

NUNCUPATORUM SUB INVOCATIONE

SANCTÆ MARIÆ REGINÆ SANCTORUM OMNIUM

CIVITATIS NEAPOLITANÆ

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 30 junii 1769.

Dilecti filii ac dilectae in Christo filiae, salutem, etc. Nihil Nobis gratius ac jucundius obvenire existimamus quam cum accipimus pias utriusque sexus christifidelium sodalitates ubique terrarum erectas iis pietatis caritatisque operibus et exercitationibus sedulam operam dare, quibus et ad propriam cujusque sodalis aeternam salutem consequendam atque aliis christifidelibus procurandam excitantur. Quoniam autem, sicut Nobis nuper exponi fecerunt dilecti filii eques Scipio Pigala, Joseph Persico et Andreas Sabbatini, moderni sodalitates vestrae superiores sive gubernatores sive officiales, ipsa vestra sodalitas summopere exoptat ut Nos quoque non solum nostrum nomen eidem sodalitati adscribi patiamur, verum etiam caelestium munerum thesauros viris confratribus dumtaxat per fel. rec. praedecessores nostros Gregorium papam XIII et Clementem VIII aliosque Romanos Pontifices alias elargitos ad dilectas in Christo filias ejusdem sodalitates consorores extendere dignaremur. Nos itaque quibus

supremum sacrosancti apostolatus munus per ineffabilem divinae bonitatis abundantiam impositum, et totius catholicae ecclesiae cura demandata est, maximopere gaudentes piis vestrarum apud omnipotentem Deum, atque beatissimam Virginem Mariam immaculatam obsecrationum suffragiis participes fieri vestrisque optatis obsecundare, libenter annuimus nostrum nomen eidem sodalitati vestrae dare atque inter confratres numerari. Fore enim in Domino confidimus ut, suffragantibus meritis precibusque vestris, ea, qua majori potest, sollicitudine, cura et vigilantia ministerium nostrum apostolicum adimplere valeamus. Praeterea pari apostolica benignitate et auctoritate, quibuscumque contrariis non obstantibus, omnes et singulas indulgentias, peccatorum remissiones, poenarumque relaxationes quas viris confratribus vestrae sodalitatis dumtaxat laudati praedecessores nostri concesserunt, ad dilectas pariter in Christo filias consorores extendimus, hac tamen conditione ut, cum quaelibet ex consororibus ea opera praestare, iisque exercitationibus interesse non poterit et quibus confratres intersunt, et quae praestare solent, recitans rosarium quinque decadam beatissimae Virginis Mariae, et illud pro majori divini honoris cultu, sanctae matris ecclesiae exaltatione, haeresum extirpatione, christianorum principum concordia, et sodalitatis vestrae in christianis virtutibus incremento applicans, easdem, quas confratres lucrantur, indulgentias, peccatorum remissiones, poenarumque relaxationes lucrari et consequi possit. Interim ad coelestis praesidii auspiciū et studio-sae nostrae erga vos voluntatis pignus adjungimus apostolicam benedictionem quam vobis peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 30 junii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

VII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

LUDOVICO EUGENIO DUCI WIRTEMBERGENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 1 julii 1769.

Dilecte fili nobilis vir, salutem etc. Neque uberiora neque Nobis cariora ulla erga Nos officia esse possunt quam quae fuerunt a nobilitate tua ob nostram ad Summum Pontificatum eve-

ctionem Nobiscum luculentissime peracta. Litteris enim singulari in Nos pietate refertis tantam laetitiae nostrae causa a te susceptae vim ac tam apertis inditiis declaras ut expressam inde possimus amantissimi nostri atque erga hanc S. Sedem observantissimi animi tui effigiem clarissime intueri. In eo vero praesertim studia in Nos tua agnoscimus, quod in gravissimo gerendo munere, cui impares omnino sumus, tuis ad Deum precibus adjuves, ac ad communem Ecclesiae utilitatem faustis auspiciis prosequaris. Quare de hac egregia tua in Nos voluntate mirifice laetamur, et peculiari benevolentiae sensu has amoris significationes excipimus, atque illud invicem profitemur his officii ac pietatis tuae partibus parem pontificiae in te caritatis esse magnitudinem, Nosque nihil tantopere cupere quam ut opportunitates suppeditentur propensissimi animi in te nostri declarandi. Quantum enim te ob praeclarum tuum in catholicam Ecclesiam obsequium atque ob ceteras eximias animi dotes diligamus, quantique apud Nos sit tua ac generis tui, tuaeque inclitae domus amplitudo, reipsa egregie poteris, cum paternae nostrae benevolentiae opera uti voles, cognoscere. Siquidem nihil potest a patre amantissimo in obsequentissimum filium proficisci quod in te conferre non libentissime cupiamus. Interim certissimum nostri in te amoris pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili nobilis vir, ac amplissimae domui tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die prima julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

VIII.

DILECTO FILIO NOSTRO

STEPHANO RENATO

TITULI SANCTÆ AGNETIS EXTRA MUROS PRESBYTERO

S. R. E. CARDINALI DE GESURES

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 julii 1769.

Dilecte, etc. Quod scribis a Domino factum esse istud, ut Petri naviculae his temporibus regendae Nobis commissum sit munus, Nos ipsi prae caeteris agnoscimus. cum nullis meritis no-

stris, nullis prorsus viribus inniti valeamus. Sed ipsum, qui coepit opus esse suum perfecturum minime ambigimus, ac nostra consilia omnia, atque actiones ita directurum ut et ipse gloriam atque honorem, Ecclesia sua decus atque utilitatem consequatur. Id Nos quidem effusissimis precibus ab eo impetrare quotidie contendimus, id pios omnes conjunctis votis efflagitare laetamur, id a te, dilecte fili noster, praestari pro tua fide ac pietate non dubitamus. Quod igitur et facis ut debes, et te imposterum facturum esse polliceris, in eo perspicimus tuum erga Nos studium cum filiali plurima erga hanc apostolicam sedem observantia conjunctum. Hanc igitur voluntatem tuam, haec in Nos officia a te diligenter praestita ita excipimus ut nihil magis optemus quam locum dari nobis aliquem propensissimi nostri vicissim in te paterni animi tibi reipsa declarandi. Interim in pontificiae erga te peculiaris benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili noster, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 5 julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

Eodem fere modo Aloysio Constantino S. R. E. presbytero card. de Rohan Episcopo argentinensi.... die 28 junii; Joanni Francisco Josepho Tit. S. Eusebii presbytero S. R. E. card. de Rochovartio.... et cardinali de Choiseul.

IX.

DILECTO FILIO

BERGIERO, PRESBYTERO

ATQUE IN SACRA TEOLOGIA DOCTORI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 julii 1769.

Dilecte fili, salutem, etc. Tua gratulandi officia ob pontificiam Nobis delatam dignitatem eo jucundiora fuerunt quod tuum erga Nos ac sanctam hanc apostolicam Sedem obsequium ac observantiam missis etiam ad nos libris pro tuenda religione a te conscriptis comprobasti. Has tam luculentas tum fidei ac pietatis tuae significationes, tum doctrinae indicia perlibenter sane excepiimus, ac magnopere laetamur hos a te et ad impiorum repellendos impetus tam opportunos et ad fidelium incolumita-

tem tam utiles susceptos esse labores, teque, dilecte fili, vehementer hortamur ut quam inde consequutum te putamus laudem non ut operis ac vigiliarum mercedem, sed ut incitamentum potius ad novos hujusmodi subeundos labores existimes, deque Nobis, ac catholica Ecclesia benemereri pergas, et quam recepisti a Domino ingenii facultatem, eam ad illius laudem et honorem vindicandum adhibere nunquam intermittas. Nos idcirco gratissimo erga te semper animo futuros profitemur, nec in Nobis minora experturum te studia, quam sa. mem. Clementis XIII praedecessoris nostri fuissent. In cujus erga te pontificiae caritatis argumentum apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, die 5 julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

X.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

AUGUSTO MARCHIONI BADENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 8 julii 1769.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem, etc. Quod in tanta omnium ecclesiarum sollicitudine inscrutabili Dei judicio Nobis imposita tantam gratulandi copiam invenire potueris, tuum facit erga Nos atque apostolicam Sedem studium, cujus a majoribus tuis tamquam haereditario jure tibi transmissi praeclarum exhibes specimen per litteras officii ac observantiae plenissimas. Nos certe luculentius hujus tuae pietatis argumentum habere non possumus quam quod fuis ad Deum precibus infirmitatem nostram fulcire ac roborare contendas. Quemadmodum igitur grati animi nostri sensus tibi esse testatos, ita et vehementer esse persuasum cupimus, nihil Nobis prospera tibi omnia cupientibus jucundius unquam futurum quam ut opportunitates paternae in te voluntatis nostrae rebus ipsis declarandae Nobis suppeditentur. Interim nobilitati tuae apostolicam benedictionem peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 8 julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XI.

VENERABILI FRATRI

CAROLO EPISCOPO LEODIENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 12 julii 1769.

Venerabilis frater, etc. Maximo gaudio et civitatem tuam, et ecclesiam et teipsum, venerabilis frater, affectos fuisse ob nuncium de pontificia ad Nos divino consilio delata dignitate luculenter declararunt tuæ observantia, pietate ac omnium in Nos officiorum genere plenissimæ litteræ, et qui eas Nobis reddidit dilectus filius marchio Anticcius, tuæ hujusmodi voluntatis diligentissimus interpret. Sed ita perspecti jam antea Nobis erant Fraternitatis tuæ in Apostolicam hanc Sedem sensus ut eosdem nunc cumulatis significationibus testatos non sane nobis probaveris quam magis magisque confirmaveris. Itaque gratissima Nobis fuerunt atque acceptissima officia hæc tua, quæ a te etiam magis amplificari putamus fuis ad misericordiarum Patrem precibus, ut nostrarum virium imbecillitatem in gravissimo sustinendo munere suo ipse praesidio fulciat ac corroboret. Nos quidem vocanti obsequuti Deo ad regendum Petri naviculæ gubernaculum ita accessimus ut etsi ventos tempestatesque videremus. modica tamen esse fide ac de ejus praesentia certissimaque ope dubitare non possemus. Quo enim infirmiores Nos sumus, eo perspectiorem fore ipsius miserentis Ecclesiae suae potentiam, in eumque tantummodo gloriam ac honorem omnem redundatum esse intelligebamus. A Deo igitur petendum et expectandum est quidquid faustum Nobis ipse felix atque auspicatum exoptas et auguraris: in judicio vero de Nobis tuo nihil ipsi, nisi humanitatem, pietatem ac vehemens in Nos animi tui studium agnoscimus. Nos invicem ita in te, venerabilis frater, animati sumus ut nihil cupiamus magis quam aliquam suppeditari Nobis opportunitatem declarandi tibi quanti te faciamus, quam praeclare de te. de pastorali virtute tua, deque obsequentissima in apostolicam Sedem voluntate sentiamus. Interim apostolicam benedictionem tibi, tuæque fidei commisso populo peramanter impertimur.

Datum Romæ, etc., die 12 julii 1769. pontificatus nostri anno primo.

XII.

DILECTIS FILIIS

DUUMVIRIS ET DECURIONIBUS

OPPIDI NOSTRI SANCTI ARCHANGELI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 julii 1769.

Dilecti, etc. Litterae vestrae obsequii, fidei ac observantiae erga Nos significationibus plenissimae, quibus de pontificia dignitate ad Nos delata luculenter gratulati estis, jucundissimae Nobis acciderunt. In memoriam enim revocant veterem omnium vestrum, inter quos nati sumus, praeclaram in Nos voluntatem atque merita ab ipso paene ortu tot indiciiis perspecta, ex quibus nunc et vestrorum in Nos studiorum tamquam effigiem intuemur, et laetitiae nostra causa a vobis perceptae magnitudinem cognoscimus. Gaudium hoc vestrum etiam dilecti filii Joannes Felix Garatoni et Cajetanus Marinius cives vestri, quos cum litteris ad Nos delegare voluistis, luculentissimis officiis et ipsorum itidem causa nobis acceptissimis explicarunt. Gratissimo igitur animo haec patriae nostrae, quam nunc ut carissimam filiam complectimur, pietatis in Nos testimonia excepta fuisse profitemur, vobisque invicem spondemus peculiarem semper paternam nostram erga vos resque vestras benevolentiam futuram, ad quam vobis reipsa uberius testandam dignitate nostra facultatem amplificatam esse magnopere laetamur. Vos interim praeclarius in dies de Nobis merituos confidimus, quod maxime facturos vos esse existimate, si Deum Opt. Max. pro nostra imbecillitate in gravissimo gerendo munere, cui impares omnino sumus, divinis praesidiis munienda assidue deprecari non intermittetis. Demum certissimum in vos caritatis pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XIII.

DILECTIS FILIIS

VEXILLIFERO ET PRIORIBUS

CIVITATIS NOSTRÆ S. ANGELI IN VADO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 julii 1769.

Dilecti, etc. Quae vos luculentissimis litteris exhibuistis laetitiae vestrae ob pontificiam Nobis delatam dignitatem indicia et gratulationis officia, eadem etiam uberrime vestro nobis nomine a dilectis filiis comite Alexandro Fagnano, et Angelo Clavario civibus vestris fuerunt explicata. Hujusmodi devotionis ac observantiae in Nos vestrae significationes quam libenti ac grato animo exceperimus, intelligere facile potestis ex pristina nostra benevolentia erga vos civitatemque vestram, ex qua originem ducimus, et quam proinde patriam nostram jure nuncupamus, et nunc ut carissimam filiam singulari benevolentia complectimur. Verum paternam hanc dilectionem nostram deinceps vos melius intelligetis, cum opportunitas etiam reipsa declarandae praeclarae nostrae in vos resque vestras voluntatis accesserit. Curabimus enim nostrum in vos animum magnopere propensum in vos esse, nec frustra gavisos vos nostra causa fuisse sentiatis. Interim pontificiae caritatis testem apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XIV.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

CARLO ALBERTO PRINCIPI AB HOHENLOHE

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 julii 1769.

Dilecte, etc. Ex perspecta tua in hanc Sanctam Sedem filiali observantia facile Nobis persuademus quod scribis plurimam

esse laetitiam a te perceptam ob nostram ad supremam divi Petri cathedram divinitus factam evectionem. Id etiam prolixè Nobis coram confirmavit dilectus filius Abbas Calixtus de Gentilibus, quem libenter tuo praesertim nomine audivimus, et in posterum de tuis agentem rebus audiemus. Grata haec fuere Nobis officia tua, teque ob hoc in Nos studium, et ob caeteras etiam animi tui virtutes plurime paterna caritate prosequimur, quod reipsa etiam pro opportunitate cupidissime declarati sumus. Interim in hujus pontificiae benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, nobilis vir, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XV.

DILECTIS FILIIS

RECTORIBUS UNIVERSITATIS STUDII

CIVITATIS NOSTRAE URBINI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 julii 1769.

Dilecti, etc. Inter commissae Nobis nuper universae ecclesiae et maximorum negotiorum, quibus vehementer distinemur, sollicitudines peculiaris nostra caritas in vos vestramque civitatem, quam pridem et patriam ac parentem nostram reputavimus, nunc ut carissimam filiam complectimur, facit ut perlibenter ad vos animum cogitationesque nostras revocemus, et paternam nostram erga vos benevolentiam aliquo non obscuro indicio testatam perpetuo facere cupiamus. Hanc nostram semper in vos mirifice propensam voluntatem magis etiam excitant atque inflammant venerabilis frater noster Joannes Franciscus S. R. E. cardinalis Albanus, et dilecti filii nostri Alexander S. R. E. Cardinalis Albanus, et Benedictus S. R. E. cardinalis Veteranus cives vestri amantissimi, quos ob egregias animi laudes plurimi facimus, et ob maxima in Nos merita unice diligimus. Hi cum vestram in Nos observantiam ac pietatem diligenter declararunt, tum ejusdem optimum ac optatissimum nobis argumentum retulerunt, nimirum compositam et sublatam jam esse controversiam

illam quae inter vos ac inter dilectos filios minores conventuales istius urbis seraphicos patres jamdiu intercedebat, eamque nostri demerendi gratia potissimum initam fuisse concordiam. Quam ingentem inde voluptatem animo ceperimus, facile perspiciet quicumque intelliget quam singulari studio erga seraphicum ordinem, in quo aliti atque educati plurima eidem a nobis accepta referenda esse profitemur, animati esse debeamus, quamque item affecti erga vos vestramque urbem simus, cujus in nos familiamque nostram plurima nobisque acceptissima amoris monumenta semper extiterunt. Itaque quantum antea molestiae hujusmodi controversiae inter partes Nobis carissimas afferebant, tantundem nunc voluptatis in Nos et concordia vestra redundavit, praesertim cum nostra non jam dividenda ob dissensionem sit, sed ob consensionem cumulanda in utrosque benevolentia. Persuasissimum igitur vobis esse cupimus, nihil jucundius accidere Nobis potuisse hac vestra demerendi nostri alacritate, qua haec initia nostri Pontificatus tamquam optimis ac laetissimis auspiciis prosecui voluistis. Hanc in rem et consilium suum, quo plurimum valent, et operam contulisse cum eodem S. R. E. cardinales, cives vestros, et venerabilem fratrem Dominicum archiepiscopum Urbini, cujus pastoralis ministerii praeclara apud Nos extat opinio, tum ipsum dilectum filium nostrum Flavium S. R. E. cardinalem Chisium, universi illius seraphici ordinis protectorem, de quo egregie semper mereri studuit, non sine eorum omnium plurima laude ac commendatione et agnoscimus et testamur. Quare quod illi opera, consilio atque auctoritate sua perfici curaverunt, vosque ac seraphici patres tam alacri consensu suffragioque comprobastis, quodque in utilitatem istius urbis publicam rectamque adolescentium vestrorum institutionem certissime cessurum esse non dubitamus, nostra etiam auctoritate comprobari par esse maxime arbitramur. Ne itaque incidere in posterum quidpiam possit quod decretum illud a vobis die decima proxime praeteriti mensis junii factum ulla ratione infringere, abrogare ac abolere valeat, utque idem semper et illaesus servetur et vigeat, omnisque renovandarum controversiarum ac litium tollatur locus, Nos apostolicae confirmationis robur adjungimus, ac omnem varie ipsam interpretandi rationem nostra hac perspicua declaratione prorsus praecidimus. Proinde volumus ac declaramus ut theologica istius vestrae studiorum universitatis cathedra, quotiescumque ipsam vacare contigerit, semper in posterum a vobis vestrisque in regenda eadem universitate successoribus pro tempore uni conferatur ex tribus re-

ligiosis seraphici minoris conventualis ordinis viris, qui ab ejusdem ordinis praefecto generali electi, nominati ac praesentati vobis vestrisque successoribus fuerint. Ab eodem vero praefecto generali pro tempore volumus ut diligentissimo acerrimoque iudicio haec fiat electio, audito etiam procuratore generali ordinis, provinciali Piceni et patribus istius conventus Urbini. Atque haec, dilecti filii, quae in nostri gratiam a vobis gesta esse ultro fatemur, faciunt ut eo studiosius nostram in vos gratissimam voluntatem conferamus, quo major exinde ac certior publicae vestrae perpetuaeque utilitatis stabiliendae spes efflorescit. Proin nostrae hujus plurimae erga vos paternae benevolentiae fructus in posterum Nobis etiam uberiores, si qua opportunitas tulerit, proluxe pollicemur. Interim, in luculentius pontificiae erga vos caritatis argumentum, apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XVI.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIAE THERESIAE, HUNGARIAE REGINÆ APOSTOLICÆ,

NECNON BOHEMIAE REGINÆ ILLUSTRIS

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ, VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 julii 1769.

Carissima in Christo filia nostra, salutem, etc. Humanissimas Majestatis tuae litteras, quas reddidit nobis dilectus filius noster Alexander S. R. E. cardinalis Albanus, libentissimo animo excepimus; rem enim Nobis jucundissimam renunciarunt, nimirum celebratas fuisse jam nuptias inter dilectissimos in Christo filios nostros Ferdinandum Borbonium Hispaniarum infantem et Mariam Amaliam regiam Hungariae et Bohemiae principem, archiducem Austriae, natura filiam tuam, ad quas maturandas studium nostrum operamque in ipso pontificatus nostri exordio adjunctam esse vehementer laetamur. In vestri itaque gaudii partem intimo animi nostri sensu accedimus, pro quo Nobis a Majestate tua communicato ingentes gratias habemus,

ac bonorum omnium largitorem, et regem regum obsecramus ut suarum benedictionum copia faustas ac secundissimas easdem efficiat nuptias, ac illam regiae domus propaginem multa optinae prolis soboles muniat ac amplificet. Quod ad Nos pertinet, dilectissimos filios nostros regios sponso omnium bonorum auspice apostolica benedictione prosequimur, quam itidem in nostri singularis erga te studii ac paternae voluntatis argumentum Majestati tuae omnique carissimae nobis austriacae domui amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 julii 1769. pontificatus nostri anno primo.*

XVII.

DILECTO FILIO

PETRO BUSENELLO, C. R. EX-GENERALI.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 22 julii 1769.

Dilecte, etc. Gratulationis officia quae Nobiscum peragis ob pontificiam ad Nos delatam dignitatem cumulatiores fuerunt ejus libelli accessione quem de veteri et nova forma pontificis romani eligendi a te olim perscriptum tertio nuper, cum in comitiis essemus, edidisti. Id nobis utrumque fuit jucundissimum; primum enim praesefert animum tuum obsequii, fidei et observantiae erga Nos ac apostolicam hanc sedem plenissimum, alterum declarat studia atque eruditionem tuam earum praesertim rerum quae ad Nos quodammodo ob ipsam hanc rei et temporis opportunitatem referuntur. Proinde nostra invicem tibi paterna benevolentia respondentes, eandem, si quid a Nobis opus erit, praesto tibi semper futuram pollicemur. Interim, ut te nostro desiderio cum ceterorum fidelium votis tuas etiam ad Deum optimum maximum pro nostra munienda imbecillitate preces conjungendi satisfacere non dubitamus, ita nos in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 22 julii 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XVIII.

DILECTO FILIO

PETRO FRANCISCO BOUDIER,

BENEDICTINORUM CONGREGATIONIS S. MAURI

SUPERIORI GENERALI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 2 augusti 1769.

Dilecte, etc. Magno gaudio te tuamque congregationem affectos fuisse ob nostram ad pontificium culmen evectionem luculenter declarant tuae observantia in Nos, fide ac pietate refertae litterae. Sed ita perspecti jam antea Nobis erant tui in hanc apostolicam Sedem sensus ut eosdem nunc cumulatibus significationibus testatos non tam Nobis probaveris quam magis magisque confirmaveris. Itaque gratissima Nobis fuerunt officia haec tua, quae a te etiam tuaque congregatione magis amplificantur fusis, ut scribis, ad misericordiarum patrem precibus, ut nostrarum virium imbecillitatem in gravissimo gerendo munere suo ipse praesidio fulciat ac corroboret. In iudicio vero de Nobis tuo nihil ipsi nisi humanitatem, pietatem ac vehemens in nobis animi tui studium agnoscimus. Nos invicem ita in te animati sumus, ut aliquam suppeditari nobis opportunitatem maxime cupiamus declarandi reipsa tibi quam prolixa te tuosque benevolentia complectamur. Interim in hujus paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, tuisque fratribus peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 2 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XIX.

DILECTIS FILIIS

RECTORI ET UNIVERSITATI STUDII GENERALIS

OPPIDI LOVANIENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 augusti 1769.

Dilecti, etc. Vestrum gratulationis officium de collata Nobis divinitus pontificia dignitate per litteras observantiae, pietatis ac

fidei in apostolicam hanc Sedem plenissimas luculenter peractum nobis gratissimum, et quod ex animo fieri ac a vobis perspectum habeamus, et quod ad nostram muniendam imbecillitatem tam gravi ministerio plane imparem preces ad misericordiarum patrem adjunxeritis, neque eas pro vestro in Nos singulari studio, quod vehementer petimus, unquam intermissuri sitis. Illud porro humanitati ac pietati vestrae tribuimus, quod de Nobis tam ample benevoleque judicetis, ac libentissime excipimus vestra de Nobis vota atque auspicia, quae ut rata sint a Dei Optimi Maximi benignitate dumtaxat est et postulandum et expectandum. Quod vero de nostra in optimas artes ac litteratos viros benevolentia atque amore sentitis, id ita verum esse existimate ut in nullos majori animi nostri propensione feramur quam qui ingemii sui conatus omnes ad sanctissimae Religionis incolumitatem ac incrementum converterunt. Id vos cum egregie praestare, ac pristinam illam universitatis vestrae in benemerendo de Ecclesia ac de apostolica hac Sede tueri gloriam intelligamus, perspicere facile potestis paternam nostram in vos caritatem parem esse ei, quam de meritis vestris habemus, existimationi, quam quidem maximam esse et amplissimam profitemur. Agite igitur, dilecti filii, morem hunc vestrum retinete, novisque semper laboribus, et laudem vestram, et nostram in vos benevolentiam amplificate. Nos sane, quantum in Nobis erit, expromendorum ejusdem in vos immolatissime fructuum opportunitati defuturi non sumus, neque inanem vestram de paterna nostra benignitate fiduciam unquam reddituri. Ac in hujus prolixi in vos animi pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, ac celeberrimae universitati vestrae peramanter impertimur. *Datum Romae. etc.. 5 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XX.

DILECTO FILIO
BODDAERT, ORDINIS GUILLELMITARUM
PRIORI GENERALI,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 augusti 1769.

Dilecte, etc. Pristinis vestri ordinis in Nos studiis consentiunt ea quae nobiscum luculenter peragis gratulationis officia ob pon-

tificiam divinitus Nobis delatam dignitatem, quae quin fusis ad Deum Opt. Max. pro sustinenda nostra imbecillitate precibus cumuletis dubitare minime possumus, atque idcirco vehementer a vobis petimus ut id ipsum pro vestra in Nos pietate in posterum praestare nunquam intermittatis. Quid vero de nostra erga vos voluntate polliceri vobis valeatis, intelligere facile potestis ex perspecta nostra vetere benevolentia, quam ex hujus dignitatis accessione non solum non imminutam, sed valde etiam auctam atque amplificatam esse existimate; praesertim cum tui ordinis monasteria a te diligenter lustrata, ut scribis, instituti sui leges vita et moribus tueri reperta sint. De quo quidem certiores a te fieri Nobis fuit jucundissimum. Tanto igitur magis pristinam erga vos caritatem cumulamus, ac in ejusdem luculentius argumentum apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, universoque ordini tuae fidei commisso peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., 9 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

 XXI.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ, HUNGARIÆ APOSTOLICÆ,

ET BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRIS IMPERATRICI, VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 12 augusti 1769.

Carissima, etc. Il vivo e veramente cordiale interesse che prendiamo in tutto ciò che appartiene a Vostra Maestà, che ben lo merita in particolare maniera dal capo della Chiesa non tanto per la sua grandezza, quanto per quella illustre pietà che forma nella sua Augusta Persona il maggiore di tutti i suoi pregi, non ei può trattenere di entrar a parte di quella somma consolazione che avrà provata la Maestà Vostra nel ritorno dal viaggio d'Italia dell'Augustissimo Imperatore suo diletteissimo figlio. Un tale ritorno, accompagnato massimamente da tanti applausi che gli hanno guadagnato per tutto la prontezza del suo spirito, l'ampiezza della sua mente, l'amabilità delle sue maniere, e sopra tutto la sua esemplar religione, premio in lui di tutte quelle virtù che lo rendono l'oggetto dell'ammirazione de' popoli, consideriamo che avrà prodotto in Vostra Maestà altrettanta compia-

cenza nel riabbracciare un figlio che ha tanto accresciuto il ricco patrimonio delle sue lodi, quanta ne avrà prodotta nel figlio a riabbracciare quella madre dalla educazione e dagli esempi della quale dee in gran parte riconoscerlo. L'immagine appunto che si rappresenta a' nostri occhi di una sì tenera scambievole soddisfazione ne fa tanta sentire al nostro paterno cuore che non possiamo a meno di non aprirlo dolcemente a Vostra Maestà per dimostrargliela, e per darle insieme una nuova sicurezza che non lasciamo nè mai lascieremo di pregare l'Altissimo Iddio che si degni di conservar lungamente nelle virtù della madre e in quelle del figlio due non meno validi appoggi alla religione ed alla Chiesa, che ampie sorgenti della felicità de' lor regni. Persuasi che l'amoroso sfogo che non sappiamo in Noi contenere sia per incontrare nella Cesarea Maestà Vostra il più favorevole accoglimento, diamo con tanto maggiore effusione di cuore a Lei ed alla sua augusta famiglia l'apostolica benedizione. *Datum Romae. etc., 12 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

 XXII.

DILECTIS FILIIS

RECTORI ET UNIVERSITATI SALAMANTINÆ

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 12 augusti 1769.

Dilecti, etc. Pristinam vestram in hanc sanctam sedem observantiam ac fidem praesefert gratulatio quam nobiscum ob nostram ad b. Petri cathedram evectionem divino plane consilio factam luculenter peregistis. Vestrum itaque hujusmodi officium tanto Nobis fuit jucundius, quanto majora vestra in catholicam religionem, ac proinde et in apostolicam Sedem merita semper extitisse cognoscimus. Quae ut magis magisque cumuletis, nihil opportunius hoc tempore facere Nobisque acceptius potestis, quam ut ad praeclaros vestros studiorum labores non intermissas preces adjiciatis, quibus Deum Opt. Maximum pro fulciendis viribus nostris huic tanto ministerio plane imparibus deprecemini. Hac enim ratione illa vestra de nobis plena pietatis ac humanitatis judicia ac vota, ut rata sint, maxime, quantum in vobis erit, praestabitis. Nos vero eo in vos animo semper erimus ut

defuturi nunquam simus ulli, si qua inciderit, opportunitati qua paternam erga vos plurimam benevolentiam testatam vobis ac reipsa perspectam faciamus. In cujus nunc certissimum pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter imper-
timur. *Datum Romae, etc., 12 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXIII.

DILECTIS FILIIS

DECANO ET FACULTATI ARTIUM STUDII GENERALIS

OPPIDI LOVANIENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 16 augusti 1769.

Dilecte, etc. Gratulationis officia quae ob pontificiam Nobis delatam dignitatem luculenter persolvitis tanto nobis gratiora fuerunt, quanto perspectior est vestra in nos atque apostolicam hanc Sedem fides atque observantia. Qui quidem vester in Nos animus eo fit pluris a Nobis quo major est laborum ac studiorum vestrorum apud Nos existimatio. Nos sane semper plurimi fecimus litteras ac praeclaras artes, ad quas vos isthac edocendas multa cum laude incumbitis, easque maxime conferre posse ad sacrarum rerum vel ornanda vel amplificanda studia jure censemus. Ex quo judicio vos facile perspicitis quam simus in vestras artes animati; quibus nunquam a Nobis et merita laudes et, si opus sit, praesidia et patrocinia sunt defutura. Interea vos, qui tam amanter pieque vestras obsequii partes Nobiscum peregistis, date operam ut easdem etiam precibus ad Deum Opt. Max. pro munienda nostra imbecillitate fuis cumuletis. Nostrum porro erit ne pontificiae benevolentiae fructus unquam pro opportunitate a vobis desiderentur; in cujus pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., 16 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXIV.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO
PETRO LEOPOLDO, ARCHIDUCI AUSTRIÆ.

ET ETRURIAE SIBI SUBIECTÆ MAGNO DUCI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 augusti 1769.

Dilectissime, etc. Post venerabilem fratrem Joannem archiepiscopum Philippensem, qui apud te apostolici nuncii munere multa cum laude aliquot annis perfunctus est, mittimus isthuc venerabilem itidem fratrem Marcum Antonium archiepiscopum Thessalonicensem, pontificio solio assistentem, qui nobilitatem suam majorumque suorum decora propriis etiam Nobisque perspectissimis virtutibus exornat, fide scilicet, integritate, prudentia, doctrinae praeterea ac excultissimi ingenii commendatione singulari. Has animi sui dotes cum egregie Nobis in eorum, quibus hactenus auctus hic fuit, honorum perfunctione probasset, inducti facile sumus ut eundem eligeremus, qui, apud te, dilectissime in Christo fili noster, esset apostolicus noster et sanctae Sedis nuncius, cum ipsum carum tibi etiam fore atque acceptum non dubitarem. Hominem itaque et suo merito et imposito praesertim a Nobis munere clarum commendamus pietati tuae, ac ut eundem ea humanitate excipias quae Augusti generis tui splendori et praestantissimi animi laudibus est consentanea, vehementer petimus ac obsecramus. Illi praeterea de nostris ac hujus apostolicae Sedis rebus tecum agenti eam haberi a te fidem cupimus quam Nobis ipsis coram tecum loquentibus adhiberes. Illud vero potissimum credi a te eidem volumus quidquid ipse de nostra eximia in te pontificia caritate animoque omni pietatis genere cumulatissimo confirmabit; in cujus certissimum pignus apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, intimo nostri cordis affectu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 19 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXV.

DILECTIS FILIIS NOBILIBUS VIRIS
 DUCI ET REIPUBLICÆ VENETIARUM
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 augusti 1769.

Dilecti, etc. Venerabilem fratrem Bernardinum archiepiscopum Sidensem ad Nobilitates Vestras mittimus, ut apud inclitam istam rempublicam nostri et apostolicae Sedis ordinarii nuntii obeat munus. Virum spectatissimo genere et ipsa, quam gerit, persona commendatum, praeterea pietate morumque integritate rerumque gerendarum prudentia praeditum non est cur longiore sermone Vestris Nobilitatibus commendemus. Ipse enim virtutibus suis eximiam humanitatem vestram facile sibi devinciet, vestraque erga Nos pietas ac vetustissima qua in catholica ecclesia jam inclaruistis erga hanc sacram b. Petri Sedem observantia sponte sua homini faverit in iis praesertim rebus quae ad Dei honorem et gloriam animarumque salutem maxime pertinent. Illi autem, quam Nobis ipsis coram haberetis, petimus a vobis, dilecti filii, nobiles viri, eandem ut fidem adhibeatis; vobisque omnibus et universae vestrae reipublicae, quam in paternae caritatis nostrae gerimus sinu, apostolicam benedictionem peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., 20 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXVI.

ILLUSTRI AC POTENTISSIMO
 HERACLIO, PRINCIPI GEORGIAE,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 23 augusti 1769.

Illustris ac potentissime princeps, salutem et lumen divinae gratiae, etc. Magnopere Nobis gratum accidit in hoc nostri pontificatus exordio nactos Nos esse opportunitatem Celsitudini Tuae scribendi, cujus generosi ac praestantis animi laudes nostrorum

virorum litteris, ac ipsa etiam fama et rumore assidue ad Nos perferuntur. Primum igitur tibi maximae sunt a Nobis, ut ex animo facimus, agenda gratiae quod homines qui in eadem nobiscum fidei conjunctione sunt, Nobisque obsequium ac obedientiam praestant, tuae benignitatis, quod plurimum commendaris, gratia juves ac protegas. Deinde hac ipsa tua animi nobilitate freti fidenter a te petimus, teque etiam atque etiam rogamus ut, qui in tua dictione sunt catholici, ac praesertim cappuccini patres, qui isthic religionis ergo versantur, tuo praesidio in posterum ab adversantium oppugnatione tegere ac tueri pro tui animi magnitudine velis. Illi quidem nihil adversus quempiam moliuntur mali, virtutem colunt, Dei praecepta legemque promonent, caritate in omnes afficiuntur, publicae paci ac tranquillitati student; nihil tamen minus inimicorum vel vi vel fraude saepe solum vertere sunt coacti, neque unquam reverti isthuc potuissent, nisi tuae humanitatis ac patrocinii spe revocati. In qua quidem re decepti minime sunt; vident enim se isthic pacate posse sub tutelae tuae auctoritate consistere. Quare majorem in modum Celsitudinem Tuam obsecramus ut eosdem tueri ac favere pergas, quorum probitati fuisse numquam te poenitere poterit. Illud praeterea certum tibi esse debet, nullum in eos erga te conferri beneficium posse quod in Nos etiam collatum esse non putemus; quodque quam grato ac memori excipiamus animo, si quid in posterum inciderit quo id testari tibi valeamus, reipsa facile intelliges. Interim persuasum tibi maxime hoc cupimus eximias animi tui dotes et agnosci a Nobis et plurimi aestimari, obsecrarique Deum Opt. Max. ut te omnibus bonis cumulare, ac ad incolumitatem atque amplitudinem verae ac solidae felicitatis accessionem fieri velit, *Datum Romae, etc., die 25 augusti 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXVII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

WILHELMO PRINCIPI PALATINO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 septembris 1769.

Dilecte, etc. Incredibile plane gaudium attulerunt Nobis tuae eximiae in Nos et apostolicam hanc Sedem filialis observantiae

significationibus insignes litterae, quibus divina ope agnovisse te refers protestantium errores, atque unam veritatis et salutis arcem catholicam esse Ecclesiam, eoque ipso die quo tam fausta de te, tam laeta ac jucunda Nobis perscribebas, qui dies invictissimi martyris Laurentii, cujus nomen Nos gessimus, pugnam pro fide ac triumphum recolit, abjurata rite Lutheri secta, ad hujus sanctissimae nostrae Matris sinum omnibus humanis posthabitis rationibus confugisse. Quid Nobis exoptatius, quid acceptius accidere unquam potuit, quam suscepta catholicae veritatis persuasionem animae tuae incolumitati egregie a te consultum, verumque Nos ac a Deo constitutum visibile Ecclesiae caput coli, ac in parentem tuum agnosci, teque invicem a Nobis nostrum compelli filium, in te pontificiam pietatem, benevolentiam, caritatemque omnem collocari? Mirifica idcirco animi jucunditate perfusi, primum omnium bonorum largitori Deo, qui te vocavit in admirabile lumen suum, summas habemus ac reddimus gratias, tam et commissae Nobis Ecclesiae, quae dum in suum te redeuntem gremium cupidissime excipit, tali tantaque accessione auctam se gaudet, et Nobismetipsis vehementer gratulamur, qui a tam fausta fortunataque re exordientis pontificatus Nostri auspicia ducimus. Gratulamur etiam de te dilecto filio nobili viro Carolo Theodoro S. R. I. principi electori palatino inclitae tuae domus capiti, eique idcirco maxime obstrictos Nos esse profitemur, qui pro ea, qua viget, sapientia, proque summa in Deum pietate ac catholicae religionis studio divini in te Spiritus afflatum deprehendit, fovit, provexit, opem, operam, praesidia omnia, ut te ad veritatis lumen induceret, contulit, et cui tu meritissimo, quod tamquam a morte ad vitam revocatus sit, post Deum, acceptum referendum esse arbitraris. Sed cui prolixius ac uberius quam ipsi tibi gratulemur, dilecte fili nobilis vir, in cujus cor divinae gratiae semen tamquam in terram bonam cecidit, ac eos extulit fructus qui aeternae salutis et initia essent et pignora? Verum ad haec cumulatissima, quae tecum peragimus, gratulationis officia paternae etiam hortationis accessionem fieri volumus, qua maxime a te contendimus ac flagitamus, ut in suscepta vocatione non solum permanear, sed ut eamdem etiam nunquam intercepto coelestis gratiae cursu, morum honestate, sanctitate vitae, ac virtutum omnium laude et splendore comprobem. Est etiam animi tui generisque nobilitati valde consentaneum, si in suscepti semel consilii ratione perseverans catholicae religionis tuendae promovendaeque opera tuam declares in credendo agendoque constantiam. Nos certe pro plurimo

paternae in te caritatis officio perpetuum tibi a misericordiarum patre per obsecrationes nostras praesidium implorare nunquam intermitteremus, ac omnia Pontificiae gratiae testimonia nobilitati tuae ex animo deferentes, atque ipsa, si quid a Nobis opus erit, libentissime confirmaturi, apostolicam benedictionem quam tibi primum, dilecte fili nobilis vir, peramanter impertimur, cupimus esse divinae in te benignitatis auspicem, ut est nostrae ac apostolicae hujus Sedis singularis benevolentiae argumentum. *Datum Romae, etc., die 9 septembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXVIII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

CAROLO THEODORO DUCI SULTZBACENSI.

COMITI PALATINO RHENI S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 septembris 1769.

Dilecte, etc. Ex quo ad Summi Pontificatus dignitatem evecti fuimus, nullus Nobis laetior neque jucundior illuxit dies quam quo nuper optatissimus nuncius de dilecti filii nobilis viri Wilhelmi principis palatini ad catholicam Ecclesiam reditu et ab ipsius principis litteris, et a dilecto filio marchione Anticio nobilitatis tuae ministro plenipotentiaro ad Nos fuit delatus. Laetitiae a Nobis ea causa susceptae magnitudinem neque inclusam tacite animi sensu continere possumus, neque habemus quicum convenientius ac libentius quam cum Nobilitate tua communicemus. Te enim praecipuum egregii consilii auctorem ac suasorem principi extitisse, te adiutorem, ducem ac comitem divini perficiendi operis fuisse praeclare novimus. Quapropter gaudii nostri per sapientiam tuam summumque in catholicam fidem studium perceptivim ac copiam tecum praesertim dividimus. tibi mirum in modum gratulamur, ac de tam singulari tuo in Nos et Ecclesiam universam merito gratias quam maximas possumus et reddimus et habemus. Existimare sane debes. nihil ea re ad veram ac solidam gloriam comparandam majus a te fieri potuisse, nihil ad decus inclitae palatinae domus illustrius, nihil denique quo de catholica religione melius mereri posses. Ac magna Nobis spes inest Deum

Opt. Max., cum tua opera hoc beneficio suam Ecclesiam ornaverit, divinae gratiae ubertatem alio simili munere per te etiam amplificaturum, Nosque de cumulatione industriae tuae fructu in hujus principis palatini fratre pariter ad Ecclesiae veritatem reducendo gavisuros. Hos tibi eximios successus ex animo cupimus, usque nostri pontificatus tempora illustrari vehementer optamus atque a misericordiarum Patre flagitamus. Qua de re quidem te prolixius cohortari supervacaneum ducimus, cum eo studio mirifice te esse incensum compertissimum habeamus. Post haec singularia tua in Nos Ecclesiamque merita facile perspicis quo animo in te simus, quantaque te caritatis magnitudine prosequamur, cujus vim declarare magis non possumus quam apostolica benedictione, quam tibi, dilecte fili nobilis vir, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 9 septembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

 XXIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 septembris 1769.

Carissime, etc. Gratissimum Nobis fuit ex humanissimis Majestatis Tuae litteris intelligere celebratas esse jam nuptias inter dilectissimos in Christo filios nostros Ferdinandum Borbonium regium Hispaniarum infantem tui fratris filium, et Mariam Amaxiam archiducem Austriae. Quam proinde laetitiae tuae Nos in partem vocas perlibenter accedimus, tuamque pariter ac nostram gaudemus vicem; neque enim non magnopere nostra interest quaecumque ad Majestatem Tuam pertinent, neque non Borboniam domum semper magis propagari vehementer optandum Nobis esse expetendumque arbitramur. Quare summas habemus tibi pro tam luculento nobiscum peracto officio gratias, et Majestati Tuae majorem in modum gratulantes, eas nuptias laetis fortunatisque prosequimur auspiciis ac votis, quae Deum Opt. Maximum precamur ut sua benignitate rata faxit, quamque regis sponsis apostolicam benedictionem intimo paterni amoris sensu largimur, eandem ipse omnium honorum accessione confirmet

ac cumulet. Nostram itidem benedictionem Majestati Tuæ in singularis erga te studii ac paternæ voluntatis argumentum, omnique pariter carissimæ Nobis regiae domui amantissime impertimur. *Datum Romæ, etc., die 14 septembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXX.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

FRIDERICO LANTGRAVIO HASSIÆ-CASSEL

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 16 septembris 1769.

Dilecte, etc. Tam ex nobilitatis tuæ litteris filiali observantia et devotione in Nos et apostolicam hanc Sedem plenissimis, quam ex dilecto filio Bernardo Giordani, qui eas Nobis reddidit, facile intelleximus quantum perceperis ob summi pontificatus dignitatem ad nos divinitus delatam gaudium. De quo dum Nos certiores facis, Nobisque luculenter ex animo gratularis, tuam præters jamdiu perspectam Nobis pietatem ac in catholicam religionem studium, cujus hoc ad caetera opportunissimum accedit Nobisque jucundissimum testimonium. Perlibenter igitur excepi-mus ejusmodi officium tuum cum tam piis de nobis optatis ac votis conjunctum, Deumque Opt. Maximum precamur ut quam Nobis de tui animi religione jucunditatem affert, eandem in posterum ipse semper amplificet ac confirmet, suæque benignitate facilius ex iis radicibus christianas in te virtutes omnes proferri magis in dies ac efflorescere gaudeamus. Ita porro singularem tibi nostram paternam caritatem deferimus ut eandem cumulatius etiam testari, ac reipsa comprobare pro opportunitate maxime parati simus. Interim in ejusdem certissimum pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili nobilis vir, peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 16 septembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXXI.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ
 MARIÆ THERESIÆ, HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ,
 NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRĪ,
 IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ, VIDUÆ,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 septembris 1769.

Carissima, etc. Maximum Nobis attulere gaudium humanissimae litterae Majestatis Tuae die VII mensis augusti proxime elapsi datae, quibus scribis dilectissimo in Christo filio nostro Ludovico Galliarum Delphino dilectissimam item filiam nostram Mariam Antoniam, regiam principem, archiducem Austriae, tuamque secundum carnem filiam, esse desponsam. Nihil hoc novo atque optatissimo Augustae Austriacae Domus cum regia Borbonia vinculo nisi laetum utrique ac fortunatum, catholicoque orbi, Nobisque etiam ac sanctae huic Sedi faustum atque utile extitutum auguramur. Quare majorem in modum laudamus consilium hoc tuum, quo tuis maxime virtutibus ornatae ac dotatae soboli tam opportunas tamque splendoras nuptias comparasti: libentissime igitur, quae a Nobis postulas, quidquid impediti huic conjugio sacri canones opponunt, per alias litteras nostras apostolica auctoritate extemplo submovimus, ne quid tanto tuo nostroque ac communi gaudio inferatur morae, neve publicum bonum, quod exinde redundaturum est, retardetur. Nos certe obsecrationibus nostris vehementer a Deo Opt. Max. contendimus ut id bene feliciterque utrique carissimae Nobis familiae vertat, tibiue praesertim constantem ac perpetuam animi jucunditatem semper afferat. Interim regiae Majestati Tuae omnium bonorum auspicem apostolicam benedictionem in praecipuae erga te nostrae caritatis pignus amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 septembris 1769. pontificatus nostri anno primo.*

XXXII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO EMMANUELI SARDINIÆ REGI ILLUSTRIS

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 23 septembris 1769.

Carissime, etc. Serius rescribimus humanissimis litteris Majestatis Tuae die VIII julii proxime elapsi ad Nos datis, quod et prius de iis quae postulabas deliberari diligenter a Nobis oportuit, et deinde perfectam jam rem maluimus tibi quam susceptam inchoatamque nunciare. Id nunc libentissime facimus, cum, expeditis jam a Nobis consiliis de ecclesiasticis nonnullis rebus in tuo Sardiniae regno ordinandis, duae propterea encyclicae nostrae ad illos episcopos perscriptae ad Majestatem Tuam proferrentur. Conati quidem in iis Nos sumus et muneri satisfacere nostro, et singulari ac vere regio desiderio tuo, quo pro Dei gloria animarumque utilitate exardescis, minimeque dubitamus quin utrumque simus assequuti. Operam igitur laboremque hunc nostrum gratum fore Majestati Tuae et confidimus et laetamur. cujus perspectissimam jamdiu nobis regnandi sapientiam cum mirifice hujusmodi de sacris rebus studio tantaque animi religione ac in Nos et sanctam hanc Sedem pietate conjunctam majorem in modum suspicimus ac commendamus. Plurima idcirco alacritate et suscepimus et prosequuti haec omnia sumus quae a te delata Nobis erant per dilectum filium nobilem virum comitem de Rivera, tuum apud Nos et apostolicam Sedem ministrum plenipotentiarium, fide, consilio, prudentia ac diligentia praestantem, ab eoque deductum ad Nos libenter excepimus dilectum item filium abbatem Sineum, presbyterum multa doctrina praeditum ac de ecclesiasticis Sardiniae negotiis instructissimum, cujus Nos testimonio, fide atque experientia in capiendis consiliis usi sumus. Quod reliquum est, Deum Optimum Maximum obsecramus ut has a Nobis ad illius gloriam susceptas rationes secundet ac provehat, animarumque bono recte prospectum reipsa fuisse a Nobis velit, eique una enixis precibus Majestatem Tuam totamque nobis carissimam regiam domum commendamus, omniumque bonorum auspiciem apostolicam benedictionem intimo paterni amoris no-

stri sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 23 septembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXXIII.

DILECTÆ IN CHRISTO FILIÆ

JULIÆ SOPHIÆ DE PARDAILLAN D'ANTIN,

ABBATISSÆ ORDINIS DE FONTEURALT,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 26 septembris 1769.

Dilecta, etc. Valde propensi sumus ad iis omnibus gratificandum quorum preces filiali de Nobis fiducia nituntur; eorum vero quos meritis etiam ac virtutibus praestare cognoscimus postulationes tam libenter admittimus, ut easdem beneficiis nostris prorsus explere cupiamus. Proinde redditae Nobis litterae tuae, dilecta in Christo filia, majorem in modum nostrum animum excitarunt, ut in tuis excipiendis precibus plurimorum etiam meritorum, quae luculentissimis indiciis Nobis in te sunt perspectissima, pietatis scilicet, constantiae in sectanda tuendaque religiosi instituti sanctitate, prudentiaeque ac fidei in commisso tibi moderando ordine, atque in Nos et hanc sanctam Sedem devotionis ac observantiae rationem haberemus; praesertim cum quae a Nobis postulas ea sint quibus conscientiae tuae, quae accuratissima et suorum munerum est studiosissima, consulatur. Ejusdem igitur anxietatem aliquam ac in dubitando molestiam remove cupientes, visitori apostolico canonice electo nostramque vicem erga vestrum ordinem S. Sedis immediato subjectum fungenti facultatem concedimus permittendi ingressum in vestram abbatiam mulieribus quarum quotidie opera indigetis, quae ibidem etiam, si necessitas tulerit, pernoctare possint, ac personis itidem dignitate, nobilitate muneribusque conspicuis, quarum patrociniū conciliare abbatiae vestrae vehementer intersit, earumque consanguineis et affinibus, iisque qui in ipsorum sint comitatu, juxta illam consuetudinem quam hactenus ab abbatissis quae te praecesserunt servatam fuisse scribis; quam omni prorsus repraehensione caruisse nobis facile persuademus, cum ejusmodi ingressus perraro accidant ob abbatiam vestram ab urbibus et

locorum frequentia longe sejunctam, et non mediocris semper extiterit visitorum apostolicorum prudentia, et superiorissarum etiam vestrarum vigilantia. Quapropter tanto Nos minus ullum exinde abusum veremur, quanto magis in tua fide ac in regendo isto ordine sedulitate ac diligentia conquiescere posse judicamus. Quare dubitare amplius non debes quin admittere in tui ordinis abbatiam eos omnes possis quorum ingressum visitor apostolicus a Nobis praesertim hac facultate munitus concesserit. Vides ex hoc, dilecta in Christo filia, quam merito nostra in vos benignitate confisa sis, quamque imposterum possis ab eadem tibi polliceri quicquid ad tui ordinis commoda atque ornamenta, quantum a Nobis in Domino fieri poterit, augenda ac promovenda pertinebit. Demum in singularis nostrae erga te paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecta in Christo filia, tuoque universo ordini peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 26 septembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXXIV.

VENERABILI FRATRI

ALOYSIO ARCHIEPISCOPO CÆSAREÆ NOSTRO

ET APOSTOLICÆ SEDIS NUNTIO APUD HELVETIOS

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 27 septembris 1769.

Venerabilis frater, etc. Etsi vehementer antea fidem tuam in peragendo isto apostolicae legationis munere studium ac prudentiam probaremus, ea tamen recentia consilia ac facta tua extiterunt ut mirum in modum delectati ista virtute simus, ac ad te ipsum hos nostros de te sensus perscribere, hisque litteris merita te laude prosequi atque ornare decreverimus. Tua enim opera, labore atque industria factum esse agnoscimus ut primum libellus ille *Reflexionum* contra regulares ordines isthic editus a senatu lucernensi proscriberetur, neque quidquam contra eosdem, de quo valde verendum erat, moliri in communi Fravenfeldensi consilio adversarii potuerint, neque ullos fortasse habituri imposterum successus sint in proximo consilio Luganensi, eorum conatibus jam mature per te fractis ac labefactatis. Alia etiam Ec-

clesiae jura, ac praesertim ea quae ad immunitatem pertinent, quibus isthic intentabatur vis, praeclare sustines ac tueris, istorumque civium ac senatorum pietatem tuis consiliis excitas atque instruis, ne quid ejusmodi fieri patiantur quod bonorum offensionis sit, quodque pessimo exemplo protestantium posset ad diripiendas ecclesias incitare audaciam ac cupiditatem. Ex ista etsi brevi actionum ac laudum tuarum commemoratione facile perspicis, venerabilis frater, quam gratae Nobis atque acceptae res fuerint, quantique te ob egregia merita tua et aestimemus et diligamus. Ac luculentae hae nostri de te animi significationes, ut tuae virtutis interim esse praemio possunt, ita minime dubitamus quin tibi ad similia ac majora etiam pro opportunitate capessenda atque agenda sint incitamenta. Nos certe quae de te sentiremus, ita tibi nunc exponenda duximus ut non solum tuorum meritorum testes has haberes litteras, sed pignus etiam pontificiae in te egregiae voluntatis. Quod reliquum est, hoc nunc tibi magnopere mandamus, ut eximios illos viros, praesertim dilectos filios plebanum Gloggner, Scultettum Balthasar, deputatos ad consilia Fravenfeldense et Luganense, caeterosque pios senatores, quorum opera, auctoritate ac sapientia usus es in tuendo Ecclesiae jure, quique tam praeclare de Nobis deque apostolica hac Sede sunt meriti, ita nostro nomine collaudes ut iisdem una persuaideas de gratissima nostra ac singulari in eos voluntate, cujus uberrimi fructus, si quis locus erit, nunquam ipsis per Nos sunt defuturi. Atque in hujus pontificiae paternae caritatis pignus eisdem apostolicam benedictionem nostris verbis peramanter imperties, quam tibi etiam, venerabilis frater, aequae luculenter ac peramanter elargimur. *Datum Romae, etc., die 27 septembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXXV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO
 LUDOVICO FRANCORUM REGI
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 30 septembris 1769. —

Carissime, etc. Le dernier projet nous manifesté au nom de Votre Royale Majesté par le cardinal de Bernis, touchant la commune connue affaire, a été par nous avec agrément accueilli ;

nous semblant beaucoup à propos, pour le bien conduire à sa fin avec satisfaction réciproque. Cependant nous serons en attention de recevoir par le même cardinal ces mémoires, lesquelles sont nécessaires pour cela, afin de pouvoir après examiner l'affaire; ce qui ayant été accompli, nous donnerons une marque constante de notre paternelle affection, avec laquelle nous donnons à Votre Majesté et à la royale sa famille l'apostolique notre bénédiction. *Datum apud Sanctam Mariam Majorem pridie kalendas octobris (30 septembris) 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXXVI.

VENERABILI FRATRI

CLEMENTI ARCHIEPISCOPO TREVIRENSI

ET EPISCOPO AUGUSTANO S. R. E., PRINCIPI ELECTORI

CLEMENS PAPA XIV.

In arce Gandulphi, 14 octobris 1769.

Venerabilis frater, etc. Perlatum ad Nos est perniciosum Justinii Febronii librum novis clam typis Francofurti recudi, eumque multo auctiorem aliisque ad pristinos congestis ac undique compilatis erroribus refertum iterum esse proditurum. Nos sane pro ea qua esse debemus pastoralis sollicitudine vehementer veremur ne nova exinde in universam Nobis commissam Ecclesiam detrimenta inferantur, aut jam illata latius propagentur. Tua igitur perspectissima Nobis pietate freti, ac egregii de Ecclesia studii plane memores, cujus illustre exstat monumentum in praeclara famosi illius operis proscriptione quam, dum episcopus Frisingensis esses, plurima cum laude peregisti, novum nunc tibi hujusmodi tui decoris amplificum argumentum proponimus, ac a te, venerabilis frater, majorem in modum petimus et flagitamus ut pro tua, qua polles, dignitate, tantique nominis auctoritate, omnem curam, operam ac diligentiam ponas, ut venenatus ille ac pestifer foetus, antequam iterum in lucem prodire possit, suffocetur. Magna isthic viges apud omnes existimatione, praeclara sunt multorum erga te studia, plurimum tibi quisque et pro nobilitatis et pro virtutis tuae splendore defert. Quae quidem accepta a Deo munera ad Dei ipsius

causam conferre debes, ad tuendam scilicet Ecclesiae tranquillitatem et pacem, ac ad veterem quae in ipsa Ecclesia est integram atque incolumem retinendam conservandamque doctrinam. Ad id egregie praestandum opportunitates vigilantiae tuae minime deerunt, cum easdem non solum arripere, sed inducere etiam ac excitare, si opus sit, industria atque auctoritate possis. Feceris igitur non solum pro episcopali quo eximie fungeris munere, sed pro tui etiam animi ac generis splendore proque illa quae in te potissimum enitescit pietate ac religione, si erupturam iterum tantam errorum pestem mature oppresseris. Confirmabis tum praeclaram nostram de singulari virtute tua opinionem, ac ita nostrum erga te animum devincies ut nullum sit pontificiae benignitatis genus, quod in te conferre ac cumulare non maxime cupiamus. Ac in hujus luculentissimae erga te nostrae voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum in arce Gandulphi albanensis dioecesis etc., die 14 octobris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXXVII.

DILECTO FILIO

EMMANUELI PINTO,

HOSPITALIS S. JOANNIS HIEROSOLYMITANI MAGNO MAGISTRO,

CLEMENS PAPA XIV.

In arce Gandulphi, 20 octobris 1769.

Dilecte etc. Solliciti Nos quidem pro nostri apostolici ministerii munere vehementer sumus ne ullum omnino ad animarum salutem praesidium in iis pietatis operibus constitutum, quae olim sacerdotibus soc. Jesu in ista insula Melite degentibus commissa fuerant, post eorum discessum desiderari posset, quin ut magis ea omnia in dies augeantur; cum tamen nequeamus per Nosmetipsos, qui multiplicibus hoc nostri pontificatus initio curis distinemur, tam celeri ac tam certa quam cupimus ratione consulere, ad te, dilecte fili, idcirco convertimur; tuum enim plurimum esse ad ea vel retinenda, vel etiam augenda pietatis opera studium nobis declarasti, tuaque hujusmodi voluntate maxime freti nostras has pastoralis sollicitudinis partes per ope-

ram, vigilantiam ac sedulitatem tuam exequi ac complere decernimus. Ut igitur illa omnia ad divinum cultum ac fidelium aedificationem spectantia, praesertim quae attinent ad veri Dei praedicationem, quae tam italico quam melitensi idiomate peragebatur, ad sacras missiones quae per totam insulam quolibet excurrebant triennio, ad exercitia spiritualia ad quae pluries quotannis in certam domum conveniebatur, ad pias varii ordinis hominum congregationes ac ad sacramentorum administrationem, rite compleri ac perfici facias, tibi nostris his litteris committimus administrationem ecclesiae, collegii, domorum ac bonorum omnium quibus isthic utebantur sacerdotes soc. Jesu, ut una cum tuo ac istius Hierosolymitani ordinis consilio inire rationes possis quibus omnia et singula a Nobis commemorata opera constituentur stabilianturque, ut nullum unquam posterum eorum deesse valeat quae et ad Dei majorem gloriam et ad spiritualem fidelium utilitatem maxime conducere judicamus. Ac praeter ea quae jam dicimus ad pietatem spectantia cum regendis etiam scholis informandaeque disciplinis ac doctrina instituendae Melitensi juventuti sacerdotes illi darent operam, vehementer optamus ne haec etiam non mediocris publicae utilitatis pars praeterita nunc isthic ac neglecta esse videatur. Proinde postquam rite constituta erunt singula illa pietatis opera, ac iis praeterea satisfactum oneribus quae bonis, ecclesiis ac domibus tuendis utendisque necessarie inhaereant, nec non et pensionibus, quae quotannis debentur, dum superstites erunt, iis e societate Jesu qui Melitae degebant, quidquid tum ex initis in dicto concilio acceptorum expensorumque quovis anno rationibus superfuisse reperiatur, potestatem tibi concedimus id omne erogandi impendendique in subsidium et usum tam universitatis generalis studiorum quam collegii educationis pro tyronibus aut professis vestri ordinis, quod nunc collegium isthic est instituendum ad normam aliarum nostrarum in forma brevis litterarum, quae una cum hisce nostris ad te dantur, quibus tam universitas illa quam collegium apostolica auctoritate comprobantur. Dum vero Nos hujusmodi te, dilecte fili, facultatibus augemus, constrictam tuam ac tui consilii conscientiam esse existima, qua ad haec omnia quae declaravimus omnibus numeris et partibus complenda, atque huic pontificiae voluntati accuratissime satisfaciendum tenemini. Hac tamen voluntate nostra neque detrahimus quidquam neque derogamus aliorum juribus, praesertim episcopalis mensae, aut seminarii clericalis super ecclesiasticis beneficiis, vel aliis bonis quibus hactenus

fruiti sint societatis Jesu sacerdotes: quin intacta illa ac illaesa servari volumus, et si quae de iis controversia inciderit, eamdem jam nunc ad nostram cognitionem ac apostolicum judicium avocamus. Haec sunt, dilecte fili, quae ad te perscribenda, tuaeque fidei per Nos committenda esse duximus, ex quibus intelligere facile potes quam persuasum nobis sit de tuo in sacras res, divinum cultum ac animarum salutem studio, quantumque in his rebus, quae Nobis maximam injiciunt sollicitudinem, diligentiae, sedulitati ac industriae tuae tribuamus. Quam nostram de te existimationem cum plurima pontificia benevolentia coniungi, ut tibi magis persuasum esse possit, in ejusdem pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, tuoque nobilissimo ordini peramanter impertimur. *Datum in arce Gandulphi albanensis dioecesis, die 20 octobris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXXVIII.

DILECTIS FILIIS NOBILIBUS VIRIS

ANTIANIS ET VEXILLIFERO REIPUBLICÆ LUCENSIS

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 25 novembris 1769.

Dilecti, etc. Ut ex superioribus nobilitatum vestrarum litteris permoleste intelleximus repentino obitu ereptum esse vobis venerabilem fratrem Joannem Dominicum Mansium archiepiscopum vestrum, quem praeter religiosam vitae ab ipso actae rationem singularis doctrinae laude praestitisse agnoscimus, ita a Nobis percepta istius praesertim Ecclesiae causa molestia omnis est postremis litteris depulsa quibus curas nostras ad novum ipsi ecclesiae praeficiendum pastorem conversas sapientia vestra sublevare laetati sumus; eos enim acerrimo judicio vestro tres viros propositos Nobis ad deligendum esse voluistis ex quibus quemcumque ad archiepiscopatum eveheremus, quin idem dignissimus esset, dubitare minime possemus. Quod Nos quidem cum diligentiae nostrae partem in tam gravi re compleremus, ac summo proinde studio quis eorum ad tantum suscipiendum munus, omnibus rite expensis, maxime opportunus esset, investigaremus, multa cum jucunditate vestraque laude cognovimus. Neque diu haerendum fuit quem sententia nostra praeferremus, cum eas in dilecto filio Martino Bianchi istius cathedralis cano-

nico theologo animi dotes ac virtutes depræhenderemus, quæ ad pastorale onus egregie sustinendum plane factæ esse viderentur. Eundem igitur in archiepiscopum vestrum designamus et eligimus; quod tanto etiam cumulatiori animo facimus quod vosmetipsi vestrae potioris in eum voluntatis argumenta præferatis. Dum hanc itaque vobiscum electionem nostram communicamus, ac nobilitatibus vestris de certissima spe fore ut optimum consequuti sitis pastorem, vehementer cupimus ut plurimum nostrum fuisse cum pontificio muneri satisfaciendi, tum vobis etiam gratificandi studium existimetis. Valde Nos delectat, quod scribitis, vestri agentis officio auctum a vobis esse dilectum filium Dominicum Pauli, quem Nos suo merito diligimus, quemque vestra etiam causa sumus libentissime semper excepturi. Ut ille pro sua fide ac diligentia vestram erga Nos ac apostolicam hanc Sedem observantiam luculentissime nobis declaravit, ita paternam nostram in vos caritatem testabitur. In cujus certissimum pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, nobiles viri, ac reipublicæ vestrae peramanter imperitur. *Datum Romæ, etc., 25 novembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XXXIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO EMMANUELI SARDINIÆ REGI ILLUSTRIS

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 27 novembris 1769.

Carissime, etc. Multo ante reverti isthuc cogitantem dilectum filium nostrum Carolum Victorium Amadeum S. R. E. cardinalem de Lanceis apud Nos hactenus detinuimus; quem enim prius ob singulares animi generisque dotes plurimi faciebamus, ejusdem præsentis virtute, doctrina, omnisque generis laudum præstantia majorem in modum delectati sumus. Hanc illius in urbe moram nostra causa prorogatam a Majestate Tuâ comprobari minime dubitamus. Idcirco plurimas tibi gratias nos habere profitemur, eoque uberiores quo et perspectiora nobis egregia illius merita, et majores nostri in eum amoris cumulandi rationes extiterunt. Quod nostrum erga ipsum eximium studium ut illi magis confirmemus, a te vehementer postulamus, carissime in

Christo fili noster, ut cum illum humanissime, prout soles, ad te redeuntem exceperis, ad usitatum clementiam tuam nostra etiam causa quidpiam addas, ex quo intelligere possit nostram hanc in illum voluntatem tibi fuisse jucundissimam. Id ipse honorificentissimi muneris loco et a Majestate Tua et a Nobis pro tua in utrumque observantia habebit. Interea Nos ejusdem aequiore animo ferimus discessum quod et tuam tibi sedulam gratamque in praeclaro, quo jamdiu apud te fungitur, magni eleemosynarii munere operam praestare poterit, et in ista insigni S. Benigni abbazia, erga quam plurimum nostrum est studium, pro tua cura ac vigilantia ea praesertim provehet ac amplificabit commoda quae ad divinum cultum augendum, christianasque virtutes populi sibi commissi animis inserendas fovendasque pertinent. In quo quae illius sollicitudo atque industria hactenus fuerit, illa praesertim declarat frequentissima Seminarii domus praeclara legum ac disciplinarum omnium institutione florens, et ipsius potissimum informata cum pietatis exemplis tum imitatione doctrinae. Sed haec caeteraque ab eo isthic ad Dei gloriam praeclare gesta cum optime tibi perspecta sint, non tam ipsius laudandi quam tibi de illius abbatae bono gratulandi causa commemoramus. Quod reliquum est, ille optime de Nobis mereri perget, si uberrime studiosissimum nostrum erga Majestatem Tuam animum, quod ipsi diligenter mandavimus, tibi referet, quantumque te totamque regiam domum ac dilectissimos Nobis in Christo liberos tuos amemus, quibus laeta ac prospera omnia a Deo Opt. Max. deprecantes, ejusdem munerum auspicem apostolicam benedictionem, quam ille etiam nostro nomine deferet, tibi, carissime in Christo fili noster, tuisque omnibus amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 27 novembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

 XL.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 30 novembris 1769.

Carissime, etc. Stimiamo nostro preciso dovere di ragguagliare la sacra reale Maestà Vostra delle nostre intenzioni sempre

disposte a darle evidenti riprove dell'adempimento delle nostre obbligazioni. Ci siamo presa la cura di radunare quei monumenti dei quali dobbiamo prevalerci per formare il concertato *Motu proprio*, con cui giustificheremo presso tutto il mondo la savia condotta tenuta dalla Maestà Vostra nella espulsione degl'inquieti e turbolenti gesuiti. Siccome siamo soli a faticare e siamo oppressi da tante altre brighe, quindi ne deriva, non già la trascuratezza ma la dilazione, rendutasi necessaria per la buona condotta di un affare tanto interessante. La sacra Maestà Vostra è supplicata di non prenderci in diffidenza, mentre siamo intenzionati e ci andiamo preparando a darne al pubblico irrefragabili testimonianze della nostra veracità. Sottoporremo poi un nostro piano alle savie riflessioni della Maestà Vostra toccante la totale abolizione di questa società, e non passerà molto tempo dalla trasmissione che le faremo. Daremo ancora compimento ad altri affari, per i quali l'amatissimo Azpuru Ministro plenipotenziario della Maestà Vostra è stato incaricato. Daremo in somma continue e sincere testimonianze della nostra benevolenza alla M. V., alla quale con pienezza del nostro paterno affetto diamo l'apostolica benedizione, da diffondersi sopra tutta la reale famiglia. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, pridie kal. decembris (30 novembris) 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XLI.

ILLUSTRI AC POTENTISSIMO

DRUSIORUM PRINCIPI, ALI SCEAB.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 decembris 1769.

Illustris, etc. Inter plurima ac gravissima negotia quibus hoc nostri ministerii pastoralis initio destinemur, istam gregis nostri Graecorum Melchitarum portionem oblivisci non possumus, ad quam quoties animum convertimus (quod quidem persaepe ac libenter facimus), toties obversantur Nobis ante oculos non vulgaria illa a Celsitudine Tua in eandem collata beneficia. Eo enim perdifficili tempore quo de patriarchatu venerabilis fratris Theodosii, deque dilectis filiis monachis Basilianis congregationis Soairitae agebatur, plurimum extitit studium ut praesidium tuum ut tua vis apostolicae Sedis decretis esset, tuaeque operae, con-

silio atque auctoritati referri maxime debet quidquid ab illustri et potentissimo principe Emiro Mansur fratre tuo gestum tunc fuit ad reducendos in officium ac in concordiam contumacis ac dissidentis partis animos, ad tuendum ab intentata praesidium vi eundem patriarcham, et ad illos Soairitas monachos ab illatis per eosdem praesides injuriis vindicandos. Haec Nos probe cognoscentes, quantum Celsitudini Tuae debeamus, declarare statuimus, quod luculenter per hasce nostras litteras facimus, unaque maximas habemus gratias, vel ob id etiam quod ex antea actis a te rebus plurimam in Nobis spem excitas fore ut imposterum pari singularis patrocinii tui gratia tueri ac fovere pergas tam ipsum patriarcham Theodosium et monachos istos Soairitas, quorum plurimus est pro salute animorum labor, quam omnes qui isthic in Chesroano degunt christianos, de quibus vehementer solliciti ac studiosi et esse debemus et sumus. Majorem igitur in modum eos omnes Celsitudini Tuae commendamus, ac illa pro iisdem a te petimus praesidia quae rerum ac temporum opportunitates postulare videbuntur. Id a te cumulatissime praestitum iri ita confidimus ut egregie de perspecta summa humanitate ac animi tui magnitudine et sapientia sentimus. De Nobis vicissim illa te existimare cupimus, ut libentissime facturi simus quidquid tibi gratum tuisque rebus opportunum unquam futurum sit, neque ulli defuturos esse occasione qua hunc nostrum erga te luculentissimum animum reipsa testemur et confirmemus. Interim Celsitudini Tuae intimo nostri cordis sensu a bonorum omnium auctore Deo coeleste lumen ac verae felicitatis consequutionem precamur. *Datum Romae etc., die 9 decembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XLII.

VENERABILIBUS FRATRIBUS

PATRIARCHIS, PRIMATIBUS, ARCHIEPISCOPIS
ET EPISCOPIS

UNIVERSÆ ECCLESIAE CATHOLICÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 12 decembris 1769.

Venerabiles, etc. Cum summi apostolatus impositum Nobis munus cogitatione compræhendimus, tantique oneris vim ac gravi-

tatem intuemur, non possumus, venerabiles fratres, et rei ipsius magnitudine et perspecta Nobis virium nostrarum imbecillitate, non vehementer commoveri. In altitudinem maris venisse atque e tranquillae vitae securitate tamquam e tutissimo portu ad regendam Beati Petri naviculam evocati, maximis repente Nos abripi atque agitari fluctibus videmur ac tempestatis vi pene demergi. Verum a Domino factum est istud et est mirabile in oculis nostris. Neque enim ullis humani consilii rationibus, sed illius inscrutabili iudicio Nobis nihil tale opinantibus delatam tanti muneris procuracionem apertissime intelligimus. Proinde in certissimam spem erigimur, eum ipsum, qui Nos ad summi ministerii sollicitudinem adduxit, timorem ac infirmitatem nostram praesidio suo sublevaturum, et exauditurum Nos esse in abscondito tempestatis. In eadem fiducia praeclare Nos confirmat Petri trepidantis in mari, ac Domini modicam ejusdem fidem increpantis recordatio. Qui Nobis in apostolorum principe totius Ecclesiae curam et claves regni coelorum tradidit, qui suas oves pascere ac fratres confirmare jussit, idem certe omnem sui obtinendi auxilii dubitationem a Nobis depellere, Nosque suae gratiae spe magis voluit quam timore nostrae imbecillitatis moveri. Illius itaque qui est robur ac fortitudo nostra voluntati obsequimur, illius fidei potestatique Nos permittimus. Ille consilio suo inchoatum in Nobis opus etiam perficiet, atque ex ipsa humilitate nostra illius potentiae ac misericordiae vis perspectior omnibus elucescet. Nam si quid, hac temporum conditione, nostra, qui inutiles servi sumus, opera ad Ecclesiae suae incolumitatem moliri ac efficere constituit, illum unum omnes auctorem atque effectorem perspicient, et propterea ipsi honorem ac gloriam esse tantummodo tribuendam cognoscent. Quare alacri animo ad maximum sustinendum onus accedimus, et quo potentiore auxilio fidimus, eo majore studio connitimur, et ob ipsam muneris, ad quod appellati sumus, praestantiam, nullas, quae a Nobis in eo perfungendo conferri possunt, sedulitatis ac industriae partes nimias esse judicamus.

Quam quidem administrationis nostrae rationem dum assidue versamus animo, atque ex hac altissima apostolicae Sedis specula in omnes christiani orbis regiones oculos convertimus, vos potissimum, venerabiles fratres, excelso et illustri loco positos intuemur, vestro conspectu recreamur, vos adjutores nostros, vos dominici gregis custodes ac evangelicae vineae operarios summa animi nostri jucunditate agnoscimus. Qui igitur nostrae sollicitudinis partem sustinetis, in ipso apostolatus nostri exordio alloqui

vos maxime cupimus, atque in sinum vestrum intimos mentis nostrae sensus effundere; et si quid vos in Domino hortari ac commonere videbimur, id vel nostro de Nobis ipsis timori tribuite, vel profectum a vestrae virtutis ac in Nos pietatis fiducia existimate.

Ac primum rogamus vos, vv. ff., ac obsecramus ne unquam misericordiarum Patrem pro imbecillitate nostra divino praesidio munienda deprecari intermittatis. Reddite hanc Nobis amoris erga vos nostri vicem, atque ita mutua precum vestrarum subsidia Nobiscum conjungite ut alteri ab alteris quodammodo sustentati firmiori gradu omnes possimus in sua quisque statione consistere. Hac potissimum animorum conjunctione illam, in qua Nobiscum coagmentati estis, unitatem comprobabitis. Unum quippe totius est Ecclesiae aedificium, cujus in hac Sede a beato Petro positum est fundamentum. Multi ad illud construendum conjuncti sunt lapides, sed omnes super una petra firmanentur ac innituntur. Unum est Ecclesiae corpus, cujus Christus est caput, ac in illud omnes coalescimus. Nos ipsius potestatis vicariam procuracionem gerentes coeteris altius illo volente praesidemus. Vos vero una Nobiscum colligati tamquam cum visibili Ecclesiae capite potiores ejusdem corporis partes estis. Quid proinde singulis accidere potest quod universos non afficiat, neque ad unumquemque promanet? Quemadmodum itaque nihil potest peculiarem cujusque vestrum vigilantiam exposcere quod nostris item curis comprahendi, ad Nosque referri non debeat, ita arbitrari debetis magnopere vestra interesse quidquid ad Nos pertinet, nostramque operam ac diligentiam desiderat. Quapropter, una voluntatum consensione conjuncti, uno eodemque animati Spiritu, qui a mystico illo capite profluens ac per universa membra diffusus vitam omnibus dispertit, contendere omnes ac dare operam praesertim debemus, ut Ecclesiae corpus integrum atque incolume sit, ut, nulla ruga ac macula contracta, omni christianae virtutis laude instruat ac vigeat. Quod quidem divina ope praestari a Nobis poterit, si pro virili sua quisque commissi sibi gregis studio exardescet, si illa una singulis insidebit cura populi sui ab omni malorum contagione atque errorum insidiis removendi, ac omnibus doctrinae sanctitatisque subsidiis diligentissime muniendi.

Hujusmodi animarum salutis cupiditate si unquam eos qui tuendae vineae Domini praesunt excitatos esse oportuit, hoc praesertim tempore illos inflammari est pernecessarium. Quando enim tam multiplices, tam noxias sive ad labefactandam, sive

ad tollendam religionem exoriri fere quotidie et circumferri opiniones, quando novitatis illecebra magis inductos homines et quadam peregrinae scientiae aviditate pertractos ad hanc confluere atque eandem libentissime conquirere vidimus? unde animarum pestem et perniciem extendi latius in dies ac miserrime propagari dolemus. Quare eo acrius vobis erit laborandum, venerabiles fratres, omnesque vel diligentiae vel auctoritatis vires exerendae ut hanc tantam ac de divinis etiam et sanctissimis rebus grassantem temeritatem atque insaniam repellatis. Non in corruptibilibus ac vanis humanae sapientiae praesidiis, sed in simplicitate doctrinae ac in verbo Dei penetrabiliore omni gladio ancipiti dumtaxat vos illud consecuturos confidite. Tum hostium impetus coercere facile poteritis atque adversariorum tela retundere, cum in omnibus sermonibus vestris Jesum Christum crucifixum praeferetis ac praedicabitis. Suis ille legibus atque institutis sanctam hanc civitatem, suam nimirum Ecclesiam, condidit et communivit. Suae fidei tanquam depositum caste pieque custodiendum huic tradidit. Suae doctrinae ac veritatis hanc esse voluit firmissimum munimentum, adversus quam portae inferi nunquam praevalerent. Nos igitur, venerabiles fratres, civitatis sanctae praesides ac vigiles hanc ejusdem conditoris Domini ac magistri nostri legum ac fidei praeclarissimam haereditatem Nobis per majores nostros integerrime traditam diligenter tueamur, ac ad posteros nostros puram atque incolumem transmittamus. Ad hanc in Sacris Litteris acceptam normam facta et consilia nostra omnia dirigentes, praeterea Patrum nostrorum certissimis inhaerentes vestigiis instructissimos Nos futuros putemus ad omnes vitandas offensiones quae christiani populi fidem debilitare possint ac infringere, atque Ecclesiae unitatem ulla ex parte dissolvere. Ab illis divinae sapientiae fontibus, scripta scilicet traditaque doctrina, quaecumque sive ad credendum sive ad agendum requiruntur, tantummodo hauriamus.

In gemino enim hoc locupletissimo veritatis ac virtutis omnis instrumento continentur quaecumque ad religionis cultum, ad morum disciplinam recteque vivendi institutionem pertinent. Hinc mysteriorum altitudinem, hinc pietatis, honestatis, justitiae, humanitatis officia ediscimus. Quid Deo, quid Ecclesiae, quid patriae, quid civibus, quid caeteris hominibus debeamus, intelligimus. Unde nullis praeclarius quam his verae religionis legibus civitatum etiam ac societatem jura stabilita esse cognoscimus. Ac propterea nemo fere unquam divinis Christi sanctionibus bellum intulit, quin idem continuo, quantum in se est, populo-

rum tranquillitatem perturbavit, regum obsequium detrectavit, infesta ac incerta omnia fecerit. Magna est enim inter divinae ac humanae potestatis jura conjunctio; ac proinde qui christianae legis auctoritate regum imperia munita esse norunt, alaeri animo iisdem obtemperant, verentur potentiam, dignitatem observant et colunt.

Atque hanc quidem divinarum praescriptionum partem non minus cum populorum tranquillitate quam cum animarum salute conjunctissimam considerantes, magnopere vos hortamur, venerabiles fratres, ut post Deum ac divini cultus constitutas in Ecclesia rationes, omnem sollicitudinem vestram ad populum regum obedientia ac obsequio rite imbuendum convertatis. Illi nimirum ad publicam incolumitatem tuendam, ac homines in juris aequitate continendos in altissimo gradu prae caeteris sunt constituti. Ministri enim Dei sunt in bonum, nec sine causa gladium portant, vindices in iram ei qui malum agit; carissimi praeterea Ecclesiae filii sunt, ac patroni, quorum est eandem, ut parentem, diligere, ejusque causam ac jura custodire. Quos igitur instruendos in Christi lege suscepistis, mature divino illo praecepto imbuendos curate: fidem regibus sancte esse servandam ab ipsis incunabilis percipiant, parendum auctoritati, legibus obsequendum non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Cum ita populorum animi fuerint opera vestra excitati, non solum ut regibus dicto audientes sint, sed etiam ut eos colant ac diligant, tum optime et civium tranquillitati et Ecclesiae utilitati, quae inter se disjunctae esse non possunt, consulitis. Eas vero officii vestri partes uberius cumulabitis, si ad quotidianas pro populo preces, peculiare etiam pro rege obsecrationes adjungatis, ut incolumes illi sint, ut suos in aequitate, pace ac justitia regant, ut Deum ipsum in regno hominum dominum dominantem cognoscentes, ejusdem causam sancte pieque tueantur ac provehant. Ita a vobis erit non minus episcopali vestro muneri quam omnium commodis satisfactum. Quid enim justius ac opportunius quam pro auctore publicae pacis ac civium salutis custode ab illis perpetuo Dominum obsecrari qui pro hominibus constituuntur in iis quae ad Deum sunt, et tanquam interpretes ac sequestri suis conjuncta precibus omnium vota Domino repraesentant?

Jam vero ceteras pastoralis officii partes diligentius vobis per censere supervacaneum ducimus. Quid enim singula persequamur, vosque de iis cohortemur, quorum intelligentia praeclare instructos esse novimus, diuturno insuper usu et quadam animi

inductione vestro muneri consentanea confirmatos? Illud tantummodo non omitemus, ut quo uno compræhendi omnia credimus, vobis ante oculos non subjiciamus, vestram scilicet virtutem excitantes ad ducis nostri ac pastorum principis consecrandum in omnibus exemplar, atque illud sanctitatis, caritatis, humilitatis specimen in vobis ipsis exprimendum. Si enim ille, cum Patris sui gloriæ splendor esset et figura substantiæ ejus, assumpta carnis nostræ infirmitate, homines a servitute per humilitatem et caritatem vindicatos in Dei filios adoptari et cohaeredes suos fieri voluit; quam in re gloriosius ac præstantius cogitationes et labores nostri versari possunt quam ut hujus hominum cum Christo conjunctionis ac necessitudinis tuendæ auctores ceteris simus, et in illa imitanda bonitatis, clementiæ, mansuetudinis divina forma exemplo nostro omnibus facem præferamus? Qua enim alia ratione super montem excelsum ascendit qui evangelizat Sion? Vobis hujus consecrandæ similitudinis desiderio semel incensis fieri non potest quin idem ardor ad vestri universi populi mentes conflagrandas dimanet. Mirifica siquidem pastoris vis est atque auctoritas ad sui gregis animos commovendos. Qui cum illius cogitationes actionesque omnes ad hoc veræ virtutis specimen conformatas noverint, cum in illo nihil asperum, nihil arrogans, nihil elatum, verum omnia caritatis, mansuetudinis, humilitatis officiis plena viderint, tum vero acerrime ad easdem æmulandas laudes incitatos esse sentient. Præterea cum eundem omnis privatae utilitatis oblitum, ceterorum commodis inservientem, opibus egentes, solatio afflictos, doctrina rudes, omnes officio, consilio, pietate sublevantem, populi denique salutem suæ ipsius vitæ præferentem intelligent, hoc pastoris sui amore, studio ac sedulitate illecti libentissime docentis, cohortantis, obsecrantis, arguentis etiam atque increpantis voces audient. Nam si qui privatarum rerum cupiditate obstricti sint, ac terrena divinis præferant, quo pacto poterunt alios ad Dei caritatem ac mutuam inter se benevolentiam, divitiis, voluptatibus, honoribus inhiantes ad rerum humanarum contemptum, fastu ac superbia elati ad mansuetudinem atque humilitatem inducere? In Jesu Christi igitur disciplina erudiendi populi cum munus sit a vobis susceptum, in ejusdem potissimum sanctitate, innocentia, lenitate vobis erit inhaerendum. Tum vestra vos potestate præclare tantummodo esse usûros reputate, cum potiora vobis erunt caritatis atque humilitatis quam dignitatis insignia. Maximum statuите vestrum hoc esse atque ad vos unice pertinere populi vobis crediti hunc in modum instituendi

negotium; ab illo recte gerendo omnes vestras derivandas esse laudes ac fortunas, a negligendo calamitatem ac turpitudinem. Quare hae vestrae sint a vobis tantummodo expetendae divitiae, ut Christi sanguine redemptas animas Christo lucrificatis, ea sincera ac solida gloria ut in divino promovendo cultu, in domus Dei decore amplificando, in vitiis extirpandis, ac virtutibus excolendis fidelem ac sedulam operam vestram Domino semper exhibeatis. Haec assidue cogitare, haec agere, hic ambitiosi, hic cupidi esse debetis.

Neque vero, cum diu multumque eritis in hac laborum contentione versati, defutura unquam vobis arbitrentur virtutis exercendae spatia. Ea quippe est muneris vestri conditio, ea episcopalis vitae ratio, ut nunquam debeat curarum cessationem, nunquam otium consequi. Nullis possunt eorum actiones circumscriptae esse terminis, quorum caritatis amplitudinem nulli debent fines comprahendere. Sed immortalis atque infinitae mercedis vobis constitutae expectatio facile molestias omnes leniet ac levissimas efficiet. Quid enim grave ac molestum esse poterit cogitantibus beatissimam illam retributionem ob servatum ac multiplicatum gregem a Domino, cum rationem pastoralis muneris exposcet, recipiendam? Praeter hanc pulcherrimam immortalitatis spem in ipsis etiam sustinendis pastoralis vitae laboribus plurimam jucunditatem inesse sentietis cum, Deo conatus vestros adjuvante, populum vestrum mutua inter se caritatis conjunctione devinctum, integritate ac pietate florentem, ceteros denique omnes egregios vigiliarum ac laborum vestrorum fructus in Ecclesia exortos conspicietis. Utinam nostrum omnium unanimi hujusmodi voluntatum ac studiorum consensione reductam his nostri apostolatus temporibus praeclaram hanc religionis felicitatem ac antiquae illius aetatis similem formam videamus, ac gratulari vobiscum, venerabiles fratres, et congaudere possimus in Christo Domino nostro, qui suae gratiae praesidio Nos sustentet, et cor nostrum in illa quae ei sunt placita, semper accendat.

Quo tempore hasce litteras ad vos, venerabiles fratres, perscribimus, eodem per alias nostras universis christifidelibus jubilaum de more ad implorandam initio nostri pontificatus divinam opem pro salutari sanctae Ecclesiae catholicae regimine transmittimus. A vobis igitur majorem in modum petimus ac flagitamus ut commissos vestrae fidei populos ad eas rite faciendas in fide, pietate ac humilitate preces dirigitis, ac sicut monitis et consiliis vestris, ita etiam exemplo ad curandas

tam suae salutis, quam publicae christianae utilitatis rationes inflammetis.

Ac in nostrae caritatis pignus apostolicam benedictionem vobis, venerabiles fratres, ac vestrarum ecclesiarum fidelibus populis amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, die 12 decembris 1769. pontificatus nostri anno primo.*

XLIII.

DILECTO FILIO

JOACHIMO AB OXOMA, ORDINIS MINORUM S. FRANCISCI,

DESIGNATO ARCHIEPISCOPO THEBARUM

REGIS CATHOLICI CONFESSARIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 decembris 1769.

Dilecte, etc. Magnopere laetamur ut, cum te ob praeclaras animi virtutes accuratissimamque vel in ipsa regia aulae magnificentia religiose sancteque vivendi formam, ac ob eximium, quo penes carissimum in Christo filium nostrum Carolum Hispaniarum regem catholicum fungeris, confessarii munus episcopali dignitate ornare ac ad Thebanam metropolitanam ecclesiam evehere ultro decreverimus, idem esses pristinae amicitiae jure conjunctissimus. Ex quo percommode accidit ut egregiorum meritorum tuorum rationem habere et una nostrae propensissimae erga te voluntati satisfacere possimus. De hac igitur actione nostra, de qua conficienda ac expedienda omni cura exsolutum te esse volumus, ut ex folio his litteris adnexo intelliges, non magis tibi quam Nobismetipsis gratulamur, dilecte fili, quod hujusmodi non solum nostri in te singularis amoris, verum etiam cumulativissimi de te judicii ac existimationis testimonium publice dederimus, unaque nostrum tibi declaraverimus gratum animum ob perspectissima tua erga Nos studia, quae opportunis tuis officiis abunde nobis sunt hactenus confirmata. Caeteras de tuo archiepiscopatu apostolicas litteras propediem, cum omnia perfecta erunt, ad te transmittemus. Vehementer etiam gaudemus, aliam quoque Nobis suppeditari laetitiae tuae cumulandae rationem, dum te nimirum certiore facimus, causam venerabilis servi

Dei Joannis de Palafox, de qua nuper est actum, illum habuisse exitum qui ex voluntate nostra fuit, et tuae in eum pietati futurus sit maxime consentaneus, cum, quid decretum sit, ex altero hisce litteris adnexo folio cognosces. Id a te vehementer petimus, ut nostro nomine Catholicae Majestati deferas ac ostendas, cui certi sumus idem fore acceptissimum. Quod dum facies eidem carissimo in Christo filio nostro apostolicam benedictionem a Nobis, quam cum ardentibus ac nunquam intermissis de ipsius et regiae totius familiae salute ac felicitate votis conjungimus, amantissime impertieris. Cetera quae hac in causa supersunt, fore plane ex nostra sententia facilia nempe ac expedita speramus. Nostram certe in eadem causa operam, diligentiam ac studium desiderari a quoquam posse nunquam patiemur. Reliquum est ut tibi, dilecte fili, majorem in modum persuadeas nihil Nos magis cupere quam ut nova Nobis semper suppetant argumenta, quibus tibi luculentissimum nostrum in te animum magis in dies testatum faciamus. Ac in singularis pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 14 decembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

 XLIV.

DILECTO FILIO

GABRIELI GAUCHAR, CANONICO LINGIENSI,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 decembris 1769.

Dilecte, etc. Nullum acceptius esse Nobis a te potest quam quod appellas tuae cum religionis, tum erga S. Sedem observantiae ac devotionis monumentum, illi scilicet libri tui, quibus contra falsam philosophiam utique nunc grassantem conscribendis viginti et amplius annos versaris, tuumque animum studio veritatis accensum, et doctrina tanquam solidissimis argumentis instructum, illius audaciae ac temeritati opponis. Ea nondum ad Nos perlata sunt volumina; quae quidem, si quid nobis in tanta negotiorum mole vacui temporis erit, cupidissime perlegemus. Interea tibi vehementer persuasum esse cupimus gratissimo eadem nos animo accepturos esse, habiturosque tamquam locupletissimos tui zeli ac sapientiae testes atque indices. Studium itaque hujusmodi tuum, dilecte fili, dum Nos majorem in modum

commendamus, teque hortamur etiam, ut in eo tuæ laudis curriculo semper insistas, una de paterna plurima nostra caritate securum esse te jubemus, ac in ejus certissimum pignus recipere apostolicam benedictionem, qua te tuæque studia prosequimur, quamque ut divinæ benedictionis auspicem ex animo tibi ac peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 20 decembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XLV.

VENERABILI FRATRI

ANGELO ARCHIEPISCOPO ANCYRANO,

NOSTRO ET APOST. SEDIS NUNCIO APUD REGEM POLONIÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 23 decembris 1769.

Venerabilis, etc. Cum ad venerabiles fratres universos christiani orbis episcopos hoc nostri pontificatus initio epistolam encyclicam de more scribendam duxerimus, eam ad te, venerabilis frater, transmittimus, ut, quemadmodum fieri solet, distribuendam istis totius regni episcopis nostro nomine diligenter cures. Eadem perlecta facile intelliges quale nostrum sit studium de regum cultu atque obedientia ex divina lege populorum animis inserenda. Dum itaque ipsam encyclicam istius regni episcopis reddes, volumus ut nostro nomine peculiariter etiam eosdem excites ad consulendum cum religionis tum carissimi in Christo filii nostri Stanislai Augusti Poloniae regis illustris rationibus, qui præterquam quod ex regio munere tueri orthodoxam religionem debet, hujusmodi suæ voluntatis perspicuum dedit in postremo senatus consilio testimonium ad ea scilicet avertenda quæ isthic in ultimis comitiis in religionis detrimentum acta fuerant. Igitur praeclare, venerabilis frater, tuo erga Nos muneri satisfacies, si eosdem episcopos, etsi sua sponte satis propensos, proposita tamen catholicae religionis utilitate et huic consentaneo nostro erga ipsum regem studio, magis magisque inflammabis. Id tantopere tuæ diligentiae ac sedulitati commendamus ut ea re nostram te maxime amplificaturum benevolentiam polliceamur. In cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 23 decembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XLVI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

STANISLAO AUGUSTO POLONIÆ REGI ILLUSTRIS
CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 23 decembris 1769.

Carissime, etc. Etsi Majestas Tua dubitare minime possit de paterna nostra voluntate, qua sumus erga omnes carissimos in Christo filios nostros reges, qui nobiscum sunt in catholica fide conjuncti, peculiare tamen hujus animi nostri documentum dandum esse existimamus tibi, qui praeterquam quod ex regio munere tueri orthodoxam religionem debes, hujus studii tui perspicuum dedisti testimonium in postremo senatus consilio, quo avertenda ea omnia decrevisti quae isthic in ultimis comitiis in religionis detrimentum acta fuerant. Quare dum venerabili fratri Angelo archiepiscopo Ancyrano nostro apud Majestatem Tuam ordinario nuncio transmittimus encyclicam epistolam nuper ad universos christiani orbis episcopos perscriptam, in qua eosdem praesertim hortamur ut populos ad regum suorum cultum atque obedientiam diligenter excitent, ac dum ipsi committimus ut eam universis istius regni episcopis de more distribuat, una etiam accuratissime mandamus ut eos omnes pro suo munere ad consulendum cum tuis, tum religionis ipsius rationibus inflammet. Quod tibi praecipue et gratum et opportunum fore judicamus; ita enim inclytae tuae nationis animi novo hoc stimulo magis excitati tecum arctius conjungentur ad luctuosa illa omnia reparanda damna quae ex dictorum comitiorum actis summo omnium bonorum dolore in orthodoxam religionem redundarunt. Certi quidem Nos sumus nostro huic studio diligentissime responsurum esse ipsum nostrum nuntium; nec dubitamus quin omnes regni istius episcopi etsi sua sponte satis propensi, proposita tamen catholicae religionis utilitate et nostro huic consentaneo erga te studio, magis magisque accendantur. Quod reliquum est, Deum Opt. Max. obsecramus ut voluntatem tuam ad ejusdem gloriam regnique tui incolumitatem conversam, ratam ipse faxit, ac ejusdem gratiae auspicem, nostraeque singularis erga te caritatis pignus, apostolicam benedictionem Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc. die 23 decembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XLVII.

DILECTIS FILIIS

MICHAELI D'ANDREA GUBERNATORI ET CONFRATRIBUS

CONGREGATIONIS *DELLI BIANCHI* VULGO NUNCUPATÆ

IN ECCLESIA SUB INVOCATIONE

SANCTÆ MARLE SUCCURRE MISERIS CIVITATIS NEAPOLITANÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 23 decembris 1769.

Dilecti, etc. Dum praedecessorum nostrorum datas jam dudum ad vos litteras perlegeremus, quibus sua illi in vos pro vestra pietate conferunt pontificiae benignitatis monumenta, Nos etiam et vestris meritis et petitione permoti, et eorum erga vos aemulari caritatem volentes, ad vos haec conscribere duximus, dilecti filii, ut nostrum etiam illis non imparem paternum erga societatem vestram animum agnosceretis. Quas jampridem itaque sa. mem. Clemens XIII ad vos in forma brevis dedit litteras, eae sunt hujusmodi: « Venerabili fratri Francisco episcopo Sarnensi gubernatori, ac dilectis filiis confratribus, etc., Clemens papa XIII. Venerabilis frater, etc. » (*Inseratur breve datum die 21 novembris 1758 usque ad verba Cajetanus Amatus*). Haec idcirco praedecessorum nostrum erga vos caritatis monumenta commemorare, dilecti filii, volumus ut eadem, quae ibidem vobis indulta sunt, Nos etiam apostolica auctoritate non solum confirmare, verum etiam, quatenus opus sit, concedere cognoscatis. Illud certe officium in Nos vestrum Nobis vehementer acceptum fuit, quo nomen nostrum in vestro tabulario describi, nosquemetipsos inter vos censi ac numerari petiistis, atque ita hujusmodi postulato vestro assentimur ut maxime confidamus Nobis in istam societatem adscitis valde profuturas esse obsecrationes vestras, ac de piis laboribus quos in animarum salutem peragitis redundaturos in Nos etiam aliquos esse fructus, quibus in fungendo gravissimo hoc apostolatus munere sublevemur. Utque magis benignitatem ac caritatem erga vos nostram percipiatis, alteri etiam postulato vestro libenter annuimus, vobisque indulgemus ut quoties procul Neapoli peregre ad vestri instituti subeundos labores sacerdotes confratres vestri excurrent, si ita necesse sit, in do-

mibus, ubi hospitati fuerunt, altare erigere possint, in eoque missam celebrare valeant, quae eorum missa, si in diebus festis contigerit celebrari, suffragetur in praecepti adimplementum pro omnibus et singulis aliis confratribus qui associationi intererunt, ac praeterea ut sacerdotes confratres ad excipiendas confessiones in civitate ac diocesi Neapolitana approbati eadem facultate, quae ipsis in dicta civitate ac diocesi competit vigore approbationis, in itineribus pro exercendo instituti ministerio susceptis ad id solummodo uti valeant ut alter alteri sacramentum Poenitentiae vicissim administrare licite ac valide possit. Haec, dilecti filii, vobis idcirco elargimur ut et nostrae in vos propensissimae voluntati pietatique satisfaciamus, et vos etiam hisce beneficiis nostris excitemus ad eos aequo animo ac alacriter subeundos labores qui ad animarum salutem conducunt, ac istius instituti rationi maxime consentiunt. Atque ut nostram imbecillitatem in universa Ecclesia regenda distentam ac occupatam Domino semper in vestris obsecrationibus commendetis, majorem in modum a vobis petimus, ac in cumulatiis nostrae pontificiae caritatis argumentum apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, vestraeque societati peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 23 decembris 1769, pontificatus nostri anno primo.*

XLVIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 2 januarii 1770.

Carissime, etc. Quod praedecessoribus nostris in more positum fuit, ut sui pontificatus initio ad Dei omnipotentis implorandum auxilium pro salutari universae sibi commissae Ecclesiae regimine omnem catholicum populum apertis divinae misericordiae thesauris excitarent, id Nobis studiosissime faciendum esse nostrae praesertim maximae infirmitatis conscii existimamus. Jubilaeum igitur pro universis christifidelibus indicentes, episcopos omnes vehementer hortamur ut suae fidei creditum gregem ad eas rite faciendas preces dirigant, ac ad curandas tam salutis suae quam publicae christianae utilitatis rationes inflamment. Quo consentientium undique precationum subsidio dum valde

confidimus, Majestatem Tuam majorem in modum obsecrandam censemus, ut sua nobiscum studia conjungens regii favoris opem omnibus sui amplissimi regni praesulibus impertiat, suoque praesidio tam necessarium, Nobis, ac universim saluberrimum futurum opus adjuvet, sustentet ac provehat. Quod dum a te fidenter petimus, una etiam significamus in apostolicis jubilaei litteris nullam nos mentionem habendam duxisse eorum qui isthic constitutioni, quae incipit *Unigenitus*, refragantur. De quibus illa retinenda est ratio quam sa. mem. Benedictus XIV praedecessor noster in celeberrima illa encyclica epistola die 16 octobris anni 1756, ad Galliae episcopos in comitiis cleri congregatos data, tenendam esse sapientissime censuit ac declaravit. Neque enim indulgentiarum participes esse possunt qui in ejusmodi obfirmato animo perseverant. Eos quidem Nos putamus pauciores in dies existere, de iisdem tamen illud ipsum, quod praedecessores nostri ad te antea in commendandis jubilaei litteris perscripserunt, Nos etiam confirmamus, teque, carissime in Christo fili noster, pro tuo erga apostolicae Sedis decreta studio enixe rogamus ut regiae potestatis auctoritate animarum pastores fulcire non desinas, ut omnes tandem in eundem sensum eandemque sententiam adducantur. Interim quod a te nunc ad publicarum precum promovenda pro Nobis subsidia flagitamus, id a te perspectus tuus in religionem zelus, id filialis erga Nos pietas postulat, id tuorum etiam regnorum utilitati ac felicitati praecipue conducturum esse facile pro tua sapientia perspicis, quae nimirum a Dei protegentis auxilio repeti debent in eoque subsistere. Hoc ipsum enixis Nos precibus ab eodem omnium bonorum largitore tibi regiaeque familiae tuae deprecari nunquam intermittentes in paterni nostri singularis amoris laetaque tibi et fausta omnia exoptantis apostolicam benedictionem Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 3 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

 XLIX.

DILECTO FILIO

ANTONIO VALSECCHIO, ORDINIS PRÆDICATORUM,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 januarii 1770.

Dilecte, etc. Nullum sane exhibere Nobis potuisti neque luculentius tuae in Nos ac apostolicam sedem observantiae, neque

laetitiae ob pontificiam dignitatem ad Nos delatam praeclarius. Nobisque jucundius testimonium, quam nunc a te est praestitum, cum librum tuum, quo religionem tanta cum tua laude ac ceterorum utilitate defendis, ad Nos misisti. Cum operis hujus tui praestantiam jampridem perspectam haberemus, eo ipsum etiam libentius excepimus, ac proinde nostrum tibi gratissimum animum proferimus. Cumque sa. mem. Clementi XIII, praedecessori nostro, illud dicatum atque inscriptum a te fuerit, idcirco ad Nos ipsos pertinere etiam eodem jure reputamus, tum argumenti quod agitur, tum auctoris ipsius causa ad religionis, cui vigilandum Nobis est, veritatem vindicandam tam bene animati ejusdemque studiosissimi. Sed tuus eximius hic religionis tuendae ardor non eo loci te constitutum, sed novis iterum susceptis hujusmodi laboribus uberius in dies in recentibus quibusque confutandis erroribus de divino promovendo cultu, de Ecclesia atque adeo de Nobis bene meritum pollicetur. Ad quod praeclaros pro Domino confidenter prosequendos cursus cum te magnopere exhortemur, in pontificiae nostrae benevolentiae argumentum apostolicam benedictionem peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., 6 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

XLIX bis.

DILECTO FILIO

MARTINO GERBERTO,

ABBATI CONGREGATIONIS SANCTI BLASII IN SYLVA NIGRA,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 januarii 1770.

Dilecte, etc. Ex litteris tuis omni officiorum erga Nos genere refertis abunde nostra Nobis confirmata est opinio jamdudum de tuo in Ecclesiam studio ceterisque virtutibus ac de singulari sacerarum praesertim rerum doctrina percepta. Quae quidem decora tua, dum eam perlegeremus epistolam, ita Nobis in mentem venerunt ut valde laetati sumus de filiali tua in nos observantia ac fide, neque quidquam acceptius ex te esse posset quam tuorum egregiorum laborum meritorumque recordatio. Libentissime proinde excipimus Theologica Opuscula tua, quae ad nos defers tamquam tuae eximiae in Nos voluntatis testimonia, quaeque ipsi

penes Nos habituri sumus etiam tamquam praeclara tuarum laudum monumenta. Quae in epistola tua de Nobis interseris iudicia, benevole quidem pieque id facis, sed nostrae nos infirmitatis conscii eadem in optatis ac votis de Nobis tuis ponenda esse reputamus, quae ut Dei benignitate rata fiant, vehementer a te petimus, ne eundem enixe, ut facis, deprecari unquam intermitas. Nos invicem omnia tibi paternae nostrae benevolentiae argumenta numquam pro opportunitate defutura pollicemur, ac, ut a calamitatibus monasterii tui, quas describis, vindicem ac auxiliatorem Deum ipsum habeas industriae tuae, qua ipsius reparare damna ac pristinum inducere in restituendis etiam doctrinarum studiis ornamentum contendere te putamus, eundem magnopere obsecramus, divinae non minus gratiae auspicem quam pontificiae caritatis pignus, apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

L.

DILECTO FILIO

BENEDICTO BONELLI A CAVALESIO

ORDINIS MINORUM OBS. REF., .

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 januarii 1770.

Dilecte, etc. Consilium tuum ac laborem a te susceptum in adornanda nova collectione operum s. Bonaventurae, prout in prodromo ad Nos misso atque in epistola tua Nobis significasti, etiamsi nullae aliae rationes insuper accederent, ob singularem tamen nostram erga s. Doctorem devotionem ipsiusque doctrinae promovendae studium, magnopere probaremus. Cum autem nostro nomini inscribere egregium illud opus velis, et hoc tuae in Nos ac s. Sedem observantiae testimonium, et nostram etiam erga tantum doctorem pietatem palam omnibus per te fieri Nobis erit acceptissimum. Pergrato itaque animo excipiemus in duabus collectionibus Nobis dicandis et dilecti filii ministri generalis, et tuae in Nos voluntatis tam praeclarum pignus atque eximium id munus eo pluris a nobis aestimari profitemur quo uberius

de te ac praestante tua doctrina ac in tam ingenti opere perficiendo industria ac diligentia iudicium facimus. Et quoniam laborem hunc tuum profuturum non mediocriter speramus non solum ad s. Doctoris honorem, sed ad divinarum rerum studium Deique gloriam amplificandam, Deum ipsum precamur ut in eo quamprimum ad exitum perducendo pares tibi vires gratiaeque suae praesidia suppeditet. Interim tibi divini hujus doni auspicem apostolicam benedictionem in nostrae etiam erga te caritatis argumentum peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

 LI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO PORTUGALLIÆ ET ALGARBIORUM

REGI FIDELISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 januarii 1770.

Carissime, etc. Mittimus ad Regiam Majestatem Tuam venerabilem fratrem Innocentium de Comitibus archiepiscopum Tyri, nostrum et apostolicae sedis ordinarium apud te futurum nuncium, atque ita mittimus ut id cumulatione animi nostri studio ac voluptate facere nequeamus. Mutuae enim inter Nos concordiae atque amoris hoc tempore atque hunc in modum facta reintegratio tanto Nos jucunditatis afficit sensu, quanti Te, carissime in Christo fili noster, ob regias singulares virtutes tuas fieri debere intelligimus, quantoque arctiori nexu quam unquam fortasse fuit hanc inter nos pietatem adstrictam iri imposterum confidimus. Eum igitur ad te delegamus virum qui ad antiquissimae domus decora animi etiam nobilitatem adjungit, neque magis majorum suorum meritis quam propriis ipse laudibus innititur, inter quas illud praecipuum habet ut Te tuamque regiam domum mirifice observet ac colat, ac invicem Majestatis Tuae erga te singulari humanitate gaudeat. In quem itaque propensam habes regiam voluntatem tuam ut idem nostra etiam causa tibi commendatissimus atque acceptissimus sit, majorem in modum a te petimus, teque praeterea rogamus ut ipsi nostra ac religionis

negotia tecum gerenti eandem fidem habere quam si Nos ipsi coram loqueremur velis. Illud prae caeteris cupimus, ut persuasum tibi maxime sit, quod ipsi praecipue mandandum duximus, quodque idem ad Te diligentissime nostro nomine deferet, cum scilicet paternum nostrum erga Regiam Majestatem Tuam esse animum ut ad amorem, studium, pietatem, caritatemque qua inflammati in Te sumus, quaque regiam domum tuam, tuaque omnia complectimur, nulla fieri possit accessio. Cum ipsum, si nostrae voluntati obsequi, nostramque erga se amplificare gratiam cupit, sua erga Te observantia omniumque officiorum constantia magis in dies confirmaturum id esse non dubitamus. Atque ut paternam benevolentiam nostram in subjectos etiam Tibi populos declarare possit, eidem plurimas largiti sumus in spirituale animarum subsidium facultates. Demum in singularis paternae erga Te caritatis pignus apostolicam benedictionem, quam divinae praesertim gratiae auspicem esse volumus, Tibi, carissime in Christo fili noster, tuaeque regiae familiae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., 19 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

COMITI DE OEYRAS

REGIS FIDELISSIMI SECRETARIO STATUS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 januarii 1770.

Dilecte, etc. Quam eximiam Nobis ac apostolicae huic sedi navasti operam tuam ad ineundam cum carissimo in Christo filio nostro Josepho Portugalliae et Algarbiorum Rege fidelissimo concordiam, imo ad multo arctius quam unquam fuit amoris vinculum, quod maxime cupimus adstringendum, eadem nunc vehementer innitimur ad commendandum Tibi venerabilem fratrem Innocentium de Comitibus archiepiscopum Tyri, quem ordinarium nostrum et apostolicae Sedis nuncium isthuc mittimus. Quae in eodem sint, quam praeclarae animi dotes, quaeque ad antiquissimae nobilitatis splendorem accedant merita, facile potes vel ex eo cognoscere quod regiam istam domum, majorum

suorum sequutus exempla, semper summo studio coluit ac observavit. Eum igitur Tibi vehementer commendamus, ut commissi sibi ministerii munus obeunti opem consiliumque exhibeas, quo expeditiora ipsi sint nostra ac religionis quae geret negotia, et carissimo in Christo filio nostro Regi Fidelissimo fiat in dies carior et acceptior. Eidem in mandatis dedimus ut Te isthic statim conveniens ita de nostra voluntate certiore faciat ut non solum tuarum virtutum existimatione cumulatam, sed et erga te gratissimam declaret, Tibique persuadeat, Nos vehementer sperare, cui plurimum jam debemus, fore ut multo etiam magis imposterum debitori simus. Tua itaque in Nos pietate magnopere freti pontificiam Tibi deferimus singularem benevolentiam, in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, nobilis vir, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 19 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LIII.

VENERABILI FRATRI

THEODOSIO,

GRÆCORUM MELCHITARUM PATRIARCHÆ ANTIOCHENO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 januarii 1770.

Venerabilis, etc. Gratissimae Nobis acciderunt luculentae vestri gaudii significationes ob pontificiam dignitatem divinitus ad Nos delatam percepti. Quod verò debita et observantiae vestrae et obedientiae Nobis tamquam Christi vicario et supremo Ecclesiae capiti ac omnium fidelium pastori desertis officia, eo ipso apertissima religionis vestrae ac pietatis exhibetis documenta, quae paternum animum nostrum mirifica jucunditate afficiunt, ac nostram in Te istumque commissum Tibi gregem majorem in modum augent cumulantque benevolentiam. Deum igitur Opt. Max. quod in vobis est, pro munienda imbecillitate nostra exorare non intermittite, unaque exhibete eam ipsam hactenus a vobis declaratam in laboribus quos pro Domino sustinetis constantiam; neque putate Nobis ex animo excidere unquam posse memoriam vestri vel in iis obsecrationibus quas pro concrediti Nobis universi gregis incolumitate misericordiarum

Patri deferimus, vel in aliis quibuscumque rerum opportunitatibus quibus nostra vobis opera, auctoritate praesidioque prodesse valeamus. Nos profecto ab illo cujus sustinemus vicem magnopere petimus ac flagitamus ut sua ope ac gratia res vestras sustentet ac tueatur, ac nobis etiam eas vires eaque suppeditet consilia quibus et vestro de Nobis desiderio et plurimae nostrae erga vos caritati abunde satisfaciamus. Ac in ejusdem pignus apostolicam benedictionem Tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LIV.

DILECTÆ IN CHRISTO FILIÆ

MARIÆ CATHERINÆ ARCHAMBAULT

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 24 januarii 1770.

Dilecta, etc. Relatum Nobis fuit a dilectis in Christo filiabus priorissa et monialibus carmelitanis civitatis Biturgensis te earum inopiae misertam plurima liberalitate usam esse, ac amplam etiam quotannis pensionem, quoad vita suppetat ipsis, collaturam. Nos propterea, plurima commendatione paternaque caritate tuam hanc pietatem prosequentes, nostris te beneficiis ornare cupimus, gratoque illarum erga te animo faventes annuentesque precibus, benefactricis earumdem monasterii titulum tibi conferimus cum omnibus eidem annexis spiritualibus ac temporalibus privilegiis, ac facultatem etiam damus in idem monasterium, cum pietati tuae obsequi voles, ingrediendi. Quod utrumque ea ratione tibi largitos Nos esse intelligimus, qua ratione antea sa. mem. Benedictus XIV praedecessor noster alteri dilectae filiae idipsum ibidem ob easdem causas largitus fuit. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecta in Christo filia, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 24 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO
CAROLO EMMANUELI SARDINIÆ REGI ILLUSTRIS
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 januarii 1770.

Carissime, etc. È ben nota a Vostra Maestà l'Istruzione che dalla S. M. di Benedetto XIV, con sua lettera particolare del 6 gennajo 1742, fu a Lei comunicata, e rispettivamente trasmessa all'arcivescovo di Atene, che di quel tempo avea l'onore di risiedere presso la Maestà Vostra col carattere di ministro apostolico, acciocchè, riportatone il convenevole assenso da Lei, la distribuisse agli ordinarij di cotesti suoi stati, ai quali siccome ai suoi regii tribunali, doveva poi servire di norma nei casi in essa contemplati.

Noti sono altrettanto a V. M. gli officj che in appresso fece Ella pervenire nel suo real nome per mezzo del conte di Rivera suo ministro plenipotenziario all'immediato nostro antecessore Clemente XIII, di pur santa memoria, per riportarne rispetto all'immunità locale altre provvidenze che col progresso del tempo sembrarono alla Maestà Vostra adattate a combinar meglio colla generica preservazione delle prerogative de' templi a Dio consacrati il pur essenziale bene della pubblica tranquillità in certi particolari casi degni di speciale attenzione.

Ora, giacchè la considerazione, nella quale il sopra lodato nostro predecessore presi aveva gli accennati rispettabili officj d Vostra Maestà per regolare quella deferenza ai medesimi, alla quale era disposto, non potè produrre il suo effetto rimasto in sospenso a cagione del passaggio di esso pontefice agli eterni riposo, ed è toccata a Noi la cura di subentrare nelle di Lui provvide e religiose mire, ripigliatosi la negoziazione col predetto suo regio ministro, dopo la matura conveniente discussione abbiamo in oggi il contento di acchiudere a questa nostra lettera una nuova Istruzione, pel di cui mezzo abilitiamo i vescovi dei di lei dominj a prestarsi a quei temperamenti che si desideravano dalla Maestà Vostra, ed abbiám potuto consentire.

Speriamo che del tenore di essa Istruzione sia per rimaner paga Vostra Maestà, e per ravvisarvi gli autentici documenti

della paterna nostra dilezione sempre pronta a secondare le pie e plausibili sue intenzioni. Con l'appoggio di questa fondata speranza la preghiamo a compiacersi d'impiegare la regia sua autorità acciocchè il prescritto nella suddetta Istruzione venga dai suoi ministri e tribunali puntualmente osservato ed eseguito, e Noi ne facciamo trasmettere dal nostro segretario di Stato cardinal Pallavicini una copia simile a codesto monsig. Arcivescovo, acciocchè, supplendo in ciò a quello che fece già il sunnominato arcivescovo d'Atene, dopo d'essersi assicurato del gradimento della Maestà Vostra, la faccia tenere ai rispettivi Ordinarij de' di Lei felicissimi Stati, e possa Egli pure uniformarvi il proprio contegno.

Se i nostri pensieri e la compiacenza, colla quale ben volentieri ci prestiamo in questo caso, siccome ci presteremo in qualsivoglia altra opportuna congiuntura ai suoi reali desiderj, avranno presso di Lei quel favorevole incontro di cui ci lusinghiamo, piena sarà la soddisfazione nostra, siccome lo è quella che proviamo intanto nel pregare l'Altissimo a felicitare sempre più la Maestà Vostra, e la reale sua famiglia, nell'atto di dare all'una ed all'altra con pienezza di paterno affetto l'apostolica benedizione. *Datum Romae, etc., apud Sanctam Mariam Majorum, die 28 januarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LVI.

ISTRUZIONE DI SUA SANTITÀ

CLEMENTE XIV,

IN AGGIUNTA A QUELLA

DELLA S. M. DI BENEDETTO XIV,

SOPRA L'IMMUNITÀ' LOCALE.

Romae, 28 januarii 1770.

Per sopire le controversie altre volte eccitate fra la Santa Sede e la Maestà del *Re di Sardegna* sopra la giurisdizione ed immunità ecclesiastica, fu dalla Sa. Mem. di *Benedetto XIV* mandata al signor cardinale Merlini, allora nunzio e commissario apostolico in Torino, una istruzione da comunicarsi ai vescovi di quegli Stati, in cui non solo restavano appianate varie diffi-

coltà insorte nell'intelligenza del progetto d'accomodamento fatto in tempo del pontificato della Sa. Mem. di *Benedetto XIII*, ma si davano ancora alcune altre regole appartenenti all'esercizio e buon governo di essa immunità e giurisdizione.

Piacque alla Maestà del *Re* in ogni sua parte il provvedimento, che fu tosto eseguito, e da' Magistrati laici con tutta esattezza e religione osservato; anzi in ciò che riguarda il punto dell'immunità locale fu ancora ad istanza della Maestà Sua esteso con Breve della Sa. Mem. di *Clemente XIII* de' 3 settembre 1763, alle altre Provincie in vigore degli ultimi trattati smembrate dallo Stato di Milano: ma siccome col tratto del tempo si erano intanto introdotti sul detto punto dell'immunità locale nuovi inconvenienti e disordini che per la loro frequenza e gravità avevano mosso il zelo e la pietà del *Re* a chiederne l'opportuno riparo, non lasciò quindi lo stesso *Clemente XIII* di secondare con egual zelo così pie e rette intenzioni, condescendendo di prestare con l'autorità sua tutta la mano per rimuovere ogni abuso e disordine; e già, sentito il parere di alcuni cardinali zelanti e pratici di questa materia, si stava trattando intorno al modo di farlo il più efficace e il più conforme alle regole della Chiesa, quando sul punto di concludere essendo sopraggiunta la morte improvvisa del Santo Padre, restò l'affare interrotto e sospeso.

In tale stato di cose pertanto, eletta la Santità di nostro signore papa *Clemente XIV*, e riassunto il trattato, è venuta S. B. in determinazione, a norma di quello che fu praticato da *Benedetto XIV* e sulle tracce di quanto era già stato stabilito da *Clemente XIII* suo predecessore, di aggiungere a detta Istruzione Benedettina altre poche dichiarazioni e provvidenze adattate al bisogno, ed alle circostanze particolari degli Stati di S. M., onde si tolga da una parte ai malviventi ogni motivo di delinquere e abusarsi del luogo sacro, senza ledere dall'altra il rispetto e la venerazione al medesimo dovuta.

Primo. E primieramente, essendosi riconosciuto che l'origine principale degli abusi è derivata perchè negli atrii delle chiese, detti volgarmente *piazzali*, si fanno lecito i malviventi di piantare a loro talento capanne, baracche ed altri ripari con uscio chiuso a forma di case di cui poi si servono non tanto per aver ivi un sicuro e stabile ricovero, quanto per ricettarvi e nascondervi ogni specie di armi e di robe furtive, introdurvi donne di mal affare, assalir quelli che di là passano e commettere impunemente altri eccessi con grave danno della quiete pubblica e

manifesta profanazione de' luoghi sacri, sarà cura dei vescovi e rettori delle chiese di fare subito da' detti atrii e luoghi rimuovere, qualor vi sieno, e rigorosamente proibire che più non si costruiscano simili baracche, capanne e ripari, i quali, oltre al dare ai rifugiati un ricovero, quanto indecente altrettanto dannoso, non può a meno che non guastino e deturpino la maestà e decoro esterno de' sacri tempj.

Secondo. Per lo stesso fine d'impedire l'abuso del confugio, fu in detta Istruzione data a' vescovi la facoltà di trasportare da uno in altro luogo immune quei rifugiati che per la prima volta si abusano del sacro asilo, per poi dichiararli decaduti da ogni beneficio d'immunità, caso che seguitassero la seconda volta ad abusarne: ma perchè, anche ad effetto di ordinare questo semplice trasporto, alcuni vescovi han creduto che sia necessario un processò formale per la verificazione dell'abuso, cosa che molte volte rende inutile il provvedimento preso nell'Istruzione, a motivo delle difficoltà che s'incontrano nel compilare detto processo, perciò trattandosi nel primo caso non di privare il rifugiato del beneficio dell'asilo, ma soltanto di trasportarlo da una chiesa in un'altra, e così permutargli il confugio da un luogo in un altro egualmente immune, si dichiara che a questo effetto non sarà altrimenti bisogno di processo: ma basterà, che senza alcuna forma di giudizio per le circostanze rilevate o dal regio Fisco o da altri, oppure *ex informata conscientia* costi al vescovo dell'abuso, lasciando alla sua prudenza di ordinare il trasporto dove sia minore il pericolo e dove abbia il rifugiato minor comodo e facilità di commettere nuovi abusi.

Terzo. Bensì nel secondo caso, in cui si tratta di dichiarare decaduto il rifugiato dal beneficio dell'asilo, resta fermo che il nuovo abuso debba provarsi nelle solite forme col processo: e siccome in detta Istruzione è stato ordinato che a coloro che si rifugiano in luogo immune, i vescovi ed altri superiori ecclesiastici facciano subito togliere le armi, con implorare, quando vi sia di bisogno, il braccio della curia secolare, così dovrà intendersi commesso abuso di confugio da chi riterrà o nasconderà nel luogo immune quelle armi che nel rifugiarsi gli sarebbero state tolte, o che se gli sarebbero dovute togliere, come anche da chi riterrà o nasconderà chiavi false e adulterine, grimaldelli o altri stromenti atti di loro natura a commettere furti; da chi terrà mano ai ladri con ricettare robe furtive o introdurrà nel luogo immune donne di mala vita, e da chi in-

sulterà ed offenderà i passeggeri, o uscito dal luogo immune avrà commesso qualche furto o altri simili eccessi.

Quarto. Cadea dubbio se fra i delitti che in detta Istruzione furono eccettuati dal beneficio dell'asilo dovessero intendervisi compresi alcuni che non meno per la loro gravità che per esser divenuti troppo frequenti e perniciosi meritano egualmente anch'essi di eccettuarli, perlochè a scanso di ogni difficoltà, in vista del bisogno e delle circostanze, che specialmente concorrono in quegli Stati, si dichiara che neppure godranno per l'avvenire del beneficio dell'asilo.

I plagiarj, o siano quelli che negli Stati di S. M. ingaggeranno soldati per portarli al servizio di altri principi esteri, come rei di delitto che, secondo le leggi regie, viene considerato e punito come delitto di lesa maestà.

I falsarj che a danno del pubblico e del privato falsificheranno il sigillo e le lettere o apostoliche o regie.

Quelli che in qualunque tempo commetteranno *armata manu* ruberie, purchè la cosa rubata ascenda alla somma per cui secondo le leggi comuni e municipali il reo meriti la pena della morte.

E coloro finalmente che, facendo violenza alla onestà delle donne, le rapiranno, purchè il ratto secondo le leggi della provincia sia punibile colla pena della morte, e la donna rapita sia onesta, nè vi abbia prestato il suo consenso.

Quinto. Si è inoltre rilevato dalla nota esibita, che da qualche tempo in qua negli Stati di S. M. moltissimi omicidj ed anche atroci si vedono commessi dai minori di 20 anni, ai quali la nota Bolla di *Clemente XII In supremo justitiae solio*, estesa già ai medesimi Stati, non toglie, ma anzi preserva il beneficio del sacro asilo. In vista pertanto della molteplicità e frequenza di così enorme delitto, e sulla traccia di quello che nei casi particolari ha praticato più volte la Santa Sede qualora è stata ricercata dell'opportuno provvedimento, si accorderà che in avvenire per gli omicidj atroci anche il minore di anni 20 immune, e consegnarsi alla curia laica nel modo e con le cautele che detta Bolla Clementina ha disposto per i maggiori di 20 anni; dichiarando che per omicidio atroce s'intenderà il parricidio, il fratricidio, l'uxoricidio, il proditorio, il premeditato od appensato, tanto se sia, quanto se non sia insidioso, o quello commesso per causa affatto irragionevole e bestiale, come ancora l'omicidio che, sebben derivato dalla rissa, è stato però commesso dopo sei ore dal tempo della medesima rissa, o quando

la rissa sia stata affettata e mendicata per causa come sopra affatto irragionevole e bestiale.

Sesto. E perchè possa speditamente venirsi a questa estrazione e consegna senza dovere, in ogni caso che succeda, ricorrere alla Santa Sede per dimandare la deroga della immunità, si potrà liberamente procedere alla medesima estrazione e consegna, sol che venga verificata e decisa non meno in prima che, occorrendo, in seconda istanza la surriferita qualità gravante dell'omicidio, e segua rispettiva consegna nelle forme prescritte dalla Istruzione Benedettina per le declaratorie di delitti eccettuati, e per le successive consegne alli §§ 11 e 13, i quali dovranno esattamente osservarsi: ma essendo conveniente che nel presente caso più speciale apparisca ancora in modo più individuo della espressa delegazione della Santa Sede sì per la prima che per la seconda istanza, perciò tanto il presente quanto ogni futuro arcivescovo *pro tempore* di Torino dovranno chiedere al Sommo Pontefice e per sè e per gli altri apostolici delegati la facoltà di procedere nelle forme suddette, che sarà data una volta per sempre ad ogni arcivescovo per sè e per gli altri a seconda della suddetta istanza e petizione.

Settimo. Finalmente, inerendo alla dichiarazione fatta nella costituzione di *Benedetto XIV Officii nostri ratio*, ed estendendola in ogni sua parte ai dominj della Maestà del *Re di Sardegna*, si dà facoltà ai vescovi di poter estrarre dai luoghi immuni i rei di ferite riconosciute, e giudicate da perito con grave pericolo di vita, anche prima che succeda la morte dei feriti, con la condizione che se le ferite saranno casuali o fatte a giusta ed incolpata difesa, come pure se il ferito non venisse a morire nel termine dalle leggi prefisso, debba l'autore delle ferite restituirsì alla chiesa.

LVII.

VENERABILI FRATRI

EMMERICO JOSEPHO, ARCHIEPISCOPO MOGUNTINO

ET EPISCOPO WORMATIENSI, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 7 februarii 1770.

Venerabilis, etc. Apostolici ministerii, quod Deo volente sustinemus, a Nobis postulât sollicitudo ut paterna charitate, qua

Christifideles omnes in Domino complectimur, eorumdem etiam temporalium commodorum rationem tum maxime habeamus cum majori alacritate ad spiritualia consequenda possint excitari. Quapropter propensi semper sumus ad illa venerabilium fratrum excipienda postulata quae, cum sint ad divinum cultum animarumque salutem conversa, in hoc potissimum versantur, ut opportuniore ad eum finem, sublatis etiam, si qua forte sint, periculis, adjumenta ac praesidia per apostolicae Sedis gratiam comparentur. Ex quo facile intelligere potes, venerabilis frater, quo animo exceperimus tuas litteras, quae et eximiis erga Sanctam hanc Sedem devotionis et observantiae significationibus sunt refertae, et pastorem curam, sollicitudinem ac vigilantiam tuam maxime praeseferunt; in iis enim diligenter exponis non mediocria quae a dierum festorum numero in commissum tibi populum emanant incommoda. Capere exinde grave damnum fideles cum acatholicis commixtos ais, atque in id magis etiam eos incidere qui opera ac labore in colendis praesertim agris vitam aegre sustentant; distantia enim plerumque loca sunt ad quae, ut intersint sacro, accedere necesse est, asperae ac difficiles viae, ac vix ferenda per magnam anni partem instabilis ac saevi aëris inclementia. Quare hujusmodi permotus istius gregis incommodis postulas a Nobis (quod alii etiam nonnulli Germaniae episcopi similibus inducti causis fecerunt) ut commisso tibi populo opportuna dierum festorum imminutione ex apostolica benignitate consulamus. Nos itaque postulationibus tuis rationumque aequitate permoti et commissi tibi gregis utilitatibus, absque aeternae salutis suae dispendio, consulere volentes, fraternitati tuae per praesentes litteras committimus ut, habita rerum quas exposuisti ratione, omnibus utriusque sexus fidelibus *in dioecesi tua existentibus*, exceptis omnibus diebus dominicis, Natalis D. N. J. C. et sequente s. Stephani, Circumcisionis, Epiphaniae, Resurrectionis et sequente, Ascensionis, Pentecostes et sequente, sanctissimae Trinitatis; itidem diebus Corporis Christi, s. Josephi, s. Joannis Baptistae, ss. Apostolorum Petri et Pauli, et Commemorationis omnium Sanctorum: praeterea quinque dicatis beatae Virginis Mariae, scilicet Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis et Conceptionis, necnon sancti patroni aut tutelaris cujuslibet loci, pro hominibus ejusdem loci dumtaxat, in quibus integra maneat praecepti obligatio; in reliquis diebus festis sive per hanc Sanctam Sedem, sive per dioecesanarum constitutiones, sive quacunque alia de causa praeceptis. tum servilium operum exercitium permittere.

tum ab onere audiendi sacrum dispensare, si et quatenus necessarium duxeris (super quibus conscientiam tuam oneramus) auctoritate apostolica possis et valeas. Quia tamen vehementer optamus ut ii qui hoc paternae benignitatis Nostrae beneficium sunt consequuturi aliquo studeant externo pietatis opere compensare quidquid ita fuerit ab externa itidem celebritate immutatum, committimus idcirco fraternitati tuae ut iisdem vel aliquot preces, vel aliae quodpiam externum pium exercitium injungas, cui vacare debeant iis diebus quibus imminuta festa recurrunt. Ceterum per hanc festorum dierum imminutionem non intendimus aliquid innovari circa ritum et servitium chori, circa celebrationem divinorum officiorum et circa obligationem jejunii in feriis quae praecedunt festa eorum Sanctorum qui peculiari hac cultus praerogativa potiuntur. Quod si alicubi opportunum duxeris, ad fovendam pietatem et devotionem fidelium, externam solemnitatem sive festum quod fori nuncupatur, ad subsequentem vel alium dominicum diem transferre, uti per te fiat, libenter annuimus. Cupimus autem ac in Domino magnopere hortamur ut fraternitas tua populos tibi commissos quam saepissime edocendos curet quae ad justam legitimamque dierum festorum celebrationem pertinent; quo ardore quaque humilitate spiritus adstare sanctissimo Altaris sacrificio; quo studio, qua frequentia divinis officiis, sacris concionibus et christianae doctrinae institutionibus interesse debeant: et ne per eos dies christifidelium corda graventur crapula et ebrietate et secularibus cogitationibus, quam diligentissimam operam dare debebis ut profana quaeque, ludicra et minus religiosa a publicis locis amoveantur; contra vero in conspectu illa sint abundeque suppetant quae ad fovendam devotionem pietatemque plurimum prodesse possint. Quae quidem cuncta a perspecta pastoralis vigilantia tua Nobis maxime pollicentes, in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 7 februarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

Eodem fere exemplo mutatis mutandis electori Trevirensi cardinali de Hutten, episcopo Bambergensi et Herbipolensi, electori coloniensi, episcopo Monasteriensi, episcopo et abbati Fuldensi.

LVIII.

VENERABILI FRATRI

ADAMO FRIDERICO,

EPISCOPO BAMBERGENSI ET HERBIPOLENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae 10 februarii 1770.

Venerabilis, etc. Dilectus filius Carolus Emmanuel de Lütgendorff per suas ad Nos datas litteras exposuit nobis, jam septimum ac decimum esse annum ex quo divino lumine collustratus ab heterodoxis ad catholicos transierit, constanterque in vera recepta fide, nulla detrimentorum quae exinde in suam rem familiarem emanarunt habita ratione, non solum ipse perstiterit, sed in eadem diligentissime plurimos, quos suscepit, liberos instituerit et educarit. Maximos porro fructus se suamque familiam semper percepisse scribit ex suorum principum benignitate, ac praesertim fraternitatis tuae, quae unum ex ejus filiis in inopum Nobilium collegium receperit, ac pro tua beneficentia brevi fore sperat ut recipiat et alterum. Nihilo tamen minus a Nobis vehementer petit ut eundem tibi omnemque eam familiam paterna caritate commendemus, tuamque in eum voluntatem, etsi valde propensam ac benignam, propensiolem tamen benignioremque faciamus. Vides, venerabilis frater, Nos minime potuisse haec eidem officia denegare, praesertim apud te, qui cum ipsum optime noveris, tuorum beneficiorum expertem esse non sis. Gratissimum itaque Nobis feceris si addas ex quo intelligere possit et sedulam fuisse ac ex paterna voluntate perfectam commendationem Nostram, et eandem apud te plurimum ponderis habuisse; praecipue vero illam esse tuae in eum beneficentiae causam percipiat, quod quam antea Christo Domino fidem dederit, eandem caste pieque servare studeat ac in familiam suam liberosque transmittat. Haec sunt, venerabilis frater, qua dum a te poscimus, cupimus ut exinde etiam cognoscas qua tuae in Nos pietatis ac observantiae fiducia simus, quamque eandem cum singulari jungamus pontificia caritate, in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 10 februarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LIX.

VENERABILI FRATRI

MAXIMILIANO FRIDERICO ARCHIEPISCOPO COLONIENSI

ET EPISCOPO MONASTERIENSI, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 14 februarii 1770.

Venerabilis, etc. Libenter intelleximus tum ex litteris fraternitatis tuæ, cum ex dilecto filio canonico Friderico barone de Droste, quem ad nos idcirco allegasti, praeclarum studium tuum, quo majorem in modum inflammaris ut in tua Monasteriensi civitate cum severiori cleri disciplina bonarum artium ac doctrinarum institutio (quod quidem vicinarum dioecesium ac totius etiam Westphaliae utilitati futurum sit) constituatur ac efflorescat. Nos sane animum hunc tuum dignasque tua virtute curas ea laude ac praedicatione prosequimur, ut vehementer ad tantum provehendum ac perficiendum opus nostras etiam apostolicæ auctoritatis partes conferre cupiamus. Sed eodem tempore cum potiores ad id opportunioreque rationes eligi debere videamus, necessario interponendam moram esse aliquam ducimus, quo quædam, de quibus agitur, adhuc magis declarari Nobis ac perspectiora esse atque exploratiora possint. Ea cujusmodi sint cognoscas ex venerabili fratre archiepiscopo Iconii nostro et apostolicæ Sedis nuntio, ad quem de hoc ipso diligenter perscribi ac mandari jussimus. Interea illud tibi velimus maxime persuadeas, propensiores quam sit alacrioremque esse non posse pontificiam voluntatem nostram ad ea omnia sibi præstanda apostolicæ auctoritatis subsidia, quæ et sacrorum canonum regulis consentiant, et Ecclesiæ præsertim sint profutura. Hanc animi nostri sententiam suo tibi testimonio confirmabit idem canonicus de Droste, quem ad Nos accedentem ut singulari benevolentia excepimus, et suorum meritorum et tua aliorumque causa, quorum ad Nos commendationes detulit, ita discedenti a Nobis illud in mandatis præcipue dedimus, ut omnia tibi studia erga te Nostra diligentissime perferat, eximiamque declaret pontificiam, qua te complectimur, caritatem. In cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 14 februarii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LX.

VENERABILI FRATRI

WILHELMO ANTONIO EPISCOPO PADERBONENSI
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 februarii 1770.

Venerabilis, etc. Quo animo exceperimus venerabilis fratris electoris Coloniensis pro Monasteriensi civitate postulata, ac tua etiam quae iisdem conjungis studia, facile perspicere vel ex eo potes quod quae a Nobis petitis, ad ecclesiasticam disciplinam constituendam vicinarumque istarum dioecesium utilitatem conductura esse videantur. Quare et vehementer commendamus vestras hujusmodi curas, et paratissimi sumus Nostras etiam apostolicae auctoritatis partes interponere. Quod quidem tum perficiemus, cum perspectiora Nobis nonnulla facta fuerint quae ad eam rem plane perspicui a Nobis necesse esse judicamus. Mandavimus itaque venerabili fratri archiepiscopo Iconii nostro et apostolicae Sedis nuntio, ut ea ipsa cum venerabili fratre electore Coloniensi communicet, accurate cognoscat, ac ad Nos statim pro sua fide ac diligentia perscribat. Cetera ex ipso dilecto filio canonico barone de Droste intelliges, quam scilicet in eundem ad Nos accedentem et suorum meritorum et tuae aliorumque commendationis causa propensi fuerimus, et qua paterna benignitate isthuc revertentem prosequamur; praeterea et quam luculenta voluntate simus erga vos vestraque omnia, quae quidem eo studio complectimur, quo maximo desiderio de Nobis vestro satisfaciamus. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter imperitur. *Datum Romae, etc., die 14 februarii 1770. pontificatus nostri anno primo.*

LXI.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

LUDOVICO PHILIPPO DUCI AURELIANENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 februarii 1770.

Dilecte, etc. Acceptissimum nobis fuit officium Nobilitatis tuae, quo dum certiores Nos facis de constitutis ex regia voluntate nuptiis inter dilectam in Christo filiam nobilem mulierem Ludovicam filiam per carnem tuam, ac dilectum pariter filium nobilem virum Ludovicum ducem Borbonium, declaras tuam paterni nostri in te tuosque studii ac pietatis fiduciam, unaque praetefers plenam filialis in Nos observantiae ac devotionis voluntatem. Tanto igitur libentius in tuae laetitiae partem accedimus, quodque carissimus in Christo filius noster Ludovicus Francorum rex christianissimus sanxit conjugium, ut laetum fortunatumque vobis vestrisque liberis sit, Deum Opt. Max. obsecramus, ab eoque vehementer petimus ut paterna auspicia nostra, quibus eas prosequimur nuptias, sua ipse benignitate rata faxit; ac in singularis pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili nobilis vir, universaeque domui vestrae ac praestantissimis sponsis intimo paterni animi sensu impertimur. *Datum Romae, etc., die 28 februarii 1770. pontificatus nostri anno primo.*

LXII.

VENERABILI FRATRI

ANTONIO PETRO ARCHIEPISCOPO PRAGENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 7 martii 1770.

Venerabilis, etc. Retulit ad Nos dilectus filius noster Ferdinandus tituli Sanctae-Caeciliae presbyter S. R. E. cardinalis de

Rubeis, Congregationis concilii praefectus, ea quae in epistola tua istius tibi commissae Ecclesiae statum accurate describente continentur. Ex iis plurimam in te pastorem vigilantiam, industriam ac fidem perlibenter agnovimus, meritisque laudibus labores tuos prosequuti sumus. Etsi ille tibi singillatim ad omnia quae opus erunt ejusdem Congregationis nomine pro suo munere suoque more diligenter rescribet, Nos tamen, iis cognitis quae de comitatus Glacensis visitatione per tuum vicarium generalem et suffraganeum peracta significas, facere minime possumus quin peculiare ad te demus perceptae exinde jucunditatis testes litteras. Dum id igitur ex animi sensu luculenter peragimus, ac maximam tuae laetitiae partem ad Nos permanasse declaramus, mirum in modum gratulamur, venerabilis frater, quod non solum copia tibi facta fuerit comitatus illius tuae episcopali curae subjecti per generalem vicarium, quod jamdiu exoptabas, libere lustrandi, sed plurima etiam praestita sint commoda atque auxilia, ac ipsius principis auctoritate ac benevolentia ita fulta ac munita fuerit tota illa visitatio, ut incredibiles extiterint in divino exercendo cultu, in curanda animarum incolumitate, ac in omnigenis pietatis et religionis muneribus peragendis opportunitates ac fructus. Cum tam bene igitur utiliterque tua cesserit pastoralis in eo posita sollicitudo, hortamur te, venerabilis frater, tibi quoque etsi sponte incitato, tamen a Nobis etiam stimulos addimus omnem des operam ut gratum te sibi esse pro tanto beneficio princeps ille sentiat, tuaque in eum ita cumules officia ut majorem semper in te tuosque ejusdem benignitatem, quod catholicae religionis incolumitati ac incremento futurum sit, excitare ac experiri possis. Id gratissimum Nobis feceris, ac amplificaveris eam qua erga te pro tuis meritis sumus existimationem et gratiam, in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 7 martii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXIII.

DILECTO FILIO

EMANUELI PINTO,

HOSPITALIS S. JOANNIS HIEROSOLYMITANI MAGNO MAGISTRO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 martii 1770.

Dilecte, etc. Quidam ad Nos rumor detulit opinari isthuc nonnullos dilectum filium Jacobum Laurum de Breteuil oratorem apud Nos vestrum minus quam vos velletis in fungendo ministerio vobis satisfacere. Nos quidem induci minime possumus, ut hoc te vel suspicari credamus; magnopere enim miraremur ullis tibi rationum conjecturis id ispum vel leviter unquam suaderi potuisse, cum optime noveris nihil eorum quae a Nobis hactenus per eundem oratorem tuum postulaveris, te non esse facillime consequutum; quod sane etiamsi et tuorum postulorum aequitati et nostrae erga te tuumque inclitum ordinem benevolentiae referas, dubitare tamen non potes quin, quod in agendis negotiis valet plurimum, maxima illius diligentia, prudentia ac fides, et singulare erga vos studium cum perspecta jamdiu in apostolicam Sedem observantia conjunctum intercesserit. Recte igitur utiliterque ab ipso geri ministerium vestrum res ipsa persuadere vos debet, eundemque idcirco valde Nobis satisfacere ac probatum etiam atque acceptum esse. Vehementer itaque cupimus ut eae si quae sunt isthic de illo suspensiones aboleantur; quodque id magis declarari Nobis possit, dandum esse a te aliquod egregiae tuae grataeque in eum voluntatis testimonium existimes; quod profecto luculenter facies, si eundem in hujus apud Nos legationis munere confirmaveris, in qua praeter caeteras fidei, prudentiae ac integritatis dotes, diuturnum habet rerum tractandarum usum; et praeterea si ipsum nova aliqua commenda in Prioratibus Franciae, Campaniae, Provinciae et Alverniae pro proximo quinquennio anni 1774 auxeris, cum hac liberalitate usus antea sis in eos praesertim qui vestra apud hanc apostolicam Sedem legatione functi sunt, cumque ipsius merita longa jam splendidaque sui muneris perfunctione confirmata id ad te tamquam praemium jure postulare videantur. Ex hoc etiam habes, dilecte fili, non mediocre documentum quo

studio de iis omnibus simus quae ad vestrum ordinem pertinent; ac in luculentius itidem nostrae erga te caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, tuoque inclito universo ordini peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 9 martii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXIV.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

MAXIMILIANO JOSEPHO

DUCI BAVARIAE, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 10 martii 1770.

Dilectissime, etc. Allatus ad Nos fuit per dilectum filium Joannem Franciscum Catena tuorum hic negotiorum gestorem supplex monialis Paumanin libellus, quo valde de suo recenti statu sollicita (cum positam se extra sui monasterii clausuram videret, nec religiosis illius instituti legibus subesse posse cui se irrevocabili voto obstrinxerat) a Nobis enixe petiit ut facultatem sibi benigne concederemus in eo imposterum vitam ducendi monasterio in quod nuper deducta et collocata jam fuit. Nos etsi cognosceremus quam grave hujusmodi postulatum sit, et nequaquam inanem ac negligendam esse hanc ipsius conscientiae anxietatem, quae nostra revera ope indigeret, tamen, animadvertentes te ipsum praesertim id cupere, ut apostolica scilicet auctoritate sanaretur illa ex uno in alterum monasterium ejusdem monialis translatio, tanto magis permotus sumus ad eam quae postulabatur a Nobis largiendam gratiam, quae proinde ut statim expediretur, diligenter mandavimus. Id Nos quidem tua potissimum causa perlibenter fecimus. Verum, dum totam hanc rem expendere-mus, multa quae sub tuo nomine atque auctoritate gesta feruntur induci nullo modo potuimus ut a te, dilectissime in Christo fili noster, facta esse arbitraremur. Probe enim pietatem tuam novimus, ejusque plurima habemus indicia ex quo te diligere coepimus tuoque invicem amore perfrui. Libentissime siquidem nunc recordamur illius quae antea non semel intercessit mutuum inter Nos officiorum conjunctionis; nam ille ipse amor in te noster, cum ad hanc b. Petri Cathedram evecti in universos chri-

stifideles paternum animum suscepimus, mirifice crevit, ac pristina illa de virtute tua fiducia majorem in modum est amplificata. Summa proinde cupiditate incendimur ut aliqua Nobis sese offerat opportunitas ad voluntatem hanc erga te nostram singularibus quibusque pontificiae caritatis testimoniis revera comprobendam, neque dubium esse Nobis potest quin tu peculiari genere filialis observantiae atque amoris Nobis sis responsurus. Id ipsum tamen ut persuasum Nobis maxime esse possit, a te summo opere ac studio petimus, dilectissime in Christo fili noster, teque etiam atque etiam obsecramus, ut quae grata ac jucunda de te Nobis afferri cupimus, eadem ipse cumulare plurima erga Nos voluntate velis, ac majoribus semper animum hunc in Nos tuum pietatis monumentis confirmare. Et quid uberius in hoc genere ac luculentius facere hoc tempore poteris, quam si omnes in florentissima tua ditione, qui in sortem Domini vocati sunt, favore ac patrocinio tuo foveas, ac praesertim qui animarum curam gerunt venerabiles fratres episcopos ea prosequaris benevolentia, ea gratia quae ad te referunt excipias, ut jura sua suaeque ecclesiae res omnes tibi commendatissimas esse cognoscentes, commissum sibi pastorale munus libere alacriterque possint ad Christi gregis salutem ac utilitatem exercere? Quod quidem non minus ad tui nominis laudem ac gloriam quam ad imperii auctoritatem et ad publicam populi tibi subjecti tranquillitatem conducturum esse facile perspicere pro tua sapientia potes. Id a te ea animi contentione ac sollicitudine flagitamus qua maxima possumus, ac certissime Nobis pollicemur fore ut ad Nos isthinc optatissimis nunciis illa perferantur, ex quibus eximie laetari Nos ac Nobismetipsis placere quodammodo possimus quod singularem in te posuerimus paternum amorem nostrum, ac pristinam illam plurima de tua pietate fiduciam exinde confirmari in Nobis atque augeri videamus. Demum apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, intimo nostri cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 10 martii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 martii 1770.

Carissime, etc. Nunquam fortasse incidere quidquam poterit de quo acriore animi nostri studio ad te scribamus, neque rem ullam putamus fore qua proposita magis ipse pro tua sapientia commoveri ac excitari debeas. Proinde etsi minime ambigere-mus quin peculiarem aliquam nostram Sanctaeque Sedis causam pro pietate in Nos tua facile, si necesse foret, suscepturus esses, tanto tamen magis id a te factum iri confidimus cum de com-muni quadam maxima gravissimaque re, quaeque tua etiam vehementer intersit, tecum nunc acturi simus. Deferimus ad te, carissime in Christo fili noster, Dei ipsius ac religionis causam, quam jamdiu per impios homines novis quotidie errorum machi-nis impeti atque oppugnari incredibili cum dolore intuemur. Qua-dam inter se conspiratione plane conjurasse hoc tempore illi vi-dentur ut nihil adeo sanctum ac divinum sit quod intactum esse sinant, quodque per summam audaciam temerare et convellere non conentur. Nova in dies impune proferunt suae non jam doctri-nae, sed insaniae monumenta, quibus initia ipsa morum, religio-nis fundamenta, unaque humanitatis ac societatis jura perturbant, ac dicendi quodam lenocinio usi facile in simplices praesertim animos teterrimam perniciem inferunt, et contagionem propagant. Quam quidem miserrimi hujus seculi licentiam adeo progressam esse mirari satis ipsi non possumus; atque idcirco nihil Nobis potius agendum existimamus quam ut omni opera, consilio atque auctoritate ejusdem compescendae rationem aliquam ineamus. Ac dum omnes illuc curas intendimus, publiceque execramur ac iterata proscriptione, quantum in Nobis est, extorquere e legen-tium manibus quidquid ex illa impietatis officina prodit et pro-cul eliminare conamur, aliorum etiam qui usquam sunt venera-bilium fratrum episcoporum studia ac subsidia omnia Nobiscum conjungi cupimus, ut unanimi pro fide consensu roborati ad hoc tantum bellum profligandum omnes insurgamus. Atque hoc ipso tempore, quo ad laborem hunc nostrum quamplurimum operam

accedere maxime necesse est, peropportune accidit ut tui florentissimi atque amplissimi regni praesides Parisios ad celebranda pro suis publicis rebus gallicani cleri comitia convenerint. Minime Nos quidem latet eos ipsos quorum in peragendo pastoralis ministerio sollicitudinem ac fidem, quorum instructam Dei zelo scientiam optime novimus, nunc de hac rerum summa consultaturos in medium esse, ac strenuam pro virili sua quemque inter se collaturos operam et laborem, ut aliquid in commune afferant quo prorumpentem ac grassantem undique illam pestem divina ope tutius aggrediantur ac repellant. Iisdem pro Christi fide, pro sanctitate, pro Deo laboraturis spiritum consilii ac fortitudinis adfuturum a Domino vehementer confidimus. Proinde nullis nostrae hortationis stimulis eosdem pro suo munere sua sponte concitados indigere laetamur. Tuo vero auxilio, si quid illi proficere volent, magnopere indigebunt. Sed et potissimam post Deum suorum inceptorum spem et perspectissimam animi tui religione repetent, carissime in Christo fili noster, ac in regio praesidio tuo praecipue conquiescent. In hoc etiam imitaturi Nos erunt qui has fiduciae nostrae plenissimas damus ad te litteras, teque quanta maxime possumus apostolici animi contentione obsecramus, ut eosdem tibi quam commendatissimos esse velis, ut religionis causam pertractantium zelum tuo nunc maxime in Deum intento studio secundes, ut incepta et consilia omnia regia voluntate tua sustentas ac fulcias. Facile tum suum illi animum in Deum, in commissas sibi oves, in patriam etiam, in te regnumque tuum inflammatum comprobabunt. Cum enim pietate ac religione publicae res potissimum constituentur et vigeant, Deoque obsequentes populi in regum auctoritate perfacile contineantur, vides, carissime in Christo fili noster, eorum hujusmodi curas ac sollicitudines in tuae potestatis vim, in regni tui tranquillitatem esse praecipue redundaturas. Cum igitur Dei ac religionis causam suscipies, tibi etiam tuoque regno magnopere consulens, reque ipsa animadvertes non tam ullis opum armorumque praesidiis quam legitimo Dei cultu revelataeque doctrinae stabilitate humanam societatem salvam atque incolumem retineri. Quid, quod et divinam in te tuosque benignitatem maxime demereberis, si fidei pietatisque integritatem publice praestes, et si qua regnandi arte majores tui christianissimos se esse semper exhibuerunt, eadem tu praecellentem et tui ipsius et illorum gloriam illustrioribus semper religionis tuae monumentis tuearis? Gravissima haec pontificia animi nostri sollicitudo postulare a Nobis, carissime in Christo fili noster, ut pluribus etiam tecum

ageremus hanc non minus sanctissimae fidei nostrae quam regni vestri et publicae tranquillitatis causam, nisi supervacuum futurum id esse Nobis certissime persuaderet nostra christianae veraeque regiae tuae probitatis opinio. Dum itaque a Majestate tua, quod pari studio quam jure petimus expectamus, omnipotentem Deum, per quem regnas, pro tua regionumque liberorum tuorum incolumitate deprecantes, apostolicam benedictionem ejusdem gratiae ac verae felicitatis auspicem Regiae Majestati tuae intimo paterni animi sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 21 martii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXVI.

VENERABILI FRATRI

IGNATIO EPISCOPO VILNENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 martii 1770.

Venerabilis, etc. Dilectae in Christo filiae Angela Patenchinowa et quatuor ejusdem sociae, post visitata bb. apostolorum Petri et Pauli limina, ad quae illas plurima pietas per tam longinquum iter deduxerat, dum reditum nunc parant, postulant a Nobis ut commendatitias sibi ad te, venerabilis frater, in cujus dioecesi degunt, demus litteras, quibus tuam caritatem ad easdem et humaniter excipiendas, et in eo vitae genere quod pie sancteque instituere cupiunt adjuvandas excitemus. Illuc enim cogitationes suas omnes atque operam intendunt, ut, una congregatae ac sub legitima suorum superiorum auctoritate constitutae, Domino inservire possint, eique praecipue vacare curae quam ad animarum salutem ac Dei gloriam maxime conducturam esse putant: ut scilicet colligant, custodiant atque instruant puellas et mulieres omnes quae a judaismo aut paganismo ad christianam fidem convertuntur, vel ejuratis haereticarum sectarum erroribus ad catholicae ecclesiae septa veniunt, quae si coelibem una secum vitam, te consentiente ac probante, ducere volent, iisdem pariter teneantur legum institutis quibus Jesu Christo in spiritu veritatis ac sanctitatis, conjuncto simul studio, famulentur. Nos itaque pro paterna nostra pietate in eos omnes vehementer propensi qui filiali ad Nos fiducia confugiunt, ac praecipue animat

erga inclitam nationem vestram, quae praeclara semper catholicae religionis argumenta praesefert ac apostolicam hanc Sedem singularibus devotionis officiis observat, cum Nobis mulieres illae modestiam pietatemque suam comprobassent, easdem passi non sumus hic commorantes aliquo pontificiae caritatis fructu carere, et nunc ad te redeuntes prosequi volumus hoc nostrarum litterarum testimonio, ex quo intelligas, venerabilis frater, easdem tibi, prout postularunt, a Nobis vehementer commendari, ut nostra etiam causa paterno animo exceptas esse per te atque adjutas velis, et, si utile ac opportunum quod suscipere cupiunt vivendi genus tibi pro tua prudentia visum fuerit, idem promoveas, atque ad exitum consilio tuo atque auctoritate perducas. Sin obstare aliquid tam piaearum voluntati videris, ac nihil in eo quod cupiunt agendum esse censueris, ut ita ipsarum vitae rerumque rationes tua ope atque opera constituas, ut suscipere tam longa ac tam imbecillis viribus periculosa itinera in animum amplius non inducant. Haec ad te, venerabilis frater, ita perscribimus ut magnopere confidamus te pro prudentia tua plurimoque animarum zelo nulli defuturum esse opportunitati quae ad gloriae Dei sanctaeque fidei nostrae incrementum faciat, ac nostra etiam hujusmodi studia tuis in praefatas dilectas in Christo filias collatis beneficiis esse prosequuturum. Id Nobis erit a te gratissimum, confirmabitque eam quam de pastoralis virtute tua gerimus opinionem, cujus cum pari pontificia benevolentia conjunctae argumentum etiam habere possis ex apostolica benedictione, quam tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 21 martii 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXVII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

CÓMITI DE OEYRAS,

REGIS FIDELISSIMI SECRETARIO STATUS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 aprilis 1770.

Dilecte, etc. Ex duabus nostris in forma Brevis litteris, quas isthuc transmittimus, venerabilem fratrem Joannem archiepiscopum

pum Eborensem esse a Nobis in generalem istius regni Inquisitorem constitutum et confirmatum, eidemque necessarias ipsique muneri opportunas impertitas facultates intelliges. Quod quam libenter alacriterque fecerimus causa praesertim carissimi in Christo filii nostri Josephi Portugalliae et Algarbiorum regis fidelissimi suo eundem judicio exornantis, Nobisque proinde proponentis ac praesentantis, potes ex aliarum nostrarum exemplo cognoscere, quas ad regem fidelissimum damus, quasque hac ipsa opportunitate paternae nostrae in eum cumulatissimae voluntatis testes adjungimus. Id nunc ad te etiam perscribere volumus, dilecte fili nobilis vir, nostrumque plane perspectum tibi animum uberius adhuc confirmare, ut quae mutua, te interprete, inita est inter Nos ac eundem carissimum in Christo filium nostrum singularis gratiae amoris pietatisque conjunctio, eadem magis in dies consilio, studio atque opera tua provehatur. Quo praeclaro sane officio tuo tuaeque pietati maxime consentaneo mirum in modum et hanc sanctam Sedem demereri, et paternam nostram plurimam in te atque eximiam benevolentiam amplificare perges, in cujus certissimum pignus tibi, dilecte fili nobilis vir, apostolicam benedictionem peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 5 aprilis 1770, pontificatus nostri anno primo.*

 LXVIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO PORTUGALLIÆ ET ALGARBIORUM

REGI FIDELISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 aprilis 1770.

Carissime, etc. Regia Majestas Tua cum pro singulari sua sapientia venerabilis fratris Joannis archiepiscopi Eborensis animum iis exornari virtutibus videret quae opportuna maxime essent ad sustinendum generalis in isto regno Inquisitoris munus, se vehementer cupere significavit Nobis ut illum ad vacantem nunc eam provinciam auctoritate apostolica promoveremus et confirmaremus. Nos itaque, pro eximia qua in te sumus caritate, quanta maxima possumus pontificiae voluntatis propen-

sione studia tua prosequentes, carissime in Christo fili noster, ejusdem venerabilis fratris a te Nobis propositi ac praesentati statim eam quam postulasti rationem habendam esse duximus, quemadmodum ex perfecta jam re ex duobus scilicet, quae nunc una transmittimus, Brevibus cognoscas, in quorum altero ipsum in generalem regni tui Inquisitorem constituimus, declaramus et confirmamus, in altero vero eas omnes quae ad exercendum id munus requiruntur facultates impertimur. Ex hac nostra gratificandi ac obsequendi tibi alacritate satis etiam perspicere potes, carissime in Christo fili noster, quam mirifice in tui amorem inflammemur, delectemurque fiducia in Nos tua, ac novas quotidie opportunitates dari Nobis mutuae hujusmodi inter Nos confirmandae pietatis exoptemus. Fac igitur ut, quod vehementer cupimus, maxime persuasum esse Regiae Majestati Tuae intelligamus, uberrima semper constituta tibi et cumulatissima quaeque paterni singularis in te animi nostri testimonia. Quam luculentissimam voluntatem ut adhuc testatiorem nunc tibi faciamus, enixe petimus a Deo Opt. Max. ac precamur ut suam ipse coelestis benedictionis gratiam largiri semper velit Regiae Majestati tuae, regiisque tuis liberis, tuaeque carissimae Nobis ac religiosissimae domui, regnoque universo, et devinctissimis tibi populis; ejusdemque auspicem apostolicam benedictionem Nos tibi intimo nostri cordis sensu, carissime in Christo fili noster, tuisque omnibus, amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 5 aprilis 1770, pontificatus nostri anno primo.*

 LXIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 aprilis 1770.

Carissime, etc. Regia plane teque digna tuaeque eximiae pietati par liberalitas est illa qua dilectis filiis religiosis viris seraphicam vitae regulam profitentibus, qui nuncupantur Excalceati, domum ecclesiamque in Aranvezia magnifice aedificari, omnique praesertim sacra suppellectile exornari tuo aere, carissime in Christo fili noster, voluisti. datatam praeterea utramque ita con-

stituto a te censu esse vis, ut perpetui suppetere redditus possint tam ad alendos quotquot habitaturi ibidem erunt religiosos viros, quam ad domus Dei decorem retinendum, tuendamque divini cultus pie ac splendide peragendi rationem. Verum cum magis id regiae pietati ac magnificentiae tuae quam sacris seraphicae paupertatis institutis consentire videatur, pro animi tui religione postulas a Nobis ut arctissimum illud ejusmodi legum vinculum apostolica auctoritate relaxemus. Quid jucundius unquam Nobis esse potest quam in eo Regiae Majestati tuae morem gerere, in quo hujus modi egregiae liberalitatis ac in b. Franciscum, quo Nos etiam parente gloriamur, devotionis tuae extare monumenta possint illustria? Libentissime itaque viros religiosos Excalceatos, qui in illa adeo instructa victumque suppeditura domo degent, illique tam ornatae inservient ecclesiae ab omni conscientiae anxietate exemptos esse volumus, ac pontificia dispensatione solvimus ab ea regulae severitate qua cautum est ut omni expertes temporalium bonorum possessione, ac ostiatim quotidianum victum quaerentes et emendicantes, sanctissimam illam paupertatis haereditatem a seraphico institutore sibi relictam diligentissime tueantur. Dum illis igitur ut hoc tuae munificentissimae pietatis fructu semper uti possint potestatem facimus, eosdem magnopere hortamur ut beati Patris spiritum semper retineant tam religiosa vivendi humilitate et divini cultus studio, quam illarum precationum assiduitate quibus gratos se tibi praesertim exhibeant, te scilicet tuamque regiam domum universumque regnum omnipotenti Deo semper commendantes. Hoc modo poterunt ipsi et suo erga te muneris et Nostro de tua tuique catholici regni felicitate desiderio praeclare satisfacere; neque enim quidquam optamus magis, carissime in Christo fili noster, quam ut omnium coelestium benedictionum copia semper affluas. Hanc te magis in dies promeriturum tuo pro divina gloria Ecclesiaeque utilitate promovenda studio minime dubitamus. Quam de te maxime capimus ex perspectis regiis virtutibus tuis fiduciam, eamque cum singularis erga te paternae pietatis constantia ita conjungimus ut cupidissimi simus ejusdem novis semper ac uberioribus amoris nostri indiciis tibi comprobandae. Ac in hujus pontificiae voluntatis argumentum apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, totique regiae familiae tuae intimo cordis nostri sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 5 aprilis 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXX.

DILECTO FILIO

EMMANUELI PINTO,

HOSPITALIS S. JOANNIS HIEROSOLYMITANI MAGNO MAGISTRO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 7 aprilis 1770.

Dilecte. etc. Dolorem a te perceptum ob ea quæ isthic immoderate gesta esse significas, offensionesque inter vos omnes ac perturbatum rerumstrarum statum permolestè, ut par erat, accepimus, dilecte fili, pro nostro paternæ caritatis erga te tuumque ordinem studio, quem suis niti pristinis legibus rectaque servandorum institutorum ratione vigere vehementer optamus. Majorem itaque in modum excitati sumus ut opera, consilio atque auctoritate nostra ejusmodi dolori tuo, vestrisque occurramus incommodis, tantaque contentione disruptam animorum tranquillitatem inter vos redintegrari curemus. Proinde dilecto filio apostolico Inquisitori diligenter in mandatis damus ea quæ desiderio tuo præsentiquestrarum rerum tempori maxime convenire ac vobis opportuna fore præ ceteris arbitramur, minimeque ambigimus quin eidem de ineunda concordia nostris verbis accurate vobiscum agenti libenter sitis auscultaturi. Si eum in modum Nobis et de vestro universim statu sollicitis et dignitatis tuæ rationem habentibus alacri accesseritis animo, tum potissimum tali vestro erga vos ipsos studio præclare comprobabitis Nobis debitos obsequii in Nos ac observantiæ sensus, et multo cumulationem efficietis eam qua erga vos semper fuimus paternam benevolentiam nostram, in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, tuoque inclito ordini peramanter impertimur. *Datum Romæ. etc., die 7 aprilis 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXXI.

VENERABILI FRATRI

SIGISMUNDO ARCHIEPISCOPO SALISBURGENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 aprilis 1770.

Venerabilis, etc. Plurimis et certissimis perspectum Nobis est argumentis quae tua sit, venerabilis frater, in commissum tibi gregem pastoralis fides ac vigilantia, quamque sedulam naves operam iis omnibus quaecumque ad animarum curam incolumitatemque pertinent; uberius tamen in hac jamdiu percepta de virtutibus tuis opinione confirmarunt Nos litterae tuae die prima martii ad Nos datae, in quibus nobiscum diligenter agis de applicatione Missae a parochis, vicariis, ceterisque animarum curam actu exercentibus pro populo singulis dominicis et festis diebus facienda, expositisque dubitationibus tuis ac iis difficultatibus quae relaxationem hujus legis in nonnullis istius dioecesis locis tibi videntur exposcere, postulas a Nobis ut iisdem apostolica auctoritate medeamur, tibi que facultatem ea applicationum onera pro rerum necessitate minuendi reducendique tribuamus. Magno opere permoti Nos fuimus postulatis hujusmodi tuis, quod et valde te diligeremus ob eximia tua in Nos studia ac singularem in apostolicam hanc Sedem observantiam, et plurimam habendam esse episcopalis tam egregiae sollicitudinis tuae a Nobis rationem duceremus. Tuas proinde in Nos ejusmodi curas suscipientes, accuratissime perquirere voluimus si quo modo possemus animum nostrum ad praestandum quod tam enixe petis tibi que gratificandum inducere. Sed facile statim perspicere Nobis fuit quid pontificii muneris postulare ratio, qua divinis inhaerere praeceptis, sacras canonicarum legum custodire sanctiones, ac praedecessorum nostrorum decreta tueri ac servare praecipue constringimur. Atque haec quidem quemadmodum Nobis maxime cordi esse debent, ita integrum esse non sinunt ut optatis tuis nostraeque de te voluntati satisfaciamus. Optime nosti, venerabilis frater, quid Tridentini patres sess. XXIII, cap. 4 de reform. senserint, praecepto divino nempe mandatum esse omnibus quibus animarum cura commissa est oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre. Spiritualis igitur curae pars est sacrificii a

parochis facienda pro populis oblatio, in eaque necessario haec per divinum jus continetur; proinde quaenam satis esse causa possit ut ab eadem disjungatur ac abscindatur? mancā enim tunc illam quodammodo ac imbecillē remanere necesse esset. Quid etiam doctissimus ac sacrarum ejusmodi rerum experientissimus praedecessor noster Benedictus XIV de hoc ipso iudicavit ac sanxerit in sua illa encyclica anni 1744 quae incipit *Cum semper*, latere te, venerabilis frater, non potest. Ita sacrificii applicationem animarum curam gerentibus pro suo populo impositam esse cum ex Tridentini concilii tum ex apostolicae Sedis decretis confirmat, ut eorundem vim aliquo modo infirmandi aut declinandi nullum statuatur esse relictum locum, teneri proinde vicarios etiam, etsi amovibiles illi sint aut ad breve tempus ejusmodi curae addicti, pronuntiat, excusarique vel redituum tenuitate vel immemorabili contraria consuetudine posse neminem. Non nihil tamen indulgentior in illos est qui paupertate pressi eleemosynam die festo pro applicatione missae privatim faciendae recipiunt. Cum iis enim opportune dispensandi facultatem concedit Episcopo, ita tamen ut totidem missas infra eandem hebdomadam pro populo applicare teneantur quos in diebus festis ad peculiarem cujuscumque intentionem obtulerint. Hac ipse etiam uti, venerabilis frater, si opportunum visum fuerit, temperamenti lenitate per Nos potes. Sed praesertim intendere animum in ea remedia par est quae scilicet a sacrosancta Tridentina synodo sess. VII, cap. VII, et sess. XXIV, cap. XIII, sapientissime praescribuntur, quaeque sa. mem. Pius V, praedecessor noster, in sua constitutione quae incipit *Ad exequendum pastoralis officii debitum*, anni 1567, pro assignatione fructuum vicariis faciendae mandavit, confirmavitque superius laudatus pontifex Benedictus XIV, ac necessarias omnes idcirco atque opportunas facultates in eadem illa sua encyclica concessit. Quam Nos etiam, tibi, venerabilis frater, apostolicam concessionem dum impertimur, prodesse eandem multum posse tua sapientia freti non dubitamus. Eam item tibi libenter potestatem damus ut tuae dioecesis parochos ac vicarios omnes quicumque hactenus die quolibet de praecepto sacrum pro populo facere omiserunt ab illius quod exinde, ex praeterito scilicet tempore, contraxerunt oneris aliqua parte liberes atque absolvas, aliam vero partem, quam ab iisdem adhuc deberi volumus tuoque statuendam iudicio pro cujusque census ratione relinquimus, suo quam minime pensent incommodo, atque idcirco nonnisi unum quolibet mense pro populo sacrum, eoque quo libitum magis fuerit die reponere te-

neantur. Qua quidem pontificia gratia eosdem imposterum valde cupimus ad id ipsum quod populo suoque muneri debent accurate persolvendum excitari. Atque haec idcirco fusius agere tecum volumus, venerabilis frater, ut propensissimam in te voluntatem nostram ex hoc ipsō intelligeres, quod tantum videlicet rationum vim Nobis obstandi necesse fuit ne simul et postulatis tuis et nostrae gratificandi tibi cupiditati obsequeremur. Tua itaque in Nos studia majorem in modum confirmabis, si ad tuendam earumdem legum auctoritatem obfirmes sollicitudinem tuam, summaque ope connitaris ad aliquam pro zelo, sedulitate ac prudentia tua ineundam, Deo juvante, viam illius inculcandi praecepti atque animis omnium qui animarum curam exercent inserendi. Demum de nostrae erga te benevolentiae magnitudine ita certum esse te cupimus ut ejusdem fructus paratissimos tibi fore semper existimes. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 18 aprilis 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXXII.

DILECTO FILIO

PAULO DE CRUCE,

GENERALI CONGREGATIONIS PASSIONIS JESU CHRISTI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 aprilis 1770.

Dilecte, etc. Ex aliis nostris erga te paterni amoris argumentis facile perspicere potes, dilecte fili, quam libenter tuas exceperimus litteras singularis in Nos ac apostolicam hanc Sedem tui, devotionis atque observantiae testes, ac praesertim confirmantes gratam tuam tuaeque congregationis erga Nos voluntatem, cum omnipotentis Dei clementiam pro nostra imbecillitate in gravissimo summi apostolatus munere regenda ac fulcienda deprecari nunquam vos intermittere significes. Nulla re uberius comprobare vestram erga Nos pietatem, neque opportunius quidquam facere potestis et vestri instituti rationis et nostris hisce rebus, quae divina tantummodo ope praesidioque nituntur. Age

igitur, dilecte fili, benemereri semper magis eum in modum de Nobis deque universa Ecclesia pergas, conjunctisque tuorum omnium votis ejusmodi Nobis auxilium, quo maximè indigemus, exorare non desistas. His praecipue officiis paternae nostrae de te fiducia, praeclare respondebis, excitabisque adhuc magis eximiam illam qua in te tuosque sumus benevolentiam, cujus cumulatissimos fructus nunquam tibi pro opportunitate defuturos esse pollicemur. Ita enim animo erga te tuamque congregationem comparati sumus ut eandem christianis virtutibus in dies auctiorem, meritisque cumulationem fieri summopere cupiamus. Jucundissima proinde Nobis fuit a te factastrarum, quae isthic sunt, rerum descriptio, quas cum sanctitatis odore propagari ac excrescere ita gaudemus ut, quo id magis efflorescere possit, opem, auctoritatem ac gratiam erga vos meam paratissimam semper habituri simus. De qua etsi perspecta vobis nostra voluntate dum certiores adhuc vos facimus, hasque litteras tamquam singularis nostrae in vos pietatis monumentum extare cupimus. invicem a vobis etiam atque etiam contendimus ut et qua coepistis virtutis via insistentes, et nostris Nos assidue precationibus adjuvantes, hujusmodi paternum de vobis studium cum plurima vestri profectus jucunditate conjunctum fovere semper ac amplificare nitamini. Ac tuae congregationis initia atque incrementa votis omnibus ac divinae benignitatis auspiciis prosequentes, apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, tuisque tecum in humilitatis ac caritatis spiritu sociatis peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 21 aprilis 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXXIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 maji 1770.

Carissime, etc. Dum ad dilectissimam in Christo filiam nostram Aloysiam Mariam, regiam Galliarum principissam, tuam per carnem filiam, damus litteras, eique tanta quantam maximam capere animus noster potest laetitia gratulamur de divini spiritus gratia quae illam ad suscipiendum sanctissimae vitae in-

stitutum excitavit, facere minime possumus, carissime in Christo fili noster, quin hos uberrimos animi nostri sensus in patrum quoque Regiae Majestatis Tuae sinum effundamus, nostraeque hujus jucunditatis cumulum tecum communicemus, ad quem fatendum quidem est tantae rei tantaeque laudis partem longe maximam merito pertinere. Duplex siquidem nostri gaudii causa duplicem item a Nobis officii perfunctionem exposcit: cur enim non tibi etiam mirifice gratulemur, cum, ad verae sapientiae normam rem expendens, non solum optimam esse partem a regia filia tua electam videris, sed etiam (quo summopere delectati sumus) singularem praestantiam et christiani animi magnitudinem reipsa praetuleris? Nam etsi pro eximiis illius dotibus carissimam ipsam haberes, aegerrimeque a te divelli ferres, exorari tamen passus es, ejusque religionis atque erga Deum pietatis rationes summo amori et necessitudini erga illam tuae anteponendas esse existimasti. Atque illa sane, ab his humanae vitae fluctibus ac periculis in tranquillissimam virtutis ac sanctitatis stationem confugiens, expeditam sibi ad immortale illud coelestis patriae regnum viam aperuit, ac egregium exemplum ceteris dedit omnibus quam inanes, fragiles ac fugaces, quamque pro nihilo reputandae sint omnes hujus mundi deliciae, opes, amplitudines prae aeternae gloriae felicitate, et quam eadem luctuosissimae miseriarum ac malorum omnium causae esse possint, si beatae illi comparandae aeternitati impedimentum offerant. Sed cum in perficiendo egregiae filiae tuae consilio tam magnae partes laudesque tuae sint, minime te certe unquam poenitere poterit quod hujusmodi indulgentia tua de religione tam praeclare mereri volueris, cum vel idcirco de omnipotentis Dei erga te benignitate confidere plurimum valeas, et praeterea eximium tibi comparaveris praesidium in assiduis amantissimae gratissimaeque erga te filiae orationibus, quae tuam regiam domum tuumque universum regnum, sed praecipue te tuaeque animae incolumitatem, quod tua maxime interesse debet, Christo Domino commendare non intermittet. Religionis tuae ac sapientiae erit, carissime in Christo fili noster, ut ex hujusmodi summo optimae filiae tuae de te studio veram ac solidam utilitatem, Deo juvante ejusque adspirante gratia, consequaris. Interea, luculentissima haec atque ex paterna voluntate deprompta erga Majestatem Tuam officia eo excipias animo cupimus, ut ab amantissimo tui, tuaeque gloriae ac verae felicitatis perinde ac suae cupidissimo profecta esse existimes. Quod ut tibi persuadeas magis, in pontificiae singularis caritatis argumentum apostolicam

benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 9 maji 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXXIV.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

ALOYSIÆ MARIÆ REGIÆ GALLIARUM PRINCIPISSÆ

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 maji 1770.

Dilectissima, etc. Ex allato Nobis praeclaro de te nuntio, dilectissima in Christo filia nostra, tantam jucunditatem percepimus, et tam incredibilis plane laetitiae vi affecti sumus, ut quamvis magna curarum ac sollicitudinum mole premeremur in hoc summi apostolatus munere sustinendo, levare molestiae nostrae omnes ac amoveri prorsus viderentur. Nam, sive intueamur consilii factique tui praestantiam in commutando regalis aulae splendore cum paupere atque humili Carmelitarum virginum domicilio, sive carissimi in Christo filii nostri Ludovici Francorum regis christianissimi parentis tui pietatem atque indulgentiam consideremus, sive utilitatem inde in Ecclesiam redundaturam perpendamus, magnas undique atque uberes exoriri nobis immensi sane gaudii causas intelligimus. Itaque immortales largitori tanti muneris Deo gratias habemus quod singulare hic christianae virtutis specimen, quo magis conspicuum esset omnibus, elucere in te voluerit, et Nostri pontificatus initia illustribus hujusmodi exemplis exornarit. Quare non minus Nobis quam tibi ipsi, dilectissima in Christo filia nostra, in Domino gratulamur de his ubertim in te effusis divinae misericordiae divitiis, deque Spiritus Sancti virtute, qui te ad illam quam maturo animo concupisti assequendam coelestis vitae similitudinem et quasi inchoationem perduxit. Cui enim nisi Deo ipsi accepta referenda est tam sancti consilii aut suscipiendi voluntas, aut perficiendi constantia? Nimirum illius divinae lucis radiis collustrata facile perspexisti fluxa et caduca esse omnia quae in terris reputantur amplissima, fallaces mundi delicias atque illecebras, inanes spes ac cogitationes omnes; in Deo solo amando atque inserviando veram inesse animorum pacem ac jucunditatem. Proin-

de, illi uni inservientem te vere regnaturam arbitrata, vitae in atriis Domini Dei nostri degendae suavitatem ceteris rebus omnibus praetulisti. Nunc optatissimum tranquillitatis portum cum assequuta jam sis, reipsa nunc senties hujus divinae voluntatis ubertatem, atque in mundi fuga victoriam ac triumphum, in paupertate internas spiritus opes, in tui abnegatione veram animi libertatem, in humilitate magnitudinem ac gloriam experieris. Quid enim altius, quid praestantius esse potest quam in illo summo bonorum omnium fonte desideria sua omnia cogitationesque ponere, cum illo uno vivere, illius caritate inflammari, in illius spe conquiescere? Age igitur, dilectissima in Christo filia nostra, divinae erga te gratiae thesauros agnosce; urge quod suscepisti sanctitatis propositum; assidue animo revolve quem amare, cui servire omnibus diebus vitae tuae elegeris, infinitam esse mercedem quam expectas, immarcescibiles fructus quos nec aerugo nec tineae corrumpit. Omnes religiosi instituti labores jucundissimos efficiet haec una cogitatio, atque in ipsis hujus vitae angustiis non mediocre coelestis illius patriae suavitatem percipiendam ac praegustandam afferet. Beatissima haec optimae, quam elegisti, partis conditio cum Nobis obversetur animo, non possumus non iterum ac saepius tecum gaudere; tuoque isto tam excellenti bono mirifice laetari; quae quidem gaudii Nostri ratio eo uberior est et cumulatio quod actionem hanc tuam plurimo salutis emolumento ceteris etiam futuram non dubitamus. Cum enim tam singulare religionis ac virtutis exemplum magnam in omnibus admirationem commoverit, confidimus in Domino fore ut plurimum etiam conferre possit ad imitationem excitandam, atque ad aeternitatis curam, religionis studium, Deique cultum in ceterorum animis inducendum. Sed quoniam in egregio tuo perficiendo consilio tam praecipuae tamque admirabiles partes fuerunt amantissimi parentis tui, ut omnes domesticae consuetudinis ac paterni erga te amoris rationes religioni tuaeque utilitati posthaberet, tuae vicissim pietatis tuique officii esse debet ut in referenda pro tanto beneficio gratia nullam curam, nullam diligentiam intermittas. Cui quidem muneri praeclare tam satisfacturam te esse existimato, cum a coelestis tui sponsi divina clementia veram illi felicitatem assidue atque enixe fueris deprecata. Illud praeterea valde Nos recreat, quod pro perspectissimo tuo in Ecclesiam studio, in hanc s. Sedem devotione ac in Nos pietate, de qua praecipue certiores facti sumus a venerabili fratre Bernardino archiepiscopo Damasceno nostro nuncio, numquam defutura pariter sint tuarum precationum sub-

sidia, quibus et Ecclesiae utilitati, et apostolicae Sedis firmitati, et imbecillitati praesertim Nostrae consulatur. Quare dum ea vehementer a te officia postulamus, invicem tibi omnes paterni in te studii ac pontificiae caritatis fructus ita deferimus, ut nihil esse possit in quo non obsequi desiderio tuo tuaeque ad virtutem alacritati summopere cupiamus. Interea etsi minime dubium Nobis sit quin sanctissimas istius instituti leges tamquam suave jugum ac onus leve pro tui animi voluntate subitura sis, tamen, cum fieri interdum soleat ut exinde in spiritus angustias, ac nimios animi timores incidatur, confessario tuo tam praesenti quam futuro pro tempore facultatem Nostra sponte damus ut ea regularum relaxatione ac dispensatione tecum uti possit prout ipsi videbitur conscientiae tuae expediens atque opportunum fore. Apostolica itidem auctoritate, quo tuae devotioni magis faveamus, quotiescumque ad sanctissimum Eucharistiae sacramentum percipiendum accesseris, toties tibi plenariam a Nobis indulgentiam concedi declaramus. Demum et dilectas in Christo filias sacras istas virgines, tuas in Domino socias, quarum precibus valde confidimus, paterna caritate prosequimur, eisdemque pariter plenariam indulgentiam, quoties post peccatorum confessionem sacra Corporis Christi communione refectae fuerint, benigne largimur, quod perspectae eorum pietati tribuimus, et plurimae in eas benevolentiae nostrae argumento esse volumus; ac praeterea participes ejus apostolicae benedictionis facimus, quam tibi, dilectissima in Christo filia nostra, intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 9 maji 1770. pontificatus nostri anno primo.*

LXXV.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ.

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRÆ

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 12 maji 1770.

Carissima, etc. Quae renunciat Nobis Regia Majestas Tua peracta esse nuptiarum solemnia inter dilectissimam in Christo filiam

nostram Mariam Antoniam archiducem Austriae, tuam per carnem filiam, et dilectissimum item in Christo filium nostrum Ludovicum Augustum Franciae Delphinum, plurimo Nos eadem affecerunt gaudio; nam et Nostras esse arbitramur quae tuae sunt laetitiae causae, et ex tantarum familiarum conjunctione maximas in christianae reipublicae bonum Ecclesiaeque catholicae incrementum extituras opportunitates non dubitamus. Quare magnas tibi de luculento hujusmodi nobiscum peracto officio habemus gratias, et divinam benignitatem enixe obsecramus ut hoc suis initum auspiciis conjugium uberiori semper coelestium benedictionum copia prosequatur, auctioresque exinde ac multo cumulatiores faciat in dies cum tuae, tum nostrae jucunditatis rationes. Ac regiae Majestati Tuae intimo cordis nostri paterni sensu, totique augustae familiae apostolicam benedictionem amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 12 maji 1770, pontificatus nostri anno primo.*

LXXVI.

VENERABILI FRATRI

LUDOVICO JOSEPHO EPISCOPO FRISINGENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 maji 1770.

Venerabilis, etc. Nunquam Nobis quidem in animo fuit, venerabilis frater, ut quae in alteros conferimus beneficia alteris ullo modo obessent; ac si quid hujusmodi forte accidisse videri possit, operam in eo ponimus ut opportunum aliquod temperamentum adhibeamus, ac aequitatis normam sine ullorum molestia consectemur. Hujusmodi nunc ratio Nos cogit, ut cum pridem canonicis ac capitulo collegiatae ecclesiae beatae Mariae Virginis Monachii, quae ordinariae tuae jurisdictioni subest, nova vestium ornamenta concesserimus, et ornare tanto magis cupiamus capitulum istud tuae cathedralis Frisingensis Ecclesiae, ne scilicet ex sublato pristino vestium inter utrumque discrimine detractum aliquid per Nos esse videatur ab hujus, quam potior rem esse agnoscimus, dignitate. Proinde, quo magis intelligas quantum rationes vestrae Nobis sint cordi, tibi, venerabilis frater, ac dilectis filiis istius cathedralis ecclesiae canonicis optionem

facinus ut aliud quoddam eligatis ac proponatis Nobis aptum et conveniens ecclesiastici ornamenti genus quo canonicos istos ita decoremus, ut neque cujusquam querelae excitari exinde possint, et illi ipsi sibi restitutum putent, quo antea fruebantur, honoris gradum. Id tanto libentius ac liberalius tibi tuisque Frisingensibus canonicis praestabimus, venerabilis frater, quanto magis vestrum erga Nos ac apostolicam hanc Sedem plenum pietatis, studii ac observantiae cognoscimus animum, cui prolixa et cumulata respondentes benevolentia, in ejusdem pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 19-maji 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

Eodem fere exemplo: Dilectis filiis Scholastico, Seniori, caeterisque capitularibus cathedralis Ecclesiae Frisingensis.

LXXVII.

VENERABILI FRATRI

CLEMENTI WENCESLAO ARCHIEPISCOPO TREVIRENSI.

ET EPISCOPO AUGUSTANO, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 maji 1770.

Venerabilis, etc. Jucundissimam Nobis rem nuncias, dum te ad coadjutoriam praepositurae principatus Elwanciensis unanimi suffragantium consensu electum esse scribis, super quo quemadmodum prolixa erga te animi nostri per impertitum eligibilitatis Breve praecessit declaratio, ita nostrae non solum consequetur per legitimam confirmationem voluntatis accessio, sed ejusmodi etiam adjungetur peculiaris in te amoris testimonium, quod opportunum atque acceptum tibi fore ex dilecto filio comite de Legnasco ministro tuo intelleximus. Is cum Nobis diligentissime, ut solet, gratos idcirco tuos erga Nos ac erga apostolicam Sedem sensus retulerit, minime ambigimus quin fraternitati tuae invicem de perspecto tibi singulari nostro erga te studio perscripturus accurate sit, eoque modo magis adhuc tuum inflammaturus animum ad ea omnia persequenda officia quae et pietati in Nos tuae et eximiae nostrae erga te caritati sunt maxime consentanea.

CLEMENTIS XIV *Epistolae et Brevia.*

In cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 19 maji 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXVIII.

VENERABILI FRATRI

EMMERICO JOSEPHO ARCHIEPISCOPO MOGUNTINO.

S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 maji 1770.

Venerabilis, etc. Statim rescribimus litteris fraternitatis tuae die IX hujus mensis ad Nos datis, in quibus diligenter a Nobis postulas, ut eligibilitatis indultum tibi pro episcopatu Spirensi apostolica auctoritate largiamur. Ex caeteris nostrae erga te voluntatis indiciis facile cognoscere potes, venerabilis frater, quam libenter hac etiam opportunitate uteremur animum nostrum novo hoc beneficio tibi confirmandi. Sed ne in eo fraternitati tuae gratificari valeamus vehementer obstat, quod declaratam a te minime videamus eam, quae maxima ac gravissima esse debet, causam ut tanto intervallo recedere Nos posse a severissimis sacrorum canonum legibus in animum inducamus. Quae quidem tuendarum legum ratio coegit Nos nuper ut alteris etiam eligibilitatis jus a Nobis flagitantibus morem gerere non possemus. Id Nos quidem tua causa permolestè ferimus, tantoque molestius quanto cupidius et desiderio tuo et nostro de augenda tua dignitate studio satisfacissemus. Quam quidem voluntatem nostram testationem tibi facere, cum res tulerit, semper paratissimi sumus, ac in ejusdem nunc pignus apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 19 maji 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXIX.

DILECTO FILIO

JOANNI CHRYSOSTOMO TROMBELLIO,

CANONICO REGULARI SANCTI SALVATORIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 26 maji 1770.

Dilecte, etc. Dissertationum tuarum liturgicarum secundum volumen perlibenter accepimus tanquam novum ac illustre tuæ non minus doctrinæ quam observantissimæ in Nos voluntatis testimonium. Quod utrumque a te Nobis eum in modum confirmari fuit sane jucundissimum. Nos itidem confirmamus idcirco tibi et plurimam illam, qua te semper prosequuti sumus, existimationem, et paternam, qua te singulariter complectimur, caritatem et gratiam, eumque erga te profitemur animum nostrum, ut pro opportunitate et egregiorum laborum meritorumque tuorum, et tuæ in Nos pietatis maximam rationem simus semper habituri. Interim apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, tuæque religiosæ familiae peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 26 maji 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXX.

VENERABILI FRATRI

JOANNI BAPTISTÆ ANTONIO ARCHIEPISCOPO AQUENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 30 maji 1770.

Venerabilis, etc. Accepimus litteras fraternitatis tuæ, ex quibus perlibenter intelleximus quo studio quaque vigilantia in commissum tibi gregem sis, quamque cupide amplectaris omnes illius curandæ salutis, ac veræ utilitatis in eum inducendæ opportunitates. Proinde, cum per jubilæi promulgationem dispensatos a Nobis caelestium munerum thesauros istius dioecesis populis

maxime salutare esse pro tua pastoralis sedulitate cupias, magnamque obviare evangelicorum operariorum paucitatem videas ac doleas, ad eandem producto saltem temporis intervallo pensandam magnopere petis a Nobis, venerabilis frater, ut ampliare tibi velimus jubilai spatium, quodque intra quindecim dierum, seu duarum hebdomadas, seu triginta dies extendamus. Hujusmodi episcopalem sollicitudinem tuam atque hanc de apostolica benignitate fiduciam inanem esse nequaquam sinimus, atque idcirco, quod a Nobis tam enixe postulas, eo tibi concedimus animo, ut ex hac geminati temporis commoditate maximos in istum gregem divinae gratiae ac in te jucunditatis fructus redundare cupiamus. In eo certi quidem sumus tuas omnes operae, diligentiae ac industriae partes nequaquam esse defuturas, ac plurimam exinde exituram ad pristinas tuas diuturnae sollicitudinis curas tuorum meritorum accessionem. Ita profecto praeclare de Nobis a te mereri existimabimus, qui in gravissimo pontificatus sustinendo munere hujusmodi fidelium populorum pietatis auxilio vehementer indigemus, ac eum in modum confirmari egregie illam quam erga Nos atque hanc apostolicam Sedem declaras observantiam ac devotionem, cui Nos invicem singulari erga te studio ac benevolentia respondemus. Ac in hujus pontificiae voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 30 maji 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXI.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO AUGUSTO GALLIARUM DELPHINO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 30 maji 1770.

Dilectissime, etc. Perjucundum Nobis fuit litterarum tuarum officium, ex quo intelleximus eximiam Nostram erga te voluntatem tibi esse perspectissimam. Quae igitur paterni nostri singularis in te animi argumenta jam dedimus, dum summa alacritate apostolicam dispensationem ad contrahendas cum dilectissima in Christo filia nostra Maria Antonia archiduce Austriae nuptias

tibi impertiremur, eadem nunc majorem in modum cumulamur, dum illas auspicato initas maximo jucunditatis ac gratulationis nostrae sensu, iisque prosequimur votis, quae ad tuam, dilectissime in Christo fili noster, tantaeque domus ac universi Gallici regni felicitatem tanto magis a Nobis referuntur quo certiore inde uberiolemque Ecclesiae utilitatem auguramur. Id ex tua in Nos ac in apostolicam Sedem pietate Nobis vehementer pollicemur. Enixe itaque a Dei Optimi Maximi benignitate postulamus ut rata sint hujusmodi optata nostra, atque haec tam praeclara initia luculentioribus in dies nostrae de te jucunditatis incrementis excipiantur. Ejus proinde caelestis gratiae largitate maxime roborati cupimus eam benedictionem, quam in novum ac certissimum pontificiae caritatis pignus tibi, dilectissime in Christo fili noster, intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 30 maji 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 junii 1770.

Carissime, etc. Quam in partem laetitiae tuae Nos vocas, dum celebratas esse significas auspicatissimas nuptias dilectissimi in Christo filii nostri Ludovici Augusti Galliarum Delphini nepotis tui cum dilectissima item in Christo filia nostra Maria Antonia archiduce Austriae, ita eadem affecti sumus ut non magis tibi quam Nobis ipsis gratulemur, qui eximio ac plane paterno studio te tuaque omnia complectimur. Jam tum inchoatum hoc in Nobis gaudium fuit, cum impedimentum ad contrahendas has nuptias apostolica dispensatione removeremus; nunc vero eum in modum auctum et cumlatum est ut Dei Optimi Maximi benignitate plurimas referamus de hac tua tuique Regni felicitate gratias, eundemque etiam enixe precemur perpetuas esse velit hujusmodi tibi Nobisque laetandi causas. Cupimus quidem Nos, carissime in Christo fili noster, idque vehementer petimus, ut ipse caelestium benedictionum copiam super regios sponso effundat,

atque eo praecipue Majestatem Tuam bonitatis suae fructu cumulet, ut quae prima et potissima sunt ac nunquam interitura bona, eadem tibi uberrime ac locupletissime cum ceterorum accessione largiatur. Hoc animi nostri sensu luculentius paternae singularis erga te benevolentiae nostrae testimonium tibi dare non possumus, neque magis tua erga Nos ac sanctam hanc Sedem pietati ac filiali observantiae respondere. Ac in hujus eximiae caritatis pignus apostolicam benedictionem Regiae Majestati Tuae, regisque sponsis tisque liberis omnibus amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 junii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXIII.

VENERABILI FRATRI

SIGISMUNDO CHRISTOPHORO

ARCHIEPISCOPO SALISBURGENSI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 junii 1770.

Venerabilis, etc. Accepimus volumen Epistolarum Bavari cujusdam ad amicum suum circa potestatem Ecclesiae et Pontificis a te Nobis diligenter transmissum, una cum ejusdem censura isthic a tua universitate facta, in quo pastorem zelum, sollicitudinem ac vigilantiam tuam, jampridem Nobis perspectam, multo tamen luculentiore nunc indicio declaratam et agnoscimus et pro merito magnopere commendamus. Etsi opus minime sit, tamen ad tuum hoc tuendae religionis studium nostram Nos pro pontificio munere cohortationem adjungendam ducimus, auctoresque etiam tibi sumus ut eum librum in dioecesi tua statim prohibeas ac proscribas, tuique edicti severitate e fidelium manibus extorqueas, cujus scilicet lectio certissimum eisdem allatura sit detrimentum, cum in illo propositiones falsae, temerariae, scandalosae, injuriosae et maledicae contra summos pontifices, impiae, erroneae, sacrilegae, inducentes ad haeresim et ad schisma, atque aliae ab apostolica sede damnatae contineantur. Tua tamen tantummodo ordinaria facultate id a te faciendum esse judicamus, neque nomen nunc interponi nostrum volumus, ne

pondus aliquod iis dare videamur quae interdum fortasse, cum neglecta sunt, minus sustinere se possunt, ac facile suam ob levitatem intereunt. Nostras apostolicae auctoritatis partes ad ulteriora, si necesse erit, tempora reservantes, interea confidimus pestem hanc opera ac diligentia tua oppressum iri quamprimum atque extinctum, idque tua pastoralis industria ac sapientia Nobis magnopere pollicetur. Sed quicumque futurus sit exitus, quem imperscrutabili Dei iudicio relinquimus, tuum hoc studium ac consilium ut eximia laude apud omnes bonos non carebit, ita nostram erga te mirifice amplificabit tuis maximis meritis innixam benevolentiam: quam tibi semper magis egregia aliqua significatione confirmare cupientes, interim apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 junii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXIV.

VENERABILI FRATRI

ADAMO FRIDERICO EPISCOPO BAMBERGENSI,

ET ERBIPOLENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 junii 1770.

Venerabilis, etc. Etsi in dierum festorum imminutione quam Nos inducti pauperum opera ac labore sibi victum quaerentium necessitatibus per te aliosque nonnullos venerabiles fratres episcopos expositis faciendam apostolica auctoritate concessimus. servandae inter vos in cultu Dei uniformitatis rationem habendam duceremus, illuc tamen praecipue intendimus curas et consilia nostra, ut minimum quod fieri posset, ab ecclesiasticae disciplinae antiquitus jam per Christianum orbem constabilitae legibus recederetur. Atque idcirco visum Nobis fuit neque a pristina dierum sede dimovendas esse Sanctorum de quibus agebatur commemorationes, neque praecedentes vigilias cum annexis jejuniis suo loco esse deturbandas. Salvam atque incolumem in hoc esse volumus priscam paternorum canonum, religiosissimarumque Ecclesiae institutionum vim, cum indigentium necessi-

tati satis jam esset et audiendi sacri et servilium operum intermissionis dispensatione consultum. Vides igitur, venerabilis frater, quam longe et a sententia nostra et a sacris legibus et ab ipso uniformitatis spiritu episcopi distarent, qui inter finitimos tuos, ut innuere videris, in vigiliarum et jejuniorum quorundam in praecedens sabbathum translationem consenserint. Quam quidem scimus sapientissimum etiam praedecessorem nostrum fel. rec. Benedictum XIV, etsi saepe rogatum, nullis tamen rationibus induci unquam potuisse ut concederet. Noli itaque conformis fieri iis qui ab universae Ecclesiae usu, eaque uniformitate quae ab omnibus maxime servanda est et retinenda, et praeterea a debita apostolicae cathedrae observantia plurimum discesserint. Dum haec tibi, venerabilis frater, pro nostri muneris ratione, proque illo quo debemus esse in ecclesiasticam disciplinam studio rescribimus, majorem in modum te in Domino hortamur ne in saciarum legum vi aestimanda ac tuenda multo lenior ac remissior esse quam res ipsa ac episcopale officium a te postulet videare. Praeter enim catholicorum offensiones, vitabis etiam heterodoxorum qui vos undique circumstant atque observant judicia; si enim vos illi viderint humanis ac levissimis prorsus ex causis novitatem hanc in veteres pietatis ac religionis usus inducere, eosdem a vobis negligi et contemni facile interpretabuntur. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 junii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXV.

VENERABILI FRATRI

BASILIO ARCHIEPISCOPO MANILLÆ,

IN INSULIS PHILIPPINIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 junii 1770.

Venerabilis, etc. Profecturi isthuc propediem sunt dilecti filii sacerdos Nicolaus Simonetti ex aggregatis Neapolitani Sinensium collegii, et Nicolaus Timoni ejusdem collegii alumnus nuper ad sacerdotii ordinem assumptus, quorum opera uti vult nostra haec

Congregatio de Propaganda Fide in eo collegio, cujus eadem pro Sinensi juventute isthic constituendi consilium jamdiu suscepit, ac nunc opportunum maxime ad perficiendum esse tempus existimat. Plurimum Nos quidem cupidi ejusdem sumus, neque dubium Nobis est quin carissimi in Christo filii nostri Caroli Hispaniarum regis catholici pro egregia ipsius pietate ac religione luculentissimus tantam tamque praeclaram institutionem juvandi ac provehendi consensus atque ardor accedat. Te etiam, venerabilis frater, multo in eam rem studio propendere, ut relatum Nobis est, magnopere gaudemus. Proinde eos sacerdotes dum apostolica benedictione discedentes a Nobis prosequimur, tibi majorem in modum commendamus, a teque vehementer petimus, ut eosdem et advenientes perhumaniter excipias, et illius collegii rem curantes tua semper patrocinii gratia frui velis, quod et Nobis et huic nostrae Congregationi fore a te gratissimum profitemur. Cumulativus vero tuam in Nos observantiam comprobaveris, si, prout opus isthic erit, opem atque operam tuam collegio isti praestare semper paratus sis, quem praesertim animum tuum eo nunc maximo officio declarare poteris, si contenderis industria atque auctoritate tua ut eadem haec Congregatio ingentem illam exigere pecuniae summam possit a clara memoria cardinalis Tournon sibi legatam; inde etiam expeditior multo fundandi instituendique illius collegii ratio ac facultas accederet. Eo pacto et hanc ipsam Congregationem de Propaganda Fide mirifice tibi demereberis, et pontificiam, qua erga te sumus, amplificabis benevolentiam nostram; in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei concredito populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 21 junii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXVI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO EMMANUELI SARDINIÆ REGI ILLUSTR
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 junii 1770.

Carissime, etc. Reddidit Nobis humanissimas Majestatis Tuae litteras dilectus filius nobilis vir comes de Rivera minister tuus

plenipotentarius, et quae in iis postulata sunt summo eximioque illo studio quo in tuas res esse semper solet est prosecutus. Postulas nempe a Nobis quaedam, carissime in Christo fili noster, pietate tantummodo tua ac religione inductus, mirificeque confirmas id, quod de te semper gessimus, iudicium nostrum, illustre quoddam christianarum et vere regiarum virtutum in iis omnibus quae moliris atque agis a te specimen exhiberi. Illud etiam summopere Nos delectat, quod eam de Nobis prae te feras in postulando fiduciam, quae cum singulari atque egregia nostra erga te voluntate praeclare consensit, tantamque in Nobis excitat tibi gratificandi alacritatem ut hoc ipso nostrae plane obsequi cupiditati Nobis videamur. Cum itaque tam distincte, perspicue accurateque exposita ac digesta offeras omnia quaecumque ad rem pertinent ut nihil ad ampliorem notitiam accedere aut desiderari possit, sublatam etiam omnem Nobis esse interponendae morae causam gaudemus, quum statim, dum tibi rescribimus, quae ratio tuorum postulorum habeatur a Nobis, intelligas. Quapropter Regiae Majestati Tuae apostolica auctoritate concedimus ut abbatiarum et pensionum fructus decursos et adhuc existentes, prout postulas, scilicet earum ad quas nominatio a te quamprimum est facienda, ea tamen excepta parte quam in favorem nominandorum aut evectorum ad titulum relaxandam judicaveris; earum vero, quarum nominationem iustis e causis retinere suspensam voles, usque ad integrum martium mensem proxime elapsam, tantum decursos impendere ac erogare possis in hospitales infirmorum domos ac in alia illa quaeque describis caritatis hospitia, quae scilicet pia opera, ita ut revera sunt, appellantur. Dum huic postulorum tuorum parti hunc in modum satisfacimus, carissime in Christo fili noster, ita de tua pietate ac sapientia iudicamus, ut pecuniam illam, cujus distribuendi potestatem tibi facimus, utiliter atque optime collocatum iri certi Nos simus: idcirco jucundissimum Nobis erit hujusmodi apostolicae concessionis usu a te facti descriptionem, quam transmittere polliceris, inspicere, ac nova exinde capere et religionis caritatisque tuae et nostrae de te jucunditatis argumenta. Caeteras postulorum tuorum partes consueta ratione ac via pertractari mandavimus, eisque expensis confidimus fore ut eodem plane modo egregium hunc ac singularem in te patrum animum tibi magis magisque confirmemus. Dabimus igitur operam ut ea ipsa propediem, cum confecta erunt, statim ad te deferantur. Interea ad immortales illas quibus Regiam Majestatem Tuam merito cumulam laudes, apostolicae benedictionis

ita munus adjungimus, ut illam divinae erga te tuosque liberos omnemque regiam domum benignitatis auspicem esse maxime cupiamus ac precemur. *Datum Romae, etc., die 28 junii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXVII.

VENERABILI PRATRI

FRANCISCO EPISCOPO ANGELOPOLITANO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 46 julii 1770.

Venerabilis, etc. Ex quo causam venerabilis servi Dei Joannis de Palafox Angelopolitani olim episcopi impositam jam Nobis suscepimus, ex eo tempore Angelopolitanam etiam dioecesim ejusque populum carissimum habere coepimus. Quare eo jucundiores Nobis fuerunt tuae litterae, quibus certiores Nos fecisti de suscepto a te tuoque populo ob nostram ad summum pontificatum evectionem gaudio. Cui vestro erga Nos studioso animo ac filiali observantiae et devotioni ut vicem referamus, curabimus sane ut non frustra nostra causa laetatos vos esse intelligatis. Quod cum in omnibus rebus vestris, tum in praefata causa potissimum vos cognituros confidimus. Nihil enim ardentius a Domino expetimus, quam ut quemadmodum hactenus nostra opera promovere illam ac provehere dignatus est, ita nostris vestrisque votis indulgeat ut per Nos etiam ad exitum divina benignitate tua perducatur. In quo tuis etiam ac populi tui precibus Nos juvari nostraeque praeterea imbecillitati fulciendae, in gravissimo hoc apostolatus munere sustinendo assiduo vos ad misericordiarum Patrem deprecatores habere magnopere cupimus. Demum in peculiaris pontificiae erga te caritatis argumentum apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, ac universo tuae fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 16 julii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXVIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 julii 1770.

Carissime, etc. Post datas ad Majestatem Tuam die IX maji proxime elapsi litteras, in quibus sensus nostros caritate, laetitia, gratulatione caeterisque paterni animi officiis cumulatissimos ob dilectissimam in Christo filiam nostram, Aloysiam Mariam, regiam Galliarum principissam et tuam per carnem filiam, ad sanctissimum religiosae vitae institutum convolantem testati sumus, relatum Nobis nuper est eandem tanta jam cupiditate induendi sacrum Carmelitarum virginum habitum inflammari, ut contrahere omnem temporis moram velit, brevique jam sit illum receptura a venerabili fratre Bernardino archiepiscopo Damasceno, nostro et apostolicae Sedis apud te ordinario nuncio. Mirum quidem tunc in modum in tantae pietatis, virtutis ac sapientiae laudem atque admirationem exarsimus, ac eo magis divinum in illa spiritum, quo prorsus disjungi ab hoc saeculo, conjungique cum Christo sponsa festinat, agnovimus. Propterea tantum in Nobis ac tam inmensum ex hac re renovatum est ac amplificatum gaudium, ut incredibili quodam correpti desiderio simus eam, quam peracturus est idem nuncius noster, sacram vestitionis caeremoniam per Nos ipsos peragendi, et quam maximam splendoris partem ex pontificia nostra perfunctione ad illius actionis celebritatem conferendi. Sed cum per Nos ipsos tanto locorum intervallo distantes, id revera perfici non posse videamus, ut aliqua saltem ratione nostris hisce optatis satisfiat, nihil potius atque opportunius putamus esse quam ut idem venerabilis frater in ea peragenda vestitione nostras partes agat, nostroque nomine munus id praestet; tum enim et plurimum sacri decoris ad eam celebritatem accedet, et Nos ipsi immensae nostrae in eam paternae caritati obsequentes interesse videbimur, ac dilectissimam in Christo filiam nostram ad castissimas sponsi Domini nuptias properantem comitari quodammodo ac deducere. Eundem itaque ad id ipsum nostris in forma Brevis litteris specialiter deputare ac destinare volumus; quod etsi gratum tibi, carissime in Christo fili noster, acceptumque

fore non dubitemus, tamen a te vehementer petimus ac rogamus ut hanc etiam ultro ac libenter velis maximam atque egregiam ad lætitiàm nostram augendam rationem accedere. Quod-quidem libentius facies, si tibi persuaseris, quidquid id est in Nobis jucunditatis ac gaudii, ex summo illo atque incredibili, quo in Majestatem Tuam totamque regiam domum sumus, studio et caritate proficisci. In cujus pignus divinarum benedictionum omnium auspicem apostolicam benedictionem Regiæ Majestati Tuæ, tuisque liberis omnibus ac præsertim communis hujus nostræ jucunditatis auctrici intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romæ, etc., die 18 juliî 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

LXXXIX.

VENERABILI FRATRI

BERNARDINO ARCHIEPISCOPO DAMASCENO,

NOSTRO ET APOSTOLICÆ SEDIS AD CHRISTIANISSIMUM

REGEM NUNTIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 18 juliî 1770.

Venerabilis, etc. Certiores facti sumus eam esse in dilectissima in Christo filia nostra Aloysia Maria regia Galliarum principissa ineundi religiosæ vitæ status cupiditatem, ut nullam amplius moram ferre possit induendi sacrum habitum virginum Carmelitarum excalceatarum monasterii S. Dionysii, neque id expectare tempus velit quod eundem ordinem ingredientium usus postulat, ac propterea brevi fore ut illum a te sit habitum, venerabilis frater, qui noster isthic es et apostolicæ Sedis nuncius, et ejusdem etiam Carmelitani ordinis superior, pro uberiori animi sui pietate ac devotione receptura. Quibus illa rebus majorem in modum confirmat Nobis quo agatur spiritu, quaque virtute ac sapientia imbuta sit, dum tam festinanter, tam cupide, tam alacriter regalis aulae, in qua nata atque aucta est, splendorem, opes et commoda cum claustralis vitæ austeritate humilitateque commutat. Hoc itaque sanctissimi illius propositi

illustri ac ab omni posteritate memorando exemplo ita capti Nos atque illecti sumus, tantaque immensi gaudii ac jucunditatis vi paternus animus noster redundat atque exuberat, ut nostro huic summo atque incredibili studio obsequentes, maxime Nos ipsi interesse ac sacrae illius vestitionis celebritatem peragere cuperemus, ut quanta maxima posset ad eam actionem etiam ex pontificia perfunctione nostra decoris ac splendoris fieret accessio. Sed quoniam optatis hujusmodi locorum intervalla Nos satisfacere non sinunt, idcirco specialiter ad id ipsum hisce litteris nostris deputamus te, venerabilis frater, ac ita destinamus ut in ea peragenda sacrae vestitionis caeremonia nostras agas vices, nostroque nomine munus id praestes; eo enim modo tamquam Nos ipsi interessemus, ac dilectissimae in Christo filiae nostrae animum ad castissimas sponsi sui Domini nuptias anhelantem praesentes intueremur, maximam atque egregiam videbimur adhuc magis amplificandae laetitiae nostrae causam adjunxisse. Praeterea spiritualis thesauri largitione commune istius ordinis gaudium multo uberius ac luculentius efficere statuimus; eo enim sacrae vestitionis die omnibus quae per totam sunt Galliam Carmelitis excalceatis monialibus rite confessis ac sacra communione refectis, Deique omnipotentis clementiam pro catholicae ecclesiae exaltatione, pro carissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum rege christianissimo ejusque liberis, universaque regia domo, regnoque florentissimo, ac potissimum pro tanti gaudii auctrice sanctissimi nunc instituti tyrocinium ineunte, ut exinde scilicet per divini spiritus majora in dies dona fiat amplius etiam sanctitatis quam factum sit splendoris ipsi ordini ornamentum, studiose atque enixe deprecantibus plenariam indulgentiam benigne concedimus, tibi, venerabilis frater, mandamus ut hoc nostrum salutare munus diligenter facias omnibus quibus opus est mature innotescere; ac in pontificiae nostrae benevolentiae pignus apostolicam benedictionem, tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 18 julii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

XC.

VENERABILI FRATRI

NICOLAO ANTONIO EPISCOPO VERONENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 julii 1770.

Venerabilis, etc. Egregium opus de occultis Dei beneficiis a cl. mem. Augustino cardinali Valerio praedecessore tuo conscriptum a te in lucem nunc editum esse, nostroque nomine inscriptum tam Nobis fuit jucundum quam esse debuit et pro doctissimi viri ac de Ecclesia praeclare meriti summa celebritate, et pro singulari ipsius operis utilitate. Eximii muneris praestantiam auget Litterarum sancti Caroli Borromei nunquam antea editarum, et laboris industriaeque tuae accessio in tribus Valerii libris in italicum sermonem elegantissime convertendis. Quo pacto cum illos ad plurimorum cognitionem usumque deduxeris, tum ipso praestantissimo auctore praeclari operis laudem dividere, ac communicare merito videri potes. Propterea et singulares tibi gratias et iudicii nostri quam amplissimum possumus testimonium hisce litteris reddimus. Atque hoc quidem plurimum cumulari existimes ex perspecto Nobis illo tuo bibliothecae comparandae instruendaeque consilio, quod a studio atque ardore promovendae communis ac ad posteros etiam propagandae utilitatis ac augendi istius episcopatus splendoris profectum agnoscimus, tuaeque doctrinae ac episcopali muneri consentaneum ducimus ac mirifice commendamus. Ex quo facile etiam intelliges, venerabilis frater, quae nostra sit et quam prolixa de te existimatio, cui parem respondere benevolentiam, ut persuasum tibi maxime esse possit, valde cupimus suppeditari Nobis opportunitates, quibus egregiam hanc de te voluntatem revera tibi comprobemus. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 julii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXI.

DILECTO FILIO

ANGELO MARIAE BANDINIO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 julii 1770.

Dilecte, etc. Una cum litteris tuis tria graecorum codicum catalogi a te editi volumina perlibenter accepimus, dilecte fili, tamquam praeclarum tuae non minus erga Nos ac apostolicam hanc Sedem observantissimae voluntatis, quam doctrinae studiorumque testimonium. Neque enim luculentioribus indiciis tuum de nostro pontificatu gaudium significare Nobis potuisti, quam ejusmodi rebus, quae ad bonarum artium cultum ac incrementum conversam esse ingenii tui operam atque industriam declarant. Eam a te potissimum probatum iri polliceris in ecclesiasticis scriptoribus tam graecis quam latinis, qui vel adhuc in tenebris lucent, vel mutili ac mendosi per manus hominum circumferuntur, aut primum in lucem proferendis, aut ab inducto squallore vindicandis, idque te non frustra polliceri abunde Nobis fidem faciunt hactenus collati plurimi tui in rem litterariam labores, ac istius celeberrimae Mediceae bibliothecae merito tuae curae fideique commissae opportunitas. Haud unquam a te Nobis quidquam accidere poterit jucundius; nam verissime de Nobis sentis quod de nostro in litteras amore praedicas. Curabimus Nos certe ut hoc judicium tuum confirmemus magis in dies egregio nostro in litteratos viros studio, ac plurimorum ingenia ad capessendas colendasque optimas disciplinas favore ac patrocinio nostro excitemus. Ex quo etiam intelligere potes, dilecte fili, qua in te sumus pro hujusmodi tuis meritis voluntate, quamque ut ejus amplificandae ulteriores semper causas extituras non ambigimus, ita et reipsa tibi declarandae locum Nobis dari cupiamus. Ac in paternae benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 28 julii 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

XCII.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE VI AUGUSTI MDCCLXX.

Venerabiles fratres. Quod tamdiu optavimus, venerabiles fratres, quod a Deo Optimo Maximo precati semper sumus, in quo cogitationes et curae nostrae assidue sunt versatae, illud tandem summo divinae clementiae munere sumus consequuti. Carissimum in Christo filium Nostrum Josephum Portugalliae et Algarbiorum regem fidelissimum paterni Nostri amoris officiis excitare vix coepimus, cum repente pietatem erga Nos suam ultro alacriterque ad Nos deferentem conspeximus, et pristinam illam atque a majoribus suis tamquam praeclarissimam haereditatem sibi transmissam, nimirum suam erga apostolicam hanc Sedem devotionem novis ac maximis filialis in Nos animi significationibus auctam et cumulatam laetati sumus. Testatos etiam omnibus ac manifestos praeclaros hos suae in Nos voluntatis sensus esse voluit venerabili fratri Innocentio archiepiscopo Tyri misso ad eum ordinario nostro nuncio, singularibus honoris atque amoris indiciis nuper excepto. Qui simul ac in Lusitaniae fines pedem intulit, nova omnino atque inusitata decora ac ornamenta in sui apostolici muneris dignitatem collata et congesta esse vidit. Fidelissimum autem Regem cum primum adiit, eximiae in illum gratiae ac benevolentiae, in Nos amoris, studii ac officiorum omnium illustria ac mirifica plane testimonia extiterunt. Quamobrem incredibili animi jucunditate perfundimur, ac immortales Deo omnipotenti gratias reddimus atque habemus, venerabiles fratres, qui temporum ac rerum rationes ita comparatas, ita voluntates affectas esse voluit, ut haec Nostri Pontificatus initia tantae rei successu, tamque insigni in Ecclesiam collato beneficio illustraret. Quod quidem eo manifestius Deo ipsi referendum intelligimus quo magis videmus nihil esse quod inde Nobismet ipsis ac diligentiae industriaeque nostrae tribuamus. Verum, ut nullam partem ex hoc tam egregio opere arrogare Nobis possumus. ita amplissimam profecto ac pulcherrimam verae gloriae accessionem esse factam agnoscimus, ac fatemur ad summas fide-

lissimi Regis laudes, qui religionem ac pietatem suam tanta in Nos amoris magnitudine palam omnibus comprobaverit. Quae quo illustrior est ac praestantior illius laus, eo uberior est etiam jucunditatis Nostrae ratio, cum quem paterna caritate semper complexi, cuique fausta, gloriosa atque optima quaeque precati sumus, eundem insignitum esse atque ornatum hujusmodi prae-cellentibus in Ecclesiam meritis videamus. Verum amplioribus etiam extendi finibus laetitiae Nostrae rationes intuemur. Certissime enim confidimus, Vobisque recipimus luculentiorum futuram in dies et clariorem hujusmodi optimam carissimi in Christo Filii Nostri erga Nos voluntatem, ejusque novis atque illustrioribus religionis ac pietatis argumentis, atque in apostolicam hanc Sedem et in universam Ecclesiam meritis Nos una Vobiscum, venerabiles fratres, esse perpetuo laetatu-ros.

XIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO PORTUGALLIÆ ET ALGARBIORUM

REGI FIDELISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 augusti 1770.

Carissime, etc. Litteris, quas nuper accepimus, certiores Nos fecit adventus in tuam regiam urbem sui venerabilis frater Innocentius archiepiscopus Tyri, noster et apostolicae Sedis missus ad Majestatem Tuam ordinarius nuncius, unaque diligenter perscripsit, ex quo primum pedem in tuum regnum intulisset, tantis exceptum fuisse honorificentissimis tuae benignitatis indiciis, tantisque in urbem ornamentorum ac decorum accessionibus in-
vectum, ut nihil magnificentius, nihil ad suam suique apostolici muneris gloriam fieri potuerit cumulatus, cum porro primum Majestatem Tuam de more adisset, amplas atque illustres fuisse ac plane mirificas humanitatis in se ac gratiae tuae, in Nos vero ac apostolicam hanc Sedem amoris, devotionis ac studii declarationes. Cum hae recitarentur litterae triumphare quodammodo visa Nobis fuit suscepta ex intima animi caritate, mutuisque officiis constituta jam et corroborata inter Nos pietatis contentio.

Proinde incredibilem in modum augeri, nostrum atque exaggerari gaudium sensimus, nec contineri nunc possumus quin idem tibi, carissime in Christo fili noster, per has litteras communicemus, unaque maximas ac immortales agamus gratias ob luculentissimas illas ac partim novas amoris in Nos tui, ac in apostolicam Sedem devotionis significationes, quibus mirifice confirmas Nobis non solum quo in praesentia sis erga Nos animo, sed etiam quae tua futura sit hujusmodi egregiae voluntatis ac initae Deo ipso auspice atque auctore inter Nos consensionis constantia. Quae officia nostra ita Regiae Majestati Tuae persolvimus, ut alacrius in Nobis quam sit, ac uberius hujusmodi studium desiderare non possis. Desideramus Nos quidem maxime eas opportunitates, quibus nostros hos tibi sensus, quos vix nunc verbis assequi possumus, reipsa magis in dies comprobemus. Interea, quod Dei Ecclesiae regnoque tuo bene vertat, mutuis inter Nos certemus, ut coepimus, pietatis officiis, eumque in modum divina in Nos uberiora semper ac splendidiora beneficia provochemus. Demum apostolicam benedictionem Regiae Majestati Tuae, carissimaeque in Christo filiae nostrae, conjugii tuae Reginae Fidelissimae, ac tuis omnibus dilectissimis Nobis in Christo liberis ex intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 augusti 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

XCIV.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

COMITI DE OEYRAS,

REGIS FIDELISSIMI SECRETARIO STATUS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 augusti 1770.

Dilecte, etc. Litterarum venerabilis fratris Innocentii archiepiscopi Syri, nostri et apostolicae Sedis apud carissimum in Christo filium nostrum Josephum Portugalliae et Algarbiorum regem fidelissimum ordinarii nuncii, novissime ad Nos datarum pulcherrimum illud fuit nobisque jucundissimum argumentum, dum non solum advenisse jam se isthuc scribit, sed et cum regni fines ingrederetur, et cum principem iniret urbem, et praecipue cum ad Majestatem Suam primum sibi datus esset aditus, perhonor-

ficis Regis erga se benignitatis ac gratiae, erga Nos vero ac sanctam hanc Sedem amoris, studii, pietatis ac officiorum omnium significationibus ita exceptum atque amatum fuisse, ut ad sui apostolici muneris gloriam neque splendidius neque cumulatus quidquam accedere potuerit. Ea re Nos incredibiliter laetati sumus, cum tantis tamque luculentis regiae voluntatis monumentis tam bene confirmari mutuam inter Nos animorum conjunctionem videremus. Renovatum proinde nostrum hoc gaudium, tantisque accessionibus mirifice auctum, dum nostris litteris Majestati Suae fidelissimae significamus, eique luculentissima ac maxima quae possumus gratiarum officia ex intimo animi sensu persolvimus, facere minime possumus, dilecte fili nobilis vir, quin eodem tempore, ex ea plurima egregiaque parte quam in constringenda arctius mutua inter nos benevolentia habuisti conjicientes quid nunc etiam in eadem publice ac tam praeclare declaranda confirmandaque praestiteris, gratissimae tibi nostrae omnique paternae caritate ac gratia cumulatissimae voluntatis exhibeamus testimonia. Quae quidem cum tanta tuae erga Nos pietatis ac devotionis fiducia jungimus, ut quo praecipue suasore ac impulsore nostrum illud gaudium exortum primo esse ac nunc auctum agnoscimus, constantibus ejusdem consiliis majori in dies incremento amplificatum iri non dubitemus. Hujusmodi amplissimorum erga Nos ac apostolicam hanc Sedem meritorum tuorum eam semper a Nobis haberi rationem cognosces, quae par sit egregiae singularique nostrae in te paternae benevolentiae, in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili nobilis vir, peramanter impertimur: *Datum Romae, etc., die 6 augusti 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

XCV.

DILECTIS FILIIS

CAPITULO ET CANONICIS

CATHEDRALIS ECCLESIAE KIOVIENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 11 augusti 1770.

Dilecti, etc. Jampridem isthinc per vim abductum venerabilem fratrem Andream episcopum vestrum aegerrime ferimus adhuc

longe in custodia detineri, neque posse suo adesse ac consulere gregi, quod illi prae caeteris quae perfert putamus esse molestissimum. Huic nunc dolori nostro accessit cumulus ex obitu venerabilis fratris Antonii episcopi Coronensis, cui interim fuerat istius Ecclesiae cura, et episcopatus administratio commissa. Vobiscum itaque, quos ea morte perculsos arbitramur, luctum hunc dividentes, statim ad hanc etiam reparandam Kioviensis ecclesiae jacturam apostolica sollicitudine excitamur, ac proinde ex peculiaribus facti circumstantiis nostram mentem digne moventibus, attento dicto obitu Antonii Gorczynski episcopi Coronensis, apostolica nostra auctoritate, durante tamen tempore violentae detentionis episcopi Kioviensis et Czernicoviae, confirmamus, et, quatenus opus sit, deputamus ad regimen dioeceseos et procurationem mensae totiusque episcopatus administrationem dilectum filium Cajetanum Rosciszewski scholasticum cathedralis, ita ut a nemine sub quocumque praetensi juris et privilegii praetextu ab eadem administratione exturbari valeat, ac in omnibus et per omnia servata forma, et cum omnibus facultatibus, quibus ex epistola in forma Brevis sac. mem. Clementis XIII, data die XXIII aprilis MDCCLXVIII praedictus Antonius Gorczynski confirmatus et deputatus fuit. Ex hac sollicitudinis nostrae ratione, quam in ecclesiam istam conferimus, cupimus persuasum etiam vobis sit, dilecti filii, de paterna nostra erga vos vestrumque collegium plurima caritate, in cujus pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 11 augusti 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

XCVI.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

COMMENDATORI DE ALMADA

FIDELISSIMI REGIS APUD SANCTAM SEDEM

MINISTRO PLENIPOTENTIARIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 16 augusti 1770.

Dilecte, etc. Cum perspecta sit pietas Nobis tua, dilecte fili nobilis vir, ac plurima erga sanctum Josephum de Cupertino

tui animi devotio, et cum eadem valde cum nostra congruat (mirifice enim et illius virtutes admiramur et patrocinio adjuvari confidimus) ipsam studio etiam erga te nostro fovere atque auctiorem alacrioremque quodammodo reddere decrevimus. Mittimus proinde tibi ejus sancti effigiem *affabre a dilecto filio Josepho Bosi depictam, cujus et colorum varietas et delineationis artificium Nos mire delectat*, atque ita mittimus ut multo pretiosorem nostra benedictione eandem reddamus. Praeterea, quod maxime pietati tuae fore gratum arbitramur, tibi dum eandem penes te habere volueris, seu alii, quicumque ipsa ex tuo dono potitus sit, quoties confessus ac sacra communione refectus ante eandem rite oraveris, seu oraverit, toties Indulgentiam plenariam apostolica nostra auctoritate benigne concedimus. Atque hoc etiam sit, dilecte fili nobilis vir, nostrae singularis erga te paternae caritatis argumentum, cujus magis etiam confirmandae gratia apostolicam benedictionem Nobilitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 16 augusti 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

XCVII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO PORTUGALLIÆ ET ALGARBIORUM

REGI FIDELISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 1 septembris 1770.

Carissime, etc. Gratificati libentissime Regiae Majestati Tuae sumus, ut dilectum filium nostrum Joannem de Cunha archiepiscopum Eborensem luculento apostolicae remunerationis testimonio prosequeremur, ac in sacrum S. R. E. cardinalium collegium cooptaremus, neque dubitamus, quin haec etiam eximiae pontificiae in te voluntatis significatio tibi futura sit acceptissima. Nunc, quod superest, actionem hanc nostram de illo ornando complentes, purpureum biretum eidem transmittimus per dilectum filium Caesarem Lambertinum, intimum cubicularium nostrum. Hunc quidem adolescentem etsi et generis splendore et propriis etiam egregiae indolis morumque laudibus instructum

injuncto hoc munere dignissimum existimemus, habet tamen ille inter cetera singulare hoc decus, ut sa. mem. Benedicti XIV, praedecessoris nostri, sapientissimi pontificis, sit fratris nepos. Qui sane pontifex quanti Majestatem Tuam fecerit, quamque praeclaro Te Regnumque tuum studio complexus semper fuerit, cum perspectissimum tibi sit, erit nunc Regiae humanitatis tuae, si eundem tam benigne exceperis, ut gratam tibi magni patrui sui memoriam esse, ac plurimum apud te valere sentiat. Quod profecto Nobis ita erit jucundum, ut quidquid in illum conferes benignitatis ac clementiae tuae, nostra quoque causa collatum id esse arbitraturi simus. Eamdem illam etiam sui muneris partem diligentissime obituro confidimus, quam ipsi praecipue mandavimus ut cumulatissimos scilicet paternae nostrae caritatis sensus luculentissime confirmet Majestati Tuae, cui apostolicam benedictionem amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die prima septembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

Idem arg. Reginae, Infantibus Portug. etc.

XCVIII.

DILECTO FILIO NOSTRO

ALOYSIO CONSTANTINO

SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIAE PRESBYTERO

CARDINALI DE ROHAN EPISCOPO ARGENTORATENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 septembris 1770.

Dilecte, etc. In iis actionibus tuis, de quibus quam gratae scilicet Nobis teque dignae fuerint, significavimus tibi per venerabilem fratrem Johannem Baptistam archiepiscopum Iconii nostrum et apostolicae Sedis ad Tractum Rheni ordinarium nuncium, tuque deinde nobiscum per litteras egisti, non possumus, dilecte fili noster, in rescribendo non fateri perspicue Nos agnoscere et nobilissimum animum tuum, et plane consentaneam episcopali ministerio, quod tanta cum laude geris. sapientiam ac virtutem. Hos de te sensus ex ceteris rebus tuis jamdiu percepimus, nunc vero majorem in modum confirma-

vimus, tibi que eas reddimus atque habemus gratias, ut majores etiam in dies, si res tulerit, actura Nos esse confidamus. Ex quo vides, dilecte fili noster, quantam de virtute animi tui geramus opinionem, quantique episcopalem tuam erga Nos et apostolicam hanc Sedem observantiam, studium ac fidem faciamus. Gratissimum Nobis erit, si tibi persuaseris parem tuis egregiis ac singularibus de Ecclesia meritis in Nobis esse erga te caritatem, cujus fructus tibi, quotiescumque locus fuerit, amplissimos pollicemur. Ac in hujus pontificiae erga te cumulativissimae voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili noster, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 19 septembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

XCIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO PORTUGALLIÆ ET ALGARBIORUM

REGI FIDELISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 septembris 1770.

Carissime, etc. Etsi pro singulari sapientia tua et eximia in Nos atque apostolicam Sedem pietate tantis ac tam luculentis indiciis jampridem Nobis cognita ac perspecta, summa atque amplissima jam omnia a Regia Majestate Tua speraremus, tamen ex nuper allato Nobis nuncio de reintegrata omni pristinae necessitudinis mutuorumque inter Nos officiorum consuetudine, tanta voluptate affecti sumus, ut si nova atque inexpectata haec Nobis contigissent, majorem laetitiae ubertatem afferre non potuissent. Quemadmodum enim et ad Regni ac nominis tui gloriam et ad Ecclesiae dignitatem magnopere pertinere arbitrabamur, atque idcirco summa alacritate atque ardore animi cupiebamus, ut manifesta aliquando fierent omnibus praeclara tua in Nos studia, atque Nobis invicem libera ac patefacta esset ratio paternae nostrae in te propensissimae cumulativissimaeque voluntatis palam faciendae, ita cum consequuti nunc illud per te simus, inusitata omnino atque incredibili magnitudine jucunditatis perfundimur. Quo egregio tuo facto tibi gloriosissimo

Nobisque optatissimo amor in te noster, qui summus semper fuerat, tam mirifice est auctus, ut nihil carius, nihil jucundius habeamus quam de te cogitare, te intueri, actionisque tuæ præstantiam assiduo animo recordari. Quamobrem tibi æque ac Nobis ipsis de excellenti tua laude, quam maxime possumus, gratulamur atque immortales tibi gratias et reddimus et habemus, majores tamen animo concipimus quam explicare ulla verborum ac orationis vi possimus. Sed Christum Dominum, cujus vicem, licet immerentes, sustinemus, divinæ suæ gratiæ divitiis te pro ingentibus his tuis de Nobis meritis remuneraturum confidimus. Ille te tuamque regiam domum ex veteri majorum tuorum instituto, religione atque in Ecclesiam pietate ac studio præstantissimam præsidio suo tueatur atque muniat. Ille carissimam in Christo filiam nostram Mariam Annam Victoriam conjugem tuam Reginam fidelissimam, ac dilectissimos in Christo filios nostros optimos liberos tuos omni virtutum laude florentes, tibi, te illis invicem regni sancte feliciterque administrari gloria ornatissimum diutissime servet incolumem. Hanc optimam atque expeditissimam referendæ tibi gratiæ viam esse arbitramur, ut prout facimus pro tua tuæque regiae domus felicitate, ac perpetua inter Nos conjunctione misericordiarum patrem ac regum Regem deprecari numquam desistamus. Haec nostra apud Deum subsidia Majestati Tuæ nunquam defutura pollicentes, nostri devinctissimi animi egregium pignus caelestium munerum auspicem apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, universaeque regiae domui tuæ amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 septembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

C.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

COMITI DE OEYRAS,

REGIS FIDELISSIMI SECRETARIO STATUS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 septembris 1770.

Dilecte, etc. Incredibiliter sane laetati sumus allato nuper ex Lusitania nuncio de reintegrata inter Nos ac carissimum in

Christo filium nostrum Josephum Portugalliae et Algarbiorum regem fidelissimum pristina necessitudinum ac officiorum omnium consuetudine, patefactaque utrinque non magis rerum aliarum quam summae caritatis ac mutuae pietatis communicandae via. Ex quo optimi regis eximium erga apostolicam Sedem ac universam Ecclesiam animum, etsi antea etiam plurimis argumentis perspectissimum, tamen eum in modum confirmari Nobis tam cupide ac libenter cognovimus, ut eum diem, quo tam egregium factum ad Nos est perlatum, faustissimum Nobis habendum ex omnibus quos unquam vidimus ac laetissimum arbitraremur.

Praeclare Nos etiam novimus quae tuae in eo et inchoando et perficiendo negotio quam praestantes ac eximiae partes fuerint. Proinde operam hanc omnem, qua et Nobis maxima observantiae ac pietatis studia, et luculentissima fidei atque industriae tuae officia Regi detulisti, summa tuarum laudum praedicatione et gratiarum actione prosequimur; quod ita a Nobis fieri puta ut majori cumulationique animi contentione praestare non possimus. Gratissimos hujusmodi omnique officiorum genere cumulatisimos sensus nostros dum Regi per litteras, ut debemus, declaramus, eosdem verborum vi, prout illi a Nobis concipiuntur, assequuti plane non sumus. Petimus a te itaque ut in hoc etiam Nos adjuves, ac eam Majestati Suae paternae nostrae voluntatis effigiem exhibeas, qua ille maxime laetatur, tuoque in Nos summo amoris eximie responderi a Nobis intelligat. Quod dum praestabis, Nosque hac quoque re valde devincies, vehementer cupimus ut eodem tempore, et de luculentissimo animo in te nostro, studioque ac caritate plane singulari cogites. Ita enim tibi persuaseris nihil magis a Nobis expeti quam hanc tibi tam gratam voluntatem reipsa declarandi locum; neque enim quidquam decoris ornamenti esset quod ad tuam laudem per Nos non cumulatisime accederet. Ac omnia tibi familiaeque tuae fausta semper ac felicia a Dei benignitate deprecantes, apostolicam benedictionem Nobilitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., 20 septembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CL

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO,

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO

DIE XXIV SEPTEMBRIS MDCCLXX.

Venerabiles fratres. Non sine divino consilio evenisse putamus, venerabiles fratres, ut quae vobis significare die vigesima hujus mensis decreveramus, ad hodiernam diem differre debuerimus. Haec enim dies illa est qua sex ab hinc lustris noster in urbem adventus nostrorum cum superiorum voluntate decretus fuit, auctoritateque ac jussu confirmatus. Haec ipsa est dies qua, licet immeriti prorsus ac renuentes, huic vestro sacrae Romanae Ecclesiae cardinalium collegio adscripti fuimus. Haec postremo dies illa nunc est quam elegit Dominus, ut exulemus et delectemur in ea.

Quod enim certissime confidebamus, venerabiles fratres, vobisque receperamus, futura cumulatione in dies praeclara illa carissimi in Christo filii nostri Josephi Portugalliae et Algarbiorum regis fidelissimi in Nos studia, ejusque novis atque illustrioribus pietatis indiciis ac in Ecclesiam meritis Nos una vobiscum perpetuo laetaturos, reipsa fuit id jam apertissime luculentissimeque comprobatum. Amplas ipsas spes pollicitationesque nostras, pleniores etiam sunt atque uberiores rerum exitus consecuti. Egregia pristina illa inter Nos Regemque fidelissimum non solum est redintegrata necessitudinum officiorumque omnium consuetudo, verum etiam admirabili quodam caritatis ac pietatis consensu major quam unquam antea fuerat, stabilita ac roborata conjunctio. Cum haec vobis futura praediceremus, non incerta atque ex cupiditate ac desiderio nostro profecta divinatione, sed intimo ac firmissimo quodam judicio movebamur, gravissimis causis, summaque ratione suscepto. Maximum ac certissimum habebamus fiduciae omnis nostrae initium ac fundamentum, ipsum carissimi in Christo filii Nostri jampridem Nobis tot verissimis indiciis declaratum animum, illius religionem, pietatem, fidem cum singularibus suis suorumque Majorum, totiusque regiae Domus in hanc sanctam Sedem studii conjunctam.

Sed quamquam in haec intuentes, optimos rerum omnium eventus jam tum cogitatione praeciperemus, tamen allato nuper e Lusitania faustissimo nuncio tam inusitata ac tam incredibili jucunditate perfusi sumus, ut si nova ac inexpectata ista Nobis accidissent, majorem capere laetitiae fructum non potuissemus, illo auspicatissimo die nullum unquam Nobis neque jucundiores illuxisse neque laetiores diem. Uno eodemque tempore obversabantur animo haec omnia: optimi Regis eximia ac singularis virtus, hoc praestantissimo opere immensa ad immortalem ejus nominis gloriam facta accessio, Ecclesiae utilitas, apostolicae Sedis dignitas, omnium bonorum plausus, ac in Vos potissimum summa inde redundatura laetitia. Quae singula ingentem jucunditatis causam afferebant, universa summi gaudii nostri magnitudinem mirum in modum cumulabant.

Cujus igitur sapientia, religione atque erga Nos pietate haec est animorum in Nos profecta jucunditas, quanta alacritate, qua mentis contentione danda a Nobis erit opera ut eidem Nos memores, ut gratissimos, ut illius felicitatis ac gloriae cupidissimos declaremus? Quae caritatis atque amoris studia, quae laudis, honoris atque existimationis ornamenta in eundem erunt conferenda, quem gloriosissimi clarissimique facti auctorem esse agnoscimus? Sed in commemorandis egregiis illius de Nobis meritis minime sunt ab ipso disjungendae carissimae in Christo filiae nostrae Mariae Annae Victoriae illius praestantissimae optimaeque conjugis, Reginae fidelissimae laudes. Cum illa eximiam Regis aemulata voluntatem singularibus studiis exarserit ut de Nobis ac de Ecclesia universa praeclarissime mereretur, suaeque in Nos pietatis hoc praecipue tempore illustriora monumenta posuerit, summis a Nobis est et immortalibus commendationum et gratiarum actionibus exornanda. Pari praeterea animo in omnem Regiam Nobisque dilectissimam Domum affectos Nos esse oportet; cujus ad veteres praecellentes virtutes accedunt inde nova nunc ac maxima gloriae et in Nos meritorum incrementa. Quae vero et quanta esse debet nostra etiam de dilecto Filio nobili viro comite de Oeyras fidelissimi Regis secretario status laudum atque honorum praedicatio? Cujus praeter caeteras commendationes nunc maxime illustria erga Nos studii atque observantiae, et erga Regem singularis obsequii ac fidei testimonia extiterunt. Perhonorifice itidem est a Nobis nuncupandus dilectus filius nobilis vir commendator de Almada, ejusdem Regis apud Nos minister plenipotentarius, quem pios ac praeclaros regii animi sensus ad Nos saepe deferentem perlubenter excipimus,

quemque ob suam in eo perfungendo munere operam ac diligentiam plurimi facimus. Demum omnes regiae civitatis ordines, ac omnis Ulyssiponensis populus, qua erga Nos et hanc beati Petri cathedram intima animi devotione flagraret, eximie gaudio illo ac poene triumpho declaravit quo elatus ac inflammatus fuit, cum Regis exemplo, ejusque sapientissimo facto ac ab omni posteritate commemorando, ad suam erga apostolicam Sedem palam expromendam pietatem excitaretur.

Quae quidem omnia vobiscum, venerabiles fratres, pro ea quae inter Nos est conjunctione, communicanda nunc duximus, ut diffusio rem ac splendidio rem quodammodo laetitiam hanc nostram faciamus. Praestantissimo hoc fidelissimi Regis opere existimate jucundissimum vobis esse munus impositum, ut gratiam vestram atque in illum studiosissimam voluntatem publicis etiam laetitiae signis praeferatis, ut omni laudum genere illum pro tam insignibus meritis prosequamini. Sed illam unam praeclarissimam atque expeditissimam gratiae referendae viam esse putate, si Dei benignitatem pro ipsius incolumitate, regiaeque domus gloria, regnique felicitate deprecari nunquam desistatis.

Nos profecto in id maxime semper incumbemus ut in dies magis possit, quanta in ipsum sit caritatis, studii atque amoris nostri magnitudo, cognoscere. Interea Deo Optimo Maximo pro collato nobis suaeque Ecclesiae tam excellenti beneficio, quantas maximas possumus, gratiarum laudes publice persolvemus. Illuc vero summa paterni animi contentione effusissimas nostras ad Deum preces assidue dirigemus, illuc etiam populi hujus fidelissimum Regem, ac omne Lusitanum nomen summis laudibus extollentis, universaeque Almae Urbis Nostrae miro gaudio elatae vota convertemus, ut quanto ampliora sunt optimi Regis de religione merita, tanto auctiores suas suique regni fortunas atque copias, et verae ac solidae gloriae fructus divinae gratiae munere locupletiores esse intelligat.

CII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 26 septembris 1770.

Carissime, etc. Etsi libenter Majestatem Tuam rogamus de regio tuo Ecclesiae Nobis commissae praestando patrocínio cum ejusdem rationes postulare id videntur, multo tamen libentius gratias agimus cum praestantis animi tui studia illuc egregie conversa et collata esse intuemur. Id nuper a te, carissime in Christo fili noster, factum esse maxima cum voluptate perspeximus. Cum enim, opportunitate temporis usi quo venerabiles fratres Galliae episcopi in comitiis congregati statuere aliquid contra impias scriptorum quae quotidie vulgabantur opiniones vellent, eosdem tibi pro Dei causa consultantes vehementer commendassemus, tua illi religione, tuo patrocínio freti ea susceperere consilia quae res ipsa postulabat; tuque ipse sapientissimis jussis, atque auctoritate tua praeclara ac egregia regiae jamdiu in te perspectae fidei ac virtutis documenta renovasti. Incredibiliter sane, cum haec Nobis referrentur, laetati sumus, ac omnipotentis Dei opem praesto esse agnovimus, qui suum numen contemnendum temeritati atque insaniae eum in modum restiterit. Tibi itaque ejus causae vindici ob hujusmodi tuae gloriae incrementum tam enixe ac tam cupide gratulamur, tantasque habemus ac tam immortales gratias, ut alacriore ac luculentiore animi nostri sensu id ipsum praestare, ac prae Nobis ferre nequeamus. Videmus enim ea re consultum a te optime esse et religioni, quod maxime intererat, et tuae tuique regni securitati, et populorum a Deo tibi commissorum, intimae tranquillitati ac quieti. Qua ratione siquidem salva atque incolumis esse res omnis publica potest, cum quae sanctissimo religionis jure septa et munita sunt, eadem per summam absurdissimarum opinionum immanitatem convellantur? Haec Nos mirifice in ea confirmant fiducia, nihil imposterum in hoc genere accidere posse, in quo non ante tibi gratiarum actionis quam commendationis officium sit a Nobis deferendum. Ad has publicas et gravissimas grati tibi animi nostri declarandi rationes accedit etiam peculiaris Nobisque

jucundissima causa humanitatis, patrocinii, ac gratiae tuae qua venerabilem fratrem Bernardinum archiepiscopum Damascenum, nuncium apud te nostrum, pro regia animi tui benignitate ac in Nos pietate complecteris. Egregie ab eodem satisfieri suo a Nobis imposito muneri perspicue intelligimus, cum tam gratum tibi acceptumque illum esse videamus. Etsi igitur propensi vehementer simus ad illum merito beneficiis nostris exornandum, multo tamen tua commendatione propensiores efficimur, ac quidquid in ipsum ornamenti collaturi erimus, id a Nobis libentissime praestari pro tuo hujusmodi honorificentissimo erga eum studio operam dabimus, ut cognoscat ac Majestati Tuae gratias referat. Ac in paternae singularis caritatis argumentum apostolicam benedictionem, carissime in Christo fili noster, tibi amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 26 septembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CIII.

VENERABILI FRATRI

CAROLO ANTONIO ARCHIEPISCOPO RHEMENSÍ,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 26 septembris 1770.

Venerabilis, etc. Justissimus est dolor tuus, venerabilis frater, planeque consentit cum nostro, quo jamdiu afficimur ob pravas ac impias, quae vulgantur in dies, opiniones, quibus et religionis et reipublicae et omnis prorsus humanitatis fundamenta convelluntur. Proinde ex quo ad hanc beati Petri cathedram conscendimus, illud maxime semper curavimus ut tam monstrosi ac venenati absurdissimorum ingeniorum partus nostrarum proscriptionum auctoritate aut praefocarentur statim, aut saltem e manibus hominum extorta minus offensionis ac detrimenti parerent. Ad quam gravissimam Nobiscum suscipiendam curam ceteros etiam universi orbis episcopos epistola encyclica ad eosdem die XII decembris MDCCCLXIX data diligenter excitavimus. Cum vero perlatum ad Nos esset de habendis cleri vestri Gallicani comitiis, in quibus certum Nobis erat pro nostra plurima et doctrinae vestrae et episcopalis vigilantiae existimatione vos esse de avertendis ejusmodi malis in medium accura-

tissime consultaturos, vehementer exarsimus, ut opportuna vobis carissimi in Christo filii nostri Ludovici Francorum regis christianissimi, cujus in religionem animus Nobis erat perspectissimus, praesidia pararemus. Ad eundem igitur tunc litteras dedimus, quibus quanta maxima potuimus apostolici animi vi ac obsecratione ab eo contendimus ut vos religionis Deique causam pertractantes commendatissimos sibi esse vellet, regiaque voluntate sua incoepa et consilia vestra sustentaret ac fulciret. Laetati quidem summopere postea sumus ipsum christianissimum regem et suae in Deum fidei et nostrae de ipso expectationi praeclare, ut scitis, satisfecisse, eique nunc maximas atque immortales idcirco agimus atque habemus gratias, quod tanto studio tuenda religionis unaque regiae potestatis jura suscepit. Quapropter, venerabilis frater, cum ad haec tanta vobis praesidia comparata, vestra etiam tam praeclara in importunam illam scribendi opinandique licentiam decreta accesserint, delectati maxime sumus, eas nunc vestras extitisse episcopalis operae atque auctoritatis partes, quibus, quantum in vobis est, illa possit coerceri atque opprimi tandem impietatis audacia. Id Nobis majorem in modum persuadet vestra omnium in tam salutare consilium consensio: quod enim conjunctim tanto animorum ardore tantaque sapientia statuistis, minime dubitamus quin quisque porro sit pro sua virili parte summa opera, sedulitate, industriaque curaturus. Mirifice itaque probamus ac commendamus has vestrorum comitiorum actiones, quae de summa fidei ac religionis nostrae versatae sunt, in iisque episcopali vestro muneri plane consentaneam sollicitudinem, zelum ac vigilantiam agnoscimus. Quarum laudum partem in te maximam jure redundare existimamus, qui eisdem prae-fueris comitiis, eorumque consiliorum potissimus auctor fueris. Quod vero etiam de hisce decretis vestris ad Nos pro tuo munere perscripseris, gratum id Nobis vehementer fuit; una enim quae tua sit erga Nos ac apostolicam hanc Sedem observantia ac fides luculento ejusmodi officio declarasti. Quare te cum ceteris venerabilibus fratribus collegis tuis plurima nostra prosequimur caritate, atque iis extollimus quae vestro in Ecclesiam studio ac in tuendum commissum vobis gregem diligentiae sint dignae, maximis scilicet ac verissimis laudibus, quibus eam etiam conjungi hortationem nostram existimate, quae vos etsi sponte, ea quae ad divinam gloriam conducunt, capessentes adhuc magis incitet ac inflammet. Hujusmodi nostros sensus vehementer a te cupimus ut cum iisdem collegis tuis nostro nomine communi-ces, ac participes etiam ipsos facias apostolicae benedictionis,

quam in pontificiæ cumulatissimæ voluntatis pignus tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 26 septembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CIV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO PORTUGALLÆ ET ALGARBIORUM

REGI FIDELISSIMO

CLEMENS PAPA XIV.

In Arce Gandulphi, 27 septembris 1770.

Carissime, etc. Cum publice persolverentur Deo Optimo Maximo a Nobis una cum universa civitate laudum actiones pro singulari Majestatis Tuæ in Nos pietate praeclarissimo illo opere palam omnibus facta, pro quo tibi summas atque immortales egimus ac semper habebimus gratias, cumque pro incolumitate tua, felicitate ac gloria certatim omnes vota faceremus, ac omnibus laetitiae signis almam hanc urbem nostram editis quanto elati essemus gaudio, testaremur; eam etiam praetermittere noluimus animi nostri declarationem in qua mystica summae in Domino jucunditatis ratio continetur. Rosam igitur auream a Nobis solemnibus caeremoniis consecratam detulimus ad Lusitanae nationis sancti Antonii templum, tota poene urbe ad celebritatem Nobiscum confluenta, eamque dono ibidem reliquimus, ut esset immensae illius laetitiae, nostrique gratissimi, sui que ac omnis regiae domus amantissimi animi, ac in omnem istum populum potestati tuæ subjectum paternae, propensissimæ voluntatis perpetuum atque illustre monumentum. De quo nunc tibi, carissime in Christo fili noster, perscribimus, ut nostri erga te amoris magnitudinem hoc quoque testimonio ex ipsa religione deducto, ac in posteritatem omnem sancte pieque asservando intelligas. Sed iis rationibus omnibus, quascumque excogitare Nos valemus, patientiores profecto clarioresque reddere sensus erga te nostros possumus, aequare tamen eosdem, prout a Nobis percipiuntur, non possumus. Hoc tamen ipsum, si de Nobis Majestati Tuæ persuasum fuerit, summo ejusmodi desiderio ac studio nostro tunc esse quodammodo satisfactum arbitrabitur. Ac ex intimo

paterno corde depromptam Regiae Majestati Tuae Apostolicam benedictionem amantissime impertimur. *Datum in Arce Gandulphi Albanensis dioecesis sub annulo Piscatoris, die 27 septembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CV.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ, HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRĪ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

In Arce Gandulphi, 10 octobris 1770.

Carissima, etc. Etsi Apostolicæ Majestatis Tuae postulatum quod in humanissimis litteris ad Nos die XII maji proxime præteriti a te datis, ac per dilectum filium nostrum Alexandrum cardinalem Albanum Nobis redditis continebatur, et reipsa gravissimum et deliberatu difficillimum foret, nequaquam tamen passi essemus ut tandiu responsum nostrum desiderares, nisi illo tempore, quod ad te jam perscriptam daturi eramus epistolam, allata ad nos quaedam essent, quibus auditis suspendere consilia nostra et cunctari aliquantulum necesse esse videremus. In iis tum ad te perscribendis litteris spectabamus maxime in animi tui virtutem ac religionem, qua praeclare cognosceres quantum est romanorum pontificum sententia in iis quæ ad Ecclesiam fidemque spectant, deferendum; ac proinde plurima cum fiducia declarabamus tibi quid de toto illo Munkacsiensi negotio sentiremus; multa scilicet objici Nobis ne vicarium Munkacsiensem ab omni episcopi Agriensis potestate eximamus. Animum præterea nostrum valde in eo repugnantem esse ut idem ab omni episcopi latini jure omnino subtrahatur, aut intra eos tantummodo jurisdictionis fines includatur, intra quos episcopi suffraganei suis sunt metropolitanis subjecti. Hujusmodi animi nostri sensu tibi primum patefacto, illud deinde subiciebamus, descensuros nihilominus tandem Nos esse ad constituendum aliquem ex latinis vicariis illi inspectorem seu moderatorem qui diversus ab Agriensi sit, de cujus animi duritie plurimæ tibi ab eodem vicario que-

relae quotidie deferuntur. Ad quod consilium inducebamur in te intuentes, carissima in Christo filia nostra, cui Munkacsien-sium rerum, locorumque ratio exploratissima esse poterat, ac prorsus acquiescebamus diuturnae tuae in regno sapientissime moderando sapientiae, summoque illi ab insita virtute fideque tua profecto studio, quo tantum abest ut quidquam promoveas quod in spirituale tuorum populorum detrimentum redundare possit, ut quamlibet etiam offensionis ac periculi speciem evitandam diligentissime cures. Cum ita animo comparati essemus, ac in eam tibi rescriberemus sententiam, certiores isthinc facti fuimus, venerabilem fratrem Carolum episcopum Agriensem in eam spem venisse fore ut, ipso tibi referente, facile intelligas vicarium Munkacsiensem longe ab eo distare ut vindicari a pristina sub-jectione ullo modo mereatur, plenamque periculi rem esse, si, pro quo tantopere ille contendit, exemptionis beneficium repor-taret. Alius paulo post allatus Nobis est nuncius, prope esse ut Majestas Tua pro sui animi religione a consilio illo de vicariatu in episcopatum erigendo jam recedat, ac illis contentam videri minime contemnendis nec mediocribus concessionibus ad quas Munkacsienti vicario conferendas paratum se esse Agriensis epi-scopus est professus: hoc enim sua liberalitate palam facere ille omnibus voluit, se nulla rerum temporalium cupiditate aut am-bitione esse inductum, sed sui tantummodo pastoralis muneris ratione cogi ut omnem in eo det operam ne sancta illa Grae-corum qui in sua dioecesi sunt cum Latinis unio ad vanum nomen ac inanem rei speciem redacta, aeternam animis perni-ciem imposterum importet, quae etiam illos facile comprehendat qui suam perficiendae rei manum minus consulte admoverint. Mirari profecto non debet Majestas Tua, si his allatis nunciis non solum Nos continere ab omni deliberatione voluerimus, sed etiam plurimas egerimus Domino gratias, eumque maxime tum precati sumus, ut compleat ipse quod coepit, ac ejusmodi indita tibi plena sapientiae ac religionis consilia cumulatissima bonorum omnium remuneratione prosequamur. Hujusmodi nostros e sin-gulari paterna caritate depromptos ac erga te gratissimos sensus venerabilis frater Antonius Eugenius archiepiscopus Ephesinus, apostolicus noster apud te ordinarius nuncius, tibi communicatos minime dubitamus quin ad Majestatem Tuam detulerit, eosdem-que Nos ipsi eramus tibi tum, tamquam nihil praeterea agendum ea de re superesset, luculentissime per litteras nostras declara-turi. Sed ab eodem certiores nuper facti de iis quae dignata est illi communicare Majestas Tua, dum praesentem negotii statum

explicaret, et per se ipsam, et multo etiam diffusius per dilectum filium baronem Plumeghen, nostri nunc officii esse ducimus omnem iterum tractare rem, ac in deliberationem adducere, ut id tandem consilii capere possimus quod maxime opportunum sit. quodque res ipsa, prout nunc est, potissimum postulare videatur. Illo igitur quo semper uti solemus animi candore, quemque regiis virtutibus tuis peculiarem in modum deberi a Nobis agnoscimus, id nunc tibi perspicue affirmamus facile victum iri nostram illam, quam superius innuimus, mentis repugnantiam, ne petitae episcopatus erectioni consentiamus, si Augustam Majestatem Tuam ita persuasam esse videamus iis rationibus quas pro Munkacsiensi vicariatu in suis offert litteris, ut in semetipsam recipere minime vereatur quidquid deinde fuerit ex illa novitate a Nobis inducenda consecutum. Sed quoniam ea est religio tua ut pro rei gravitate cavendum tibi maxime esse existimes, atque idcirco omne hoc iudicium a Nobis liberrime proficisci velis, aequum etiam tibi profecto videri debet ut Nos quoque in tantae rei faciendo iudicio Nobis ipsis caveamus, ne in illud porro incidendum discrimen sit, ut in extremo die Christus Dominus e manibus nostris exquirat suo sanguine redemptas ac Nobis a se commissas animas, quae ob nostram illam facilitatem fortasse perierint, dum easdem credimus suspectae illorum pastorum custodiae, quos ipsa Ecclesiae jura ab aliorum, qui propius omnia inspecturi ac moderaturi sint, auctoritate liberos esse non sinunt. Rogamus igitur majorem in modum ac obsecramus Regiam Majestatem Tuam, aequissimo ferre animo velit ut omnia quae ad iudicium causae illius pro opportunitate ac aequitate faciendum pertinere possunt, ab utraque parte ad nostram cognitionem deferantur; iis enim in examen adductis ac rite perpensis certiori sententia rem hanc ad exitum perducere, Deo juvante, valebimus. Hisce omnibus tibi, carissima in Christo filia nostra, quae primo, quae consequente, quae postremo tempore ea de re sentiremus, candide perspicueque jam declaratis, ac tantummodo nunc commemorato tibi illo de Focaras exemplo, quod Nobis ante oculos obversatur, ac in mentem etiam revocato constante ipsius Ecclesiae de hujusmodi rebus iudicio, quod refertur confirmaturque a sa. mem. Benedicto XIV, non minus zelo quam doctrina praestante praedecessore nostro, in suo illo praeclaro opere de Synodo dioecesis lib. II, cap. XII a § IV ad § VIII; reliquum jam est ut ex Nobis intelligas Nos esse, quid sensura postremo de tota re Munkacsiensi ipsa sis, a te cupidissime exspectaturos. Interea precibus ad Deum nostris pro Majestatis

Tuae, totiusque Augustae Domus felicitate conjungimus apostolicæ benedictionis salutare munus, quod tibi, carissima in Christo filia nostra, intimo paterni cordis sensu, amantissime imperitur. *Datum in Arce Gandulphi Albanensis dioecesis sub anulo Piscatoris, die 10 octobris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CVI.

VENERABILI PRATRI

JOSEPHO PETRO

PATRIARCHÆ ANTIOCHENO MARONITARUM,

CLEMENS PAPA XIV.

In Arce Gandulphi, 10 octobris 1770.

Venerabilis, etc. Ex gratulationis tuæ officio multa erga apostolicam hanc Sedem observantia, et erga Nos pietate cumulado, perlibenter agnoscimus qui tuus sit in Ecclesiam animus, quamque consentanea pastoralis muneris tuæque personæ, quam geris, studia. Quæ quidem opportuna ac publice etiam utilia magis esse non poterunt, quam si eadem, ut cum universa tua Nobis dilecta natione facis, enixis precibus ad misericordiarum Patrem pro nostrâ munienda imbecillitate assidue fuis prosequi non intermittas. Nos enim hujusmodi ope vestra indigemus, eamque proinde quanta animi contentione possumus a vobis poscimus ac flagitamus; ita enim probaturi luculenter eritis, Nobisque clarissimis indiciis confirmaturi pristinam vestrae gentis, ac semper, ut scribis, addictissimam beati Petri cathedrae voluntatem. Quod vero de nostra erga vos benevolentia confiditis, vobisque pollicemini, id praeclare cum nostra erga vos pontificia caritate consentit. Quales igitur erga vos simus, ex vestra in Nos observantia ac devotione existimate. Cum enim tam fideles obsequentesque filios vos esse profiteamini, nostram parentis experturi semper eritis benevolentiam, semperque vobis praesidia apud Nos praesto esse omnia, neque ullos caritatis nostrae fructus in hoc etiam collegium vestrum, et quicumque sunt qui ad vestram nationem pertinent, vobisque conjunguntur, pro opportunitate defuturos sentietis. De qua nostra voluntate uberius certiores vos faciet dilectus filius Caesareus de Neustadia missio-

narius cappuccinus, qui mandata ad Nos vestra diligentissime nobiscum peragere satagit. Demum, apostolicae tuae sollicitudini ac curae commissum tibi gregem accuratissime commendantes, in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, universaeque isti nationi peramanter impertimur. *Datum in Arce Gandulphi Albanensis dioecesis sub annulo Piscatoris, die 10 octobris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CVII.

DILECTO FILIO

CHASTENETO DE PUYSEGUR,

PRÆPOSITO GENERALI

CONGREGATIONIS DOCTRINÆ CHRISTIANÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Castelli Gandulphi, 10 octobris 1770.

Dilecte, etc. Et te et istam tuae curae iterum commissam congregationem paterno plane complectimur animo, deque vestrum omnium erga Nos ac apostolicam hanc Sedem observantia, pietate, fideque persuasi, vestras res omnes commendatissimas Nobis esse profitemur. Hujusmodi nostri erga vos animi testis esse locupletissimus potest dilectus filius Valentinus vestrae congregationis sacerdos, quem suo merito plurimi facimus, et cujus proinde crebra consuetudine perlibenter utimur. Magna ipsius esse erga te tuamque congregationem studia pristinis jamdiu saepe confirmata officiis praeclare novimus. Idem igitur vestris rebus, de quibus acturus est, valde favere Nos, vestrique ac sui etiam multam habere rationem operam dabimus ut semper intelligat. Minime vero unquam patiemur ut venerabilis servi Dei Caesaris de Bus Institutoris vestri ex generalis Capituli decreto resumpturus et renovaturus causam, peculiaria praesidia nostra ac quantum in Nobis est, non impares eis, quos in sa. mem. Benedicto XIV sapientissimo praedecessore nostro expertus est, benevolentiae fructus desiderare possit. Valde enim cupimus iis praesertim satisfacere optatis vestris, quibus ut ad divini cultus incrementum, et domesticae virtutis imitationem congregationi

vestrae plurimum ornamenti ac decoris accedat, pie egregieque contenditis. Ac in hujus pontificiæ voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, universaeque congregationi tuae peramanter impertimur. *Datum in Arce Gandulphi Albanensis dioecesis, etc., die 10 octobris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CVIII.

DILECTIS FILIIS

SOCIETATIS SORBONICÆ THEOLOGIS ET MAGISTRIS
CLEMENS PAPA XIV.

In Arce Gandulphi, 17 octobris 1770.

Dilecti, etc. De singulari vestra in Nos pietate persuasum Nobis antea erat, vosque, perspecta egregia in catholicam religionem fide et in apostolicam Sedem observantia, pro certo habebamus summo studio Nobis esse devinctos: tamen id ipsum e litteris atque e postulationibus vestris, quas addictissimi Nobis animi significationibus conjungitis, luculentius cognovimus. Itaque et multa cum jucunditate easdem excepimus, et libentissime adducimur ut voluntati vestrae satisfaciamus, praesertim cum una Nobis ipsis, nostraeque in Vos benevolentiae vobis invicem declarandae desiderio obsequamur. Quare quod a Nobis diligenter expetitis, quodque vestro etiam nomine dilectus filius noster Joachimus titulo Sancti Silvestri in capite sanctae Romanae Ecclesiae presbyter cardinalis de Bernis postulavit, ut depictam ad Vos effigiem nostram mitteremus, eandem accurate efformari atque isthic transmitti mandavimus. Quid enim Nobis esse gratius potest, quam quos in religionis integritate naviter tuenda Nobis conjunctissimos esse scimus, quosque pro filiali in Nos devotione plurima caritate prosequimur, cum iisdem una quodammodo versari, eorum curis ac exercitationibus pro veritate ac sanctitate doctrinae susceptis interesse atque assidere, et locorum longinquitatem, ut animi conjunctione, ita vultus similitudine atque oris quasi praesentia corrigere et compensare? Utinam in externis oris lineamentis in tela exprimendis, intimos etiam mentis affectus adumbrare artifices possent! tunc sane consideremus fore ut iis sensibus, quibus animati erga vos sumus,

abunde contenti vos sitis. Facile enim cognosceretis Nos summorum pontificum ac regum, quorum imagines apud vos asservantur, in benevolentiae erga vestram societatem contentione cedere nemini. Verum, cum articulum solertia illud assequi non possit, idem opera nostra ut praestemus, in Nos ipsi recipimus. Curabimus certe, et quaecumque ab amantissimis parentibus in liberos proficisci possunt, ea ut in vos pro rerum ac temporum opportunitate conferamus. Neque enim unquam in Vobis diligendis atque etiam ornandis aut merito vestro aut cupiditati nostrae defuturi simus. Aequae in hujus voluntatis pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, universaeque societati peramanter impertimur. *Datum in arce Gandulphi Albanensis dioecesis, etc., die 17 octobris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CIX.

VENERABILI FRATRI

SIGISMUNDO CRISTOPHORO

ARCHIEPISCOPO SALISBURGENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

In Arce Gandulphi, 20 octobris 1770.

Venerabilis, etc. Cognitus Nobis est jamdiu, vehementerque probatus tuus in pastoralis peragendo ministerio ac in omni Ecclesiae retinendo tuendoque jure studiosissimus animus; sed eundem hoc tempore multo etiam luculentiore indicio perspicimus ex iis omnibus quae de isto vestro venerabilium fratrum congressu ad Nos afferuntur. Optimo sane consilio indictus ille fuit, ut his difficillimis temporibus in commune consultaretis, quae aptior sit evitandorum atque minuendorum Ecclesiae detrimentorum ratio, ac ut dictis a quoque sententiis mutisque etiam inter vos exhortationibus excitaremini, ne quid a vobis in tanto discrimine lente ac remisse fiat, sed omnia constanter ac fortiter ex muneris vestri ratione, ex rerum gravitate atque ex ipsa temporis opportunitate decernantur. Praeclaras illic esse novimus actiones tuas, quaeque et episcopali officio et pristino tuo in Ecclesiam studio egregie consentiunt. Majorem itaque in modum hisce laudibus tuis delectati sumus; cum enim antea te ob tuam

plurimam in gerendo episcopatu fidem, maxime diligendum a Nobis ac plurimi faciendum esse statuerimus, novis modo eximisque exornari te meritis mirifice sane et gaudemus et Nobis etiam ipsis gratulamur. Cum adeo igitur nostrum de tua virtute iudicium auxeris, eas maximas, quas debemus, tibi laudes commendationesque reddimus, eoque te, quo possumus, verissimo amplissimoque honoris praemio prosequimur et cumulamur. Id quidem tanto etiam libentius facimus, quod tuam hanc cogitandi agendique rationem magnopere profuturam esse ad optatum congressus vestri exitum consequendum confidimus; de quo Nos ita solliciti sumus ut maximas illuc pontificii animi nostri curas conferamus. Perge igitur, venerabilis frater, eaque insiste, qua coepisti, via, Nosque de vestrarum ecclesiarum rebus summo opere laborantes atque anxios ita adjuva, ut collegas tuos, quantum opera, consilio atque auctoritate vales, ad unanimum pro vestro tuendo jure, libertateque Ecclesiae asserenda contentionem accendas. Mirum est enim quantum ad universam, de qua agitur, rem intersit ut in isto congressu, in quem plurimorum oculi conversi sunt, quamdam inter vos animorum conjunctionem sanciat, idque ad caeterorum etiam exemplum, de episcopali quod geritis ministerio, vestraque dignitate sentiat omnes ac statuatis, quod tanti muneris ratio, quod sanctissimae ac vetustissimae leges, quod fides vestra, quam Deo, quam Ecclesiae populoque vestrae curae commisso obligastis, a vobis postulant. Haec non hortandi tui causa, quod minime necesse est, sed tuae gloriae confirmandae augendaeque cupiditate dici a Nobis existima; pignusque nostrae hujus singularis erga te voluntatis habere apostolicam benedictionem, quam tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum in Arce Gandulphi Albanensis diocesis, etc., die 20 octobris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CX.

VENERABILI FRATRI

HENRICO JOANNI EPISCOPO RUREMUNDENSI

CLEMENS PAPA XIV.

In Arce Gandulphi, 24 octobris 1770.

Venerabilis, etc. Cum tuus episcopatus, in quem recenter ingressus es, curas ejusmodi esse videamus quae maxime tanto pascendi Christi gregis ministerio convenient, libentissime tibi nostram pontificiae auctoritatis opem, quam per litteras ad Nos datas postulas, praestamus, tuamque gerendae pastoralis procurationis rationem, quantum in Domino possumus, expeditionem facere vehementer optamus. Proinde, quod primo petis, iisdem plane permoti causis quibus sapientissimus praedecessor noster sa. me. Benedictus XIV, quod ille pro locis foederatorum ordinum dominio in Belgio subjectis declaravit, Nos iisdem declaramus pro praesidio militari istius civitatis Gheldriae, quae tuae dioecesis pars est, ac Borussico acatolico principi paret, valida scilicet esse illa matrimonia quae ibidem non infrequenter, ut scribis, contrahuntur, inter partes unam catholicam et alteram haereticam; etsi eadem illicita sint atque idcirco ab Ecclesia damnata et interdicta, ita ut parochi, nedum consensum ac praesentiam ullo modo praestare possint, debeant etiam, quantum in ipsis est, intervertere omnino has nuptias atque impedire. Si vero nihilominus clandestine contractae fuerint, vinculum illud perpetuum erit, et pars catholica porro, si facti poenitens veniam a Deo precetur, poterit admitti ad sacramenta, impositis eidem salutaribus poenitentiiis.

Postulas porro ut in duabus tuae dioecesis parochiis, quae in temporalibus Palatini juris sunt, festis illis diebus quibus servilia opera exerceri posse Benedictus XIV, ut scribis, concessit, a sacro etiam audiendo populum eundem liberum esse permittamus. Nos igitur iis incommodis permoti quae emanant in pauperes, ac in eos praesertim qui opera ac labore in colendis agris vitam aegre sustentant, illi, quam Nobis commendas, tui gregis portioni consulere volentes, fraternitati tuae per praesentes litteras committimus, ut omnes utriusque sexus fideles ibidem existentes, iis diebus quibus servilium operum exercitium est

permissum, ab onere etiam audiendi sacrum dispensare, si et quatenus necessarium duxeris (super quibus conscientiam tuam oneramus), auctoritate apostolica possis et valeas. Quia tamen vehementer optamus ut populus aliquo studeat externo pietatis opere compensare quidquid ita fuerit ab externa itidem celebritate imminutum; committimus idcirco fraternitati tuæ ut eidem vel aliquot preces, vel aliud quodpiam externum pium exercitium injungas, cui vacare debeat eo die quo ab audiendo sacro dispensatur. Caeterum per hanc concessionem nostram non intendimus aliquid innovari circa ritum et servitium chori, circa celebrationem divinorum officiorum, et praesertim circa obligationem jejunii in illis ipsis feriis observandi qui praecedunt festa eorum sanctorum qui peculiari hac cultus prerogativa potiuntur. Idque potissimum cum ad eum, cui spectare debemus, finem minime necessarium sit, sollicitudini ac vigilantiae tuæ commendamus. Magnopere demum hortamur fraternitatem tuam ut illum praesertim populum, cui haec impertita dispensatio fuerit, tanto majori pietatis ardore, devotione ac spiritus humilitate ad reliquos festos dies celebrandos ac sanctificandos accendas. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impartimur. *Datum in Arce Gandulphi Albanensis dioecesis sub anulo Piscatoris, die 24 octobris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

 CXL

VENERABILI FRATRI

SIGISMUNDO CHRISTOPHORO

ARCHIEPISCOPO SALISBURGENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 10 novembris 1770.

Venerabilis, etc. Officium, fidem ac diligentiam tuam in pastoralis ministerio jamdiu clarissimis indiciis perspeximus, venerabilis frater; nunc vero vehementer confirmari Nobis gaudemus praeclaro illo studio quo celebrem sanctissimae Mariae Virginis effigiem in Ellend arduo atque alpestri Salisburgensium montium

loco positam, ad quam tamen devote pieque colendam quotannis plusquam triginta peregrinorum millia confluunt, non solum perincommoda via delatus visitaveris ac veneratus sis, sed etiam (quod plurimum ad augendam loci religionem conferre arbitratus es) illam ecclesiam Dei Matri dedicatam solemniter ritu consecraveris. Quo is ipse tam bene invecutus constitutusque erga Beatam Virginem cultus adhuc magis foveatur ac amplificetur in dies, nostram nunc exis pontificiam operam, precesque ad Nos enixius dirigis, ut ibidem privilegium altaris quotidiani perpetui apostolica auctoritate concedamus. Nos quidem etsi rarissime ac gravissimis de causis hujusmodi beneficium impertendum esse arbitremur, has ipsas tamen, quae nostrum maxime moveant animum, rationes praecipue reperimus in perspectissima Nobis fraternitatis tuae pietate, religione ac sapientia, singularique in commissum tibi gregem sollicitudine; quibus Nos deesse videremur, nisi et hisce aequissimis optatis tuis, et tantae de pontificia benignitate fiducia, pari cupiditate satisfaceremus. Igitur quod a Nobis per supplices tuas preces postulasti, benigne concedimus et impertimur per alias nostras in forma Brevis litteras quas hisce nostris jungimus. Id quidem prolixiore animo idcirco etiam facimus ut novum hoc nostrae luculentissimae erga te voluntatis specimen habeas, quantamque et virtutis tuae et tuorum erga Nos ac apostolicam hanc Sedem meritorum rationem habeamus, magis magisque intelligas. Caeteros etiam uberrimos fraternitati tuae praesto semper futuros esse pro opportunitate benevolentiae nostrae fructus, ut amplius tibi persuadere possis, habes certissimum pignus in apostolica benedictione, quam tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 10 novembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXII.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 10 novembris 1770.

Ad perpetuam rei memoriam. Omnium saluti paterna caritate intenti, sacra interdum loca, acque ea praesertim ad quae plurima fidelium multitudo devotionis gratia confluit, spiritualibus indulgentiarum muneribus decoramus, ut inde fidelium defuncto-

rum animae Domini Nostri Jesu Christi, ejusque Sanctorum consequi meritorum suffragia, et illis adjutae e purgatorii poenis ad aeternam salutem per Dei misericordiam perducere valeant. Supplicationibus itaque venerabilis fratris Sigismundi Christophori archiepiscopi Salisburgensis Nobis super hoc porrectis inclinati, volentes ecclesiam in Ellend sitam, ubi celebris sanctissimae Mariae Virginis effigies asservatur et colitur, confluyente quotannis plusquam triginta millia peregrinorum multitudine, ab eodem venerabili fratre pro sua pietate ac devotione visitatam et solemni ritu consecratam, ac parochiali ecclesiae Embachensi subjectam, et in ea situm altare speciali dono illustrare; auctoritate Nobis a Domino tradita, ac de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, ut quandocumque sacerdos aliquis secularis, vel cujuscumque ordinis, congregationis et instituti regularis sacrosanctum Missae sacrificium pro anima cujuscumque Christi fidelis quae Deo in caritate conjuncta ab hac luce migraverit, ad supradictum altare celebrabit, anima ipsa de thesauro Ecclesiae per modum suffragii indulgentiam consequatur; ita ut ejusdem Domini Nostri Jesu Christi ac beatissimae Virginis Mariae Sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a purgatorii poenis liberetur, concedimus et indulgemus. In contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque praesentibus perpetuis futuris temporibus valituris. *Datum Romae, etc., die 10 novembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXIII.

VENERABILI FRATRI

ANTONIO EUGENIO ARCHIEPISCOPO EPHESINO.

ORDINARIO NOSTRO ET APOSTOLICAE SEDIS IN GERMANIA NUNTIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 novembris 1770.

Venerabilis, etc. Exposuit Nobis carissima in Christo filia nostra Maria Theresia Hungariae regina apostolica, necnon Bohemiae regina illustris in Romanorum imperatricem electa vidua, in amplis suorum regnorum ditionibus, eum esse festorum die-

rum numerum ut plurimum obesse cum utilitati publicae tum religioni ipsi videatur; nam et necessarias agricolarum artificumque operas saepe impedit, et ob hominum pravitatem magis fovet otium eaque quae ex otio oriri vitia solent, quam pietati divinoque cultui conducant. Anno quidem MDCCLIII sapientissimus praedecessor noster sa. mem. Benedictus XIV, nonnullis idcirco diebus festivis, ipsa ita postulante, populum eidem subjectum ad audiendum sacrum solummodo teneri decrevit, alia vero non exercendorum servilium operum leges solvit; sed experientia porro compertum esse ait ac comprobatum, nullos ex ea concessione fructus extitisse; neque imposterum extituros putat, nisi plures adhuc festivi dies per Nos imminuantur, ac prorsus tollatur, quod hactenus reliquum erat, sacri iis diebus audiendi onus. Cum haec igitur Augustissimae Reginae nomine a Nobis diligentissime postulentur, tamque graves afferantur causae, facere minime possumus ut pro nostra etiam singulari in eam caritate eidem tam studiose, et de religione et de publica utilitate Nobiscum agenti non obsequamur. Nullam itaque interponeremus rei per Nos suscipiendae ac decernendae moram, nisi ea Nos retineret cogitatio, in tanta regnorum amplitudine, ac populorum conditionis necessitatisque varietate accidere facile posse ut una eademque concessione non tam bene consuleretur omnibus, quam si ita nostra moderaremur decreta ut cuique nationi ac populo, quae convenientiora et ad divinum cultum et ad civilem societatem essent, ea maxime largiremur. At cum omnia singillatim cognosci a Nobis atque expendi in tanta locorum distantia facile non possint, totam huiusce rei tractationem mandandam tibi, venerabilis frater, duximus, cum tuae fidei, diligentiae consilioque sine ulla dubitatione prorsus acquiescamus. Tu isthic loci es ubi facilius omnia quae ad rem pertinent inspicere docerique possis, eaque porro decernere quae ad divini cultus et ad publicae populorum necessitatis rationes exacta sint. Quo quidem pacto satisfactum maxime erit ejus Regiae Apostolicae Majestati, quae ita suis prospicere cupit ut populorum pietati ac aeternae saluti cavendum esse pro sua religione ac sapientia praecipue ducat. Postquam igitur quae capienda esse videbuntur consilia cum eadem communicaveris, eique placere videris, volumus et apostolica auctoritate tibi per hasce litteras nostras committimus ut, pro populis regnisque quae illius ditioni extra Italiam subji-ciuntur, festorum dierum numerum adhuc imminuere et ab onere etiam sacri in iis audiendi dispensationem facere, prout opportunius esse judicaveris, in Domino valeas. Quod dum perages,

illud majorem in modum cupimus omnino cures, ne festa etiam Annunciationis et Conceptionis Beatae Mariae Virginis imminui Sua Majestas velit, quod facile profecto ipsi persuaseris, cum eodem tempore et pietati suae, qua erga eorum mysteriorum memoriam esse debet, et Nobis ipsis id ab ea vehementer optantibus maxime morem geret. In illud praeterea anni tempus eadem incidunt festa quod impedit ne suo mota loco in proximiorum dominicum diem transferantur. Alterum enim in Quadragesima plerumque, semper alterum in Adventu celebratur, quorum temporum dominici dies ita sacri et colendi sunt ut aliorum festorum conjunctionem ex veteri Ecclesiae ritu non ferant. Tuum igitur erit omnem dare operam ut in hanc nostram sententiam, ne quid scilicet de iisdem ullo modo innovetur, pium Apostolicae Reginae animum omnino inducas. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 14 novembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXIV.

VENERABILI FRATRI

JOACHIMO ARCHIEPISCOPO THEBARUM.

REGIS CATHOLICI CONFESSARIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 novembris 1770.

Venerabilis, etc. Oxomensem dioecesim, in qua sanctus Dominicus ordinis Praedicatorum fundator, et sanctissimi Rosarii recitationis institutor natus est, ac in cujus etiam cathedrali ecclesia canonicus extitit, exornare volumus beneficio apostolico, ut scilicet imposterum ejusdem Rosarii festum ibidem sub ritu duplici primae classis celebrari posset; atque idcirco litteras in forma Brevis expediri mandavimus, quas nunc hisce nostris conjunctas, venerabilis frater, ad te transmittimus, ut cum eam gratiam patriae tuae impertiti simus, multo libentius tua causa factum id a Nobis esse intelligas. In quo cum pietati tuae tum etiam nostro erga te studio obsecuti sumus, cujus semper majoribus pontificiae caritatis indicibus declarandi opportunitatem quamque cupidissime consecramur. Id enim praeter praeclarum, quo

apud carissimum in Christo filium nostrum Carolum Hispaniarum regem catholicum fungeris munus, tua erga Nos egregia observantia perspectaque de apostolica Sede merita maxime a Nobis postulant. Atque hoc loco praeterire minime possumus quin tibi, quod gratissimum fore certi sumus, significemus, causam venerabilis servi Dei Joannis de Palafox ita nunc instrui ac parari ut eum plane ejusdem exitum, quem maxime cupimus, futurum esse valde confidamus. Hoc etiam habe in nostrae erga te luculentissimae voluntatis pignus, quod adhuc cumulamur magis apostolica benedictione, quam fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 novembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXV.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRĪ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Roma, 17 novembris 1770.

Carissima, etc. Etsi in gravissimam deliberationem inducti essemus postulato Apostolicæ Majestatis Tuæ de Munkaciensi vicariatu in episcopatum erigendo, magnasque dubitandi causas haberemus, quas litteris die X octobris ad te datis attulimus, tamen quid ipsa postremo sensura pro tua sapientia ac religione esses, cupidissime Nos expectaturos esse iisdem litteris declarabamus. Cum itaque isthinc certiores nunc facti simus de non intermisso ejusmodi studio tuo, quod a te retineri sine maxima ratione non potuit, quam quidem ab imminente rerum a te perspecto periculo, et ab ipso unionis Graecorum cum catholica romana Ecclesia retinendae necessitate repeti praecipue ac deduci intuemur, statim omnem dubitationem abrumpere, tibi obsequi decrevimus. Vicit igitur in Nobis sapientiae tuæ ac religionis existimatio, atque ita vicit ut praeteritæ quidem tuæ experientiae, optimae, ut scribis, rerum magistrae, innitamur, sed potissimam tamen ponamus spem in vigilantia ac sollicitu-

dine a te exinde ad unionis incrementum conferenda. Quod itaque a Nobis tantopere flagitas, carissima in Christo filia nostra, efficere parati jam sumus, in eam scilicet Nos venisse sententiam tibi significamus graecanico populo qui dioecesis Agriensis fines incolit, ac latinae ecclesiae per unionem est addictus, graeci ritus episcopum largiendi. Eidem tamen hanc imponemus legem, ut archiepiscopi Strigoniensis metropolitani tui auctoritati iurique subjectus sit, et ad caetera ab eo praestanda officia illud etiam adjungemus, ut bis quotannis circa solemniora Domini festa ad eumdem, ac in ipsius defectu ad viciniorem episcopum accedere debeat, totiesque in ejusdem manus professionem fidei rite emittendam renovare. Quam cautionem Nos in tam gravi re adhibendam esse ducimus ut hoc majore religionis vinculo illius conscientiam ad confirmandam Nobiscum fovendamque unionem magis magisque constringamus; quam quidem ad publicam etiam populorum regnique tui securitatem vehementer conducere cum tibi persuasissimum esse certi simus, minime ambigimus quin ad consequendum utriusque pariter incrementum sis omnem regiam curam, operam atque auctoritatem tuam maxime collatura. Atque haec de tua pietate, religione ac virtute fiducia summopere Nos in suscepto consilio confirmat, quodque faciendum decrevimus, id multo cupidius alacriusque praestituri sumus, ut etiam luculentissimam erga te voluntatem nostram novis hujusmodi uberioribus pontificiae caritatis argumentis magis testatum faciamus. Superest nunc ut eum ipsa proponas Nobis ac nomines virum quem magis idoneum esse ad illud pastorale munus judicaveris, ut eumdem Nos in episcopum clero populoque Munkacsiensi praefuturum eligamus. Ac apostolicam benedictionem Regiae Majestati Tuae, totique augustae Nobis carissimae domui intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 17 novembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXVI.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ
 MARIÆ THERESIÆ, HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ,
 NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRÆ
 IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 24 novembris 1770.

Carissima, etc. Vix intelleximus ex venerabilis fratris Antonii Eugenii archiepiscopi Ephesini ordinarii nuntii nostri litteris qua in sententia de Munkacsiensi negotio Majestas tua esset post acceptam epistolam nostram die X octobris ad te datam, quamque certa voluntate cuperes ut vicariatus ille in episcopatum constitueretur, cum omnem statim dubitationem abrumpendam decrevimus, tibi per aliam nostram ad te die XVII hujus mensis datam significavimus paratos jam esse Nos obsequi desiderio tuo, ac proinde clero populoque Munkacsiensi Nobiscum per unionem conjuncto apostolica auctoritate suum graeci ritus episcopum largituros. Redditae porro sunt Nobis humanissimae tuae die VI hujus mensis datae, ad quas nunc hisce nostris rescribimus, in iisque, etsi jam perspectam exploratamque, tamen a te ipsa aperte declarari Nobis voluntatem tuam ita cognovimus, ut delectati vehementer simus praestitisse jam Nos tibi quod petis, ac illa quasi responsione nostra postremam hanc tuam epistolam praevertentes palam tibi fecisse, quantum in ea tam gravi re sapientiae, pietati ac religioni tuae deferremus. Quae judicii de te nostri ratio ita Nos in suscepto consilio confirmat, ut quem optamus, rei exitum certissime Nobis polliceri non dubitemus. Neque ambigimus quin Deus Optimus Maximus, qui suae gloriae causa Majestatem tuam id cupere, Nosque agere cognoscit, praesenti ope ac praesidio decreta haec nostra comprobaturus sit. Ac in singularis nostrae erga te paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem Regiae Majestati tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 24 novembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXVII.

DILECTO FILIO

IGNATIO MULLER, CANONICO REGULARI LATERANENSI

VIENNÆ ABBATI SANCTÆ DOROTHEÆ,

IMPERATRICIS, REGINÆ APOSTOLICÆ CONFESSARIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 24 novembris 1770.

Dilecte, etc. Perspecta Nobis insignia tuarum virtutum doctrinaeque merita ac amplissimum, quo fungeris, apud Imperatricem Reginam Apostolicam munus faciunt ut non solum propensi ad preces tuas benigne recipiendas simus, sed easdem etiam ratas facientes, et tuae de Nobis fiducia et plurimae Nostrae erga te paternae benevolentiae perlibenter obsequamur. Itaque, quod a Nobis vehementer postulas, tuae spiritali tranquillitati consulere volentes, teque a quibusvis sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis tam a jure quam ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existas, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum harum serie litterarum absolventes et absolutum fore censentes, justis de causis, Nobisque notis, concedimus tibi apostolica auctoritate ac indulgemus ut abbatis, seu praepositi officium dimittere ac resignare, et ut in quacumque domo regulari, sive tui sive alterius ordinis commorari, si ita pro tuae conscientiae tranquillitate opportunum judicaveris, possis et valeas. Non obstante tuo stabilitatis jurato voto, ac non obstantibus itidem constitutionibus et ordinationibus apostolicis, tuique ordinis statutis, decretis, indultis ac privilegiis, quamvis specialem et individuum mentionem requirerent, quibus tenore praesentium derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque. Atque hoc quidem indultum eo etiam tibi largimur libentius, dilecte fili, quo aditum ad alios itidem pontificiae benevolentiae fructus, si quibus opus fuerit, percipiendos, tibi eo ipso patere intelligas. Ac in paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 24 novembris 1770. pontificatus nostri anno secundo.*

CXVIII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

CAROLO EUGENIO DUCI WIRTEMBERGENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 novembris 1770.

Dilecte, etc. Redditae Nobis sunt per dilectum filium Bernardum Giordani tuae litterae, in quibus parentis tui sequutus vestigia debitum Nobis filialis observantiae ac devotionis officium persolvit; quas partes etiam a te sibi commissas diligentissime Nobis coram detulit idem Giordani, atque impositum sibi novum a te munus ita inchoavit, ut praeclarum suae erga te fidei et erga Nos obsequii testimonium dederit. Eundem Nos antea et novimus et dileximus; nunc vero tua hic apud Nos peragentem negotia tanto etiam libentius excipiemus semper et audiemus quanto nunquam a te, nisi quod tua nobilitate pietateque in sanctam hanc Sedem dignum sit, allaturum confidimus. Qua vero paterna Nos respondeamus caritate, quamque inclitae domui tuae fausta ac felicia omnia precemur a Domino, ipse itidem tibi pro sua fide ac diligentia confirmabit; quo suo officio majorem etiam apud Nos erit initurus gratiam. Ab ipso quoque intelliges quid agendum Nobis esse, tibi que judicemus de his quae ad Nos per ipsum pro tuo religionis studio accuratissime deferenda curasti. Ac, plurima te paterna prosequentes benevolentia, apostolicam benedictionem Nobilitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 28 novembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXIX

DILECTO FILIO NOSTRO

FRANCISCO CONRADO CASIMIRO,

TITULI SANCTÆ Mariæ DE POPULO PRESBYTERO

S. R. E. CARDINALI DE RODT, EPISCOPO CONSTANTIENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 1 decembris 1770.

Dilecte, etc. Jucundius nullum esse potest officium tuum quam quo Ecclesiæ Nobisque grataris de redintegrata hisce temporibus inter apostolicam hanc Sedem et Lusitaniæ regnum pristina necessitudinum omnium consuetudine. Eo ipso praeclara tua esse erga Nos studia tuosque jam antea perspectissimos in sanctam hanc Sedem observantiae, fidei ac devotionis sensus isto gaudio a te percepto perspectiores multo illustrioresque declarasti. Quod quidem Nobis, qui te ob tuorum meritorum praestantiam majorem in modum diligimus, quaeque a te protiscuntur omnia perlibenter excipimus, est gratissimum. Illud tamen tua erga Nos freti pietate a te magnopere petimus, ut quaecumque ex eo facto prodierit gloria, eam omnem cum immortali gratiarum laude referas ad auctorem tantorum bonorum Deum, et quaecumque etiam imposterum desiderari nosti, ab eodem postules, ab ejusque erga Nos benignitate expectanda tantummodo existimes. Nostrae Nos certe imbecillitatis conscii perspicuam praesentemque ejusdem opem in laboribus curisque nostris pro sua gloria susceptis ad ejusdem incrementum provehendis et sentimus et agnoscimus. Permolesita porro Nobis accedit quae altera est epistolae tuae pars, ex qua te justis de causis assidue angere cognoscimus. Quae quidem causae ex te ipso conjicere facile potes quanta nostrum animum doloris acerbitate percellant. Sed cum quod muneris nostri est pro nostra fide ac religione egerimus, omne a Deo solamen ac levamen fidenter expectandum esse judicamus. Quod vero ad tuas querelas de Salemi abbate pertinet, earumdem causas brevi tolli posse non diffidimus. Allatum enim ad Nos est ipsum abbatem controversias omnes amica tractatione tecum componere velle, comparatumque ita esse ut ineundarum mutuo conventionum aequitate

prorsus acquiescat. Minime dubitamus quin tu, dilecte fili noster, aequas daturus ultro sis accepturusque conditiones, ut eum in modum omnes illae tandem controversiae molestiaeque tuae de medio prorsus auferantur. Ad hanc igitur viam finiendarum litium libenter suscipiendam cum nostra hortatione non indigeas, illuc convertimur, ut ea te plurimum profecisse quamprimum a te ipso certiores fieri cupidissimos Nos esse significemus. Interim in pontificiae singularis erga te benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili noster, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die prima decembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXX.

DILECTIS FILIIS

NOBILIBUS VIRIS ANTIANIS ET VEXILLIFERO

REIPUBLICÆ LUCENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 1 decembris 1770.

Dilecti, etc. Postulationum vestrarum, quas et epistola proxime praeterito Junio data, et dilecti filii Philippi Bonamicii familiaris nostri, vestrique patricii, patriae rerumque ad eam pertinentium studiosissimi, opera ad Nos detulistis, quantam rationem habuerimus. ex aliis litteris nostris in forma Brevis, quas ad vos transmitti mandavimus, facile intelligetis. In iisdem ea decreta fecimus quae ad tuendum ac augendum istud publicum Misericordiae nosocomium maxime accommodata arbitrati sumus. Cum ageretur de bonis omnibus monasterii Canonicorum Regularium de Frigionaria concedendis, diutius sane in re diligenter inquirenda et ad aequitatis rationes exigenda detineri Nos oportuit. Verum neque iudicium hoc nostrum, neque responsum quod litteris nostris reddimus diu prorogatum visum iri putamus, cum eodem perfecta atque absoluta illa vobis afferantur quae publicae utilitati ac indigentium inopiae sublevandae consentanea tantopere exoptastis. Qua in re illud vobis maxime persuasum esse debet, rationum vim et gravitatem in capiendo consilio in primis fuisse certe a Nobis spectatam; tamen apud Nos plurimum valuisse

studium vestrum atque hunc ipsum christianae caritatis ardorem quo a vobis inopum praesertim calamitati consuli videbamus. Habete igitur, dilecti filii nobiles viri, cum eo apostolicae auctoritatis decreto conjunctum etiam hoc nostrum de vestra pietate judicium; quo plurimam quoque ad paternam nostram benevolentiam fieri accessionem existimate. Ac in ejusdem uberius argumentum apostolicani benedictionem vobis, filii dilecti nobiles viri, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die prima decembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXI.

DILECTO FILIO

BEDÆ ABBATI S. GALLI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 decembris 1770.

Dilecte, etc. Non est cur Nobis gratias agas ob donatum tibi sacrum martyris corpus, cum praecipue obsecuti ea re simus studio erga te nostro, quod maxime inflammatum est, cum per dilectum filium advocatum Dominicum Calzamiglia idem idcirco a Nobis accuratissime postulasti, ut hoc assertae sanctissimae Christi fidei monumento istorum populorum et fidem confirmares, et divinum cultum, religionem ac pietatem augeres. Quod te pro tua sollicitudine ac sedulitate curaturum cum non dubitemus, non minus Nobis ipsis quam tibi illa Nos largitione satisfecisse arbitramur. Accedit quod nihil gratius Nobis esse potest, quam cum paternam nostram caritatem non mediocri aliquo indicio revera declaramus iis qui filialem de Nobis plurimam praeseferrunt fiduciam, cum debita erga apostolicam Sedem observantia et fide conjunctam. Unde facile cognoscere potes, dilecte fili, quam prolixa sit et cumulata nostra erga te voluntas, quantumque placeat Nobis ut sacrum illud munus nostrae etiam erga te caritatis certissimum pignus habeatur. Hujusmodi nostros de te sensus cognitos fecimus eidem dilecto filio Calzamigliae, qui pro perspecta sua in tuas res diligentia eosdem tibi per litteras luculenter confirmabit. Demum apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, iisque qui tuae fidei commissi sunt, peramanter im-

pertimur. *Datum Romae, etc., die 15 decembris 1770, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXII.

DILECTO FILIO

JOANNI BAPTISTÆ MARTINI,

ORDINIS MINORUM CONVENTUALIUM S. FRANCISCI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 12 januarii 1771.

Dilecte, etc. Post primum a te Nobis transmissum, alterum nunc volumen tuum de Historia Musices perlibenter accepimus; Nobis enim memoriam revocavit integritatis et consentientium religioso instituto morum constantiae. Ad quas tuas laudes cum accedat singularis tua in rebus musicis intelligentia, pergratum sane Nobis fuit tuum hujusmodi munus, quod tam miram in eo genere ingenii tui vim, eruditionis copiam praeserferret, et tam praeclaras Nobis causas tui, quem vehementer diligimus, commendandi daret. Magnopere cupimus ut quamprimum reliquae egregii ejusdem operis partes absolutae ac perfectae in lucem prodeant, quo cum singulari tuae laudis accessione clariora ac perspectiora sint omnibus initia ac progressus suavissimae artis, celebrandis etiam divinarum rerum mysteriis ab Ecclesia rite consecratae. Demum nostram veterem erga te benevolentiam eandem esse scito, qualem saepe antea perspexisti, neque ipsius fructus, si quibus opus erit, luculentos atque uberes tibi unquam a Nobis esse defuturos. Dabimus certe operam ut paternum animum nostrum erga te propensissimum semper intelligas. Ac in hujus voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 12 januarii 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXIII.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

MAXIMILIANO JOSEPHO

DUCI BAVARIE, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 januarii 1771.

Dilectissime, etc. Quae vertente anno renovas pro Nobis vota, filialem ea animum tuum nostrique perstudiosum praeseferunt. Quam Nos hujusmodi voluntatem ex nostra etiam aestimamus, qua erga te sumus, Deumque Optimum Maximum precamur ut verae solidaeque felicitatis muneribus te semper augeat, detque illam quam magnopere exoptare te scribis, quaque nihil praestabilius esse potest, amplissimam consequi in promovendis Religionis Ecclesiaeque universalis commodis gloriam; ut in hac scilicet egregia laudis contentione non solum majorum tuorum aemuleris virtutem, sed vincas. Atque hinc itidem tibi maxime illud et certissime constare debet, eam, qua te complectimur, paternam caritatem uberiores quam sit in Nobis cumulationemque esse non posse. In cujus voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuaeque electorali domui intimo paterni cordis sensu impertimur, *Datum Romae, etc., die 19 januarii 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXIV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

STANISLAO AUGUSTO POLONIAE REGI ILLUSTRIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 23 januarii 1771.

Carissime, etc. Quam declaravit Regia Majestas Tua in Nos pietatem humanissimis litteris, quibus natalitiorum festorum novique anni opportunitate fausta Nobis ac secunda omnia precari

et vovere se scribit, eandem ex filiali profectam animo novisque hujusmodi indiciis confirmatam ita excepimus, ut majorem in modum paterna nostra erga te excitari augerique pontificiae caritatis studia sentiremus. Illud itaque persuasissimum tibi ac certissimum esse debet, vota de Nobis tua in teipsum tuumque regnum esse potissimum redundatura; maximam enim felicitatis esse nostrae partem existimabimus, si post tot tantasque perturbationes redditam tibi tuisque populis tranquillitatem et pacem, optimeque compositas religionis una et regni rationes videamus. Id Nos assiduus a Deo Optimo Maximo obsecrationibus petimus, eamque Majestatis Tuae nomini ex divino beneficio accedere gloriam cupimus, ut illius benignitati Nos praecipue gratias agere debeamus. Ac in coelestis praesidii auspiciis nostraeque voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, universoque Poloniae regno amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 23 januarii 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXV.

DILECTIS FILIIS

VEXILLIFERO ET PRIORIBUS CIVITATIS NOSTRAE

SANCTI ANGELI IN VADO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 23 januarii 1771.

Dilecti, etc. Etsi pergratum Nobis est, pro ea qua in vos sumus pietate, studia erga Nos vestra novis observantiae, amoris fideique indiciis testatiora Nobis in dies fieri, veremur tamen, dilecti filii, ne vos iis Nobis tribuendis, quibus Nos minime affici debemus, nimis intenti esse atque efferri videamini. Neque enim ullis Nos famae ac gloriae monumentis capimur, nisi quibus infirmitas nostra ad Dei promovendam gloriam, Ecclesiaeque curanda commoda proficere possit. In animis igitur vestris, non in marmore insculptos esse Nos delectat, accendique vos ad fundendas pro Nobis preces, non ad nostras excolendas laudes perlibenter audimus. Atque id cum summa a vobis publice peractum esse cura ac devotione scribatis, ex hoc praecipue sin-

gularia erga Nos studia esse vestra perspicimus, ac potissimas invicem vos amandi paternaeque in vos nostrae voluntatis pro-
pensionem augendi rationes ducimus. Illa vero ceterâ, quæ tam effuse conferre in Nos voluistis, grate a Nobis acceptum iri exi-
stimate, si sensu ipso atque oculis vos magis adhuc ad divinam
Nobis opem vestris obsecrationibus impetrandam exitare pote-
runt. Ac in paternae benevolentiae pignus apostolicam bene-
dictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum*
Romae, etc., die 25 januarii 1774, pontificatus nostri anno se-
cundo.

CXXVI.

DILECTÆ IN CHRISTO FILIÆ NOBILI MULIERI

ANNÆ COLUMNÆ BARBERINI,

DUCISSÆ SFORTIÆ CÆSARINI VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae 9 februarii 1774.

Dilecta, ec. Ex precibus tuis quas Nobis per supplicem li-
bellum admovisti perspicue agnovimus, ac majorem in modum
laetati sumus, gratiam Dei, per quam jamdiu vitam tuam ab
hoc seculo segregare voluisti, majores in te ac uberiores assi-
due sanctitatis fructus educere. Jam inde cum in conjugali de-
geres statu, praeclarum in te caeteris effulgebat christianarum
virtutum exemplum; Divino enim inducta Spiritu jam tum
mundi hujus vanitate percepta, contemptisque illecebris ac
pompis omnibus, Deo ipsi unice animum tuum divinisque re-
bus addixeras. Cum defunctus porro fuisset vir tuus, liberio-
remque jam vitam ad susceptae rationi vacandum in viduitate na-
cta esses, elucebat magis in dies ac efferebatur divinus ille quo
flagrabas ardor, dum omnibus pietatis, humilitatis, caritatis of-
ficiis accuratissime fungereris. Sua nunc vero in te dona multo
amplioribus beneficiis divina bonitas ac misericordia cumulat,
eamque praemonstrat, qua maxime proficias ac in virtutibus
progrediaris, viam. Sanctissimum enim iniecit tibi desiderium
ut in assidua Jesu Christi Crucifixi Passionis et Mortis medita-
tione ipsi tantummodo vivere, seu potius una cum ipso cruci-
figi et commori possis. Cum itaque intellexeris nuper a dilecto

filio Paulo de Cruce institutum a Nobisque apostolica auctoritate comprobatum esse Passionis Christi nuncupatum ordinem, et constitutum etiam in civitate nostra Cornetanana ad ejusdem leges pro mulieribus recipiendis monasterium, illuc repente convolare jam cupis, ibidemque sacro accepto habitu tuam in Jesu Christo vitam abscondere. Petis igitur a Nobis, tamquam a tuo in Christo parente, ut iudicium interponamus nostrum, idque novum vitae institutum suscipiendi potestatem tibi, si in Domino videbitur, concedamus. Nos sane et propositum hoc tuum vehementer, ut par est, collaudamus, et Sancti Spiritus afflatu hunc tibi immissum animum esse tantoque ardore inflammatum certissime cognoscimus. Divina proinde ejusdem in te molimina, quae ad augendam animae tuae securitatem ac profectum, ad illius ordinis initia optime constituenda, ad omnium exemplum, ad Ecclesiae utilitatem, ad Dei gloriam sine ulla dubitatione referri videmus, tantum abest ut vel impedire ullo modo vel etiam retardare velimus, ut consilio omnique ope, opera atque auctoritate nostra eadem provehere, teque tua sponte tam praeclare currentem nostra itidem cohortatione ac laude magnopere incitare contendamus. Sequere igitur, dilecta in Christo filia nobilis mulier, vocantem te Deum, ad sanctissimas Christi sponsi propria nuptias, illum occupa sanctitatis portum unde expeditissimus extet ad coelestem immortalemque gloriam transitus. Quare Nos te hinc quamprimum emigrandi cupidam atque illuc summa animi alacritate festinantem paterna apostolica benedictione ita prosequimur, ut eandem laetissimo divinae benedictionis auspicio extitutam tibi esse facile confidamus. Tu quidem illic in Christi Domini pascaris divitiis, ejus passioni ac morti conjuncta: ipse vero monialium ordo, cujus nuper a Nobis probatae sancitaeque sunt leges, fausta capiet tua accessione primordia, quae ut divino consilio referenda esse arbitramur, ita opportunitatem hanc praeterire non debemus, ut non solum te primam esse cum caeteris in Christo sororibus tuis illius monasterii atque ordinis fundatricem ac institutricem velimus, sed te primam etiam ejusdem superiorem pontificia auctoritate constituimus, per hasce apostolicas in forma Brevis litteras, quae ad te transmittuntur, teque primum illius monasterii, ex quo illuc adveneris, praesidem facimus et declaramus. Illud etiam tua pietate prudentiaque freti benigne indulgemus et concedimus, ut novorum itidem monasteriorum foundationes, quarum postmodo factarum in tuum ordinem acceptatio expetatur, acceptare ipsa tuoque ordini aggregare valeas. Facile Nos ad

credendum inducimur fore ut hujusmodi concessionibus ac beneficiis erga te nostris mirifice ejusdem ordinis incremento ac splendori consultum per Nos sit. Dubium enim Nobis esse non potest quin novae illae leges non tam severitate atque imperio quam suavitate atque exemplo tuo in consuetudinem ac mores ita transiturae sint, ut illa potissimum ordinata tamquam castrorum acies sanctissimae disciplinae ac virtutis decorem atque ordinem tueri facile semper ac retinere possit. Id Nos quidem vehementer cupimus, ac idcirco nostra auctoritate ac in vos gratia illud efficiemus, ut nulla tam egregiis ac ad Dei gloriam conversis incoeptis et consiliis vestris a Nobis praesidia deesse unquam possint. Nos vero invicem non mediocre neque intermissum a te tuisque in Christo sororibus imbecillitati nostrae subsidium habituros speramus in assiduis obsecrationibus votisque ad Deum pro Nobis, proque universa Ecclesia faciendis; quod tibi, dilecta in Christo filia nobilis mulier, pro ea qua in te sumus eximiae ac singularis paternae caritatis magnitudine, etiam atque etiam, ut summo animi studio atque ardore peragas, commendamus. Atque hanc caritatem in te nostram eo nunc maxime officio declarandam ducimus, ut tibi illud praecipue ante oculos semper propositum esse cupiamus, omnem virtutem ac sanctitatem Deo ipsi acceptam esse referendam; te quidem humanae infirmitatis consciam cum timore ac tremore salutem tuam operari debere, nihil tuae esse virtutis ac laudis agnoscere, quantumcumque in via Domini profecisse te videris, nihil tuis viribus tuisque meritis arrogare, sed in eum tantummodo confidere, ejus opem implorare, ejus fide ac praesidio niti, illi virtutem, illi sanctitatem, illi gratiarum laudes, illi gloriam omnem tribuere. Haec christianae humilitatis species mirum in modum animae tuae securitatem et in hac etiam mortali vita veram ac solidam jucunditatem certissima immortalitatis spe sustentabit. Et si quando subtracta haec ipsa fuerit animae tuae jucunditas, quod fieri interdum Deo volente solet, atque hac etiam ratione servos suos tanquam aurum per ignem probante, ariditatem tamen spiritus et quandam hujusmodi desolationem ea ipsa humilitate solaberis, teque patientiae vi ac animi fortitudine ita obfirmabis, ut divinae voluntati tanto constantius inhaerescas, quanto magis coeleste solatium interceptum tibi esse senties. Demum uberiores semper ac novam coelestis gratiae accessionem tibi a Christo Domino precantes, apostolicam benedictionem Nobilitati Tuae, eisque omnibus dilectis in Christo filiabus quae tecum una sunt,

tamquam prudentes virgines Christo sponso venienti obviam exiturae, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 9 februarii 1771. pontificatus nostri anno secundo.*

CXXVII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 februarii 1771.

Carissime, etc. Quae nostra est cum Regia Majestate tua, cumque universa Borbonica familia studiorum paternaeque caritatis conjunctio, eadem hoc tempore praeteriri profecto non sinit officium nostrum, quo plurimam illam partem quam de vestris rebus capimus tibi, carissime in Christo fili noster, quantum possumus, luculentissime declaramus. Cum itaque Nobis de bello quod impendebat, quodque omnem fortasse Europam corripuisset, tua praesertim opera declinato, firmataque jam pace pulcherrimus nuper allatus esset nuntius, tanto tamque mirifico correpti gaudio sumus, quanto certius a Dei benignitate profectum esse in Nos maximum hoc atque immensum beneficium cognovimus. Non solum igitur ipsi tam propitio Nobis, tantique boni auctori Deo summas statim atque immortales gratiarum laudes persolvimus, sed extemplo ad sanctorum duodecim Apostolorum templum perreximus, ut ibidem beato Francisco seraphico parenti nostro, quem summa devotione colimus, cuique post Deum praecipue incolumitatem vestram regnorumque felicitatem quotidie commendamus, et debitum grati animi redderemus obsequium, et magis adhuc ad tantae domus tuenda atque illustranda decora nostris obsecrationibus accenderemus. Id Nos quidem cumulatissimo ac singulari, quo affecti erga vos sumus, paterni studii, amoris atque alacritatis sensu peregrimus, unaque incredibile sane est quo laudum cumulo simus egregias illas tuas de pace cogitationes et curas prosecuti, admiratique virtutem ac sapientiam tuam, qui populorum securitatem ac quietem victoriis et triumphis omnibus, quoscumque post acre ac diuturnum bellum agere unquam potueritis, praeferendum esse arbitratus sis. Proinde ad praestantem tuam tuaeque domus tantis antea

bellis partam gloriam esse nunc factam praeclaram hujusmodi potioris certe ac solidioris gloriae accessionem tibi, carissime in Christo fili noster, majorem in modum gratulantes, apostolicam benedictionem, quae omnium coelestium benedictionum incrementum afferat, Majestati tuae, regiis liberis, universaeque Borbonicae domui amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 februarii 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXVIII.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

PETRO LEOPOLDO, ARCHIDUCI AUSTRIÆ,

ET ETRURIAE SIBI SUBJECTAE MAGNO DUCI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 februarii 1771.

Dilectissime, etc. Allatum Nobis est rempublicam Ragusinam in maximis ob bellum, quod inter Russos et Turcas geritur, versari periculis, jamque Russos duces plurima eidem mari intulisse damna, multoque etiam majora illaturos minari. Irati illi idcirco fortasse sunt quod ab eadem Turcas adjutos fuisse suspicentur. At ipsa, neutri parti adhaesisse se noscens, pace frui se, ut caeterae nationes, existimabat. Ea vero repente facta denunciatione ita territa et consternata est, ut se parum distare ab interitu putet, nisi aliqua excusatione ac precum ratione irritatos contra se animos lenire possit. Legat idcirco duos de senatorio ordine viros, qui propediem isthuc adventuri sunt, teque, dilectissime in Christo fili noster, statim adituri suae reipublicae nomine, tuamque suae causae opem, auctoritatem, patrocinium precaturi. Vehementer illi in pietate tua ac perspecta animi magnitudine confidunt, sibi que persuadent fore ut quae semper in augustis majoribus suis certissima suis rebus habuerunt praesidia, eadem hoc summo suo tempore ab humanitate, clementiaque tua sint recepturi. Nos certe hujusmodi eorum ad te confugiendi consilium ita probamus, ut nostras etiam paternas eos coram te commiserandi, tibi que commendandi partes summo studio suscipere atque agere statuamus. Nostro Nos videremus Nobis deesse muneris, si pro catholica illa natione, in quam propenso animo esse

debemus et sumus, ab excidio atque interitu vindicanda opem tuam fidenter interpellare ac rogare cunctaremur. Prodesse illis profecto facile potes, si apud supremum Russiae classis ductorem qui isthic in hibernis est, tibi que plurimum debet, aliquod posueris erga eos studii tui et commendationis officium, illique ostendens salvos eos esse te cupere, nec indignos putare quibus pacatis et quietis esse liceat. Nihil ipsis hoc gratiae tuae et benignitatis declaratione optatius esse atque opportunius poterit, nihil quod periculi gravitatem aut certe minuat aut etiam prorsus avertat. Sed quae aptior sit hujusce rei consequendae ratio, ipse pro tua sapientia facilius in re praesenti intelliges, cum ex illorum legatorum precibus ejus reipublicae statum cognoveris; eam autem rationem adhibere ut velis perspectus Nobis animus tuus certissime persuadet. Quo igitur ejusdem animi tui clementia ac magnitudo te induxerit, illud certe et ad confirmanda de tua pietate omnium judicia, et ad tuam augendam gloriam plurimum valebit. Neque enim quidquam potest esse gloriosum magis ac regium, quam miseram ac pene afflictam rempublicam sua praesente ope praesidioque fulcire ac sustollere. Nobis certe id gratissimum feceris, nostraeque de te fiducia respondens paterni animi caritati mirum in modum obsecundaveris. Dum id Nobis pollicemur, omnia fausta tibi ac felicia a Deo Optimo Maximo precantes, apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuisque liberis ac universae domui intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 februarii 1774, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 februarii 1771.

Carissime, etc. Cum nuper ad Nos allatum fuerit de amoto, quod imminebat, bello, deque pace egregio Majestatis Tuae consilio sapientissimaeque opera feliciter confirmata, incredibilem sane et quam verbis assequi vix possumus animo nostro vo-

luptatem percepimus. Quemadmodum enim Deum esse pacis largitorem credimus, nihilque eo munere utilius ac praestantius in hac vita hominibus ab illo dari arbitramur; ita simul ac turbare res ac ad bellum spectare cognovimus, ad eundem preces nostras extemplo convertere volumus, utque hujusmodi calamitatem a populis averteret, teque auctore concordiam stabiliri ac firmari vellet, implorare numquam intermisimus. Vota isthaec nostra fuere tandem excepta, nostrique gemitus a misericordiarum Patre exauditi. Regnis pristinam tranquillitatem redditam, summoque nostro gaudio Regiae Majestatis Tuae gloriam inde mirifice amplificatam videmus. Itaque, ut Deo Optimo Maximo immortales idcirco gratias ageremus, statim Nos ad templum Sanctorum duodecim Apostolorum contulimus, ibique seraphicum parentem nostrum, cujus patrocínio maxime nitimur, beatum Franciscum, quem exoratorem in expetendo beneficio adhibueramus, in reddenda etiam gratia adiutorem habere studuimus. Hos tibi, carissime in Christo fili noster, paterni animi sensus, atque hanc Nobis a te profectam jucunditatem ita communicamus, ut una Majestati Tuae atque adeo Nobis ipsis pro tanta verae laudis ac gloriae accessione, quam triumphis ac victoriis omnibus praetuleris, eximie gratulemur. Cupimus enim ita tibi persuasum esse, nihil ad tuam tuaeque regiae domus felicitatem pertinere posse quod ad Nos item non pertineat, summasque Nobis laetitiae rationes non afferat. Atque hanc admirandae et summis praeconiis extollendae sapientiae tuae Nobis nunc opportunitatem dari maxime laetamur, et ab ea certissime confidimus ampliores in populum tuum jucunditatis fructus, et in te luculentiora in dies felicitatis ac gloriae incrementa consecutura. Id Nos quidem vehementer cupimus, idque Deum Optimum Maximum enixe rogamus, cujus caelestis benedictionis auspicem apostolicam benedictionem Majestati Tuae regiisque liberis ac universae carissimae Nobis domui amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 21 februarii 1774, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO PORTUGALLIÆ ET ALGARBIORUM

REGI FIDELISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 7 martii 1771.

Carissime, etc. Nihil ad Majestatem Tuam, regiamque Nobis carissimam domum pertinere ullo modo potest, quod paternum animum nostrum singulari tibi studio conjunctissimum non vehementer afficiat ac percellat. Facile proinde potes ex ipso dolore tuo cognoscere quanta acerbitate acceptis litteris tuis die XIV januarii datis percussi fuerimus, quibus lugubri sane officio tristissimum nuncias Nobis obitum regiae principis Mariae Franciscæ Dorotheae, tuæ secundum carnem, nostræ vero in Christo dilectissimæ filiae. Quam Nos partem vestri hujus luctus pro paterna nostra vobiscum necessitudine jure capturos existimasti, eamdem cumulatissime cepimus, effusumque quodammodo in Nos animum tuum ita sensimus, ut et illius desiderio et tuo dolore maxime commoveremur. Pro ea igitur, quam declaras, de hujusmodi nostra pietate, fiducia obsecuti statim non minus nostræ voluntati sumus quam tuæ, atque ad exorandam Dei Optimi Maximi clementiam pro defunctæ principis immortalī requie cogitationes omnes curasque nostras convertimus. Leniri aliquantulum posse communem hunc dolorem nostrum putavimus, si una et in divinam misericordiam et in illius mores ad christianæ religionis instituta ex domestica disciplina ac suorum exemplis compositos intueremur. Ad hanc firmam spem nostram, regiam scilicet puellam, terrenam hanc fragilemque vitam cum caelestis gloriæ stabilitate commutasse, accedat etiam mirifica illa ex divina fide hausta consolatio, ut nimirum voluntatem nostram ad Domini voluntatem omnia in bonum disponentis arbitriumque conformemus. Id nostræ religionis rationes, id ipsam etiam, qua orbatī sumus, filiam tamquam utilissimum animæ suæ ac certissimum nostræ in eam pietatis argumentum a Nobis exposcere existimemus. Habes porro ipse alios, quibus solari desiderium illius potes liberos ac suavissimos nepotes tuos, in quos convertens animum, tuamque

regiam domum egregie fultam ac munitam divina benignitate videns, prorsus conquiescas. Illi ut salvi tibi ac sospites vigeant, et ad perennem Regiæ Majestatis Tuæ jucunditatem et ad certissimum christianæ reipublicæ praesidium ita cupimus a Deoque precamur, ut illud affirmare non dubitemus, ejusmodi vota nostra cum tui ipsius cumulatissimis votis contendere. Eadem nunc in eximium paternæ caritatis argumentum cum apostolica benedictione conjungimus, quam tibi, carissime in Christo fili noster, totique regiæ familiæ tuæ amantissime impertimur. *Datum Romæ, etc., die 7 martii 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXXI.

VENERABILIBUS FRATRIBUS

EPISCOPIS BERYTI, HELIOPOLIS, CONSTANTIÆ,
TRIPOLIS, ALEPPI, CÆSARÆÆ,
ARCÆ LUSTRÆ ET CYPRI,
CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 6 aprilis 1771.

Venerabiles, etc. Plurima paterni animi jucunditate accepimus epistolam vestram, quam unanimi gratulationis officio ad Nos communiter transmisistis, ac in eadem perlibenter intelleximus pietatem in Nos vestram, observantiam ac fidem, et pastoralementem sollicitudinem qua de commisso vobis populo maxime estis affecti. Quæ omnia tanto jucundiora fuere quanto studia hæc vestra opportunius Nobis acciderunt: partim enim pontificium hoc impositum Nobis onus episcopali vestra diligentia valde sublevatum iri, partim etiam vestras pro Nobis ad Deum obsecrationes praeclare Nobis utilitati futuras non dubitamus. Quapropter, venerabiles fratres, et debitas vobis idcirco gratias habemus, et cumulatissimas, quas possumus, reddimus pietatis, studii atque amoris vices, vosque etsi locorum spatiis disjunctos, fide tamen et caritate Nobiscum conjunctissimos esse et agnoscimus et gaudemus. Vestris itaque rebus omnibus perinde ac nostris afficimur, ac singulari cura complectimur ea omnia, quaecumque ad vosstrarumque ecclesiarum rationes perti-

nent, neque quidquam magis cupimus quam ut reisper ac pontificia opera nostra testari vobis valeamus propensam erga vos vestramque nationem, ac plane paternam, qua vos presequimur, voluntatem. Quam ut uberius vobis comprobemus, postulatorum vestrorum rationem habentes, apostolica auctoritate facultatem singulis vobis benigne concedimus hisce nostris in forma brevis litteris, bis quolibet anno pontificiam benedictionem impertiendi populo vestrae cujusque fidei commisso; alterum scilicet quavis Resurrectionis dominicae die, alterum vero alia solemni per annum festivitate, quam judicio arbitrioque vestro deligendam relinquimus. Habete hoc, venerabiles fratres, in luculentissimae nostrae erga vos caritatis fiduciaequae indicium, neque minus ex prolixissimo in vos animo proficisci existimate apostolicae benedictionis salutare munus, quod fraternitatibus vestris vestraequae custodiae concredito gregi peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 aprilis 1774, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXXII.

VENERABILI FRATRI

JOSEPHO EPISCOPO MALACITANO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 aprilis 1771.

Venerabilis, etc. Collegium Sancti Clementis a celeberrimo Sanctae Romanae Ecclesiae cardinali Alboronotio in civitate nostra Bononia pro nationis Hispanae alumnis institutum, ob egregias ejusdem et pietatis et literarum laudes plurimum diligimus. Verum propterea singulari caritate idem praesertim prosequimur, quoniam in inclitam vestram nationem, quam summis pontificiae benevolentiae studiis complectimur, non mediocrem ab eodem redundare utilitatem agnoscimus. Summorum enim virorum, qui inde prodierunt, fama et celebritate ut hactenus magnopere illius auctam esse gloriam videmus, ita et deinceps aequae amplificatum iri cupimus ac vehementer confidimus. Quamobrem optamus, ut ii qui in eodem collegio eximiam navatam a te operam omnibus probaverunt, non deesse suo labori ac virtuti fructus sentiant, utque eorum praemiis ceterorum etiam ardor ac indu-

stria ad laudem incitetur. Proinde cum dilectus filius doctor Thomas de Paulo Palanco in eodem collegio magnam morum atque ingenii sui opinionem relinquat, idemque ad petendum in Ecclesia ista Malacitana canonicatum lectoralem isthuc se conferat, fraternitati tuæ eundem magnopere commendare volumus. Cum itaque optimo, quod speramus, experimento scientiæ suæ facto meritis a te fuerit ut patrocinio suo adesse illi velis, id a te exposcimus, ut suffragii tui praeerogativa, quam doctrinae atque ingenio hominis pro aequitate tua tribueres, propter commendationem hanc nostram eundem libentius exornes, et quaecumque intra aequi justique fines illi impertiri potueris, nostra etiam causa prolixè conferas. Haec Nobis jucundissima fore proitemur, quaeque merito ac virtuti illius largiæ, ea Nos tamquam commendationi nostrae tributa putaturos, nullamque nostri propterea tibi grati animi significandi opportunitatem emissuros. Interim in uberrimum pontificiæ caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuæque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 18 aprilis 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXXIII.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLÒ PRINCIPI ASTURIARUM

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, die 18 aprilis 1771.

Dilectissime, etc. Revertenti isthuc e Neapolitana legatione dilecto filio magistro Alphonso Clementi de Arostegui capellano nostro, et causarum Palatii Apostolici auditori, cum Nos Roma pertransiens pro sua erga apostolicam Sedem observantia inviseret, tradidimus pictam Beatae Mariæ Virginis imaginem, ut eandem tibi nostro nomine deferret. Voluimus ut hoc etsi exiguo, pio tamen ac ad divinum cultum spectante munere penes te habere posses nostri erga te singularis amoris ac paterni studii monumentum, quotiescumque in illud inspiceres, quod te pro tua pietate quotidie facturum non dubitamus, toties recorderis nostri, qui te una cum carissimo in Christo filio nostro Caro'lo Hispaniarum rege catholico parente tuo, totaque regia

domo tanta caritate complectimur quanta major et cumulatior esse non possit. Novimus sane quam praeclara animi tui sit jam ab ipsa stirpe ducta ac domesticis exemplis magis magisque confirmata indoles, quam insitus religionis omnisque virtutis colendae ac solidae comparandae laudis ardor; unde Nobis de te cogitantibus patriumque in te animum gerentibus mira profecto et communis cum parente tuo ac pene par existit jucunditas. Habe igitur, dilectissime in Christo fili noster, hujusmodi pontificiae erga te voluntatis sacrum hoc pignus, tuaeque in Deum ac in Beatam Virginem pietati consentiens. Quam pietatem tuam, ut pro nostra facultate foveamus magis, eidem imagini, quo acceptior tibi esse possit, salutare nostrae benedictionis pretium adjunximus, ac tibi, unaque dilectissimae in Christo filiae nostrae Aloysiae Mariae Asturiarum principissae conjugii tuae, cui plurimam in Domino salutem dicimus, pro omnibus Christi Domini ac B. M. V. festis diebus, ac quoties confessi et sacra communionem refecti coram eadem imagine preces vestras devote fuderitis, toties ut plenariam peccatorum indulgentiam lucrari possitis, apostolica auctoritate concedimus ac largimur. In hujusmodi obsecrationibus vestris minime dubium esse Nobis potest quin nostri etiam ac sacrosanctae Dei ecclesiae memores esse pro vestra religione studeatis. Illud invicem vobis persuasum esse maxime debet, nunquam Nos ad Deum vota pro vestra felicitate intermittere; atque illud potissimum optare atque orare, ut procreari a vobis liberos in tantam amplissimorum regnorum haereditatem ac maximam publici boni spem et fortunam quam primum Nos laetari gratularique vobiscum possimus, ac summas idcirco atque immortales Deo O. M. gratias referamus. Atque hujus divini beneficii auspicem apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuaeque regiae conjugii amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., 18 aprilis 1774, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXXIV.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

MAXIMILIANO JOSEPHO DUCI BAVARIÆ,

S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 4 maji 1771.

Dilectissime, etc. Literae tuae ad Nos die IX martii datae mirifica jucunditate animum nostrum affecerunt; ex iis enim perspicue intelleximus quae tua sit de nostra erga te paterna singulari caritate fiducia, quamque tibi persuadeas cordi Nobis maxime esse quaecumque ad te tuaeque inclitae electoralis domus dignitatem pertinent, cui tantum abest ut quidquam detractum velimus, ut ornatior in dies eandem fieri ac florentiorem cupiamus. Gratissimum igitur Nobis fuit, dilectissime in Christo fili noster, ea te de Nobis omnia polliceri quaecumque eximio hujusmodi nostro in te paterno amor maxime consentiunt. Paratos Nos itaque existima illa de quibus nobiscum tam studiose agis in Nos ipsos suscipere, ac semina omnia controversiarum inter te ac sanctae Romanae Ecclesiae cardinalium collegium nostra auctoritate abscindere, atque ea imposterum rite servanda decernere, ut ipso decreto nostro satisfactum tibi esse ac electorali dignitati consultum facile videri possit. Sed dum tibi nostrum hunc, qualem maxime cupis, declaramus animum, una etiam plurimam quam fovemus de tua in Nos filiali pietate fiduciam patefacimus; ac proinde a te vehementer petimus ut quid amor in Nos tuus vicissim nunc a te postulet, deliberes ac decernas. Optime nosti, dilectissime in Christo fili noster, quam pro imposito Nobis munere solliciti esse debeamus de iis omnibus quae ad Ecclesiae jura, pastorale ministerium, ejusque exercendi libertatem pertinent, et quam aegre idcirco tulerimus edicta illa quae in eo genere isthic facta crebro ad Nos afferebantur. Etsi valde res ipsae displicerent, inducere tamen in animum nunquam potuimus ut quidquam de te, quem maxime diligimus, secus ac tuam tuorumque majorem pietatem deceret, suspicaremur; qua in cogitatione magis adhuc confirmati sumus, cum de hujusmodi rebus rite componendis a dilecto filio nostro cardinali Pallavicino secretario status, et itidem a secretario tuo dilecto filio nobili viro comite Paumgarten agi coeptum esset.

Nunc declarata invicem utriusque nostri inter Nos plena amoris pietatisque fiducia, quid accommodatius ac opportunius esse potest quam ut eodem tempore ad omnes eas, quae intercedunt, causas tollendas resecandasque incumbamus? Id igitur a te majorem in modum cupimus, teque etiam atque etiam obsecramus, dilectissime in Christo fili noster, ut quo Nos animo postulata tua excepimus, eodem tu haec nostra excipias, interque Nos mutuo contendamus ut una constare possit quam magna habeatur ratio et tuorum meritorum a Nobis, et a te eorum omnium quae ad Nos Ecclesiaeque universae jura referuntur. Eo pacto et tua erga Nos pietate mirifice laetabimur, et, quod enixe optamus, paternam cumulatissimam tibi voluntatem perspicue comprobabimus. Interim in singulare pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuaeque inclitae electorali domui intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 4 maji 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXXV.

DILECTO FILIO

PETRO CONGREGATIONIS BENEDICTINO-BAVARICÆ

PRÆSIDENTI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 11 maji 1771.

Dilecte, etc. Cum per dilectum filium Philippum Carcanum significaveris Nobis de generalibus vestris comitiis quae pro successore tuo creando brevi habituri estis, voluimus pro singulari paterna nostra erga congregationem vestram benevolentia ea ad te scribere quae ad vestrum omnium utilitatem pertinere censemus, quaeque cum a te erunt cum abbatibus et discretis nostro nomine communicata, gratissima omnibus futura arbitramur. Quid enim gratius ac jucundius vobis esse debet quam si vos ad illa excitemus quae vestra maxime intersunt, veramque vestram laudem ac gloriam continent? Quae si in monasticae vitae disciplina accurate retinenda unice sunt posita, tunc ea certe vos assecutos putate, si eum vobis praesidem eligatis qui prudentiae,

obedientiae ac sanctitatis praeclarum antea specimen dederit, qui ad virtutem, ad Sacrarum Litterarum studia, in quibus ipse praestet, alios facile impellat, qui denique omnis laudis ac religionis ardorem suo ipse exemplo in omnium animis possit accendere. Neque enim rerum vestrarum statum clarum ac florentem obtinere et tueri unquam poteritis, nisi virtute ac doctrina congregatio vestra vigeat, neque vigere hujusmodi ornamentis poterit, nisi qui praesit omnibus caeteros in consecranda instituti vestri norma suis ipse egregiis factis retineat. Quem igitur inter tot eximios vestrae congregationis viros praestare maxime hisce laudibus videtis, hunc vobis a Spiritu Sancto ostendi quem eligatis existimate. Non privati commodi rationes, non cujusvis gratia vos ab hac publica et maxima vestra utilitate quaerenda removeat. Tunc singulis erit optime provisum, cum bene universis consulatis. Verum, ne in hac vestra gravissima actione a recta judicandi ratione aberrare possitis, Deum unum consiliarium atque auctorem in suffragiis vestris ferendis adhibete, Patremque luminum, ut vobis praesto sit et sententias vestras dirigat, implorate. Atque, ut aliorum etiam ad Deum precibus suffragatorum consilia juventur, patefactis Ecclesiae thesauris, fidelium subsidia vobis adjungimus. Quapropter omnibus utriusque sexus fidelibus qui per eos dies cum generalis conventus vester habebitur, monasterii in quo congregati fueritis ecclesiam, vel quamvis aliam ex ecclesiis monasteriorum vestrae congregationis devote visitaverint, et sacramento Poenitentiae primum expiati sanctissimam Eucharistiam sumpserint, et pro exaltatione sanctae matris Ecclesiae et congregationis vestrae incolumitate et incremento pias Deo preces obtulerint, plenariam omnium peccatorum indulgentiam fidelibus defunctis, per modum suffragii etiam applicandam, pro una vice tantum de Ecclesiae thesauro elargimur. Demum tibi, dilecte fili, omnibusque monachis tuae congregationis, ac iis praesertim qui suffragium in generalibus comitiis daturi sunt, apostolicam benedictionem peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 11 maji 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXXVI.

DILECTO FILIO

MAURO FATTORINI,

ABBATI ORDINIS CAMALDULENSIUM,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 maji 1771.

Dilecte, etc. Quod sa. mem. praedecessores nostri primum Benedictus XIV et deinde Clemens XIII curandum decreverunt, ac doctissimo viro Mauro Sartio abbati ex tua Camaldulensi congregatione mandarunt, ut de claris archigymnasii Bononiensis professoribus scriberet, idem, illo vita functo, a te ad perficiendum ejusdem Clementis auctoritate esse susceptum vehementer gaudemus; nam qui jamdiu in doctissima illa urbe floruerunt viri et praeclaras artes docuerunt, eorumdem celebrari litteris ac ad posteros transmitti nomen aequissimum esse judicamus, et minime ambigimus tanto muneri parem esse doctrinam, ingenium atque operam tuam. Libentissime itaque id excipiemus opus, et quibus in pontificatu successimus, illorum etiam in ejusmodi eruditos labores animum transmissum Nobis esse profitemur. Quin sponte etiam nostra vehementer favemus litteris, eaque omnia, quae ipsarum splendorem augere possint, singulari studio complectimur. Idcirco et nostram illam civitatem omni doctrinarum genere excultissimam semper dileximus, et nunc maxime cupimus ut hoc ejusdem antiquum decus ac in tradendis disciplinis claritatem omnes agnoscant ac depraedicent. Quare non solum probari a Nobis commendarique laborem hunc tuum existima, sed paratissimos etiam Nos esse ad ejusdem, ut appellas, primitias, quas Nobis offers atque inscribis, tuendas fovendasque patrocinio nostro, eaque pontificiae erga te benevolentiae accessione, quae plurimum, pro tua in Nos observantia atque obsequio, valere possit ad te magis magisque ad persequendam perficiendamque operam excitandum. Ac in paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 18 maji 1771, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXXVII.

ALLOCUTIO

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS PAPÆ XIV

AD PATRES MINORES CONVENTUALES, IN COMITIIS GENERALIBUS,

APUD BASILICAM SANCTORUM XII APOSTOLORUM,

DIE XVIII MAJI MDCCLXXI CONGREGATOS.

Mira sane atque incredibili jucunditate Nos afficit conspectus hic vester, dilecti filii; gratissimam enim Nobis animo commovet privatae Nostrae atque a prima aetate tranquille actae vitae recordationem, cum una vobiscum in atriis Domini versaremur, una sanctissimi Seraphici Patris vestigiis insisteremus. Hujusmodi pristinae inter Nos conjunctionis memoriam cum animo repetimus, singularem omnino qua complexi semper vos sumus, caritatis ardorem excitari in Nobis experimur. Hinc corona haec et frequens hic vester consessus maximum est gaudium et jucunditas Nostra: praesertim cum vos in Spiritu Sancto congregatos, eaque agentes ac de iis sollicitos intuemur quae maximam universi Nobis carissimi Ordinis vestri utilitatem comprehendant. Quid enim est quod vestra magis interesse potest quam gravissima, quae in his comitiis proposita vobis est, cura atque opera unum ex vobis eligendi qui in omni virtutum genere exemplo sit caeteris, ac universos in optimis vivendi institutis ad accuratam legum vestrarum normam diligentissime retineat? Cujus quidem actionis vestrae quae ratio sit, quam ardua ac difficilis, praeclare novimus, summamque in ea recte perficienda curam, integritatem, intelligentiam requiri. Verum aequè cognoscimus qui vester sit in communem ordinis rem animus, atque ex pristinis hujusmodi actionum exemplis non dubiam conjecturam facere possumus quanta nunc etiam sitis, quam paria rerum gravitati studia allaturi. Id ipsum Nobis maxime persuadet uniuscujusque vestrum optime Nobis cognita et perspecta virtus. Nulla enim veriora atque ad optimum unum inter omnes seligendum aptiora esse possunt quam judicia bonorum. Quippe eximia inter se caritatis societate conjuncti cum de se modice sentiunt, ac sibi ipsis singuli nihil arrogant, tum in aliorum perspicienda

virtute sunt solertissimi. Proinde vos nec privati commodi rationes, nec cujuspiam gratia, neque ulla partium studia a vera vestra laude atque utilitate possunt deducere. Tum recte singulis fore provisum putatis, cum praeclare erit consultum universis; tum beatam ac florentem publicam rem vestram futuram, cum sanctitate et doctrina vigebit: hunc vero excellentem virtutis statum tum potissimum habituram, cum eum ducem ac praesidem nacta fuerit, qui sit omni integritatis, doctrinae, gravitatis, sanctitatis genere ornatissimus. Siquidem is poterit caeteros noviter ad omnem laudem impellere, qui quod a reliquis efflagitat, ipse antea eximium obedientiae ac humilitatis specimen dederit, qui simplicitatem prudentiae, lenitatem severitati, religionem ac pietatem mansuetudini summaeque in omnes caritati conjungat, qui increpare et obsecrare, docere atque hortari apte sciat, qui denique spiritualis vitae ardorem excitare, et illam sanctitatis praestantiam a primo parente atque institutore deductam in omnium animos derivare possit. Magnum profecto ac singulare est quidpiam, unum haec cuncta posse complecti quae in tanto munere gerendo requirimus. Sed extant ampla atque illustria, quae consecretur, exempla eorum qui hujusmodi laude jampridem claruerunt, et hujus ipsius quem praesentem intuemur, quemque ob eundem magistratum recens egregie gestum fatemur a Nobis plurimum et commendari et diligi. Hos itaque imitemur, et quorum gradu insistet, eorundem praestantiam referat. Facta praesertim et consilia Seraphici Patris omnia, et illud sancte vivendi tamquam clarissimum sibi lumen ad sequendum proponat ac assidue contempletur. Sed caelestem opem exquirat maxime atque imploret: confugiat ad sanctitatis et bonorum omnium auctorem Deum ipsum, cui uni inserviet, cujus causam sustinebit: ejus praesidio se muniat qui vires ad eadem quae postulat largissime impartitur, cum illius ope unice confidimus. Hunc igitur, quem haec aptissime praestaturum cognoscitis, dilecti filii, ostendi vobis a Domino, quem eligi ipse velit, existimate. Spiritus Sancti de coelo delabentis, atque Apostolorum corda inflammantis memoria, quam nunc opportune recolimus, vestros etiam excitari atque incendi animos palam facite: illum unum auctorem et consiliarium in suffragiis ferendis adhibete. Date hoc Nobis; hoc vestrae virtutis praesenti testimonio nostram de vobis praeclarissimam opinionem ac eximiam in vos benevolentiam amplificate. Eandem jamdiu quidem in vos susceptam augeri maxime in dies atque adolescere semper sensimus: et cum deinde ad apostolicam cathedram, etsi immerentes divinitus evecti fuimus, eo

mirabilius progressam esse videmus, quo major Nobis ornandi vestri vobisque gratificandi facta est potestatis accessio. Facite itaque, ut ex hac vestra actione intelligamus nostra in vos studia ac paterni animi summam caritatem optime esse collocatam. Nos equidem a vestra in Nos pietate id Nobis omnino pollicemur atque invicem vobis profiteri possumus, praefectum vestrum omnia in Nobis atque in apostolica Sede praesidia esse habiturum, eosque benevolentiae nostrae fructus qui maxime ad ordinis vestri splendorem ac sanctitatis et doctrinae incrementum pertinent consecuturum.

CXXXVIII.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOBILI MULIERI

ANNÆ COLUMNÆ BARBERINI,

DUCISSÆ SFORTIÆ CAESARINI VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 25 maji 1771.

Dilecta, etc. Certiores facti sumus a venerabili fratre Prospero Celestino episcopo Narniensi, te die 17 hujus mensis ab illo sanctae Restitutae monasterio discessisse, et Cornetanam nostram civitatem petiisse, ut, novum istud passionis Christi monasterium ingressa, optimum posses de salute tua Deique vocatione consilium exequi. Gaudemus sane divinae te voluntati ejusque gratiae stimulis obsecutam tandem esse, ac ad eam salutis viam quae Domino placeat ineundam comparari majorem in modum tibi gratulamur. Vehementer enim ad rei summam interesse scimus, ne divinas de nostra aeterna salute rationes aliis aut nostrae aut aliorum voluntatis rationibus impediamus ac retardemus. Atque ejus tui in monasterium ingressus felix inde capimus etiam auspiciū, quod in eos inciderit dies quibus Sancti Spiritus e coelo delabentis ac Apostolorum corda inflammantis memoriam celebramus: cujus enim te vocantis afflatus jam antea senseras, ejusdem cumulatora hoc tempore non dubitamus in te futura dona, quibus in suscepta ratione conforteris ac multo quam antea robustior fias et confirmator. Id quidem tanto certius assequeris, quanto prius illi cor tuum consecraveris ac

prorsus integrum tuae voluntatis sacrificium obtuleris, neque unquam intermiseris preces ad eum fundere, in eoque cogitationes, spes rationesque tuas omnes collocare. Haec sunt, dilectissima in Christo filia nobilis mulier, nostra de tua salute consilia, haec ex intimo paterno corde deprompta vota, quibus ut uberiores in te divinam benedictionem eliciamus, ejusdem auspicem apostolicam benedictionem tibi peramanter impertimur. *Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub anulo Piscatoris, die 25 maji 1774, pontificatus nostri anno secundo.*

CXXXIX.

VENERABILI FRATRI

MICHAELI PETRO PATRIARCHÆ CILICIÆ ET SYRIÆ
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 25 maji 1771.

Venerabilis, etc. Redditae Nobis sunt litterae fraternitatis tuae die XXV martii ad Nos datae, in quibus commendas Nobis venerabilem fratrem Joannem episcopum Mardensem, cujus diuturnam ac egregiam in vinea Domini operam fuisse, et nunc adversariorum iniquitate fugere inde coactum ad Nos esse testaris. Nos et tuae commendationis et ejusdem de Ecclesia meritum plurimam habemus rationem; proinde ipsum perbenigne excepimus, quemadmodum et ex ipso cognosces, et ex nostra de Propaganda Fide congregatione. Libenter etiam alteri tuo postulato annuimus, receptusque jam est in Propagandae Fidei collegium nepos tuus, ubi studiis vacare possit, eaque discere quae ad te porro reversus tuos in isto monasterio clericos utiliter deceat, teque in tanta curarum mole versantem sua auxiliari opera sublevet. Ex his omnibus vides, venerabilis frater, quam propensum in te geramus animum, quem in dominico agro impigre ac seditulo laborantem agnoscimus, quamque parata in Nobis praesidia sint iis omnibus qui se catholicae fidei tuendae ac propagandae, divinaeque amplificandae gloriae devoverunt. Ac in singularis in te pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 25 maji 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

CXL.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 junii 1771.

Carissime, etc. Certiores a Majestate Tua facti celebratas esse faustissimas nuptias inter dilectissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Stanislaum Provinciae comitem nepotem tuum, ac dilectissimam itidem in Christo filiam nostram Mariam Josepham Aloysiam neptem carissimi in Christo filii nostri Caroli Emmanuelis Sardiniae regis illustris, atque in hujus laetitiae tuae partem a te vocati, ea plane jucunditate accedimus qua majorem capere paternus animus noster ac uberiores non potest. Summus est noster erga te tuosque regios omnes liberos amor, singularisque pietas, qua universae Borboniae domui tuae fausta semper ac felicia omnia precati sumus: proinde nihil magis paternae huic caritati nostrae votisque consentit quam eandem videre regiam domum novis augere conjugiiis, ex quibus amplissima possit una cum insitis virtutibus ad istius regni felicitatem soboles propagari. Eandem ad Ecclesiae quoque sanctaeque hujus Sedis decus ac tutamen extitutam certissime Nobis pollicemur, cum ex majoribus suis ac ex te ipso praesertim exempla repetet religionis ac in Nos pietatis illustria. Jure igitur ut laetitiae, ita etiam gratulationis, cujus tibi officium persolvimus, plurimam in ipsos partem redundare cognoscimus et gaudemus. Facile idcirco tibi persuadeas, carissime in Christo fili noster, mirifica a Nobis ad eam rem afferri studia, eaque, quae tu maxime cupias, cumulari vota, ut haec scilicet nostra tecum communis jucunditas ex his auspicatissimis initiis magis in dies amplificetur ac excrescat. Nos sane praeripimus hanc spem ex praestantissima nubentium adolescentium indole, ex utriusque regiae domus amplitudine ac fortunis, et ex renovata illa necessitudinis conjunctione quam olim per gloriosissimos parentes tuos coaluisse semper laetabimur. Quae quidem desideria expectationesque nostrae ut divina benignitate rata sint, ejusdem benedictionis auspicem, apostolicam benedictionem Majestati Tuae, regiis sponsis, liberisque tuis omnibus universaeque Borboniae domui

intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 5 junii 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

CXLI.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO,

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE XVII JUNII MDCCLXXI.

Venerabiles fratres. Complures Lusitaniae ecclesias cum hodie proposituri simus ac de iisdem decreta facturi, rerum et locorum opportunitate admoniti, non possumus, venerabiles fratres, summa cum animi jucunditate non recordari carissimi in Christo filii nostri Josephi Portugalliae et Algarbiorum regis fidelissimi, de quo saepe antea vos allocuti sumus, et commemorare nova ac illustria suae erga Nos atque hanc apostolicam Sedem conjunctionis, amoris, pietatis testimonia. Eadem nunc potissimum Nobis declarat atque exhibet summa illa nostri erga se studii, singularisque caritatis fiducia, qua petit a Nobis, ut bullam Cruciatæ pro tuenda propagandaque religione institutam renovemus atque auctoritate apostolica confirmemus. Acceptissimum quidem est Nobis quidquid ab illius, quem eximie diligimus, sapientia proficisci unquam potest; cum vero idipsum, ut saepe fit, ejusdem religionem atque in Nos pietatem praesefert, tum vero mirifica in illum benevolentiae accessione incendimur. Ac propterea hujusmodi praeclaros regiae virtutis sensus a Nobis intime perceptos vobiscum communicamus, venerabiles fratres, quos ejusdem recentibus erga Nos meritis atque constanti erga Ecclesiam animo perinde ac Nos ipsos gaudere non dubitamus. Verum, ut non inane ac infructuosum sit commune gaudium hoc nostrum, conari debemus ut illud ad ipsius gloriae ac felicitatis incrementum referamus. Quod praeclare a Nobis fieri poterit si a Deo Optimo Maximo praesidia atque ornamenta omnia ipsi ejusque liberis ac universae regiae domui non intermissis precibus implorabimus.

Habemus propterea, venerabiles fratres, alteram, cujus in partem vos advocamus, immensae jucunditatis causam ex faustissimo ad Nos nuper ab Oriente atque a Chaldaeis allato nuncio,

nimirum ab eorum patriarcha Simeone divinae gratiae lumine illustrato jam diu receptos in illa gente impii Nestorii errores fuisse rejectos atque omnino repudiatos. Idem ipse plenas observantiae atque obsequii dedit ad Nos litteras in quibus luculenter suam Nobis probat de sanctissima Trinitate fidem, divinam in Christo atque humanam naturam in unitate Personae conjunctas profitetur, Mariam Christi matrem Dei genitricem appellat et colit; Nos porro beati Petri successorem, et Christi vicarium, romanamque hanc Sedem ecclesiarum matrem ac magistram agnoscit, in apostolicae petrae, a qua fuerat abscissus, firmitate stabiliri postulat, pacis et caritatis tesseram a Nobis expetit, decreta nostra, legesque, quas daturi sumus expectat. Incredibilis laetitiae, quam propterea percipimus, magnitudo mirum in modum augetur illa gaudii ubertate, quod inde in universam Ecclesiam redundaturum videmus; quae quanto acerbior antea ex miserrimo filiorum dissidio dolorem hauserat, tanto amplior ex eorumdem inopinato reditu nunc animi jucunditatem capiet. Nos sane in hac illorum accessione nullis paternae pietatis, studii, caritatis officiis deerimus. Interim Deo O. M. immortales gratias reddimus quod pontificatus nostri tempora hoc felicissimo ac optatissimo Ecclesiae successu exornaverit. Sed eundem laetitiae nostrae ac praeclarissimi operis auctorem assidue deprecabimur ut, quod coepit, ipse perficiat, ac firmam et constantem faciat pastorum et populorum nobiscum in fidei et concordiae unitate consensionem. Vos aequae conjunctis Nobiscum studiis nostram operam adjuvaturos confidimus, venerabiles fratres, ut quem ex hujusmodi divinae gloriae incremento communem capturi sumus laetitiae fructum, eundem vestris etiam ad Deum obsecrationibus referamus.

CXLII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 junii 1771.

Carissime, etc. Illud Nobis maxime semper in votis erat promissa ac singulari qua erga Majestatem Tuam omnemque re-

CLEMENTIS XIV Epistolae et Brevia.

giam domum sumus paterna nostra caritate, atque illud praesertim a Deo O. M. assidue precabamur, ut a dilectissimo in Christo filio nostro Carolo principe Asturiarum, tuo per carnem filio procreari tandem liberos in tantam amplissimorum regnorum haereditatem ac maximam publici boni spem et fortunam videremus, et communi idcirco tecum summo eximioque gaudio laetaremur. Illud ipsum cum die XVIII aprilis ad eundem dilectissimum in Christo filium nostrum litteras daremus, quibus exiguum sane sed pium beatae Mariae Virginis imaginis munus ad eum transmissum prosequeremur, a Nobis potissimum optari atque orari significarem, expectarique quam primum ut immortales propterea Deo ipsi gratias referre deberemus. Utinam nunc, carissime in Christo fili noster, assequi verbis possimus quanta exuberet laetitia paternus animus noster, ex quo redditae Nobis sunt tuae litterae exoptatissimum afferentes nuncium, dilectissimam nimirum in Christo filiam nostram Aloysiam Mariam Asturiarum principissam nurum tuam quinto jam mense praegnantem esse, excitantesque Nos ad agendas divinae benignitati gratias ac ad nostra pro fausto felicique partu vota cumulanda. Incredibile sane est, quantum hujusmodi officio tuaeque filiali de Nobis fiducia delectati sumus, quantosque stimulos id ipsum contendentibus Nobis omnique illuc studio properantibus addidisti. Statim manus ac mentem in coelum extulimus, quantasque potuimus Deo gratiarum laudes persolvimus, ac jam inchoatum hoc beneficium suum eique subnixas spes nostras, ut fortunatiore compleat semper ac perficiat exitu, eo ardore et precati sumus et precari numquam intermitteremus, quem animus noster capere intra se et continere maximum potest. Id a Nobis et regiae tuae domus amplitudo ac dignitas, et tuorum regnorum populorumque felicitas, et ipsius Nobis a Deo commissae Ecclesiae ratio atque utilitas vehementer exposcit; sed majorem in modum excrescere hoc officium nostrum atque amplificari sentimus illa immensi amoris magnitudine qua affecti erga te sumus, qua tua omnia perinde ac nostra complectimur, quaque in te studia, vota, spes, jucunditates ac necessitudines nostras ex certissimo animi decreto jamdiu collocavimus. Quam nostrae tecum pietatis atque amoris conjunctionem magnopere cupimus, carissime in Christo fili noster, hac etiam tanti boni opportunitate propiorem quodammodo multoque adstrictiorem fieri. A te itaque vehementer petimus ut ultro libensque ratum facere velis desiderium hoc quo flagramus, ut scilicet regium infantem, quem in tanti nominis regnique spem genitum iri confidimus

ac Deum ardentissime rogamus, in spirituali regeneratione per Nos ipsos suscipiamus, ac ad parentis animum, quem gesturi in eum sumus, patrini etiam personam ac munus adjungamus. Hac nova nostræ confirmandæ necessitudinis ratione Nos mirifice laetabimur, a Deoque ipso enixe postulabimus ut eandem ille auspicatam esse velit, suaeque in te tuosque liberos benignitatis constantibus ac perpetuis indiciis comprobet. Eam uberiolem adhuc fieri per apostolicam benedictionem cupimus, quam catholicae Majestati Tuae, regiis liberis, universaeque carissimae nobis domui intimo paterni animi sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, die 20 junii 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CXLIII.

VENERABILI FRATRI

ANTONIO EUGENIO ARCHIEPISCOPO EPHESINO,

ORDINARIO NOSTRO ET APOSTOLICÆ SEDIS

IN GERMANIA NUNTIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 22 junii 1771.

Venerabilis, etc. Transmittimus tibi, venerabilis frater, apostolicas in forma brevis litteras nostras, quas singulatim ad venerabiles fratres episcopos, suam episcopalem sedem ac dioecesim constitutam habentes in iis extra Italiam locis qui Austriacae ditioni subjacent; quibus in litteris, prout a Nobis postulavit carissima in Christo filia nostra Maria Theresia Hungariae regina apostolica, nec non Bohemiae regina illustris in Romanorum imperatricem electa vidua, novam sancimus de imminutione festorum dierum legem, atque indici populis qui eidem subjecti sunt, ab iisque servari mandamus. Harum litterarum verba ipsa, ut vis legis perspecta tibi esset, sequenti tenore subjicimus: - Venerabili fratri Josepho archiepiscopo Colocensi, Clemens papa XIV. Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Paternae caritati. (Inseratur subsequens breve usque ad verba: Benedictus Stay.) - Hic est nostrarum ad episcopos epistolarum tenor, quas in iis ipsis reddendas, venerabilis frater, suam cuique curabis;

sed cum alii etiam sint exteris in regionibus episcopi qui aliquam suae dioecesis partem habent in iis extra Italiam locis qui Austriacae ditioni subjiuntur, delegamus idcirco fraternitatem tuam, tibi que committimus ut per tuas litteras hanc ipsam legem iisdem nostro nomine pro illis tantummodo locis recipiendam servandamque denuncies. Quod quidem etiam eadem, quam tibi demandamus, auctoritate praestabis cum iis abbatibus qui nullius dioecesis sunt, caeterisque praepositis, quicumque juribus episcopalibus gaudent illis pariter in locis qui extra Italiam Austriacae domus temporali dominio subjacent. Haec sunt, venerabilis frater, quae tibi idcirco praescribenda ac mandanda libenter decrevimus, quod eadem pro perspecta tua sedulitate ac fide accuratissime a te confectum iri non dubitamus. In quo cum plurimum nostro de te iudicio satisfeceris, tum etiam vehementer auxeris eam, qua te maiorem in modum prosequemur, pontificiam benevolentiam nostram: in cuius itidem pignus apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 22 junii 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

Vigore praesentium expeditae fuerunt ab apostolico Viennensi nuntio suae litterae, cum annexo apostolico brevi ad sequentes:

Ad Electorem Trevirensen; ad Electorem Coloniensem; ad Archiepiscopum Remensem; ad Archiepiscopum Cameracensem; ad Episcopum Leodiensem; ad Episcopum Metensem; ad Episcopum Verdunensem; ad Abbatem Sancti-Lamberti congregationis Benedictinae; ad patrem Rectorem collegii Greciens. Societatis Jesu ordinarii Millostadiens.

LXLIV.

VENERABILI FRATRI

JOSEPHO ARCHIEPISCOPO COLOCENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 22 junii 1771.

Venerabilis, etc. Paternae caritati, qua Christi fideles omnes in Domino complectimur, illud maxime consentaneum videtur, ut eorundem temporalium etiam commodorum rationem habeamus, quibus praesertim illi ad spiritualia consecranda fieri propensiores alacrioresque possint; utraque enim ita componi et

constitui debent ut altera obesse alteris nequeant, sed mutua inter se temperatione, quoad fieri potest, maxime provehantur. Quapropter etsi praecipue ad divinum cultum, animarumque salutem nostra apostolici ministerii sollicitudo conversa sit, tamen interdum ex minime neglecta temporalium rerum opportunitate non solum impedimenta, si qua sint, averti, sed et multo potiora ad eum finem adjumenta comparari posse cognoscimus. His inductum rationibus fel. rec. Benedictum XIV sapientissimum praedecessorem nostrum fuisse scimus, qui ad preces carissimae in Christo filiae nostrae Mariae Theresiae Hungariae reginae apostolicae, nec non Bohemiae reginae illustris, in Romanorum imperatricem electae viduae, indulgit ut fideles populi *istius civitatis et dioecesis* quibusdam festivis diebus, servato in eorumdem festorum vigiliis in quibus praeceptum erat jejunio, ac audita tantum in iisdem festis Missa, laboriosis suarum artium exercitationibus servilibusque operibus vacare possent. Sed ex eadem dispensatione illud postmodo, sicut accepimus, evenisse deprehensum est, ut alii in suo artificio nimis occupati praeceptum audiendi Missam omnino negligenter, alii vero ea obligatione jejunandi in vigiliis, et audiendi sacrum in festis occasionem caperent a laboribus abstinendi et otio indulgendi. Quae incommoda agnoscens ac aegre ferens eadem carissima in Christo filia nostra, pro ea qua est in Deum pietate ac in subjectos sibi populos studio, obviam iisdem ire nunc statuit, proindeque a Nobis enixe flagitat ut eosdem Christi fideles etiam a praecepto jejunandi et audiendi Missam, iis diebus quibus operi vacare permittitur, solutos esse apostolica auctoritate velimus. Nos igitur ejusdem votis, quantum in Domino possumus, obsequendum et populorum conscientiae consulendum esse judicantes, fraternitati tuae committimus ac mandamus, *ut in ista civitate ac dioecesi tua Austriacae dictioni subjectis* hanc aliam de festis diebus legem, in quam maturo consilio ac expensis omnibus descendimus, auctoritate nostra apostolica denunciēs ac edicas. Retineantur nempe ac celebrentur festivi dies Resurrectionis cum sequenti, et Pentecostes item cum sequenti, alique per annum dies dominici, nec non Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis et Corporis Christi, tum quinque dicati Beatae Mariae Virgini, scilicet Purificationis, Annunciationis, Assumptionis, Nativitatis et Conceptionis; praeterea retineantur festa sanctorum apostolorum Petri et Pauli, omnium Sanctorum, S. Stephani protomartyris, et unius tantum principalioris patroni; sed si alicubi plures patronos aequae principales haberi con-

tigerit, diligenter inquiras necesse est, venerabilis frater, quinam ex dictis principalioribus patronis potio-rem cultum ac venerationem in ea vel civitate, vel oppido, vel pago habeat, et in ejus tantum propria die festivitatis praeceptum designes. In his igitur omnibus festis diebus pro veteri Ecclesiae Catholicae instituto Christi fideles sacris adesse, a servilibus operibus abstinere, et jejunium in eorundem vigiliis, quibus adnexum sit, observare debeant ac teneantur. In reliquis vero festis non solum laboriosas artium exercitationes et servilia opera, quemadmodum Benedictus XIV concesserat, permittimus et indulgemus; sed insuper eosdem Christi fideles a quacumque vigiliae seu jejunii diebus praecedentibus, dummodo aliunde vel ratione Quadragesimae vel ratione quatuor temporum non praecipitur, et audiendi Missam in praedictis festis obligatione absolvimus et liberamus. Sed quoniam, dum populorum conscientiae consulimus, et eorum qui in sudore vultus sui panem comedunt indigentiae providemus, Sanctorum venerationem et salutarem Christi fidelium poenitentiam minuere non intendimus; ideo Sanctorum ac Solemnitatum officia et Missas tam in iisdem abrogatis festis quam in eorum vigiliis retineri et sicut prius in quacumque ecclesia celebrari mandamus; sacrum vero jejunium, quod in praedictis vigiliis habebatur, ad quartas et sextas ferias Adventus transferendum ibidemque servandum edicimus et constituimus. Ut autem non solum clerici et divites homines seculares, qui etiam diebus non festivis sacrosanctae Missae sacrificio ac divinis officiis, quod vehementer cupimus, adesse possunt; sed etiam ii qui rusticis detenti laboribus ecclesias diebus tantum festis adeunt, sanctorum apostolorum ac martyrum quorum solemnitates superius abrogavimus memoriam servant ac venerentur, volumus ac praecipimus ut die XXIX junii, ultra praecipuam sancti Petri et Pauli solemnitatem, etiam aliorum apostolorum, et die XXVI decembris, ultra praecipuum sancti Stephani festum, etiam aliorum sanctorum martyrum memoria celebretur. Quare die XXIX junii in calendariis ecclesiasticis ita festum inscribendum erit: S. Petri et Pauli, et commemoratio omnium apostolorum, ac tam in officio quam in Missa addetur commemoratio de communi apostolorum: die vero XXVI decembris ita notetur: festum S. Stephani Protomartyris, et commemoratio omnium sanctorum martyrum; ac tam in officio quam in Missa addenda erit commemoratio de communi plurimorum martyrum. Haec Nos, venerabilis frater, non minus spiritualem, quam temporalem istius populi utilitatem intuentes, sancienda esse judicavimus; in quo plurimum sol-

licitudini ac pastorali vigilantiae tuae confidimus, qui illud profecto sedulitate studioque tuo efficies, ne quid e divino cultu detractum videri possit, sed quo minor festorum dierum factus est numerus, eo major sit in populorum animis pietatis fervor ac devotio. Proinde vehementer cupimus ac in Domino fraternitatem tuam hortamur, ut populos tibi commissos diligenter edocendos cures quae ad justam legitimamque dierum festorum celebrationem pertinent, quo ardore quaque humilitate spiritus adstare sanctissimo Altaris sacrificio, quo studio, qua frequentia divinis officiis, sacris concionibus et christianae doctrinae institutionibus interesse debeant: et ne per eos dies Christi fidelium corda graventur crapula et ebrietate et secularibus cogitationibus, quam diligentissimam operam dare debebis, ut profana quaeque lubrica et minus religiosa a publicis locis amoveantur; contra vero in conspectu illa sint abundeque suppetant quae ad fovendam devotionem pietatemque plurimum prodesse possint. Quae quidem cuncta a perspecta pastorali sedulitate tua Nobis maxime pollicentes, in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 22 junii 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

Eodem exemplo: Archiepiscopo Mehliniensi, Archiepiscopo Goritiensi, Episcopo Neostadiensi, Episcopo Agriensi, Episcopo Esanadiensi, Episcopo Jauriensi, Episcopo Quinquecclesiensi, Episcopo Varadiensi, Episcopo Veszprimiensi, Episcopo Nittriensi, Episcopo Zagrabiensi, Episcopo Bosniensi seu Deakovariensi, Episcopo Transilvaniensi, Episcopo Olumucensi, Episcopo Tergestino, Episcopo Segniensi, Episcopo Antverpiensi, Episcopo Brugensi, Episcopo Iprensi, Episcopo Ruremundano.

Sequentibus vero episcopis pro lineatis primo loco scribatur: *Ut fideles populi, ipsius ditioni subjecti*; et pro lineatis, secundo loco: *Ut in iis dioecesis tuae locis qui ditioni Austriacae subsunt.* Archiepiscopo Salisburgensi, Episcopo Augustano, Episcopo Frisingensi, Episcopo Tridentino, Episcopo Curiensi, Episcopo Chiemensi, Episcopo Passariensi, Episcopo Brixinensi, Episcopo Wratislaviensi, Episcopo Basileensi, Episcopo Ratisbonensi. Item sequentibus pro lineatis primo loco scribatur: *Ut fideles populi ipsius ditioni subjecti*; et secundo loco: *Ut in ista civitate et dioecesi tua Austriacae ditioni subjectis.* Episcopo Litomericensi, Episcopo Secoviensi, Episcopo Reginohradecensi, Episcopo Laubacensi, Episcopo Gurgensi, Episcopo Lavantino, Episcopo Petinensi.

Insup. mut. mut. cardinali Migazzio Archiepiscopo Viennensi in Austria, et Episcopo Vacicensi: *Ut fideles populi qui in tuis dioecibus sunt, etc. Ut in istis civitatibus et dioecresibus tuis Austriacae ditioni subjectis, etc.* Cardinali de Rodt Episcopo Constantiensi: *Ut fideles populi ipsius ditioni subjecti, etc., parte quae Austriacae*

ditioni subjecitur, etc. Cardinali de Rohan Episcopo Argentoratensi: Ut fideles populi ipsius ditioni subjecti, etc. Ut in ea dioecesis tuae parte, quae Austriacae ditioni subjecitur. Archiepiscopo Pragensi: Ut fideles populi ipsius ditioni subjecti, etc. Ut in ista civitate ac in iis dioecesis tuae locis qui Austriacae ditioni subsunt.

Vicario capitulari ecclesiae metropolitanae Strigonensis, Vicario capitulari ecclesiae cathedralis Syrmicensis, Vicario capitulari ecclesiae cathedralis Tornacensis, Vicario capitulari ecclesiae cathedralis Namurcensis, Vicario capitulari ecclesiae cathedralis Gandavensis. Ut fideles populi istius civitatis et dioecesis, etc. Ut in ista civitate ac dioecesi N. Austriacae ditioni subjectis, etc.

CXLV.

VENERABILI FRATRI

BERNARDINO ARCHIEPISCOPO DAMASCENO,

NOSTRO ET APOSTOLICÆ SEDIS

APUD CHRISTIANISSIMUM REGEM ORDINARIO NUNTIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 17 julii 1771.

Venerabilis, etc. Propinquat jam tempus, venerabilis frater, quo dilectissima in Christo filia nostra Aloysia Maria, regia Galliarum principissa, completo sui tyrocinii anno solemniter per religiosam professionem vota in isto S. Dionysii Carmelitarum virginum monasterio nuncupabit. Qua quidem actione perfungi majorem ipsa in modum exoptat, mirificum exhibitura constantiae suae in contemptu mundi ac in Christi sponsi conjunctione documentum. Illa profecto die erit, ut in regia virgine solida atque invicta virtus et sapientia triumphare, ac pompis omnibus longe antefereendum verae gloriae decus praeseferre videatur. Illam ipsam Nos diem exornare maxime atque illustrare, quantum in Nobis est, cupimus, omnemque proinde decoris ac splendoris cumulum pontificio nostro nomine, cum praesentes ipsi esse nequeamus, adjungere. Quapropter praeterito quemadmodum anno in sacri habitus suscipiendi celebritate fecimus, idem nunc etiam summo atque incredibili studio praestamus; teque, venerabilis frater, hisce literis nostris specialiter deputamus ad excipiendam in manus tuas, religiosam, quam eadem dilectissima in Christo filia nostra emissura erit, votorum professionem,

atque ita destinamus ut in ea peragenda caeremonia nostras prorsus vices agere te nostroque nomine munus id obire velimus; ut scilicet, quoad fieri potest, major et devotionis et dignitatis fiat accessio, et Nos ipsi ejus actionis partem aliquam habere Nobis videamur, qui maximam habemus laetitiae, quam cum ipsa ejusdem amantissimo parente carissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum Regi Christianissimo, plane dividimus.

Atque ut ad sacram celebritatem sacrum etiam munus afferamus, spirituales thesauri largitione commune istius praesertim ordinis gaudium multo uberius reddere et cumulatus statuimus. Itaque, quo die solemnia religionis vota in tuas manus regia Galliarum principissa emittet, plenariam indulgentiam tam ipsi quam omnibus ejus monasterii monialibus concedimus, ac eandem etiam extendimus ad caeteras quae per totam sunt Galliam Carmelitas excalceatas virgines, et praeterea ad moniales monasterii Nannetensis de Calvario nuncupati, pro quibus id a Nobis vehementer postulat dilectissima in Christo filia nostra Victoria regia Galliarum principissa, quae easdem patrocinio suo tuetur ac fovet. Et quo adhuc magis in tanta pietatis opportunitate liberales simus, tibi, venerabilis frater, facultatem imperitur ut ejusdem plenariae indulgentiae salutare munus iis itidem conferas religiosis communitatibus et personis quae tanta regiae virginis virtute captae ac ad sua devotionis studia caeteris conjungendae inflammatae id ipsum a te innixe petent ac flagitabunt. In quo tamen illud cavere debes, ne quid in tanta dispensatione profusius multo quam par sit ac irregularius factum esse videri possit. Illis igitur omnibus rite confessis ac sacra communione refectis ferventissimas eo die preces ad Deum faciendas injungimus pro catholicae ecclesiae exaltatione, pro carissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum Rege christianissimo, ejusque liberis, universaque regia domo, regnoque florentissimo, ac potissimum pro tanti gaudii auctrice, quae se Christo sponso ita devovet ut suam vitam omnem in eo abscondat ac ejus unicae fidei potestatique committat. Quibus igitur hanc plenariam indulgentiam benigne concedimus, eandem tibi mandamus, venerabilis frater, pro tua diligentia facias in omnium notitiam mature pervenire. Ac in nostrae pontificiae benevolentiae pignus apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 17 julii 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CXLVI.

VENERABILI FRATRI

BERNARDINO ARCHIEPISCOPO DAMASCENO,

NOSTRO ET APOSTOLICÆ SEDIS

APUD CHRISTIANISSIMUM REGEM ORDINARIO NUNTIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 17 julii 1771.

Venerabilis, etc. Dedimus alias ad te, venerabilis frater, hac ipsa die litteras nostras, quibus plenariam indulgentiam benigne concedi a Nobis declaravimus Carmelitis excalceatis monialibus, aliisque nonnullis seu communitatibus seu personis pro eo die, quo dilectissima in Christo filia nostra Aloysia Maria regina Galliarum principissa sollemnia religiosae professionis vota in tuas manus emittet. Sed quoniam ex more Carmelitarum virginum alia votorum aliquot ante dies praecedet in Priorissae monasterii manus emissio, eum tamen sanctae tamque memorandae celebritatis diem minime praetercundum esse duximus quin clarum iidem ornatumque apostolica liberalitate redderemus. Eo itaque die tam ipsi regiae virgini quam caeteris omnibus ejusdem monasterii monialibus confessis ac sacra communione reffectis plenariam peccatorum indulgentiam concedimus ac impertimur, tibi, venerabilis frater, mandamus ut mature easdem de cumulado hujusmodi salutari munere ac etiam de paterno nostro erga ipsas luculentissimo animo facias certiores. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur: *Datum Romae, die 17 julii 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CXLVII.

VENERABILI FRATRI

ARSENIO ARCHIEPISCOPO MARONITARUM ALEPPI

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 julii 1771.

Venerabilis etc. Maximo sane dolore affecti fuimus, venerabilis frater, ex litteris tuis die XXII decembris anni praeteriti ad nos datis, quibus certiores Nos fecisti dissensionis ac discordiae quae inter te et venerabilem fratrem Josephum Stephanum patriarcham vestrum non sine plurima istius nationis offensione ac gravi etiam periculo intercedebat. At divino plane beneficio factum esse putamus ut eodem pene tempore intelligeremus ex dilecto filio Stephano Borgia nostrae congregationis de Propaganda Fide secretario, ad quem recentiores tuae pervenerunt litterae, reconciliatam esse gratiam, ac fraternam plane, qua invicem esse debetis, concordiam inter vos restitutam. Quantum igitur molestiae ex illo vestro dissidio antea ceperamus, tantum porro laetitiae in patrum cor nostrum ex hac inita inter vos consensione promanavit. Te igitur ac patriarcham vestrum, quorum causa moerebamus, cum nunc hujus nostri gaudii esse videamus auctores, eo luculentiori pontificia benevolentia complectimur ac plurima etiam commendatione ac laude cumulamur, utpote qui non tam susceptae contentionis quam officii vestri, evangelicae caritatis et commissi vobis gregis utilitatis memores esse voluistis. Quapropter quod reliquum est, venerabilis frater, etsi minime Nobis dubium esse possit quin ullis amplius controversiis dirumpenda unquam sit hujusmodi vestrorum animorum conjunctio, tamen tam egregie comparatos vos apostolica etiam hortatione nostra magis magisque incendi cupimus, ut eximia quadam perpetuaque consensionis atque amoris aemulatione inter vos imposterum contendatis, eoque ipso declaretis unanime in vobis esse vineae Domini excolendae ac omnibus virtutis ac sanctitatis exemplis exornandae studium. Quod vero ad Nos pertinet, illud sane accuratissime praestabimus, ne unquam sitis paternae nostrae erga vos, vestramque nationem caritatis fructus desideraturi. Atque id ipsum tibi quo magis persuadeas, confirmamus apostolica benedictione, quam in nostrae voluntatis pignus fraternitati tuae ejusque fidei com-

missis populis peramanter impertimur. *Datum Romae, etc.
die 20 julii 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CXLVIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 24 julii 1771.

Carissime, etc. Nuper significavit Nobis dilectus filius Brunati agens imperialis tuus, gratissimum fore augustae Majestati Tuae, si nostra auctoritate curaremus ut transmitteretur ad te aqua quaedam quam vulnerariam vocant, cujus hic mirae feruntur curationes, una cum descriptione adhuc vulgo incogniti eandem conficiendi artificii. Nihil Nobis potius atque antiquius fuit quam obsequi Majestati Tuae, atque hunc etiam capere locum declarandi tibi quam cupidi atque alacres simus eximiam. qua in te ferimur, paternam voluntatem ac singularia studia nostra tibi comprobandi. Statim itaque et aquam illam rite confici ab ipso artificii inventore mandavimus, quam ab eodem dilecto filio in capsula transmissam accipies; et praeterea libellum conscribi jussimus, in quo capta a peritis experimenta referuntur, et res ipsae ex quibus medicamentum componitur ac elaborandi ratio continetur. Eum libellum cum hisce nostris reddet Majestati Tuae venerabilis frater Antonius Eugenius archiepiscopus Ephesinus, Noster et apostolicae Sedis apud te ordinarius nuncius, atque is etiam quam prolixo ac luculento animo gratificemur tibi, coram pro suo munere confirmabit. Cupimus sane, carissime in Christo fili noster, atque adeo etiam confidimus fore ut hinc plurima ad publicam populorum utilitatem fiat accessio, quo scilicet tua studia praeclare collocata scimus, tantaeque potestatis usum praecipue esse conversum. Ad hoc optimum, sapientissimum regium consilium tuum aliquam Nos conferre potuisse partem, id vero Nobis erit jucundissimum. Hac proinde causa ultro in animum inducimus ut illius medicinae auctorem, qui nunc in custodia capitalis criminis reus detinetur, a poena mortis eximamus. Quod tanto libentius a Nobis fiet, quanto gratius futurum esse arbitramur tibi, quem cum ejusdem artificii

cognoscendi ceperit desiderium, cognitum fuisse postmodo fortasse delectabit. Reliquum est, carissime in Christo fili noster, ut te etiam atque etiam obsecremus, illud maxime tibi persuasum esse velis, flagrare Nos immensa ac summa erga te paterni amoris et caritatis magnitudine, nihilque ardentiore studio a Deo O. M. precari quam ut ipse incoepa tua fortunet omnia, utque virtutem, felicitatem ac gloriam tuam faciat ad ecclesiae catholicae incrementum et ad nostrum et apostolicae hujus Sedis gaudium redundare. Quae ut nostra auspiciatiora sint vota, apostolicam benedictionem augustae Majestati Tuae intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, 24 julii 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CXLIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO,
CLEMENS PAPÆ XIV.

Romae, 1 augusti 1771.

Carissime, etc. Accepimus humanissimas regiae Majestatis Tuae litteras, quibus plane pro tua erga Nos singulari pietate exples sumum illud desiderium quo flagramus, ut Hispaniarum Infantem, primum nepotem tuum, quem exoptatissimo partu dilectissimae in Christo filiae nostrae Aloysiae Mariae principissae Asturiarum nurus tuae brevi genitum iri confidimus, Nos ipsi in sacra regeneratione suscipere ac in illa tanta celebritate patrini munus sustinere possimus. Respondes ipse optatis his Nostris, ac tam abunde respondes ut multo cumulatius nostrum gaudium reddas dum in ejus officii perfunctione socium te Nobis exhibes, unaque cupis ut ambo operam nostram in illa susceptione conferamus. Mirum sane est, carissimo in Christo fili noster, quanta ad nostram jucunditatem ex ista societate tua fiat accessio, cum multo adhuc conjunctiorem vobiscum necessitudinem nostram inde exituram inde intelligamus. Quod quidem mirifice consentit cum singulari atque immensa, qua erga te tuamque regiam domum sumus, paterna caritate, quae novis hujusmodi mutui amoris causis adhuc magis excrecit atque illustratur. Dum tu igitur de praedecessorum tuorum more filii tui

futurum in amplissimis regnis successorem iu Baptismo Nobiscum suscepturus es, ac ad avi nomen patrini personam adiungens, deinde sanctissimis religionis ac virtutum praeceptis atque exemplis ad praeclare regnandum informaturus, Nos nostras etiam agemus partes, ac eundem una tecum suscipientes eo nimis impensissimo officio patrini munus obire curabimus, ut eximii paterni animi in eum studia omnia conferamus, neque desistamus unquam Deum Opt. Max. pro ejus incolumitate, felicitate, veraque ac solida gloria deprecari. Vehementer itaque tibi persuasum esse cupimus summas idcirco per Nos haberi Majestati Tuae atque agi gratias, ac eum in modum excipi a Nobis ejus tuae societatis communionem, ut nihil illa vel ad celebritatis decus, vel ad laetitiae nostrae cumulum illustrius atque amplius esse possit. Illud tantummodo defuturum videmus ad nostri gaudii summam, quod Nos ipsi coram interesse ac nostra per Nos fungi parte longissimis locorum intervallis impedimur; solabimur tamen absentiam hanc optima qua licebit ratione, cum parati sumus illi vices nostras demandare quem ipse delegeris tibi gratum fore significaveris, qui scilicet per se ipsum etiam efficere possit acceptissimum tibi ut sit quod nostro nomine praestaturus est munus. Quod reliquum est, quodque ipse maxime postulas a Nobis, assiduis a Deo precibus petimus ut felicissimum nostris hujusmodi votis det exitum: atque paulo post quam tuae illae Nobis jucundissimae redditae essent litterae, cum advenisset dies Jacobo Apostolo praecipuo Hispaniarum patrono sacer, perreximus ad nostram sanctorum XII Apostolorum basilicam, ibique ad altare in quo pretiosus beati Jacobi sanguis expositus erat, sacrum fecimus, idque ipsum pro hac impetranda communi felicitate Deo Patri offerentes, Apostolum illum quanto potuimus animi ardore adhibere adiutorem ac deprecatorem contendimus. Ad hujusmodi opportunissima, quae ex nostris ad Deum votis proficisci pro te tuisque possunt, praesidia, apostolicae benedictionis salutare munus adjungimus, quod tibi, carissime in Christo fili noster, omnique regiae dilectissimae Nobis in Christo familiae intimo paterni cordi sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, die prima augusti 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CL.

DILECTO FILIO

DESMARAIS, CANONICO REGULARI

ORDINIS SANCTISSIMÆ TRINITATIS REDEMPTIONIS CAPTIVORUM,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 7 augusti 1771.

Dilecte, etc. Accepimus litteras tuas pietatis in Nos ac observantiae plenissimas, una cum libello elegantissimis typis impresso, in quo Jeremiae questus patriae excidium lugentis, gallicis versibus expressisti. Operam tuam praeclare positam a te esse arbitramur in eo vertendo divino vate, cujus sublimitatem assequendi etsi nulla spes esse cuiquam possit, secutum tamen fuisse ac propius, quoad fieri potest, accessisse in maxima debet laude numerari. Quare id ipsum a te et susceptum et ad exitum perductum esse vehementer tibi gratulamur, neque minus tuum de religionis rebus studium quam excultissimum in pangendis versibus ingenium agnoscimus. Itaque munus hoc tuum eo a Nobis excipi animo tibi persuade quo tu maxime velis, nostramque hac etiam de causa plurimam esse erga te benevolentiam, cujus tibi fructus praesto semper pro opportunitate fore pollicemur. Qua igitur eximia caritate erga universum vestrum ordinem, ut nosti, sumus, ejusdem non mediocrem in te derivari partem, qui laboribus tuis ipsius augere splendorem studes, ex apostolica etiam benedictione capere potes argumentum, quam tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 7 augusti 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLI.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

ALOYSIÆ MARIÆ REGIÆ GALLIARUM PRINCIPISSÆ

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 augusti 1771.

Dilectissima, etc. Appropinquat jam dies inter ceteros omnes tibi laetus ac faustus, quo editis solemnibus religionis votis castissimas cum Christo sponso nuptias celebratis, eique actiones tuas omnes, spes, desideria, vitae denique totius cursum certissima animi tui devotione consecrabis. Majorem in modum gavisi sumus, dilectissima in Christo filia nostra, tibi gratulati, cum primum hujus seculi detecta vanitate atque abdicatis regalibus pompis. in sacram istam Carmelitarum virginum domum secederes, ibique religioso assumpto habitu sanctissimae vitae tirocinium poneres; nunc vero immensa quadam ratione auctum est id nostrum et cumulatum gaudium ex hac tua quam illo die publice profitebaris suscepti consilii constantia. Maximas quidem ac summas Deo ipsi nos gratias reddimus, qui te a regalis aulae deliciis segregatam mirifico vocationis exemplo sibi conjunxerit, eoque singularius esse hoc divinum in te beneficium agnoscimus, quo amplioris eras antea in hoc seculo dignitatis, opum ac splendoris gradu constituta, animusque nunc tuus flagrantioribus religionis, humilitatis, caritatis studiis exardescit. Euge itaque, dilectissima in Christo filia nostra, illum diem tibi splendissimum futurum puta ac omnibus triumphis pulchriorem, quo caelesti gratiae obsecuta, Deo te penitus in potestatem trades, vitamque tuam solemnibus votorum nuncupatione illius fidei voluntatique dicabis atque obstrings. Utinam nos illi celebritati interesse, tuique tam excellentis operis non solum testes esse possemus, sed etiam apostolicas in tanta actione praestare partes, tuaque quae emissura es vota in nostras manus excipere! At desiderium hoc nostrum ea qua maxime possumus ratione solamur, nostrasque has vices demandamus venerabili fratri Bernardino archiepiscopo Damasceno. ordinario nostro nuncio, qui quod ante in tua religiosi habitus susceptione obivit, munus idem etiam nunc in sacra professione nostro nomine sustinebit; quoque ornatiorem adhuc laetiolemque cum

diem reddamus, ex Ecclesiae thesauro isthic ab eo concedendas ex apostolica auctoritate indulgentias depromimus. Sed paternam hanc eximiam erga te caritatem adhuc magis tibi declarandam suscipimus alia cupiditate nostra, ut scilicet luculentior in dies semper de te laetandi Deoque gratias agendi causam habeamus. Immenso sane efferemur gaudio quotiescumque in eo quem inchoasti cursu quotidie a te, Deo aspirante, profici cognoscemus, illustrioremque semper existere vitam tuam omnium virtutum ac praesertim evangelicae humilitatis exemplis. Nihil tibi ipsi, dilectissima in Christo filia nostra, sed Deo accepta referre debes omnia, quantumque illius confidere benignitate, tantum viribus tuis diffidere, nullis propriis inniti meritis, sed divina sustentari ac valere gratia, timere de humana infirmitate, in eo omnia posse qui te confortat, ejus idcirco, qui omnis sanctitatis fons est, opem semper ac praesidium implorare.

Ab hac intima animi tui persuasione facile etiam exterior humilitatis species consequetur; in humilitate porro ipsa ultimas radices aget caritas, ac omnium virtutum fructus proferet uberimos. Quae non monendi aut hortandi tui gratia Nos dicimus, cum necesse id esse non putemus, sed illud quod Deo vocante suscipis sanctissimum vitae institutum tibi magis magisque commendandi. Reliquum est, dilectissima in Christo filia nostra, ut praecipue illud tibi curae sit, quo gratissimam semper te praestes ei cui plurimum debes, optime scilicet de te merito tuique amantissimo parenti tuo, ac in tuis precibus summo studio incolumitatem ipsi veramque ac perpetuam felicitatem a Deo postulare non desistas, illique florentissimum ejus regnum, liberos omnemque regiam familiam commendare. Pro nostra summa itidem caritate id vehementer a te ac jure flagitamus, ut Nobis etiam, alteri scilicet parenti in Christo tuo, propitium reddere contendas Deum, eumque pro commissa nostrae sollicitudini Ecclesia assidue deprecetur, pro qua multo nunc studiosior esse debes, cum eidem facta sis quodammodo multo conjunctior. Illud invicem tibi persuade, Nos Deum O. M. nunquam precari intermissuros, ut suscepta a te consilia novis virtutum ac sanctitatis incrementis comprobet. Ac in eximiae nostrae erga te paternae voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilectissima in Christo filia nostra, ac universo tuo Carmelitarum ordini, intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 14 augusti 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

CLII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 augusti 1771.

Carissime, etc. Ullis plane verbis explicare non valemus intimam animi nostri jucunditatem quam percipimus quotiescumque de dilectissima in Christo filia nostra Aloysia Maria regia Galliarum principissa, tua item per carnem filiam cogitamus, quod quidem assidue facimus, semperque nobis obversatur ante oculos clarissimum illud virtutis, religionis ac sanctitatis exemplum, quod et hoc maxime ornat seculum nostrum, et ad posteros illustre ac prae ceteris memorandum transmittitur. Nunc vero cum propiorem jam videamus illum diem quo ipsa, exacto sacri tirocinii anno, Christo sponso solemnibus se votis obstringet, incredibile sane est, carissime in Christo fili noster, quantum in Nobis exuberet gaudium, quantoque incendamur desiderio laetitiam hanc nostram tecum communicandi, ac iterum, quemadmodum antea fecimus, summa atque immensa tibi gratulationis ac laudationis officia persolvendi. Te enim eximiae illae laetandi causae propius attingunt, qui tuam amantissimam sobolem intueris tam singularibus divinae gratiae donis cumulatam, ac plurimam ipse habes in eximio isto facto partem, cum divinis consiliis rationes tuas omnes posthabere volueris. Quamquam quid vel tuis vel tuae regiae domus atque amplissimi regni rationibus, opportunius esse unquam potest quam illius quae vestrum studiosissima sit, Deoque ipsi acceptissima assiduorum precum subsidio communiri? Mirifice itaque in eo et religionis et sapientiae tuae laudes elucent, teque idcirco optimos esse divinae benignitatis fructus et privatim et publice reportaturum certissime confidimus. Cum igitur maximam inde ad laudem ac felicitatem tuam fieri accessionem intelligamus, quanto possumus animi nostri studio etiam atque etiam tibi gratulamur, unaque in communionem quamdam accedimus paternae jucunditatis tuae, ac nostro etiam jure plurimam ejusdem Nos ipsi Nobis partem arrogamus. Majorem enim cum dilectissima in Christo filia nostra

necessitudinem Nobis tum intercessuram videmus; cujus ut potiores etiam existerent causae, adesse Nos ipsi ac praeesse tantae celebritati cuperemus, atque excipere in manus nostras quae solemnitas erit vota religionis emissura. Huic cupiditati nostrae mirificus accedit stimulus ex illa cogitatione, quod te, carissime in Christo fili noster, tum alloqui, te complecti, tibi coram nostra de te tuisque omnibus studia, tibi paternum hunc animum ac pontificiae caritatis magnitudinem vultu ipso atque oculis emicantem expromere, atque invicem praesentibus religionis, in nos pietatis atque humanitatis tuae clarissimis indiciis delectari liceret. Sed hoc non nisi optare ac fingere etiam Nobis ad solatium possumus; illud vero etsi absentes legitima quadam ratione praestabimus. Delegimus enim venerabilem fratrem Bernardinum archiepiscopum Damascenum, nostrum apud te ordinarium nuncium, qui vices nostras peragat, eumque nostris in forma Brevis litteris specialiter ad hoc deputare ac destinare voluimus, quemadmodum antea fecimus, cum eidem in sacrae vestitionis caeremoniis fungendi nostris partibus munus mandaremus. Quod igitur acceptissimum Majestati tuae tunc fuisse scimus, facile Nobis persuademus id nunc etiam multo magis gratum fore, cum in hac tam eximii operis perfectione virtutis ac sanctitatis species futura sit absolutior. A te igitur vehementer petimus ut hanc pie atque amanter, ut soles, excipias voluntatem nostram, eoque pacto des operam ut in hac parte minimum de nostra jucunditate per absentiam detractum esse experiamur, ac abunde per te satisfactum laetemur egregiae ac summae caritati qua te tuamque regiam domum prosequimur, in cujus uberius argumentum apostolicam benedictionem caelestium omnium benedictionem auspiciem Majestati tuae, tuisque omnibus regiis liberis intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 14 augusti 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLIII.

DILECTO FILIO

JOANNI GODEFREDO KAUFMANN,

FACULTATIS THEOLOGICÆ COLONIENSIS DECANO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 17 augusti 1771.

Dilecte, etc. Vehementer gaudemus et primam editionem Apologetici contra Febronium tui probatam publice fuisse ac facile distractam, et nunc alterum a te emendatiorem atque auctiorem curatam esse. Ejus exemplum a te Nobis transmissum eo Nos exceperimus animo quo tu maxime velis: pontificiæ scilicet erga te benevolentia ac existimationis plenissimo. Probamus sane, dilecte fili, ac plurimum commendamus tua hæc studia, quæ tanta cum pietate ac doctrina in tuendis apostolicæ Sedis juribus impendis, atque etiam te hortamur ut quotidie exorientes hoc tempore in Ecclesia ejusmodi novitates pergas audacter, ut jam te facturum Deo juvante polliceris insectari. Praeter enim quam quod optimam causam propugnare ac pro veritate decertare maxima semper in laude positum fuit, augebis etiam majorem in modum merita de Nobis tua, atque illam, quam de sancta hac Sede praeclare jam inisti, erga te gratiam cumulabis. Interim paratissimos pro opportunitate fore omnes nostræ erga te paternæ caritatis fructus ut tibi magis persuadeas, certissimum habe pignus in apostolica benedictione, quam tibi, dilecte fili, ac isti academiae vestrae, cujus plurimam rationem habemus, peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 17 augusti 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLIV.

VENERABILI FRATRI

JOSEPHO PATRIARCHÆ CHALDÆORUM.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 24 augusti 1771.

Venerabilis, etc. Tua gratulationis officia fuere Nobis jucundissima, venerabilis frater, cum exinde animum tuum Nobiscum in spiritus unitate conjunctum egregio in Ecclesiam studio atque in apostolicam. Sedem pietatis ac observantiae sensu affici videamus. Nos quidem gravissimum subire summi pontificatus onus etsi impares, Deo tamen volente non detrectavimus, in eum conjicientes spes nostras assiduisque precibus ipsum obsecrantes ut det Nobis sedium suarum assistricem sapientiam, quae Nobiscum sit ac pro sua Ecclesia regenda tuendaque Nobiscum laboret. Qua sane in fiducia eo confirmamur magis, quo plura fidelium vota pro Nobis ad Deum fundi cognoscimus. Id cum tu etiam, venerabilis frater, cum commisso tibi populo pie studioseque praestiteris ac praestare pro tua religione non intermittas, maximum hoc exhibes Nobisque opportunissimum tuae in Nos devotionis argumentum, quo nostrae de tuo isthic tuorumque statu paternae sollicitudini respondes, majoremque in modum auges nostram erga te benevolentiam: cujus tibi fructus paratissimos semper in Nobis pro opportunitate ac facultate nostra futuros ut magis tibi persuadeas, apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, ac omnibus fidei tuae concreditae populis peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 24 augusti 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 augusti 1771.

Carissime, etc. Quamquam Nobis perspectissimus erat egregius animus quo Majestas Tua esset exceptura ordinis Sancti Rufi unionem ordini Sancti Lazari per Nos factam, et quam grata tibi esset futura singularis nostra de te deque religione tua in ea universa re sancte pieque gerenda fiducia, de quo etiam dilectum filium nostro Joachinum S. R. E. cardinalem de Bernis, qui sensus nostros praeclare novit, certiore te fecisse non dubitabamus; tamen id ipsum tam luculenter tamque benevole humanissimis litteris tuis significari Nobis fuit jucundissimum. Ad hanc jucunditatem nostram mirifica facta est accessio litteris dilectissimi in Christo filii nostri Ludovici augusti Galliarum Delphini nepotis tui, quibus praeclaros suos ac tuae pietati consentaneos sensus late Nobis explicat, suamque accuratam in hac re operam ac fidem prolixè pollicetur. Nos quidem, excellenti hoc tuo, tuumque exemplar eximie referentis nepotis tui in sacras res studio freti, non solum speramus eo Sancti Lazari ordini attributos redditus ad Dei gloriam praecipue et ad pauperum utilitatem cessuros, sed uberrimos quosque pro rerum opportunitate religioni atque Ecclesiae fructus, praesidia atque ornamenta a vobis numquam defutura confidimus. Supervacaneum omnino est, carissime in Christo fili noster, ut nostram invicem studiosissimam voluntatem nostrisque in te amoris magnitudinem tibi pluribus declaremus. Verum ita universim te existimare cupimus nihil esse quod ad tuam atque regiae domus incolumitatem et gloriam, quod ad regni tranquillitatem atque incrementum pertineat, in quo non libentissime omnem nostram atque Apostolicae Sedis curam atque operam conferamus, omnique tua ac tuorum felicitate perinde ac nostra laetemur. Ac in summae paternae, qua te complectimur, caritatis pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuae regisque liberis ac universae domui amantissime imper-

timur. *Datum Romae, etc., die 28 augusti 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLVI.

CLEMENS PAPA XIV.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM

Romae, 13 augusti 1771.

Omniū salutī paterna caritate intenti, sacra interdum loca spiritualibus indulgentiarum muneribus decoramus, ut inde fidelium defunctorum animae D. N. J. C. ejusque Sanctorum suffragia meritorum consequi, et illis adjutae a purgatorii poenis ad aeternam salutem per Dei misericordiam perducī valeant. Supplicationibus itaque dilecti filii nobilis viri marchionis de Pombal, Regis Fidelissimi secretario status, Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, volentes cappellam publicam in suo feudo de OEyras positam et in ea unum altare ab ordinario loci designandum speciali dono illustrare, auctoritate Nobis a Deo tradita ac de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, ut quotiescumque diebus tribus cujuslibet hebdomadae, ab ipso loci ordinario pariter designandis, sacerdos aliquis secularis vel cujusvis ordinarius congregationis et instituti regularis sacrosanctum Missae sacrificium pro anima cujuscumque Christi fidelis quae Deo in caritate conjuncta ab hac luce migraverit ad supradictum altare celebrabit, anima ipsa de thesauro Ecclesiae per modum suffragii indulgentiam consequatur; ita ut ejusdem D. N. Jesu Christi ac beatissimae Virginis Mariae, Sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a purgatorii poenis liberetur, concedimus et indulgemus. Id contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque praesentibus perpetuis futuris temporibus valituris. *Datum Romae, etc., die 31 augusti 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLVII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO
 MARCHIONI DE POMBAL,
 REGIS FIDELISSIMI SECRETARIO STATUS,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 31 augusti 1771.

Dilecte, etc. Nihil singulari nostrae erga te benevolentiae opportunius est, dilecte fili nobilis vir, quam novis argumentis eandem testari et confirmare posse, atque haec eo nobis jucundiora accidunt quo magis animi tui pietati ac devotioni nituntur. Cum igitur nobis exposueris pictam effigiem santi Josephi de Cupertino seraphici nostri ordinis confessoris, quam a Nobis benedictam ac indulgentiis auctam pridem dilecto filio nobili viro commendatori de Almada fidelissimi Regis apud Nos ministro plenipotentiaro dono dederamus, tibi ab eodem muneri transmissam esse, pergratum primum Nobis fuit sacrum id nostri amoris monumentum ad te pervenisse ac penes te esse perpetuo mansurum; libentissime porro, quemadmodum a Nobis pro tua religione postulas, non solum renovamus largitatem Nostram, sed eam magis extendimus et cumulamus. Proinde quoties confessus ipse ac sacra communione refectus ante eandem imaginem rite oraveris, toties plenariam peccatorum indulgentiam ut lucreris apostolica nostra auctoritate tibi, dilecte fili nobilis vir, benigne concedimus ac impertimur, ac praeterea ipsam hanc gratiam ad omnem etiam nobilem familiam tuam tuosque in perpetuum descendentes eadem nostra potestate extendimus ac largimur. Eo enim pio ac perenni paternae nostrae caritatis pignore volumus apud te tuosque semper tuorum de Nobis meritorum, nostraeque invicem erga te gratae voluntatis memoriam remanere. Fruere itaque, dilectissime fili nobilis vir, hoc apostolicae benignitatis fructu, ac in tuis ante eam effigiem precibus praecipue da operam ut commendatiorem Deo facias Ecclesiam suam, Nosque ipsos etiam, qui te tantopere diligimus tibi laeta semper ac fausta a Domino precamur omnia; quorum auspiciem apostolicam benedictionem nobilitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 31 augusti 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLVIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO
CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 5 septembris 1771.

Carissime, etc. Quando a Nobis postulas, carissime in Christo fili noster, de novo equitum ordine instituendo constitutionem seu bullam, neque tam secreto neque tam cito confici potest quam tu Nosque vellemus. Per multorum enim manus antequam expediretur transire, de quorum omnium silentii fide certi esse non possumus, et eas res continere deberet de quibus maturo prius consilio a Nobis deliberari necesse est. Proinde hanc aliam gerendi tibi morem ineundam nunc esse viam necessario duximus, ut conficerentur eae nostrae in forma Brevis litterae, quae ad perpetuam rei memoriam inscribuntur, quaeque omnem vim habeant ad illum novum ordinem instituendum, eaque comprehendant omnia quae interim ad ejus foundationis rationem pertinent, citoque pariter ac secreto conficiantur et ad Majestatem Tuam transmittantur. Eas igitur hisce nostris conjunctas ad te mittimus, ac valde confidimus gratam tibi futuram esse nostram hanc tuo desiderio eum in modum obsequendi industriam. Deo porro juvante et communibus votis de secundissimo illo die novus Caroli III equitum ordo publice institutus fuerit, operam tamen dabimus ut illa conscribatur ac expediat bulla, quod tum percommode fieri poterit, cum scilicet antea deliberatum ac constitutum inter nos fuerit quibus ille possit vigere legibus, quibus Sedis apostolicae privilegiis ornari, ut majus inde possit pietatis, religionis ac divinae gloriae incrementum existere. Vehementer sane gaudemus, carissime in Christo fili noster, tua hujusmodi pia, magnanima ac regia plane teque digna studia nostra Nos auctoritate provehere, ac tam apto praesertim tempore, quo summum a Deo percepturus es beneficium, hanc etiam conferre partem nostram ad illum diem omnibus Hispaniae regnis faustissimum, novis honorum, laetitiae ac pietatis accessionibus illustrandum. Quod reliquum est, eximia ac summa omnia tibi paternae caritatis atque amoris offi-

cia deferentes, apostolicam benedictionem, ejus praecipue quam expectamus felicitatis auspicem Majestati Tuae, omniique regiae familiae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 5 septembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLIX.

CLEMENS PAPA XIV.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM

Romae, 5 septembris 1771.

Gratissimo semper animo recolens perpetua atque immensa, quae a Deo accepit ac in dies accipit, beneficia carissimus in Christo filius noster Carolus Hispaniarum rex catholicus, ac mentem nunc cum summa expectatione intendens in felicissimum illum suoque regno auspicatissimum, qui brevi adfuturus est, diem quo regiam suam domum auctam novumque sibi successorem divina benignitate datum videat, nihil potius habet quam ut pro singulari sua pietate ac religione illustre aliquod vereque regium monumentum statuatur, quo omnia se accepta Deo referre, eamque praesertim felicitatem illius clementia in se cumulatam agnoscere, non praesentibus solum testatur, sed posteris etiam sacra ac perenni significatione noscendum memorandumque transmittet. Itaque, praeter caetera quae bonorum omnium auctori persolvit ac persoluturus est Deo, pro sui animi magnitudine novum decrevit regium equitum ordinem instituere sub suo Caroli III nomine, et sub auspicio et tutela Immaculatae Virginis Mariae, erga cujus conceptionem cum omni inclita Hispana natione peculiari semper devotionis sensu affectus fuit ac inflammatus. Praeclarum hoc consilium suum cum exponi Nobis fecerit idem carissimus in Christo filius noster, regiae non solum pietati consentaneum, sed et augendis virtutum in Hispana nobilitate studiis opportunissimum, mirifice Nos excitavit ut et gratum Nobis eum sacrum ordinem futurum declarem, et consensum, approbationem nostram atque apostolicae auctoritatis robur adjungeremus, quo stabilior atque auctior ipse ordo per Nos esse possit ac pietatis accessione ornatio. Nos igitur, pro summa illa qua erga Regiam Majestatem

sumus paterna caritate, omnibus ejus gloriæ, decorum ac utilitatum rationibus vehementer intenti, propensique ad ea cuncta quaecumque praesertim ad Dei cultum regnique splendorem provehendum decernit, primum voluntatem de illo instituendo ordine suam majorem in modum commendamus ac probamus, ordinemque eum ipsum ita confirmamus, ut ad eundem magis stabiliendum illustrandumque omnia apostolicae Sedis praesidia atque ornamenta, quantum fas est, conferre parati simus. Quapropter, quemadmodum postulat Majestas Tua, concedimus et indulgemus ut, adhibito virorum ecclesiasticorum consilio, percipi possit quotannis atque in hunc ordinem converti dimidia vel tertia pars fructuum commendarum quae porro vacaturae sunt quatuor militarium ordinum, nempe S. Lazari, Calatravae, Alcantarae et Montosae, aliqua itidem pars fructuum ex mitris et iis episcopalibus qui ferendo oneri pares esse sine ullo curae animarum, divini cultus, subsidii pauperum detrimento valeant, donec ad eam summam perventum fuerit ex qua redditus annui quindecies centenum millium realium confici possint, ut ita et retineatur dignitas et necessarii ordini sumptus, et benemerentibus ac virtute praeditis in eodem ordine praemia suppetant. Plenariam praeterea peccatorum indulgentiam benigne largimur omnibus qui in eo ordine insigne acceperint, et qui confessi ac sacra communione refecti, Deumque pro S. Ecclesiae exaltatione rite fuerint deprecati, ac jurejurando, quod praestabunt ex formula, se ex animo obstrinxerint victuros se esse in fide catholica in eaque morituros, ac regi fidem, obsequium ac obedientiam semper accuratissime praestituros, neque quidquam in eum, in regiam domum regnumque, vel directe vel indirecte, a quo vel ipsa cogitatio ut a nefario et impio scelere avertenda est, unquam molituros. Eamdem demum plenariam indulgentiam largimur et concedimus omnibus ex eo ordine qui in ipso Conceptionis Beatae Mariae Virginis festo, quod ipsi praecipue ex instituto celebraturi erunt, vel in Ecclesia S. Francisci Matriti vulgo *il Grande*, vel cum rex ipse intererit, in regia Palatii cappella confessi pariter ac sacra communione refecti fuerint, Deumque rite et pro catholica Ecclesia, et pro regis regnique incolumitate oraverint. Atque hos quidem benignitatis apostolicae fructus, quos luculentissimo erga carissimum in Christo filium ejusque regium ordinem animo impertimur, pignus quoddam esse volumus eorum quae imposterum impertituri sumus, si ad divinam augendam gloriam, fovendamque virtutem ac religionem ordinis opportuna esse cognoscemus. In contrarium facientibus non obstantibus quibus-

cumque. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris, die 5 septembris 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

CLX.

VENERABILI FRATRI

DEMETRIO EPISCOPO GRÆCO MELCHITÆ DE GIBEL,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 7 septembris 1771.

Venerabilis, etc. Minime serum Nobis videtur esse illud gratulationis officium quod a studiosissimo hujus sanctae Sedis ple-noque fidei ac observantiae in Nos animo profectum sit. Jucundissimae idcirco Nobis fuerunt litterae tuae, venerabilis frater, quibus tuam in Nos pietatem tam luculenter declaras, confirmasque Nobis eam, qua inter Nos conjuncti sumus in Christo, caritatem. Ac praecipue confidimus fore ut tu cum commisso tibi populo numquam intermittas imbecillitatem nostram Domino commendare, eumque deprecari ut qui Nos Ecclesiam suam regere constituit, idem vires nostras sua ope ac praesidio roboret et communiat.

Aliqua etiam ex parte levatur ac minuitur sollicitudo nostra, cum impigram esse pastorem operam tuam, ac nunc maxime christianam isthuc rem divina ope provehi ac florere cognoscamus.

Quare, dum Nobis ipsis idcirco gratulamur, meritam tibi tribuimus laudem, teque in Domino ob tam praeclaras actiones tuas etiam atque etiam commendamus. Ac de proluxa erga te voluntate nostra uberius tibi perscribet dilectus filius Stephanus Borgia nostrae congregationis de Propaganda Fide secretarius, unaque certiore te faciet quo animo postulata tua exceperimus, quamque ad gratificandum tibi pro Dei gloria laboranti propensissimus. Nos praeterea, nunquam tibi pro opportunitate benevolentiae nostrae fructus defore pollicentes, apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 7 septembris 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXI.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO
PETRO LEOPOLDO ARCHIDUCI AUSTRIÆ,
ETRURIE SIBI SUBJECTÆ MAGNO DUCI,
CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 11 septembris 1771.

Dilectissime, etc. Cujus participes Nos facis lætitiæ tuæ quam in recenti ortu filii percepisti, eandem Nos intimo hausimus sensu, dilectissime in Christo fili noster, ut tibi plurimas idcirco gratias, perinde ac nostrum illud proprium esset gaudium, persolvamus. Vehementer enim nostra interest quidquid ad eam domum cujus tanta pars est in christiana republica stabiliendam magis augendamque pertinet. Cum illa itaque p̄ennem perpetuamque maximis ac gravissimis de causis esse cupiamus, amplificari nunc tuæ familiæ incremento hujusmodi spes nostras ita lætamur, ut non minus Nobis ipsis quam tibi unaque dilectissimæ in Christo filiae nostræ Mariæ Ludovicæ præstantissimæ conjugii tuæ, quod luculentissime facimus, gratulemur. Qua igitur singulari eximiaque pietate, amore, studio, existimatione universam domum tuam complectimur, hæc eadem paternæ caritatis officia extendimus in recentem hanc tuam sobolem, eique ab auspiciatissimo hoc initio ita felicem gloriosumque vitæ cursum omnem optamus ac precamur, ut semper potiores ex ejus regia indole et ex domesticarum amplissimarum virtutum imitatione lætandi causæ Nobis possint existere. Atque hæc vota nostra, ut rata esse et certiores eventus Dei benignitate sortiri valeant, prosequimur et cumulamus apostolica benedictione, quam in novam felicitatis auspiciū et in nostræ egregiæ caritatis pignus tibi tuæque regiae conjugii recensque nato filio ac toti dilectissimæ in Christo familiæ tuæ intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romæ, etc., die 11 septembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

LUDOVICO EUGENIO DUCI WIRTEMBERGENSI,

CLEMENS PAPA XIV,

Romae, 20 septembris 1771.

Dilecte, etc. Cum tuae Nobis redditae essent litterae, ex iisque cognosceremus quae animi tui facta esset per divinam gratiam commutatio, quo jam flagrares religionis studio, qua charitate Deo, qua fide Ecclesiae, qua Nobis sanctaeque huic sedi pietate adhaeresceres, tenere lacrimas prae gaudio non potuimus, dilecte fili nobilis vir, manusque atque oculos in coelum statim extollentes, divinae misericordiae magnitudinem agnovimus, quasque valuimus maximas pro immensa in te benignitate gratias Deo persolvimus. Summum enim in Nos ipsos ab eo collatum beneficium existimavimus, cum tam dilectum filium qui a paterna domo exierat, ejus luce perfusum, ejus dicto ad Nos revertentem recepissemus. Itaque jucundissimo te excipimus animo, te complectimur, tuo reditu curas nostras solamur, ac laetissimos Ecclesiae Nobisque hos esse prae ceteris reputamus dies. Ex hac jucunditate de te nostra vides profecto quam perpetuam eam Nobis perennemque esse cupiamus; proinde Deum ipsum magnopere obsecravimus ut, quam tibi mentem dedit, constantem propositique tenacem faxit, semperque magis cor tuum ad omnia persequenda christianae virtutis officia excitet atque inflammet. Id potissimum precati accuratissime sumus, dum acceptabilem ei hostiam offerremus, ipsumque id sacrum pro tuorum peccatorum expiatione, proque animae tuae salute ac in suscepto consilio stabilitate fecimus, atque imposterum etiam dum superstites erimus, certissime decrevimus, tibi pollicemur memores Nos semper tui in incruento peragendo Sacrificio esse futuros. Omnem sane Nos dabimus operam, quantum in Nobis est, ut divinam tibi perpetuam opem ac mansura semper subsidia eum in modum comparemus. Tu vero id age atque in eo praecipue insiste, ut quem adeo propitium hactenus expertus es, semper ejusdem bonitatem erga te provoces, ejusque fiducia susten-teris. Eam tamquam inexpugnabile scutum formidini illi quae animum tuum infirmitatis conscium demittit interdum ac deprimit audacter opponere necesse est, teque non jam in tua, sed

in divinae gratiae virtute confirmare. Suus est etiam ad salutem timor, ac plurimum debemus in ea operanda humanae naturae viribus diffidere. Sed praeclare proposita est Nobis Angelorum in mystica illa scala Jacob ascendentium ac descendantium imitatio. Spe nempe nostra ad Deum ascendimus, ac supra nos ipsos eo miserante ac juvante conamur: descendimus vero, cum ad humanam respicimus imbecillitatem, nihilque conatibus nostris efficere nos posse intelligimus. Dum ad sublimia ferimur inanis facile potest in animo obrepere nostri confidentia, qua existimemus nos aliquid esse cum nihil simus, ac ipsos nos seducamus. Ac tum profecto salutare afferendum adhibendumque timoris est remedium, ac illa temere se attollens cogitatio inopiae nostrae consideratione deprimenda. Revocandus contra est ille noster ad ima descensus, ne desperationis fines attingat, inque spem statim converti atque erigi debet animus divinaeque opis expectatione sustolli. Ascendendo itaque descendendoque, fiduciam timore, gaudium tristitia ita quodammodo moderabimur, ut sola nos in nostra humilitate divina sustentet, quae est super omnia opera ejus, miseratio. Haec fusius ad te perscribimus, dilecte fili nobilis vir, ut angorem tuum, quem de anteacta vita percipis, optima fidei speique divinae ratione temperemus. Neque porro in eo Nos tibi reipsa defuturi sumus, quod a Nobis summopere flagitas, ut aliquam tibi pro peccatis luendam poenitentiam praescribamus. Id tamen eo pacto praestandum esse a Nobis putamus ut non magis tibi quam paternae etiam nostrae de te caritate obsequamur. Proinde in Nos ipsos suscipimus eas quas tibi imposeremus temporales poenas, idque aequo animo ferre te jubemus, cum benigne ac misericorditer exceptum iri arbitremur a Deo, qui parentum in filios pietate delectatur, quidquid poenarum ac poenitentiae a Nobis erit pro te ultro subeundum. Illud vero tibi sponte alacriterque imponimus, quod tuo poenitendi Deumque placandi animo ac fovendae religioni pietatique tuae maxime opportunum esse judicamus: Auctoritate scilicet apostolica indulgemus tibi et benigne concedimus ut quotiescumque confessus ac sacra communione refectus Deumque rite precatus fueris, toties plenariam peccatorum indulgentiam consequi ac lucrari possis. Quam pontificiam liberalitatem nostram libentissime etiam extendimus ad dilectam in Christo filiam nobilem mulierem egregiam conjugem tuam, cujus precibus eximioque de te studio debere te post Deum illam ipsam animi voluntatisque tuae commutationem profiteris. Eam idcirco Nos singulari nostra caritate prosequimur ac omnibus paternae

pietatis muneribus cumulare parati sumus. Neque eodem benevolentiae nostrae fructu parvulas nunc tres filias tuas Deoque gratissimas expertes esse volumus pro eo tempore quo per humanae naturae conditionem ejusmodi peccatorum venia ac remissione indigebunt. Discant eae jam nunc illam in Nos pietatem quam tam prolixo in ipsas paterno animo promeremur. Minime jam de vobis dubitamus quin eo ipso die quo caelesti pabulo enutriti ardentiores vestras ad Deum fundetis ac acceptiores ipsi futuras preces, Ecclesiae, quae vos in sinu gerit, ac nostri praesertim memores sitis, qui talibus vestris ac fidelium omnium subsidiis quam opus habeamus, praeclare ipse intelligis. Nosti enim, dilecte fili nobilis vir, quae nunc quamque operosa in Nos incumbat moles, cui ferendae tantum abest ut pares esse possimus, ut nihil magis quam consilii atque operae nostrae tenuitatem infirmitatemque formidemus. Nos quidem, quantum in Nobis est, omnes curas in universas Ecclesiae Nobis commissae partes convertimus, ac dies noctesque cogitamus qua ratione tot undique ingruentibus occurramus ac medeamur malis. Doles de iis tu quidem pro ea qua in Ecclesiam es pietate, tuoque dolore Excitas magis atque inflammas sollicitudines nostras, quibus praeterquam quod opportunitates quasque non tam expectamus quam per Nos ipsos paramus ac struimus. praecipue Deum ipsum assiduis precibus ac lacrimis imploramus ut Nobis sui consilii sapientiae ac fortitudinis spiritum largiatur, quo tamquam armis instructi possimus ignea inimicorum tela restinguere, ac in tuenda promovendaque religione, pietate, virtute animarum incolumitati, ac divinae gloriae, quod unice cupimus ac debemus, inservire. Hoc praecipuum etiam esse tuae pietatis ac in Nos observantiae officium existima ut hujusmodi votis assidue insistas, quibus ad praeclarum christianae vitae specimen adjunctis, magis in dies cumulari in te uberrima divinae bonitatis incrementa senties. Nos invicem tibi veram animi in Deo pacem solidamque laudem ac felicitatem precantes, omnemque benevolentiam ac caritatem deferentes, nihil adeo exoptamus quam ut ejus reipsa declarandae, confirmandaeque habere magnum aliquem ac illustrem possimus locum. Interim in uberius ejusdem pignus apostolicam benedictionem coelestis benedictionis auspicem Nobilitati Tuae, inclitae conjugii ac liberis omnique tam dilectae Nobis familiae intimo paterni cordis sensu peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 septembris 1774. pontificatus nostri anno tertio.*

CLXIII.

DILECTIS FILIIS

DIGNITATIBUS ET CANONICIS

ECCLESIE CATHEDRALIS ARIMINI,

CLEMENS PAPA XIV.

In Arce Gandulphi Albanensis dioecesis, 16 oct. 1771.

Dilecti, *ec.* Peculiari studio et caritate complectimur, dilecti filii, ecclesiam Ariminensem, in cujus gremio nati sumus, civitatemque istam, in qua tamquam altera patria nostra primos ætatis annos usque ad seraphici ordinis ingressum transactos a Nobis fuisse jucundissime recordamur; neque Nobis animo excidere unquam potest qua tum virtutum laude floreret in populi ædificationem clerus, atque illa præcipua cleri pars, collegium nempe vestrum, cujus in vita pie sancteque ducenda præclarum erat specimen caeteris, ac in persolvendis præsertim divini cultus officiis multa præfulgebat sacro cum decore ac dignitate conjuncta devotio. Hoc virtutis et pietatis exemplum transmissum ad vos tamquam per successionem esse ac nunc maxime in vobis vigere præclare novimus, dilecti filii, et summo opere laetamur. Tanto itaque propensiore animo excipimus preces vestras quas exposuistis Nobis per dilectum filium Josephum Garampium, intimum nostrum cubicularium ac in arcanis epistolis nostris e secretis, amantissimum civem vestrum, cujus perhonorifico de vobis et testimonio et studio plurimum tribuimus, ut scilicet aliquod daremus nostræ in vos clementiæ et caritatis pignus quod arbitraremur vobis posterisque vestris, ut ornamento ad laudem, ita etiam ampliori fore ad pietatem ac virtutem incitamento. Quapropter, mature perpensis vestris postulatis, facile Nos in eam deliberationem venimus ut magis nostris in collegium vestrum studiis quam desideriis vestris obsequeremur, eaque erga vos liberalitate uteremur quæ modestiæ certe vestræ fines ac fortasse etiam vota expectationemque vestram transgressa videretur. Nos igitur vos specialis favore gratiæ prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a jure vel ab homine quamvis occasione vel causa

latis, si quibus quomodolibet innodati existitis, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes et absolutos fore censes, vestris supplicationibus inclinati, motu proprio et ex certa scientia ac matura deliberatione, vobis, dilecti filii, praeposito, archidiacono et capitulo, vestrisque successoribus, ut in diebus festis infra annum sollemnioribus; nempe in Nativitate Domini, in dominica Resurrectionis ac Pentecostes cum duobus sequentibus respective diebus; in festis Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis et Corporis Domini nostri Jesu Christi; in feria quinta Coenae Domini, feria sexta in Parasceve et sabbato sancto; dominica in Albis et dominica Sanctissimae Trinitatis; in festivitibus Conceptionis, Nativitatis, Annunciationis, Purificationis et Assumptionis Beatae Mariae Virginis, omnium Sanctorum, Nativitatis sancti Joannis Baptistae, sanctorum Petri et Pauli, sancti Gaudentii episcopi et martyris et sanctae Columbae virginis et martyris; in die anniversario dedicationis vestrae cathedralis ecclesiae, ac in commemoratione omnium fidelium defunctorum, dummodo iisdem diebus episcopus solemniter et pontificaliter celebret; sicuti etiam aliis diebus in quibus episcopus aequè solemniter et pontificaliter celebrare voluerit, et canonici juxta praescriptum caeremonialis episcoporum sacra paramenta assumere debeatis, singuli vestrum vestrique successores in Vesperis et Missis solemniter decantandis, nec non in processionibus, seu aliis hujusmodi functionibus, in quibus sacra adhibentur paramenta, tam in dicta cathedrali quam in aliis ejusdem civitatis et suburbiorum ejus ecclesiis in quibus ad sacra solemniter peragenda tam episcopus quam capitulum collegialiter accedere consueverint, vel in futurum contingeret, mitra simplici ex tela linea (praesente etiam S. R. E. cardinali, et de latere, nec non Provinciae Romandiolae legato) uti libere et licite possitis et valeatis, auctoritate apostolica tenore praesentium perpetuo concedimus et indulgemus. Quod si episcopus in enunciatis festivitibus ac respective diebus absens fuerit, vel praesens pontificaliter non celebret, sicut etiam et processionibus litaniarum tum majorum tum minorum, quas idem episcopus per se ipsum non peragit, dignitati seu canonico tantum hujusmodi functiones peragenti, ut indumenta pontificalia sacris actionibus respective convenientia; nempe mitram simplicem ex tela aurea absente episcopo, ex tela vero linea praesente episcopo, vel S. R. E. cardinali; crucem pectoralem sine gemmis, annulum cum unica gemma, sandalia et caligas ex holoserico; chirothecas, tunicellam et dalmaticam, nec non faldi-

storium ligneum holoserico currentis coloris, non autem ex tela aurea vel argentea coopertum; et ministrum de candela seu palmatoria inservientem habere licite et libere possit et valeat, tenore praesentium concedimus et indulgemus; caeteris canonicis usu mitrae, quotiescumque episcopus pontificaliter per seipsum non celebret, et sacra paramenta ab ipsis assumi non debeant, penitus interdicto. Praeterea, contingere cum possit ut festum aliquod ultra supra expressa in cathedrali vel in aliis ejusdem civitatis et suburbiorum ecclesiis, in quibus vel praesente vel absente episcopo capitulum collegialiter conveniat, peragatur, dignitati seu canonico in Missa et Vesperis, sive etiam processionibus celebrantis munus explenti, pariter indulgemus ut mitra et respective convenientibus indumentis pontificalibus supra enunciatis uti possit, dummodo licentiam singulis vicibus ab episcopo obtinuerit. In exequiis vero defunctorum, in quibus juxta Pontificalis Romani part. III, tit. De officio quod post Missam solemnem pro defunctis agitur, et Caeremonialis episcoporum lib. II, cap. II, dispositionem conveniens est ut fiant absolutiones tam ab ipso episcopo celebrante, quam ab aliis quatuor episcopis vel praelatis si adsint, vel in defectum episcoporum a quatuor primis dignitatibus vel canonicis, ut hujusmodi quatuor sive dignitates sive canonici absolventes in actu tantum absolutionum praedictarum mitra simili uti possint, facultatem tribuimus et impertimur. Inhaerentes autem Sacrorum Rituum Congregationis decreto die XXIX januarii anno MDCCCLI edito, et a sa. mem. Benedicto XIV, praedecessore nostro, suis litteris apostolicis tertio kalend. martii ejusdem anni confirmato, volumus ac districte praecipiendo mandamus ne dignitas aut canonicus celebrans praesumat ullo modo vel pontificalibus indumentis ad altare aut in choro indui, vel populum trina benedictione benedicere, vel cum formula episcopali — Pax vobis — salutare, vel pastoralis baculo uti; nullus vero sive canonicus sive dignitas in processione Corporis Christi mitram in capite gestare, aut mitra in aliis praeterquam in supradictis collegialibus functionibus uti unquam valeat. Insuper vobis singulis vestrumque successoribus ut in propriis armis et insigniis mitram sine pileo apponi facere et addere possitis licentiam impertimur. Non obstantibus quibusvis constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque. Ac in uberius paternae benevolentiae argumentum vobis, dilecti filii, apostolicam benedictionem peramanter impertimur. *Datum in Arce Gandulphi Albanensis dioecesis, die 16 octobris 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXIV.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

JOANNI PRINCIPI LAMBERTINO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 novembris 1771.

Dilecte, etc. Et dolorem tuum et ejusdem causam, quam tuis nobis litteris significas, permolestè tulimus, ac in tanto tuo luctu et optimi parentis desiderio animum plane erga te tuamque domum sa. mem. Benedicti XIV praedecessoris nostri, magni tui patrui, induimus, similemque quo ille affectus fuisset nunc sensu experimur. Dum itaque commendamus defuncti animam Christo Domino, una vehementer a te cupimus, dilecte fili nobilis vir, ut dolorem tuum divinae voluntatis, cui prorsus subjecti esse debemus, ac erga illum misericordiae cogitatione lenias. Id vero praecipue tibi persuade, officium ejusmodi tuum ita esse a Nobis exceptum, ut paternam tibi benevolentiam nunc maxime deferamus. Ac in uberius ejusdem pignus apostolicam benedictionem Nobilitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 9 novembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXV.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO,

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE XI NOVEMBRIS MDCCLXXI.

Venerabiles fratres. Cum magnopere ad rempublicam pertinere, tum Ecclesiae ipsius plurimum interesse arbitrati semper sumus, venerabiles fratres, ut amplissimae regum familiae sanctissimae religionis institutis jam diu fundatae ac stabilitae diuturna stirpis propagatione similem verae ac solidae pietatis gloriam remotissimae posteritati transmittant. Verum hujus utilitatis

magnitudo Nobis potissimum obversabatur animo, cum de carissimi in Christo filii nostri Caroli Hispaniarum regis catholici liberis ac successione cogitarem, ejusque ac majorum illius innumerabiles laudes atque in Ecclesiam merita recenseremus. Ad has publicas commodorum rationes accedebant peculiare nostri in illum amoris causae, mutua officiorum inter nos consuetudine magis in dies confirmatae, quibus fit ut quaecumque ad illum pertineant, ad Nos aequè attinere existimemus. Quare cum eadem, qua ille, sollicitudine et maximo desiderio succeduri in tantam regnorum spem ejus nepotis teneremur, facile intueri potestis, venerabiles fratres, immensam a Nobis perceptam jucunditatem, cum primum expletam studii nostri expectationem videmus. Optatissimum hunc nuncium ex regis ipsius litteris accepimus, quibus, laetitiae suae vi nostrum in sinum effusa, Nos in gaudii sui societatem vocabat, et nepote se auctum atque eundem nostro suoque nomine de sacro regenerationis fonte jam a se susceptum esse afferebat. Una itaque natum illum esse regno, regi, Nobis, ecclesiae ac Deo ipsi intelleximus, ac secundissima omnia in illum auspicia e coelo collata esse agnovimus. Hunc nostrae jucunditatis sensum magnopere amplificavit, quod eodem plane die haec ad Nos essent allata, quo die dilectissima in Christo filia nostra Aloysia Maria regina Galliciarum principissa, relicto paternae ac regalis aulae splendore, in Carmelitarum virginum ordine Christi paupertatem atque humilitatem complexa, fide data se religiosae vitae legibus obstringebat Deoque devovebat. Propterea nos inclitam illam ac prope divinam Deique munere inditam virtutem tunc praecipue animoolvebamus, ac nos ipsi huic ab omnibus seculis memorandae celebritati interesse, eaque vota ac sponsiones in manus nostras coram excipere videbamur. Dum defixi in hac jucundissima cogitatione essemus, et novam hanc praeclaram laudem Borbonio nomini, ac praesertim carissimo in Christo filio Ludovico Francorum regi christianissimo accedere laetaremur, ille ex Hispania nuncius paternum animum nostrum ad aliam Borboniae item gentis felicitatem, et uberrimam Nobis inde perfruendam laetitiā convertit. Summas atque immortales extemplo regum Regi, ac regnorum largitori et conservatori Deo gratias persolvimus, cujus singulari et communibus votis jamdiu implorato beneficio pulcherrimas has gaudii causas Nobis esse datas videmus. Quam multae enim fuerunt, quam assiduae nostrae et catholici regis propterea fusae ad Deum preces! quae vota et in Hispaniae regnis et hujus urbis nostrae templis suscepta! Nos potissimum

nostram hanc sanctorum Duodecim Apostolorum basilicam festo beati Josephi a Cupertino, die quem natalis pueri dies statim est consecutus, adivimus, ibique a seraphico patre beato Francisco unaque a beato Josepho, quorum praesens erga Nos apud Deum patrocinium semper experti sumus, ut adesse Nobis tanta in re vellent, enixe flagitavimus; eisque porro opis Nobis praestitae memores, cum festus beati Francisci ageretur dies, in seraphica ejus nominis atque ordinis basilica, magnaue hominum frequentia, gratissimum animum nostrum publice, ut debuimus, testati sumus. Quem igitur Deus Optimus Maximus impertitus Nobis est atque Ecclesiae dilectissimum in Christo filium, regi nepotem, Hispaniae delicias ac spem mansurae felicitatis, eundem servare ut salvum item ac incolumem velit, atque in illo avitae et paternae pietatis, aequitatis, clementiae, caeterarumque regiarum virtutum exempla renovare, omnino confidimus. Nos certe, quantum studio et pontificia caritate conniti et contendere possumus, ut maximus hic cumulus divinis beneficiis adjungatur, deprecando obsecrandoque praestabimus. Quapropter Deo omnipotenti commendamus egregium puerum Carolum Clementem a Nobis una cum catholico rege in sacra regeneratione susceptum, atque idcirco tamquam novum atque illustre summi inter Nos amoris ac necessitudinis pignus futurum: beatissimo item Petro, cujus apostolicam dignitatem in infirmitate nostra retinemus, cuique idcirco studia Nostra acceptissima fore scimus, tuendum eundem et custodiendum tradimus. Atque haec vobis, venerabiles fratres, communicanda esse duximus, ut, pro ea quam in Ecclesia habetis parte, vota vestra nobiscum conjungatis, et publicis laetitiae significationibus declaretis animorum vestrorum sensus in his faustissimis regiae catholicae domus incrementis, in quibus maxima rei christianae atque hujus apostolicae Sedis praesidia et ornamenta contineri cognoscitis.

CLXVI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 14 novembris 1771.

Carissime, etc. Non regiam solum teque dignam animi munificentiam, sed eximia etiam tua erga Nos studia ac perspectam jam pridem pietatem Nobis tuo munere quod nuper accepimus, carissime in Christo fili noster, confirmasti, ac recentem hanc ad superiores de te laetandi causas adjunxisti. Cum enim summam ac singularem in te paternae voluntatis caritatem jam diu contulerimus, nihil jucundius accidere potuit quam novis tui amoris indiciiis magis in dies persuaderi Nobis ut quod pro excellenti tuarum virtutum laude facimus, id pro tuis etiam tam crebris ac praestantibus in Nos officiis ac meritis semper tibi debeamus. Cumulatissimas itaque Majestati Tuae ac, quas maximas possumus, habemus gratias, eumque tibi deferimus animum nostrum, quo gratiorem ac in te diligendo inflammatiorem et Nos praestare, et tu ipse optare non possis. Quod reliquum est, carissime in Christo fili noster, a Deo Optimo Maximo enixa assidueque obsecratione contendimus ut virtutem, gloriam ac felicitatem tuam novis ipse suorum beneficiorum accessionibus ornet et cumulet, ac praecipue, quem ab eo nuper accepisti, Hispaniarum Infantem Carolum Clementem, communes delicias nostras, salvum atque incolumem tibi regnoque faciat. Sed quos de illo, de te, tuisque liberis omnibus perceptos habeamus intra nos sensus, qua voluptate de tantae domus incremento efferramur, quaeque nostra imposterum vota de ejusdem felicitate sint, magis ex iis percipere poteris quae nuper locuti in secreto cardinalium consistorio sumus, cum eisdem laetitiae nostrae magnitudinem communicaremus. Proinde eam tibi hisce conjunctam transmittimus allocutionem nostram, quam typis edi volumus, ut publicum etiam extaret hoc animi erga te nostri in tanta opportunitate monumentum. Atque ut felix hujusmodi votorum auspiciū sit, roboramus ipsum apostolica benedictione, quam in nostrae etiam paternae caritatis pignus Majestati Tuae universaeque catholicae domui amantissime impertimur. *Datum*

Romae, etc., die 14 novembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.

CLXVII.

VENERABILI FRATRI

ARMANDO EPISCOPO SILVANECTENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 novembris 1771.

Venerabilis, etc. Libentissime accepimus transmissam a te Nobis orationem tuam, quam in religiosa regiae virginis professione dixisti, cum, quod jucundissimum Nobis est omnique virtutum laude cumulatissimum argumentum a te, venerabilis frater, plurima sit eloquentiae vi ac doctrinae copia pertractatum. Itaque et guademus debita excellentibus illius meritis ornamenta publice non defuisse, et tibi id exornandum, quo maxime triumpharet oratio tua, contigisse gratulamur. Hunc nostrum pontificii animi sensum facile aestimare potes ex ea quam in tanta celebritate habere volumus parte, cum per venerabilem fratrem Bernardinum archiepiscopum Damascenum nuncium nostrum vices nostras agentem Nos ipsi quodammodo coram in manus nostras ea solemnia vota excipientes, ad tantum sanctitatis ac religionis splendorem apostolicae dignitatis auctoritatem contulissemus. Quem si attigisses de Nobis locum, tuaque dicendi gravitate palam fecisses summam nostram atque immensam illam erga Borboniam desponsam Christo virginem cum pari tantae virtutis admiratione conjunctam caritatem, id quidem paterno animo nostro fuisset gratissimum. Proinde id a Nobis desiderari in tua laudatione, venerabilis frater, aequo animo ferre debes, cum ex hoc ipso intelligas quantam habeamus rationem et illius nostro hoc pontificatu splendidissimi facti, et uberrimae illuc congestae eloquentiae ac doctrinae tuae. Demum, pro tua in Nos ac sanctam hanc Sedem observantia, plurimam tibi, venerabilis frater, pontificiam benevolentiam deferentes, apostolicam benedictionem fraternitati tuae tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 novembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXVIII.

DILECTO FILIO

JOANNI JOSEPHO AB HAVERN,

CLEMENS PAPA XIV.

Roma, 20 novembris 1771.

Dilecte, etc. Accepimus gratissimum Nobis munus tuum, tabulam nimirum augustae omnis familiae vultus referentem, quam aeri incidere in recentibus dilectissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Austriae archiducis nuptiis voluisti. Hac re probasti quidem quae tua sit in ipsam Austriacam domum observantia, unaque etiam tua erga Nos studia pietatemque declarasti, cum quod maxime oblectare oculos nostros posset pro singulari nostra in eam familiam paterna caritate transmiseris. Ad tam acceptum munus adjunxisti tuos erga Nos ac apostolicam hanc Sedem plenos devotionis ceterorumque officiorum sensus, quibus plane tibi ea respondemus paterna benevolentia, qua tu maxime affectos Nos esse erga te velis. Ac in ejusdem argumentum apostolicam benedictionem, tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 novembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXIX.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

FRIDERICO LANDGRAVIO HASSIÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 novembris 1771.

Dilecte, etc. Maxime cuperemus pro illa qua erga Nobilitatem Tuam sumus, singulari paterna caritate gratificari tibi posse, in eo quod a Nobis per litteras postulas, ut scilicet dilectum filium Ephraim Honopka sacrae theologiae doctorem ordinis minorum conventualium ad aliquem in partibus episcopatum evehamus. Putaremus sane non magis tuis quam nostris Nos studiis sa-

tisfacere in eo ornando viro, cum decoris aliquid ipsi ordini, quem plurimum diligimus, adjunxisse videremur. Ratio tamen quam tenere in iis concedendis episcopatibus debemus cum ea sit, dilecte fili nobilis vir, ut non nisi illis interdum conferantur quos episcopi suffraganeos sibi ac tamquam subsidiarios in amplissima dioecesi regenda necessario delegerint, haec ipsa Nos ratio, etsi invitos inducit ne tuis nostrisque desideriis in praesentia obsequamur. In tuam erga Nos pietatem intuentes, minime dubii sumus quin etsi rem ipsam praestare non possimus, animus tamen hic Noster tibi gratissimus futurus sit, cujus erga te sensus et uberius cognosces ex dilecto filio abbate Giordani agente tuo, cui eosdem palam fecimus, et Nos ipsi confirmamus apostolica benedictione, quam Nobilitati Tuae ex intimo paterno corde depromptam peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 20 novembris 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXX.

DILECTO FILIO RELIGIOSO VIRO

LADISLAO SAPPEL,

ORDINIS SANCTI FRANCISCI RECOLLECTORUM,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 decembris 1771.

Dilecte, etc. Mirifice comprobasti Nobis studia tua eo volumine quod nuper a te editum contra perniciosa quorundam scripta ad Nos, una cum litteris observantiae erga hanc sanctam Sedem ac fidei plenissimis, transmisisti. Jucundum sane Nobis fuit omni te adhuc opera et labore contendere, quod jam pridem inceperas, ut Dei ecclesiam ac beati Petri cathedram a recentibus adversantium aggressionibus vindicares. Idcirco et bene te de Nobis mereri ultro fatemur, et pari quam sa. me. Clemens XIII praedecessor noster jam pridem testatus est, paterna te benevolentia complectimur: luculentissimum scilicet nostrum animum tibi, dilecte fili religiose vir, et declaramus et exhibemus. Atque ut divina ope certius niti ad promovendam Dei gloriam Ecclesiaeque utilitatem possis, coelestis benedictionis auspicem apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili religiose vir, peramanter imperti-

mur. *Datum Romae, etc., die 14 decembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXI.

DILECTO FILIO

MALACHIÆ JENISERCHIS, SACERDOTI ARMENO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 decembris 1771.

Dilecte, etc. Libenter intelleximus, dilecte fili, quae ad nostram hanc congregationem de Propaganda Fide nuper scripsisti de apostolicis laboribus tuis, quos in excolenda isthic vinea Domini, Deo incrementum dante, sedula assiduaque opera impendis. ac de ea praesertim fidelium utilitate quam universalis jubilai isthic promulgati opportunitas intulit; Deoque ipsi propterea plurimas egimus gratias, cujus benignitate fructus prodierunt uberrimi, tibiue eas dedimus laudes quae egregio muneri, quo fingeris, convenire maxime debeant, cum in eo exercendo evangelicum animarum zelum ac in proximum caritatem cum prudentia doctrinaque constrinxeris. Quapropter deesse Nobis videremur si novas isthic exercendae operae tuae ac inflammandae in isto fideli populo pietati opportunitates non suppeditaremus. Itaque per hasce nostras in forma Brevis literas, quas ad te, dilecte fili, transmittimus, plenariam peccatorum indulgentiam solemnioribus per annum diebus, videlicet Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, Pentecostes, Epiphaniae, Assumptionis Beatae Mariae Virginis, sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ac seraphici patris s. Francisci lucranda ab omnibus Armenis Ancyrae catholicis, quicumque prius confessi ac sacra communione refecti pro exaltatione Ecclesiae, pro infidelium conversione ac pro haeresum extirpatione Deum oraverint, ad septennium duraturam apostolica auctoritate concedimus.

Deum vero ipsum Nos precamur ut consilium hoc nostrum ad suam magis magisque augendam gloriam conversum suae bonitatis ubertate faecundet, tibiue ut ad eam curandam majori divinae gratiae incremento confirmeris, coelestis benedictionis auspicem apostolicam benedictionem peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 18 decembris 1771, pontificatus nostri anno*

tertio

CLXXII.

DILECTO FILIO NOSTRO

ANTONIO S. R. E. PRESBYTERO,

CARDINALI DE CHOISEUL, ARCHIEPISCOPO BISUNTINO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 decembris 1771.

Dilecte, etc. Gratissima Nobis fuerunt, pro singulari qua erga te caritate sumus, quae in litteris ad Nos die XXXI octobris datis significas Nobis de tua filiali erga Nos et hanc apostolicam Sedem pietate, fide ac observantia. Quem Nos merito diligimus, cujusque sedulam in pastoralis ministerio operam, vigilantiam ac sollicitudinem plurimi facimus, ejusdem vicissim luculentas in Nos existere studii, obsequii officiorumque omnium declarationes, id vero et mirifice paterni animi nostri auget jucunditatem, et pristinam erga te benevolentiam magnopere confirmat. Cum itaque eum in modum comparati sumus, dilecte fili noster, facile intelligis minime unquam dubitatum a Nobis esse quin perutilis futura sit tua monialium sancti Francisci de Arbois gubernatio; imo ut eandem, quod par erat, auctoritate nostra stabiliremus illas quas nosti, in forma Brevis litteras, ultro ad te transmittere volumus, quibus et tibi in moniales jus esset, et illis invicem parendi necessitas, legitimaeque propterea ac tutae coram Deo atque Ecclesia actiones hae vestrae forent, ratumque quidquid a te ad ipsius monasterii utilitatem ac religiosam vitae rationem sanciretur. Nos enim, praeterquam quod minime agnoscimus ullo rationis robore niti ea quibus decretalem Innocentii III praedecessoris nostri cap. *Cum tempore tit. De arbitris*, non habere vim legis isthic contenditur, supervacaneam nunc esse hanc de ea decretali quaestionem videmus, cum illud monasterium sit in Burgundiae comitatu, ubi recordari facile potes, dilecte fili noster, te ipsum alias declarasse et decretales, et universum corpus juris canonicum suam vim legis retinere. Sed de his ipsis deque hujusmodi aliis quae in epistola tua continentur uberius intelliges ex venerabili fratre Bernardino archiepiscopo Damasceno nuncio nostro, ad quem accurate perscribi mandamus quae ad rem pertinent, quaeque referri tibi nostro nomine ac responderi volumus. Quod reliquum est, aliae exemptorum mo-

nasteriorum moniales quae subesse immediatae tuae episcopali jurisdictioni vehementer, ut scribis, exoptant, haec a Nobis postulare ipsae debent, tuque una, dilecte fili noster, cujus judicio prudentiaeque maxime fidimus, tunc ad Nos transmittere quaecumque ad eorundem foundationes, regulas, privilegia ac praesentem rerum omnium statum pertinent, ut, his perspicue cognitis, decernere rite quod ex nostra aequitate ac eorundem utilitate sit valeamus. Demum in cumulatius nostrae erga te paternae caritatis argumentum apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili noster, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 18 decembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

 CLXXIII.

VENERABILI FRATRI

FRANCISCO ARCHIEPISCOPO MEXICANO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 decembris 1771.

Venerabilis, etc. Accepimus tuum, venerabilis frater, quod non tam otio quam eruditioni ac doctrinae debetur, munus, majoremque in modum commendavimus animum tuum iis deditum studiis quae maxime cum episcopalibus curis consentiunt ac in Ecclesiae bonum redundatura sint, atque etiam faciliorem tibi viam factura ad concilium provinciale quod rite celebrare statuisti, ut praeclaris praedecessorum tuorum exemplis insisteres, ac renovares atque ampliora etiam tuo zelo doctrinaque faceres ea omnia quibus fidei morumque integritas, Ecclesiae unitas ac hujus beati Petri cathedrae jus atque auctoritas retinetur. Illud vero divino plane ductu factum esse percipimus, ut opus tuum de ritu gothico in obsequium conficeres ecclesiae Toletanae; ejus enim cum antea inter alumnos adscriptus esses, jamjam inter praesules numerandus eris, eidemque, cui tantum studes, pastoralis vigilantia, sollicitudine atque opera praefuturus.

De hoc quidem Nos summopere laetamur, cum plurimam de te jam pridem perceptam confirmatamque opinionem nostram iis etiam, quae nuper transmisisti, tuae doctrinae monumentis vehementer auctam esse videamus. Acceptissimum itaque Nobis fuit ac jucundissimum, venerabilis frater, munus hoc tuum tantoque

majores idcirco tibi gratias habemus quanto magis una conjungi luculentissima tua erga Nos ac sanctam hanc Sedem pietatis, observantiae et devotionis officia intelligimus. Praeclarum ad cetera merita tua hunc addis cumulum, venerabilis frater, singularemque erga te caritatem nostram eum in modum inflammas, ut et ornatissimum te esse mirifice gaudeamus, et ornatiorem in dies fieri vehementer optemus. Tibi igitur illud maxime persuade et summa esse nostra erga te paterni amoris studia, et parem tibi pontificiam operam atque auctoritatem praesto esse semper futuram. Dum haec ad te scribimus, venerabilis frater, nobis in mentem venit die XXV februarii hujus anni datam tibi per hanc Congregationem Concilii Tridentini interpretem a Nobis fuisse facultatem transferendi a regulari ad secularem vitae statum dilectum filium Joachinum sanctissimae Trinitatis ordinis Bethlemitici professum, eundemque ad sacros ordines usque ad sacerdotium inclusive promovendi. Graves Nos induxerunt causae ut ea ratione ipsi dilecto filio consultum esse vellemus. Proinde eum tibi nunc vehementer commendamus, plurimoque a te studio petimus ut ejusmodi illius postulato propenso excipias animo, et cum apostolica auctoritate paternam etiam erga ipsum pietatem nostram in te esse translatam putes. Gratissimum itaque Nobis feceris, si et illa per Nos tibi facta potestate libenter uti volueris, et luculentiorum etiam nostrae hujus commendationis causa in ipsum benignitatem tuam declaraveris. Ac in plurimae nostrae voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 19 decembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXIV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

STANISLAO AUGUSTO POLONIAE REGI ILLUSTRIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 24 decembris 1771.

Carissime, etc. Perculsi incredibili dolore fuimus cum primum horribiles illi quibus conflictatus es casus, visque regiae vitae illata ac intentati tibi periculi magnitudo Nobis nunciarentur. Etsi nos semper antea conscii nostrae plurimae erga te caritatis

fuissemus, ex illo tamen, quò affecti tum atque oppressi pene eramus, intimo paterni animi sensu quantum te diligeremus, maxime cognovimus. Sed ereximus nos, carissime in Christo fili noster, ac non mediocriter recreavimus, cum in tuto vitam tuam esse positam ac singulari Dei beneficio servatam ex tuis præsertim litteris, quas cupidissime accepimus, intelligeremus. Statim itaque convertimus cogitationem nostram ad Deum O. M. cujus effusae in te misericordiae pene prodigia sunt a Nobis animadversa, eidemque et incolumitatem commendavimus tuam et quantas maximas potuimus persolvimus gratias; ac propterea etiam ad Poloniae nationis templum, cum ibidem pro Regia Majestate Tua vota publice fierent, perreximus, tibi que secunda in posterum, fausta ac felicia omnia precati sumus. Illud praecipue a divina clementia obsecrationibus nostris contendimus, ut turbulentissimum rerum istarum statum ad eam tranquillitatem ac pacem referre tandem velit, unde maximus suae gloriae fructus, catholicae videlicet religionis utilitas ac pristinus isthic pietatis splendor existat. Excitat hanc in Nobis spem, carissime in Christo fili noster, admirabilis illa divini consilii ratio, quae te a periculis atque a morte vindicavit. Quod idcirco factum certissime ab eo videtur esse ut, te superstitute, tuaque opera, tua virtute turbatas regni istius Ecclesiaeque rationes stabiliret. Gratus eidem pro tanto beneficio magis esse non poteris, quam si receptae ab eo vitae cursum omnem omnesque regias curas eidem obstringas ac devoveas. Multo tum magis palam omnibus facies quam leves atque inanes sint speciosae illae adversariorum tuorum excusationes qui se, ut nosti, rationis suae jura propugnare et catholicae religionis auctoritatem tueri profitentur. Nullae quidem esse unquam possunt non improbandae ac prorsus repudiandae tantorum facinorum causae; illas tamen ipsas, quaecumque afferantur, facillime tum concitatae etiam multitudini eripies ac extorquebis, cum nullius majora quam tua pro religione patriisque legibus esse studia, tuamque ideo regiam potestatem divino patrocínio niti perspicue viderint. Haec Nos, qui cupidissimi gloriae tuae tuique regni felicitatis sumus, et a Deo enixe flagitamus et ex luculentissimo illo ejusdem erga te benignitatis argumento futura Nobis pollicemur. Demum coelestis benedictionis auspicem nostraeque singularis voluntatis pignus apostolicam benedictionem Regiae Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 24 decembris 1771, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXV.

DILECTIS FILIIS

CAPITULO ET CANONICIS

METROPOLITANÆ ECCLESIAE SALISBURGENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 decembris 1771.

Dilecti, etc. Incredibile sane est quanto dolore affecti simus cum ex vestris literis tristissimum p̄cepissemus nuncium de obitu venerabilis fratris Sigismundi Christophori archiepiscopi vestri Salisburgensis. Nostram Nos in eum singularem caritatem maximis de causis jam diu contuleramus; nam et praeclara ejus esse de religione, de Ecclesia et de sancta hac Sede merita et mirificum in commissos sibi populos apostolicum studium, curam ac vigilantiam ita agnovimus, ut ejusdem vitam a Deo diutissime ad commune bonum prorogari cuperemus. Quem proinde tantopere viventem diligebamus, ejus mortui desiderium ita ferimus, ut plurimam jacturam factam esse arbitremur. Communem itaque putare potestis, aequae scilicet nostrum esse vestrumque hunc luctum, ac proinde facile nostrum, dilecti filii, ex vestro dolorem cognoscere. Hunc ipsum tamen debemus ad ejus animae subsidium conferre, ac Deum salvatorem nostrum pro ipsius salute deprecari. Quod dum facimus, plurima sane erigimur ac recreamur fiducia fore jam ut ipse meritam suarum virtutum mercedem a Domino recipiat. Altera etiam Nobis suppetit leniendi moeroris causa, dum cogitationem nostram ad vestras laudes ac optima quae agitis de eligendo successore consilia convertimus. Minime Nobis dubium esse potest, pro ea qua de vobis sumus existimatione, quin ad publicas rationes unice sitis exacturi judicia vestra, eaque ex Sancti Spiritus afflatu tantummodo moderaturi. Tamen pro nostro munere etiam atque etiam hortamur vos, a vobisque flagitamus ut per vos vestramque operam optime consultum Ecclesiae istius utilitati ac dignitati sit, utque praedecessoris virtutes non jam extinctae, sed in successore redivivae omnes esse videantur. Ita eritis de vestra Salisburgensi ecclesia, cujus Nos studiosissimi sumus, ac proinde etiam de Nobis praeclare meriti. Volumus praeterea hoc

nunc maxime in animum inducatis, quidquid opis ac praesidii in nostra ac in apostolicae Sedis auctoritate esse poterit, illud vobis omne pro opportunitate praesto esse semper futurum. Quod reliquum est; vehementer vobis commendamus dilectum filium abbatem Josephum Dionysium Crivellium, ut qui antea tribus antistitibus vestris perpetuam operam summa cum fide, integritate ac prudentia conjunctam probaverit ac in curandis istius ecclesiae rebus praestandisque officiis consenuerit, eundem meritissimum esse putetis cujus plurima ratio a novo archiepiscopo vestro habeatur. Facite igitur ut ad praeclara ejus merita etiam nostrae qua in ipsum sumus benevolentiae ratio accedat, ac eundem reddat et vobis et per vos vestro futuro antistiti nostra causa commendatissimum. Quod per aetatem agere non poterit, pensabit experientia; habetque praeterea adiutorem suum dilectum filium abbatem Augustinum aequae sedulum, diligentem, expertum Nobisque acceptum hominem, cujus ille utilissimum fore isti ecclesiae operam ac auxilium sibi pollicetur. Uterque igitur cupimus ut eum retineat apud successorem gradum in quo erat ab optimo praedecessore constitutus. Id profecto Nobis erit gratissimum. Demum apostolicam benedictionem in nostrae caritatis pignus vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 28 decembris 1774, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXVI.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

ALOYSIO EUGENIO DUCI WIRTEMBERGENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 11 januarii 1772.

Dilecte, etc. Maximas sane occupationes quotidie Nobis afferunt variisque animum nostrum distinent curis gravissima omnia summi pontificatus quem gerimus munera; litterae tamen tuae, dilecte fili nobilis vir, tantum abest ut idcirco molestae Nobis esse possint ut etiam eas ipsas sollicitudines levent quodammodo ac recreent, et paternum cor nostrum singulari quadam jucunditate perfundant. Quem enim intima caritate diligimus, cujus

salutem omnibus expetimus a Deo votis, eundem magis in dies virtutis via procedere, religionisque ac pietatis spiritu inflam-mari, id vero intelligere Nobis est jucundissimum. Maximas idcirco pergitur atque immortales omnipotenti Dei habere ac reddere gratias, cujus in te summa atque eximia beneficia constare cognoscimus. Tu vero perge, dilecte fili nobilis vir, quantum tuis diffidere viribus tantum divina bonitate niti, in Jesum Christum redemptorem ac mediatorem nostrum cogitationes ac spes omnes conjicere, in eo conari ac operari salutem tuam atque ad aeterni Patris gloriam per eum adspirare qui est via, veritas ac vita, per quem scilicet ex his tenebris ad inextinctum veritatis lumen, ac beatissimam vitae immortalitatem traducimur. In hoc quidem seculo certandum semper est Nobis, cum undique adversariorum vi atque insidiis appetimur; sed ejus morte vitam recipimus, ejus sanguine roboramur ad victoriam, ejus demum virtute triumphum sumus relaturi. Haec cum tibi unice proposita sit in tuo timore tuaque humilitate fiducia, in eaque per Dei misericordiam assidue confirmeris, ut ex tuis intelleximus litteris, tanto flagrantiores ad eum pro te cum gratiarum actione preces effundimus, neque ullum sinimus praeterire diem quin memores tui in peragendo sacrificio simus, teque ac dilectas in Christo filias, nobiles mulieres, conjugem filiasque tuas atque universam familiam aeterno Patri per sanctissimam illam pro nobis immolatam hostiam commendemus. Dum Nos eo in te animo sumus, invicem tua tuorumque qua in Nos estis pietate magnopere delectamur, atque inde uberrimos Nobis Ecclesiaeque fructus extituros confidimus, cum quos Nostri pontificatus temporibus successus desideras, eosdem summis a Deo assidueque precationibus efflagitas. Nos quidem cogitationibus, curis ac laboribus omnibus non nostram, sed Dei gloriam quaerimus, proque eadem vitam ipsam pacisci ac profundere parati sumus. Ea in Ecclesiae utilitate provehenda, in amplificanda religione, in curanda animarum salute potissimum continetur. Quorum omnium cum commissa nostrae fidei sollicitudo sit, optime intelligis quantum sit pondus, quam imbecillis viribus sustinendum, et quam enixis proinde fidelium omnium precibus ac votis fulciri quodammodo Nos ac roborari necesse sit. Pro tuo igitur in Nos studio feceris, si infirmitatem nostram non intermisso precationum auxilio sustentaveris, neque aliud putaveris officium ullum in Nos tuum esse posse Nobis vel opportunius vel acceptius. Eum in modum praeclare responderis summae illi ac singulari paternae caritati qua te prosequimur, qua-

que apostolicam benedictionem coelestis benedictionis auspicem Nobilitati Tue ac tam dilectae Nobis familiae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 11 januarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXVII.

DILECTIS FILIIS

CAPITULO ET CANONICIS

METROPOLITANÆ ECCLESIAE SALISBURGENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 januarii 1772.

Dilecti, etc. Ecclesia ista metropolitana Salisburgensis, dilecti filii, sub pristinis archiepiscopis suis, ac sub eo potissimum qui nuper ereptus summum sui desiderium Nobis reliquit, plurimo ut dignitatis ita virtutis splendore semper enituit. Maxime proinde optamus, ut sub eo etiam quem suffecturi suffragiis vestris eritis eadem suarum laudum ornamenta imposterum retineat; neque minus vestro studio vestraque cura ac prudentia fore confidimus ut quod saepe antea in antistitis electione fecistis, nunc itidem eidem Ecclesiae sitis egregie consulturi. Verum, ut operam etiam nostram atque auctoritatem ad ejus, quam florentissimam esse cupimus, commoda utilitatemque conferamus, ea praesertim ratione inducimur, quod arctis quibusdam concludi finibus videntur judicia vestra, si eorum etiam quatuor vestrorum in canonicatu collegarum qui ejusdem metropolitanae suffraganei episcopi sunt, rationem in comitiis habere non possitis. Fieri enim facile potest ut vos, qui propius ipsorum pastorales curas inspicitis, quempiam ex iis a quo commissam tantae dioecesis partem optime regi administrarique videatis, aptissimum fore qui Salisburgensi ecclesiae praesit, ac caeteris praeferendum censeatis. Ne igitur carendum vobis ecclesiaeque isti sit illa quae peculiaris vestra est opportunitate ex suffraganeis unaque collegis vestris capienda, faciendam vobis ipsis esse nunc per Nos potestatem eligendi quemlibet ex iis quatuor episcopis cui Salisburgensis ecclesia committatur, si ita in Domino iudicabitis, decrevimus. Itaque, dilecti filii, quemadmodum singulos

vestrum eligendi vobis jus est, ita per hasce nostras in forma Brevis litteras facultatem vobis ultro apostolica auctoritate concedimus ac impertimur ut, in his tantummodo archiepiscopali-
bus comitiis quae proxime habenda isthic sunt, quemcumque ex iis quatuor collegis vestris qui in ista dioecesi suffraganeum episcopatum gerunt, unum eligere in Salisburgensem archiepi-
scopum, si ita videbitur expedire, quibuscumque in contrarium non obstantibus, valeatis. De qua concessione nostra ita vobis maxime persuasum esse volumus, nihil aliud propositum Nobis in animo fuisse nisi ut, aequitatis rationem in amplificanda vestra facultate sequentes, faciliorem vobis electionem efficere-
mus, et quemcumque sive ex iis quatuor episcopis, sive ex reliquis canonicis per suffragia vestra delegeritis, aequae Nobis gratum atque acceptum futurum. Ex hoc etiam, dilecti filii, summo-
pere cupimus intelligatis quanta in vos nostra sint ecclesiam-
que vestram studia, atque idcirco tanto majorem detis operam ut ex ea gravissima, quam brevi peracturi estis, actione vestra plurima ac perpetua et in vos laus et in istam ecclesiam uti-
litas et in Nos ipsos jucunditas redundare debeat. Demum in pontificiae nostrae caritatis pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 januarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXVIII.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ ANNÆ, ARCHIDUCISSÆ AUSTRIÆ,

ABBATISSÆ PRAGENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 22 januarii 1772.

Dilectissima, etc. Propensissimo planeque paterno animo ex-
cepimus postulatum Nobis tuo nomine factum per dilectum fi-
lium magistrum Franciscum Herzan cappellanum nostrum et
causarum palatii apostolici auditorem, quo postulato datum esse
Nobis videmus locum in spirituali tibi ope praestanda, decla-
randi itidem qua in te sumus singularem atque egregiam ca-
ritatem. Praeter enim quam quod in augustam domum tuam,

summis atque immensis dignitatis, virtutum ac meritorum laudibus jam ab ultima antiquitate florentem, et nunc præcipue immortalis omnis generis amplitudine cumulata, omnia nostri amoris ac existimationis officia conferamus, proprias in te ipsa eximiasque pietatis ac religionis laudes agnoscimus, quibus in tanta tuorum luce potissimum enitescis. Te itaque Deo inservientem divinisque rebus tam præclare deditam non solum summa animi commendatione ac studio prosequimur, sed paratissima tibi omnia esse volumus nostra et apostolicæ Sedis beneficia; cum eadem optime collocatum iri a Nobis arbitremur. Nihil enim petis nisi quod summa ratione nititur, quodque cum pietate ipsa, cui præcipue studes, ejusque exercendæ facultati consentit. Si quidem cum imbecillior sit valetudo tua quam ut abstinere ab esu carniū diebus vetitis possis, postulas a Nobis ut earundem usum tibi permittamus, atque ita postulas ut aliam tibi poenitentiam præscribi a Nobis velis, quæ ejus abstinentiæ pensari valeat relaxatio. Primum itaque, dilectissima in Christo filia nostra, ne quid de hac re dubitationis conscientiae tuæ inhaerere possit, persuasum tibi maxime esse cupimus omnia quæ huc pertinent Nobis diligentissime esse a prefato dilectissimo filio exposita ac declarata, Nosque, causa perspicue cognita accurateque expensa, de tua petitione decernere. Quapropter, quod in Domino faciendum judicamus, facultatem tibi diebus jejunii lege vetitis salubres carnes comedendi apostolica auctoritate concedimus ac impertimur, ac etiam, si ita confessario itemque medico tuo videbitur, moderatum earundem carniū usum vespertino collationis tempore permittimus ac indulgemus. Atque ut adhuc magis omni te animi anxietate eximamus, eam ipsam, qua te solutam esse declaravimus, legem hoc alio commutamus quemadmodum exoptas onere; videlicet ut qualibet sexta hebdomadae feria in honorem quinque Christi Domini plagarum quinque dominicas orationes et totidem salutationes angelicas devote recitare debeas. Permolestum quidem tulimus, dilectissima in Christo filia nostra, hujusmodi datas Nobis esse, ut tibi gratificemur, valetudinis tuæ causas: ita tamen luculento erga te animo id fecimus ut maxime cupiamus novas imposterum ac jucundissimas crebro suppeditari Nobis paternam magis in dies caritatem tibi testandi confirmandique rationes. Quod ex ipso etiam dilecto filio magistro Herzan, cui nostros de te sensus patefactos esse coram volumus, luculentius intelliges. Nos invicem majorem in modum confidimus fore, pro mutua tua erga Nos filiali pietate, ut egre-

gia Nobis gravissimo hoc munere fungentibus in praecationibus ad Deum tuis subsidia constituta sint. Nihil esse a te Nobis gratius, nihil devotioni in apostolicam Sedem tuae opportunius umquam poterit. Demum, in uberioris divinae gratiae auspiciis nostraeque caritatis pignus, apostolicam benedictionem tibi, dilectissima in Christo filia nostra, intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 22 januarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXIX.

VENERABILI FRATRI

JOANNI EPISCOPO CERAMENO,

COADJUTORI VICARII APOSTOLICI TUNKINI OCCIDENTALIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 29 januarii 1772.

Venerabilis, etc. Accepimus eo plane quo ipse cupis animo litteras tuas die XXX decembris ad Nos datas, venerabilis frater, ex quibus quae a te Nobis accurate referuntur, perlibenter intelleximus. Illud jam tibi magis magisque persuasum esse volumus, nihil tam Nobis esse cordi quam Gallicanarum missionum in Indiis Orientalibus incrementum, unde religionis, animarum salutis ac proinde divinae gloriae fructus existat uberrimus. Propterea operam omnem, quantum in Nobis est, semper ad ejusdem missionis tuendam amplificandamque rem navabimus. Cum hunc in modum breviter tibi nostrum de universa re animi declarassemus, de caeteris quae peculiariter huc spectant, quid nos sentiamus, ex dilecto filio Stephano Borgia nostrae congregationis de Propaganda Fide secretario perspicue cognosces. Ac ut singularem tibi benevolentiam nostram luculentius confirmemus, divinamque opem ad tam pios provehendos conatus adhuc magis eliciamus, apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 29 januarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXX.

VENERABILI FRATRI

THEODOSIO PATRIARCHÆ ANTIOCHIENO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 1 februarii 1772.

Venerabilis, etc. Parem esse expectationi de Nobis vestrae paternum nostrum animum erga dilectos filios Sancti Salvatoris monachos, quos tam enixe commendas, facile tibi persuadere, venerabilis frater, potes, cum non ignoti Nobis eorum labores sint quos pro fide catholica praeteritis temporibus exantlarunt, et fructus illi quos ex ista vinea Domini sua opera, studio ac sedulitate exulta uberrimos retulerunt. Vehementer itaque et eorum angustiis commovemur, et nihil optamus magis quam ut sublevare eosdem ope nostra praesidioque possimus, et eorum zelum pro animarum salute et catholicae religionis incrementis, etsi sua sponte satis incitatum magis magisque inflammare. Haec nos universim tuis rescribimus litteris, venerabilis frater; cetera vero, quae huc pertinent, quaeque nostra sit de re singulari sententia, ex dilecto filio Stephano Borgia nostrae congregationis de Propaganda Fide secretario, qui ad te diligenter perscribet, intelliges. Ac in paternae nostrae pietatis pignus apostolicam benedictionem fraternitati tuae, ejusque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die prima februarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXXI.

DILECTO FILIO

EUTIMIO ZECEAR,

ABBATI GENERALI MONACHORUM BASILIENSIVM

GRECO-MELCHITARUM CONGREGATIONIS S. SALVATORIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 1 februarii 1772.

Dilecte, etc. Nihil gratius Nobis atque acceptius est, dilecte fili, quam omnium vestrum de paterna nostra caritate fiduciam

agnoscere, quorum et in colenda Domini vinea sollicitudinem atque industriam commendamus, et non ignoramus eas quibus in praesentia conflictamini, sublevarique idcirco flagitatis, angustias. Nos profecto praesto vobis semper esse maxime cupimus, vestraeque de pietate in vos nostra expectationi non impare vos adjuvandi cupiditate respondemus. Eum enim in modum libentissime et benemeritis gratificaremur, et eorum animos ad praeclarius etiam de catholica religione merendum beneficiis nostris incitaremus. Hanc universim de vobis esse voluntatem nostram tibi tuisque vehementer persuasum esse volumus; cetera vero quae huc peculiariter spectant nostro nomine ad te per dilectum filium Stephanum Borgiam nostrae congregationis de Propaganda Fide secretarium accurate praescribentur. Ac in paternae benevolentiae nostrae pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, tuisque monachis peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die prima februarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXXII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

CAROLO ALBERTO PRINCIPI AB HOHENLOHE,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 februarii 1772.

Dilecte, etc. Quas nobiscum egisti filialis officii tui partes in recentibus tuis cum dilecta filia nobili muliere principissa Josepha de Salm-Salm sponsa tua nuptiis, easdem Nobis dilectus filius abbas de Gentilibus, dum tuas litteras redderet, abunde cumulavit. Id Nobis pergratum fuit, tibi que idcirco summo studio gratulamur tuaeque nobili familiae, quam plurima sobole florere cupimus, omne decoris ac felicitatis incrementum a Deo precamur. Quo id faciamus quam prolixo luculentoque animo praefatus dilectus filius diligenter, ut solet, ad te perscribet, tibi que a paterna nostra caritate profecta de te vota confirmabit. Demum in coelestis benedictionis auspiciis apostolicam benedictionem tibi tuaeque conjugii, dilecte fili nobilis vir, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., 5 februarii 1772. pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXXIII.

VENERABILI FRATRI

HIPPOLYTO EPISCOPO SENOGALLIENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 8 februarii 1772.

Venerabilis, etc. Retulit Nobis dilectus filius noster Ferdinandus Maria S. R. E. presbyter cardinalis de Rubeis, Congregationis Concilii Tridentini interpretis praefectus, quae tu, venerabilis frater, in epistola, qua istius dioecesis statum eidem congregationi de more descripsisti, non solum vehementer exoptas, sed summopere etiam flagitas, ut nos scilicet, habita ratione et aetatis et valetudinis tuae, dimitti a te episcopatum sinamus, aliumque viventi tibi ac in otium recedenti successorum ad istam regendam ecclesiam deligamus. Tuas apud Nos egit ille partes, sed ita egit ut, quemadmodum debuit, quae sua esset hac de re, deque istius dominici gregis utilitate sententia perspicue accurateque declararet. Ea omnia quae Nobis semper antea perspecta de te erant, deque non intermissis tuae pastoralis sollicitudinis, vigilantiae, caritatis laboribus cum abunde confirmasset, gavisum sane sumus, venerabilis frater, laudare Nos debere postulatum id tuum, eidem vero consentire non debere. Tu enim cum affectas debilitatasque corporis tui vires esse jam sentias, pro egregio in commissum tibi populum studio valde vereris ne quid idcirco de episcopali sedulitate atque opera, quod praestare vehementer intersit, necessario detrahatur. Nos vero illud praecipue cogitamus non eas esse ecclesiasticae militiae rationes, ut non multo potiora animi robore quam corporis possint effici. Neque dubii sumus quin ad optime tuendum episcopatus munus ipsa multorum annorum exercitatio atque experientia cum egregia voluntate conjuncta plurimum conferat. Cum tu itaque hujusmodi voluntatis luculentum semper antea specimen dede-
ris, cumque diuturnus ad virtutem accesserit rerum usus, quid est, venerabilis frater, quod corporis imbecillitas ab episcopali opera detrahere possit, quod idem non cumulatissime animi tui solertia prudentiaque pensetur? Quem tanto tempore in ista moderanda dioecesi laborem versasti, idem tibi in proclivi esse jam debet, neque non facile geri quem diu jam gesseris. In eo itaque

gradu fidenter perstare te oportere judicamus quo divina voluntate jampridem constitutus es, neque tam ad infirmitatem tuam quam ad Jesu Christi opem praesidiumque respicere, qui, cum in eo spes tuas posueris, et vires, si necesse erit, tribuet, et quae optima sunt ad agendum consilia suppeditabit. Quapropter, venerabilis frater, confirma te in Domino, omnique otii ac vacationis interdicto desiderio, Ecclesiam sponsam tuam, cujus in amore consenuisti, ne desere: urge opus quod ita tibi a Deo commissum fuit ut ab eo numquam divelli, sed immori deberes: illuc animi vires contende ut ejus gloriae, quam superioribus annis consecratus es, insistas etiam senex, vitaeque tua rationes omnes animarum quas tuendas suscepisti saluti posthabens, bonum certamen usque ad cursus consummationem certes, tuisque fidem, ac Deo pariter ita serves, ut cum beatissimo Paulo praecipere animo possis repositam tibi coronam justitiae quam reddet tibi Dominus in illa die justus iudex. Hoc nostrum est de postulato tuo iudicium, venerabilis frater. Quae ad episcopatum non suscipiendum imbecillitatis valere ratio posset, eadem ad dimittendum satis esse non videtur, cum de eo praesertim agatur qui tamquam vetus in militia dux aliorum opera egregie uti ad suorum salutem, ad victoriam possit. Itaque, quod superius diximus, commendamus animum postulantis id tui, postulationi tamen non assentimur. In quo consilium nostrum divina voluntate ac istius gregis utilitate metimur, nostramque magis quam tuam agi rem putamus, cum ad Nos de commissis tibi ovibus maxime pertineat. Tanto itaque enixiore te hortamur studio ne officium tuum tuis viribus, sed divina ope sustinendum arbitreris, idque ita gerere, quantum in te est, pergas, ut cui obsequeris Deo, ejusdem gratia praesidioque nitaris. Ita benemereri de Nobis ac de Ecclesia vel in infirmitate tua poteris, ac majorem in modum augebis singularem eam qua in te sumus caritatem, in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 8 februarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXXIV.

DILECTO FILIO

VICTORI DE COCCAGLIO,

MINISTRO PROVINCIALI ORDINIS CAPPUCCINORUM,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 8 februarii 1772.

Dilecte, etc. Post superiora tria Theologiae tuae volumina, postrema nunc quatuor accepimus, quibus labor iste tuus eximia cum laude concluditur. Agnoscimus sane quae tua sint de sacra doctrina merita, ac summopere laetamur novum inde in Seraphicum Ordinem, cui summopere studemus, decus accedere, idque uberiori Nobis gaudio futurum confidimus, cum aliquod a gravissimis occupationibus vacuum tempus nacti luculentum tuum illud opus perlegemus. Interea, dilecte fili, maxime tibi persuasum cupimus, plurimum nos esse tuo munere delectatos, ac majorem in modum auctam in te paternam benevolentiam nostram, in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 8 februarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXXV.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

FRIDERICO LANDGRAVIO HASSIÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 februarii 1772.

Dilecte, etc. Permolestus Nobis accidit quem nunciasti per litteras a te perceptus dolor ex obitu nobilissimae tibi que carissimae principissae Mariae conjugis tuae, tuoque hoc luctu eum afficimur in modum, qui paterno singulari quo te sumus animo consentit. Sed, quo tua haec doloris acerbitas aliquanto levior esse possit, vehementer te, dilecte fili nobilis vir, hortamur ut

cogitationem tuam ad divinam voluntatem convertas, ad quam cum te conformaveris, certissimam inde tuo tam gravi vulnere medicinam senties. Praeterea Deum O. M. precamur ut sua te tuamque inclitam domum benignitate respiciat, utque eo propitio aegritudinem hanc omnis porro veri boni solidaeque felicitatis cumulus consequatur. Quae nostra de te vota confirmamus apostolica benedictione, quam uberiori paternae nostrae caritatis argumento Nobilitati Tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., 15 februarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXXVI.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

ALOYSIÆ MARIÆ REGIÆ GALLIARUM PRINCIPISSÆ,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 26 februarii 1772.

Dilectissima, etc. Nullum magis consentaneum eximiae nostrae paternae erga te caritati munus esse potuit, quam quod tuo nomine Nobis reddidit dilectus filius noster Franciscus Joachimus S. R. E. presbyter cardinalis de Bernis. Ab illo luculentum sane habebis testimonium quo id exceperimus animo, quoque gaudio fuerimus elati, dilectissima in Christo filia nostra, cum te ipsam, cujus praesentes semper gerebamus infixasque mente cumulatissimas omni laude virtutes, quodammodo coram intueremur ac oculis subjiceremus expressos suis coloribus vultus veram pietatis, religionis, sanctitatis formam referentes. Etsi eundem, quemadmodum illi summo studio mandavimus, etiam nostras in reddenda gratia partes diligenter acturum non dubitemus, deesse tamen Nobis ipsi non possumus quin gratissimos tibi nostri animi sensus his litteris tibi declaremus, ut ex hoc ipso officio, quanto apud nostrum hoc munus in praesentia sit, intelligas. Illud itaque tibi maxime persuasum esse cupimus, dilectissima in Christo filia nostra, id esse semperque futurum Nobis conspicuum egregiae tuae in Nos ac apostolicam hanc Sedem devotionis monumentum. Idem etiam Nobis est jucundissimum propterea quod praesefert manifestam cujusdam intimae ac vultu etiam atque ipsis oculis emicantis tranquillitatis animi ac hilaritatis significationem. Ex quo nimirum Nos facile et tuam

in vocatione constantiam et uberem caelestis in te gratiae largitatem agnoscimus. Quod patere omnium etiam oculis voluimus atque idcirco plura imaginis tuae pingi exempla jussimus, ut ceteris ad tantae virtutis celebritatem ac imitationem proposita esse possint. Illam praeterea ad veritatem expressam tui orantis, Deumque sponsum alloquentis speciem cum videmus, plurimum nostra in spe confirmamur fore ut pro tua in Nos pietate certissima inde sint Nobis, Ecclesiae ac carissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum Regi Christianissimo, amantissimo parenti tuo, divinae opis praesidia adfutura. Debes id singulari nostrae caritati, qua te prosequimur, quaque tibi nova Nos semper ac uberiora caelestis spiritus dona cupimus ac precamur. Ac eorumdem auspicem apostolicam benedictionem tibi, dilectissima in Christo filia nostra, unaque Carmelitis istius monasterii virginibus, tuis in Christo sororibus, amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 26 februarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

 CLXXXVII.

VENERABILI FRATRI

 WILHELMO ANTONIO EPISCOPO PADERBORNENSI
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 26 februarii 1772.

Venerabilis, etc. In litteris tuis ad nos die XII januarii datis magnopere Nobiscum agis causa Harservinkeliana, ad quam te, venerabilis frater, summum tuaeque pastoralis sollicitudini consentaneum instituendi in ista dioecesi seminarii studium induxit, incredibile sane est quanto nos flagremus desiderio ut par optatis ac meritis tuis respondeat exitus, atque ex nostra tuaque sententia ea omnis controversia decidatur. Sed dum id cupimus, venerabilis frater, nihil agere debemus quo detractum per Nos quidquam esse de alieno jure videatur. Agi jam ea coepta est, ut nosti, causa in hac nostra Congregatione tridentini concilii interprete; de cujus judicii aequitate ac sapientia certi plane sumus, neque quidquam ab ea non diligentissime cognitum, expensum atque actum iri dubitamus. Videt illa ac vehementer commendat tua pro dioecesi studia, quantum nos etiam tua cau-

laboremus, perspicit; ut proinde, si quid ipsi cavendum in hoc judicio erit, cavere maxime debeat nequid ex animi erga te inclinatione pronunciet. Illud sane Nos, quantum in Nobis est, jam mandavimus, ut quam poterit expeditissime ad exitum causa perducatur; quod eo citius fiet quo partes erunt ad sua deferenda jura promptiores. Vides jam, venerabilis frater, ad eam voluntatem qua erga te sumus nihil accedere posse, nisi opportunitatem, qua eandem tibi reipsa declarem, unde profecto facile intelligeres, haud quidquam interesse tua posse cujus Nos plurimam a Nobis habendam esse rationem non ducamus. Ac in pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 26 februarii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXXVIII.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIE THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRİ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 4 martii 1772.

Carissima, etc. Se la Maestà Vostra potesse conoscere in quali angustie di spirito ci abbia posti, e ci tenga l'incessante desiderio che abbiamo di poter convenientemente contribuire alle rispettabili sue premure sull'età delle professioni religiose, siamo sicuri che il suo cuore ne sarebbe sommamente sensibile. Chiamiamo il grande Iddio in testimonio se cosa alcuna umana ha parte in questo interno nostro conflitto, e se soltanto l'onore e la gloria sua e l'eterna salvezza di Noi, della Maestà Vostra e de' suoi sudditi, ci hanno trattiene dall'aderire a' suoi desiderii, come siamo è saremo soliti di fare costantemente in avvenire. Vediamo da una parte quanto gran bene possa sperare la Chiesa da una sovrana sì potente e sì pia che resti contenta di Noi, ma anche dall'altra parte non possiamo non vedere i

mali e i pericoli delle proposte innovazioni; e Noi come vicario di Gesù Cristo ci renderemmo indegni di questo carattere e colpevoli anche verso la Maestà Vostra se dissimulassimo che, dopo ogni più maturo esame, troviamo il nostro giudizio non corrispondente a quelle aspettative nelle quali l'è sembrato di poter entrare, e se le nascondessimo quei lumi che Iddio ha promessi al glorioso apostolo s. Pietro e a' suoi successori, e che non abbiamo in questa congiuntura ommesso di spesso e fervorosamente implorare: e questi appunto cagionano all'animo nostro trepidazione e timore.

Vorremmo pertanto metterne a parte la Maestà Vostra, e, se potessimo farlo a voce, *et os ad os loqui*, ci lusingheremmo di farlo con successo. Ma giacchè troppo diffusa cosa e a lei incomoda sarebbe il farlo in iscritto, ci riserbiamo piuttosto, se così piacerà alla Maestà Vostra, di comunicarli all'arcivescovo di Berito, che, dovendo in breve staccarsi dal nostro fianco e passando per codesta Corte procurarsi l'onore di ossequiare in nome nostro la nostra carissima figlia, potrà con minore di Lei molestia rappresentarglieli a voce. Sentirà allora dal medesimo, che se Vostra Maestà si contentasse di cominciare il recesso dall'età conciliare da una prima, discreta e temporanea prova, potremmo in tal guisa meglio sottrarci l'un l'altro da ogni rimorso di coscienza, e instruirci sulla utilità o danno che sia per risulturne alla Chiesa, per così abilitarci o a continuare nelle prime misure che si prendessero, o anche a vieppiù ampliarle.

A concertarne la modalità, verrà da noi munito di corrispondenti istruzioni l'arcivescovo medesimo. Supplichiamo intanto la Maestà Vostra per le viscere di Gesù Cristo, la di cui causa si tratta, a degnarsi di gradire le nostre salutari misure e precauzioni, piuttosto che reputarle superflue e inopportune agli appresi bisogni. Appoggiati alla religiosa circospezione dell'apostolica Maestà Vostra, confidiamo di non comparirle per questo o indiscreti, o troppo zelanti, o poco curanti delle rispettosissime sue regie premure, giacchè per la Dio grazia nè lo siamo stati, nè lo saremo giammai. *Datum Romae, etc., die 4 martii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CLXXXIX.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

DUCI DE AGUILLON,

SECRETARIO STATUS REGIS CHRISTIANISSIMI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 4 martii 1772.

Dilecte, etc. Attulit ad Nos dilectus filius noster Franciscus Joachimus S. R. E. presbyter cardinalis de Bernis aurea numismata carissimi in Christo filii nostri Ludovici Francorum regis christianissimi, ab ipso Nobis dono transmissa, eaque dum redderet, regium in Nos animum suo more accuratissime uberri-
meque declaravit. Delectati mirum in modum sumus tanta illius in Nos amoris confirmatione, ac summo in pretio habendum munus multo Nobis etiam jucundius accidit, quod expressos referret amantissimi filii plenos regiae dignitatis vultus, quodque facta ejusdem omnia ex animi fortitudine, magnificentia, religione profecta ejusque inde gloria amplitudinem regnique utilitatem ac decus repraesentaret. Diu sane multumque eo spectaculo oculos oblectavimus, ac paternum animum nostrum in recensendis filii laudibus incredibili cum voluptate detinuimus. Hujus nostri gaudii eundem qui adfuit cardinalem luculentissimum testem advocamus, minimeque ambigimus quin idem sit isthuc ad vos gratissimos animi nostri erga Regiam Majestatem sensus, quemadmodum ab eo postulavimus, summa fide ac diligentia perscripturus. Sed tanto ad referendam gratiam inflammati studio sumus, ut tuam etiam idcirco, dilectefili nobilis vir, adhibere velimus operam, nostrasque tibi tanti officii partes imponere. Optime profecto novimus qua ipse in Nos ac apostolicam hanc Sedem voluntate sis, quaque apud christianissimum regem gratia merito floreas. Itaque et te libenter nostras acturum vices, et ei facile persuasurum putamus nostrum erga ipsum animum magis quam sit gratum esse non posse, neque acceptius ullum esse Nobis munus, quam quod tam praeclarum ac illustre praeseferat ipsius Regis in Nos munificentiae, pietatis, amoris monumentum. Id dabimus sane operam ut perpetuum ac perenne esse possit, eaque proinde numismata in nostro Vaticano Pontificio Museo custodienda collocabimus, quod etsi or-

nare ac amplificare exquisitissimis quibusque rebus colligendis satagamus, inde tamen maximam pretii et dignitatis partem accessuram agnoscimus. Cum eas quas poteris cumulatissimas, dilecte fili nobilis vir, nostro nomine Christianissimo Regi gratias persolveris, vehementer cupimus ut easdem, quas debemus, tibi etiam per Nos reddi plurimas existimes, pro tua opera quam in regia hac largitate eximiam extitisse scimus. Hoc nostro erga te pleno caritatis ac existimationis officio illam etiam potissimum comprehendimus praeclarissimam tuarum laudum partem, qua in amplissimo, quo fungeris, munere benemereri de religione et de Ecclesia studes. Quapropter, quo testatior etiam tibi paterna qua te singulariter complectimur voluntas sit, apostolicam benedictionem Nobilitati Tuae intimo nostri cordis sensu peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 4 martii 1772 pontificatus nostri anno tertio.*

CXC.

DILECTO FILIO NOSTRO

FRANCISCO JOACHIMO

TITULI S. SILVESTRI IN CAPITE PRESBYTERO,

S. R. E. CARDINALI DE BERNIS, ARCHIEPISCOPO ALBIGENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 16 martii 1772.

Dilecte, etc. Altissime inhaerent nostroque assidue obversantur animo insignia omnique laude cumulatissima merita quae in Nos ac apostolicam hanc Sedem et antea contulisti, dilecte fili noster, et in dies conferre uberiora pergis, et in posterum etiam pro excellenti consiliorum factorumque tuorum ratione collaturum te esse amplissime confidimus. Jam pridem sane Nobis erat optime perspectum eam esse virtutem ac sapientiam tuam, eam rerum publice a te gestarum praestantiam, ut immortalem nominis gloriam apud omnes esses consecutus. Verum quae summa eximiaque opera pro Nobis atque Ecclesia moliris ac peragis ejusmodi sunt, ut etsi te antea pro singularibus tuis laudibus plurimi faceremus, tamen nunc mirifico quodam bene-

volentiae atque amoris erga te studio inflammemur. Incredibile est quantopere velimus, dilecte fili noster, amplum atque illustrem dari Nobis locum quo hosce luculentissimos animi de te sensus egregio quodam ac publico testimonio confirmemus, ut perspicere omnes possint quantum tibi, tuis meritis virtutisque deferamus. Sed dum idoneum huic cupiditati nostrae satisfaciendi tempus expectamus, interim, ut exiguam aliquam voluntatis tibi nostrae significationem demus, non injucundum tibi fore arbitramur volumen hoc pontificiarum litterarum seu monumentorum ad Albigensem ecclesiam tuam spectantium. Eadem nostro jussu ex pontificiis archivis accuratissime collegit vir omni eruditione instructissimus venerabilis frater Josephus archiepiscopus Beryti, unaque conjunxit omnia quae vel antiquitate ipsa vel rerum gravitate commendantur, quaeque historiam ecclesiae ac dioecesis Albigenensis illustrare plurimum possint, ac supplere ea quae et in tomo primo novorum editorum Galliae christianae et in Historia Occitaniae a d. Vaissette gallice perscripta desiderantur. Optime novimus quo amore albigensem ecclesiam tuam complectaris, quantumque illa praesidii ac dignitatis ex pastoralis tua sollicitudine, prudentia, doctrina animique et moderatione et magnitudine referat. Proinde minime dubitamus quin gratum tibi vehementer futurum sit ut a Nobis etiam, tui ipsius gratia, nonnulla decoris in illam ac splendoris fiat accessio. Habe itaque hoc a Nobis munus atque amoris nostri pignus, dilecte fili noster, quod cupimus non tam a te aestimari ex re ipsa quam ex animo nostro, qui luculentior erga te et gratior atque ad te omnibus quae a Nobis proficisci possunt ornamentis cumulandum inclinatio quam sit esse non potest. Ac illud etiam tibi persuadeas hoc quaecumque sit indicio libentissime Nos palam velle facere quantum tibi debeamus, quantumque etiam confidamus fore ut pro egregio tuo in Nos ac in hanc sanctam Sedem studio simus adhuc magis in posterum debitori. Demum apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili noster, intimo paterni cordis sensu paramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 16 martii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CXCI.

DILECTIS FILIIS CONGREGATIONIS NUNCUPATÆ
REGII CLERI NEAPOLITANI,
SUB TITULO ET INVOCATIONE SPIRITUS SANCTI,
CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 18 martii 1772.

Dilecti, etc. Petitis a nobis, dilecti filii, pro vestra in Nos et apostolicam hanc Sedem devotione atque observantia, ut nomen nostrum in tabulis societatis vestrae consignari describique, Nosque vestros socios et collegas nuncupari, quemadmodum cum aliis quibusdam societatibus fecimus, dignaremur. Laeto sane libentique animo annuimus pio hujusmodi ac in Nos studioso postulato vestro, atque in Domino fore speramus ut qui laboribus, quos ad divinum cultum augendum animarumque salutem procurandam impenditis, praesto esse ac praesentem operam nostram adungere non possumus,strarum saltem obsecrationum subsidio in suprema Catholicae Ecclesiae procuracione fideliter obeunda sublevemur. Vehementer sane gaudebimus, si haec mutua nostra vobiscum animorum ad pietatem conjunctio studia istius societatis quae ad spirituales exercitationes sacrasque missiones peragendas multa cum laude confertis, adhuc magis in vobis excitet ac inflammet, Divinusque Spiritus, sub cujus nomine congregati estis, vos in ea semper quae ad Dei gloriae incrementum pertinent, suo afflatu dirigat atque impellat. Nos certe propensum antea in Vos tamquam dilectos filios animum nostrum multo nunc propensiozem gerimus, ac ipsa communis collegii ratio plurimam facit ad pontificiam benevolentiam accessionem. Ejusdem fructus pro opportunitate vobis praesto futuros pollicemur; ac in luculentius nostrae voluntatis pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, cum uberi caelestium charismatum copia conjunctam, peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 18 martii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CXCII.

VENERABILI FRATRI
 HIERONYMO EPISCOPO GURGensi,
 ELECTO ARCHIEPISCOPO SALISBURGENSI,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 martii 1772.

Venerabilis, etc. Gratissimum Nobis attulerunt litterae tuae nuncium, venerabilis frater, te scilicet a consentientibus istius ecclesiae metropolitanae collegis, die XIV mensis hujus, archiepiscopum Salisburgensem electum esse. Nos sane et illius viduitatem tam bene depositam et in justissimum gaudium commutatam fuisse et agnoscimus et magnopere gaudemus. Perspecti Nobis sunt pastorales animi tui sensus tuaque in religionem atque in Dei gloriam studia, quibus jam pridem et in Gurgensi ecclesia regenda exercitus, qui gratus quidem fuisse Deo volente videtur, ut paratior inde atque instructior ad novam hanc summa virtute ac sapientia sustinendam dignitatem accederes. Vehementer nostram hanc laetitiam auget, quod jucundissimum hunc scimus fore honorem tuum carissimae in Christo filiae nostrae Mariae Theresiae Hungaricae reginae apostolicae, nec non Bohemiae reginae illustri in Romanorum imperatricem electae viduae, et carissimo item in Christo filio nostro Josepho in Romanorum imperatorem electo, quorum et plurima flores gratia et certissima tibi semper sunt extitura praesidia. Dilecti etiam filii nobilis viri parentis tui ut enixae antea in te pietati valde propensi fuimus, ita nunc uberior nostrae jucunditatis causa ex illius laetitiae cogitatione promanat. Quem enim plurimi facimus ac ob suorum meritorum amplitudinem diligimus, ejusdem studiis omnibus majorem in modum permovemur. Vides, venerabilis frater, ex hujusmodi de te gaudio nostro tantis auctoribus confirmato, quae nunc existat tuae proferendae in tam amplo spatio virtutis expectatio. Hanc ipsam ut vincas, atque auctiorem in dies efficias laetitiam de te nostram, id vero a te etiam atque etiam petimus, ac ad summae gratulationis officia summam hanc hortationem adjungimus, ad quam Nos et pontificium munus et singularis tui caritas potissimum inducit. De qua illud tibi persuaderi cupimus, numquam fore ut, pro tuis meritis ac in Nos atque

apostolicam hanc Sedem devotione ac observantia, fructus pro opportunitate desideraturus sis amplissimos. Ac in hujus paternae voluntatis pignus et in tanti suscipiendi muneris auspicium apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 28 martii 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CXCH.

DILECTO FILIO

[HANNIBALI EX ABBATIBUS OLIVIERIIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 4 aprilis 1772.

Dilecte, etc. Jam diu Nobis perspecta est atque cognita singularis tua virtus et multiplex ac varia antiquitatis doctrina, et jam antea luculentum ac praestans hujusmodi nostrum de te iudicium litteris nostris testatum tibi fecimus. Verum liber tuus, quem ad Nos nuper misisti, eo Nobis gratior fuit atque acceptior, quod eruditionem tuam cum pietatis studiis conjungere te vidimus, et novam patriae tuae gloriam ex virtute ac meritis suorum civium quaerere. Eidem enim vindicatis ac restitutis beata Michelina et beato Cecco egregium splendorem asseruisti, et quam antea illustrandis tot antiquitatis monumentis ornaverās, illustriorem hanc sanctitatis luce reddisti. Delectati itaque magnopere sumus hoc industriae tuae fructu, qui cum tibi, tuaeque patriae novum decus afferat, magno etiam incitamento esse potest ceteris ad similem sibi laudem ex sacrarum etiam rerum antiquitate ac doctrina comparandam. Munus hoc tuum ad Nos deferentem perbenigne excepimus dilectum filium comitem Paulum Machirellum sororis tuae filium, et commendationis tuae et sua ipsius causa, quippe cui pridem etiam propensionis in eum nostrae significationem aliquam dedimus. Sed cum idem et cognatione propius te attingat, et a te filii, ut scribis, loco habeatur, eo potissimum nomine Nobis erit commendatissimus. Speramus enim ingenio item ac morum praestantia a te non alienum, atque in te laudesque tuas intuentem simillimum tibi futurum. Qua quidem et nullam praeclariorem, nec ad pontificiam tuendam augendamque benevolentiam expeditiorem inire rationem

poterit. Tu interim de litteris, de patria tua atque adeo de Nobis ipsis benemereri perge. Ac in luculentius paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 4 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CXCIV.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

ALOYSIÆ MARIÆ REGIÆ GALLIARUM PRINCIPISSÆ.

CLÉMENS PAPA XIV.

Romae, 15 aprilis 1772.

Dilectissima, etc. Ex litteris tuis ad Nos die XVII martii datis novas percepimus jucunditatis easas, cum, qua de paterna nostra summa in te caritate fiducia esses, perspicue videremus. Gratissimum enim Nobis est, quod jam pridem tibi declaravimus, opportunitates quasque nobis a te dari quibus singularem ac egregiam pontificii tibi animi pietatem magis in dies confirmemus. Cum vero nunc in eo quod postulas, eximium religionis studium prae te feras, cum tuae omnis pro Carmelitano ordine, cujus institutum profiteris, in pristinam sanctitatis laudem restituendo, divinaque proinde in eo amplificanda gloria sit contentio, tantum abest, dilectissima in Christo filia nostra, ut quidquam obstare quin tibi gratificemur possit, ut etiam ad obsequendum ejusmodi optatis tuis incredibili quadam animi alacritate incendamur. Eo itaque animo quem tu ipsa tibi de Nobis jure pollicita es excepimus ac prosecuti sumus desideria tua, ut nihil interponendum morae duceremus quin eadem apostolica auctoritate rata essent; quemadmodum ex conjunctis nostris in forma Brevis litteris intelliges. Eaedem, quod a Nobis etiam magnopere flagitasti, curavimus ut quam citissime expedirentur, atque isthuc possent idoneo ad agendam perficiendamque rem tempore pervenire. Nunc Deum O. M. vehementer precamur ac obsecramus ut operam hanc nostram sua ipse benignitate secundet ac provehat, teque praeclara sanctissimae matris tuae exempla renovantem caelesti praesidio muniat ac sustentet, atque hanc etiam gloriae accessionem faciat florentissimo regno carissimi in Christo filii nostri Ludovici Francorum regis christianissimi parentis

tui, qui, qua est in Deum religione atque in te pietate, sua tecum conjunxit studia, Nobisque per dilectum filium nostrum Franciscum Joachimum S. R. E. presbyterum cardinalem de Bernis postulata illa tua accuratissime commendavit. Regiæ illius voluntati libentissime morem gerimus, tantumque sapientissimis hisce consiliis ejus atque officiis tribuimus, quantum meritis tuis, tuæ laudi, tuæ virtuti favemus. Quod quidem eo cumulatius facimus, quo in tuis ad Deum precibus ampliora Nobis, Ecclesiæ ac ipsi amantissimo parenti tuo adjumenta extitura confidimus. Ac in uberius singularis in te pontificii animi pignus apostolicam benedictionem tibi, dilectissima in Christo filia nostra, intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romæ, etc., die 15 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CXCV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

STANISLAO AUGUSTO POLONIÆ REGI ILLUSTR.

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 15 aprilis 1772.

Carissime, etc. Venerabilem fratrem Josephum archiepiscopum Beryti, cujus egregia opera Nos usi sumus, quique singularibus animi virtutibus, candore, religione, doctrina ac prudentia et ornatissimus est et Nobis commendantissimus, cum difficillimis hisce temporibus peropportuno fore judicaverimus qui isthic venerabili itidem fratri Angelo Mariæ archiepiscopo Ancyrano succederet, ac ordinarii nostri et apostolicæ sedis nuncii apud Majestatem Tuam munus ageret, etsi aegre, divelli tamen a Nobis patimur, atque ad te ita mittimus, carissime in Christo fili noster, ut minime dubitemus quin pro eximia tua erga Nos pietate atque in hanc sanctam Sedem devotione, eundem regia tua, qua soles, humanitate sis excepturus. Quod cum nostra causa, ut vehementer a te petimus, cumulatissime feceris, gaudebis sane id in eum præstitisse te virum in quo, præter spectatissimam generis nobilitatem ac excellentis animi ingeniique laudes, eximia etiam emineat tui observantia, studium, existimatio. Nostri de te paternæ luculentissimæ caritatis sensus præclare illi co-

gniti omnes ac perspecti sunt, quos cum ad te deferet, et cum tibi summa Nos omnia cupere a Deoque precari significabit, praecipue vero ut ex catholicae religionis tutela gloriam ac ex pacato regno felicitatem ac decus consequaris, cumque ceteras omnes a Nobis commissas deinceps obibit pertractabitque apud te apostolici nuncii partes, ipsi tam cumulatam habebis quam si Nos coram loqueremur fidem. Quae dum omnia peraget, facile tibi magis magisque in dies confirmabit quam cordi Nobis sit ut incolumes ac ut ante florentes et catholicae religionis et Majestatis Tuae una et istius inclitae nationis res tandem, Deo juvante, consistent. Quod tua opera, tua auctoritate, tua virtute perfici maxime optamus, ac in caelestis gratiae auspiciis nostraeque caritatis pignus apostolicam benedictionem Regiae Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CXCVI.

VENERABILI FRATRI

GABRIELI ARCHIEPISCOPO GNESNENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 aprilis 1772.

Venerabilis, etc. Quem mittimus isthuc venerabilem fratrem Josephum archiepiscopum Beryti, ut apud carissimum in Christo filium nostrum Augustum Stanislaum Poloniae regem illustrem, et inclitam vestram rempublicam nostri et apostolicae Sedis ordinarii nuncii munus gerat, eidem a te petimus ut cumulatam in omnibus praestes fidem. Quod quidem perlibenter facies; ea enim ipsi mandata Nos dedimus quae ad Dei procurandam gloriam remque catholicae religionis tuendam maxime spectant; cui quam vim ac rationem inesse intelligamus, facile potest et ex encyclica nostra jam pridem ad episcopos data, et ex ipso hoc nuncio non tam cognoscere, cum id tibi perspectum esse debeat, quam magis magisque confirmari. Quod tibi, venerabilis frater, pro tuo et in Ecclesia et in ista inclita republica munere et dignitate gratum esse debet, tuaque omnia studia ad operam illuc tuam praecipue conferendam inflammare. Ille porro ejusmodi vir est cui ad generis nobilitatem maximum

decus ex omnigena doctrina ac virtute adjungitur, quemque Nos propterea suo merito semper dileximus. Demum in singularis nostrae benevolentiae pignus apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

Eodem exemplo: Archiepiscopo Leopoliensi; Episcopo Chioviensi; Episcopo Cracoviensi.

CXCVII.

VENERABILI FRATRI

FELICIANO ARCHIEPISCOPO KIOVIENSI,

HALICIENSI ET PLOCENSI TOTIUS RUSSIÆ PRIMATI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 aprilis 1772.

Venerabilis, etc. Ad carissimum in Christo filium nostrum Stanislaum Augustum Poloniae regem illustrem ac ad vestram inclitam rempublicam mittimus venerabilem fratrem Josephum archiepiscopum Beryti, qui ordinarii nostri et apostolicae Sedis nuncii munus isthic obeat. Maxima in eo, praeter generis splendorem, virtutum ornamenta sunt, ac ad singularem doctrinam et prudentiam mirificum pietatis ac religionis studium adjungitur. Minime igitur ambigere possumus quin hac praecipue de causa commendatissimus idem tibi sit, qui pro episcopali officio omnes actiones tuas ad divinam gloriam, ad catholicam scilicet fidem hoc tempore potissimum conferre debeas; cujus, quae, qualesque rationes sint, et Nos in nostra epistola encyclica jampridem declaravimus, et noster hic nuncius idem, ut putamus, tibi nobiscum sentienti nostro nomine confirmabit. Itaque et confidimus fore, et majorem in modum etiam a te petimus ut tuam opem atque operam ipsi, quotiescumque res feret, paratissimam esse velis, peragentemque mandata nostra diligenter adjuves, quae illuc unice spectant ut incolumi religione pristinus in inclitam nationem vestram tranquillitatis ac pacis status referatur. Illi igitur parem ac Nobis ipsis adhibebis fidem, quaeque praeterea de eximia nostra in te caritate deferet, apostolica nos confirmamus benedictione, quam intimo nostri cordis sensu fraternitati tuae peramanter

impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

Eodem exemplo: Episcopis Luceoriensi; Culmensi; Samogitiensi; Camenecensi; Vilmensi; Kelmensi; Plocensi; Livoniensi; Smolescensi; Premisliensi.

CXCVIII.

VENERABILI FRATRI

THEODORO EPISCOPO POSNANIENSI,

SUPREMO REGNI POLONIAE CANCELLARIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 aprilis 1772.

Venerabilis, etc. Quantum Nobis res vestrae publicae cordi sint, intelliget fraternitas tua ex venerabili fratre Josepho archiepiscopo Beryti, quem isthuc ad gerendum apud carissimum in Christo filium nostrum Stanislaum Augustum Poloniae regem illustrem et inclitam rempublicam vestram nostri et apostolicae Sedis ordinarii nuncii munus mittimus. Eidem propterea fidem a te in omnibus praestari cupimus ac si Nos ipsos coram loquentes audires. Illa vero ipse praecipue agit quae a Nobis diligentissime mandata sunt, ut quae ad istam inclitam rempublicam in pristino catholicae religionis statu retinendam confirmandamque pertinent, ea omnia summa ope, studio, prudentia, dexteritate curentur. Certi plane sumus ipsum haec ex nostra sententia, quam jam pridem in encyclica ad episcopos data declaravimus, istiusque proinde sacro regis, regni ac reipublicae, jure atque utilitate gesturum cum doctrina, pietate, animi candore, rerum usu consiliique vi sit instructissimus. Tanta igitur ad generis splendorem virtutis adjungentem decora, proque istius ecclesiae rationibus laborantem, quin adjuturus ipse sis, venerabilis frater, etsi minime dubitemus, pro nostro tamen munere hortamur ut nunc maxime, tantum quantum ab episcopali dignitate requiritur, tua animi fortitudine constantiaque pro Dei gloria, pro fidei integritate, pro universo nationis bono contendas. Et apostolicam benedictionem fraternitati tuae in egregiae pontificiae voluntatis pi-

gnus peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

Eodem exemplo: Episcopis Varmiensi; Cujaviensi; Episcopis quinque in Albo.

CXCIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 13 aprilis 1772.

Carissime, etc. Mittimus in Poloniam venerabilem fratrem Josephum archiepiscopum Beryti, ut ibidem nostri et apostolicae Sedis ordinarii nuncii munus obeat. Ipsi praecipuae accurateque mandavimus ut statim, cum isthic erit, Caesaream Majestatem Tuam adeat, tibi que salutem et felicitatem cum apostolica benedictione nostris verbis impertiat. Dum id peraget, una etiam quae nostra sit, quam singularis, quam eximia, quam omni laude ac existimatione cumulata in te caritas, declarare disertissime quidem contendet, sed assequi profecto minime poterit, nisi tu ipse tua praecurras fide, omnique significatione majores esse nostros paternae pietatis in te sensus tibi persuadeas. Quod ut praestes, te vehementer rogamus, a teque idcirco majorem in modum petimus, illud existimes, nihil scilicet posse Nobis unquam esse gratius quam ut id tibi reipsa ac praestanti aliquo officiorum genere confirmare valeamus. Alterum porro quod tecum nostro nomine diligenter aget idem venerabilis frater ejusmodi est, ut facile intelligas id ex excellenti nostra tuarum virtutum ac praesertim magnitudinis animi et religionis opinione proficisci. Pro ipsa enim Polona ecclesia, proque catholica ibidem fide, cujus quam afflictæ nunc res sint quantoque in discrimine versentur ipse optime nosti, tuam expetet opem, tua praesidia implorabit. De hoc antea tecum per litteras egerat sa. mem. Clemens XIII praedecessor noster, a tuaque pietate plurimam levandæ hujusmodi curae tuæ spem reportarat. Cum in Nos nunc ea gravissima reciderit sollicitudo, non minorem etiam ponendam statuimus in tua virtute, in tua auctoritate fiduciam. Quas itaque pontificias pro

Dei causa ad te idem, venerabilis frater, deferet preces, etiam atque etiam te obsecramus, carissime in Christo fili noster, id apud te habere pondus velis quod tuae dignitati tuoque muneri convenit. Nam in summo quo constitutus es imperii gradu, illud prae caeteris quod amplissimum suscepisti primi Ecclesiae defensoris nomen sustinere maxime ac tueri debes, omnemque illuc potentiae tuae, si opus erit, vim intendere, ut tanto nomini consilia actionesque tuae consentiant. Proinde immortalibus ceteris, quibus enitescis, laudibus illam esse tibi antefarendam gloriam puta quae ex tuo erga catholicam religionem studio in te redundabit, quantoque per christianum orbem idem fuerit diffusius, tanto eam esse ampliorem et cumulatiorem futuram. Sed haec uberius tibi nostro nomine ille idem venerabilis frater, quemadmodum ipsi mandavimus, declarabit, atque ideo a te magnopere petimus ut eundem benigne humaniterque excipias; quod cum feceris, facile cognosces qui suus sit in Majestatem Tuam omnemque augustam domum cultus atque observantia, quamque merito ipsi clementiam tuam praestiteris. Ille praeterea generis sui splendorem insignibus singularis virtutis ac doctrinae ornamentis illustrat atque auget; quod cum jampridem perspexissent, perhonorifico ipsum prosecuti semper judicio sunt praedecessores nostri Benedictus XIV et Clemens XIII; Nosque porro plurima benevolentia complexi, ejusque experti virtutem, industriam ac fidem minime dubitavimus quin eidem difficillimo hoc tempore gravissimum munus committeremus. Quo magis tibi et nostra scilicet et sua causa gratus idem atque acceptus ita esse debet, ut omnem illi et habere fidem tamquam Nobis ipsis coram loquentibus velis, et fidenter etiam digneris expromere quidquid in animo habere atque optare possis, ut a Nobis tibi per apostolicum, quod gerimus, ministerium praestetur. Ac in summae et singularis erga te caritatis pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuae intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 15 aprilis 1772. pontificatus nostri anno tertio.*

CC.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ,

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRĪ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 aprilis 1772.

Carissima, etc. Reddet has nostras apostolicæ Majestati Tuæ litteras, venerabilis frater Josephus archiepiscopus Beryti, quem ordinarii nostri et sanctæ Sedis nuncii munus obiturum in Poloniam mittimus. Vehementer a te petimus, carissima in Christo filia nostra, ut eundem te adeuntem regia qua soles humanitate excipias, nostrique causa commendatissimum habere eum velis, in quem cum praeclara extitissent praedecessorum nostrorum Benedicti XIV et Clementis XIII paternæ benevolentiae studia, nostra etiam luculentissima esse debent ob ejusdem singulares, quas cum generis nobilitate conjunxit, omnigenae doctrinae, virtutis, sapientiae ac in apostolicam hanc Sedem meritorum laudes: ad quas illud etiam addi decus agnoscimus. tuque ipsa facile intelliges, quod te tuamque augustam domum summa observantia, cultu sui que animi veneratione prosequatur. Duo praecipua ille in mandatis a Nobis habet quæ ad te accurate nostro nomine deferat. Primum nostra tibi eximiae in te paternæ caritatis studia ac officia omnia testabitur, quæ optime ipse novit quam alte Nobis impressa atque insita sint, quamque in votis semper habeamus ut reipsa exhibere tibi nostrum hunc erga Majestatem Tuam animum et egregia aliqua significatione comprobare possimus. Ipsi igitur te majorem in modum obsecramus ut plenam adhibere velis fidem in iis omnibus quæ tecum nostro nomine acturus est, eidemque digneris animum aperire tuum ac palam facere quaecumque a Nobis in Majestatis Tuæ gratiam fieri posse, vel ab apostolici ministerii nostri auctoritate opus tibi esse judicaveris. Cum itaque id ipse tibi de Nobis quod cupimus abunde pro suo munere persuasit, tum nostras Majestati Tuæ depromet ac explicabit de praesenti Ecclesia ac religionis in Poloniae statu curas et molestias,

a teque eam implorabit nostris verbis opem quam hujusmodi in illo regno turbatae afflictæque res maxime hoc tempore videntur exposcere. Recordari facile potes, carissima in Christo filia nostra, quantum idcirco laboraret pastoralis ille Clementis XIII prædecessoris nostri animus, qui ad te litteras dederat plenas et solitudinis et plurimæ de tuo in religionem studio cum regii animi magnitudine conjuncto fiduciae. Eodem Nos aequæ, ut debemus, illorum catholicae fidei discriminum percellimur sensu, eademque pietatis ac magnanimitatis tuæ spe. quam tum etiam tuis litteris confirmaras, ea a te petimus pro tuenda Ecclesiae praesidia quæ opportuniora esse atque efficaciora tibi pro tua sapientia videbuntur. Minime dubitamus quin de pontificiis his precibus eam habeas rationem quam rei gravitas tuaque a te dignitas postulat, ac, si necesse fuerit, regiam etiam, quam a Deo accepisti, potentiam pro Dei causa adhibeas, eaque consilia actionesque suscipias quæ immortalem tuam reddant in Ecclesiae fastis gloriam, semperque magis apostolicæ reginae, quod geris, nomen illustrent, cum religionem non minus in exteris ditionibus quam in tuis fulecias ac tuearis. Sed hæc Nos breviter hisce litteris pertingimus, quæ luculentius tecum coram idem venerabilis frater nostro nomine pertractabit. Demum quam ipse tibi a Nobis apostolicam benedictionem deferet, eandem Nos ut divinorum munerum auspicem nostræque eximiae caritatis pignus intimo paterni cordis sensu Majestati Tuæ amantissime impertimur. *Datum Romæ, etc., die 15 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CCL

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ SAXONIÆ ELECTRICI VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 21 aprilis 1772.

Dilectissima, etc. Gratissimus Nobis est adventus in Italiam atque ad Nos tuus eo maxime consilio susceptus, ut in hac potissimum religionis arce sanctorum apostolorum Petri et Pauli sanguine consecrata loca, aliaque sanctitatis monumenta pro

eximia tui animi devotione praesens cognosceres. Quae dum invisis ac lustras, ea pietatis exempla omnium oculis exhibes, ut mirum in modum pristina nostra de virtutibus ac regiis laudibus tuis robôrata sit atque etiam aucta existimatio. Jam diu enim diffusus ubique tuorum meritorum splendor ad Nos pervenerat, famaue ipsa Nobis afferebat, quae tua consilii ac sapientiae vis esset, et praeter egregia litterarum ornamenta, quas et optime nosti et patrocínio dignaris tuo, quantum praesertim religioni pietatique studii, et quantum Nobis atque apostolicae huic sedi devotionis ac observantiae deferres. Ex quo antecepto de te iudicio nostro tuarumque virtutum praesentia confirmato intelligere facile potes, dilectissima in Christo filia nostra, quae te nunc ad Nos advenientem excipiamus voluntate, quamque omnia, quaecumque proficisci a Nobis possunt, paternae singularis caritatis officia exhibere tibi et cumulare cupiamus. Id profecto nullo potiori tibi que jucundiori indicio comprobare possumus quam quod ab ipsa religione petatum sit, unde sane maximum queat huic animi nostri significationi pondus adjungi. Habe itaque a Nobis sacrum hoc aureae Christi crucifixi imaginis munusculum, quod ut alacriore excipias animo, multo idem pretiosius apostolica nostra benedictione reddere volumus. Atque ut ipsum adhuc tibi gratius accidat ac ad pietatis usum acceptius, apertis commissis Nobis Ecclesiae thesauris, quotiescumque confessa ac sacra communione refecta, Deumque coram hac ipsa crucifixi effigie rite deprecata fueris, toties ut plenariam peccatorum indulgentiam lucrari possis, apostolica auctoritate concedimus ac impertimur. Hoc religiosae erga te largitatis genus ultro delegimus, dilectissima in Christo filia nostra, tua singulari pietatis laude permoti, eamque non solum utilem tibi, sed Nobis etiam fructuosam fore confidimus, cum in precationibus ad Deum tuis, quibus sanctae Ecclesiae rationes ipsi commendaveris, nostri etiam, quibus ejusdem regendae gravissimum impositum est munus, quippe pro imbecillitate nostra divina ope maxime indigemus, nunquam immemor futura sis. Cum igitur magnopere Nobis persuasum sit non mediocriter factum iri ex hoc munusculo tuae devotionis incrementum, vehementer etiam optamus ut illud penes te habere velis tamquam eximium ac perpetuum pontificiae caritatis pignus, unde tua in apostolicam hanc Sedem studia magis in dies inflammentur, quod mirifice cum ipsa in Deo pietate ac filiali tuo in Nos officio consentit et congruit. Demum ab omnium bonorum Largitore veram ac solidam felicitatem, tibi, dilectissima in Christo filia nostra, tuaeque inclitae electorali

domui enixe precamur, ac ejusdem uberioris gratiae auspicem apostolicam benedictionem intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 21 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CCII.

DILECTIS FILIIS NOBILIBUS VIRIS

RECTORI ET CONSILIARIIS REIPUBLICÆ RAGUSINÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 aprilis 1772.

Dilecti, etc. Redditae Nobis fuerunt Nobilitatum Vestrarum litterae a dilecto filio Benedicto Stay, intimo nostro cubiculario ac brevium ad principes secretario, qui vestros etiam observantiae, pietatis ac devotionis erga Nos atque hanc apostolicam Sedem plenissimos sensus coram luculentissime significavit. Verissimum vos sane de Nobis iudicium facitis, cum, prout scribitis, Nos non tam magnitudine, opibus ac copiis, quam probitate ac religione nostrorum in Christo filiorum permoveri existimetis. Haec enim vera ac maxima civitatum ornamenta esse, atque hinc solidam earundem commendationem atque utilitatem proficisci ducimus. Cumque vos hisce laudibus instructos esse minime Nobis dubium sit, dignissimos idcirco arbitrati sumus quos pontificia singulari caritate complecteremur. Quare cum opportunitas sese obtulisset, libentissime pro vestra vestraeque reipublicae incolumitate paterna studia nostra interposuimus. Quorum dum optatissimos exitus quam maxime cupimus, interim verae tranquillitatis ac pacis auctorem Deum Optimum Maximum, in quo omnes positae spes esse debent, pro vestra incolumitate deprecari non intermittimus. Vos item, quantum possumus, cohortamur, dilecti filii nobiles viri, ut ab hoc bonorum omnium fonte salutem vestram assiduis precibus expetatis, et cum divinam clementiam omnibus pietatis et christianae virtutis officiis demeriti fueritis, ab ea una potissimum hujusmodi beneficium expectetis. Quod ut aptius ac divino impetrando praesidio accommodatius efficere possitis, coelestium munerum auspicem et nostrae benevolentiae testem apostolicam benedictionem Nobilitatibus Ve-

stris peramānter impertimur. *Datum Romae, etc., die 28 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CCH.

VENERABILI FRATRI

ANTONIO ARCHIEPISCOPO GOANO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 29 aprilis 1772.

Venerabilis, etc. Postulas a Nobis, venerabilis frater, ut, cum valetudo tua cibos jejunii lege praescriptos ferre non possit, apostolica tibi auctoritate concedamus ut iis temporibus quibus jejunium ab Ecclesia institutum est salubres comedendo carnes tuae corporis affecti imbecillitati consulere valeas. Minime dubium Nobis est quin ad hoc postulatum gravi inductus causa deveneris, pastoraalemque operam ac sollicitudinem tuam tanti facimus ut commissis etiam tibi ovibus, quarum incolumitas tua magni interest, valde Nos ea gratia consulturos esse existimus. Itaque, et salutis tuae et episcopalis ministerii rationem habentes, tibi, venerabilis frater, jejunii diebus salubrium carniū usum, de consilio tamen et confessarii et medici tui, per hasce in forma Brevis litteras pontificia potestate permittimus et indulgemus. Id eo erga te animo facimus ut plurimum tibi paternae caritatis et studii officium deferamus. Quod magis ut tibi persuadeas, vehementer a te petimus ut nunquam ulli opportunitati desis qua nostrae tibi gratificandi cupiditati satisfacias. Ac in uberius pontificiae benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque curae commissis populis peramānter impertimur. *Datum Romae, etc., die 29 aprilis 1772, pontificatus nostri anno tertio.*

CCIV.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO,

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE XXII JUNII MDCCLXXII.

Venerabiles fratres, etc. Praeclare vobis sunt cognitae atque perspectae, venerabiles fratres, carissimi in Christo filii nostri Caroli Emmanuelis Sardiniae regis illustris singulares atque eximiae virtutes, cum excellenti regni gerendi scientia conjunctae omnes pietatis, moderationis, magnanimitatis laudes. Nos ipsi profecto inter caetera ipsius summa regii animi ornamenta experti saepe sumus quam mirificum ejus esset religionis studium, quae erga sanctam apostolicam hanc Sedem observantia, quae et quam constans ac perpetua Nobiscum benevolentia atque officiorum communicatio. Propterea, cum nuper gravi ac periculoso morbo eundem conflictari Nobis esset relatum, parem maximo nostro erga illum amoris, doloris magnitudinem percepimus. Pro impetranda itaque optimi Nobisque carissimi regis incolumitate Deum omnipotentem deprecari non intermisimus. Atque idcirco nudius tertius Sudarii templum adeuntes, dum a natione sui regis, ac tamquam parentis amantissima vota fierent, cum omnibus precibus preces nostras conjunximus. Hanc doloris ac sollicitudinis nostrae causam vobiscum nunc communicamus, venerabiles fratres, ut vos item omnem operam atque animorum contentionem pro exoranda praestantissimo regi valetudine conferatis. Cum summa vestra in Ecclesiam studia esse debeant, nihil nunc Nobis eique quod sustinetis muneri convenientius esse potest, quam ut vestris ad Deum obsecrationibus illi praesto sitis, cujus singularia extare in ipsam Ecclesiam merita clarissimis indiciis cognoscitis.

CCV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO EMMANUELI SARDINIÆ REGI ILLUSTRİ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 julii 1772.

Carissime, etc. Doloris magnitudinem a Nobis susceptam ob morbi vim qua nuper ad vitae discrimen adductam fuisse Majestatem Tuam perceperamus, intra Nos continere non potuimus; proinde manifestam omnibus fecimus et Sudarii adito templo, et cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus moerore ob eam maxime causam communicato, ut nostras ad Deum preces cum illorum precibus conjunctas efficaciores ad impetrandam tibi incolumitatem redderemus. Qua quidem in re obsecuti sumus et pontificio muneri erga regem singulariter atque egregie de Ecclesia meritum, et peculiari cuidam summo atque eximio amoris in te nostro, quem ob insignia ac perpetua in Nos studia et ob excellentes et regio animo dignissimas virtutes incredibilem in modum diligimus atque adeo admiramur. Hujusmodi nostrum paternae caritatis sensum consentanea laetitiae magnitudo propter restitutam valetudinem tuam est consecuta. Propterea maximas, ut debemus, Deo gratias reddimus, eumque enixe precamur perpetuoque precaturi sumus ut stabilem ac diuturnam pulcherrimam hanc jucunditatis nostrae causam esse velit. Quod scribis, carissime in Christo fili noster, gratas tibi fuisse eas benevolentiae nostrae significationes, tu quidem peramanter et pro tua in nos mutui animi consuetudine facis. Nam etsi eadem leves neque omnino pares eximiae nostrae in te voluntati esse potuerunt, tamen minime dubitamus eo animo a te esse acceptas quo a Nobis profectae sunt, nimirum tui studiosissimo tuaeque salutis, felicitatis, gloriae cupidissimo. Largitorem ac fontem bonorum omnium flagitamus ut vota ac desideria nostra rata firmaque habeat, teque cumulet amplissimis divinae benignitatis muneribus, quae optimis regibus atque ad religionis sanctitatem consilia sua dirigentibus impertiri solet, atque augeat regiam domum tuam, tuosque egregios liberos, quos eo impensius amamus quo tibi similiores esse cognoscimus. Demum in uberius pontificiae caritatis pignus apostolicam be-

nedictionem Regiae Majestati Tuae intimo paterni cordis sensu
amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 18 julii 1772,*
pontificatus nostri anno quarto.

CCVI.

VENERABILI FRATRI

HIERONYMO ARCHIEPISCOPO SALISBURGENSI,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 1 augusti 1772.

Venerabilis, etc. Nobis indiciis perspectum tibi esse volumus
propensissimam nostram erga te voluntatem in concedenda quam
a Nobis postulasti facultate retinendi praeposituram S. Mauritii
Augustae et canonicatus Passaviensem et Olomucensem, quam
facultatem libentissime fraternitati tuae impertiti jam sumus, ad
ulteriora etiam aequè libenter, si opus fuerit, processuri, cum
minime dubitemus praeclara tua item studia futura in pontificiis
nostris juribus quae ad canonicatus collationes pertinent retinen-
dis sartisque ac tectis tuendis. Quod scribis de tua in Nos fidu-
cia, Nobis est jucundissimum, et tibi persuasum esse cupimus
nos semper benevolentissime excepturos quae a te offerentur, et
pergratas Nobis omnes opportunitates futuras quibus tibi mani-
festius in dies esse possit quam eximia sint paternae nostrae
erga te caritatis studia. In cujus luculentius argumentum apo-
stolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur.
Datum Romae, etc., die prima augusti 1772, pontificatus nostri
anno quarto.

CCVII.

VENERABILI FRATRI

ANTONIO EUGENIO ARCHIEPISCOPO EPHESINO,

ORDINARIO NOSTRO ET APOSTOLICÆ SEDIS

IN GERMANIA NUNTIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Arce Gandulphi, 17 octobris 1772.

Venerabilis, etc. Ex litteris tuis, et ex folio a dilecto filio nobili viro principe de Kaunitz tecum communicato atque a te ad Nos transmissio, venerabilis frater, cognovimus consilium a carissima in Christo filia nostra Maria Theresia Hungariae regina apostolica necnon Bohemiae regina illustri in Romanorum imperatricem electa vidua initum, quo ex pluribus monasteriis et conventibus ad Olivetanos, Hieronyminos et alios Longobardiae Austriacae ordines spectantibus componi possent aliquot ampliores et numero religiosorum auctiores familiae, ut ita ex plurimorum conjunctione et religiosae disciplinae accuratior observantia et eidem accommodata doctrinarum studia, non sine multa eorundem ordinum laude et publica utilitate uberius, efflorescerent: magnopere item cupere Majestatem Suam vidimus ut aliqua pars reddituum ad eosdem ordines pertinentium quae, postquam omnibus religiosi status usibus decenter commodeque sit satisfactum, supersit ac redundet, ad alias opportunitates traducatur, et sive pauperibus sublevandis, sive parochorum subsidio, sive aliis piis operibus addicatur. Suam demum Majestatem pro singulari sua religione et apostolicae Sedis reverentia fieri haec omnia velle juxta ecclesiasticas sanctiones hac sancta Sede consentiente et probante, ac proinde optare ac flagitare ut quo paratius ac promptius ad exitum perducere res possit, tibi, venerabilis frater, de his agendis statuendi atque eadem executioni etiam ut mandentur jubendi opportunas ac necessarias facultates concedamus. Nos itaque, intelligentes finem a carissima in Christo filia nostra sibi propositum in hujusmodi postulatis Nobis faciendis obtineri ea ratione posse quae carissimae ejus pietati et augustae domus religioni conveniat; proinde illius desiderii, quoad in Domino possumus, obsequi volentes, tua virtute, sedulitate ac prudentia

freti, tibi, venerabilis frater, apostolica auctoritate concedimus atque impertimur eas facultates omnes quae requiri possint ad vim, robur ac validitatem juxta sacrorum canonum praescriptiones tribuendam novis hisce decretis et constitutionibus quae a te pro singulis in Austriaca Longobardia positis ordinibus regularibus efficientur. Cumque Nobis persuasissimum sit ipsi Suae Majestati optime perspectum iri quantopere intersit ad firmiorem utilitatem in suscepto consilio consequendam ut ab ordinariis locorum in quibus praedicti ordines siti sunt, atque etiam ab ipsis superioribus eorundem ordinum res omnes scitu necessariae antea per te exquirantur tibiue ab iisdem summa fide referantur, te valde hortamur ad hanc etiam diligentiam adhibendam; praesertim cum Majestati Suae nihil gratius fore ducamus, quam ut, veritate sedulo cognita atque explorata, eae demum rationes stabiliri possint quae verae et permansurae utilitatis plenissimae sint et ab ullo errandi periculo remotissimae. Quae a te hunc in modum eorundem emolumento et populorum commodo esse facile poterunt, et illae reddituum portiones quas ab ordinibus regularibus disjungendas atque adimendas esse judicabis, convenientem ac bonorum ecclesiasticorum rationi consentaneum usum consequentur: omnia denique sacris canonibus congruent, piisque Majestatis Suae votis ac nostrae item voluntati consentient. Ingens inde nostrae erga te benevolentiae fiet accessio, in cujus argumentum apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum in Arce Gandulphi, Albanensis dioecesis, etc., die 17 octobris 1772, pontificatus nostri anno quarto.*

CCVIII.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ,

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRİ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Arce Gandulphi, 24 octobris 1772.

Carissima, etc. Dedimus ad venerabilem fratrem Antonium Eugenium archiepiscopum Ephesinum ordinarium nostrum apud

Majestatem Tuam nuntium, die XVII hujus mensis, in forma Brevis litteras, in quibus (quod magnopere te cupere atque a Nobis expetere idem nuntius significaverat) illi opportunas ac necessarias facultates concessimus monasteria regularium ordinum in Longobardia Austriaca posita, in aliquot ampliores et numero auctiores familias redigendo, et redditus monasteriorum qui post omnes usus earundem familiarum commode ac decenter satisfactos supererint transferendi atque applicandi ad sublevandos pauperes aut parochos aut alia pia opera quae opportuniora videbuntur. Nos quidem, ut hujusmodi facultates impertiremur, unice inducti fuimus perspectissima Nobis pietate ac religione Majestatis Tuae, quam certissime scimus divinae gloriae incremento veras rerum utilitates aestimaturam, et diligentissime curationem ut in religiosorum familiis nihil nisi ex divini cultus rationibus immutetur. Sed quoniam ipsa rei gravitas anxios Nos reddit ac sollicitos et vereri facit ne quid praeter nostram ac tuam voluntatem fiat, te ipsam alloqui hisce litteris volumus, teque ad omnem operam ac diligentiam, quam tua sponte adhibitura es, etiam cohortatione ac flagitatione nostra impellere. Agitur enim, ut praeclare vides, carissima in Christo filia nostra, de re quae Ecclesiae maxime intersit et nostras omnes curas et cogitationes exposcit, cum Christus Dominus Nobis ecclesiam suam tuendam ac regendam commendaverit, et tu ipsa ejusdem Christi ecclesiae patrona et sis et nuncupaveris. Quare ad nostrum munus attinet ut ne qua divini cultus imminutio, aut minus aequa in populo opinio ordinum ac religionis ministrorum inde oriatur, nequid immoderate fiat, denique ne judicium nostrum in divini judicii severitatem atque animadversionem incurrat. Ad amovendum istiusmodi timorem, Majestatem Tuam rogamus, omnia ut effici cures, nihil et eorum praetermitti sinas quae ad gravissimam rem rite ac bene gerendam conferant. Nos propterea in litteris ad Nuncium nostrum datis, eundem valde hortati sumus, eique commendavimus id quod te ipsam pro proximia tua pietate omnino velle ac probare duximus: nimirum ut ab episcopo in quorum dioecesi sita sunt regularium monasteria de rerum omnium statu exquireret, et non solum de redditibus monasteriorum, verum etiam praecipue de opportunitate religiosorum virorum, et utilitate quam inde christianus populus capiat, interrogaret. Tu ipsa praeclare intelligis, quantum valere possint ad veritatem assequendam eorum testimonia, qui speculatores ac praesides in sua quisque dioecesi sunt constituti. Cum ipsi supervacaneum esse affirmabunt numerum religiosorum vi-

rorum, redundantes ipsorum reditus, eosque minus opportunos ad spiritualia ministeria obeunda asserent, tunc nec divini iudicii metus nec ulla dubitatio esse poterit quin ea consilia capiantur quae gregis Christi utilitati erunt accommodatiora. Quae autem monasteria ex episcoporum sententia constaret opportuna esse promovendae populorum pietati, erudiendae juventuti utilia atque apta apostolico ministerio adjuvando (qui tuus est religionis atque aequitatis amor), tu ipsa certe pati non posses ut hujusmodi monasteria suis bonis, populos subsidiis, episcopos plurimis adjuvantis privari sineres. Quamobrem a Majestate Tua qua maxime possumus animi contentione et pari fiducia petimus ut in suscepto perficiendo consilio ita rebus omnibus modereris prout necesse est iis quae Ecclesiae aut divino cultui sunt consecratae. Deum O. M. precamur ut in his peragendis caelestis suae gratiae praesidio te adjuvet et sustentet, atque in ejus amplificanda gloria pristinas tuas laudes vera ac solida hujus laudis accessione cumules. Demum in singularis nostrae paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuae omnique augustae domui amantissime impertimur. *Datum in Arce Gandulphi Albanensis diocesis, etc., die 24 octobris 1772, pontificatus nostri anno quarto.*

CCIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 decembris 1772.

Carissime, etc. Quamquam post consecutas in Polonia rerum commutationes maximum nostrum, in quo eramus de catholicae religionis incolumitate, timorem mitigassent ipsae dominantium leges, quibus catholicorum templa resque sartae tectae esse jubebantur (quas leges tuae potissimum apud illos ad nostras et praedecessoris nostri preces pro religione navatae operae tribuendas putavimus), si tamen cum praeter omnem spem nostram et contra earundem legum sanctiones, militari fortasse licentia, aut eorum qui exequendis decretis praesunt temeritate, et hactenus in catholicos plurima illata esse et in dies gra-

viora damna inferri audiamus, magnum in metum adducimur non solum de discrimine aliquo aut detrimento, verum de ipso religionis interitu, nisi tuo, carissime in Christo fili noster, potissimum præsidio ac tutela Ecclesiae ac de suscepto malo quotidie invalescenti occurratur. Quamobrem divini cultus, cui præsidemus, sanctitas atque integritas, ac aeterna tot populorum salus a Nobis postulat ut propterea Majestatem Tuam obtestemur, atque tutelam atque opem hanc tuam, qua maxime possumus alacritate, atque ardore animi expetamus. Tua te ipsa pietas et cum praeclarissima laudum omnium haereditate a majoribus tuis in te transmissum religionis tuendae studium ad illud quod postulamus commovebit atque impellet, et tua apud eos in quorum dominatu haec fiunt auctoritas, tibi paratissimum aditum ad idem impetrandum efficiet. Cum enim omnem operam, omnem industriam tuam eo conferes, facile obtinebis ut te postulante valere eas ipsas leges velint, quas ipsi pro catholicae religionis securitate sanciendas duxerunt. Id igitur ut summa diligentia et cura enitare a Majestate Tua et poscimus et confidimus. Si quidem cum imperii tui dignitas, fidei defensoris ac pastoris tibi munus ac nomen imponat, nihil tibi prius atque antiquius fore ducimus quam ut re ipsa talem te et esse velle et nuncupari palam facias. Nulla re profecto melius tuae ipsius felicitati atque gloriae provisum esse a te poterit. Si enim Dei Opt. Maximi providentia ac beneficio regum regnorumque res sustententur, nulla potior divini patrocinii conciliandi ratio esse poterit quam si te illius gloriae asserendae studiosissimum, illamque rebus omnibus te anteferre proficere. Summum hunc bonorum omnium fontem enixe precamur ut coelestis suae gratiae praesidio in te confirmet hanc Ecclesiae pernecessariam, tibi utilissimam sibi que ipsi acceptissimam voluntatem. Et in divinorum hujusmodi munerum auspiciis, atque in nostrae paternae ac singularis erga te benevolentiae pignus, augustae Majestati Tuae apostolicam benedictionem amantissime impertimur. *Datum Romae, apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die 5 decembris 1772, pontificatus nostri anno quarto.*

CCX.

VENERABILI FRATRI

SIMONI NICOLAO EPISCOPO BASILEENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 Januarii 1773.

Venerabilis, etc. Eximiam tuam in apostolico ministerio rite obeundo sollicitudinem atque in divini et ecclesiastici praecepti integritate tuenda studium luculentissime cognovimus, venerabilis frater, ex litteris tuis, quibus certiores Nos fecisti de impedimento illato ne nostram de diebus festis legem promulgares, quibusque a Nobis postulasti, ut ad ea impedimenta amovenda tibi potestatem impertiremur tollendae omnino jejuniorum obligationis, quae a vigiliis quorundam abrogatorum festorum ad ferias quartam et sextam Adventus erant a Nobis translatae, unde omnis illa difficultas est profecta. Ac Nos quidem praeclaro tuo studio in episcopali munere gerendo mirum in modum delectati, et causis quas attulisti magnopere commoti, aequo animo inducimus ut postulationis tuae annuamus, quo et te ex iis angustiis in quibus te versari agnoscimus, eximamus, et populi tui in Alsaciae Gallica ditione positi saluti et conscientiae tranquillitati consulamus. Ad id potissimum ea quam significasti ratione impellimur, nempe in universa Alsatia, more id esse positum, ac reputari sublata dierum festorum celebratione, sublata etiam esse obligationem jejuniorum quae illos dies praecedebant. Hac igitur consuetudine maxime innixi expetitam facultatem pro dioecesis tuae parte in Alsatia posita tibi indulgemus; tamen cautione adhibita: altera nimirum, ut ne in edicto pro dierum festorum imminutione a te faciendo ulla sublati jejunii mentio fiat, cum ipsum hoc silentium illic ex regionis usu pro concessione haberi possit, cumque aliquae tibi deesse non possint viae quibus, si ita opus fuerit, hujusmodi concessio ad populi cognitionem perveniat. Altera cautio est ut ne haec tacita jejuniorum abrogatio pro Alsatica tantum tuae dioecesis parte concessa, aliqua interpretandi licentia aut errore ad alia tuae dioecesis loca extra Alsatiam posita traducatur atque extendatur. In iis enim locis valere omnino atque induci volumus de festis ac jejuniis legem, eamque jam hactenus ibidem a te inductam ac vulgatam

censemus. Habes itaque a Nobis quam postulasti facultatem, venerabilis frater, quam tibi eo libentius impertiti sumus, quod tuis singularibus Nobisque perspectissimis laudibus eadem te usurum illo animo scimus quo a Nobis conceditur, divinae videlicet gloriæ et populi tui salutis studiosissimo. Parem ac rebus in omnibus aequè erga te propensam nostram voluntatem, semper futuram profitemur; atque in hujus pontificiæ caritatis manifestius pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuoque universo populo peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 6 januarii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXI.

VENERABILIBUS FRATRIBUS

ARELATENSI ARCHIEPISCOPO ET MELDENSI EPISCOPO
CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 15 februarii 1773.

Venerabiles, etc. Caeteras inter sollicitudines et pastoralis officii curas, ad quod nullis nostri meritis, sed unius divinae clementiæ largitate vocati fuimus, eam semper præcipuo Nobis loco habendam existimavimus qua sacros operarios, qui peculiari quadam ratione, arctissimisque vitæ regularis vinculis Deo mancipati in vineam Domini excolendam suos omnes conferunt labores, singulari prosequi tenemur affectu, propensa fovere voluntate ac beneficentissimo fulcire patrocínio, ita ut quidquid accommodatum iis esse potest vel ad pietatis ac religionis studium, quo eos flagrare oportet, conservandum augendumque, vel ad regularis disciplinæ integritatem, si quid forte passa sit detrimenti, cumulatissime restituendam, vel ad quaslibet propulsandas penitus difficultates quæ impedimento sunt quominus uberrimos illos procreare possint fructus ac amplissimas utilitates quas et universa christiana respublica et beata populorum salus ab iis maxime efflagitat avidèque præstolatur, ad id omne facile libentique animo ei suppeditandum effuseque largiendum prompti esse quovis tempore debeamus atque parati. Hos inter egregios in vinea Domini operarios ex quorum assiduis laboribus maximum semper Christi ecclesiæ decus ac-

cessit, ornamentum et praesidium, eos jure ac merito recensemus qui santi Dominici vestigia sectantes et regulas inclutum deque christiana republica optime meritum constituunt regularem ordinem Fratrum Praedicatorum nuncupatum. Hinc muneris nostri ratio et vehementer optat et modis omnibus expostulat ut quibusvis ejus commodis, quantum in Domino possumus, sedulo prospiciamus, caveamusque diligentissime nequid in ullam ejus partem irrepat, ex quo splendor ille locuplentissimus pietatis et doctrinae quo praeclarus hic ordo hactenus ubique emicuit aliquod vel minimum patiatur detrimentum.

Relatum porro Nobis fuit collegium Sancti Jacobi eorumdem Fratrum Praedicatorum Parisiis situm, eoque saluberrimo constitutum consilio ut ad illud, tanquam ad celeberrimam pietatis et litterarum arcem, alumni ejusdem ordinis ex universis Galliarum provinciis accedentes, in assidua et regularis disciplinae et sanioris doctrinae exercitatione ita versentur, ut amplissimo inde decori afferendo universo ordini et christianae reipublicae utilitati cumulandae apti fiant et idonei, a pristina non parum dignitate ac celebritate nominis esse prolapsi, tum ob immunitam regularis instituti observantiam, cum ob rei domesticae administrationem non rite gestam; atque idcirco, ne ad ultimum pene excidium redigatur, opportuno aliquo efficacique remedio ei quam citissime esse consulendum. Expositum quoque Nobis fuit ex parte carissimi in Christo filii nostri Ludovici Regis Christianissimi, aptius nullum et accommodatius inveniri posse remedium ad idem collegium ab eo, in quo nunc versatur, discrimine ad florentissimum suum pristinum statum revocandum, quam si sub immediata magistri generalis totius ordinis Fratrum Praedicatorum jurisdictione et cura constituatur, et apostolica praeterea ejusdem collegii agatur visitatio, per quam pro malorum ibidem vigentium varietate optimae condantur leges perpetuo servandae.

Quam ob rem, et pastoralis officii nostri debito, et ejusdem Ludovici Regis precibus, et vobis satisfacere cupientes, collegium praedictum civitatis Parisiensis et ordinis Fratrum Praedicatorum a cujusvis provincialis gubernio exemptum declarantes, omnimodae subjectioni et jurisdictioni nunc et pro tempore existentis magistri generalis ejusdem ordinis auctoritate apostolica tenore praesentium perpetuo supponimus atque subjicimus; ita ut idem generalis ordinis magister ea ratione qua domum pro recipiendis novitiis ipsa in Parisiensi urbe designatam sub sua habet immediata ac plena potestate et jurisdictione, aquis-

simisque eam moderatur legibus, quae ad illius ornamentum ac splendorem mirum in modum conducunt, eadem quoque collegium praedictum libere ac immediate gubernare, ac singula quae ad optimum illius regimen necessaria putaverit, pro sua prudentia ac religiosae perfectionis studio disponere valeat, atque perficere.

Quoniam vero ad idem collegium in pristinum honoris ac dignitatis gradum restituendum necessarium quoque, nedum opportunum videtur ut serio investigentur ac detegantur collapsae regularis disciplinae causae, et rei domesticae non rite se habentis rationes, tum etiam diligentissime perpendantur quae potissimum leges aptae magis esse possint iis gravissimis incommodis longe ac perpetuo propulsandis quae eidem collegio tanto sunt detrimento ac ruinae, ut quae tum ejusdem Christianissimi Regis Ludovici eximiam pietatem ac religionem, cum nostrum excitarunt animum ad novum hoc consilii genus de eo collegio suscipiendum; Vobis idcirco, venerabiles fratres, ut tanquam nostri et apostolicae hujus Sedis delegati sacram instituatis ejusdem collegii visitationem, seduloque inquiratis tum in regularem disciplinam cum in rei domesticae administrationem, facultatem ad annum duraturam auctoritate apostolica tenore praesentium facimus ac plenissime indulgemus.

Et quia pro certo pariter habemus, eum ad finem quem vehementer cupimus celeriori promptiorique ratione obtinendum, plurimum in primis conferre, si ii eligantur collegii officiales qui praeclaris non modo fulgeant virtutibus, suoque exemplo caeteris in regularis disciplinae semita praeire valeant, verum etiam qui collegii redditibus nimio munero graves non sint ac noxii; facultatem propterea Vobis pro hac prima vice tantum, collegii praesidem, artium magistros, regentes, conventuales et officiales. quocumque nomine nuncupentur, eligendi et nominandi, eundemque numerum collegii redditibus respondentem statuendi, pari auctoritate et tenore concedimus et indulgemus. Qui autem ad praedicta officia electi a vobis fuerint, per illud tantummodo temporis spatium tradito sibi fungi poterunt munere, quod vel a generalibus ordinis vel a peculiaribus ejusdem collegii constitutionibus statutum est ac definitum. Huic vero temporis spatio initium fiet a sacrae visitationis, quam fidei vestrae committimus, fine, et a decretorum quae pro ejusdem collegii reformatione condenda putabitis promulgatione. Id tamen impedimento vobis minime erit quominus ab ipso etiam visitationis exordio, eos ipsos, vel alios, quod magis congruere arbitrabimini, officiales

interim, seu per modum provisionis, ut ajunt, constituere valeatis.

Vestrum praeterea erit quae optimum ejusdem collegii regimen et oeconomiam illius bonorum administrationem respiciunt firmissimo novarum legum praesidio constituere ac definire, et singulos qui irrepperunt pravae usus aptissimis remediis evellere, et futuris etiam temporibus, quoad fieri potest, impedire. Qua quidem in re confidimus, imo pro certo habemus, omnes vos operam collaturos esse, studium et industriam, ut singula religioni vestrae ac prudentiae quibus plurimum et maxime valetis, et quarum virtutum plura eaque egregia alias praetulistis argumenta apprime respondeant. Quasculumque autem in ejusdem collegii bonum et utilitatem sancientes putaveritis leges, eas omnes, antequam a vobis promulgentur, ad Nos deferri curabitis, ut non modo ex optimis vestris deliberationibus opportunisque reformationis decretis, novum Nobis prudentiae ac sapientiae vestrae satis jam cognitae adsit testimonium, laetemurque vehementer eos ad hujusmodi munus Nos delegisse viros qui tanto cum fructu tantaque cum sui nominis gloria illud absolverunt, sed etiam ut auctoritati vestrae nostra quoque et sanctae hujus apostolicae Sedis accedente potestatis plenitudine et approbationis robore, utilius deinde et efficacius promulgari a vobis eae possint, et iis ad quos pertinet perpetuo et inviolabiliter observandae proponi.

Decernimus denique ac jubemus praesentes nostras litteras firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac illis ad quos spectat et pro tempore quandocumque spectabit, in omnibus et per omnia plenissime suffragari ac ab eis respective inviolabiliter observari, sicque in praemissis per quosculumque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores ac Sedis apostolicae nuntios iudicari et definiri debere, ac irritum et inane si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus quibusvis apostolicis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, nec non, quatenus opus sit, ejusdem ordinis Fratrum Praedicatorum, vel praedicti collegii Pariensis, etiam juramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alias roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis, singularibus etiam personis sub quibusculumque tenoribus et formis, ac cum quibusvis derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus irritantibusque clausulis quomodolibet con-

cessis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, illorum tenores praesentibus, pro plene et sufficienter expressis ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad praemissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. *Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris, die 15 februarii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

STANISLAO AUGUSTO POLONÆ REGI ILLUSTRÍ,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 martii 1773.

Carissime, etc. Cum pro Majestatis Tuae tuique regni tranquillitate misericordiarum Patrem et pacis ac bonorum omnium largitorem precati semper sumus, tum e proximis vestris comitiis ut tibi, carissime in Christo fili noster, tuaeque inclitae nationi fausta et prospera omnia eveniant ab illo votis omnibus exposcimus. A summo enim hoc rerum humanarum auctore ac Domino, in cujus manu corda hominum ac regum sunt, omnes verae utilitates ac prosperi et secundi quique successus sunt maxime expectandi. Illius itaque benignitatem ac praesidium demereri ut possis, omnis tibi cura est adhibenda, studium omne in hoc praecipue conferendum. Nulla profecto ratione ac via melius atque expeditius efficere id poteris, quam si cujus patrocinium ac tutelam obtinere te cupias, divini illius cultus tuendi studiosissimum te esse, illius gloriam caeteris rebus, omnibus antepondere te palam facias. Egregiae hujusmodi voluntatis declarandae plurimas opportunitates in his ipsis comitiis vestris tibi minime defuturas cognoscimus. In quibus ut magnopere veremur ne qui conatus contra religionis integritatem existant, ita in iis repellendis auctoritate tua atque omni animi contentione, quantum in te erit, te esse adnixurum omnino confidimus. Hanc igitur praeclaram tuam operam in catholica atque avita vestra ecclesia, prout officii tui ratio postulat, tuenda, atque propterea venerabili fratri Josepho archiepiscopo Beryti, ordinario nostro apud Majestatem Tuam nuncio, adjumento ac praesidio esse ve-

lis, a te, carissime in Christo fili noster, quo maxime possumus studio expetimus. Quantum tibi tuisque rebus optime consultum esse tibi a Deo Optimo Maximo provisum esse exoptas, tantum industriae, curae, diligentiae in hac maxima religionis atque animarum salutis re satagenda ut colloques velimus. Nos quidem divinam clementiam ut suae gratiae praesidio Majestatem Tuam in his eximiis consiliis perficiendis confirmet ac muniat, atque inde faustissimi rerum exitus redundant, exorare non desistemus; atque interim in auspiciis caelestium beneficiorum et nostrae paternae singularis in te caritatis argumentum apostolicam benedictionem Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXIII.

VENERABILIBUS FRATRIBUS

ARCHIEPISCOPO GNESNENSI, EPISCOPO POSNANIENSI

ALIISQUE SEX EPISCOPIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 martii 1773.

Venerabilis, etc. Incredibilem molestiam ac dolorem animo cepimus, venerabilis frater, ex nuncio ad Nos allato de proximis regni vestri comitiis, metuque ac suspensione non mediocri Nobis injecta ne qui conatus adversus divini cultus integritatem in iis existant, nec non quae coitiones ad labefactandam catholicam atque avitam Poloniae religionem fiant. Tanta rei magnitudine ac periculo vehementer commoti, ad Dei altissimi praesidia imploranda continuo omnem curam ac cogitationem nostram convertimus. Illam itaque enixissime deprecati sumus ut quemadmodum religionis sanctitatem in natione vestra incolumem hactenus constantissime servaverit, et egregiam episcoporum in ea acerrime tutanda operam esse voluerit, ita nunc in te et ceteris venerabilibus fratribus, qui praesides ac vigiles dominico gregi custodiendo constituti estis, parem vim ac virtutem excitet, et suae divinae gratiae beneficio similem praeclare defensae et conservatae fidei vestram esse laudem faciat. Etsi in gravissimis

quibus propterea premimur curis hac divini praesidii fiducia sublevemur, vosque illius ope fretos magno et constanti animo in domo Israel tuenda adfuturos, et venerabili fratri Jōsepho archiepiscopo Beryti, ordinario nostro in Polonia nuncio, in id ipsum incumbenti adjumenta omnia praestituros minime dubitemus, tamen Nobis ipsis nostraeque in vos vestrumque gregem sollicitudini Nos deesse arbitramur, si eximia uniuscujusque vestrum studia nostris etiam studiis ac cohortatione nostra non adjuvemus. Quare per viscera misericordiae Dei nostri te obtestamur, venerabilis frater, ut hoc tempore patere ac palam esse omnibus velis qui tuus sit sartae tectaeque servandae religionis ardor, qui erga gregem tuum animus, quam anxius ac sollicitus ad omnem contagionem ab illo diligentissime removendam. Cum tibi in mentem veniet episcopali ministerio suscepto quibus et quam arctis officiorum vinculis cum tuo populo, cum universa catholica ecclesia ejusque auctore et conditore Christo Domino sis adstrictus, labores omnes ac dimicationes propterea adeundae levissimae tibi videri poterunt. Ad haec si accedet cogitatio immensae atque aeternae tibi comparatae mercedis pro hac muneris tui parte rite ac praeclare gerenda, alacritatem tuam mirifice incendi, atque excitari senties. Age igitur, venerabilis frater, et fidei ac divini cultus, quoad tua fieri poterit, suscepta tutela, tuam ac populi tui utilitatem et salutem sedulo operare. Nulla re uberius ac opportunius prodesse tuis civibus tuaeque egregiae nationis augere gloriam ac commendationem potes, quam si in avitae religionis laude retinenda eidem ducem atque auctorem te praebeas. Pastorum principis, cujus praecepta atque instituta eximie te esse consecratum declarabis, clementiam ac patrocinium tibi et universae Poloniae hunc in modum te optime demeriturum existimato, et coelesti regno et illius gloria primum quaesita, cetera item omnia ab illo te impetraturum confidito. Nostrae etiam et sanctae apostolicae hujus Sedis in te benevolentiae, tuorumque in Nos meritorum magnam accessionem hac tua praestantissima opera te facturum scito. Nulla enim in te tuumque populum proficisci a Nobis possunt praesidia aut ornamenta, quae tibi non libentissime delaturi simus. In cujus paternae nostrae erga te voluntatis indicium, ac coelestium beneficiorum auspiciū, apostolicam tibi benedictionem tuoque universo populo peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXIV.

DILECTIS FILIIS NOBILIBUS VIRIS
ORDINI SENATORIO REGNI POLONIÆ
ET MAGNI DUCATUS LITHUANIÆ,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 martii 1773.

Dilecti, etc. Quo major est clarissimi vestri ordinis dignitas atque amplitudo, dilecti filii nobiles viri, eo firmiora catholicae atque avitae religionis in qua sarta tecta tuenda majores vestri maximam regni vestri positam esse gloriam semper putaverunt, in vobis, vestraque spectatissima virtute praesto futura praesidia certissime duximus. Haec vestri egregii animi vestrique erga divini cultus integritatem studii spes atque expectatio magnam ex animo nostro moeroris partem adimit ac sollicitudinis, qua vehementer angimur ob proxima regni vestri comitia, metusque Nobis injectos ne qua inde detrimenta religioni ac vestrae incolumitati inferri possint. Vos enim pro singulari vestra fidei defendendae alacritate ad hujusmodi, si quae fierent, repellendas molitiones paratissimos futuros confidimus, et venerabili fratri Josepho archiepiscopo Beryti, ordinario nostro in Polonia, nuntio omnia quae a vobis proficisci possent adjumenta praestituros. Etsi et officii vestri causa, quo ad divinam gloriam ac animarum salutem tutandam adstricti estis, et ad pristinum reipublicae vestrae decus ac laudem retinendam vos id facturos minime dubitemus, tamen vestra egregia studia cohortatione etiam nostra excitamus, atque id ipsum a vobis quam maxime possumus flagitamus. Divinam vos clementiam vobis mirifice hunc in modum de merituros scitis, ejusque tutelam vobis reiue vestrae publicae conciliaturos. Summa ac singularia etiam vestra erunt in Nos et sanctam apostolicam hanc Sedem merita hac excellenti in catholicam ecclesiam navata opera, ut pergratae Nobis sint futurae opportunitates omnes quibus palam facere vobis possimus quanta vos, quam peculiari pontificia caritate complectamur. In cujus paterni nostri in vos animi manifestius pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii nobiles viri, peramanter impertimur. *Datum Romae, apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 6 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXV.

DILECTIS FILIIS

EQUESTRI ORDINI REGNI POLONIÆ

ET MAGNI DUCATUS LITHUANIÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 martii 1773.

Dilecti, etc. Quemadmodum fortissimos viros majores vestros incredibili studio catholicae fidei incolumitatem semper esse tutatos, atque in ea defendenda maximam suam laudem atque inclitae nationis vestrae gloriam positam arbitratos esse scimus, ita vos, dilecti filii, in ejusdem religionis ab illis ad vos transmissae integritate tuenda aequè esse animatos Nobis est perspectissimum. Quare etsi interdum rerum vestrarum status sollicitos Nos habeat ac suspensos, ne qua inde divini cultus rationibus detrimenta exoriri possint; tamen usitatae virtutis vestrae fiducia recreamur, in eaque maxime conquiescimus. Hac praeclara spe atque eximiae vestrae erga Ecclesiam voluntatis cogitatione mirifice sublevamur a gravissima animi nostri sollicitudine qua propterea hoc tempore potissime angimur. Cum enim magnopere vereamur ne qui motus in proximis regni vestri comitiis, ne quae molitiones adversus avitam nationis vestrae religionem fiant, vos praesto futuros scimus omnemque operam daturus ad hujusmodi conatus omnino repellendos, ac propterea venerabili etiam fratri, Josepho archiepiscopo Beryti, ordinario nostro in Polonia nuncio, praesidia atque adjumenta omnia praestituros. Id quidem et pro vestro catholicae religionis tuendae officio et pro singulari quo inflammati estis divini cultus ardore vos studiosissime facturos speramus: tamen ut summae animorum vestrorum alacritati aliqua etiam ex pontificia nostra cohortatione fiat accessio, idem etiam a vobis nostris hisce litteris quam maxime possumus expetimus atque adeo flagitamus. Nullam rem nostrae laudi, vestrae amplissimae nationis decori ac gloriae magis consentaneam, nullam utilitati et saluti vestrae magis accommodatam fieri a vobis posse existimate, quam si nihil imminui, de religionis vestrae sanctitate atque integritate sinatis. Divina gloria cultuque tutando, divinam item clementiam ac tutelam, a qua sola regnorum rerumque publicarum felicitas di-

manat, vobis devinciatis. Mirifice etiam eximia vestra in Nos ac sanctam apostolicam hanc Sedem merita, nostramque in vos benevolentiam amplificabitis, ut nullae amantissimi parentis in optimos liberos amoris significationes esse possint quas vobis non libentissime daturi simus. Demum, in manifestius pontificiae in vos caritatis pignus, apostolicam vobis benedictionem peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXVI.

VENERABILI FRATRI

CAJETANO EPISCOPO CRACOVIANSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 martii 1773.

Venerabilis, etc. Quod assiduis votis exoptavimus, et in quosa. me. Clemens XIII praedecessor noster studium atque industriam et Nos operam omnem nostram adhibuimus, ut te, venerabilis frater, patriae ac libertati restitutum videremus, id tandem ex tua nostraque sententia feliciter te esse consecutum ex litteris venerabilis fratris Josephi archiepiscopi Beryti, ordinarii nostri in Polonia nuntii, incredibili jucunditatis ac laetitiae sensu cognovimus. Propterea Domino Deo nostro, quod te in tribulatione patienter ac constanter perferenda coelesti suo praesidio confirmaverit, et demum incolumem ad cives tuos tuumque gregem reduxerit, singulares gratias egimus. Fraternitati tuae itaque magnopere laetamur, tuaeque ecclesiae atque etiam Nobis ipsis eo magis gratulamur, quo majorem in te atque episcopali tuo erga Ecclesiam studio spem expectationemque habemus. Praestanti enim virtute tua freti, tuique egregii animi magnitudine pluribus clarisque indiciis Nobis perspecta, te tui similem semper futurum in religione tuenda confidimus. Id a te praesertim hoc tempore expectamus atque adeo exposcimus, cum magno in metu simus ne qui conatus in proximis regni vestri comitiis existant, ne quae in divini cultus atque vitae vestrae religionis integritatem molitiones fiant. Quo graviore in discrimine ac periculo Ecclesiae res versari posse dubitamus, eo alacriorem tuam operam pro domo Domini futuram, teque nuntio

nostro praesidia atque adjumenta omnia, quoad tua fieri possit, praestaturum speramus. Pro hujusmodi tuoque muneri-consentaneis factis magnam tibi atque immortalem mercedem a summo pastorum Principe paratam esse nosti. Nos etiam, qui illius vicariam potestatem, licet immerentes, sustinemus, hisce tuis in Ecclesiam meritis mirifice devincies, ut quaecumque a Nobis atque ab apostolica hac Sede proficisci sive in te, sive in tuam domum, sive in tuum gregem, aut universam Poloniae ecclesiam possit, ea tibi tuaque causa illis libentissime delaturi simus. Interim, ut aliquod pontificiae in te caritatis argumentum habeas, tibi ex Ecclesiae thesauris id impertimur et concedimus, ut quodcumque templum arbitrato tuo quotidie adiveris, omnes eas indulgentias consequare, perinde ac si vaticanum templum inviseres. Demum apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuaeque fidei commisso populo peramanter impertimur. *Datum Romae, apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 6 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

Eodem exemplo: Episcopo Kioviensi.

CCXVII.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

COMITI RZEWUSKI, PALATINO CRACOVIAE,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 martii 1773.

Dilecte, etc. Ex nuncio litteris venerabilis fratri Josephi archiepiscopi Beryti, ordinarii nostri in Polonia nuncii, Nobis allato, te, dilecte fili nobilis vir, patriae ac libertati incolumem tandem esse restitutum, eo uberiores laetitiam animo sane cepimus, quo major antea ex tuo casu et a sa. mem. Clemente XIII praelecessore nostro et a Nobis molestia erat suscepta, et pro te tuoque reditu adhibita opera. Quamobrem Deo O. M. ingentes gratias habemus quod te salvum atque incolumem patriae tuae reddiderit, et tibi magnopere gratulamur ac Nobis ipsis laetamur, cum novas atque egregias ex praeclaro tuo catholicae religionis tuendae studio fructus in Ecclesiam redundaturos expectemus. Opportuniora haec virtutis tuae praesidia atque adjumenta hoc tempore potissimum accidunt; quo majore in metu

sumus, ne qui conatus in proximis regni vestri comitiis, ne quae molitiones in divini cultus et avitae vestrae religionis integritatem fiant. Quamobrem te praesto futurum ad ejusmodi offensiones ac detrimenta, quantum in te erit, amovenda ac repellenda omnino confidimus, et nostro in Polonia nuncio praesidia omnia, quae inesse in te poterunt, te propterea libentissime praestiturum. Hoc praeclaro tuo exemplo caeteros cives tuos ad eximiam fidei defendendae imitationem, et ad suum erga patriam ac religionem pernecessarium tuendum officium excitabis. Nulla re item melius divinam tibi clementiam conciliare et demereri te posse existimato. Apostolicam etiam hanc sanctam Sedem et nostram pontificiam erga te caritatem praestantibus his tuis meritis mire devincies, ut nihil in te tuamque domum proficisci a Nobis possit quod non perlibenter tibi delaturi simus. Interim, ut aliquod paternae nostrae in te benevolentiae argumentum habeas, tibi tuoque filio, qui comes ac solatium laboris tui fuit, quemque propterea etiam peculiari dilectione complectimur, concedimus ut quodcumque templum arbitrato vestro quotidie inviseritis in eoque Deum precati fueritis, omnes eas indulgentias consequamini quas acquireretis si vaticanum hoc apostolorum principis templum adiretis. Demum apostolicam benedictionem tibi, tuoque filio ac universae tuae familiae peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 6 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXVIII.

VENERABILI FRATRI

JOSEPHO ARCHIEPISCOPO BERYTENSIS,

AD CARISSIMUM IN CHRISTO FILIUM NOSTRUM

STANISLAUM AUGUSTUM POLONIAE REGEM ILLUSTREM

NOSTRO ET SEDIS APOSTOLICAE NUNTIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 16 martii 1773.

Venerabilis, etc. Cum Varsaviae brevi celebranda indicta fuerint extra ordinem generalia regni comitia ad reipublicae negotia tractanda, in quibus de rebus ad religionem etiam spectantibus actum iri acceperimus, necesse esse duximus ut inibi aliquis adsit

qui nostrae et apostolicae Sedis speciali suffultus auctoritate omne studium et operam impendat ne aliquod in iisdem comitiis, vel eorum occasione, aut in eorumdem sequelam, sive catholicae religioni, sive libertati et jurisdictioni ecclesiasticae, sive demum sanctae Sedis et inferiorum ecclesiarum juribus praejudicium inferatur. Hinc est quod Nos, ex commissi Nobis divinitus pastoralis officii debito orthodoxae fidei indemnitati opportune providere, Sedisque praedictae et Ecclesiae jura sarta tecta undequaque tueri, et adversus quaecumque illis praejudicialia, quantum Nobis ex alto conceditur, constanter avertere cupientes, te, de cujus spectata in arduis nostris et ejusdem Sedis negotiis tractandis, fide, prudentia et integritate, dexteritate ac zelo plurimum in Domino fiduciam habemus, nostrum et ejusdem Sedis verum, legitimum et indubitatum procuratorem, actorem et negotiorum gestorem generalem et specialem, ita quod specialitas generalitati non deroget, nec e contra, auctoritate apostolica tenore praesentium facimus, constituimus et deputamus, tibi que plenam et liberam potestatem, auctoritatem et facultatem, quam etiam aliis, prout tibi opportunum videbitur, communicare, subdelegare valeas; omnia et singula quae in iis quae tibi a Nobis commissae fuerunt catholicae religionis, apostolicae Sedis et Ecclesiae servitium respicientibus necessaria, seu quomodolibet opportuna fuerint, etiamsi talia forent quae sub generali concessione non venirent, et specialem notam seu speciale mandatum requirerent, nostro et Sedis praefatae nomine faciendi, gerendi et exequendi harum serie tribuimus et impertimur. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque. *Datum Romae, apud S. Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 16 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 martii 1773.

Carissime, etc. Etsi nostra pro incolumitate catholicae in Poloniae religionis officia ac studia ad Caesaream Majestatem Tuam

delata saepe fuerint atque a te libentissime excepta, tamen neque nimiam ac supervacaneam tibi visum iri nostram sollicitudinem, neque te non eodem animo quo a Nobis deferuntur illa accepturum putamus, quae rei magnitudine ac periculo commoti hoc tempore ad te perscribenda ducimus. Singularis enim ac summa tua pietas et cum praeclarissima laudum omnium haereditate a majoribus tuis in te transmissus religionis tuendae ardor ad ejusdem patrocinium suscipiendum te profecto eo acrius excitabit atque impellet, quo graviore in discrimine versantem eam vides, et quo majore metu atque angore Nos ipsi perturbati te propterea compellamus, tuamque opem ac tutelam exposcimus. Quomodo enim possumus taciti praeterire aut non vehementer angi damnis ac detrimentis Ecclesiae, cujus sollicitudo imposita est Nobis arctissimeque commendata? De cujus proinde removendis injuriis si non omnem industriam atque operam adhibeamus, deserti ministerii nostri crimen ac turpitude, atque aeternae etiam animadversionis severitas omnino est Nobis incurrenda. Siquidem videmus summum in discrimen adductam esse divini in Polonia cultus integritatem, et in proximis regni comitiis plurimas imminere catholicae fidei calamitates, cum de labefactandis legibus pro illius incolumitate sancitis, et de florentissimis Ecclesiae populis atque huic sanctae Sedi conjunctissimis ab unitate fidei atque a Nobis abstrahendis magnopere timeamus. Si in superioribus etiam comitiis permagnae fuerunt saemem. praedecessoris nostri molestiae ac timores, cum ad reprimendos dissidentium conatus multi tunc adessent atque acerrimi veritatis propugnatores; qui noster nunc animus, quae doloris acerbitas esse debet, cum eorundem defensione Nos destitutos, atque imminutos gregis vigiles ac custodes, auctum autem esse numerum videamus segetes corrumpentium et zizania in agro Domini spargentium! Nos quidem, pro nostro aeternae animarum salutis et domus Israel tuendae studio, quaecumque praestari atque adhiberi a sacrorum duce atque antistite potuerunt, eadem adhibuimus. Ecclesiae ac religionis auctorem Deum O. M. et privatis nostris et publicis populi votis implorare numquam intermittimus, atque enixe deprecari illum ut misereatur nationis de religione semper optime meritae, et integra atque incolumi divini cultus sanctitate servata, nullam ut ejusdem nationis partem removeri unquam a percipiendo maximo ac beatissimo redemptionis beneficio sinat. Verum, cum summus idem rerum humanarum Dominus in suis divinis largiendis praesidiis minime otiosam atque inertem hominum etiam operam esse velit, sed

cum nostra fiducia nostrisque ad illum precibus conjungi jubeat aptiores quasque humani subsidii atque industriae rationes. Majestatis Tuæ opem et praesidium, quo nihil religioni tuendae potest opportunius, potissimum flagitamus atque exposcimus. Te itaque quam maxime possumus in Domino hortamur atque obtestamur, carissime in Christo fili noster, ad hanc peregrinam divinae gloriae navandam operam. Cum imperii tui dignitas fidei defensoris ac Ecclesiae patroni tibi munus et nomen imponat, nihil certe antiquius tibi esse poterit, quam ut talem et nuncupari et reipsa te esse declares. Nullus magis consentaneus ac debitus opum potentiae atque auctoritatis tuæ usus esse potest, quam in asserenda modis omnibus gloria cultuque Dei altissimi, cujus beneficio universa haec habes accepta. Quamobrem omnino te confidimus praesidio eo ampliore, quo majore in periculo res versantur, adfuturum venerabili fratri Josepho archiepiscopo Beryti, ordinario nostro in Polonia nuntio, in id idem nostro nomine incumbenti, et caeteris omnibus fidei causam atque incolumitatem tuentibus; neque passurum ut cujusque infestus catholicae religioni animus magis in eadem oppugnanda aut in discrimen adducenda quam tuum studium tuaque auctoritas in defendenda aut munienda valeat. Deum O. M. precamur ut in Majestate Tua confirmet hanc tibi utilissimam sibi que acceptissimam voluntatem, utque suo caelesti patrocinio, quo reges regumque fortunae sustententur, ob praeclare defensam ac conservandam avitam Poloniae religionem Majestatis Tuæ felicitatem atque gloriam clariorem atque ampliore in dies faciat. Demum in paternae ac singularis qua te complectimur benevolentiae pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuæ amantissime impertimur. *Datum Romae, apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 20 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXX.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ
 MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ
 NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRÆ,
 IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 martii 1773.

Carissima, etc. Ex nostris pro tuenda catholica in Polonia religione ad Majestatem Tuam datis antea litteris intelligere potuisti, carissima in Christo filia nostra, quantam inde sollicitudinem ac moerorem animo capiamus, quantamque spem ac fiduciam in tua singulari pietate tuoque erga Ecclesiam patrocinio collocemus. Cum autem advenisse jam tempus illud videamus quo tempore omnino necesse sit partim illatis hactenus fidei ac divini cultus integritati detrimentis mederi, partim multo gravioribus impendentibus malis constantissime obsistere, eisdemque omnes aditus obstruere, incredibilem in modum hujus periculi magnitudine ac propinquitate commovemur, et eo alacriore studio opem ac praesidium tuum exposcimus, quo magis illo indigemus. Allatum enim ad Nos est in proximis regni illius comitiis quae pericula ac dimicationes religioni immineant, quae adversus catholicam ecclesiam molitiones fiant, atque ingentes Nobis sunt metus ac suspiciones injectae magnos conatus futuros de labefactandis ipsis legibus pro fidei incolumitate sancitis, et de natione huic sanctae Sedi semper conjunctissima a Nobis atque Ecclesiae unitate hunc in modum divellenda; sed cum in iisdem comitiis tuam auctoritatem ac voluntatem magnopere valituram intelligamus, mirum in modum recreamur atque in tutelae tuae spe conquiescimus. In te enim tuoque de religione studio paratissima huic Ecclesiae calamitati praesidia ac solatia fore omnino expectamus. Te populorum aeternae salutis et divinae gloriae studiosissimam certe nihil permissuram scimus de avita totius Poloniae religione, nihil de Ecclesiae atque ecclesiasticorum juribus detrahi, neque passuram ut cujusquam voluntas atque auctoritas in labefactanda Ecclesia magis valeat, quam tua in defendenda. Proinde venerabili fratri Josepho archiepiscopo Beryti,

ordinario nostro in Polonia nuntio, id ipsum nostro nomine sagtagenti, praesidio tuo in dies ampliore, quod hactenus etiam summa cum laude praestitisti, nunc praesertim cum graviore in discrimine res versantur adesse ut velis, et omnem fidei ac religionis causam patrocinio tuo ut complectare a te summopere et petimus et confidimus. Hoc a te singularis tua pietas, hoc divini cultus ardor, hoc imperii dignitas et nomen quod sustines postulat. Nulla re profecto melius tuae atque augustissimae tuae domus felicitati consuli ac provideri abs te poterit. Si enim Dei Altissimi providentia ac nutu regum regnorumque res et mutantur et sustinentur, quae potior divini conciliandi patrocinii erit ratio, quam si opes ac potentiam illius beneficio acceptas in ejus etiam tuenda gloria adhibeas, illamque rebus omnibus anteferre te proficere? Magnam tibi alacritatem ad hanc egregiam religioni navandam operam adjiciat etiam cogitatio infinitae ac immensae calamitatis quae aut neglecta illius tutela aut remissione quam necesse erat studio praestita facile esset redundatura, cum, malo in dies gliscente, non solum de imminuendo ac debilitando, sed de divino cultu in florentissimis antea Ecclesiae regionibus omnino delendo, ac propterea de aeterna innumerabilium animarum incurrenda pernicie atque aerumna timeri possit. Cum tecum ipsa reputabis qui animi angores, quae conscientiae tuae sollicitudines essent, si aliquando vel levissima dubitatio residere in te posset, ne eae quas commemoravimus Poloniae calamitates a praesenti illius statu ac rerum vicissitudine, aut ex non suscepto quanta maxima cura atque industria suscipi poterat religionis patrocinio derivarint, sedulo ac naviter amovebis profecto omnes hujusmodi et tui et nostri moeroris causas, et divina gloria asserta perpetuae jucunditatis tibi fructus comparabis. Deum Optimum Maximum precamur ut in his religioni atque Ecclesiae pernecessariis; tibi utilissimis, sibi que acceptissimis perficiendis consiliis suae coelestis gratiae auxilio Majestati Tuae praesto esse velit: et divinorum beneficiorum auspicem ac pontificiae singularis in te caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi ac universae augustae domui amantissime impertimur. *Datum Romae, apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 20 martii 1775, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXXI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

VICTORIO AMADEO SARDINIÆ REGI ILLUSTRİ,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 27 martii 1773.

Carissime, etc. Diligenti ac sedula dilecti filii Laurentii Morelli opera usi sumus in rebus quae nostrae et hujus sanctae Sedis interessent, cum cl. mem. Carolo Emmanuele Sardiniae rege patre tuo communicandis. Quo munere ea cum laude est ille quidem perfunctus, ut et optimi regis sibi animum devinxerit, et praedecessoribus nostris ac Nobis fidem, studium atque industriam suam magnopere probaverit. Quamobrem cum eundem parem diligentiam in rebus nostris deinceps adhibiturum, et tibi gratum et acceptum aequae futurum arbitramur, idem illi munus apud patrem tuum tamdiu gestum apud Regiam Majestatem Tuam nostro nomine gerendum demandamus, atque a te hisce nostris litteris petimus ut illum ad te adeuntem nostrosque paternos tibi sensus explicantem aequo animo excipias, fidemque in iis omnibus quae ad te nostro nomine deferet adhibeas. Hoc te libenter facturum speramus, carissime in Christo fili noster, atque, illo interprete, et Majestati Tuae summae nostrae in te benevolentiae atque amoris magnitudinem, et Nobis sua egregia studia et singularem in Nos pietatem fore in dies perspectiorem. In cujus pontificiae caritatis manifestius pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuae atque universae regiae domui amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 27 martii 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXXII.

IMPERATRICI,

CLEMENS PAPA XIV.

Roma, 22 maggio 1773.

La preziosa lettera de' 30 del passato mese che Vostra Maestà ci ha fatto pervenire per mezzo del nostro card. Visconti, riguardante la riduzione di alcuni monasteri della sua Lombardia, ci porta una nuova conferma della sempre somma rettitudine delle sue intenzioni; e la contemporanea memoria con cui l'ha fatta accompagnare dal suo degno cancelliere di Corte e di Stato al predetto nostro ministro è pure un nuovo monumento del premuroso impegno di Vostra Maestà che, nell'eseguirsi la riduzione anzidetta, l'osservanza dei sacri canoni non sia trascurata: di che non possiamo mai commendare abbastanza la esimia ed ereditaria pietà sua. Sa infatti la Maestà Vostra che da questa essenzial vista non ci fu permesso di prescindere nell'aderire alle rispettabili sue premure; che la sicurezza della religiosa sua conformità alla divisata nostra avvertenza servì di conforto a quel ribrezzo che, sotto ai 24 dicembre 1771, con paterna amorosa apertura le confidammo si provava da noi: e sapimenti che il debito del nostro apostolico ministero ci fece rammentar di bel nuovo la salvezza delle canoniche disposizioni, allorchè col Breve de' 17 ottobre 1772 compartimmo al nostro nunzio le facoltà desiderate. La nuova conferma pertanto del suo sì commendabil concorso nelle stesse nostre cautele e sollecitudini per l'osservanza delle canoniche sanzioni ci consola, e ci anima tanto più a pregare fervorosamente la Maestà Vostra a degnarsi di prestare un benigno ascolto a quel che il cardinal nostro nunzio avrà da rappresentarle con la debita riverenza e fiducia intorno ai piani ideati. Nell'autorizzare li stabilimenti con l'uso delle facoltà dalla Sede apostolica già impartito, scarso non troverà il cardinal Visconti, ben informato della nostra propensione, a secondare al possibile quelle che saranno ferme premure di Vostra Maestà. Alla medesima, siccome a Noi, premerà principalmente che il tutto si faccia in modo che stabile consolazione ne risulti ad entrambi dinanzi a quel Dio che ha sempre ampiamente premiato anche sulla terra quei monarchi che nella considerazione per il clero, ne' riguardi per i fondi de-

dicati al sostentamento di esso ed al divino suo culto, nella differenza alla voce de' romani pontefici si sono contradistinti. Vostra Maestà è animata da questi principii: onde bene dobbiamo esserlo anche Noi di fiducia ch' ella sia per degnarsi di valutare quel che il nostro cardinal Visconti le verrà esponendo su questo proposito. Con vera effusione di cuore diamo intanto alla Maestà Vostra e a tutta l' augusta sua famiglia, in nuova testimonianza dell' intimo nostro paterno affetto, l' apostolica benedizione. *Datum Romae, etc., die 22 maji 1773, pontificatus nostri anno quarto.*

CCXXIII.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ
 MARIÆ VALBURGÆ SAXONIÆ,
 ELECTRICI VIDUÆ,
 CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 junii 1773.

Dilectissima, etc. Reddidit Nobis eximium quod ad Nos misisti munus dilectus filius Joannes Ludovicus Bianconi, unaque praeclaros tuae in Nos voluntatis, atque in sanctam apostolicam hanc Sedem observantiae sensus accurate uberrimeque declaravit. Nos quidem peregregii operis pulchritudine mirifice delectati, miratique exquisitissimi artificii praestantiam magnopere sumus. Verum ex eo maximam jucunditatem cepimus, quod inde potissimum agnoscimus jam pridem Nobis perspectam regii animi tui magnitudinem cum singulari in nos studio conjunctam. Quare, dilectissima in Christo filia nostra, summas tibi gratias reddimus et habemus pro praestantissimo tuo munere, quod vel idcirco perlibenter excepimus cum luculentissimum nostrum de te jamdiu factum amplissimumque judicium jucundissima virtutum tuarum recordatione confirmavit. Etsi enim Nobis in memoria insederit omnis verae solidaeque laudis species, quam elucere in te videmus atque ex sermone tuo coram hausimus, tamen ipso muneris aspectu pietas, sapientia ac propensissima tua in res divinas atque in Ecclesiam voluntas menti nostrae potissimum est obversata. Ex hujusmodi gratissimi animi nostri significationibus facile existimabis quantopere obstricti eximia tuorum in Nos merito-

rum accessione simus, et quanta existimationis ac pontificiae caritatis magnitudine te et ob proprias ac singulares tuas, et ob communes Saxoniae ac Bavariae domus laudes prosequamur. Demum, in manifestius paternae in te voluntatis argumentum, coelestium beneficiorum auspicem tibi, dilectissima in Christo filia nostra, apostolicam benedictionem amantissime impertimur. *Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 5 junii 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXIV.

DILECTO FILIO

BEDÆ ABBATI MONASTERII ORDINIS S. BENEDICTI,
IN CIVITATE SALISBURGENSI,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 junii 1773.

Dilecte fili, etc. Accepimus litteras tuas pietatis ac observantiae erga Nos atque apostolicam hanc Sedem plenissimas, unaque novissimum chronicon antiqui monasterii ad Sanctum Petrum Salisburgi, quod quo animo quantaque vestrum existimatione excepissemus, ex iis facile potestis cognoscere quae qui reddidit dilectus filius abbas Augustinus nostraeque de vobis voluntatis significationibus adfuit, diligenter ad vos perscripserit. Nihilo tamen minus nostras has ad te paternae caritatis testes adjungimus litteras, quibus et gratias vobis plurimas reddimus pro illo litterario munere, et clariora pontificiae benevolentiae indicia damus, qua te tuumque ordinem adeo de ecclesia Salisburgensi benemerentem prosequimur, atque ad ejusmodi eruditionis cumulanda decora etiam atque etiam excitamus. Quod reipsa quoque libentissime facturi sumus, si qua Nobis opportunitas aderit nostros hos in vos paterni animi sensus confirmandi. Interim in uberius pontificiae caritatis argumentum apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, tuisque monachis peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 9 junii 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXV.

DILECTÆ FILIÆ

JOSEPHÆ,

SUPERIORI MONASTERII MONIALIUM

CAPPUCCINARUM SALISBURGI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 junii 1773.

Dilecta, etc. Gratissimum Nobis fuit a vobis per dilectum filium abbatem Augustinum receptum munus, a vestra scilicet pietate ac in res sacras studio profectum, effigies nempe infantis Jesu, qualis in ecclesia vestra summa populi frequentia ac ex omni Germania concursu colitur. Eam Nos illo quo par est animi cultu excipimus, tantaque erga te, dilecta filia, tuasque moniales paterna propensione, ut gratissimos Nos pro opportunitate vobis semper exhibituri simus, eoque etiam magis quod ex precibus vestris ad infantem Jesum pro Nobis commissaque curae nostrae Ecclesia fuis non mediocria in eandem promanatura commoda atque utilitates confidamus. Quapropter vos etiam atque etiam pro paterna nostra caritate hortamur ut in deprecationibus ad Deum vestris semper memores nostri Ecclesiaeque sitis; Nosque invicem plurima te tuasque caritate prosequentes, maxime faciles ac propensi erimus ad eas vobis concedendas apostolicae hujus Sedis gratias, quas vestrae ac fidelium isthuc confluentium devotioni pietatique fovendae augendaeque consentaneas in Domino judicabimus. Interim in paternae nostrae erga vos benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecta filia, tuoque monasterio peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 9 junii 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXVI.

VENERABILI FRATRI

CLEMENTI WENCESLAO, ARCHIEPISCOPO TREVIRENSI.

S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

ECCLESIAE AUGUSTANÆ ADMINISTRATORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 25 junii 1773.

Venerabilis, etc. Eximius fraternitatis tuae zelus, multis argumentis jampridem comprobatus, novo emicuit fulgore in sup-
plici libello Nobis tuo nomine porrecto, quo statum describens
conventus Neoburgensis ordinis FF. Minorum s. Francisci de
observantia Recollectorum nuncupatorum dioecesis Augustanae,
cujus administratio tibi commissa est, et collabentem in eo re-
gularem disciplinam, ob intermissam nonnullis ab hinc annis ab
ejusdem ordinis ministro provinciali provinciae Bavariae illius
visitationem, et nondum sequutam ejusdem cum nonnullis aliis
conventibus vel domibus religiosis similiter derelictis, erectio-
nem in custodiam juxta indultum apostolicum a religiosis desu-
per impetratum Nobis hujusmodi praeparationem, statum, pro-
gressum et executionem concernunt, decernendi. Nec non circa
divinum cultum, Ecclesiae decorem, regularem disciplinam, re-
ligiosorum mores et rerum temporalium dispositionem, aliaque
omnia et singula ad actum hujusmodi visitationis quemodocum-
que pertinentia diligenter inquirendi, ac in praemissis omnibus
et singulis quaecumque correctione, emendatione et reformatione
indigere cognoveris, ad regulae et constitutionum ordinis, nec
non sacrorum canonum, constitutionum apostolicarum et Con-
cilii Tridentini praescriptum corrigendi, emendandi et refor-
mandi, abusus quoscumque tollendi, ac in primis divinum cul-
tum, ecclesiasticam disciplinam et observantiam regularem, si in
aliquo exciderint, modis omnibus restaurandi et reintegrandi; si
quos in aliquo delinquentes repereris, juxta canonicas sanctiones
et regularia instituta puniendi et castigandi, aliaque omnia fa-
ciendi, gerendi, statuendi, decernendi et exequutioni demandandi
quae modo praemisso pro recto ejusdem conventus regimine, re-
gularis observantiae religiosaeque pacis et concordiae confirma-

tionem, vel restaurationem magis in Domino expedire judicaveris, et cum omnibus et singulis aliis facultatibus ad id necessariis et opportunis, quibuscumque in contrarium non obstantibus; contradictores atque rebelles, si qui fuerint, per censuras ecclesiasticas, aliaque juris et facti remedia, omni appellatione postposita, compescendo: invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis. Mandantes propterea in virtute sanctae obedientiae, ac sub indignationis nostrae aliisque arbitrio nostro imponendis poenis omnibus et singulis, praedicti conventus superioribus, fratribus et personis caeterisque ad quos spectat ut te et personas ecclesiasticas a te, ut praefertur, subdelegandas in visitatores apostolicos a Nobis, ut praefertur, deputatos reverenter accipiant, tuaque et illarum salubria monita et mandata humiliter suscipiant et efficaciter adimplere procurent: alioquin sententiam, sive poenam, quam rite tuleris, seu statueris in rebelles, ratam habebimus, et faciemus, auctore Domino, usque ad condignam satisfactionem inviolabiliter observari. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis et ordinis, atque conventus hujusmodi etiam juramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis illorum tenoris praesentibus pro plene et sufficienter expressis ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad praemissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem ut, praedicta visitatione completa, quam intra spatium sex mensium absolvere curabis, omnia illius acta ad congregationem venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium negotiis et consultationibus episcoporum et regularium praepositam transmittas. Et si quae tibi decernenda visa fuerint, quae statum conventus, aut statuta ordinis et sanctiones canonicas, aut praescriptum apostolicarum constitutionum immutent, ante executionem eidem congregationi denuncies, nostram et apostolicae Sedis providentiam desuper expectando. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 25 junii 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXVII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

STANISLAO AUGUSTO POLONIE REGI ILLUSTR.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 julii 1773.

Carissime, etc. Quamquam diuturnis calamitatibus atque aerumnis, quibus Poloniae status conflictatur, egregiam Majestatis Tuae in religione tuenda voluntatem non modo non retardatam, verum etiam alacriorem in dies, tuumque erga Ecclesiam atque apostolicam Sedem studium ac pietatem illustriorem semper futuram non dubitemus; tamen pro pontificii ministerii munere nostrique paterni in te amoris magnitudine obtinere a Nobis non possumus quin te, carissime in Christo fili noster, ad praeclaram hanc laudem in re praesertim quae ad tuam tuique regni veram ac solidam felicitatem una maxime pertinet, cohortatione etiam nostra excitemus. Cum inter omnia a Deo tibi impertita beneficia primum ac maximum sit fidei ac religionis ab illo munus acceptum, quo tibi ad regnum etiam patefactus est aditus; consentaneum est profecto ut omnes item curae cogitationesque tuae sint ad hujus ipsius religionis incolumitatem ac tutelam conversae. Ad quam quidem labefactandam cum plures viae rationesque sunt, tum fortasse ex ceteris periculosiores quae etsi non manifesta vi subito aggrediantur, tamen paulatim suis illam praesidiis ac munimentis cum expolient, injuriae ac detrimento accipiendo obnoxiam efficiunt. Si enim Ecclesiae jura sensim infringant, si ecclesiasticos viros bonis ac praerogativis suis exuant, resque divino cultui consecratas ac sacerdotum sustinendae dignitati addictas detrahant, debilitatis sanctuarii ministris, et facultate gregis sui opitulandi privatis, necesse erit ipsam religionis sanctitatem pedetentim imminui, et sanctuarium demum vacuum ac desertum relinqui. Quapropter religionis ac fidei integritati praeclaram operam te navaturum, et divinam clementiam mirifice tibi conciliaturum existimato, cum hujusmodi detrimenta, quantum in te erit, ab Ecclesia removenda curaveris, resque a praedecessorum tuorum munificentia ac inclitae nationis tuae pietate domus Domini decori amplificando attributas, integras atque incolumes praesidio tuo servaveris. Superva-

caneum omnino ducimus, commemoremus arctissima, ^{quibus} reges adstricti sunt defendendae Ecclesiae ^{ei} ^{legum,} ^{jurium} tuendorum officia, jurisjurandi ^{religionem} in ipsa regni inauguratione propterea suscepta, quaeque a praeclaris hisce exemplis ad populi ^{improvementum} utilitates derivent: haec enim omnia intimis ^{nostris} tui animi sensibus infixata penitus esse scimus. Illud tantummodo adjiciemus, te hoc Ecclesiae declarato patrocinio incredibilem amorem atque existimationem universae tuae nationis tibi adjuncturum: ecclesiasticorum autem virorum singularia in te studia assiduasque ad Deum preces extituras, ut tibi divini cultus atque Ecclesiae ejusque ministrorum tantopere studioso in hac etiam vita amplissima honoris ac gloriae praemia tribuat, utque in Majestate Tua ratam ac firmam palam faciat caelestem illam suam pollicitationem qua eum qui se honorificaverit, se item glorificaturum professus est. Demum finem cohortandi tui faciemus, teque ad Deum ac Ecclesiam ceteris rebus omnibus anteferendam beati Coelestini I praedecessoris nostri ad piissimum imperatorem Theodosium verbis impellemus; si quidem inquit « amplius pro pace ecclesiarum clementia vestra debet esse sollicita, quam pro omnium securitate terrarum: pro vestro imperio geritur quidquid pro quiete Ecclesiae et sanctae religionis reverentia laboratur. » Parem in modum Majestatem Tuam Nos alloquimur, tibi que divini cultus atque Ecclesiae rationes commendamus. Dum enim easdem studiis tuis complere, tuis tuique regni commodis te eximie provisurum existimamus. Habe, carissime in Christo fili noster, haec indicia singularis nostrae de excellenti tua pietate fiducia, et summae pontificiae in te atque universam regiam domum tuam caritatis: caetera prolixius nostro nomine Majestati Tuae coram referet venerabilis frater Josephus archiepiscopus Beryti, cui benevolentia ac praesidio tuo praesto esse te porrecturum et confidimus et a te magnopere petimus. Demum coelestium benedictionum auspicem et paterni in te animi nostri indicem apostolicam benedictionem Majestati Tuae intimo cordis affectu amantissime impertimur.

Datum Romae, etc., die 24 julii 1773, pontificatus nostri anno quinto.

CCXXVIII.

VENERABILI FRATRI

JOSEPHO PETRO

PATRIARCHÆ ANTIOCHENO MARONITARUM,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 11 augusti 1773.

Venerabilis, etc. Incredibilem dolorem Nobis attulit, venerabilis frater, luctuosus in Cypro tuae Maronitarum ecclesiae status, quam in gravissimo animarum salutis et religionis discrimine versari intelligimus. Si quidem ad Nos affertur non solum divinum cultum esse imminutum, et ecclesias sacris suppellectilibus spoliatas, verum etiam brevi tempore quam plures, fide ipsa prodita, ad schismaticorum errores, atque ad Mahumetis pravitatem transfugisse; et majorem quotidie hujusmodi perniciem timeri cum, ob clerum inopia oppressum terraeque colendae ac victui quaerendo addictum, vix quispiam populum in lege Domini instruat, atque idcirco pueri, Baptismo recepto et christiano tantummodo retento nomine, revera in Turcarum moribus atque institutis adolescent. Nos quotidie neque haec accidere in vinea curae tuae commissa te ignorare arbitramur, neque te gregis tui periculo non summopere commoveri putamus, et officii tui recordatione et divini iudicii timore excitatum, te ad populi tui subsidium ultro occurrurum, et praeteritorum malorum detrimenta qua par est cura ac sedulitate compensaturum esse omnino ducimus. Tamen pro summa Nobis imposita omnium ecclesiarum sollicitudine id ipsum a te poscimus, venerabilis frater, teque per viscera misericordiae Dei nostri obsecramus, ut populi Christi sanguine redempti et custodiae tuae traditi te misereat, ut aeternae ab illo incurrendae calamitates ad opitulandum te moveant, et tuae demum animae salutem ut agas, quae a gregis tui salute disjuncta esse nullo modo potest. Optime enim nosti episcopali ministerio suscepto arctissime fidem tuam Deo esse obstrictam animarum quae tibi sunt commissae incolumitatem te sedulo ac naviter curaturum, illis te in lege Domini ac vitae aeternae semita consectanda ducem ac magistrum futurum. Proinde hoc apostolico munere rite satagendo vide beatissimam immortalitatis vitae tibi mercedem expectan-

dam, aut illo negligendo sempiternos luctus ac dolores omnino incurrendos. Quare, dum divinae gratiae beneficio opportunitas tibi suppetit hujus maximi et qui unice ad te pertinet peragendi negotii, age, venerabilis frater, et ad reparandas ovium tuarum aberrationes, et ad illas in Ecclesiae ac fidei pascuis retinendas tua pastoralis sollicitudine praesto esse velis, tuos in apostolico officio operarios ac ministros presidio atque exemplo tuo adjuva, populum opera tua in religionis cognitione institue atque ad pietatis studium excita. Qui et quam praeclari ex hujusmodi labore fructus te maneant cogita: leves enim omnes propterea in vitae curae videri tibi poterunt, cum intuebere per amplam retributionem a pastorum Principe ob servatum gregem in villicationis tuae ratione reddenda recipiendam. Deum O. M. precamur ut parem necessitati tibi animarum salutis ardorem injiciat, et quantum hactenus moeroris ex situ ac squallore tuae Cypri Ecclesiae cepimus, tantum laetitiae ac jucunditatis ex pastoralis tuae in agro Domini excolendo insumpta opera capiamus. Quo magis rata firmaque sint haec nostra, coelestium donorum auspicem et nostrae benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuoque universo populo peramanter impertimur. *Datum Romae apud Sanctum Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 11 augusti 1775, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXIX.

CLEMENS PAPA XIV.

AD FUTURAM REI MEMORIAM.

Romae, 13 augusti 1773.

Gravissimis ex causis nuper Nos, per alias nostras in simili forma Brevis die XXI superioris mensis julii expeditas litteras, Societatem Jesu extinctam atque suppressam decrevimus et declaravimus, ac alias, prout in eisdem nostris litteris, quarum tenores praesentibus pro plene et sufficienter expressis haberi volumus, uberius continetur. Accitis postmodum die VI currentis mensis augusti dilectis filiis nostris S. R. E. presbyteris cardinalibus Andrea S. Matthaei in Merulana Corsino, Mario S. Augustini Marcususco, Francisco S. Clementis Carafa, et Francisco

Xaverio SS. Silvestri, et Martini ad Montes de Zelada respective nuncupatis, ac dilecto quoque filio nostro Antonio S. Georgii ad Velum Aureum ejusque S. R. E. diacono cardinali Casali pariter nuncupato, nec non dilectis etiam filiis magistris Vincentio Macedonio et Onuphrio Alphano, Nos eisdem omnibus causas ipsas totamque rei gestae seriem ejusque singulares etiam circumstantias aperuimus ac uberrime patefecimus; perlectisque nostris litteris praedictis, ipsi omnia per Nos gesta et in eis contenta quam maxime ac unanimiter commendantes, omnem promereri laudem agnoverunt, putarunt ac crediderunt. Modo autem volentes ut quae in praedictis litteris disposita, constituta et praescripta sunt, debitae executioni ac juxta animi nostri sententiam committantur; hinc est quod motu proprio atque ex certa scientia et matura deliberatione nostris, unam erigimus atque instituimus congregationem ex supradictis quinque cardinalibus ac duobus romanae curiae praelatis, nec non ex duobus quoque regularibus in sacra theologia praeclaris, tamquam consultoribus a Nobis nominandis, quibus haec praecipue cura incumbere debeat, ut ea omnia quae in dictis nostris litteris constituta sunt atque mandata suum assequantur effectum; et si aliquam in earum executione circa modum, personas et res olim ad Societatem ipsam spectantes suboriri imposterum unquam valeat dubitatio. Nobis prius consultis, tollatur ac declaretur. Eidem vero sic per Nos institutae congregationi omnes et quascumque pro executione dictarum litterarum necessarias et quomodolibet opportunas facultates, etiam summarie ac sine strepitu et figura judicii, sola facti veritate inspecta, ac per inquisitionem quoque procedendi adversus omnes et quascumque personas cujusvis status, gradus, qualitatis et dignitatis existant, ac res, bona, libros, scripturas, supellectilia aliaque ad Societatem praedictam jam spectantia retinentes, occupantes et occultantes, easque tam sub ecclesiasticis censuris quam sub aliis arbitrio ipsius congregationis imponendis poenis ad earum revelationem ac restitutionem cogendi et compellendi, motu, scientia et pari matura deliberatione tribuimus et impertimur. Ne autem ea quae in congregatione hujusmodi pertractanda atque discutienda erunt revelentur et ad aliorum aures perveniant, omnibus et singulis eandem congregationem constituentibus, sub poena excommunicationis latae sententiae ipso facto absque ulla declaratione incurrendae, a qua nemo absolutionis beneficium, praeterquam a Nobis, seu romano pontifice pro tempore existente, nisi in mortis articulo constitutus valeat obtinere, prohibemus atque expresse

interdicimus ne ea quae quocumque modo in dicta congregatione proposita, discussa aut definita fuerint, sub quovis praetextu, causa vel quaesito colore patefacere, vel directe aut indirecte revelare valeant aut praesumant. Praeterea, attenta dictae Societatis suppressione et extinctione, omnes et quascumque facultates, jurisdictiones, privilegia et auctoritates quorumcumque collegiorum, domorum, ecclesiarum et seminariorum ac personarum ipsius sic extinctae Societatis protectoribus aliisque etiam S. R. E. cardinalibus et magno quoque poenitentiario super eis quomodolibet concessas, indultas et attributas, motu, scientia et deliberatione similibus suspensas pro nunc decernimus et declaramus, atque omnimodam jurisdictionem, auctoritatem et potestatem in iis omnibus quae quoquomodo personas, ecclesias, domus, collegia, res et bona dictae jam extinctae Societatis respiciant, privative quoad omnia alia tribunalia, etiam quarumcumque congregationum eorundem S. R. E. cardinalium, tam concilii tridentini interpretum, quam consultationibus episcoporum et regularium ac negotiis propagandae fidei ac disciplinae regulari praepositorum, sublata eis quavis aliter judicandi et interpretandi facultate atque auctoritate, ad eandem congregationem per praesentes constitutam spectare et pertinere statuimus et jubemus. Volentes insuper ut ad dictam tantummodo congregationem a Nobis, ut praefertur, erectam, privative pariter quoad alios quoscumque et quaecumque alia tribunalia spectet quoque et pertineat non solum providere, sive quae poenitentarios basilicae Principis apostolorum de urbe, sive quae alios poenitentarios Almae Domus Lauretanae respiciunt, sed etiam viros doctrina ac pietate praeditos, in superiores, lectores, seu magistros domorum, collegiorum et seminariorum hujusmodi eligere ac deputare. Decernentes easdem praesentes litteras firmas, validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac illis ad quos spectat et pro tempore quandocumque spectabit in omnibus et per omnia plenissime suffragari ac ab eis respective inviolabiliter observari; sicque in praemissis per quoscumque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores ac ejusdem S. R. E. cardinales judicari et definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari: non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, necnon quibusvis, etiam juramento, confirmatione apostolica, aut quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis, vel litteris aposto-

licis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis ac innovatis; quibus omnibus et singulis, illorum tenores praesentibus pro plene et sufficienter expressis ac insertis habentes, ad praemissorum effectum specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 15 augusti 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXX.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ,

NENON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRIS,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 augusti 1773.

Carissima, etc. Dilectus filius noster Antonius Eugenius S. R. E. cardinalis Vice-Comes nostro nomine Apostolicae Majestati Tuae reddet quam ad te mittimus musivo opere elaboratam tabulam, in qua ab ipso pontificatu nostri initio inchoata ac nuper absoluta augustum tuum filium Josephum electum Romanorum imperatorem una cum Leopoldo Magno Etruriae duce affabre exprimi curavimus. Cum enim jam ex illo tempore testatam tibi esse cuperemus paternam nostram singularem in te voluntatem, nullam rem tibi gratior fieri neque ullum a Nobis proficisci posse ad te munus hoc acceptius duximus, quod liberorum imagines eo tibi cariores referret, quo magni, excellentisque animi indole iidem tibi essent similiores. Nos quidem cum illos coram paucis abhinc annis Romae vidimus, spectatoresque ac testes praeclaræ eorum pietatis, religionis, dignitatis omnisque laudis fuimus, incredibilem in modum gavisum sumus singulari felicitate tua, quæ talibus libris te atque augustam domum divino beneficio ornatam ac tantam videres. Hujus ipsius felicitatis laetitiaeque tuae sensum per Nos auctum quodammodo ac multiplicatum iri censemus, cum illorum vultus hoc artificii genere expressos tibi frequenter usurpandos proponamus. Ex hujusmodi nostro gratificandi tui consilio perspectiora

tibi futura eximia nostra in te studia confidimus, et quotiescumque hac jucundissima illorum imagine perfruere, fore item ut paternae nostrae in te tuosque liberos caritatis tibi in mentem veniat. Habe igitur, carissima in Christo filia nostra, hoc eximiar nostrae in te voluntatis indicium, atque illud eodem animo accipe quo a nobis est profectum, nimirum Tuae Majestatis studiosissimo tuaeque augustae domus magnitudinis ac gloriae cupidissimo. Demum coelestium beneficiorum auspicem et pontificiae benevolentiae testem, Augustae Majestati Tuae universaeque regiae domui apostolicam benedictionem amantissime impartimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 14 augusti 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXI.

DILECTO FILIO NOSTRO

ANTONIO EUGENIO,

S. R. E. PRESBYTERO CARDINALI VICECOMITI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 14 augusti 1773.

Dilecte, etc. Cum his nostris ad litteris conjungimus alias quas ad carissimam in Christo filiam nostram Mariam Theresiam Romanorum imperatricem electam damus, quasque illius Majestati abs te reddi cupimus una cum tabula musivo opere perfecta quam illi dono mittimus. ex litterarum earundem exemplo, quod una adjungimus, intelliges quam luculenti sint paterni nostri animi erga Majestatem Suam et augustam illius domum sensus. Tamen eosdem in munere ac litteris nostro nomine reddendis opera tua luculentiores etiam amplioresque fieri volumus, atque omnibus officiis ab te declarari mirificam ac summam nostram caritatem erga eam, ejusque ac nostrum item carissimum in Christo filium Josephum imperatorem electum ac caeteros omnes praeclarissimos illius liberos, nostramque palam fieri fiduciam ac desiderium mutui Majestatis Suae atque illorum erga Nos retinendi studii et Austriacae domus pietati consentanei. Haec te pro tua singulari prudentia ac sedulitate, quam in te semper experti sumus egregie ex nostra voluntate peracturum

non dubitamus, nosque diligenter de omnibus certiores facturum. Ac in pontificiæ benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili noster, peramanter impertimur. *Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 14 augusti 1773. pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO.

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 28 augusti 1773.

Carissime, etc. Ad regiam Majestatem Tuam mittimus venerabilem fratrem Aloysium archiepiscopum Caesareæ, qui nostri et apostolicæ Sedis ordinarii nuntii apud te munus peragat. atque ita peragat ut singularem nostrum erga te amorem tibi in dies testatiorem, et mutuam inter nos conjunctionem assiduis officiis ac studiis constrictiorem faciat. Illum ut ad te adeuntem qua soles regii animi tui humanitate ac benignitate excipias. eique rebus in omnibus fidem habeas proinde ac si tecum præsentem Nos ipsi ageremus, a Majestate Tua majorem in modum petimus. Cum nostra causa te id libentissime pro tua in Nos pietate facturum confidimus, tum plurimum etiam daturum non dubitamus præstantibus egregii viri meritis, qui ad generis claritatem eximias animi dotes, religionis studium, integritatem, prudentiam, fidem adjungit. Huc accedit singularis ejus ac domestica laus, quæ a clarissimo viro tuæque catholice domus studiosissimo patruo suo tamquam præclara hæreditas est illi tradita, nimirum erga Majestatem Tuam mirifica observantia atque cultus; quam ob rem tibi etiam eundem commendatissimum atque acceptissimum fore arbitramur. Verum quaecumque regii patrocini ac favoris indicia abs te illi fuerint præstita, eadem Nobis gratissima futura tanquam tui in Nos amoris argumenta Nos reputaturos profiteamur. Et paternæ nostræ summae erga te caritatis pignus ac caelestium beneficiorum auspiciem apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, tuæque regiae familiae intimo cordis nostri affectu aman-

tissime impertimur. *Datum Romae, apud S. Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 28 augusti 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

VICTORIO AMADEO SARDINIÆ REGI ILLUSTR.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 augusti 1773.

Carissime, etc. Etsi Majestati Tuæ, in ipsis regni initiis, quibus maxime potuimus significationibus palam fecerimus quam singularia sint nostra in te studia, quantoque animi ardore tibi prospera ac secundissima omnia a Deo deprecemur; tamen ea est nostra de religione, sapientia ceterisque regiis virtutibus tuis opinio, ac tantopere noster inde profectus atque erga te auctus est amor, ut obtinere a Nobis ipsis nullo modo valeamus quin caritatis nostræ magnitudinem, si minus explicare satis possumus, testatiorem certe aliqua officii redintegratione faciamus. Patere itaque, carissime in Christo fili noster, ut paterno tam eximio in te animo morem quodammodo nunc etiam geramus, novaque ad te transmittamus existimationis, studii amorisque nostri indicia, quæ cum sint ex ipsa pietate ac religione petita, gratissima tibi atque acceptissima fore non dubitamus. Excipe igitur quæ tibi dilectus filius comes de Partengo isthuc rediens nostro nomine reddet, sacrum a Nobis munus, duas scilicet Jesu Christi servatoris nostri ejusque beatissimæ Matris effigies in jaspide orientali sculptas, eoque animo excipe ut non ad rei pretium, impar sane regiae amplitudini tuæ, sed ad ejusdem sanctitatem respexisse videaris. Atque eam ut auctiorem redderemus, apostolicam benedictionem adjunximus, prætereaque apertis Nobis commissis Ecclesiæ thesauris Majestati Tuæ, quotiescumque festivis diebus Christi Domini, beatæ Mariæ Virginis, sanctorum XII Apostolorum ac aliorum Sanctorum, quos in præcipuos patronos tuos delegisti, confessus ac sacra communione refectus, coram ejusdem imaginibus preces tuas ad Deum pro Ecclesia, pro Nobis, pro tua tuæque domus ac regni felicitate fuderis, plenariam peccatorum indulgentiam concedi-

mus ac impertimur. Id cum studiōse pro pietate in Deum tua saepissime praestiteris, tibi que hac etiam, quae a Nobis suppeditatur, ratione divina praesidia comparare sateris, maximum sane Nos operae pretium fecisse videbimur, quod eum in modum comprobare tibi et confirmare magnitudinem amoris in te nostri voluerimus. Magnopere cupimus, teque rogamus ut id ipsum tibi etiam atque etiam persuadeas, carissime in Christo fili noster, a nobisque ea omnia semper expectes quaecumque a paterna in te caritate nostra et singulari ac summa qua te complectimur benevolentia proficisci unquam poterunt. Interim coelestium beneficiorum veraeque felicitatis auspicem apostolicam benedictionem Majestati Tuae, liberis ac universae regiae familiae intimo paterni animi sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 28 augusti 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXIV.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ ANTONIÆ FERDINANDÆ,

SARDINIÆ REGINÆ ILLUSTRĪ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 augusti 1773.

Carissima, etc. Jam pridem cum singulari animi nostri jucunditate optime perspectam habemus egregiam Majestatis Tuae pietatem, et ab ipsis incunabulis haustam ac magis in dies confirmatam divini cultus studiosissimam voluntatem. Cumque hanc nostram ex tua excellenti virtute perceptam laetitiam tibi aliquo argumento comprobata esse cupiamus, illud hujusmodi indicii genus maxime consentaneum et paterno nostro studio et religioni tuae ducimus, quod incitandae atque augendae huic ipsi tuae in Deum pietati sit aptissimum. Itaque sacrum precatoriae coronae munus ad Majestatem Tuam mittimus, quam dilecto filio comiti de Partengo isthuc revertenti ad te deferendam dedimus. Pergratum hoc certe atque ad precandi usum perceptum tibi futurum scimus ob apostolicam benedictionem a Nobis adjunctam, et praeterea ex apertis Ecclesiae thesauris

aliud uberrimum eidem a Nobis additum pretium. Nam pro omnibus festis diebus Christi Domini, beatae Mariae Virginis, sanctorum XII Apostolorum atque etiam Sanctorum quos tibi praecipue in patronos delegisti, si confessa ac sacra communione refecta, eaque corona in tuis precibus recitandis usa fueris, plenariam tibi peccatorum indulgentiam apostolica auctoritate concedimus atque impertimur. Ad hanc religiosam erga te liberalitatem ultro devenimus, carissima in Christo filia nostra, tua eximia pietate excitati, quam non solum tibi fructuosam, sed Nobis item perutilem fore arbitramur. In tuis enim ad Deum precibus, cum sanctae Ecclesiae rationes illi commendaveris, nostri etiam, quibus ejusdem regendae gravissimum est munus impositum, non immemorem pro tua in sanctam hanc Sedem devotione te futuram omnino confidimus, idque a te magnopere flagitamus. Cum igitur, carissima in Christo filia nostra, persuasum est Nobis non mediocrem factum iri ex hoc munusculo nostro pietatis tuae accessionem, vehementer optamus ut illud etiam penes te habere velis tamquam monumentum pontificiae caritatis qua te singulariter prosequimur, quaque Majestati Tuae atque universae regiae domui prospera ac secunda omnia a Deo Optimo Maximo precamur, ac divinae gratiae auspicem apostolicam benedictionem intimo paterni animi sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 28 augusti 1775, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXV.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO THEODORO DUCI SULZBACENSI,

COMITI PALATINO RHENI, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 4 septembris 1773.

Dilectissime, etc. Verissimum itemque amantissimum est tuum de singulari nostro in te amore judicium, dilectissime in Christo fili noster, et quod scribis de egregia tua propensae nostrae in te voluntatis fiducia, id ipsum Nobis est jucundissimum et paterno in te animo omnino consentaneum. Nihil enim magis cu-

pimus quam ut tibi reipsa confirmemus, te ob singularia tua in Nos ac sanctam Sedem merita mirifice a Nobis diligere pluri-
mum fieri, et quae a Nobis gratificandi tui causa proficisci
valeant eadem non a te magis expectari, quam a Nobis ipsis
ut tibi praestemus optari. Propterea, quae litteris tuis die XIX
maji datis postulasti, diligentissime studiosissimeque cognoscenda
suscepimus, atque omnia quae ad rem pertinent summa cura
conquiri, et ad Nos afferri jussimus. Id itaque tibi, dilectissime
in Christo fili noster, jam nunc affirmamus, Nos, quatenus apo-
stolici ministerii officio minime impediemur, et quantum pro rei
gravitate et sanctae Sedis dignitate Nobis erit integrum, liben-
tissime curaturos postulatis ut tuis fieri satis possit. Id tibi
persuasissimum nunc esse volumus, et cum de omni re per-
specta atque absoluta certiolem te faciemus, summopere opta-
mus ut ejusmodi sententiae nostrae ratio et postulationi tuae
et amoris nostro ac moris tibi gerendi desiderio maxime con-
sentiat. Interim summae qua te complectimur pontificiae car-
itatis testem, et coelestium beneficiorum auspicem, apostolicam
benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, atque uni-
versae electorali domui tuae amantissime impertimur. *Datum Ro-
mae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris,
die 4 septembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXVI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 septembris 1773.

Carissime, etc. Aderit istic cum hisce nostris ad regiam Ma-
jestatem Tuam litteris venerabilis frater Josephus archiepiscopus
Seleucia, cui eximium nostri et hujus sanctae Sedis apud te
ordinarii nuntii munus imposuimus. Atque is quidem qua animi
praestantia sit vel ex ejus singulari in omnem Borbonicam do-
mum observantia facile cognosces. Praeterea praeclari sui ge-
neris nominisque splendorem minime ambigimus quin pietate,
morum integritate, ingenii candore rerumque agendarum dexte-

ritate aequaturus sit vel etiam amplificaturus. Quibus certe virtutibus si Majestati Tuae satisfaciet, eundem Nos, quem carissimum habemus, multo adhuc acceptiorem Nobis futurum esse fatemur. Majestatem itaque Tuam etiam atque etiam rogamus ut ipsum et nostra causa et suo etiam merito, qua soles, regia humanitate tua excipias, eandemque in omnibus rebus praestes fidem quam Nobis ipsis, si tecum praesentes loqueremur, adhiberes. Atque inter res a Nobis sibi commissas illud sane est praecipuum, ut egregiam nostram ac perpetuam erga te tuumque regnum voluntatem declarare numquam intermittat. Facies igitur pro tua in Nos ac apostolicam hanc Sedem perspectissima pietate, si hominem regia gratia tua ac patrocinio foveas, atque hac etiam re confirmes Nobis mutuum tuum in nos amorem summae illi paternae caritati parem qua te singulariter complectimur, quaque Tuae Regiae Majestati intimo cordis nostri sensu apostolicam benedictionem amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 6 septembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXVII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 8 septembris 1773.

Carissime, etc. Etsi certissimis indiciis luculenter testatum Majestati Tuae sit quantopere pacis et mutuae inter omnes confirmandae caritatis percupidi simus, tamen quo quibusque arctiore benevolentiae vinculo adstringimur, et quorum consensionem magis ad communem utilitatem conferre ducimus, eo uberiores ex eorundem conjunctione jucunditatem cupimus. Propterea ex redintegrata ac dilectissimo in Christo filio nostro Ferdinando Hispaniarum Infanti nepoti tuo pristina Majestatis Tuae reddita gratia incredibilem in modum laetati sumus, et tibi ac Nobis ipsis vehementer gratulamur. Siquidem ad Nos attingere, nosque propius attingere existimamus quae ad Majestatem Tuam omnemque regiam tuam familiam pertinent. Quid enim pro no-

stri in te amoris magnitudine et publicae utilitatis studio Nobis optabilius ac jucundius potest contingere, quam ut mutua quemadmodum sanguinis ac propinquitatis, ita benevolentiae item necessitudine semper egregie munitam videamus domus vestrae felicitatem cum communi omnium felicitate et cum Ecclesiae ipsius tranquillitate tantopere conjunctam? Deum Optimum Maximum summo animi ardore exposcimus ut laetitiam hanc nostram, quam tibi significare et tecum hisce literis communicare volumus, firmiorem atque in dies arctiorem esse faciat, utque et tibi majores quotidie causae existant amplificandae eximiae erga nepotem tuum voluntatis, et ille officia omnia adhibeat ad promerendam hanc tuam sibi que studiosissime magis devinciendam benevolentiam. Coelestis gratiae praesidio firma ac rata futura vota haec nostra confidimus, atque interim apostolicam benedictionem, divini hujus beneficii auspicem et summae paternae nostrae, qua te complectimur, caritatis testem, tibi, carissime in Christo fili noster, et universae regiae tuae domui amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 8 septembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXVIII.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ WALBURGÆ, SAXONIÆ ELECTRICI VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

In Arce Gandulphi, 25 septembris 1773.

Dilectissima, ec. Nullum praeclarius Nobisque jucundius abs te munus, dilectissima in Christo filia nostra, potuit accidere, quam quod nuper ad Nos misisti textili opere affabre elaborato egregie depictam imaginem tuam. In ipsa orissimilitudine ac lineamentis, ut dignitatis atque amplitudinis tuae speciem agnovimus, ita excellentem etiam animum tuum et singulare in Nos ac sanctam hanc Sedem studium ac pietatem in memoriam revocavimus. Itaque et eximio artificio et praestanti officio tuo incredibilem in modum delectati sumus, et munus tuum pari voluntate excepimus, qua a te est profectum, nimirum erga te propensissima, tuisque insignibus Nobisque optime coram per-

spectis virtutibus consentanea. Intimos hos pontificiae caritatis et gratissimi nostri erga te animi sensus accurate pro suo more tibi perscripsisse non dubitamus dilectum filium Jo. Ludovicum Bianconum, cui luculenter eosdem declaravimus. Interim collocari jussimus eximiam picturam atque effigiem tuam in Quirinalis Palatii nostri illustri et conspicuo loco, ut tuae in Nos pietatis studia et saepissime Nobis in oculos incurrant et omnibus sint testatissima. Vehementer cupimus plurimas Nobis opportunitates suppeditari, quibus invicem paternum nostrum in te animum praeclare tibi hactenus cognitum uberioribus tamen indiciis confirmare magis in dies possimus, cujus vadem ac coclestis gratiae auspicem apostolicam benedictionem tibi, dilectissima in Christo filia nostra, tuaeque universae electorali domui amantissime impertimur. *Datum in Arce Gandulphi, Albanensis dioecesis, sub annulo Piscatoris, die 25 septembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXXXIX.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO PORTUGALLÆ ET ALGARBIORUM,

REGI FIDELISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 2 decembris 1773.

Carissime, etc. Ad regiam Majestatem Tuam mittimus venerabilem fratrem Bernardinum archiepiscopum Petrensem qui nostri et apostolicae Sedis ordinarii nuntii apud te munus peragat, atque ita peragat, ut singularem nostrum erga te amorem tibi in dies testatiorem, et mutuam inter Nos conjunctionem assiduis officiis ac studiis constrictiorem ac devinctiorem faciat. Illum ut ad te adeuntem, qua soles, regii animi humanitate et benignitate excipias, eique rebus in omnibus fidem habeas, perinde ac si tecum praesentes Nos ipsi ageremus, a Majestate Tua majorem in modum petimus. Cum nostra causa te id libentissime pro tua in Nos pietate facturum confidimus, tum plurimum etiam daturum non dubitamus praestantibus egregii viri meritis, qui ad generis claritatem eximias animi dotes, religionis studium,

integritatem, prudentiam, fidem adjungit. Huc accedit ejusdem erga Majestatem Tuam mirifica observantia atque cultus: quamobrem tibi etiam eundem commendatissimum atque acceptissimum fore arbitramur. Verum quaecumque regii patrocini ac favoris indicia abs te illi fuerint praestita, eadem Nobis gratissima futura tanquam tui in Nos amoris argumenta Nos reputaturos profitemur. Et paternae nostrae summae erga te caritatis pignus ac coelestium beneficiorum auspicem apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, tuaeque regiae familiae intimo cordis nostri affectu amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 2 decembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXL.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

FERDINANDO REGIO HISPANIARUM INFANTI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 2 decembris 1773.

Dilectissime, etc. Incredibilem sane laetitiam cepimus ex amantissimis litteris tuis, omnique in Nos amoris, pietatis ac filialis observantiae significatione plenissimis. Cum te semper mirifice ac singulariter dilexerimus, tuasque res omnes perinde ac nostras paterno summo studio prosequuti simus, nihil profecto accidere Nobis jucundius a te potuit, quam hujusmodi amoris in te nostro eam nunc a te reddi vicem qua eximia tua in Nos voluntas praeclare ac perspicue constare posset. Plurima saepe clarissimaeque ad Nos ejusdem tui in Nos animi delata sunt indicia, quibus magis in dies ad amorem tui, tuaeque pietatis ac religionis laudem accenderemur. Delata etiam nostrae ad te invicem gaudemus eximiae caritatis testimonia, vel cum filius tibi in tanta domo tuarum virtutum futurus haeres natus esset, vel cum depositas esse simultates omnes, teque in gloriosissimorum regum avi ac patrui, parentum paene tuorum, gratiam receptum fuisse prolixis ad eos scriptis litteris tuique studiosissimis gratularemur. Quae cum tibi nostrae in te benevolentiae magnitudo perspecta fuerit, eum in Nos ac sanctam hanc Sedem accedere

pietatis tuae cumulum voluisti, ut quidquam opportunius Nobisque acceptius ne excogitari quidem potuerit. Interponere te scribis apud eosdem carissimos in Christo filios nostros avum, proavum et patruelem tuum, praestantissimos reges, plurima atque eximia officia, ut offensionum omnium quae ante nostrum pontificatum inciderunt, quamquam ex animis sublatae eae omnino sint, reliquiae etiam omnes et vestigia tollerentur, ditionesque proinde Avenionis, Beneventi et Pontis Corvi ad pristinam ejusdem sanctae Sedis possessionem redirent. Majores quidem ac uberiores causae cur immortales tibi gratias habeamus, nullae Nobis esse possunt. Praeclare profecto nosti quanto Nos pacis et concordiae desiderio teneamur, praesertim cum Borboniae domus amplissimis regibus, quorum summa in Nos, in hanc beati Petri cathedram, in Ecclesiam universam merita extiterunt, neque jam Nobis ulla inesse dubitatio poterat quin ipsi pro eorum religione ac sapientia illi nostrae apostolico muneri convenienti consensionis et concordiae cupiditati suo essent studio, opera animique magnitudine responsuri. Sed nunc, dilectissime in Christo fili noster, tanto certius in pulcherrimam hanc spem ingredimur, quanto te magis ab illis et ob necessitudinem et ob regias virtutes tuas diligi perspicimus. Haec ipsa etiam officia fore vel idcirco iis jucundissima certi sumus, quod tuae laudis ex hujusmodi egregio facto profectae sint percupidi; proinde libentissimo animo consensuros inter se putamus, ut nimirum unde simultatum occasio extiterit, inde concordiae etiam initia a tua singulari virtute deducta existant. Nos profecto ea esse tua in sanctam hanc Sedem merita fatemur, ut gratissimas habituri simus opportunitates omnes, quibus tibi singularis paternae nostrae caritatis sensum comprobemus. Interim Deum Optimum Maximum precamur ut suae gratiae benignitate virtutes tuas magis in dies augeat, teque verae felicitatis et gloriae, quae nunquam defectura sit, compotem reddat. In cujus auspiciū ac pignus apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuaeque praestantissimae conjugii, vestroque recens nato filio, ac universae tuae regiae domui, intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die secunda decembris 1775, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXLI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 10 decembris 1773.

Carissime, etc. Nihil ad Majestatem Tuam augustamque Nobis carissimam domum pertinere ullo modo potest, quod paternum animum nostrum singulari tibi studio conjunctissimum non vehementer afficiat ac percellat. Facile proinde potes cognoscere quanto dolore acceptis litteris tuis perculsi fuerimus, quibus lugubri sane officio tristissimum nuncias Nobis obitum dilectissimæ in Christo filiae nostræ Annae Carolinae amitæ tuæ. Quam Nos partem tui hujus luctus pro paterna nostra tecum necessitudine jure capturos existimasti, eamdem cumulatissime cepimus, ac propterea, pro illa quam declaras de hujusmodi nostra pietate fiducia, obsequuti statim non minus nostræ voluntati sumus quam tuæ, atque ad exorandam Dei O. M. clementiam pro defunctæ principissæ immortalī requie cogitationes nostras convertimus. Leniri aliquantulum posse communem hunc dolorem nostrum putavimus, si una et in divinam misericordiam et in illius mores ad christianæ religionis instituta compositos intueremur. Accedere porro etiam debet mirifica illa ex divina fide hausta consolatio, ut nimirum voluntatem nostram ad Domini omnia in bonum disponentis arbitrium conformemus. Quod cum fecerimus, utilissimum animæ suæ et certissimum nostræ in eam pietatis argumentum extabit. Demum, ut salvus ipse ac sospes ad certissimum christianæ reipublicæ praesidium semper vigeas a Deo precantes, in eximium etiam paternæ caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, carissime in Christo fili noster, amantissime impertimur. *Datum Romae, apud S. Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 10 decembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXLII.

VENERABILI FRATRI

JOACHIMO ARCHIEPISCOPO THEBARUM,

REGIS CATHOLICI CONFESSARIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 16 decembris 1773.

Venerabilis, etc. Accepimus litteras tuas die XXVI octobris datas, in quibus, quod antea perspeximus, studium tuum erga seraphicum Observantium ordinem mirifice confirmas, accurateque rationes exponis, quibus ministri generalis electiones non jam ut antea per generalia capitula, sed per compromissi viam fieri debere judicas, ut eo nimirum modo et magnus electorum numerus, et diuturna multorum itinera, et ordinis impendia, et regularis observantiae detrimenta, ipsorumque comitiorum perturbatio vel omnino tollatur vel plurimum imminuatur. Nos quidem ea in te caritate tuaeque virtutis existimatione sumus, ut nihil magis cupiamus quam gerere tibi morem, venerabilis frater, ac tuo animo tam de illius ordinis splendore ac sanctitate sollicito apostolicae auctoritatis ope opportune satisfacere. In quo profecto Nos ipsi amoris in eundem ordinem nostro, ac etiam pontificio quo fungimur muneri una satisfacere optaremus. Sed tua hujusmodi cura excitati dum in eo sumus, venerabilis frater, ut singula quae proposita a te sunt revolvamus animo diligenterque perpendamus, res plurimae consultationis videtur esse, ut non tam facile quidquam adhuc certo statuere valeamus. Ab eo nimirum consilio suscipiendo Nos vehementer deterret ac retrahit tanta in ipsum ordinem inducenda novitas, quae praeterquam quod vetustis Instituti regulis, apostolicis constitutionibus, inveteratae consuetudini adversatura sit, ipsa per sese etiam plurimorum dissidiorum ac perturbationum causa esse posset, dum maximae parti ad suffragia jus tolleret, ac ejusdem ordinis unitatem semper per generalia capitula confirmatam quodammodo disjungeret ac solveret. Illa praeterea utilitate tunc carendum esset quae praecipua ex omnium nationum celebritate de ministro generali creando tantum agitur, sed ea opportunitate in commune etiam consulitur, si quid reformandum, corrigendum sit ac de integro statuendum, quid tempora, quid necessitates

exposcant, cognoscitur ab omnibus et decernitur. Exemplum porro S. M. Clementis VII praedecessoris nostri quod affers, venerabilis frater, majorem habet profecto ad Nos a compromisso deducendos, quam ad idem impellendos vim. Cum enim semel capitula generalia per suas in forma Brevis litteras cum compromissi via commutasset, ea statim consecuta sunt quae ipsum ad revocanda comitia generalia abolendumque compromissum impulerunt, ut patet ex ejusdem constitutione in forma Brevis die II augusti MDXXXIII data, quae incipit *Nuper cupientes*. Illud praeterea in hac gravissima reverendum Nobis est, ne quid temere fecisse videamur, si nimirum partes quarum interest non audita a Nobis ante fuerint, omniumque in commune consulentium sententiae non exploratae. Itaque, venerabilis frater, ex his optime vides nullum a Nobis nunc consilium suscipi oportere, sed expectandum propterea videri proximi capituli generalis tempus. In illo si pro compromisso praepositae, expensae probataeque rationes fuerint, atque ad judicium nostrum per ejusdem capituli preces delatae, tum Nobis facile futurum erit ea statuere quae divinae gloriae ratio, seraphici ordinis utilitas et commune universorum bonum exposcere in Domino videbuntur. Qua quidem in re dum Nos consilio nostro quantum in Nobis est, et aliorum etiam doctrina facile ac sapientia usuri sumus, potissimum divina ope, quam enixe implorabimus, nitemur. Quod jam de capituli generalis expectanda sententia dicimus, idem etiam ad discretorium generale extendimus, si illud ipsum habitum ante vel post generale capitulum de compromisso ad Nos innixas gravissimis causis preces detulerit. Demum, quod postremum est tuae epistolae caput, venerabilis frater, in quo de exploranda ante cujusque religiosam professionem multo accuratius quam factum hactenus sit vocatione agis, optamus Nos majorem in modum, ut id etiam in proximo capitulo generali pertractetur, rationesque Nobis afferantur quibus id ipsum optime ac utilissime confici possit. Nihil dubitamus, venerabilis frater, pro tua perspectissima in Nos pietate ac observantia, quin haec omnia eo quo maxime volumus excipias animo, ac existimes nihil Nos libentius unquam acturos esse, quam quod et seraphici ordinis decori et praeclaro tuo in illum studio sit consentaneum. Ac in singularis nostrae erga te caritatis pignus apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 16 decembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXLIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

STANISLAO AUGUSTO POLONIÆ REGI ILLUSTRİ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 decembris 1773.

Carissime, etc. Gratum Nobis vehementer fuit post extinctum societatis Jesu ordinem plurimas isthic quemadmodum in caeteris catholicis ditionibus publice suscipi curas de optime supplenda constituendaque Polonae juventutis institutione, proindeque novem creatos esse magnae dignitatis viros, inter quos sunt venerabiles fratres Vilmensis et Plocensis episcopi, quibus gravissimum hoc litterarum negotium commissum sit. Id cum a te praecipue, carissime in Christo fili noster, dirigi, tuaque regia auctoritate maxime confici debeat, has ad Majestatem Tuam litteras dare decrevimus, quibus tibi declaremus quantum pro singulari consilio ac sapientia tua confidamus fore ut id optime vigilantia tua tuisque auspiciis constituatur. Quod certissima tuae virtutis opinione inducti facimus; tibi enim maxime ante oculos obversatum iri arbitramur quantum ex hac cura tua cum religio, tum respublica proficere possit, ut scilicet et haec ornatissimis civibus et instructissimis illa ecclesiastici ordinis ministris redundet ac floreat. Ab egregia enim eorum qui nostrae aetati succrescunt educatione sperari tantummodo expectarique imposterum debent uberrimae eximiaeque et in sacra et in civili societate utilitates. Quod cum ipse praeclare pro tua prudentia intelligas, connitendum tibi nunc est ut ea juventutis educandae ineatur ratio quae optimis atque integerrimis perpetuo constare possit et doctrinis et magistris; atque idcirco illud tibi potissimum prospiciendum erit, ut quae facultates ad religionis dogmata ac disciplinam referuntur, sacra nimirum theologia et canonicum jus Ecclesiae auctoritati subsint. Quam quidem auctoritatem a Majestate Tua pro regio munere necesse est, omni ope, opera et conatu in republica retineri ac defendi. Praeter facultates has duas, cetera etiam seu privatis seu publicis in scholis studia subjecta esse episcoporum curae debent iis omnibus in rebus quae ad religionem moresque pertinent, neque magistro cuiquam docendi potestas fieri quin prius fidei

professionem in manus ordinarii sui emiseric, quae quotannis erit renovanda, ut sacri canones ac ipsa etiam generatim recepta inter catholicos consuetudo praescribunt. Sed haec prolixius tibi commemorare, quae tu optime nosti, necesse non est. Illud sane persuasum Majestati Tuae esse majorem in modum cupimus, plurima Nos animi jucunditate affectos fuisse, cum intelligeremus ab eo rege, qui pietate non minus quam consilio praestat, istam esse curam qua et de religione et de republica optime mereri possit, ac immortale sui nominis decus apud suos comparare, et ad posteritatem transmittere. Facile enim quisque videt summam iis deberi laudem qui sua opera, ope ac potestate ad optimam juventutis institutionem ita usi sint, ut egregia ac perpetua religionis, morum, publicae tranquillitatis, erga patriam amoris, erga regem obsequii fundamenta jecerint. D. O. M. enixe precamur ut Majestatem Tuam in hoc tibi patefacto verae gloriae spatio decurrentem sua coelesti gratia sustentet ac adjuvet, deque tua regnique tui felicitate vota nostra rata faxit, quae cum apostolica benedictione jungimus, quam tibi, carissime in Christo fili noster, intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 18 decembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXLIV.

VENERABILI FRATRI

IGNATIO EPISCOPO VILNENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 18 decembris 1773.

Venerabilis, etc. Magnopere gavisi sumus, venerabilis frater, cum te in eorum esse numero intelleximus quibus ordinandorum studiorum rationisque statuendae qua in Poloniae regno institui juventutem oporteat gravissimum nuper est munus demandatum. Nam cum leges propterea sanciendae pertinere plurimum ad mores, pietatem et catholicae etiam religionis integritatem possint, pergratum Nobis fuit te iisdem ferendis non solum affuturum, sed praefuturum etiam, cujus pastorem in rebus hujusmodi vigilantiam optime cognitam et compertam habemus.

Nihilominus, pro apostolica etiam nostra omnium ecclesiarum sollicitudine in re maximi ad fidei incolumitatem momenti, et quae proinde episcoporum diligentiam excitare summopere debet, ad hanc tuam eximiam alacritatem studia etiam cohortationesque nostras adjungendas duximus. A te itaque petimus, venerabilis frater, teque quam maxime in Domino possumus adhortamur, ut omnem industriam tuam in eo colloces ut ne quidpiam vestris decretis ac legibus de episcoporum debita vigilantia detrahatur, quibus rerum ad religionem spectantium omnino omnis attributa esse opera debet. Propterea tibi vehementer est satagendum ut qui juventutem instituunt, episcoporum curae atque auctoritati subijciantur, praesertim in iis rebus ac disciplinis quae cum religionis ac fidei institutis magis nexae et colligatae sint. Proinde, ut sui erga religionem officii identidem commoneantur, illud etiam curandum ut omnes disciplinarum magistri in inchoanda institutione, et singulis deinde annis, prout in aliis etiam lyceis fit, coram episcopis fidem catholicam profiteri debeant. Cum vero scholae pro episcoporum seminariis ex tridentini concilii legibus institutae in episcoporum item potestate sint positae, hoc etiam diligentiae tuae erit, ne quod huic constanti in Ecclesiae legi derogetur. Nos quidem rei gravitate inducti ad carissimum in Christo filium nostrum Stanislaum Augustum Poloniae regem illustrem dare litteras volumus, quibus illi hanc religionis curam in statuendis de ratione studiorum legibus, et in episcoporum propterea tuenda auctoritate vehementer commendamus. Sed te multa qua polles apud regem gratia commendationem nostram plurimum adjuturum, et omnem ea de re cogitationem nostram diligentia tua et qua instructus es rerum intelligentia ad eos quos optamus exitus perducturum confidimus. Hunc in modum episcopali tuo muneri mirifice satisfacies, rectae juventutis institutioni consules, et paternam singularem nostram erga te caritatem amplificabis: in cujus egregii erga te pontificii nostri animi argumentum apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuoque universo populo peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 18. decembris 1775, pontificatus nostri anno quinto.*

Eodem exemplo: Episcopo Plocensi.

CCXLV.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

FERDINANDO UTRIUSQUE SICILIÆ ET HIERUSALEM

REGI ILLUSTRI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 28 decembris 1773.

Carissime, etc. Summae paternae nostrae in te caritatis ac omnium officiorum genere plenissimas jam tum ad regiam Tuam Majestatem litteras dedissemus, cum primum pro tui animi magnitudine pristinam Beneventi ac Pontis Corvi possessionem ad Nos deferres. Sed has deferendae gratiae partes retardare ac remorari volumus ut Avenionis et Comitatus Venaisini etiam accessione, conjunctissimorumque tibi regum consensione, eadem cumulatissima ac laetitiae jucunditate refertas persolveremus. Mirifico sane gaudio afficimur ob restitutas Nobis antiquas illas sanctae hujus Sedis ditiones, neque quidpiam ab ejus jure detractum atque imminutum. Sed magis etiam gaudemus eo praeclarissimo facto mirifice comprobari illas quas semper Borbonis regibus deberi laudes agnovimus aequitatis, sapientiae, religionis ac in Nos atque hanc beati Petri cathedram pietatis; ratasque factas esse spes nostras, quas de vobis vestraque virtute intimo animi nostri sensu fovebamus. Cum enim summa esset in Nobis vestrum omnium cum singulari paterno amore conjuncta existimatio, majorem sane in modum confidebamus fore ut non solum simultates omnes quam primum deponerentur, sed clarissima etiam extarent mutuae inter Nos consecuti jam simus, tantasque nunc a vobis habeamus laetandi causas, eas tibi, carissime in Christo fili noster, reddimus gratias, quas reddere maximas possumus in teque omnia gratissimae voluntatis nostrae studia atque officia cumulamus. Quae cum tibi plenissime adhibere ac praestare contendimus, a te etiam atque etiam petimus ut omnino tibi persuadeas nihil Nobis imposterum antiquius fore quam ut initam confirmatamque inter Nos concordiam et consensionem novis constringamus atque in dies amplioribus mutuae inter Nos pietatis testimoniis, uberrime ad te pro sua fide ac singulari diligentia perscripturum confidimus dilectissimum filium nostrum Dominicum S. R. E. cardinalem Ursinum intimos hos animi no-

stri sensus, quos eidem coram luculenter significavimus. Interea pro Nostro in te summo studio plurimum tibi de tua virtute gratulamur. Ejus consecrandae nulla expeditior tibi esse ratio potest, quam si gloriosissimi parentis tui exemplis insistere pergas, quae et conspicua per se ipsa sunt et facilius tibi in animum influent, cum hae domesticae laudes tibi sint assidue ante oculos positae a dilecto filio nobili viro marchione Bernardo Tanuccio, cujus praestantissima opera in maximis rebus gerendis uteris. Magnopere optamus ut vota nostra, quae Deo Optimo Maximo de tua tuoque regni felicitate nuncupamus, secundissimos eventus habeant; atque hujusmodi omnibus divinae benignitatis auspiciis Majestatem Tuam prosequentes, apostolicam benedictionem in nostrae etiam eximiae caritatis pignus tibi, carissime in Christo fili noster, tuaeque regiae coniugi ac eximiis liberis amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 28 decembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXLVI.

DILECTO FILIO

BEDÆ, ABBATI AD S. PETRUM SALISBURGI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 29 decembris 1773.

Dilecte, etc. Reddita Nobis sunt per dilectum filium Augustinum una cum litteris tuis quinque de sacris rebus volumina, quorum ipse partim auctor es, partim editor. Alterum hoc a te librorum donum libentissimo excepimus animo, quamque primo tui existimationem in Nobis excitasti, eandem deinceps magnopere auctam confirmatamque sensimus. Illa porro operum argumenta majorem in modum declarant consentientia religiosae vivendi rationi studia tua, animique ad divinas salutaresque res pertractandas inclinationem. Unde ad illud iudicium de tua doctrina nostrum haec accedit major multo ac potior virtutis ac pietatis tuae commendatio. Multas itaque tibi habemus ac referimus gratias, dilecte fili, tuaque et doctrinae et virtutis monumenta plurimum apud Nos valitura pollicemur, ut te quem antea paterna caritate complectebamur, omnibus semper singularis studii

atque amoris officiis prosequamur. Id tibi persuasum magis esse poterit, si quam Nobis dederis animum hunc erga te nostrum reipsa tibi testandi opportunitatem. Ac in paternae benevolentiae pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 29 decembris 1775, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLXVII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 29 decembris 1773.

Carissime, etc. Summam ac singularem elucere in te, carissime in Christo fili noster, magnitudinem regique animi præstantiam jam pridem intelleximus, et huic Majestatis Tuæ egregiæ laudi parem item esse præclaram tuam pietatem atque in Ecclesiam ac Nos studium arbitrati sumus. Hac tuæ virtutis cogitatione, tuique in Nos amoris fiducia, omnes quibus diu multumque conflictati sumus curas ac sollicitudines nostras liniebamus. Verum Nobis in pristinam nostram Avenionis et Comitatus Venaïsinî possessionem abs te revocatis, pulcherrimum factum et consilium hoc tuum sapientia, æquitate, magnanimitate tua dignissimum, etsi minime insperatum accidisset, tam incredibilem lætitiæ fructum Nobis attulit, ut omnem de te spem expectationemque nostram mirifice cumulavit. Incolumi sua Ecclesia ditione restituta, Nobis una pacis et concordiae jucunditatem, qua nihil carius atque optatius habemus, reddidisti, et præstitisti his præclaræ tuæ in Nos voluntatis indicis veterem et mutuam inter Nos benevolentiae conjunctionem amplificasti. Nos quidem, carissime in Christo fili noster, his egregiis tuis in Nos studiis obstricti, quam referendæ tibi gratiæ rationem habemus ullis verbis satis assequi possumus. Id unum profitemur atque affirmamus, ad paternæ nostræ erga te caritatis magnitudinem, miram quandam accessionem esse factam, et cum Majestatem Tuam singulari animo complexi semper simus, ad te magis in dies diligendum atque omnibus nostri amoris of-

ficiis prosequendum excellenti hac tua pietate Nos mirum in modum commoveri atque incendi. Proinde nihil tantopere cupimus, quam ut Nobis opportunitates suppetant, quibus tibi gratum hunc nostrum animum, et rebus in omnibus, quae ab amantissimo parente in carissimum filium proficisci possint, pontificii nostri in te studii magnitudinem comprobemus. Has gratissimae nostrae in te voluntatis significationes adiuturum D. filium nostrum Franciscum Joachimum S. R. E. cardinalem de Bernis, quem ob suas eximias virtutes et ob egregiam in gerendis rebus apud Nos tuis fidem, studium et prudentiam singulari benevolentia atque existimatione prosequimur, et testatos Majestati Tuae facturum confidimus, quos illi coram saepe aperuimus, mirificos tibi de devinctissimos animi nostri sensus. Sed nullam potiore referendae gratiae rationem habemus, quam si cujus in terris vices gerimus. ejus opem atque auxilium ad nostri officii partes etiam praestandas advocemus. Illum itaque obsecramus, ut, pro his tuis egregiis in Ecclesiam ac Nos meritis, te omnibus divinae suae clementiae beneficiis augeat, et Majestati Tuae optatissimos quosque successus regni ac regiae familiae felicitatem largiri cumulatissime velit. Ut rata firmaque sint vota haec nostra, coelestis gratiae auspicem apostolicam benedictionem Regiae Majestati Tuae tuisque praestantissimis liberis amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 29 decembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXLVIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 30 decembris 1773.

Carissime, etc. Utinam explorati ac satis perspecti regiae Tuae Majestati esse possent intimi, quibus affecti sumus, animi nostri sensus: cognosceres profecto, carissime in Christo fili noster, quantopere tibi devincti obstrictique simus ob magnitudinem tuorum in Nos et sanctam hanc Sedem excellentium meritorum. Quae quidem hoc tempore mirifice cumulantur atque augentur cum in pristinam Avenionis, Comitatus Venaisini. Beneventi

et Pontis Corvi possessionem, officiis potissimum tuis atque auctoritate qua apud tuos polles, Nos esse inductos agnoscimus. Una cum Ecclesiae ditionum incolumitate, illud etiam, quod vehementer exoptavimus, per te consecuti sumus, ut non solum sint positae omnes quae ante pontificatum nostrum inciderant simultates, sed etiam mutua inter Nos ac praestantissimos Nobisque carissimos Borbonios reges sit arctissime confirmata benevolentiae ac pietatis conjunctio. Proinde nunc summa cum voluptate intelligimus peregregios esse successus nostrae jam pridem in te positae fiducia. Meminimus enim jam ex illo turbulento tempore, cum primum in hanc beati Petri cathedram conscendimus, ad te tamquam ad carissimum lumen quoddam fuisse spes omnes nostras conversas. Tua religione, sapientia ac in Nos pietate confisi, jam tum in animum constantissimi induximus fore ut molestiarum ac sollicitudinum nostrarum, a te certissima Nobis solatia existerent. Assiduis eximiis tui in Nos amoris indiciis mutuisque necessitudinum vinculis magis in dies in hac expectatione nostra confirmabamur. Sed quo major ac diuturnior fuit eximia haec de te spes nostra, eo nunc uberiores laetitiae fructum capimus, cum et ratam illam esse intuemur, et in eadem perficienda tantas ac tam illustres nunc adjuncias esse causas ad te amandum, teque omnibus gratissimi nostri animi officiis prosequendum. Ad cumulandam summam hanc nostri gaudii vim accedit, quod pacis ac concordiae tranquillitatem, cujus Nos cupidissimos esse jam diu nosti, firmissime stabilitam esse videamus, idque tua praestanti praesertim opera nacti simus, quod a nostri pontificatus initio votis omnibus semper expetebamus. Quas ob res, carissime in Christo fili noster, immortales tibi gratias debemus, quasque etsi referre pro summis tuis meritis nullo modo possumus, habere tamen, perpetuoque Nos habituros profitemur. Dilecto filio nobili viro equiti Munino, quem ob suas laudes, fidem, consilium atque industriam in egregia tibi apud Nos navanda opera plurimi facimus ac diligimus, sensus nostros coram aperuimus, et quomodo incensi tuo beneficio atque erga te animati simus luculenter significavimus, quae illum pro sua diligentia accurate ad te perscripturum omnino scimus. Illum tantummodo his etiam litteris addimus, Nos summa paterna caritate, summo studio, quantum in Nobis est, te tuasque res omnes, ut hactenus fecimus complexuros, tibi a Deo O. M. universaeque regiae domui ac dilectissimo in Christo filio nostro Carolo Clementi nepoti tuo, quem ob summam cum eo necessitudinem mirifice ac singulariter amamus prosperos vitae regni-

que cursus, incolumitatem et gloriam enixe semper precaturos. Tibi invicem nostram hanc in te voluntatem gratam atque acceptam futuram minime dubitamus, atque etsi in referenda tibi gratia pro suorum meritorum praestantia Nobis ipsis minime satisfacere possimus, tibi tamen hoc ipso grato tuique studiosissimo nostro animo satisfacturos. Ac demum divinae gratiae auspicem, et nostrae paternae in te caritatis indicem apostolicam benedictionem catholicae Majestati Tuae intimo paterni cordis sensu amantiissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 30 decembris 1773, pontificatus nostri anno quinto.*

CCXLIX.

DILECTO FILIO

MIGNONNEAU,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 12 januarii 1774.

Dilecte, etc. Reddidit Nobis dilectus filius noster Franciscus Joachimus S. R. E. cardinalis de Bernis, una cum tuis litteris, aerea domus Lotharingicae numismata et calmetianam hujus collectionis declarationem; et cum redderet id a te transmissum munus, tuam in nos singularem observantiam gravissimo suo testimonio confirmavit. Utrumque nobis pergratum accidit, et pietatem in Nos tuam, quam coram Nobis cum hic esses declarasti, tam luculenta atque illustri nunc voluntatis tuae significatione comprobari, et ea ad Nos clarissimae domus monumenta esse delata, quae plurima splendoris accessione auctura sint Vaticanum Museum nostrum. Itaque eas tibi nos habere idcirco gratias profitemur, dilecte fili, quae hujusmodi tuis in nos meritis sint consentaneae, eumque tibi qualem maxime tu velis paternum animum deferimus atque exhibemus. Acceptum etiam Nobis vehementer fuit illud quod tamquam pro corollario adjunxisti studiorum tuorum specimen, ex quo facile intelligimus quam praeclare etiam de italicis litteris mereri satagas. Illud demum quod luculenter etiam ad te perscribet idem cardinalis de Bernis, nostrae in te plurimae voluntatis amplissimus testis. tibi maxime persuasum esse cupimus, eximiam nostram esse erga te

existimationem, paremque paternæ caritati qua te singulariter prosequimur; in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, peramanter impertimur. *Datum Romæ, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 12 januarii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCL.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE XVII JANUarii MDGCLXXIV.

Venerabiles fratres. Cum ex maximis lætitiæ nostræ causis, quas hoc tempore vobis declaraturi sumus, facile intelligere possimus quantus futurus sit jucunditatis vestræ sensus, libentissime easdem vobiscum communicamus, venerabiles fratres, atque etiam ex hoc ipso gaudio vestro magnum ad voluptatem cumulum accessurum agnoscimus. Ad ineundam pristinam nostram Avenionis, Comitatus Venaissini, Beneventi et Pontis Corvi possessionem carissimi in Christo filii Ludovicus Galliarum rex christianissimus, et Ferdinandus utriusque Siciliae et Hierusalem rex illustris Nos ultro compellant, et tanquam sua ipsi manu amantissime inducunt. Nemo unquam tanta cupiditate in suis amplificandis fortunis fuit, quanta alacritate atque animi magnitudine jura resque Ecclesiae ad Nos ipsi deferunt. Consiliorum omnium ac summae in Nos pietatis societate cum illis conjunctissimus est carissimi item in Christo filii nostri Caroli catholici Hispaniarum regis animus, magnis Nobis antea semper, sed nunc maximis atque amplissimis amoris indiciis perspectus. Nos quidem in hanc spem jampridem veneramus, fore ut omnino sua huc ipsos religio, sapientia, aequitas adduceret. Atque ut omnem cogitationum nostrarum rationem vobis aperiamus, propterea Nobis neque instandum atque urgendum ac ne agendum quidem cum iis unquam duximus. Integram hanc illis laudem reservandam arbitrati sumus. Suo illos studio, sui animi præstantia, pacis cupiditate, Nostri etiam amore, quam flagitatione ac precibus impelli malebamus; uberiores putabamus illorum inde gloriam.

et nostram pleniorē voluptatē extitūrā. Peroportune accidit ut illis in Nos jam inclinatis dilectissimi in Christo filii nostri Ferdinandi regni Hispaniarum Infantis summa pietas permagno ad haec perficienda momento fuerit. Allatum ad Nos erat clarissimorum regum consanguineorum suorum redintegratam erga illum esse gratiam. Laetitiam illius causa, quem ob eximias virtutes summo opere diligimus, tunc a Nobis susceptam extemplo eisdem cum singulari gratulatione testati sumus. Hoc officio nostro perspectum optimis regibus fuit, quanto rerum omnium quae ad illos pertinerent, quanto pacis etiam concordiaeque studio teneremur. Cum vero praestantissimus juvenis tantopere sua causa Nos gavisos videret, pro eximia sua gratissimaque voluntate similis nobis navandae operae officiique praestandi miro ardore exarsit. Sua ipse sponte suoque iudicio cum avo, patruo ac patruele summa contentione egit, ut quantum Nobiscum animo ac pietate essent conjuncti, re ipsa declararent. Maximas tum illi qui id Nobis perscripserat gratias egimus, ac reges ipsi tantopere sunt hac illius virtute delectati, atque eodem in Nos studio excitati, ut quod antea cogitaverant, statim salvis atque integris Ecclesiae rebus ad Nos deferendis, quam praeclara voluntate in nos essent, palam omnibus facerent. Nunc igitur eodem una omnes animo hanc ipsam rerum Ecclesiae incolumitatem, quasi certissimum quoddam pignus pacis mutuaeque inter Nos concordiae statuunt. Neque enim solum positas esse ac deletas volunt suspiciones omnes cujuscumque, quae antea intercesserit, simultatis, sed etiam confirmatam atque auctam mirificae inter nos benevolentiae atque amoris conjunctionem. Laetandum Nobis quidem magnopere est, atque eo uberius laetandum, quo magis sancte pieque tueri jura ditionemque Ecclesiae debemus, ut, quae a majoribus accepimus, salva atque integra posteris nostris transmittamus. Sed nullas majores gaudii nostri causas habere possumus, quam cum hanc ipsorum regum pietatem animique praestantiam intuemur. Non in opibus atque copiis, sed in legum aequitate ac virtute summam regni gerendi laudem veramque ac solidam utilitatem sitam esse existimant. Se potestate sua egregie usos arbitrantur, si illius imperio pareant cujus beneficio imperii dignitatem acceptam referunt, si illius gloriam augeant, si domum Domini suo praesidio tueantur, si denique Jesu Christi speciem, cujus vicariam auctoritatem licet immerentes sustinemus, in Nobis colant ac diligant. Ab hujusmodi animorum inductione cum profecta sit tam praeclara eorundem actio, religionis, sapientiae, in nos amoris plenissima, maximam illis qui-

dem ad caetera decora atque ornamenta gloriae accessionem faciunt, ac jure sibi plausus omnium vindicant qui virtutis ac pietatis pulchritudinem sentiunt. Sed quae nostra erga optimos reges studia esse debent? quae grati animi significatio eximiae eorum in Nos voluntati par esse potest? Semper illos quidem pro suis majorumque suorum singularibus in Ecclesiam meritis summa benevolentia prosecuti sumus. Magnis et plurimis causis inducti fuimus cur in illos omnia paternae caritatis officia conferremus. Dignitate ac potentia inter maximos Ecclesiae filios sunt, florentissimae Ecclesiaeque fidissimae nationes eorum dominatu atque imperio continentur. In religionis sanctitate atque obsequio populos suis ipsi et legibus et exemplis retinent. Sed haec omnia pietatis ac sapientiae exempla inclusa esse atque comprehensa videri possunt hoc pulcherrimo facto, quod sane (ut optima quaeque rarissima sunt) eo difficilius ac praeclarius existimari debet, quo justius est atque ab omni cupiditate seunctius. Hoc velut religionis suique in Nos amoris posito monumento, mirum in modum Ecclesiae dignitatem, Sedis apostolicae observantiam, omnium in Nos studium augment, atque una suam ipsi potestatem muniunt atque confirmant. Neque enim regna atque imperia ulla vi et timore tantopere munita ac vallata esse possunt, quam si religionis institutis, quae vera sunt regnandi fundamenta, si divina auctoritate ac praeceptis, quae Ecclesiae opera ac ministerio in populorum animos influunt, constituta ac roborata sint. Ita ipsi suae potestati optime consulunt cum eandem arctissime cum religionis et Ecclesiae rationibus colligatam esse volunt. Tam praestantibus eorum in nos animi indiciis devincti mirifice commovemur, venerabiles fratres, et mutuo atque incredibili quodam erga illos paternae caritatis ardore incendi-mur. Ad haec nostra acrius excitanda studia accedunt peregre-gia in Nos merita, cum eorum quorum in maximis regni geren-dis rebus praecipua utuntur opera, tum quos consiliorum suorum apud Nos habent administros. Qui omnes regum ipsorum volun-tati obsecuti, eorumque pietatis exemplo incitati, et suam illis fidem, industriam, prudentiam, et Nobis singularem in sanctam hanc Sedem animum probaverunt. Quapropter illis item pluri-mum a Nobis deberi, eosque magnopere diligere, et eorum etiam causa augeri summa nostra erga reges ipsos officia profite-mur. Carissimis itaque filiis nostris, etsi datis ad eos litteris, quas maximas potuimus, gratias egimus, pares tamen ut referamus, quam aliam meliorem invenire rationem possumus, quam si pro illis vota nostra. easque, quarum in Ecclesia maxima vis est. di-

vinac clementiae conciliatrices atque auspices preces omni-
animatorum contentione adhibeamus? Summum igitur apostolatus
nostri conditorem Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum
assidue flagitemus, ut quam etiam in mortalis hujus vitae cursu
tribuere mercedem solet optimis de seque praeclare meritis re-
gibus, eandem illis amplissime referat, cum secundissimo rerum
omnium successu, regni ac liberorum regiaeque domus prospe-
ritate ac diuturnitate conjunctam. Sed huic ipsi summo prae-
stantium consiliorum factorumque omnium auctori, per quem
potentes decernunt justitiam, praesertim immortales agenda sunt
gratiae. Numquam ille Ecclesiae suae praesidium ac tutelam
deserit; etsi aliquando, ut vigilantior suaeque ac suorum in-
columitatis studiosiorem faciat, agitari illam turbarique sinat,
dum pacis et tranquillitatis suavitate omnem praeteriti moe-
roris molestiam abstergit. Ille sacerdotii itemque imperii jura
instituit, atque inter religionis ac regnorum moderatores magnam
necessitudinem intercedere voluit, et posuit consilium pacis in-
ter illos, quo uno ad divinae gloriae incrementum, quae rerum
humanarum est finis, inserviant. Divinum itaque hunc pacis lar-
gitorem obtestemur, ut voluntatem hanc suam nostris hisce tem-
poribus ratam ac firmam et hoc praeclarum concordiae munus
Nobis perpetuum esse velit, ut ex hac mutua nostra conjunctione
optatissimi exitus, atque ad animarum salutem ac Ecclesiae uti-
litatem, ad eorundem regum felicitatem uberrimi cumulatis-
sime fructus derivent. Quo facilius haec divinae gratiae munera
obtineri a Nobis possint, b. Petrum Ecclesiae ac sacerdotii no-
stri ducem, custodem ac praesidem, et seraphicum p. Franci-
scum, cujus in disciplina instituti sumus et praesidium pa-
ratissimum semper sensimus, Nobis patronos atque adiutores
adjungamus. Proinde et nunc in ss. XII Apostolorum templo, ad
quod ex hoc ipso consessu perrecturi sumus, et crastina die in
Vaticana Basilica, post solemnia apostolicae s. Petri cathedrae
sacra de more celebrata, vestris una Nobiscum conjunctis pre-
cibus summas Deo O. M. gratias et laudes referemus, et ab eodem
Ecclesiae tranquillitatem et ipsis regibus omnem gloriae ac fe-
licitatis amplitudinem postulabimus. Qua obsecrationum oppor-
tunitate Nos paterna nostra erga ceteros etiam potentissimos
Nobisque carissimos in Christo filios studia inducunt, ut eos
item eorumque imperia ac regna precibus nostris comprehendamus.
Cum ad omnes catholici orbis partes oculos convertimus,
illosque suam regnandi rationem a religionis et justitiae institutis
repetere intuemur, tanto acrius inflammamur ad perpetua ac

summa quaeque ipsis imploranda coelestis clementiae beneficia ac praesidia, quanto uberior atque constantior iis omnibus pro divina gloria et christianae reipublicae utilitate consentientibus, nostra debet esse atque universae Ecclesiae jucunditas. Ad haec pietatis exempla cum publicae etiam laetitiae vestrae significationes accedent, magnopere ceteros omnes ad similem et pietatis et hilaritatis imitationem excitabitis.

CCLI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 januarii 1774.

Carissime, etc. Cum Caesareae Majestati Tuae pergrata futura arbitremur quae Nobis prospere atque ex sententia eveniant, ad te qui principem locum inter Ecclesiae filios tenes mittere volumus Allocutionem a Nobis in consistorio secreto venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium habitam die XVII hujus mensis, quam una cum his nostris litteris dilectus filius noster Antonius Eugenius S. R. E. cardinalis Vicecomes ad te deferet. Ex eadem cognosces aequitatem et religionem carissimorum in Christo filiorum Ludovici christianissimi Galliarum regis, et Ferdinandi utriusque Siciliae et Hierusalem regis illustres, in Nobis restituenda pristina nostra Avenionis, Comitatus Venaissini, Beneventi et Pontis Corvi possessione, cumque iis conjunctam egregiam carissimi itidem in Christo filii nostri Caroli catholici Hispaniarum regis in Nos voluntatem, et quibus paterni animi nostri sensibus pulcherrimam hujusmodi illorum actionem prosequuti sumus. Majestatem Tuam nostra causa non mediocrem inde animo jucunditatem suscepturam non dubitamus, et ex hoc ipso amoris in te nostri officio intellecturam quanta sit nostra de singulari ac perpetua tua erga Nos ac sanctam hanc Sedem pietate, fiducia. Quod quidem ex ipsa etiam allocutione deprehendes; inest enim in ea aliquod nostri in te studii specimen, etsi tacita animi nostri significatione, satis tamen adumbratum: atque in praeclarius summae nostrae paternae in te caritatis argumen-

tum, apostolicam benedictionem Caesareae Majestati Tuae, augustaeque universae domui amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 19 januarii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLII.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ,

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRĪ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 19 januarii 1774.

Carissima, etc. Ad apostolicam Majestatem Tuam deferret dilectus filius noster Antonius Eugenius S. R. E. cardinalis Vicecomes hasce litteras, una cum allocutione typis edita quam in consistorio secreto die XVII hujus mensis ad vv. ff. nostros S. R. E. cardinales habuimus. Ex ea facile intelliges quanto affecti gaudio simus ob pulcherrimum factum carissimorum in Christo filiorum nostrorum Ludovici Galliarum regis christianissimi, et Ferdinandi utriusque Siciliae et Hierusalem regis illustris, quo Nos ac sanctam hanc Sedem in pristinam Avenionis, Comitatus Venaissini, Beneventi et Pontis Corvi possessionem restituunt. Laetitiam hanc nostram majorem in modum augment suo in Nos studio ac mirifica amoris pietatisque confirmatione, in qua Nobis deferenda carissimus item in Christo filius noster Carolus Hispaniarum rex catholicus eximia cum illis societate conjungitur. Pro Majestatis Tuae perspectissimo in Nos animo, proque ea qua es in hanc sanctam Sedem necessitudine, certi plane sumus, fore ut has nostras gaudendi causas tibi nequaquam alias esse existimes, atque idcirco voluimus ut eadem ad te, quae dignitate et potentia inter Ecclesiae filios praestas, nostro nomine etiam perferantur. Vehementer optamus ut ex hoc officio cognoscas quae nostra sit de tua in Nos pietate non minus fiducia, quam regiarum tuarum virtutum, augustaeque domus in sanctam hanc Sedem meritorum existimatio. Quod quidem etiam ex postremae nostrae allocutionis parte perspicias, in qua idipsum

etsi tacito, claro tamen prout ratio argumenti pati poterat animi in te nostri indicio adumbravimus. Ac in singularis paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuæ, carissima in Christo filia nostra, amantissime impertimur. *Datum Romæ, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 19 januarii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

STANISLAO AUGUSTO POLONIÆ REGI ILLUSTRİ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 19 januarii 1774.

Carissime, etc. Quos Nobis regia Majestas Tua precatur a Deo O. M. coelestes ejusdem bonitatis ac clementiæ fructus, quibus imbecillitas nostra in hoc gravissimo apostolatus sustinendo munere indiget, et tuam in Nos atque Ecclesiam jamdudum perspectam pietatem majorem in modum Nobis confirmant, et jamdiu inclinatam in te paternam caritatem nostram magis adhuc impellunt hoc tempore ut assidue concepta de tua, tuique regni felicitate vota multo ardentiore animi contentione restauremus. Id dum enixe accurateque facimus, carissime in Christo fili noster, teque ac tua omnia luculentissima nostra pietate prosequimur, vehementer optamus persuasum tibi sit, numquam ulla paternae summae voluntatis officia a Nobis tibi defutura, neque umquam praeterituros Nos esse opportunitates quasque palam testandi quanti faciamus regias virtutes tuas, quantaque te complectamur benevolentiae magnitudine, in cujus pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuæ tuisque populis amantissime impertimur. *Datum Romæ, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 19 januarii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLIV.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO
FRIDERICO AUGUSTO SAXONIÆ DUCI,
S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 22 januarii 1774.

Dilectissime, etc. Accepimus tuas litteras per dilectum filium Bianconi diligentem ac sedulum residentem tuum, ex quibus comprobatum Nobis maxime fuit quae tua esset in Nos ac sanctam hanc Sedem pietas atque observantia, quam praecipue cura atque auctoritate tua, ut apostolicae scilicet litterae nostrae de abolito societatis Jesu ordine rite executioni isthic mandarentur, confirmasti. Quamobrem pristinum nostrum de tua virtute ac religione judicium, singularemque qua te semper complexi sumus caritatem majorem in modum amplificatam profitemur. Luculentissimum porro Nobis fuit testimonium tuum de illorum obedientia apostolicis iis litteris praestita qui socii in illo ordine erant, quos cum in aula muneribusque retinere constitueris, minime dubitamus quin suam illi vivendi agendique rationem ad illius nostri Brevis normam accuratissime exacturi sint, neque quidquam praeterituri eorum omnium quae Nos ibidem maturo consilio constituta mandavimus. Aliter enim indignos plane judicares qui tua gratia, tuo patrocinio fruerentur. Quod vero petis, ut confessarium tuum, qui ex illo ordine fuit, in vicariatus apostolici per Saxoniae electoratum munere confirmemus, persuasum tibi primum hoc sit: vehementer cupimus maximam esse nostrae ad tibi in omnibus gratificandum voluntatis inclinationem; sed cum iste vicariatus Nobis ignotus fuerit, neque quidquam de eo sit hactenus usquam repertum, etsi plurima adhibita esset in quaerendo diligentia iis in locis ex quibus solemni forma ac ratione emanare debuit, resque hujusmodi gravissimi momenti ac maximae consultationis sit, ne quid forte inducatur novi, receptusque sacrarum rerum status atque ordo perturbetur, patere, dilectissime in Christo fili noster, ut quantum necesse est spatii ad deliberandum Nobis sumamus ac quod in Domino videbitur decernendum. Haec ad te eum in modum rescribenda duximus, ut par erat a Nobis qui tua sapientia ac eximio in

sanctam hanc Sedem studio maxime freti sumus, quique de virtute tua parem habemus fiduciam summae illi paternae benevolentiae, in cujus pignus apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuaeque electorali domui amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 22 januarii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLV.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

LUDOVICO EUGENIO DUCI WURTEMBERGENSI,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 26 januarii 1774.

Dilecte, etc. Plurimam voluptatem ex tuis litteris cepimus, quibus nostrum de tua virtute jam pridem praeceptum iudicium mirifice confirmasti. Intelleximus enim te maximo religionis studio teneri, Ecclesiae rebus majorem in modum affici, ejusdem adversis angi, laetari secundis, ac nihil magis cupere quam ne quid saluti animarum obsistat, neque divinae gloriae hominum adversetur perversitas. Cum ita animo comparatus sis, nullum esse dubium Nobis potest quin tuis ad Deum deprecationibus assidue contendas, ut in populos omnes optima cum sentiendi, tum agendi inducatur ratio ut cuncti in unam fidem, quaeque ex fide est pietatem consentiant, ut pastorum erga commissas sibi oves ubique constet zelus, sedulitas ac vigilantia, oves ipsae invicem pastoribus suis morigerae sint, iisque debitum cultum ac obedientiam deferant. In hujusmodi precibus tuis certi profecto sumus plurimum habere Nos locum, proque gravissimo quod gerimus munere paria Nobis caelestis gratiae implorari subsidia, nostramque imbecillitatem pro virili tua parte adjuvari. Nos quidem quantum labore, consilio, auctoritate valemus, connitimur profecto ut incolumes vel retineamus, vel constituamus creditae Nobis Ecclesiae rationes. Sed quid in infirmitate nostra possumus? poterimus tamen omnia in Eo a quo confortari confidimus, ad quem supplices confugimus, quem enixe flagitamus ut sedium suarum assistricem det Nobis sapientiam, quae Nobiscum sit ac Nobiscum laboret. Cum te itaque summo in Nos

studio esse videamus, incredibilem in modum laetamur et nostra simul et tua causa: dum tu enim egregias praestas in Nos filii partes, proficere Nos inde maxime in summa hac gravissimarum rerum procuracione speramus. Quod scribis de egregia venerabilis fratris Venceslai archiepiscopi Trevirensis virtute, jam pridem ex perspecta Nobis illius indole agnovimus quale in eo columen Ecclesiae futurum esset, ac nunc plurimas molestias nostras jucundissima illius pietatis ac omnigenae laudis cogitatione pensamus. Quod reliquum est, dilecte fili nobilis vir, vehementer cupimus locum Nobis dari summam tibi benevolentiam nostram reipsa comprobandi, eamque paternam caritatem qua te in Domino complectimur, tibi que veram a Deo felicitatem omnem caelestiumque munerum cumulum precamur; atque in hujus eximiae nostrae in te voluntatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili nobilis vir, universaeque familiae tuae peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 26 januarii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLVI.

VENERABILI FRATRI

EMMERICO JOSEPHO ARCHIEPISCOPO MOGUNTINO,

S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 februarii 1774.

Venerabilis, etc. Pergratae Nobis fuerunt fraternitatis tuae litterae die XXI praeteriti mensis octobris datae, quibus quod tuum esset in Nos atque in sanctam hanc Sedem studium singularem in modum comprobasti. Ac a Nobis quidem responsum, venerabilis frater, quale maxime velles, statim tulisses, ac quantum essemus tui ejus officii memores, tibi que propterea obstricti, luculenta amoris in te nostri significatione jam tum testati fuissimus; sed cum adnexum iisdem tuis litteris folium plurimum, ut par erat, Nobis et molestiam et in auctorem inquirendi curam attulisset, aliquantulum spatii sumendum duximus ut, cum certum aliquid exploratumque de auctore deprehenderemus, minus

perturbato animo gratissimam tibi nostram voluntatem deferremus. Tandem cum eo res adducta jam sit, ut affirmare prope certo possimus quis conficiendo illi folio operam navavit, plurimas habere Nos tibi ob tuum ejusmodi in Nos collatum officium gratias, atque ad pristinum nostrum erga te animum maximam hoc potissimum nomine pontificiæ caritatis accessionem factam esse perspicue profitemur. Quod dum prolixè facimus, tua nunc tam perspecta in Nos pietate confisi, quanto possumus paterni animi ardore fraternitatem tuam in Domino hortamur et obsecramus, ut animi tui fortitudinem illamque agendi vim quæ tuæ maxime amplitudini convenit magis magisque excites atque intendas ad Ecclesiæ pacem unitatemque tuendam, desque operam pro virili tua parte ut Ecclesiæ mandatis omnes obtemperent, quosque ejusdem mansuetudo ac lenitas non flectit, ipsa tandem compescat et ad obsequium revocet auctoritas. Id equidem Nobis certissime pollicemur de virtute atque animi tui magnitudine, deque ea qua in Petri cathedram animatus es voluntate, cujus egregia teque digna jam Nos habere indicia ac pignora summa cum voluptate agnoscimus. Hac profecto ratione et præclarissimam tibi laudem atque amplissimam gloriam comparaveris, et incredibilem in modum cumulaveris eximiam qua te prosequimur pari cum existimatione conjunctam caritatem. In cujus uberius argumentum apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuæque fidei commissis populis peramanter impertimur. *Datum Romæ, etc., die 5 february 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLVII.

VENERABILI FRATRI

JOSEPHO ARCHIEPISCOPO BERYTENSIS,

AD CARISSIMUM IN CHRISTO FILIUM NOSTRUM

STANISLAUM AUGUSTUM POLONIÆ REGEM ILLUSTREM

NOSTRO ET SEDIS APOSTOLICÆ NUNTIO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 3 martii 1774.

Venerabilis, etc. Cum inter curas ac sollicitudines quibus carissimus in Christo filius noster Stanislaus Augustus Poloniae

rex illustris, nec non inclytæ reipublicæ ordines ad rectam juventutis institutionem animum intendunt, ea præcipua sit ut non modo scholæ hactenus existentes novis adjumentis fulciantur, verum etiam ad majorem publicæ rei utilitatem latius propagentur, ex parte ejusdem Stanislai Augusti regis et Octovirorum juventuti instituendæ supplicatum Nobis fuit, ut nostra etiam auctoritate salutaria hujusmodi consilia tueri, iisque ex parte nostra opem ac manum adjutricem porrigere dignæmur. Nos, quibus nihil potius est quam cum civili etiam religiosam et catholicam juventutis institutionem ubique terrarum promovere, ut Christi fideles quo magis religiosis ac civicis officiis instructi, eo etiam utiliores tum Ecclesiæ, tum reipublicæ reddantur, petitionibus super hoc Nobis porrectis benigne inclinati, fraternitati tuæ tuisque in officio isto successoribus pro tempore existentibus nostris nostrorumque successorum et apostolicæ Sedis nuntiis committimus et mandamus, ut omnes et singulos religiosos ordinum regularium professores, quos ad munus instituendi pietate ac litteris juventutem idoneos et aptiores repereis et judicaveris (habito prius cum superioribus eorum provincialibus consilio), dispenses imo inducas ut scholarum, quibus Octoviri prædicti eos præficere intendant, curam suscipiant, easque diligenter ac religiose regant; proviso tamen ne religiosi prædicti ad munus docendi in scholis publicis evocati extra claustrum sui respective ordinis vel alterius, si proprii instituti non adsit, commorentur, neve propter novum munus ab ipsis susceptum a debita erga superiores locales vel provinciales obedientia, consuetisque ac debitis regularis observantiæ exercitiis (nisi in aliquo eos expresse et in scriptis juxta prudentiam tuam dispensaveris) subtrahantur. Quod si in aliquo conventu ac monasterio scholas ipsas aperiri contingeret, volumus et expresse mandamus ut diligenter præcaveas quatenus scholæ a claustro sint separatae, vel, si aliter fieri nequeat, saltem ita congrue instituantur, ut per transitum et intromissionem scholarium intra septa quies et observantia regularis turbari nulla ratione possint. Iis autem religiosis qui præfata munera suscipient, distincte etiam virtute sanctæ obedientiæ præcipias, ut scholares suos non modo in litteris instruant, sed etiam pietatis ac religionis principiis sedulo et assidue imbuant, ita ut pluries in hebdomada christianæ catecheseos rudimenta pro captu cujuscumque eis tradant, sacrosanctæ Missæ sacrificio quotidie, si fieri potest, eos assistere faciant, ac festivis diebus eos in unum congregent, ut fusiori verbi Dei explicatione, sacramentorum perceptione,

devotarum precum, vel psalmodiae, aut officii de beata Virgine Maria recitatione, aliisque pietatis actibus et incitamentis festivum diem, prout decet, transigant, sicque in christiana pietate exercitationes et instructiones evadant. Si autem contingeret ut ubi nullum religiosorum claustrum existit, aliqua schola institueretur, ac necessaria alicujus religiosi viri opera videretur, licet summe enitendum sit ne ullo unquam tempore vel loco regulares a proprio claustro avellantur, attamen succurrendo praesentibus regni ac populi istius necessitatibus, quoties nullus alius inveniri possit qui scholarum regimen assumere valeat, non renuimus quin hujusmodi etiam scholis aliquem religiosum virum praefici permittas, dummodo raro ac nonnisi in casu praecisae necessitatis hac nostra facultate utaris, eamque ad tempus tibi benevisum concedas, renovandam deinde si eadem necessitas duraverit; ac demum omnino provideas ne religiosi praedicti alibi quam in domo parochi loci commorari ac degere possint. Caeterum, quandoquidem regis ac Octovirorum praefatorum sollicitudo non modo ad puerorum instructionem incumbit, sed miserabilium puellarum praecipue nobilium in pietate, bonis artibus ac manuum laboribus juxta earum conditionem opportunis ac necessariis institutionem promovere laudabiliter intendit, hac etiam in parte eorum precibus indulgemus; et monasteria monialium, etiam apostolicae Sedi immediate subjecta, quae numero personarum et congrua dote seu fundatione, commodisque aedibus magis praestant, huic piaee institutioni addicimus, decernentes ut puellae praedictae in earum claustris recipi debeant, in quibus diligenter ac religiose instituantur, ibique servata clausurae lege commorentur, donec statum vel religiosum vel conjugalem amplecti voluerint: hoc tamen cauto, quod si ad saecularia vota transire instituant, antequam desponsentur, a monasterio dimittantur. Ut autem in monasteriis ipsis regularis disciplina exacte servetur, et piorum fundatorum menti satisfiat, decernimus ac praecavemus ne, propter puellarum praedictarum admissionem, monialium professorum et choralium numerus ultra duodenarium diminuatur; adeo ut duodecim saltem moniales professae in iis continuo ac perpetuo commorari, ac religiosae vitae onera, nec non debita chori et ecclesiarum suarum servitia congrue supportare debeant et valeant. Quocirca venerabilibus fratribus episcopis in regno Poloniae et magno ducatu Lithuaniae constitutis nomine nostro committas, ut, pensatis singulorum monasteriorum suarum respective dioecesium facultatibus ac necessitatibus, accitis etiam eorundem monasteriorum

immediatis superioribus, ac de eorum consilio et consensu: si quae monasteria reppererint quae possint puellas aliquas (ab Octoviris designandas, ipsisque ordinariis quoad paupertatem, vitam et honestatem approbandas), absque familiae religiosae actu ibi existentis incommodo vel detrimento, caritative et gratis recipere, ipsi pro arbitrio et prudentia sua eas in hujusmodi monasteria recipi et admitti omnino faciant; decedentibusque ultra duodenarium numerum monialibus in earum locum totidem alias puellas (similiter ut supra ab Octoviris designandas et ab ipsis ordinariis approbandas) substituunt ac sufficiant; ita quod tot ibi puellae fere commorentur quod, deductis oneribus ecclesiae et monasterii, nec non congrua duodecim saltem monialium praedictarum sustentatione, poterunt ex annuis redditibus et proventibus ali et sustentari. Quod si deinde monasteria ipsa aliquid paterentur in fundis, aedificiis vel redditibus evidens detrimentum, nec possent amplius una cum religiosa familia omnes ibi constitutas alimentarias puellas sustentare, provideatur per ipsos ordinarios antea omnia religiosae ejusdem familiae sustentationi ac necessariis ministeriis: proindeque tot puellae deinceps admittantur ac substituantur, quot, deductis religiosae familiae, nec non ecclesiae ac monasterii necessitatibus, poterunt ex reliquis redditibus ali ac sustentari. Si vero aliqua honesta virgo vel vidua ad instructionem puellarum necessaria videretur, et ab ordinario loci expresse approbaretur, eam quoque inter puellarum alimentariarum numerum recenseri et admitti posse non renuimus. Non obstantibus apostolicis caeterisque contrariis quibuscumque. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 3 martii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

« A. CARD. NIGRONUS.

CCLXVIII.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRÆ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 5 martii 1774.

Carissima, etc. Reddidit Nobis litteras apostolicæ Majestatis Tuæ dilectus filius noster Alexander S. R. E. cardinalis Albanus, quæque in iis continentur, ipse est etiam summo, quo in tuas esse res solet, studio prosecutus. Ac primum, ut antea per dilectum filium nostrum cardinalem Vicecomitem certiores Nos feceras, ita nunc per litteras significas Nobis, carissima in Christo filia nostra, potitam te esse nonnullis Poloniae provinciis, quas ille rex et respublica tibi atque augustæ tuæ domui cesserunt. Pergratum Nobis fuit officium hoc tuum, Deumque O. M. precamur ut id felix fortunatumque Majestati Tuæ esse velit. Certo confidimus rata fore vota hæc nostra, cum pro pietate Nos tua facile intelligamus in novis provinciis tuis minime unquam defutura esse omnia praesidia iis quorum curæ ac vigilantiae spirituales ecclesiasticae res sunt creditae. Quam eximia, quam ampla hujusmodi nostri de te animi sit inductio, ex summo etiam nostro studio cognoscere potuisti, quod eidem cardinali Vicecomiti ad te nostro nomine deferendum mandavimus, ut a qua unice sunt expectanda pro religione subsidia, eadem a te constarent ac parata essent hoc tempore, quo maxime necessaria esse videmus. Sed de his ipse cardinalis coram tecum, ut rei gravitas postulat, iterum pluribus aget. Nos etsi omnino tibi persuasum esse optemus paternum animum nostrum rebus tuis omnibus tuæque domus felicitate singulariter affici, tamen minime nunc opus esse judicamus uberiori sensus hos nostros significatione comprobare, cum abunde tibi eosdem saepe antea declaraverimus, nec minus opera etiam nostra, cum opus fuit, quam votis consilia tua omnia prosecuti simus quæ ad tuorum populorum utilitatem ac Dei ipsius gloriam erant conversa. Eodem nunc plane animo exceperimus quod deinceps in tuis litteris a

Nobis postulas; atque idcirco statim tam ipsi cardinali Vicecomiti quam nostro in Polonia nuntio mandamus, ut quae multa interest Nos scire accurate exquirant omnia ad Nosque perscribant, quibus nimirum uti in nostra de tanta re deliberatione, opportunioraque consilia capere valeamus. Quae tum fieri a Nobis oportere in Domino videbuntur communicaturi tecum sumus, teque nobiscum conveniente, ut confidimus, decreturi. Ac in singularis paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem augustae Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 5 martii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLIX.

DILECTO FILIO NOSTRO

FRANCISCO JOACHIMO

TITULI S. SILVESTRI IN CAPITE PRESBYTERO,

S. R. E. CARDINALI DE BERNIS, ARCHIEPISCOPO ALBIGENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 9 martii 1774.

Dilecte, etc. Optime cognitae tibi sunt maximae gravissimaeque rationes quibus inducti fuimus ut ordinem societatis Jesu per apostolicas in forma Brevis litteras die XXI julii anni proxime praeteriti datas aboleremus. Nimirum hunc in modum pacem et concordiam in Ecclesia evocare et constituere volebamus: quod assiduis carissimorum in Christo filiorum, ac praesertim Christianissimi Regis postulationibus a Nobis fuerat, ut praeclare nosti, diu multumque flagitatum. Itaque haec ad te scribimus, dilecte fili noster, non tam ut nostram in illo judicio tanta consili ac temporis maturitate a Nobis suscepto constantiam (minime enim est necesse) confirmemus, quam ut tuam egregiam operam Nobis adjungamus, quod illud idem judicium nostrum magis in dies stabile, ratum ac firmum praestemus. Quae abs te cupimus perlibenti animo facturum te omnino confidimus; cumque et S. R. E. cardinalis et archiepiscopi personam et regii apud Nos administri summa cum laude sustineas, plurimum

apud te valituram videmus, et hujus sanctae Sedis auctoritatem et episcopalis muneris gravitatem et regis ipsius voluntatem. Nobis igitur pergratum facies, unaque has tot nominibus impositas tibi partes rite perages, si dabis operam ut et carissimo in Christo filio nostro Ludovico regi christianissimo luculenter declares quam fixa et constans nostra sit in consilio semel inito sententia, et venerabilibus etiam fratribus episcopis collegis in Gallia tuis quae mens nostra fuerit in iis omnibus per apostolicum breve decernendis palam facias, ac praesertim significes quantopere optemus, ut quae Nos pro Ecclesiae utilitate sanximus atque executi sumus, iisdem omnes accurate summaque Nobiscum consensione inhaereant atque insistant. Proinde nostro etiam nomine ab illis contendes ne quid in suis dioecesibus fieri et constitui sinant, quod non omnino sit nostris apostolicis litteris consentaneum. Neque Nos quidem cum haec scribimus, de eorum vel sapientia vel in hanc sanctam Sedem observantia quidpiam dubitamus, aut ullo modo dissidimus aequos sponte Nobis ac obsequentes futuros esse, quos antea Regi in simili causa morigeros fuisse non ignoramus. Sed in eam haec partem accipi volumus, ut a rebus quas sedulo diligenterque servari cupimus, omnem quibuscumque interpretationibus et quae afferri videntur posse causis locum adimamus. Quae ut causae facilius etiam praecidi valeant, majorem in modum hortamur, venerabiles fratres, ut alios quos habent in dioecesi sua sacerdotes tam e regulari quam saeculari clero, sibi adiutores in curanda animarum salute et vinea Domini excolenda operarios asciscant: ita enim ipsa apostolici ministerii exercitatione paulatim instructiores et ad spiritualem militiam aptiores illi omnes accedent, et suas episcopis copias pro gregis cura et custodia abunde postmodum suppeditare poterunt. Haec omnia cum pro tua singulari prudentia ac rerum usu, dilecte fili noster, optime intelligas, minime dubitamus quin eam teneas in agendo viam quae voluntati huic nostrae accommodatior esse possit. Illud certissime tua ejusmodi opera, diligentia, consilio consequeris, ut et praeclarum hoc ad caetera adjunxeris tui erga regem ipsum obsequii testimonium, et nostrum de tua virtute ac nobiscum conjunctione iudicium mirifice comproba-veris. Ac in uberius pontificiae caritatis pignus apostolicam benedictionem tibi, dilectissime fili noster, peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 9 martii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLX.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

MAXIMILIANO JOSEPHO,

BAVARIAE DUCI, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 23 martii 1774.

Dilectissime, etc. Accepimus ad Nos tuo nomine delata undecim monumentorum electoratus tui volumina. Quod munus etsi valde suo pretio commendetur, Nobisque idcirco peracceptum sit. tamen eo jucundius accidit quod clarissimum praeseferat tuae in Nos praeclarae pietatis testimonium. Quanto enim major est animi nostri ad te diligendum omnibusque paternae caritatis officiiis prosequendum inductio, tanto magis per tua in Nos merita confirmari eandem atque augeri gaudemus. Plurimas atque tibi, dilectissime in Christo fili noster, idcirco habere gratias profitemur, eaque volumina spondemus apud nos fore tamquam perennia non magis electoratus tui, quam munificentissimae tuae in Nos voluntatis monumenta. Quae tua perspectissima Nobis voluntas facit ut tibi majorem in modum commendemus dilectum filium Henricum Braun, cujus ad Nos delatum supplicum precum libellum hisce nostris conjungimus. Ex eo cognosces quam bene de Nobis meritus ille sit, quamque jure cupiamus, ut nostra de ipso studia velis tua in illum gratia ac beneficentia prosequi. Quod igitur illi tua benignitate praestiteris, id Nos factum a te esse nostra causa existimabimus. Ac in singularis nostrae caritatis argumentum apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuaeque universae electorali domui amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 23 martii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLXI.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

MAXIMILIANO JOSEPHO,

BAVARIÆ DUCI, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 24 martii 1774.

Dilectissime, etc. Quae semper Nobis cognita ac perspecta fuit, nunc mirifice comprobatur pietas in Deum tua, dilectissime in Christo fili noster, dum gratias agis Nobis ob tuam electoralem s. Michaelis archangeli ecclesiam eo indulgentiarum thesauro participem factam, quo haec nostra patriarchalis Lateranensis basilica exornatur. Nihil regia tua in subjectos tibi populos caritate dignius, quam ea ipsis ex religione comparare praesidia, quibus plurima animarum utilitas ac expeditior aeternae consequendae salutis ratio continetur. Quapropter gratulamur Nos tibi, tuasque hujusmodi egregias cogitationes et curas summis extollimus laudibus, Deumque O. M. precamur ut inde cumulatissimi in te ipsum praecipue, tuamque omnem electoralem domum, coelestis gratiae fructus exuberent. Votis hisce nostris divinorum beneficiorum auspicem adjungimus apostolicam benedictionem, quam tibi, dilectissime in Christo fili noster, intimo cordis nostri sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 24 martii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLXII.

VENERABILI FRATRI

IGNATIO EPISCOPO VILNENSI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 10 aprilis 1774.

Venerabilis, etc. Pergratae Nobis fuerunt, venerabilis frater, litterae tuae, quibus post plurimas laudes dilecto filio Stanislao

Siestrczenzewicz cathedralis ecclesiae tuae canonico tributas ob praecalam operam in dioecesi tua te absente navatam, a Nobis postulasti ut eodem canonico ad episcopatus gradum evecto, majora illi spatia exercendae virtutis, tuique in apostolico ministerio adjuvandi patefaceremus. Nihil enim Nobis jucundius accidere potest, quam ut apostolicae Sedis beneficiis ac praemiis eum augeamus quem tuo gravissimo iudicio ac commendatione ornatum iisdem dignissimum ducimus, tibiue una gratificemur, quem de Ecclesia atque adeo de Nobis ipsis tam praeclare meritum esse scimus. Allatum enim ad Nos est quae tua fuerit pro fidei integritate tuenda, quam strenua atque egregia opera; et venerabilis frater Josephus archiepiscopus Beryti ordinarius noster in Polonia nuncius, dum hunc ipsum canonicum Siestrczenzewicz Nobis commendaret, suasque etiam laudes tuis de illo praeconiis adjungeret, luculenter Nobis de tuo singulari in religionem studio tuisque egregiis factis perscripsit, ut quantum tibi debeamus et sperare deinceps de pastoralis tua sollicitudine possimus, Nobis sit persuasissimum. Itaque magnopere gaudemus grati nostri tibi declarandi animi opportunitatem Nobis dari in episcopali dignitate canonico Siestrczenzewicz conferenda, quod quidem libentissime Nos facturos proitemur. Illum enim cum in eo gradu erit a Nobis constitutus, et tuo exemplo mirifice excitatum iri, et te hujus subsidii accessione in vinea Domini excolenda paratiorem futurum arbitramur. Interim te praeclare de Nobis mereri perrecturum, et quae praesentiora religionis incolumitati praesidia afferri a te, venerabilis frater, possunt, ea potissimum hoc tempore te praestiturum confidimus. Cum enim magno in metu simus ne quae molitiones in proximis regni vestri comitiis adversus divini cultus integritatem liant, te ad easdem omni conatu repellendas, quoad tua fieri poterit, adnixurum, et nuncio nostro in id ipsum incumbenti adfuturum expectamus. Hanc egregiam operam apostolico tuo ministerio, tuoque domus Domini tuendae studio consentaneam eo enixius a te poscimus ac flagitamus, quo magis in avita Poloniae fidei sanctitate retinenda veram ac solidam illius utilitatem ac aeternam animarum salutem contineri agnoscimus. Deum O. M. precamur; ut suae gratiae auxilio eximiam hanc tuam in defendendo divino cultu voluntatem muniat et confirmet; ac caelestium beneficiorum auspicem et nostrae singularis in te caritatis testem apostolicam benedictionem tibi, venerabilis frater, tuoque universo gregi peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., die 10 aprilis 1774. pontificatus nostri anno quinto.*

CCLXIII.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

FRIDERICO AUGUSTO,

SAXONIE DUCI, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 16 aprilis 1774.

Dilectissime, etc. Detulit Nobis tuo nomine dilectus filius consiliarius Joannes Ludovicus Bianconus eximium et regium plane ac singulari opere ex porcellana confectum munus, idemque tuis verbis amoris in nos ac pietatis plenissimis est cumulatisime prosecutus. Excepimus id Nos quidem pari tam egregiae munificentiae tuae voluntate, ac majorem in modum adjuncto pretiosae illi materiae artificio, usuque praeterea ad quem omnia elaborata sunt, ac ipsa imaginum quibus maxime afficimur specie sumus delectati. Sed jucundissimum prae caeteris fuit hujusmodi animi in Nos tui, dilectissime in Christo fili noster, testimonium: quem enim ob praeclarissimas tantaeque domus splendore consentaneas virtutes, praesertim vero ob religionis pietatisque studia maximi semper fecimus ac intima paterna caritate complexi sumus, ab eodem cum intueremur novas ultro ac tam illustres afferri confirmandi atque amplificandi amoris nostri causas, incredibile quemdam summae voluptatis sensum percepimus. Itaque immortales tibi gratias idcirco et referre Nos et habere profitemur, omnibusque gratae voluntatis officiis, quantum maxime possumus, amplissime respondemus. Adjunxeris profecto tam eximiae tuae in nos pietatis cumulum, si quod assequi satis verbis non possumus, id de Nobis tibi metipsi certissime persuaferis. Etsi sensus hos nostros idem Bianconus, qui adfuit ac perspexit, ad te diligentissime pro sua fide perscripturus est, volumus tamen Nos ipsi tecum per litteras peragere has partes; quas ut cumulationes tibi quoque gratiores faciamus, Deum O. M. enixe precamur ut coelestibus beneficiis perpetuo ratam ipse faxit apostolicam benedictionem, quam tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuaeque electorali domui, intimo paterni cordis affectu amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 16 aprilis 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLXIV.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE XVIII APRILIS MDCCLXXIV.

Venerabiles fratres. Antequam christifidelibus universis rite indiceremus appropinquantis jam anni sancti jubilaeum, quem ex Ecclesiae instituto ac more majorum, si vita divino beneficio Nobis suppetet, celebraturi sumus, consilium hoc nostrum vobis, venerabiles fratres, palam facere voluimus, ut ea quae parari prius expediri que oporteat ad majorem ejus temporis sanctitatem promovendam una vobiscum curas cogitationesque nostras converteremus. Ac Nos quidem primum omnium opportune providendum duximus, ut in publicis reficiendis ac muniendis viis quaecumque ad commealum commodum ac securitatem spectarent diligenter fierent, neque quidquam esset quod peregre huc advenientium pietatem retardaret. Porro cum intelligamus quantopere ad hominum animos ad sanctitatem excitandos externa etiam religionis species ac dignitas valeat, arbitrati sumus esse accurate exquirendum qui sit praecipuarum urbis ecclesiarum status, ut si qua instauranda ac reficienda in iis essent, apte ac tempestive curari juberemus. Sed magnae profecto jucunditati Nobis fuit, cum quam plurima templa praedecessorum nostrorum, ac praesertim s. m. Benedicti papae XIV, liberalitate peregre exornata adhuc retinere pristinum ab iis allatum splendorem cognovimus. Verumtamen, cum vaticana sanctorum Petri et Pauli basilica pro sua ipsius magnitudine ac praestantia assiduam restaurandi diligentiam postulet, et propterea una omnium maxime curas nostras ad se revocet, jam pridem operam dedimus ut quidquid in illa obscuratum esset, aut temporis diuturnitate corruptum, restitueretur, et recentes etiam atque illustriores ornatus inducerentur. Aliud etiam cogitationes nostras suo jure quodammodo efflagitat, nimirum sanctorum XII Apostolorum templum, cui et ob pristinae nostrae vitae institutique rationes et ob ejusdem titulum in cardinalatu a Nobis gestum obstricti ac propensi plurimum sumus. Proinde Vobis significamus illud etiam ornatum atque adductum iri ad eam speciem, quae et hujus urbis

amplitudini et temporis sanctitati conveniat. Quibus templis hunc in modum instruendis, dum Nos, venerabiles fratres, destinemur, ad caeteras urbis ecclesias quod attinet, earum plerasque eximiae vestrae sollicitudini ac pietati commendamus. Cum multae vobis vel in titulum vel in patrocinium sint traditae, vehementer cupimus vosque in Domino hortamur ut palam omnibus fieri velitis quantam sedulitatem in hac muneris vestri parte collocetis. Magnopere speramus fore ut hac praeclara ac mutua nostra de rerum sacrarum apparatu contentione ceteros omnes etiam ad quos templorum, nosocomiorum atque hospitiorum cura pertinet ad ejusdem studii imitationes excitemus. Quod ut certius assequamur, nostro apostolicae visitationis secretario mandavimus ut alias omnes obeat ac perlustret ecclesias, Nobisque accurate referat si quid in iis comperiat quod loci sanctitati minime sit consentaneum, quodque operam nostram vel auctoritatem desideret. Sed cum haec externa quae in sensus atque oculos incurrunt, ac quodammodo ad interiora virtutum praesidia facilius conquirenda ducunt, diligenter provisa fuerint, tum ad ea quae praecipua sunt, nimirum ad ipsam animarum aedificationem et intima spiritus ornamenta comparanda, in quo divini cultus ac religionis vires et natura continetur, gradum faciemus. Quae consilia dum versamus animo, ac rationes omnes quibus id aptius obtineri a Nobis possit consecramur, omnipotentem Deum enixe obsecramus ut suae coelestis gratiae subsidio illa omnia quae ad suam gloriam maxime conducant parati instructique una vobiscum aggre diamur.

CCLXV.

DILECTO FILIO NOBILI VIRO

DUCI DE AIGUILLON,

SECRETARIO STATUS REGIS CHRISTIANISSIMI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 20 aprilis 1774.

Dilecte, etc. Quod assidue Nobis versatur ante oculos perspectissimum atque excellens tuum in Nos ac sanctam hanc Sedem studium, hoc praesertim tempore quo de Avenionis et Beneventi

restitutione agebatur a te eximie declaratum, quod proinde grata semper tui commemoratione et commendatione prosequimur, inducit, dilecte fili nobilis vir, ut has ad te nunc demus litteras, quibus tua ejusmodi merita non solum a Nobis agnosci, sed et plurimas idcirco haberi tibi per Nos ac referri gratias testemur. Hoc a Nobis eum in modum praestari velimus existimes, ut una etiam tibi vehementer gratulemur de praeclaro tuo in religionem atque in Ecclesiam animo, de optimis plenisque aequitatis, fidei ac sapientiae consiliis atque actionibus tuis, quibus tuum ministerium et illustrissimo regi, quod maximi interest, acceptissimum. et exteris etiam omnibus spectatissimum reddis: valde cupimus aliquam Nobis opportunitatem dari, ut qui ad hoc judicium de te nostrum accedat paternae singularis benevolentiae cumulus, reipsa tibi confirmemus; ac interim apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili nobilis vir, intimo gratissimae voluntatis sensu peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 20 aprilis 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLXVI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO.

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 4 maii 1774.

Carissime, etc. Cum primum Avenionis et Comitatus Venaissini restituendi a regia Majestate Tua consilium fuit initum Nobisque tuo nomine delatum, gratissimum nostrum animum tibi, ut debuimus, et datis ad te litteris et publicis etiam significationibus declaravimus. Nunc vero eximia a te constituta cum praeclare item atque ex regia animi tui magnitudine ac religione perfeceris, veteri illa Ecclesiae possessione sanctae huic Sedi jam reddita, cumque eam praestantissimam actionem omnibus pietatis tuae nostrique amantissimae voluntatis testimoniis conjunxeris, iterum luculentissima ejusmodi officia tibi a Nobis deberi cognoscimus, atque eas propterea gratias et reddimus et habemus, ut neque majores neque summae caritatis vi ac sensu

ampliore referri unquam possint. Omne tempus pontificatus nostri fuisse profecto plurimis et maximis tuis, carissime in Christo fili noster, in Nos amoris indiciis meritisque refertum agnoscimus, quae nunc tamen omnia uno hoc pulcherrimo tuo facto amplexus es et cumulasti. Quare nihil Nobis optabilius ac jucundius esse potest, quam ut christianissimae Majestati Tuae reipsa probemus quibus officii, studii ac paternae caritatis vinculis ipsi obstricti ac devincti simus. Illud quod maxime possumus tibi summo opere praestabimus: Deum omnipotentem, prout facimus, assidue nimirum deprecabimur, ut quae Majestati Tuae debeamus, ipse tibi in glorioso ac prospero vitae tuae cursu, in liberorum tuorum et regiae domus amplitudine, felicitate, diuturnitate referat. Quo firmiora sint haec vota nostra, apostolicam benedictionem, coelestis gratiae auspicem, tibi, carissime in Christo fili noster, tuaeque universae regiae familiae amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorum, sub annulo Piscatoris, die 4 maii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLXVII.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE IX MAII MDCCLXXIV.

Venerabiles fratres. Cum jam instet sollemnis Ascensionis Domini dies, qua universis fidelibus apostolica voce anni sancti jubilaeus est indicendus, praesto vobis esse volumus, venerabiles fratres, litterarum exempla quibus eosdem ad hanc maximam Ecclesiae celebritatem evocamus. Qua cura perfuncti, extemplo dabimus operam ut viros in evangelico ministerio exercitatos deligamus, qui, divina gratia eorum conatus et consilia nostra adjuvante, in hac urbe populum ad poenitentiam agendam ac peccatorum remissionem percipiendam inflamment. Quaecumque praeterea ad criminum expiationem, ad Dei justitiam placandam, misericordiam ac indulgentiam obtinendam, animarum denique salutem comparandam magis idoneae atque utiles rationes, praesidia ac facultates suppeditari a Nobis poterunt, eas omnes liben-

tissime uberrimeque conferemus. Interim una vobiscum omnipotentem Deum obsecrari non intermittemus, ut haec studia nostra pro illius augenda gloria et Ecclesiae aedificatione suscepta optatissimos exitus habeant, utque hoc tempore suam clementiam ac benignitatem in omnium sanctificatione maxime perspectam ac manifestam esse velit.

CCLXVIII.

DILECTO FILIO

FRANCISCO XIMENEZ DE TEXADA,
HOSPITALIS S. JOANNIS HYEROSOLIMITANI MAGNO MAGISTRO,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 15 maii 1774.

Dilecte, etc. Quae nostra sit, quam proluxa atque eximia erga te tuumque inclitum ordinem voluntas, quae praestantium in rempublicam christianam meritorum existimatio, et quo idcirco studio incendamur ut ad egregia majorum vestrorum militari virtute pro religione parta decora, nova per vos fiat semper gloriae ac splendoris accessio, uberiori significatione testari tibi, dilecte fili, non possumus, qui praeclaram in praestantissimo ordine moderando, plenamque sedulitatis ac sapientiae das operam, quam si dono ad te mittamus ensem et pileum quos, dum natalitia D. N. Jesu Christi mysteria perageremus, solemni benedictionis ritu consecravimus, quosque romani pontifices praedecessores nostri ad magnos saepe principes, qui summa animi fortitudine christianam rem propugnauerint, suo nomine deferre voluerunt. Excipe itaque, electe fili, hoc a paterno plane animo profectum munus, ut vobis una et excellentium laudum praemium sit et augendorum in posterum meritorum incitamentum. In eo proposita vobis esse coelestis opis ac praesidii pignora existimate, quibus freta atque innixa Hyerosolimitanorum militum virtus in praeliandis Domini praeliis debellandisque nostrae fidei hostibus acrior multo evadat, seque ipsa major atque incitator. Tum nostrae huic singulari in vos benevolentiae pietatique praeclare satisfactum esse per vos putabimus, cum in dies ampliorem istius ordinis efflorescere gloriam ex praeclaris consiliis gestisque ve-

stris intuebimur. Sed haec non tam hortandi vestri, quod minime necesse est, quam commendandi ornandique gratia dicimus; certique plane sumus tibi pro eximia tua in Nos ac sanctam hanc Sedem observantia gratissimum fore munus hoc nostrum, quod ad te deferet dilectus filius Hieronymus Bonannius, utriusque signaturae nostrae referendarius et sacrae Congregationis Rituum consultor, nostrisque verbis in deferendo amplissime, prout ipsi in mandatis dedimus, prosequetur. Eidem itaque volumus ut omnem adhibeas fidem in iis quae de plurima nostra in te tuumque ordinem caritate studioque significabit, quod pro sua diligentia ac fide cumulatissime praestitutum non dubitamus. Illum Nos ad hoc munus libenter cum ob clarissimi generis splendorem, tum ob suorum morum virtutumque praestantiam delegimus, minimeque ambigimus quin commendatissimus tibi futurus sit, quem acceptissimum Nobis esse profitemur. Atque idcirco cum eundem peculiari benevolentia excipies; praeterea quod de ornatissimo viro optime mereberis, nostrum tibi majorem in modum obstrings animum: nostra enim causa factum esse quod in ipsum pro tua humanitate feceris arbitrabitur. Volumus autem ut sacrum munus a moderno priore istius ecclesiae conventualis s. Joannis Hierosolimitani peracta re divina de more tibi, dilecte fili, tradatur. Interim, omnipotentem Deum pro vestrae gloriae ac virtutis amplificatione obsecrantes, apostolicam benedictionem in uberius etiam paternae eximiaeque benevolentiae pignus tibi, dilecte fili, ac universo inclyto ordini peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 15 maii 1774, pontificatus nostri anno quinto.*

CCLXIX.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ THERESIÆ HUNGARIÆ REGINÆ APOSTOLICÆ,

NECNON BOHEMIÆ REGINÆ ILLUSTRĪ,

IN ROMANORUM IMPERATRICEM ELECTÆ VIDUÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 21 maii 1774.

Carissima, etc. Singulari apostolicae Majestatis Tuae pietati ac religioni sunt omnino consentaneae curae et cogitationes quae

sollicitam te habent atque anxiam de spiritualibus populorum tuorum subsidiis, et de commodiore expedienda via qua iidem a suis pastoribus accurate regi gubernarique possint. Praeclara huiusmodi tuae eximiae sollicitudinis indicia agnoscimus ex iis quae Nobis deferre voluisti de nimia episcopatus Pragensis et Olmucensis amplitudine, quaeque a Nobis proinde postulasti de novis episcopatuum sedibus erigendis, ut imminutis spatiis et vineae Domini cultoribus auctis ejusdem excolendae faciliior ratio sit atque accommodatior, neque amplius a sui pastoris conspectu ob longinquitatem ipsam locorum, ut nunc necessario usuvenit, quamplurimi careant. Nos quidem haec egregia tua studia summo opere commendamus, carissima in Christo filia nostra, et postulationes has tuas diligentissime expensuros profitemur, atque in deliberando pro rei gravitate omnem sedulitatem atque industriam, qua aeternae omnium populorum saluti satagere ex imposito Nobis munere debemus, adhibituros. Interim Nobis est gratissimum te pro regio tuo munificentissimoque animo paratissimam esse ad ea subsidia tribuenda ac praestanda, quae plurima certe propositi perficiendi ratio postulabit. Aequè Nobis pergrata fuit prudens atque opportuna a Majestate Tua cura suscepta ne ea fieri aegre ac gravate finitimi principes ferant. Verum ut Deo adjuvante stabiliri possint haec omnia, suoque tempore perfici illa animorum consensione, et juxta illam ecclesiasticae mansuetudinis et caritatis legem, quae in his consiliis capiendis requiritur, alias etiam a Majestate Tua suscipi atque adjungi oportere partes ducimus atque adeo cupimus; nimirum ut opera tua episcopus Ratisbonensis ejusque ecclesiae capitulum, alii item episcopi, quaeque insignia sunt capitula canonicorum quos propius attingit, et quorum maxime interest praesens earum dioecesium status, aequo item ac libenti animo eas immutationes accipiant. Haec habuimus quae in praesentia ad te perscriberemus: caeterum Majestati Tuae persuasissimum esse volumus, nihil Nobis esse optatius quam, dum Dei gloriam potissimum consecramur, ut tuae una voluntati divini cultus studiosissimae satisfaciamus, tuique nominis laudi ac populorum tuorum utilitati consulamus. Demum, in manifestius argumentum summae pontificiae ac paternae caritatis, qua te tuamque augustam domum prosequimur, apostolicam benedictionem Majestati Tuae tuaeque universae regiae familiae amantissimo impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris. die 24 maii 1774. pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXX.

DILECTIS FILIIS

PRÆTORI, SENATUI ET CONSILIO MAJORI,

CIVITATIS ET REIPUBLICÆ LUCERNENSIS,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 21 maii 1774.

Dilecti, etc. Minime mirari debetis, dilecti filii, quod litteris vestris die XXIV præteriti septembris ad Nos datis respondere aliquamdiu distulerimus. Ea enim in illis postulabatis ob quæ expectandum Nobis erat, ut certiores antea redderemur executioni mandatas isthic fuisse nostras apostolicas litteras in quibus societatis Jesu ordinem justissimis permoti causis abolebamus; quod quidem apud vos effectum esse tardius quam in aliis catholici orbis partibus postmodum intelleximus. Nihilo tamen minus, petitionumstrarum memores, facile tum paternum animum nostrum ad rescribendum induximus. Sed eae litterae ne redderentur, quidam ex vobis causam dedere, qui tum moliri aliquid visi sunt quo apostolicam auctoritatem Nobis immerentibus a Deo commissam declinarent. Cum porro recentiore epistolam vestram die XXII aprilis datam accepissemus, in qua novum exhibetis ac maxime opportunum filialis in Nos devotionis et constantis in sanctam hanc Sedem observantiae vestrae testimonium, ac plurimam praefertis de paternae nostrae voluntatis in vos propensione fiduciam, perlibenter atque ex animo per nostras hasce litteras respondemus, vobisque significamus, dilecti filii, curas cogitationesque nostras in eo nunc potissimum versari ut aliquo modo postulatis vestris satisfacere valeamus. Sed, quo id facilius consequi possimus, valde cupimus ut cum ad moderationem aliquam consilia illa vestra deduxeritis, rationem etiam excogitetis ad Nosque perscriptam transmittatis qua illa commode, pacate ac ex aequitate confici istic posse videantur. In qua tamen ineunda ratione id praecipue caveri a vobis debet, quod dilecto filio Severino Servantis nostris verbis coram referendum vobis exponendumque committimus. Illud praeterea in ipsa perscribenda ratione considerandum a vobis erit, cum ea consilia cessura in communem sint reipublicae vestrae, scilicet tum ecclesiasticorum cum laicorum utilitatem, mi-

nime aequum videri ut in unam tantummodo partem ecclesiarum nimirum omne novum recidat atque incumbat onus. Haec habuimus quae in praesentia vobis rescriberemus, dilecti filii. Interim persuasum vobis esse volumus, nequaquam vobis defuturam esse apostolicam nostram sollicitudinem, quam in ea omnia intensam gerimus, quaecumque aequa, utilia ac salutaria esse in Domino judicamus. Ac, ut perspicuum de plurima nostra in vos paterna benevolentia pignus habeatis, apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 21 maii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXI.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO AUGUSTO

FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 1 junii 1774.

Carissime, etc. Si moeroris atque aegritudinis a Nobis praeceptae societas ac magnitudo mederi aliquo modo posset doloris acerbitati quam a regia Majestate Tua ex obitu amantissimi gloriosissimique regis avi tui susceptam esse scribis, magno profecto tibi solatio Nos esse posse existimaremus. Tantam enim doloris inde vim cepimus, quantam Nos quidem dicendo assequi minime possumus: sed tumet ipse optime intelliges ex summa tibi que perspectissima mutua nostra cum illo conjunctione, quem ob illius religionem ceterasque regias animi virtutes ac singularia in Ecclesiam, in Nos ac in hanc sanctam Sedem merita, hoc ipso tempore praesertim cumulata, et plurimi semper fecimus et incredibili paterni amoris pietate prosecuti sumus. Verum, ad compescendum luctum atque aegritudinem tuam illa potissimum cogitatio valebit quam nostro item leniendo dolori prodesse experimur, cum quo in religionem studio semper fuerit, perpendimus. cumque perspicua fuisse videmus divinae erga illum misericordiae indicia, quae praecipue supremo illo suae vitae actu sapientissime sanctissimeque ex christiana pietate confecto extiterunt

illustria. Is etiam dolor, ne inanis sit, adhiberi et converti a Nobis opportune debet ad inflammandas cumulandasque nostras preces, quas Nos pro illius animae incolumitate ad divinam clementiam assidue fundimus, eumque in modum, quae possumus maxima quaeque debere profitemur, gratissimae etiam voluntatis officia ipsi persolvimus. Ad nostri autem proprii moeroris ac molestiae partem amovendam illud prae caeteris accedit, quod praestantissimum regem non esse ereptum reputare possumus, qui talem in te Nobis reliquerit expressam, ut suae gloriae ac virtutis, ita eximii in Nos atque apostolicam hanc Sedem animi effigiem. Quamobrem eo uberiore solatio ac jucunditate afficimur, quo magis perspectas habemus regias tuas laudes, ex quibus Nobis summa ac praeclara futura in religionem, in Ecclesiam merita tua certissime pollicemur. Hac egregia spe tuique in Nos amoris significatione excitati, carissime in Christo fili noster, omnem illam in te traducimus paternam caritatem qua cum avo tuo conjuncti eramus, omnia studia, officia quae proficisci a Nobis possunt, nostram omnem de mutua in Nos pietate et conjunctione fiduciam in te collocamus. Gratissimae Nobis erunt res opportunitatesque omnes quibus mirificam hanc nostram in te voluntatem tibi reipsa declaremus. Nunc enim intelliges omnem nostram erga avum tuum benevolentiam nedum in te esse tractam, verum etiam, si fieri potest, auctam atque amplificatam. Demum, Deum O. M. obsecrantes ut tibi secundissimi rerum omnium cursus amplissimique regni administrandi successus, cum Ecclesiae ac religionis utilitate conjuncti, illius benignitate contingant, in caelestium beneficiorum auspiciis nostraeque summae caritatis pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuae ac universae regiae domui tuae intimo paterni cordis sensu amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 1 junii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXII.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ ANTONIÆ

FRANCORUM REGINÆ CHRISTIANISSIMÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 1 junii 1774.

Carissima, etc. Quam Nobis nuncias doloris tui causam, carissima in Christo filia nostra, eandem ita partimur tecum, ut ex immensa nostra aegritudine, qui quantusque moeror sit tuus maxime percipiamus. Summa Nobis cum christianissimo rege Ludovico, quem extinctum lugemus, eximiae caritatis, studii, amoris omniumque officiorum consuetudo semper intercesserat; hoc ipso vero postremo tempore tanta ejusdem Nobiscum conjunctionis ac necessitudinis indicia extiterant, ut incredibilem in modum ejus pietate, religione, animi aequitate ac magnitudine afficeremur. Sed quo major est Nobis dolendi ratio, eo incitari magis debemus, ut assiduas fundamus pro ejus animae incolumitate preces, aeternumque exoremus Judicem ut placabilis ipsi, suaeque in eum clementiae ac misericordiae sit memor. Id Nos, quanta maxima animi sollicitudine possumus, assidue a Deo contendimus, ut nunquam, quae illi debemus, quaeque Nobis reliqua nunc jam sunt, persolvere hujusmodi munera intermittamus. Dum id ipsum Majestas Tua paribus permota pietatis causis peragit, valde cupimus atque hortamur, ut dolorem luctumque suum divina voluntate soletur, ejusque optima esse consilia omnia a Nobisque verenda atque adoranda ducat. Nos vero propriam aegritudinem nostram illa etiam cogitatione levamus, quod ut florentissimi regni successionem, ita quodammodo nostrae etiam paternae caritatis summaeque conjunctionis haereditatem transmissam esse videamus in carissimum in Christo filium nostrum Ludovicum Augustum conjugem tuum, in quem teque una libentissime omnia paternae voluntatis officia transferimus, omnem collocamus de perspecta religione atque in Nos ac sanctam hanc Sedem studio ac pietate fiduciam, Deumque enixe precamur, ut suis eum una tecum gratiae ac benignitatis cumulet donis, quae in istius regni felicitatem, in christianissimae domus gloriam, in Ecclesiae praesidium, in no-

stram et apostolicæ Sedis jucunditatem redundant. Cum hæc vota nostra tuis consentiant, carissima in Christo filia nostra, praeclare vides quantum iis quæ ad te maxime pertinent affecti simus, quamque eximia te prosequamur paternæque caritatis plenissima voluntate; in cujus argumentum apostolicam benedictionem regiae Majestati Tuæ intimo animi nostri sensu amantissime impertimur. *Datum Romæ, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die prima junii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

LUDOVICO AUGUSTO

FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 1 julii 1774.

Carissime, etc. Reddidit Nobis venerabilis frater noster Franciscus Joachimus S. R. E. cardinalis de Bernis episcopus Albanensis litteras Majestatis Tuæ, quibus ipsum in pristino apud Nos atque apostolicam hanc Sedem ministerio confirmas, ac præclaram idcirco tuam de ipsius fide, diligentia prudentiaque fiduciam testaris. Jucundissimum Nobis fuit, carissime in Christo fili noster, tam amplum in illum regiae voluntatis testimonium plane nostro de eximiis ipsius meritis judicio consentaneum esse cognoscere. Ejusdem Nobis jam pridem perspectissima omnis est agendi ratio, qua præstantissimo regi avo tuo in gravissimis negotiis operam suam navavit; quæ quidem ejusmodi est, ut dum officio suo regiaeque voluntati egregie satisfaceret, una etiam Nobis mirifice studia et consilia sua omnia comprobaret. Quapropter cum ipsum pro sua virtute et plurimi faciamus et singulari benevolentia complectamur, magnopere Majestati Tuæ persuasum esse cupimus, tam gratum Nobis acceptumque esse quod idem fungendum apud Nos ipsi munus imposueris, ut idcirco tibi maximas Nos agere atque habere gratias profiteamur. Cum enim summo opere optemus voluntates nostras mutua eximiaque inter Nos pietatis amorisque conjunctione ac necessitudine in dies

magis constringi, majorem in modum gaudemus illum confirmatum a te esse ejusmodi officiorum interpretem, cujus excellentem in eo operam experti antea sumus, cujusque consilio industria atque experientia valde nitimur, ac singulari etiam qua erga te est resque omnes tuas fide, quae tuae res a nostris Ecclesiaeque rebus disjungi pro tua religione non possunt. Ac in eximiae qua te, carissime in Christo fili noster, ac tuam christianissimam domum prosequimur caritatis argumentum, apostolicam benedictionem regiae Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris, die prima junii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXIV.

DILECTISSIMIS FILIIS

DECANO ET CAPITULO

ECCLESIAE METROPOLITANAE MOGUNTINAE,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 2 junii 1774.

Dilecti, etc. Ex nostri paterni animi dolore facile intelligimus moerorem luctumque vestrum, dilecti filii, quem ex venerabilis fratris Emmerici Josephi, istius metropolitanae Sedis archiepiscopi et S. R. I. principis electoris, obitu percepistis. Nos sane una cum vestris enixa pro ejus animae salute vota conjungimus, ac intenso studio divinam illi misericordiam imploramus. Quod reliquum nunc est, nostrum hoc desiderium lenimus ac solamur illa cogitatione, fore quam primum ut egregium ac omni episcopalis virtutis laude praeditum virum in illius locum vestra electione substituatis. Vos itaque quantum possumus hortamur in Domino, dilecti filii, ut gravissimam illam actionem pro vestri muneris fide peragatis, in eaque et ad catholicae religionis incrementum et ad istius ecclesiae dignitatem rationes curasque vestras omnes conversas esse comprobetis. Plurimum Nos sane vestro studio prudentiaque nitimur, sed maximo optimorum consiliorum omnium auctorem Deum precamur, ut sui spiritus afflatu vos in consultationibus vestris suffragiisque dirigat, ac una-

nimes ad suam gloriam promovendam esse faxit. Quod ad dilectum filium Fargna agentem vestrum pertinet, eundem etsi antea Nobis valde probatum atque acceptum ob perspectam suam diligentiam ac fidem, tamen vestras Nobis reddentem litteras vestraeque in Nos devotionis officia accurate deferentem perlibenter excepimus, coramque ipsi declaravimus quae nostra esset erga vos conjuncta cum plurima existimatione paterna caritas. Ac in ejusdem uberius pignus apostolicam benedictionem vobis, dilecti filii, peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 2 junii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXV.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

ALOYSIÆ MARIÆ REGIÆ GALLIARUM PRINCIPISSÆ,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 4 junii 1774.

Dilectissima, etc. Nuper intelleximus te valde cupere ac dare operam, dilectissima in Christo filia nostra, ut ad istius tuae Carmelitarum ecclesiae ornamentum sex ex argento candelabra cum crucifixi Domini effigie quam primum compares. Nihil gratius atque optatius Nobis accidere potuit quam hanc opportunitatem cum pietati tuae tum voluntati in te nostrae consentaneam nactos Nos esse, ut ejusmodi munus ad te statim transmittere valeamus. Illud igitur venerabili fratri nostro Francisco Joachimo S. R. E. cardinali de Bernis episcopo Albanensi tradidimus, ut ad te nostro nomine deferendum pro suo in Nos teque studio diligenter curet: nunc a te vehementer petimus, dilectissima in Christo filia nostra, ut eo, quo a Nobis proficiscitur, animo idem excipere velis, summae nimirum erga te paternae caritatis existimationisque plenissimo. Etsi is tibi perspectissimus jam pridem sit, tamen hanc ejusdem tibi significationem perlibenter renovamus hoc ipso praesertim tempore, quo sextum jam, exacto quinto, auspicamur nostri pontificatus annum. Nova enim ex hoc Nobis tuae pietatis praesidia comparamus, quibus imbecillitas nostra pro reliquo apostolicae sollicitudinis, si quem Deus concedet, cursu sublevetur. Quapropter, ut ardentiores pro

Nobis tuas ad Deum preces reddamus, salutare itidem plenariae indulgentiae munus eidem crucifixi imagini adjungimus pro solemnibus Christi Domini, B. M. Virginis, sanctorum Petri et Pauli, sancti Ludovici Galliarum regis et sanctae matris tuae Theresiae festivitatis; quam indulgentiam tibi et dilectis in Christo filiabus tui monasterii monialibus, et fidelibus omnibus confessis et sancta communione refectis coramque ea imagine rite orantibus, apostolica auctoritate concedimus ac indulgemus. Minime hic necesse arbitramur, dilectissima in Christo filia nostra, ut aliquod tibi conemur afferre consolationis genus, quo luctum ac dolorem tuum ex amantissimi et gloriosissimi parentis obitu perceptum aliquantulum leniamus. Te enim in Domino consolari ejusque sanctissimae voluntati pro tua religione conformari atque acquiescere non dubitamus, et non tam de jactura hac tua quam de illius animae salute cogitare, eamque divini Judicii, ut propitius ac misericors ipsi sit, assiduis precibus commendare. Id Nos etiam paternae pietatis officium maximo quo possumus ipsi studio persolvimus, quemque eximia caritate prosecuti semper sumus, eidem nostris obsecrationibus suffragari numquam intermitteremus. Deum itaque precantes ut, qui te tribulatione visitavit, omni etiam sui spiritus consolatione repleat, apostolicam benedictionem tibi, dilectissima in Christo filia nostra, in eximiae nostrae caritatis pignus, tuisque in Christo Carmelitis sororibus amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 4 junii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXVI

SACTISSIMI DOMINI NOSTRI

CLEMENTIS DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XIV

ALLOCUTIO

HABITA IN CONSISTORIO SECRETO DIE VI JUNII MDCCLXXIV.

Venerabiles fratres. Quae Nobis vivo atque incolumi carissimo in Christo filio nostro Ludovico Galliarum rege christianissimo maximum jucunditatis fructum ac sollicitudinum nostrarum solatia afferebant, nimirum egregia illius in Ecclesiam voluntas

et mutui Nobiscum amoris ac necessitudinis conjunctio, nunc eadem, venerabiles fratres, illo gravissimi vi morbi extincto, summi nostri luctus ac doloris causas augent. Quodque incredibili moerore Nos afficit, orbatu illo sumus eodem plane tempore quo ejus insignia aequitatis, magnitudinis animi, in Nos atque apostolicam hanc Sedem pietatis testimonia extiterunt. Ita quae ad ipsum diligendum atque omnibus paternae gravissimaeque voluntatis officiis prosequendum valere plurimum debuerunt, illa potissimum ad nostrum dolorem cumulandum accedunt. Verum divini consilii rationes veneramur, ac a summo rerum Moderatore, in cujus manu sortes regum sunt, omnia ad suam gloriam dirigi et in altitudine divitiarum sapientiae suae disponi agnoscimus. Illius voluntate nostri luctus acerbitem mitigamus, Nostrae verae utilitatis illum unum auctorem esse intelligimus. Nos quidem cum primum de regis vitae discrimine ad Nos esset allatum, extemplo preces ad Deum nostras una vobiscum summo animorum ardore convertimus. Cum nostris erant conjunctae universae Galliae obsecrationes, et praesertim christianissimae domus, ac, quibus maxime nitebamur, dilectissimae in Christo filiae nostrae Aloysiae Mariae in illo sanctitatis domicilio pro amantissimo parente assidui gemitus ac lacrimae. Minime irritas atque inanes fuisse has nostrum omnium flagitationes ducimus. Si minus in regis impetranda valetudine profecimus, plurimum preces nostras valuisse ad illius animae salutem ac aeternam felicitatem comparandam confidimus. In hanc fiduciam Nos inducit perspectus illius catholicae religionis tuendae ardor, in Ecclesiam ac sanctam hanc Sedem studium, in Nos denique egregius semper animus, recentibus his praesertim ac praeclarissimis indiciis Nobis maxime confirmatus. Id ipsum non obscure declarant ea quae supremo vitae tempore ab illo gesta ac dicta fuisse scimus, cum Ecclesiae mysteriis ad aeternitatis iter ineundum munitus pacem ac veniam a Deo expeteret, nec vitam sibi prorogari nisi ad navandam religioni operam atque ad populos suo etiam exemplo ad pietatem incitandos exposceret. Quare, venerabiles fratres, quo majores divinae erga illum misericordiae significationes intuemur, eo alacriore studio ad ipsius animae incolumitatem a Deo impetrandam contendamus. Haec una reliqua est quam pro sua in Nos pietate referre ipsi possumus ac debemus, gratia. Hoc illi et privatim hactenus praestare non praetermisimus, et publice in pontificio sacello justis solemnibus ritibus persolvendis una vobiscum praestituri sumus, nec ullum erit vitae nostrae tempus quo illius memores non quotidie haec cari-

tatis subsidia referamus, ac assiduis illi precibus apud divinum Judicem suffragemur. Interea desiderium nostrum solemur, venerabiles fratres, ac illa etiam cogitatione leniamus, transmissam esse carissimo in Christo filio nostro Ludovico Augusto ut aviti regni ac potestatis, ita gloriae ceterarumque omnium christianissimae domus virtutum amplissimam haereditatem. Elucere jam in illo scimus summum divini cultus studium, singularem pietatem, integritatem, in Nos etiam amorem. Haec intelligimus ex amantissimis illius ad Nos litteris, haec praedicatione omnium ac famae celebritate ad Nos perferuntur. Nos invicem excellentis ejus virtutis ac felicitatis studiosissimi sumus. Omnem propensissimi animi sensum, quo gloriosissimum ejus avum prosequeremur, in illum cumulatissime traducimus. Omnia paternae caritatis officia, omnem de sua in Nos pietate fiduciam in illo collocamus. Atque hoc loco ad rem pertinet ut vobis significemus, venerabilem fratrem nostrum Franciscum Joachimum S. R. E. cardinalem de Bernis episcopum Albanensem in pristino apud Nos atque hanc sanctam Sedem ministerio confirmatum esse, nostrumque de ejus praestanti laude judicium praeclaro regis testimonio comprobatum. Hunc in modum vehementer gaudemus, quod et vobis pergratum fore scimus in illo cum eximium regiae voluntatis interpretem, tum nostri erga regem animi testem gravissimum Nos esse habituros. Deum O. M. obsecramus, ut quos in his regnandi auspiciis secundissimos carissimo in Christo filio nostro cupimus rerum omnium cursus, suo coelesti praesidio ratos ac firmos esse velit ad religionis Ecclesiaeque incrementum, et ad florentissimae Galliae nationis utilitatem.

CCLXXVII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

JOSEPHO IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 29 junii 1774.

Carissime, etc. Incredibili profecto flagramus studio ut quem ex more institutoque majorum universis christifidelibus indiximus annum sanctum, annum nimirum remissionis et veniae, eundem Nobis per summam celebritatem, confluentibus undique

in aliam hanc urbem populis, piorumque operum aemulatione a Deo propitiationem cum Ecclesiae indulgentiarum thesauris consequi satagentibus, transigere divina benignitate contingat. Quae dum animo assidue versamus, omniaque quae ad ejus temporis sanctificationem augendam facere possunt cogitatione complectimur, praecipue ad augustissimam Majestatem Tuam mentem nostram convertimus, votisque omnibus te carissimum in Christo filium nostrum, te principem catholicae ecclesiae patronum ac defensorem, ad Nos accedere atque ad nostrum paternum complexum venire exoptamus. Nulla unquam in vita Nobis tanta accidere jucunditas potest, nulla res adeo illustrare pontificatum hunc nostrum quam tuus iste, quem animo praecipimus ac fovemus, cujus Nobis speciem summa voluptate proponimus, adventus. Postquam itaque per alias nostras sub plumbo litteras ad omnes christifideles datas, promulgatas et publici juris factas, eosdem ad proximi anni millesimi septingentesimi septuagesimi quinti celebrationem invitavimus, peculiare hasce in forma Brevis ad te, carissime in Christo fili noster, damus litteras, quibus in singulare paterni amoris testimonium te nominatim invitamus, ut etsi antea etiam, quod jucundissime recordamur, ad principum Apostolorum limina accesseris, ac ingentia tot praedecessorum tuorum in illis conspicua pietatis ac religionis decora, liberalitatis, beneficentiae et gloriae monumenta non sine summa animi tui voluptate conspexeris, tam iterum hac spiritualis boni opportunitate huc te conferas, ac sacras indulgentias uberiori quam unquam ante hoc tempus copia consequaris. Optime pro sua sapientia intelligere Majestas Tua potest quanto ipsa adventus tui fama incitamento caeteris esset ad huc convolandum, quantum tuae pietatis species omnibus ardorem injiceret ad coelestium divitiarum munera tuo exemplo consecranda. Sed dum hac de te spe gaudemus, teque Nobis praesentem Nobiscum colloquentem mutuis amoris, pietatisque indiciis certantem quodammodo intuemur, jucunditatem hanc nostram illa saepe reprimat cogitatio, ne forte gravissima imperii negotia Majestatem Tuam retineant, nostrisque optatis ac desideriis etiam tuis obsequi non sinant. Si secus igitur quam Nos cupimus acciderit, idque tuarum rerum conditio postulabit, divinae Nos voluntati tuoque consilio conformamus; persuasum tamen certissime habemus facile Nos a te impetraturos quod vehementer petimus ac rogamus, ut quod adventu tuaque praesentia non poteris, illud studio, pietate, religione tua egregie pensatum esse gaudemus. Quapropter, carissime in Christo fili noster, sollicitudinem hanc

nostramque operam auctoritate tua adjuva ac sustenta; praesto sibi esse tuam opem sentiant venerabiles fratres ecclesiarum antistites, dum populos ad sacram peregrinationem capessendam inflammabunt; ea omnia pro tua magnanimitate ac munificentia expedita, instructa ac parata esse jube, quae peregrinantium commodum ac securitas postulabunt. Hunc in modum cum pro divino augendo cultu populorumque spirituali utilitate laboraveris, maxime tibi polliceri poteris, juxta nostras omniumque pro te tuoque imperio ad Deum deprecationes, in Majestatem Tuam summam gloriam ac felicitatem et coelestium charismatum dona uberrime esse redundatura. Sed de his rebus prolixius tecum nostro nomine acturus est dilectus filius noster Antonius Eugenius S. R. E. presbyter cardinalis Vicecomes, quem a te pro tua humanitate libentissime auditum iri non dubitamus. Interim in eximiae nostrae caritatis pignus apostolicam benedictionem Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 29 junii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXVIII.

ILLUSTRI AC POTENTISSIMO

REGI DE TRAVANCOR,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 2 julii 1774.

Illustris, etc. Cum de regii tui animi magnitudine ceterisque praeclaris tuis laudibus multa saepe in suis litteris perscribant nostri missionarii ordinis Carmelitani qui in tui regni partibus degunt, tuaque insignia praesertim in se collata beneficia assidue praedicent; magna idcirco est tuo nomini tuisque virtutibus in his Europae regionibus conciliata celebritas, tibi que plurimi plausus multorum sermone merito tribuuntur. Sed quoniam hae singulares tuae dotes tuaque summa erga missionarios humanitas Nos potissimum adstringunt qui religioni christianae praesidemus, et quorum nomine ac mandato iidem missionarii isthic versantur, Nos propterea tuas laudes tuamque clementiam summo opere efferimus, et tua in illos beneficia ac merita tamquam Nobis ipsis praestita arbitramur et profitemur. Quam ob rem

has nostras litteras ad te dare volumus, ut hos ipsos nostros plenissimos tuæ existimationis ac laudis sensus tibi aperiremus, atque una gratissimum tibi nostrum animum testaremur, et saltem reddendæ tibi gratiæ desiderium probaremus. Ipsi nostri missionarii tibi pluribus significabunt hanc propensissimam nostram tuæque felicitatis cupidissimam voluntatem. Interim a te magnopere petimus ut has tuas laudes atque hæc tua in Nos merita cumulatione in dies facias, et missionarios nostros tamquam pignora sinceræ ac mutuæ inter Nos amicitiae usitata benevolentia ac patrocinio tuo proseguare. Hoc tibi de illis recipere ac polliceri certe possumus, neminem tibi fideliorē atque addictiorē quam illi sint, et ad obsequia tua paratiorē fore. Hoc enim et ab ipsa lege quam profitentur, et a Nobis arctissime illis mandatur atque iungitur. Ac proinde hac etiam causa legis christianæ incolumitatem, et ejusdem praecones missionarios nostros tibi commendatissimos futuros confidimus. Demum, Deum omnipotentem obsecramus ut prosperam ac diuturnam vitam et omnium bonorum incrementa tibi, illustris et potentissime rex, effuse largiatur. In primis vero suæ gratiæ subsidio concedat ut per agnitionem veritatis ad veram perpetuam felicitatem pervenias. *Datum Romæ, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 2 julii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXIX.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

MAXIMILIANO JOSEPHO

BAVARIE DUCI, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romæ, 26 julii 1774.

Dilectissime, etc. Iterum litteras tuas accepimus, dilectissime in Christo fili noster, in quibus a Nobis vehementer postulasti ut constituendo prioratui simulque aliquot commendis ordinibus equestris Melitensis, ac erigendæ uni vel duabus feminarum illustrium canonis bona et redditus nonnullorum monasteriorum tuæ ditionis, Ecclesiæ et reipublicæ minus, ut scribis, utilium, assignari applicarique apostolicæ potestatis plenitudine conce-

deremus. Quae postulata tua minime ambigere debes quin pro nostra in te singulari caritate studiosissimo animo exceperimus, idque maxime exoptaremus, ut in his etiam, quemadmodum antea saepe fecimus, voluntatem tibi nostram cumulatissime comprobare possemus. Verum ad gravissimas res expendendas discernendasque iudicii quoque gravitatem ac maturitatem afferri oportere ipse pro tua prudentia non ignoras. Hac proinde causa in postremis litteris tuis singillatim monasteriorum illorum statum enucleateque describere Nobis voluisti, ne quid esset in quo cognoscendo statuendoque haereremus. Sed adhuc, dilectissime in Christo fili noster, supersunt hic quaedam a Nobisque desiderantur, ne quid in hoc iudicio temere inconsulteque fecisse videamur. Quod ut tibi perspicue magis explicemus, a tertio tuae ejus descriptionis capite sumimus exemplum, in quo de monasterio ordinis s. Brigittae agens, eo devenisse rem scribis, ut et ordinarii et principis territorialis consensu ejusdem a nobis extinctio postulari debuerit. Illud igitur superesse facile nunc vides, ut utraque cum ecclesiastica tum laica potestas non solum in ejus ordinis extinctionem a Nobis postulandam justis de causis consentiat, sed modum etiam rationemque reperiat quae minus incommode quidquid exequendum videbitur, peragi valeat. A vobis itaque, qui in praesenti re estis, explorandi primo sunt mores voluntatesque illius ordinis virorum ac mulierum, et in quod aliud singuli vel singulae monasterium pro cujusque animorum inclinatione transferendi vel transferendae sint, cognoscendum: tum quo commigrare cuique libuerit, videndum, ut benevolum illic receptorem habeat, ne qua scilicet ex habitationis et consortii novitate vel instituti varietate perturbatio ac offensio oriatur, et ex uno in plura monasteria dissensiones propagentur. Haec atque hujusmodi cetera quae ad hanc rem rite conficiendam pertinent cum cognoveritis, ac non solum in rei aequitatem, sed in certam etiam ejusdem peragendae rationem consenseritis, tum omnia ad Nos singillatim perspicueque conscribenda erunt, ut, iis perspectis, ad illud quod optimum videbitur consilium descendere valeamus. Tertium hoc tuae descriptionis caput pro exemplo induximus, ut quid etiam in aliis postulatorum tuorum capitibus praestandum istuc a te ac loci cujusque ordinario sit, ad Nosque transmittendum intelligas. Illud demum majorem in modum, dilectissime in Christo fili noster, a te petimus, ut tibi etiam atque etiam persuadeas, Nos in iudicando illud unice prae oculis habituros, ut cum apostolico muneri nostro, Ecclesiae utilitati, divinaeque gloriae satisfac-

cerimus, una tibi etiã satisficiamus. Quod facile Nos consecuturos confidimus: cum enim has ad res consilia tua omnia conversa esse certi simus, gratum tibi acceptumque quidquid Nos de expositis a te causis in Domino decernendum iudicabimus. Ac in singularis paternae benevolentiae argumentum apostolicam benedictionem tibi, dilectissime in Christo fili, ac universae electorali domui tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 26 iulii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXX.

DILECTISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

MAXIMILIANO JOSEPHO

BAVARIAE DUCI, S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 31 iulii 1774.

Dilectissime, etc. Pluribus ex rebus quas a Nobis identidem flagitasti, quasque tibi pro apostolici nostri ministerii officio impertiri potuimus libentissimeque largiti sumus, luculenter cognovisti, dilectissime in Christo fili noster, quantopere sumus ad te sanctae hujus Sedis beneficiis ornandum, tibi que gratificandum propensi. Ex hoc ipso paterno nostro erga te animo aequè tibi perspectum esse non dubitamus, Nos, si aliquando petitionibus tuis assentiri minime possumus, gravissimis causis impediri, nostraeque voluntati ipsas pontificii muneris rationes adversari. Per molestum est Nobis hujusce generis esse illa quae nuper tuis ad Nos datis litteris de abroganda nostra de festis diebus lege deque Sanctorum solemnitate in dominicos dies transferenda a Nobis postulas. Si quidem dies Domino consecratus, ut praeclare nosti, maximam ac praecipuam semper in Ecclesia venerationem obtinuit, et diligenter quantum fieri potuit est cautum ne ab hujusmodi divino cultu ac Domini celebritate fidelium mentes distraherentur. Propterea, cum tuis ac multorum Germaniae principum precibus ac rationibus inducti fuimus ut festorum dierum numerum imminueremus, eam in primis curam adhibuimus, ut festa Sanctorum in statis suis diebus retineremus, ne si in dominicum diem eadem transtulissemus (etsi omnis religiosus cultus ad Deum referatur) tamen hominum mentem Sanctorum cele-

brationi assuetam, hujusmodi conjunctione a primo illo Domini cultu quodpiam remitterent. Sed ad hujusmodi translationem a Nobis flagitandam te esse adductum videmus exemplo minime illo quidem vero, sed tanquam verissimo ad te relato similis alicujus translationis ad aliorum postulationem a Nobis concessae. Tam enim abest ut id cuipiam impertiti simus, ut mallems in alios dies traducere Sanctorum solemnitates Domini diebus hactenus attributas, quam novis translationibus sacros Altissimo dies magis occupari patiamur. Sublato hoc fundamento, quo postulatio tua potissimum erat subnixa, supervacaneum esse ducimus ut alias rationes explicemus, quae Nos ab abrogando nuper lata lege omnino deterrent. Tute ipse vides quantus ex hac inconstantia atque ex ipsa cultus inter finitimos varietate fidelium scandalo atque offensionem et adversariorum calumniis pateret aditus. Quapropter, dilectissime in Christo fili noster, si populi ditioni tuae subjecti, Sanctorum celebrationi atque operum vacationi assueti, diuturnae consuetudini initio acrius inhaerescunt, tamen id ipsum paullatim dediscent, et episcoporum potissimum institutione percepta ad officium ac laborem, ut multis in locis usuvenit, revocari facile poterunt. Ad hujus consilii nostri rationes te libentissimo animo voluntatem tuam adjuncturum esse confidimus, idque a te magnopere petimus. Hunc in modum tuam erga Nos, ac sanctam hanc Sedem pietatem mirifice Nobis comprobaveris. Demum in nostrae singularis erga te caritatis pignus tibi, dilectissime in Christo fili noster, tuaeque universae electorali domui apostolicam benedictionem amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 31 julii 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXXI.

DILECTISSIMO FILIO

FRIDERICO CAROLO JOSEPHO

ELECTO ARCHIEPISCOPO MOGUNTINO

ET S. R. I. PRINCIPI ELECTORI,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 6 augusti 1774.

Dilecte, etc. Quamquam certi essemus, dilecte fili, te ob perspectam omnibus meritorum tuorum praestantiam a dilectis filiis

canonicis collegis tuis ad Moguntinae ecclesiae cathedram electum iri. tamen id ipsum summa omnium consensione effectum esse magna animi nostri jucunditate intelleximus. Ex hac enim delata tibi dignitate et singulares in istam Ecclesiam utilitates redundaturas, et tibi episcopalis exercendae virtutis et verae solidaeque comparandae gloriae praeclaram opportunitatem extitutam facile cognoscimus. Quapropter tibi summopere gratulamur. unaque plurimas habemus gratias, quod hanc Nobis laetandi causam pergrato hujusmodi officio tuo tuaeque in Nos observantiae plenissimo tribuisti, si quidem hunc eundem, quem prae te fers, in Nos atque apostolicam hanc Sedem animum ita accepimus. ut optimum inde episcopatus tui auspiciū capiamus. Vehementer enim inde etiam persuasum est Nobis, te in eodem egregie perfungendo eximiam nostram de tua virtute opinionem amplioribus in dies indiciis confirmaturum, teque in hoc novo vitae curriculo ineundo omnem tuam curam, omnem operam, ad animarum incolumitatem, Ecclesiae utilitatem ac divinae gloriae incrementum praecipue collocaturum. Hoc a te maxime expectamus, dilecte fili, atque hac tuae sollicitudinis fiducia freti te singulari benevolentia nostra complectimur, tibi que omnia paternae caritatis studia pollicemur. Dilectus filius Joannes Baptista Fargna hujusmodi nostros de te sensus, cum tuas nobis litteras redderet, sibi perspectos, minime dubitamus quin accurate etiam pro sua diligentia tibi perscripturus sit; quem Nos, etsi valde Nobis antea pro sua fide et integritate probatum atque acceptum, tua tamen causa nunc perlibenter excepimus, et imposterum semper tua peragentem ac ad Nos deferentem negotia excepturi sumus. Ab eodem et modo quantam postulorum tuorum rationem peculiari nostro in te studio habeamus, et quid postea de iisdem expensis omnibus fuerit constitutum intelliges. Demum, Deum O. M. obsecrantes ut animi tui virtutem suae gratiae vi ad tantum sustinendum munus confirmet ac roboret, omnesque tibi ac Moguntinae ecclesiae deferentes paternae nostrae voluntatis fructus, apostolicam benedictionem tibi, dilecte fili, amplissimo pontificiae caritatis testimonio cumulatam peramanter impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris. die 6 augusti 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXXII.

DILECTISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ
ALOYSIÆ MARIÆ REGIÆ GALLIARUM PRINCIPISSÆ,
CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 10 augusti 1774.

Dilectissima, etc. Binas eodem tempore abs te litteras accepimus, quibus pergratas tibi fuisse paternae nostrae ac plurimae erga te caritatis significationes luculenter pro eximia tua in Nos pietate declaras. Hac ipsa pietatis tua fiducia excitati, dilectissima in Christo filia nostra, rem de qua magnopere in praesentia solliciti cupidique sumus ad te his litteris perscribere, tibi que commendare volumus, cum persuasissimum sit Nobis te in illa conficienda atque ad eum quem optamus exitum perducenda voluntatem atque operam tuam mirifice Nobis approbaturam. Venerabilem fratrem nostrum Franciscum Joachimum S. R. E. cardinalem de Bernis valde diligimus, plurimique facimus ob illius excellentes virtutes, Nobis optime perspectas toto nostri pontificatus tempore, quo gloriosissimi patris tui ministerio est apud Nos perfunctus. Singularem in munere gerendo regisque mandatis exequendis intelligentiam, integritatem, fidem, industriam in illo agnovimus; praeclarum item in Nos animum ac sanctam hanc Sedem observantiam, ac egregium tranquillitatis mutuaeque concordiae studium experti sumus. Quam ob rem vehementer gavisi fuimus receptis carissimi in Christo filii nostri Christianissimi Regis fratris tui filii litteris, quibus illum confirmare se eodem apud Nos munere quo hactenus fuisset Nobis perscripsit. Verum, quo gravior Nobis est ac jucundior hominis consuetudo, quoque magis idoneum ac utilem futurum in regii ministerii partibus apud Nos sustinendis judicamus, sit ut eo diuturniorem Romae illius commemorationem et, quoad vita divino beneficio Nobis suppetet, sui apud Nos ministerii perfunctionem cupiamus. Id tua opera tuoque interposito officio Nos potissimum consecuturos arbitrati sumus. Quae tua sit apud praestantissimum regem fratris tui filium gratia novimus. Non mediocrem item futuram scimus tuam nostro huic desiderio obsequendi alacritatem, teque pro tua sapientia omnes quae maxime ad id aptae accomodataeque sint rationes adhibeturam non dubitamus. Ipsius ca-

rissimi in Christo filii nostri Christianissimi regis propensam in Nos voluntatem facile te comperturam pro ejus egregio in apostolicam Sedem animo confidimus; sed hanc Nobis gratificandi opportunitatem tua etiam causa acceptionem illi futuram arbitramur. Alienum a tuo summo in Nos studio ducimus, ut te cohortatione nostra incitemus, quam hujus nobis navandae operae tua sponte cupidissimam cognoscimus. Illud tantummodo adjungimus, inde pontificiae nostrae summae quidem erga te voluntati maximum tamen cumulum accessurum, teque hoc eximio facto tuo egregie de Nobis atque hac sancta Sede esse merituram. Interim divinae gratiae auspicem et nostrae qua te prosequimur caritatis testem apostolicam benedictionem tibi, dilectissima in Christo filia nostra, amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 10 augusti 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

CCLXXXIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO

CAROLO HISPANIARUM REGI CATHOLICO,

CLEMENS PAPA XIV.

Romae, 8 septembris 1774.

Carissime, etc. Certissima spe tenebamur fore ut res omnes quae istic ad nuntiaturam apostolicam pertinent, pro Regiae Majestatis Tuae singulari aequitate ac summa in nos benevolentia, in eum statum reducerentur quem Nos maxime optaremus. Tamen cum id ipsum egregie perfectum absolutumque esse a te, carissime in Christo fili noster, atque omnia ad desiderii nostri rationes composita intelleximus, tantam inde jucunditatem cepimus, ut ipsa expectatio nostra ac summa de te fiducia nihil ex nostrae laetitiae magnitudine detraxerit. Itaque quam maximas possumus Majestati Tuae gratias et reddimus et habemus. Praeclaro hoc facto tuo novas Nobis causas dedisti te omnibus mutui amoris officiis prosequendi, atque etsi nulla ad nostram summam ac paternam in te caritatem fieri possit accessio, tamen eximio tuo in Nos animo incredibilem in Nobis cupiditatem nostrae idem mirificae erga te voluntatis rebus in omnibus confirmandae excitasti. Deum Optimum Maximum enixe precamur ut, pro tua erga Nos ac sanctam apostolicam Sedem pietate, in te tuosque

regios liberos ac universam catholicam domum optimos quosque atque optatissimos suae benignitatis fructus conferat. Ac coelestis gratiae auspicem ac nostrae paternae caritatis pignus apostolicam benedictionem Regiae Majestati Tuae amantissime impertimur. *Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 8 septembris 1774, pontificatus nostri anno sexto.*

DOCUMENTA VARIA
HISTORIAM PONTIFICATUS
CLEMENTIS PP. XIV
ILLUSTRANTIA.

DOCUMENTA VARIA
HISTORIAM PONTIFICATUS
CLEMENTIS PP. XIV
ILLUSTRANTIA.

CCLXXXIV.

DILECTO FILIO NOSTRO
VINCENTIO TITULI SS. MARCELLINI
ET PETRI PRESBYTERO,

S. R. E. CARDINALI MALVEZZI,

NUNCUPATO EX CONCESSIONE ET DISPENSATIONE APOSTOLICA
ARCHIEPISCOPO BONONIENSI,

BENEDICTUS PAPA XIV.

Romae, die 15 maji 1756.

Dilecte fili noster, salutem et apostolicam benedictionem. Tibi prae caeteris, dilecte fili noster, qui Bononiae, dum archiepiscopum ageremus, et Romae, ubi primum intimus cubicularius, deinde cubiculo nostro praefectus per plures annos fuisti, magis compertum exploratumque est quantum, quoad Nobis integrum fuit, pro metropolitana ecclesia Bononiensi olim Nobis, modo tibi desponsa studuerimus et adlaboraverimus, ut illius instauratio a tot annis coepta, neque unquam absoluta, tandem per divinae bonitatis abundantiam perficeretur, et sacrarium sacris suppellectilibus etiam pretiosis ex auro et argento affatim locupletaretur. Quoniam autem ipsam metropolitanam ecclesiam ita instauratam

esse probe novimus, ut nova consecratione indigere non dubitemus; cum eae potissimum concurrant causae quae, juxta sacros canones, novam ejusdem instaurationem jure ac merito exigere videntur; quemadmodum per nostram epistolam italico sermone scriptam ac typis editam gravissimis rationum momentis ostendimus ac probavimus: ea propter eo semper flagrantissimo desiderio tenebamur atque spe alliciebamur, fore nimirum ut, luculentis nonnullorum romanorum pontificum praedecessorum nostrorum exemplis insistentes, Bononiam repetere, dilectissimum clerum ac populum nostrum invisere, atque, una invicem gratulantes, metropolitanae ecclesiae laudatae consecrationem peragere valeamus. Verum votorum nostrorum impotes faciunt atque a concepta spe dejiciunt non contemnenda provectae aetatis impedimenta et non levia podagrae incommoda. Itaque illud tandem consilium suscepimus, in eamque devenimus sententiam, ut, relicta Nobis pariter a nonnullis romanis pontificibus praedecessoribus nostris documenta sequentes, aliquem deputaremus qui nostro nomine illam perficeret. *Itaque te, dilecte fili noster, qui a Nobis archiepiscopus Bononiae constitutus, qui creatura nostra es, qui tanta cum nominis tui laude, tanta cum christiana pietate, pastoralis sollicitudine, sacerdotali vigilantia, bono exemplo et ecclesiastico zelo impositum tibi ministerium cumulate adimplere satagis et adniteris*, apostolica auctoritate tenore praesentium constituimus et deputamus, ut solemnem saepe dictae ecclesiae metropolitanae eo die, eo mense, prout tibi opportunius visum fuerit, nostro nomine consecrationem facias ac perficias. Volumus autem ut universis et singulis christifidelibus per edictum publicum indicas plenarias indulgentias a Nobis concessas esse iis omnibus qui, sive in ipsa consecrationis die, sive in duobus immediate sequentibus diebus, confessi ac sacra communione refecti eandem metropolitanam ecclesiam visitaverint, et ibi pro christianorum principum concordia, haeresum extirpatione, et sanctae matris Ecclesiae exaltatione pias ad Deum preces effuderint: indulgentiam vero septem annorum et totidem quadragenarum pro visitantibus ipsam metropolitanam ecclesiam in anniversario consecrationis die in perpetuum assignes. Porro etsi persuasum habemus, te, dilecte fili noster, memorem impositionis manuum nostrarum super te, et paternae caritatis qua te semper complexi sumus, et pro filiali tua erga Nos observantia, assiduas ad bonorum largitorem Deum pro Nobis preces fundere, tamen hac occasione te, dilecte fili noster, rogamus et poscimus ut ferventioribus deinceps obsecrationum suffragiis tam dilectio-

nis tuae, quam aliorum christifidelium curæ tuæ commissorum, quos excitare et hortari ne omittas, apud supremum pastorum principem Jesum Christum, cujus vices in terris immerentes gerimus, continuo pro nostra imbecillitate instes et urgeas, ut cor et corpus nostrum caelesti lumine illustret, divina virtute repleat, et superna ope confirmet non solum in gravissima universalis Ecclesiae procuratione et in omnium ecclesiarum sollicitudine, verum etiam in ultimo mortalis hujus vitae nostræ exitu, cum districtam de actibus gestisque nostro æterno Judici rationem reddituri sumus. Caeterum volumus et mandamus ut tu, dilecte fili noster, in fine solemnis Missae in ipso consecrationis die per te celebrandae nostro nomine et auctoritate papalem benedictionem christifidelibus tibi creditis impertiaris; dum Nos ad prosperum rerum omnium successum coelestis praesidii auspicem et studiosae nostrae voluntatis pignus apostolicam benedictionem uberrima cum caelestium munerum copia conjunctam tibi, dilecte fili noster, ex intimo corde depromptam elargimur. *Datum Romae, etc., die 15 maji 1756, pontificatus nostri anno decimo sexto.*

CCLXXXV.

BEATISSIMO PADRE

Vicsuroine, 1 mars 1760.

Averti depuis longtemps, par des personnes pieuses et d'une doctrine irréprochable, qu'il se répandait des bruits fâcheux sur la manière dont je pensais au sujet des disputes qui troublent aujourd'hui la paix de l'Église, je m'étais rassuré par ma soumission reconnue aux décrets du Saint-Siège; je n'avais pas cru devoir faire une attention sérieuse aux avis qui m'étaient donnés: mais depuis que des docteurs et plusieurs évêques respectables m'ont assuré par leurs lettres que ces bruits calomnieux se répandaient de plus en plus et qu'on les appuyait de circonstances capables de faire impression non seulement aux simples fidèles, mais aussi aux premiers pasteurs; que même dans l'assemblée générale du clergé de France, dont l'ouverture a dû se faire aujourd'hui, il était à craindre que ces bruits ne missent en doute sur ma doctrine plusieurs membres du premier et du second ordre; j'ai pensé, très saint-Pere, qu'ayant l'honneur d'être attaché à l'Église par l'ordre sacré du diaconat, qu'étant

abbé commendataire de deux célèbres abbayes, membre de l'église de Lyon si respectable par son ancienneté et par la pureté de sa doctrine, surtout qu'ayant été élevé à la dignité éminente du cardinalat par la bonté infinie de Votre Sainteté, il ne m'était plus permis de laisser subsister le moindre doute sur ma respectueuse et profonde soumission aux décisions du Saint-Siège, et que si la prudence ne me permettait pas, dans les circonstances où je me trouve, d'édifier avec trop d'éclat le clergé de France, assemblé à Paris, par une profession authentique de ma doctrine, je devais du moins l'hommage de ma foi à Votre Sainteté, dont j'ai l'honneur d'être la créature.

J'ai pensé aussi qu'après avoir rempli cette obligation indispensable, je devais laisser à la sagesse supérieure du chef de l'Eglise le soin d'instruire le sacre collège de mes sentiments; qu'ayant mis aux pieds de Votre Sainteté une profession sincère de ma doctrine et un monument authentique de ma obéissance, je devais espérer qu'elle voudrait bien me défendre dans tous les temps auprès du Saint-Siège, opposer un bouclier aux traits de la calomnie, et empêcher, par les moyens que sa haute prudence pourra lui inspirer, qu'une de ses créatures, qui a rempli des places si importantes dans ce royaume et qui est revêtue d'une si grande dignité dans l'Eglise, ne soit taxée de favoriser des erreurs si souvent et si justement prosrites.

Qu'après avoir déposé dans le sein paternel de Votre Béatitude l'expression de mes sentiments, j'étais dispensé désormais de rompre le silence respectueux que ma situation actuelle me prescrit: que surtout je devais éviter qu'on ne pût attribuer les démarches que j'aurais pu faire auprès du clergé de France à un esprit d'inquiétude; et peut-être même à l'envie de faire parler de moi et au désir de m'associer, sans y être autorisé, aux affaires qui vont occuper l'assemblée du clergé.

Mes intentions sont pures: je crois de mon devoir de prévenir Votre Sainteté contre les imputations de la calomnie; de l'instruire de mes principes sur la doctrine; de ne laisser aucun doute sur ma parfaite soumission; et après avoir rempli les obligations de mon état, il ne me restera plus qu'à pardonner, comme je le fais du fond de mon coeur, à mes ennemis et à les plaindre de s'être trompés sur mon compte ou de chercher à faire illusion sur ma véritable façon de penser.

Je déclare donc et je proteste à Votre Sainteté que, dès l'âge de vingt ans et aussitôt que j'ai su écrire et penser, j'ai employé mes faibles talents à défendre la religion contre l'impiété

des matérialistes, des déistes, des sceptiques, des libertins, et en particulier contre les hérétiques;

Que mes ouvrages sur ces matières ont été connus et approuvés non seulement des savants, mais des personnes les plus éminentes en dignité et en vertu;

Que dans mes oeuvres académiques et de simple littérature je n'ai rien fait qui blessât en aucune manière la religion, les moeurs ou la charité chrétienne; que j'ai désavoué publiquement, dans mes discours imprimés en 1744, des recueils que mes ennemis avaient fait courir sous mon nom, et qu'ils n'ont cessé de répandre dans toutes les occasions où cette supposition aurait pu me nuire.

Je désavoue donc de nouveau au pied du trône de Votre Sainteté tous les ouvrages qu'on a pu m'attribuer jusqu'ici, n'en reconnaissant de légitimes que ceux que j'ai publiés moi-même et dans lesquels j'ai rendu constamment hommage à la religion, à la vertu et aux bonnes moeurs.

A l'égard de mes sentiments théologiques, ils n'ont jamais pu être suspects. J'ai fait mes premières études au collège des jésuites à Paris, ma philosophie et ma théologie au séminaire de Saint-Sulpice et en Sorbonne. Je n'ai jamais eu aucune liaison directe ni indirecte avec aucun réfractaire aux bulles des souverains pontifes qui ont proscrit les erreurs contenues dans les livres de Baŕus, de Jansénius et de Quesnel, dont je proscris les erreurs dans le même sens que les souverains pontifes les ont condamnées.

J'ai souscrit plusieurs fois purement et simplement et avec une véritable soumission le formulaire d'Alexandre VII.

Je proteste de coeur et de bouche d'avoir rendu et de rendre toujours à l'avenir la même obéissance à la bulle *Unigenitus*.

J'adopte à ce sujet les sentiments du clergé de France, et je l'imiterai toujours dans son profond respect pour le Saint-Siège et dans sa soumission aux décisions de l'Église.

Je déclare de plus que, dans la vie privée ou publique, je n'ai pensé, rien dit, rien écrit, rien fait ni rien conseillé qui n'eût pour fondement, pour motif et pour objet ces mêmes sentiments que je viens de manifester à Votre Sainteté; que je n'ai rien projeté qui ne fût conforme à l'esprit de l'Église et aux sages maximes du clergé de France et du royaume; que je n'ai rien proposé qui ne tendît à faire cesser l'obstination des esprits indociles aux décrets du Saint-Siège, à les *plier au joug* de la soumission, à les réunir dans le centre de l'unité; que mon at-

tention ne s'était pas bornée à guérir les maux présents, qu'elle avait eu pour objet de les prévenir dans les suites, de purifier les écoles, de perfectionner les études et de ramener, s'il était possible, au sein de l'Église, cette foule d'aveugles que l'hérésie en a arrachés.

J'ai toujours craint et détesté le vent de nouvelles doctrines; j'ai vécu et je mourrai attaché à la foi de l'église catholique, apostolique et romaine et au fil non interrompu de la tradition.

Si, par ignorance, ou défaut de lumières, je me suis trompé dans mes vues ou dans les moyens que j'ai employés, il ne faut en accuser que la faiblesse de l'humanité, et rendre à la droiture et à la pureté de mes intentions la justice qui leur est due.

Tels sont mes sentiments, Très-Saint Père: si dans la profession sincère que j'en fais il y avait, soit au fond, soit dans la forme, quelque chose à changer, à retrancher ou à ajouter, je suis entièrement soumis, par avance, au jugement qu'en portera Votre Sainteté; et j'adopte avec respect, obéissance et amour toutes les réformes qu'elle daignera y faire.

Bacio alla Santità Vostra umilissimamente i santissimi piedi.

Di Vostra Santità

Umilissimo, devotissimo, obbligatissimo servidore
e creatura

Il cardinale DI BERNIS.

Vic-suraine, 1.º marzo 1760.

Je demande mille pardons à Votre Sainteté de n'avoir point écrit cette lettre de ma propre main: mais mon écriture est trop mauvaise; Votre Sainteté voudra bien m'excuser.

CCLXXXVI.

DILECTO FILIO NOSTRO

FRANCISCO JOACHIMO S. R. E. CARDINALI DE BERNIS

CLEMENS PAPA XIII.

Romae, 31 martii 1760.

Dilecte, etc. Magnam te cepisse molestiam oportuit, cum primum accepisti, iniquos de te quosdam spargi rumores, quibus

tua in Ecclesiam voluntas animique tui sensus de rebus quae ad catholicam religionem pertinent in suspicionem venirent. Etsi enim cum de eo agitur, quid de nobis homines sentiant, ita medios nos gerere debemus ut nobis bonum nomen curae esse videatur, scriptum est enim, *curam habe de bono nomine*, neque tamen abjecte sermonibus hominum et existimationibus serviamus, cum beatissimus Paulus dicat: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*; tamen justo arbitramur te dolore commotum quod tam atrocibus fama tua suspicionibus laederetur, ex quibus universae Ecclesiae magna accidere possit offensio. Nos vero de ista animi tui aegritudine vehementer sane doluimus; sed tamen mirabiliter laetati sumus quod gravissimis verbis Nobis declaraveris religioni te ab ineunte aetate animum tuum devovisse, catholicae fidei esse studiosissimum et in hanc sanctam Sedem praeclare animatum; qui omni, quo aequum est, obsequio apostolicis decretis adversus Baii, Jansenii et Quesnelli errores nullo non tempore obtemperaveris, Formulario felic. record. praedecessoris nostri Alexandri VII semel iterum ac saepius sincere subscripseris, constitutioni *Unigenitus* non tam voce quam intimo animi tui sensu pareas semperque parueris. Ex his animi tui rectissimi sensibus, velut e fonte, tua omnia scribis fluxisse consilia; numquam cum iis qui Sedis apostolicae decretis adversantur quidquid tibi fuisse commercii, nihilque te designasse, molitum esse, dixisse aut cogitasse, ex quo rem catholicam quidpiam detrimenti accipere posse suspicari. Quae quidem voluntatis, studii, pietatisquae tuae in Ecclesiam praeclara significatio etsi Nobis gratissima fuit et perjucunda, tamen apud Nos nihil illa opus fuit; cum non modo de ejusmodi malevolis sermonibus, quos de te jactari conquereris, nihil unquam inaudierimus, sed ne tenuissimus quidem rumusculus ad aures nostras afflaverit. Id vero te tibi validius persuasurum existimamus, si de beneficio nostro singularique cardinalatus honore, quo te ornatum volumus, cogitaveris: neque enim illum assequutus esses, si vel levissima Nobis, in re tam gravi, de te fuisset injecta suspicio. Reliquum est ut ista tua dictorum factorumque tuorum quae ad Ecclesiam pertinuerit conscientia te consolere; cujus vis quanta sit declaravit b. Petrus apostolus cum scripsit: *Cum modestia et timore conscientiam habentes bonam, ut in eo, quod detrahunt vobis, confundantur*. Nos quidem ob tam praeclaram apud apostolicam Sedem obsequii, obedientiae, fidei denique tuae significationem illud fore confidimus, ut ejusmodi de te rumores mali,

prolata in lucem veritate, funditus evanescant. Illud autem quod de se dicebat b. Job, dum te monemus, ne tibi unquam ex animo excidat, *non recedam ab innocentia mea; justificationem meam, quam coepi tenere, non deseram*; paternae in te caritatis et benevolentiae nostrae pignus apostolicam benedictionem peramanter impertimur. *Datum Romae, etc., pridie kal. aprilis 1760, pontificatus nostri anno secundo.*

CCLXXXVII.

A M. LE MARQUIS D'AUBETERRE.

A Versailles, le 8 janvier 1765.

Je croyais que Mgr le cardinal de Rochechouart avait laissé à Rome dans la secrétairie de l'ambassade du roi des copies de sa correspondance relative aux affaires de Sa Majesté; mais puisque ma conjecture à cet égard ne se trouve pas fondée, je vous envoie la dépêche que je lui adressai par un exprès le 16 janvier 1762 concernant les jésuites. J'approuve fort le parti que vous avez pris de concert avec Mgr le cardinal de Sciarra, de ne faire aucune démarche au sujet de l'édit du roi par rapport à leur compagnie, et d'attendre qu'on vous donne lieu de vous expliquer sur ce sujet conformément aux intentions de Sa Majesté.

Le duc DE PRASLIN.

CCLXXXVIII.

COPIE A M. LE CARDINAL ROCHECHOUART.

A Versailles, le 16 janvier 1762.

Monseigneur,

Jusqu'à présent l'affaire des jésuites n'est point entrée dans notre correspondance, parce qu'elle ne ressortissait point à mon département, ne devant pas être traitée à Rome; mais le roi

m'ordonne aujourd'hui de vous instruire de l'état où elle est et de la démarche que Sa Majesté juge à propos de vous prescrire.

Votre Éminence a sans doute été informée du commencement de cette affaire, de ses progrès et de ses suites. Le parlement l'ayant entamée d'une manière trop vive, le roi crut qu'il était de sa sagesse d'envoyer au mois de septembre dernier des lettres patentes pour surseoir aux poursuites de cette compagnie, et annonça en même temps qu'il se ferait rendre compte de l'affaire, qu'il en prendrait connaissance par lui-même, et qu'il ferait connaître ses volontés avant l'expiration du délai. En conséquence, Sa Majesté a nommé des commissaires de son conseil pour examiner les constitutions des jésuites et pour lui en rendre compte. Postérieurement le roi a demandé l'avis des évêques qui se sont trouvés à Paris ou dans les environs, et Sa Majesté s'est expliquée en même temps que ces évêques ne devaient point former une assemblée régulière ni authentique ; qu'elle attendait d'eux une consultation et non une décision, et qu'elle ne prétendait point s'assujettir à l'avis qu'ils lui présenteraient. Ces évêques ont rempli les vues du roi, ils ont examiné la matière dans des conférences tenues chez Mgr le cardinal de Luines, et qui n'avaient point l'authenticité d'une assemblée : il en est résulté trois avis, l'un approuvé par quarante-cinq évêques, l'autre par cinq, et le troisième s'est trouvé solitaire. Ces différents avis ont été remis entre les mains de MM. les commissaires du conseil, qui suivaient en même temps l'objet de leur travail ; et ces magistrats, après avoir examiné avec l'attention la plus scrupuleuse et la plus impartiale les constitutions des jésuites, les procédures du parlement, l'avis de MM. les gens du roi et ceux des évêques, viennent enfin d'en faire le rapport au roi et de lui proposer le plan qu'ils ont cru le meilleur pour terminer cette affaire et pour faire cesser les troubles qu'elle occasionne dans le royaume. L'objet des commissaires a été de conserver les jésuites, de les tirer de la crise violente où ils se trouvent et de fixer irrévocablement leur état en France ; mais en même temps, ils se sont occupés de remédier aux inconvénients et aux abus qu'ils ont cru pouvoir résulter de leurs constitutions, et de prendre les précautions convenables pour les assujettir aux lois fondamentales de la monarchie et pour mettre des bornes à l'autorité excessive de leur général. C'est, monseigneur, l'excès de cette autorité qui a le plus frappé les commissaires ; elle leur a paru telle qu'il n'en existe point de pareille

dans aucun ordre religieux. Ce pouvoir illimité d'un général étranger sur des sujets du roi leur paraît inconciliable avec celle de Sa Majesté et avec les maximes du royaume. MM. les commissaires ont donc cherché tous les moyens possibles de modérer cette autorité dangereuse sans attaquer essentiellement l'institut des jésuites et sans le dénaturer; ils ont trouvé les plus grandes difficultés à remplir cet objet; la plupart des expédients qu'ils ont imaginés étaient insuffisants ou destructifs de la société. Enfin, après un long travail, de profondes réflexions et l'examen le plus scrupuleux, un seul leur a paru capable de remplir les vues du roi. Cet expédient est, que le général nomme un vicaire général français qui exerce en France l'autorité du général, qui prête serment de se conformer aux lois de l'État, et qui soit le gage et la caution de la conduite des jésuites dans le royaume; ces magistrats ont remarqué que l'expédient qu'ils proposaient était d'autant meilleur qu'il était puisé dans les constitutions mêmes des jésuites, qui permettent au général de nommer un vicaire général dans des cas prévus; elles citent en particulier celui d'infirmité et de maladie, et il faut avouer que si le général est en bonne santé, la société est bien malade, et qu'elle est aujourd'hui dans le plus grand danger. MM. les commissaires ont encore observé que la nomination du vicaire général, en remédiant aux inconvénients reconnus de l'autorité sans bornes du général, ne changeaient en rien le régime de la société, qu'elle le maintenait au contraire dans toute son intégrité; que l'autorité même du général demeurerait entière, avec la seule différence qu'elle s'exerçait par son vicaire, nommé par lui, et changé tous les trois ans. Je dois encore ajouter une attention que MM. les commissaires ont eue pour le général, c'est que dans le cas où il se trouverait en France de sa personne, dès lors il exerçait par lui-même son autorité, et que le vicaire général serait déchu de tous ses droits. Ils ont appuyé leur proposition par des exemples, en citant plusieurs ordres religieux, tels que les Prémontrés, dont les généraux sont en France et qui ont des représentants en Italie, et l'on a rappelé toutes les tentatives que la cour de Rome a faites pour établir la même réforme dans l'ordre des Chartreux.

Une autre observation très-importante, et sur laquelle MM. les commissaires se sont fondés, c'est que l'expédient du vicaire général est non-seulement analogue aux constitutions des jésuites et aux lois de leur fondateur, qui permettent au général de choisir un vicaire, mais que de plus il est conforme à l'édit de 1603

rendu par Henri IV pour l'établissement des jésuites en France; ils ont pensé même que la nomination de ce vicaire était en quelque sorte l'exécution d'une clause de cet édit, qui porte qu'un jésuite muni de pouvoirs demeurera auprès de la personne du roi comme le gage de la caution de sa société.

Telle est, Monseigneur, la base du plan qui doit être rédigé en forme de déclaration. Cette déclaration contiendra beaucoup d'autres articles dont je ne vous fais pas aujourd'hui le détail, attendu que je ne vous écris que de mémoire et avec une grande précipitation, pour ne pas perdre un temps très-précieux, et je me borne à vous instruire des points les plus importants. Il y en a entre autres un fort essentiel pour les jésuites, et dont il est à propos que vous soyez informé: c'est que MM. les commissaires ont découvert dans leurs recherches, que de cent quarante-huit maisons qui sont dans le royaume, il y en a environ quatre-vingts dont les biens ne sont pas en règle, ni leurs titres revêtus des formes qui devraient légitimer leurs possessions. La déclaration doit statuer sur cet article, et surseoir à toute démarche que pourraient faire les tribunaux, jusqu'à ce que Sa Majesté ait pris les moyens d'assurer à ces maisons leurs possessions d'une manière irrévocable.

Au surplus, la déclaration mettra au néant tous les appels comme d'abus, interjetés par le parlement, des différentes bulles, et elle stipulera que dorénavant on ne reconnaîtra que celles qui auront été duement enregistrées. Cet article est conforme à nos maximes, et ne laissera aucune suite à cette affaire.

Telles sont les principales dispositions au moyen desquelles on espère de faire cesser les troubles du royaume, en fermant la bouche aux parlements et en leur ôtant toute occasion d'inquiéter les jésuites, et l'on se flatte par ces précautions d'avoir pourvu aux inconvénients de toute espèce. Mais Sa Majesté, qui honore la société des jésuites d'une protection spéciale, veut encore donner une marque distinguée de ses égards pour le général, en lui communiquant le plan qu'elle est dans l'intention d'adopter, pour l'engager à entrer lui-même dans ces vues salutaires. C'est, Monseigneur, l'objet du courrier que je vous dépêche par ordre du roi; vous devez faire sentir à ce général toute la reconnaissance qu'il doit aux soins paternels que Sa Majesté se donne pour garantir sa compagnie des dangers auxquels elle est exposée, et lui représenter qu'étant plus intéressé que personne à la splendeur de son ordre, il ne doit pas balancer de concourir aux moyens qui sont seuls capables de fixer leur état en France

d'une manière irrévocable ; mais si ce général y paraissait opposé et qu'il fit difficulté de s'y prêter, vous ne devez pas lui cacher que le roi n'en connaît point d'autres pour conserver et sauver les jésuites, et que s'il se refusait à un expédient indiqué par leurs constitutions mêmes et autorisé par leur fondateur, il se rendrait responsable au public, à lui-même et à sa compagnie des malheurs qu'elle pourrait éprouver. Votre Éminence n'aura pas de peine à sentir combien la situation du roi est délicate dans les conjonctures présentes, et l'intérêt essentiel qu'il a de maintenir la tranquillité dans l'intérieur de son royaume. Les tribunaux séculiers et le public même ont pris parti dans cette affaire avec tant de vivacité, et paraissent si animés contre la société, que si on ne leur donnait aucune satisfaction, surtout dans les articles où l'on ne saurait disconvenir que leurs représentations sont fondées, il en résulterait nécessairement des troubles très-dangereux et très-difficiles à apaiser, et dont les suites ne pourraient qu'être funestes aux jésuites mêmes, qui deviendraient les victimes du malheur public.

Sa Majesté prescrit donc à Votre Éminence, aussitôt la présente reçue, d'envoyer chercher le général des jésuites, de lui faire le tableau de la situation actuelle des affaires, et de lui communiquer le plan dont je viens de vous rendre compte. Aux termes de la déclaration projetée, le général doit nommer dans six mois un vicaire général qui lui sera toujours subordonné et qui exercera son autorité en France pendant l'espace de trois ans : ce terme expiré, le général sera le maître de continuer le même vicaire, ou d'en nommer un autre ; mais cette qualité de vicaire général ne pourra être conservée au même homme au delà de six années. Voilà le point important et vraiment essentiel de la déclaration ; c'est sur cet article que le roi demande le consentement formel du général et une réponse précise et catégorique de sa part. Vous ferez sentir, Monseigneur, tout le prix de l'attention qu'a Sa Majesté de demander ce consentement avant de donner sa déclaration, et vous devez employer tout votre crédit sur l'esprit du général pour lui faire adopter le seul moyen qu'on imagine pour conserver les jésuites en France, et pour les mettre à l'abri des persécutions auxquelles ils sont exposés. Il n'y a rien à négliger pour réussir dans un objet aussi important et qui intéresse véritablement le roi par l'affection particulière qu'il porte aux jésuites. Mais en même temps vous lui déclarerez que son refus pourrait devenir fatal à sa société, Sa Majesté alors ne pouvant se dispenser ou de

donner sa déclaration sans égard à son opposition, ou de laisser agir les parlements suivant leur système et leurs principes. Vous ferez observer au général que le temps presse et qu'il n'y a pas un moment à perdre; l'affaire des appels comme d'abus devant être portée définitivement au parlement le 9 du mois prochain, il est indispensable que le roi prenne un parti avant cette époque, et que je reçoive de votre part une réponse satisfaisante et précise. Je recommande la diligence à mon courrier, et j'espère qu'il arrivera à Rome dimanche prochain 24 de ce mois. Si vous le gardiez plus de quatre ou cinq jours, il serait à craindre que son retour ne fût trop reculé. Le roi remet aujourd'hui dans vos mains, Monseigneur, une affaire très-importante par sa nature et dans ses conséquences; et ce qui doit encore vous la faire paraître plus intéressante c'est qu'elle affecte particulièrement son cœur: je n'ai rien à ajouter à des motifs si puissants. Sa Majesté ne doute pas que vous n'y mettiez tout le zèle qu'elle vous connaît pour son service, et je finis en vous répétant, selon ses ordres, que vous devez employer tous les moyens possibles pour obtenir le consentement du général à la nomination d'un vicaire, puisqu'on ne connaît ici d'autre ressource que cet expédient pour sauver les jésuites et rétablir la tranquillité dans le royaume.

Il serait superflu, Monseigneur, de vous dire que cette dépêche n'est point faite pour être communiquée au général des jésuites; vous en prendrez l'esprit et la substance sans en affaiblir l'énergie pour obtenir sans délai le consentement qu'on lui demande.

J'ai l'honneur, etc.

CCLXXXIX.

IN NOMINE DOMINI. AMEN.

Ex conclavi, 16 mart. 1769.

Universis et singulis praesens hoc publicum instrumentum visuris, lecturis pariter et auditoris, evidenter pateat et notum sit, quod die decima sexta mensis martii anni MDCCLXIX indictione II, horis pomeridianis, post absolutum scrutinium completaque prorsus omnia ad idem pertinentia, cum rite aperta fuerit janua conclavis, ut ingredi possit eminentissimus et reverendissimus

Hieronymus tituli S. Balbinae, S. R. E. cardinalis Spinula, serenissimi Joseph II, electus Romanorum imperator, et Petrus Leopoldus ejus germanus frater, magnus dux Etruriae, in praedicta porta steterunt, ut eminentissimum Alexandrum Albani praefati imperatoris apud sanctam Sedem administrum plenipotentiarium adloquerentur.

Hac occasione eminentissimi Stuppanius episcopus Praenestinus, Boschius tituli SS. Joannis et Pauli presbyter et Veteranus SS. Cosmae et Damiani diaconus, cardinales in ordine priores, ac caeteri omnes eminentissimi, biretum prae manibus habentes, retentoque in capite pileolo rubro, ad praedictam januam accesserunt, ut praefatis regiis principibus, etsi diversa alia ut assolet quam vera praeccelsae dignitatis specie almam urbem ingressis, luculenta obsequii testimonia et communis laetitiae significationes exhiberent. Omnes et singulos imperator ac magnus dux Etruriae, capite omnino detecto, humanissime exceperunt et allocuti sunt.

Post mutuum ac longum sermonem iidem serenissimi principes ardens desiderium ostenderunt ingrediendi paulisper conclave, ut ejus structuram conspicerent et legitimum romanum pontificem eligendi methodum edocerentur. Aequo tantorum principum desiderio obsistere eminentissimi patres non putarunt. Quare ingressi sunt tantummodo praedictus Romanorum electus imperator, ejusque frater magnus dux Etruriae, vetitusque alteri cuicumque etiam nobili et illustri caractere insignitae personae aditus ab excellentissimo magno conclavis mareschalco, exterius eandem portam, interius vero illam custodiente eminentissimo et reverendissimo cardinali Rezzonico, S. R. E. camerario pro suis officiis et vigilantiae debito.

Directe ad capellam Sixtinam ducti fuere laudati serenissimi principes, universo eminentissimorum cardinalium coetu adstante. Ibi accensis cereis facibus, magnificam sacelli structuram, nobilium picturarum ornatum, eminentissimorum patrum sedilia, schedulas, eas comburendi modum, ceteraque omnia scrutinio peragendo materialiter tantum inservientia, ac tandem novo pontifici induendo paratas jamdiu vestes inspexerunt.

Ex hac capella ad aliam Paulinam, in qua sanctissimum Sacramentum asservatur, accesserunt, ubi sacratissimam Eucharistiam in tabernaculo clausam humiliter venerati, ad viciniore eminentissimorum cellulas progressi sunt. In his multa de vivendi ratione, de frugali vescendi modo ac de domestica veneratione sciscitati sunt.

Super magnum vaticanae basilicae porticum adducti, de loco ac forma publicandi novum pontificem inquisiverunt. Tandem ad regiam aulam regressi, multo temporis spatio cum eminentissimis patribus humanissime conloquuti sunt.

Hos inter sermones non defuerunt nonnulli ex eminentissimis patribus Caesareae Majestati Suae propinquiore, qui et particulari et communi ac publico sacri collegii nomine, fidei, religionis et viduae Ecclesiae tutelam principi illius advocato, et de eadem pro avita majorum suorum pietate semper promerito, impense commendarent; quibus imperator non minus urbane quam graviter respondens, multa de pontificia dignitate, de suaque erga romanam ecclesiam devotione disseruit.

Tandem singulos eminentissimos cardinales perquam humaniter alloquutus, faustaue omnia eisdem adprecatus, una cum praedicto Magno Etruriae duce e conclavi discessit. Quare eminentissimus Carolus tituli S. Clementis cardinalis Rezzonicus S. R. E. camerarius, januam clausit, ac tribus clavibus de more obfirmavit. Quae omnia, etc.

Conclave per la morte di Clemente XIII; Relazioni delle feste, e regali fatti all' imperadore, e gran duca di Toscana; Biglietti di mgr. maggiordomo sopra il trattamento del gran duca di Toscana del conte d'Almada; Trattamento del gran maestro di Malta, e della repubblica di Lucca, pag. 69. etc.

CCXC.

NOS MARIA THERESIA ROMANORUM IMPERATRIX,
VIDUA, REGINA HUNGARIÆ, BOHEMLÆ, DALMATIÆ,
CROATIÆ ET SLAVONIÆ, ETC.; ARCHIDUX AUSTRIÆ,
DUX BURGUNDIÆ, MAGNA PRINCEPS TRANSILVANIÆ,
DUX MEDIOLANI, MANTUÆ, PARMÆ, ETC.;
COMES HASBURGI, FLANDRIÆ, TYROLIS, ETC.; LOTHARINGIÆ
ET BARRI DUX; MAGNA DUX HETRURIÆ, ETC., ETC.

Viennae, 10 aprilis 1769.

Reverendissimis in Christo patribus dominis N. S. R. E., episcopis, presbyteris, diaconis ac universo collegio cardinalium,

CLEMENTIS XIV *Epistolae et Brevia.*

amicis nostris carissimis, salutem ac benevolentiae nostrae affectum. Reverendissimi in Christo patres, amici carissimi. Quae de gaudio a R. P. V. ob faustum Augusti Caesaris, serenissimique archiducis Magnae Etruriae ducis, dilectissimorum filiorum nostrorum, in urbe adventum, ac de singulari quod in eisdem excipiendos omniumque honorum significatione persequendos impendistis studio, vestris litteris die XVII superioris mensis ad Nos datis nunciata, et ab archiepiscopo Ephesino sanctae Sedis apostolicae in hac aula nostra nuntio uberius coram fuere exposita, nec nova Nobis acciderunt, nec sane inexpectata; utpote quae solitus purpurati ordinis erga Caesaream Majestatem cultus et studiosa in augustam domum nostram voluntas Nobis certissime videbantur polliceri. Pergratum nihilominus atque jucundum Nobis fuit, laeta R. P. V. animi sensa super tam auspicato ac novi paene exempli eventu percipere: neque jam mirum esse debet, vobis praeaeuntibus, reliquos illum proceres populumque romanum ovantes plaudentesque celebrasse.

Haec vero dum grato animi sensu recolimus, magnas quantum ad Nos pertinet, toti amplissimo cardinalium collegio gratias habemus. Quid vero de novi summi pontifici electione, de religionis incolumitate, de sacerdotii et imperii concordia temporisque ratione sentiamus, vobis jam constare minime dubitamus. Ecclesiae certe, pro officio nostro, ea, qua consuevimus pietate colendae tuendaeque non deerimus; tum et sacri ordinis vestri decora et ornamenta cordi semper habebimus; quem interea supremi Numinis tutelae commendamus, et de caesareo-regiae in eundem benevolentiae affectu volumus esse certiores. *Datum Viennae, die 10 aprilis 1769, regnorum nostorum vigesimo nono.*

Reverendissimarum Paternitatum Vestrarum

Benevola

MARIA THERESIA:

W. KAUNITZ RITTBERG.

HENR. GABR. A COLLENBACH.

Litterae caesareo-regiae ad sacrum collegium cardinalium.

CCXCI.

A MONSEIGNEUR LE CARDINAL DES LANCES.

Turin, ce 25 septembre 1770.

Monseigneur,

J'ai informé en son temps Votre Éminence du plaisir que le roi s'est fait de déférer à la requisition qu'elle lui a faite de la part de Sa Sainteté de s'employer pour dissiper ses inquiétudes au sujet du traitement que les États Ecclésiastiques pourraient essuyer de la part des vaisseaux russes. Ensuite de bons offices que Sa Majesté a fait passer à ce sujet à la cour de S. Pétersbourg, le marquis de Cordon vient de mander, en date du 11 de ce mois, que le prince Gallitzin, ministre de Russie à la Haye, lui a fait voir une lettre du comte Panin, par laquelle il le charge de lui exprimer dans les termes les plus obligeants et les plus affectueux que l'impératrice de Russie est très-flattée de profiter de cette première occasion qui se présente de marquer son attention pour tout ce qui peut plaire à Sa Majesté. Que quoique l'impératrice se soit suffisamment expliquée que ses vaisseaux, loin d'inquiéter la navigation et le commerce d'aucune puissance chrétienne, chercheraient au contraire à leur donner toute l'assistance qui serait à leur main, et que quoiqu'elle n'eût aucun doute que la conduite de ses commandants ne fût uniforme à ces sentiments, voyant néanmoins l'intérêt que le roi prend à ce qui regarde le pape, elle se faisait un plaisir de déclarer que son intention est, et a toujours été dès le commencement de comprendre les sujets et les États de Sa Sainteté dans l'assurance générale donnée pour la navigation des puissances chrétiennes; et qu'en conséquence les vaisseaux de l'impératrice non seulement ne les molesteraient en quoi que ce soit, mais au contraire, si le cas arrive, leur donneront tout secours et toute assistance contre les barbaresques. Le comte Panin ajoutait encore que l'impératrice a une satisfaction de plus à rendre Sa Majesté dépositaire de cette déclaration afin qu'elle la fasse passer à la cour de Rome.

Sur le compte que j'ai rendu au roi ce matin de ce qu'a mandé à ce sujet le marquis de Cordon, Sa Majesté m'a chargé de le communiquer à Votre Éminence, comme je m'empresse de le faire sans délai, afin qu'elle puisse encore profiter, si elle le

juge à propos, de l'ordinaire de demain pour en faire parvenir la connaissance à Sa Sainteté.

J'ai l'honneur d'être avec un sincère et respectueux attachement,

Monseigneur,

De Votre Éminence,

le très-humble et très-obéissant serviteur,

RAIBERTI.

CCXCII.

Varsavia, 23 settembre 1772.

Beatissimo padre. Non può esservi in Polonia un oggetto il quale debba maggiormente impegnare le premure della santa Sede e lo zelo della Santità Vostra, di quello sia la conservazione del regno in tutta la sua estensione e nei suoi diritti, dipendendo dall'una e dagli altri il sostegno ancora, non che il vantaggio in esso della cattolica religione e della Chiesa. Mi credo pertanto in debito di partecipare a Vostra Beatitudine i suoi gravi perigli e la sua funesta situazione.

Egli è inutile il fare ora menzione delle misere circostanze e del malconsigliato concatenamento di cose che hanno preceduto e in gran parte occasionato quanto attualmente siegue: deve essere il tutto ben noto alla Santità Vostra.

Mi restringo solo a rappresentarle come ora le provincie le più vaste e le più fertili occupate dalle armi di tre suoi potenti vicini sono di già passate sotto il loro dominio, o trovansi imminenti a soggiacere a tal destino. Niuna particolare offesa per parte della repubblica, niuna dimenticanza dei proprii impegni e di quelle leggi che riguardano un buon vicino può giustificare questa usurpazione. Non è essa che il risultato di una forza maggiore, diretta dallo spirito di conquista, e dall'ambizione d'ingrandirsi a danno altrui.

Vostra Santità non può vedere con occhio indifferente un tal fatto, che mentre si oppone ad ogni ragione e giustizia, apporta le più gravi irreparabili ferite alla cattolica religione ed alla Chiesa.

In qualità di re e di capo della nazione polonese sì costantemente addetta e devota alla santa Sede, imploro, santo Padre, tutti quei soccorsi che può suggerire alla Santità Vostra il suo paterno affetto.

Si degni riflettere alla debolezza della medesima tanto per la sua propria costituzione e per le turbolenze dalle quali è stata fino ad ora oppressa, quanto per la forza troppo superiore dei suoi vicini, e facilmente vedrà che va essa intieramente a perire, se l' Europa l' abbandona.

Si sa quanto possa la Santità Vostra sullo spirito di quei potentati che devono essere interessati al pari di Lei ad opporsi a tanta ingiustizia, ed ho motivo di sperare che v' impiegheranno tutte le loro forze tosto che ne abbiano da Vostra Beatitudine uno speciale stimolo ed impulso.

Il di più le sarà esposto a voce dal mio ministro il marchese Antici, e le potrà essere comunicato in iscritto dal reverendissimo sig. Garampi, veramente degno nunzio apostolico, a cui ho confidentemente aperto tutto l' animo mio: e pieno di fiducia nella pietà, magnanimità e zelo del supremo pastore, prostrato coi miei popoli alla sua benedizione, le bacio i santissimi piedi.

Di Vostra Beatitudine

Ubbidientissimo figlio,
STANISLAO AGOSTO, *re di Polonia.*

CCXCIII.

SANCTISSMO AC BEATISSIMO IN CHRISTO PATRI

DOMINO CLEMENTI

DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ EJUS NOMINIS XIV,

SACRO SANCTÆ ROMANÆ AC UNIVERSALIS ECCLESIE

PONTIFICI MAXIMO, DOMINO CLEMENTISSIMO.

Varsaviae, 26 septembris 1772.

Sanctissime et beatissime in Christo pater, domine clementissime. Post oscula pedum Sanctitatis Vestrae, mei regnique ac dominiorum meorum humillimam commendationem. Statim ut reverendissimus in Christo pater Josephus Garampi archiepiscopus Beryti, Sanctitatis Vestrae ad me et regnum meum nuntius, feliciter in hanc civitatem pervenit, reddidit mihi suas in forma Brevis litteras, quas mira animi mei oblectatione recepi et perlegi. In gravissimis enimvero angustiis quibus res hujus reipublicae, praesertim nunc, sunt obnoxiae, non modicum solatium mihi obvenit, cum ex praefatis litteris, tum ex significatione

dicti praelati perbelle intelligerem de paternae luculentissimae caritatis in me et regnum meum Sanctitatis Vestrae sensibus, quorum continuam memoriam grato animo servabo et recolam. Pergat amabo Sanctitas Vestra in proseguendo me regnumque meum suavissimo suo amore, benevolentia et studiis; perarduis vero rebus mei regni potissimum ad praesens, pro summa qua pollet apud principes catholicos auctoritate, efficaciter assistat. Agitur nunc, beatissime pater, de avertendis malis, quae non huic dumtaxat regno, sed et religioni catholicae perquam essent perniciosa; prout, nullus dubito, jam Sanctitati Vestrae apprime est notum.

De caetero maximas Sanctitati Vestrae refero gratias, quod ad obeundum munus ordinarii sui apud me et hanc rempublicam nuntii designaverit memoratum reverendissimum in Christo patrem archiepiscopum Beryti, qui pro singularibus animi sui virtutibus ac dotibus mihi nequit non esse acceptissimus. Pro eorum proinde consideratione, aequae ac pro summa mea in Sanctitatem Vestram et sanctam Sedem apostolicam pietate et devotione, nihil in cumulando dicto praelato humanitatis et benevolentiae meae officiis unquam intermittam.

Ne vero prolixior sim in hisce meis litteris et perinde Sanctitati Vestrae molestius, illustrissimo reverendissimo domino cardinali secretario status exponendum censui id quod promotionem reverendissimi Durini, immediati apud me et rempublicam nuntii, spectabat. Sanctitatem vero Vestram praesentibus duntaxat rogo ut eorundem expositorum aequam rationem habeat, et quo par est modo provideat ne secutus jam discessus dicti reverendissimi Durini ex Polonia absque eo, ut extemplo pro more praedecessorum suorum, pro dignitate coronae meae et promissis etiam S. M. beatissimi antecessoris Sanctitatis Vestrae per organum secretariae Status competenti promotione donaretur, in ullam imposterum sequelam trahatur. — Quod reliquum est, benedictionem apostolicam et continuam in me, et rempublicam hanc propensionem et studium, pronus a Sanctitate Vestra deponco, et plenissima cum veneratione profiteor me esse

Sanctitatis Vestrae

Obedientissimum filium,

STANISLAUS AUGUSTUS, *rex Poloniae.*

Dabantur Varsaviae die 26 mensis septembris anno Domini 1772, regni vero mei IX anno.

CCXCIV.

SANCTISSIMO AC BEATISSIMO IN CHRISTO PATRI DOMINO

CLEMENTI DIVINA PROVIDENTIA

PAPÆ EJUS NOMINIS XIV,

SACROSANCTÆ ROMANÆ AC UNIVERSALIS ECCLESIAE

PONTIFICI MAXIMO, DOMINO CLEMENTISSIMO.

Varsaviae, 27 octobris 1772.

Sanctissime ac beatissime in Christo pater, domine clementissime. Post oscula pedum Sanctitatis Vestrae, mei regnique ac dominiorum meorum humillimam commendationem. Quo statu sint res polonicae, primum intestinis dissidiis per aliquot annos divexatae, tum demum principum exterorum armis oppressae ac pro cujusque libitu accisae, non est cur ob oculos Sanctitati Vestrae, omnia praeclare videnti, nunciis ipsis ac fama orbem complentibus, ponatur. Quod autem afflicto, dilacerato, amplissimisque terris imminuto regno orthodoxo, non aliud solatium et auxilium sit quam in sinu communis orbis christiani parentis collocatum, id ego rex, obsequens filius, id senatus religionis catholicae defensor strenuus, id universa Polonia, verae fidei propugnaculum, et summorum pontificum cultrix religiosa, paternae Sanctitati Vestrae exponimus.

Tres vicinae aulae, Viennensis, Petropolitana ac Berolinensis, nulla laesi juris sui expositione, nedum ulla vindicatione saeculorum intervallis facta, opportunitate internorum reipublicae motuum usae, illius malis res suas augeri quam maxime decreverunt; immissis proinde exercitibus, ditiones Poloniae occupant, incolas et subditos ad fidem in verba sua jurejurando confirmandam vi et minis adigunt.

Hae sunt, beatissime pater, aedem aulae quibuscum olim auctoritate summorum pontificum, Pauli II cum Prussis, Gregorii XIII cum Moschis, Sixti V cum universa domo Austriaca, omni juri in Poloniae ditiones, interposito jurejurando perpetuo et in singula capita renuncianti, pax est constituta, cessatum pro parte Poloniae ab armis et victoriis.

Quare cum Poloniae regnum, sacrae pontificum auctoritati semper obsequens, ejus nutu, commodis amplissimis, sese animo libenti abdicans, nunc ab iisdem supradictis principibus, vi et

armis oppressum sit; ad Te patrem confugit, opem implorando, ut Vestra Sanctitas christianis principibus summam injuriam nostram ob oculos ponere, cohortationibus rationibusque accommodatis eosdem inducere quin Poloniae jura salva et integra, prout fuerunt hactenus, una cum ditionibus, restituantur, benigne dignetur.

Dederat id olim divae memoriae Sanctitatis Vestrae decessori Clementi XIII augustissima imperatrix regina apostolica, ut ea, quae comitiis, tum electionis, tum coronationis nostrae, acta fuerint, rata habuerit; concedet eadem auctoritati Sanctitatis Vestrae ut quae, ex infausto quodam rerum concursu potius quam ex proprio motu tam piaae principis a regno nostro avulsa credere lubet, eadem ipsa, legitimo restituendi Domino gloriosum prima dare velit exemplum. Et non despero equidem precibus tuis, Sancte Pater, exhortationibusque hoc tributuram, quam bene memorem censeo, quantum domus Austriaca debeat Sedi apostolicae, cujus ope (inter tot alia) sub Innocentio XI pontifice excitata haec eadem Polonia, proprii oblita periculi, ad salvandam obsidione Viennam consurrexit alacriter, fausteque dimicavit, non centum abhinc annis.

O utinam Polonia, ob receptas provincias, tuas in aevum possit decantare laudes! Tum vere hic ames dici pater. Deus te servet diu incolumem ecclesiae suae, regnique mei bono. Hoc vovet.

Sanctitatis Vestrae

Obedientissimus filius,

STANISLAUS AUGUSTUS, *rex Poloniae.*

Dabantur Varsaviae die 27 mensis octobris anno Domini 1772, regni vero mei IX anno.

CCXCV.

Viennae, 25 aprilis 1773.

Beatissime in Christo pater, domine reverendissime. Post officiosissimam commendationem, filialis observantiae continuum incrementum. Digna omnino fuit Nobisque peraccepta Sanctitatis Vestrae in firmo nostro erga orthodoxam religionem studio fiducia, dum sibi persuasum habuit nova sua pro hujus incolumitate officia lubentissime a Nobis excepta, haecque illo quo ad Nos delata sunt animo consideratum iri. Nequaquam enim

dubitamus eidem jam per suum penes Nos nuntium apostolicum, venerabilem archiepiscopum Ephesinum, compertum esse qua prona penitus mente tam Sanctitatis Vestrae litterae die vigesima mensis praeteriti ad Nos datae, quam illa a Nobis suscepta fuerint quae praefatus suus nuntius viva adhuc voce super praesentem religionis in Polonia statum exposuit; tam ad illa quae Sanctitas Vestra per priores suas litteras a Nobis expetiit, nihil in datis ad ministros nostros Petropolim, Berolinum et Varsaviam mandatis omissum fuit, ut orthodoxa in memorato regno fides hujusque sacra summo conatu sarta tectaque serventur, Sanctitasque Vestra penitus se certam tenebit, conatus hos omni quam gravissimae ibidem vicissitudines ferent ratione prosecuturos fore; peculiaris nostra pro re catholica sollicitudo perspectaque facile propriae Sanctitatis Vestrae sagacitati momenta nullum desuper eidem relinquent dubium; et quamvis anceps ac ardua rerum Polonicarum conditio asserere non sinant qualis esse queat curarum nostrarum eventus, tamen penes constantem operam nostram nunquam haerebit quin Sanctitatis Vestrae, nostraque communia vota exoptatam assequantur sortem. Hanc proinde, ut supremus rerum largitor contra adversa molimina potenti praesidio fovere, simulque Sanctitatem Vestram pro nostro sanctaeque Ecclesiae solatio seros in annos incolumem ac fortunatam servare velit, omni exoramus fervore. *Datum Vienna, die vigesima quinta aprilis anno millesimo septingentesimo septuagesimo tertio, regni nostri decimo.*

Sanctitatis Vestrae

Obsequens filius
JOSEPHUS.

CCXCVI.

EPISCOPO VICARIO APOSTOLICO VRATISLAVIENSI.

Romae, 15 januarii 1774.

Illustrissime et reverendissime domine. Quae dudum summi pontificis animo opinio insederat de virtute tua, pastoralis sollicitudine eximioque in apostolicam Sedem obsequio, ex humanissimis ad me nuperrime datis litteris mirifice apud eum contigit comprobari. Dum etenim gravi cordis moerore ipse intellexit molestias, fraudes ac parata isthic nefaria molimina a *diffidentiae*

filiis, ne apostolicum breve de jesuitarum societate delenda, quaeque ad servandam Ecclesiae pacem saluberrime constituta sunt, ullatenus exequerentur, non leve dolori suo solatium comparatum est, ex quo D. T. Illustriss. veluti gaudens a conspectu concilii, calamitatem hujusmodi impavido fortique animo exceperit, ac murum opponens pro domo Israel, universa pastoralis charitatis officia non praetermiserit exhibere. Hinc Sanctitas Sua uberes misericordiarum Patri gratias agens quod suscitare isthic dignatus sit sacerdotem fidelem qui non aestimet animam suam pretiosiore quam se, quique tanta cor suum constantia roboraverit ut laetari quodammodo videatur quod oblata ei tandem fuerit occasio exercendae virtutis suae, in mandatis mihi dedit, ut ejus nomine quae pie hactenus fortiterque gessisti uberi item meritaque laude prosequerer. Et quamvis Sanctitas Sua firmiter putet te non aliam tibi metipsi proposuisse mercedem, nisi eam magnam nimis quam repromisit Deus diligentibus se ac persecutionem patientibus propter justitiam, persuasum tamen habere te velim, Pontificem ipsum nullis unquam opportunitatibus defuturum ut testatam luculentissime faciat singularem ac vere paternam, qua te commissumque tibi gregem in Domino complectitur, caritatem.

Quod si magnae admodum difficultates, multique te undique circumstant labores, ut praepostera hominum deletae societatis desideria coërceas, et reducas aspera in viam planam, decet adhuc sapientiam, decet honorem suum, ut non convertaris in die belli, sed induaris fortitudine tua, ac in illa statione constanter maneat in qua collocavit te Dominus. Jacta curam tuam in eo, qui non dabit fluctuationem justo, quique mittere tibi valet auxilium de sancto, quo labores sustineas, difficultates vincas, tuumque demum impleas ministerium, ut ampliora in dies merita valeas comparare.

Hinc igitur pontificis nomine te enixe hortor obtestorque ut sanctum tuoque zelo vere dignum consilium teneas, et *cunctando* tueri pergas, quo nullum ex deletae societatis viris ad sacros ordines promoveas, eosque ita arceas a scholis et dispensatione ministeriorum Dei, ut quae in apostolico brevi hac in re constituta sunt, immota continuo maneant, nullumque omnino detrimentum patiantur.

Interim Summus ipse Pontifex nedum Deum Optimum Maximum, a quo sancta desideria et justa sunt opera, humiliter obsecrare non destitit ut, sublatis quae inimicus homo superseminavit zizaniis, evocet tandem diffidentiae filios, eorumque

dirigat cogitationes et opera ad justitiam faciendam; verum etiam cum potentissimi hujus regis egregias dotes perspectissimas habet, enixa apud illum jamdiu impendit studia, ut apostolico brevi liberæ relinquantur aedes, ac deletæ societatis homines juxta saluberrimas illius leges sua potissimum in ditione contineantur. Neve immo omnia quæ vel ab hujus Sanctæ Sedis auctoritate, vel a paterna ejusdem pontificis plane intima caritate suppeditari tibi possunt adjumenta desint, epistolæ e vestigio dari jussit tum ad apostolicum Poloniae nuncium, tum ad archiepiscopum Pragensem, ut, collatis veluti consiliis, offensioni et scandalo quæ commoveri fideles possent, summo studio occurrant, atque alter ad debitam Sedi apostolicæ obedientiam eos flectat qui modo degunt in Glacensi Borussicæ ditionis collegio. alter auxilium regis efflagitet, ne veritati silentium indicatur, alanturque ii qui ab audienda Petri voce se abducant, regale imperium cum Ecclesiæ legibus immerito commiscentes.

Te vero monitum obsequentissime facio ne quid deinceps committendum fidendumque *Ciofano* putes. Habes apostolicum Poloniae nuncium, aliosque apostolicæ Sedis ministros, fide et zelo præstantissimos. His utere, eosque prudenter adeas, ut rerum ac temporum difficultati securius atque utilius studeas. Parcens tandem spectatum zelum tuum acrioribus stimulis pro ecclesia Dei incendere, Patrem luminum continenter orabo ut Nobilitatem Tuam diu incolumen tueatur, et per vias suas, quæ sunt misericordia et veritas, quam felicissime dirigat. Et demum benedictionem apostolicam tibi impertiendo præcipuo Sanctitatis Suae nomine toto obsequio me tibi devoveo.

Dominationis tuæ illustrissimæ ac reverendissimæ

Studiosissimus uti frater

A. CARDINALIS CORSINUS;

V. MACEDONIUS, *secretarius*.

Episcopo vicario apostolico Vratislaviensi.

CCXCVII.

ARCHIEPISCOPO PRAGENSI

Romæ, 19 januarii 1774.

Illustrissime ac reverendissime domine D. P. C. Quam ingens fidei virtutisque tuæ fama populorum ora compleverit, hinc

facile poteris existimare, quod ego te ante incipio rogare quam nosse, quodque libenti te animo amplexurum confido occasionem de re catholica atque apostolica hac Sede praeclare merendi. Perspectissimum jam esse tibi debet quod qualesque in dioecesi Vratislaviensi excitaverint turbas, quibusque machinationibus usi continuo fuerint malesuadi homines extinctae societatis Jesu, ut evulgato jamdiu de societate ipsa delenda apostolico brevi temere obsisterent, ac pontificiis utcumque confixi legibus nusquam tamen profligati viderentur.

Quasi etenim societas ipsa vel adhuc viveret, vel suis veluti e cineribus illic evocata consisteret, nemo unus illorum antiquis adhuc moribus legibusque temperavit. Scholas imo quisque exercet impavidus, publice versatur in ecclesiis, dispensatorem agit mysteriorum Dei, pluresque turmatim scholastici urgent initiari sacris ad nefariam sacramentorum contumeliam. Dumque omnes clausam, mutilam et qualibet sorde maculatam offerunt hostiam, omni ope studioque nituntur, ut quem in apostolico Vratislaviensi vicario suscitavit sibi Deus sacerdotem fidelem, assiduis molestiis agitent, eosque qui fideles sunt et verbum Domini audiunt, diris vexationibus impudentissime jactent.

Teterrimae huic tempestati facem praetulit ac praeferre nondum desinit inimicus homo Carolus Reinock, qui dum Wartbergensi jesuitarum collegio fortunisque praeerat, eo scandali scelerisque conscendit, ut ab activa ac passiva voce, ab universis officiis, ab ipso demum agendo poenitentiae sacramento dejectus fuerit, ipsa olim societate plaudente; quodque gravius est, adeo serpit progrediturque sermo ejus loquens vanitatem, ut, commotis abductisque in sententiam suam provinciali Silesiae ac senioribus extincti ordinis, populus ille veluti fluctuans a voce Petri ac sanctae Matris Ecclesiae, novo jam incipiat vento in nequitia hominum circumferri.

Hinc porro facile quisque intelligit gravem acerbamque molestiam quae pontificis animo insedit, ubi insperatus tanti facinoris rumor increbuit. Novit is periculi magnitudinem, eaque gravissima novit incommoda quibus ejusdem facinoris tolerantia, corrupta populorum conscientia, et suprema apostolicae Sedis auctoritas afficerentur. At oblitto parumper vulnere, non leve dolori suo solatium accessit, ubi in te virtutemque tuam oculos paternae suae caritatis inflexit, et ubi dum nox praecessit, diem ex fortitudine zeloque tuo appropinquasse praenovit.

Quamobrem Summus ipse Pontifex fidenti plane animo has ad te dari jussit, quibus virtutem zelumque tuum vehementissimo

ejus cordis affectu adprecari et obsecrare pergam, ut ad tuendam apostolicae Sedis auctoritatem, populorumque salutem in dioecesi Vratislaviensi asserendam, oblatamque de re catholica ac Petri cathedra benemerendi opportunitatem alacriter amplectaris. Ipsa siquidem propinquitas loci conferre videtur, ut, indutus fortitudine tua, armisque lucis deteriora destruas quae diffidentiae filii moliuntur consilia, et reducas aspera in viam planam.

Habes in collegio Glacensi Borussicae ditionis provincialem Silesiae extinctique ordinis seniores, quos doceas qua lege quave forma illorum nunc operam sancta mater Ecclesia requirit, et quo regentis voluntas duxerit, illic obsequentibus mentis gressibus ambulandum. Habes itidem cur commodius rationes et media inire possis quae ad apostolici brevis executionem, delendamque illic jesuitarum societatem pro singulari prudentia tua magis putaveris expedire. Age itaque, decus atque ornamentum gratiae spiritualis; age, illustrior portio gregis Christi; ad gravem hanc causam invicta, qua soles, constantia propugnandam accurre, et novo huic oneri, ad quod vocavit te Dominus, humeros mentemque submitte. Interim vero suasum habeas velim, eo majorem nomini tuo gloriam, et apud Deum et homines meritum accessurum, quo ampliores gravioresque eximii tui pro orthodoxa religione ac pontificia auctoritate zeli significationes edideris. Dumque haec omnia de virtute et pietate tua summus ipse pontifex tutissime pollicetur, divinam assiduis precibus clementiam exorabit, ut conatibus consiliisque tuis jugiter adesse dignetur; quodque mihi superest, diuturnam ac veram tibi felicitatem ab ejus largitore Domino nunquam desinam adprecari.

Dominationis tuae illustrissimae ac reverendissimae

Studiosissimus uti frater

A. CARDINALIS CORSINUS.

V. MACEDONIUS, *secretarius*.

CCXCVIII.

Viennae, 22 februarii 1774.

Beatissime in Christo pater, domine reverendissimae. Post officiosissimam commendationem, filialis observantiae continuum incrementum. Cum pro sincero nostro erga Sanctitatem Vestram

animo omnia quae eidem grata ac prospera eveniunt simul nostra reputemus, peculiari percepimus laetitia quae de restituenda sanctae Sedis a serenissimis Galliarum et utriusque Siciliae regibus pristina Avenionis, Comitatus Venaesini, Beneventi et Pontis Corvi possessione per datas ad Nos die decima nona mensis nuper elapsi litteras Nobis significavit. Rite hae Nobis ab Antonio Eugenio cardinale Vicecomite, penes aulam nostram nuncio apostolico, una cum allocutionis in secreto consistorio habitae exemplis exhibitae fuerunt, faustumque hunc eventum Beatitudini Vestrae eo magis gratulamur, ac a majori semper sua cum regibus catholicis consensione optima quaevis pro totius Ecclesiae tranquillitate ac pro communibus commodis auspicanda sunt. Cum Nos sic in comprobanda filiali nostra erga Sanctitatem Vestram voluntate ac affectu nihil relicturi simus, concepta sua desuper fiducia desideratum assequetur complementum. Vellit proinde beneficum numen salutaribus Beatitudinis Vestrae consiliis semper magis favere, eidemque non minus longaezum quam fortunatissimum Ecclesiae regimen tam benigne impertiri, ac illud omnibus exoptamus votis. *Datum Viennae, die 22 februarii 1774, etc.*

Sanctitatis Vestrae obsequens filius

JOSEPHUS.

CCXCIX.

DÉPÊCHE DE M. LE DUC D'AIGUILLON,

A' M. LE CARDINAL DE BERNIS

Versailles, 5 mars 1774.

Votre Éminence sait que les traités de Westphalie ont maintenu les luthériens établis en Alsace dans le libre exercice de leur religion. Par cette stipulation, que les circonstances rendaient nécessaire, le feu roi Louis XIV a été obligé d'admettre dans la société civile une commission que les lois du royaume en excluaient. Mais ce prince, constamment animé du zèle le plus pur pour la religion catholique, a cherché, par différentes voies, à ramener à son culte ceux de ses sujets d'Alsace qui en étaient séparés, et c'est dans cet esprit qu'il publia l'édit du mois d'août 1683, qui interdit le mariage entre les catholiques et les luthériens.

Cette interdiction, au lieu d'engager les luthériens à embras-

ser la religion catholique, n'a servi au contraire qu'à les affermir davantage dans leurs erreurs, et à établir une séparation totale entre eux et les catholiques.

Le roi, touché de cet état des choses et animé du même zèle que le feu roi son bisaïeul, a consulté les personnes les plus éclairées de son royaume, et nommément M. le cardinal de Rohan, sur les moyens d'atteindre le but qu'on s'était inutilement proposé jusqu'à présent. Et le résultat des avis donnés à Sa Majesté a été que la voie la plus sûre pour y parvenir, était de révoquer l'édit de 1683.

Il y a déjà plusieurs années que le roi adopta ce projet, et qu'il fit rédiger en conséquence un édit en forme de déclaration. Mais plusieurs raisons particulières en avaient jusqu'à présent fait suspendre l'exécution. Sa Majesté s'étant de nouveau fait représenter cette déclaration, vient de l'approuver dans son conseil et d'en ordonner l'expédition.

J'ai l'honneur d'en envoyer une copie à Votre Éminence. L'intention du roi est qu'elle la mette sous les yeux du pape. Sa Sainteté verra les précautions que Sa Majesté prend pour l'instruction et l'éducation des enfants qui naîtront de mariages contractés entre les catholiques et les luthériens, en ordonnant aux pères et mères de ces enfants, ou à leurs tuteurs et curateurs, de remettre au procureur général du conseil supérieur d'Alsace un certificat du curé catholique du lieu, portant que ces mêmes enfants sont instruits dans la religion catholique, et qu'ils ont fait leur première communion; en défendant d'envoyer les dits enfants hors du royaume durant le temps de leur éducation sans une permission expresse de Sa Majesté; en enjoignant aux évêques de veiller soigneusement à leur instruction et éducation, et aux officiers et autres personnes publiques de prêter, pour cet effet, aide et assistance; et en enjoignant spécialement au procureur général de se faire reporter exactement les certificats des père et mère, et en cas de négligence de leur part, de placer les dits enfants en telles maisons qu'il conviendra pour y être élevés et instruits, en suppléant sur les fonds destinés à cet objet à l'impuissance où seraient les parents d'y fournir par eux-mêmes, etc.

Toutes ces précautions assurent le succès de la déclaration dont il s'agit, et fondent l'espérance où est le roi qu'elle diminuera successivement le nombre des luthériens en Alsace, et que dans un certain nombre d'années il ne restera dans cette province presque aucune trace de cette communion.

Ces détails doivent convaincre Sa Sainteté du désir qu'a Sa Majesté de contribuer, autant qu'il est en son pouvoir, aux progrès de la religion catholique, et de l'étendre de plus en plus dans une de ses provinces, où, malgré les soins qu'on a pris jusqu'à présent, l'hérésie continue de dominer. Elle n'est pas moins convaincue de la justice que le Saint-Père lui rend à cet égard, et elle est persuadée qu'au fond de son coeur il approuvera l'ouvrage de Sa Majesté. Mais elle sent en même temps que Sa Sainteté ne saurait y applaudir publiquement. Ainsi l'intention du roi n'est nullement de l'y déterminer, et la communication qu'il charge Votre Éminence de lui faire de son plan n'a d'autre objet que de lui donner une preuve particulière de sa déférence, de ses égards et de son affection filiale.

Votre Éminence connaît le sincère, etc.,

Le duc d'AIGUILLON.

CCC.

Louis, etc. Quoique l'église catholique, apostolique et romaine n'ait jamais approuvé les mariages de ses enfants avec des personnes malheureusement engagées dans les communions séparées d'elle, cependant elle n'a pas cru devoir en prononcer la nullité. Elle les a même tolérés en quelques occasions notables, et surtout dans les pays où les traités de paix les plus solennels, et que les circonstances rendaient nécessaires, avaient admis dans la société civile des communions séparées de l'église catholique. Tel a été le sort de presque toute l'Allemagne et en particulier de l'Alsace, qui en faisait partie avant que cette province eût été réunie à notre couronne. Ce fut cette différence essentielle entre l'Alsace et les autres pays de sa domination qui engagea le feu roi notre très-honoré seigneur et bisaïeul à y défendre par un édit du mois d'août 1683 ces sortes de mariages sous des peines sévères. Mais une résolution si digne de sa sagesse n'a pas eu les suites qu'on en devait attendre, et tous les inconvénients auxquels une longue expérience a fait voir que cet édit avait donné lieu, ont engagé depuis longtemps les personnes de notre dite province les plus attachées à la saine religion et à notre service, à nous représenter que ces défenses et la rigueur des peines qui y avait été ajoutée avaient produit, et produisaient encore entre les familles de ce pays une division

et même une séparation presque totale aussi nuisible à l'objet qu'on s'était proposé qu'au bien de la province et de notre service. C'est dans ces circonstances, qu'après avoir à ce sujet pris tous les éclaircissements nécessaires, et après avoir consulté les personnes les plus versées dans ces sortes de matières, enfin, après nous être pleinement instruit du tout, et y avoir mûrement délibéré, il nous a paru que, d'un côté, le danger de la séduction se trouvait presque entièrement écarté par les sages dispositions d'un édit donné pour cette même province au mois de juin 1683, et que, d'un autre côté, les précautions qui nous ont été proposées pour assurer l'éducation dans la religion catholique des enfants qui proviendraient de ces mariages pouvaient nous déterminer à nous relâcher des dispositions de l'édit du mois d'août 1683, et procurer, par ce moyen, à une province qui nous sera toujours chère, cette union si désirable entre tous nos sujets. À ces causes, etc. (Nous) avons ordonné et ordonnons que les défenses faites par l'édit du mois d'août 1683 à nos sujets de l'un et l'autre sexe de notre dite province d'Alsace faisant profession de la religion catholique, apostolique et romaine, de contracter des mariages avec ceux ou celles qui font profession de la religion luthérienne, demeureront révoquées, n'entendant empêcher qu'il en soit usé à cet égard comme avant ledit édit, lequel demeurera comme non avenu en ce qui concerne les mariages des catholiques et luthériens seulement, à condition toutes fois de garder et observer par rapport auxdits mariages les règles prescrites par les lois de notre royaume pour les mariages de nos autres sujets, et notamment à condition qu'ils ne pourront être valablement contractés que devant le propre curé de celui des conjoints qui professera la religion catholique, apostolique et romaine, ou autre prêtre ayant pouvoir dudit curé ou de l'évêque diocésain, comme aussi à la charge que les publications des bans, en tels cas requises, ne pourront être faites par lesdits curés qu'après en avoir obtenu la permission par écrit de l'ordinaire des lieux. Voulons pareillement que tous enfants nés du mariage d'un catholique avec une luthérienne ou d'un luthérien avec une catholique ne puissent être élevés que dans ladite religion catholique, apostolique et romaine. À l'effet de quoi les pères et mères desdits enfants ou leurs tuteurs et curateurs seront tenus de représenter à notre procureur général en notre conseil supérieur d'Alsace un certificat du curé catholique du lieu où lesdits enfants seront élevés, portant qu'ils sont élevés et instruits dans la dite religion, et, lorsqu'ils seront en âge,

qu'ils ont fait leur première communion dans la paroisse dudit lieu; faisons très-expresses défenses auxdits pères et mères, tuteurs et curateurs et à tous autres quelconques d'envoyer lesdits enfants hors de notre royaume pendant leurs éducations, ou de favoriser ou participer audit envoi sans une permission de nous par écrit, et ce, sous telle peine qu'il appartiendra suivant l'exigence des cas, même d'être poursuivis extraordinairement, s'il y échet. Exhortons les évêques diocésains de notredite province, et néanmoins leur enjoignons de veiller soigneusement à l'instruction et éducation desdits enfants, soit par eux, soit par ceux qu'ils jugeront à propos d'y employer. Enjoignons à nos officiers et autres personnes publiques, ayant caractère et pouvoir, de leur prêter toute aide et renfort qu'il appartiendra. Enjoignons spécialement à notre susdit procureur général de se faire rapporter exactement les certificats ci-dessus mentionnés, et en cas de refus ou négligence de père et de mère, tuteur ou curateur, de faire placer les dits enfants en telle maison qu'il appartiendra pour y recevoir ladite éducation et lesdites instructions jusqu'après leur première communion, auxquelles maisons les pères et mères, tuteurs ou curateurs seront tenus de payer pension pour lesdits enfants ainsi qu'elle sera réglée, nous réservant d'y suppléer sur les fonds qui seront par nous à ce destinés dans les cas où les parents ne seraient pas en état d'y pourvoir. Si donnons en mandement, etc.

Joint à la dépêche du duc d'Aiguillon au cardinal de Bernis, de Versailles, le 15 mars 1774.

CCCI.

A MONSIGNOR GARAMPI,

NUNZIO APOSTOLICO DI POLONIA.

Romae, 24 maji 1774.

Perillustris, etc. Ex litteris Amplitudinis Tuae die XIII aprilis scriptis ad sacram congregationem particularem a Sanctissimo Domino nostro deputatam super negotiis suppressae societatis Jesu, cum foliis ad eandem congregationem transmissis ab eminentissimo domino cardinali secretario status, cognoverunt eminentissimi patres, quanto zelo quantaque prudentia rem agat

Amplitudo Tua in istis partibus, ut plenam habeant executionem litterae apostolicae suppressionis, utque pontificia auctoritas et jura Ecclesiae sarta tecta servantur. Quaecumque igitur per Amplitudinem Tuam gesta sunt, probant et laudant eminentissimi patres, ejusque fidei et solertiae commendant operis complementum. Sed hoc unum volunt, jubente etiam Sanctissimo Domino nostro, ne Amplitudo Tua acquiescat bonorum distractioni vel dissipationi. Viguit semper in Polonia et viget adhuc lex ecclesiastica de bonis Ecclesiae non alienandis sine assensu apostolico; hoc ipsum aperte declarandum erit in praesentibus regni comitiis, ut nuncii apostolici praesentia et acquiescentia quandoque non adducatur in argumentum abrogationis, vel desuetudinis legis. Poterit forsitan, ut A. T. veretur, sperni hujusmodi protestatio in praesentibus comitiis, sed valebit in futuris aequioribus, ut facilius retractentur quae contra protestationem et cum expresso dissensu gesta sunt, nec desumi poterit tacitus consensus ex acquiescentia. Quibus tamen cautelis et qua circumspeditione id perfici debeat, solertiae Amplitudinis Tuae relinquunt eminentissimi patres. Ceterum, de individuis in convictu manentibus, quorum opera pro concionibus vel confessionibus aut scholis plures nationis episcopi uti peroptant, sanctiss. D. N. cui facta est relatio litterarum Amplitud. Tuae, eidem Amplitudini Tuae curam omnem relinquit, cui propterea facultates omnes necessarias et oportunas concedit ut in casuum contingentis pro suo arbitrio et prudentia singulariter permittat episcopis Cracoviensi, Vilnensi, Luceoriensi, Kioviensi, Livoniensi et Posnaniensi aliquos ex individuis, quos aptiores judicaverint, et quorum nomina prius expresserint Amplitudini T., ad praedicta munia approbare pro modo necessitatis, et ad tempus A. T. benevisum, quibuscumque in contrarium non obstantibus. Haec jussu EE. PP. rescribimus A. T., eique, etc.

Amplitudinis Tuae

Studiosissimus uti frater

A. CARDINALIS CORSINUS.

V. MACEDONIUS, *Secretarius.*

CCCII.

EXPOSÉ DE L'ÉTAT DE LA RELIGION EN UKRAINE

Varsavie, juin 1774.

On ne saurait se rappeler, sans faire frémir l'humanité, l'époque funeste de la dernière incursion des Haydamacs et autres brigands en Ukraine en 1768, et les suites déplorables qu'elle a eu, lorsque la révolte qui s'en est suivie a causé la perte de près de 40,000 hommes, massacrés avec tout l'acharnement dont la fureur la plus inouïe peut être susceptible. On ne vit, dans une étendue considérable de pays, que villes saccagées, villages devenus la proie des flammes, un vaste désert, qui ne laissait d'autres traces de ses habitants que le sang et la cendre confondus ensemble.

Il y avait alors dans cette vaste contrée près de 1900 églises paroissiales, qui relevaient et avaient relevé depuis très-longtemps du métropolitain du rit grec uni, auquel on donne en Pologne le titre de métropolitain de Russie. Toute l'Ukraine ne professant que l'union avec l'église catholique romaine, tous les pasteurs avec leurs troupeaux y étaient inviolablement attachés; à peine y voyait-on quinze ou vingt églises desservies par des grecs non-unis, qui dépendaient de la juridiction de l'évêque de Péréaslaw, dont le siège est au delà du Niéper dans les états soumis à la domination de la Russie.

La révolte de 1768, ayant entre autres funestes effets produit celui de priver nombre d'églises de leurs pasteurs, demeurés victimes de la cruauté des Haydamacs, ou contraints de traîner une malheureuse existence dans des pays éloignés, l'évêque de Péréaslaw crut avoir trouvé une occasion favorable d'étendre ses vues ambitieuses, en remplaçant par des prêtres de sa communion ceux qu'une mort cruelle avait enlevés, ou qu'une fuite précipitée avait éloigné de leurs églises.

Le calme eut beau ramener les fugitifs, ceux-ci trouvaient dans leurs propres foyers des hôtes qui leur interdisaient l'entrée. Les troupes russes étant dans toute l'Ukraine à portée de soutenir les intrus, ôtaient aux anciens possesseurs toute espérance de rentrer dans leurs bénéfices. Un appui aussi puissant fit bientôt étendre ces violences jusqu'aux troupeaux soumis aux pasteurs expulsés. Tout grec-uni qui ne se soumettait pas à l'obéissance des intrus était regardé comme persécuteur de la

religion grecque, et traité en conséquence ; à la faveur de ce spécieux prétexte on ne faisait pas difficulté de battre, garrotter, emprisonner, dépouiller même de leurs biens et de leurs maisons ceux que leur constance avait fait mettre dans la liste des réfractaires.

Les premières tentatives ayant réussi au gré des non-unis, ils s'enhardirent à entreprendre une nouvelle démarche. Ils tentèrent de gagner quelques prêtres pour en faire de nouveaux prosélytes de la religion grecque orientale ; mais comme la voie de la douceur et de la persuasion ne répondait pas, à beaucoup près, à l'étendue de leurs vues, ils reprirent bientôt leur ancien système. Les menaces, en grande partie réalisées avec la violence la plus marquée, remplacèrent la fausse douceur d'une feinte modération. Des convertisseurs armés se trouvaient toujours prêts pour enlever ceux qui faisaient la moindre difficulté ; on masquait tout l'odieux d'une pareille conduite, en assurant qu'on ne leur faisait souffrir que la peine méritée pour les persécutions et les violences faites aux grecs non-unis. C'est ainsi qu'on croyait en pouvoir imposer au public, sans crainte de rougir du peu de vraisemblance qu'il y avait que des hommes opprimés devinssent persécuteurs dans le temps même de leur oppression.

Cependant l'évêque de Péréaslaw remettait en possession de leurs églises ceux des bénéficiers qui, après s'être rendus à Péréaslaw, y avaient abjuré l'union, tandis que leurs confrères, qui regardaient cette démarche comme une complaisance criminelle, gémissaient dans les cachots où ils se trouvaient enfermés. Il y en eut dont la constance, affaiblie par ces rigueurs, se démentit ; un voyage à Péréaslaw leur parut préférable aux horreurs d'un cachot, prix de leur constance ; quelques-uns trouvèrent les moyens de franchir les barrières qu'on leur opposait et se dérochèrent par la fuite à l'acharnement de leurs persécuteurs ; d'autres terminèrent leurs jours dans ces mêmes prisons, de manière que, dans le mois d'août passé, il n'en restait plus qu'environ cinquante à Berdiczow, où on les avait rassemblés.

Les cris de ces malheureux retentirent jusqu'à Varsovie, en sorte que la délégation refusa de se prêter aux traités à conclure avec la Russie, avant que le baron de Stackelberg ne promît l'élargissement de tous ces pauvres infortunés.

La délégation ne s'arrêta pas à cet objet ; elle crut devoir remonter jusqu'à la source de ces maux, en faisant les plus fortes représentations contre le procédé de l'évêque de Pé-

réaslaw et de ses prêtres, qui s'étaient emparés jusqu'à cette époque de douze cents églises appartenant aux grecs-unis, et cela sur la fausse et condamnable supposition que la protection de Sa Majesté Impériale accordée aux grecs non-unis avait pour objet non-seulement la conservation, mais aussi l'injuste agrandissement du même rit grec oriental, par tous les moyens imaginables, sans en excepter la force et la violence. Le séjour des troupes russes en Ukraine, l'éloignement de la cour, l'illusion que monseigneur l'évêque de Péréaslaw sut adroitement faire aux différents commandants des troupes impériales, tout cela ensemble a facilité l'abus des secours prêtés par lesdites troupes à la réquisition et par l'impulsion du susmentionné prélat, abus d'autant plus répréhensible qu'il est diamétralement opposé aux principes d'humanité la plus exacte et aux droites intentions de Sa Majesté l'Impératrice, qui n'a jamais prétendu accorder sa protection que pour le maintien de ceux de la religion grecque orientale dans leurs justes droits et possessions.

On est d'autant plus en droit d'assurer que la démarche de monseigneur l'évêque de Péréaslaw et de ses employés est contraire aux intentions de Sa Majesté l'Impératrice, que ce ministre de cette souveraine, interprète légitime de ses volontés, en a rendu un témoignage authentique dans sa réponse à la note de la délégation relative à cet objet, comme on le peut voir par les pièces annexées.

Après cela pouvait-on s'attendre à voir réduites presque à rien les conditions et les promesses, moyennant lesquelles la république de Pologne avait consenti à la stipulation du traité? Il est vrai qu'on remit en liberté les prêtres détenus prisonniers; mais au moment de leur élargissement on leur fit signer un écrit par lequel ils renonçaient à leurs églises; obligation nulle, et pour n'avoir pas été stipulée avec le ministre de Russie, et pour être manifestement contraire aux justes droits d'un tiers, c'est-à-dire de remettre des patrons et du métropolitain, auxquels seuls, à l'exclusion de tout autre, il appartient de nommer et d'installer les sujets propres à la régie des mêmes églises.

Mais ce qui a choqué le plus, et ce qui paraît une énigme en toute autre occasion, c'est que le feld-maréchal monseigneur de Romanzow a refusé entièrement de se prêter aux insinuations que monseigneur de Stackelberg lui avait faites, en conséquence des arrangements pris avec la république, c'est-à-dire de remettre les grecs-unis en possession des églises dont ils avaient été dépouillés dans les dernières années. Un équivoque a servi

d'échappatoire pour éluder une si juste demande. La lettre du susdit feld-maréchal en date de pour servir de réponse à la lettre de monseigneur de Stackelberg du communiquée à la délégation le en est un sûr garant.

Quelle est donc l'origine d'une contradiction si marquée? Comment a-t-il pu se faire que, malgré les insinuations de monseigneur de Stackelberg, aucune des 4200 églises enlevées aux grecs-unis ne leur ait été restituée? On devinera le mot de l'énigme si l'on suit pas à pas les démarches de monseigneur de Romanzow dans l'emploi qu'il a fait des troupes soumises à ses ordres en faveur des non-unis de Péréaslaw. On verra que le zèle de religion ne lui a servi que de prétexte, et que des vues politiques et l'avantage temporel de sa cour étaient l'unique ressort qui réglait sa conduite.

Il n'a cependant pas réussi à faire prendre le change à messieurs les délégués de la république. Malgré tous les déguisements qu'on a employés, ils ont reconnu que cette affaire intéressait à la vérité la religion, mais en même temps servait de base aux entreprises de la politique la plus raffinée et la plus perçante dans l'avenir, et par là même avait un rapport essentiel au gouvernement de la république.

L'Ukraine est une des provinces de la Pologne dont la nombreuse population est peut-être la plus bornée dans ses lumières.

Un peuple ignorant et grossier, des hommes souvent matériels, quelques fois superstitieux, presque toujours stupides, ne sont certainement pas capables de distinguer l'obéissance civile de la religieuse. Dès qu'un peuple pareil sera gagné à la religion grecque-orientale, il confondra le centre de son état religieux, qui sera à S. Pétersbourg, avec celui de son existence politique, qui est la république de Pologne. Les pasteurs, qui devraient détromper les peuples de cette erreur, étant eux-mêmes soumis à la juridiction d'un évêque étranger, et accoutumés d'attendre tout, d'espérer tout de la cour de S. Pétersbourg, ne feront qu'augmenter l'illusion. Quelle est l'occasion à laquelle on ne puisse attacher un prétexte de religion? Et que faut-il de plus pour remuer les esprits d'un peuple grossier et lui faire entreprendre une démarche contraire aux intérêts de ses maîtres légitimes?

Cette affaire ne saurait même être regardée avec indifférence par les cours limitrophes de la Pologne, nommément celles qui sont voisines de l'Ukraine. Les inimitiés assoupies peuvent être reveillées; l'amitié la plus ferme n'est pas à l'épreuve de toute

atteinte ; qui sait ce qui peut arriver dans la suite des temps, et si cette grande masse de peuple fomentée par les émissaires de la Russie, émissaires, pour lesquels ce peuple sera accoutumé d'avoir un respect aussi peu borné qu'il sera peu éclairé ; qui sait, dis-je, si cette grande masse de peuple ne sera pas tournée au désavantage de ceux qui par un excès de confiance dans l'état actuel des choses, semblent voir ces choses avec indifférence ?

C'est par ces considérations que la république prend si fort à cœur cette affaire, et croit devoir redoubler les soins pour la voir terminée à son avantage. Douze cents églises enlevées de force à ses sujets et conférées malgré ses réclamations à des personnes qui semblent méconnaître son autorité ; la restitution de ces églises différée, pour ne pas dire refusée, malgré les promesses réitérées de ceux qui pourraient la procurer ou l'effectuer, sont des objets capables d'alarmer sa délicatesse sur son indépendance.

Les circonstances actuelles ne sont certainement pas de nature à rassurer sur cet objet. On ne discontinue pas d'empiéter sur les droits du clergé du rit grec-uni, en lui enlevant les églises qu'il avait conservées, et les prêtres de ce rit ne cessent point d'être en butte à l'oppression et à la violence. Les derniers avis de ces contrées contiennent des détails bien affligeants et bien contraires à l'humanité dont se pique notre siècle, et dont la nation russe fait parade.

Des prêtres liés et garottés, des ministres arrachés à leurs autels et assommés de coups, des troupes de curés qui, refusant de trahir leur conscience, sont trainés dans les cachots de Bialacerkiew, voilà les objets journaliers qui se présentent aux yeux éplorés des habitants de l'Ukraine ; voilà ce qui cause l'effroi et la consternation de ceux qui restent jusqu'ici attachés à l'union. Enfin une pareille conduite rendra problématique pour les siècles à venir la tolérance tant prêchée dans ce siècle, tolérance qu'on ne craint pas de fouler aux pieds dans des pays sujets à une domination étrangère, au grand scandale des philosophes, et au mépris de ces lois sacrées qui réunissent les nations :

CCCCIII.

NUNCIO APOSTOLICO POLONIÆ

Romæ, 22 junii 1774.

Perillustris et reverendissime domine uti frater. Summo animi moerore Sanctissimus D. N. cognovit ex litteris Amplitudinis Tuæ, ad infrascriptum d. secretarium scriptis die XVIII præteriti mensis maji illiberalem agendi rationem quæ istic servatur circa res et personas suppressae societatis Jesu, et maxime ab episcopis qui partem habent in regio ministerio, et pii muneris immemores potius favent quam resistant abominationibus. Dolet Sanctitas Sua vasa sacra indigne profanata fuisse, ut memorat Amplitudo Tua; dolet bona Deo dicata laicorum arbitrio dispersa fuisse; dolet scelus calumnia obtegi, quod similia perpetrata fuerint in urbe. Laudat tamen prudentiam et fortitudinem Amplitudinis Tuæ, quod justitiæ partes gravibus disertisque rationibus sustinere non destitit, quodque calumniam huic sanctæ Sedi impactam refellere satagit. Verissimum quidem est quod Amplitudo Tua respondit, non lucri sed custodiæ causa ad S. Montem Pietatis translata hic fuisse ecclesiarum argenta, quæ nihilominus ecclesiis restituuntur in occurrentibus solemnitatibus, et bona suppressae societatis non aerario pontificio, sed piis usibus ad utilitatem respectivorum locorum applicata hic fuisse vel ex adjuncta encyclica ad omnes episcopos Pontificiæ ditionis transmissa intelligere poterit Amplitudo Tua et aliis notum facere.

Dum ergo eminentissimi patres congregationis deputatæ super negotiis suppressae societatis prædictæ, jussu Sanctitatis Suæ debitas rependunt Amplitudini Tuæ grates pro indefessis laboribus quos sustinet in hac re, et pro eximia diligentia, qua singula opportune narrat suis litteris; eam enixe rogant ut Dei et Ecclesiæ causam tueri non cesset, et misericordiæ partes non deserat pro individuïs ne priventur debitis alimentis. Et dum hæc scribimus, Amplitudini Tuæ omnia fausta ex corde precamur a Domino.

Amplitudinis Tuæ

Studiosissimus uti frater

A. CARDINALIS CORSINUS.

V. MACEDONIUS, *Secretarius.*

CCCIV.

· ASSERTIONES THEOLOGICO-JURIDICÆ.

Ex tractatibus de Jure, Justitia et Legibus, quas ad majorem Dei gloriam posuit et praeside Ignatio Hartung ss. Theologiae doctore ejusdemque in alma et antiquissima electorali palatina universitate Heidelbergensi professore publico et ordinario, sacro facultatis ex parte catholicorum h. t. Decano;

Pro baccalaureatu consequendo publice propugnabit Franciscus Xaverius Simo Wirceburgensis, serenissimi ac potentissimi Electoris Palatini titularis clericus; Heidelbergae in aula academica Novi Wilhelmiani, die XXIX augusti MDCCLXXIV, horis ante meridiem consuetis. Finita disputatione baccalaureatus conferetur. Typis Joannis Jacobi Haener typographi aulico-academici.

§ III. *Jus ecclesiasticum publicum.*

1. Datur in Ecclesia Christi potestas vera tam praeceptiva quam coactiva.

2. Haec potestas et jurisdictio est penes episcopos.

3. Illis *immediate* a Deo tradita est.

4. Potestas haec ecclesiastica a civili atque politica per se distincta est.

5. Episcopi nihilominus feudorum cum annexis regalibus capaces sunt.

6. *Quamquam rom. pontificis electio, SI FORET SIMONIACA, NULLAM ILLI POTESTATEM TRIBUERET; tamen ejus dispositiones, cum agitur de bono Ecclesiae, SECUS SI DE DETRIMENTO, valerent.*

7. Romanus pontifex nec directe nec indirecte reges jure imperii, possessionis, domini aut administrationis rerum temporalium potest privare.

8. *Interclusa Romam via episcopi valide et licite dispensationes papae reservatas concedunt.*

Animadversiones.

a) Potestas et jurisdictio est penes rom. pontificem singulosque episcopos non mere ministerialiter, sed proprie et formaliter. b) *Potestas rom. pontificis tanta non est, quantam illi plures vindicarunt tam in reges quam in episcopos.* c) Deus utramque potestatem, sacram videlicet et politicam, ita distinxit, ut quaevis suo in genere sit summa et ab altera independens. d) Ponti-

licis jura quaedam essentialia sunt quibus praeceminet episcopis. c) Amplissima habet ex concordatis et reservatis.

§ IV. *Jus ecclesiasticum privatum.*

1. Jus ecclesiasticum continetur potissimum in decreto Gratiani (a) et decretalibus pontificum, quae usui et receptioni suam auctoritatem debent (b).

2. Clericos redditus omnino superfluos ad erogandum in causas pias justitia obligat (c).

§ V. *Jus publicum.*

1. Reges in administratione rerum temporalium et civilium nullum in hac terra, praeter solum Deum, agnoscunt superiorem.

2. Reges possunt et debent uti gladio non solum ad reipublicae conservationem, sed ad religionis etiam defensionem, quae tam in tutela et executione ss. canonum, quam in extirpandis et coërcendis abusibus ipsorum etiam ecclesiasticorum, si in his eorum superiores deficerent, consistit.

3. Si judices ecclesiastici sua potestate contra aequitatem naturalem aut canones abutantur, integrum est vim aut damnum passis auxilium regis implorare (d).

4. Regiae potestati personae ecclesiasticae in temporalibus de se subjectae sunt.

5. Legibus divinis cautum est ne subditi quidpiam in reges etiam malos et impios sub colore quocumque attentent aut faciant.

6. Praescindendo a privilegiis principum, bona sacerdotum eodem modo subjecta sunt potestati civili ac bona laicorum in ordine ad pendenda tributa.

7. In publica et quasi extrema reipublicae necessitate aut calamitate, cui expediendo facultates laicorum pares non sunt, potest imperans etiam inconsulto rom. pontifice congrua subsidia a clericis exigere.

(a) Decreta complura spuria sunt inserta, quae auctoritate relativa non gaudent.

(b) Pleraeque decretales pontificibus ante Siricium papam inscriptae, pseudepigraphae sunt.

(c) Unica tridentina sess. XXIV, cap. XII, vocula suos multum detorta nimis infirma est, ut dominium attribuat clericis in redditus superfluos, praesertim cum concilia plura ante illud habita contrarium aperte statuunt.

(d) Hoc remedium juris a primis jam saeculis fuit usitatum.

8. *Omnia bona temporalia quae ab Ecclesia possidentur subjacent juri regio (a):*

CCCV.

A MONSIGNOR GARAMPI.

Romae, 17 septembris 1774.

Perillustris et reverendissime domine uti frater. Litterae Amplitudinis Tuae diei VIII praeteriti mensis julii pervenerunt ad sacram congregationem deputatam super negotiis suppressae societatis Jesu postquam Sanctissimus Dominus noster, curandae valetudinis causa, intermiserat consuetas audientias. Dilata idcirco est ad hanc usque diem responsio, ut ratio inveniretur prius consulendi Sanctitatem Suam. Venit tandem occasio, et Sanctissimus laudato prudenti consilio Amplitudinis Tuae, quinque expediri jussit requisitas litteras in forma Brevis, his nostris adjunctas; pleneque committit prudenti arbitrio Amplitudinis Tuae, ut possit illas statim praesentare, vel evulgata illarum notitia, praesentationem differre, quousque spem habere poterit, revocandi ad officia suavibus hortationibus episcopos Posnaniensem et Vilnensem. Transmittimus etiam ad Amplitudinem Tuam epistolium infrascripti d. secretarii circa mentem Sanctissimi super juribus principum disponendi de bonis suppressae societatis; quod tamen pro ejus notitia deserviet, sed nulli pandendum erit minusque in propria tradendum. Etiam eminentissimi patres summopere commendant zelum et diligentiam Amplitudinis Tuae, et nos eidem omnia fausta ex corde precamur a Domino.

Amplitudinis Tuae

Studiosissimus uti frater

A. CARDINALIS CORSINUS.

V. MACEDONIUS, *Secretarius.*

(a) *Exemptio clericis a jure canonico concessa, quantum ad bona et delicta civilia attinet, originem suam non tam a pontifice rom. quam ex indulgentia et privilegio principum saecularium trahit. Haec tamen gratia et exemptio non impedit quominus iidem clerici sint et maneant subditi principum saecularium.*

CCCVI.

Romae, 17 septembris 1774.

Perillustris et reverendissime domine uti frater. Post acceptas litteras Amplitudini Tuae diei XX praeteritis mensis julii, earum relatio statim fieri non potuit Sanctissimo Domino nostro, qui valetudinis causa intermiserat consuetas audentias; sed, data opportunitate, ejus oraculum exquisitum fuit, et clementissime dignatus est Amplitudinis Tuae non minus, quam episcopi Varmiensis zelum et diligentiam commendare, quod et eidem episcopo notum fieri optat, ut gratum animum Sanctitatis suae cognoscat. Articulos etiam cum intelligentia Amplitudinis Tuae efformatos approbat et laudat, ut scilicet accersitis individuis per episcopum Varmiensem, publicatoque illis brevi suppressionis, omnes adigantur induere habitum presbyterorum saecularium, et singulis collegiis praeponatur sacerdos saecularis in dignitate Ecclesiae constitutus, pro illorum regimine et gubernio: hac tamen addita conditione, quod singuli formulam subscribant, quo acceptato pure et simpliciter Brevi suppressionis, plenam illi obedientiam promittant, declarantes insuper se plene solutos intelligere ab omni vinculo instituti quod professi erant, et velle in statu clericorum saecularium vitam ducere, salva substantia emissorum votorum, sub obedientia episcopi dioecesani ac immediata ejus potestate et jurisdictione, sine ulla subordinatione aut dependentia a suis antiquis superioribus regularibus, ita ut inter ipsos nullam amplius agnoscant differentiam superiorum et subditorum, sed omnes existiment se esse perfecte aequales. Sub hac conditione poterit episcopus Varmiensis senioribus et aptioribus individuis beneficia curata deinceps in mensibus ordinariis vacatura conferre, in praemium servitii in scholis praestiti ac publicum commodum, cum substitutione clericorum seminarii in locum exeuntium, ut paulatim exclusis individuis, et soluto illorum convictu, supersint idonei operarii pro scholis regendis; atque interea Sanctitas Sua benigne indulget ut etiam in convictu manentes, quoniam temporum et locorum conditio id exigit, possint litteras docere in publicis scholis et de licentia ordinarii confessiones excipere, et verbum Dei praedicare, aliasque peragere sacras functiones, quae ab episcopis eis permittantur. De indulgentiis vero quae plerisque hujusmodi functionibus addictae erant providebitur postquam Amplitudo Tua transmiserit illarum notulam; nec dilatio praejudicium afferet, quia, imminente anno

sancto, omnes indulgentiae extra urbem suspensae remanent. Amplitudini Tuae demum committit Sanctissimus Dominus noster, quod alios etiam episcopos dioecesium existentium in ditione Borussiana luminoso episcopi Varmiensis exemplo inducas ad similem executionem properandam in suis dioecesibus, cum iisdem conditionibus et facultatibus pro quibus Amplitudini Tuae amplam concedit potestatem. Atque interea nomine etiam EE. PP. eidem omnia fausta ex corde precamur a Domino.

Amplitudinis Tuae

Studiosissimus uti frater
A. CARDINALIS CORSINUS
V. MACEDONIUS, *Secretarius.*

CCCVII.

Nell' anno 1774, stando io in Macerata in casa del conte Antonio Asclepi, mi fu dal conte Paris Pallotta fatta leggere una lettera che mi disse aver lui ricevuta da Roma da mani sicurissime. Questa era una lettera scritta sul principio di maggio, se non m'inganno, al papa Clemente XIV da monsignor di Beaumont arcivescovo di Parigi.

Per intelligenza del contenuto di questa lettera, è da sapersi che, avendo il suddetto papa mandato per l'accettazione e pubblicazione al re di Francia Luigi XV il breve della soppressione de' gesuiti, il re fece adunare in assemblea tutti i vescovi allora dimoranti in Parigi, capo e presidente de' quali era il cardinal Luynes, e a questa assemblea trasmise il breve suddetto, consultandola se il breve dovesse publicarsi o no. Tutti i vescovi, che erano circa 40, furono di parere unanime affatto che quel breve fosse soppresso; e fra le altre ragioni che i vescovi addussero ci fu anche questa, che quel breve sarebbe stato di gravissimo scandalo agli eretici, e di scandalo e perturbazione gravissima ai cattolici. Quindi è che quel breve non fu mai pubblicato in veruna parte della Francia, per quante diligenze e premure si facessero perciò da Roma. È da notarsi che l'arcivescovo di Parigi, il quale non interveniva mai a tali assemblee per riguardi di cerimoniale, tuttavia in quella mattina, nella quale si doveva dare il voto dall'assemblea su quel breve, comparve all'improvviso, dicendo che quando si trattava della causa di Dio e della Chiesa, non si doveva guardare a verun inte-

resse umano; volle sedere in ultimo luogo e diede il suo voto cogli altri.

Non riuscito a far accettare e pubblicare quel breve le altre diligenze usate da Roma, si stimò ben fatto di persuadere il papa di scrivere a parte un breve particolare all'arcivescovo Beaumont, perchè egli parlasse al re e lo persuadesse ad accettare e pubblicare quel breve, adducendo i motivi della pubblica pace, ecc. ecc.

A questo breve è risponsiva la lettera succennata dell'arcivescovo Beaumont.

Dice nella sua risposta l'arcivescovo d'aver ricevuto un breve di Sua Santità in data, ecc.: che quantunque l'affare del quale in esso si tratta fosse già deciso col voto unanime di assai vescovi di Francia adunati dal re in assemblea espressamente per questo affare, al qual voto aveva acceduto anch'egli arcivescovo, tuttavia per la differenza e rispetto inalterabile che egli sempre aveva portato alla santa Sede apostolica, aveva voluto sentire il parere del suo clero sopra il medesimo affare: che perciò aveva fatto chiamare a sè in una specie di sinodo i canonici della cattedrale, i curati della sua città e della sua diocesi, e altre persone più rispettabili del suo clero: aveva comunicato a loro il breve della soppressione de' gesuiti, il breve scritto a lui in particolare, ed altre forti premure fattegli da personaggi di Roma: aveva esposto le ragioni che potevano favorire la pubblicazione di quel breve, ecc., insinuando a tutti che dicessero il loro sentimento con piena libertà.

Il sentimento generale ed unanime del clero di Parigi fu conforme in tutto al sentimento già dato dall'assemblea de' vescovi. L'arcivescovo di Parigi nell'espore al papa il voto del suo clero, espone anche le ragioni sulle quali tal voto era motivato, e fra queste nomina il gravissimo danno che sarebbe avvenuto alle missioni nei paesi degli infedeli, particolarmente dell'Asia e dell'America, per la mancanza di tanti operarii evangelici, che sarebbe stato difficilissimo il supplire: accenna i gravissimi disturbi; che sarebbero nati fra i cattolici; ma sopra tutto insiste sul trionfo che ne avrebbero menato i giansenisti, i quali avrebbero spacciato la soppressione de' gesuiti come un'approvazione della loro dottrina, e quindi la rovina del dogma e della disciplina ecclesiastica, ecc.

Dopo avere ben a lungo e con molta forza esposti tutti questi motivi di riprovare e sopprimere quel breve, passa l'arcivescovo ad un punto particolare, che certamente non era proposto

nel breve a parte scritto a lui arcivescovo. Dice essere stato di grande sorpresa e di scandalo a tutta la Francia l' avere il papa per sua prima creatura promosso al cardinalato monsignor Mario Marefoschi segretario di Propaganda Fede, del quale era noto a tutto il mondo cattolico essere un nemico dichiarato e furioso de' gesuiti, aver carteggio continuo con tutti i nemici della santa Sede e i ribelli alle costituzioni apostoliche, segnatamente alla bolla *Unigenitus*, essere finalmente un giansenista dichiarato e pubblico. Che egli arcivescovo si prendeva la libertà di esporre tal cosa alla Santità Sua con tutto il rispetto che un figlio deve al padre, che egli crede raggirato e ingannato dai perfidi amici che ha intorno. Supplica la Santità Sua a tenere sempre lontano dalle sue deliberazioni e consigli il cardinal Marefoschi, gli amici di lui, e tutti quelli che lo hanno consigliato e indotto a far costui cardinale, ecc.

So dal signor cardinal Archinto, stato maggiordomo di Clemente XIV, che il papa nel leggere la lettera di monsignor di Beaumont si sturbò fortissimamente, ci pianse, e per molto tempo patì di tanto in tanto delle alienazioni di mente. Tre o quattro anni dopo questo, trovandomi io in villeggiatura colla casa insieme con monsignor Sampieri, il quale era assai ben veduto da Clemente XIV, e che spesso andava da lui, domandai a monsignor Sampieri se era vera la lettera dell' arcivescovo di Parigi sopraesposta. Egli mi assicurò di averla letta, e che il papa si era fortemente sturbato e ci aveva pianto sopra. Interrogato ancora se fosse vera l' alienazion di mente del papa, mi rispose che essendo andato da lui dopo quella lettera molte volte e per varii affari importanti, egli veramente non si era mai accorto di mente alienata, ma sempre aveva trovato il papa colla testa appoggiata sulla mano e il gomito sul tavolino: che lo aveva veduto sempre in una profondissima melanconia, e che alla proposta degli affari rispondeva pochissime parole, e per lo più diceva *fate voi, fate voi*.

GIO. VINCENZO BOLGENI.

In un anno, non mi ricordo precisamente quale (ma fu quello nel quale il cardinale de Simone morì in Terni, mentre da Civitanova tornava a Roma sul fin di ottobre) in quell' anno dunque stando il detto cardinal de Simone a Civitanova in casa del marchese Roberti a villeggiare, fece invitare dal marchese ad un pranzo in Civitanova il conte e me nominatamente, i quali villeggiavamo alla marina circa quattro miglia lontano da Civita-

nova. Andati noi in casa Roberti, dopo i primi complimenti, il cardinal trasse me in disparte e mi disse che, essendo io stato gesuita, era bene che sapessi un fatto importante, il quale però mi raccomandava di tener segreto fino a che la prudenza mi avesse permesso di comunicarlo ad altri, perchè se ne conservasse sempre la memoria.

Mi disse dunque che, nel grande estate e nell' anno 1773, essendo egli uditor del papa Clemente XIV, era solito sulle ventidue ore e mezza circa d' andare in carrozza alla Madonna della Vittoria, e dopo visitato il Santissimo, proseguire a piedi camminando fino alla villa Patrizi a prender aria. Che nel giorno, nel quale il papa sottoscrisse un dopo pranzo il breve della soppressione de' gesuiti (se ben mi ricordo fu il giorno 22 di luglio), in quel giorno dunque appena il cardinale aveva fatto pochi passi a piedi dopo la visita della Vittoria, fu arrestato da una carrozza a cavallo del papa, la quale con fortissime istanze lo pregò a nome di fra Francesco (era il laico conventuale che serviva il papa attualmente, e lo aveva servito anche da religioso), lo pregò, dico, a tornar subito a palazzo, dove succedeva dello scompiglio nelle camere del papa. Io (mi disse il cardinale) m' immaginai subito che il papa avesse sottoscritto il breve della soppressione dei gesuiti, poichè sapevo che per non pochi giorni avanti si erano fatte al papa dai ministri, e da F. Bontempi, continue e gagliardissime istanze per aver quel breve.

Arrivato io a palazzo (continuò il cardinale), trovai fra Francesco nella sala del mio appartamento, il quale mi disse di venir seco subito dal papa; e volendo io prima vestirmi di lungo, fra Francesco mi fece forza, e così come stavo vestito mi condusse dal papa, e senza passar ambasciata m' introdusse nella camera da letto dove il papa stava.

Trovai il papa sul letto in camicia e mutande, il quale piangeva dirottamente, e urlava divincolandosi pel letto, e diceva *ah! Dio! sono dannato: Infernus domus mea est: non c'è più rimedio. . .* Fra Francesco allora mi stimolò di accostarmi al papa e di parlargli: lo feci, ma il papa non mi dava retta, e altro non diceva che *infernus domus mea est*. Io cercai di confortare il papa come potevo, ma egli non mi rispondeva niente. Passato così circa un quarto d' ora, finalmente il papa, guardandomi, mi disse piangendo, *ah cardinale, ho sottoscritto il breve, non v'è più rimedio*. E dicendogli io che il rimedio ci era e che si poteva ritrattare quel breve, *Ah*, mi rispose, *non si può; l'ho già consegnato a Mognino, e forse a quest' ora è già par-*

tito il corriere che lo porta in Ispagna. Ebbene, santo padre, si rivoca quel breve con un altro breve, replicai io. Oh Dio, non si può, soggiunse il papa: sono dannato: infernus domus mea est: non c'è più rimedio.

Questa scena durò una buona mezz'ora, ed oltre fra Francesco erano presenti due o tre della famiglia del papa, i quali piangevano ancor essi; e, confesso la verità, piansi ancor io. Finalmente il papa cominciò ad acquietarsi un poco; non si agitava più pel letto, e borbottava tra' denti alcune cose che io non potei mai capire. Finalmente rivolto verso di me, *Ah cardinale, mi disse, andate al vostro appartamento, chè qui starete incomodo pel gran caldo.* E seguitando io a star lì, il papa una e due volte mi replicò che partissi.

Nel partire mi accompagnò frate Francesco, e dicendogli io che non abbandonasse il papa in quelle circostanze, mi rispose che si erano inchiodate le finestre della sua camera, perchè poco dopo partito Mognino dalla sua udienza, entrato un cameriere trovò il papa che, come matto, si era accostato alla finestra con far cenno di volersi buttar giù, ed ebbe a faticare assai per trattenerlo, chiamando gente. Verso le ore due della notte salii nell'appartamento del papa (seguitò il cardinale) per informarmi dello stato di lui, e fra Francesco mi disse che il papa s'era alzato dal letto e stava quieto, ma che non parlava con nessuno, nè voleva veruno, dando segni di grandissima melanconia.

In quale stato si trovasse il papa dopo quell'epoca, ne diede una prova convincentissima anche a me, benchè allora io stessi a Macerata. Erano miei penitenti il marchese Domenico Ricci, il quale era ammalato d'una idropisia di petto, della quale poi morì nella vigilia di Natale di quell'anno 1773, ed anche il marchese Antonio Ricci nipote del suddetto marchese Domenico. Dopo pubblicato in Macerata il breve della soppressione, il marchese Antonio, temendo che io partissi, volle far meco una confessione generale di tutta la sua vita e la cominciò: quand' ecco, due giorni appresso arrivò in Macerata la famosa enciclica, la quale toglieva agli ex-gesuiti ogni facoltà di confessare, predicare, ecc. Il marchese Antonio, sturbato per questo accidente, non s'acchetò al mio sentimento, che il giudizio cominciato non poteva sospendersi; e neppure s'acchetò al sentimento del vescovo monsignor . . . barnabita, il quale gli confermò il sentimento mio. Siccome il marchese Antonio suddetto era amico di monsignor Macedonio segretario dei memoriali del papa, col quale aveva anche carteggiato di tanto in tanto, scrisse una lettera a questo

prelato, esponendogli il fatto della sua confessione cominciata e l'infermità incurabile nella quale stava il marchese Domenico suo zio e mio penitente; e pregò il prelato ad esporre al papa le istanze premurose di tutti due per confessarsi da me, con tutta la segretezza per altro, ecc.

Monsignor Macedonio rescrisse al marchese Antonio Ricci lettera di suo pugno da me veduta più volte e considerata bene con mia sorpresa estrema. Scriveva dunque il prelato di aver letta al papa la lettera del marchese Ricci per estensione, e che il papa aveva risposto subito di sì, che dava ogni facoltà, ecc.; poi, fermandosi un poco sopra pensiero, rivocò il detto e negò la facoltà domandata. Insistendo monsignor Macedonio sulla particolarità delle circostanze e che la cosa si sarebbe fatta privatamente e con ogni segretezza, il papa rispose: *Se, Dio guardi, arrivano a saperlo questi ministri e il re di Spagna, chi vorrà sentir le grida che ne faranno; chi potrà soffrire le molestie che ne daranno a Noi? No, dunque, no.* Monsignor Macedonio replicò: come potranno risaperla, una cosa così lontana? *Se non altri,* disse il papa, *il d. . . dell' inferno glielo farà sapere: No, dunque, no.*

Tutte queste particolarità in dettaglio le scrisse monsignor Macedonio in risposta al marchese Ricci, per fargli vedere che aveva fatto tutto il possibile e non aveva potuto ottenere la grazia.

GIO. FRANCESCO BOLGENI.

CCCVIII.

AGL' ILL. E REV. SIGG. I SIGNORI

CARDINALI DELLA SANTA ROMANA CHIESA,

RADUNATI IN CONCLAVE. ROMA.

Moncalieri, li 5 ottobre 1774.

Illustrissimi e reverendissimi signori. È un giusto tributo che deve il mondo cattolico alla santa memoria di Clemente XIV, l'intendere con un vivo rammarico la dura perdita che viene di farne quando meno se lo aspettava, e quando così utili alla pace della Chiesa erano le amorose pastorali sue sollecitudini. All' invito che col triste annunzio è piaciuto a VV. SS. Ill. di

farcene, non saremo noi gli ultimi certamente a pagarlo, animati non meno da questi troppo convenienti principii, quanto dalle prove dateci in ogni occasione dal degno pontefice della paterna sua amorevolezza, che ci avevano per inclinazione e per riconoscenza alla sacra sua persona in particolar modo legati. Questi sentimenti per altro siccome traggono la principal loro origine dall' ereditario ed inviolabile nostro attaccamento alla santa Sede, così essenzialmente c'interessano a desiderare di vederci a nascere un motivo di conforto dalla degna scelta di un ottimo successore, il quale, nel portare sulla cattedra di Pietro le savie massime de' gloriosi suoi predecessori a vantaggio del cattolico gregge, prenda nella sua assunzione al supremo pontificato una vera idea delle nostre premure a far sempre tutto ciò che può ridondare al maggior bene della incontaminata Sposa di Cristo, e provare al visibile suo capo l' ossequio nostro pien di rispetto. Tanto può aspettarsi la Chiesa dal savio discernimento di VV. SS. Ill., nel di cui ragguardevole ceto deve cadere la scelta. E mentre coi voti nostri a Dio O. M. contribuiremo noi ad un oggetto così salutare ed importante, nell' assicurarle della distinta stima che facciamo di tutti i meritevoli individui che lo compongono, preghiamo loro dal Signore ogni vero bene.

V. AMEDEO.

V. AIGBLANCHE.

CCCIX.

REVERENDISSIMIS IN CHRISTO PATRIBUS

D. DECANO ET COLLEGIO

S. R. E. CARDINALIBUS, AMICIS NOSTRIS CARISSIMIS.

Herculano, 11 octobris 1774.

Ferdinandus Dei gratia rex Siciliarum, Hierusalem etc., Infans Hispaniarum etc., etc., reverendissimis in Christo patribus d. decano et collegio S. R. E. cardinalibus, amicis nostris carissimis, salutem cum incremento omnis boni. Reverendissimi in Christo patres, amici carissimi. Maximum sane animo dolorem cepimus ex litteris quibus Nos certiores esse voluerunt Reverendissimae Paternitates Vestrae de obitu luctuosissimo Clemen-

tis XIV pontificis maximi Romanorum. Acerbus semper tristisque erit Nobis bonisque omnibus dies ille decimus ante kalendas octobris, qui christiano nomini parentem optimum eripuit, in quo quum nemo unquam humanitatem, doctrinam, prudentiam desideravit, tum vel maxime singularem in summa fortuna abstinentioniam, egregiam in promissis fidem, in deliberando maturitatem judicii, in exequendo fortitudinem, constantiam invictumque animi robur suspexerunt universi. Qualem igitur, quantamque virtutum in uno Clemente extincto jacturam fecimus! Porro autem, ut christiani orbis, quoad fieri possit, desiderium leniatur, Vestrum est, patres reverendissimi, dignum Clemente XIV successorem dare. Quod sane futurum speramus, tum prudentiae vestrae perspectissimae confisi, tum Divini Numinis praesentiae, quae vobis in re maximi momenti deliberantibus ne desit communibus, enixisque votis adprecamur. *Datum Herculano, V idus octobris 1774.*

FERDINANDUS.

BERNARDUS TANUSIUS.

CCCX.

SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIAE CARDINALIUM COLLEGIO

REVERENDISSIMIS IN CHRISTO PATRIBUS, DOMINIS,

AMICIS NOSTRIS CARISSIMIS.

Viennae, 17 octobris 1774.

Nos Maria Theresia, Dei gratia Romanorum imperatrix vidua, regina Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galiciae et Lodomeriae, arcidux Austriae, dux Burgundiae, magna princeps Transylvaniae, dux Mediolani, Mantuae, Parmae, etc., comes Habsburgi, Flandriae, Tyroli, etc., Lotharingiae et Barri dux, magna dux Hetruriae, etc., etc. Reverendissimis in Christo dominis N. S. R. E. episcopis, presbyteris et diaconis ac universo collegio cardinalium, amicis nostris charissimis, salutem et benevolentiae nostrae affectum. Reverendissimi in Christo patres, amici charissimi. Gravem sane concepimus moeroris sensum ex Clementis XIV Pont. Max. obitu, quem nuntiarunt Nobis vestrae litterae die XXIII superioris mensis datae: commovit animum nostrum cum ipsa praematuri fati acerbitas, tum reipu-

blicae christianae non levis, quam in vigilantissimi pastoris morte fecit jactura. Perpetua tamen erit Patris optimi apud bonos omnes recordatio, qui difficillimo tempore sanctae Sedis romanae gubernaculo admotus, pro Ecclesiae tranquillitate, solo quinquennii spatio, tantum in se suscepit laboris quantum vix alius fuisset ausus. Neque defuit ipsi in aggrediendo opere animi fortitudo, nec in perficiendo constantia. Jam vero vestram, reverendissimi patres, fidem, prudentiam, religionem exhortamur ut, conjunctis pari studio animis, successorem eligatis qualem Ecclesiae incolumitas ac temporis ratio postulat: hoc omnium vota expectant, utque fiat, cujusque vestrum vel maxime interest. Deum interea supplices precamur, ut vos et collegas vestros suo in re tanti momenti numine adjuvet atque confirmet; utpote cujus tutelae reverendissimas Paternitates Vestras pro nostro in easdem sincero et propenso affectu summopere volumus commendatas. *Datum in civitate nostra Viennae, die 17 octobris anno 1774, regnorum nostrorum trigesimo quarto.*

Reverendissimarum Paternitatum Vestrarum
benevola

MARIA THERESIA.

V. KAUNITZ RITBERG.

HENRICUS GABR. A COLLENBACH.

CCCXI.

À NOS TRÈS-CHERS ET TRÈS-AIMÉS COUSINS

LES CARDINAUX DE LA SAINTE ÉGLISE ROMAINE,

ASSEMBLÉS DANS LE CONCLAVE.

Fontainebleau, le 17 octobre 1774.

Très-chers et très-aimés cousins. Nous partageons bien sincèrement les justes regrets que nous cause la mort de notre saint-père le pape Clément quatorze, dont vous nous avez fait part par la lettre que vous nous avez écrite le 23 du mois dernier. Ce triste événement nous a enlevé un pontife que ses lumières supérieures, ses rares talents, les connaissances très-étendues qu'il avait et ses vertus peu communes rendaient digne à tous égards d'être le successeur de saint Pierre. Nous avons surtout admiré en lui la modération et la sagesse avec laquelle il s'est

constamment occupé de tous les objets confiés à sa sollicitude pastorale, et les soins particuliers qu'il a donnés à ceux qui concernaient notre royaume. Vous pouvez juger par là combien sa perte doit nous être sensible. Cependant nous trouvons un grand motif de consolation dans la résolution où vous êtes de donner au pape défunt un successeur qui marche sur ses traces et qui à son exemple gouverne l'Église avec l'esprit de conciliation, de justice et de charité qui doit être le principal apannage du père commun des fidèles. Nous espérons que Dieu fortifiera et qu'il couronnera des dispositions si heureuses en dirigeant votre choix sur celui d'entre vous qu'il jugera le plus digne de remplir le plus sublime et le plus saint des ministères. Nos vœux à cet égard sont analogues à notre attachement pour la foi catholique et pour le saint-siège, à notre désir de voir la paix et la concorde si heureusement établies se perpétuer dans l'Église, et à notre estime et affection pour le sacré collège en général et pour chacun de vous en particulier. Sur ce nous prions Dieu qu'il vous ait, très-chers et très-aimés cousins, en sa sainte et digne garde. Écrit à Fontainebleau, le 17 octobre 1774.

LOUIS.

GRAVIER DE VERGENNES.

CCCXII.

SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIAE CARDINALIUM COLLEGIO,
REVERENDISSIMIS IN CHRISTO PATRIBUS, DOMINIS,
AMICIS NOSTRIS CARISSIMIS.

Viennae; 19 octobris 1774.

Josephus secundus divina fovente clementia electus Romanorum imperator semper augustus, Germaniae et Hierosolymarum rex, corregens et haeres regnorum Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, archidux Austriae, dux Burgundiae et Lotharingiae, magnus dux Hetruriae, magnus princeps Transilvaniae, dux Mediolani, Barri, etc., comes Habsburgi, Flandriae et Tyrolis, etc. etc., reverendissimis in Christo patribus dominis N. S. R. E. episcopis, presbyteris et diaconis ac universo collegio cardinalium, amicis nostris carissimis, salutem ac benevo-

lentie affectum. Reverendissimi in Christo patres, amici charissimi. Ex datis ad Nos a reverendissimis paternitatibus vestris die vigesima tertia mensis nuper elapsi litteris, gravi percepimus moerore, summum Ecclesiae pontificem Clementem decimum quartum gravissimo implicitum morbo e vivis excessisse; plurimam enim cum ipsis ac cum universa Ecclesia jacturam dignissimi ejusdem capitis dolemus, qui de christiani populi pace ac tranquillitate firmanda servandaque se perquam commendatum reddidit, sicque propriis Ecclesiae commodis non minus quam communi saluti consuluerit.

Vestri nunc erit, reverendissimi patres, Spiritus Sancti ductu talem in ejus locum deligere pontificem qui, dignus illius successor, pari concordia pacisque studio elucescat.

Hanc peculiarem fore praesentis conclavis curam, enixa vestra de Ecclesiae bono et de christianae reipublicae rationibus sollicitudo indubiam praebet fiduciam: quaeque nostrarum sunt partium nihil in iis praetermitteremus quae ad primi ecclesiae catholicae filii, ejusdemque ac Sedis apostolicae advocati et defensoris munus pertinent; sicque non minor nostra erit cura in fulciendo semper inter sacerdotium et imperium constanti felicitate nexu.

De sinceris his animi nostri sensibus constitutus hucusque penes Nos Sedis apostolicae nuntius reverendissimus cardinalis Eugenius e Vicecomitibus, pro spectata sua integritate ac insigni perspicacia, vobis fidum haud dubie reddet documentum; hosque insuper confirmabit tam reverendissimus cardinalis Alexander Albanus, quam designandus ad conclave caesareus noster orator. Et quod superest, reverendissimis paternitatibus vestris omnibus et singulis benevolentiae et gratiae nostrae caesareae affectum hisce perpropense impertire et confirmare volumus. *Datum Viennae, die 19 octobris, anno millesimo septingentesimo septuagesimo quarto, regni nostri undecimo.*

JOSEPHUS.

PAULUS ANTONIUS GUNDEL.

V. CA. PRINCEPS COLLOredo.

CCCXIII.

CARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO
LUDOVICO AUGUSTO FRANCORUM
REGI CHRISTIANISSIMO,
PIUS PAPA VI.

Romae, 29 januarii, 1783.

Carissime, etc. Cum primum nunciata Nobis erant ea quae in Alba Russia episcopus Mallensis agere coeperat ex facultatibus (ut ipse in edicto suo die 30 junii 1779 dato vulgaverat) sibi ut vicario apostolico per Nos concessis, perperam tamen ab illo interpretatis, et ultra veros consuetae formulae limites extensis, statim, quae nostrae partes erant, hanc ejusdem licentiam arguere et coërcere, exposita ipsi nostra voluntate et praefixis facultatum finibus, curavimus. Ut ea et tuae et Catholicae Majestati referri possent, ac item cetera quae deinceps consecuta sunt, omnium certiores fieri voluimus tam venerabilem fratrem nostrum cardinalem de Bernis tuum plenipotentiarum apud Nos administrum, quam dilectum filium nobilem virum ducem Hieronymum Grimaldi Hispaniarum oratorem, *perspicueque ipsis sensus nostros aperuimus, plane abnuentes improbantesque illa Mallensis acta, quae apostolicis fel. rec. Clementis XIV praedecessoris nostri in forma Brevis litteris die 21 julii 1773 datis adversarentur.* Cum deinceps admonitiones nostras nihil proficere apud eum episcopum videremus, excusantem nimirum se quod ad retractationem illam, quam ab ipso exigebamus, devenire non posset, quoniam a sua impediabatur domina universae Russiae autocratrice, in se suscipiente quidquid a vero nostri illius rescripti sensu desciverat; ad eam ipsam conversi tum sumus, illique, ut in superioribus cum ipsa egimus litteris, ita et in postremis nostris, die scilicet undecima hujus mensis datis, omni studio patefacere contendimus nulla ratione potuisse episcopum Mallensem sensus illos Nobis, qui nostri non erant, affingere. Sed ad Nos porro delatae graves sunt ejusdem minae, quibus privaturam se esse universos Russiae catholicos regio patrocínio suo denunciabat, si Nos Mallensem episcopum archiepiscopatus titulo et pallii honore decorare distulissemus, nisi

prius ille Nobis, prout postulaveramus, satisfecisset. Hinc necessario inducti religionis ipsius causa ac tam certo animarum periculo, quibus facilis esset in apostasiam prolapsio, remittere prorsus tam ipsam satisfactionem, quam a Mallensi petebamus, quamque ille dare prohibebatur, debuimus; in quod illud existimavimus, satis remissionem hanc Nobis pensari conscientia nostra, bonaque fide, quam coram omnibus ad hujus cathedrae tuendum decus, ejusque decretorum auctoritatem sustinendam probare Nos posse eidem imperatrici in iis litteris nostris aperte declaravimus. Ex quibus certe dubitare non possumus quin persuasum vobis planeque perspectum sit, quam invitis quamque ipsa necessitate obstrictis deveniendum Nobis etiam sit ad memoratos et archiepiscopatus et palli honores Mallensi conferendos. Nihilo tamen minus, ut pristinos Majestati Tuae sensus nostros adhuc magis confirmemus, praesertim cum videamus te valde cupere ut hunc in modum omnis sinistra suspicio, si qua inde in ignarum vulgus prodierit, ita disjici valeat ut nullam possit erroris turbationisque causam tuis populis inducere, libenter ad Regiam Majestatem Tuam has damus litteras, iisque expresse profitemur haberi a Nobis tanquam abusus, atque illegitima ac nulla prorsus reputari quaecumque vel in Alba Russia vel alibi acta esse feruntur illis contraria, quas superius memoravimus, Clementis XIV litteris. De quo ipso, ut tuam, ita et catholici regis Majestatem per similes nostras hoc eodem tempore datas certiolem reddimus. Demum tibi, carissime in Christo fili noster, ac universae christianissimae domui apostolicam benedictionem, in verae felicitatis et gloriae incrementum, ex intimo planeque paterno animo amantissime impertimur. *Datum Romae, etc., die 29 januarii 1783, pontificatus nostri anno octavo.*

Eodem exemplo: Regi Catholico.

CCCXIV.

CARISSIMÆ IN CHRISTO FILIÆ NOSTRÆ

MARIÆ FRANCISCÆ PORTUGALLIÆ ET ALGARBIORUM,

REGINÆ FIDELISSIMÆ,

PIUS PAPA VI.

Romae, 20 februarii 1783.

Carissima, etc. Cum primum nunciata Nobis erant ea quae in Alba Russia episcopus Mallensis agere coeperat ex facultatibus (ut ipse in edicto suo die 20 junii 1779 dato vulgaverat) sibi ut vicario apostolico per nos concessis, perperam tamen ab illo interpretatis et ultra veros consuetae formulae limites extensis, statim, quae nostrae partes erant, hanc ejusdem licentiam arguere et coërcere, exposita ipsi nostra voluntate et praefixis facultatum finibus, curavimus, plane abnuentes improbantisque illa Mallensis acta, quae apostolicis fel. rec. Clementis XIV praedecessoris nostri in forma brevis litteris die 21 julii 1773 datis adversarentur. Cum deinceps admonitiones nostras nihil proficere apud eum episcopum videremus, excusantem nimirum se quod ad retractationem illam, quam ab ipso exigebamus, devenire non posset, quoniam a sua impediabatur domina universae Russiae auctocratrice in se suscipiente quidquid a vero nostri illius rescripti sensu desciverat; ad eam ipsam conversi tum sumus, illique ut in superioribus cum ipsa egimus litteris, ita et in postremis nostris, die scilicet 11 januarii datis, omni studio patefacere contendimus nulla ratione potuisse episcopum Mallensem sensus illos Nobis, qui nostri non erant, affingere. Sed ad Nos porro delatae graves sunt ejusdem minae, quibus privaturam se esse universos Russiae catholicos regio patrocinio suo denunciabat, si Nos Mallensem episcopum archiepiscopatus titulo, et pallii honore decorare distullemus, nisi prius ille Nobis, prout postulaveramus satisfecisset. Hinc necessario inducti religionis ipsius causa ac tam certo animarum periculo, quibus facilis esset in apostasiam prolapsio, remittere prorsus eam ipsam satisfactionem quam a Mallensi petebamus, quamque ille dare prohibebatur, debuimus; in quo illud existimavimus, satis remissionem hanc Nobis pensari conscientia nostra, bonaque

fide, quam coram omnibus ad hujus cathedrae tuendum decus, ejusque decretorum auctoritatem sustinendam probare Nos posse eidem imperatrici in iis litteris nostris aperte declaravimus. Ex quibus certe dubitare non possumus, quin persuasum *Tibi* planeque perspectum sit quam invitis quamque ipsa necessitate obstrictis deveniendum Nobis etiam sit ad memoratos et archiepiscopatus et pallii honores Mallensi conferendos. Quo ipso per te intelligas, qui nostri sensus sint, quos nunc *Majestati Tuae* adhuc magis confirmare suscipimus, cum a dilecto filio nobili viro *Didaco de Noronha* ministro tuo plenipotentiarario cognoverimus *Te* valde cupere, ut hunc in modum omnis sinistra suspicio, si qua inde in ignarum vulgus prodierit, ita dispici valeat, ut nullam possit errorisurbationisque causam tuis populis inducere. Itaque ad *Fidelissimam Majestatem Tuam* has damus litteras, iisque expresse profiteamur, haberi a Nobis tanquam abusus, atque illegitima ac nulla prorsus reputari quaecumque vel in *Alba Russia* vel *ALIBI* acta esse feruntur illis contraria, quas superius memoravimus, *Clementis XIV* litteris. De quo, ut *Tuam* nunc, ita et *Christianissimi et Catholici Regis Majestates* per alias nostras in eandem sententiam nuper datas litteras certiores reddidimus. Demum tibi, carissima in Christo filia nostra, ac universae *Fidelissimae Domui* apostolicam benedictionem, in verae felicitatis et gloriae incrementum, ex intimo planeque paterno animo amantissime imperitur. *Datum Romae, etc., die 20 februarii 1783, pontificatus nostri anno IX.*

Eodem exemplo: — Mutatis mutandis — Regi utriusque Siciliae — Die 11 aprilis 1783 — Pro lineato verbo *Tibi* scribatur *Regiae Majestati Tuae* — Pro aliis verbis *Majestati Tuae* scribatur *Tibi* — Ante verbum lineatum *Majestatis* addatur ac *Fidelissimae Reginae* — Pro verbo lineato *Fidelissimae* scribatur *Regiae* — Et demptis illis verbis lineatis a dilecto filio etc.

CCCXV.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO
GUSTAVO SUECIÆ REGI ILLUSTRİ,
PIUS PAPA VI.

Romae, 22 martii 1783.

Tribus abhinc annis ad regiam Majestatem Tuam nostras dedimus litteras, quibus maximo, quo per Nos fieri poterat, studio commendebamus tibi, potentissime rex, catholicos omnes, qui in tuis ditionibus commorantur. Id quidem tum fecimus ipsa tuae humanitatis clementiaeque fama commoti; ac valde postmodum gavisi sumus, cum inde auctum in eos esse perciperemus praestantis animi tui patrociniū, eximio illo edicto tuo, quod Nobiscum antea communicare per Nobilem virum principem de Hessenstein voluisti. Illi tum non solum exempti a pristina in se legum severitate fuerunt, sed etiam libere sub tua tutela religionis suae cultum exercere, aliisque sibi concessis ex tua magnanimitate privilegiis secure perfrui potuerunt. Quantopere gratos idcirco Majestati Tuae Nos esse profiteamur, nulla potiori ratione testari nunc possumus, quam adhuc majorem in Nobis exhibendo benignitatis tuae fiduciam, ac in ipsa quam debemus gratiarum actione novam tibi benefaciendi Nosque magis devinciendi causam afferendo. Itaque regiae jam in Nos tuae voluntatis, ac in Nostros beneficentiae experientia freti, cum in regnum tuum haec nostra propagandae fidei congregatio, Nobis approbantibus, mittat dilectum filium Oster sacerdotem gallum, qui catholicorum omnium et Stokolmiae et in locis regni Sueciae ultra mare balticum positis degentium curat suscipiat, eosque in religionis exercendae rationibus dirigat ac moderetur, illum sine nostris hisce litteris ad te accedere noluimus, ex quibus intelligeres, maxime Nostra interesse, ut eundem tua peculiari gratia in fungendo praesertim imposito sibi munere prosequaris, Nosque Nobis ipsis idcirco collatum existimaturos, quidquid in eum clementer, honorifice, beneficeque feceris. Dum hunc eidem ad Majestatem Tuam aditum per nostrum officium aperimus, minime dubii sumus quin idem porro suorum meritorum propriaeque virtutis commendatione tibi futurus sit peracceptus. Nos certe tua humanitate jam devinctos tanto adhuc magis novis ejusmodi

beneficiis obstrinxeris; ut nullam unquam opportunitatem praetermissuri simus, hujus gratissimi in te animi nostri declarandi. Interim vota nostra ad Deum Opt. Max. effundere non intermitimus, ut coelestibus te, potentissime rex, regiam familiam regnumque tuum suae benignitatis donis uberrime muneretur. *Datum Romae, etc., die 22 martii 1783, pontificatus nostri anno nono.*

CCCXVI.

A. S. EM. REV. IL SIGNOR

CARDINAL PALLAVICINI

SEGRETARIO DI STATO DI SUA SANTITÀ'.

San-Pietroburgo, $\frac{15}{26}$ marzo 1784.

Em. e Rev. Sig. Avendo io palesata nelle precedenti lettere la mia speranza che questi *soidisant* gesuiti verranno tenuti lontani dallo spirituale governo delle parrocchie, e dalla cura delle anime, mi figuro che V. E. aspetti da me di sentire se altro mi sia occorso sopra tale notissimo e disgraziato affare. Benchè il sig. vicecancelliere tutte le volte che è accaduto incidentemente di nominargli m'abbia sempre dato a conoscere non essere in suo arbitrio e potere l'ammettere neppur discorso in questa materia, ciò non ostante mi è riuscito di tenerne ragionamento ex professo col sig. principe Potemkin. Ho veduta la necessità di rivolgermi a lui, poichè se egli era in realtà lor protettore d'animo e di mente, bisognava cercare di disingannarlo; se poi era che meglio degli altri conoscesse in questo affare i sentimenti e la volontà dell'imperatrice, avrei potuto in tal caso dalle sue risposte ricevere qualche lume intorno la possibilità o impossibilità di questa negoziazione. Gli domandai dunque se io potevo proporre qualche temperamento con cui da una parte venisse sollevata Sua Santità da gravissimi o continui travagli, e dall'altra restasse soddisfatta l'imperatrice ed intatto il servizio delle pubbliche scuole: non esser difficile a ritrovarsi un tal temperamento, perchè nulla aveano di comune i voti solenni monastici e religiosi con l'applicazione ad insegnar le arti e le scienze alla gioventù: parer contrario al buon senso permettersi a costoro di preferire l'usata loro formola di voto d'ubbidienza al suo pre-

teso vicario, mentrechè l'imperatrice vuole che ubbidiscano al solo arcivescovo di Mohilovia, lasciandosi così in balia di tal fanatico o ambizioso superiore il sedurre le altrui coscienze per porle in contradizione coi loro doveri. Oltre di che è evidente la nullità ed innegabile la profanazione di somiglianti voti religiosi. Vi è ancora di più. Siccome ogni istituto regolare nella chiesa cattolica si contraddistingue dagli altri per qualche voto proprio e particolare, esempli gratia, quello di assistere gl' infermi, questo di redimere gli schiavi, quello di predicare, quest' altro di attendere alla contemplazione, e così il voto speciale e distintivo della soppressa società era l'ubbidienza per le missioni al sommo pontefice. Or mentre gli ex-gesuiti di Bianca Russia spacciano per tutte le provincie cattoliche che sussiste tuttavia in quella provincia l' istituto loro tal quale altrove era prima della soppressione, non si può dare maggior assurdo e scandalo maggiore di questo a fronte della loro disubbidienza alla Sede apostolica. L'imperatrice, mi dirà, vuole che si conservino nel loro antico stato. L'imperatrice (posso io con verità rispondere) ha essa medesima dichiarato la loro volontaria e spontanea disubbidienza al sommo pontefice nel suo ukaso de' 4 luglio 1782, che tradotto in latino incomincia *Clementissime concedimus societati jesuiticae*: un sovrano allorchè dice di concedere, dice di far cosa o richiesta, o certamente grata e desiderata dalle persone alle quali la concede. Ciò supposto, la conseguenza non può essere più concludente. Parmi pertanto che si debba proibire ai medesimi il proferir colla bocca dei voti che contemporaneamente smentiscono coll' opere, niente più bramando essi, quanto d'esser sostenuti e protetti affine di trasgredire. L'imperatrice ha stabilita una saggia commissione, ed ha alla medesima dato l'incarico di fondar pubbliche scuole per tutto l'impero. Dopo proibita agli ex-gesuiti ogni sorta di voti monastici e religiosi, si potria fare che quegli individui civilmente si dedicassero alle letterarie incombenze, cotanto proprie del loro stato di semplici ecclesiastici e sacerdoti, a vantaggio delle città e luoghi di Bianca Russia. M' interruppe il principe dicendo, che io era stato bene accolto da Sua Maestà imperiale e felicemente avea compito le mie commissioni, ma che sarebbe lo stesso che guastare ogni cosa mettendo in campo questo affare, e l'imperatrice ne proveria gravissimo disgusto. L'imperatrice, replicai io, forse non è pienamente intesa degl'intrighi che si fanno, e delle false disseminazioni che si spargono persino in Roma a cagione degli ex-gesuiti di Bianca Russia. Ogni momento il santo padre ne ha a

provare dispiaceri, od a temere di veder turbata la buona armonia colle corti cattoliche. Se fa istanza a Sua Maestà imperiale per terminar questo affare, va incontro a dispiacerle, dal che è sommamente lontano: se poi tace, vede compromessa la sua buona fede e dar luogo a sospetti della medesima. Riprese il principe: alcune cose da lei dette furono già rappresentate all'imperatrice, e quantunque forse potrebbero più acconciamente rappresentarsi ora da lei, nulladimeno non si farebbe che irritarla, essendosi proposta di non parlar più nè che più se le parli di questo affare: perciò mi consigliava a passarlo interamente sotto silenzio, protestandosi che si spiegava meco in tal guisa, non per alcuna prevenzione in favore degli ex-gesuiti, ma perchè parevagli, per quanto poteva conoscere le intenzioni dell'Imperatrice, di cooperare con ciò al bene e vero interesse della mia corte. Non ho creduto tralasciar di riferire a V. E. distintamente tutta la serie di questa familiar conversazione che ho avuta col sopradetto principe, il quale ne' passati giorni è partito da Pietroburgo per la via di Mosca alla volta delle sue terre di Bianca Russia e poscia della Taurica Chersoneso, o almeno de' luoghi vicini a quella nuova conquista. Ritornerà egli in questa capitale fra due o tre mesi.

Sono eziandio partiti in sua compagnia monsignor arcivescovo di Mohilovia e il nuovo vescovo Gadarense Benislawski, giacchè si lusingano che la strada di Mosca sia per riuscir loro meno disastrosa e malagevole nella presente prossima stagione, in cui qui o fa un freddo di venti gradi sotto il gelo, o se il freddo rallenta, cade la neve in tanta copia che di già è giunta da per tutto ad una straordinaria altezza. E per fine all'E. V. mi raccomando, e con profondissimo ossequio mi rassegno,

Di Vostra Eminenza

Umilissimo, divotissimo e obbidientissimo servo vero
G. A. ARCIVESCOVO DI CALCEDONIA.

CCCXVII.

CLEMENS PAPA XIV.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM

1. Dominus ac redemptor noster, Jesu Christüs, Princeps pacis a propheta praenuntiatus, quod hunc in mundum veniens per angelos primum pastoribus significavit, ac demum per se ipsum, antequam in caelos ascenderet, semel et iterum suis reliquit discipulis, ubi omnia Deo Patri reconciliavisset, pacificans per sanguinem crucis suae, sive quae in terris, sive quae in caelis sunt, apostolis etiam reconciliationis tradidit ministerium, posuitque in eis verbum reconciliationis, ut legatione fungentes pro Christo, qui non est dissensionis Deus, sed pacis et dilectionis, universo orbi pacem annuntiarent, et ad id potissimum sua studia conferrent ac labores ut omnes in Christo geniti solliciti essent servare unitatem spiritus in vinculo pacis, unum corpus et unus spiritus, sicut vocati sunt in una spe vocationis, ad quam nequaquam pertingitur, ut inquit s. Gregorius Magnus, si non ad eam unita cum proximis mente curratur.

2. Hoc ipsum potiori quadam ratione Nobis divinitus traditum reconciliationis verbum et ministerium, ubi primum, meritis prorsus imparibus, evecti fuimus ad hanc Petri Sedem, in memoriam revocavimus, die noctuque prae oculis habuimus. cordique altissime inscriptum gerentes, et pro viribus satisfacere contendimus, divinam ad id opem assidue implorantes, ut cogitationes et consilia pacis Nobis et universo dominico gregi Deus infundere dignaretur, ad eamque consequendam tutissimum Nobis firmissimumque aditum reserare. Quinimo probe scientes divino Nos consilio constitutos fuisse super gentes et super regna, ut in excolenda vinea Sabaoth, conservandoque christianae religionis aedificio, cujus Christus est angularis lapis, evellamus et destruamus et disperdamus et dissipemus, et aedificemus et plantemus. eo semper fuimus animo constantique voluntate, ut quemadmodum pro christianae reipublicae quiete et tranquillitate nihil a Nobis praetermittendum esse censuimus, quod plantando aedificandoque esset quovis modo accommodatum; ita, eodem mutuae charitatis vinculo expostulante, ad evellendum destruendumque quidquid jucundissimum etiam Nobis esset atque gra-

tissimum, et quo carere minime possemus sine maxima animi molestia et dolore, prompti aequae essemus atque parati.

3. Non est sane ambigendum, ea inter quae ad catholicae reipublicae bonum felicitatemque comparandam plurimum conferunt, principem fere locumtribuendum esse regularibus ordinibus, ex quibus amplissimum in universam Christi ecclesiam quavis aetate dimanavit ornamentum, praesidium et utilitas. Hos idcirco apostolica haec Sedes approbavit non modo, suisque fulcita est auspiciis, verum etiam pluribus auxit beneficiis, exemptionibus, privilegiis et facultatibus, ut ex his ad pietatem excolendam et Religionem, ad populorum mores verbo et exemplo rite informandos, ad fidei unitatem inter fideles servandam confirmandamque, magis magisque excitarentur atque inflammarentur. Ast ubi eo res devenit ut ex aliquo regulari ordine, vel non amplius uberrimi illi fructus atque optatissima emolumenta a christiano populo perciperentur, ad quae afferenda fuerant primitus instituti, vel detrimento potius esse visi fuerint ac perturbandae magis populorum tranquillitati quam eidem procurandae accommodati; haec eadem apostolica Sedes, quae eisdem plantandis operam impenderat suam, suamque interposuerat auctoritatem, eos vel novis communire legibus, vel ad pristina vivendi severitatem revocare, vel penitus etiam evellere ac dissipare minime dubitavit.

4. Hac sane de causa Innocentius papa III praedecessor noster cum comperisset nimiam regularium ordinum diversitatem gravem in ecclesiam Dei confusionem inducere, in concilio generali Lateranensi IV firmiter prohibuit ne quis de cetero novam religionem inveniat, sed quicumque ad religionem converti voluerit, unam de approbatis assumat; decrevitque insuper ut qui voluerit religiosam domum de novo fundare, regulam et institutionem accipiat de approbatis. Unde consequens fuit ut non liceret omnino novam religionem instituere sine speciali romani pontificis licentia, et merito quidem; nam cum novae congregationes majoris perfectionis gratia instituantur, prius ab hac sancta apostolica Sede ipsa vitae futurae forma examinari et perpendi debet diligenter, ne sub specie majoris boni et sanctioris vitae plurima in ecclesia Dei incommoda et fortasse etiam mala exoriantur.

5. Quamvis vero providentissime haec fuerint ab Innocentio III praedecessore nostro constituta, tamen postmodum non solum ab apostolica Sede importuna potentium inhiatio aliquorum ordinum regularium approbationem extorsit, verum etiam

nonnullorum praesumptuosa temeritas diversorum ordinum praecipue mendicantium nondum approbatorum effrenatam quasi multitudinem adinvenit. Quibus plene cognitis, ut malo statim occurreret, Gregorius papa X pariter praedecessor noster in generali concilio Lugdunensi, renovata constitutione ipsius Innocentii III praedecessoris, districtius inhibuit ne aliquis de cetero novum ordinem aut religionem adinveniat, vel habitum novae religionis assumat. Cunctas vero generaliter religiones et ordines mendicantes post concilium Lateranense IV adinventos, qui nullam confirmationem Sedis apostolicae meruerunt, perpetuo prohibuit, confirmatos autem ab apostolica Sede modo decrevit subsistere infrascripto: ut videlicet professoribus eorundem ordinum ita liceret in illis remanere, si voluerint, quod nullum deinceps ad eorum professionem admitterent, nec de novo domum vel aliquem locum acquirerent, nec domos seu loca quae habebant, alienare valerent sine ejusdem sanctae Sedis licentia speciali. Ea enim omnia dispositioni Sedis apostolicae reservavit in Terrae sanctae subsidium, vel pauperum, vel alios pios usus per locorum ordinarios, vel eos quibus sancta Sedes ipsa commiserit, convertenda. Personis quoque ipsorum ordinum omnino interdixit, quoad extraneos, praedicationis, et audiendi confessiones officium, aut etiam sepulturam. Declaravit tamen in hac constitutione minime comprehensos esse Praedicatorum et Minorum ordines, quos evidens ex eis utilitas Ecclesiae universali proveniens perhibuerat approbatos. Voluitque insuper Eremitarum s. Augustini et Carmelitarum ordines in solido statu permanere, ex eo quod istorum institutio praedictum generale concilium Lateranense praecesserat. Demum singularibus personis ordinum, ad quos haec constitutio extendebatur, transeundi ad reliquos ordines approbatos licentiam concessit generalem; ita tamen, ut nullus ordo ad alium, vel conventus ad conventum se ac loca sua totaliter transferret, non oblenta prius speciali Sedis apostolicae licentia.

6. Hiscemet vestigiis secundum temporum circumstantias inhaeserunt alii romani pontifices praedecessores nostri, quorum omnium decreta longum esset referre. Inter caeteros vero Clemens papa V pariter praedecessor noster per suas sub plumbo VI nonas maji anno Incarnationis dominicae MCCCXII expeditas litteras ordinem militarem Templariorum nuncupatorum, quamvis legitime confirmatum et alias de christiana republica adeo praeclare meritum, ut a Sede apostolica insignibus beneficiis, privilegiis, facultatibus, exemptionibus, licentiis cumulatus

fuerit, ob universalem diffamationem suppressit et totaliter extinxit, etiamsi concilium generale Viennense, cui negotium examinandum commiserat, a formali et definitiva ferenda sententia censuerit se abstinere.

7. Sanctus Pius V, similiter praedecessor noster, cujus insignem sanctitatem pie colit et veneratur ecclesia catholica, ordinem regularem fratrum Humiliatorum concilio Lateranensi anteriorem, approbatumque a felicitis recordationis Innocentio III, Honorio III, Gregorio IX et Nicolao V, romanis pontificibus praedecessoribus itidem nostris, ob inobedientiam decretis apostolicis, discordias domesticas et externas exortas, nullum omnino futurae virtutis specimen ostendentem, et ex eo quia aliqui ejusdem ordinis in necem s. Caroli S. R. E. cardinalis Borromei protectoris ac visitoris apostolici dicti ordinis scelerate conspiraverint, extinxit ac penitus abolevit.

8. Recolendae memoriae Urbanus papa VIII, etiam praedecessor noster, per suas in simili forma Brevis die VI februarii MDCXXVI expeditas litteras, congregationem fratrum Conventualium reformatorum a felicitis memoriae Sixto papa V itidem praedecessore nostro solemniter approbatam, et pluribus beneficiis ac favoribus auctam, ex eo quia ex praedictis fratribus ii in ecclesia Dei spirituales fructus non prodierint, imo quamplures differentiae inter eosdem fratres Conventuales reformatos ac fratres Conventuales non reformatos ortae fuerint, perpetuo suppressit ac extinxit; domus, conventus, loca, suppellectilem, bona, res, actiones et jura ad praedictam congregationem spectantia, ordini fratrum minorum s. Francisci Conventualium concessit et assignavit, exceptis tantum domo Neapolitana et domo sancti Antonii de Padua nuncupata de Urbe, quam postremam Camerae Apostolicae applicavit, et incorporavit, suaeque suorumque successorum dispositioni reservavit: fratribus denique praedictae suppressae congregationis ad fratres sancti Francisci Cappuccinos, seu de Observantia nuncupatos, transitum permisit.

9. Idem Urbanus papa VIII, per alias suas in pari forma Brevis die II decembris MDCXLIII expeditas litteras, ordinem regularem sanctorum Ambrosii et Barnabae ad Nemus perpetuo suppressit, extinxit et abolevit, subiecitque regulares praedicti suppressi ordinis jurisdictioni et correctioni ordinariorum locorum, praedictisque regularibus licentiam concessit se transferendi ad alios ordines regulares ab apostolica Sede approbatos. Quam suppressionem rec. memoriae Innocentius papa X praedecessor quoque noster solemniter, per suas sub plumbo kal. apri-

lis anno Incarnationis dominicae MDCXLV expeditas litteras, confirmavit; et insuper beneficia, domos et monasteria praedicti ordinis, quae antea regularia erant, ad saecularitatem reduxit, ac imposterum saecularia fore et esse declaravit.

40. Idemque Innocentius X praedecessor noster, per suas in simili forma Brevis die XVI martii MDCXLV, ob graves perturbationes excitatas inter regulares ordinis pauperum Matris Dei Scholarum Piarum, etsi Ordo ille praevio maturo examine a Gregorio papa XV praedecessore nostro solemniter approbatus fuerit, praefatum regularem ordinem in simplicem congregationem, absque ullorum votorum emissionem, ad instar instituti congregationis presbyterorum saecularium Oratorii in Ecclesia s. Mariae in Vallicella de urbe s. Philippi Neri nuncupatae, reduxit; regularibus praedicti ordinis sic reducti transitum ad quamcumque religionem approbatam concessit; admissionem novitiorum et admissorum professionem interdixit: superioritatem denique et jurisdictionem, quae penes ministrum generalem, visitatores, aliosque superiores residēbat, in ordinarios locorum totaliter transtulit: quae omnia per aliquot annos consecuta sunt effectum, donec tandem Sedes haec apostolica, cognita praedicti instituti utilitate, illum ad pristinam votorum solemnium formam revocavit ac in perfectum regularem ordinem redegit.

41. Per similes suas in pari forma Brevis die XXIX octobris MDCL expeditas litteras, idem Innocentius X praedecessor noster, ob discordias quoque et dissensiones exortas, suppressit totaliter ordinem s. Basilii de Armenis; regulares praedicti suppressi ordinis omnimode jurisdictioni et obedientiae ordinariorum locorum subiecit in habitu clericorum saecularium, assignata iisdem congrua sustentatione ex redditibus conventuum suppressorum; illisque etiam facultatem transeundi ad quamcumque religionem approbatam concessit.

42. Pariter ipse Innocentius X praedecessor noster, per alias suas in dicta forma Brevis die XXII junii MDCLI expeditas litteras, attendens nullos spirituales fructus ex regulari congregatione presbyterorum Boni Jesus in Ecclesia sperari posse, praefatam congregationem perpetuo extinxit; regulares praedictos jurisdictioni ordinariorum locorum subiecit, assignata eisdem congrua sustentatione ex redditibus suppressae congregationis, et cum facultate transeundi ad quemlibet ordinem regularem approbatum a Sede apostolica; suoque arbitrio reservavit applicationem bonorum praedictae congregationis in alios pios usus.

43. Denique felicitis recordationis Clemens papa IX praede-

cessor itidem noster, cum animadverteret tres regulares ordines, Canonicorum videlicet regularium sancti Georgii in Alga nuncupatorum, Hieronymianorum de Fesulis, ac tandem Jesuatorum a sancto Johanne Columbano institutorum parum vel nihil utilitatis et commodi christiano populo afferre, aut sperare posse eos esse aliquando allaturos, de iis supprimendis extinguendisque consilium cepit; idque perfecit suis litteris in simili forma Brevis die VI decembris MDCLXVIII expeditis, eorumque bona et redditus satis conspicuos, Venetorum republica postulante, in eos sumptus impendi voluit qui ad Cretense bellum adversus Turcas sustinendum erant necessario subeundi.

14. In his vero omnibus decernendis perficiendisque satius semper duxerunt praedecessores nostri ea uti consultissima agendi ratione, quam ad intercludendum penitus aditum animorum contentionibus et ad quaelibet amovenda dissidia vel partium studia magis conferre existimarunt. Hinc, molesta illa ac plena negotii praetermissa methodo quae in forensibus instituendis judiciis adhiberi consuevit, prudentiae legibus unice inhaerentes, ea potestatis plenitudine qua tamquam Christi in terris vicarii, ac supremi christianae reipublicae moderatores amplissime donati sunt, rem omnem absolvendam curarunt, quin regularibus ordinibus suppressioni destinatis veniam facerent et facultatem sua experiendi jura, et gravissimas illas vel propulsandi criminationes, vel causas amoliendi, ob quas ad illud consilii genus suscipiendum adducebantur.

15. His igitur aliisque maximi apud omnes ponderis et auctoritatis exemplis Nobis ante oculos propositis, vehementique simul flagrantibus cupiditate ut in ea, quam infra aperiemus, deliberatione fidenti animo tutoque pede incedamus, nihil diligentiae omisimus et inquisitionis ut quidquid ad regularis ordinis qui societatis Jesu vulgo dicitur, originem pertinet; progressum hodiernumque statum perscrutaremur; et compertum inde habuimus, eum ad animarum salutem, ad haereticorum et maxime infidelium conversionem, ad majus denique pietatis et religionis incrementum a sancto suo conditore fuisse institutum; atque ad optatissimum finem facilius feliciusque consequendum, arctissimo evangelicae paupertatis voto tam in communi quam in particulari fuisse Deo consecratum, exceptis tantum modo studiorum seu litterarum collegiis, quibus possidendi redditus ita facta est vis et potestas, ut nihil tamen ex iis redditibus in ipsius societatis commodum, utilitatem ac usum impendi unquam possit atque converti.

46. His aliisque sanctissimis legibus probata primum fuit eadem societas Jesu a rec. memoriae Paulo papa III praedecessore nostro per suas sub plumbo V kal. octobris anno Incarnationis dominicae MDXL expeditas litteras, ab eodemque concessa ei fuit facultas condendi jura atque statuta quibus societatis praesidio, incolumitati atque regimini firmissime consuleretur. Et quamvis idem Paulus praedecessor societatem ipsam angustissimis sexaginta dumtaxat alumnorum limitibus ab initio circumscripsisset, per alias tamen suas itidem sub plumbo pridie kal. martii anno Incarnationis dominicae MDXLIII expeditas litteras locum dedit eadem in societate iis omnibus quos in eam excipere illius moderatoribus visum fuisset opportunum aut necessarium. Anno deinde MDXLIX, suis in simili forma Brevis die XV novembris expeditis litteris, idem Paulus praedecessor pluribus atque amplissimis privilegiis eandem societatem donavit, ac in his indultum alias per eundem praepositis generalibus dictae societatis concessum admittendi viginti presbyteros coadjutores spirituales, eisque impertiendi easdem facultates, gratiam et auctoritatem, quibus socii ipsi professi donantur, ad alios quoscumque, quos idoneos fore iidem praepositi generales censuerint, ullo absque limite et numero extendendum voluit. atque mandavit; ac praeterea societatem ipsam et universos illius socios et personas, illorumque bona quaecumque ab omni superioritate, jurisdictione, correctione quorumcumque ordinariorum exemit et vindicavit, ac sub sua et apostolicae Sedis protectione suscepit.

47. Haud minor fuit reliquorum praedecessorum nostrorum eandem erga societatem liberalitas ac munificentia. Constat enim a rec. memoriae Julio III, Paulo IV, Pio IV et V, Gregorio XIII, Sixto V, Gregorio XIV, Clemente VIII, Paulo V, Leone XI, Gregorio XV, Urbano VIII aliisque romanis pontificibus privilegia eidem societati jam antea tributa vel confirmata fuisse, vel novis aucta accessionibus, vel apertissime declarata. Ex ipso tamen apostolicarum constitutionum tenore et verbis palam colligitur eadem in societate suo fere ab initio varia dissidiorum ac aemulationum semina pullulasse, ipsos non modo inter socios, verum etiam cum aliis regularibus ordinibus, clero saeculari, academiis, universitatibus, publicis litterarum gymnasiis, et cum ipsis etiam principibus quorum in ditionibus societas fuerat excepta; easdemque contentiones et dissidia excitata modo fuisse de votorum indole et natura, de tempore admittendorum sociorum ad vota, de facultate socios expellendi, de iisdem sociis ad sacros ordines

promovendis sine congrua ac sine votis solemnibus, contra concilii Tridentini ac sanctae memoriae Pii papae V praedecessoris nostri decreta; modo de absoluta potestate quam praepositus generalis ejusdem societatis sibi vindicabat, ac de aliis rebus ipsius societatis regimen spectantibus modo de variis doctrinae capitibus, de scholis, de exemptionibus, et privilegiis, quae locorum ordinarii aliaeque personae in ecclesiastica vel saeculari dignitate constitutae suae noxia esse jurisdictioni ac juribus contendeant; ac demum minime defuerunt gravissimae accusationes eisdem sociis objectae, quae christianae reipublicae pacem ac tranquillitatem non parum perturbarunt.

18. Multae hinc ortae adversus societatem querimoniae, quae nonnullorum etiam principum auctoritate munitae ac relationibus ad recol. memoriae Paulum IV, Pium V et Sixtum V, praedecessores nostros delatae fuerunt. In his fuit clarae memoriae Philippus II, Hispaniarum Rex Catholicus, qui tum gravissimas, quibus ille vehementer impellebatur rationes, tum etiam eos, quos ab Hispaniarum inquisitoribus adversus immoderata societatis privilegia ac regiminis formam acceperat clamores et contentionum capita, a nonnullis ejusdem etiam societatis viris doctrina et pietate spectatissimis confirmata, eidem Sixto V praedecessori exponenda curavit, apud eundemque egit ut apostolicam societatis visitationem decerneret atque committeret.

49. Ipsius Philippi regis petitionibus et studiis, quae summa inniti aequitate animadverterat, annuit idem Sixtus praedecessor, delegitque ad apostolici visitoris munus episcopum prudentia, virtute et doctrina omnibus commendatissimum, ac praeterea congregationem designavit nonnullorum S. R. E. cardinalium, qui ei rei perficiendae sedulam navarent operam. Verum, dicto Sixto V praedecessore immatura morte praerepto, saluberrimum ab eo susceptum consilium evanuit, omniique caruit effectu. Ad supremum autem apostolatus apicem assumptus felicitis recordationis Gregorius pp. XIV, per suas litteras sub plumbo IV kal. julii anno dominicae Incarnationibus MDXCI expeditas, societatis institutum amplissime iterum approbavit, rataque haberi jussit ac firma privilegia quaecumque eidem societati a suis praedecessoribus collata; et illud prae ceteris quo cautum fuerat ut a societate expelli dimittique possent socii, forma judiciaria minime adhibita, nulla scilicet praemissa inquisitione, nullis confectis actis, nullo ordine judiciario servato, nullisque terminis etiam substantialibus servatis, sola facti veritate inspecta, culpae vel rationabilis causae tantum ratione habita, ac personarum

aliarumque circumstantiarum. Altissimum insuper silentium imposuit, vetuitque sub poena potissimum excommunicationis latae sententiae, ne quis dictae societatis institutum, constitutiones, aut decreta directe vel indirecte impugnare auderet, vel aliquid de iis quovis modo immutari curaret. Jus tamen cuilibet reliquit ut quidquid addendum, minuendum aut immutandum censeret, sibi tantummodo, et romanis solum pontificibus pro tempore existentibus, vel immediate vel per apostolicae Sedis legatos seu nuncios significare posset atque proponere.

20. Tantum vero abest ut haec omnia satis fuerint compe-
scendis adversus societatem clamoribus et querelis, quin potius
magis magisque universum fere orbem pervaserunt molestissimae
contentiones de societatis doctrina, quam fidei veluti orthodoxae
bonisque moribus repugnantem plurimi traduxerunt; domesticae
etiam externaque efferbuerunt dissensiones, et frequentiores
factae sunt in eam de nimia potissimum terrenorum bonorum
cupiditate accusationes: ex quibus omnibus suam hauserunt ori-
ginem tum perturbationes illae omnibus satis cognitae, quae Se-
dem apostolicam ingenti moerore affecerunt ac molestia; tum
capta a principibus nonnullis in societatem consilia. Quo factum
est ut eadem societas novam instituti sui ac privilegiorum con-
firmationem a felicis recordationis Paulo papa V praedecessore
nostro impetratura, coacta fuerit ab eo petere ut rata habere
vellet, suaque confirmare auctoritate decreta quaedam in quinta
generali congregatione edita, atque ad verbum exscripta in suis
sub plumbo pridie non. septembris anno Incarnationis domini-
cae MDCVI desuper expeditis litteris, quibus in decretis discre-
tissime legitur tam internas sociorum simultates ac turbas, quam
exteriorum in societatem querelas ac postulationes socios in co-
mitiis congregatos impulsisse ad sequens condendum statutum:
« Quoniam societas nostra, quae ad fidei propagationem et anima-
rum lucra a Domino excitata est, sicut per propria instituti mi-
nisteria, quae spiritualia arma sunt, cum Ecclesiae utilitate ac
proximorum aedificatione sub crucis vëxillo finem feliciter con-
sequi potest, quem intendit; ita et haec bona impediret et se
maximis periculis exponeret, si ea tractaret quae secularia sunt,
et ad res politicas atque status gubernationem pertinent: idcirco
sapientissime a nostris majoribus statutum est ut militantes Deo
aliis quae a nostra professione abhorrent non implicemur. Cum
autem his praesertim temporibus valde periculosus, pluribus lo-
cis et apud varios principes (quorum tamen amorem et charita-
tem sanctae memoriae pater Ignatius conservandam ad divinum

obsequium pertinere putavit) aliquorum fortasse culpa, et vel ambitione vel indiscreto zelo religio nostra male audiat; et alioquin bonus Christi odor necessarius sit ad fructificandum; censuit congregatio ab omni specie mali abstinendum esse, et querelis, quoad fieri poterit, etiam ex falsis suspicionibus provenientibus, occurrendum. Quare praesenti decreto graviter et severe nostris omnibus interdicit ne in hujusmodi publicis negotiis, etiam invitati aut allecti, ulla ratione se immisceant, nec ullis precibus aut suasionibus ab instituto deflectant. Et praeterea quibus efficacioribus remediis omnino huic morbo, sicubi opus sit, medicina adhibeatur, patribus definitioribus accurate decernendum et definiendum commendavit ».

21. Maximo sane animi nostri dolore observavimus tam praedicta quam alia complura deinceps adhibita remedia nihil ferme virtutis prae se tulisse et auctoritatis ad tot ac tantas evellendas dissipandasque turbas, accusationes et querimonias in saepe dictam societatem, frustra ad id laborasse caeteros praedecessores nostros Urbanum VIII, Clementem IX, X, XI et XII, Alexandrum VII et VIII, Innocentium X, XI, XII et XIII, et Benedictum XIV, qui optatissimam conati sunt Ecclesiae restituere tranquillitatem plurimis saluberrimis editis constitutionibus, tam circa saecularia negotia, sive extra sacras Missiones, sive earum occasione minime exercenda, quam circa dissidia gravissima ac jurgia adversus locorum ordinarios, regulares ordines, loca pia, atque communitates cujusvis generis in Europa, Asia et America, non sine ingenti animarum ruina ac populorum admiratione a societate acriter excitata; tum etiam super interpretatione et praxi ethnicorum quorundam, rituum aliquibus in locis passim adhibita, omissis iis qui ab universali Ecclesia sunt rite probati; vel super earum sententiarum usu et interpretatione quas apostolica Sedes tanquam scandalosas optimaeque morum disciplinae manifeste noxias merito proscripsit; vel aliis demum super rebus maximi equidem momenti et ad christianorum dogmatum puritatem sartam tectam servandam apprime necessariis, et ex quibus nostra hac non minus quam superiori aetate plurima dimanarunt detrimenta et incommoda: perturbationes nimirum ac tumultus in nonnullis catholicis regionibus; Ecclesiae persecutiones in quibusdam Asiae et Europae provinciis; ingens denique allatus est moeror praedecessoribus nostris, et in his pia memoria Innocentio papae XI, qui necessitate compulsus eo devenit ut societati interdixit novitios ad habitum admittere; tum Innocentio pa-

paë XIII, qui eandem poenam coactus fuit eidem comminari; ac tandem recol. memoriae Benedicto papæ XIV, qui visitationem domorum collegiorumque in ditione charissimi in Christo filii nostri Lusitaniae et Algarbiorum Regis Fidelissimi existentium censuit decernendam; quin ullum subinde vel Sedi apostolicae solamen, vel societati auxilium, vel christianae reipublicae bonum accesserit ex novissimis apostolicis litteris a felicis recordationis Clemente papa XII, immediato praedecessore nostro, extortis potius, ut verbo utamur a praedecessore nostro Gregorio X in supracitato Lugdunensi oecumenico concilio adhibito, quam impetratis, quibus societatis Jesu institutum magnopere commendatur ac rursus approbatur.

22. Post tot, tantasque procellas ac tempestates acerbissimas, futurum optimus quisque sperabat ut optatissima illa tandem aliquando illucesceret dies quae tranquillitatem et pacem esset cumulativissime allatura. At Petri cathedram gubernante eodem Clemente XIII praedecessore, longe difficiliora ac turbulentiora accesserunt tempora. Auctis enim quotidie magis in praedictam societatem clamoribus et querelis, quinimo periculosissimis alicubi exortis seditionibus, tumultibus, dissidiis et scandalis, quae, christianae charitatis vinculo labefactato ac penitus disrupto, fidelium animos ad partium studia, odia et inimicitias vehementer inflammaverunt, eo discriminis ac periculi res perducta visa est ut ii ipsi, quorum avita pietas ac in societatem liberalitas haereditario quodam veluti jure a majoribus accepta omnium fere linguis summopere commendatur, charissimi nempe in Christo filii nostri reges Francorum, Hispaniarum, Lusitaniae ac utriusque Siciliae, suis ex regnis, ditionibus atque provinciis socios dimittere coacti omnino fuerint et expellere; hoc unum putantes extremum tot malis superesse remedium, et penitus necessarium ad impediendum quominus christiani populi in ipso sanctae matris Ecclesiae sinu sese invicem lacerarent, provocarent, lacerarent.

23. Ratum vero habentes praedicti charissimi in Christo filii nostri remedium hoc firmum esse non posse ac universo christiano orbi reconciliando accommodatum, nisi societas ipsa prorsus extingueretur ac ex integro supprimeretur; sua ideo apud praefatum Clementem papam XIII praedecessorem exposuerunt studia ac voluntatem, et qua valebant auctoritate et precibus, conjunctis simul votis, expostularunt ut efficacissima ea ratione perpetuae suorum subditorum securitati, universaeque Christi ecclesiae bono providentissime consulerent. Qui tamen praeter

omnium expectationem contigit ejusdem pontificis obitus, rei cursum exitumque prorsus impedivit. Hinc Nobis in eadem Petri cathedra, divina disponente clementia, constitutis eadem statim oblatae sunt preces, petitiones et vota, quibus sua quoque addiderunt studia animique sententiam episcopi complures, alique viri dignitate, doctrina, religione plurimum conspicui.

24. Ut autem in re tam gravi tantique momenti tutissimum caperemus consilium, diuturno Nobis temporis spatio opus esse judicavimus, non modo ut diligenter inquirere, maturius expendere et consultissime deliberare possemus, verum etiam ut multis gemitibus et continuis precibus singulare a Patre luminum exposceremus auxilium et praesidium; qua etiam in re fidelium omnium precibus pietatisque operibus Nos saepius apud Deum juvari curavimus. Perscrutari inter caetera volumus quo innitatur fundamento pervagata illa apud plurimos opinio, religionem scilicet clericorum societatis Jesu fuisse a concilio Tridentino solemni quadam ratione approbatam et confirmatam; nihilque aliud de ea actum fuisse comperimus in citato concilio, quam ut a generali illo exciperetur decreto, quo de reliquis regularibus ordinibus cautum fuit ut, finito tempore novitiatus, novitii qui idonei inventi fuerint ad profitendum admittantur, aut a monasterio ejiciantur. Quamobrem eadem sancta synodus (sess. 25, c. 16, de regular.) declaravit se nolle aliquid innovare aut prohibere, quin praedicta religio clericorum societatis Jesu, juxta pium eorum institutum a sancta Sede apostolica approbatum, Domino et ejus ecclesiae inservire possit.

25. Tot itaque ac tam necessariis adhibitis mediis, Divini Spiritus, ut confidimus, adjuti praesentia et allatu, necnon muneris nostri compulsi necessitate, quo et ad cristianae reipublicae quietem et tranquillitatem conciliandam, fovendam, roborandam, et ad illa omnia penitus de medio tollenda quae eidem detrimento vel minimo esse possunt, quantum vires sinunt, arctissime adigimur; cumque praeterea animadverteremus praedictam societatem Jesu uberrimos illos amplissimosque fructus et utilitates afferre amplius non posse, ad quod instituta fuit, a tot praedecessoribus nostris approbata ac plurimis ornata privilegiis, imo fieri aut vix aut nullo modo posse, ut ea incolumi manente vera pax ac diuturna Ecclesiae restituatur; his propterea gravissimis adducti causis, aliisque pressi rationibus, quas et prudentiae leges et optimum universalis Ecclesiae regimen Nobis suppeditant, altaque mente repositas servamus, vestigiis inhaerentes eorundem praedecessorum nostrorum, et praesertim

memorati Gregorii X praedecessoris nostri in generali concilio Lugdunensi, cum et nunc de societate agatur, tum instituti sui, tum privilegiorum etiam suorum ratione, mendicantium ordinum numero adscripta, maturo consilio, ex certa scientia et plenitudine potestatis apostolicae, saepedictam societatem extinguimus et supprimimus; tollimus, et abrogamus omnia et singula ejus officia, ministeria et administrationes, domus, scholas, collegia, hospitia, gymnasia et loca quaecumque quavis in provincia, regno et ditione existentia et modo quolibet ad eam pertinentia; ejus statuta, mores, consuetudines, decreta, constitutiones, etiam juramento, confirmatione apostolica aut alias roboratas; omnia item et singula privilegia et indulta generalia vel specialia; quorum tenores praesentibus ac si de verbo ad verbum essent inserta, ac etiamsi quibusvis formulis, clausulis irritantibus, et quibuscumque vinculis et decretis sint concepta, pro plene et sufficienter expressis haberi volumus. Ideoque declaramus cassatam perpetuo manere ac penitus extinctam omnem et quaecumque auctoritatem praepositi generalis, provincialium, visitatorum, aliorumque quorumlibet dictae societatis superiorum tam in spiritualibus quam in temporalibus; eandemque jurisdictionem et auctoritatem in locorum ordinarios totaliter et omnimode transferimus, juxta modum, casus et personas, et iis sub conditionibus quae infra explicabimus; prohibentes, quemadmodum per praesentes prohibemus, ne ullus amplius in dictam societatem excipiat et ad habitum ac novitiatum admittatur; qui vero hactenus fuerunt excepti, ad professionem votorum simplicium, vel solemnium, sub poena nullitatis admissionis et professionis, aliisque arbitrio nostro, nullo modo admitti possint et valeant. Quinimo volumus, praecipimus et mandamus, ut qui nunc tyrocinio actu vacant, statim, illico, immediate et cum effectum dimittantur; ac similiter vetamus ne qui votorum simplicium professionem emisissent, nulloque sacro ordine sunt usque adhuc initiati, possint ad majores ipsos ordines promoveri praetextu aut titulo vel jam emissae in societate professionis, vel privilegiorum contra concilii Tridentini decreta eidem societati collatorum.

26. Quoniam vero eo nostra tendunt studia, ut quemadmodum Ecclesiae utilitatibus ac populorum tranquillitati consulere cupimus, ita singulis ejusdem religionis individuis seu sociis, quorum singulares personas paterne in Domino diligimus, solamen aliquod et auxilium afferre studeamus, ut ab omnibus, quibus hactenus vexati fuerunt, contentionibus, dissidiis et angoribus li-

beri, fructuosius vineam Domini possint excolere et animarum saluti ubèrius prodesse; ideo decernimus et constituimus ut socii professi votorum duntaxat simplicium et sacris ordinibus nondum initiati, intra spatium temporis a locorum ordinariis definiendum, satis congruum ad munus aliquod vel officium, vel benevolum receptorem inveniendum, non tamen uno anno longius a data praesentium nostrarum litterarum inchoandum, domibus et collegiis ejusdem societatis omni votorum simplicium vinculo soluti, egredi omnino debeant, eam vivendi rationem suscepturi quam singulorum vocationi, viribus et conscientiae magis aptam in Domino judicaverint, cum et juxta societatis privilegia dimitti ab ea hi poterant non alia de causa, praeter eam quam superiores prudentiae et circumstantiis magis conformem putarent, nulla praemissa citatione, nullis confectis actis, nulloque judiciario ordine servato.

27. Omnibus autem sociis ad sacros ordines promotis veniam facimus ac potestatem easdem domos, aut collegia societatis deserendi, vel ut ad aliquem ex regularibus ordinibus a Sede apostolica approbatis se conferant, ubi probationis tempus a concilio Tridentino praescriptum debebunt explere, si votorum simplicium professionem in societate emisierint; si vero solemnium etiam votorum, per sex tantum integros menses in probatione stabunt: super quo benigne cum eis dispensamus, vel ut in saeculo maneant tamquam presbyteri et clerici saeculares sub omni moda ac totali obedientia et subjectione ordinariorum, in quorum dioecesi domicilium figant; decernentes insuper ut his qui hac ratione in saeculo maneant congruum aliquod, donec provisi aliunde non fuerint, assignetur stipendium ex redditibus domus seu collegii ubi morabantur, habito tamen respectu tum reddituum, tum onerum eidem annexorum.

28. Professi vero in sacris ordinibus jam constituti, qui vel timore ducti non satis honestae sustentationis ex defectu vel inopia congruae, vel quia loco carent ubi domicilium sibi comparant, vel ob provectam aetatem, infirmam valetudinem aliamque justam gravemque causam, domus societatis seu collegia derelinquere opportunum minime existimaverint, ibidem manere poterunt; ea tamen lege ut nullam praedictae domus, seu collegii administrationem habeant, clericorum saecularium veste tantummodo utantur, vivantque ordinario ejusdem loci plenissime subjecti. Prohibemus autem omnino quominus in eorum qui deficient locum, alios sufficiant; domum de novo juxta concilii Lugdunensis decreta seu aliquem locum acquirant; domos insuper,

res et loca, quae nunc habent, alienare valeant; quinimo in unam tantum domum, seu plures, habita ratione sociorum qui remanebunt, poterunt congregari, ita ut domus quae vacuae relinquuntur possint in pios usus converti juxta id quod sacris canonibus, voluntati fundatorum, divini cultus incremento, animarum saluti ac publicae utilitati videbitur suis loco et tempore recte riteque accommodatum. Interim vero vir aliquis ex clero saeculari, prudentia probisque moribus praeditus designabitur, qui dictarum domorum praesit regimini, deletis penitus et suppresso nomine societatis.

29. Declaramus individuos etiam praedictae societatis ex omnibus provinciis a quibus jam reperiuntur expulsi comprehensos esse in hac generali societatis suppressione: ac proinde volumus quod supradicti expulsi, etiamsi ad majores ordines sint et existant promoti, nisi ad alium regularem ordinem transierint, ad statum clericorum et presbyterorum saecularium ipso facto redigantur, et locorum ordinariis totaliter subjiciantur.

30. Locorum ordinarii, si eam, qua opus est, deprehenderint virtutem, doctrinam, morumque integritatem in iis qui e regulari societatis Jesu instituto ad presbyterorum saecularium statum in vim praesentium nostrarum litterarum transierint, poterunt eis pro suo arbitrio facultatem largiri aut denegare excipiendi sacramentales confessiones Christifidelium, aut publicas ad populum habendi sacras conciones; sine qua licentia in scriptis nemo illorum iis fungi muneribus audebit. Hanc tamen facultatem iidem episcopi vel locorum ordinarii nunquam quoad extraneos iis concedent qui in collegiis aut domibus antea ad societatem pertinentibus vitam ducent; quibus proinde perpetuo interdicimus sacramentum Poenitentiae extraneis administrare, vel praedicare, quemadmodum ipse etiam Gregorius X praedecessor in citato generali concilio simili modo prohibuit. Qua de re ipsorum episcoporum oneramus conscientiam, quos memores cupimus severissimae illius rationis quam de ovibus eorum curae commissis Deo sunt reddituri, et durissimi etiam illius judicii quod iis qui praesunt vivorum et mortuorum Judex minatur.

31. Volumus praeterea quod si quis eorum qui societatis institutum profitebantur munus exerceat erudiendi in litteris juventutem, aut magistrum agat in aliquo collegio aut schola, remotis penitus a regimine, administratione et gubernio, iis tantum in docendi munere locus fiat perseverandi et potestas, qui ad bene de suis laboribus sperandum signum aliquod praeseferant, et dummodo ab illis alienos se praebeant disputationibus et doctri-

nae capitibus quae sua vel laxitate vel inanitate gravissimas contentiones et incommoda parere solent et procreare; nec ullo unquam tempore ad hujusmodi docendi munus ii admittantur, vel in eo, si nunc actu versantur, suam sinantur praestare operam, qui scholarum quietem ac publicam tranquillitatem non sunt pro viribus conservaturi.

32. Quod vero ad sacras attinet missiones, quarum etiam ratione intelligenda volumus quaecumque de societatis suppressione disposuimus, nobis reservamus ea media constituere quibus et infidelium conversio, et dissidiorum sedatio facilius et firmitus obtineri possit et comparari.

33. Cassatis autem et penitus abrogatis, ut supra, privilegiis quibuscumque et statutis saepedictae societatis, declaramus ejus socios, ubi a domibus et collegiis societatis egressi et ad statum clericorum saecularium redacti fuerint, habiles esse et idoneos ad obtinenda juxta sacrorum canonum et constitutionum apostolicarum decreta, beneficia quaecumque tam sine cura quam cum cura, officia, dignitates, personatus et id genus alia, ad quae omnia eis in societate manentibus aditus fuerat penitus interclusus a felicitis recordationis Gregorio papa XIII per suas in simili forma Brevis die X septembris MDLXXXIV expeditas litteras; quarum initium est: Satis superque. Item iisdem permittimus, quod pariter vetitum eis erat, ut eleemosynam pro missae celebratione valeant percipere; possintque iis omnibus frui gratiis et favoribus quibus tamquam clerici regulares societatis Jesu perpetuo caruissent. Derogamus pariter omnibus et singulis facultatibus, quibus a praeposito generali, aliisque superioribus vi privilegiorum a summis pontificibus obtentorum, donati fuerint: legendi videlicet haereticorum libros et alios ab apostolica Sede proscriptos et damnatos; non servandi jejuniorum dies, aut esurialibus cibis in iis non utendi; anteponendi postponendique horarum canonicarum recitationem, aliisque id genus quibus in posterum eos uti posse severissime prohibemus; cum mens nobis, animusque sit ut itidem tamquam saeculares presbyteri ad juris communis tramites suam accommodent vivendi rationem.

34. Vetamus ne, postquam praesentes nostrae litterae promulgatae fuerint ac notae redditae, ullus audeat earum executionem suspendere etiam colore, titulo, praetextu cujusvis petitionis, appellationis, recursus, declarationis, aut consultationis dubiorum quae forte oriri possent, alioque quovis praetextu praeviso vel non praeviso. Volumus enim ex nunc et immediate suppressionem et cassationem universae praedictae societatis et

omnium ejus officiorum suum effectum sortiri, forma et modo a Nobis supra expressis, sub poena majoris excommunicationis ipso facto incurrendae, Nobis nostrisque successoribus romanis pontificibus pro tempore reservatae, adversus quemcumque qui nostris hisce litteris adimplendis impedimentum, obicem aut moram apponere praesumpserit.

35. Mandamus insuper ac in virtute sanctae obedientiae praecipimus omnibus et singulis personis ecclesiasticis, regularibus, saecularibus, cujuscumque gradus, dignitatis, qualitatis et conditionis, et iis signanter qui usque adhuc societati fuerunt adscripti et inter socios habiti, ne defendere audeant, impugnare, scribere, vel etiam loqui de hujusmodi suppressione, deque ejus causis et motivis, quemadmodum nec de societatis instituto, regulis, constitutionibus, regiminis forma, aliave de re quae ad hujusmodi pertinet argumentum, absque expressa romani pontificis licentia; ac simili modo sub poena excommunicationis Nobis ac nostris pro tempore successoribus reservatae, prohibemus omnibus et singulis ne hujus suppressionis occasione ullum audeant, multoque minus eos qui socii fuerunt, injuriis, jurgiis, contumeliis, aliove contemptus genere, voce aut scripto, clam aut palam, afficere ac lacerare.

36. Hortamur omnes christianos principes ut ea qua pollent vi, auctoritate et potentia, quam pro sanctae romanae Ecclesiae defensione et patrocinio a Deo acceperunt, tum etiam eo quo in hanc apostolicam Sedem ducuntur obsequio et cultu, suam praestent operam ac studia ut hae nostrae litterae suum plenissime consequantur effectum; quinimo singulis in iisdem litteris contentis inhaerentes similia constituent et promulgent decreta, per quae omnino caveant ne, dum haec nostra voluntas executioni tradetur, ulla inter fideles excitentur jurgia, contentiones et dissidia.

37. Hortamur denique christianos omnes, ac per Domini nostri Jesu Christi viscera obsecramus ut memores sint, omnes eundem habere Magistrum, qui in coelis est; eundem omnes Reparatorem, a quo empti sumus pretio magno; eodem omnes lavacro aquae in verbo vitae regeneratos esse, et filios Dei, cohaeredes autem Christi constitutos; eodem catholicae doctrinae, verbique divini pabulo nutritos; omnes demum unum corpus esse in Christo, singulos autem alterum alterius membra; atque idcirco necesse omnino esse ut omnes communi charitatis vinculo simul colligati cum omnibus hominibus pacem habeant, ac nemini debeant quidquam, nisi ut invicem diligant; nam qui diligit proximum, legem implevit: summo prosequentes odio

offensiones, simultates, jurgia, insidias aliaque hujusmodi ab antiquo humani generis hoste excogitata, inventa et excitata ad ecclesiam Dei perturbandam, impediendamque aeternam fidelium felicitatem sub fallacissimo scholarum, opinionum, vel etiam christianae perfectionis titulo ac praetextu. Omnes tandem totis viribus contendant veram germanamque sibi sapientiam comparare, de qua scriptum est per sanctum Jacobum, cap. III epist. canon. vers. XIII: « Quis sapiens et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiae. Quod si zelum animarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris, nolite gloriari et mendaces esse adversus veritatem. Non est enim ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum. Quae autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, non judicans, sine aemulatione. Fructus autem justitiae in pace seminatur facientibus pacem. »

38. Praesentes quoque litteras etiam ex eo quod superiores et alii religiosi saepedictae societatis, et ceteri quicumque in praemissis interesse habentes, seu habere quomodolibet praetendentes illis non consenserint, nec ad ea vocati et auditi fuerint, nullo unquam tempore de subreptionis, obreptionis, nullitatis aut invaliditatis vitio, seu intentionis nostrae, aut alio quovis defectu etiam quantumvis magno, inexcogitato et substantiali, sive etiam ex eo quod in praemissis seu eorum aliquo solemnitates et quaevis alia servanda et adimplenda servata non fuerint; aut ex quocumque alio capite a jure vel consuetudine aliqua resultante etiam in corpore juris clauso, seu etiam enormis, enormissimae et totalis laesionis, et quovis alio praetextu, occasione vel causa, etiam quantumvis justa, rationabili et privilegiata, etiam tali quae ad effectum validitatis praemissorum necessario exprimenda foret; notari, impugnari, invalidari, retractari, in jus vel controversiam revocari, aut ad terminos juris reduci, vel adversus illas restitutionis in integrum, apertionis oris, reductionis ad viam et terminos juris, aut aliud quodcumque juris, facti, gratiae vel justitiae remedium impetrari, seu quomodolibet concesso aut impetrato quempiam uti, seu se juvari in judicio, vel extra illud posse; sed easdem praesentes semper perpetuoque validas, firmas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac per omnes et singulos ad quos spectat et quomodolibet spectabit in futurum inviolabiliter observari.

39. Sicque et non aliter in praemissis omnibus et singulis per quoscumque judices ordinarios et delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici auditores, ac S. R. E. cardinales, etiam de latere legatos, et Sedis apostolicae nuncios, et alios quavis auctoritate et potestate fungentes et functuros in quavis causa et instantia, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi seu interpretandi facultate et auctoritate, judicari ac definiri debere, ac irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari, decernimus.

40. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, etiam in conciliis generalibus editis, et quatenus opus sit regula nostra de non tollendo jure quaesito, nec non saepedictae societatis, illiusque domorum, collegiorum ac ecclesiarum etiam juramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alias roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque; indultis et litteris apostolicis eidem societati, illiusque superioribus, religiosis et personis quibuslibet sub quibusvis tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque decretis etiam irritantibus, etiam motu simili, etiam consistorialiter, ac alias quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis expressa et individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quacvis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, illorum omnium et singulorum tenores, ac si de verbo ad verbum nihil penitus omisso, et forma in illis tradita observata exprimerentur et insererentur, praesentibus pro plene et sufficienter expressis et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris ad praemissorum effectum specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque.

41. Volumus autem ut praesentium litterarum transumptis, etiam impressis, et manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo alicujus personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides in judicio et extra adhibeatur, quae praesentibus ipsis adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae, apud Sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die 21 julii 1773, pontificatus nostri anno quinto.

A. CARD. NIGRONUS.

FINIS.

INDEX

<i>Praefatio</i>	Pag.	1
----------------------------	------	---

CLEMENTIS XIV EPISTOLAE ET BREVIA SELECTIONA

I. <i>Regi Christianissimo.</i>	3
II. <i>Romanorum Imperatori.</i>	4
III. <i>Eidem</i>	5
IV. <i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	6
V. <i>Communitati Urbini.</i>	7
VI. <i>Societati Alborum de Spiritu Sancto civitatis Neapolitanae.</i>	8
VII. <i>Duci Wirtembergensi.</i>	9
VIII. <i>Cardinali de Gesures.</i>	10
IX. <i>Bergierio, theologo.</i>	11
X. <i>Marchioni Badensi.</i>	12
XI. <i>Episcopo Leodiensi</i>	13
XII. <i>Communitati Sancti Archangeli</i>	14
XIII. <i>Communitati Sancti Angeli in Vado.</i>	15
XIV. <i>Principi ab Hohenlohe.</i>	ib.
XV. <i>Rectoribus Universitatis studii civitatis Urbini.</i>	16
XVI. <i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	18
XVII. <i>Petro Busenello, ex-generalis Cler. Regularium.</i>	19
XVIII. <i>Petro Francisco Boudier, generali Benedictinorum.</i>	20

XIX.	<i>Rectori studii oppidi Lovaniensis.</i>	Pag.	20
XX.	<i>Boddaert, priori generali Guillelmitarum</i>		21
XXI.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>		22
XXII.	<i>Rectori et Universitati Salamantinae.</i>		23
XXIII.	<i>Decano Studii oppidi Lovaniensis</i>		24
XXIV.	<i>Magno Duci Etruriae.</i>		25
XXV.	<i>Reipublicae Venetiarum.</i>		26
XXVI.	<i>Principi Georgiae.</i>		ib.
XXVII.	<i>Principi Palatino.</i>		27
XXVIII.	<i>Duci Sultzbacensi.</i>		29
XXIX.	<i>Regi Catholico.</i>		30
XXX.	<i>Lantgravio Hassiae-Cassel.</i>		34
XXXI.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>		32
XXXII.	<i>Regi Sardiniae.</i>		33
XXXIII.	<i>Abbatissae de Fonterault.</i>		34
XXXIV.	<i>Archiepiscopo Caesareae.</i>		35
XXXV.	<i>Regi Francorum</i>		36
XXXVI.	<i>Archiepiscopo Trevirensi.</i>		37
XXXVII.	<i>Magno Magistro Ordinis Hierosolymitani.</i>		38
XXXVIII.	<i>Reipublicae Lucensi</i>		40
XXXIX.	<i>Regi Sardiniae.</i>		44
XL.	<i>Regi Catholico.</i>		42
XLI.	<i>Principi Drusiorum</i>		43
XLII.	<i>Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis et Episcopis universae Ecclesiae Catholicae.</i>		44
XLIII.	<i>Archiepiscopo designato Thebarum</i>		51
XLIV.	<i>Gabrieli Gauchar, Canonico Lingiensi</i>		52
XLV.	<i>Archiepiscopo Ancyrano.</i>		53
XLVI.	<i>Regi Poloniae.</i>		54
XLVII.	<i>Gubernatori et Confratribus Congregationis Delli Bianchi.</i>		55
XLVIII.	<i>Regi Christianissimo.</i>		56
XLIX.	<i>Antonio Valsecchio</i>		57
XLIX bis.	<i>Abbati Sancti Blasii in Silva Nigra.</i>		58
L.	<i>Benedicto Bonelli a Cavalesio.</i>		59
LI.	<i>Regi Fidelissimo.</i>		60
LII.	<i>Comiti De Oeyras.</i>		61
LIII.	<i>Patriarchae Antiocheno Maronitarum</i>		62
LIV.	<i>Mariae Catharinae Archambault</i>		63
LV.	<i>Regi Sardiniae.</i>		64
LVI.	<i>Istruzione in aggiunta a quella di Benedetto XIV sopra l'immunità locale.</i>		65

LVII.	<i>Archiepiscopo Moguntino.</i>	Pag.	69
LVIII.	<i>Episcopo Bambergensi.</i>		72
LIX.	<i>Archiepiscopo Coloniensi.</i>		73
LX.	<i>Episcopo Paderbonensi.</i>		74
LXI.	<i>Duci Aurelianensi.</i>		75
LXII.	<i>Archiepiscopo Pragensi</i>		ib.
LXIII.	<i>Magno Magistro Ordinis Hierosolymitani.</i>		77
LXIV.	<i>Duci Bavariae</i>		78
LXV.	<i>Regi Christianissimo.</i>		80
LXVI.	<i>Episcopo Vilnensi</i>		82
LXVII.	<i>Comiti De Oeyras</i>		83
LXVIII.	<i>Regi Fidelissimo.</i>		84
LXIX.	<i>Regi Catholico</i>		85
LXX.	<i>Magno Magistro Ordinis Hierosolymitani.</i>		87
LXXI.	<i>Archiepiscopo Salisburgensi</i>		88
LXXII.	<i>Generali Congregationis Passionis Christi</i>		90
LXXIII.	<i>Regi Christianissimo</i>		94
LXXIV.	<i>Aloysiae Mariae Galliarum Principissae.</i>		93
LXXV.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae.</i>		95
LXXVI.	<i>Episcopo Frisingensi</i>		96
LXXVII.	<i>Archiepiscopo Trevirensi.</i>		97
LXXVIII.	<i>Archiepiscopo Maguntino.</i>		98
LXXIX.	<i>Joanni Chrysostomo Trombellio.</i>		99
LXXX.	<i>Archiepiscopo Aquensi.</i>		ib.
LXXXI.	<i>Galliarum Delphino.</i>		100
LXXXII.	<i>Regi Christianissimo</i>		104
LXXXIII.	<i>Archiepiscopo Salisburgensi.</i>		102
LXXXIV.	<i>Episcopo Bambergensi.</i>		103
LXXXV.	<i>Archiepiscopo Manillae in insulis Philippinis.</i>		104
LXXXVI.	<i>Regi Sardiniae.</i>		105
LXXXVII.	<i>Episcopo Angelopolitano</i>		107
LXXXVIII.	<i>Regi Christianissimo</i>		108
LXXXIX.	<i>Archiepiscopo Damasceno.</i>		109
XC.	<i>Episcopo Veronensi</i>		110
XCI.	<i>Angelo Mariae Bandinio</i>		112
XCII.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 6 augusti 1770.</i>		113
XCIII.	<i>Regi Fidelissimo</i>		114
XCIV.	<i>Comiti De Oeyras</i>		115
XCV.	<i>Capitulo Cathedralis Ecclesiae Kioviensis.</i>		116
XCVI.	<i>Commendatori De Almada</i>		117
XCVII.	<i>Regi Fidelissimo</i>		118

XCVIII.	<i>Cardinali De Rohan.</i>	Pag. 119
XCIX.	<i>Regi Fidelissimo.</i>	120
	<i>C. Comiti De Oeyras.</i>	121
CI.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 24 septembris 1770</i>	123
CII.	<i>Regi Christianissimo.</i>	126
CIII.	<i>Archiepiscopo Rhemensi.</i>	127
CIV.	<i>Regi Fidelissimo.</i>	129
CV.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	130
CVI.	<i>Patriarchae Antiocheno Maronitarum</i>	133
CVII.	<i>Praeposito generali Congregationis Doctrinae christianae</i>	134
CVIII.	<i>Theologis et Magistris societatis Sorbonicae</i>	135
CIX.	<i>Archiepiscopo Salisburgensi</i>	136
CX.	<i>Episcopo Ruremundensi.</i>	138
CXI.	<i>Archiepiscopo Salisburgensi</i>	139
CXII.	<i>Breve indulgentiarum pro ecclesia in Ellend sita</i>	140
CXIII.	<i>Archiepiscopo Ephesino.</i>	141
CXIV.	<i>Archiepiscopo Thebarum.</i>	143
CXV.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	144
CXVI.	<i>Eidem</i>	146
CXVII.	<i>Ignatio Muller, abbati Sanctae Doroteae</i>	147
CXVIII.	<i>Duci Wirtembergensi</i>	148
CXIX.	<i>Cardinali Episcopo Constantiensi.</i>	149
CXX.	<i>Reipublicae Lucensi</i>	150
CXXI.	<i>Abbati Sancti Galli</i>	151
CXXII.	<i>Joanni Baptistae Martini</i>	152
CXXIII.	<i>Duci Bavariae.</i>	153
CXXIV.	<i>Regi Poloniae.</i>	ib.
CXXV.	<i>Communitati Sancti Angeli in Vado.</i>	154
CXXVI.	<i>Ducissae Sfortiae Caesarini viduae</i>	155
CXXVII.	<i>Regi Christianissimo.</i>	158
CXXVIII.	<i>Magno Duci Etruriae</i>	159
CXXIX.	<i>Regi Catholico.</i>	160
CXXX.	<i>Regi Fidelissimo</i>	162
CXXXI.	<i>Episcopis Beryti, Heliopolis, Constantiae, Tri- polis, Aleppi, Caesareae, Arcae Lustrae et Cypri.</i>	163
CXXXII.	<i>Episcopo Malacitano.</i>	164
CXXXIII.	<i>Principi Asturiarum.</i>	165
CXXXIV.	<i>Duci Bavariae.</i>	167

CXXXV.	<i>Praesidenti Congregationis Benedictino-Bavaricae.</i>	Pag. 468
GXXXVI.	<i>Abbati Ordinis Camaldulensium.</i>	470
CXXXVII.	<i>Allocutio ad Patres Minores Conventuales, in comitiis generalibus congregatos.</i>	471
CXXXVIII.	<i>Ducissae Sfortiae Caesarini viduae.</i>	473
CXXXIX.	<i>Patriarchae Ciliciae et Syriae.</i>	474
CXL.	<i>Regi Christianissimo.</i>	475
CXLI.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 17 junii 1771.</i>	476
CXLII.	<i>Regi Catholico.</i>	477
CXLIII.	<i>Archiepiscopo Ephesino.</i>	479
CXLIV.	<i>Archiepiscopo Colocensi, et aliis episcopis.</i>	480
CXLV.	<i>Archiepiscopo Damasceno.</i>	484
CXLVI.	<i>Eidem.</i>	486
CXLVII.	<i>Archiepiscopo Maronitarum Aleppi.</i>	487
CXLVIII.	<i>Imperatori Romanorum electo.</i>	488
CXLIX.	<i>Regi Catholico.</i>	489
CL.	<i>Canonico Desmarais.</i>	491
CLI.	<i>Aloysiae Mariae Galliarum Principissae.</i>	492
CLII.	<i>Regi Christianissimo.</i>	494
CLIII.	<i>Joanni Godefredo Kaufmann.</i>	496
CLIV.	<i>Patriarchae Chaldaeorum.</i>	497
CLV.	<i>Regi Christianissimo.</i>	498
CLVI.	<i>Breve indulgentiarum pro capella in feudo de Oeyras.</i>	499
CLVII.	<i>Marchioni De Pombal.</i>	200
CLVIII.	<i>Regi Catholico.</i>	201
CLIX.	<i>Breve concessionum atque indulgentiarum pro equestri ordine sub Caroli III nomine noviter instituto.</i>	202
CLX.	<i>Episcopo Graeco Melchitae de Gibel.</i>	204
CLXI.	<i>Magno Duci Etruriae.</i>	205
CLXII.	<i>Duci Wirtembergensi.</i>	206
CLXIII.	<i>Capitulo Ecclesiae Cathedralis Arimini.</i>	209
CLXIV.	<i>Joanni Principi Lambertinio.</i>	212
CLXV.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 11 novembris 1771.</i>	ib.
CLXVI.	<i>Regi Catholico.</i>	215
CLXVII.	<i>Episcopo Silvanectensi.</i>	216
CLXVIII.	<i>Joanni Josepho ab Havern.</i>	217
CLXIX.	<i>Landgravio Hassiae.</i>	ib.

CLXX.	<i>Ladislao Sappel, Ordinis Recollectorum.</i>	Pag. 218
CLXXI.	<i>Malachiae Jeniserchis, Sacerdoti Armeno.</i>	219
CLXXII.	<i>Cardinali Archiepiscopo Bisuntino.</i>	220
CLXXIII.	<i>Archiepiscopo Mexicano.</i>	221
CLXXIV.	<i>Regi Poloniae.</i>	222
CLXXV.	<i>Capitulo Ecclesiae Salisburgensis.</i>	224
CLXXVI.	<i>Duci Wirtembergensi.</i>	225
CLXXVII.	<i>Capitulo Ecclesiae Salisburgensis.</i>	227
CLXXVIII.	<i>Abbatissae Pragensi.</i>	228
CLXXIX.	<i>Episcopo Cerameno, Coadiutori Tunkini occidentalis.</i>	230
CLXXX.	<i>Patriarchae Antiocheno.</i>	231
CLXXXI.	<i>Abbati generali Monachorum Basiliensium Gracco-Melchitarum.</i>	ib.
CLXXXII.	<i>Principi ab Hohenlohe.</i>	232
CLXXXIII.	<i>Episcopo Senogalliensi.</i>	233
CLXXXIV.	<i>Viatori de Coccaleo.</i>	235
CLXXXV.	<i>Landgravio Hassiae.</i>	ib.
CLXXXVI.	<i>Aloysiae Mariae Galliarum Principissae.</i>	236
CLXXXVII.	<i>Episcopo Paderbornensi.</i>	237
CLXXXVIII.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae.</i>	238
CLXXXIX.	<i>Duci de Aiguillon.</i>	240
CXC.	<i>Cardinali de Bernis.</i>	241
CXCI.	<i>Congregationi nuncupatae Regii Cleri Neapolitani.</i>	243
CXCII.	<i>Electo Archiepiscopo Salisburgensi.</i>	244
CXCIII.	<i>Hannibali ex Abbatibus Olivieriis.</i>	245
CXCIV.	<i>Aloysiae Mariae Galliarum Principissae.</i>	246
CXCV.	<i>Regi Poloniae.</i>	247
CXCVI.	<i>Archiepiscopo Gnesnensi.</i>	248
CXCVII.	<i>Archiepiscopo Kioviensi.</i>	249
CXCVIII.	<i>Archiepiscopo Posnaniensi.</i>	250
CXCIX.	<i>Imperatori Romanorum electo.</i>	251
CC.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae.</i>	253
CCI.	<i>Saxoniae Electrici viduae.</i>	254
CCII.	<i>Reipublicae Ragusinae.</i>	256
CCIII.	<i>Archiepiscopo Goano.</i>	257
CCIV.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 22 junii 1772.</i>	258
CCV.	<i>Regi Sardiniae.</i>	259
CCVI.	<i>Archiepiscopo Salisburgensi.</i>	260
CCVII.	<i>Archiepiscopo Ephesino.</i>	261

CCVIII.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	Pag. 262
CCIX.	<i>Imperatori Romanorum electo.</i>	264
CCX.	<i>Episcopo Basileensi</i>	266
CCXI.	<i>Archiepiscopo Arelatensi et Episcopo Mel-</i> <i>densi</i>	267
CCXII.	<i>Regi Poloniae.</i>	271
CCXIII.	<i>Archiepiscopo Gnesnensi, Episcopo Posna-</i> <i>niensi, aliisque sex Episcopis</i>	272
CCXIV.	<i>Ordini senatorio Regni Poloniae et Magni</i> <i>Ducatus Lithuaniae</i>	274
CCXV.	<i>Ordini equestri Regni Poloniae et Magni</i> <i>Ducatus Lithuaniae</i>	275
CCXVI.	<i>Episcopo Cracoviensi.</i>	276
CCXVII.	<i>Palatino Cracoviae</i>	277
CCXVIII.	<i>Episcopo Berytensi</i>	278
CCXIX.	<i>Imperatori Romanorum electo.</i>	279
CCXX.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	282
CCXXI.	<i>Regi Sardiniae</i>	284
CCXXII.	<i>Imperatrici.</i>	285
CCXXIII.	<i>Saxoniae Electrici viduae</i>	286
CCXXIV.	<i>Abbati Monasterii Ordinis S. Benedicti in</i> <i>civitate Salisburgensi.</i>	287
CCXXV.	<i>Superiori Monialium Capuccinarum Sa-</i> <i>lisburgi</i>	288
CCXXVI.	<i>Archiepiscopo Trevirensi</i>	289
CCXXVII.	<i>Regi Poloniae</i>	291
CCXXVIII.	<i>Patriarchae Antiocheno Maronitarum</i>	293
CCXXIX.	<i>Breve pro institutione Congregationis ad</i> <i>exequenda quae in Breve suppressionis</i> <i>Societatis Jesu continentur</i>	294
CCXXX.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	297
CCXXXI.	<i>Cardinali Vicecomiti.</i>	298
CCXXXII.	<i>Regi Catholico.</i>	299
CCXXXIII.	<i>Regi Sardiniae</i>	300
CCXXXIV.	<i>Reginae Sardiniae</i>	301
CCXXXV.	<i>Duci Sulzbacensi</i>	302
CCXXXVI.	<i>Regi Christianissimo.</i>	303
CCXXXVII.	<i>Eidem</i>	304
CCXXXVIII.	<i>Saxoniae Electrici viduae</i>	305
CCXXXIX.	<i>Regi Fidelissimo</i>	306
CCXL.	<i>Regio Hispaniarum Infanti.</i>	307
CCXLI.	<i>Romanorum Imperatori electo</i>	309

CCXLII.	<i>Archiepiscopo Thebarum.</i>	Pag. 310
CCXLIII.	<i>Regi Poloniae</i>	312
CCXLIV.	<i>Episcopo Vilnensi</i>	313
CCXLV.	<i>Regi utriusque Siciliae</i>	314
CCXLVI.	<i>Abbati ad S. Petrum Salisburgi</i>	316
CCXLVII.	<i>Regi Christianissimo</i>	317
CCXLVIII.	<i>Regi Catholico</i>	318
CCXLIX.	<i>Mignonneau.</i>	320
CCL.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 17 januarii 1774</i>	321
CCLI.	<i>Romanorum Imperatori electo</i>	325
CCLII.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	326
CCLIII.	<i>Regi Poloniae.</i>	327
CCLIV.	<i>Duci Saxoniae</i>	328
CCLV.	<i>Duci Wurtembergensi.</i>	329
CCLVI.	<i>Archiepiscopo Moguntino.</i>	330
CCLVII.	<i>Archiepiscopo Berytensi</i>	331
CCLVIII.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	335
CCLIX.	<i>Cardinali de Bernis</i>	336
CCLX.	<i>Duci Bavariae</i>	338
CCLXI.	<i>Eidem.</i>	339
CCLXII.	<i>Episcopo Vilnensi</i>	ib.
CCLXIII.	<i>Duci Saxoniae</i>	341
CCLXIV.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 18 aprilis 1774.</i>	342
CCLXV.	<i>Duci de Aiguillon</i>	343
CCLXVI.	<i>Regi Christianissimo</i>	344
CCLXVII.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 9 maii 1774.</i>	345
CCLXVIII.	<i>Magno Magistro Hospitalis S. Joannis Hye- rosolimitani</i>	346
CCLXIX.	<i>Reginae Hungariae et Bohemiae</i>	347
CCLXX.	<i>Reipublicae Lucernensi</i>	349
CCLXXI.	<i>Regi Christianissimo</i>	350
CCLXXII.	<i>Reginae Christianissimae.</i>	352
CCLXXIII.	<i>Regi Christianissimo</i>	353
CCLXXIV.	<i>Capitulo ecclesiae metropolitanae Mogun- tinae</i>	354
CCLXXV.	<i>Aloysiae Mariae Galliarum Principissae.</i>	355
CCLXXVI.	<i>Allocutio habita in Consistorio secreto, die 6 junii 1774.</i>	356
CCLXXVII.	<i>Romanorum Imperatori electo</i>	358

CCLXXVIII.	<i>Regi de Travancor.</i>	Pag. 360
CCLXXIX.	<i>Duci Bavariae</i>	364
CCLXXX.	<i>Eidem.</i>	363
CCLXXXI.	<i>Electo Archiepiscopo Moguntino.</i>	364
CCLXXXII.	<i>Aloysiae Mariae Galliarum Principissae.</i>	366
CCLXXXIII.	<i>Regi Catholico</i>	367

DOCUMENTA VARIA HISTORIAM PONTIFICATUS

CLEMENTIS PP. XIV ILLUSTRANTIA

CCLXXXIV.	<i>Cardinali Malvezzi, nuncupato Archiepiscopo Bononiensi, Benedictus XIV.</i>	374
CCLXXXV.	<i>Le cardinal de Bernis au pape Clement XIII.</i>	373
CCLXXXVI.	<i>Cardinali de Bernis Clemens pp. XIII.</i>	376
CCLXXXVII.	<i>Le duc de Praslin au marquis d'Aubeterre.</i>	378
CCLXXXVIII.	<i>Le même au cardinal de Rochechouart.</i>	ib.
CCLXXXIX.	<i>Instrumentum de introitu in Conclavi Josephi Romanorum Imperatoris electi, et Petri Leopoldi Magni Ducis Etruriae, die 6 martii 1769.</i>	383
CCXC.	<i>Romanorum Imperatrix vidua, S. R. E. Cardinalibus in Conclavi cohadunatis.</i>	385
CCXCI.	<i>Raiberti, ministre de la Cour de Turin, au cardinal des Lances.</i>	387
CCXCII.	<i>Il re di Polonia al pontefice Clemente XIV.</i>	388
CCXCIII.	<i>Idem eidem</i>	389
CCXCIV.	<i>Idem eidem</i>	394
CCXCV.	<i>Josephus Romanorum Imperator Clementi pontifici, XIV.</i>	392
CCXCVI.	<i>Cardinalis Corsinus Episcopo vicario apostolico Vratislaviensi</i>	393
CCXCVII.	<i>Idem Archiepiscopo Pragensi</i>	395
CCXCVIII.	<i>Josephus Imperator Clementi pp. XIV.</i>	397
CCXCIX.	<i>Le duc d'Aiguillon au cardinal de Bernis.</i>	398
CCC.	<i>Édit du roi de France sur les mariages entre les catholiques et les luthériens.</i>	400
CCCI.	<i>Cardinalis Corsinus Nuncio apostolico Poloniae</i>	403
CCCII.	<i>Exposé de l'état de la religion en Ukraine.</i>	404
CCCIII.	<i>Cardinalis Corsinus Nuncio apostolico Poloniae</i>	409

CCCIV.	<i>Assertiones theologico-juridicae pro baccalau- reatu Heidelbergae consequendo . . .</i>	Pag. 440
CCCV.	<i>Cardinalis Corsinus Nuncio apostolico Polo- niae . . .</i>	442
CCCVI.	<i>Idem eadem. . .</i>	443
CCCVII.	<i>Relazioni di Giovan Vincenzo e di Giovan Francesco Bolgeni delle cose accadute nella Corte del papa dopo che questi ebbe sotto- scritto il breve della soppressione dei gesuiti. . .</i>	444
CCCVIII.	<i>Il re di Sardegna ai Cardinali adunati in Con- clave. . .</i>	449
CCCIX.	<i>Rex Siciliarum S. R. E. Cardinalibus . . .</i>	420
CCCX.	<i>Romanorum Imperatrix vidua eisdem . . .</i>	421
CCCXI.	<i>Le roi de France aux mêmes . . .</i>	422
CCCXII.	<i>Romanorum Imperator electus eisdem . . .</i>	423
CCCXIII.	<i>Pius papa VI Regi Christianissimo . . .</i>	425
CCCXIV.	<i>Idem Reginae Fidelissimae. . .</i>	427
CCCXV.	<i>Idem Regi Sueciae . . .</i>	429
CCCXVI.	<i>L' arcivescovo di Calcedonia al cardinale Pat- lavicino . . .</i>	430
CCCXVII.	<i>Clementis pp. XIV, Breve pro extinctione So- cietatis Jesu. . .</i>	433

STORIA
DI
SANTA CATERINA DA SIENA
E
DEL PAPATO DEL SUO TEMPO.

Proprietà letteraria.

STORIA

DI

S. CATERINA DA SIENA

E DEL PAPATO DEL SUO TEMPO

PER

ALFONSO CAPECELATRO

PRETE DELL'ORATORIO DI NAPOLI.

Seconda edizione con giunte e correzioni dell'Autore.

VOLUME UNICO.

FIRENZE,

BARBÈRA, BIANCHI E COMP.

Tipografi-Editori, Via Faenza, 1765

1858.

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

1881

ALLA SACRA E DILETTA MEMORIA
DI MADDALENA SANTORELLI MIA MADRE
BUONA CON TUTTI OTTIMA COI SUOI
IN TESTIMONIO
DI AMORE INTERMINABILE.

A. CAPECELATRO.

Luglio, 1856.

PREFAZIONE DELL' AUTORE

ALLA PRESENTE EDIZIONE.

Ha poco più di un anno da che pubblicai per le stampe in Napoli la Storia di Santa Caterina da Siena e del Papato del suo tempo. Il libro pare che fosse benignamente accolto in Italia; ed io giudico che la cagione se ne debba trovare, anzichè in alcuna sua bontà peculiare, nel comune desiderio che hanno oggidì gl' Italiani di volgersi allo studio delle loro antiche istorie. Egliino cercano, quasi senza avvedersene, nel passato i testimoni della loro antica grandezza e gli ammaestramenti della nuova: e, quel che più rileva, cominciano a vedere che le vere glorie di un popolo non sono facilmente separabili da quelle dei suoi maggiori. La qual cosa mi pare che debba infine riuscire in molto vantaggio della nostra fede e del nostro incivilimento, conciossiachè l' Italia del medio evo tra gli errori, le fazioni, le ire, e le infinite calamità che ne fecero strazio, si mostrò sempre bellamente vigorosa della religione cattolica, e sopra di essa annestò tutta la sua civiltà: di che intervenne che dopo la caduta dell' impero romano il bel paese si parve grande ed ebbe morale signoria delle nazioni solo allorchè i suoi figliuoli furono caldamente credenti.

Ora poichè il libro che scrissi vede nuovamente la luce in codesta Firenze, che è così colta e gentile città, maestra del bello scrivere ed in ogni buona letteratura non seconda ad alcuna, io chieggo di nuovo benigno compatimento ai lettori. Ai quali però desidero che sia noto come io feci quanto era in mio potere per rendere questa seconda stampa migliore della prima. Volli da un canto raccogliere dai miei amici (cui ho in maggior pregio), sia in Napoli o nel resto d'Italia, quelle osservazioni che mi doveano condurre a mutare qua e là alcuna cosa; e dall'altro rileggendo il libro attesamente, e tornandovi sopra con pensiero più riposato, correggerlo e migliorarlo al possibile. Aggiunsi eziandio tutto quello che mi sembrò potesse giovare a rendere più efficace lo scopo del libro, ritoccai talora lo stile e posi ogni cura nel ripulire la favella. Anzi poichè in qualche minuto particolare di storia io non era ben certo di aver raggiunta sempre la verità, feci alcuni studi per venire più sicuramente a capo del vero, e talora riformai taluna delle cose asserite innanzi. Queste mie cure spero mi valgano a mostrare che se in tanta luce di lettere, quanta se ne vede tuttodi, io non ho lo ingegno eguale al volere, nutro però grande estimazione del pubblico cui mi presento, ed ancor più grande desiderio di giovare altrui, adoperando nello scrivere perseveranza di studi ed ardentissimo amore del vero.

AVVERTENZA.

Quando nello scorso secolo si mise la pessima costumanza di maledire alla santa religione di Cristo e di bandirla dagli umani petti, parecchi si posero all'opera di contaminare la storia del Cristianesimo, falsandone i fatti, o tortamente interpretandoli. Costoro si assisero maestri di una strana filosofia, per cui, traendo ad ingiusto sindacato il passato, dettero del barbaro e del selvaggio ai nostri avi, solo perchè Cristiani. Ma per buona ventura errori e vergogne cosiffatte cessarono almeno in gran parte, sino dall'aurora del nostro secolo. Nel quale lo studio dei tempi che corsero innanzi, nominatamente del medio evo, fece rinsavire moltissimi e porre in bella luce le glorie della religione e della patria. Nacque quindi tra noi (per parlare più specialmente dell'Italia) una nuova scuola storica, come la chiamarono, che capitanata dal Balbo e dal Troja, intese ad un tempo a difendere le ragioni del Cristianesimo, dei papi, e dello incivilimento nostro. Nella quale ci è avviso due principii aver giovato moltissimo: che i fatti siano da giudicare secondo le idee del tempo in cui avvennero; e che la storia (della età di mezzo segnatamente) debbasi ricercare in ispezialità nei suoi pontefici e nei suoi santi. I quali espressero in sè tutte le glorie di quella età, e spesso furono insieme uomini di gran virtù, e legislatori dei popoli, e di ogni scienza allora conosciuta dottissimi. In questa opera di darci le Vite o le Storie di co-

storo si travagliarono, forse con maggiore utilità di tutti, gli Alemanni; tra i quali fu mirabile che due protestanti l'Hurter ed il Woigt ci dessero le nobilissime storie e sapienti difese di Innocenzo III e di san Gregorio VII, pontefici assai malamente calunniati innanzi. Che se i Francesi vinsero gli altri nel numero di cosiffatti lavori, non agguagliarono certo la gravità delle opere alemanne. La critica severa, la sottile disamina dei documenti, ed infine la ricchezza dei testimoni non mai potuta vincere o pareggiare, mentre ci danno prova dell' indole severa dell' ingegno alemanno, meritano a quegli scritti venutici di Germania grande estimazione. Gl' Italiani entrarono anch' essi in questo nobile aringo: e forse meglio degli altri possono riuscire, quando da una parte tra noi grandissima è la copia dei monumenti e dei codici, e dall'altra l' ingegno italiano, quasi intermedio tra l' alemanno ed il francese, sa unire in cosiffatti lavori la severità della storia con le piacevolezze del racconto e le grazie dello stile. Pertanto senza entrare sopra di ciò in troppo lungo discorso, ricorderò solo quel chiarissimo Cassinese Luigi Tosti, nome caro alla storia ed alle lettere, che quando prese a difendere papa Bonifazio VIII, mostrò come in un solo scritto si possano congiungere la profondità della storia nel rivendicare la dignità di un pontefice con una ricca e potentissima immaginazione di provato scrittore.¹

Cotali considerazioni mi trassero a pensare che dovesse tornare gran bene alla Chiesa dal discorrere storicamente le vite di quei magnanimi, che ebbero gran parte negli avvenimenti dell' età di mezzo; e molto più di quei santi, nei quali non è facile discernere se sia stata più veramente splendida la virtù dell' animo, o la potenza ad operar grandi cose in pro della Chiesa e della società. E veggendo che tra codesti

¹ Siamo debitori dell' idea di questo nostro lavoro al chiarissimo Cassinese il quale ci onora di sua amicizia e non mancò di giovarci col consiglio nel condurla a fine. Rendiamo però grazie vivissime a lui ed anco a due spettabilissimi religiosi del sodalizio Domenicano, il vescovo Salzano ed il padre Vincenzo Marchese, che ci confortarono, ed in varia maniera ci aiutarono all' opera.

animi nobilissimi raro è incontrare chi pareggi la verginella di Siena Caterina Benincasa, volsi a lei il pensiero: parendomi che la sua vita fosse peculiarmente acconcia a così fatta maniera di storie. Poichè ella ebbesi stretta attenenza col papato e con tutti gli avvenimenti dell'età sua, mi è paruto che dall'unire la storia di lei con quella del papato del suo tempo ne dovesse procedere un doppio vantaggio. Da un canto la storia della Chiesa s'irraggia di una luce novella, ravvicinata a quella della Santa; e dall'altro la vita di Caterina s'insublima molto più e si nobilita, quando sia annessata con la moral vita della Chiesa medesima. Io direi che per tal modo quella stessa luce, che Caterina manda soavissima sopra la Chiesa, riverberi novellamente sopra di lei e ne accresca gli splendori. Se non che è bene avvertire che le interiori virtù ed il meraviglioso essendo come anima di tutta la vita di questa donna, e mezzo potentissimo ad operare in una età di fede qual era la sua, mi studierò a tutto potere di non disgiungere le meraviglie e la vita interiore della Santa dalla sua storia. Al che si aggiunge che il togliere cosiffatta dolcezza e questo affetto alle vite dei santi parvemi sempre, ed è veramente, come togliere ai fiori il più soave olezzo che tramandano. Ma sopra di ciò sarà d'uopo tornare appresso con discorso alquanto più lungo.

Venendo ora al modo con cui fu condotta questa istoria, egli è bisogno ammonire il lettore di alcune cose che possono chiarire la mente di chi prese a dettare il libro. Già meglio che quaranta Vite furono scritte di codesta maravigliosa verginella, le quali in vario ordine e con diverso stile ricordano soltanto la prima leggenda di frate Raimondo da Capua e le giunte che vi fecero taluni scrittori contemporanei. Alcuni, massime il padre Frigerio prete dell'Oratorio, discorsero più partitamente le virtù della Santa, o aggiunsero qualche particolarità da cui ne dovesse derivare nuovo argomento della perfezione di lei. Tutti però non ebbero altro scopo che quello (per altro nobilissimo e di lode degnissimo) di darci la immagine delle virtù di Caterina, ed il novero de' suoi prodigi, ritraendo solo in iscorcio le sue geste in pro della Chiesa. Di

che séguita, che, quando io avessi avuto lo stesso pensiero, l'opera mia sarebbe andata perduta nel rifare quel tanto che gli altri e prima, e certo meglio che io non potrei, ebbero già fatto. Volli invece, siccome è detto, narrare principalmente i fatti di questa donna in pro del Cristianesimo e più di tutto usare di nuovo ingegno a rappresentare la immagine di lei. Parvemi, che dove gli altri la andarono ognora cercando nella leggenda Raimondiana, ella fosse da trovare precipuamente nelle epistole della Santa. La quale ci lasciò come dire un ritratto di sè medesima, di cui non potrebbesi trovare nè il più somigliante nè il più bello. La immagine che lo scrittore dà di se stesso (non quella di chi a bello studio cerca di narrare la propria vita, ma invece quella che spontanea e senza arte si incolora negli scritti di ognuno) è indubitatamente l'ottima di tutte. Il che è tanto più vero della Benincasa, che ella viveva quasi unicamente una vita di sante e caldissime affezioni; e però tutta l'anima di questa vergine innamorata di Dio e del prossimo quasi si traboccava nei suoi scritti. Laonde venimmo nel divisamento di intramezzare spessissimo queste nostre istorie con quei luoghi delle epistole della Santa, che e ci rendessero la effigie di lei, e ci facessero sapere delle sue attenenze col papato e colla società. Pur nondimeno non intralasciammo nè la leggenda del Frate confessore, nè le epistole del Maconi e del Canigiani discepoli della Santa, e talune del beato Giovanni Delle Celle, già è gran tempo conosciute. Anzi non perdonammo a studio e fatica per rintracciare il Supplemento del Cafferini rarissimo, ed il più delle volte non consultato dagli altri scrittori,¹ una bellissima lettera italiana del Delle Celle quasi ignota, insino a che non venne in luce per cura del Sorio prete dell'Oratorio veronese, un'altra del beato Giovanni de Dominicis, ed un breve scritto del Missirini recentemente pubblicato in Firenze. Quanto alle storie dei papi e

¹ Mentre stavamo conducendo questo lavoro, ci venne alle mani la Vita di santa Caterina scritta con bell'ordine e molta pietà da Luigi Montella sacerdote napolitano; ed un'altra di Chavin di Malan. Amendue ci hanno fornita qualche notizia.

del tempo, noi facemmo tesoro in ispezialità del Burlamacchi, che dottamente né discorre nelle note alle lettere di santa Caterina, ed eziandio di quell' Odorico Rinaldi, che fu insieme una gloria per la Chiesa e pel nostro Oratorio.

Rimane ora soltanto che noi preghiamo chi legge ad esserci benigno di compatimento, ed a tenere per certo che niente ci potrebbe riuscire sì caro quanto l'essere aiutati ad emendare il mal fatto con quei salutevoli consigli, che per noi sarebbero accolti di buon animo, da qualunque parte ci venissero. Noi giudicammo sin dal principio questa opera di troppo maggior peso che non comportano i nostri omeri, e ci ponemmo al lavoro sperando essere piuttosto di incitamento ad altri perché facciano meglio e più saggiamente, che non con animo di raggiungere noi stessi completamente lo scopo di porre in nuova luce la vergine Sanese. Ci conforta pur nondimeno il pensiero che ci vorrà meritare indulgenza presso il pubblico lo intendimento che avemmo nello scrivere: di nutrire del più bel pascolo la propria mente, percorrendo le gloriose memorie dei nostri santi; ed in pari tempo di porre l'opera e l'ingegno in vantaggio della religione e della patria.

STORIA
DI
SANTA CATERINA DA SIENA
E DEL
PAPATO DEL SUO TEMPO.

INTRODUZIONE.

SOMMARIO.

Il Cristianesimo e la società -- Lotta di esso con la barbarie del medio evo — Indole di questo tempo — Vittoria del Cristianesimo — Come nell'età di mezzo scienze, lettere ed arti s'informassero di religione — Del potere dei santi in quel tempo sopra la Chiesa e la civile comunanza — Come tra questi sia Caterina, e della singolare missione che ella ebbe — Si tocca dello stato della Chiesa e dell'Italia al nascere della Santa — Come il fatto principale nella Chiesa fosse il trasferimento del seggio papale in Avignone — Di Filippo di Francia prima cagione di quel mutamento, che fu assai diversamente considerato da Francesi ed Italiani — Conseguenze di esso pei papi e per Roma — Come l'Impero e la Repubblica tentassero invano di togliere al pontefice la signoria sopra Roma — Le condizioni di Roma e del papato peggiorate — Miserando stato di Roma descritto dal Petrarca — Bisogno di un principio soprannaturale per restituire la Sede nel luogo suo — Di Caterina che mirabilmente esprime in sè così fatto principio — Si parla del civil reggimento in Italia — Delle invasioni cui fu soggetto il bel paese, caduto l'impero romano — Municipii italiani, e parti guelfa e ghibellina — Come nel secolo XIV, principale sventura d'Italia fosse la nimizia di queste due parti — Nuove cagioni di odii: la insurrezione dei popolani contro i nobili, ed il sorgere di nuovi signori — Caterina paciera d'Italia fra tanti sdegni — Come in mezzo alle ire splendessero meravigliosamente le lettere e le arti belle — Dante, Boccaccio e Petrarca — Di Giotto, di Giovanni Pisano e di Arnolfo — Si compendia in breve lo stato della Chiesa e d'Italia al nascere di Caterina — Dei benefizi di questa Santa ad entrambe.

Le religioni informarono sempre le leggi ed i costumi dei popoli, addivenendo parte non che della lor civiltà, della lor vita. Fra tutte però quella di Cristo, serbando inviolato il vero soprannaturale e stando tutta in amore, fu mirabilmente efficacissima a creare un nuovo incivilimento ed a rendersi quasi

anima di esso. Laonde allo apparire della divina luce che spuntò dalla collina di Nazaret, non solo cadde la idolatria, ma si mutò l'intero universo. Sebbene quella luce penetrasse sulle prime non vista nelle civili comunanze, pure, mancate le persecuzioni che balestrarono il Cristianesimo dalla culla, lo spettacolo della sua celeste bellezza e soavissima fu aperto a tutti, i benefici suoi effetti non ignorati da alcuno. Tosto la religione della Croce, passando dagli individui nelle nazioni, cominciò ad annestarsi a poco a poco nei costumi, nelle leggi e in tutta la vita dei popoli: con questo però che, mentre andò diffondendo l'opera santamente riformatrice, le fu bisogno di pugnare e vincere il gentilesimo rinascente nelle pagane eresie dei primi secoli.

Seguita così fatta vittoria, l'umile religione del Nazzareno si trovò a petto di nuovo e micidiale nimico: e però ritemprossi in un'altra lotta, dalla quale nacque (la Provvidenza guidava i suoi passi) gran bene in pro della Chiesa e della civil comunanza. La pugna fu tra i Cristiani ed i barbari invasori terribilmente irrompenti nel seno della Chiesa dal settentrione: frutto di essa la vittoria della religione del Redentore, ed il crescere vigoroso del cristiano incivilimento. Nel medio evo vuolsi per verità considerare il vivissimo contrasto di due forze, che solo può rendere ragione della sua storia, e chiarircene le moltissime difficoltà. Allora nel bel mezzo del Cristianesimo signoreggiava una potentissima forza materiale, recata da' barbari invasori; la quale, giovane, piena di vita e le più volte superbamente tempestosa, minacciava allargarsi da per tutto, rovinando qualunque argine che incontrasse, ed invadendo religione, signorie, privilegi, franchigie, e quanto vi avea di vetusto e di santo nelle città e nei regni. Ben è vero che quelle razze settentrionali erano inconsapevoli delle gentilesche corrottele di Grecia e di Roma e però non addivennero come queste mollemente corrompitrici; ma, poichè ebbero in sè nuova e non prima usata vigoria, adoperarono ognora la violenza appo i vinti e quasi soltanto dalla forza materiale si lasciarono in tutto governare.

In pari tempo però era meravigliosamente cresciuta tra il cadente paganesimo la forza morale della religione di Cristo, in cui è tanta ricchezza di soprannatural vita da trionfare ogni ostacolo. I seguaci del vangelo, patita la invasione dei barbari, non consentirono piegare all'impero della barbarie, nè molto meno soffrire che il micidiale nimico soffocasse la nuova civiltà che del Cristianesimo viveva. All'imperio della forza materiale opposero i credenti quello dei sovranaturali principii, nei quali è quella luce di verità che è immagine della divina potenza, e si prova capacissima a prender signoria degli intelletti: all'impeto della furente barbarie l'ardenza della fede e della carità, sopra ogni umana cosa potentissimi. L'incontro e la lotta ineguale di Totila e del santo monaco Benedetto, di Genserico e di san Leone, di Arrigo imperatore e dell'incomparabile san Gregorio VII ci mostrano la vera sembianza del medio evo. Nel quale i grandi vizi e le più grandi virtù, gli esempi di atrocità appena credibili e di alcuni prodigi di cristiana carità non prima nè poi superati mai, i subiti mutamenti dal viver barbaro al santo testimoniano della esistenza delle due forze, della lotta di entrambe, e delle frequenti vittorie del Cristianesimo sopra la barbarie.

Nell'età di mezzo però la religione della Croce non spese d'un tratto la conquistatrice barbarie; invece, entrata nel cuore delle nazioni, s'incarnò come per gradi nella lor vita, e signoreggiandone e governandone tutte le parti, creò il novello incivilimento. Il quale, sebbene non ripudiasse le buone tradizioni di Grecia e di Roma antiche, e non fosse al tutto inconsapevole di barbarie, pure fu nella sostanza uno incivilimento cristiano. Le scienze, le lettere e le arti, siccome quelle che per varia maniera ci esprimono la mente ed il cuore di un popolo, valgono potentemente a mostrarci l'indole delle diverse civiltà. Ed in quella età di mezzo (il volgo imperitissimo degli scrittori la crede al tutto barbara), scienze, lettere ed arti, strette in sorellevole nodo, erano quasi rami di un medesimo arbore che succhiavano la vita da religione. Nel medio evo la scienza per

tal modo si annestò alla Teologia cristiana, che le discipline filosofiche, di politica e di storia erano essenzialmente teologiche: insino le matematiche e la fisica avevano certa unione con le dottrine della Chiesa, e da quelle in parte si derivavano. Considerate tutte le scienze nelle loro attenenze coi principii sovranaturali, e tenute come istrumenti a difendere e non a contrastare la fede, da essa prendevano i principii, e crescevano, come dire, all'ombra del santuario. Mentre nelle lettere le immagini, la favella e tutto il colore delle scritture di prosa o di verso avevano sembianza di religione, le arti belle dopo le rovine dei barbari parevano tornate a nuova vita solo per rendere ai sensi dei credenti il concetto del sovranaturale. E difatto pargoleggiarono prima le arti e nell'infanzia furono cristiane; crebbero poscia a cima di gloria non pareggiata mai in séguito, ma questa non inebriò le menti da sconoscere la cristiana ispirazione. Pur nondimeno non è da credere che la forza naturale e la virtù dell'individuo (benefizi anch'essi di Dio) fossero esclusi dalla civiltà di quel tempo, quando invece entrambe si mostrarono vivissime, ma solo contenute e spesso signoreggiate dal Cristianesimo.¹ Laonde nell'età di mezzo, mentre da un canto la naturale vigoria di ciascuno individuo non per anco slombata da corrompitrici mollezze si vedeva potentissima, dall'altro la religione era come anima delle civili comunanze.

¹ Recherò a questo proposito le parole del Guizot, il quale, sebbene protestante di religione, conobbe molti dei benefici apportati dalla Chiesa alla civil comunanza, e dottamente ne scrisse. Così egli parlando del tempo che passò dal IV secolo al XVI, ha queste parole: « La situation de l'Eglise a de plus donné, au développement de l'esprit humain dans le monde moderne, une étendue, une variété, qu'il n'avait point eues jusqu'alors. En Orient l'intelligence est toute religieuse; dans la société grecque elle est presque exclusivement humaine: là l'humanité proprement dite, sa nature et sa destinée actuelle disparaissent; ici c'est l'homme, ce sont ses passions, ses sentiments, ses intérêts actuels, qui occupent tout le terrain. Dans le monde moderne l'esprit religieux s'est mêlé à tout, mais sans rien exclure. L'intelligence moderne est empreinte à la fois d'humanité et de divinité. » — Guizot, *Hist. génér. de la civilisation en Europe* — VIe Leçon.

Cosiffatto dominio dei principii religiosi sopra la civil compagnia è, a dir vero, la cagione onde i santi del medio evo non sono da considerare soltanto come eroi, che sublimaronsi alla cima delle virtù cristiane, facendo prodigi in perfezionamento di sè medesimi e delle anime sorelle; ma ad un tempo quali uomini nella civile legislazione degli Stati, e nella morale educazione dei popoli mirabilmente efficacissimi. Un uomo riputato santo era in quella età di fede, a mo' di dire, come la immagine vivente di quella religione in cui stava tutta la vita delle genti. Autorevole sopra tutto addiveniva la sua parola; ed i suoi fatti reputavansi quasi legge, conciossiachè lo stimassero partecipe dei consigli di Dio. Anzi, sebbene il papato fosse riverito come tribunale di supremo appello non che nei religiosi altresì nei civili negozi, nondimeno, poichè uomo era colui che sedeva sull' apostolico seggio, il santo poteva, anzi alcune volte avea debito di governare coi consigli l' animo degli stessi pontefici.¹ Quello che i profeti facevano nella Sinagoga per ispeciale deputazione di Dio, i santi fecero nella Chiesa per la ingenua fede dei popoli. Di che intervenne che i santi nell' età di mezzo, tra perchè la luce della loro virtù splendeva viva e carissima al cospetto dei popoli, e perchè erano avuti in riverenza dagli stessi primi pastori, moderavano, senza addarsene, le menti ed il cuore di molti e talvolta eziandio gli avvenimenti più gravi del tempo.

Caterina vergine sanese fu tra cotali santi; e tanto è più bello venirla guardando in questa luce, quanto è più raro nelle storie del medio evo incontrare fra essi una femmina. Di vero, la femmina, avuta innanzi la redenzione come istrumento di voluttà e di servitù, venne restituita alla nativa dignità de' suoi nobili uffici da Cristo. Il quale volle che nella sua religione,

¹ L' autorità spirituale data da Cristo al papa è di sua natura indipendente: e però il Santo, senza toccare per nulla alla potestà delle chiavi, potea solo consigliare il supremo pastore in quelle cose che si appartenevano alla disciplina della Chiesa, al suo reggimento, o alla vita privata del pontefice.

siccome la donna si nobilita ed addiviene obbietto di amore per la purezza degli affetti coniugali e per l'alto ministero della maternità; così la vergine sacrata a Dio, sublimandosi assai più in una vita tutta di cielo, si rendesse obbietto di riverenza ai figliuoli della Chiesa. La Chiesa però fu usata assiepare tanto strettamente le sue vergini, nasconderle per tal modo nell'orto chiuso dei suoi religiosi istituti, che elleno (quando seguano il difficile ufficio) vivono come arbori piantati in terra di benedizione, e giungono le più volte al cielo inconsapevoli delle nequizie degli uomini e dei tempi. Di Caterina non fu così. Questa angelica vergine non stretta al claustro che nasconde la donna all'ombra del santuario, ma solo unita in carità con altre matrone, fu destinata a travagliarsi in pro della Chiesa per molti infortunii agitatissima. Ben basterebbe a sapere delle maraviglie al tutto singolari di questa donna, il contemplarla in quel momento, in cui, fatta dalla carità più eloquente del Petrarca, radusse l'errante sede di Pietro in Roma. Ma pur cosiffatto pensiero nobilissimo non fu solo ad albergare in quell'anima innamorata di Dio e del prossimo. Caterina nella breve giornata della sua vita intese di tutto potere a giovare di opere, di esempi e di consigli la Chiesa. Chiamare a coscienza i malvagi: riformare il costume: porre nella buona via il reggimento di Siena e d'altre terre d'Italia: vincere le ire fraterne, interponendosi paciera dovunque bollissero più ardenti: pericolare assai spesso la vita pel pontefice: provvedere alla Crociata: impedire che lo scisma non nascesse, e nato non si allargasse, furono i frutti dell'accesissima carità della vergine Sanese. Nè maraviglieremo noi della insolita condizione in cui ella fu posta, quando pensiamo nulla essere impossibile alla religione. Allorchè questa tutto comprende un nobilissimo spirito, l'umano petto, avvegnachè fragile e muliebre, per essa addiviene virile, la mente a divisare efficacissima, indomabile la volontà ad operare, onnipotenti gli affetti a sorreggere tutta la persona all'altezza di qualunque più difficile ministero. Laonde codesti spiriti non sono da assog-

gettare alle prudenti leggi che governano la più parte, siccome quelli che deputati dalla Provvidenza ad una missione al tutto speciale e meravigliosissima, unicamente dalla religione attinsero la loro vita.

A volere adunque considerare la vita di codesta vergine non solo nelle cose interiori che ne abbellirono l'anima, ma altresì nelle attenenze che ella ebbe col papato e per esso con la società, è mestieri innanzi tutto che si guardino come di volo le condizioni del tempo in cui visse, per quello che si attiene ed al supremo pontificato ed alla civil compagnia nominatamente in Italia. Chi volge per verità uno sguardo alla metà del secolo decimoquarto in cui vide la luce Caterina (1347), si avviene tosto in un fatto che domina tutti gli avvenimenti del tempo nella Chiesa, e che fu di dolorose conseguenze fecondissimo. Il seggio del supremo pontificato, dall'apostolo Pietro collocato in Roma, e che da Roma ebbe per quattordici secoli imperato all'universo, trovavasi con danno ed onta della Chiesa trasmutato in una piccola città di Provenza che ha nome Avignone. Questo fatto di per sè stesso gravissimo più che dai pontefici dovea dirsi astutamente procurato da re Filippo di Francia, uomo quanto altro mai baldo e superbo. Il Bello (chè così avea nome), svillaneggiata la maestà di papa Bonifazio VIII e fattala segno a plebee contumelie, non quietò neppure quando vide quel magnanimo morir di onta e di dolore in Roma.¹ Posati alquanto gli sdegni allorchè fu papa il mitissimo Boccasini (Benedetto XI)

¹ L'Alighieri, sebbene avverso a Bonifazio per ira di parte, pure, quando vide in lui vilipesa la maestà del Papato, proruppe in queste nobili parole:

« Veggio in Alagna entrar lo fiordaliso,
 E nel Vicario suo Cristo esser catto.
 Veggiolo un'altra volta esser deriso;
 Veggio rinnovellar l'aceto e il fele,
 E tra i vili ladroni essere anciso.
 Veggio il nuovo Pilato sì crudele,
 Che ciò nol sazia, ma, senza decreto,
 Porta nel tempio le cupide vele. »

Purgat., canto XX.

« uomo di pochi parenti e di picciolo sangue, costante e onesto, discreto e santo, »¹ volle da poi nuovamente timoneggiare la Chiesa. Il fece intromettendosi audace nella elezione del pontefice successore. La quale comunque avvenisse,² è indubitato che il Bello ne fu l'anima: cosicchè, riuscita vincitrice la parte francese, la Chiesa ebbesi in pontefice il guascone Bertrando del Gotto, che troppo obbediente a Filippo misleale condusse la sedia apostolica in Avignone. I Francesi sulle prime esultarono del fatto; e non videro che riuscendo in danno della Chiesa, neppure ad essi potea fruttificar bene: gli altri popoli, e più di tutto gl' Italiani, mai non si tennero dal lagrimarne come di domestica sventura; spesso vennero eziandio ad iracondi divisamenti. Gl' Italiani non si stancarono di ripetere che quella fosse la cattività babilonese del papato: e l' Alighieri espresse sdegnosamente, secondo che era suo costume, il pensiero di tutta Italia quando vituperò con ardenti ma pur magnanime parole lo inglorioso esilio dei pontefici in Avignone. Ma per verità quel fatto fu innanzi tutto terribile gastigo di molti, e massime di Roma poco conoscente del beneficio della prima Sede.

Papa Clemente nel condurre la sedia apostolica in Avignone volle soltanto accondiscendere ai desiderii del Bello e sottrarsi al furor cittadino che agitava Roma; ma, a dir vero, mai non fu altra sventura così micidiale alla madre Chiesa ed all' Italia. Nel corso di queste istorie noi vedremo sovente come quell' avvenimento riuscisse occasione o pretesto di viver sciolto e corrotto tra cherici e laici; vedremo come lo stesso scisma, che seguì, fosse in gran parte ingenerato dal mutamento della prima Sede in luogo non suo. Ora ci basti toccare soltanto dello stato in cui all' apparire della nostra Caterina era il papato e quella Roma, che è così strettamente e per tante maniere ad esso congiunta. Il papato, dopochè venne ridotto sotto la obbe-

¹ Dino Compagni, *Cronica fiorentina*, pag. 137, edizione Diamante; Firenze, 1857.

² Vedi lo SCHIARIMENTO N. I, in fine del volume.

dienza del suo persecutore e nella sudditanza dei re francesi, perdette gran parte della sua autorità: Roma vedovata del suo pastore, privata della più bella sua luce e del maggiore dei suoi ornamenti, cominciò a declinare a poco a poco, e malamente rovinò. Da una parte, in Avignone le elezioni papali mal ferme e poco libere, il Senato dei cardinali quasi di soli sudditi del re, i papi medesimi Giovanni, Benedetto, Clemente, Innocenzo ed Urbano tutti francesi: dall'altra, in Roma mancato il supremo pastore cui tutto il mondo guardava con fede e riverenza nel luogo suo, cessata ogni maniera di reggimento, cresciute le bollenti ire di parte, tutto venuto in confusione e rovina. Nè i papi nè Roma si vantaggiavano di quella crudelissima separazione, ed anzi spesso tornava micidiale ad entrambi; e pure i modi a farla cessare adoperati sempre, sempre vani ed infruttuosi riuscivano. All'elezione di ciascun pontefice venivano ambasciatori da Roma: chiedevano, quali ossequenti, quali minacciosi in nome degli ottimati, della borghesia, della plebe che al luogo suo si dovesse restituire il pontefice; ma nondimeno in pari tempo maggiorenti, borghesi e popolani faceano rosseggiare di sangue cittadino quella Roma medesima, in cui chiamavano il supremo ministro di carità e di pace. Uomini celebratissimi supplicavano per quel ritorno, e Francesco Petrarca presso tre pontefici adoperava indarno la magnifica e soave eloquenza del suo eloquio, mentre Cola di Rienzo, tribuno di plebe ed uomo immaginoso e fervente, usava senza frutto di sorta presso Clemente VI tutte le arti della sua parola terribilmente potentissima.¹ I me-

¹ « E gfo (nel 1343) Cola di Rienzo in Avignone per ambasciatore a papa Chimento da parte de li tredici buoni uomini di Roma » (Vita di lui, part. I, citata dal Papencordt, *Cola di Rienzo ed il suo tempo*, edizione di Torino). Il Villani conferma il medesimo (lib. XII, pag. 89). Moltissime furono le ambascerie che andarono ai papi avignonesi perchè tornassero in Roma, e non sarebbe qui luogo di noverarle: solo ricordo che il Petrarca non fu (siccome si opinò per errore) capo di quella assai solenne che venne mandata a papa Clemente VI, e nella quale erano sei maggiorenti, sei borghesi ed altrettanti popolani. Nulladimeno il Petrarca stando in Avignone,

desimi pontefici pur si avvedevano dei danni di quello esilio inglorioso, ma a nessuno bastava l'animo di lasciar la Provenza, quando Roma, poco conoscente della gloria che le veniva dalla prima Sede, infelloniva sempre vie maggiormente, e rendeva troppo più difficile quel ritorno che non era stato innanzi.

La lunga dimora dei pontefici in Avignone e le corruttele che allignavano in alcuni di quella Corte, venivano ognora peggiorando le sorti del supremo pontificato da un canto; mentre dall'altro in Roma si adoperavano supremi sforzi contro il papato medesimo, sotto colore di giovare per qualche modo alla infelice città. Ben si sa per ognuno che nell'ottocento, dopo che un papa ebbe incoronato imperadore Carlo Magno, nacque una singolare complicazione di poteri in quella città: il papato, l'imperio, il municipio: il papato, supremo potere che avea dato la corona; l'imperio, pretendente al diritto di rassermare le papali elezioni; il municipio, che esprimeva l'antica repubblica di Roma.¹ Or, lontano e meno visibile il supremo pontificato per l'esilio avignonese, l'imperio e la repubblica fecero le loro prove per timoneggiare la città e sbalzar di seggio i pontefici. Entrambi però non riuscirono che a tirannidi ed a rovine. Ludovico il

aiutò, sempre che ne ebbe modo, con la sua eloquenza gli oratori che venivano di Roma. (Vedi il Papencordt citato, pag. 327.)

¹ La podestà temporale dei papi (intorno alla quale tanto leggermente fu scritto) ebbe cominciamento in Roma nel V secolo con la prima invasione dei barbari. Allargatasi alquanto per opera di san Gregorio Magno e dei suoi successori sino a tutto il secolo VII, prese forma più propria di potere governativo sopra Roma ed altre città dell'esarcato verso il 730, quando esse città si furon collegate sotto il patrocinio dei due Gregori II e III contro i furori degli Iconoclasti. Ma nel Natale dell'ottocento per la incoronazione accennata il dominio papale addivenne (quello però sopra lo Stato Romano) meno libero di quel che non era stato innanzi. Il papa per la intrinseca potestà delle somme chiavi e per quel fatto della incoronazione si tenne come creatore dell'Imperio ed elettore del principe che da lui aspettava la corona. L'imperadore per lo contrario, avendo nome e grado di principe di Roma, pretese di aver diritto di confermare le elezioni del suo vescovo, che è quanto dire del papa. (Vedi Balbo, *Vita di Dante*, lib. II, cap. 2, pag. 218, ediz. Le Monnier.)

Bavaro ed il suo antipapa crebbero gli infortuni di Roma, mentre Cola di Rienzo adoperossi indarno di risuscitare Bruto e la sua repubblica.¹ I primi pastori soffrirono di quelle lotte, ma Roma non ne ebbe certo a godere, quando ogni sua gloria, dopo Cristo, è troppo strettamente congiunta al papato perchè ella possa rifiorir mai senza di esso. La Roma cristiana, nutrita con accesissimo amore dai papi, levata in alto dalle pontificali glorie e dalla suprema potestà sopra tutta la Chiesa, rallegrata sempre dagli inefabili benefizi dei suoi pontefici, si era unita tanto strettamente con essi, che solo per la presenza del papa potea risorgere a vera vita, ed allietarsi di una novella giovinezza dopo i patiti infortuni.

Procedendo ognora al peggio le cose dei pontefici e di Roma, il supremo pastore addivenne ospite di re prigioniero, quando il figliuolo del re d'Inghilterra venuto a guerreggiare Giovanni di Francia, e vintolo in una sanguinosa battaglia, il menò captivo in terra non sua. Allora il reame di Francia invaso dagli stranieri addivenne dimora mal sicura poi pontefici. I quali videro rombare intorno alcune selvagge compagnie di felloni, che ad ogni poco li minacciavano di morte, e indubitatamente lasciavano men che libera nel supremo pastore la potestà delle somme chiavi. In questo mezzo continuavano in Roma le ribellioni e le guerre fratricide. Talvolta i Colonna o i Savelli teneano la signoria, tal altra senatori stranieri eletti dal papa; quando borghesi, e spesso alcuni popolani, sotto colore di vendicare la città

¹ Assai variamente fu discorso di quest'uomo celebrato dal Petrarca in molti luoghi, e a cui pare ch'egli indirzasse la celebre canzone *Spirto gentil*. Costui due volte tribuno di plebe, a dir vero, non ebbe alcuna idea ben ferma e determinata nel suo operare, da quella infuora dell'odio dei baroni. Tenne la signoria pel papa, e gli fu nimico: si disse cattolico fervente, e resistette non che alle scomuniche papali, eziandio alla taccia di eretico: fu avverso al patriziato, e si fece superbamente incoronare: sottrasse Roma dal giogo degli ottimati, e finì coll'essere importabile tiranno; di che avvenne che la seconda volta, sebbene tenesse la signoria in nome del papa, fu morto a furia di popolo. Il Papencordt, quantunque prenda spesso a difenderlo, dice che egli ci offre soltanto azioni straordinarie, ma nulla di veramente grande. (Cap. VI dell'op. cit.)

in libertà, la reggevano a proprio talento, prendendo vendetta degl' insolenti baroni, ma nulla punto curandosi di giustizia o di leggi. Nessuna signoria però era ferma, e tutte finivano colle lagrime e col sangue dei migliori cittadini. Impossibile a descrivere la squallidezza, il disertamento e la mestissima solitudine che si veniva facendo per tutta la città. Lo stato in cui era ridotta Roma, perchè sconoscente e rubelle abbandonata dai suoi pontefici, inteneriva sino alle lagrime. Basti a tratteggiarla il correr con l' occhio alle latine epistole di quel Francesco Petrarca, nel quale non sai se fosse più caldo l' amore del supremo pontificato, o di Roma medesima. Roma apparisce al divino poeta quasi desolatissima matrona, che chiede con lagrime la presenza del suo sposo, e si prostra al pontefice perchè d' un guardo pietoso la racconsoli: ferito ha il seno, il sembiante sfiorato, e come di donna cui è venuta meno la giovinezza per troppa acerbità d' infortuni. I magnifici templi della eterna città, già frutto di tanti sudori, vicini a rovinare, le are dispogliate dei loro adornamenti, il grato profumo degli incensi mancato ai sacrifici, raro l' apparire dei devoti pellegrini, rarissimo quello dei sacerdoti, che gementi e con poverissime vesti vengono al cospetto del Dio vivente. Lagrimevole a dire le reliquie dei vetusti monumenti, sottratti a stento alle sfrenate cupidità di tanti, o perdute o già in procinto a rovinare: la torre e buona parte del tetto di San Paolo adeguato al suolo: il Laterano e Santa Maria Maggiore sconciamente guaste ed offese. Nel popolo poi agli antichi guai aggiunto universale spavento; terribili e funesti presagi dell' avvenire in tutti.¹ Tale era lo stato mise-

¹ *Epist. poet.*, lib. I, epist. 2. — *Rerum Familiar.*, epist. I. — Ricordo qui soltanto alcuni versi, in cui quel sommo egregiamente descrive lo stato dei templi e del sacerdozio in Roma, mancati i papi:

« Aspice templa Dei multo fundata labore
 Ut ruitura tremunt, nullisque altaria gazis
 Accumulata silent modico fumantia thure.
 Aspice quam rarus subeat penetralibus hospes.
 Quamque inope sub veste petat delubra sacerdos. »

rando del papato e di Roma dopo la metà del secolo XIV; ed a volerne giudicare da quel che appariva non era allora speranza che i pontefici potessero lasciare Avignone, e ristorare con la benefica presenza i danni del pontificato e dell'eterna città. Nè il buon volere nè l'animo virtuoso di un papa bastavano a compiere quel ristoramento della prima Sede, mentre Roma minacciava di infinite sventure l'ardito pontefice, che osasse entrar le sue mura, ed il lasciare Avignone pareva niente altro che infruttuoso martirio. Di che basterebbe a renderci certi il vedere che Benedetto ed Innocenzo (per tacere degli altri) virtuosissimi uomini essendo, non osarono affrontare il pericolo. Mirabili e soprannaturali modi erano al tutto necessari: e noi vedremo come Caterina incarnasse in sè medesima ed esprimesse il principio soprannaturale di cui era bisogno per la grande opera. Nei miracoli e nella santità di questo angelo di virtù e di amore fu tutta la forza per la difficile ed insperata mutazione.

Veduto in quale stato per l'abbandono di Roma fosse venuta la prima Sede, guardiamo di volo la civil comunanza in Italia all'apparire di Caterina in mezzo ad essa. Non prima rovinò l'impero romano, che la Italia soggiacque, non che ad una, a tre invasioni di barbari: i seguaci di Odoacre, i Goti ed i Longobardi. Ad esse tenne dietro quella dei Franchi, e la rinnovazione dell'imperio fatta da Carlo Magno. Tra il finir del secolo XI ed il cominciar del seguente quasi tutte le città italiane ebbersi, massime la mercè dell'incomparabile Gregorio VII, i loro Comuni; e sebbene alcune ribellassero all'imperadore dandosi alla Chiesa, ed altre si tenessero ancora in obbedienza del principe lontano, pure di fatto le leggi delle une e delle altre per poco non erano le stesse. Ma un imperadore di animo audace, Federico I, volle non tollerare quei municipii in terra a lui soggetta; ed avrebbe certo vinto la pruova, se molta virtù non fosse stata negli italiani petti, grandi resistenze nei pontefici non avesse incontrato. Papa Alessandro III e la prodigiosa battaglia vinta a Legnano, se non bastarono a collegare insieme durevol-

mente le città emule e stoltamente niniche, giovarono bensì a tener viva in Italia la podestà del pontefice ed a serbare al bel paese i suoi municipii. Seguitarono nulladimeno gl' Italiani a tenere quali pel papa e quali per lo imperadore, addimandandosi con nomi venutici di oltre alpi Guelfi e Ghibellini.¹

Nel secolo poi XIV, siccome si parve che nella Chiesa il fatto principale e che signoreggiava tutti gli altri, fosse la dimora dell' apostolico seggio in luogo non suo; così nel civil reggimento d' Italia quello che sta a capo degli altri e da cui provennero i maggiori danni nel bel paese, è appunto la accessissima lotta tra' due principii guelfo e ghibellino, o meglio tra gli uomini che ferocemente e spesso tortamente li rappresentavano. Ben è vero che antica era la lotta tra le due parti, ed altresì antico il costume di celare le ire, gli odii, le cupidità sotto le mentite sembianze di quei nomi; ma la pugna addivenne micidiale e furibonda appunto dopo la metà del secolo XIII e sul principiare del XIV. Allora crebbe smisuratamente il parteggiare dei cittadini in ogni terra d' Italia, il guerreggiarsi delle città a vicenda, il rifuggirsi degli esuli dell' una nell' altra, il brandir delle armi contro la terra natale, il rendersi per ira micidiale della patria. In quel secolo le divisioni cresciute fra gl' Italiani, gli odii rinfocati, la stessa santità della famiglia turbata dalle fazioni, avvenne che il nome di Guelfo o Ghibellino si rendesse sovente pretesto di delitti contro la religione e la patria. Queste erano gravi cagioni di discordie, ma non sole; conciossiachè ne sorgesse a quel tempo una novella e forse peggiore. I Comuni

¹ Alla morte di Federigo Barbarossa e del figliuolo Arrigo II fu contesa per l' Imperio tra Filippo di Svevia ed Ottone di Baviera. E poichè i partigiani della casa di Svevia con antico nome si addimandavano *Weiblingen* o Ghibellini, e quei che tenevano pei Bavari, Guelfi, si usarono dapprima i due nomi in Italia tra i parteggianti dell' uno o dell' altro imperadore. Ma indi a non molto quando lo Svevo rimase incontrastato imperadore e rinnovellò le antiche contese coi papi, i suoi seguitarono a chiamarsi Ghibellini, e Guelfi si addimandarono quei che erano contro di lui ed in favore della Chiesa.

eransi dapprima lasciati governare dai loro nobili, fossero eglino di origine romana, o di schiatta longobarda, francese o tedesca; ovvero (che è più facile) si componessero di ciascuna. Ma nel cominciamento del secolo XIII la plebe quasi di pari consenso in Italia ribellò agli ottimati del Comune, e volle creare certe associazioni, che si dissero *credenze*, siccome pure *credenze* erano usati addimandare quei consigli dei maggiorenti che governavano il municipio. Nè potendo stare le une a petto delle altre senza contrasto (le popolari e nuove agognavano alla signoria), avvenne che le città italiane in queste altre parti si dividessero. Nuova semenza di odii e di rumori fu codesta, i quali andarono crescendo in tutto quel secolo: e nel vegnente non che intiepidire addivennero ferventissimi. Di che accadde, giunto a mezzo il trecento, che taluni audacissimi uomini, facendo pro delle fraterne discordie s' insignorissero di fatto delle città del bel paese non per farle godere dei benefizi di saggio principato, ma per reggerle con importabile tirannide, e guerreggiare la Chiesa.¹ Gl' Italiani però non se ne stavano: correvano alle armi per odio di parte guelfa e ghibellina: vi andavano per contese tra nobili e plebei: vi si gettavano infine per domar nuovi usurpatori. E tante fazioni e tante ire finivano sempre col far rosseggianti del sangue fraterno queste terre, che non furono certo benedette dal cielo e sorrisse dalla natura per addivenire strazio di armati. Tale era lo stato del civil reggimento in Italia al nascere della nostra Santa. La quale vedremo come si aggirasse sempre quasi angelo di pace tra così fiero turbine di guerre; e molto e santamente operasse per spegnere

¹ La maggior parte di costoro si trucidavano a vicenda, ed il più sovente per cupidigia di regno venivano morti dagli stessi figliuoli o nepoti. Basta ricordare di Bernabò Visconti trucidato dal nepote Gian Galeazzo. Bernabò (per tacere degli altri) era uomo di smisurata libidine e bestiale fierezza; il quale per sollazzarsi alla caccia trucidava i suoi sudditi. Quanto duramente guerreggiasse la Chiesa è notissimo. (Muratori, *Annali*, all'anno 1385.)

le cagioni di tanto male, riamicando insieme i figliuoli di una madre comune.

Ma, a dir vero, le meraviglie non mancarono mai in questa nostra terra d'Italia, la quale per virtù di religione e per la squisita eccellenza degl'ingegni allora apparve più meravigliosa, quando più sbattuta da procelle ed infelice. Pareva anzi che i dolori e le lotte, anzichè svigorirla, la ritemperassero e nuovamente la ringiovanissero. Mai per fermo non fu veduto come nel secolo XIV sotto il bellissimo cielo d'Italia un prorompere così acceso di odii; e pure in quella medesima età nacque la soavissima nostra favella, e sursero novellamente a grande onore le arti, poggiando ad una sublime altezza. Nel secolo XIV fu veduto splendere quel miracolo dell'ingegno italiano Dante Alighieri, che nel divino poema non solo si mostrò altissimo poeta, ma e teologo e storico e filosofo sapientissimo. Mentre nella *Divina Commedia* egli volle secondo la sua frase *descriver fondo a tutto l'universo*, creò ad un tempo la nostra favella, e, mirabile a dire, fu maestro d'ogni eloquenza ed inimitabile poeta in quella medesima lingua che pargoleggiava appena su le sue labbra. Nel medesimo secolo apparve in Italia quel Giovanni Boccaccio, scrittore largo e magnifico nel nascere della lingua, la cui squisita eleganza del dire sarebbe per noi gloria bellissima, ove quel sovrano ingegno non avesse gettato l'oro della sua favella nel lezzo di osceni racconti. Nel secolo XIV surse infine Francesco Petrarca, uomo di gran mente e di gran cuore, maestro di tutte le dolcezze del nostro parlare, e cantore soavissimo. Il quale ebbe tanta gentilezza nei concetti, tanta soavità nel numero, così nobile calore negli affetti, che non fu nè superato nè forse agguagliato mai in sì gran luce di lettere veduta dappoi. Ed intanto mentre il bello, tra il fervere delle ire, incarnavasi mirabilmente nelle lettere; l'arte della pittura cristiana nasceva insieme con la lingua, e ci mostrava effigiata pel magistero delle tinte e dei colori la medesima bellezza che si annessava alle parole di quei sommi. Il

Giotto padre e maestro dell' arte cristiana ¹ sul principiare del secolo XIV empiva del suo grido tutte le nostre città: e chi avesse voluto guardare addentro in quelle sue nobilissime opere, avrebbe veduto un medesimo pensiero, e come uno stesso spirito informare il bello dei suoi dipinti e quello dell' Alighieri e del Petrarca. Taccio della scultura e dell' architettura, che strette in sorellevole nodo con l' arte del dipingere e con le lettere mostrarono anch' esse prodigi in quel tempo; e solo ricordo di Giovanni Pisano ed Arnolfo, che crebbero luce ad una scuola nobilissima nata poco innanzi con Nicola Pisano, e che poscia dette all' Italia tante meraviglie e tante glorie.

Adunque nella metà del secolo XIV queste cose principalmente apparivano a chi avesse voluto volgere uno sguardo sopra quel tempo. Nella Chiesa, una grande tribolazione nata dall' esilio avignonese e crescente ogni dì: nella Italia, da una parte ira e sangue, dall' altra la splendida luce delle arti e delle lettere. Noi vedremo ora una angelica fanciulla raccolta tra certe Suore della penitenza in Siena, mentre vivea vita tutta di cielo, aver animo di apportar rimedio ai danni della Chiesa e della civile comunanza, ed adoperarsi insieme ad accrescere quanto è da lei le glorie che consolavano l' Italia tra' suoi dolori. Ponderato com' ella per interiori virtù e prodigi si rendesse donna di sè medesima e perfetta in ogni sua opera, noi la vedremo abborrente dalle armi e dagli infingimenti, poco curante di umana scienza voler raggiungere il suo scopo per sola forza di virtù e di religione. La incontreremo a petto delle più gravi difficoltà, ingagliardita dagli ostacoli, fatta mirabile dalla contraddizione, e potentissima dalla lotta vincere soltanto in

¹ Sebbene il Cimabue avesse iniziato il risorgimento dell' arte, pure al Giotto si deve veramente il maggior vanto in quel rinascimento: onde l' Alighieri scrisse:

« Credette Cimabue nella pittura
Tener lo campo, ed ora ha Giotto il grido.
Sì che la fama di colui oscura. »

fede ed in carità. Per tal modo si parrà chiaro quanto benefico sia stato tra le lagrime ed i dolori di quella età l'apparir di una Santa, che maritò la religione ad animo nobilissimo, e fu più pietosa alla Chiesa ed alla Italia con le sue virtù e coi suoi prodigi, che non molti con adoperamenti umani e spesso ingannevoli.

LIBRO PRIMO.

SOMMARIO.

Siena e sue doti — Genitori di Caterina e nascimento di lei — Peste in Siena — Primi fatti meravigliosi della Santa — Del meraviglioso e come debba considerarsi nei santi del medio evo — Quali siano i testimoni dei fatti che si narreranno — Di frate Raimondo confessore della Benincasa, e scrittore della sua leggenda — Condizioni in cui scrisse, e parole del proemio — Puerizia di Caterina, e prima visione che ebbe — Del pensiero di ridursi in eremo — Fa voto di verginità — Come per guadagnar anime a Cristo volesse condursi in un convento di uomini. Le è impedito, e raccoglie intorno a sè molte fanciulle — La genitrice Lapa la spinge a nozze, e suo rifiuto. La sorella la induce a qualche onesto adornamento della persona — Sua condiscendenza e suo pentimento — Come un frate prendesse esperimento di sua virtù — Persecuzioni domestiche — Sua pazienza, e suo trionfo — Visione nella quale ferma vestir l'abito della penitenza di san Domenico — Suo magnanimo discorso al parentado, e bella risposta del genitore — Nuovi fervori della Santa, e nuove industrie della madre per menarla a marito — Le Suore della penitenza rifiutano Caterina — Grave infermità della fanciulla — Esse s'inducono a riceverla fra loro — Veste l'abito di san Domenico — Considerazioni sopra la vita di lei, e fini della Provvidenza nel chiamarla al Terzo Ordine — Dei sodalizi di san Francesco e di san Domenico, e del loro amore al papato — Come i Domenicani educassero Caterina a questo amore — Come entrando nel Terz' Ordine, ella avesse speciale missione di difendere la Chiesa ed il papa — Meraviglie e tentazioni della Santa — Sponsalizio di Caterina con Cristo — Celebre dipinto di frate Bartolomeo Domenicano, esprime il fatto — Morte di Jacopo suo padre — Infermità di Lapa, e miracolo della Santa — Esorta la madre a pazienza — Impara a leggere ed a scrivere per modi meravigliosi — Iddio la chiama ad uscire nel mondo — Ha missione di adoperarsi nella conversione dei "malvagi" — Iddio ve la apparecchia con opere di carità — Si narra di un caso a lei avvenuto nel soccorrere una meschina — Comincia la sua vita in aiuto dei prossimi col beneficiare i Sanesi — Dei benefizi avuti da Siena, e come la Santa ne la rimeritasse — Santo amore, ed altre virtù di Caterina.

Nel cuor d'Italia e propriamente in quella terra che con antico nome addimandiamo Toscana, incontrasi una città, la quale forse, dopo Fiorenza, è la più bella ed illustre di quella incantevole e dolcissima contrada. Ha nome Siena e giace sopra un ameno colle, che la rende come donna delle vaghe piane che le ridono intorno.¹ La gentilezza e soavità dei costumi e delle fogge del vivere tutta propria dei Toscani è maravigliosa in questa città, la quale certo, da Fiorenza in fuori, sopravanza tutte le altre per le squisite grazie della favella. Siena è antichissima fra le terre d'Italia, e da' greci e latini scrittori parecchie volte rammemorata.² Saccheggiata da Gneo Pompeo,

¹ « Siena dal colle ove torreggia e siede. »
(ALFIERI, Son.)

E Fazio degli Uberti cantò di Siena, dicendo:

« Di leggiadria, di bei costumi è piena,
Di vaghe donne e d'uomini cortesi:
L'aere è dolce, lucida e serena. »

² Sopra la antichità di questa città vedi quel che narra Giugurta Tommasi nella sua *Storia di Siena*, ove ne discorre lungamente al lib. I. Anche il Malavolti, *Storia di Siena*, ne parla a lungo. Entrambi rigettano le opinioni di coloro che la stimarono erroneamente città nuova. Biondo da Furlì opinò che ella non si trovasse nominata dagli antichi scrittori. Giovanni Villani: « La città di Siena è assai nuova città: chè ella fu cominciata intorno gli anni Cristo 670. » Leonardo Aretino tenne la medesima sentenza, e Niccolò Machiavelli scrive così: « Se alcuni tempi furono miserabili in Italia ed in quelle province corse dai barbari, furono quelli che da Arcadio ed Onorio infino a Teodorico eran corsi, per le molte e spesse variazioni che in quelle erano state; donde nacque la rovina e l'augumento di molte città.... *intra quelle che di novo si edificarono, furono Vinegia, Siena ec.* » Queste ed altre simili opinioni sono con gran nerbo di ragioni confutate dagli storici accennati e da altri. Il Tommasi ed il Malavolti tengono che la città fosse edificata dai Toscani: ma, sebbene sia da reputare antichissima, pure non sembra che si possa sicuramente asserire quando e da chi venisse fabbricata. In fatti Sigismondo Tizio, Agostino Patrizi, Alessandro Sozzini, Nicolò Savini ed altrettali scrittori di cose sanesi la stimano più tosto edificata dai Galli. Per toccare di volo tutto che riguarda le origini di questa città ricordo altresì che Girolamo Gigli nel suo *Diario Sanese* (libro rarissimo), parte II, p. 578, accenna e presceglie una terza opinione difesa da due eruditissimi scrittori suoi contemporanei, che cioè ai Toscani debbasì il cominciamento ed ai Galli Senoni lo accrescimento della città.

e dalle soldatesche di Silla malamente trattata, fu condotta colonia a' Romani, essendo console Curio Dentato. Quando e da cui fosse edificata non può dirsi con certezza. Altri dai Galli Senoni, altri dai Romani ed altri dai Toscani medesimi la dissero fabbricata: incerto altresì se prendesse il nome di Siena da Senio figliuolo di Remo, o per qualche altra maniera. Sembra però che prima Bosnia si addimandasse, e che poscia *Senis* (così la dicevano latinamente) si prendesse talvolta dagli storici per Sinigaglia, chiamata innanzi nello stesso modo. Assai di buon' ora venne alla luce del Cristianesimo, ed indubitatamente nei primi anni del quarto secolo aveva già seggio episcopale.¹ Delle sue vicende nel civil reggimento diremo appresso, bastando qui ricordare che di quel tempo la città reggevasi a Comune così fattamente, che i primi uffici del magistrato stesero in nove popolani, ed il giudicare delle cause civili in un podestà. La Siena del medio evo, come la maggior parte delle città italiane, ci si presenta al pensiero abbellita da dolcissime tradizioni, che ne rendono caro il nome ai figliuoli d'Italia. Mentre san Bernardino da Siena, il beato Colombino, Ambrogio Sansedoni, ed altri santi uomini la fecero celebrata per prodigi di virtù e per fatti al tutto incredibili in tanta oscurità di tempi; due filosofi di casa Piccolomini, ed il grande Claudio dei Tolomei la illustrarono con le glorie dell'ingegno e del sapere. Taccio di Guido da Siena, il più antico dei pittori toscani, che precedette Cimabue, e colori una mirabile tavola di nostra Donna: bellissimo adornamento di Siena, e di quella chiesa dei frati Predicatori.²

In questa città adunque, salendo su per la contrada del-

¹ Il medesimo Tommasi si studia provare per via di conghietture che Siena fosse addivenuta città cristiana a' tempi di san Pietro.

² Questa immagine è una delle cose più notevoli che siano in Siena. A piè della Vergine sono scritte queste parole:

*« Me Guido de Senis diebus depinxit amœnis
Quem Christus lenis nullis velit agere pœnis.*

Anno 1221. »

l'Oca per andare al convento dei frati Predicatori, vedesi a destra un' umile casetta, che è la dimora ove nacque e visse una fanciulla che addimandarono Caterina. Oggidì accanto alla povera casa s'incontra altresì una cappella, obbietto di devoti pellegrinaggi. Ivi, correndo l'anno di nostra salute 1347, di Jacopo Benincasa e di Lapa sua donna nacque la angelica nostra Caterina.¹ La quale vide la luce d'un parto con altra fanciulla, che ebbe nome Giovanna, e alquanto dopo si morì. Dei genitori di lei poco ci lasciarono gli antichi storici. I Benincasa furono cittadini Sanesi di condizione tintori,² e Lapa, se vogliamo aggiustar fede all' Ugurgieri, fu figliuola di Muzio Piagenti poeta d'alcun grido a quell'età.³ Che i Benincasa, stati un tempo degli ottimati, discendessero da un solo stipite coi nobilissimi Borghesi io trovo detto appresso; ma la cosa non ha memoria non che nella leggenda, neppure negli altri scrittori di que' dì. I quali si tennero contenti al notare che coloro fossero di que' popolani, da cui (esclusi i nobili ed i più minuti della plebe) traevasi la balia dello Stato.⁴ Entrambi i genitori di Caterina vissero la vita assai mezzanamente circa le cose temporali, ma per tal modo, quanto all'anima, che si mostrassero a tutti specchio di pietà e di religione. Jacopo uom semplice e senza fraude fu sopra le altre virtù mirabile per la dolcezza e mansuetudine del cuore: la donna di lui Lapa era di molta industria nelle cose famigliari, e di pudichi costumi ornatissima.⁵ Le benedizioni del Signore piovvero assai larghe sopra il loro

¹ È tradizione presso i Domenicani che ella nascesse nella domenica delle Palme e propriamente il 25 marzo. Così afferma il padre Carapelli nel suo *Corso cronostatico*.

² Sopra la nobiltà della famiglia Benincasa ed il suo parentado coi Borghesi vedi in fine del volume lo SCHIARIMENTO N. II.

³ Ugurgieri, *Pompe Sanesi*, tit. 28.

⁴ Cafferini, *Supplem. alla leggenda di santa Caterina*.

⁵ Oltre quel che ne dice il beato Raimondo da Capua, nel *Processus contestationum B. Catharinæ Senensis*, frate Tommaso da Siena disse: « Habui personalem notitiam genitorum et cognatæ dictæ virginis existentium bonæ famæ ac honestæ conversationis, » pag. 1260.

connubio, ed eglino meravigliosamente fecondi si ebbero ben venticinque figliuoli. La Caterina però, tenerissimo amore di entrambi (nota la leggenda), fu tanto più caramente amata dalla madre, quanto che lei sola fra tutt' i figliuoli del materno latte nutrì. Al che si arroge che una singolare e maravigliosa grazia cominciò a risplendere nella gioconda presenza di essa tenera fanciulla anche prima che fosse levata dal materno petto.¹

Quando la Caterina vide la luce, cominciava ad infestare tutta Italia la atroce e dolorosissima peste, che con sì neri e paurosi colori ci venne descritta dal Boccaccio. E l' anno seguente infierì crudelissimamente; onde il bel paese ne fu deserto, e tutto in mestissimo squallore ed in pianto. Sì gravi danni e tante morti produsse, nominatamente in Siena, che dobbiamo stimare beneficio di Provvidenza il vedere che la figliuola di Lapa (a tante e tanto grandi cose deputata) ci fosse rimasta. « In questo tempo (narra così la cronaca di Andrea Dio)² si cominciò in Siena la grande mortalità, la maggiore, e la più oscura, e la più orribile che mai si potesse dire ed immaginare: e così bastò infino all' ottobre 1348. Ella fu di tanta oscurità, che morivano gli uomini e le donne quasi di subito. Enfiava l' anguinaja e 'l ditello, e di subito favellando si morivano. Il padre appena stava a vedere il figliuolo, l' un fratello l' altro fuggiva, la moglie il marito abbandonava; perciocchè si diceva che s' appiccava questa malattia nel mirare e nell' alito: e così fu vero che morì tanta gente del mese di maggio, di giugno e di luglio e d' agosto, che non si trovava chi li volesse seppellir per denari. Parentado, nè amistà, nè prete, nè frate andavano con essi; nè uffizio si diceva. Anco colui, a cui moriva l' attenente, uscito il fiato, sel pigliavano o di dì o di notte, e con due o tre il portavano alla chiesa: e essi medesimi, dove piuttosto potevano, il

¹ Bolland., tom. III, mens aprilis, *Vit. S. Cathar. Senens.* Auctor. F. Raim., p. 4.

² Apud Murat. (*Script. Rerum Ital.*), *Cronica Senese* di Andrea Dio continuata da Agnolo di Turi.

sotterravano meglio che potevano, e ricoprivano con poca terra; chè cani nol mangiassero. In effetto la mortalità fu tanto scura, grande e orribile che non sarebbe penna che la potesse scrivere; e trovossi che moriro in Siena e nei borghi dentro alla città in questo tempo più di ottantamila persone. »¹

Intanto sin dalla più fresca puerizia cominciò la angelica fanciulla a dar segni non dubbi di quello che sarebbe stata in avvenire. Perfino d' allora noi c' incontriamo in una luce al tutto meravigliosa di fatti sovranaturali: conciosiachè non solo la vita, ma eziandio la fanciullezza di lei sia una tela di virtù e di prodigi, che soavemente abbellendola, la impreziosiscono agli sguardi del fedele. Ma innanzi che entriamo nella narrazione di questi fatti, ei parrà bene che vengasi considerando come siano essi da giudicare; e quanta stretta attenenza abbia il meraviglioso non meno con la vita della Benincasa, che con gli avvenimenti del suo tempo.

Fu grande sventura del secolo scorso, ed in gran parte del nostro, che, spenta la fede nel petto di molti, ci fosse rapita non solo la sorgente del vero, del bello e del bene, e la sola consolazione che rimane viva ed alto ci sublima tra le prepotenze ed i dolori della vita; ma eziandio ci venisse tolto di ammirare la luce soavissima che si diffondeva (e diffondesi tuttora) da' santi sopra il loro tempo. Mentre nel medio evo ogni grandezza si derivava dalla religione, nell'età a noi più vicina si giunse a tanto oscuramento di intelletti, che la vera grandezza fu spesso disconosciuta e vilipesa, sol perchè era bisogno cercarla tra le virtù soprannaturali ed i miracoli. Per tal modo, le glorie degli avi e le cose, che sopra tutto aveano carissime i padri nostri, addivennero, con insolito esempio, obbietto di vilipendio pei poco conoscenti figliuoli. Di che lamentava lo stesso iracondo Vittorio Alfieri (non certo sospetto scrittore)

¹ Altre memorie del tempo parlano di un minor numero di morti per la peste.

dicendo: « Una moderna noncuranza di ogni qualunque religione fa sì che i nostri santi non vengano considerati e venerati come uomini sommi e sublimi, mentre pure eran tali. . . . Da una certa semifilosofia dei nostri di proviene che nei bollenti e sublimi Franceschi, Stefani, Ignazi e simili non si ravvisano le anime stesse di quei Fabrizi, Scevoli e Regoli, modificate dai tempi diversi. »¹ Noi però prendendo a narrare molti fatti mirabili e sovrannaturali, ammoniamo chi legge che il ripudiare, senza esame di sorta, ogni avvenimento prodigioso che s'incontri nella storia del Cristianesimo, tenendo in venerazione quelli soltanto della Bibbia, ci sembra opera irriverente, irragionevole e corrompitrice della storia. Irriverente, conciossiachè men di necessità alla negazione dei medesimi miracoli della Bibbia; irragionevole, mentre parecchi di questi fatti vengono avvalorati da pruove storiche di maggior nerbo di quelle, onde si confortano gli avvenimenti più certi ed incontrastati; corrompitrice della storia, perocchè a ben comprendere gli avvenimenti di un tempo essi son da guardare secondo le idee che lo informarono, e non a proprio talento. Allorchè il narratore rubi al medio evo il suo meraviglioso, e non si dia pensiero della fede ardentissima onde i popoli (in questo beatissimi) credevano al soprannaturale, la storia di quella età addiviene inesplicabile, ed i giudicii che si fanno dei fatti, torti o almeno confusi. Al che si aggiunge che la storia dell'età di mezzo avea anima e vita dal maraviglioso, onde conseguita che lo scrittore senza fede, il quale trapassi o narri per modo di dubbio quei prodigi, toglie alla narrazione ed agli avvenimenti tutto il calore e la sostanza di che viveano.² Nè poi la esistenza del so-

¹ Alfieri, *Del Principe e delle Lettere*, lib. III, cap. 5.

² È da osservare che dopo le sottili ricerche fatte in tempi a noi più vicini per venir meglio in chiaro degli avvenimenti, riordinare la cronologia e risalire ai fonti della storia, è mestieri eziandio nella narrazione dei soprannaturali fatti procedere con maggior severità di critica, di quel che non si faceva in una età troppo da questa che corre diversa. Nel me-

vrannaturale o meraviglioso (quando vogliasi sottilmente disaminare la cosa) è più difficile a concepirsi della medesima natura, la quale, considerata nella sua sustanza, è più misteriosa del sovrannaturale; anzi da esso solo riceve luce e chiarezza. La difficoltà a concepire il meraviglioso nasce veramente dall'abito delle nostre menti oggidì use a posarsi unicamente nel naturale; ed anzi assai delle volte in quelle sole cose, che vanno ai sensi e potentemente li colpiscono.¹

Pertanto a rendere autorevole quel che saremo per dire di mirabile sopra Caterina, faremo di attingere ai primi fonti della sua storia. Primo e fedelissimo narratore della celeste vita della Benincasa fu un Raimondo da Capua, frate Domenicano della nobile progenie dei Delle Vigne.² Il quale essendo stato lungo

dio evo il popolo fedele si piaceva grandemente del meraviglioso o sovrannaturale, e contentavasi di trarre da quello le sue consolazioni, senza andare troppo sottilmente disaminando se lo scrittore della cronaca e della leggenda, fosse ignoranza dei fatti o fosse altro, si era lasciato condurre in errore. Le ragioni dei tempi, e più di tutto la mancata fede, che cerca pretesti nella troppo proceduta credulità di alcuni scrittori di cose chiesastiche, c'inducono a quella strettissima disamina dei fatti, e più di tutto dei fonti onde provengono, di cui ci dettero un memorando esempio nella vita dei santi parecchi scrittori di questo secolo, nominatamente gli Alemani.

¹ Nel medio evo, quando gli uomini si accostumavano, per dir così, col meraviglioso sin dalla cuna, trovandolo nelle leggi, nei costumi, negli ordinamenti politici, nelle scienze e nelle lettere, erano facili ad aggiustar fede a quei miracoli, che sembrano incredibili a coloro, i quali, oggidì usi soltanto a vedere in tutto la nuda natura, deggiono per credere ai prodigi trasportarsi in un ordine di cui non hanno quasi notizia. Galilei e Dante ebbero fede nei prodigi: ora vorrebbero che il credere al meraviglioso fosse lasciato soltanto alle plebi.

² Raimondo nacque di chiarissima stirpe, e noverò tra i suoi maggiori il celebre Pier delle Vigne cancelliere di Federico II imperadore (Girol. Gigli, *Opere di santa Caterina*, tomo I, pag. 36). Visse la vita assai virtuosamente, ed intese con molta alacrità di animo ad una prudente riforma dell'Ordine suo. (Marchese, *Sunto storico del convento di San Marco*.) Riferirò qui appresso, mutato in volgare, quel che scrisse di lui nella Biblioteca Domenicana un frate Ambrogio, che meglio degli altri ne compendia la vita: « Uomo celebre per santità, e per fama di dottrina cospicuo, fu dalla Madre di Dio deputato confessore alla beata Caterina sanese. Per

tempo confessore della Santa, ed avendo con lei assai domestichezza, narrò non tanto quel che seppe, ma le più volte quel che vide ed udi.¹ Acquistano fede alla sua leggenda sopra Caterina la rara bontà dell'animo, ed il prudente suo accorgimento. Sebbene egli vivesse in gran devozione della pietosa vergine, e, siccome è costume dei santi, molto e santamente la amasse, pure non volle dir nulla di lei che non il credesse cer-

effetto di sua singolare prudenza e per le prove date di eccelsa virtù. da papa Urbano VI venne eletto penitenziere apostolico. Ancora a' principi italiani, ai Genovesi, ai Fiorentini, a re Carlo V di Francia, all'Imperadore, a Pietro re d'Aragona, a Ludovico duca d'Angiò, a Galeotto e Bernabò Visconti, a Pietro ed Angelo cardinali venne mandato legato e nunzio apostolico per raffermarli tutti nella obbedienza del vero pontefice, lo che egli fece assai fedelmente. In Siena, imperversando la peste del 1374, servi con ardentissima carità gl'infermi di quel male. Nel 1380, quando una grande scisma conturbava la Chiesa, dalle province che obbedivano al vero pontefice Urbano VI, nei comizi di Bologna fu eletto XXII maestro generale dell'Ordine. Il quale ufficio per ben diciannove anni egli tenne con molta laude, molto eziandio adoperando per la unione e la riforma di tutta la religione. Frate Raimondo, siccome quegli che umilissimo era, assai delle volte e costantemente ebbe ricusati gli episcopati e la porpora dei cardinali offertagli da papa Urbano VI e da Bonifazio IX. Ed Urbano frequentissimamente di lui favellando in brevi apostolici o in lettere, il chiama talvolta suo capo, occhio, bocca o lingua, o anche sua mano e suo piede. Oltrechè il papa a lui raccomandando la Chiesa e sè medesimo, prega tutti, lo Imperatore, i re, i cardinali ed i principi che tengano in gran riverenza frate Raimondo. Costui infine per miracoli chiarissimo, passò ai gaudi celesti in Norimberga di Lamagna il 5 ottobre 1399. Il suo corpo fu recato in Napoli nella chiesa di San Domenico del suo ordine. Moderatore vigilantissimo, tra gli altri lasciò agli avvenire questi scritti, frutto di sue vigilie:

1. *Vita di sant' Agnese di Montepulciano.*
2. *Un Trattato sopra il Magnificat, degnissimo di esser letto.*
3. *Un Ufficio della Visitazione della Madre di Dio.*
4. *Una Vita di santa Caterina sanese e di altre sante.*
5. *Alcune epistole esortatorie assai dolci e devote. »*

¹ Quasi tutti gli scrittori della Vita della Sanese tolsero le notizie, e spesso anco le parole, da frate Raimondo e dai pochi contemporanei che vi fecero qualche giunta. Tutti però s'intertennero in ispezialità dei prodigi di questa vergine.

Intorno agli autori assaissimi che scrissero di Caterina, vedi lo SCHIARIMENTO N. III.

tissimo per propria esperienza, o per testimonio di uomini di provata bontà e prudenza. Scrisse in tempi in cui molti stavano in forse, alcuni fortemente oppugnavano la santità di una donna, che non se ne era stata nel clauastro in contemplazione, ma avea con virile audacia gridato all'aperto contro ai guasti costumi di quella età, chiedendo la chericale riforma, il ritorno della Sedia apostolica in Roma, la cacciata dell'antipapa, e la estinzione dello scisma. L'insolito e santo osare di Caterina le avea fatto intorno buon numero di nemici, a petto dei quali si poneva arditamente frate Raimondo con la meravigliosa e direi quasi incredibile leggenda di questa vergine. Le peculiari condizioni, in cui avea versato la Santa, domandavano al frate una sottile ed accurata ricerca di quel che era per dire, affine di non farsi segno, per troppo audacia di narrazione, ai colpi dei nimici della Benincasa. Ed egli, che se ne avvide, non mancò al suo debito. Per verità non trovi nel suo dire la pacatezza e l'innocente candore delle antiche leggende, non la inculta semplicità degli scrittori più antichi; ma invece il calore di un uomo, che vive in tempo di lotta, vedesi a petto di avversari, e quasi direi trapassa, senza addarsene, dalla vita alla apologia, dalla leggenda al panegirico della donna di cui scrive. Nel proemio però che fa della vita di Caterina sono queste parole, che recito qui appresso a mostrare con quale animo scrivesse il frate: « Io fra Raimondo da Capua nel secolo Delle Vigne, umile maestro e servo dell'ordine de' frati Predicatori, a tutta ragione mosso da' fatti maravigliosi i quali e vidi ed intesi, venni nel pensiero di scrivere le azioni, che già predicai degne di maraviglia e di imitazione, di una certa santa vergine chiamata Caterina da Siena. Alla qual cosa m'indussi, affinchè non solamente il secolo presente, ma anche i futuri, uditi i stupori che il Signore ha operati in quella vergine, colma allora di grazie ed ora di gloria, lodino Lui ne' santi, a lui benedicano secondo la moltitudine della sua grandezza, e ad amarlo sopra ogni cosa si accendano. Intanto io mi protesto a chiunque leggerà questo

libro che (siane testimonio la stessa verità, che nè trae in inganno nè può patirlo) nulla di finto o di inventato in esso ritrovasi, nè in verun modo di falso, almeno nella sustanza dei successi, per quanto la mia debolezza ha potuto investigare. E perchè maggior fede si presti alle cose che si diranno, porrò in ciascun capo donde, ed in qual maniera ebbi io raccolto le cose che narro di questa santa vergine. » ¹

La quale così prese a vivere la vita, che tenerissima fanciulletta era già amore di quanti la conoscevano. Gioconda nell'aspetto, grata e soave nelle prudenti parole, negli atti santamente piacevole, avea attirati a sè gli sguardi di tutto il parentado. Di che avvenne che presero a chiamarla grecamente Eufrosina, che vale allegrezza, quasi a significare quel che sentivano nell'animo, sol che in lei si affissassero. Essendo ancora nel fiore di fanciullezza, già insieme col dolce affetto di figliuola verso i genitori era cominciato a nascerle in cuore un principio di amore di Dio. La materna pietà le suggeriva gli insegnamenti cristiani; ed ella ne facea tesoro, levandosi tutta a pensieri di cielo, e facendo sin d'allora delizia della sua mente i

¹ *Vita S. Cath. Senens*, auctore F. Raimund. Cap., apud Bolland. (Prologus). — Il corpo di questo frate, che fu detto beato secondo il costume di quel tempo, avuto riguardo alla fama di sua santità, pare indubitato che riposi sotto l'altare maggiore della chiesa di San Domenico in Napoli, sebbene non si vegga indizio del suo sepolcro, nè si sappia del luogo peculiare ove giaccia. Il Perrotta, frate Domenicano, nella sua *Descrizione storica della chiesa e del monistero di San Domenico Maggiore di Napoli* (seconda ediz. anno 1830, pag. 98) dice: « Oltre questi quattro generali fu sepolto sotto l'altare maggiore anche il beato Raimondo delle Vigne da Capua generale dell'ordine, confessore di santa Caterina da Siena.... Si dice che stiano le sue ossa conservate in un sacrario dietro la spalliera del coro dalla parte dell'epistola. » Il Lavazzuoli, anch'esso frate Predicatore di Napoli, nel *Catalogo degli uomini illustri figli del real monistero di San Domenico Maggiore in Napoli* (anno 1777), rapportando le iscrizioni che un tempo leggevansi sotto le immagini dei più celebri religiosi, colorite nei due chiostri di esso convento, ricorda per disteso quella di frate Raimondo (anno 1399, n. XXXIV, pag. 15). L'elogio finisce così: « Tandem plenus meritis quievit in Domino anno 1399; et in hac ecclesia sepultus. »

piaceri di un invisibil regno.¹ Era nei sei anni, e stava con suo fratello Stefano nella contrada cui addimandavano Valle-piatta, quando, levato il capo verso la chiesa di San Domenico che le è incontro, vide apparir Cristo esaltato in sedia d'imperio tra regali e splendidissimi ornamenti. Avea pontificali vesti, il capo tutto sfolgorato di una luce di paradiso; e quindi e quinci, ai lati, Pietro, Paolo e Giovanni Evangelista. A così fatta visione quale fosse l'animo di Caterina non è possibile dire a parola. Mentre ella con amorosi e castissimi sguardi contemplava le misteriose cose che le si affacciavano alla mente, una poderosa voluttà sentiva scendere dentro al cuore, e tanta che appena avea forza a portarla. Cristo, levata la mano, la benedisse; ed in questo riscossa a viva forza dal fratello e tratta da quel beato stare: Oh se tu vedessi, prese a dire lamentevolmente, se tu vedessi quelle bellissime cose che io vidi, non mi faresti così: e tosto entrò in un diretto pianto pel bene improvvisamente mancatole.² Seguitavano appresso le celesti visioni, in una delle quali, siccome ebbe narrato ella medesima al beato Raimondo, le venne rivelato il santo vivere che fecero parecchi Padri nei deserti di Egitto, e più peculiarmente la vita di san Domenico. Laonde, rinfocata così nell'amore delle cose sante, certo di ebbe pensiero, ad imitazione dei solitari di Egitto, ridursi in qualche eremo ascoso, o spelunca, che la celasse al mondo e vie meglio a pensieri ed affetti di anima la consacrasse. Provveduta di un solo pane, misesi soletta per quella via che allora si domandava Porta d'Ansano ed ora è Porta San Marco, e proceduta coraggiosamente oltre la porta, le fu veduta sotto una

¹ La leggenda narra che Caterina fanciulletta, salendo assai di frequente certa scala di sua casa, sempre ad ogni scalino inginocchiavasi, e con molta riverenza ripeteva la angelica salutatione. Aggiunge che spesso fosse in questo ascendere delle scale portata dagli Angioli.

² Le monache di San Sebastiano in Vallepiatta di Siena serbano memorie di questo fatto in un dipinto che ricorda la visione avuta in quella via. Il quadro, che è nella clausura delle suore, fu fatto nel 1700 per opera del Gigli con pie contribuzioni. (Gigli, *Diario Sanese*, parte I, pag. 26.)

rupe certa caverna che parvele opportuna all'intento. Entrolla tosto, e genuflessa in umile orazione prese ad adorare il Signore, dicendogli pietosamente il suo proponimento. Ma quel desiderio, sebbene fosse tutto in carità, mal rispondeva alla missione della Benincasa; e però con meravigliosi modi Iddio stesso la trasse dalla solitaria caverna, ispirandole altri pensieri. Intanto volle ella incontanente (era appena nei sette anni) consacrare a Dio la sua verginità; onde, fatta una dolcissima preghiera a Maria, le promise che mai nel suo cuore non avrebbe accolto altro sposo da Cristo suo benedetto figliuolo in fuori. Nè noi diremo poco credibile così sublime voto in tanta freschezza di anni, quando (oltre la superna ispirazione) sappiamo, ai dì in cui visse la Santa, essere stato nei fedeli vivissimo il pensiero che le opere di maggior perfezione e di più sfolgorata utilità della Chiesa mal si potessero compiere tra certe sollecitudini non possibili a scompagnarsi dalla vita maritale.

Fu in Alessandria di Egitto, nel quarto secolo della umana riparazione, una vergine di maravigliosa bellezza di corpo, ma più bella dell'anima. La quale a fuggire le nozze cui astringevala il padre, fingendo il nome ed il sesso, in un monastero di uomini si ridusse: ove, ignaro ciascuno del suo segreto, menò santamente la vita. Solo seppe del fatto di codesta vergine, che avea nome Eufrosina, un venerando solitario, il quale ispirato così da Dio, le approvò il pio ma certo insolito divisamento.¹ Or l'esempio non inimitabile di questa donna fece nascere nobilissimo pensiero di carità nella vergine di Siena. In Caterina fanciulla divampò sì cocente desiderio di giovare ai prossimi, che fermò di fare quel che innanzi Eufrosina avea fatto; riducendosi in un convento di frati di san Domenico, cui più che ad ogni altro santo portava devozione singolare. Volea pertanto

¹ Eufrosina per vivere, come fece, a modo di angelo in umano consorzio, venne certo aiutata da speciale soccorso di Dio, ed altresì dalla pochissima comunanza che era allora tra i religiosi, i quali, quasi a modo di solitari, gli uni dagli altri vivevano divisi.

la innocente fanciulla sotto mentite spoglie far quello che le appariva sopra ogni cosa degnissimo di una creatura di Dio: addivenire predicatrice di religione per chiamare a coscienza eretici e peccatori. Questo pensiero, in cui è tanta nobiltà e tanta vita, facea trasparire già l'animo grande di costei. E questo pensiero ben avrebbe ella menato a fine indubitatamente, ove dal moderatore della sua anima non fosse stata ammonita, che quel divisamento, comechè procedesse di buon fonte, non fosse in alcun modo da seguire.¹ Invece la piissima fanciulla, quasi per obbedire in altra forma a questo medesimo suo desiderio, raccolse intorno a sè quel numero che potè maggiore di verginelle, e congregatele seco lei a religiosi esercitamenti di pietà, si fece a ciascuna consigliera e maestra di castimonia, di mortificazione e di un vivere tutto in carità, che è altissima sapienza e perfezione. Così ella incominciava, tenera fanciulletta, a nutrire quel desiderio del bene altrui, che la fece poscia sì pietosa sopra i danni della Chiesa, sì magnanima e sublime a petto de' dolori e degli infortuni del prossimo.²

Or così santamente procedendo Caterina in un viver tutto di cielo, avvenne che la genitrice facesse divisamento di collocarla tra le cure e sollecitudini del mondo. Entrata dunque in un ardente desiderio di vederla sposa, appena che toccasse il dodicesimo anno della vita, l'era tutto di attorno, esortandola

¹ Nella chiesastica istoria si legge un fatto di santa Pelagia simile a quello di Eufrosina, il quale vuol essere spiegato al medesimo modo.

² Toccammo innanzi del meraviglioso nelle vite dei santi. Alcuni appuntano eziandio gli scrittori delle storie dei santi di abbellire sempre, e quasi a disegno, la puerizia dei loro eroi di virtù meravigliose e superiori all'età. Noi non neghiamo che talvolta la ingenua fede dei nostri padri potè avanzarsi troppo in queste lodi; ma pur domandiamo ad un tempo perchè debbano negarsi i fatti della fanciullezza dei santi quando siano raffermati da buon nerbo di critica? Egli è consueto nella natura che quelli che sono destinati a grandi cose, lascino trasparire una certa luce sin dal primo fiore degli anni. Ed inoltre, dopo vedute le maraviglie dell'ingegno ancor fanciullo del Pascal e dello sventurato Giacomo Leopardi, non so perchè debbasi credere che molti tra i santi non abbiano potuto, avvalorati dall'aiuto di Dio, mostrare in fanciullezza i germi di forte intelletto e di gran cuore.

a crescere la bellezza delle sue forme con quegli ingegni, i quali usano le femmine che si dilettono di cose mondane. A cui resistè la innocente fanciulla, ma indarno; poichè la troppo importuna Lapa, vòltasi alla figliuola Bonaventura che già avea tolto marito e che era molto addentro nell' animo di Caterina, la persuase perchè coi prieghi e con l' esempio inducesse la vergine sorella a fare il suo piacere. Fu così assidua ed efficace la Bonaventura, che l' innocente sposa di Cristo, vinta dalla importunità della sorella, s' indusse per breve tempo a qualche poca cura nell' ornarsi e comporsi. Non nutrì però neppure un pensiero al mondo di vanità o di fallo al voto della sua verginità, come ebbe ella medesima dichiarato a frate Raimondo. Al quale, confessando poscia le molte volte questa, che ella diceva sua colpa, non potea finire di piangerne come di forte peccato ch' ella avesse fatto. E poichè prendeva a confortarla il frate, col dirle che non si dovesse stimar tanto grave come a lei pareva quel fatto; Caterina, levati gli occhi al cielo: Ah Signor mio, sciamò, qual padre spirituale ho io preso che copre i miei peccati! e seguitò poscia con parole così umili e dolenti, che ben dette a vedere quanto rammarico per così poco mancare la tribolasse. In verità lo intelletto ed il cuore nostro troppo bene si sublimano e si fortificano, adusandoci a quel severo giudizio di noi medesimi, che ne vieta ad un tempo di superbire e d' infiacchirci. Laonde la Santa consigliatamente scrisse da poi: « Nel conoscimento che l' uomo ha di sè medesimo acquista la forza. » ¹

A Caterina però restavano a sofferire difficilissime prove, che in quei primi tempi le venivano sempre (così permettendolo Iddio) dalla madre. La quale aveva fermato ad ogni patto disporla ad un giovine del parentado, impromettendosi allegrezza di nepoti, e forse anco gran bene da quelle nozze. Un frate Domenicano prese sopra di sè persuadere la donzella a

¹ Lett. 30.

nozze, con animo però di toglierne sperimento più tosto, che non piegare la vergine a quello stato; onde fattosele intorno con ogni maniera di persuasioni: Ponesse mente, dicevale, all'austerità della vita da lei abbracciata, alle malagevolezze della perseveranza, agli inganni di Satana, alle lusinghe, ai lacci del mondo; guardasse e pensatamente ponderasse molta esser la fragilità della carne, gravissima la vergogna che ridonda in chi mette mano all'aratro e pentito si fa indietro: troppo difficile esser quel sacrificio, cui la inconsapevole giovinezza leggermente si sobbarca; terribile il tardo pentimento di chi non seppe ben guardare ai principii; infine lo errare in quel fatto riuscire cagione di infinita amarezza. Ma rispondendo ella, con parole di gran sapienza al buon frate, questi: Se vuoi far mio consiglio, le disse, recidi di un colpo la bella chioma che ti adorna, e così forse toglierai ai tuoi ogni speranza di nozze. Incontanente obbedì la Santa. Ma velata che fu, non potè così nascondersi, che la madre non si avvedesse del fatto e non prendesse a svillaneggiarnela crudamente insieme col genitore e tutto il parentado. I quali al vedere la vergine così sconciamente priva della bellissima chioma arsero di molto furore, e con irose parole presero a rampognarla: lei esser tra le femmine spregevolissima: indarno stimarsi scampata dalle loro mani per quello artificio; non avrebbe mai pace da loro finchè non consentisse a marito; crescerebbono pure un giorno, i capelli bruttamente recisi; gl'infingimenti non le farebbero alcun pro, ed ella non andrebbe più a prete nè a frate, per avere di così fatti consigli. Tali erano le parole; i fatti peggiori. Caterina ad un tratto addivenne segno a domestiche persecuzioni. Tenuta come femmina dappoco e peggio che rea di ostinata disobbedienza ai genitori, posta quasi fantesca di casa ai più vili uffizii, privata della sua cameretta, nella quale soleva raccòrsi ad orazione, ad ogni tratto impropèrata, e con dispettose parole vilipesa, Caterina cominciava ad indurare pazientissimamente l'animo a quei dolori, che ci educano così bene alla virtù, e ci rendono soli

capaci del bene. Allora nacque in lei il sublime pensiero di fare una secreta ed interiore cella nel suo cuore, ove tra le percosse ed i combattimenti del mondo esteriore ella potesse ridursi tutta con l'anima in Dio. Ma trapassando alquanto tempo in questo stato, una poca luce cominciò a diradare le tenebre tra cui giaceva la innocente donzella. Come videro quei del parentado che al crescere della persecuzione, non che venir meno, la fermezza della vergine cresceva, presero a confessare apertamente la virtù di Caterina. Ed il genitore, che meno degli altri era stato nocente contro la pia figliuola, ebbe da toccar con mano la santità di lei per via di fatti al tutto meravigliosi.¹

Intanto, toccato appena il decimoquarto anno dell'età sua, andava ella pensando il modo da serbare più stabilmente e porre in sicuro il voto che avea fatto di consacrarsi a Dio. Trovo nella leggenda del beato Raimondo come dormisse una notte l'umile ancella di Cristo placidi sonni, quando per angelico ministero le apparvero parecchi fondatori di Religioni. Fra essi conobbe la Benincasa Domenico al candido giglio cui avea fra le mani. Poichè tutti le ebbero domandato quale religioso sodalizio volesse eleggere, la pia vergine volse gli occhi verso Domenico, facendo le viste di andargli incontro. Il quale benignissimo padre incontanente fu a lei, dandole il suo abito delle Suore della penitenza, e: Sta di forte animo, dissele, o diletteissima tra le mie figliuole, nè dubitare per impedimento di sorta; conciossiachè tu sarai senza fallo, siccome è tuo desiderio, vestita di questo santo abito. Come ebbe udito Caterina codeste dolcissime parole, fu tutta in lagrime per allegrezza, e siccome quella che

¹ Narra la leggenda che Caterina con santa industria fosse usata raccorsi ad orazione nella cameretta del suo diletto fratello Stefano. Or piacque al Signore che il padre entrasse un dì in quella camera, e mentre ella in un canto inginocchiata ferventemente orava, le venisse innanzi. Affissando la figliuola in quell'atto, vide una candidissima colomba riposarsi sul capo di lei; onde stupito domandò che colomba quella fosse. A cui la figliuola semplicemente rispose: Nulla saper di colomba, ma soltanto intendere alla preghiera.

già fortissima di animo era, coraggiosamente in quel medesimo giorno parlò in questi sensi ai genitori ed ai fratelli: Lungo tempo è che mi tenete tribolata a farmi sposa, nè mai quanto rammarico e quanto acerbo provassi di ciò vi dissi io pienamente, per non mancare alla riverenza che vi porto secondo i divini precetti. Oggidi bene mi avveggo che, cresciuta negli anni, non è più tempo di tacere. Or dunque sappiate dalla mia infanzia, per manifesta ispirazione di Dio, aver promesso a Cristo ed alla sua benedetta Madre perpetua verginità, e che mai a sposo, da lui in fuori, non avrei inclinato l'animo. Questo promisi, questo per ogni modo voglio tenere, perchè in ciò nè padre nè madre o fratelli io debbo conoscere, ed anzi Cristo mi sarà padre, madre e fratello in ogni cosa, dopo che io ebbi eletto di disposarmi a lui. Ognun di voi però persuadasi poter prima e meglio ammolliare ogni durissima pietra, che il cuor mio da così fatto proposito rivocare. Se qui in casa voi mi vogliate fantesca o schiava, ed io non fuggirò fatica e molestia di sorta, parata ad obbedirvi, secondo il poter mio, ed il mio sapere sino alla morte. Che se pensate mettermi in cuore paura, cacciandomi di casa, tenendomi in dispetto e svillaneggiandomi, io vi dichiaro che non per questo mi separerete dal mio dolce sposo mai. Al quale non mancherà maniera di provvedermi di casa e di ciò che farà bisogno alla sua ancella, quando egli così buono e potente si addimostra, che a voi ed anzi a tutto il mondo, eziandio sconoscente dei benefizi, sapientemente provvede. Voi dunque ora sopra di me quanto vi pare onesto, e secondo la volontà del Signore deliberate. — Allè quali parole, udite non senza lagrime, il parentado fu tutto attonito e confuso, e non che osasse contraddire, pareva anzi che nessuno fosse ardito rispondere, insino a che il padre, che più degli altri ammirava la santità della figliuola, ruppe il silenzio e tutto commosso, quasi lagrimando, così prese a parlare: Iddio non patisca, diletissima figliuola, che mai noi osiamo contraddire alla divina volontà, dalla quale ben si vede procedere il santo tuo proposito.

La lunga tua pazienza e costanza chiaramente ci ha mostrato codesta non essere opera di puerile volontà, ma tutta cosa dello Spirito di Dio; sicchè per innanzi, facendomi io coscienza di resistere al santo desiderio tuo, siati lecito prender quella via che meglio ti piaccia. Il laudabile tuo voto liberamente adempi: guiditi e ti ammaestri la divina sapienza; io non resisto, ma volentieri m'inchino alla volontà del Signore. Nissuno quindi avanti nè saratti molesto, nè ti perturberà nelle tue vie. Virilmente e felicemente séguita però il santo cammino, e prega lo Sposo tuo, il quale in tanta tenerezza di anni per sua grazia ti elesse, che ci faccia degni nel nostro fine della sua promessa. — E voltandosi alla donna ed ai congiunti, comandò loro che per innanzi veruno non fosse ardito contraddire alla dolceissima sua figliuola.

Crebbe allora in Caterina insieme con l'allegrezza di quel fatto il desiderio della penitenza: e, temendo sempre più, secondo il costume dei santi, che la carne (pessima consigliera) non ribellasse allo spirito, non ebbe altro pensiero che di tenerla per ogni maniera soggetta. La pochezza del cibo toccava il miracolo; il dormire brevissimo e sopra dure tavole, continuo il flagellarsi, e sino fu veduta cingere le innocenti carni di aspro cilizio, e di certe catene di ferro dilaceratrici del suo santo corpo. Con queste macerazioni e con un continuo pregare che faceva a Dio, sperava Caterina da una parte crescere in virtù ed in signoria di sè stessa, e dall'altra finir di persuadere i suoi ch'ella non fosse nata a nozze ed a pensamenti mondani. Il parentado però, e più di tutti la madre, non aveano perduta ogni speranza d'indurla a maritale proposito, e, non potendo altro, si affidavano come ad ultima àncora di speranza ad un prudente temporeggiare. Ma le difficoltà, siccome rompono gli animi deboli, ingagliardiscono i forti: la santa fanciulla era sempre più ferma nel suo proposito. Poichè dunque gl'indugi nulla fruttificavano, Lapa volle tentar l'ultima prova ponendo, come l'era possibile, la figliuola tra le feste e i sollazzi

del mondo, affinchè rimettesse dal concetto fervore. Poco lungi da Siena dal lato degli Appennini sono alcune acque sulfuree, che sgorgano bollenti dalla terra. Ai tempi di Caterina comunemente stimavansi salubri sopra le altre che sogliono scaturire in quei dintorni: di che era colà un grande accorrer di gente a bagnarvisi. E, siccome è costume, il convenire di molti in quel luogo addiveniva occasione di allegre feste e di molti piaceri. Lapa sperò menando quivi la figliuola indurla a nozze, ma costei invece raffermatasi nel santo proposito di verginità, fece dei bagni un istrumento di mortificazioni e di procurato dolore.¹ Corto è il vivere, fugaci gli umani dilette; e però Caterina, anzi che lasciarsi vincere ai tentamenti degli offerti piaceri, non rifiniva dal chiedere alla madre l'abito della penitenza; di che Lapa s'indusse alfine a provare l'animo delle suore Mantellate ch'erano in Siena, perchè dovessero ricevere la dolceissima figliuola. Le quali ripugnarono dicendo: non esser usate accogliere fanciulle vergini, ma solo vedove o donne mature, che per sè stesse sapessero reggersi e custodirsi; conciossiachè non avessero comunione di vita, non strettezza di clauastro che le guardasse; ma ciascuna dovesse vivere per sè medesima nella cella di sua casa. Della quale risposta si tenne afflittissima la vergine, ma non però uscì di speranza: che anzi indusse la genitrice a farsi novellamente a sporre con maggiore efficacia il suo desiderio: lo che per allora fu indarno. In questo mezzo la crudele infermità del vaiuolo con cocentissima febbre colpì la Santa per modo, che tutto il parentado, e nominatamente la madre, si commossero a grande ed insolita pietà verso di lei. La fanciulla reputò quindi che quello fosse il migliore e più opportuno momento a compiere il suo santo desiderio; laonde tra gli ardori della febbre ed i molti dolori della infermità. Diletta madre, andava gridando, diletta madre, se voi mi

¹ La leggenda narra com'ella si tuffasse nelle acque bollenti, e mirabilmente ne sopportasse l'estremo calore.

volete veder sana, allegra e gagliarda, deh fate che io mi abbia il sacro vestimento che desidero; altrimenti potrebbe Iddio voler di me tal cosa, che voi non mi avreste più nè in questo nè in altro abito che sia. — Terribili parole al cuore di madre, e capaci di muovere donna anco men buona e pia che non era colei. Lapa pertanto, non sapendo più resistere e come vinta da disperato dolore, fu nuovamente dalle suore, e caldamente pregolle che, se lor non bastava il cuore di saper morta la figliuola sua, facessero per pietà il piacere di quella santa vergine. Supplicava la buona genitrice con le parole: supplicava troppo più col materno pianto. Ed elleno che pietosissime erano, e piene della santa carità di Cristo, accondiscesero al desiderio di colei, con ciò però, che ove la vergine fosse di forme troppo leggiadre, non s'indurrebbero mai a riceverla, per non turbare la quiete della loro santa unione. Tanto temevano la malizia e corruttela del mondo! Si condussero difatti a veder Caterina, mentre le durava ancora la infermità, ed era al tutto difformata dal vaiuolo; ma, come piacque a Dio, più che al sembiante, guardarono alle virtù di lei, e furono al tutto vinte dalla sapienza e dolcezza delle sue parole. Rompendo adunque la costumanza, si piegarono ad accorre tra loro l'angelica fanciulla, che fu la prima tra le vergini che vestisse quell'abito.¹

Un dì di domenica del 1362 convennero tutte le suore nella chiesa de' frati Predicatori in Siena. Furono a quel convegno Lapa, Dio sa con quale animo, ed il parentado. La vergine, il cui sembiante risplendeva d'insolita celestiale allegrezza, con la mente levata in altissima contemplazione e con una soave aria di paradiso procedeva alla santa cerimonia, recandosi nella

¹ Il beato Raimondo parlando nella leggenda di questo fatto e della bellezza della santa fanciulla, ha solo queste parole: « *Speciositas naturaliter in ea non inerat excessive.* » Le memorie del tempo, e molto più i dipinti che ci lasciarono i più celebrati pittori del suo secolo danno a Caterina il vanto di non poca bellezza. La sua beltà però era di quelle modeste e melanconiche, in cui traspare la virtù e la santa mestizia dell'anima che la informa.

cappella delle Volte, ove costumavano raccôrsi le suore. Santamente bellissima appariva in quell'istante, mentre compiendo l'aspettatissimo sacrificio tutta facea trasparire nel volto l'anima innamorata. Un frate Domenicano, secondo l'uso, vestiva la fanciulla dell'abito religioso, e con sacre parole benedicendola, la rendeva figliuola di Domenico.¹ Nessuno pensava allora che questa tenera fanciulletta (era appena nel quindicesimo anno dell'età sua) sarebbe stata la donna più grande del suo tempo, ed avrebbe poscia renduto tanto glorioso del suo nome il sodalizio Domenicano.² Ma non prima ella si fu per tal maniera consecrata vie più specialmente alle cose di anima, che meravigliosa ed appena credibile fu la ragione di vita che prese a vivere. Sebbene non si votasse a Dio coi voti di religione, chè tra quelle suore non si costumavano, nondimeno visse ognora purissima ed obbedientissima, e fu sì tenera della povertà evan-

¹ Il convento e la chiesa di San Domenico furono celebri in Siena. Nel convento, oltre assaissimi uomini di provata virtù e sapere, abitarono alcun tempo san Tommaso d'Aquino, sant'Antonino ed il beato Ambrogio Sansedoni. Fu poi tra il 1815 ed il 1820 dato ai Benedettini, che tuttora vi hanno stanza. Della chiesa diremo alcuna cosa appresso. Noteremo qui soltanto che questa chiesa di San Domenico è tra le più celebri che siano in Italia e che conserva la Vergine di Guido da Siena, di cui discorre, tra gli altri, eruditamente il Mabillon, e della quale si è detto innanzi.

² La Santa poi scrisse tra le altre una bellissima lettera, che è la 161, a monna Nera priora delle Mantellate di Siena, esortandola a virtù ed al buon reggimento delle sue figliuole: anzi si può dire che quindi innanzi ciascuna di esse cercasse imparare le cose di anima da Caterina. — Quando la Benincasa vestì quell'abito, le Mantellate fiorivano in Siena. È detto in un antico codice a mano, che si conserva nella sagrestia dei frati Domenicani, che le Mantellate allora fossero novantadue di numero. Del 1352 sappiamo che cento di esse legaronsi con giuramento a non svestire mai l'abito religioso. Nel 1380, quando morì Caterina, erano poco oltre cinquanta, mancate le altre per la peste. Eleggevano esse la priora, cui tenevansi debitrice di obbedienza, sebbene non professassero voti di religione. Andavano a messa ed a predica nella chiesa dei frati Predicatori, dai quali dipendevano in tutto. In quel tempo, oltre le Mantellate Domenicane, vivevano in Siena le Camaldolesi, le Francescane e le Agostiniane. (Quadern. in pergamena nell'archivio di San Domenico di Siena, citato dal Burlamacchi.)

gelica, che mai non desiderò cosa alcuna superflua, o per sè o per quelli che le fossero più cari. Se i crudeli bisogni accrescono talvolta gli sventurati consigli di peccare, le troppe dovizie assai più spesso riescono consigliere e provocatrici di male. E però fu veduta Caterina (in verde età sapientissima) cordialmente pregare dal Signore che i suoi non abbondassero di dovizie. Infine in tre anni continui non uscì di cella se non per andare a chiesa, e si raccolse in un silenzio sì stretto, sì maggiore di ogni natural costume, che non volle parlare, se non quanto alla confessione dei suoi mancamenti fossele bisogno. Soavi frutti erano codesti, che rendeva la pietosa vergine appena chiusa nella santa vigna di Cristo, e veramente degnissimi di ammirazione, quando non si considerino soltanto le azioni esteriori, ma piuttosto l'anima che le informa. L'anima di somiglianti fatti nei santi è il nobilissimo pensiero di rendersi per essi al tutto signori delle cose esteriori, che standoci intorno, con deliziose immagini ci rubano il cuore. Allora liberi di tutto, quasi renduti angelici spiriti, si possono volgere a Dio ed alle sue creature. Non si vogliono nè si potrebbero imitare da ognuno quelle azioni, che vincono il consueto andare della natura, e che la Chiesa giudica frutto di peculiari ispirazioni; bensì guardare al pensiero che le informa, sublimarsi sino ad esso per conoscerne la grandezza. Noi piccioli di mente e di cuore rendiamo assai delle volte poco men che puerili nel nostro cospetto le azioni di più sublime altezza.

Che se (come è detto nella leggenda) la santa vergine Caterina attese precipuamente a santificar sè medesima nel vestire l'abito delle Mantellate, la Provvidenza, che d'un sol guardo abbraccia tutte le cose, ebbe eziandio altro scopo nell'indurla a quel proposito. Lo Stato di Roma e della Chiesa, l'elezione di Urbano V in pontefice avvenuta in quel medesimo anno, le lagrime dei buoni, chiedenti un rimedio a mali troppo invecchiati, domandavano che la vergine destinata a ristorare molti danni della Chiesa e della civil compagnia si preparasse e cominciasse

anche senza avvedersene le opere alle quali era stata destinata. Questo fece la Provvidenza, allorchè allontanatala da' pensieri di nozze terrene, separatala dalle famigliari dimestichezze ed affezioni, la pose come figliuola del gran patriarca Gusmano nel terz' ordine delle Suore della penitenza, del quale è d' uopo studiare l' indole e lo scopo a meglio comprendere la missione della Benincasa.

Le rinfocate ire cittadine, il corrompimento dei costumi nel popolo e nel clero, e più di tutto le eresie pullulanti in seno alla Chiesa, rendettero necessari e fecero sorgere nel secolo XIII, per benigno consiglio di Provvidenza, i religiosi sodalizi dei frati di san Francesco e di san Domenico. Iddio suscitò il poverello di Assisi ed il santo prete di Spagna al conseguimento d' un medesimo scopo; ma dove quegli, disposandosi alla santa povertà, attese in ispezialità al mutamento del cuore, Domenico fu deputato a flagello della eresia, riamicando gli uomini con la fede e però con la scienza. Di che la medesima Caterina ebbe chiara contezza quando scrisse: « Veramente Domenico e Francesco sono state due colonne nella santa Chiesa: Francesco con la povertà, e Domenico con la scienza. » ¹ L' Alighieri, che conobbe assai bene la peculiare missione dell' ardente prete Gusmano, la espresse con quel sovrano magistero e colore che gli è tutto proprio:

« Poi cón dottrina e con volere insieme
 Con l' ufficio apostolico si mosse,
 Quasi torrente che alta vena preme;
 E negli sterpi eretici percosse
 L' impeto suo, più vivamente quivi
 Dove le resistenze eran più grosse. » ²

¹ *Dialogo di Santa Caterina*, cap. 158.

² Vedi intorno a ciò tutto il canto XII del *Paradiso*. — Il giudizio che la Benincasa fece della missione di san Domenico fu al tutto similissimo a quello lasciatoci dall' Alighieri. A chi volesse comparare insieme questi due giudizi dovrebbe bastare il raffrontar con le parole accennate di Dante queste di santa Caterina (*Dialogo*, cap. 158): « Domenico per più proprio suo obbietto prese il lume della scienza per stirpare gli errori, che a quello

Codesto percuotere di Domenico negli eretici sterpi fu un magnanimo sforzo del Santo per vincere le scisme ed eresie che nascevano tra i battezzati, radducendoli tutti in un solo ovile. La quale unità dei credenti in verità ed in amore (nobilissimo fine cui tende la Chiesa) si può soltanto raggiungere con lo stringerne sempre più le membra intorno al capo. L'apostolo san Pietro ed i suoi successori sono il vero fondamento dell'unità della Chiesa, e lo apostolico Seggio è come il sole, cui guardano tutti coloro che cordialmente si adoperano nel collegare gli uomini in un solo vero ed in un solo amore. Laonde il beato Domenico ed i suoi frati dallo stesso scopo del loro religioso istituto attinsero le cagioni del loro amore al papato, e la forza a combattere per la Sedia pontificia. I privilegi poi versati a larga mano dai pontefici nei loro Ordini, la singolare predilezione onde parecchi di essi li amarono, l'essere i frati in buona parte sottratti alla episcopale giurisdizione, li rafforzarono sempre vie più in questo nobilissimo amore. Di che avvenne che trasportando i loro principii dalla religione nel consorzio civile furono quasi sempre in Italia i principali propugnatori di parte guelfa. Dimoranti poi i pontefici in Avignone, non è a dire se i frati ne desiderassero il ritorno in Roma; ed anzi non osteggiassero per tutti i modi possibili quello, che eglino tennero sempre in conto di esilio inglorioso, e vilipendio della papale autorità. Nei loro conventi le tradizioni della grandezza di san Gregorio VII, di Innocenzo III e di parecchi suoi successori erano ancor potenti, ed il desiderio di vederle rinnovate nella città pontificale, quanto altro mai cocentissimo. Brevemente, i conventi dei frati, massime in Italia, alla dipartita dei supremi pastori, erano stati, per dir così, collocati dalla Provvidenza a guardiani del principio papale, ed a tener vivo nei popoli il sa-

tempo eran levati..... Drittamente nel mondo pareva uno apostolo, con tanta verità e lume seminava la parola mia (del Signore), levando le tenebre e ponendo la luce. Egli fu uno lume che io (Iddio) porsi al mondo come stirpatore dell'eresie. »

cro fuoco dei desiderii e delle speranze che doveano poi meravigliosamente fruttificare. Cotali nobilissimi pensieri non doveano riuscire di poca efficacia sopra l'animo della santa vergine. Caterina, figliuola di un popolano, vide ancor tenera fanciulla nella sua famiglia i frati Predicatori di Siena, i quali, soliti a mescolarsi coi popolani, usavano assai domesticamente coi Benincasa: e (quel che più è) ebbe a moderatore della coscienza un frate di san Domenico sin dai verdi anni, quando l'anima piegasi mirabilmente, e si educa a foggia di chi la governa. Per lo che a questo fonte attinse, senza addarsene, pargoletta, un caldissimo affetto e riverenza al papato, ed un vivo desiderio di vedere il vicario di Cristo nuovamente assiso in Vaticano. Queste cose nutrivano l'amore della Benincasa alla Sedia apostolica; ma ben si può dire che la Provvidenza la deputasse proprio a difendere il supremo pontificato ed a risuscitarne le glorie, quando la fece entrare nel terz'ordine dei Predicatori. Il quale non fu, come alcuni reputano erroneamente, un convegno di uomini, che a norma di certi religiosi statuti dovessero vivere nel mondo intenti soltanto alla propria santificazione.¹ Invece a somiglianza di quello dei frati Predicatori ebbe per principale missione la difesa della Chiesa e del papato: di che papa Gregorio IX nell'approvare la santa milizia vuole che i Fratelli e le Suore della penitenza (così si addimandavano) combattano con le armi della carità e della fede gli eretici collegatisi co' gentili a danno della madre comune; si adoperino di tutto potere per serbare inviolata la unità della Chiesa, e tengansi per innanzi quasi milizia posta a guardia della cattolica verità, ed a ristornamento di quel potere papale, che ha sì gran forza di mantenerla vergine di errori. L'aver dunque ricevuto la Santa il primo latte nelle cose dell'anima dai frati Predicatori, e l'entrare che fece il terzo ordine di san Domenico sono da stimarsi al tutto

¹ *Vita S. Cathar. senens.*, auct. F. Raimundo Capuano, prima parte, cap. IV.

singolare beneficio di Provvidenza e come principio della mirabilissima deputazione che ebbe la Benincasa.¹ La quale mai non si sarebbe levata all' altezza cui pervenne, se nei teneri anni non si fosse avvenuta in quei nuovi e fervidissimi istituti di religione, nei quali era tanta gioventù e tanta vita.

Innanzi però che Caterina uscisse all' aperto a risplendere della sua luce, ed a compiere la sua missione in pro della Chiesa e del papato, visse alcuni anni una vita nascosta ed al tutto celeste, che è preziosissima al cospetto di Dio, e sebbene assai delle volte mal compresa, suole essere l' apparecchio più consueto ed efficace alle opere grandi in pro degli uomini. Questo, che è come il secondo aringo che corse la Santa nella breve giornata di sua vita, ci porge sempre le stesse, talvolta maggiori meraviglie delle già accennate. Noi non ci interneremo in cotal vivere, quando il farlo sarebbe alieno dal proposito di queste istorie, bastandoci però di toccarne di volo i principali avvenimenti e di guardarlo tutto, come dire, con un solo sguardo. La vita di Caterina, da che ella vesti fanciulla l' abito della penitenza, insino a che, toccando il trentesimo anno, cominciò ad esercitare una singolarissima deputazione nella Chiesa, ci presenta alla mente due cose che ci potrebbero sembrare contrarie, ma che veramente mostrano assai bene l' indole e la sublimità della perfezione cristiana. Da una parte, un viver di cielo tra visioni angeliche, estasi, miracoli e tutte quelle spirituali beatitudini che ne conseguitano; dall' altra, combattimenti interiori, dolori, angosce. Quanto più l' angelico spirito della vergine solleva le ali a Dio, quanto meglio quella candidissima anima s' inciela, tanto più gagliardamente è combattuta e vive tra lagrime. Sublime mistero di uno spirito, che, mentre è tutto in Dio, è stretto dalle tribolazioni della vita quasi vittima di sacrificio! Moltiplicavano (narra così la leggenda del frate) le celesti visioni, e la vergine Benincasa meditando o orando, veg-

¹ Vedi tutta la Bolla allo SCHIARIMENTO N. IV.

ghiando o dormendo era consolata ora dalla presenza della santa Madre di Dio, quando dal beato Domenico e talvolta da Cristo medesimo, che le si faceva maestro di perfezione. Della santa Eucaristia ella era tanto spiritualmente famelica che, quando avesse dovuto non cibarsene un sol dì, ne rimaneva come morta; ed anzi una fiata, a soddisfacimento del troppo desiderio che ne sentiva, miracolosamente le fu ministrata. Caterina, adorando Cristo in Sagramento, vedea talora i Serafini aventi un aureo velo tra le mani ministrare al sacerdote sacrificatore, udiva altre fiata le arcane melodie degli angelici cori, ed al pensare come i santi benedicessero a Dio nell'immolazione dell'ostia divina si sentiva vinta da soavissima allegrezza. L'altare le si affacciava non rade volte come tutto di fuoco o irraggiato di chiarissimo splendore, e Cristo medesimo fu veduto da lei nell'ostia santa a guisa di fiamma, o come un caro pargoletto, innanzi a cui devotamente adorava la benedetta Vergine sua madre. Usando alla chiesa di San Domenico, le più volte ella era in estasi beatissime lunghe ore, e quando appariva sfolgoreggiante per una luce di paradiso, quando restava in arcano consorzio con gli angelici spiriti, quando era veduta in un semi-bianche verissimamente celeste, e sopra tutte le cose umane bellissimo.¹ E pure in mezzo a un cotal vivere ella soffriva: ed

¹ La Santa passava parecchie ore del dì nella chiesa di San Domenico di Siena, che serba moltissime memorie di lei. La cappella delle Volte, che era destinata alle suore, è addivenuta celebre per la presenza di Caterina, solita a raccorsi colà ad orazione. Ivi sono ora due immagini della Vergine Sanese, opera del Gambarelli. Il quale vi colori anco un'altra tavola, in cui vedesi Caterina che (come è detto nella leggenda) recita l'uffizio divino con Cristo Signor nostro. Evvi anche altro quadro del medesimo pittore, ed esprime la morte della Santa: oltre una statua di lei sopra l'altare. Nella chiesa poi, in una cappella di santa Caterina, il lato degli Evangelii è tutto istoriato dal Sodoma, e l'altro da Francesco Vanni. Finalmente in certa stanza, che è come una seconda sagrestia, evvi lo sponsalizio della Santa del Casolini, e l'apparizione di lei a frate Raimondo di Francesco Vanni. (Gigli, *Diario Sanese*, parte II, p. 74). — Noi abbiamo accennato, tra le cose maravigliose che conta la leggenda, soltanto le principali. Il mutamento del cuore di santa Caterina, la sua morte seguita da

insieme si ritemprava nei patimenti; conciossiachè la giovine ed ardente immaginazione, non doma al tutto, le era istrumento di dolori e di virtù. Instavano ed infuriavano sempre più contro di lei certe brutte tentazioni, fra le quali i primi terribilissimi assalti furono di carnali cupidigie. Nelle vigilie e nei sonni, lascive e disoneste immagini, voci impudiche e turpi atti conturbavano la vergine fantasia di quella innocentissima fanciulla, la quale pietosamente correva a Dio e faceva con orribili flagelli sanguinare il corpo. Ma le carnali immagini non però quietavano: ed anzi a lei pareva udire una voce (forse ricordava le impronte suggestioni materne) che così le andava ognora dicendo: Misera te, qual consiglio è il tuo d'affliggerti invano cotanto! credi poter durare così lungo tempo? qual pro da tutto questo scempio che fai di te stessa, quale merito dall'iscellerare le mani nel proprio sangue, o donna, di te stessa omicida? Quanto meglio ti sarebbe, innanzi che tu manchi in tutto, lasciar questa stoltizia! Ancor sei giovane, verdeggia ancora il fiore della tua età desiderabile, nè la natura è in te affranta o mancata per modo, che tu non possa le forze del corpo ricuperare, e vivendo la vita in onesto amore, aver gloria di posterità ed allegrezza di figliuoli. Non puossi nel matrimonio così piacere a Dio, come in questa inutile sterilità che improvvidamente scegliesti? Non hai tu inteso di Sara, di Rebecca, di Lia, di Rachele e di tante altre egregie donne in matrimonio vissute esempli di virtù? — Ma la vergine, che si sapeva deputata a più sublime ministero, pazientissimamente taceva, ponendo in Cristo ogni sua speranza ed amore. Nella santa quiete dell'anima che si posa in Dio, ella s'infiammava di carità; nella lotta attingeva la forza dell'animo, che dovea poscia renderla capace d'incredibili fatti.¹

pronto risorgimento ed altrettali prodigi non solo si trovano nella leggenda del beato Raimondo, ma altresì vengono ricordati ai fedeli da parecchi dipinti dei più provati pittori d'Italia.

¹ Abbiamo solo toccato di questa maniera di patimenti. Ma la Santa

Un dì di carnevale ¹ (tolgo il racconto da frate Raimondo), quando tra le bizzarre trasformazioni i baccanali e gli eccessi della gola sogliono essere maggiori, la pia donzella, fatto rigoroso digiuno, alzò a Cristo più fervida prece che non solea. Il quale, aparendole in santa visione, per tal modo all' anima le parlò: Oggi celebrerò teco la nuova e giocondissima festa delle nostre sponsalizie, congiungendoti a me col forte vincolo della fede. — Da quel momento Caterina si tenne per immutabilmente sposata al suo Iddio, e più strettamente obbligata a procacciarne la lode e la gloria.² Questo fatto delle sante sponsalizie di Caterina, che tutt' i suoi cronisti mentovarono, fu stimato, massime nel medio evo, uno dei principali avvenimenti di sua vita. Parecchi pittori lo colorirono sulle loro tavole; ³ e fra gli altri, taluni di quei frati di san Domenico e di san Francesco, che parlavano assai sovente di religione ai popoli col linguaggio delle arti belle.

non pervenne a tanta altezza, se non col rinvigorirsi mano mano e perfezionarsi in continue passioni. La tribolarono perchè digiunava, perchè durava nella preghiera, e per simili rispetti moltissimo. Accennerò a quel che le intervenne per le sue comunioni. La Santa comunicava ogni dì alla mensa eucaristica; ma poichè allora disputavasi assai tra i maestri in divinità, se più o meno di frequente dovessero i laici accostarsi al sacro convito, la frequenza del comunicare le fu cagione di persecuzioni gravissime ed appena credibili ai nostri tempi. Certo sacerdote in Lucca (come è detto nella leggenda) stimando che ella comunicasse troppo spesso, con brutta profanazione le ministrò un' ostia non consacrata; ma ella, che per superna ispirazione se ne avvide, non la prese, rimproverato invece il sacerdote con parole gravissime.

¹ Il Cafferini dice che fosse l'ultimo giorno (*Supplem. alla leggenda* citato dal Gigli, tomo I, pag. 19).

² Fra gli altri dipinti pregevolissimi del santo sponsalizio di Caterina ve ne ha uno del Garofalo nella galleria del Campidoglio in Roma.

³ Studiandomi in queste storie di mostrare le attenenze della Santa con la Chiesa e la civil società, ed il suo potere sopra entrambe, non mi pare di dover preterire neppure le costumanze che per lei nacquero in Siena o altrove. In memoria di questo sponsalizio celeste di Caterina per alcun tempo fu vietato alle maschere di passare in quel dì ultimo di carnevale nella contrada di Fontebranda, nè la sera entrarvi con fiaccole ardenti, nè farvi veglie di ballo. E ciò per deliberazione di quella contrada fatta nel 1705, e per bando dell' eccelso concistoro, come lo chiamavano.

Sovraumana e dolceissima eloquenza era in quei dipinti, che esprimevano i misteri del Cristianesimo ed i solenni avvenimenti della vita dei santi, non tanto per magistero di arte e di colori, quanto per forza di pietà e religione di colui che incarnava in quei dipinti le sante immagini del suo animo. Tanto più bello appariva questo sublime ministero, allorchè il medesimo religioso sodalizio ispirava le virtù, e poscia col magistero delle arti le celebrava. Frate Bartolomeo domenicano, che insieme col beato Angelico siede tra i primi e più religiosi pittori d'Italia, ci lasciò una bellissima tavola esprimente le sante sponsalizie della nostra vergine, e la colori per modo, che il dipinto del frate ci dice assai bene quel che per minuto venne narrando la leggenda sopra questo fatto della Santa. La Benincasa in quel quadro ha un angelico sembiante, in cui è tanta parte di cielo, che meglio e più soavemente non si potrebbe esprimere la pietosa bellezza di una santa vergine. E siccome era consueto di cotali pittori porre nei loro dipinti come una certa trasparenza del pensiero, così nel sembiante di Caterina si vede quasi sfolgorare la santità di quell'anima beatissima. Il volto è con buona arte coperto di un velo per mostrare quanto ella vivesse lontana e nascosta ad ogni terrena cupidigia. Sopra un trono vedesi la Madre di Dio, avente tra le braccia il divino figliuolo, il quale sta in atto di porre l'anello delle sante sponsalizie al dito di Caterina, genuflessa devotamente a' suoi piedi. Angeli e santi mirano stupefatti da lungi, e la adorano. San Domenico ed il poverello di Assisi a quello spettacolo amorevolmente s'abbracciano, mentre il re Davidde è in aria di uomo che, accordando alla sua arpa celesti melodie, festeggia con allegrezza di canti la giovine sposa. Ma il pio frate, certo non inconsapevole della missione di Caterina, volle forse mostrarci le grandi cose operate da questa vergine in pro del papato, quando pose in quella tavola san Pietro, che guarda con altri santi meravigliato e lietissimo le celesti sponsalizie.¹

¹ Questo virtuosissimo frate, quasi emulo dell'Urbinate, dipinse parec-

In questo mezzo domestici dolori tribolarono l'anima della santa vergine. Questa donna, con un cuore naturato ad amare ferventissimamente, amò, siccome è debito, assai teneramente i genitori. Infermava il buon Jacopo suo padre, ed ella, sebbene stancasse il cielo con preghiere, pure ebbe a rimpiangerlo morto. Infermava indi a non molto la genitrice, ed ecco che un cordoglio di lunga mano più acerbo ebbe dilacerato il cuore di Caterina. Le fu importabile il vedere che Lapa, quantunque vissuta ognora virtuosamente, fosse al tutto impreparata a quell'estremo passaggio. Pianse allora e pregò tanto, che più non si sarebbe potuto. E le pietose grida di una santa figliuola per la madre sua, levaronsi a Dio sì accette, che la leggenda narra Lapa già morta esser stata richiamata ai vivi la mercè del pregare di Caterina.¹ La Santa però non ebbe appresso mai più dimenticata l'indole della madre, alquanto riottosa ai patimenti e come pare fervidissima. Pertanto, allorchè Lapa si fu aggregata alle Suore della penitenza, la santa figliuola in quante epistole le scrisse, trovò che molto e molto caldamente la esortasse a pazienza: « La creatura (così ella alla madre) essendo vestita del dolce vestimento della pazienza, ha sempre pace ed è contenta di sostenere pena per gloria e lode del nome di Dio: e dona sè e i figliuoli, e tutte le cose sue e la vita per onore di Dio. Or così voglio che facciate voi, carissima madre, cioè che

chie volte la vergine Caterina. Il suo capolavoro (per detto del chiarissimo padre Marchese, *Memor. dei pittori* ec., pag. 54, ediz. Le Monnier) è appunto una tavola di santa Maria Maddalena e santa Caterina da Siena. La tavola dello spozalizio da noi accennata fu ripetuta parecchie volte dal medesimo pittore con qualche varietà. Comprata dalla repubblica fiorentina per 300 ducati d'oro, venne mandata in dono nel 1512 all'ambasciadore del re di Francia, monsignor Jacopo Hurault, vescovo di Autun, come leggevasi nella cornice del quadro che diceva così: « *Jacobo Huraldo Heduarum episcopo Ludovici XII Francorum regis legato fidissimo, Senatus populusque florentinus dono dedit anno MDXII.* » Ora è al Louvre in Parigi.

¹ Costei, vissuta poi oltre i novant'anni, ebbe molto a soffrire, secondo il vaticinio che le fece la figliuola; di che pregava assai spesso che quel vivere di dolori le fosse per divina misericordia accorciato.

tutta la vostra volontà e me indegna miserabile vostra figliuola offeriate al servizio ed onore di Dio, e salute delle anime; con vera e buona pazienza nutricandovi del frutto della santissima croce. » ¹

Intanto Iddio apparecchiava con nuovi e più mirabili consigli la nostra Santa alle opere di luce e di amore, cui aveala creata. Caterina, siccome solevano di quel tempo i più massime tra i popolani, non avea avuto insegnamento di sorta nei primi anni, ignorante persino del leggere. Comechè le lettere per opera di alcuni eletti ingegni cominciassero allora a rifiorire, pure ² principale mezzo di istruzione seguitava ad essere la parola; e dove non giungesse l'eloquio, sopperivano, massime pel popolo, le arti belle. È detto però negli statuti dei pittori sanesi, appunto del tempo della nostra beata Caterina (1355): « Noi siamo per la grazia di Dio manifestatori agli uomini grossi, che non sanno lettere, delle cose miracolose operate per virtù ed in virtù della santa fede. » ³ Nulladimeno Caterina, non più fanciulla ma giovane matura, ebbe desiderio d'imparare a leggere. Di che indusse una suora compagna a mostrarle l'alfabeto; ma, passati alcuni giorni senza verun frutto, la cosa, secondo che narra il beato Raimondo, avvenne per miracolo. Trascorsero quindi parecchi anni, e la vergine era nella ròcca di Tentennano, terra sopra la Valle dell' Orcia lontana sol ven-

¹ Lett. 166 secondo la edizione del Gigli; lo che rimanè avvertito per tutte le altre volte che citeremo le epistole o altra opera della Santa. Le sue epistole alla madre sono quattro; ossia la 166, 167, 168 e 169. Che Lapa si rendesse Mantellata è certo, trovandosi il suo nome tra le suore di quel tempo, ed anco per certo breve di Gregorio XI indirizzato a questa Lapa, a Lisa sua nuora ed a Francesca di Clemente Gori, dette ivi *redove sanesi sorelle della penitenza del beato Domenico*.

² La ignoranza però era così radicata, che nell' Inghilterra durava ancora nel suo primo vigore la legge per cui i rei di gravissimi delitti venivano per la prima volta assoluti sol che avessero dato prove di lor capacità nel leggere alcun libro. I giudici li mandavano liberi con questa forma di sentenza: *Resti assoluto, perchè legge come un chierico*.

³ Gaye, *Carteggio inedito*, vol. I, ed *Archivio delle Riformazioni*.

titrè miglia da Siena, ed appartenente alla chiarissima famiglia dei Salimbeni. Dimorava presso la pia vedova di uno dei Salimbeni, la quale avea nome Bianchina, quando nel trentesimo anno dell'età sua (1377), e come pare, correndo l'Avvento, Iddio miracolosamente insegnolle in una estasi eziandio lo scrivere. Avea ella insino allora usato dettare altrui molte lettere, in ispezialità giovandosi dell'opera di Barduccio Canigiano, del Pagliaresi, e di certo Stefano Maconi, che forse fu sopra ogni altro suo discepolo alla Santa carissimo. Ma non prima fu fatta certa della nuova virtù supernamente concessale, di proprio pugno cominciò a scrivere una epistola a frate Raimondo. Bellissima è questa lettera e tutta piena di celesti ammaestramenti. Nella quale così favella la Santa del dono ricevuto: « Subito che foste partito da me, col glorioso Evangelista Giovanni e Tommaso d' Aquino, *così dormendo cominciai ad imparare a scrivere*. Perdonatemi del troppo scrivere, perciocchè le mani e la lingua s' accordano col cuore. Dio vi dia la sua benedizione. » ¹

Seguivano nuove meraviglie. La vergine era usata non recarsi neppure alla comune mensa della casa, ma invece, contenta di poco pane, durare la vita in continua penitenza. Avvenne che un dì, stando in preghiera, ella stimò, ed anzi fu certa aver così fatto comando da Dio: uscisse tosto da quella solitudine di vita, conducendosi alla mensa dei suoi, e ponendosi alquanto nei consorzi del mondo; di che la vergine sentì estremo dolore, parendole che il Signore non forse la reputasse indegna di quella così soave maniera di vivere, di cui erasi beata infino allora. Tutta lagrime e con pietosissime parole, si volse però a Dio dicendo: il suo corpo esser pronto ad ogni

¹ Lett. 90. Il Caffarini, biografo di Caterina, narra nel *Supplemento alla leggenda* che ella scrivesse subito dopo il miracolo una lettera al suo diletteissimo Stefano Maconi, che finiva con queste parole: « Sappi, o mio carissimo figliuolo, che questa è la prima lettera che io abbia scritta. » Ma essa lettera, forse donata a taluno dal Maconi, non ci è giunta. Invece altre assai, che testimoniano della pietà e sapienza di Caterina; e mostrano di quanta luce divina splendesse la virtù di codesta vergine.

maniera di dolore, se a lui supremo Signore piacesse tribolarla; non però patisse egli mai che l'anima fosse vedovata della presenza dello sposo suo. Che avea ella a fare con la mensa e coi ghiotti cibi della terra, poichè si satollava di pane celeste nella soavissima parola del suo Signore? non la avea egli stesso indotta a lasciare le conversazioni degli uomini per meglio e più giocondamente bearsi della sua? il tornare tra i lacci del mondo riuscire di troppo acerbo rammarico a chi sapeva quanto spesse fossero colà le tenebre, quanto grave la ignoranza del nome di Dio: supplicare infine per pietà che l'ira del Signore contro la sua ancella (se quello era veramente segno di ira), pel caldo lagrimar che ella faceva, cessasse. Ma il Signore, pietosamente consolandola di tanto dolore, così le veniva al cuore parlando: a Lui convenire il reggimento d'ogni umana creatura, e lo adempimento della vera sapienza, la quale domandava che Caterina non facesse soltanto a sè medesima guadagno, ma eziandio alla sua Chiesa fruttificasse: due doversi stimare i divini comandamenti, l'amore di Dio, l'amore del prossimo: esser giunto il tempo per lei di rendersi perfetta, travagliandosi con molta compassione e misericordia nella fratellevole carità, affinchè col doppio amore come con due ali volasse alle sublimi altezze della virtù: ricordasse lo zelo della salute delle anime, onde si senti infiammata sin da fanciulla, il desiderio d'entrare un convento di frati per guadagnare uomini alla virtù ed al cielo: guardasse infine all'abito che portava del beatissimo Domenico, datole affinchè imitasse lo apostolato di quel Santo. Chinò allora umilmente il capo Caterina dicendo: la tua volontà in tutte cose sia fatta: tu luce, io tenebre; tu sei, io non sono. Sublimi parole nelle quali gli uomini grandi secondo il Cristianesimo trovano la forza alle opere più alte e difficili. Pur nondimeno la prudente verginella andava nell'animo ripensando come potesse intervenire che una femmina dovesse essere eguale a così difficile ministero. A cui il Signore però diceva: Sarebbe mai per avventura accorciata la mia potenza da ma-

schio o da femmina, da nobile o plebeo? Erra chi pensa in tal guisa. Invano domandi, figliuola, come potrà intervenire che povera donna riesca utile agli uomini per esempio o dottrina; conciossiachè non sia impossibile appresso di me ogni cosa, che può capire in intelletto: in verità così mi fu agevole creare un angelo e tutt' i cieli, come una formica. Non scrive il mio caro amico Giovanni che Iddio dalle dure pietre può suscitare i figliuoli di Abraam? O mancherà a me il modo, onde avvenga ogni effetto che io voglio? Sappi adunque, o figliuola, oggidi essere cotanta la superbia nel mondo (in quelli nominatamente si reputano dotti e savi) che non può più innanzi sostenerli la mia giustizia. Ma posciachè la misericordia riluce sempre ed irraggia tutte le opere mie, io li ho provveduti di un opportuno rimedio, se umilmente lo accetteranno. Conveniente gastigo della superbia è la confusione; e però io voglio che codesti savi negli occhi loro siano umiliati e confusi, quando vedranno creature stimate vilissime, e più, fragili femminucce deboli di lor natura, povere di scienza, del mondo inesperte, senza studio o umana industria veruna addivenire in carità ricche di vera sapienza e vincitrici dell' altrui malvagità e baldanza. —

Per così fatte parole si fa manifesto che Caterina credette (siccome fu veramente) aver missione da Dio a travagliarsi in pro di tutta la Chiesa; ond' è che ella attinse in gran parte a questo convincimento il meraviglioso ardire, e la più meravigliosa carità di cui ci dette tante prove appresso. Ella medesima scrisse dappoi: « Noi siam posti (insolito ministero in una donna cristiana) a seminare la parola di Dio, e raccogliere il frutto delle anime. Ognuno die esser solleccito dell' arte sua: l' arte che Dio ci ha posta è questa; conviencela dunque esercitare e non sotterrare il talento, perocchè saremmo degni di gran riprensione: ma in ogni tempo ed in ogni luogo adoperare, ed in ogni creatura.¹

¹ Lettera 204: *Ai signori Difensori e Capitano del popolo della città di Siena*, essendo essa a Sant' Antimo.

La qual cosa ella rafferma assai bene, allorchè vedendo Lapa lamentare che la diletteissima figliuola vivesse lontana dalle materne sollecitudini nella ròcca dei Salimbeni, non dubitò venirla amovolvermente rampognando. Guardasse, diceva, all' esempio degli apostoli pel bene degli uomini partitisi dalla dolcissima lor madre Maria; ponderasse che l' unico suo pensiero era la salute delle anime e concludeva: « Sappiate, carissima madre, che io miserabile figliuola non son posta in terra per altro; a questo mi ha eletta il Creatore..... io sto per porre rimedio a un grande scandalo, se potrò. »¹

E fu veramente mirabile in questa donna che, stimandosi deputata a compiere gli uffici più difficili e sublimi, non credesse poterli mai raggiungere, senza penetrarsi bene addentro di quella sua nobilissima sentenza: che ad operare grandi cose la creatura debba conoscere *se non essere, affinchè ogni essere che ha retribuisca a Dio.*² Nè di ciò paga, si tenne sempre in conto di donna così poco provata in virtù, che sinceramente stimò assaissimi danni intervenissero nella Chiesa per colpa dei suoi peccati.³ Della quale idea, che fu comune a tutt' i maggiori santi, non maraviglieremmo tanto, ove ponessimo mente che interviene dei frutti della virtù come di quelli degl' ingegni. I poveri ingegni, che mezzanamente possono, rappresentano agevolmente tutta la loro idea, e vivono beatissimi d' ogni lor parto, mentre i potenti e sottili, quanta sia la lor capacità ad operare, non agguagliano mai le forze e gli impeti dell' animo nel concepire, di quantunque bellezza sia la cosa che mettono in luce. Così gli uomini, che mezzanamente concepiscono la virtù, credono raggiungerla facilmente, e di leggieri si tengono ottimi; dove i santi hanno della virtù un concetto così smisuratamente maggiore d' ogni pensiero comune, che mai non reputano averlo adeguatamente raggiunto. Da ciò conseguita che

¹ Lett. 167.

² Lett. 1. Ed è ripetuto moltissime altre volte.

³ È detto in molte lettere, principalmente a papa Urbano.

l'umile concetto di sè, nei santi, procedendo dall' altissimo che hanno di Dio e della virtù, non che tôrre, dà ed aggiunge le forze ad operare.

Iddio apparecchiava la Benincasa a questa grande missione di carità, rendendola, dall' aurora della sua vita, benefica al prossimo suo; sicchè, chiusa ancora tra le mura della casa paterna, spandeva già la luce dei suoi benefizi. I tempi che correvano al nascimento di Caterina erano quanto altri mai lagrimevoli. Oltre le guerre domestiche e di fuori, non rari i tremuoti, il caro dei viveri frequente, le pestilenze micidiali ed atrocissime. Ne seguitava però fra gli altri danni una estrema povertà nei popolani, i quali sudando su la gleba e vivendo assai scarsamente, non bastavano a sè medesimi e si affidavano nella pietà soccorritrice degli uomini di cuore. Caterina tenera pargoletta (e molto più appresso) fu pietosissima ad ogni ragione d' infelici, e segnatamente ai poverelli; sicchè pregò da Jacopo suo padre ed ottenne che alcuno non la impedisse giammai di donare a' poveri tutto che fosse in casa. Anzi fu veduta un dì dispogliarsi del suo mantello per covrire la nudità di certo mendico; onde rimproverata da alcuni frati perchè ella per tal maniera svestisse l' abito della santa penitenza, ebbe a dire che amava meglio star senza quel vestimento desideratissimo, che non rattièpidirsi nella carità.

Narrare partitamente dei fatti pietosi di questa vergine, sarebbe materia di troppo lungo discorso. Dirò di un solo, che basterà a far chiaro qual fosse l' animo della Benincasa. Contano le cronache del tempo che la vergine ancor tenera di anni vivesse un dì inferma per modo, che dall' estremo del piede sino alla sommità del capo era enfiata, nè potea senza gran dolore neppure in letto giacere. Seppe di certa vedova, che con molti figliuoli e figliuole conduceva la vita in crudele miseria. Al quale annunzio tanta e sì ardente pietà là vinse, che tosto pregò Iddio le dovesse concedere la forza da poter con la propria persona sovvenire a quell' angustia. La dimane levossi poco in-

nanzi giorno, ed empì una sacchetta di grano, un fiasco ben grande di vino, un altro di olio, raccolte eziandio altre bisogne opportune al vivere. Le robe non erano di manco peso che cento libbre, nè pareva che ella, così poco gagliarda del corpo com'era, potesse bastare a portarle. Nondimeno, fidandosi dell'aiuto del Signore, volle animosamente provarsi, e messa parte di quelle masserizie su le spalle, parte attaccata alla cintola, quale obbietto recando nella destra, quale altro nella sinistra, tentò levarsi, ed il fece così agevolmente come se fosse stato leggerissimo peso. Al suono della campana grossa del Palazzo (perchè innanzi non si poteva), gravata come era del prezioso carico della limosina, soletta si condusse celerissimamente verso la casa della vedova. Era per approssimarsi alla sua porta, quando ad un tratto il peso, innanzi fatto a lei leggiero per virtù di carità, le tornò gravissimo. Costretta pertanto a lasciarlo a terra, caldamente pregò il Signore che quella pietosa opera le facesse menare a fine. Iddio, che è padre dei poverelli e largamente guiderdona ogni opera che sia in carità, ascoltò benignamente le parole della sua ancella; di che avvenne che Caterina, raccolte di nuovo tutte quelle masserizie, sebbene a gran pena, poté giungere alla porta, la quale, siccome ella desiderava, trovò non al tutto chiusa. Ciò nulla ostante, indarno volle ella compiere non vista quel benefico fatto, indarno volle fuggire, appena ebbe lasciate occultamente le robe; dappoichè le sopravvenne tanta debolezza, che quantunque si travagliasse a muoversi con le mani e coi piedi per terra come meglio poteva, non però ebbe forza a slontanarsi non veduta. Mentr'ella a gran fatica s'involava di colà, la misera beneficata s'avvide di quel che era, e benedisse in cuor suo a tanta purezza di carità.¹

¹ Narra la leggenda che intervenissero mirabili cose eziandio nelle opere di carità della santa vergine. Il crescere degli olii, dei vini, e di altre masserizie della casa era meraviglioso, quando da lei fossero adoperate in carità. Un dì nella chiesa di San Domenico, ella piena d'affanno,

Per queste ed altrettali opere la benedetta vergine si era fatta sin da fanciulla provvidamente benefica al suo prossimo. Uscendo dalla vita privata, e mostrandosi all'aperto, volse il primo sguardo a Siena. Il Vangelo non mortifica, ma vivifica l'amore inverso la terra natale, perchè questo indirizza a più levato scopo, e spande ad ogni generazione di uomini. In ciascun uomo è la medesima natura, in ciascuno splende la stessa immagine del sommo Sole. Ma, siccome l'amore che dobbiamo al prossimo non impedisce, ed anzi avvalora quello peculiare di cui abbiám debito verso la famiglia, così la predilezione della terra che ci fu madre, quando sia così nobilitata dalla religione, è secondo gl'insegnamenti cristiani e l'ordine della carità. Oltre gli assaissimi benefizi che da essa attingiamo, le tradizioni, le glorie, i costumi stessi di lei creano in noi (massime nei primi anni) una vita che mai non vien meno. I santi medesimi, comecchè di soprannaturali aiuti specialmente avvalorati, trassero spesso molto guadagno dal latte che bevvero fanciulli dalla loro terra nutrice: di che ciascuno di essi ha certe morali sembianze in molte parti rispondenti al tempo, e più alla terra ove nacque e visse la vita. Siena scolpi nell'animo di Caterina la severa e santa bellezza dei suoi templi, le religiose tradizioni della famiglia Benincasa, i frati Predicatori, le Suore della penitenza, ed altri cotali incentivi di religione. A Siena dunque volle Iddio che ella avesse vólto il primo pensiero, rendendosi ad essa largamente benefica. La divina ispirazione, l'istituto delle suore

perchè non trovava di che consolare un poverello, trasse una piccola crocetta che era tra la sua corona e gliela diede. Ma il poverello era Cristo. Altra volta un giovane di quasi un trent'anni, affrontandola in chiesa, domandavale vestimenti per coprirsi; ed ella, entrata in una solinga cappella, si trasse con onesta cautela certa tonaca che avea di sotto senza maniche, e donolla graziosamente al pellegrino. Il quale non però volle desistere dal richiedere molte altre volte, in quel medesimo istante, la Benincasa di soccorso. Ella stette in forse di dargli eziandio l'altra tonaca che la copriva, e ne fu solo trattenuta dal pensiero che per tal modo potesse mancare alla modestia di vergine e religiosa.

cui avea dato il nome, la carità in lei vivissimamente ardente la chiamavano ad uscire all'aperto ed a sanare, col balsamo della sua parola e con la onnipotenza della religione, molte ferite che mandavano sangue. I tempi che correvano, e più di tutto le peculiari condizioni di Siena, parlando eloquentemente al cuore della vergine, furono come l'ultima scintilla onde quel sacro fuoco divampò, e porsero l'occasione ed il modo a Caterina di rendersi singolare benefattrice della terra che le fu madre. Ella però nel farlo ci porge l'esempio di un amore nobilissimo e sublime, che volgendosi al prossimo sta tutto in Dio, che par sia cosa di terra, e nondimeno è tutto di cielo. « Si come (disse Caterina con bella comparazione) il vasello che s'empie dalla fonte, se alcuno il trae fuori bevendo, il vasello rimane vuoto; ma se egli beve stando il vasello nella fonte, non rimane vuoto, ma sempre sta pieno: così l'amore del prossimo spirituale e temporale vuole esser bevuto in Dio senza alcun rispetto. »¹

Difficili virtù addimandava la Santa per far guadagno nel prossimo, ma ben ella se ne era fatta innanzi ricchissima. Il pensiero, che è testimonio ed immagine di divina grandezza,

¹ *Dialogo di santa Caterina*, cap. 74. Occorrendo nel corso di questa istoria assai frequenti i luoghi tolti dalle opere, e nominatamente dalle lettere della Santa, è bene avvertire come in ciò stimammo doverci comportare. Intendendo noi più di tutto a fare che il lettore colga facilmente il senso delle parole di Caterina, anzichè a dare un testo esatto della forma in cui ella scrisse, abbiamo talora (sebbene assai di rado) mutato la desinenza di qualche voce, qualche costrutto un po' oscuro, o modo peculiare del dialetto sanese. Tuttavolta affinchè non paia che volessimo adulterare uno scritto dell'aureo secolo di nostra favella, noteremo sempre le poche mutazioni occorse a piè di pagine. Solo ci siamo fatti leciti trapassare senza nota di sorta alcune varietà di pochissimo momento, siccome il Biscioni accurato raccoglitore di buoni scritti non si fece scrupolo di fare egli stesso, scrivendo (*Prefazione delle Lettere dei santi e beati fiorentini*) « Ho arbitrato su qualche minuzia, come di levare l'aspirazione, ridurre il *t* a *z*, accomodare gli articoli al proprio genere, ed altre simili cose tutte quante di pochissima o piuttosto di niuna conseguenza, e che non alterano in verun conto nè la dicitura nè il sentimento degli autori. » Nel luogo citato della Santa, il quale forse è il più oscuro che mi sia occorso, è *bejendo* per *bevendo*, *votio* per *vuoto*; e dove dice: *se alcuno il trae*, nel testo è *se nel trae*.

potentemente avea vólto ad affissare le perfezioni di Dio. Gli affetti (compleSSIONATA da natura a sentirli ferventissimi) erano stati da lei tutti conversi in un amore smisurato ed unico verso il Creatore e la immagine sua: nè avea voluto mai neppure il vivere amar più di Dio e della creatura, fattasi perciò sin dai verdi anni facile a pericolare la propria vita, contentissima a perderla pel trionfo della virtù. Le altre doti dell' animo, che dalle affezioni e pensieri nobilissimi scaturiscono, non le avrebbero potuto mancare. Caterina, viva e sfolgorata immagine di devozione, di purità, di schiettezza, prodiga di sè a ciascuno, agli afflitti pietosissima, nobilmente larga ai poverelli, terribile e pure insieme amorevole ai malvagi, usciva con queste armi a trionfare di sordide cupidità ed a vincere animi durissimi. La lotta era di per sè stessa malagevolissima, ma alla fede ed alla carità nulla è che resista.

LIBRO SECONDO.

SOMMARIO.

Ardimento di Siena — Emulazione tra Siena e Firenze, l'una ghibellina, guelfa l'altra — Guerra tra loro, e vittoria dei Sanesi a Monte Aperto — Interiore reggimento di Siena — Frequenti mutazioni nella signoria — Ribellione avvenuta ai tempi di santa Caterina — Nuova signoria popolare in Siena — Gravi difficoltà che incontra la Benincasa nella sua missione in quella città — Del grande amore che portava ad essa — Sapienti consigli di lei a Vanni, capitano del popolo, per ben governare — Altri suoi ammaestramenti a quelli che tengono signoria — La Benincasa vitupera gli odii che erano tra' Sanesi, e si adopera per ispegnerli — Un Perugino dannato nel capo, e venuto però in disperazione, è convertito dalla Santa — Sua lettera intorno a ciò — Sue parole di conforto alla donna del Senatore sanese odiato dalla plebe — Va in alcuni luoghi della Toscana per fare certa pace, ed è tosto richiamata in Siena per la medesima ragione — Degli odii ereditari nel medio evo, e come Caterina cercasse di vincerli — Pace che ella fece tra il Maconi, i Tolomei ed i Rinaldini — Il Maconi addiviene suo discepolo, ed è salvato da un brutto pericolo — Conversioni fatte dalla Santa di molti peccatori in Siena, e missione che ebbe perciò da papa Gregorio — Suo ardente desiderio della salute delle anime — Nuove rivolture, caro di viveri, e pestilenza in Siena — Carità della Santa, massime con gli appestati — Sue miracolose guarigioni — È calunniata da una inferma — Sue singolari virtù e rivelazione della sua innocenza — Di alcuni viaggi di Caterina in Toscana e della fama di santa che lascia da per tutto — Sospetti dei Sanesi contro di lei, e nobili parole con cui si difende — Come fosse giunto per lei il momento di adoperarsi in pro di tutta la Chiesa.

Impaziente di giogo e di svegliati spiriti era la città di Siena sin dai tempi de' Romani. Cornelio Tacito narra, Manlio Patruito senatore aver mossi lamenti a Roma d'esser stato battuto nella colonia sanese a furia di popolo, consenziente il magistrato: fattogli per giunta intorno cerchio e piagnisteo da

morto per ischernò, e svillaneggiando così in lui la maestà del senato. Udite le parti e conosciuta la causa, gastigaronsi i colpevoli, ordinandosi altresì con un senatoconsulto che la plebe sanese si ammonisse ad aver più cervello.¹ Ma non prima cadde il romano imperio, Eruli, Ostrogoti, Greci e poi i Longobardi, invasa tutta la Toscana, fecero di Siena quel che ebbero fatto di tutto il rimanente d'Italia. Devastarono ed incrudelirono, in fino a che la religione e la civiltà dei vinti non raggentili gli animi dei barbari vincitori. Di qui cominciò a sorgere in Italia il nuovo incivilimento cristiano, che sull'antica latinità pose le fondamenta, e mai al tutto non fu da essa disgiunta. La Toscana venne ridotta ad una ducea di cui fu come capo la città di Chiusi. Ai tempi però di Carlo Magno, mutate le cose in tutta Italia (779), cominciò Siena ad aver dritti e franchigie di municipio nè all'imperadore nè al papa soggetto.² Governata allora per certo tempo a Comune dagli ottimati, fu città guelfa sulle prime. Ma indi a non molto divenne ghibellina per contrapposto ed odio della vicina Firenze parteggiante pel papa: se non che neppure rimase fermamente papale, ondeggiando ognora fra ambo le parti. Le due repubbliche però si guardarono sempre gelose; sicchè Siena, come le altre città italiane, per emulazione di municipio e gelosia d'imperio, in minute ed ingloriose guerre profondeva la esuberante vita.

Farinata degli Uberti, fiero ghibellino (1258) mandato in bando da Firenze con altri imperiali, si ritrasse in Siena, ove mantenne vivi gli spiriti di parte con quell'ira che sogliono sempre recare in petto gli esuli. Divampò la guerra tra Sanesi

¹ Cornelio Tacito, lib. IV delle *Istorie*. — Sino ai nostri giorni serbarono i Sanesi così fatta indole: di che Ludovico Muratori scriveva ad Antonio Pecci sanese: « Gli ingegni di cotesti abitanti sogliono avere gran fuoco: ella ne ha troppo poco. »

² Malavolti, *Storia di Siena*, parte I, lib. I, pag. 18. Tommasi Giugurta, *Storia di Siena*, parte I, lib. III, pag. 115. Vedi anche in Tiraboschi la donazione di Matilde, tomo I, ediz. in-4°.

e Fiorentini, e con grande impeto vennero alle mani: quelli, aiutati da Manfredi di Sicilia e dai Pisani; questi, confidenti in una poderosa oste cittadina. Siena allora era ghibellina, quella Firenze. Monte Aperto presso le sponde dell' Arbia fu il luogo del terribile scontro, che dette il nome a memorabile battaglia, ed alla vittoria dei Sanesi. L' esercito guelfo sbaragliato e rotto, molti dei loro caduti morti sul campo di battaglia, moltissimi condotti prigionieri dall' inimico, il carroccio medesimo dei Fiorentini, intorno a cui soleano essere i maggiori e più disperati sforzi dei combattenti,¹ menato in trionfo a Siena, furono i frutti della guerra fratricida tra due delle più culte e gentili città d' Italia.² Ma la vittoria di Monte Aperto, ponendo Siena a capo delle città ghibelline, raumiliata Firenze, servì per molto tempo ad accrescere gli altieri spiriti dei Sanesi. Lo Alighieri medesimo, sebbene ghibellino ferventissimo, non si mostrò lieto di questo fatto che rendeva balda Siena a petto della sua Firenze:

¹ Era il carroccio dei Fiorentini un gran carro, che coprivasi tutto di scarlatto, ed avea in mezzo un tavolato a guisa di torre, onde usciva una antenna quasi di nave. In cima di essa antenna vedevasi la immagine di nostra Donna, sotto la quale pendeva a traverso in forma di croce un' altra grande antenna che recava lo stendardo. Il carro era tirato da buoi di smisurata grandezza e coverti di bianco. La sua guardia veniva affidata a un cittadino principalissimo, con molti eletti cavalieri; ed i sacerdoti pronti ad aiutare i feriti erano menati sul carroccio. Ivi nel furor della mischia i Fiorentini, quando fossero rincalzati dal nemico, si ritraevano a prender lena per tornare più coraggiosi alla pugna. Era in tanta venerazione avuto, che innanzi ad esso ardeva sempre una lampada per rispetto alla immagine della Vergine; onde è che la difesa del carroccio soleva essere disperata; ed al tutto difficilissimo che venisse in mano al nimico. (Vedi Tommasi, *Storia di Siena*, lib. V, pag. 334.)

² Non solo il popolo, ma eziandio il senato volle riconoscere quella vittoria da Dio e dalla beatissima Vergine Maria. D'ordine del senato fu stabilito che nella iscrizione delle monete, alle parole che dicevano *Senatus*, si aggiungessero le altre *civitas Virginis*. Oltre le solenni processioni ordinate per quella vittoria, rinnovossi la legge già fatta innanzi, per la quale ogni cittadino, giunto ai sedici anni, fosse tenuto ad offerire in ciascuna vigilia dell' Assunzione una libbra di cera nella chiesa cattedrale intitolata a nostra Donna. (Malavolti, *Storia di Siena*, parte II, libro I, anno 1260.)

e terribilmente fulminò (con quei modi che seppe trovare egli solo) il tradimento di Bocca degli Abbati fiorentino, il quale per libidine di oro avea lasciato trucidare i suoi in quella pugna.¹

Siena, agitata e tenuta in sullo avviso dall' emula vicina Firenze, covava dentro il mal seme delle discordie per vizio di reggimento. L' avvicinarsi delle signorie fu colà frequentissimo, conciossiachè i Sanesi a mal cuore portassero ogni maniera di balia, massimamente perchè divisi in molte parti. Quando i Ghibellini, e quando i Guelfi aveano il disopra: e tra tutti ora gli ottimati, ora i borghesi, talvolta la plebe. Già abbiamo toccato della sua prima maniera di reggimento, che fu di soli maggiorenti; ne seguirono dopo la battaglia di Monte Aperto molte altre, che tratteggeremo di volo. Alla signoria dei nobili successe quella così detta dei *Signori Ventiquattro*, che erano scelti di pari numero tra nobili e popolani (di quelli però che meglio diremmo borghesi), e non durò oltre il 1270.² Nel quale anno coloro che tenevano la balia dello Stato, vennero mutati in *Trentasei* governatori della città e comune di Siena, fra cui, non esclusi i nobili, le maggiori parti erano dei popolani. Ma nove anni da poi, imbaldanzando sempre più la plebe (1279), la parte popolesca della città ebbe formato un novello magistrato dei *Signori Quindici* come li chiamarono, i quali, esclusi gli ottimati, reggessero lo Stato. Fu allora eziandio fermato, per in-

¹ L' Alighieri, dando per la infernale bolgia; forte percosse del piede nel viso del Bocca traditore, il quale.

« Piangendo, mi sgridò: perchè mi peste?

Se tu non vieni a crescer la vendetta

Di Monte Aperto, perchè mi moleste? »

(*Inferno*, canto XXXII.)

² Per poco tempo dopo la battaglia di Monte Aperto le cose della città furono rette quasi dittatorialmente da un suo gentiluomo, Provenzano Salvani, il quale al dir dell' Alighieri

« fu presuntioso »

A recar Siena tutta alle sue mani. »

(*Purgat.*, canto II.)

tervento dell' Orsini legato papale che si riconciliassero le parti, proibiti i nomi di guelfo e ghibellino. Ma queste paci durarono poco, e nel 1286 la signoria si mutò nuovamente, creandosi il magistrato dei *Nove*, che ebbe vita meno fugace, siccome quello che bastò settanta anni. I Nove erano scelti tra coloro che stavano di mezzo tra la gente civile ed il popolo minuto, tre per ogni terzo della città, e però non potevano andare a sangue dei nobili.¹ Finì difatto cotal maniera di reggimento del 1355, quando gli ottimati, e tra essi nominatamente i Tolomei, i Malavolti, i Piccolomini, ed i Saracini, sostenendo a malincuore la ingiusta esclusione dalla balia dello Stato, levarono a tumulto la plebe, e con tacito consentimento di Carlo IV imperadore (che stavasene allora in Siena) cacciarono di viva forza i Nove dal palazzo della Signoria. Uccisine alquanti con barbari modi, vollero sino distrutte nei pubblici libri la memoria di quel governo, e le famiglie dei Nove impedito a far mai parte del magistrato. Terribile vendetta dei maggiorenti, ma che non tornò loro gran fatto di guadagno. La nuova signoria detta dei *Dodici* venne eziandio composta dal popolo e propriamente di quello che il Malavolti chiama del numero medio, che è quanto dire di coloro che intramezzavansi fra i maggiori dei popolani e la plebe minuta. Costoro però non aveano facoltà di deliberare senza il consentimento di dodici gentiluomini, che formavano il così detto Collegio. Ma infine, per tante mutazioni neppur quietando ancora i Sanesi, passati soli pochi dì, lo imperadore dette il reggimento della città al suo fratello patriarca d' Aquileia. Il quale non ebbe oltre a dieci giorni di signoria, tornati di nuovo i Dodici al reggimento della città, con escludere però il collegio dei nobili da ogni balia. Così quel tanto, che a gran fatica aveano acquistato i maggiorenti, venne d' un tratto a mancare, quando

¹ La legge diceva: *Domini Novem sint de mercatoribus, vel de media gente*. I terzi erano di tempo assai remoto in Siena, ed equivalevano ai rioni. Furono tre in Siena: 1° Terzo di Città; 2° di San Martino; 3° di Camullia.

loro fu negato di aver voce nella signoria. Anzi poco da poi ordinarono altresì che il capitano del popolo, innanzi forestiero, dovesse essere un popolano sanese, e far parte del supremo magistrato, tenendovi l'ufficio di capo.¹

Per tali modi pervennero i Sanesi all'anno 1368, quando la vergine Benincasa cominciava a mostrarsi all'aperto nella sua terra natale. Quell'anno ed il seguente furono alla città di Siena terribili. Nutrivano i Dodici cocentissimo odio contro i maggiorenti; onde, non che annientassero, porgevano alimento alle loro discordie: di che avvedutisi costoro, con segreto convegno fermarono volgersi contro il magistrato, e prenderne memorabile vendetta. Fecero le viste di impugnar le armi gli uni a petto degli altri; ma d'improvviso, vòltele contro la Signoria, la ebbero cacciata di palazzo, formando nuovo governo di dieci gentiluomini e tre delle famiglie dei Nove. Il popolo però, che era usato da lunga pezza a non patir freno di sorta, ribellò nuovamente e chiamò arbitro lo imperadore. Unghero Malatesta con ottocento lanzenecchi venne vicario imperiale in Siena, ma nè l'autorità dell'imperio nè le poche soldatesche bastavano a smorzare quell'incendio che divampava da ogni parte. Popolani ed ottimati vennero alle mani in sanguinosi scontri; e, rincacciati questi nelle loro castella, gli altri costituirono nuovo governo. Se non che i maggiorenti, cui l'onta della sconfitta; ed il desiderio di signoria muovevano a vendetta, fecero un'ultima prova poco da poi, quando giunse l'imperadore medesimo in Siena. Tutto fu indarno. I tempi erano ad essi così fieramente nimici che non solo ne ebbero la peggio, ma a gran stento lo imperadore medesimo campò la vita. Fu quindi fermato nuovo ed instabile governo, che è quello in cui si avvenne santa Ca-

¹ Vedi gli autori qui appresso ai vari luoghi citati. Malavolti, *Storia di Siena*, parte I, lib. V, fog. 59; parte II, lib. II, pag. 40; parte II, lib. III, pag. 45; parte II, lib. VI, pag. 115. — Tommasi Giugurta, *Storia di Siena*, parte I, lib. IV, pag. 244; parte II, lib. VII, pag. 58; lib. VII, pag. 96; lib. X, pag. 339.

terina, quando cominciò a riparare con maschia virtù ai danni di Siena. La signoria componevasi di quindici persone, di cui le otto esser doveano della più bassa plebe, che non avea mai avuto mano al governo insino allora; quattro di quei che erano stati dei *Dodici*; e tre dei *Nove*. La quale nuova foggia di signoria consentita da Carlo IV imperadore, fu detta dei Riformatori, il magistrato supremo addimandandosi dei *Signori Quindici* difensori del popolo sanese, o poco diversamente.¹

Tali erano quei Sanesi, in mezzo ai quali arditamente procedeva annunziatrice di pace e di carità la vergine Benincasa: tali le tradizioni ed i fatti di quella città, quandò la pietosa donna usciva dalle mura domestiche con la coscienza di una grande missione da menare a compimento. La foggia della signoria in cui ella si avveniva, ed i fatti che la aveano preceduta, rendevano al tutto difficilissima la deputazione della Santa. Gli ottimati divisi tra Guelfi e Ghibellini, e tutti esclusi dalla signoria, cui non potea stare che non agognassero ardentemente: il governo nuovo, popolano e mal fermo: molte e vecchie le inimicizie: potenti le ire in tutti: le famiglie dei *Nove* e quelle dei *Dodici*, memori della perduta balia e provocatrici di rivolture. Arroggi a tutto ciò i moltissimi magistrati peculiari, i quali assai delle volte si urtavano e contradicevano; e peggio di tutto la pessima consuetudine invalsa del mutar governo ad ogni poco; per modo che, secondo una enfatica espressione dell' Alighieri, i provvedimenti di signoria non giungevano a durare un mese.²

Caterina nondimeno per molti e svariati modi dava tosto a vedere la singolare e santissima carità onde amava la sua terra

¹ Malavolti, parte II, lib. VI, pag. 130.

² Dante acutamente scrisse di Firenze quel che assai bene si affa anco a Siena del tempo di Caterina:

« Verso di te, che fai tanto sottili
Provvedimenti, che a mezzo novembre
Non giunge quel che tu d'ottobre fili. »
(*Purgat.*, canto VI.)

natale. La carità della patria non fu in lei pretesto a soddisfare cupidità ed ambizioni: molto meno si piacque di vilipenderla quasi micidiale della religione e della virtù. La ebbe invece potentissima e studiosi unicamente a nobilitarla. Spargersi in pro di molti pareva meno di niente a quella grande anima, la quale però si volle volgere ad ammaestrare gli stessi reggitori della città, perchè il vantaggio dovesse tornare più largamente benefico a tutti. Testimoniano, per verità, il gran cuore di questa donna le molte lettere che ella scrisse a coloro, in alcune delle quali traspare così l'anima ardentissima di lei: « Cercato ho io e gli altri e cerco continuamente la salute vostra dell'anima e del corpo, non mirando a veruna fatica, offerendo a Dio dolei ed amorosi desiderii con abbondanza di lagrime e di sospiri per riparare che i divini giudizi non vengano sopra di voi, i quali meritiamo per le nostre iniquità..... Io vi amo più che non vi amate voi, ed amo lo stato pacifico e la conservazione vostra come voi.¹ L'amore che io ho a voi (*reggitori di Siena*)² ed a tutti gli altri cittadini, e il dolore che io ho dei modi e costumi vostri poco ordinati secondo Dio, me ne scusi dinanzi a lui e a voi: ho voglia di piangere sopra la cecità nostra. »³ Nè bastandole la carità che si diffonde soltanto in parole, Caterina intese a prevenire i mali onde rovinavano le più fiorenti repubbliche. E mostrò tanta sapienza nel conoscere le vere cagioni per cui son gli uomini tribolati, e nell'elevare la signoria ai suoi veri principii, che sin d'allora si parve com'ella fosse donna non solo di gran cuore, ma eziandio di forte intelletto. In effetti principal modo a render migliori e più fiorenti gli Stati a lei parve dovesse essere la giustizia; onde volle e consigliarla ed inculcarla con la potente efficacia della sua autorità. Basterebbe per tutto ricordare le sublimi parole con le quali ella am-

¹ Lett. 201.

² Le parole tra parentesi in corsivo sono aggiunte per chiarire meglio il senso.

³ Lett. 202.

maestrò nel civil reggimento di Siena il suo diletto discepolo Andrea di Vanni.¹ A costui creato capitano del popolo, che (come è detto) nel magistrato d'allora era supremo ufficio, scrisse la Santa tra le altre queste cose: « Non veggo il modo col quale noi bene potessimo reggere altrui, se prima non reggiamo noi medesimi..... La giustizia non vuole esser contaminata nè diminuita per timore di pena nè di morte corporale; non per minacce nè per lusinghe; non per piacere della creatura o per sustanze temporali, nè rivendere l'onore nè le carni degli uomini per denari, siccome fanno quelli che ingiustamente vivono senza verun ordine o lume di ragione; ma il giusto per veruna cosa non la lascia (*la giustizia*): anco secondo il suo potere la osserva, cercando in ciò che egli ha a fare l'onore di Dio, la salute dell'anima sua e il bene universale d'ogni persona, consigliando schiettamente, e mostrando la verità, quanto gli è possibile. Così debbesi fare a voler mantener sè e la città in pace, e conservare la santa giustizia: chè solo per la giustizia, la quale è mancata, son venuti e vengono tanti mali. E però io con desiderio di vederla in voi e mantenerla nella città nostra, e reggerla e governarla con ordine, dissi che io desiderava vedervi giusto e vero governatore. »² E siccome il render giudizio nelle cause civili ai tempi della Benincasa apparteneva al Podestà, ella diceva a Pietro del Monte che te-

¹ Abbiamo accennato qual fosse l'ufficio del capitano del popolo nel reggimento dei Dodici. Nella nuova signoria dei Riformatori ebbe pari ufficio ed onore di far parte del magistrato supremo, ed anzi di presederlo come capo. Sino dal 1355 fu fermato che dovesse essere sanese e popolano, mutandosi ogni due mesi. Il Vanni, dipintore di professione, dovette forse esser consorte degli altri Vanni che furono maestri di alto grido nell'arte del dipingere. Era uomo piissimo ed assai devoto della Santa sino dal 1367, quando, veduta un dì la vergine in estasi nella gran cappella di San Domenico di Siena detta *delle Volte*, dipinse un bellissimo suo ritratto che vedesi ancora sulle mura di quella cappella. Oltre al ritratto della Santa, questo pittore di buona fama lasciò i quattro Trionfi del Petrarca, che si conservano all'accademia di Siena.

² Lett. 212.

nea l'ufficio: « Siate vero giudice e signore nello stato che Dio v'ha posto, e dirittamente rendiate il debito al povero ed al ricco secondo che richiede la santa giustizia, la quale sempre sia condita con misericordia. »¹

Nè bastandole così fatto principalissimo ammaestramento, che ella andò ripetendo a bocca e per iscritto non rade volte eziandio fuori di Siena, si adoperò ancora in mostrare con gran sapienza ai Sanesi, come le signorie si tengano da Dio e siano da usare in bene dei prossimi: « Colui che signoreggia sè, possederà con timor santo la signoria, con amore ordinato e non disordinato, come cosa prestata e non come cosa sua, guarderà la prestanza della signoria che gli è data, con timore e riverenza di chi glie la diè: solo da Dio l'avete avuta: »² ond'è che sèguita altrove, lamentando come tutt' i danni del reggimento sanese procedano dallo stemperato amor proprio di quei popolani che tenevano il governo: « Chi si lascia dominare dall'amor proprio, non si cura di togliere al prossimo l'onore, la fama e la sustanza temporale ed eziandio la vita; con tanta ingiustizia governa i sudditi suoi, come se egli non avesse signore sopra di sè; non pensa che la verga del sommo Giudice gli possa rendere di quello che egli dà altrui. Non attende al bene universale, ma solamente al suo proprio bene. »³ Anzi i medesimi insegnamenti venne la Santa suggerendo a ciascuna delle città d'Italia, sia che si reggessero a principe, o a comune. Laonde agli anziani e consoli e gonfalonieri di Bologna ella

¹ Lett. 208 a Pietro Marchese del Monte podestà di Siena.

² Lett. 202.

³ Lett. 293. Questa lettera e la precedente furono scritte qualche anno dopo, e sono indirizzate la prima ai *Signori difensori della città di Siena*, la seconda ai *Signori difensori del popolo e Comune di Siena*: lo che vale il medesimo. Così fatti ed altrettali nobilissimi ammaestramenti vengono ripetuti in molte lettere della Santa, e segnatamente (per non uscir dai Sanesi) in una a *Misser Andreasso Cavalcabuo*i senatore, che è la 211, ed in un'altra ai *magnifici Signori difensori del popolo e Comune di Siena*, che è la 204.

scrive fra le altre cose: « Parmi che abbiate desiderio di crescere e conservare il buono stato della vostra città, e per questo desiderio vi muoveste a scrivere a me indegna, miserabile e piena di difetto..... Se voi sarete uomini giusti e che il reggimento vostro sia fatto, come detto è di sopra, non passionati nè per amor proprio e bene particolare, ma con bene universale fondato in sulla pietra viva Cristo dolce Gesù, e che col timore suo facciate tutte le vostre operazioni e col mezzo dell' orazione; conserverete lo Stato, la pace e l' unità della città vostra. » ¹ Con questi, e con altrettali ammaestramenti si studiava la Santa d' impedire che non iscoppiassero nuovi mali in Italia, e più di tutto nella sua diletta città. Se non bastavano sempre a vincere le cupidigie e le ambizioni, valevano spesso ad infrenarle almeno, ed a fare che non prorompeessero in aperte rivolture.

I prodigi di carità della vergine Benincasa erano però vòlti più specialmente a trionfare il cuore del suo popolo, spegnendo nella soavità della pace e dell' amore le ire troppo spesso divampanti nei petti dei Sanesi.² Questo pietosissimo ufficio di carità, tanto singolare in una vergine, avea ella imparato dai suoi frati di san Domenico, che, per detto del Muratori, appunto tra il XIII ed il XIV secolo si erano così efficacemente adoperati nello strappare di mano ai popoli il ferro omicida, riamicandoli insieme, che difficilmente alcuno potrebbe narrare quanto si travagliassero in cotali opere di amore. Soprabbastavano certo gli esempi assai conti di Latino Malabranca, del cardinale Nicolò da Prato, e di frate Bernardo di Guido, domenicani, (i quali nel promuovere le paci maravigliosissimi, lasciarono cara memoria

¹ Lett. 200.

² A farsi un' idea di quei tempi basterà ricordare quel che si legge nelle storie sanesi. Agnolo di Andrea fu condannato nel capo, perchè, avendo fatto un banchetto in un suo luogo poco fuor di Siena a parecchi suoi amici, non vi fu alcuno Riformatore. (Malavolti, *Storia di Siena*, parte II; lib. VIII, pag. 140.)

in tutta Italia) per accendere nel petto di questa donna il desiderio di rompere gli sdegni, dovunque fossero più caldi e micidiali. Nessuna cosa lasciò ella addietro per vincere con la divina efficacia della virtù quantunque durezza; ed allorchè i modi a spegnere d' un tratto le ire le mancassero, Caterina cominciava dal far sfolgorare negli animi la luce soave della religione. La quale, stenebrate le menti e confortate le volontà, c' innalza in un cielo ove le irose cupidità e gli sdegni cadono facilmente. Bella immagine dell' animo di questa donna ci porge quel che ella scrisse a due dei Belforti, che reggevano la città di Volterra. Costoro, essendo i principali dei Guelfi, aveano tratta a sè la signoria, raumiliando i Ghibellini, e pur dall' odiar i vinti nimici non sapeano desistere: « Colui (così la Santa) che sta nell' odio mortale volendo uccidere il suo nemico, egli s' ha dato prima per lo petto a sè: però che la punta dell' odio gli è fitta per lo cuore, il quale ha morto a grazia . . . io voglio che voi facciate pace con Dio, e coi nemici vostri, perchè altrimenti non la potreste fare con la prima dolce Verità, se prima non la faceste col prossimo vostro. » ¹

Avvenne che certo nobile cittadino di Perugia Nicola Tuldo fosse accusato di avere parlato contro il Monte dei Riformatori; e concitati i suoi amici di Siena a ribellare dalla loro poco amata signoria. Il magistrato, che si vedeva mal fermo nella balia e che paventava le vendette dei nobili, incrudeli contro costui, e l' ebbe dannato nel capo. Come ne fu dato l' annunzio al fiero giovine, venne in tanto furore e sì acerbamente si dolse di dover perdere la vita nel fiore degli anni e nel più bello delle giovanili speranze, che si volse (orribile a dire) contro Dio,

¹ Lett. 195 a Benuccio di Piero e Bernardo di messer Uberto dei Belforti da Volterra. — La famiglia dei Belforti era guelfa e potentissima in quella città, contando ai tempi di santa Caterina diciannove signori tutti prodi della persona e guerrieri. I capi dei Ghibellini erano gli Allegretti. Si può credere per congettura che la Santa spegnesse colà la nimicizia fra le due fazioni.

uscendo altresì in parole di disperato dolore e di vivacissimo odio contro la signoria. Furono a lui parecchi sacerdoti, ma indarno; chè quel cuore, chiuso da potentissima angoscia ad ogni pensiero o affetto di religione, pareva a tutti non possibile ad espugnare. Solo fu veduto che all' udire di Caterina (tanta era la fama di costei) una poca luce di speranza e di fede cominciò a splendergli nell' anima. Si mandò per la Benincasa; ed ella per tal modo, siccome narra in una sua lettera,¹ operò la conversione del fiero giovane e disperato, riamicandolo insieme con Dio e con gli uomini: « Andai a visitare colui che sapete (*Nicola Tuldo*); ond' egli ricevette tanto conforto e consolazione, che si confessò e disposesi molto bene, e fecimisi promettere per l' amore di Dio che quando fosse il tempo della giustizia io fossi con lui: e così promisi e feci. Poi la mattina, innanzi la campana, andai a lui e ricevette grande consolazione; menailo a udire la messa, e ricevette la santa Comunione, la quale mai più avea ricevuta. Era quella volontà accordata e sottoposta alla volontà di Dio, e solo v' era rimasto un timore di non esser forte in su quel punto (*della morte*), ma la smisurata ed affocata bontà di Dio lo confortò,² creandogli tanto affetto ed amore nel desiderio di Dio, che non sapeva star senza lui, dicendo (*a me*): Sta meco e non mi abbandonare, e così non starò altro che bene; e muoio contento: e teneva il capo suo in sul petto mio. Io allora sentiva un giubilo ed un odore del sangue suo, e non era senza l' odore del mio, il quale io desidero spandere per lo dolce sposo Gesù.³ Crescendo il desiderio nell' anima mia, e sentendo il timore suo, dissi: Confortati, fratello mio dolce; pe-

¹ Lett. 97, a frate Raimondo suo confessore. — Non si ha memoria precisa del tempo in cui avvenne questo fatto. Fu certo però quando in Siena tenevano la signoria i così detti Riformatori, esclusi gli ottimati dal governo.

² Enfaticamente la Santa dice *lo ingannò*.

³ Espressione enfatica della Santa, con cui accenna al pensiero che il sangue di quel giovane si spargerebbe per la salvezza di lui, e gli farebbe rendere odore di virtù.

rocchè tosto giungeremo a nozze, tu vi andrai bagnato nel sangue dolce del Figliuolo di Dio, col dolce nome di Gesù (il quale non voglio che ti esca mai dalla memoria), ed io ti aspetto al luogo della giustizia. Or pensate, padre, che il cuor suo perdetto allora ogni timore, e la faccia sua si trasmutò di tristizia in letizia; e godeva, esultava, e diceva: Donde mi viene tanta grazia che la dolcezza dell' anima mia (*Caterina*) mi aspetterà al luogo della giustizia? Vedete che era giunto a tanto lume, che chiamava il luogo della giustizia santo, e diceva: io andrò tutto gioioso e forte, e parrammi mille anni che io ne venga, pensando che voi mi aspettiate ivi; e diceva parole tanto dolci, che è da scoppiare, della bontà di Dio. Aspettailo dunque al luogo della giustizia; ed aspettai ivi con continua orazione e presenza di Maria, e Caterina vergine e martire: ma prima che (*altri*) giungesse, io mi posi giù e distesi il collo in sul ceppo ma non mi avvenne che io avessi pieno l' affetto di me.¹ Lo suppregai e costrinsi, e dissi a Maria che io voleva questa grazia, che in su quel punto a lui (*Tuldo*) desse un lume ed una pace di cuore, e poi il vedessi tornare al fine suo. Empissi allora l' anima mia tanto, che essendo ivi moltitudine del popolo non poteva vedere creatura per la dolce promessa fatta a me. Poi egli giunse come un agnello mansueto, e vedendomi cominciò a ridere, e volle che io gli facessi il segno della croce, e ricevuto il segno, dissi io: Giuso, alle nozze, fratel mio dolce, chè tosto sarai alla vita durabile. Posesi giù con grande mansuetudine, ed io gli distesi il collo e mi chinai giù e gli rammentai il sangue dell' Agnello. La bocca sua non diceva se non Gesù e Caterina, e così dicendo ricevetti il capo nelle mani mie, fermando io l' occhio nella divina bontà e dicendo: io voglio. » Sin qui Caterina; la quale narra appresso come per divina bontà ebbe veduta l' anima di Tuldo volare agli eterni riposi, ed es-

¹ Forse con ciò volle dire che ella saggiò se in quel momento avesse animo bastante al martirio.

sere benignamente accolta colà, dove gli odii sono spenti, e le anime si giocondano solo di amore.

Ma per lo spargimento del fraterno sangue non chetavano i Senesi; chè nel 1373, essendo ancora mal ferma la signoria, plebee grida e minacce di morte fecero stare in forse della vita Vico di Magliano senatore di Siena e signore della terra di Magliano in quel di Fermo.¹ Il Senatore, cui si apparteneva render sentenza sopra le vite dei cittadini, tenendo la cosa pubblica in tempi soprammodo torbidi, per provvedere forse alla salute della città avea fatti impiccare parecchi per la gola, ed altri sbandeggiare da Siena, dannatili in buona somma di danaro. Di qui gli odii popolari; ed il Magliano addivenuto segno di ira e di vendette.² Caterina, che era unita di santa amicizia con la donna di esso senatore monna Mitarella, come ebbe nuova del caso, le scrisse una lettera, nella quale si adopera con maschia fede a sublimarla per le tribolazioni della vita a pensieri di cielo e smorzare ogni scintilla di sdegno nel suo petto. « Oh fede, esclama ivi la Santa, oh fede dolce, che ci dà vita! Se voi starete in questa santa fede, giammai nel cuor vostro non cadrà tristizia; perchè la tristezza non procede da altro se non dalla fede che

¹ Per testimonio di Angelo Tura di Grasso, nella sua Cronaca presso il Muratori, il Magliano entrò in ufficio di senatore del febbraio 1373 (secondo il computo sanese 1372) e vi stette diciotto mesi. — Il nome di *Senatore* in Siena non era molto antico. Circa l'anno 1368 l'ufficio affidato prima al Capitano della guerra e poscia al Conservatore fu dato al Senatore: ed esso consisteva principalmente nel render giudizio in cose criminali e nello star sopra gli affari della guerra. Per certo tempo insieme col Senatore tenne Siena anche il Podestà, che in antico avea ampio potere, ma che poscia erasi ristretto alle sole cause civili. Questo ufficio cominciato nel 1199 per concessione fatta parecchi anni innanzi dall'imperadore Federico, venne a mancare al tutto ai tempi di santa Caterina; onde con decreto del 1374 fu abolito. (Malavolti, parte II, lib. VIII; e lib. I, pag. 40. Pio III, *Annali*, pag. 6, citati dal Burlamacchi nelle Note alla Lett. 207). Si tornò pur non di meno tra non molto alla creazione del podestà, e talvolta pare si confondessero i due nomi di senatore e di podestà.

² Malavolti, *Storia di Siena*, pag. 141, all'anno 1373, lib. VIII della seconda parte.

poniamo nelle creature, e le creature son cose morte e caduche, che vengon meno : il cuor nostro non si può riposare se non in cose stabili e ferme. » ¹ Laonde tanto potente si mostrò in queste paci la pietosa vergine Caterina, che noi sappiamo come ella fosse di Siena chiamata in altre città di Toscana per andar sedando i furori delle inimicizie che correvano tra i cittadini. Ed ella, non mai negando la persona ad opera che fosse in carità, fu veduta intraprendere i primi viaggi per molte terre del Sanese a questo solo fine. Anzi avvenne che recandosi la Benincasa per pochi dì a Montepulciano terra allora dei Sanesi, e trattando ivi della pace dei figliuoli di certo Lorenzo, di cui non s'era potuto sin allora venire a capo da alcuno, i reggitori dello Stato la fecero caldamente pregare perchè ella venisse tosto in Siena a comporre non so quale altra discordia. Mandarono ambasciadore a lei un certo Tommaso Guelfaccio, il quale recò lettere della signoria alla Santa, che portavano : ella, che si era fatta per zelo di religione pietosissima madre di quel popolo, si conducesse tostamente in Siena a rappaciere una crudele nimicizia e fecondissima di mali ; ponderasse la ragione dell'ufficio a lei affidato, di cui non si potrebbe trovare altro o più nobile o più santo ; ricordasse la sua terra natale tante volte desolata dagli odii, tante volte per ira rosseggiante di fraterno sangue ; usasse la smisurata virtù, datale da Dio, in pro dei Sanesi, dei quali sapeva così bene padroneggiare gli animi. Ed ella rispondeva, ringraziando quei reggitori pel buon desiderio che mostravano di voler le paci tra i cittadini : questo essere eziandio il suo più caro pensiero : non appena fosse riuscita a comporre gli animi in Montepulciano, verrebbe a sedare gli sdegni che bollivano in Siena : reputarsi indegnissima che altri tenesse in desiderio la sua venuta, e la stimasse potente a spegnere tanto fuoco di ira : nessuna benchè minima cosa potersi per lei operare ; nondimeno oserebbe tutto nel nome di Dio, e non pri-

¹ Lett. 333, a monna Mitarella donna di Vico da Magliano.

ma si fosse spacciata del grave negozio che trattava, obbedirebbe ad essi che la chiamavano.¹

Questo era pietosissimo ufficio di santa donna, nominatamente in tempi, in cui le molte cagioni di guerra fra i cittadini di un medesimo Stato rendevano gli odii spessi e feroci. Ma strazio maggiore d'Italia nel medio evo solevano essere certe vecchie inimicizie che si tramandavano dai padri ai nipoti, e che (stranissimo a dire in una religione di amore) addivenivano tanto più difficili a vincere, quanto più lontane o mal note ne fossero le prime cagioni. Gli odii nell'età di mezzo erano di una vigoria e di una tenacità al tutto ignota ai nostri tempi, nei quali piuttosto le vigliacche codardie vestono talvolta le sembianze di una infinta mansuetudine. La molta vita, onde giovaneggiavano coloro, e, che dal Cristianesimo volta al bene, operava prodigi di carità, si traduceva spesso in certi odii secolari, che resistevano sino alla religione, in quegli animi potentissima. I costumi dei barbari invasori, non ancora domi al tutto, nutrivano il male così fattamente, che talvolta i fedeli di Cristo sceglievano l'ora suprema della vita, benedetta e santificata dalla religione, a rendere lungamente durabile la sete di vendetta. Orribili giuramenti fermavano gl'iniqui patti. Lo Iddio, che è misericordia e padre di perdono, chiamavano testimonio di opere di sangue; e spesso i figliuoli si credevano debitori dell'infame giuramento. Caterina da Siena, che si travagliava nelle opere di maggior difficoltà, e che per vivissima fede stimava a tutto potente la religione, volle farsi incontro a questa maniera di odii, a petto dei quali non era coraggio o pazienza così smisurata che bastasse. Ella adoperò assai delle volte a vincere queste passioni così radicate una eloquenza soavissima, ma pure ad un tempo terribile; di che ci porge un esempio quel che scrisse a certo sacerdote, il quale vivea in inimicizia forse assai antica: « Ahimè, or siamo noi bestie o animali? Veramente io mi av-

¹ Lett. 202.

veggo di sì, non in quanto alla creazione ed all' essere che Dio ci ha dato, ma secondo la mala disposizione nostra..... Tanto innalza la superbia il cuore dello stolto che si lascia possedere a lei, e non si vuole umiliare nè a Dio nè alla creatura; onde alcuna volta gli sarà fatta ingiuria o di morte o di altre cose temporali, e per la superbia non si vuole umiliare e perdonare al suo nimico..... Questo v' addimando per grazia e misericordia, e voglio che facciate questa pace. Or che confusione è a vedere stare due sacerdoti in odio mortale: grande miracolo che Dio non comanda alla terra che v' inghiottisca ambedue. »¹

I Tolomei ed i Rinaldini, maggiorenti di Siena, erano venuti da lunga pezza in fiera nimicizia contro i Maconi anche eglino degli ottimati di quella città. Le brame di vendetta non spente crescevano con gli anni in ambo le parti, e non rade volte trovavano nutrimento nelle discordie cittadine, quando il giovane Stefano Maconi ebbe desiderio di stringere al seno le nimiche famiglie. Fu tosto alla Santa, così confortato dalla madre Francesca Bandinella, donna di provata virtù. Al che si aggiunse che certo gentiluomo suo amico, il quale avea vinta una crudelissima nimicizia mercè della virtù di Caterina, l' assicurò non troverebbe in tutta Siena chi fosse più atta di lei per questa pace. La Benincasa pertanto lo accolse (narra così il medesimo Stefano)² non come vergine vergognosa ma con affettuosa carità, a quella guisa che si fa con un fratello amatissimo, il quale, venuto di remote contrade, premurosamente stringasi al proprio seno. Poscia, sembrandole che quella occasione non fosse da lasciar passare senza coglierne gran frutto in pro dell' anima,

¹ Lett. 47, a messer Pietro prete da Semignano. — Semignano è una piccola villa del Sanese.

² Vedi la lettera del beato Stefano Maconi in cui si narrano brevemente le azioni e virtù di santa Caterina, presso il Gigli, *Opere di santa Caterina*, tomo I, e le note a questa medesima lettera presso i Bollandisti, tomo III, di aprile, pag. 962. — Colui che vinse la nimicizia per opera della Santa e premurò il Maconi, fu Pietro Bellanti. (Vedi i Bolland., luogo citato.)

convertì anzitutto il giovane a confessione dei suoi falli, e ad un vivere sì virtuoso, che il Maconi fu in seguito uomo di squisita perfezione, ed innalzato come Beato agli onori degli altari. Quanto alla sua nimicizia, la Benincasa, sin dalla prima volta che l'ebbe veduto, ricisamente gli disse: Va, figliuolo diletto, e confida nel Signore, perchè volontierissimo mi affaticherò finchè tu abbia un'ottima pace; lascia che questo peso io porti totalmente sopra il mio capo, e pace avrai. E così fu, conciossiachè tanto alacrementemente, e con tanta forza di soavi parole si adoperò ella in questo fatto, che, vinte gravissime difficoltà e superata la durezza dei Rinaldini e dei Tolomei sulle prime quanto altri mai correvi a vendette, li affratellò tutti in durevole unione. Tale era l'animo di questa donna che, non prima seppe i nimici del Maconi, feriti da non so quale leggero fallo dell'avversario, concitarsi a sdegno contro di lei e ricusare la pace, arditamente disse: Me non vogliono udire costoro; bene ascolteranno la voce di Dio. E tantosto, venuta al loro cospetto, dette prove di una efficacia verissimamente celeste, signoreggiando di un tratto i loro cuori e vincendoli.¹ Ma il Maconi, o fosse l'amore di patria che gli facesse velo al giudizio, o veramente restasse per poco vinto dalle antiche costumanze, era per cadere in un brutto laccio. Soleva egli, dopo che Caterina l'ebbe chiamato a coscienza, con gran fervore di spirito recarsi insieme ad alcuni suoi amici in certa confraternita della santissima Vergine, che teneva i suoi convegni nei sotterranei del grande Spedale di Siena. Ivi riducevansi costoro ad opere di religione, che sollevano tornare di grande edificazione del prossimo. Un dì nondimeno, istigato da alcuni cittadini, trattò in quel santo luogo non so quale congiura contro il magistrato della città, che, siccome quello che era al tutto popolare e spesso tirannico, fu sempre male amato dai nobili. La cosa forse sarebbe riuscita a pessimo fine, e non senza pericolo della

¹ Vedi i particolari del fatto presso i Bollandisti al luogo citato.

vita di Stefano, se la pietosa Caterina non fosse venuta in suo soccorso. Assai probabilmente senza la carità di lei quella scintilla avrebbe acceso un grave incendio in Siena. Risuscitati gli odii, ripullulate le parti, di nuovo sangue fraterno sarebbesi veduta rosseggiare quella città non mai satolla di correre alle armi. Ma la Santa chiusa nella sua cella vide con mirabili modi ciò che celatamente si tramava; e però come si avvenne nel Maconi, prima che questi profferisse verbo, così prese a dirgli: O Stefano figliuolo dolcissimo, in cosiffatta maniera ti vai incauto ravvolgendo in quei lacciuoli, che son morte e dell' anima e del corpo? Quali stolti consigli hai appresi, e da chi? Ritorna di grazia al cuore, da cui voglio che sgombri il veleno delle congiure. Pensi tu forse che la casa di Dio sia per essere rifugio ed asilo a congiurati contro la repubblica? Grossolanamente ed al tutto t'inganni. — Bastarono queste parole perchè il Maconi, sopra il cui animo era potentissima Caterina, non volesse oltre sapere per tutta la sua vita di congiure e di altrettali infingimenti, spendendo solo il rimanente dei suoi dì nelle opere di virtù e di amore.¹

Così la Santa piegava al perdono i Tolomei, i Rinaldini, e più di tutto il Maconi: poco diversamente adoperava con moltissimi altri Sanesi che viveano in odii secolari. Fu mirabile tra gli altri (taccio di moltissimi) il mutamento che operò nel cuore di

¹ *Vita del beato Stefano Maconi*, citata dal Frigerio — *Vita di santa Caterina*, parte III, cap. I. — La Santa gli impose allora una dura penitenza, di cacciarsi a forza di discipline tante goccioline di sangue, quante erano state le parole per esso dette in quella mal consigliata adunanza, ed indi esclamò: « O me infelice! che già parmi di vedere quella stanza dedicata alla Reina del Cielo, per la sciocca ambizione dei cittadini chiusa ai buoni, nè da aprirsi senza contrasti e senza strepitosa opposizione di molti. » Questo si avverò nel 1390, allorchè il supremo magistrato di Siena entrando in sospetto di quella unione la divietò. Nondimeno poscia fu riaperta. Questa compagnia dello Spedale, o della Vergine Maria che vogliam dire, era celebre ed antichissima in Siena. Alcuni la fanno risalire all' anno 303. Certo che moltissimi uomini illustri vi appartennero, e adoperò gran bene in pro dei prossimi. La Santa scrisse ad essa due lettere, che sono la 143 e 144.

Vanni di ser Vanni, uomo uso a parar sempre l' offesa con l' offesa, cupo nel macchinar la vendetta, ruinoso ed atroce nel disfogarla. Costui pieno di antichissime nimicizie, e non potuto convertire da alcuno, resistette sulle prime eziandio alla santa vergine: ma la carità della Benincasa potè più della durezza di lui. Ognuno maravigliò al vedere che, mentre ella stanca di favellargli senza pro, si ridusse a pregare Iddio, quell' uomo di sangue d' un tratto prendesse a sciamare a frate Raimondo: Qual virtù è codesta che mi trae e tiene? chi mi stringe, chi mi lega così? donde la soave dolcezza, che m' inebria l' anima al solo pensiero del perdono? qual donna è codesta Caterina, che io non ho forza a resisterle, e nemmeno a negarle alcuna cosa? — A cui la Santa: Io ti parlai, e nulla punto curasti le mie parole; io stessa parlai a Dio, e tu sei mutato, sicchè non odierai più per innanzi.¹

Ma, mentre Caterina si adoperava per tali modi a comporre in pace i Sanesi, era pure intenta a spargere in Siena la semenza di religione in ogni maniera di anime peccatrici per chiamarle a speranza. La Benincasa innamorata di Dio e delle sue immagini, non solo alla ferocia degli animi duri e crudeli, ma sì bene ad ogni sorta di passione dovea porgere pietosa il balsamo salutare, ed il conforto della religione che è tutta in carità. Religiosissimi si addimostrarono sempre i Sanesi, onde parve che l' amore del culto divino fosse come naturato nei loro animi.² Nondimeno i tempi della nostra Santa, siccome pieni di calamità, non furono

¹ Vanni fu poscia imprigionato d'ordine del podestà, e si diceva dovesse essere condannato nel capo. Ma la Santa profetizzò a frate Raimondo che quegli sarebbe presto liberato dal carcere, e così avvenne. Vanni medesimo donò alla Santa certo palagio due miglia lungi da Siena, ove ella, ottenutane licenza da papa Gregorio XI, edificò un monastero di vergini detto di Santa Maria degli Angioli. Molti altri uomini ferocissimi ridusse la Santa a mitezza di consigli, tra i quali è da ricordare certo Jacopo dei Tolomei, che quasi fanciullo avea ucciso di sua mano due uomini, ed era pieno di odii e nimicizie. Le sorelle di costui, Ginoccia e Francesca, si ridussero per consiglio della Santa tra le Suore della penitenza.

² Vedi tra gli altri il Tommasi, *Storia di Siena*, tomo I, pag. 56.

certo, quanto a religione, i migliori che si avesse quella città. Già le fazioni, i mutati reggimenti, ed altrettali cagioni doveano essere potentissime a rattiepidire negli animi il sacro fuoco. Si aggiunse che del 1371 venne eletto da papa Gregorio XI in vescovo di Siena un frate Guglielmo francescano. Il quale male amato da' Sanesi perchè nativo di Francia (la dimora dei pontefici in Avignone avea fatto venire in odio i Francesi) e tenuto spesso fuori della sua diocesi per papale comandamento, o non seppe o non potè provvedere al suo gregge, infrenandone gli abusi. Ben è vero che Luca di Ghino Bertino, che gli succedette nel vescovado, si adoperò con ogni potere per rimediare al male, ma non gli venne concesso di farlo così tostamente, come la Santa avrebbe desiderato.¹ Laonde io trovo che ella, scrivendo di Siena, lamenta la corruzione della città per tal modo: « Diceva che dovunque io mi volgevo, non trovo dove io mi riposi, e così è la verità: siccome egli è costì (*in Roma*), così si trova in ogni altro luogo, e specialmente in questa nostra città; chè del tempio di Dio, che è luogo di orazione, hanno fatto spelonca di ladroni, con tanta miseria, che è meraviglia che la terra non c' inghiottisce. »² Le quali parole della Santa, avvegnachè profferite ai tempi di Urbano VI, quando il Bertino tenea il seggio episcopale, nondimeno con più di ragione si possono trasferire eziandio ai primi anni dell' apostolato di Caterina in Siena.

Di vero, a contrastare tanta gravezza di mali si domandava un' anima di tempra santamente robusta, e tale era quella di Caterina. Frate Raimondo reputa impossibile narrare le conversioni dei tristi, o il profitto dei buoni procacciati da questa vergine, lui testimone. Conta però aver veduto alcuna volta meglio che mille persone, uomini e donne, venire in un sol dì dalle montagne ed altri paesi del contado di Siena, per vedere ed udire Caterina: molti di essi, non udita neppure la sua pa-

¹ Ugurgieri, *Pompe Sanesi*, tit. 6.

² Lett. 17.

rola, al solo mirare la luce di santità che le traspariva nel volto, sentirsi indotti a vita migliore: altri, non prima ella favellasse, correre pentiti alle confessioni: tanta essere la moltitudine degli accorrenti ai perdoni quando Caterina prendesse con la sua eloquenza a fulminare i vizi dei Sanesi, che molti frati Predicatori non bastavano ad udire le confessioni di tutti: due malfattori dannati nel capo, e venuti in crudele disperazione; un Andrea di Naddino, cittadino sanese di molti vizi, perduto nelle bestemmie e spregiatore delle cose sante; un Nicolò Saracini, uomo licenzioso; certo potentato di cui si tace il nome; Francesco Malavolti, nobile sanese, essere stati insieme con molti altri condotti a penitenza, la mercè di Caterina, con tali modi che sembrano piuttosto miracoli di Dio, che non opera di creature: una Ginoccia dei Tolomei, vanissima degli ornati e delle muliebri delicatezze, essersi per suo consiglio ridotta ad un vivere santamente durissimo: innumerevoli uomini o donne, vergini o coniugate di lodevole vita sentirsi da lei chiamate a non prima usata perfezione: Caterina attingere dall'anima ardentissima tanta forza e soavità di parola che, lei favellante, vedevasi sempre spuntare alcun fiore di grazia in chi la ascoltava: queste ragioni infine avere indotto papa Gregorio XI a deputarla ad un insolito apostolato, concedendole che andasse pel Sanese, recasse seco tre frati; ella convertisse i peccatori, quelli li prosciogliessero da tutt' i peccati, da cui possono i vescovi.¹ E di cotale sua singolarissima deputazione io voglio addurre un solo testimonio che dovrebbe valerne molti. Questa angioletta, che soleva viver tutta nei pensieri di cielo, non disdegnò di porsi con tutta l'anima alla conversione di una donna di mal affare; onde scrissele certa lettera, nella quale è

¹ Il breve accennato è citato da frate Raimondo e dal Burlamacchi. Il Gigli promise di darlo nella seconda parte del primo tomo delle opere della Santa, che poi non vide la luce. La sola giunta del Caffarini, che dovea entrare in questa seconda parte, venne stampata in séguito, siccome dicemmo.

difficile conoscere se sia maggiore la nobiltà del suo animo ovvero la carità con cui la innocentissima fanciulla entra a parlare di pessime turpitudini: « Figliuola mia (così la Santa a colei) io piango e dogliomi che tu creata all' immagine e similitudine di Dio non ragguardi la tua dignità, nè il grande prezzo che fu pagato per te, ma pare che tu faccia come il porco che s' involge nel loto; così tu t' involgi nel loto dell' immondizia. Fatta sei serva e schiava del peccato, preso hai per signore il demonio, a lui servi il dì e la notte. Pensa che il signore dà al servo suo di quello ch' egli ha; se tu servi al demonio, tu partecipi del suo. Or che ha il demonio, figliuola mia? tenebre, tempeste, amaritudine, pena, tormenti e flagelli; nel luogo suo ci ha pianto e stridore di denti, privazione della visione di Dio, nella quale visione sta la beatitudine dell' anima. Di questa beatitudine furono privati essi demoni per la superbia loro, e così coloro che seguitano la volontà del demonio sono privati d' essa visione. Or queste sono quelle pene intollerabili, che sono date all' anima che va dietro all' iniquità de' peccati mortali: non è lingua sufficiente a poterlo narrare. Oimè, oimè che a pensare che tu abbi perduta la memoria del tuo Creatore, e che tu non vedi che sei fatta come il membro che è tagliato dal corpo (che essendo tagliato, subito si secca); così tu essendo tagliata e divisa da Cristo per lo peccato mortale, sei fatta come il legno arido e secco senza niuno frutto; in questa vita cominci l' arra dell' inferno. Or non pensi tu figliuola, quanta è la servitù tua, e quanta ella è misera miserabile, che in questa vita hai lo inferno, ed hai la conversazione delle dimonia orribili? Esci, esci di questa pericolosa servitù e tenebre, in cui tu sei condotta. Oimè, se mai tu nol facessi per amore di Dio, almeno per la vergogna e confusione del mondo lo dovresti fare. Or non vedi tu, che tu sei colei che ti dà nelle mani degli uomini a fare strazio, scherni e scempio delle carni tue? Or non vedi tu, che tu sei amata ed ami d' un amore mercenario che ti dà morte; che tanto ami o sei amata, quanto ne traggono, o che tu ne

traì, diletto; o utilità; tratto da sè il diletto e il dono, è tratto da sè l'amore, perocchè non è fondato in Dio, ma è fondato nel dimonio. . . . Tu, come figliuola e serva ricomprata di sangue, entra nelle piaghe del Figliuolo di Dio, dove troverai tanto fuoco di ineffabile carità, che consumerà ed arderà tutte le miserie e difetti tuoi. Vedrai che ti ha fatto bagno di sangue per lavarti dalla lebbra del peccato. » ¹

Nessun fatto veramente grande può la creatura operare giammai, se dalla forza di santi amori non sia levata al di sopra di ogni umana cupidigia. Tutt'i Santi furono vinti da questo fuoco celeste, e mirabili cose operarono. Ma io non trovo altri esempi nelle storie ecclesiastiche di una donna, che fosse deputata alla conversione di moltissimi peccatori, e come guidata per mano dalla Provvidenza a santificare una intiera città; ed anzi a spandersi talvolta maestra ed esortatrice di virtù in tutto uno Stato, qual era la Toscana. Questo mi parve al tutto singolare della Benincasa. Le eloquenti parole uscivano infatti dal petto di Caterina come onda di un gran fiume, e riuscivano di tanta efficacia, che ella potè trionfare animi durissimi e volgersi a ciascuna delle svariate opere dell'apostolato. Si poneva con potentissimo amore a quelle che apparissero più mirabilmente difficili, non si sfiduciava mai; molto meno impauriva per ostacoli di qualunque malagevolezza. Le sue lettere a vari Sanesi ci mostrano ad ogni passo l'ardore di una donna che ha tutta l'anima in questo pensiero di raddurre i malvagi a speranza, di far rifiorire la luce della grazia in coloro che s'erano lasciati involgere tra tenebre di errore o di peccato. Quando in fatti ella scrisse a certo Giudeo, padovano,² che vivea in Siena usando traffichi pieni di usure e di inganni, seppe trovare mirabil forza e soavità di parole a persuadere la fede cristiana, e fulminare insieme un vizio che accresce i crudeli bisogni dei poverelli e fa strazio del Vangelo di Cristo. Nè io trovo altra epistola che

¹ Lett. 373.² Lett. 310.

meglio ci addimostri la smisurata e larghissima carità di Caterina, quanto quella che volle indirizzare a tutt' i prigionieri che erano in Siena. Nei giorni della settimana maggiore, in cui la Chiesa rinnova con meste pompe di sagre ceremonie misteri di amore infinito, solleva la Benincasa, dopo ferventissime orazioni, spandersi caritativamente in pro dei prossimi, studiandosi ricopiare in sè la carità di Cristo. Il giovedì santo un anno volle indirizzarsi ai prigionieri che erano in Siena, ed adoperarsi per santificare il loro patire. Certo il gastigo del malfare allora torna utilissimo ai puniti e medesimamente alle civili comunanze, quando sia santificato dalla religione. La quale ci fa conoscere la colpa, spesso nascostaci da superbo sentire, e quando anco fossimo innocenti, nobilita il nostro dolore. Imperocchè la religione come per miracolo c' induce a sostenerlo fortemente, col mostrarci in esso la espiatione di altri falli ed il modo da meritare corona, ritemperandoci nelle cristiane virtù. Ogni altra scienza che non attinga i principii a questi fonti, è impotente a petto della terribil forza del dolore. Così la Santa, traendo gli argomenti di conforto dai dolori di Cristo, scriveva ai prigionieri di Siena: « O amore inestimabile (*di Cristo*), non tanto, che tu preghi per quelli che ti crocifiggono, ma tu li scusi dicendo: Padre, perdona a costoro che non sanno quello che si fare. O pazienza che eccedi ogni pazienza! Or chi fu mai colui, che essendo percosso, battuto e schernito e morto, perdoni e preghi per coloro che l' offendono? Tu solo se' colui, Signore mio. Ben è vero che tu hai presa l' amara medicina per noi fanciulli debili e infermi, e con la tua morte ci dà la vita, con l' amaritudine ci dà la dolcezza; ci tieni al petto come balia, e hai dato a noi il latte della divina grazia, e per te hai tolta l' amaritudine. » E conchiude poscia dicendo ai prigionieri: « Nella memoria del sangue (*del Redentore*) ogni amara cosa diventa dolce ed ogni gran peso leggiero. »¹

¹ Lett. 309.

In quella però che Caterina pietosamente travagliavasi in pro della sua Siena, correndo l'anno della comune salute 1374, orribili fatti conturbavano la città. Le ire di parti divampavano di nuovo furiosamente, e menavano strage. Un Geri signore di Perolla, che è certo castello della Maremma di Siena, venuto a morte in quell'anno, lasciò erede della signoria la sua figliuola, bellissima fanciulla di poca età; ed ecco il nobilissimo Andrea Salimbeni, che era del parentado, sotto colore di visitar la donzella, recarsi al castello e bruttarsi dell'innocente sangue di lei, violentemente trucidandola. Fattosi allora tiranno di quelle terre, le pose a sacco ed a ruba per siffatta maniera, che si commossero a grande ira i Sanesi, e mandate ivi le loro genti, ebbero a patti occupato il castello, e fatti morire sedici che erano fra i principali autori della rivolta. Non fu il simile del Salimbeni, che autore di tutto il male fu risparmiato dal timido senatore, cui apparteneva il dar sentenza in cause sì fatte. I popolani però, mal comprendendo le ragioni di una giustizia che risparmiava il più ribaldo dei colpevoli perchè più potente, ribellarono al senatore e fecero pubblicamente mozzare il capo sulla piazza al potentissimo Salimbeni. Bastò questo fatto a mettere in guerra micidiale tutta la città ed il contado di Siena, perocchè i congiunti dell'ucciso ed i suoi devoti, irritati dalla violenta uccisione, mantennero lungamente la guerra in quel di Siena, accorrendo anche a prendervi parte i Fiorentini. Fu molto il sangue sparso allora in Siena, molte ed atroci le vendette, insino a che, intercedendo Firenze, si fermò alfine la pace l'anno veggente. Con quale animo vedesse queste cose la Benincasa, non è a dire; quando altro non potesse, ella correva alla preghiera, e sperava sempre vincere nella fede e nell'amore tanta cupidigia di guerre. Certo, se il Salimbeni e gli altri Sanesi avessero saputo far tesoro degli ammaestramenti che la Santa veniva ripetendo a bocca e per iscritto, di tali cose non sarebbero più intervenute in Siena. Ma troppo è raro che si vincano eziandio dalla religione le sfrenate cupidigie del comando!

Rosseggianti ancora di fraterno sangue quelle terre, un orribil caro di viveri ed una gravissima pestilenza, testimonio della divina vendetta, flagellarono il popolo sanese, e sinisuratamente il danneggiarono. Valeva in quell'anno lo staio di grano in Siena due fiorini d'orò: in Genova, città aperta ai commerci ed alle industrie, pagavasi centocinquanta fiorini il moggio; siechè il mancamento era per tutto grandissimo.¹ Sopraggiunse la pestilenza che fu comune a tutta Italia e Francia, e della quale così è detto nelle cronache del tempo: « Segui la mortalità in Siena e moriva d'ogni maniera vecchi, giovani, donne e fanciulli, e così a Lucca, a Pisa e Fiorenza: a Vignone vi morì dieci cardinali, e per tutto morì gran gente fino a calende agosto. E morì (in Siena) il detto podestà (Bernabò di Magaloffi di Padova) ed un suo figliuolo e sei giudici, e tutti e cavalieri e notari e birinieri, che quasi non ne rimase nessuno. »² Queste pestilenze, che erano non solo micidiali, ma molto frequenti e quasi direi innaturatesi alle nostre dolcissime contrade, addivenivano assai delle volte per paure cagione di scandali contra la pietà domestica. Veduto, che alcun senno o umano provvedimento non valeva a salute, stimavasi che nessuna medicina fosse così sicura contro cotali morbi, quanto il fuggir loro davanti. I più morivano senza verun testimonio e senza neppure il conforto delle pietose lagrime dei congiunti. Tali erano i modi suggeriti agli animi volgari dal vile timore del proprio danno o della morte: al tutto dissimili furon quelli che la carità di Cristo ispirava agli animi che ne erano infiammati. Di fatti, tra codeste gravissime sventure fu in Siena come angelo confortatore Caterina. La quale, con parecchie suore del Terzo Ordine, quando vide la sua patria flagellata dalla micidiale pestilenza, volle mostrare sin dove giunga la potenza della carità anco in fragile donna. La Benincasa nel fior degli anni, cac-

¹ Malavolti, *Storia di Siena*, lib. VIII della seconda parte, all'anno 1374.

² Cronica di Andrea Dei, presso Muratori, *Rerum Italicar. Script.*

ciandosi a qualunque rischio della vita, ed anzi bramando di porla per Cristo, fu veduta, mentre con terribili parole rampognava la codardia dei fuggiaschi, confortare ella medesima gli appestati per tutta la città. Volava la benedetta dove il bisogno fosse maggiore, e tra i dolori della morte largheggiava a tutti mirabilissimi aiuti. Consolavali caritativamente di parole e di opere, si porgeva amorevole a ciascuno, e spesso accoglieva e santificava l'ultimo respiro dei morenti: beatissimi coloro che, veggendola in quell'estremo passaggio, potevano rassegnarsi pacatamente a lasciare una vita troppo più amata che non è ragione, e levarsi con lei a speranza di beni migliori. Donna di gran cuore non paventava di nulla, e, quando parecchi prendevano occasione dalla peste per darsi bel tempo e stemperarsi nelle lussurie, ella levava alto la voce contro quella follia, e chiamava tutti a penitenza.¹ Impossibile a descrivere la soavità e la forza che era in quella parola, cui non fu dato ad alcuno resistere. Il beato Raimondo che, sopraggiunta la peste, fu sempre intorno agl'infermi, stupiva al vedere la pietosa carità della santa vergine, e siccome quegli che innanzi tutto avea l'animo ai miracoli di lei, ci narrava taluna delle opere più maravigliose di Caterina in quel momento. Divero la carità della Benincasa era le più volte coronata di prodigi. Conta la leggenda un cotal rettore di Santa Maria della Misericordia, uomo di vita assai laudevole e tenerissimo della Santa, certo romito che addimandavano frate Santi e che era in fama di solitario assai innanzi nella pietà, frate Bartolomeo di Domenico da Siena, ed il medesimo frate Raimondo essere stati in vari modi e

¹ Le memorie di quel tempo ci tramandano che le frequenti pestilenze in Italia riuscissero assai delle volte ad alcuni d'incentivo a mal fare; onde Giovanni Roccaccio, favellando di quella avvenuta alcuni anni innanzi in Firenze, scrisse (Giornata I, Introdùz.): « Altri affermavano il bere assai e il godere e l'andar cantando attorno e sollazzando, e il soddisfare d'ogni cosa all'appetito che si potesse, e di ciò che avveniva ridersi e beffarsi essere medicina certissima a tanto male; e così come il dicevano, il mettevano in opera a loro potere. »

mirabilissimi liberati dalla peste per virtù della Benincasa. Ma se noi troviamo in questi prodigi i soprannaturali suoi doni, nei fatti che saremo per narrare vedremo qual fosse il cuore di questa donna. Il frate poco ci disse dei pietosi modi, ond' ella confortò gli oppressi dalla peste, ma pur basterà che ricordiamo quel che ci narra la leggenda di alcuni infermi (fossero o no infermi di peste poco monta), che provarono fin dove giungesse la virtù della beata vergine sanese.¹

Io trascelgo fra tutti un avvenimento, nel quale ci si appalesa assai bene l' animo di questa donna. Quando durava ancora la peste o in quel torno, la benedetta vergine, facendo carità ad una inferma fu brutalmente percossa in quello che ella avea caro sopra ogni cosa al mondo, la fama di sua pudicizia. Per verità, a ritemprar gli animi nella virtù e renderli magnanimi, è spesso necessario questo cammino fra i triboli delle calunnie. Le quali, mentre piagano il cuore di acerbissimo dolore, giovano ad innalzarci vie meglio, conosciute ingratissime le creature, alla cagione di tutte le cagioni. Iddio volle che occasione della patita calunnia in Caterina fosse lo smisurato suo amore, forse per impararle, che ad amare, secondo virtù, è bisogno non attendere guadagno di cosa umana dalla carità. Una cotale vedova del Terz' Ordine, che avea nome Andrea, incorse in una infermità di pessima piaga al petto. Aveale malamente corrosa la carne, e rendeva tanto fetore e tanto intollerabile, che non

¹ Questa santa vergine era già usata andare di frequente agli spedali, porgendosi amorevole agli infermi, e confortandoli eziandio di limosine. Nella camera della Santa, mutata in oratorio, si conserva tra le altre reliquie la lanterna adoperata da lei quando andava agli spedali, ovvero a recare occultamente limosine. (*Diario Sanese* del Gigli, tomo I, pag. 130.) — A proposito della peste, non mi pare da passar con silenzio quel che avvenne vari anni appresso, quando Caterina volle condursi in Voragine, terra del Genovese, per visitare certo sepolcro di santo. Ivi, scorgendo ella il luogo desolato, seppe che era così ridotto per la peste. Ordinò allora che a campare da quel flagello edificassero colà un oratorio alla santissima Trinità. La qual cosa fu fatta: dopo di che diccsi che non abbiano sofferto oltre per la peste. (Vedi i Documenti autentici avuti dalla terra di Voragine e citati dal Gigli, *Diario Sanese*, parte I, pag. 507.)

era uomo il quale appresso a lei potesse durare. Nessuno la visitava, nessuno le si appressava soltanto; rifuggivano tutti e schifavano da quella donna. Ma la pietosa vergine, saputo del caso, andò frettolosa a lei, e le fu meglio che madre e sorella. Curò di sua mano la fetida piaga con mirabile pazienza; anzi, piena di gaudio, confortò la inferma con soavi parole di pietà; sicchè sulle prime, meravigliata Andrea per tanta carità, glie ne seppe buon grado. Caterina intanto, sebbene al crescere di quella piaga sentisse gravissima ritrosia e non potesse più a lungo sostenere, tuttavolta per non venir meno in opera religiosa, volle ad ogni costo vincere la natura e la vinse. Un dì, con gran fervore, inclinando la faccia sopra quel cancro, tanto ivi durò quanto le parve bastasse a solidare in quel modo e confermare lo stomaco, estinguendo ogni nausea. Ebbe infatti superato da quel momento ogni naturale ritrosia, e crebbe anzi nella carità verso la inferma. Ma, o fosse il mal talento della vedova, ovvero (che è più facile) la movessero perverse suggestioni, cominciarono a sorgere nel suo cuore malvagi pensieri contro la santa vergine. A poco a poco si generava nell'animo di colei un certo tedio della presenza di Caterina, e da tedio procedeva a fastidio, e da fastidio, crescendo la malizia, trapassava ad odio. Laonde questa femmina facile ai sospetti e poco cauta fu condotta di errore in errore, e si invelenì per modo contro la Santa, che non faceva costei alcuna cosa così lodevole, che la maligna nell'animo suo non la pervertisse. Venne in grandissima perversità, e però le fu diletto il pensare Caterina fosse peccatrice. Cieca com'era dell'animo e vinta dall'odio della santa vergine, persuase a sè medesima (siccome avviene non di rado in tanta corruzione di natura) quel che piacevale immaginare della Santa: giudicolla rea di lussuria. Non sapendo allora tenere più ascosti i perversi pensieri, e facendo le viste di esser gelosa dell'onore di Dio e della pudicizia di Caterina, cominciò a seminar parole contro la buona fama della serva di Cristo: chi vorrebbe credere innocente una vergine usa a spar-

gersi tra gli uomini nella città? chi stimerebbe inviolato il pudore di fanciulla naturata allo amore, e nella età sua più desiderabile ridottasi ad una vita che dicevano di apostolo? saper ben ella di Caterina brutti peccati. E, sebbene costei non intermettesse perciò gli usati uffici di carità, la inferma si eccitò a maggiore odio e si condusse a tanto, che non più ascosamente, ma all'aperto con moltissimi ripeté l'accusa. Gli uomini son pur troppo correvi a credere al male, e tanto più quanto eglino sono peggiori. Sparsa questa infamia tra molti, molti le aggiustarono fede. Alcune Suore della penitenza furono dalla inferma per intendere l'origine del fatto; e costei, ordinata con diabolica astuzia la calunnia, persuase le troppo credule donne. Impossibile a dire quanto acerbamente svillaneggiassero Caterina. Provocate da Andrea contro la innocente, con parole gonfie e piene di obbrobrio la insultavano, la beffavano, la tribolavano, quasi ella avesse posta infamia al nome delle Mantellate. Pertanto, sparso sempre più il falso rumore contro la pudicizia della Benincasa, giunse persino alla madre Lapa. La quale gravemente turbatasi contro la femmina calunniatrice, sfogava nondimeno il suo sdegno verso la figliuola, perchè ella servisse ancora con troppa umiltà ed abiezione una iniquissima, che avea posta tanta macchia a lei ed alla casa sua. Ma la pietosa vergine seppe sì bene rammentarle gli esempi di Cristo, ed il debito di perfezione, che alla virtù della sua parola la madre fu costretta a consentire, la vergine infamata raddoppiasse i servigi in pro della donna, che pur cresceva ogni dì nei vilipendi e nelle calunnie. Infine la perseverante virtù di Caterina vinse la malvagità della inferma, chè lo Iddio, cui nulla è impossibile, mutò il cuore di Andrea. Vide la meschina ad un tratto il male che avea fatto, e ne ebbe estremo cordoglio: pianse a' piedi della Santa per quel suo peccato, e volle che tutta Siena sapesse del suo pentimento e della eccellenza e santità di Caterina.¹

¹ I modi pietosi e santissimi, onde la Santa assistette certa inferma

Queste cose mentre raffermavano la virtù della Caterina, spandevano la luce della sua fama per tutta la città. Maravigliava ognuno di questa donna, ed in tempi di fede, quali erano quelli della Santa, tutti aspettavano gran frutto dalle sue virtù. Ma la Benincasa, che dovea porre l'opera sua in pro della Chiesa universale, mal sapeva restringersi nella sola città di Siena. Anche prima che movesse per luoghi lontani a compimento di suo nobilissimo ufficio, recavasi sovente, per travagliarsi in opere di religione, in alcuna delle città che sono intorno a Siena. Tra tutte ella visitò assai spesso Montepulciano,¹ piccola terra che è poco lungi dal lago di Trasimene, e che addivenne celebre per aver dato la luce alla santa vergine Agnese. La quale, vissuta la vita, a guisa di angelo in certo monastero del Sacco tra le religiose di san Domenico, morì nel bacio del Signore poco innanzi che nascesse la Benincasa. Ivi conducevasi Caterina parecchie volte a venerare il santo corpo di Agnese, ed eziandio per consecrare al Signore in quel monastero due figliuole della Lisa sua sorella, alle quali portava amore singolare. Ma quei viaggi, che la Sanese facea per nutrimento di pietà, andavano allargando la fama di santa in che era per tutta Italia. Da un canto vedevasi assai di leggieri di quanta bellezza splendesse la sua virtù, e dall' altro tutta Italia parlava dei prodigi operati da questa vergine meravigliosa.

Quando ella condusse alle religiose in Montepulciano Lisa e le sue figliuole, dicevano quei cittadini aver veduto piovere dal cielo come una manna (testimonio del divino compiacimento) che covrì il suo ed il corpo d' Agnese. Il quale fatto, risaputo

contaminata da lebbra ed un'altra suora Palmerina, amendue poco conoscenti a lei del beneficio, ci vengono assai diffusamente narrati nella leggenda Raimondiana. La carità della vergine fu sì smisurata con la leprosa, che giunse ad infettar sè medesima di quel brutto male, ed a crescere in virtù sempre che quella crescesse i vilipendi e gli oltraggi contro di lei. Anche con la Palmerina l'angelica fanciulla ebbe a sostenere gravissime ingiurie.

¹ Fu patria del Bellarmino e del soavissimo poeta Poliziano.

per tutto il contado di Siena ed altrove, crebbe mirabilmente il nome di Caterina. Pacchiarotto in séguito mantenne viva la memoria di questo prodigio in Toscana; di che nella casa della Sanese alla Follonica, mutata in oratorio s' incontra ancor di presente una tavola esprimente il prodigio. Negli altri viaggi, ciascuna delle terre da lei visitate serbava memorie di sua virtù e di suoi prodigi. Ella andava parecchie volte al monastero di Santa Bonda, ove il beato Colombini elesse il luogo di sua sepoltura, e si faceva maestra di perfezione ad una suora Costanza;¹ dimorava buon tempo nel castello della Rôcca, che domina la bella valle dell' Orcia presso Agnolino e Bianchina Salimbeni; ed il monistero di Santa Bonda e la casa dei Salimbeni eran piene della fama dei miracoli di questa santa vergine.² I reggitori di Siena cominciarono allora a pensare che l' autorità del suo nome dovesse poter molto nelle querele onde era agitata la città. Facili ai sospetti, e degli oppressi nobili paurosissimi, trassero in sinistro la lunga dimora di Caterina nel castello della Rôcca, quasi ella vivendo coi Salimbeni parteggiasse per coloro contro la repubblica. La famiglia dei Salimbeni, potentissima nel Sanese e fuori, era stimata inquieta da lungo tempo; ed indubitatamente tene forte in dispetto quella maniera di reggimento con cui governavasi allora la città. D' altronde avea forze bastevoli non che a guerreggiare le famiglie di parte contraria, tra cui primeggiava quella dei Tolomei, ma eziandio a brandire le armi contro lo Stato con buona speranza di successo. Io non meraviglio però dei sospetti della signoria contro i Salimbeni. Ma ben altrimenti spendeva il suo tempo la virtuosissima Benincasa; onde ella medesima poteva con grande animo rampognare i Sanesi, dicendo loro: sentire acerbo rammarico dello scandalo che ingiustamente prendevano del suo operare: lei esser deputata da Dio a *satollarsi nella*

¹ Lett. 154 e 155.

² La leggenda narra come in questa casa ella liberasse un infelice malamente vessato dal demonio.

mensa della croce, ivi cercando l'onore di Dio e la salute delle anime: la vergogna dei malvagi essere onore del giusto, il quale dove non è colpa, non trova mai onta o dolore. E conchiudeva: « Godo che io séguiti le vestigie del mio Creatore, e che per ben fare io riceva male; per far loro onore facciano a me vergogna; per dar loro la vita vogliano a me dare la morte. . . Se i Sanesi daranno a me infamie e persecuzioni; e io darò lagrime e continua orazione, quanto Dio mi darà la grazia. E voglia il demonio o no, io m' impegnerò di esercitare la vita mia nell'onore di Dio e salute delle anime per tutto quanto il mondo, e singolarmente per la mia città. Gran vergogna si fanno i cittadini di Siena di credere o immaginare che noi siamo per far trattati nelle terre dei Salimbeni, o in verun altro luogo del mondo. Temono dei servi di Dio e non temono degli iniqui uomini. . . . I miei cittadini credono che per me e per la compagnia che ho meco si facciano trattati, ma non dicono la verità: non la conoscono e profetano; ¹ però che altro non voglio fare, nè voglio faccia chi è con meco, se non che si tratti di sconfiggere il demonio e togliergli la signoria che ha presa dell'uomo per lo peccato. » ²

Ma questi sospetti medesimi ben ci addimostrano quanto fosse proceduta la fama della Benincasa. Era giunto il momento in cui ella dovea quasi rifiorire di una luce novella e far frutto nella Chiesa universale. Molti dolori aveano ringagliardito il suo animo; la carità di Dio e del prossimo era in lei ardentissima: grande perciò la virtù di Caterina ad operare: ben preparati gli animi ad accogliere la sua missione nella Chiesa, con cui ella comincia ad avere strettissime attenenze. La Santa però nel volgersi alla Chiesa universale dava prova di quella smisurata e larghissima carità, che non tenendosi paga di beneficiare per singolo alcune delle creature di Dio, le guarda insieme congiunte in Cristo e nella sua Chiesa; e però le abbraccia tutte in un

¹ Profetare qui vale far da indovino.

² Lett. 309.

medesimo amplesso. La unificazione di tutte le creature strette dal vincolo di una stessa verità, che come dire lega gl' intelletti, e da quello più potente della carità, che affratella i cuori, si trova soltanto nella Chiesa di Dio. Ogni altra unione, che si avvalori solo della forza, e cerchi puntello di umani argomenti bugiardi, manca di anima; ed è mal ferma e fugace. Nè si può dire che la unificazione della Chiesa sia anch' essa peculiare ed incompleta, siccome quella che comprende unicamente i credenti in Cristo. Peròchè la Chiesa, considerata nella sua più ampia idea e nella deputazione avuta dal suo divino fondatore, abbraccia tutta la umanità. Tutti furono egualmente redenti, e mentre i soli fedeli partecipano di fatto del beneficio della unione con Cristo e la sua Sposa, tutti in dritto appartengono alla Chiesa, ciascuno può entrare in quella famiglia, in cui è il vero principio della unità e della salute. Dal che séguita che nessun amore è così nobile e santo come quello della Chiesa, e che anzi esso sia come la perfezione ed il complemento d' ogni santa affezione, congiungendo in un vincolo strettissimo Iddio e tutta la umanità. Di qui Caterina di cosiffatto amore caldissimamente infiammata, e capacissima di comprenderne la estensione, non solo vuole pericolare spesso sè medesima per la Sposa di Cristo, ma giunge a dire non rade volte, essere in lei sì vivo il fuoco del desiderio del bene della Chiesa, che se le fosse possibile dar la vita per essa mille volte il dì, le parrebbe far poco al suo merito.¹

¹ Lett. 304.

LIBRO TERZO.

SOMMARIO.

Stato della Chiesa ai tempi di Caterina — Urbano V fa divisamento di tornare in Italia — Il Petrarca e alcuni santi uomini lo raffermano nel proposito — Inutili opposizioni del re di Francia — Urbano a Roma, e festose accoglienze che riceve — Se la Benincasa prendesse parte a questo fatto — Provvidenze di Urbano in Italia, e dolori che vi ebbe — Improvviso suo ritorno in Avignone e sua morte — Elezione di Gregorio — Virtù ed indole di questo pontefice — Esortazioni a lui della Santa — Gregorio e la Benincasa si volgono al pensiero della Crociata — Utilità di essa per la Chiesa e la Italia — Congresso convocato dal papa — Questi pubblica la Crociata, e scrive a tutta Europa del santo passaggio — Caterina va in Pisa — Accoglienze che ha in quella città, e come se ne giovasse per la Crociata — Ne tratta con l'ambasciadore della regina di Cipro, e ne scrive a Siena — Esorta a questa impresa la regina Giovanna — Breve cenno della vita di costei, e perchè le scrivesse la Santa — Nobili parole di Caterina ad un capitano di compagnia straniera in pro della Crociata — Questi ed i suoi giurano andare oltremare per Cristo — Caterina scrive a moltissimi del santo passaggio — Manda frate Raimondo ed altri a predicar la Crociata — Meravigliosi effetti della sua parola — Desiderio che ebbero le donne di condursi a quella impresa — Altre lettere della Santa intorno alla Crociata, e specialmente delle sue nobili parole alla regina d'Ungheria — Quale fosse il vero scopo della Crociata, ed a qual fine la promovesse Caterina — Principii di guerra tra Firenze e la Chiesa — Dolore della Santa e vaticinio dello scisma che seguirebbe — Si adopera per mantenere alcune città d'Italia in fede del pontefice — Mirabile vita di Caterina in Pisa, e delle sue stimmate — Suo sermone ad alcuni religiosi — Come due Pisani volessero convincerla d'ignoranza — Suo ritorno a Siena — Sua vita domestica, e grandi pensieri che nutriva nell'animo.

Mentre che la vergine Caterina pietosamente si aggirava nella città di Siena consigliera di pace e predicatrice di religione, gravi avvenimenti agitavano la Chiesa. Papa Urbano V

accennava di voler restituire la Sedia apostolica in Roma dopo sì lungo esilio ; e la provata santità del pontefice teneva vive le speranze di questo fatto negli animi di tutti. I tempi erano maturi alla grande opera, la quale nondimeno assai difficile si parava all' animo del pontefice : ma questi, non che lasciarsi rimuovere dal proposito per ostacoli, vieppiù vi si raffermava. D' altra parte gl' Italiani oppressi non solo dagli antichi mali, ma eziandio da certe compagnie venderecce e crudeli che devastavano già da buon tempo il bel paese, chiedevano con maggior forza di essere rinfrancati dai loro gravi infortuni con la presenza del padre comune, in cui si ponevano le più beate speranze d' un felice avvenire. Allora Francesco Petrarca, che per la bontà dell' animo, l' amore di Roma, e la domestichezza che ebbe con molti dei pontefici avignonesi, avea grande autorità presso Urbano, volle porre anche egli l' opera sua a sorreggergli l' animo a petto de' cardinali, i quali nulla lasciavano inteso per distôrlo da quel proposito. Con eloquenti parole dicea dunque così : « Le case della tua Roma, o padre beatissimo, giacciono, cadono le mura, rovinano i templi, le cose sacre periscono. Oppresse le leggi e violentata la giustizia, piange miseramente e mette grida di pietà la plebe infelice, che invoca a gran voce il tuo nome : e tu non l' ascolti, nè prendi compassione di tanti mali, nè vedi le pie lagrime della veneranda tua sposa ! Tu non ti rendi a lei, mentre providamente allontanasti molti dalla tua corte perchè altre Chiese e meno degne e meno bisognose non mancassero del loro sposo ? Così ogni popolo ha il suo vescovo, il popolo romano solo il suo pontefice non avrà ? le piccole città posano dolcemente negli amplessi degli sposi loro, la regina della città sarà vedova sempre ? Ma perdona, o misericordiosissimo padre, alla temerità di mia devozione : con quale animo tu prendi i sonni alla riva del Rodano sotto gli aurati letti, mentre rovinano le mura del Laterano e la madre di tutte le Chiese priva di tetto è aperta ai venti ed alle piogge ? Tremano, tu nol vedi, le santissime chiese

di Pietro e Paolo, e quello che fu poco anzi tempio degli Apostoli, già è rovina ed informe accozzaglia di pietre, che da' petti eziandio lapidei tragge i sospiri !.... Tu sei maestro di fede ortodossa ed autore di piissime operazioni : la tua sede dovunque, ma l' antica, come già dissi, e la vera e la propria, e la pubblicamente utile e vantaggiosa a tutto l' universo è Roma. » ¹ Queste solenni parole dell' altissimo poeta, sebbene ardite, scendevano al cuore del papa e rispondevano assai bene ai pensieri che egli nutriva già da lunga pezza. I consigli di parecchi che erano in fama di santi ² fecero il resto, e fermarono l' animo papale irremovibilmente. Pietro d' Aragona fra gli altri, detto l' uomo delle rivelazioni e dei miracoli, e che, lasciate le regali pompe, avea avuto animo bastante a rendersi frate poverello di san Francesco, ebbe buona parte nel negozio. Partitosi di Spagna, si recò appostatamente in Avignone consigliere della grande opera, e parlò in nome di Dio sante parole al pontefice. ³

I cardinali, teneri della quiete avignonese, malamente portavano il papale divisamento, che li tirava fuori di quella beata sede. Ma re Carlo di Francia sopra tutti sentì al vivo i danni della dipartita del papa, ⁴ e mandò oratore ad Urbano un Nicolò Oresme. Il quale (i tempi comportavano queste cose) volle

¹ Petrarca, *Rerum Senil.*, lib. VII. — Vedi tutta la bellissima diceria tra le opere di lui.

² MS. Archiv. Vatic., *De Schism.*, tomo IV, pag. 125; apud Raynal., ad an. 1366, § XXVI.

³ « Ipse vero frater Petrus Aragoniæ, auditis revelationibus sibi divinitus factis, magno digesto consilio habito cum quibusdam sanctis personis spiritualibus, venit tunc Avinionem ad dictum Urbanum V, anno primo creationis suæ, et intimavit ei istas revelationes prædictas ex parte Dei, et quod omnino statim recederet de Avinione et veniret Romam. Quod statim ipse papa Urbanus V adimplevit, et ad Romam venit. » *Epist. Alphonsi Eremitæ ad Hispanos contra schisma*, apud Raynal., ad an. 1379, § VIII.

⁴ Frate Bartolommeo della Pugliola, minorita, che al tempo del ritorno di Urbano scrisse la *Historia Bonionensis*, ha queste parole: « Fortemente resistette il re di Francia, il quale di lì indietro avea guidati e menati gli altri papi come a lui piaceva, imperocchè di continuo avea cardinali di suo parentado ed amistà. » — (Muratori, *Annal.*)

provare al pontefice con la mitologia che dovesse restare in Avignone.¹ Il supremo pastore però non si lasciò piegare dall'eloquenza e meno dalle ragioni del Francese; onde poco da poi (nel maggio 1367) lasciò il palagio papale di Avignone, seguito a malincuore dai cardinali, tra i quali soltanto i tre italiani e l'Abornoz non osteggiavano quel fatto. Venezia, Genova, Pisa e la stessa regina Giovanna di Napoli gareggiarono nell'offerire al pontefice le loro galee, che quasi in trionfo il menarono a Genova. Solenni e magnifiche le accoglienze in quella città: grandi le allegrezze per tutta Italia, e massime in Roma, ove egli giunse il 16 ottobre, dopo passati alcuni mesi a Viterbo. La città papale al ritorno di Urbano fu tutta messa a festa. Il Laterano coperto di fiori: per ogni dove segni d'inusitata letizia: magnifico l'ingresso. Nicola d'Este signore di Ferrara, a capo di settecento nobili e cavalieri e di dugento fanti, precedeva il papa: Ridolfo signore di Camerino recava lo stendardo di santa Chiesa: Amedeo VI conte di Savoia addestrava il papale cavallo. Intanto undici cardinali con le loro corti, Malatesta Ungaro signore di Rimini, moltissimi maggiori degli Stati della Chiesa e di Toscana, gli ambasciatori dello imperadore, del re d'Ungheria e della reina Giovanna accompagnavano con pompa solenne e festeggiavano il pontefice. Meglio che due mila tra vescovi, abbatì ed altri uomini di Chiesa il seguivano sopra ricchi destrieri. Urbano, tutta Roma plaudente, entrava in Vaticano.²

Che la Benincasa accompagnasse co' suoi desiderii il ritorno di Urbano e del Seggio apostolico nel luogo suo, grandemente rallegrandosene, è fuor di dubbio. Tutta la vita di questa santa

¹ L'Oresme disse che la Gallia era stata sempre tra tutte le nazioni religiosissima sin dal tempo dei Druidi, Avignone l'ombilico del mondo, ed altre simili cose o più stolide. — De Boulay, *Histoire universelle*, Paris, tomo IV, pag. 396.

² Raynald, ad an. 1367, § V. — *Vita Urbani V*, apud Baluz. — *Cronic. Riminensis et Cronic. Bonon.*, presso Muratori.

vergine, e troppo più quel che ella fece appresso, essendo papa Gregorio, ci è chiaro testimonio di ciò. Le parole in fatti che ella ripeté assai delle volte a Gregorio, accennano ad un desiderio non solo cocente, ma eziandio antico nell'animo della Santa. Isidoro Ugurgieri però nelle sue *Pompe sanesi*¹ riferisce di tale, che reputò la vergine fosse eziandio consigliera dell'andata di Urbano in Roma. Certo Bartolomeo Imperiali nella Vita che scrisse della Santa venne nella medesima sentenza. La quale si trova altresì rafferma dall'autorità del Malavolti (accurato scrittore delle cose sanesi) che ha, come Caterina Benincasa si travagliasse intorno a ciò, scrivendo ad Urbano V, perchè ritornasse ad abitare in Roma *dove ragionevolmente debbono stare insieme con la Sede apostolica i successori di san Pietro*.² Ma per vero dire, noi siam di credere che costoro si lasciassero trarre in errore da che fu sparsa voce in Italia, Urbano essersi persuaso a lasciare Avignone per consiglio ed opera di alcuni santi uomini che viveano di quei dì: tra' quali fu agevole il pensare fosse colei, che già splendeva di così viva luce di virtù in Toscana e fuori. Ma il silenzio della leggenda Raimondiana, di tutti gli autori contemporanei, e più quello della medesima Caterina, che nelle sue lettere a papa Gregorio favella del ritorno di Urbano, e non ha parola che accenni pur a questo, ci inducono a stimare che ella non fosse stata consigliera del fatto. E poi l'Ugurgieri e gli altri tacciono delle fonti onde attinsero quella notizia, nè è da stare ai loro detti, quando alcuno di essi falli sin sulla patria di Urbano, dicendolo da Siena mentre era pretto Francese. Nè meglio si appone l'Ugurgieri medesimo, allorchè rapporta altresì che Urbano V, volendo far rifiorire la osservanza nella badia di Monte Cassino, vi mandasse abate don Bartolomeo da Siena, uomo virtuosissimo e raccomandatogli da santa Caterina. Imperocchè

¹ Citate dal Burlamacchi.

² Malavolti, *Storia di Siena*, lib. VIII, pag. 143.

neppur si trova donde abbiato attinto l' Ugurgieri; e intanto, da una parte è certo che Caterina non s' intromise di affari spettanti la Chiesa prima del 1370, e dall' altra attestano le istorie che l' abate don Bartolomeo da Siena si morì nel 1369.¹

Urbano, restituita la Sedia papale a Roma, riebbe novellamente la signoria della città in gran parte perduta: ² anzi nei tre anni che rimase in Italia, riacquistò alla Chiesa tutte le sue terre. Gl' imperadori d' Occidente e d' Oriente, Carlo e Giovanni Paleologo, vennero amendue ai suoi piedi nell' apostolica città; ed il Greco, abiurato l' antico scisma, fece nascere nel cuore del santo pontefice speranza che le due Chiese si riamicassero di nuovo in una sola fede. I popoli di tutto il mondo s' inchinavano riverenti ad Urbano, e plaudivano al magnanimo proposito con cui egli pareva avesse fatto cessare l' inglorioso esilio avignonese. Petrarca in nome di tutti celebrava il pontefice, ed il levava al cielo sopra quanti tennero le somme chiavi. Si rallegrava di queste cose Urbano parendogli di aver raggiunto il divino volere ed i desiderii cocentissimi dei migliori cristiani; ma intanto le guerre cittadine, le tirannidi, le compagnie guerriere d' oltre monte seguitavano a fare strazio del bel paese, e turbavano il suo animo. Laonde poco da poi, merayigliando tutti e dolendosi precipuamente gl' Italiani, fu veduto il pontefice ritornare in Avignone. O che egli si lasciasse vincere dai cardinali, siccome fu creduto dal Petrarca,³ o che sperasse comporre in pace col suo ritorno i re di Francia e d' Inghilterra che allora rompevano a guerra,⁴ siccome narrano la più parte degli scrittori di sua vita, certo fu così

¹ Vedi le note del Burlamacchi alla epist. 4.

² *Vita Urbani V*, ex Bosqueto, pag. 618. — *Cronaca d' Orvieto*, tomo IV, pag. 691 apud Murat. — Epist. I, apud Raynal., ad an. 1367, § VI.

³ Petrarca, lib. XIII, *Rerum Senil.* — Il Muratori è del medesimo avviso.

⁴ *Vita Urbani V*, parte II, apud Baluzium — Murat., tomo III, *Rer. Italicar. Script.*

tenace nel proposito di lasciar Roma, come poc' anzi era stato tenacissimo in quello di venirvi. Indarno quel medesimo Pietro d' Aragona, che era stato consigliere del ritorno in Roma, gli fece suonare all' orecchio la divina minaccia di un probabile scisma, ove egli lasciasse la città degli apostoli; invano Brigida di Svezia, che era in fama di santa, gli annunciò lei avere per divina rivelazione, che, non prima tornasse in Avignone, sarebbe morto.¹ Urbano, il quale per testimonio di tutti gli scrittori del tempo fu uomo piissimo, non dovè credere che quelle parole gli venissero da Dio; e però, lasciata Roma, mosse tosto alla volta di Francia, ove due mesi dopo passò di vita. Così il beneficio di quel ritorno dell' apostolico Seggio nel luogo suo venne improvvisamente a mancare, e gli errori, gl' infortuni, le ire degli Italiani ripullularono e crebbero nuovamente.

Dalla elezione del nuovo papa pendevano le sorti, non che della Chiesa, ma d' Italia. Difficilissimi tempi correvano. Da una parte la pacificazione dell' Italia, e massime di Roma, non sembrava possibile senza l' autorità e la presenza del primo pastore; dall' altra il fatto d' Urbano, che ad onta della santità della vita e della fermezza del proposito avea restituita la sede in Avignone, rendeva assai più arditi nel proprio volere coloro che parteggiavano ancora per la dimora dell' apostolico Seggio in Francia. I cardinali nella più parte soffrivano a mal cuore che il novello pontefice si gettasse nel turbine tempestoso di Roma e d' Italia: e però l' umano antivedere accennava a scelta di pontefice tenerissimo di Avignone. Ma la Provvidenza, che singolarmente veglia alle papali elezioni, fece cadere la scelta del nuovo papa in uomo, che ben conosceva i bisogni della Chiesa, e che insieme con la nostra vergine Caterina fu deputato ad un difficile e nobilissimo ministero. In un solo

¹ *Ex MS. Vatic. De Schism.* apud Raynal., ad an. 1370, § XX. — Rivelazioni di santa Brigida, lib. IV, cap. 138.

giorno e di pari consentimento dei cardinali, che assai prudentemente si condussero in quella elezione, venne eletto in papa Pietro di Ruggiero, francese. Il quale, siccome colui che era virtuosissimo, e ben comprendeva quali tempi corressero allora per un pontefice, a gran pena s'indusse ad accettare l'onore delle somme chiavi.¹

Gregorio XI (così volle chiamarsi il nuovo papa), con cui la nostra Caterina ebbe strettissime attenenze, era nipote di Clemente VI, che il creò cardinale di Villanova, quando non avea toccati ancora i diciotto anni di età sua. Sin da giovanetto avea mostrato ingegno solerte, e tanto amore agli studi di teologia, di gius e di filosofia, che fu tenuto in conto di uomo dottissimo di ogni scienza.² Essendo nel fior degli anni cardinale, credette nobilitare la maestà del sacro senato cui apparteneva, recandosi a Perugia per farsi discepolo del celebre Baldo degli Ubaldi. E questi, che tra i giureconsulti del tempo era l'ottimo, a ragione l'ebbe in grande estimazione; sicchè nelle più difficili quistioni lui consultasse come maestro.³ Nè le doti del cuore erano in lui da meno di quelle della mente. Religiosissimo in tutta la vita, sin da freschissima giovinezza venne soprannominato il pio: ebbe grande amore alla castità, e fu provato ed intiero in questa virtù.⁴ Carissimi gli furono i santi (precipualmente la nostra Caterina), ed in breve addivenne egli stesso amore di tutti.⁵ Uomo

¹ *Gest. Gregor. XI*, apud Bosquet, citat. dal Raynald, ad an. 1370, § XXVI.

² Vedi *Gest. Gregor. XI*, apud Bosquet, tomo I, pag. 478, citat. dal Raynald, ad an. 1370, § XXVI: « Qui ita in multis scientiarum generibus profuit, ut eminentissimus scientiæ doctor a cunctis haberetur. »

³ « Sæpius ejus dicta allegaret dicens: Dominus noster in hac lege sic diceret. » Baluz., tomo I, pag. 479.

⁴ « Dictus fuit pius Petrus de Belloforti. » (*Mag. Chron. Belg.*, apud Pistor., tomo III, pag. 346.) « Hic ut famulatus erat incorruptæ carnis. » (Cornelius Lantfriet apud Martene et Durand, *Scriptor. veter. Collect.* tomo V, pag. 294.)

⁵ « Humanus et pius ab omnibus et unice diligeretur. » (Platina). « Era sommamente amato de toto el mundo. » (Gonzalo Hescas, pag. 38.)

di singolare umiltà e modestia, ma di natura alquanto timida e circospetta; nel trattare le pubbliche faccende, grato, benigno e di molta mansuetudine; tenerissimo dei poverelli e degli afflitti.¹

Il nuovo pontefice chiudeva tante doti di mente e di cuore in un corpo debole ed affranto da parecchie infermità. Piccolo della persona, avea Gregorio nel volto certo pallore che avrebbe potuto mostrare le grandi ansietà e timori di cui soffrì in tutta la vita. Un cotal languore assai delle volte il facea cader d'animo, e lo rendeva poco gagliardo alle difficili lotte che pur gli era forza portare.² Brevemente, Gregorio pareva, ed era, un pontefice assai acconcio a tempi quieti e pacifici, ma non del tutto rispondente a quei che correvano tempestosissimi, e di somma difficoltà. Ostavano al buon esito del suo pontificato la poca età (era appena nei trentasei anni), l'indole, la stessa complessione del corpo; ma Iddio l'avea scelto, e bastava. L'umile vergine da Siena ricca di grandi pensieri, quanto ardente di affetti magnanimi, dovea sorreggerlo e ringagliardirlo nel difficile reggimento della Chiesa; ed egli si affidava soltanto nella virtù di Dio e dei santi per tener saggiamente tra il furiare delle procelle il timone della nave di Pietro.

Da quanto scrisse la Santa sopra Gregorio (e fu molto nelle lettere a lui, a frate Raimondo e ad altri non pochi) chiaramente si parve che ella lo tenesse in conto di uomo di provata virtù ed assai addentro nelle cose di anima. Solo tal fiata avrebbero desiderato men tenero dei suoi congiunti ed alquanto più fermo nel correggere i vizi dei mali pastori, siccome dette a conoscere sin dalla prima lettera che gli scrisse. Nella quale è mirabile il vedere come Caterina accoppiasse la somma ri-

¹ Vedi il Bosquet citato dal Raynald, an. 1370-1378, e le Vite del Baluzio.

² « Papa Gregorius a juventute satis debilis et valetudinarius. » (Baluzio, tomo I, pag. 441.) « Vultu pallidus et complexionis admodum delicatus. » (Idem, pag. 479.) « Vir debilis complexionis et frequenter languidus. » (Cornel. Lantfiet, pag. 294.) E Froissart aggiunge: « Le pape était de petite complexion. »

verenza dovuta a chi tiene nel luogo di Cristo l'alta potestà delle chiavi, insieme con una libertà di parole, che solo è adoperata con frutto quando attingasi da un animo ardente e di segnalata virtù. Quanto è però deforme che il secolo maestro di arti bugiarde vesta abito di severità, e si levi a rigido censore di vizi! Trovata che ebbe ella dunque nella propria santità la virtù necessaria alle opere più difficili, prese a suggerire al pontefice quegli ammaestramenti di anima, che incontrano assai delle volte in ciascuna sua epistola. I quali (come è detto sino da questa prima lettera) ella stimava necessari non che al suddito, molto più a colui che dal supremo seggio presiede a tutta la Chiesa: Tutti i mali (così ella) procedere da che l'uomo non ha vero conoscimento di sè medesimo, e non ragguarda a cui gli fu largo di ogni bene: per mancanza di proprio conoscimento sorgere quello stemperato amor proprio, onde ciascuno superbamente ama solo sè, posti in non cale i prossimi: unico modo a vincere la intemperante carità di sè stesso trovarsi nell'allargare e sublimare quello amore da sè a Dio, e da Dio ripiegarlo alle sue immagini: soltanto la carità cristiana esser potente a far rifiorire l'anima di una luce che abbellisce l'universo. « L'anima (seguita così Caterina) che conosce sè medesima, si umilia; perocchè non vede di che insuperbire e nutrica in sè il frutto dell'ardentissima carità, conoscendo in sè la smisurata bontà di Dio. Conoscendo sè non essere; ogni essere che ha, retribuiscè poi a colui che è. . . . Spero per la bontà di Dio, venerabile padre mio, che spegnerete in voi l'amor proprio, e non amerete voi per voi, nè il prossimo per voi, nè Dio (*per voi*). Voglio che siate quello vero e buono pastore che, se aveste cento migliaia di vite, vi disponiate tutte a darle per onore di Dio ed amore delle creature. O babbo mio dolce, Cristo in terra, seguitate quello dolce Gregorio (*accenna a san Gregorio Magno*); perocchè così sarà possibile a voi come a lui, perocchè egli non fu d'altra carne che voi. Quello Dio e ora che era allora: non ci manca se non virtù

e fame della salute delle anime, ma a questo c'è il rimedio, padre; cioè che noi leviamo l'amor detto di sopra da noi e da ogni creatura fuori di Dio. Non s'attenda più nè *ad amici* nè *a parenti* nè a sua necessità temporale, ma solo alle virtù e all'esaltamento delle cose spirituali, che per altro non vi vengono meno le temporali, se non per abbandonare la cura delle spirituali. Or vogliamo noi dunque avere quella gloriosa fame che hanno avuta quelli santi e veri pastori passati, e spegnere in noi questo fuoco, cioè dell'amore di sè? facciamo come eglino, che col fuoco spegnevano il fuoco; perocchè tanto era il fuoco della inestimabile ed ardentissima carità che ardeva nei cuori e nelle anime loro, che erano affamati e fatti gustatori e mangiatori delle anime. O dolce e glorioso fuoco, che è di tanta virtù che spegne il fuoco ed ogni disordinato diletto e piacere ed amore di sè medesimo, e fa come la gocciola dell'acqua, che tosto si consuma nella fornace. E chi mi dimandasse come vennero a questo dolce fuoco e fame (conciossiacosachè noi siamo puri alberi infruttiferi per noi), dico che essi s'innestarono nell'albero fruttifero della santissima Croce, dove essi trovarono l'agnello svenato con tanto fuoco d'amore della nostra salute che non pare che si possa saziare: anco grida che ha sete, quasi dica: Io ho maggior ardore e sete e desiderio della salute vostra che io non vi mostro con la passione finita. O dolce e buono Gesù: vergogninsi i pontefici e i pastori ed ogni creatura dell'ignoranza e superbia e piacerimenti nostri a ragguardare tanta larghezza e bontà ed amore ineffabile del nostro Creatore, il quale si è mostrato a noi albero nella nostra umanità pieno di dolci e soavi frutti, perchè noi alberi selvatici ci potessimo innestare in lui. » ¹ Le quali ultime parole profferite dalla Santa per certa elezione di cardinali, in cui furono alcuni congiunti del pontefice, non gli tornarono di poca utilità. Gregorio, non che si lasciasse mai

¹ Lett. 1.

contaminare dal peccato dei nipoti tanto micidiale ai supremi pastori, si rendette appresso sordo ad ogni lusinga di parentado in momenti di mirabili difficoltà, e seppe opporre alle lagrime dei suoi un animo, come lo addimandava Caterina, ritemperato a cristiana fermezza, e levato al disopra di ogni umana cupidigia.

Il primo pensiero che ebbero comune il pontefice e la vergine Caterina fu quello nobilissimo della Crociata. Il tempo di nuove Crociate per liberare il sepolcro di Cristo potea sembrare finito dopo l'infelice esito di quella promulgata (1245) da papa Innocenzo IV nel concilio di Lione. Nulladimeno, parecchi dei pontefici che seguirono, studiaronsi per ogni modo a rinnovare quel nobile ardore guerresco, non tanto per liberare il santo Sepolcro, quanto per venir soccorrendo la madre Chiesa a petto dei pericoli che la osteggiavano. Gravissime ragioni pertanto ebbero suscitato il pensiero della Crociata a mezzo il secolo decimoquarto nell'animo di papa Gregorio e di Caterina. Il terribile e misleale Amurata principe dei Turchi, da una parte stringeva sempre più quell'ombra di imperadore Paleologo, che a gran stenti serbava Costantinopoli all'imperio di Grecia; ¹ dall'altra legatosi col Tartaro apertamente minacciava di allargarsi in Occidente, rendendosi signore della vicina e mal difesa Ungheria. Vinta l'Ungheria, il Turco sarebbe entrato nel cuore della Chiesa: la religione della Croce nuovamente straziata dal ferro nemico: la civiltà cristiana oppressa o distrutta dal barbaro. D'altra parte il pontefice e Caterina sperarono altresì volgere con una Crociata l'impeto guerresco e le non domabili ambizioni di molti a salute della Chiesa. Francia ed Inghilterra sempre contendenti; la Castiglia, il Portogallo, gli Stati d'Aragona e di Navarra in sul rompere a guerre fratricide; l'Italia in armi, di-

¹ Lo stesso Gregorio scrivendo a Giovanni Paleologo ha queste parole: « Audivimus.... quod civitates Constantinopolitana et Tesselonicensis et aliæ terræ, quas possides de præsentibus quasi ab eisdem Turchis inclusæ in magno dicuntur periculo rimanere. » Raynald, ad an. 1373.

lacerata dalla tirannide dei Visconti, dalle discordie delle sue piccole repubbliche e dalle stragi degli oltramontani, erano troppo dura vista allo sguardo di un pontefice virtuosissimo e di una santa vergine, che ardevano del desiderio della pace e dei beni che ne procedono. Vollero entrambi volgere tutt' i Cristiani a salvare ad un tempo la Chiesa e l' Europa dalle gravi rovine che soprastavano. Gregorio si valse dell' autorità delle somme chiavi per eccitare i fedeli a brandire le armi contro il Turco: Caterina di quella mirabilissima, che procede dalla virtù e dalla grandezza dell' animo. Non prima fu eletto in pontefice, scrisse Gregorio al re d' Inghilterra, ad Andrea Contarini doge di Venezia, a Ludovico conte di Fiandra, lettere eccitatrici del loro zelo in difesa della Chiesa e contro il Turco. Dette a Raimondo Berengario, maestro dei cavalieri di Rodi, il dominio di Smirne gagliardo presidio contro il Turco: ¹ a riunire insieme tutte le forze dei Cristiani d' Oriente e d' Occidente, volle che tenessesi in Tebe un congresso, in cui si stabilisse della Crociata e si fermasse quanto era necessario alla impresa. Mandassero, egli ordinava, oratori al convegno tebano i principi che fossero in forza in Oriente, Leonardo da Tocco duce di Leucalia, Francesco Cantalusio principe di Mitilene, e quanti altri aveano armi ed armati atti a quella guerra: l' isola di Cipro che, durante la fanciullezza del suo re Pietro, era governata dalla vedova Eleonora, commettesse le cose della guerra a Giovanni principe di Antiochia: venissero, ei diceva, in quel generale convento o mandassero oratori Ludovico re di Ungheria, Contarino doge di Venezia, Domenico da Campofregoso doge di Genova, Federico re di Trinacria, Giovanna di Napoli ed eziandio quel Filippo principe di Taranto, che avea titolo d' imperadore di Costantinopoli, siccome colui che serbava poca parte dell' imperio d' Oriente ridotto in brani. Queste ed altrettali provvidenze del papa in favore del santo passaggio non inter-

¹ Raynald, ad an. 1371.

venivano senza l'opera di Caterina; conciossiachè sappiamo che ella sovente gli scriveva della Crociata, e sino dalla prima sua lettera caldamente e con ogni maniera di ragioni il veniva eccitando alla santa impresa. Anzi io trovo non rade volte in quelle epistole della Benincasa al pontefice lo smisurato ardore in pro delle Crociate che infiammavano un tempo le parole di Pietro eremita e del santo monaco di Chiaravalle, Bernardo:¹ onde io mi penso che le parole della Santa dovettero più d'ogni altra cosa esser potenti ad incuorare Gregorio a quel negozio. Ma, mentre il papa avea l'animo così al bene della Chiesa e di Europa, Veneziani e Genovesi rompevano a guerra per meschina querela, e Genova armava le sue navi contro i Cipriotti, che doveano essere soci nel combattere l'inimico comune. Il congresso se ne andava in fumo, ed il Turco, inbaldanzito sempre più, minacciava entrare nel cuore di Europa.

Pur nondimeno nel 1373 promulgò il papa la Crociata, e nei due anni che seguirono nulla non lasciò intentato per riuscire nella nobile impresa. Scrisse lettere, ed assai commoventi, al re d'Ungheria, a Carlo imperadore ed al re di Baviera per eccitare tutta Lamagna alla santa guerra. Promise ai fedeli i consueti perdoni, volle che si andasse per danaio in tutte le terre del Cristianesimo, e che ciascun credente pregasse dal cielo aiuto alle armi cristiane. Fatti grandi sforzi per apparecchiare un poderoso navilio, concesse per cinque anni Smirne ai cavalieri di Rodi, affinchè se ne giovassero in pro della guerra dei crocesegnati. Mandò quindi lettere encicliche agli Ospitalieri di San Giovanni Gerosolimitano sparsi in Boemia, in Francia, in Navarra, in Anglia, in Portogallo ed in molte altre terre: guardassero pietosamente al miserando stato dell'Oriente, le isole del mare Egeo soggette al barbaro, quasi caduto

¹ Gli parla segnatamente della Crociata nelle epistole 1, 3, 4, 6. Chi volesse raffrontare le Opere di santa Caterina e di san Bernardo, si accorgerebbe di leggieri che entrambi questi santi predicarono la Crociata per gli stessi motivi, e talora si giovarono sino delle frasi medesime.

l'impero di Grecia, la cristiana Costantinopoli tributaria dei Turchi, la Servia orribilmente scossa, l'Armenia cinta ed in gran parte occupata dai Saraceni: volassero arditamente in difesa della Croce di Cristo, scacciassero il barbaro che minacciava sì da vicino la loro religione, la loro patria, fino le loro donne.¹

Intanto che il papa per tali modi si travagliava a salvare la Chiesa ed il cristiano incivilimento, invitando i credenti ad una Crociata, Caterina adoperava la fama della sua santità e la pietosa eloquenza della sua parola al medesimo scopo. Sin dal 1372, in due lettere a Pietro d'Esteing cardinal d'Ostia, e legato pel papa nel bolognese, avea ella calorosamente favellato del santo passaggio, esortando quel prelato, che fu dei migliori del suo tempo, perchè tenesse in bella unione tutte le genti a sè suggette, consigliasse ognora al pontefice la pace, ed apparecchiasse tutti a condursi oltre mare per Cristo.² Finita la peste in Siena, nell'aprile del 1375 la santa vergine si recò a Pisa con alcune delle Mantellate, col beato Raimondo ed altri frati di san Domenico in casa di Gerardo Buonconti, ove rafferma tre dei suoi fratelli nel pensiero di fare il santo passaggio e dar la vita per Cristo.³ Solenne il suo arrivo in Pisa. Già Pietro Gambacorti, signore della città, aveala innanzi con premurose istanze invitata perchè dovesse condurvisi; ma ella se ne era scusata, adducendo e la cagionevole salute e il sospetto che pei mali umori che correivano tra Siena e Pisa non potesse sorgere scandalo da quel suo venire; ma indi a non molto, poichè ebbe stimato che l'andare dovesse riuscire in pro delle anime, mosse tosto per quella volta.⁴ La precedeva una

¹ Raynald, ad an. 1373, 74, 75. Vedi anche il Paggi.

² Lett. 23 e 24.

³ Già la Santa ne avea scritto ad essi, siccome rilevasi dalla lettera 239, ove dice: « Io v'invito tutti e tre a fare sacrificio dei corpi vostri ed a disporvi a morire per Cristo crocifisso, se bisogno sarà. »

⁴ Lett. 193. Di quel tempo passava poco buona intelligenza fra Siena

gran fama di santità; di che quando ella giunse fu come una pubblica allegrezza per tutta Pisa. Accorsero a festeggiarla in quel medesimo dì le Mantellate pisane, l' arcivescovo Francesco Moricotti di Vico ed il Gambacorti con tutta la sua famiglia, nella quale era allora una figliuola Tora, che per consiglio di Caterina fu poscia religiosa, e, preso il nome di Chiara, addivenne beata.¹ Vennero in seguito ad imparare le cose dell' anima da Caterina uomini assai conti per integrità di vita e per provata virtù: certo prete Nino, i certosini Giovanni Opizzenchi, Francesco Tebaldi e Bartolomeo Serafini, parecchi dei frati di san Domenico, degli Eremitani, ed ogni maniera di altri uomini pii.² Brevemente, ella senza addarsene veniva in Pisa quasi ad un trionfo: ma non che superbirne, prendeva occasione di rendersi più largamente benefica al prossimo.

La Benincasa volle giovare della fama in che era venuta per le sue virtù e pei suoi miracoli,³ in ispezialità a vantaggio della Crociata. Stando in Pisa e trattandosi assai caldamente per tutta Europa delle cose del santo passaggio, ella si avvenne con l' ambasciadore della regina Eleonora di Cipro, il quale

ed il Gambacorti, perchè col suo favore il priore di Pisa aveva occupato la rocca dell' Albarese e la terra di Talamone nel Sanese. (Malavolti, parte II, lib. VIII.)

¹ Codesta Tora cui la Santa scrisse due bellissime lettere, che sono la 322 e la 323, fu sposata fanciulla ad un nobile pisano, il quale morto quando ella non avea ancora diciassette anni, la Tora ebbe pensiero di rendersi religiosa. Sebbene il padre la malmenasse perciò, pure ella, confortata da Caterina venne a capo di questo suo desiderio, e visse poi in odore di santa. Vedi le note del Burlamacchi alle lettere citate, il Bollandò e la sua leggenda scritta da Serafino Razzi. I Bollandisti non posero mente a queste lettere di Caterina; e però non seppero che costei la inducesse a seguire quel santo suo desiderio.

² Mss. di Cafferini nel processo della Santa.

³ Caterina dovunque operava grandi prodigi. Il beato Raimondo (parte II, cap. XII) narra che ella guarì miracolosamente in Pisa un giovane tormentato da diciotto mesi da febbre quotidiana, inducendolo a confessarsi e dicendogli: Andate con la pace di Gesù Cristo, io voglio che voi non siate più malato di febbre.

aspettava il vento propizio per salpare alla volta di Francia e recarsi al papa. La vergine trattò di frequente con lui della desiderata impresa, e forte si commosse all'udire come i Maomettani potentemente si travagliassero alla conquista di quell'isola cristiana caduta in mano di debole donna e di re fanciullo. Ben è vero che il papa avea accomandata la regina a Berengario gran maestro di Rodi, ma il Turco infelloniva sempre più, ed ella chiedeva con tanta pietà di parole il soccorso di una generale Crociata, che era una compassione a sentirla. Caterina, non prima ebbe udito quell'oratore della Leonora, il confortò alla santa impresa; e veggendo che le sue parole al papa portavano già non poco frutto, nutrì speranza che il passaggio fosse quella volta per riuscire a buon fine, di che scrisse a madonna Giovanna e ad altre sue figliuole spirituali di Siena così: « I fatti del santo passaggio vanno di bene in meglio, e l'onore di Dio ogni dì cresce più; crescete continuamente in virtù Ora a questi dì è venuto l'ambasciadore della regina di Cipro, e parlommi: esso va al santo padre Cristo in terra a sollecitarlo dei fatti del santo passaggio, ed ancora il santo padre ha mandato a Genova a sollecitar loro di questo stesso. »¹ Volendo poi allargare innanzi tutto quel fuoco per la Toscana, ne scrisse caldamente a Nicolò Soderini, uomo di provata virtù ed assai potente nella repubblica fiorentina, dicendogli che ella stimava invitarlo a nozze, con esortarlo a dar il sangue per Cristo: e voleva che non solo, ma con quanti più ne potesse raunare si dovesse condurre a quella guerra.²

Il felice esito di una Crociata, che tanto era a cuore di Caterina, pendeva in gran parte dalla regina Giovanna di Napoli, la quale avrebbe potuto ed aiutarla con le sue forze di mare

¹ Lett. 173.

² Lett. 216, a Nicolò Soderini di Firenze. Le lettere, in cui la Santa parla del santo passaggio e che noi ricorderemo, non furono tutte scritte da Pisa, ma è però indubitato che nei molti mesi che ella passò in quella città, si adoperò più che in ogni altro tempo per questa santa impresa.

e di terra, ed eziandio muovere a quella impresa la casa di Francia, con cui era stretta di parentado e di singolare amicizia. Ma la regina non era donna sopra cui potesse aver facile signoria una santa. Giovanna assai bella della persona, di molti vezzi, e delle donnesche arti peritissima, amò i piaceri mondani più che a cristiana femmina non si convenga. Fu donna di quattro mariti, e creduta instigatrice, o almeno non inconsapevole, della uccisione del primo Andrea d' Ungheria, uomo selvaggio di costumi. Per questo fatto venuta in odio a Ludovico re degli Ungheri e zio dello ucciso, non potè mai piegarlo a miti consigli. Alle escusazioni di lei rispose assai ricisamente quel principe parole terribili alla fama di quella regina: la vita precedente, la ritenuta potestà nel reame, la trascurata vendetta, il nuovo consorte accolto nel talamo, la escusazione sua medesima convincerla rea. — Il reame di Napoli, essendo allora conquistato dalle armi di Ludovico, Giovanna, che tenea quella signoria dalla Chiesa, fuggì in Avignone, ove volle purgarsi delle accuse in pubblico concistoro. Tanta fu l' eloquenza della sua parola, tanta la pietà che surse negli astanti alle sue lagrime, così meraviglioso quel vedere una regina difendere di sua bocca la propria causa, che venne assoluta di ogni colpa. Papa Clemente VI di consentimento del re Ludovico le restituì il reame.¹

La Benincasa, che sapeva rendere fruttifero ogni principio di bene, che fòsse in creatura di Dio, non guardò nella Giovanna la donna degli amori mondani, e forse anche la contaminata del sangue del consorte. Vide invece in lei la regina devota del papato, e ad esso debitrice di sua corona. Volle pertanto giovarsi di questa semenza che potea fruttificare alla Chiesa, non lasciando poscia di fulminare con la sua infuocata

¹ Summonte, tomo II, lib. III, pag. 432. Questo autore ha: « In pubblico concistoro con tanto ingegno e facondia difese la sua causa, che papa Clemente con il suo collegio havendo conosciuto che veramente la regina non era colpata in cosa alcuna ec. »

parola i vizi di questa donna, quando le parve necessario al bene della Chiesa medesima. Mentre il debito di gratitudine e di religione parlavano al cuore di Giovanna riposta in soglio da un pontefice, la nostra vergine Caterina assai sapientemente entrava con la sua eloquenza nell'animo di lei: Il santo padre (così ella alla regina), il santo padre aver mandata una bolla al provinciale dei Minori, a quello dei frati di san Domenico, e ad altro frate, affinchè unissero sotto il vessillo della Croce coloro, che nutrivano desiderio di morire per Cristo, andando sopra agli infedeli: lei annunziarle con gran gioia questa dolce e buona novella: pregarla ed anzi costringerla in nome di Cristo Crocifisso che accendesse il fuoco dei buoni desiderii a quell'opera.¹

Poscia, come ebbe dalla regina certa risposta, in cui si mostrava pronta a fare in ciò il piacere del papa: « Sappiate, ella le scrisse, Madonna mia venerabile, che l'anima mia gode ed esulta, poichè io ricevetti la vostra lettera che m'ha data grande consolazione, per la santa e buona disposizione la quale mi pare che voi avete di dare, per gloria del nome di Gesù Cristo, la sustanza e la vita. Maggiore sacrificio nè maggiore amore non gli potete mostrare, che il disporvi a dar la vita per lui, se bisogna. Oh quanta dolcezza sarà questa a vedere dar sangue per sangue, e che io vegga crescere tanto in voi il fuoco del santo desiderio per la memoria del sangue del Figliuolo di Dio, che, come voi siete intitolata reina di Gerusalemme,² così siate capo e cagione di questo santo passaggio;

¹ Lett. 312.

² Il primo dei re di Napoli a torre il titolo di Re di Gerusalemme fu l'imperadore Federico II della casa di Svevia, che tenne la corona di Napoli e di Sicilia, e che si ebbe il titolo di Re di Gerusalemme, perchè menò in moglie Violante figliuola ed erede di Giovanni di Brienza re di Gerusalemme. A ciò si aggiunse la promessa fatta al pontefice ed il voto a Dio di conquistare Gerusalemme. Gli altri principi che si ebbero la corona di Napoli, succedettero alle ragioni di re Roberto, e si chiamarono Re di Gerusalemme.

sicchè il santo luogo non sia più posseduto da quelli pessimi infedeli, ma sia posseduto dai Cristiani onorevolmente. Sappiate che il padre santo n' ha grandissimo desiderio, sicchè manifestando voi a lui la vostra volontà (la quale lo Sposo santo ha messo nell' anima vostra) vorrei che gliel mandaste dicendo, acciocchè gli crescesse più il desiderio. Orsù dunque virilmente, dolcissima sorella, non è più tempo da dormire, però che il tempo non dorme, ma sempre passa come il vento. Rizzate in voi per amore il gonfalone della santissima Croce; però che tosto ci converrà rizzarlo all' aperto, chè, secondo mi pare intendere, il padre santo lo bandirà sopra i Turchi; e però vi prego che voi vi disponiate, sicchè tutti di bella brigata andiamo a morire per Cristo. Ora vi prego e costringo da parte di Cristo crocefisso, che sovveniate la Sposa sua nel bisogno in avere, in persona ed in consiglio e in ciò che si può dimostrarle di esser figliuola fedele della dolce e santa Chiesa. Chè voi sapete bene che ella è quella madre che nutrica i figliuoli al petto suo, dando loro latte dolcissimo che lor dà vita. Bene è dunque stolto quel figliuolo che non aita la madre, quando il membro putrido la ribella ed è contro lei. Voglio dunque che siate quella figliuola vera che sempre sovveniate alla madre vostra. Non dico più; perdonate alla mia ignoranza, permanete nella santa e dolce dilezione di Dio. »¹

Ma Caterina non si tenne paga ad infervorare la Giovanna di Napoli contro i Turchi. Ebbe eziandio il magnanimo pensiero di volgere l' impeto guerresco di parecchie compagnie di ventura a vantaggio della santa Crociata. In fatti, siccome colei che si poneva con ardore ad ogni opera magnanima, fosse pure difficilissima, scrisse con accese parole a vari di quei capitani. Tra le compagnie, che erano di Tedeschi, d' Inglesi, di Francesi ed eziandio di Italiani, primeggiava quella degl' Inglesi o Brettoni, capitanata dal celebre Hawkwood che li nostri addi-

¹ Lett. 343 e 314.

mandarono conte Aguto. Il quale per la prestanza dell' ingegno guerresco, pel coraggio a tutta prova e più per la prudenza nell' arte del trattar le armi, non fu secondo ad alcuno. « I suoi soldati, come dice il Villani, tutti giovani e per la maggior parte nati e accresciuti nelle lunghe guerre tra Francesi ed Inglesi, caldi e vogliosi, usi agli omicidii ed alle rapine, erano correnti al ferro, poco avendo la loro persona in calere, ma nell' ordine della guerra prestì ed ubbidienti ai loro maestri. » ¹ Costoro tali guerrieri e da tal capitano condotti, si erano renduti formidabili a tutta Italia. La nostra Santa pertanto facendosi ad esortare quel capitano con la sua compagnia al bramato passaggio, e giovava alle cose della Crociata, mandando contro il Turco quelle soldatesche si use al guerreggiare ed al vincere, e liberava l' Italia dal maggiore dei suoi flagelli. Scrisse però all' Aguto, ed ai suoi compagni d' arme, fra le altre, queste parole: « O carissimo e dolcissimo fratello in Cristo Gesù, or sarebbe così gran fatto, che vi recaste un poco a voi medesimo e consideraste quante sono le pene e gli affanni che avete durati in essere al servizio ed al soldo del demonio? Ora desidera l' anima mia che mutiate modo, e che pigliate il soldo e la croce di Cristo crocefisso voi e tutti i vostri seguaci e compagni. » E séguita dicendo: Il papa avere già ordinato il santo passaggio: nelle guerre tra Cristiani sovente essere peccato, sempre crudelissime necessità: parere appena credibile che i fratelli uniti in una sola Chiesa si perseguitassero gli uni gli altri, come pure usavano allora: poichè tanto diletto prendevano delle guerre, le facessero con frutto dell' anima propria e d' altrui: ricordassero come avean promesso di andare a morire per Cristo, e pur seguitavano a combattere contro Cristo, volgendo le armi al petto de' suoi figliuoli; pensas-

¹ Filippo Villani, lib. XI, cap. 81. L' Aguto ebbe sepoltura in santa Maria del Fiore in Firenze, ove è tuttora la sua effigie con questa iscrizione: *Joannes Acutus eques Britannicus, duæ ætatis suæ cæulissimus et rei militaris peritissimus habitus est.*

sero che Iddio domanderebbe ragione, e dura ragione, del sangue sparso senza alcun pro.¹ — Per verità non era cuore sì duro che alle parole di Caterina non ammollesse, non superbia sì balda che al suo ammonire non vergognasse. Le sue parole trionfarono l'animo di quell'uomo uso al sangue ed alle guerre fratricide. Messer Giovanni Aguto e tutti i caporali della sua compagnia in mano di frate Raimondo, che avea recato la lettera e raffermato con i suoi i detti della Santa, promisero con sacramento di andare a combattere gl'infedeli, se si facesse il bramato passaggio. Nè paghi di ciò, mandaronle scritte suggellate di loro mano, quasi testimonio della fede data.²

Ma la Benincasa, sebbene non inconsapevole delle difficoltà che erano in unire tutt'i cristiani a quella impresa, non ristava, scrivendo però calde parole a Tommaso d'Alviano, capitano famoso che guerreggiava allora in Toscana, a Conte di Monna Agnola e ad altri compagni in Firenze, i quali, come pare, eransi già messi a capo di molti ardenti del desiderio del santo passaggio.³ Si congratulava con quei che si mostrassero pronti a quell'andata; e con accese parole li incuorava a persistere nel laudabile proposito; di che scrisse tra gli altri a maestro Jacopo in Ansano, compiacendosi che egli e messer Sòzzo volessero andare al santo sepolcro, ed esortandoli a condurvisi mondi della coscienza:⁴ predicava in Pisa ed infiammava tutta Toscana alla Crociata: mandava in suo nome frate Raimondo,⁵ e don Giovanni delle Celle monaco di Vallombrosa

¹ Lett. 220.

² Vedi Burlamacchi, ed il titolo di questa lettera nell'edizione di Aldo.

³ Non è certo che le scrivesse da Pisa. Neppure convengono gli scrittori intorno alla persona di codesto Conte. Vedi le lettere 221 e 223 con le note del Burlamacchi.

⁴ Lett. 226.

⁵ Lett. 36, *Ad Angelo Ricasoli vescovo di Firenze* — « Sappiate, padre, che frate Raimondo non ha fatta l'obbedienza vostra, perchè è stato molto impacciato e non ha potuto lassare: perocchè gli è convenuto aspettare alquanti gentili uomini per lo fatto di questo santo passaggio. »

per varie città d'Italia a suscitare quel santo fuoco: voleva che quasi tutt' i suoi discepoli (i quali già erano parecchi) corressero la Italia, annunziando la Crociata in nome del papa e suo. La calda eloquenza della Benincasa ringagliardiva gli animi più deboli ed operava prodigi. La fama di santa in che era per tutta Italia, accendeva vieppiù il sacro fuoco, e il facea divampare mirabilmente. Già molti, massime tra gl' Italiani, lasciati gli odii di parte ed il pensiero della guerra fraterna, si apparecchiavano alla magnanima impresa.¹ Di che la Santa medesima scriveva a Guglielmo d' Inghilterra romitano in Lecceto: Frate Jacopo da lei mandato in Sardegna con una sua epistola averle apportato da parte del giudice di Arborea che andrebbe egli stesso oltremare per la Crociata, concederebbe per dieci anni due galee, mille cavalieri, tremila pedoni e seicento balestrieri: e seguitava dicendo il tempo assegnato a quel fatto parere abbreviato, trovandosi molta disposizione nelle creature: Genova esser tutta commossa a questo medesimo, profferendo l' avere e le persone.² Le donne medesime mosse da troppo ardore, e forse malamente interpretando le parole di Caterina, volevano fare il santo passaggio, e anch' esse in arme, ovvero seguitando da pellegrine le soldatesche cristiane. Ma il severo monaco don Giovanni delle Celle levava alto la voce ed ammoniva dalla sua romita solitudine le donne italiane:³ Quello

¹ Vedi la lettera 223 e parecchie altre.

² Lett. 125. Arborea è una città dell' isola di Sardegna, che poi si disse Oristagni. Il giudice di Arborea era allora come signore di tutta l' isola, la quale di ragione apparteneva alla casa di Aragona per donazione fattane da Bonifazio VIII a re Jacopo II, del 1297. La lettera a questo giudice è smarrita, e forse non sola, scrivendo la Santa alla regina di Ungheria (lettera 311) di averne inviato a parecchi signori per questo scopo.

³ Questa bellissima lettera del beato Giovanni delle Celle fu ristampata con le altre per cura del Sorio prete dell' Oratorio (Roma 1845). In essa il Delle Celle ritrae Domitilla vergine dal recarsi oltre mare, con molti argomenti, dicendo anche, che, se Caterina così ha consigliato, egli in ciò dissente dalla Santa. Purnondimeno nella medesima epistola fa uno splendido elogio della Benincasa. Di poi fu sparsa voce che il Delle Celle avesse

non poter essere il pensiero di Caterina; a donna pudica e tenera di sua onestà l'andare oltre mare per Cristo poter sembrare per inganno pietoso desiderio; ma invero essere opera più crudele di ogni crudeltà, nemica di pudicizia e vera dispersione d'innocenza e di tutte le virtù. Non è Roma piena di perdoni? Non è maggior cosa Cristo tra noi in Sacramento, che il suo sepolcro? « Va (conchiudeva così l'austero monaco di Vallombrosa a Domitilla), va un'altra volta alla santa Caterina tua, e domandala per qual modo ella è venuta a tanta perfezione, e troverai chiaramente che per silenzio e orazione; perocchè ella tenne silenzio otto anni, secondo che si dice, e sempre in camera stava e orava. Fa tu questo in prima, e quando sei venuta alla sua perfezione, sicuramente ti darò licenza che vadi oltre mare. » Per verità, Caterina avea scritto con poetico fuoco: Dopo la pace andiamo tutti di bella brigata sopra gl'infedeli;¹ ma non che volesse con ciò esortare le donne men caute a recarsi seguitando le soldatesche nei luoghi santi, non ebbe neppure ella stessa il pensiero di condurvisi altrimenti che in devoto pellegrinaggio.² Ella avea avuto animo al tutto diverso nello scrivere quelle parole; conciossiachè soltanto desiderasse raunare un poderoso esercito di tutte

dato biasimo a Caterina in quest'epistola; onde giuntane la fama a Leceto, frate Guglielmo d'Inghilterra romitano in quella solitudine ne mosse querele al Delle Celle. Il quale per cosiffatta cagione volle purgarsi dell'accusa, scrivendo una bellissima lettera tutta in lode della vergine sanese. Questa lettera è tra le opere di santa Caterina, raccolte dal Gigli.

¹ Lett. 221. — Vedi anche la lettera 371 a monna Paola di Fiesole.

² *Vita S. Cather. Senens.*, auctor. F. Raim., parte II, cap. 10. — Caterina ebbe ardentissimo desiderio di condursi in santo pellegrinaggio a Gerusalemme, imitando l'esempio di altre sante, come di Paola e di Eustochia, che per motivo di religione aveano intrapresi lunghi viaggi. Questo suo desiderio rilevasi precipuamente da ciò che ella scrisse a fra Tommaso Caffarini (lett. 417): « Io ho scritto una lettera al padre santo, e mandandolo pregando, che per amore di quello dolcissimo sangue egli ci dia licenza acciocchè noi diamo li corpi nostri ad ogni tormento. Pregate questa somma ed eterna verità, che, se egli è il meglio, ci faccia questa misericordia a noi ed a voi, sicchè tutti di bella brigata diamo la vita per lui. »

le nazioni cristiane per rompere i passi al nemico invasore di cui diceva ella stessa: *l' infedele v' invita al santo passaggio venendo a più possa a togliervi il vostro.*¹

Scriveva quindi altresì a questo fine a re Carlo di Francia, a Bernabò Visconti e più specialmente alla regina di Ungheria, che tenendo il reame poco lungi dal turchesco, potea opporre resistenza più gagliarda al nimico.² Dove adoperava tutto il calore della sua eloquenza, dove l'ardire di una fede robusta e che non paventava di alcuno. Basterebbero le sue parole al Visconti per mostrare qual fosse l'animo di questa fortissima donna. Non temendo di uomo tanto terribile, quanto era quel signor di Milano, vuole che vada al santo passaggio per riscattare i suoi falli; e, poichè quegli invece usava le armi contro la Chiesa ed i suoi ministri, ella arditamente esclama: « Se tu occiderai, nè più nè meno ti cadrà la sentenza addosso di esser morto tu. »³ Con la regina poi di Ungheria, affine di muoverla efficacemente a quella impresa, adopera parole di cui non saprei trovare le più tenere ed eloquenti: « Dobbiamo dunque correre come innamorati, ed essere amatori della Chiesa santa..... Ben c'è dunque, venerabile e carissima madre, necessario a voi ed a me e ad ogni creatura d'amarla e servirla in ogni tempo, ma singolarmente al tempo del bisogno. Io misera miserabile non ho di che aiutarla; ma, se aiuto alcuno il sangue mio le fosse, svenerei volentieri ed aprirei il corpo mio. Ma io farò così, che le darò di quella poca particella che Dio mi darà che le sia pro e utile, benchè io non ci vegga altra utilità in me che io possa dare, se non lagrime, sospiri e continua orazione. Ma voi, madre, e il signore messer lo re vostro figliuolo potete aiutarla coll'orazione per santo desiderio, ed anco la potete volontariamente e per amore sovvenire col-

¹ Lettera 3 a Gregorio XI.

² La lettera al re di Francia è la 186; ma forse non fu di questi anni: quella al signore di Milano è la 191.

³ Lett. 191.

l'aiuto umano..... Grande vergogna per certo è dei Cristiani di lasciar possedere (*agli infedeli*) quel santo e venerabile luogo, il quale per ragione è nostro. Non è più da tenere occhio, ma come figliuoli affamati dell'onore del padre, vi dovete levare, e racquistare il nostro *in salute delle anime loro*, ed esaltazione della santa Chiesa. Fatevi ragione, che vi fosse tolta una delle vostre città, la quale racquisterete: son certa che porreste ogni rimedio, e sforzo che potreste infino alla morte per riavere il vostro. Or così vi prego che facciate in sovvenire quello che c'è tolto; e tanto più, e con maggior sollecitudine dovete attendere a questo, quanto più *si sovviene alle anime e al luogo*, e nella vostra città sarebbe solo alla terra. » ¹ Indubitatamente troppo errarono coloro che non videro altro nelle Crociate, se non un pensiero di odio contro gl'infedeli, quando invece furono ispirate ai santi uomini di quel tempo da fede e da amore. Per la fede eglino non sapevano portare in pace che fosse poco onorato, ed anzi vilipeso, il luogo già benedetto e santificato dalla presenza di Cristo; per lo amore volevano, vinto il Turco, render facile ad ognuno il conseguimento di quello che stimavano massimo dei beni: veder la luce dell'Evangelio, ed entrare nella famiglia cristiana. Ben è vero che la guerra santa, guerreggiata quasi sempre a propria difesa, giovò talvolta ad impedire che la religione e la civiltà non si spegnessero in Europa, tal altra ad ammorzare le pugne fratricide fra i Cristiani; ma l'anima delle Crociate fu nella fede e nella carità, le quali spente o affievolite, le Crociate mancarono. Ai tempi di Caterina tutte le ragioni insieme rendevano utile il santo passaggio; ella nondimeno, che ben sapeva quale dovesse essere lo scopo principale di quella impresa, avea l'occhio segnatamente alla esaltazione della Chiesa ed alla salute

¹ Lett. 344, *Alla reina d' Ungheria*, cioè alla madre del re. — La regina cui scrive la Santa, era Elisabetta di Polonia figliuola di Ladislao re di Polonia, vedova di Carlo Roberto. Il figliuolo che teneva allora lo scettro era Ludovico, primo re di questo nome.

delle anime, adoperandosi eziandio perchè ivi volgessero lo sguardo tutt' i fedeli. Laonde allorchè nel 1376, riuniti i cavalieri di Rodi in Avignone, e veduto il minacciare del Turco, parve che si desse cominciamento alla guerra santa, Caterina scrisse tosto al priore di quei cavalieri, dei quali cinquecento doveano salpare tosto per l' isola: andassero coraggiosamente a quella pugna, vestiti non tanto dell' armadura corporale, quanto della spirituale; volgessero l' animo non ad acquistare lo Stato, che vien meno, ma *la città delle anime tapinelle infedeli, che non partecipano il sangue dell' Agnello.*¹

Ma sventuratamente le parole ed i mirabili fatti di Caterina pel santo passaggio furono indarno. Mentre ella era tutta in quel pensiero e nulla lasciava indietro per riuscire, gl' Italiani brandivano, secondo il costume, le armi gli uni contro degli altri, e cominciava una terribil lotta dei Fiorentini contro il papa, che fu tanto micidiale all' Italia, e nella quale la Benincasa, siccome vedremo, addimostrò incredibile forza di mente e di cuore. La Crociata addiveniva impossibile, quando, divisi gli animi, il Padre comune vedeva i propri figliuoli volgersi audacemente contro la Chiesa. Caterina ebbe però per breve tempo abbandonato quel santo divisamento, insino a che, recandosi in Avignone al papa, non le parve opportuno risuscitare il sacro fuoco. Allora, annestando il pensiero del santo passaggio ad altri nobilissimi che le vennero suggeriti dalle condizioni dei tempi, ella adoperò sapientissimi modi a salvare la Chiesa e la civil compagnia dai mali che soprastavano.

Intanto la pietosa vergine, venuta in Pisa con animo di restarvi solo alquanti giorni, prolungava la dimora per le affettuose sollecitudini del vescovo di quella città. Innanzi che Firenze rompesse ad aperta guerra contro il pontefice covavano pessimi umori in tutta Toscana e nelle terre del papa. Le città l' una dopo l' altra si allontanavano dalla papale obbedienza ap-

¹ Lett. 13 e lett. 42.

punto quando il restare in fede del pontefice sarebbe stato più necessario al conseguimento del pensiero della Benincasa. Venne un dì nuova a frate Raimondo, mentre era in Pisa con la Santa, della ribellione di Perugia, e n' ebbe tanta amaritudine e dolore, che lagrimando ne favellò a Caterina. La quale piena di profetico spirito voltasi a lui: Non piangere ora, gli disse, perchè troppo ti resterebbe a lagrimare: questo che tu vedi ora non è punto nulla rispetto a quello che ha da seguitare. — E posciachè il beato Raimondo ebbe detto non essere possibile vedere maggiori miserie nel popolo di Cristo, mancata la riverenza alla Chiesa, spregiate le papali scomuniche; Caterina di nuovo: Padre, disse, codesto è peccato dei laici, ma presto vedrai quanto peggio faranno i chierici; un universale scandalo susciteranno a tutta la santa Chiesa quando si porrà mano a correggere i pessimi loro costumi: non sarà propriamente eresia, ma scisma di tutta la cristianità; e però apparécchiati a pazienza, perocchè vedrai tu stesso queste cose.¹

A breve andare, i fatti confermarono le parole di Caterina. Il principio delle nuove sventure per la Chiesa era nelle ribellioni, che suscitavansi in Italia con tanto strazio della fraterna carità, con tanto danno della madre patria; e Caterina cominciò dall' adoperare magnanimi sforzi per prevenirle, la mercè della sua parola e di quel suo animo virile e gagliardissimo che si ritemprava tra gli ostacoli. Nel recarsi in Pisa ella avea passati pochi dì a Lucca in casa di certo Bartolomeo Balbiani, ove fu un grand' accorrere di genti a venerarla, e venne in fama di molti miracoli.² La Santa non avea mancato di gio-

¹ *Vit. S. Cathar. Senens.*, auctore F. Raimundo, parte II, cap. IX.

² Il Caffarini, nella giunta alla leggenda, conta parecchi di questi prodigi avvenuti in Lucca, ed egli stesso nel *Processus contestationum* ec. scrive: « Pro tempore quo virgo fuit in civitate Lucana ibidem plurima fecit, et adhuc supersunt quamplures utriusque sexus dictæ civitatis personæ, quæ etiam tam plura, quam miranda et quam commendabilia retulerunt de ipsa. » Scrisse ella poi in Lucca a Giovanni Perrotti ed a monna Lipa sua donna (302), a monna Mellina Balbiani (348), a monna Colomba (349), a Fran-

varsi della sua autorità e della sua parola per tener ferma quella repubblica alle parti della Chiesa, siccome poi disse per lettere ella stessa a papa Gregorio.¹ Ma in processo di tempo, e come è da credere stando in Pisa, scrisse altresì calde parole agli Anziani, ed al gonfaloniere di Lucca perchè stessero in fede del pontefice, e non rompessero anch' eglino a guerra contro il padre comune: guardassero che a voler bene e rettamente camminare, sia necessario innanzi tutto il lume del Cielo, ed una guida ferma e sicura; codesto lume e codesta guida esser Cristo Verbo di Dio, che ci spoglia dello stemperato amor proprio e invece ci ispira amore alla verità; la carità santa, che si attinge alla fontana del cristianesimo, produrre mirabili frutti nelle creature: ponderassero alacrementemente l'esempio di Cristo, che amando di molto amore la Chiesa a lei si disposò e fece tutto per carità delle sue creature; ogni fortezza, ogni stabilità stare in Dio e nella sua Chiesa; quale da lei si disgiunge, essere a guisa di membro putrido tagliato dal capo suo, e però non punto capace a nulla; non ponessero mente al pessimo esempio delle altre città, che già minacciavano ribellare al Padre, nè si lasciassero vincere dal timore di perdere gli Stati; vedessero invece lo esempio dei Pisani, serbatosi in tanto commovimento contro il vicario di Cristo ognor fedeli alla Chiesa; Lucca e Pisa addiverrebbero due città unite in fratellevole nodo di amore per non offendere Iddio, e dare esempio di obbedienza a chi tiene il luogo di Cristo.² — Ed intanto che scriveva in questi sensi al supremo magistrato della repubblica di Lucca, mandava calde parole al pontefice affinchè venisse in soccorso di quella città e di Pisa: « Pregovi (così ella a papa Gregorio), che vi mandate profferendo come padre, in quel modo che Dio vi ammaestra, a Lucca ed a Pisa, sovvenendoli in ciò che si può ed invitandoli a star fermi e perseveranti. »³ Si adoperava

cesca e Caterina sue figliuole spirituali (350), ed a monna Bartolomea Salvatico (351).

¹ Vedi lettera 1.

² Lett. 206.

³ Lett. 1.

poi a tenere altre città in fede del pontefice; e però scrisse non molto da poi tra gli altri a messer Trinci dei Trinci da Fuligno, rendendogli grazie del vederlo devoto alla Chiesa, ed esortandolo a non mai abbandonare il pontefice nella guerra che cominciava.¹ Queste, ed altrettali provvidenze erano usate con grande accorgimento da Caterina sul principiare di una guerra, che divampò poi terribile a tutta Italia, e che non riuscì senza molto danno della Chiesa e degli stessi Italiani. I quali ebbero a toccar con mano come l'appuntare il ferre al petto della madre Chiesa riesca in danno dei figliuoli, anche quando vi siano indotti da buona apparenza di ragioni. L'opprimere o il diminuire le forze alla Chiesa in fine riesce solo a renderla meno potente a diffondere i tesori di verità e di amore di cui è ricchissima sempre.

La dimora di Caterina in Pisa fu meravigliosissima. Allora la sua virtù caritativamente si diffuse, abbracciando la mercè delle opere non solo alcuni peculiari individui o certe nazioni, ma eziandio tutta la Chiesa: ed allora la sua grande operosità esteriore in vantaggio del prossimo si congiunse come per miracolo con una prodigiosa contemplazione di Dio. Mentre la vergine, stando in Pisa, invitava alla Crociata principi e popoli, si studiava a tutto potere per riamicare varie città d'Italia col padre comune, o per impedire che non si slontanassero dalle sue braccia; mentre mandava sapienti consigli al pontefice, a' cardinali ed a' prelati intorno al reggimento della Chiesa, vivea ad un tempo tra le meraviglie e le dolcezze dell'invisibil regno. Faceva sua delizia quei piaceri che ci levano sopra noi medesimi, e ci

¹ Il Trinci reggeva (come dicono le memorie del tempo) assai malamente la città di Fuligno. La nostra Santa si adoperò per chiamarlo a virtù e per tenerlo stretto alle parti della Chiesa. Fu morto nel 1377 per popolare ribellione, dopo che i Fiorentini, ottenuta la vittoria di Camerino, si avanzavano sopra Fuligno. La Benincasa, scrivendo alla donna di lui una lettera, che è la 324, dà buone speranze della salute di esso. La lettera a messer Trinci ed a suo fratello, che è la 194, dovette essere scritta sul finire del 1376, e probabilmente da Siena.

rendono quasi angelici spiriti capaci di un viver tutto di anima. Narra il beato Raimondo che in Pisa ella operasse miracoli nella casa di Gerardo Buonconti, vivesse tra continue estasi, e fosse siffattamente infiammata dell'amore di Dio, che tal fiata, durando molte ore in contemplazioni celesti, appariva come morta, restatale solo la forza di uscire in parole d'infocaticissimo amore verso Cristo. Seguitava intanto in quel suo singolarissimo apostolato, che con tanto frutto avea esercitato in Siena. Sopra il quale accennerò il testimonio di un uomo, che ben sapeva per proprio esperimento quanta fosse la efficacia di una parola santa e celeste. Il beato Giovanni cardinal di Domenico, frate Predicatore, fu uomo di provata santità e così potente nell'annunziare la divina parola, che le madri nascondevano al vederlo i cari figliuoli, temendo che si rendessero alle Religioni, lasciati i materni amplessi, sol che eglino sapessero da lui dei tesori celesti.¹ Or costui s'avvenne in Pisa con la nostra Santa, e ci lasciò breve ricordo di quel che ella facesse in quella città. « A Pisa (così egli) del 1375 la vidi parlare a certi peccatori: ed erano i suoi sermoni tanto profondi, focosi e potenti, che subito trasmutavano la nera pentola in pura guastada: » e vuol dire gli uomini iniquissimi in giusti. Nè ciò solo. Il frate cardinale riconosce la stessa potentissima virtù, che egli ebbe di sermonare, dalla vergine sanese. Imperocchè, conta ei medesimo, che, non potendo per lo legame della lingua perduta annunziare il Vangelo, pregò con quella devozione che seppe la Santa già morta, ed incontanente ne ottenne il dono della favella espedita.²

Pisa vide ancora una delle più stupende meraviglie della vita già tanto ammirevole di questa donna. Io la lascerò dire

¹ Il fatto che si è accennato del beato Giovanni è riportato in una sua lettera del 15 febbrajo 1400 stampata dal canonico Biscioni (Firenze, 1736, in-8°), e poi anche dal Silvestri in Milano, 1839.

² Vedi tutta la lettera nella quale parla di santa Caterina, allo SCHIA-
RIMENTO N. V. — *Guastada vale vaso di vetro.*

al piissimo moderatore della sua coscienza, che ne fu testimone di veduta: Un dì, siccome era suo costume, si condusse la Benincasa alla chiesa di Santa Cristina e rimase astratta in estasi lungo spazio di tempo, quando ad un tratto fu veduta comporsi così della persona, che, essendo con le ginocchia in terra, teneva le braccia e le mani stese in modo di croce. Avea nella faccia bellissima di angelica bellezza un nuovo e mirabile splendore, pareva che l'anima candidissima tutta le trasparisse nel sembiante; ed eccola come ferita repentinamente da crudeli saette cadere boccone sul suolo. Padre, allora ella disse voltasi a frate Raimondo (che poco innanzi l'avea comunicata di Gesù in Sacramento), Padre, io porto nel corpo le stimmate di Cristo: io vidi il Signor mio con grandissima luce discendere sopra la serva sua; e volendo l'anima mia correre all'incontro del Salvatore, fece impetuoso sforzo al corpo. Discesero allora dalle piaghe del Signor mio cinque raggi come di sangue, due verso le mani, due verso i piedi ed uno al sinistro lato dalla parte del cuore, e tosto fu un gran sfolgoreggiare di luce intorno a me. — Codesto avvenimento rimase vivamente scolpito nel cuore degli Italiani. Pisa e Siena nominatamente hanno parecchie memorie ricordatrici del prodigio. E, quando nel 1565 per opera del cardinal Nicolini il Crocifisso di Santa Cristina di Pisa venne con grandi festeggiamenti e pompe menato in Siena, tutta la città fu veduta accorrere lietissima a quella solennità. Ora la chiesa del Crocifisso di Santa Caterina in Fonte Branda è tra le più belle glorie di Siena, ed una delle molte memorie che serba quella città della sua santa figliuola. Intanto fu gravissima disputa tra i frati di san Francesco e quelli di san Domenico intorno a queste stimmate della Benincasa. Quelli (ed intendo di alcuni) impugnarono la verità del fatto, quasi le stimmate dovessero esser privilegio soltanto del lor Serafico di Assisi: questi, avvalorati dal testimonio di moltissimi, rivendicarono le stimmate di Caterina. La disputa fu lunga ed aspra. Intervенnero pontefici: frate Gregorio Lom-

bardelli, domenicano, compose d'ordine di papa Clemente VIII in difesa di esse stimate un lungo Trattato latinamente scritto e poscia compendiato in volgare.¹ Pacati gli animi e fermata la cosa con l'autorità di Urbano VIII, le stimate della Sanese furono avute in venerazione da tutta la Chiesa; e quasi non fu immagine della Santa che non ricordasse il prodigio.

Caterina chiudeva il suo soggiorno in Pisa col dare mirabili prove della celeste sapienza onde era piena l'anima sua. I Certosini, signori dell'isola di Gorgona poco lontana da Pisa, ardevano del desiderio di udire la parola di colei che era così meravigliosa nel mutare gli animi di tutti, fulminando i vizi e commovendo a sante opere i più tristi. Il priore don Bartolomeo di Ravenna seppe tanto caldamente pregarne la Caterina, che ella fece il piacere di quei santi religiosi: di che col beato Raimondo e parecchi altri frati e suore si recò all'isola. Grandissima gioia fu nei claustrali, come seppero del suo arrivo. Allora, vinta dalle istanze di tutti, fece ad essi un sermone così efficace intorno alle tentazioni dell'umana vita ed ai modi di vincerle, che parve ella fosse nel cuore di ciascuno di quei monaci. Maravigliarono altamente coloro alla parola della santa vergine, ed andarono spargendo da per tutto che quella fosse un miracolo di sapienza. Ma tornando ella a Pisa, maestro Giovanni Guttabraccia, famoso in medicina, insieme con certo vecchio giureconsulto che addimandavano maestro Pietro Albizi, vollero provarsi a confondere con ardue questioni e difficili la ardita verginella, che osava interpretare la Santa Scrittura ed intromettersi di teologia. Secondo il costume del tempo quei due sapienti reputarono gran fatto di poter confondere la Benincasa in una gretta questione scolastica; ma costei, come piacque a

¹ *Sommario a difesa della disputa delle stimate di santa Catarina* (Siena, 1601). Il Lombardelli novera ventisette testimoni del prodigio (Som., parte I, cap. III). Leggi anche il *Diario Sanese* del Gigli, parte I, pag. 146. Intorno alle stimate della Santa ed alla sua dimora in Pisa, vedi lo SCHIARIMENTO N. VI.

Dio, seppe loro rispondere parole di tanta edificazione e sapienza, che entrambi le si gettarono a' piedi umilmente e l'ebbero quindi in conto di santa.¹

Per tali modi Caterina, dopo avere speso in pro della Chiesa tutto il tempo di sua dimora in Pisa, sul finire dell'anno 1375 ritornava a Siena. Rientrata umilmente nella sua casa in contrada dell'Oca, spendeva quasi tutto il dì nel pregare. Si riposava talvolta dalle sue celesti contemplazioni, dilettrandosi della bellezza della natura (massimamente nella dolce visione dei campi), ed intrecciando i gigli, le rose e le viole che poteva raccorre, ora in forma di croce, ed ora a guisa di corona per gli usi del culto cristiano. La natura medesima la sublimava nuovamente alle cose celesti; onde allorchè ella vedea nel prato i fiori, con una santa allegrezza invitava tutti dicendo: Non vedete voi che tutte le cose onorano Dio e di Dio parlano? questi fiori vermigli non ci mostrano apertamente le piaghe di Cristo?² — Nata sotto il dolcissimo cielo d'Italia, era tenerissima dell'armonia e del canto, onde tal altra volta si riposava dalle sue fatiche cantando soavissime canzoni di pietà alla Madre di Dio insieme con altre devote fanciulle.³ La poesia ed il canto si maritano assai bene a religione: e la Benincasa seguiva in ciò le sante tradizioni non solo del sodalizio domenicano, ove sin dalla cuna erano state in onore le arti, ma del Terz'Ordine stesso. Di che il chiarissimo padre Marchese potè scrivere a ragione del Terz'Ordine domenicano (di cui la più bella gloria è indubitatamente la vergine sanese) che questo non meno degli stessi frati di san Domenico tenesse in gran venerazione ed amore tutte le arti belle.⁴

Però nell'anima di Caterina, intenta allora ad una vita umil-

¹ *Processus contestation. B. Cathar.*, pag. 1366.

² Stefano Maconi, *Opere*, tomo I, pag. 470, in-4°.

³ « Cum quibus etiam quandoque cantabat devotissimas cantilenas. »
— *Processus contestat. B. Cathar.*, p. 1313.

⁴ Marchese, *Opere varie*, pag. 409 e seg.

mente nascosta nella sua poverissima casa di Siena, erano magnanimi pensieri. All' udire che il fuoco della guerra divampava già in Italia e minacciava di estrema rovina la Chiesa, ella concepì nell' animo un disegno ammirabile, pel quale spese gran parte della sua vita, e che veramente non fu da veruno degli uomini del suo tempo così chiaramente concepito e così bene incarnato nel fatto, come da questa umile verginella sanese. Sublime divisamento era il suo e che abbracciava ad un tempo la religione e la civiltà, l' Europa e l' Italia, il vantaggio peculiare di alcune nazioni, e quello generale dell' universo. Pacificare l' Italia, riformando i costumi e diffondendo con la sua parola le sante massime di Cristo; tener vivo il cristiano incivilimento di Europa, rompendo i passi al barbaro invasore la mercè della Crociata sino allora tentata invano; salvare tutta la Chiesa dai gravi mali che la contristavano col ritorno del papa alla sua sede; restituire Roma ed il papato alla pristina grandezza, furono come dire varie fila di un' unica tela nell' animo di Caterina. Guardò ella, siccome è singolare dei forti intelletti, moltissime cose di un tratto, le vide con quella luce che non irraggia le menti degli uomini volgari, le abbracciò tutte in un solo magnanimo pensiero. E tosto si pose all' opera difficile con una grandezza di animo, e tanto ardore, e un così fatto amore di sacrificio, che dovrebbero fare arrossire gli animi gretti e meschini dei nostri tempi.

LIBRO QUARTO.

SOMMARIO.

Come sorgessero nuovi principi in Italia — Bernabò Visconti con tradimento si fa signore di Reggio — Guerreggia il papa, e ne è scomunicato — Tregua con lui — Come la tregua fosse occasione di guerra tra Firenze e la Chiesa — De' legati papali in Italia, e giudizio che ne fece santa Caterina — Come i Fiorentini apponessero a costoro ed allo stesso pontefice la colpa della guerra — Il papa si difende dalle accuse dei Fiorentini — Firenze, non curate le ragioni del pontefice, sceglie Otto sopra la guerra — Questi eccitano il fervore guerresco nei Fiorentini, e ribellano le terre della Chiesa. — Caterina si adopera per tenere in fede del papa varie città d' Italia — Bellissime sue lettere, con cui esorta Gregorio alla pace — Questi manda profferte pacifiche ai Fiorentini, che le rigettano — Bologna ribellata da essi — Il papa li chiama in giudizio in Avignone — Imprudente discorso del Barbadori in nome della Repubblica — Accuse dei ministri della Chiesa, e parole di santa Caterina intorno a questo argomento — Modi usati col papa dal Barbadori e dalla Benincasa — Il pontefice fulmina gli anatemi contro Firenze — Caterina scrive ai Fiorentini — È chiamata paciera dagli Otto e va a Firenze — Fama in che era in quella città — Trattati che tiene per la pace — Manda frate Raimondo al papa — Desiderio che avea di non vedere i Brettoni in Italia — Arrivo di essi e loro stragi — Caterina si conduce ad Avignone per la pace — Grate accoglienze in quella città — Suo discorso in concistoro, ove il papa la fa arbitra della pace — Suoi rimproveri agli Otto della guerra — Ambasciatori di Firenze in Avignone, e come ingannassero Caterina — La Santa si duole amaramente dei Fiorentini — Supplica di nuovo il pontefice per la pace — Inutili suoi sforzi, e ragioni provvidenziali di quel fatto — Fama della Benincasa in Avignone — Prelati che tentano di confonderla — Delle donne avignonesi — Come una nipote del papa volesse convincerla d' impostura — Trionfo della Santa — Domanda la riforma del costume — Si travaglia di nuovo per la Crociata. — Propone al papa il D' Angiò per capo di essa — Della riverenza in cui la tenne questo principe — Lettera della Benincasa al re di Francia pel santo passaggio — Pensieri di lei sopra il venire del pontefice in Italia.

I papi, che nel cominciamento del secolo XIV aveano lasciata la Italia, quando avessero vòlto dal Rodano uno sguardo sopra il bel paese, trascorsi settant'anni (1376), lo avrebbero dolorosamente veduto in condizioni assai diverse. Mentre eglino quietamente viveano in Avignone, il principato sorgeva in Italia potente, e poco devoto alla Chiesa. Dove sul cominciare del secolo Napoli soltanto si reggeva a principe sotto il dominio dei reali di Angiò, papa Gregorio XI si trovava a petto degli Estensi signori di Modena, dei principi di Savoia, dei Marchesi del Monferrato, e più di tutto dei due terribili Visconti, signori di Milano e di altre terre del Lombardo. Bene avrebbero potuto costoro con l'autorità e la fermezza di un benefico principato salvare l'Italia dalle cittadine discordie, ove non fossero stati (almeno taluni) così vaghi di guerre e di smodate ambizioni come furono veramente. Ma le cupidigie (come sempre) fruttarono allora amaramente alla cristianità ed all'Italia. I Visconti però vinsero tutti nel mal proposito, rendendosi sin dal principio tiranni delle loro terre e flagello della Chiesa.¹

Bernabò Visconti era stato quasi sempre in armi contro la Chiesa, Urbano pontefice, e non sapeva quietare ai tempi di Gregorio. Correndo l'anno 1371, Feltrino Gonzaga alleato del papa tirannescamente reggeva la città di Reggio di cui era signore.² Ora avvenne che il marchese d'Este, signor di Ferrara e di Modena, o fosse per vendicarsi di Feltrino, cui portava mal animo da gran tempo, o (che è più agevole) si movesse per principesca ambizione, si collegò, con parecchi maggiorenti di Reggio, a danno del signore della città. Secondo il costume del tempo prese a soldo una compagnia di mercenari di Lomagna comandata da Lucio Lando, e la gettò in quel di Reggio. Entrarono costoro a viva forza nella città, e Lando misleale, postala a ruba ed a sacco, con brutta profanazione delle cose

¹ Muratori, *Annali*.

² *Cronic. Estens.*, al tomo XV, *Rerum Italic. Scriptores*, del Muratori.

sante, a vece di renderla al signore di Este, in favore del quale avea prese le armi, la ebbe venduta per venticinquemila fiorini d'oro al cupido Visconti. Il quale, pagatine altre cinquantamila a Feltrino, rimase signore della città, allargando con infame ma non primo tradimento la sua signoria in Italia. Bernabò corrico ed uso alle guerre quanto altro mai, non avea mestieri di maggiori incentivi per brandire le armi contro tutti e massime a petto degli alleati della Chiesa. Imbaldanzito per la male acquistata Reggio, assediò tosto Boldeno nel ferrarese, minacciando Modena, mentre che il fratello Galeazzo volgeva le armi contro il marchese di Monferrato, e gli prendeva parecchie città. Papa Gregorio, fulminati indarno gli anatemi della Chiesa contro Bernabò,¹ finì per dichiarargli la guerra (1372). Fu allora molto combattuto e con varia sorte: nè noi entriamo a descrivere quei fatti d'armi. Certo che parecchi principi collegati col papa, e più di tutti il famoso condottiero Giovanni Aguto, entrato anch'egli a difendere gli Stati della Chiesa, umiliarono alquanto la superbia del Visconti, e lo obbligarono a domandare una tregua al papa. La quale, interponendosi il duca d'Austria, gli fu tostante concessa.²

La tregua, per verità, manifestava l'indole poco guerresca di Gregorio, che la concedeva appunto in quel momento, in cui le armi della Chiesa vincitrici avrebbero forse potuto umiliare al tutto il torbido Visconti; ma nondimeno fu il principio della terribil guerra, in cui il papa entrò coi Fiorentini unicamente per difendere sue ragioni, e nella quale la vergine Caterina addimostrò tanta carità e tanta fermezza di animo, quanta non fu mai veduta in altra donna.

Le cagioni onde provenne questa guerra cotanto micidiale all'Italia molte furono, e svariate. Le quali poste attentamente a disamina, si parrà qual parte in essa prendesse il pontefice,

¹ « Ma di ciò (della scomunica) egli poco curava. » (*Cron. di Bologna*, apud Murat., *Rerum Italic. Script.*, tomo XVIII, pag. 495.)

² Raynald, ad an. 1374, § XV — *Cronic. di Bologna*, l. c., pag. 496

malamente calunniato da alcuni storici, ed eziandio la Benincasa che, sebbene s'interponesse paciera tra i contendenti, pure tenne sempre, ed a ragione, per Gregorio. Io entro in uno dei più difficili passi della storia della fiorentina repubblica, e mi studierò di percorrerlo senza amore di parte.

Da lunga pezza covavano mali umori in Italia, e massime in quel di Firenze contro i legati che reggevano pel papa gli Stati della Chiesa: ed a ragione, chè costoro, quantunque non pareggiassero il mal governo di parecchi laici di quel tempo, erano spesso troppo lontani dalle virtù e da quella maniera di reggimento che ad uomini di Chiesa si convengono. I santi, che, senza mancare al debito di riverenza, non furono timidi amici del vero, e seppero dirlo anche quando si trattasse di uomini locati negli alti gradi della chericale gerarchia, parlarono dei legati con libere e calde parole di vitupèro: ed anzi, siccome quelli che saggiavano le azioni degli uomini al croggiuolo della vangelica perfezione, videro meglio la deformità del male, e con vivissimi colori la ritrassero. Ma costoro (ò bene ricordarlo alla bugiarda severità degli uomini corrotti) vituperando il male, erano tutti carità pei malvagi: il vizio dei chierici mai non apposerò a vizio della religione, nè mai confusero la rattièpidita santità dei pastori con la inmancabile della Chiesa. Sant' Antonino dei legati papali di quel tempo parlando, lamenta con terribili parole la loro corruttela. Là loro dominazione essere superba e pressochè intollerabile: non solo le città della Chiesa, ma altresì le libere volere a sè soggette: i loro studi non di pace ma guerreschi: le castella da loro edificate con uno spendere infinito in molti luoghi, ed eziandio nelle città libere, testimoniare non la libertà, ma la forzata e misera servitù dei popoli: riuscire essi perciò invisibili a coloro di cui aveano signoria, ai vicini sospetti e temibili.¹ — La nostra

¹ « Dominatus eorum superbus erat ac pene intolerabilis. Nec Ecclesiæ tantum urbes. Verum etiam liberas civitates sibi subdere cupiebant. Studia vero eorum non pacis sed belli. Externorum hominum plena erat

Caterina altresì, favellando appunto della ribellione di Fiorenza contro il papa, dice: Lui *per li mali pastori e rettori aver trovato ribellione.....*¹ « Poniamo che (i Fiorentini) scusa non abbiano nel male operare, nondimeno per le molte pene e cose ingiuste e inique che sostenevano per cagione dei mali pastori e governatori, lor pareva non poter far altro, »² ed altrove: « La superbia e l'immondizia abbondano oggi nel popolo cristiano, e singolarmente nei prelati e nei pastori e nei rettori della santa Chiesa, i quali sono fatti mangiatori e devoratori delle anime: non dico convertitori, ma devoratori; è tutto è per l'amor proprio che hanno a sè, dal quale nasce superbia, cupidità ed avarizia, ed immondizia del corpo e della mente loro. »³

Fu sparsa voce per tutta Italia, e massime in quel di Firenze, che i legati del papa ed anzi il papa medesimo volesse insignorirsi della Toscana.⁴ Le fraterne discordie, non men che lo spirito di parte, vivissimo tra' Fiorentini e nutrito eziandio dall'astuto e misleale Visconti, fomentarono vie meglio quel fuoco.

Italia. Arces pluribus locis per liberas civitates infinito sumptu ab illis ædificatæ non libertatem sed coactam miseramque servitutem populorum ubique testabantur: ipsi et invisi omnibus quibus dominabantur, et vicinis suspecti atque cavendi. » S. Anton., *Cronicon.*, parte III, tit. XXII, cap. 4. Lo stesso è presso Leonardo Aretino (in fol., pag. 161), e presso gli altri autori che seguono, alcuni dei quali poco devoti al papato. Tutte le cronache del tempo, Scipione Ammirato nelle sue *Stor. Fior.*, lib. XIII, pag. 692; Malavolti, *Storia di Siena*, lib. VIII, pag. 2; Muratori ec. convengono di ciò; ed il Machiavelli, *Stor. Fior.*, lib. III, raccoglie duramente l'opinione di tutti gli scrittori italiani dicendo: « Papa Gregorio XI governava l'Italia per legati, i quali pieni di avarizia e di superbia, aveano molte città afflitte. » Nulladimeno è da avvertire che gl'Italiani, i quali sentivano al vivo i danni della dimora del papa in Avignone ed abborrivano la dominazione dei legati francesi, ne esagerarono grandemente i difetti nelle loro storie.

¹ Lett. 4.

² Lett. 4.

³ Lett. 3. Il testo ha *populo* ed *immonditia*, il che rimane avvertito per le altre volte.

⁴ « Sparserunt illi jam ante inter se rumores in Gregorium Ætruriæ dominatum ab eo affectari. » Raynald, ad an. 1375, § XIII.

La fama del papale tradimento cresceva ogni dì, e si avvalorava delle sembianze di verità. Già il vedere che il papale legato di Perugia porgesse aiuto ai Salimbeni nimici del popolare governo di Siena, facea sorgere sospetto che egli nutrisse ambiziosi pensieri contro Siena e Firenze medesima. Ma veramente la occasione o meglio il pretesto della guerra fu Guglielmo Noelletti cardinale di Sant' Angelo, che da legato reggeva Bologna. Costui dopo il gran caro che desolò Firenze, o fosse vinto dal mal talento contro i Fiorentini, o si lasciasse muovere da segrete cagioni, non volle mai concedere ai cittadini di quella amica repubblica che potessero trarre quantità alcuna di grano dalle terre della Chiesa, per quanto di ciò fervidamente il supplicassero. In questo mezzo maggiori procelle minacciavano la Toscana e sembravano anch'esse procurate dal papale legato. Giovanni Aguto, che con la sua compagnia era stato ai servigi della Chiesa, durante la guerra coi Visconti, venne per la tregua licenziato dal Noelletti. Il quale però ammoniva i Fiorentini che se il terribile capitano si fosse gettato, com'era facile a prevedere, nelle terre della repubblica, egli non avrebbe avuto modo a ritenerlo, ora che non vivea più a' soldi della Chiesa. Sotto le benigne parole del legato videro quei cittadini un tradimento, pensando che ben egli avrebbe potuto trattenere quel capo vendereccio quando in verità lo avesse voluto. Venne di fatti poco appresso l'Aguto con le sue soldatesche intorno a Firenze, e minacciando d'incendiare le mèssi e peggio, cercò di sorprendere Prato. Arsero a questo annunzio di molta ira i Fiorentini e promessi centotrentamila fiorini al cupido condottiero, si collegarono con esso lui. Stimando infine che tutto fosse avvenuto per segreto convegno dell'Aguto col cardinal di Sant' Angelo, dichiararono guerra alla Chiesa. Così la guelfa Firenze ruppe sdegnosa a guerra ghibellina, e non dubitò poscia collegarsi (insolito esempio) col Visconti capo dei Ghibellini nel Lombardo.¹

¹ Scipione Ammirato, *Stor. Fior.*, lib. XIII. — Muratori, *Annali* — *Cro-*
STORIA DI S. CATERINA.

Non meraviglio che i Fiorentini apponessero ambiziosi pensieri al cardinal di Sant' Angelo, quando, da una parte egli trattò assai duramente un popolo amico e collegato della Chiesa, e dall' altra i sospetti di ambizione e l' odio contro i legati Francesi erano universali e potenti in Italia. Lo stesso cardinale però, ove ben si ponderi la sua natura, non era uomo, che eziandio volendolo, avrebbe avuto animo di porsi ad una impresa così tanto difficile e grave, come sarebbe stato il soggettare alla Chiesa la libera e forte Toscana. Le memorie del tempo ci tramandano che se l' abate di Monte Maggiore, legato di Perugia, era uomo torbido e guerriero, il Noelletti di Bologna accoppiava piuttosto ad indole quieta e pacifica un animo timido e dappoco.¹ Ma che cotanta ambizione di principato, ed un sì brutto tradimento si annidasse nell' animo di papa Gregorio, uomo di innocenti costumi, di rare virtù, e di natura benignissima, io non crederò giammai. Nè i Fiorentini, i quali sapevano della bontà di questo papa, poteano ragionevolmente entrare in sospetto che tanta nequizia in un animo così retto avesse potuto entrare. Gregorio, di fatti, non prima ebbe sentore dei sospetti e dell' ira dei Fiorentini, mandò lettere ai cittadini di quella repubblica, nelle quali rivela la falsità di quella brutta trama che gli apponevano. Già per quel che riguarda la tratta del grano dalle terre della Chiesa il papa, per confessione degli stessi suoi nemici, avea mandate lettere alla repubblica, che ordinavano al legato di concedere ai Fiorentini il desiderato frumento. Che se il papale comando, in tanta distanza di luoghi, e tra 'l bollimento delle passioni, non venne eseguito, tutta la colpa si vuole indurre sopra il mal animo del cardinal di Sant' Angelo verso Firenze.²

nic. Rimensens., tomo XV, pag. 915. — Poggio Bracciolini apud Murat., *Re- rum Italic.*, tomo XX, lib. XI, pag. 221. — Sant' Antonino, al luogo cit.

¹ « Vir antea quietis et pacis amator. » (Buonincontri, tomo XXI, pag. 23.) « Avea fama di buono uomo e di poco animo. » (Buonins., pag. 558) « Bonus homo et timidus. » (Specimen Sozom., *Histor.*, pag. 1093.)

² Scipione Ammirato, tutto in favore della sua repubblica di Firenze, quando si tratta della controversia con Gregorio ha queste parole al pro-

Quanto all' invasione dell' Aguto ed alla trama apposta al pontefice di volersi rendere signore della Toscana, nelle varie sue lettere alla repubblica egli se ne difende con gran nerbo di ragioni: lui aver già altra volta rigettato da sè con invincibili argomenti gl' ingiuriosi sospetti de' Fiorentini: ¹ Firenze nelle ultime guerre aver quasi interamente abbandonata a sè medesima la Chiesa, esposta a sì gravi pericoli; mentre per lo contrario la Chiesa, vinta da singolare amore per quella città l' ebbe salvata dai nemici raccomandandola a Carlo imperadore: correr voce (cui egli non sapeva prestar fede) che quei della signoria in Firenze congiurassero col Visconti a danno del Padre comune: lui esser così alieno dall' invadere l' altrui con le armi, che (come era risaputo per tutta Italia) avea ricusata la città di Lucca e molte altre terre e castelli offertigli dall' imperadore. ²

Ma mentre il benigno e mite pontefice si adoperava a lenire per tali modi gl' irosi cittadini di Firenze, costoro sì rin-
focavano sempre più nel proposito della guerra, ed a guerra micidiale gittavansi arditamente. Costumavano a Firenze nelle guerre di maggior momento creare nuovo magistrato che provvedesse. La città era allora divisa tra due fazioni, l' una capitanata dai Ricci, l' altra dagli Albizi: quelli avean nome di Ghibellini, non perchè fossero, ma perchè da Ghibellini traevano il sangue; questi si dicevano Guelfi, e da lunga pezza, sebbene abusassero l' autorità ed il nome, aveano avuto il disopra in quella repubblica per modo, che eglino ed i loro devoti godevano la balia dello Stato. Tenevano poi in soggezione i Ghibellini o chiunque volessero chiamare di questo nome per

posito: « Avendo la repubblica ottenute lettere dal papa perchè il cardinale concedesse la tratta; queste lettere presentategliele non le volle pur leggere. »

¹ Accenna ad altre lettere da lui per lo stesso fine scritte nell' anno 1371. Vedi il Raynald, ad an. 1371, § VII.

² Lo stesso, ad an. 1375, § XV.

mezzo dei capitani di parte guelfa. Ma quando surse la nimizia col papa e si trattò di eleggere magistrato di otto cittadini che intendesse a guerreggiarlo, di necessità vennero presi tra coloro che più si accostavano alla setta dei Ricci, che degli Albizi. Furono gli Otto, Alessandro dei Bardi, Giovanni Dini, Giovanni Magalotti, Andrea Salviati, Tommaso Strozzi, Guccio Gucci, Matteo Soldi e Giovanni di Mone, uomini risolutissimi alla guerra e capaci quanto altri mai di menarla terribilmente. Usavano, siccome è costume degli uomini audaci, ogni modo a raggiungere lo scopo: vincevano la religione dei cittadini, spargendo che quella non fosse guerra alla Chiesa o al papa, ma solo alla tirannide dei Francesi, ed alla abusata signoria dei chierici: piegavano il popolo a venire a patti con l'odiato Visconti, e di fatto si collegavano con lui a' danni del padre comune: mandavano per la città uno stentardo, che portava scritto in lettere d'oro il mentito nome di *libertà*, e meravigliosamente concitavano la plebe con ogni maniera di arti a propositi guerreschi e ad un insolito ardire. Nè contenti a ciò, da una parte incrudelivano nei chierici, multandoli in danaio e privandoli delle libertà e dei privilegi, e dall'altra tenevano occulte pratiche in tutte le città della Chiesa per commuoverle a rivoltura. Le quali, pel mal contento in cui vivevano dei papali legati, e pel desiderio di nuova signoria, con insolita prestezza e furore ribellarono l'una dopo l'altra al papa, ed entrarono insieme con Firenze in guerra contro di lui. Levossi innanzi tutto a ribellione Città di Castello, e prima che finisse l'anno 1375, il brutto esempio fu seguito da Viterbo, Monte Fiascone, Narni, Perugia, Assisi, Spoleto, Eugubbio, Camerino, Radicofani, Urbino, Todi ed altre città. Insomma ottanta fra città e castella mancarono in pochi giorni alla Chiesa, e presero le armi avverso la madre comune.¹

¹ Vedi le molte Cronache citate dal Muratori, *Annali*. — Scipione Ammirato, lib. XIII, pag. 692. — Poggio Bracciolini, pag. 38 e seg.

Caterina, la quale, stando in Pisa, avea avuto già sentore della furiosa procella che minacciava il papato, come fu tornata in Siena e fatta certa della ribellione di Fiorenza e di altre terre della Chiesa, si adoperò quanto era da lei, e con modi di mirabile efficacia, a spegnere quel fuoco. Tenute in sede del pontefice, con le sue esortazioni, Lucca e Pisa per buon tempo, pose ogni opera per infrenare i Ghibellini di Siena e piegare a miti consigli la sua patria. Temendo poi che il pontefice, giustamente irritato per tanta fellonia, non venisse a propositi di guerra e di vendetta, si volse a lui e con ogni maniera di persuasioni lo indusse alla pace. Sapeva ben ella da qual parte stesse la ragione ed il diritto; ma pur vinta da carità pregava il padre comune, perchè con bello esempio di benignità e degno di un supremo pastore, pagasse le ingiurie con l'amore, rispondesse al grido di guerra con soave mansuetudine di parole e di fatti. La Benincasa non dubitava neppure in negozio tanto grave e difficile venire innanzi al pontefice con le sue parole, ed oppugnare le ragioni con cui i prelati di parte francese volevano tosto e senza tentar prima le vie pacifiche indurlo a guerra. E le parole della Santa acconciamente rispondevano alla benignità dell'animo del pontefice. Ben sapendo ella che un primo pastore si dovea tenere obbligato per debito di coscienza a conservare e racquistare le terre della santa Chiesa: « Poniamo, gli dice tra le altre cose, poniamo che siate tenuto di conservare il tesoro e la signoria della città, la quale la Chiesa ha perduto; molto maggiormente siete tenuto di riacquistar tante pecorelle, che sono un tesoro nella Chiesa, e troppo ne impoverisce quando ella lo perde: non che impoverisca in sè, poichè il sangue di Cristo non può diminuire, ma perde uno adornamento di gloria, il quale riceve dalli virtuosi ed ubbidienti e sudditi a lei. Meglio v'è dunque lasciar andare l'oro delle cose temporali che l'oro delle spirituali. Fate dunque quello che si può; e fatto il potere, scusato siete dinanzi a Dio ed agli uomini del mondo: voi gli batte-

rete più col bastone della benignità, dell'amore e della pace. che col bastone della guerra e verravvi riavuto il vostro spiritualmente e temporalmente.¹ Restringendosi l'anima mia fra sè e Dio con grande fame della salute vostra e della riforma-zione della santa Chiesa e del bene di tutto quanto il mondo, non pare che Dio manifesti altro rimedio, nè io veggio altro in lui, che quello della pace. Pace pace dunque per l'amore di Cristo crocifisso, e non ragguardate all'ignoranza, cecità e superbia dei figliuoli vostri. Con la pace trarrete (*togliete*) la guerra e il rancore del cuore e la divisione, ed unireteli.... Non dico questo per insegnarvi, ma son costretta dalla prima dolce verità, dal desiderio che io ho, babbo mio dolce, di vedervi pacificato ed in quiete l'anima ed il corpo; perocchè con questa guerra e mala ventura² non veggo che possiate avere un'ora di bene. Distruggesi quello dei poverelli nei soldati, i quali sono mangiatori della carne e degli uomini. »³ E conchiude la eloquente epistola col dire che la guerra impedirebbe al papa la riforma-zione della Chiesa. Il quale vivissimo desiderio della Santa si volea conseguire ponendo buoni pastori e rettori al governo di essa. La guerra (così ella) renderebbe ciò assai malagevole, mentre al pontefice *sembrerebbe aver bisogno di principi e signori, e la necessità lo stringerebbe a far pastori a modo loro, sebbene codesta fosse pessima ragione per creare i pastori secondo gli uomini e non secondo Dio.*

Mandata questa lettera al papa per un cotale di cui la Santa

¹ Leggendo alcune delle parole accennate dalla Santa senza unirle in tutto il discorso e coglierne l'insieme, potrebbe forse sembrare che ella avesse animo avverso al dominio temporale dei papi. Ma è chiaro da tutte le sue epistole che ella intese soltanto a mostrare la preferenza della signoria spirituale, e non mai a vituperare la temporale. Anche nel luogo citato la Benincasa dice che il papa con la sua benignità avrebbe riavuto *il suo spiritualmente e temporalmente.*

² Vale discordia e dissenzione, e in questo senso è usata da' scrittori del buon secolo.

³ Lett. 2

medesima commenda le virtù, e che possiam credere fosse certo monaco della Certosa di Pontignano, Caterina non ristette per ciò. Poco dopo volle inviare al pontefice uno dei suoi più cari discepoli, Neri di Landoccio, nobile sanese, perchè a bocca si adoperasse d'indurre Gregorio alla pace, manifestandogli più chiaramente qual fosse l'animo di lei intorno a questo negozio. Neri di Landoccio era eziandio recatore di una epistola di Caterina,¹ nella quale la vergine ricorda l'amore con cui Cristo pose la vita per le pecorelle sue, e vuole che a quell'esempio guardi soltanto il suo vicario. La salute eterna dei ribelli essere a questo patto, che ritornino in grazia del padre loro; nelle mani del supremo pastore il concedere ed il torre la eredità eterna; quello il momento pel pastore di dar la vita per le agnelle uscite fuori del gregge. Scegliesse il pontefice buoni rettori alla cura della Chiesa ed al reggimento delle sue terre in Italia; volgesse gli ardori guerreschi di tutti al santo passaggio; seguitasse in tutto le vestigie della benignità di Cristo, che convertì Paolo persecutore con la carità; perdonasse infine al dolore di lei ed al suo amore per la Chiesa, se ella troppo liberamente al supremo Padre favellava. E ripeteva molte volte nella lettera quelle sue accese parole, che ci rivelano sì bene l'animo della vergine tutto amore di Dio e del prossimo: *Pace, pace, pace, babbo mio dolce; pace, e non più guerra.*²

Ma la Santa, in cui il desiderio di troncare quella guerra cresceva ogni dì, veggendo che non per anco si trattava di por fine alle discordie, ed anzi gli animi dei Fiorentini mirabilmente si rinfocavano a vendetta, mandava ognora altre lettere al pontefice, e nulla lasciava intentato per commovere l'animo di lui. Stinando, siccome suole intervenire, che quei che si aggirano nelle reggie, debbano poter molto sopra l'animo di chi impera, volle render costoro benevoli consiglieri di pace. Scrisse a ta-

¹ Burlamacchi, note alla lett. 3.

² Lett. 3.

luno di loro, e tra gli altri con caldissime parole a Nicolò da Osimo segretario del pontefice, affinchè dovesse con ogni maniera di persuasione piegare a miti consigli Gregorio.¹ Avvalorava poi queste parole con calde lettere a Jacopo cardinale Orsini ed a Pietro cardinale Portuense, perchè dovessero anch' essi persuadere il pontefice: la pace volersi fermare ad ogni costo, mandate tutte le genti d' arme sopra gl' infedeli.² Anzi in una delle epistole al papa, cominciando ad allargare sempre più i suoi pensieri di carità, entra a favellare non solo della pace e della Crociata, ma eziandio (siccome sarà detto appresso) del ritorno del vicario di Cristo in Roma. Certo che si volea un grande animo per chiedere ad un pontefice timido e mansueto com' era Gregorio che, affine di riamicarsi con Firenze, si conducesse in Italia, appunto quando più fervevano le ire mal represses, e le città precipitosamente ribellavano alla Chiesa a furia di popolo. Ma Caterina osava tutto nel Signore, ed avea animo troppo grande per temere di cosa al mondo. La meravigliosa tempra di questa donna, che si ringagliardiva all' incontro della difficoltà, l' infocatissimo amore di questa vergine innamorata di Dio e del prossimo le davano una mirabile e santa audacia, cui non era ostacolo così grave che resistesse.

Intanto, volendo innanzi tutto rammorbidire l' animo del pontefice, con pietose parole e soavissime entra di nuovo a parlar di Firenze e di quella sua ribellione: « O santissimo babbo mio dolce, io non ci vedo altro modo o altro rimedio se non la pace a riavere le vostre pecorelle, le quali come ribelli si son partite dall' ovile della santa Chiesa, non obbedienti nè subbiette a voi, padre; onde io vi prego da parte di Cristo crocifisso, e voglio che mi facciate questa misericordia, cioè con la vostra benignità vinciate la loro malizia. Vostri siamo,

¹ Questo Nicolò da Osimo fu protonotario apostolico e segretario di Gregorio e di Urbano VI. Fu uomo di provata virtù, siccome può rilevarsi da due lettere che gli scrisse la Santa, e che sono la 39 e la 40.

² Lett. 27, 28, 29.

o padre, ed io conosco e so che a tutti in comune lor pare avere mal fatto; e poniamo che scusa non abbiano nel male adoperare, nondimeno per le molte pene e cose ingiuste e inique che sostenevano per cagione dei mali pastori e governatori, lor pareva non poter far altro; perocchè sentendo il puzzo della vita di molti rettori, i quali sapete che sono demoni incarnati, vennero in tanto pessimo timore, che fecero come Pilato, il quale per non perdere la signoria uccise Cristo: e così fecero essi; per non perdere lo Stato, vi hanno perseguitato. Misericordia adunque, padre, vi addimando per loro, e non ragguardate all' ignoranza e superbia de' vostri figliuoli, ma con l' esca dell' amore e della vostra benignità, dando quella dolce disciplina e benigna riprensione che piacerà alla Santità vostra, rendete pace a noi miseri figliuoli che abbiamo offeso. Io vi dico, dolce Cristo in terra, da parte di Cristo in cielo che facendo così, cioè senza briga e tempesta, essi verranno tutti con dolore dell' offesa fattavi, e metteranno il capo in grembo. Allora godrete, e noi godremo, perchè con amore avrete rimesso la pecorella smarrita nell' ovile della santa Chiesa; ed allora, babbo mio dolce, adempirete il santo desiderio vostro e la volontà di Dio, cioè di fare il santo passaggio, al quale io v' invito per parte sua a tosto farlo e senza negligenza, ed essi si disporranno con grande affetto: disposti sono a dar la vita per Cristo. Oimè, Dio amore dolce: rizzate, babbo, tosto il gonfalone della santissima Croce, e vedrete li lupi diventare agnelli. Pace, pace, pace, acciocchè non abbia la guerra a prolungare questo dolce tempo; ma, se volete far vendetta e giustizia, pigliatela sopra di me misera miserabile, e datemi ogni pena e tormento che piace a voi insino alla morte. Credo che per la puzza delle mie iniquità sieno venuti molti difetti e molti inconvenienti e discordie; dunque sopra me misera vostra figliuola prendete ogni vendetta che volete. »¹ Papa Gregorio, che da

¹ Lett. 4.

buon tempo avea in grande estimazione la vergine Caterina, e, per la bontà dell'animo non sapea chiudere il cuore ai consigli che si attingono dalla carità, dovè senza fallo commuoversi grandemente alle amorevoli parole della Santa. Sul cominciar dell'anno 1376, che fu appunto il tempo in cui gli pervennero le lettere di Caterina,¹ egli pose tutti gli ingegni per venire a patti con l'inimico, il quale, cresciuto in forza, infelloniva sempre più. Il papa tenea già tutto in pronto per la guerra, ed avea presa a soldo una compagnia di Brettoni assai famosi per l'audacia guerresca. I quali richiesti (siccome dicesi) se desse loro il cuore d'entrare in Firenze, aveano con grande ardire risposto che se v'entrava il sole v'entrerebbono eglino.² Tuttavolta Gregorio volle cedere alle istanze della Benincasa, che già tanto poteva sopra l'animo suo, e tentar l'ultime prove. Mandò a Firenze Nicolò Spinello da Giovinazzo, siniscalco di Provenza, e Bartolomeo Giacoppi genovese, recatori di pace e di vantaggiose profferte a quella repubblica. Il papa, non che domandar con le armi ragione delle ingiurie fattegli dai Fiorentini, lascerebbe in libertà Perugia e Città di Castello, terre della Chiesa, sol che Firenze desistesse anche essa dalla guerra e non incitasse (siccome era per fare) Bologna a rivolta.³ Ma cotali condizioni, che a' buoni cittadini pareano al di là di ogni giusta speranza ed erano, non piacquero agli Otto della guerra. I quali, mentre gli oratori aveano quasi fermate le pratiche per quello aggiustamento, comandarono al conte Antonio di Bruscoli ribellasse Bologna alla Chiesa. Costui di fatto entra, armata mano, nella città, chiama a rivolta i popolani, e concitatili a guerra, allaccia per modo il papale legato tra la plebe ribellata e le recate soldatesche, che questi stimò fortuna trovare uno

¹ Vedi le note del Burlamacchi alle lett. 2 e 3 della Santa.

² « Risposono che se vi entrava il sole, vi entrerebbono essi. » (Buonins., pag. 567.)

³ Scipione Ammirato, lib. XIII, pag. 695. — S. Antoninus, pars III, tit. XXII. — *Cronica di Bologna*, n. 499, 500, 501. — *Cron. Riminese*.

scampo nella fuga. Del brutto tradimento e della misleale condotta ebbero grande infamia i Fiorentini, e da questo fatto nacque lo sdegno giustissimo del papa, cui parve importabile il vedersi dileggiato appunto quando più benignamente offeriva la pace.¹ Caterina, che vedeva queste cose, ne era acerbamente travagliata; e scrivendo a parecchi dei cittadini di Firenze, più che con le ragioni, con quel suo torrente di affetti magnanimi e purissimi sperava trascinarli a fare il suo piacere. Ma tutto tornava indarno a vincere le bollenti ire di un popolo, che flagellato dallo spirito di parte, uso alle guerre, facile ai sospetti, nemico dei Francesi, chiedeva da lunga pezza un pretesto ad impugnare le armi contro i papali legati. Gli aderenti di Caterina, mossi dalle preghiere di lei, tentarono alcuna cosa per ispegnere quel fuoco, che cominciava a divampare, ma per allora tutto fu adoperato senza alcun pro.

Or mentre Firenze si veniva apparecchiando alla lotta, il papa, volendo giudicare il negozio eziandio nel fôro spirituale, e forse per questa via ridurre più facilmente la repubblica a quella mitezza di propositi che tanto gli stava a cuore e così potentemente gli veniva consigliata da Caterina, citava il gonfaloniere e gli altri capi dello Stato a comparire per sè medesimi o per procuratori innanzi a lui: Venissero a dir le scuse onde si erano indotti a prendere le armi contro la Chiesa, e questo dovessero fare per tutto il mese di marzo: ove ripugnassero, resterebbono isso fatto colpiti dagli anatemi della Chiesa. — Portavano le accuse sopra vari capi: la signoria aver promulgati decreti contro i censori della fede, violato il dritto ecclesiastico, morto con modi infami e di orribile crudeltà un innocente monaco senza sentenza di sorta, e per soli sospetti di poco amore alla repubblica: nei Fiorentini star la colpa della

¹ Poggio Bracciolini, che scrive sempre in favore di Firenze e contro il papa, vitupera con gravi parole in questo fatto la Repubblica. Vedi lib. II, pag. 41.

guerra concitata dalle terre della Chiesa contro di essa; i Fiorentini aver ingannati i semplici contro il papa col fallace nome di libertà; essi infine con gran ludibrio delle cose sacre osar chiamare santi gli Otto promotori della ribellione.¹ — Allora quei che stavano sopra la guerra, sebbene fossero quanto altri mai alieni dal riamicarsi col pontefice ed intendessero a lotta micidiale, pure per tenersi in fama di uomini non avversi al papato ebbero mandati a lui Alessandro dell' Antella, Domenico di Salvestro e Donato Barbadori per dire loro ragioni. Entrarono codesti in concistoro il 31 marzo giorno destinato alla sentenza, e piuttosto che escusatori dei Fiorentini, si mostrarono arditi accusatori dei papali legati. Il Barbadori, che diceva per tutti ed eloquentissimo era a ragione stimato, audacissimamente parlò. Ricordato il non concesso frumento ad onta ed in dispregio della papale lettera, le terre devastate dall' Aguto per comandamento del cardinal di Sant' Agnolo, le pratiche del legato di Perugia contro Siena, ed eziandio gli uomini che dicevano mandati in Firenze per disegnare i luoghi delle nimiche fortezze, il Barbadori magnificava con gran pompa il debito che ha ogni cittadino di serbare con la libertà della patria le antiche leggi; e la superbia dei Francesi grandemente vituperava. Poscia seguitava con calde ed eloquenti parole ad un dipresso in questa sentenza: « Tuo debito era, padre beatissimo, raffrenar la bestiale cupidità e lo stemperato desiderio di dominar del legato: tu dovevi spegnere il fuoco cominciato ad ardere, tu difendere la indipendenza e libertà dei figliuoli tuoi, tu ridurti a memoria i beneficii del nostro popolo verso dei romani pontefici, tu solo la lor causa contro ogni altro sostenere. Noi dunque dobbiamo esser detti autori della guerra, avendo prese le armi per difendere la patria, le donne, i figliuoli e la vita; e non il legato tuo, il quale è stato origine e cagione d' ogni male, perturbando la pace, la quiete,

¹ Raynald, ad an. 1376, § I, II, III, IV.

e l'ozio nostro con tutti i modi a lui possibili? Noi malvagi, che ci lasciammo muovere dalla patria carità a provvedere a noi stessi; degni di lode i legati che ci voleano trarre nella odiata servitù loro? Certo, santissimo padre, se vorrai rettammente giudicare, e posporre ogni passione, come si richiede ad un Vicario di Cristo, di questa guerra nessuna minima cagione riferirai in noi, nè giudicherai noi aver commesso nessun mancamento, perchè abbiamo solo alla necessità ubbidito: la quale desta e commuove eziandio gli uomini pigri e dappoco. Non neghiamo noi la ribellione seguita di molte terre della Chiesa, ma la superbia e l'avarizia dei loro governatori ne è stato principio: e quei rettori son tali uomini, che niuna cosa è così strana o fuori di ragione, che loro non sembri lecita. Nè i ribelli degli Stati della Chiesa si sono partiti dalla suggestione tua, che non è grave a veruno, ma hanno fuggito lo iniquo governo di chi avevi loro preposto, e forse a male in cuore. Ai quali rubelli, se abbiain prestato in qualche parte favore, è da por mente che movendoci a compassione della lor misera fortuna, e riducendoli a vita migliore, abbiain giovato a serbare la nostra. Chi mai nella religiosa Firenze fu oso tentar cosa alcuna, padre beatissimo, contro la dignità e l'autorità tua, nè contro alla romana Chiesa mai? anzi a tutta possa e sempre non la difendemmo noi da imperadori, da re e tiranni? ora soltanto stretti dalla carità della patria abbiain voluto mettere un morso in bocca a coloro, che col loro sfrenato impeto cercavano di tòrci la vita. Per la qual cosa piaciati, beatissimo padre, dalla altrui violenza come tuoi figliuoli difenderci: ricòrdati della tua usata pietà, e della misericordia e carità che si convengono ad un pontefice: mira con occhio di padre i fanciulli e tutta la plebe della nostra fedelissima città costretta a gemere della fame per lungo digiuno, negato il pane dai tuoi legati, ed anzi per essi distrutte sino le speranze di averne. Muova il tuo pianto la fedele ed innocente città di Faenza, terra della Chiesa, dall'imperio dei tuoi pre-

fetti ostilmente condotta a rovina.¹ Oh miseranda calamità, oh scelleratissimo delitto, oh detestabile crudeltà! Chi terrà le lagrime veggendo gli ammazzati cittadini, le vergini e le madri-famiglie serbate agli stupri ed alle libidini, la moltitudine dei pargoli strappati al materno petto, e le donne procedute in età andare mendicando il pane, scacciate dalle proprie terre e dai propri lari barbaramente divise? Che se tali fatti tu non dannerai, ma invece perseguiterai coloro che ad essi virilmente contrastano, Iddio, ma solo Iddio renda giudizio e di loro e di noi. »

Le parole del fiorentino oratore dette con grande animo, con voce agitata e talvolta terribile, commossero meravigliosamente e sino alle lagrime gli astanti. I quali restarono così presi all' eloquenza del Barbadori, che parvero assolvere con lo sguardo e col desiderio la nimica repubblica. Il papa, che ben s' avvide di quel fatto, sebbene non dovesse rendere allora la sentenza, volle nondimeno rispondere all' oratore, ed il fece con minore eloquenza, certo però con più valida ragione. Ma forse la miglior risposta da confondere al tutto il Barbadori, così caldo nel fulminare i peccati dei papali legati, è in quelle parole che scrisse la Benincasa a Nicolò Soderini esortandolo a porre l' opera sua per la pace: « Noi non dobbiamo amare i vizi che noi vedessimo nelle creature, ma dobbiamo amare ed avere in riverenza la creatura e l' *autorità che Dio ha posta nei ministri suoi*; e dei peccati loro lasciargli punire e gastigare a Dio, però che egli è quel sommo Giudice, che dirittamente dà i giudizi suoi, e ad ognuno dà il debito suo secondo che ha meritato e con dirittura. Troppo sconvenevole sarebbe che volessimo giudicar noi, che siam caduti in quel medesimo bando; »² ed altrove: « Non sarà scusa (agli uomini) perchè

¹ Allude al sacco dato a questa città serbatasi fedele al papa: e ciò dall' Aguto che era ai soldi del legato. L' Aguto non potendo aver danaro, pose a ruba la città, imprigionando alcuni, cacciando altri, ed uccidendo meglio che trecento, la più parte fanciulli. — Muratori, *Annali*, ad an. 1376.

² Lett. 317. — Nelle parole citate è *lassargli* per *lasciargli*.

s' ammantino col mantello dei difetti dei ministri del Sangue, dicendo: Noi perseguitiamo li difetti dei mali pastori. . . . Poniamo che li ministri siano demonii incarnati e pieni di molta miseria; non dobbiamo però noi esser manigoldi nè giustizieri di Cristo; però che essi sono gli unti suoi. »¹ Queste parole non soltanto erano vevoli a tener saldo il principio di autorità, crollato il quale tutto va in confusione e rovina, ma eziandio sarebbero state le più opportune ad impetrare la pace ed a cessare i danni moltissimi che erano per pesare sopra Firenze. Di fatto il Barbadori a vece di supplicare il pontefice della pace, come era suo debito, pareva fosse venuto soltanto superbo accusatore e gastigatore del peccato dei legati. Lo che in un senato di cardinali, e di cardinali quasi tutti Francesi, dovea concitare gli animi a vendetta ed impedire il buon volere del papa. La Benincasa per lo contrario adoperava altri modi. Senza inorpellare il vero e senza risparmiare al tutto i cherali reggitori, usava però le maniere acconce alla pace, domandandola ad un pontefice piissimo, per uffizio di mansuetudine, e per imitazione di quel che fece Cristo. Il Barbadori parlava in nome della patria, Caterina della religione: l' uno noverava con terribile eloquenza i danni temporanei della città; l' altra, compassionevole ad ogni male del prossimo, guardava principalmente alla rovina delle anime: quegli trovava il calore della sua parola in una studiata eloquenza; questa attingeva dal fervore religioso dell' anima innamorata tutta la forza del dire.

Intanto nei giorni che seguirono fu un gran disputare in corte d' Avignone per decidere della controversia coi Fiorentini, volendo i pochi cardinali italiani che il papa si piegasse di nuovo a miti consigli, ed instando fortemente i Francesi - molti di numero e potenti, perchè finalmente con gli anatemi e con le armi si venisse a capo di quel negozio. La

¹ Lett. 284.

benignità, dicevano essi, sarebbe creduta debolezza, necessità la compassione, il perdonare paura; ed in breve il papa non avrebbe più un palmo di terra in tutta Italia. — Se Caterina avesse potuto essere in Avignone, io non so quel che sarebbe avvenuto. Forse la sua presenza, che, come vedremo, fu potentissima appresso, avrebbe data la causa vinta ai cardinali italiani: forse la soave parola di una santa avrebbe persuaso il pontefice che egli poteva senza danno della Chiesa rispondere all'audacia del legato fiorentino con nuove profferte di pace. Ma il fatto fu che papa Gregorio, avuta nuova del tradimento di Bologna, giudicò essere giunto il tempo, in cui anche un pontefice mitissimo debba resistere virilmente al male e farne giustizia. Fu data la sentenza rigorosa e terribile, secondo il costume del tempo. I Fiorentini scomunicati; interdetta nei sacri uffizi la città; le persone e le sostanze dei Fiorentini liberamente potessero esser prese da ognuno, come degli infedeli. Stavano presenti alla lettura della terribile condanna il papa, i cardinali e gli oratori di Firenze. Il Barbadori, che sopra gli altri era arditissimo e di molta passione ingombrato, gettatosi boccone a piè di un Crocefisso, e levando alto la voce sicchè tutti l'udissero: « A te, disse, mio Dio, della ingiusta sentenza del tuo vicario appello nel tremendo giorno, in cui venendo tu a giudicare il mondo, non sarà eccezione di persona. Tu, in questo mezzo, difendi la nostra repubblica dai crudeli anatemi fulminati contro di lei. » E dette tali parole parti, lasciando in grande commozione gli astanti e dell'inusitato ardore meravigliatissimi. Le miti e sante parole di Caterina aveano già quasi vinto il cuore del pontefice: disgraziatamente le irose del Barbadori riuscirono a persuaderlo del mal animo dei Fiorentini. I quali (in tanta ira erano venuti) facevano intravedere non solo il desiderio di una lotta, ma di una lotta terribile e micidiale.¹

¹ Scipione Ammirato, *Storia di Firenze*, lib. XIII. — Poggio Bracciolini, lib. II.

Caterina pertanto non lasciava d'occhio la terribile guerra che era surta tra gran parte d'Italia ed il primo Pastore. Dopo le lettere scritte al pontefice ne mandò tosto a quei cittadini di Firenze, che poteano mantenere la città in pace ed adoperarsi a sedare la brutta tempesta. Tra le altre cose avea scritto a Nicolò Soderini cittadino di Firenze e priore delle arti, in cui la autorità del nome e dell'ufficio era molta: ¹ « Evvi più dolce cosa che la pace? Certo no. Questo fu quel dolce testamento e lezione, che Gesù Cristo lasciò ai discepoli suoi. Così disse egli: Voi non sarete conosciuti che siate miei discepoli per far miracoli, nè per sapere le cose future, nè per mostrare grande santità in atti di fuore, ma se avrete carità e pace e amore insieme.... Tanta è la pena e il duolo che io ne porto (*di questa guerra*) per lo danno delle anime e dei corpi vostri, che acciò che questo non fosse, io sosterrai con grande desiderio di dare mille volte la vita, se tanto potessi. » ² Ma le cose declinavano al peggio, e non era quasi giorno in cui la Benincasa non avesse nuova di qualche terra della Chiesa ribellata alla papale signoria. La pietosa vergine, quando vedeva gli uomini sordi alle sue parole, correva alla preghiera per impetrare da Dio la cessa-

¹ Quantunque questo signore fosse di famiglia illustre, pure apparteneva insieme alle popolane; onde fu gonfaloniere di giustizia del 1371. (Ammirato, pag. 681.) Quando gli scrisse questa lettera la Santa, egli era dei priori di Firenze (siccome si ha dal titolo di essa lettera), i quali più propriamente si addimandavano i Priori delle arti, ed insieme col gonfaloniere componevano il supremo magistrato di quella repubblica. Il governo di Firenze, siccome quello della più parte delle città italiane, avea patite frequentissime mutazioni. Il nome di Priori delle arti era ivi antichissimo, ma eglino non aveano avuto dapprima che poca autorità. Poscia, il popolo fiorentino cresciuto in ricchezza ed onori per la mercatura, avvenne che i popolani ebbero scacciati (1282) dalla signoria i nobili, che quasi sempre la teneano innanzi (Ammirato, all'anno 1282). Allora dei nobili alcuni vollero aggregarsi alle arti per partecipare della signoria; altri virilmente ricusarono; non però questi ultimi furono sempre esclusi dalla balia dello Stato. Ai tempi nondimeno della nostra Santa (1343) (costretti i nobili a lasciare gli uffici) la signoria tornò nei priori delle arti.

² Vedi la bella lettera a Niccolò Soderini, che è la 217.

zione di tanti mali. Ed Iddio volle darle un grande ufficio nella terribil lotta che s'era incominciata.

I Fiorentini, o fosser mossi dal timore degli anatemi, o dal grave danno dei mercatanti di lor nazione (la papale condanna li spogliava delle loro robe dovunque si trovassero, ed i ricchi commerci impediva), portavano già di mal cuore la guerra. Gli Otto, che erano avveduti e scaltri, ed i Priori delle arti, nei quali stava la signoria, mandarono per Caterina, eligendola paciera tra loro ed il pontefice. Ma, se vogliamo aggiustar fede agli storici del tempo, piuttosto il fecero per mostrare che non rimaneya da essi se la pace non si facea, che per vero desiderio che ne avessero. E poi i fatti che intervennero appresso raffermano assai bene questa sentenza. Checchè sia di ciò, codesta deputazione affidata ad una povera vergine di Siena è al tutto meravigliosissima. Firenze abbondava di uomini spettabilissimi, che avrebbero potuto ad un bisogno con ogni maggiore studio di sapere e di eloquenza impetrare la pace dal pontefice. Quando anco avessero quei cittadini stimato che le virtù e la religione dovessero riuscir più potenti sopra l'animo di Gregorio, che non le scuse addotte con arti studiate e con calore di eloquenza, in Firenze i conventi di monaci e di frati erano moltissimi, e quasi non ve ne avea veruno, in cui non splendessero uomini per santità famosissimi. Pur nondimeno tanta dovea essere l'estimazione in cui era tenuta la fanciulla sanese, che, o volessero appagare il popolo o daddovero impetrare la pace, non giudicarono che altri meglio potesse rispondere al loro scopo quanto la Caterina.¹ Grande, per verità, era la fama di codesta vergine in Firenze, non solo per quelle cose che se ne erano udite dalla vicina Siena, ma eziandio perchè ella erasi colà condotta due annj innanzi d'ordine del generale dei Predicatori, e ad istanza di molte devote per-

¹ Sant' Antonino ha creduto che stesse la Santa ancora a Pisa, quando venne chiamata in Firenze, ma non par certo.

sone.¹ Scipione Ammirato scrittore delle Storie fiorentine, e che dice aver tolte le notizie della sua scrittura da Melchionne *non divoto di santa Caterina*, favellando del suo venire in Firenze per la pace ha queste parole: « Sapevano (i Fiorentini) lei, senza essersi d'altro cibo che del Sacramentale pasciuta, così esser vissuta per lo spazio di molti giorni, che verisimil non era che corpo umano viver potesse. Non era nascosto aver menata vita ritiratissima e lontana dalle pratiche degli uomini per tutto quasi il corso degli anni suoi, onde si aveva per indubitato l' essersi finalmente vólta dalla contemplazione alla vita operativa non esser senza divina disposizione avvenuto. E perchè, non avendo cognizione di lettere latine, interpretava e scioglieva profondamente molti luoghi e quistioni della sacra Scrittura, anzi non si trovando come per via ordinaria avesse apparato a leggere, era stimato ciò che ella dicesse o facesse tutto essere in lei da divina rivelazione infuso. Per la qual cosa, a far pace fra nimici, a liberare indemoniati, a consolare ed aiutar tribolati era sovente chiamata. Il che facea con tanta umilta e insieme con tanto fervore che, comechè non mancassero di coloro che di lei biasimevolmente sparlassero, era veramente dalla maggior parte degli uomini e delle donne per accettissima e cara serva di Dio riputata. »² Il chiamarla che fecero gli Otto era dunque un modo assai acconcio a tener paghi i popolani ed a confermarsi la fama onde il popolo (assai corrivo a troppo magnificare o troppo deprimere) li addimandava i *santi*. Probabilmente nell'animo dei reggitori della repubblica entrò anche il pensiero che Caterina del pacifico vivere di Firenze amantissima, avrebbe indotto il

¹ Si ha da un manoscritto di autore contemporaneo, conservato nella biblioteca del signor senatore Alessandro Strozzi e citato dal Burlamacchi nelle note alle lettere di santa Caterina, quanto segue: « Venne a Firenze del mese di maggio dell'anno MCCCLXXIV, quando fu il capitolo dei frati predicatori, per comandamento del maestro dell'Ordine, una vestita delle Pinzochere di sancto Domenico, che ha nome Caterina di Jacopo da Siena. »

² Lib. XIII, pag. 714.

pontefice a ceder sino agli estremi, fermando un accordo tutto in vantaggio dei Fiorenti. Il che si rende verisimile al pensare che in Firenze avea dovuto correr voce delle lettere scritte dalla Benincasa al pontefice, perchè tentasse tutte le vie per riamicarsi con quella repubblica, e volgesse altrove l'ardor bellicoso onde ferveva l'Italia.

Intanto la Santa non lasciandosi spaurire agli ostacoli in cui si sarebbe avvenuta per trattar negozio di così mirabile difficoltà in Firenze, non rifiutò la dimanda della signoria. Sebbene ella fosse tutta intenta alle cose di anima, e però dovesse riuscirle doloroso gettarsi tra le brighe di città agitata da fazioni e da guerra, pure mostrò allora (come fu suo costume) animo grandissimo e di smisurata carità infiammato: di che volle porre non solo la parola, ma altresì pericolare la persona in pro di Firenze e d'Italia. Così ella nel fiore di freschissima giovinezza si pose ad una di quelle opere, che o raramente o mai non vennero affidate a donna nella Chiesa. Adunque nel maggio del 1376, dopo gli anatemi fulminati contro la repubblica, Caterina si condusse a Firenze, ove fu assai benignamente accolta dal supremo magistrato, che le andò incontro per farle onore. Fra tutti lietissimo del suo arrivo fu Nicolò Soderini. Il quale si addimostrò in tutto quel fatto uomo di gran pietà ed oltremodo devoto di santa Caterina. Costui la accolse in effetti in casa sua con grande allegrezza, e le porse il modo da trattare della pace coi principali della repubblica. La Santa per mezzo di lui cominciò a conoscere i capi della signoria, gli Otto ed i moltissimi che intertenevano il furioso impeto della guerra; ma più di tutto sperò vincere Firenze annunziando quei principii di religione e di fratellevole carità, che, entrati nei cuori, mortificano le cupidigie, le ire, e tutte le passioni che al fuoco guerresco porgono alimento.

Difficilissimo riusciva questo ufficio, cui erasi piegata la vergine sanese; conciossiachè la guerra al pontefice non solo si alimentasse della nimicizia contro i legati papali, ma sì bene da

vizio di interior reggimento in Firenze e dallo amore di parte. I Ricci ed i loro aderenti, non potuti mettersi a paro dei guelfi Albizi per prove che avessero fatte innanzi, solo per effetto di quella guerra col papa satollavano le vecchie ambizioni. Venuti in alto, scender di seggio non voleano; e pure era certo, che la repubblica riamicandosi col pontefice, eglino avrebbero dovuto cedere i primi onori all' emula parte guelfa. Eglino però tornavano di impedimento all' opera della Benincasa, crescendone la malagevolezza. Quanto all' interiore reggimento della città, sarà bene dirne alcuna cosa a far manifeste le nuove difficoltà in cui si avvenne la Santa. Dopo assai riforme, ai tempi di Caterina e propriamente passato il 1343, il governo era costituito per modo, che molte autorità sussistessero in Firenze, forse ordinate a mantenimento della signoria nei popolani, ma in verità produttrici di discordie tra i reggitori e di smisurata balanza nelle sette. Il supremo magistrato, che avea, come direbhesi oggidì, il potere esecutivo, lo iniziare le leggi ed il diritto di bandir guerra, si componeva di otto popolani, detti *Priori delle Arti*, i quali venivano eletti due per ogni rione.¹ Il presedeva un *Gonfaloniere di giustizia*, che era scelto ogni volta da diverso rione, secondo l' ordine loro, e durava in ufficio non più che due mesi. Nelle cose di maggior momento non aveano facoltà di deliberare senza l' assentimento dei *Sedici gonfalonieri di compagnia*, ossia il magistrato dei Collegi, ed i dodici Buonuomini scelti tre per ciascun quartiere. Quando poi si trattasse di riforma o legge dello Stato, dopo che fosse consentita dai *Collegi*, dovea esser messa a partito nel *Consiglio del popolo*, che era composto di dugentocinquanta cittadini, e poi nel *Consiglio del comune*, che si componeva per diverso modo di dugento. Per gli ordinamenti di giustizia vi avea in Firenze un *Podestà* che giudicava sopra le cause civili e doveva essere

¹ I quartieri di Firenze erano quattro, e così ordinati: I^o, di Santo Spirito; II°, di Santa Croce; III°, di Santa Maria Novella; IV°, di San Giovanni. I priori eligevansi sei dalle arti maggiori e due dalle minori.

nobile e guelfo, il *Capitano del popolo* (nobile anche egli), che teneva balia sopra chi tentasse alcuna cosa contro lo Stato, e lo *Esecutore* posto a difesa dei popolani contro i grandi. Vi aveano poi due altri magistrati, quello dei *Capitani di parte guelfa*, cui incombeva il debito di tener purgato lo Stato dai Ghibellini, e l'altro dei *Consoli o sindachi delle arti*, che, preposti ciascuno alla sua arte (in tutto ventuno) giudicavano di qualunque piato avesse un estraneo contro i soggetti a sè, ovvero gli artefici fra loro. A questi non certo pochi magistrati, che reggevano Firenze, si aggiungeva ai tempi di Caterina quello degli Otto.¹ Quanto più numerose erano le autorità, quanto più frequente l'urtarsi, il contraddirsi, l'oppugnarsi a vicenda. tanto era più difficile per la Santa venire a capo del negozio che lo smisurato amore dei prossimi le avea affidato. Tra tanti magistrati ella non avea a cui volgersi. I Priori, poveri di autorità in quel momento; gli Otto, cupidissimi di guerra; i Capitani di parte guelfa, poco amati dal popolo; gli altri magistrati, impotenti o nimici.

Cominciò pur nondimeno la vergine i trattati, nei quali dette prova di sottile accorgimento, ed insieme di quella ardente carità del prossimo, che informava così bene ogni suo detto ed ogni cosa che facesse. Fu certo singolare di questa donna che l'abbondanza degli affetti in lei non isterilisse per nulla la vena del pensiero: ond'ella (aiutandola così Iddio) congiunse sempre ad un gran bollore di affezioni santissime, una giustezza ammirevole di giudizio nutrita da nobili concetti. Nella Benincasa fu facile il vedere allora la donna che non si lasciava vincere dallo spirito di parte, non adulava alcuno, ma voleva riamicare per solo amore della virtù e della pace il padre coi figliuoli. Volgeva agli autori della guerra severe parole di rimprovero, e più specialmente si travagliava a mostrare quanto

¹ Vedi Villani, Marchione dei Stefani, Machiavelli, Scipione Ammirato e Goro Dati, il quale ultimo tratta ex professo di tal materia. — Vedi anche il *Tumulto dei Ciompi* di P. Santa Rosa, pag. 40 (ediz. di Torino, 1843).

danno sarebbe venuto alle anime per quella lotta. Ma ad un tempo per far conoscere a tutti che ella, mentre vituperava i Fiorentini, non lasciava di adoperarsi eziandio presso il papa, mandò tosto al pontefice a nome suo e di Firenze frate Raimondo da Capua con altri familiari e discepoli di lui. I quali dovessero porre tutti gl' ingegni a piegar l' animo di Gregorio alla pace, e mitigare i giusti sdegni contro la repubblica. Parlassero costoro in nome suo e di Dio al papa, e gli recassero una sua lettera, nella quale ella si studiava di provare al supremo pastore, che, umiliatisi i Fiorentini, otterrebbe pronta e vera pace con essi e con gli altri rubelli principalmente se riformasse i ministri e rettori della Chiesa, tornasse in Roma, ed intimasse guerra agl' infedeli.¹ Strani provvedimenti poteano sembrar questi a prima fronte per vincere la fellonia delle ribellate città; ma veramente non erano, mentre con essi si andava alla radice del male. E poi anche quando per la pervicacia delle città nimiche fossero rimasti infruttuosi, erano sempre degnissimi del padre comune di tutti i popoli: la fama del pontefice e della Chiesa si sarebbe vantaggiata moltissimo pei saggi adoperamenti consigliati dalla Benincasa: ed il papa e la Chiesa, potendo sempre rivendicare i propri diritti, fanno assai bel guadagno allorchè cresca il loro nome ed abbian modo da vie meglio beneficiare i loro figliuoli. Piegati quanto le fu possibile a miti consigli i Fiorentini, scrisse di nuovo al pontefice: « Mi pare che la divina bontà venga disponendo li grandi lupi e facciali tornare agnelli. E però ora di subito vengo costà per mettermi in grembo umiliati. Voi, come padre, son certa che gli riceverete non ostante le ingiurie e la persecuzione che v' hanno fatto, imparando dalla dolce e prima Verità, che dice che il buon pastore, poichè ha trovato la pecorella smarrita, egli se la pone in su la spalla e rimettela nell' ovile. » La Benincasa inoltre, siccome quella che sapeva qual cosa fossero i Brettoni presi

¹ Lett. 5. — Burlamacchi, note a questa lettera.

a servizio dal papa, pregava caldamente Gregorio perchè soprastasse dal mandarli in Italia; seguitando sempre a sperare che la dolcezza avrebbe finito col trionfar l'animo di ciascuno, cessati i mali non separabili dalla guerra. « La gente (così ella) che avete soldata per venire di qua sostenute e fate sì che non venga, perocchè sarebbe piuttosto guastare che acconciare..... Guardate, per quanto voi avete cara la vita, che non veniate con sforzo di gente, ma con la croce in mano, come agnello mansueto. » ¹ Per mala ventura però, di quei medesimi giorni, e propriamente il 27 maggio, partì d'Avignone Roberto cardinal di Ginevra (fu poi antipapa) con grosso esercito, e scese a romper guerra ai nemici del pontefice in Italia. Si gettarono quei Brettoni ² nel bolognese, e sebbene l'astuto cardinal che comandava si affidasse più di tutto nelle accorte pratiche per ridurre ad obbedienza le terre della Chiesa, pure eglino, dovunque posassero il piede, incendiavano, rubavano, devastavano. Lagrimevole a dire: quanti maggiori sforzi si adoperavano da Caterina per quella pace, tanto più gravi sorgevano le difficoltà ad impedirla.

Ella però non veniva meno di animo, e pregata dai principali della repubblica che per amor del Signore pigliasse fatica di andar al papa in Avignone affine di trattare la pace, non dubitò accettare il difficile ufficio e fare quest'altra prova in vantaggio di Firenze. Promisero gli Otto della guerra e gli altri che aveano la signoria grandi cose alla Santa: si raumilierebbero come docili figliuoli al papa, accetterebbon di buon grado ogni onesta condizione che fosse loro profferta, e brevemente si acconcerebbero in tutto al volere di colei, che già avea dato tante prove di caldissimo amore alla Chiesa ed a Firenze.³ Caterina adunque sul finire di maggio mosse di quella

¹ Lett. 6.

² Alcuni dicono diecimila, ma il Buonincontri crede che fossero soli seimila. (Muratori, *Annali*, ad an. 1376.)

³ Note del Burlamacchi alla lett. 200.

città per salvare la Chiesa e la Italia da terribile flagello. Sia che tenesse la via di mare insino a Genova, e di là passasse poi l' Appennino e le Alpi, sia che correndo sempre quella di terra passasse per Bologna e per altre molte città d'Italia innanzi di arrivare in Provenza, è indubitato che ella, siccome colei che era al tutto sollecita del presto arrivare, non si soffermò se non assai poco nelle varie terre che trascorse.¹ Quantunque per la fama in che era non le dovessero mancare le istanze di moltissimi, ella, che avea il pensiero alla pace, volò frettolosa colà dove il volere di Dio la chiamava. Il beato Raimondo suo confessore con certo frate la avea preceduta: l'accompagnarono poi tra gli altri frà Giovanni Tantucci e frà Felice da Marta eremitani di Sant' Agostino, un tale frà Guidone, Tommaso Gherardo e Francesco Buonconto fratelli e nobili Pisani, Neri dei Pagliaresi, Nicolò di Mino Cicerchi, Stefano di Corrado Macconi maggiorenti sanesi, ed infine tre sue compagne. Il 18 giugno di quell'anno fu veduta la vergine Caterina giungere in Avignone con ventidue dei suoi discepoli² per menare a fine (con insolito esempio nelle memorie della Chiesa) uno dei più difficili negozi che allora fosse nella cristianità. La lotta sopravvenuta tra il papa e Firenze non era soltanto una guerra di una repubblica gelosa ed insofferente contro il capo della Chiesa, ma sibbene un male, che avea profonde radici nella lontananza del papato dal luogo suo, e nelle corrottele che ne erano sorte tra i chierici e tra i laici. Quella guerra era come la prima scintilla di un terribile incendio, che minacciava divampare in tutta la Chiesa, e forse la prima cagione delle scisme e degli altri danni che seguitarono. Il papa, che avea la Benincasa in grande estimazione e che della pace da lei suggerita era tene-

¹ Burlamacchi, nelle note alla lett. 197.

² *Processus Contestat. de sanct. et doct. B. Cath.*, pag. 4377. — Tra gli altri che furono con lei, il Buonconti suo discepolo in un testo a penna (presso gli eredi del Bandinelli citato dal Burlamacchi, note alla lettera 214) nomina gli accennati di sopra.

rissimo, volle che venisse graziosamente accolta in Avignone in un bel palagio e fosse con ogni maggior reverenza trattata.¹ Passati appena due giorni, comandò: Venisse in solenne concistoro alla sua presenza per parlare in nome dei Fiorentini. — Gregorio stava maestosamente assiso sopra magnifico seggio: i cardinali (soli consiglieri in quell'aula pontificale) gli faceano corona, ricchissimamente vestiti di porpora. Solenne spettacolo fu senza fallo l'ingresso di codesta verginella alla presenza dei principi della Chiesa e del vicario di Cristo. La maestà e la grandezza del supremo pastore doveano fare un singolare contrasto con la semplicità e pochezza di una donna, in cui tutta la autorità procedeva dalla virtù. Ed io immagino che Gregorio, al vedersi dinanzi la donna che avea osato scrivergli con tanta libertà con quanta non osavano i principi stessi potentissimi, avesse dovuto commuoversi a grande meraviglia.

Veramente assai efficace e pronto fu l'imperio di costei sopra l'animo del papa. Sebbene ella parlasse col pontefice per via d'interprete, pure potè tanto, che giunse la prima volta a piegarlo alla pace. Ella favellava in concistoro nel suo volgare toscano, e frate Raimondo rendeva latinamente le parole al papa. Il quale, convinto alle ragioni di Caterina e meravigliosamente commosso: Acciocchè, disse, tu vegga, o donna, chiaramente che io voglio pace e concordia, resti ogni cosa rimessa nelle tue mani; solo l'onore ed il bene della santa Chiesa ti raccomando. — A queste parole non è a dire qual fosse l'animo di Caterina. Si pose all'opera con un ardore infinito, trattò del negozio quando coi cardinali, e quando con quei signori temporali che forse potevano, guadagnato l'animo del papa, di-

¹ « Assignari nobis fecit unam pulchram domum cum ornatissima cappella. » (*Processus Contestat., de sanct. et doct. B. Catharinæ*; — *Amplissima collect.*, tomo VI, pag. 1375) La Santa abitò in casa di certo Giovanni de Regio, siccome rilevasi dal medesimo Tantucci. Essa casa era a guisa di una torre assai larga. Ai tempi del Burlamacchi serbavasi memoria della camera di Caterina, e tutta la casa era unita al collegio della Compagnia di Gesù, cui la avean donata i signori Brancacci.

storlo da quel buon proposito: onde subito scrisse a Sano di Maco in Siena: « Ho parlato col santo padre e con alquanti cardinali e altri signori temporali, e si è molto adoperata la grazia del nostro dolce Salvatore nelli fatti per li quali venimmo qua. »¹ E l'opera di lei sarebbe certo e tostante riuscita, se talora la pervicacia degli uomini (permettendolo Iddio) non fosse tanta da resistere ad ogni forza; sia pur a quella che si attinge dalla religione.

Correva voce in Avignone che i Fiorentini avessero imposta non so quale gravezza sopra i beni dei chierici;² ond' ella prendendo occasione da ciò e dall' indugio degli ambasciatori della repubblica, scrisse agli Otto della guerra una lettera, nella quale ella dice: « Io mi lagno fortemente di voi, se egli è vero quello che di qua si dice, cioè che voi abbiate posta la presta³ ai chierici: se questo è vero, egli è grandissimo male per due modi; l' uno, perchè ne offendete Dio, perchè nol potete fare in buona coscienza; (*l' altro*) . . . perchè questo è guastamento della vostra pace, perocchè sapendolo il padre santo concepirebbe maggiore indignazione contro di voi . . . Ho parlato col santo padre; udimmi per la bontà di Dio e sua graziosamente, mostrando d' avere affettuoso amor della pace, facendo come fa il buon padre, che non ragguarda tanto all' offesa del figliuolo,

¹ Ventisei giorni dopo che fu giunta in Avignone, ella scrisse a Sano di Maco in Siena una lettera, che è la 244, nella quale dice le parole accennate sopra.

² Secondo l' Ammirato, i Fiorentini fecero fare una descrizione di tutti beni ecclesiastici con una nota di chi li possedeva e di quanto bastasse ai possessori per vivere comodamente, ordinando che il rimanente si vendesse sino alla somma di centomila fiorini, forzati i cittadini a comprarli, e promessa ai compratori ogni difesa. « Sembra però (dice il Burlamacchi) dalla istoria di quei tempi essersi ciò fatto di poi; onde o più fiate caddero in questo fallo, o non fu verace la fama nello spargerlo allora in Avignone. » Il Santa Rosa (*Tumulto dei Ciompi*, Schiar. 3°), accennando a ciò, dice che di queste gravezze non s' ha nulla in prova dalle storie; e però pare che sia stata una mala voce diffusa in Avignone dai nemici dei Fiorentini.

³ La voce *presta* è adoperata in senso di *imposizione*, siccome usano altri scrittori del buon secolo.

che egli ha fatta a lui, ma ragguarda se egli è umiliato per potergli far piena misericordia. Quanto egli ebbe singolare letizia, la lingua mia non il potrebbe narrare. Avendo ragionato con lui buono spazio di tempo, nella conclusione delle parole disse che, essendo quello che io gli poneva innanzi di voi, egli era acconcio di ricevervi come figliuoli e di farne quello che ne paresse a me. Altra risposta non pare al santo padre che si dovesse dare insino che vostri ambasciadori non giungessero. Maravigliomi che anco non son giunti: come saranno giunti, io sarò con loro, e poi sarò col santo padre, e come troverò la disposizione, così vi scriverò: ma voi con le vostre preste e novelle m'andate guastando ciò che si semina. Non fate più così, per l'amore di Cristo Crocefisso e per la vostra utilità. Non dico più. Permanete nella santa e dolce dilezione di Dio Gesù dolce, Gesù amore. »¹

La robustissima Caterina avea però a combattere in quel negozio gli sforzi che da tutte le parti le venivano contro. Da un canto il mal animo di taluni, abusando la gran distanza dei luoghi, avea fatto correr voce in Avignone di quella novella imposizione dei Fiorentini; dall' altro gli aspettati ambasciadori di Firenze non per anco si vedevano. I cardinali parteggianti per la guerra, e che stimavano le profferte di pace bugiarde, non avean mestieri di nuovi incentivi a consigliare rigorosi modi e pronti: ma quel che era peggio, gli stessi cardinali che mostravano animo benignamente inclinato agli accordi, trovavano in quei fatti argomento da mutar sentenza, cominciando a reputare impossibile che si venisse mai ad un aggiustamento coi nimici. Caterina, che vedeva queste cose, si adoperava insieme a vincere con le sue lettere i Fiorentini, ed a mantener vivo nel papa il desiderio di quella pace. Ma intanto gli aspettati ambasciadori, sebbene avessero promesso alla Santa in Fi-

¹ Lett. 197. Questa lettera è una delle poche che ha la data: *Data in Avignone, a dì 28 giugno 1376.* — Nelle parole citate della lettera è *poterli* per *potergli*; *trovarò* a vece di *troverò*.

renze che l'avrebbero di corto seguita, prolungavano gl'indugi. Di che avvenne che un dì papa Gregorio ebbe a dire alla vergine: Credesse pure a lui; i Fiorentini, che non avean dubitato ingannare il pontefice, ingannerebbono anche lei: eglino non manderebbono ambasceria, o mandatala non tornerrebbe di veruna conclusione; onde poscia, vedendo la Santa averato il detto del pontefice, solea dire: lui essere stato profeta in quel fatto.

Pur finalmente giunsero in Avignone Pazzino Strozzi, Alessandro dell' Antella e Michele Castellani ambasciatori della repubblica fiorentina, o meglio degli Otto della guerra, che più di ogni altro aveano voce ed imperio in Firenze. La vergine sanese ne fu lietissima, e rattivò nell'animo le concepite speranze di pace, ma per breve ora. Per mala ventura nè gli oratori mostravano animo di fermare la pace, nè i capi dello Stato li mandavano a questo scopo. Gli Otto pieni d'inganni e di fallacie, mentre parlavano pace con la bocca, pace vera nel cuore non aveano. Tenere in freno e farsi amica con la speranza di pace la plebe, che agognava all'antica quiete e si scandolezzava di una querela col capo della Chiesa; impedire i mormoratori del governo che non ribellassero, ed a ribellione non incitassero gli altri; mantenere l'ufficio (che sul principio fu dato solo per sei mesi) nelle loro mani; appagare gli ardenti per la guerra coi fatti guerreschi, e gli amatori della pace con le sembianze di essa, fu la maniera di reggimento che tennero quei capi sopra la guerra per tutto il tempo che stettero in ufficio.¹ Caterina perciò in questo fatto veniva bruttamente ingannata dalle fallacie dei principali della repubblica, ed erale forza (l'opera pareva difficilissima) con la bontà dell'animo

¹ Scipione Ammirato, *Storie Fiorentine*, lib. XIII, pag. 699. Questo scrittore, sebbene, come ho notato, amico dei Fiorentini, ha queste parole: « Gli Otto per scaricarsi in parte di tanta invidia che si sentivano addosso, pensarono esser cosa necessaria di mandare ambasciatori al papa per trattare la pace, e frattanto non posporre in conto alcuno i pensieri della guerra. »

vincere gl' infingimenti e le ambagi di uomini misleali. Di fatto gli oratori della repubblica, non prima furono giunti in Avignone, cominciarono ad usare codesti modi subdoli e pieni d' inganno. La Benincasa parecchie volte entrò a parlare con loro della pace, assicurando che sarebbe tosto fermata, ov' eglino mostrassero un poco di buon volere: il papa aver rimesso tutto il negozio nelle sue mani: restare solo che eglino trattassero con lei delle condizioni di quel negozio, secondo la promessa che ne avea avuta in Firenze: non stessero in forse della mitezza di Gregorio, chè a lei dava l' animo di piegarlo ai patti più vantaggiosi: pensassero che nelle loro mani era la salute di Firenze e di tutta Italia: se adombravano del papa o dei cardinali francesi, almeno non rifiutassero trattare con chi amava tanto Firenze, che volentieri ne sarebbe morta: non sapevano forse del grande amore che ella portava a tutta Italia, dell' odio in cui teneva le sue fraterne ed interminabili guerre? ignoravano forse il suo desiderio della Crociata, le speranze sue che per la pace i costumi dei chierici si riformassero? chi dunque più di lei vorrebbe piegare il pontefice ai benigni accordi? — Ma gli oratori, che ben sapevano il pensiero di chi li mandava, senza volere neppure entrare in discorso di cotale faccenda, ricisamente rispondevano: Non aver essi mandato di conferire con lei e menare con l' opera sua alcun trattato; dovere soltanto al papa dire le condizioni che offriva la repubblica per ristare dalla guerra; le udrebbe il papa, e provvederebbe. — E ripetendo la Santa più volte le istanze, con ricordare la fede delle promesse fattele a Firenze, niente altro ottenne, che una scortese negativa di voler pure trattare con lei delle cose che alla repubblica si appartenessero. Per tal modo Caterina venuta in Avignone per volontà dei Fiorentini, mentre trovò il papa più benevolo ed inclinato a miti consigli di quel che non avrebbe dovuto pensare, non potè neppure conferire della pace con gli ambasciatori di quei Fiorentini che l' aveano mandata. Nè costoro si mostrarono poscia più inclinevoli a trat-

tare col papa medesimo, onde l'ambasceria non ebbe alcun effetto. La Benincasa perciò scriveva a Buonaccorso di Lapo in Firenze.¹ « Oimè oimè, carissimo fratello, io mi doglio dei modi che sono tenuti nel dimandare la pace al santissimo padre: chè s'è mostrato più la parola che l'effetto..... Io dissi ai vostri Signori, se voi avete intenzione di usare ogni umiltà in fatto e in detto, e che io vi offrissi come figliuoli morti dinanzi al padre vostro, io mi affaticherò in quanto questo vogliate fare: per altro modo, che io non v'andrei. Ed eglino mi risposero che eran contenti. Oimè oimè, carissimi fratelli, questa era la via e la porta per la quale si conveniva entrare, e verun'altra ce ne è. Se si fosse seguitata questa via in effetto come con la parola, voi avreste avuta la più gloriosa pace che avesse mai persona. E non dico questo senza cagione, però che io so la disposizione del santo padre come ella era fatta: ma poichè noi cominciammo ad escire dalla via, seguitando i modi astuti del mondo, facendo altro in effetto che pria non s'era posto con le parole, ha dato materia al santo padre non di pace, ma di più turbazione: però che venendo di qui i vostri ambasciatori non tennero quel modo debito che loro era fatto tenere per li servi di Dio. »²

¹ Era stato questi dei principali del governo della repubblica, e nell'anno 1375 fu ambasciadore pel suo Comune a Siena affine di comporre la differenza sorta fra la città ed i Salimbeni. Allora la Santa si dovè stringere in amicizia con esso lui; onde poi le parve bene di volgersi tra gli altri a lui pel difficilissimo negozio della pace.

² Vedi tutta la lettera 215 e le note del Burlamacchi. In questa lettera la Santa dice: « Mai con loro (con gli ambasciatori) non potei conferire, siccome diceste a loro quando chiesi la lettera della credentia. » E don Bartolomeo Scala, scrittore della leggenda del beato Stefano Maconi, dice che alla Santa non riuscì mai abboccarsi con questi ambasciatori. In contrario però ne scrive il beato Raimondo nella sua leggenda: il quale dice chiaramente che la vergine parlò loro, e ne ebbe quella risposta che abbiain notata di sopra. I continuatori del Bollando si avvidero della contraddizione, nè curarono più oltre di cercare la verità del fatto. Quando però si considerino ponderatamente le parole della lettera, è manifesto non avervi alcuna contraddizione, almeno tra le parole del beato Raimondo e la lettera della Santa. Caterina parlò con gli ambasciatori e forse più volte,

Ma i crudeli uffizi del guerreggiare, sebbene talvolta col loro strepito acquistino faccia di spettacolo per gli uomini vinti da quel matto fervore che chiamano gloria, pure riescono sempre dolorosissimi ad anima cristiana, molto più se santa. La pietosa vergine nutriva per fermo troppa compassione nel cuore, avea troppa carità per lasciare a sè medesima Firenze, comechè ne fosse stata brutalmente ingannata. Gli orrori della guerra la commovevano addentro nel cuore. Le città manomesse o distrutte, i campi sozzati di sangue, il compianto degli orfani e delle vedove, la eterna salute di molti pericolata, ed altrettali sventure, tanta pietà eccitavano in quell'anima pietosissima, che ella non ristava dal trattare della pace sino agli estremi. Ingannata dai principali della repubblica non meno che dagli ambasciatori, volava a' piedi del pontefice, e supplichevolmente lo scongiurava affinchè per quanto male ei ricevesse dai Fiorentini, più tosto sostenesse e sopportasse come pietoso padre, che non vendicasse l'ingiuria con la severità di giusto giudice. E tanta era la efficacia della sua santità, tanta la autorità delle sue parole sopra l'animo di Gregorio, che questi vinto da Caterina tentò novelle prove per rompere quella querela coi Fiorentini. Porgendo sempre orecchio benignissimo alla Santa, mai non si stancò di quelle fervide istanze, che quando sorgono da un animo della tempra di quello di Caterina non sono mai troppe. Ma a Dio non piacque che così tosto come si sperava l'operar della Santa fosse coronato di successo, principalmente (come io mi avviso) perchè papa Gregorio e la Benincasa erano deputati in quel momento, anzichè a rompere la guerra, a diradicare il mal seme da cui procedeva. La guerra con Firenze, non potuta spegnere sulle prime per prove che si facessero, fu uno dei mezzi di cui si valse la Provvidenza a restituire l'apostolico Seggio al luogo suo.

ma non potè conferire minutamente con essi dell'affare per cui era venuta in Avignone. Nelle parole citate della lettera è *affatigherò* per *affaticherò*; egli per *eglino*, le per loro.

In questo mezzo la dimora di Caterina in Avignone eccitava gli stupori di tutti. Guardava ognuno meravigliando una umile vergine venuta d'Italia per trattare della pace di un popolo libero e fiero: le grate accoglienze e la venerazione in che la tenevano il papa e parecchi altri anco tra i Francesi posti nell'eminenza dell'ecclesiastico principato: l'ardire, con che ella osava in corte papale e francese fulminare il mal costume dei chierici e dei laici più potenti: l'annunziare che faceva come al tutto necessario l'abbandono di Avignone. Molti passavano dalla meraviglia alle ire mal represses contro di lei, e solo trattene dalla riverenza dovuta al pontefice: alcuni reputavano importabile che una donna dovesse tenere le chiavi del cuore di Gregorio, e trattare con esso lui delle sorti della Chiesa: i più non s'avvedevano che in Caterina era una forza contro cui rompono invano tutti gli umani adoperamenti.

Tre dei principali prelati, che erano in Avignone, e che godevano fama di dottissimi tra quanti ve ne avea in quella città, vollero provare di cogliere in fallo d'ignoranza e di poca virtù la ardita vergine. Quando fossero riusciti nel proposito, lor sarebbe stato facile svergognare la fama di quella donna, ed impedire che Gregorio seguitasse i suoi consigli. Vennero innanzi tutto al papa, e si provarono di saggiare il suo animo intorno a Caterina; e come si furono accorti che egli veramente la teneva in conto di santa, gli chiesero di volerla visitare. Ai quali il papa consentì di buona voglia, non sapendo con quale divisamento il facessero. Non prima dunque quei prelati furono al cospetto di Caterina, pensarono che le mordaci e superbe parole dovessero farli riuscire nella prova; ed in questa forma audacemente favellarono: Noi venghiamo da parte del papa nostro signore, e desideriamo d'intendere se qui ti mandano i Fiorentini, come pubblicamente si va buccinando: e se egli è vero, così povera è Firenze di valentuomini, che non ne ha pur uno che per negozio di sì gran momento possa mandare ad un tal signore quale è il vicario di Cristo? Che se egli no

non ti ebbero qua mandata, noi forte maravigliamo, come essendo tu una vil donnicciuola, a vece di provvedere a te stessa, presumi di sì alte faccende col papa nostro signore quasi dimesticamente favellare. — Ma Caterina neppur turbata di codesto parlare, cominciò a render loro così umili ed efficaci risposte, che presero per miglior partito tacere di tale negozio, e cercare di vincerla con altre armi. Vollero proporre alla Santa alcune sublimi quistioni intorno alle cose soprannaturali, ed insieme sopra le sue estasi ed i modi singolari del viver suo. Furono di mirabile pertinacia nel proposito, durandovi sino a notte inoltrata. Ma Caterina mostrò la mente così bene illustrata di quella cherubica luce che irraggia le anime elette, ebbe tanta sapienza di parole nel rispondere a quei prelati, che eglino si videro costretti a ritrarsi dalla disputa, non so se più confusi o edificati della Santa.¹ La Provvidenza però, che destinava la Benincasa ad opere difficilissime in pro della Chiesa, si giovava di queste improntitudini dei prelati avignonesi per crescere presso i popoli la fama in che ella era di santa, e però le forze ad operare.

Ma alcune donne delle più potenti che erano in Avignone, vollero usare altri modi per vincere Caterina. Siccome quelle che più di ogni altro si affidano nelle arti della seduzione e negli infingimenti, presero ad imitare la pietà della vergine per rendersela benevolmente amica. Elleno nondimeno di santità non avean più che vane e false apparenze; nell'intimo del cuore, maligne, spavalde, vanissime, di sè medesime adoratrici. Pare che il beato Raimondo non s'addasse sulle prime dell'inganno di codeste femmine di corte, ma Caterina, che ben vide quale anima si nascondesse sotto le bugiarde sembianze di pietà, non si lasciò prendere al laccio. Quando elleno favellavano di virtù e di fervori religiosi, la Santa ricisamente le invitava

¹ Vedi in fine delle opere di santa Caterina la lettera del beato Stefano Maconi, in cui discorre le geste della Santa, delle quali fu testimone.

a conversione. Di che sant' Antonino narra che talvolta ella fuggiva le donne avignonesi, eziandio nobilissime, senza neppur degnarle di uno sguardo, siccome avvenne con una cotale, di cui conobbe soprannaturalmente la occulta disonestà dei costumi, sebbene celata sotto bugiarda castimonia di sembiante e di portamenti.

Una però di codeste donne più ardita delle altre, perchè stretta di parentado col papa, volle in diversa maniera saggiare la virtù della Santa e porla, come sperò, in discredito dell' universale. Costei fu una Maria moglie di Raimondo di Turrena nipote del papa, la quale era nel fior di giovinezza e vivea piena di vanità, nulla delle cose di anima curando. Ora qual maniera di prova volesse adoperare costei e come avvenisse il fatto, io dirò con le parole del beato Stefano Maconi, che se ne dichiara testimone di veduta. Una sorella di papa Gregorio (forse la prima che avea nome Elisa), siccome quella che divotissima era,¹ dopo aver parlato alcuna volta con la vergine Caterina, concepì grande affetto e riverenza verso di lei. Di che pregò frate Raimondo che volesse un dì farla esser presente, quando la vergine comunicavasi del corpo di Cristo. A cui condiscendendo benignamente il frate, avvenne che una domenica la sorella del papa si conducesse con una onorevole compagnia di persone, tra le quali la nipote di lui, nella chiesa ove trovavasi Caterina. La Benincasa, venuta nella cappella, siccome costumava per riverenza al Sacramento di Cristo, senza scarpe ma solamente coi peduli, e desiderando comunicarsi ed aspettando, fu al solito rapita in estasi. La sorella del papa a così fatta visione assai divotamente si diportò; quella meschina però della nepote, pen-

¹ La nipote del papa era Maria figliuola del conte Giovanni e di Giovanna Chiaramontana. La sorella poi di Gregorio sembra dovesse essere la prima. Nella istoria geneologica della famiglia di Turrena è detto che il papa avesse quattro sorelle, di cui la primogenita Elisa era di quel tempo rimasta vedova ben due volte. Pare che di costei si parlasse nell' avvenimento che accenniamo. (Bolland., XXX, *mensis aprilis*, not., pag. 964.)

sando forse che la vergine s' infingesse, mostrò di porre per divozione il viso sopra i piedi di Caterina, e con certo aco crudelmente glieli trafisse. Ma non però, per quanto ella faticassesi a crescere e prolungar quello strazio, riuscì nè punto nè poco a turbarla: chè la Santa rimase immobile come nulla fosse avvenuto. Solo quando tutti si furono partiti, Caterina mandava sangue dalle ferite, ed a mala pena potea camminare per lo dolore.¹ Questo fatto sparso per Avignone in tempi in cui il meraviglioso era tanto potente sopra l' animo dei fedeli, dovea grandemente giovare a rendere più efficace l' operar della Santa. E fu veramente. Tutta la città cominciò ad averla in così smisurata riverenza ed amore, che mai non si era veduta maggiore verso alcun altro.

Intanto però Caterina, che della fama facea solo tesoro per la Chiesa, volgeva alti pensieri nella sua mente, ed a poco a poco li veniva svolgendo al papa ed a tutta la corte avignonese. Gregorio la chiamava spesso a favellare in pubblico concistoro, presenti i cardinali. I quali, sebbene non dovessero in cuor loro (almeno molti) approvare gli arditi e rigidi pensieri della Santa, pure esclamavano non aver mai udito chi parlasse come Caterina, e senza dubbio non esser quella donna che favellava, ma sibbene lo Spirito Santo.² La pace coi Fiorentini, avvegnachè utilissima, non bastava a Caterina. Ella volle andare alla radice del male, ed arditamente annunziare di propria bocca al santo Padre quello, che in parte gli era venuto accennando per lettere: ch' egli dovesse ad un tempo riformare nei costumi i pastori della Chiesa, alzare il gonfalone della Croce contro gl' infedeli, e restituir a Roma la sede papale. Meravigliavano i cardinali a tanto osare di una donna, tutta Avignone stupiva di un avvenimento così insolito e nuovo, molti desiderosi di resi-

¹ Lettera del beatò Stefano Maconi.

² Lett. cit. — « Nunquam sic locutus est homo, et absque dubio ista non est mulier quæ loquitur; imo Spiritus Sanctus loquitur in ea. » Durand et Mart., *Processus Cont. B. Cathar.*, pag. 1378.

stere, per timore del papa non osavano; ma Caterina nel nome di Dio seguitava arditamente l'opera incominciata.

Già per quel che spetta alla riforma della Chiesa, la Benincasa veniva con maggior animo ripetendo a bocca al papa quelle cose che gli avea mandate per iscritto. Innanzi avea detto a certo abbate nunzio in Toscana, che forse fu l'abbate di Maggior Monte di cui toccammo avanti, « Pregovi, se ne doveste morire, che voi diciate al padre santo che ponga rimedio a tante iniquitadi: e quando verrà il tempo di fare li pastori e cardinali, che non si facciano per lusinghe, nè per denari, nè per simonie; ma pregatelo, quanto potete, che egli attenda e miri se trova la virtù e la buona e santa fama nell'uomo, e non miri più a gentile, che a mercenario; perocchè la virtù è quella cosa che fa l'uomo gentile e piacevole a Dio. »¹ Ora sovente al cospetto dei prelati e di quelli stessi che erano posti nell'eminenza dell'ecclesiastico principato, ella rampognava gli uomini di Chiesa perchè non tutti dessero odore di virtù nella casa del Signore. Ben sapeva Caterina che di virtuosi uomini non avea allora la Chiesa difetto, onde ella medesima nelle sue epistole onora del bel titolo di servi di Dio parecchi dei prelati di quel tempo. Tuttavolta avrebbe desiderato meglio, e però: Traesse, diceva ella a Gregorio, traesse fuori del giardino di santa Chiesa gli uomini pieni di immondizia e di cupidità, enfiati di superbia: li pastori e rettori, che attossicano e imputridiscono questo giardino diradicasse: piantassevi invece, come fiori odoriferi, pastori e governatori, che siano servi di Gesù Cristo, non at-

¹ Lett. 41. Pare indubitatamente che questo abate fosse Gherardo di Puy, benedettino, che, come fu detto, tenne il governo di Perugia e da Gregorio venne nominato cardinale. Quando e perchè fosse nunzio in Toscana non si conosce chiaramente, se pure non è sbaglio nel titolo della lettera. Gherardo ebbe veramente nome di nunzio in tutta Italia, leggendosi in una sua ordinazione fatta al tesoriere della Marca, da Perugia il dì 18 ottobre 1372 (citata dal Martorelli, *Storia di Osimo*, lib. III, cap. 6): « Gerardus Dei gratia Abbas majoris monasterij Turonensis in partibus Italiae, Sedis Apostolicæ Nuntius. »

tendano ad altro che all' onor di Dio, ed alla salute delle anime e siano padri dei poveri: grande confusione essere il veder quelli, che debbono mostrarsi specchio in povertà volontaria ed umili agnelli, abbondare in tante delizie e stati, pompe e vanità del mondo, più che se fossero mille volte nel secolo: ¹ la corte del papa, conchiudeva dolente la pietosa vergine, avrebbe dovuto essere un paradiso di delizie, di virtù, e pur vi si trovava in alcuni (orribile a dire) un fetore di vizi da inferno.² E maravigliando Gregorio dell' ardito parlare, e chiedendo come ella in sì poco tempo avesse potuto entrare così addentro nella investigazione di quel male, Caterina, mutata la consueta demissione ed abbiezione del corpo in certa grave ed insolita maestà di sembiante, levò in alto gli occhi e disse: Ad onore di Dio onnipotente io oso dirti, beatissimo padre, che stando in Siena, conosceva io meglio i peccati della corte romana, che non i medesimi commettitori di essi. — Alle quali parole tacque meravigliato il pontefice.

Intorno alla quale rinnovazione del costume dei chierici, la Santa si mostrò non pure caldissima, ma eziandio saggiamente prudente. Quella medesima donna che in sèguito, avuto sentore della troppa severità di papa Urbano VI, non rimise mai dall' esortarlo a mitezza nel migliorare i costumi, come fu certa dell' indole mitissima di Gregorio usò con lui altri modi. Quasi sempre flagellò aspramente al suo cospetto il male operare dei chierici, e spesso anche dei laici: di che nelle sue epistole a Gregorio è assai delle volte un terribile quadro dei costumi di quel tempo. Anzi non mancò di incitare quel pontefice a troncare severamente il male dalle radici, scrivendo tra le altre così fatte parole: « Il dolce nostro Cristo in terra (*il papa Gregorio*) credo, e così pare nel cospetto di Dio, farebbe bene due

¹ Vedi la lettera 5, ove sono queste parole ed altre più gravi.

² « Sacra virgo conquesta est quod in romana curia, ubi deberet esse Paradisus deliciarum et virtutum, inveniebat fœtorem infernalium vitiorum.... » Sant' Antonin., *Cronicon*, tit. XXIV.

cose singolari (per le quali la Sposa di Cristo si guasta) si levassero via. L' una si è la troppa tenerezza e sollecitudine dei parenti, nella quale singolarmente si converrebbe che egli in tutto e per tutto fosse tutto mortificato. L' altra si è la troppa dolcezza fondata in troppa misericordia. Oimè, oimè! questa è la cagione che i membri diventan aridi: cioè per lo non correggere. » E conchiude: « Vorrebbesi dunque una forte giustizia a correggerli, perocchè la troppa pietà è grandissima crudeltà: ma con giustizia e misericordia si vorrebbe correggere. » ¹

Se una rigida riformaione della Chiesa nei suoi pastori e nei suoi chierici poteva in gran parte giovare al bene dell' universale, egli è manifesto che non sarebbe stata di per sè sola bastevole a vincere d' un tratto il bollore delle molte passioni, e massime l' ardore guerresco che agitava principi e popoli di quel tempo, assai delle volte divampando in guerre fratricide. Nell' Italia poi più specialmente quell' ardenza di guerra si era mutata in furore, e minacciava prorompere orribilmente in grande strazio della madre Chiesa. Era però assai provvido consiglio usufruttuare la propria presenza in Avignone, volgendo ad un tratto tanta sete di sangue non a distruzione, ma a salvamento della religione e della civiltà, sempre più gravemente minacciata dal Turco invasore. La Benincasa, che già avea caldeggiato per innanzi così fatto pensiero, quando fu in Avignone usò magnanimi sforzi per porlo in atto. Le condizioni dei tempi (così pareva alla vergine) non furono mai migliori, nè più opportune, mentre ella non le guardava, come i più, col timido sguardo che non penetra oltre la scorza degli avvenimenti, e si spaurisce ad ogni ombra di ostacoli. Da un canto stringeva allora la necessità di quella liberazione, minacciata la cristiana isola di Rodi, che si avea in conto di importantissimo baluardo contro la potenza Ottomana; dall' altro le guerre tra i Cri-

¹ Lett. 41. Nelle parole citate ove è detto: *nella quale singolarmente*, il testo ha *la quale* ec.

stiani e quella stessa dei Fiorentini contro il papa non si voleano stimare d'impedimento a correre sopra il Turco. Che invece, quando il pontefice disse a Caterina non parer quello il momento opportuno all'impresa per le dissensioni insorte tra i fedeli, ella arditamente rispose: Anzi il tempo non poter esser migliore, perchè solo all'alzarsi della Croce contro i comuni nemici, gli odii tra i Cristiani poseranno.¹

Parve, e con ragione a Caterina, che una delle maggiori difficoltà all'impresa dovess'essere la scelta d'un capo da menarla con prudenza e valore. Dimorando allora in Avignone, stimò aver modo da provvedere colà eziandio a questa scelta. Pose però gli occhi sopra Luigi duca d'Angiò (di quel tempo era in Avignone), il quale veramente si mostrava di un tanto ufficio degnissimo. Il duca Luigi d'Angiò, fondatore della seconda stirpe degli Angioini, era il secondo dei figliuoli del re di Francia. Per vaghezza di gloria, o meglio come reputò la Santa, per fervore di zelo cristiano, ardeva del desiderio di imitare i regi antenati, che sopra tutti gli-altri principi di Europa avean portato vanto nelle Crociate. La parentela col re di Francia, la dipendenza dal papa, e meglio di tutto il giovanile ardore nobilitato dal fine della guerra, lo rendevano agli occhi della Benincasa capacissimo di condurre quell'impresa. Quando Caterina stava in Avignone e trattava del santo passaggio, il duca era ivi venuto per certa causa che pendeva tra esso ed il re d'Aragona a cagione dell'isola di Maiorica, e anche per allontanare il pontefice, d'ordine di re Carlo, dal pensiero di condursi a Roma.² Ma di questa commissione del re fratello certo non ebbe sulle prime contezza Caterina, la quale in Avignone conobbe il duca, e trattando per allora del santo passaggio soltanto, fermò di proporlo

¹ *Vita S. Cath.*, auctore F. Raim., parte II, cap. 40. — Cornelio a Lapide principalmente per questa nobile risposta chiama Caterina *Theodidacta*, ossia *ammaestrata da Dio*: ed altrove: *Portentum sæculorum omnium*. (*Com. in Proph. minor.* e *Com. in Zach.*, cap. IX.)

² Giac., *Vita Gregorii XI*, coll. 949.

a Gregorio come capo dell'impresa. « So, così scriveva ella stando ancora in Avignone a papa Gregorio, so che mi parve che voi diceste quando fui dinanzi alla vostra Santità che egli era bisogno di avere un principe che fosse buono capo, altrimenti non vedevate il modo. Ecco il capo, padre santo. Il duca d'Angiò vuole per la morte di Cristo e reverenza della santa Chiesa con amoroso e santo desiderio pigliare quella fatica, la quale per amore che egli ha del santo passaggio gli pare leggiera: dolcissima gli parrà, pure che voi, babbo santissimo mio, vogliate attendere a farlo. »¹

Il duca d'Angiò, che dapprima non avea guardato di buon occhio la Santa, ne concepì poi tanta riverenza, che la tenne in singolare devozione. Caterina però, oltre ai frequenti colloqui che ebbe con esso lui, in ispezialità per trattare del santo passaggio, in una sua epistola si studiò di sublimare quell'anima ardente, ed inclinata a gloriosi fatti, all'altezza delle virtù cristiane, parlandogli eziandio con infocate parole della Crociata, che era uno dei più caldi desiderii che ella si avesse.² E poichè il duca la veniva stimolando perchè si recasse a pacificare il re di Francia suo fratello con l'inglese Odoardo, Caterina, che non avea allora pensiero di lasciare Avignone, scrisse invece a re Carlo una bellissima lettera, nella quale con santo ardore gli apre intero l'animo suo intorno alla pace da fermare col re d'Inghilterra ed alla Crociata che dovrebbe seguire. Veramente re Carlo in quasi tutto il tempo del suo regnare avea avuto guerra con l'Inglese, e non senza ragione. Al suo esaltamento al trono pessime le condizioni del reame: la famosa rotta dei Francesi a Poitiers, e la prigionia di re Giovanni suo padre in Inghilterra, lo aveano indotto a tener lungamente le armi in pugno per ricuperare le terre tolte alla Corona dal re inglese. Nulladimeno la Benincasa, che dallo spargimento del-

¹ Lett. 9. — Caterina anche da Avignone usava spesso delle lettere per parlare col papa, che non intendeva il suo volgare. Nella lettera è *fidigha* e *atténdare* per *fatica* e *attendere*.

² Lett. 190.

l'umano sangue abborriva ed era ardentissima del santo passaggio, così gli scriveva: « Io vi prego e voglio che seguitiate Cristo crocefisso, e siate amatore della salute del prossimo vostro, dimostrando di seguire l'Agnello, che per fame dell'onore del Padre e salute delle anime elesse la morte del corpo suo. Così fate voi, signor mio. Non curate di perdere della sustanza del mondo: chè il perdere vi farà guadagno, purchè possiate pacificar l'anima vostra col fratello vostro (*red' Inghilterra*). Io mi meraviglio come voi non ci mettete eziandio, se fosse possibile, la vita non tanto che le cose temporali; considerando tanta distruzione delle anime e dei corpi, quanta è stata; e quanti religiosi, donne e fanciulli sono stati vituperati e cacciati per queste guerre. Non più, per l'amore di Cristo crocefisso. Non pensate voi che se voi non fate quello che potete, di quanto male voi siete cagione? Male nei Cristiani, e male negl' infedeli; perocchè la briga vostra ha impacciato ed impaccia il mistero del santo passaggio: che se non ne uscisse altro male che questo, mi pare che dovrete aspettare il divino giudizio. Io vi prego che non siate così più operatore di tanto male ed impacciatore di tanto bene, quanto è la recuperazione della Terra santa, e di quelle anime tapinelle, che non partecipano il sangue del Figliuolo di Dio. »¹

Adoperati questi ed altrettali sforzi per levare alto il gonfalone della Croce, non però quietava l'anima di Caterina. Il papato lontano da Roma le pareva una delle principali cagioni dei mali della Chiesa, e del sangue che si versava troppo largamente in Italia. Ella però fidandosi nel nome di Dio, osò volgersi con tutta l'anima all'opera difficilissima di ricondurre il pontefice in Roma, dopo un esilio di meglio che sessant'anni. Tutto contrastava a Caterina, ma Caterina avea in sè una forza contro ogni maniera di ostacoli. Volle vincerli e li vinse.

¹ Lett. 187. Nelle parole citate è *potiate* per *possiate*; *capisti* per *capisce*.

LIBRO QUINTO.

SOMMARIO.

Dante, Petrarca e la Benincasa — Loro pensieri intorno al papato ed a Roma — Brigida di Svezia si adopera indarno pel ritorno del papa — Sforzi a ciò di Caterina — Lettere che scrive al pontefice prima di condursi in Avignone — Stato di Roma e d' Italia — I cardinali e gli uomini di corte in Avignone — Perchè rattenessero il papa dal tornare a Roma — Lo allacciano con l' esempio di Clemente IV, e con vani timori — La Benincasa lo persuade con buone ragioni — Frodi cortigianesche svelate dalla medesima — Belle parole che indirizza a Gregorio — Questi notifica alle corti il suo ritorno — Re Carlo di Francia gli manda il fratello per rattenerlo — Caterina gli rompe i disegni — Come ella svelasse al papa un suo voto, che lo conferma a tornare — Perchè Gregorio vi si piegasse — Disperate parole del padre a Gregorio, e sua risposta — Partenza del pontefice — Viaggio a Marsiglia ed a Genova — Incontro con Caterina in Genova — Nuove arti dei cortigiani, e come le vincesses la Benincasa — Il papa di Genova va a Corneto — Lettera a lui della Santa — Ingresso trionfale di Gregorio in Roma — Caterina da Genova si riduce in Toscana — Come stesse Roma all' arrivo del papa — Considerazioni sul ritorno dell' apostolico Seggio in Roma.

Tra coloro che potentemente volsero l' animo al bene d' Italia nel secolo XIV, io non trovo altri che stian innanzi all' Alighieri, al Petrarca ed a Caterina da Siena. I quali, o vogliamo guardare la vigoria della mente onde si misero all' opera, o la non domabile fermezza del proposito, o i lunghi sforzi adoperati, studiaronsi di tutto potere e più che ciascun altro a sottrarre il bel paese dal pessimo stato, in cui le cupidità, le ambizioni, le ire di molti lo aveano prostrato. I modi usati non furono nè poteano essere gli stessi; ma pure in molte parti l' iroso Alighieri ed il soave cantore di Laura ebbero un me-

desimo pensiero, ed operarono alla stessa maniera della angelica Caterina. Ciascuno di loro in fatti guardò col medesimo occhio l'esilio dei papi in Avignone, e vide nel ritorno del papato in Roma un mezzo a rendere riverita e gloriosa presso l'universale la potestà delle somme chiavi: un principio di salvezza per l'Italia.

Dante Alighieri guelfo moderato in patria e lodevole cittadino tra i passaggieri trionfi della libertà fiorentina, sbandeggiato che fu dalla terra natale, addivenne per superbia ed ira Ghibellino. Fremeivano allora più che mai bollenti passioni negli italiani petti, e lo Alighieri cominciando a provare

« sì come sa di sale

Lo pane altrui, e come è duro calle

Lo scender e 'l salir per l'altrui scale, » ¹

fu in gran parte altro uomo da quel che era stato innanzi. L'esilio mutò l'animo del divino poeta, senza però renderlo mai meno riverente al Cristianesimo ed ai suoi principii. Grande ma non irrepreensibile esule, cominciò, quando non vide più il sole della sua patria, a flagellare con acerbe parole tutti i suoi avversari. Di che l'ira fu il gran peccato di Dante: e l'ira ei volse con terribile magistero di parole e di affetti nominatamente contro i Guelfi, i reali di Francia ed i papi. Forse tra tutti, contro i pontefici (e non senza colpa) scoccava i dardi più crudi del suo sdegno; ma il faceva per modo che andassero a ferir l'uomo da lui creduto peccatore, non il vicario di Cristo ed il suo spirituale indumento. Laonde ei mantenne sempre vivo nell'animo un grande amore al Cristianesimo, una somma riverenza all'alto potere delle chiavi. Ed allorchè Bonifazio, Clemente V, da lui chiamato il Guascone, e Giovanni XXII furono segno agli interminabili suoi sdegni, se egli fulminò poco reverentemente i supremi pastori, non disconobbe

¹ *Parad.* XVII.

mai la loro potestà, e molto meno osò toccare all'arca santa della fede.¹ Anzi l'iroso ghibellino Alighieri, con quella luce d'intelletto che fu in lui vivacissima, vide il vantaggio del ritorno del papato in Roma, e dal suo esilio (quantunque non fosse opera di Ghibellino) si travagliò per questo alacramente. Volle mostrare in questo fatto, siccome in molti altri, che egli, fermo in serbare la integrità e l'altezza dell'animo e nimico di piegare altrui per viltà, era glorioso di *aversi fatta parte per se stesso*. Morto papa Clemente V ed essendo Dante in esilio (forse in Pisa), gli entrò nell'animo il pensiero che quello fosse il momento da restituire a Roma la gloria del suo pontefice. Scrisse però ai sei soli cardinali italiani, che erano nei comizii raccolti per la papale elezione, calde parole eccitatrici alla scelta di pontefice che restituisse l'apostolico Seggio alla città del beato Pietro: « Come Cristo (si scrive il ghibellino Dante) con le parole e con le opere confermò a Roma l'imperio del mondo, così Pietro e Paolo la consecrarono qual sede loro col proprio sangue: creassero quindi un pontefice che restituisse a Roma l'apostolico Seggio. » Poscia continua: « Io son fatto loquace? Voi mi ci sforzaste..... Vi prenda pur vergogna di essere da così basso luogo e non dal cielo ammoniti. Tenetevi

¹ Il Balbo, egregio scrittor della *Vita di Dante*, notò, ed a ragione, come sempre che questi vituperò un pontefice, ebbe cura di mostrare in quel medesimo luogo la riverenza al papato, o meglio all'altissimo ufficio del supremo pastore della Chiesa. Nel papa riconosceva Dante il supremo ed infallibile maestro di ogni credenza religiosa, bastando a confusione della presente incredulità fra gli altri accennare il seguente luogo del *Paradiso*, canto V:

« Siate, Cristiani, a muovervi più gravi:
 Non siate come penna ad ogni vento;
 E non crediate che ogni acqua vi lavi.
 Avete il vecchio e il nuovo Testamento,
 E il PASTOR DELLA CHIESA che vi guida;
 Questo vi basti a vostro salvamento....
 Non fate come agnel che lascia il latte
 Della sua madre, e semplice e lascivo
 Seco medesimo a suo piacer combatte. »

dinanzi agli occhi la immagine di Roma orba dei suoi due luminari (il papato e l'imperio), sola sedentesi, e vedova. A voi importa ciò soprattutto, a voi, che il sacro Tevere vedeste nei vostri primi anni. Chè quantunque debba amarsi da tutti gl' Italiani quella capitale della gente latina, come comune origine della civiltà d'Italia, voi la dovete precipuamente venerare, ai quali è principio del vostro medesimo essere quali siete. Se la presente miseria di lei oppresse di dolore, di vergogna e di rossore gli altri Italiani, voi ve ne dovete tanto più dolere ed arrossire, in quanto che foste prima cagione che il loro sole si eclissasse. »¹

Meno grande dell' Alighieri, sebbene non men caldo di lui nell'amore della Chiesa e d'Italia, fu Francesco Petrarca, il quale mal si conoscerebbe da chi volesse giudicarne soltanto dal Canzoniere e dai Sonetti: miracolo di soavità, di leggiadria, di grazia. Il Petrarca ebbe comuni con Dante molte glorie ed anche taluni errori, vincendolo però nell' altissimo concetto che tenne di Roma antica e moderna. Se talvolta si lasciò vincere dai principii e dagli amori di ghibellino, non ne ebbe però mai le ire: di che fu poco inclinato a soffrir danni, o a pericolare le delizie della vita per l'Italia. Rispettata la memoria dei papi, volse in ispezialità la nobilissima sua eloquenza a flagellare i vizi della Corte avignonese ed a procurare per ogni modo il ritorno dell' apostolico Seggio in Roma. Ben è vero che in questo vituperare i vizi della corte d'Avignone ed i Francesi in generale, egli si lasciò spesso vincere dal fuoco poetico che gli agitava l'animo. Ma per lo contrario il volgo imperitissimo (massime tra' Francesi) assai delle volte il giudicò poveramente,

¹ Witte, ep. VII di Dante, pag. 48. Vedi anche la stessa lettera nuovamente stampata dal chiarissimo professore Torri insieme con tutte le altre (Livorno, 1843); e il volume III delle *Opere Minori* di Dante procurate dal Fraticelli nel 1837, editori Barbèra, Bianchi e C. — La gloria di aver rinvenuta questa lettera si deve tutta al dottissimo nostro concittadino Carlo Troya: di cui Witte medesimo scrive: « Agnoscere illas litteras nemini ante celeberrimum Troyam contigit. »

stimandolo non altro che poeta immaginoso, quando in vece da' migliori del suo tempo e specialmente dai papi, fu avuto in conto di uomo di forte intelletto e dottissimo. Vissuto lungamente in corte papale in Avignone e riverito dai pontefici, quivi gli venne sempre crescendo la grande idea che tenne della città dei Cesari e dei papi di che solo in Roma presso le tombe degli antichi poeti del Lazio volle ricevere la corona offertagli nel medesimo di anche a Parigi.¹ Roma fu però il primo ed il più caldo dei suoi amori, e seppe così bene amogliare nel suo animo le grandezze antiche e moderne di quella città, che non potè mai dividerle, di essa scrivendo: « Che pensi tu, scriveva egli al vescovo Giacomo Colonna, che pensi tu che debba sentire io italiano non solamente della villa di Linterno o del sepolcro di Scipione, ma della città di Roma, dove Scipione nacque, dove fu educato, e con pari gloria da vincitore e da reo trionfò, dove non quegli solo, ma immemorabili uomini vissero dei quali giammai non tacerà la fama? di quella città dico, cui nessuna fu simile nè sarà, e che sino dall' inimico fu chiamata città di re. E poni anco che io non sentissi tutto questo; quanto non è egli dolce ad un animo cristiano il vedere la città simbolo del cielo in terra, piena di corpi e di ossa di martiri, e del sangue prezioso dei testimoni del vero cospersa? il vedere la reverenda ai popoli immagine del Salvatore in Laterano, e le sue adorabili vestigie impresse nel sasso durissimo (*Domine quo vadis*), il muovere fra i sepolcri dei santi, il vagare per gli atrii degli apostoli, tutto compreso da cure di miglior vita? »² Laonde non è a meravigliare che il Petrarca, nel petto di cui sì vivo era l'amore di Roma cristiana, si adoperasse sempre e con un ardore accessissimo a restituirle la sua più bella gloria: il papato. Incredibile

¹ A Dante fu offerta la corona in Bologna, ma la rifiutò con orgogliosa ironia, dicendo che dovea ciò avvenire soltanto in san Giovanni di Firenze. — Troya, *Del Veltro allegorico di Dante*, e Dante medesimo, *Parad.*, XXV, 8.

² Petrarch., *Rerum Familiar.*, lib. II, epist. 9.

è a dire quel che fece per raggiungere uno scopo cui non bastarono le sue forze: ond' egli morto poco innanzi il ritorno di Gregorio, scese nella tomba senza vedere appagato questo suo desiderio.

Più efficace a restituire a Roma l' apostolico Seggio, siccome vedremo nel corso di queste istorie, fu l' opera di una semplice ed indotta verginella, che vivea tutta in carità e solo in essa si affidava per le opere più difficili. Caterina da Siena ebbe sempre vivo nell' animo questo pensiero. Il quale ispiratole dalle condizioni civili di Roma e dal desiderio degl' Italiani, più specialmente le veniva suggerito dalla sublime idea, che tenne degli ufizi del pastoral ministero intimamente congiunti con la città di Roma. Da che scrisse la prima epistola a papa Gregorio insino all' estremo di sua vita, operò indefessamente e con animo fortissimo al conseguimento di questo scopo. Sebbene non inconsapevole delle parti buone che erano in Roma antica, pur nondimeno, volgendosi a Roma col pensiero e con gli affetti infiammati di amor divino, guardò soltanto in essa la città santa rigenerata e nobilitata da Cristo, ed il suo primo adornamento che è l' apostolico Seggio. Il desiderio di provvedere alla gloria tutta cristiana di Roma con la restituzione della Sede pontificia nel suo seno, fu quindi nell' animo di lei più fermo, più nobile, più immutabile di quel che non era in Dante o nel Petrarca, che guardavano ad un tempo a Roma pagana ed a Roma cristiana, all' imperadore ed al papa.

Io non vitupero l' Alighieri ed il cantore di Laura per aver portato amore a Roma antica, seguendo in ciò l' esempio di lodatissimi uomini ed in ispezialità di sant' Agostino, mentre nella vetusta civiltà pagana, ed in ispezialità in quella di Roma, erano, tra molti errori, meravigliosamente fecondati alcuni semi delle primitive tradizioni religiose. Ma amendue non dubbiamente errarono nel voler risuscitare quelle cose, le quali erano già morte. e morte irreparabilmente: amendue però non ebbero un concetto così chiaro e stabile delle sorti del papato in Roma, come

lo avea la Senese ispirata soltanto dalle idee cristiane. « L'Alighieri, siccome scrisse il Balbo, cittadino di città che pretendeva origine romana, pretendentevi egli stesso, studioso di cose romane, si lasciò trarre anche egli all'allettamento di quei gran nomi di quelle grandi memorie. Le quali certo si vogliono venerare, ma non mai tentare di risuscitare: chè in qualunque modo si tenti è stoltezza nociva. »¹ Ed il Petrarca in questo desiderio di chiamar dalla tomba Roma antica fu spesso sopra ogni altro ardentissimo. Di che entrambi non solo operarono al conseguimento di esso scopo, ma si studiarono di sublimarlo, elevandolo, come dire, a principio. L'Alighieri addivenuto Ghibellino volle sporre i principii di sua parte nella celebre opera *De Monarchia*. La sustanza della quale (e però degl'insegnamenti ghibellini così come egli li intendeva) è la monarchia universale, ossia di un solo principe sopra tutto il mondo, essere ragionevole e necessaria: questa non escludere i peculiari Stati e signorie: il popolo romano avere ab antico, prima dell'avvenimento di Cristo, acquistato diritto ad essa per le sue conquiste: così fatto diritto esser passato nei Cesari di Lamagna: la monarchia universale dipendere immediatamente da Dio e non dal papa; sebbene poi verso il fine temperò Dante quest'ultima proposizione, volendo che questo suo principe una certa dipendenza eziandio nel temporale dal pontefice avesse.² Dalle quali cose ben si pare che

¹ Il Balbo, nella *Vita di Dante*, lib. II, cap. XI, nota altresì « che l'imitazione di Roma antica, le stolte, scolaresche e puerili speranze di restaurar la potenza di lei, furon quelle che più di ogni altra cosa sviarono gli animi italiani fin dalla caduta dell'imperio nel quinto secolo, ai nostri dì. »

² Dante conchiude così nel libro *De Monarchia*: « La qual verità dell'ultima quistione non si deve tuttavia così strettamente prendere che il principe romano non sottostia in alcun che al romano pontefice, essendo questa mortal felicità in certo modo ordinata per la felicità immortale. Usi dunque Cesare verso Pietro di quella riverenza che usar debbe un figliuolo primogenito al padre, affinchè illuminato dalla luce della paterna grazia, più virtuosamente irraggi l'orbe della terra. Al quale solo da Colui è preposto che è governatore di tutte le cose spirituali e temporali. » (*De Monarch.*, lib. III, cap. 15.)

l'Alighieri prendeva le ragioni del governo di Roma cristiana, ed anzi di tutto il mondo, dalla sua monarchia universale che si annesta a Roma pagana. Non dissimili furono gl'insegnamenti del Petrarca. Il quale come Dante portò opinione che l'impero di tutto il mondo fosse per diritto nei Romani: da essi doversi stimar passato negli imperadori: quando costoro non si giovassero di cotale diritto, ben essere in facoltà di Roma il far da sè ed a proprio talento, siccome avvenne nella impresa di Cola di Rienzo, grandemente favoreggiata dal Petrarca.¹

Ciò non pertanto nella mente di Dante, ed assai più in quella del Petrarca, la monarchia universale non escludeva la dominazione del papa in Roma: che anzi entrambi (innanzi il vedemmo) voleano il ritorno del pontefice nella città santa, e lamentavano perchè ei l'avesse lasciata senza reggimento di sorta e dalle fraterne discordie agitatissima.² Entrambi stimavano il papato essere il Sole, e l'imperio la Luna di Roma, siccome andavano ripetendo nei loro scritti. Ma per ciò stesso che guardavano a Pietro ed a Cesare insieme, non poterono nè avere la medesima fermezza della Benincasa nel pensiero del ritorno del papa in Roma, nè mantenerlo (in quella guisa che fece la fortissima donna Sanese) puro ed al tutto immune dagl'impedimenti, dalle contraddizioni, dalle ambagi, che, nate dallo spirito di parte o da altre passioni, trovavano alimento non rade volte negli stessi principii ghibellini. Io non so, per verità, se a quanti mi leggeranno arriderà que-

¹ Petrarca, *Epist. sine titulo*, pag. 792. La lettera è scritta nel 1351-52, ma il Petrarca pone in essa le opinioni già espresse nelle anteriori sue lettere. Scrive fra le altre cose: « Se anche di Roma non avanzasse più altro che la rupe del Campidoglio, quella città sarebbe sempre per diritto la regina del mondo. »

² Vedi nell'opera *De Monarchia*, stampata dal professor Torri (Livorno 1845), tra i preliminari il Proemio a pag. 20. In esso si dimostra come l'Alighieri non intese mai a sostenere che il papa non potesse essere ad un tempo sacerdote e sovrano: ma anzi addusse ragioni per difendere il contrario.

sto mio giudizio intorno all' Alighieri, al Petrarca, ed a Caterina da Siena; le anime dei quali mi son parute, per alcuni rispetti, quasi unificate in uno stesso pensiero intorno al romano pontificato. Ben erano tutte e tre consapevoli del luogo ove è posta la vita non che della religione, eziandio della civiltà cristiana figlia di Roma: e, non trovato più in Vaticano l' apostolico Seggio, emisero quasi da un solo petto un grido di smisurato dolore. Ma sopra tutte nobilissima e santa fu l' idea di Caterina. Dove Dante e Petrarca nello svolgere i loro principii espressero in gran parte il pensiero di municipio o quello di Roma pagana, la Benincasa abbracciò, nel menare a fine quest' opera, l' idea santissima della umanità cristiana raccolta nella Chiesa, e tendente ad uno scopo soprasensibile e celeste, sotto il vessillo del romano pontificato.

Caterina adunque, nobilitando il pensiero di Dante e di Petrarca intorno a Roma ed al papato, si accinse, con le sole forze che attingeva dalla virtù, alla grande opera e malagevolissima. L' animo del pontefice era apparecchiato ad accogliere i buoni consigli della Santa, ma pure il venire ai fatti pareva cosa di mirabile difficoltà. Papa Gregorio, di vero, essendo ancora cardinale, avea udito dalla bocca di santa Brigida di Svezia le terribili minacce ch' ella fece in nome di Dio a papa Urbano se tornava in Francia. Ma Gregorio, o direm meglio Pietro di Ruggiero, vedendo il pontefice fermo nel proposito del ritorno, non avea osato neppur far motto delle minacce della Svedese.¹ Pur nondimeno la morte poco dopo avvenuta di Urbano, secondo il vaticinio della Brigida, mirabilmente agitò l' animo del cardinale. Morto Urbano, il magnanimo pensiero non venne meno nella santa regina, chè ella invece dalla lontana Svezia seguì ad insistere presso il nuovo pontefice Gregorio perchè senza indugio dovesse ridursi a Roma. Mandava al papa in Avignone sulle prime Latino Orsini, e poscia il conte di Nola, entrambi recatori

¹ Raynald, ad an. 1370, § XX.

di sue profetiche parole, che in nome di Dio lo eccitavano a muovere per la città santa.¹ Eloquentissimo era il parlare della santa regina, e le immagini vive e terribilissime adoperate da lei non furono al tutto impotenti sopra l'animo di Gregorio. Ma questi però, ad onta del buon volere, per allora non si mosse: sicchè Brigida usei di vita,² prima che Roma rivedesse il suo pontefice.

La Benincasa invece, siccome piacque alla Provvidenza, riuscì meglio nella impresa e la condusse a buon fine. Parrà strano a dire, ma pure è indubitato che, quando Caterina cominciò a por mano all'opera, le condizioni dei tempi, secondo il giudizio che ne rendevano i più, non poteano essere meno adatte ad un mutamento dell'apostolico Soglio. I papi aveano lasciato Roma e l'Italia, perchè Roma ed Italia erano turbate da fazioni, da calamità pubbliche e private, da guerre, da ire, da pericoli potentissimi: laonde soltanto allorchè la tempesta alcun poco abbonacciava, vedevasi sorgere nell'animo dei pontefici il pensiero di partirsi dalla nuova sede di Provenza. In quel momento però non solo il fuoco degli antichi mali non era spento, ma se ne era acceso uno assai vivo per la mancata fede di Fiorenza: Roma in confusione; gli ottimati imbaldanziti: tutti i cittadini dello Stato così stoltamente correvi a sottrarsi dalla papale signoria, che pareva andassero a guadagnare i perdoni ribellando al pontefice.³ Queste cose pertanto poteano spaurire gli animi volgari; ingagliardivano invece quello della Benincasa. Ella avea altri pensieri. Mentre si era voluto infino allora aspettare la cessazione della tempesta perchè il papa tornasse, Caterina volle che andasse al luogo suo appunto quando più la procella infuriava. La forza a sedarla (così giudicava la Santa) era nel vicario di Cristo, dalla cui presenza

¹ *Revelationes S. Brigidæ*, lib. IV, cap. 139.

² Nel 1373.

³ Muratori, *Annal.*, ad an. 1376.

dovea solo procedere: si mostrasse perciò in Roma quando i mali erano maggiori. E poichè gli umani adoperamenti non bastavano a conseguir tanto, Caterina ritemprava l'animo del pontefice di quella virtù soprannaturale, che e al tutto necessaria a contrastare certi ostacoli con altra forza non possibili a superare. Le codardie degli uni, le cupidigie degli altri, la incertezza di tutti solo dall' autorità di una Santa, che arditamente parlava in nome di Dio, poteano essere oppugmate e vinte.

Come si fu agevole alla pietosa vergine Caterina di venirsi introducendo nell' animo di Gregorio, con parole di celeste sapienza cominciò a persuaderlo che andasse presto alla sua sposa, la Chiesa di Roma: ond' è che nelle prime sei epistole, le quali furono scritte innanzi che si riducesse ad Avignone, insistette sempre al conseguimento di questo suo pensiero: « Venite (selamava però eloquentemente la Santa), venite e non fate più resistenza alla volontà di Dio che vi chiama: le affamate pecorelle vi aspettano che veniate a tenere e possedere il luogo del vostro antecessore e campione apostolo Pietro, perocchè voi come vicario di Cristo dovete riposarvi nel luogo vostro proprio. Venite dunque, venite e non più indugiate, e confortatevi e non temete di alcuna cosa che venire potesse, perocchè Dio sarà con voi. »¹ E poscia, in altre lettere insistendo con maggior veemenza sopra il medesimo pensiero, seppe cavare dal petto tanta soavità e calore di parole, che il papa sin d' allora cominciò a nutrire il pensiero di seguitare il consiglio della Santa e restituire l' apostolico Seggio al luogo suo. « Io vi dico, padre in Cristo Gesù, (così ella) che voi veniate tosto come agnello mansueto. Rispondete allo Spirito santo che vi chiama. Io vi dico venite, venite, venite, e non aspettate il tempo; chè il tempo non aspetta voi. Allora farete come lo svenato Agnello, la cui vece voi tenete, che con la mano

¹ Lett. 4.

disarmata uccise li nimici nostri, venendo come agnello mansueto, usando solo l' arma della virtù dell' amore, mirando solo ad aver cura delle cose spirituali, e rendere la grazia all' uomo, che l' avea perduta per lo peccato. Oimè, dolce padre mio, con questa dolce mano vi prego che veniate a sconfiggere li nostri nemici da parte di Cristo crocifisso: vel dico, non vogliate credere ai consiglieri del dimonio, che vollero impedire il santo e buono proponimento: siatemi uom virile e non timoroso, e rispondete a Dio che vi chiama che veniate a tenere e possedere il luogo del glorioso pastore santo Pietro, di cui vicario siete rimasto..... Confortatevi e venite, padre, e non fate più aspettare li servi di Dio, che s' affliggono per lo desiderio, ed io misera miserabile non posso più aspettare: vivendo mi pare morire stentando, vedendo tanto vituperio di Dio..... Venite, chè io vi dico che li lupi feroci vi metteranno il capo in grembo come agnelli mansueti, e dimanderanno misericordia a voi padre. » ¹ E poi: « Guardate, per quanto avete cara la vita, che voi non veniate con sforzo di gente, ma con la croce in mano come agnello mansueto. Facendo così, adempirete la volontà di Dio; ma venendo per altro modo, la trapassereste e non l' adempireste. » ² Ancora, non mancò la Santa di scrivere ad altri perchè dovessero persuadere il papa a condursi tosto nel luogo suo, e volle giovarsi segnatamente del cardinale Jacopo Orsini. Il quale, siccome di famiglia tra le romane nobilissima e potentissima, dovea conoscere meglio di ogni altro in quale lagrimevole stato fosse condotta la sua Roma, e come le fosse al tutto bisogno del papa per liberarsi dagli infortuni gravissimi che la tribolavano.³ Ma giunta in Avignone la Benincasa e crescendo quivi gli ostacoli che sembravano ad ognuno fuor che a Caterina invincibili, crebbe nell' animo di lei il de-

¹ Lett. 5.

² Lett. 6.

³ Vedi la lett. 27. Questo cardinale, del 1371 recandosi ad Avignone a tórre il cappello, passò per Siena, ed allora, come pare, conobbe la Santa e cominciò ad averla in riverenza. (*Cronaca* di Angelo d. Tura di Grasso.)

siderio a non farsi per essi distogliere dalla meta, e la forza a combatterli.

Nel senato cardinalizio, che contava allora ventisei porporati, un solo era di Spagna, quattro italiani, e gli altri tutti francesi. I quali ultimi, o fosse amore di patria, o timore delle italiane discordie, o secondo ne giudicò Caterina, si piacesse troppo degli agi e delle dolcezze del vivere in Provenza, al solo pensiero di lasciare Avignone meravigliosamente turbavansi, e venivano adoperando quanto era in lor potere per distogliere il papa da quel proposito. Già prima aveano contrastato audacemente Urbano, e solo si erano piegati alla necessità, quando questo pontefice assai fermo avea loro minacciato di privarli del cappello ove più ripugnassero.¹ Ora speravano meglio vincere Gregorio di natura timida ed irresoluta, e che avea veduto Urbano medesimo, quasi indotto da penitenza di quel suo operare, ritornare in Avignone. Più dei cardinali però, e con maggiore audacia di parole e di fatti contrastavano a quell'andata gli altri Francesi, che aveano uffici di onore nella corte avignonese, e che a niun patto non sapeano acconciarsi a lasciare la patria, i parenti e le dolcezze della beata sede di Provenza. Usavano con un pontefice piissimo, quale era Gregorio, di quelle armi che meglio giovano ad espugnare gli uomini religiosi: l'esempio di altri uomini di provata virtù. Clemente IV era stato dei migliori pontefici che fiorissero nella Chiesa, sia che si guardi alla dottrina di lui, o anche al prudente accorgimento nel ministrare l'alta potestà delle chiavi: e poichè era vissuto nel secolo XIII, non molto lontano dai tempi di Gregorio, parve ai cortigiani che il suo esempio dovesse sopra

¹ Il papa minacciò di privarli del cappello e di farne di Italiani. E dicendo, tosto essi si mossero tutti (*Cron. di Bologn.* — Muratori, tomo XVIII, pag. 41): e Baluzio, nella *III Vita Urbani V*, dice: « Veniens Urbanus Marsiliam, dum cardinales recusarent eum sequi, statim ibidem duos ordinavit cardinales, asserens quod in capillo Capucii sui sufficientes habebat cardinales. » Il cardinal di Capoccio era uno dei tre cardinali italiani di quel tempo.

ogni altro tornare autorevole ad esso papa. Pertanto sapendo eglino che Clemente IV era solito in cosa di momento nulla punto operare che dall'approvazione dei cardinali consentito non fosse,¹ venivano sempre presentando a Gregorio l'esempio di questo papa, che in quel momento troppo bene ai loro pensieri si accomodava: l'autorevole consiglio dei principi della Chiesa domandasse; ed in negozio sì grave non si affidasse a governare di proprio talento la navicella di Pietro. Ma gli astuti non s'avvedevano che le condizioni dei cardinali erano di lunga mano diverse, regnando Clemente, o Gregorio; e che dove quel papa richiedeva di consiglio il suo senato sul reggimento della Chiesa, questi nel fatto della mutazione della Sede avrebbe dovuto domandarlo sopra quelle cose che alla Chiesa, e ad un tempo ai cardinali medesimi troppo da vicino si spettavano.

Caterina da Siena però, che di questo operare dei cortigiani sapeva assai addentro, era tutta nel pensiero di vincerlo, e parlava al papa in questa forma² « Santissimo padre in Cristo dolce Gesù, la vostra indegna e miserabile figliuola Caterina vi si raccomanda nel prezioso sangue suo con desiderio di vedervi pietra ferma, fortificata nel buono e santo proponimento: sicchè molti venti contrari, i quali vi percuotono, degli uomini del mondo, per ministerio e per illusione e per malizia della

¹ « Quamdiu pontificatum gessit, perpetuo hoc a se observari voluit, ne quid inconsulto cardinalium collegio facere aut aggredi conaretur. » Giac., *Vita Clementis IV*, col. 732.

² Riferisco qui a verbo la lettera 7 a papa Gregorio, che la Santa scrisse stando in Avignone. Caterina parlava col pontefice per via di interpetre, e poi, per meglio imprimere le sue parole nell'animo di lui, le dettava in forma di lettere al beato Stefano Maconi nel suo volgare toscano. È assai probabile che il beato Raimondo le voltasse in latino, e certo la presente epistola nell'idioma latino era conservata a penna ai tempi del Burlamacchi, ma non è al presente, nel convento dei Domenicani di Siena, lasciata ivi con altri manoscritti dal beato Raimondo. Nelle parole citate è: *recomande*, *Chimento*, *li per gli*, *sete per siele*, *reformatione*, *consegli*, *teudore*, *andiami*, *li per le*, *adimando* ec.

dimonia, non vi nuocano : li quali vogliono impedire tanto bene che séguita dall' andata vostra. Intesi per la scritta che mi mandaste, chè li cardinali allegano (*che*) papa Clemente quarto, quando avea a fare alcuna cosa non la voleva fare senza il consiglio dei suoi fratelli cardinali : poniamo che spesse volte gli paresse di più utilità il suo medesimo, che il loro, nondimeno seguitava il loro. Oimè, santissimo padre, costoro v' allegano papa Clemente quarto, ma eglino non v' allegano papa Urbano quinto, il quale delle cose che egli era in dubbio se era il meglio o sì o no di farle, allora voleva il loro consiglio ; ma della cosa che gli era certa e manifesta (come è a voi l' andata vostra, della quale siete certo), egli non s' atteneva a loro consiglio, ma seguitava il suo e non si curava perchè tutti fossero contrari. Par-mi che il consiglio dei buoni attenda solo all' onore di Dio, alla salute delle anime, ed alla riformaione della santa Chiesa, e non ad amor proprio di loro. Dico che il consiglio di costoro (*dei buoni*) è da seguitare, ma non quello di coloro che amassero solo la vita loro, onori, stati e delizie, perocchè il consiglio loro va colà dove hanno l' amore. Pregovi per amore di Cristo crocifisso che piaccia alla Santità vostra di spacciarvi tosto. Usate un santo inganno, cioè parendo di perlungare più di, e farlo poi subito e tosto : chè quanto più tosto, meno starete in queste angustie e travagli. Anco mi pare che essi v' insegnino, dandovi l' esempio delle fiere, che quando campano dal lacciuolo, non vi ritornano più. Per infino a qui siete campato dal lacciuolo delli consigli loro, nel quale una volta vi fecero cadere quando tardaste la venuta vostra. Il quale lacciuolo fece tendere il demonio perchè ne seguitasse il danno e 'l male che ne seguitò : voi come savio, spirato dallo Spirito santo, non vi cadrete più. Andiamoci tosto, babbo mio dolce, senza verun timore ; se Dio è con voi, veruno sarà contra voi. Dio è quello che vi muove, sicchè gli è con voi ; andate tosto alla Sposa vostra, che vi aspetta tutta impallidita perchè le poniate il colore. Non vi voglio gravare di più parole, ma molte ne avrei a dire. Per-

manete nella santa e dolce dilezione di Dio. Perdonate a me presuntuosa: umilmente v'addimando la vostra benedizione, Gesù dolce, Gesù amore. » ¹ Assai avvedutamente la Santa contrappose all'esempio di Clemente altro più vicino e meglio rispondente al fatto: dico l'esempio di Urbano V. Il quale, francese anch'egli, era per tutte le Chiese, e massime in Francia, in gran fama di singolar bontà di vita. Il Petrarca scrisse però che ei fosse illustrato da miracoli dopo morto; ² e Valdemiro re di Danimarca, re Carlo di Francia, Luigi duca d'Angiò fecero istanze perchè venisse ascritto al numero dei santi. ³

Ma veramente l'addurre l'esempio di papa Clemente, il quale vissuto sempre in Roma avea avuto pontificato tanto diverso da quel di Gregorio, era troppo leggiero argomento nelle mani dei contraddittori, fossero cardinali o altri, perchè ad esso si tenessero paghi. Le più gravi ragioni parve a coloro che fossero da trovare nei pericoli che sarebbero nati, lasciando la pacifica Avignone per andarsi a gettare in mezzo alla procellosa Italia. Queste erano state le armi, onde i papali consiglieri aveano sempre vinto in quel certame; questi gli argomenti, con cui aveano rattenuto (per tacere degli altri) papa Clemente VI ed Innocenzo; questi infine i modi, pei quali la parte francese era pervenuta a spaurire per meglio di sessant'anni non che i pontefici, tutti gli Italiani che si erano adoperati per restituire la Sede al luogo suo. Laonde così fatte paure venivano con maggior pertinacia presentando all'animo del pontefice, sino a fargli entrare in mente il pensiero che, venendo in Italia, sarebbe forse morto da mano nimica: « lo intendo (così la Santa) che vi vogliono metter paura per impedire l'avvenimento vostro per paura, dicendo voi sarete morto. » ⁴ Ma a Ca-

¹ Lett. 7.

² Petrarca, *Rerum Senil.*, lib. XIII, epist. 13.

³ Giac., in *Vita Urbani V*, col. 936. — Ughel., in *Addit. ad Vitam Urbani V*, col. 939.

⁴ Lett. 7.

terina pareva importabile che uomo potesse temere quando gli fosse mestieri operare pel bene della Chiesa; e però così faceva sentire la sua voce al pontefice: « Io vi dico da parte di Cristo crocifisso, dolcissimo e santissimo padre, che voi non temiate per veruna cosa che sia: venite sicuramente; confidate in Cristo dolce Gesù, chè facendo quello che voi dovete, Dio sarà sopra di voi, e non sarà veruno che sia contra voi. Su virilmente, padre, chè io vi dico che non bisogna temere. Se non faceste quello che dovreste fare, avreste bisogno di temere. Voi dovete venire: venite dunque, venite dolcemente senza veruno timore. »¹ Continuava poi dicendo che qualunque il volesse impedire da quell'opera, fosse da lui scacciato con le parole di Cristo a san Pietro, quando questi si provò per tenerezza di amore a distorlo dal patire: *Va* (dicesse arditamente a ciascuno) *dopo di me Satana: tu mi sei scandalo, cercando le cose che sono dagli uomini, e non quelle che sono da Dio*: aver infine lei orato ferventemente al Signore per comandamento del papa,² e con la luce della santa orazione non aver veduto nè morte nè pericolo in questo fatto, ma solo gloria di Dio e pro della Chiesa. Ma quando anche ne andasse mille volte la vita, dovea forse un pontefice desistere da laudabile proposito e santissimo per timore al mondo?

Le parole e la maschia virtù di Caterina, operando meravigliosamente nell'animo del pontefice, il rendevano a poco a poco più fermo nel buon volere, di quel che non era stato innanzi. Di che avvedutisi i consiglieri di parte contraria, pensarono che quanto più efficace e potentissima tornava l'opera di quella donna, tanto maggiori e più disperati sforzi si dovessero adope-

¹ Lett. 8.

² Tra le orazioni messe a stampa della Santa, la prima ha questa nota al principio: « Questa orazione fece in Avignone, avendole prima papa Gregorio XI mandato a dire che la mattina singolarmente ella pregasse Dio per lui. E ricolta fu e scritta per missere Tomaso Petra, allora abbreviatore di esso padre santo, e poi segretario di papa Urbano VI. »

rare ad impedirne il frutto. Sparsero voce che gli Italiani bollenti d'ira contro il pontefice avessero già apprestato il veleno per torgli la vita, ove egli fosse stato sì ardito da entrare abborrito pontefice nella sua Roma. Non più i sospetti, ma la certezza di cruda morte presentavano al cospetto del papa: questo si veniva ripetendo in Avignone con apparato di bugiarde parole, e correva per le bocche di tutti. Già gl'Italiani erano rappresentati non soltanto come stranamente feroci, ma quasi uomini micidiali del padre che voleva restituir loro il beneficio della prima Sede. Perchè dunque il pontefice, amatissimo in Francia, andrebbe a cercare la morte in Italia? perchè non pensare che Roma, addimostratasi innanzi poco conoscente ai supremi pastori, ora veniva concitata a vendetta dai Fiorentini? perchè andare appunto quando il fervore guerresco e le ribellioni avevano smisuratamente cresciuti gli odii, e però cambiati in certezza i pericoli di morte che s'incontrerebbono?¹ Suggerivano inoltre consigliatamente al timido pontefice: in quella età esser consueto intentare la morte dei principi con l'infame magistero dei veleni. Rammentavano Ludovico di Baviera morto per tal modo dalla consorte Margherita contessa del Tirolo, che avea tolto di vita il figliuolo Mainardo con le arti medesime:² la Bianca di Borbone poco innanzi fatta morir di veleno dal marito re di Castiglia (1371):³ Guido cardinale di Porto mancato ai vivi per certa bevanda propinatagli da Carlo il Malvagio re di Navarra; il quale, volendo far le medesime prove con re Carlo V di Francia, il ridusse in tanta debolezza di forze, che ne rimase morto indi a pochi anni.⁴ Ma più di tutto, dicevano, ponderasse avvedutamente il pontefice quel che era risaputo per tutta Francia: papa Urbano V suo predecessore esser perito di veleno

¹ Burlamacchi, note alle Lettere di santa Caterina.

² Raynald, ad an. 1347.

³ Raynald, an. 1371, § XXIV.

⁴ Maimbourg, *Histoire du grand schism.*, l. I, p. 157.

appunto, perchè lavorava nell' animo il disegno di ritornare novellamente in Italia.¹

Nè bastando ai misleali consiglieri di aver messa tanta trepidazione nel cuore di Gregorio, fecero altresì tesoro di una certa frode che giudicarono, ed era veramente, più acconcia di ogni altra a piegar l' animo del papa, non facilmente vulnerabile con quelle armi che riescono in altri potentissime. Volendo infermare l' autorità della santa vergine Caterina col contrapporle quella di persona di segnalata virtù, finsero una lettera di un cotale riputato santo, che ammoniva il pontefice: non andasse in Roma perchè egli profeta del Signore gli annunziava che ivi lo avrebbero indubitatamente e tosto morto di veleno. Da chi questa lettera avesse tolta il mentito nome non è facile a giudicare, ma potè forse correre, come io credo, sotto quello di Pietro infante di Aragona. Da una parte, vivendo colui nella lontana Spagna, non era facile venire a capo della frode; e dall' altra l' autorità di quell' uom santo che avea sempre propugnato per la dimora dei pontefici in Roma, ed era bastato ad indurre Urbano a partir da Avignone, avrebbe dovuto poter molto sopra l' animo di Gregorio, quando in nome di Dio gli comandasse di non andare.

Ma la lettera, corresse sotto il suo nome o di altri, certo è che venne reputata falsa dalla Benincasa: e di uomo santo indubitatamente non fu. Poichè Caterina s' avvide del male che potea sorgere da quel brutto laccio in cui voleano trarre il pontefice, cercò di svelargli la frode e, vinte le paure del minacciato morire, nuovamente e con più focosa eloquenza dargli cuore alla grande opera. Quella epistola, diceva Caterina a Gregorio, essere come un veleno propinatogli sotto color di virtù e di compassione, con arte solita ad usarsi coi servi di Dio. che mai dalle armi del vizio non si lasciano spaurire nè vincere: sembrare a prima vista che quel parlare procedesse da

¹ Sant' Antonino, *Cronicon*, pars III, tit. XXII.

persona santa, ma in verità sorgere da iniqui uomini e consiglieri di male, corrompitori perfidiosissimi del bene comune e della riforma della Chiesa, amatori soltanto di sè medesimi e dei loro guadagni peculiari: aperta esser la frode di chi finse la lettera, il quale non seppe neppure usare avvedutamente le arti dello inganno: meno che un bambolo saper colui che la scrisse delle cose di anima e di Dio. Chi direbbe vero servo di Cristo quel cotale che a distorre il pontefice da una opera santa non ebbe saputo trovare veruna ragione ch'è allo spirito si appartenesse; ma anzi avea posto innanzi tutto l'amor della vita, che suole essere tanto più cocente, quanto altri è più tenero del corpo suo e di amori carnali più pieno? non avea dunque quel santo neppur pensato che i santi pontefici debbono tenere la vita in dispregio, quando trattasi di Dio e della sua Chiesa? ed anzi pericolarla coraggiosamente in pro di quel Redentore che nel suo sangue ci ricomprò e benedisse? Perchè l'uomo subdolo e perverso, da una parte vuole lo avvenimento del papa, e dall'altra dice che il veleno è apparecchiato per lui? Se l'Italia ha maestri nel comporre veleni, ne è forse povera la Francia; e le mense di Avignone son forse meglio guardate di quelle di Roma? Perchè tardare l'andata in Roma, mentre avendo già il papa promesso che andrebbe, dall'indugio sarebbe per nascer scandalo nei fedeli, i quali troverebbero menzogne in chi tiene il luogo di verità, dubbiezze in chi debb'esser sopra tutti e sempre fortissimo? Qual peggior veleno o più crudelmente micidiale al cuor di un supremo pastore, che lo scandalo ed il danno spirituale dei suoi figliuoli? Dove fu mai vero servo di Dio che commendi la buona operazione, e per timore corporale vuol che si lasci? Quando anche ne andasse la vita, poter esser questo un argomento di polso, allorchè si tratti della pace dei ribelli figliuoli, della riforma della Chiesa, dell'adempimento del desiderio dei buoni, dell'obbligo di un pontefice, del rimedio a tanti mali e della consolazione della sposa di Cristo? Corresse adunque il

più tosto a venerare il sepolcro del santissimo apostolo Pietro, la terra bagnata dal suo sangue, il luogo santificato dalla sua presenza; chè questo Iddio assolutamente richiedeva da lui: guardasse pietosamente ai desiderii della sposa sua, e consolasse alla fine della sua presenza la vedova Roma. « Quanto alla lettera, io concludo (diceva la Santa) che non esce da quello servo di Dio nominato a voi, nè che essa fosse scritta molto dalle lunghe; ma credo che ella venga ben di presso e da servi del demonio, che poco temono Dio. »¹ Se non che neppur tenendosi paga Caterina di un parlar così acceso al pontefice, volle raffermarlo, favellando arditamente di questa andata a molti dei cardinali, e sino talvolta in concistoro, siccome è detto da Anastagio di Monte-Altino, il quale cantando di lei ci lasciò ricordo del fatto.²

Avea in questo mezzo la Benincasa, per comandamento ricevuto da papa Gregorio, lungamente pregato Iddio per conoscere se quell' andata a Roma, in cui ella vedea tanto bene per la Chiesa, fosse veramente secondo il piacere di lui; e lo avea supplicato perchè, se era, ne avesse sempre più accresciuto il desiderio nel papa. L'orare di Caterina non era mai scompagnato da quell'accesissimo fervore di carità, il quale è tanto

¹ Vedi questi ed altri bellissimi argomenti portati in lungo dalla Santa nella lettera 10.

² Mentre visse la Santa, costui scrisse un Capitolo in terza rima in lode di lei, e lo daremo in fine tra i documenti, notando solo qui appresso quei versi che si affanno al subbietto in parola:

« O caro, o prezioso alto tesoro,
 Tu te ne andasti al gran tempio di Giove,
 Ed ivi entrasti all' alto concistoro.
 Facesti qui di te sì fatte prove,
 Che promovesti papa e cardinali
 Che essendo lì dovean ^(*) essere altrove.
 E drizzasti ló corso alle lor ali
 A ritrovar la sedia di san Pietro.
 O vergin santa, come e quanto vali ! »

(*) Nel testo è « dovevi. »

bello in creatura di Dio ed impetra dal padre nostro che è nei cieli ogni maniera di beni. La preghiera, che è nobile linguaggio della fede cristiana in ciascun credente quando sorga da una anima come quella della Benincasa, la pone in un mirabile consorzio e strettissimo con la divinità. Caterina, di fatto, dopo che ebbe fervidissimamente pregato, si condusse un dì dal pontefice, e sì gli parlò: Io mi ebbi da Cristo: Di' da mia parte al papa che quest' ottimo segno gli do di mia volontà: quanto maggiori contrarietà gli verranno e più gli sarà contraddetto perchè non vada, tanto maggiormente sentirà crescere in sè una nuova fortezza ad andare, sebbene sia contro la sua natura.¹ — Il papa maravigliava di queste cose e forte ne restava commosso; ma la lotta non era per anco finita: conciossiachè la scure con cui la Santa dava alla radice della mala pianta, non ancora la avea sbarbicata al tutto. Troppo è raro che l' arbore che gettò profonde radici, possa d' un tratto e senza perseveranza di fatiche schiantarsi!

Le smisurate cupidità degli uomini di corte (parlo dei malvagi) sogliono svegliare nei loro intelletti tanta copia di sottili trovati, che ad un bisogno non ne mancano mai, ed anzi sanno adoperarli con mirabile audacia. Accorti, provvidi, e sempre in sull' avviso, fan tesoro di checchessia per raggiungere il loro scopo. Soprattutto ricchissimi di bugie e di infingimenti, usano le arti cui il mondo ha in pregio ed onore. Quando non riescano, non smettono l' audacia, ed invece facendo le viste di trionfatori la crescono: mutano i modi, ma pur guardano alla stessa meta, e con nuove arti (menzognere sempre) vi tendono. Ben sapevano per verità i cortigiani avignonesi che la potentissima vergine venuta di Siena, mentre consigliava a tutto potere l' avvenimento del papa al luogo suo, era ad un tempo assai tenera della Crociata, seguitando tutto dì a favellarne premurosamente a Gregorio. Or come furonsi accorti di non potere più all' aperto

resistere alla Benincasa, si fecero a promuovere con bugiardo fervore di parole il santo passaggio, sperando per tal modo impedire l'andata del papa in Roma. Delle altre cose poco curavano: solo il pontefice lontano da Avignone temevano, conciossiachè questo fosse il colpo micidiale di ogni lor ricchezza e beatitudine. Gregorio, suggerivano essi, restando in Avignone, si giovasse di quella dimora per muover Francia ed Inghilterra contro il Turco: gl'Italiani (del resto non necessari a quella guerra) s'indurrebbono per papali legati: con ciò la Chiesa si vantaggerebbe facilmente, e la stessa Italia, mossa dagli esempi di due potentissimi re, volgerebbe le armi contro l'Oriente, fatta libera dal furore di discordie che l'agitava. Non era questo il pensiero degli uomini più veramente solleciti del bene della Chiesa? non questo forse il consiglio della medesima Santa venuta d'oltremonte, la quale sempre ed a tutti con smisurato ardore della Crociata favellava? Anzi pare che i cortigiani, osando sempre più, audacissimamente proponessero che il papa stesso si dovesse recare tra gl'infedeli a quella guerra, per renderne sicuro il frutto con la presenza e l'autorità di supremo pastore. Così da un canto (pensavano essi) Caterina resterebbe paga, veggendo compiuto il suo desiderio della Crociata; dall'altro, di Roma e di mutamento di Sede non si farebbe per allora parola. Le malagevolezze poi, che sorgerebbono nel rannare in diversi Stati il poderoso esercito da mandare contro il Turco; le opposizioni e le gelosie dei principi di Francia, Inghilterra e Lamagna; la guerra che si accenderebbe sempre più in Italia, ed altrettali cagioni, farebbono guadagnar tempo e ratti-epidire nel pontefice ogni pensiero di trasmutarsi in Roma.

Ma queste arti, che avrebbero vinto o spaurito chicchessia, non portarono frutto con Caterina. Ben è vero che ella ardentemente desiderava la Crociata per vantaggio della Chiesa e d'Italia: ma pure, siccome quella che era donna di forte intelletto, sottilmente giudicò delle condizioni del suo tempo, e s'avvide che la prima cagione dei mali, onde agitavasi il cristianesimo e

la Italia, era la lontananza dell' apostolico Seggio dal luogo suo. Laonde, non lasciatisi prendere al laccio dei misleali consiglieri, adoperò nuovamente la sua eloquenza contro costoro, e disse al pontefice così: « Oimè, padre, io vi prego per l'amor di Cristo crocifisso che a questo (*alla crociata*) diate la potenza vostra; perocchè senza la potenza vostra non si può fare: non vi consiglio però, dolce padre, che voi abbandoniate quelli che vi sono figliuoli naturali (*intende dei fedeli e più specialmente degli Italiani*) e che si pascono alle mammelle della Sposa di Cristo, pei figliuoli bastardi che non sono ancora legittimati pel santo battesimo. Ma spero per la bontà di Dio che andando (*voi in Roma*), i figliuoli legittimi con la vostra autorità, e con la virtù divina del coltello della parola santa, e con la virtù e forza umana, torneranno alla madre della santa Chiesa: e voi gli legittimerete. Questo pare che sia onore di Dio, utile a voi, onore ed esaltazione della dolce Sposa di Cristo Gesù, più che seguitare il semplice consiglio di questo *giusto uomo*, che vi pone che meglio vi sarebbe a voi e ad altri ministri della Chiesa di Dio abitare fra gl' infedeli Saraceni, che fra la gente di Roma e d' Italia. A me piace la buona fame che egli ha della salute degli infedeli; ma non mi piace che egli voglia togliere il padre alli figliuoli legittimi, e il pastore alle pecorelle congregate nell' ovile. E mi pare che voglia fare di voi come fa la madre del fanciullo quando gli vuol togliere il latte di bocca, che si pone l' amaro in sul petto, acciocchè senta prima l' amaritudine che il latte; sicchè per timore dell' amaro abbandoni il dolce.... Così vuol fare costui a voi, ponendovi innanzi l' amaritudine del veleno e della molta persecuzione (*che incontrerete in Roma*), per ingannar la fanciullezza dell' amor tenero sensitivo; acciocchè per paura lasciate il latte, il quale séguita dopo il dolce avvenimento vostro. Ed io vi prego da parte di Cristo crocifisso che voi non siate fanciullo timoroso, ma virile: aprite la bocca ed inghiottite lo amaro per lo dolce. Prego la infinita bontà di Dio che mi dia grazia che tosto per lo suo onore vi vegga mettere il piè

fuori dell'uscio con pace, riposo, e quiete dell'anima e del corpo. »¹

Intanto che la vergine sanese nulla lasciava indietro per vincere le malagevolezze che contrastavano in Avignone l'andata del papa, altre e non meno gravi ne sorgevano di fuori. Alla dignità ed agli obblighi del supremo pastore era bisogno che i principi di Europa, se pur non volessero consentire di buon animo a quel trasferimento della Sede papale, almeno non lo osteggiassero apertamente, o con improvidi adoperamenti non ne tardassero la esecuzione. Le maggiori e forse le sole difficoltà per questa parte venivano dalla Francia. Già dal 1372 il pontefice avea manifestato intorno a ciò il suo volere in pubblico concistoro:² e due anni da poi, datane promessa a' romani ambasciatori, ne scrisse lettere all'imperadore Carlo IV, a Ludovico re d'Ungheria, a Federico re di Sicilia, ed ai duchi d'Austria.³ Infine, del 1375 annunziò più chiaramente questo suo divisamento ai re d'Inghilterra, di Castiglia, di Portogallo, di Aragona e di Navarra ed al medesimo re di Francia.⁴ Ma se gli altri imperanti di Europa non ripugnavano o anche faceano le viste di approvare, al Francese dovea sapere assai duro che l'opera di Filippo il Bello rafferma da tanti pontefici, ed ormai addivenuta quasi secolare, dovesse mancare d'un tratto. Non è già che Carlo di Francia si vantaggiasse gran fatto della dimora del papa in Provenza; ma, oltre che il tenere il pontefice nelle proprie terre poteva ad un bisogno riuscire utilissimo al reame, di quel tempo un re di Francia si teneva obbligato dalle paterne tradizioni a contrastare ogni pensiero di mutamento della Sede pontificia. Al che si aggiunge che la speranza di mantenere perpetuamente la papale corona in capo ad un Francese forte si avvalorava della dimora del pontefice in Avignone. Re Carlo

¹ Lett. 40.

² Raynald, ad an. 1372.

³ Raynald, ad an. 1374, § XXIII.

⁴ Raynald, ad an. 1375, § XXI, XXII.

adunque, non volendo mancare a sè stesso, benchè si affidasse molto nell' opera dei cardinali e dei consiglieri, volle nondimeno tentare altri modi per distorre Gregorio dall' andare. Ricordava quanto poco efficace fosse tornata la gonfia eloquenza dell' Oresme sopra l' animo di Urbano, il quale, se vogliamo aggiustar fede al Petrarca, non che si lasciasse persuadere alle parole di lui, ne trasse invece incentivo ad affrettare la dipartita da Avignone.¹ Volle la seconda volta adoperare piuttosto l' autorità del fratello suo medesimo Luigi duca d' Angiò. Il quale, venuto in Avignone, nulla lasciò intentato per trarre il pontefice a fare il piacere del re suo fratello. Adoperò la principesca autorità, la fama di saggio in che era tenuto; parlò eloquentemente in nome proprio e del re suo germano, non mancò di giovarsi dei molti o Francesi o stranieri che più potenti si giudicavano sopra l' animo di Gregorio. Addusse infine quelle migliori e più gravi ragioni che gli sapeano suggerire l' amore del re fratello e della casa di Francia: e finì con lo scongiurare il pontefice, che poichè molto lo amavano in Francia, e poco o nulla in Italia, non volesse lasciare quel reame che si volea reputare fontana della fede, ed in cui la Chiesa era troppo più venerata e stimata, che in ogni altra parte del mondo.² Giudichi poi il lettore della verità del fatto e di quanto ne volea dedurre il D' Angiò.

Ma Caterina, mentre il principe francese adoperava così fatti modi a persuadere Gregorio, nutriva nel pontefice il pensiero che egli nelle cose che si appartenevano al bene della Chiesa da sè medesimo, e non da alcun uomo al mondo dovesse prendere consiglio. Era giunto il tempo in cui le umiliazioni patite da Clemente V si dovessero per virtù di una santa vergi-

¹ Petrarca, *Rerum Sen.*, pag. 849: « Non modo non distulisti destinatum iter, sed accelerasti. »

² « Père saint, dit-il en le quittant, vous allez en pays et entre gens où vous êtes petitement aimé, et laissez la fontaine de la foi, et le royaume où l'Eglise a plus de voix et d'excellence, qu'en tout le monde. » (Froissart, lib. II, pag. 20.)

nella ricomprare con grande virilità e coraggio. La dipendenza del papato dalla Francia, che era grave a tutti i buoni fedeli, tornava importabile a quella donna che avea sì levato concetto delle cose spirituali e della potestà delle chiavi. Laonde la sua maschia virtù congiunta all' altezza dell' animo, la fecero trionfare anche di questo potente ostacolo in cui si avvenne. Del modo in cui lo fece noi non sappiamo. Contano però le memorie del tempo come la fama che correva dei suoi miracoli, e meglio quella soavissima luce di santità che risplendeva in tutte le opere di lei, vincessero il D' Angiò.¹ Possiamo quindi congetturare dalla sua domestichezza col duca, o che ella il persuadesse al tutto sopra quel negozio della partenza del papa, o almeno che lo inducesse a non continuare le istanze presso Gregorio. Di che per opera della Benincasa quello che era stato sempre il maggiore ostacolo pei papi ad abbandonare la Provenza, già più non bastava ad indurre dubbiezze o timori nell' animo di Gregorio.

Sebbene, quanto più il pontefice si veniva rifermando nel proposito, tanto maggiori e più gravi erano le contraddizioni che gli si facevano da tutte le parti. Alcuni sulle prime vegghendo la andata spesso annunciata e differita, pare che si affidassero troppo nell' animo irresoluto del papa, e sperassero che di quel fatto non si verrebbe mai a capo. Ma al vedere allora quanto poteva la Sanese sopra l' animo di Gregorio, e come nulla resistesse alla virtù appena credibile di questa donna, costretti a mutar sentenza, nutrivano nell' animo torbidi pensieri. Tutti meravigliavano al vedere le dubbiezze svanite, e quasi disperavano di vincere più quel proposito. Meravigliavano però in ispezialità i congiunti, e dove non erano bastate le persuasioni, adoperavano le preghiere e le lagrime. Papa Gregorio, virtuosissimo uomo, era tenero dei suoi, e però troppo gli dovea

¹ « Et præfatus dominus dux taliter est animo immutatus, ut de Avignone duceret eam ad quoddam suum castrum, ut consolaretur dominam ducissam consortem suam. » (Durand et Martene, *Process. Cont.*, pag. 1377.)

costare di contraddire al loro volere e dipartirsi dal parentado. Un dì in cui più gravi erano state le opposizioni sofferte dal pontefice, forse sentendosi nel proposito men fermo che non era stato innanzi, mandò per Caterina, e ricisamente le chiese: se essendo tanti e sì gravi i contraddittori di quel fatto, dovesse pur egli menarlo a fine. A cui la Santa (pensando, per quanto ne pare, che il papa volesse far prova di lei) rispose: Mal convenire ad una donnicciuola dar consiglio al supremo pastore in sì grave negozio. Ma Gregorio: Da te non consiglio domando, sibbene qual sia la volontà di Dio. Ed ella: Ignori tu la volontà del Signore, tu che votasti a lui l'andata a Roma? Il papa di vero avea fatto questo voto, vacando la Sedia apostolica, ma pur non ne avea detto verbo ad alcuno. Al vedere l'animo suo aperto alla Benincasa; all'udire la certezza con cui ella favellava di cosa sol nota a Dio, meravigliò grandemente, e fu come vinto al tutto dalla potentissima e celeste efficacia della Santa. Raffermato nel pensiero che Caterina fosse indubitatamente mandata da Dio per quell'opera, non volle saper oltre di dubbi o di consigli, e fermò l'andata contro ogni qualunque più grave ostacolo che si opponesse.¹

¹ Che papa Gregorio avesse veramente fatto codesto voto, si può render certo per molti testimoni, fra i quali ricordo soltanto il Baluzio che (in *Vita Gregorii XI*, pag. 949), dice: « Hic ante electionem vovit, Sede vacante, quod si eligeretur in papam, veniret ad propriam sedem. » Quanto allo scoprimento di esso voto per opera di Caterina, si potrebbe provare da assaissime testimonianze, di cui adduco talune. Frate Bartolomeo di Domenico, compagno della Santa nel viaggio di Avignone, narra per minuto la cosa nel processo che è presso Martene e Durand, e conchiude che Caterina rispose al papa, il quale le chiedeva consiglio intorno all'andare: chi meglio seppe questo della Santità Vostra, la quale a Dio fece voto di andare? Alle quali parole il papa rimase meravigliatissimo, siccome colui che sapeva non averne detto verbo ad alcuno: e tosto fermato che andrebbe, partì. Il Cafferini nel processo accennato attestò la medesima cosa, ed altresì che la fama ne fosse corsa per tutta Italia. Di che papa Pio II, nella bolla di canonizzazione della Santa, dice: « A cui (ossia a Gregorio) mostrò aver divinamente conosciuto il suo voto di andare in Roma, occultamente fatto, e noto a lui soltanto ed a Dio. »

La partenza da Avignone era fermata nell'animo del pontefice; ma chi voglia guardare attentamente le condizioni di quella città e di Roma nel momento in cui fu compiuta, vedrà di leggieri alte ragioni e nobilissime averla non dubbiamente ispirata. Le umane non bastavano; ma solo le sovranaturali, e che la Benincasa gli era venuto suggerendo, tanto mirabil cosa e di difficoltà pienissima valevano ad operare. Potè bene il pontefice sperare che col suo venir in Italia si apportasse qualche rimedio alla cresciuta ribellione delle terre della Chiesa,¹ siccome gli insinuava la medesima santa Caterina; potè forse aver qualche timore di scisma in Italia, minacciando taluni dei Romani scegliere un antipapa: ma queste ragioni di per sè stesse non erano sufficienti ad indurre un papa a condursi in Roma tra gli orrori della guerra ed i molti pericoli che gli si affacciavano terribili alla mente. Tutti, per lo contrario, credevano in Avignone la lontananza del papa esser soltanto pretesto delle rivolture tra i Romani: le cupidigie e le ambizioni muoverli veramente ai cangiamenti di signoria: le ribellioni e gli antipapi doversi vincere con buoni apparati guerreschi. Il pontefice adunque e Caterina si lasciarono allora principalmente muovere da quella nobilissima carità del prossimo, che quando entra in un'anima e la domina, le dà una tempra di maravigliosa forza, e le fa operare prodigi. Le magnificenze poi, gli splendori, le ricchezze di Avignone rendettero più duro il sacrificio della dipartita, e nobilitarono quel fatto, elevandolo alle ragioni del martirio.²

Avignone è una piccola ma antichissima città capitale del contado Venusino, che è bagnata dalla Durenza e dal Rodano,

1 « Fuit per litteras et nuntios speciales insinuatum Gregorio papæ, quod si ipse personaliter veniret ad partes Italiæ, confestim cessarent machinata et procurata et tractata contra statum Ecclesiæ. » (Baluz., tomo I, pag. 437.) Ma quante altre volte non furono dette le stesse cose a papa Gregorio ed agli altri suoi predecessori avignonesi senza frutto di sorta?

² Intorno ai motivi che indussero Gregorio a partire da Avignone vedi lo SCHIARIMENTO N. VII.

e giace sulla sommità di una ròcca. Doviziosa un tempo; quando addivenne sede del papato, regnando il Guascone Clemente V, era una poca terra, in cui le dimore anguste e sconciamente fabbricate, le vie luride, la povertà ed il disertamento degli abitanti rispondevano assai male alle magnificenze della Corte papale, che veniva colà trasmutata dalla più potente e magnifica città del mondo.¹ Petrarca stupiva che Avignone potesse mai addivenire per la dimora del papa o per qualunque altro mezzo capitale dell'universo. Nulladimeno poco da poi che i pontefici posero colà la Sedia apostolica, l'aspetto della città mutò come d'improvviso. Giovanni XXII gettò sopra la ròcca di Doms le fondamenta di magnifico palagio ad uso del papa, Benedetto lo ridusse a guisa di fortezza inespugnabile, Clemente e gli altri pontefici che seguirono, lo adornarono ed impreziosirono mirabilmente.² I cardinali ed i prelati della Corte, recando le splendidezze di Roma in Avignone, la abbellirono di magnifici palagi e di molti di quegli adornamenti onde la città santa è ricchissima. Ma più di tutto i papi, che eziandio nell'esilio non sapeano dimenticare le arti belle, seppero giovare di esse a maggior decoro e magnificenza della loro nuova di-

¹ Questa città fondata, come pare, dai Focesi di Marsiglia nel secolo VI innanzi Cristo, addivenne prima capitale dei Galli chiamati *Cavares*, e poscia colonia romana. Strabone e Plinio ne parlano come di città già ricca tra quelle dei Galli al loro tempo (Strabonis, *Geograph.*, lib. IV; e Plin., *Hist. Natur.*, lib. III e VI). Caduto l'imperio romano, e passata sotto le varie dominazioni di Ostrogoti e di altri, rimase lungamente in mano dei Franchi, dai quali venne nella signoria dei conti di Tolosa e di Provenza che la tennero insieme. Poscia si resse a comune sino al 1251, quando si rendè soggetta ai due fratelli di san Luigi di Francia, Alfonso e Carlo d'Angiò. Da Alfonso la signoria (quanto alla metà) passò in Filippo il Bello, il quale, poichè nel 1290 la ebbe venduta a re Carlo di Sicilia, questi ne rimase unico signore. Finalmente, dimorando i papi in Avignone, papa Clemente VI comprò il dominio della città dalla Giovanna di Napoli, che aveala ereditata da re Carlo. Jodou, *Avignon, son histoire, ses papes etc.*, in-12°.

² « Factum est dictum palatium valde solemne, miræque pulchritudinis in mansionibus, et fortitudinis in muribus et turribus, prout hodie loculenter apparet. » (Baluz., *Vitæ Papæ Avinion.*, tomo I, pag. 199.)

mora. Clemente V medesimo, mentre era vittima delle improntitudini di re Filippo, chiamava in Avignone il Giotto, che lasciò nell'antico palagio dei vescovi parecchi dei suoi miracoli di arte. I pontefici poi che il seguirono, fecero venire dalla lontana Italia tutti i discepoli di quel grande. Taddeo Gaddi, Giovanni di Milano, Stefano di Firenze e quanti furono pittori di maggior grido nel bel paese recarono colà le meraviglie dell'arte italiana,¹ mentre poco dopo il Giotto² e Simone Memmi di Siena, chiamati dai pontefici successori, adornarono i templi ed i palagi avignonesi di bellissimi dipinti. Nè di ciò paghi, i supremi pastori si studiarono a tutto potere di chiamare in quella città moltissimi degli uomini, che per luce di scienza e di lettere più vivamente splendevano. Tra i quali basterebbe ricordare quel miracolo dell'ingegno italiano Francesco Petrarca, che in Avignone ed in corte papale condusse la più parte della sua vita. A tutto ciò si aggiungevano le principesche grandezze, quelle dei ricchissimi cardinali, dei prelati e di molti maggiorenti francesi, che presso il papale Seggio eransi ridotti. Per tal modo ogni maniera di pompe e di magnificenze era accolta in Avignone, addivenuta per la presenza del vicario di Cristo capitale del mondo e quasi città dominatrice dell'universo. Gli Avignonesi poi non aveano, come i Romani, antiche glorie o beatitudini da ricordare. Venuti dallo squallore e dal disertamento in così smisurata grandezza, fatti beatissimi dal possederla, onoravano con somma riverenza il pontefice che ne era principio. Il lasciar Avignone addiveniva però un magnanimo sacrificio, cui non potevano bastare le forze di un animo svigorito dalle contraddizioni, ove la Benincasa con l'autorità del nome e la efficacia della persuasione non si fosse incessantemente adoperata per ringagliardire il pontefice e renderlo, come dire, invincibile.

¹ L'Aretino, tra le altre cose, dipinse una bella *Discesa dalla croce* in Villanova.

² A costui si attribuisce un bellissimo fresco sotto il portico della basilica di Doms, rappresentante una Famiglia in preghiera.

Gregorio ben si avvide di ciò. Posciachè per mantenersi a tanta altezza di propositi, tra i gravi ostacoli onde era cinto, avea d' uopo non pure dei consigli ma eziandio della presenza di Caterina, non le volle mai concedere che per lei si lasciasse Avignone innanzi che egli medesimo non ne partisse.¹ Ma il tempo da menare a fine la grande opera era venuto. Avignone, addivenuta da meglio che sessant' anni sede del romano pontificato, dovea allora restar deserta del papa per ministero di Caterina: l' opera del superbo Filippo di Francia distruggersi dalla umile sapienza di una vergine. Certo che il Bello non avrebbe mai pensato che ei si fosse trovato a petto di questa donna; molto meno che ne restasse vinto.

Già avea fatto il papa, secondo il consiglio della Santa, allestire una galea sul Rodano senza svelare altrui la sua mente,² quando d' improvviso il dì decimoterzo di settembre dell' anno della comune salute 1376 mosse dal papale palagio d' Avignone per restituire a Roma la gloria della prima Sede. Stupirono tutti a quell' andata, e videro il tempo del ripugnare esser finito: non però il vecchio padre di Gregorio, il quale (la carità paterna il movea) pensò tentare un' ultima prova. Gettatosi boccone alla soglia del papale palagio, attese colà il figliuolo, e non prima l' ebbe veduto, levò disperate grida di dolore. Poscia lagrimando, e come colui che non potea chiudere più nel cuore l' acerbissimo cordoglio: Possibile, gli disse, che io non abbia più a vedere il mio sangue? che sì poco conoscente de' paterni benefizi mi debba essere il figliuolo? che questi non solo della patria, ma del genitore medesimo siasi fatto spregiatore audacissimo? tu passerai piuttosto sopra questo mio corpo innanzi che io ti lasci libera la andata. — Ma Gregorio, che in quel momento

¹ « Ipse etiam dominus papa non permisit eam de Avinione discedere usque in diem quo ipse inde discessit. » Martene e Durand, pag. 1337.

² Caterina nella lettera 3 a questo accennava, dicendo al papa: « Usate un santo inganno. » Ed il Biondo, nelle sue storie (lib. II, cap. 10): « Quæ triremes in Rodano, celatis omnibus causis, paratæ sunt. »

si ricordò innanzi tutto di esser pontefice, rispose con le parole della Bibbia: *Iddio ha detto: camminerai sopra l'aspide ed il basilisco, conculcherai il leone ed il dragone*: e tosto proseguì innanzi il cammino.¹ Le parole di Caterina ben aveano fruttificato in quell'animo, rendutolo gagliardo contro le seduzioni di un amore cui non era sordo il pontefice, e che pareva tanto più difficile a vincere quanto dovea sembrare più santo e pietoso ad un uomo della tempra dolcissima di Gregorio. Ma la Benincasa, sin da che gli scrisse la prima volta, erasi adoperata perchè vincessero ogni tenerezza di parentado, e nel reggimento della Chiesa innanzi tutto guardasse all'onore di Dio ed alla virtù. Poscia scrivendo all'abate nunzio in Toscana avea detto. « Ben vi dico, padre, che io spero per la bontà di Dio che questo difetto della tenerezza dei parenti per le molte orazioni e stimoli che (*il papa*) avrà dai servi di Dio si comincerà a levare. »² Il desiderio della Santa si compiva: e Gregorio virilmente resisteva pel meglio della Chiesa a chi gli avea data la vita.

I cardinali, da sei in fuori che di quel viaggio non vollero sapere, movevano insieme col papa, con quale animo Iddio vel dica. Fu fermato: insino a Marsiglia si andrebbe in solenne cavalcata; il resto del viaggio farebbesi sopra mare: ma tutto disgraziatamente pareva dovesse contrastare a quell'andata. Gli Avignonesi mesti e tacenti ripugnavano alla dipartita. Il papale giumento imperversò, ricalcitò, non volle andare; sicchè furono costretti a mutarlo.³ Intanto però che il volgo per quel

¹ Vedi la Vita di questo pontefice (apud Baluz., tomo I), ove si accenna a questo fatto, e per errore si parla della madre, già morta, invece del padre. La Vita quinta di Gregorio presso lo stesso Baluzio dice per contrario che egli, per sottrarsi alle moleste richieste dei suoi congiunti, andasse nella risoluzione di lasciar la Francia; ma ciò debbesi avere per falso, non essendo scritto da veruno altro degli autori contemporanei, e riuscendo troppo inverisimile che i parenti di Gregorio, Francesi e debitori di loro dignità e grandezza alla dimora del papato in Avignone, insistessero perchè partisse.

² Lett. 41.

³ Baluz., n. 21, pag. 453.

fatto augurava male del viaggio, il papa non veniva meno di animo e proseguiva arditamente il cammino. Il 20 giunse a Marsiglia, ove solenni ma meste accoglienze lo aspettavano. Il clero, i religiosi, la città intera gli vennero incontro. I volti di tutti si componevano a grave tristezza: alcuni erano veduti lagrimare, levando sospiri al cielo, quasi perdessero in lui, piuttosto che il pontefice, il padre. Allora Gregorio volle sostare dodici giorni in quella città, perchè fosse chiaro con quanto dolore egli si separava dalla Francia; e come si lasciasse muovere non da poco amore ai Francesi, che si erano mostrati sempre conoscenti della presenza della prima Sede, sibbene dal debito di religione. Ventidue galee lo attendevano nel porto di Marsiglia, le quali appartenevano la più parte agli Ospitalieri di San Giovanni in Gerusalemme: ve ne avea però di altri Stati, ed eziandio una assai splendida della nemica Firenze, che la ebbe mandata a significare che quella repubblica, sebbene in guerra, gioiva al paro di tutta Italia del papale ritorno. Giovanni Ferdinando di Eradia, gran maestro dell'ordine degli Ospitalieri, tenea il supremo comando della flotta; di che il pontefice prese stanza sulla sua nave. Salpavano da Marsiglia le pontificie galee il 2 ottobre; ma Gregorio, che sino allora avea tanta vigoria di animo addimostrata, non potette tener le lagrime a quella estrema dipartita dalla terra natale. Era un commovente spettacolo, ma poco da poi addivenne terribile. Soffiavano venti impetuosi, tra dirotta pioggia mugghiavano orribilmente i tuoni, una furiosissima tempesta minacciava di sommergere la stessa nave portatrice del papa, se il vecchio gran maestro con la sua perizia del mare non l'avesse salvata. Sorgevano nei dì seguenti altre fortune di mare da metter spavento in ogni cuore più impavido: e Gregorio affranto dai pericoli, ma pur sicuro della bontà di quel fatto, giungeva il decimottavo giorno del mese a Genova.¹

¹ Pietro Amelio da Alete, vescovo di Sinigaglia, descrisse minutissimamente, ma con una ampollosità meravigliosa, in versi leonini tutto il viag-

In Genova si avvenne nuovamente Gregorio nella fortissima donna, che dovea, secondo era fermato dalla Provvidenza, rinvigorire il suo animo contro gli ostacoli che venivano ognora crescendo. La Benincasa partita da Avignone ¹ con le sue compagne ed i discepoli il medesimo giorno che il papa, si fu prontamente trasmutata a Genova passando per Tolone. E poichè in Tolone all'annunzio del suo arrivo era stato un meraviglioso accorrer di gente a vederla, erasi sparsa voce per la città che ella vi avesse tosto guarito un fanciullo col solo accoglierlo amorosamente tra le braccia. In Genova poi la pietosa vergine erasi raccolta in casa di una Orietta Scota, ove, prima che giungesse il pontefice, era già salita in fama di miracoli: basterebbe ricordare di Neri di Landoccio e del Maconi, discepoli carissimi, da lei mirabilmente ivi restituiti a sanità.² Avea di Genova scritta una bellissima lettera alla madre Lapa, che dolevasi di non vederla presto tornata tra le sue braccia: Essersi partita da lei solo per onore di Dio: l'onore di Dio comandarle che nè a tempo nè ad altro dovesse por mente, ma solo al vantaggio della Chiesa: ricordasse com'ella non avea menato tanti lamenti quando gli altri figliuoli si partivano in procaccio di beni temporali; levasse un poco il cuore dai beni del viver corto e fu-

gio di papa Gregorio. Non trascurò neppure i desinari del papa, onde nel parlare dell'arrivo a Villafranca, ha questi due versi:

« *Cum hilaritate nimia Villam Francham, ceu portum Olivæ, intravimus, Prandium cœnamque læte, abunde, quasi famelici avidè suscepimus.* »
(Apud Giacon., *Vitæ pontif. et card.*, t. I, col. 951, 952, ed. di Roma.)

Descrive così la partenza da Marsiglia:

« *Deus quis unquam cogitare poterit quæ et quanta fuerint lamenta? Gemitus, lachrymæ, rugitus, mugitusque, suspiria nunquam extiterunt tanta. Partus mulierum dolores excudunt recessus tui terra benedicta, Dominus lachrimatur, omnis maxilla lachrymis rigatur, franguntur viscera cuncta.* »

¹ Il papa le avea dato pel viaggio cento fiorini, ed il duca d'Angiò cento franchi: in tanta povertà vivea codesta donna! Martene e Durand, *Processus Cont.*, pag. 1377.

² Durand et Martene, *Processus Contest. B. Cathar.*, pag. 1374.

gace a cose più alte; e conchiudeva: « Tutto questo v'addi- viene perchè voi amate più quella parte che io ho tratta da voi, che quella che io ho tratta da Dio, cioè la carne vostra della quale mi vestiste. »¹

Ma il papa avea ben mestieri in quella città della maschia virtù di Caterina. Nell'indugio di dieci giorni che si fece in Genova, pessime novelle vennero di Roma, ove temendosi non forse Gregorio intendesse a tórre al popolo l'autorità contro ragione usurpata, nascevano tumulti. Ancora, il mal animo dei Fiorentini andava crescendo; i quali, per la venuta del pontefice aveano ingombrate le menti di fantasmi sì orribili, che comunemente stimavasi dovessero tantosto precipitare in disperati consigli. Però gli astuti cortigiani, che ben s'avvidero della opportunità di quelle novelle, nulla lasciarono indietro per mutare l'animo di Gregorio; e senza lo incredibile ardimento di Caterina vi sarebbero meravigliosamente riusciti. Già il papa (cui forse sembrava importabile tanta ingratitudine degli Italiani nello stesso momento in cui si piegava benevolo ai loro desiderii) avea fermato in pubblico concistoro il ritorno in Avignone: già gli uomini di corte sicuri del trionfo ne menavano vanto, come di vittoria tanto più bella quanto più insperata, allorchè all'impeto di questo torrente audacemente si oppose la fortissima Benincasa. La quale, favellando sapienti parole al pontefice, si pose di nuovo all'opera di rinvigorire il suo animo nel laudevole proposito dell'andata a Roma a fronte e contro ogni più grave opposizione. Il papa, che si vedeva assediato da avversi consiglieri, contraddetto dai popoli, d'ogni umano soccorso destituito, cercava una forza nella virtù di Caterina per vincere tanti ostacoli.² Si affidava più di tutto in lei, ed a lei chiedeva,

¹ Lett. 169. Questa Santa scrisse altre tre lettere alla madre tutte pieno di sublimi insegnamenti; le quali sono le 166, 167 e 168. Lapa fecesi, poi che fu vedova, suora della penitenza di San Domenico, come dicemmo a pag. 59, nota 1.

² Tommaso Cafferini, discepolo della Santa, fu il primo che scrisse come

oltre l' aiuto di saggio consiglio, la potenza a seguitarlo. Poneva nelle sue mani le sorti della Chiesa, e veggendø infuriare la procella contro la sposa di Cristo, parevagli che una Santa di mente così levata e di sì gran cuore potesse meglio di ogni altro salvarla. Non era Caterina la donna che avea riempito del grido dei suoi miracoli Italia e Francia ? non era ella la Santa al cui cospetto ammutolivano i cortigiani medesimi, or fatti così baldamente loquaci ? chi avea saputo far fronte alla sua eloquenza, quando di quell' andata avea parlato in concistoro ; chi alle sue ragioni contrastare soltanto ? Non avea questa poverella Sanese senza aiuto di sorta conosciute tutte le macchinazioni di astutissimi uomini, e vinte ? non era stata sola nel prevedere tutti gli ostacoli e superarli ? Chi dunque meglio di lei potea continuare l' opera incominciata ? Recavasi perciò il pontefice notte tempo (come è detto dal Cafferini testimone autorevolissimo) nella dimora della Benincasa a prender consiglio. Nè costei mancava al suo debito ed alla missione avuta da Dio. Mentre gli uomini di corte adoperavano mille ingegni per guadagnar l' animo di Gregorio, la Santa traeva dalla sua carità una così soave ed efficacissima eloquenza, che questi non poteva nè voleva più resistere. Insisteva ella sempre più perchè Gregorio riconducesse in Roma ad ogni costo la errante sede di Pietro : e voleva che qualunque ostacolo s' incontrasse, dovesse essere uno stimolo ad andare. Quando poi il pontefice si fosse partito da lei, ella durava le notti insonni e levavasi a Dio con

il papa in Genova si conducesse notte tempo da Caterina per trattare di questa faccenda dell' andata a Roma ; ma egli oltre all' esser contemporaneo della Santa, è testimone degnissimo di fede per la grande dimestichezza che ebbe con lei. Questo fatto trascurato dagli storici è certo di gran rilevanza, facendosi chiaro per esso come santa Caterina non una, ma parecchie volte dovesse contrastare e vincere gravissime difficoltà per quell' andata del vicario di Cristo in Roma. Ov' ella in Genova non avesse così caldamente favellato come fece veramente, il pontefice secondo ogni probabilità, sarebbesi novellamente trasmutato in Francia. Vedi il *Supplem. ad legend. B. Caf.*

fervidissime preghiere : « Concedi, o Dio eterno, che il tuo vicario non attenda alli consigli della carne che giudica secondo il senso e amore proprio, e che non si spaurisca per niuna avversità..... Se la tardità sua, o Amore eterno, ti dispiace, punisci per quella il corpo mio, che te lo offerisco e rendo, acciocchè lo affligga con li flagelli e lo distrugga, secondo sarà il tuo parere. » ¹

Papa Gregorio, dopo che ebbe attinto dalla Benincasa la forza ed il coraggio onde avea mestieri a continuare il cammino, salpò da Genova il 29 del mese per condursi negli Stati della Chiesa. Pareva fermato dalla Provvidenza che quell' andata dovesse esser sempre tra pericoli: nuove fortune di mare, e forse più gravi, pericelavano la vita del papa in quel viaggio, parecchi cardinali infermavano, e quel di Narbona andava a morire a Pisa. Gregorio, soffermatosi per alquanti dì in Livorno, finalmente approdò alle terre della Chiesa il 6 dicembre, posando in Corneto, che solo per cinquanta miglia si dilunga da Roma.² Intanto Caterina, che per non so quali ragioni erasi rimasta in Genova, volendo insino all' ultimo giovare il pontefice dei suoi consigli e della forza che era nella sua parola, così per lettera gli aprì nuovamente l' animo suo, non prima questi giunse in Corneto: Fortificassesi sempre più nella costanza e pazienza, senza le quali Iddio non è mai nelle anime nostre: pensasse la virtù non acquistarsi senza contraddizioni, ed esser indizio di piccol cuore il farsi indietro per ingiuria, scherno o villania che s' incontri: aprisse l' occhio dell' intelletto e vedesse come sopra tutti gli altri uomini egli dovea esser fortissimo, che era stato

¹ Tra le bellissime orazioni della Santa messe a stampa (le quali sono 26) ve ne ha una, ed è la terza, da cui abbiamo tratte le parole testè ricordate. Essa porta la seguente nota al principio: « Questa orazione fu fatta per la detta vergine a Genova, per rimuovere papa Gregorio dal proposito di tornare a dietro, essendo deliberato nel concistoro per le cose contrarie all' andare a Roma. »

² *Itinerar. cit.*, pag. 313 e seg. — Baluz., tomo I, pag. 454.

chiamato a nutrire ed a governare la Chiesa: dove più grande è il peso che si sostiene, ivi dover essere più infiammato il cuore, più immobile ai venti delle tribolazioni la mente, più impavido tutto l'uomo: reputar lei indegno d'un supremo pastore il timore: invece desiderare che questi si rallegrasse nelle tempeste e battaglie: il vicario di Cristo dover essere come *un arbore d'amore innestato nel Verbo amore, e che tenga le radici in profonda umiltà*. — E detto della pace coi Fiorentini, e raccomandata caldamente al padre comune la sua Siena, che la Santa addimanda città tapinella la quale costretta dalla necessità si è indotta al male, conchiude così: « Pregovi per l'amore di Cristo crocefisso che più tosto che potete voi ne andiate al luogo vostro delli gloriosi Pietro e Paolo; e sempre dalla parte sua vi provvederà di tutte quelle cose, che saranno necessarie a voi ed al bene della sposa sua. »¹ Pur finalmente, come piacque alla Provvidenza, il desiderio di Caterina compissi al tutto. Il giorno decimosettimo di gennaio dell'anno dell'umana salute 1377 Gregorio su pel Tevere giunse a San Paolo, e di là entrò in Roma. Roma vide dopo oltre settant'anni il suo pontefice:² la Sede apostolica posò di nuovo nel luogo suo, e finì quella che gl'Italiani con enfatica espressione chiamarono cattività babilonese del papato. Così la città santificata dal sangue dei martiri era di nuovo addivenuta sede del principe dei pastori, e nella ròcca vaticana stava nuovamente l'imperio delle somme chiavi.

Magnifico e solenne l'ingresso del papa in Roma. Secondo il costume del tempo, mille istrioni vestiti di bianco precedono il ricchissimo corteggio, altri a rallegramento degli animi danzano per via. Al suono delle trombe e dei musici istrumenti si le-

¹ Lett. 41.

² Variamente hanno computato gli storici il tempo della dimora dei pontefici oltre Alpi. Il più probabile computo tiene che quella dimora sia stata di quasi settantadue anni. (Vedi lo Spondano, ad an. 1377, § 1. — Novaes, in *Vita Greg. XI*.)

vano da per ogni dove le papali bandiere; ed il pontefice procede come in trionfo sopra nobile destriero alle porte della città. Tutta Roma gli è venuta festosa all'incontro. Il gran maestro Giovanni di Eradia, che l'avea salvato dai pericoli del naufragio ed era stato supremo condottiero del navilio, reca innanzi al papa con gran pompa e maestà la vincitrice bandiera della Chiesa. Il clero, i religiosi, i vescovi nei loro abiti pontificali seguitano il vicario di Cristo insieme coi banderesi (nei quali era gran parte della Signoria), col senatore e con i consiglieri; tutti ricchissimamente adorni di serici ed inaurati vestimenti. Le vie vaghissimamente fiorate, e piene di numerosa nobiltà e cittadinanza: molti i segni della universale letizia e dell'amor di ciascuno. Ma nessuno spettacolo avanza quello del popolo plaudente e festeggiante, che fa ad ogni istante echeggiare l'aria delle grida di *Viva il pontefice, Viva Gregorio*. Impossibile a descrivere la eloquenza di quei volti composti ad una dolcissima gioia: tutti vogliono mostrare in qualche modo la abbondanza del gaudio con discendere verso lui le braccia, con inchinarglisi riverentemente, col gettarsi bocconi a' suoi piedi. Lagrimano d'allegrezza uomini e donne, lagrimano, ignari di quel che fosse, i fanciulli medesimi. Molti corrono su pei tetti, paghi di sol vedere il padre comune dei fedeli. Le voci festose di ognuno, l'intrecciarsi dei suoni, lo squillo dei sacri bronzi meravigliosamente nutriscono la gioia ed inebriano il popolo. Il papa infine giunge commosso verso la sera a San Pietro. Ad un tratto, mentre grandi luminarie splendevano già per la città, veggonsi spuntare mille fiaccole improvvisate per accompagnar il pontefice. Roma, a dir breve, mai non vide spettacolo più solenne; e mai veramente le cagioni di allegrezza non furono così vere ed universali come quelle che avea allora il popolo romano.

Noi accennammo ai desiderii di Dante, Petrarca e santa Caterina sopra il ritorno dell'apostolico Seggio in Roma. Quel gran pensiero, che nobilitato dalla Benincasa, fu da lei sola menato a fine, venne mirabilmente espresso dalla pittura cristiana. Chi

vuole intendere quel che io dico, vegga nelle stanze vaticane come il Vasari con tanta perfezione e con tanta festa di immagini esprimesse il ritorno in Roma del pontefice, da essere scambiato in quel dipinto col divino Urbinate.¹ Non è quello il trionfo di romano conquistatore: il dolore dei captivi, la strepitosa esultanza dei vincitori sono un bello reperibile da chiechessia, e possibile ad esprimersi da ogni anima consapevole del magistero dei colori e dell' arte; ma la santa allegrezza pel conseguimento di un fatto fecondo di celeste beatitudine, e che per mille modi si annesta al soprannaturale, è un bello ideale che solo l' arte cristiana può trovare ed esprimere. Però in quel bello profondamente sentito ed espresso è tutta la ragione dell' opera di Caterina. Caterina allora innalzasi vie meglio e grandeggia all' occhio del credente, quando si miri a lato del supremo pastore in atto di sottrarre il papato alla cattività babilonese, e di levarlo di nuovo alla sua sublime altezza. Così la donna che nella Roma pagana era il primo anello della schiavitù, nella Roma cristiana entra consorte col vicario di Cristo nel trionfo della religione e dell' autorità spirituale sopra tutte le umane cose.

Ma a quel trionfo del papale ingresso nella città santa mancava soltanto la presenza di colei, che dello insperato prodigio era stata cagione. La benedetta vergine Caterina, che tra le contraddizioni non avea mai abbandonato il pontefice, nel momento degli allegri trionfi erasi condotta nella sua povera dimora di Siena. Io non so quale fosse l' animo di Caterina dopo conseguita la difficile vittoria, e nemmeno se l' Italia le si mostrasse allora conoscente di un beneficio, tanto più bello, quanto più inatteso e malagevole a conseguire. Certo che assai raramente i contem-

¹ L' Oldoino nelle annotazioni alla *Vita di papa Gregorio* presso il Giacom., scrive: « Hujus pontificis more ovantis in Urbem ingressus in aula regia Vaticani palatii, Raphael Urbinus, magni nominis pictor, expressit. » Ma il dipinto è veramente del Vasari, siccome si prova dal veder ivi scritto il nome medesimo di questo pittore che il colori.

poranci guardano oltre la scorza degli avvenimenti, e solo le succedenti generazioni sanno conoscerne il valore, siccome esse soltanto le più volte ne raccolgono i frutti. Nessun desiderio era stato così vivo negli Italiani come questo del ritorno dell' apostolico Seggio tra loro : e pure, al venir di Gregorio, non quietarono al tutto, non conobbero quanti beni avrebbero potuto germogliare a poco a poco dall' opera di Caterina. Ma per lo contrario ben vide Caterina che dopo quelle allegrezze sarebbero venuti pel pontefice momenti assai difficili, e si studiò quanto fu da lei di provvedere. La pietosa vergine, mentre gli altri tra allegre feste poco curavano delle cose che seguirebbono, si raccoglieva nel silenzio della sua cella, e guardava sapientemente all' avvenire. I trionfi popolari son brevi, ed i mali che hanno messe profonde radici, in un popolo non si diradicano che a fatica.

In questo mezzo, il papa si mostrò assai pago del suo ingresso nella città santa ; assai più, che come fu giunto alle porte di Roma, i cittadini posero nelle sue mani la signoria di essa, dandogliene, secondo era costume, le chiavi. Purnondimeno ove il pontefice tra le pompe e le feste del popolo avesse voluto volgere uno sguardo alla città che entrava, avrebbe assai agevolmente conosciuto quanto miseramente diversa fosse la Roma da lui veduta allora da quella già lasciata da Clemente. La allegrezza popolana era la manifestazione di una speranza lungamente nutrita, ed il magnanimo sforzo di un popolo travagliato, non so se più acerbamente dallo infortunio presente o dalla memoria delle passate grandezze. Uno sguardo sopra Roma gli avrebbe mostrato la popolazione di quella città così assottigliata per la papale assenza, che forse la grandissima Roma non accoglieva in quel tempo oltre a trentatremila abitatori ¹ e la piup-

¹ È certo che la popolazione di Roma fosse grandemente diminuita pel trasferimento della Sede in Avignone. Il Cancellieri crede che all' arrivo di Gregorio gli abitanti non fossero oltre a 17 mila. Papencordt (*Cola di Rienzo ed il suo tempo*, pag. 16) stima per congetture che potessero giun-

parte poverissimi e di vivere sciolto e corrotto.¹ Quindi gli antichi monumenti distrutti, le quattrocentoquattordici basiliche di quella città e gli altri templi in rovina, tutt' i segni della primitiva grandezza mancati ; ² quinci gli odii di parte cresciuti, le inimicizie tra i maggiorenti ed i popolani addivenute potenti ; nobili e plebei pei mutati reggimenti e le lunghe guerre civili fatti incapaci di freno, corrivi alle novità, avversi ai pacifici negozi, usi soltanto alle ribellioni ed alle armi. Le prime feste passate, nessuna parola meglio di quello del Petrarca può renderci una immagine vera di Roma, allora miserissima e pur grandissima insieme : « Vidi alla porta del tuo palagio, o pontefice avignonese, una veneranda matrona che mi pareva riconoscere, e pure io non ardiva profferire il suo nome : mesta nel sembiante, nelle vestimenta negletta, sebbene tralucesse da lei una sublime maestà. Nobilissimi i suoi lineamenti, ed il favellare come di donna usata per lunga costumanza all' imperio : la grandezza dell' animo di lei quasi scintillava tra veli di mestizia. La richiesi infine del nome, ed ella sommessamente lo mormorò tra le labbra : lo colsi a volo in mezzo ai singhiozzi ; era Roma ! » ³ Que-

gere, pochi anni prima di Gregorio, a 60 mila. Nulladimeno sembra più probabile dire col Gibbon che ascendessero a 33 mila. Vedi la sua *Histoire de la decad.*, tomo II, pag. 956, e Chrystophe, *Histoire de la Papauté* ec., tomo II, pag. 448. Francesco Guadagni in una sua dotta ed elegantissima orazione sopra la Santa, posta due volte a stampa in Roma, sostiene la medesima opinione e la rafferma con l' autorità di Lamizio.

¹ La povertà di Roma fu tanta nell' assenza dei pontefici, che in quella città, mancò allora quasi interamente la borghesia, mentre pure in quel medesimo tempo era così fiorente in Firenze, Pisa, Bologna ed altre terre d' Italia.

² Il medesimo Guadagni scrive elegantemente di ciò : « Certe non aberavit a vero, sed historiarum fidem sequutus est laudatissimus cælator marmoris Oliverius, qui Gregorii sepulchrum in D. Mariæ Novæ prope forum romanum anaglyptica tabula, artificum nobilis exornavit. Ibi enim quum præclarus opifex subeuntem Urbis mœnia Gregorium exprimeret, in Romæ imaginem falsam objiceret, ejus mœnia (illinc conjicere de interioribus ædificiis datur) perforata, interrupta ruinis et ad parietinas prope redacta, oculis intuentium exhibuit. »

³ Petrarca, *Epist.*, II, ad Bened. pontif.

ste parole del Petrarca, mentre ci dipingono al vero la Roma abbandonata dai pontefici, ben ci mostrano la condizione piena di pericoli in cui si trovava Gregorio. Le grandi memorie e le antiche beatitudini crescono i desiderii dei beni presenti, non possibili ad acquistarsi d'un tratto per quantunque sforzo si adoperi da chi regni. Difficilissima dovea tornare l'opera riformatrice di Gregorio; e quanto maggiori erano le speranze che si poneano nella sua presenza, tanto appariva più malagevole la riuscita. Ma di vero la sapiente virtù del pontefice confortata dal consiglio e dall'opera della Benincasa avrebbero operato troppo più di quel che non fecero pel bene di Roma e della Chiesa, se gli Italiani, affidandosi nelle virtù di quel papa, si fossero uniti intorno a lui, ed avessero con animo paziente atteso il frutto dello insperato trasferimento della papale sedia in Roma. Ma la piupperte degli uomini, ed in ispezialità le plebi imperitissime, dei tardi beni sogliono essere poco o nulla curanti, del provvido aspettare al tutto incapaci.

La vergine sanese però non tanto ai peculiari beni di Roma e d'Italia, quanto a quelli più nobili e che abbracciano tutto l'universo, avea avuto l'occhio nel mutamento dell'apostolico Soglio in Roma. Chi succede a Pietro nell'episcopato di Roma ha il beneficio della prima Sede, e le ragioni di capo sopra tutta la Chiesa: laonde se la condizione di vescovo di Roma è non possibile a separare da quella di supremo pastore, l'altra del dimorare in Roma (non così necessaria) procede da questo principio, che il pastore debba d'ordinario vivere tra le sue agnelle. Ben è vero che il papa, avendo reggimento sopra tutta la Chiesa, in qualunque luogo risegga è sempre tra le sue pecorelle: ma nondimeno, poichè il pontefice è capo della Chiesa in quanto è vescovo di Roma e nella Sede romana succede a Pietro, ne séguita che egli abbia, oltre la potestà universale, un Soglio peculiare, nel quale risiede sempre che potentissime ragioni non glie lo divietino. Caterina adunque, restituendo la Sede romana a Roma, intese a mantener vivo quel principio

che unisce il pastore al suo gregge, ed il padre ai figliuoli strettissimamente ravvicina. Ma l' opera di questa Santa dovea portare altri frutti, che non erano sfuggiti all' acutissimo suo sguardo. Restituire a molte sedi i loro vescovi, che toglievano pretesto dalla dimora del papa in Avignone per lasciar vedove le loro Chiese: riformare il costume dei fedeli, ridonando ad essi i pastori: rendere più libero il papato col salvarlo dalla dominazione di Francia: impedire che all' eminenza della porpora quasi unicamente i Francesi fossero levati: ravvicinare nuovamente il supremo pontificato al luogo delle sue glorie, per tal modo crescendogli nerbo e decoro: santificarlo vie meglio, collocandolo di nuovo tra il sangue dei martiri, le venerande reliquie dei testimoni della fede ed i gloriosi sepolcri di Pietro e Paolo apostoli: suscitare in petto al pontefice con le nobilissime tradizioni ed esempi i nobilissimi pensieri e magnanimi: far sì che il papa si aggirasse sempre in una terra dove tutto grandeggia all' ombra del pontificato, dove il papato, se mi è lecito così favellare, si eleva smisuratamente ed attinge una forza che mal si potrebbe raggiungere altrove; questi furono i frutti della grande opera di Caterina.

LIBRO SESTO.

SOMMARIO.

Provvedimenti del papa in Roma — La Benincasa insiste presso il pontefice per la riforma e per la pace con Firenze — Sue nobili parole in favore della pace — Arrivo dei legati fiorentini in Roma e loro inutili trattati — Come il papa non desistesse al tutto dalla guerra — Opinione di Caterina intorno ad essa — Strage di Cesena — Infelice esito delle armi papali — Religiosi mandati dal pontefice per la pace in Firenze senza pro — Violazione dell'interdetto in Firenze — Il papa manda colà la Benincasa — Prime parole della Santa ai Fiorentini — Ottiene che si osservi l'interdetto — Gli Otto della guerra ed i capitani di parte guelfa — Dei cittadini che dicevansi Ammoniti — Congresso di Sarzana per la pace — Perchè riesca infruttuoso — Come i Guelfi abusassero del nome di Caterina — Suoi ammonimenti ad essi — Ribellione in Firenze — Minacce di morte contro Caterina — Suo desiderio del martirio — Suo gran coraggio nelle persecuzioni e nuovi trattati di pace — Gli eretici Fraticelli in Firenze e Caterina — Importuni consigli dei prelati francesi a Gregorio e suo pensiero di tornare in Avignone — Suo decreto sopra la elezione del successore, e morte di lui — Se il papa si pentisse della sua venuta in Roma — Sentenza del Gersone — Confutazione di essa e difesa di Caterina — Vere cagioni dello scisma che seguì — Come per morte di Gregorio mancasse il pensiero della Benincasa — Sue profetiche parole sopra lo scisma.

Le popolari allegrezze finite, papa Gregorio cominciava a provvedere al reggimento della città ed a quelle cose che potessero alle antiche glorie richiamarla. Il governo di Roma stava all'arrivo del pontefice nelle mani di un senatore e più specialmente di tredici caporioni di plebe (ciascun quartiere sceglieva il suo); i quali, poichè ogni rione avea una peculiare bandiera, banderisi si addimandavano. Costoro, siccome quelli che erano potenti sopra i popolani, tenevano la vera balia della città, lasciando

al senatore gli onori del supremo magistrato ed il solo ufficio di rendere giustizia. Urbano V, venendo in Italia, tentò di privare i banderesi d'ogni potere: ma gli andò fallito lo intento: di che quando Gregorio entrò Roma, la somma delle cose era tutta nelle loro mani.¹ Questo pontefice per lo contrario, vedendo che i banderesi col deporre a' suoi piedi le verghe del comando riconoscevano la sua signoria, e d'altra parte non volendo contristare la plebe, non toccò sulle prime la loro podestà. Tosto però ebbe a conoscere che eglino erano importuni amici; e perchè usi al comandare, non facili a sostenere ogni eziandio menoma dipendenza dai pontefici. Il sereno durò assai poco: da una parte i banderesi imbaldanzivano; dall'altra i Romani baroni, massime Luca Savelli ed il conte di Fondi, si faceano all'orecchio del papa perchè quel popolare ed insolente magistrato annientasse. Gregorio era tutto nell'acconciar le cose con le buone; e vi sarebbe probabilmente riuscito, se per giunta i Fiorentini non fossero venuti audacissimamente soffiando in quel fuoco.²

Veramente non pareva possibile tener pacifica Roma e provvedere al suo interior reggimento, quando la guerra era in tutti gli Stati della Chiesa, e le armi nimiche rumoreggiavano intorno a Roma stessa. Arrogì che i pessimi costumi di alcuni chierici erano alimento o pretesto al malcontento. Caterina avea difatti compreso il ritorno del papa in Italia non bastare alla salute della Chiesa e di Roma, ove egli non avesse insieme composta la pace con la nimica Firenze, e riformati i costumi del chiericato. A questi mali mirò l'animo della buona vergine non così tosto si ridusse in Siena, e dal combatterli non rimise finchè le bastò la vita. Forse la compiuta riforma dei costumi nella Chiesa non tornava possibile a Gregorio, prima che non si ve-

¹ Murat., *Antiq. Ital. medii ævi*, tomo II, pag. 857. — Vital., *Storia Diplom.*, tomo I, pag. 305.

² Baluz., *Vitæ Papar. Avin.*, tomo I, pag. 438. — Vital., *Stor. Diplom.*, a . 1 e seg. — Muratori, *Annali*, 1376.

nisse per la pace a quella pacatezza di animi, che è tanto necessaria a provveder saggiamente alle difficili e assai volte pericolose rinnovazioni. Ma nella Benincasa il desiderio ne era sì ardente, che, giunto appena Gregorio in Roma, mandava a lui frate Raimondo con alcuni trattati (dice la leggenda) buoni per la Chiesa se fossero stati intesi.¹ Poco da poi scrivea al papa focosissime parole sopra la riforma: « Oimè, babbo mio, disavventurata l'anima mia, chè le mie iniquità sono cagione d'ogni male, e pare che il demonio abbia presa signoria del mondo, non per sè medesimo (chè egli non può nulla), ma in quanto noi gli abbiamo dato. Da qualunque lato io mi volgo, vedo che ognuno gli porta le chiavi del libero arbitrio con la perversa volontà: e secolari, religiosi e chierici con superbia correre alle delizie, stati e ricchezze del mondo con molta immondizia e miseria; ma sopra tutte le altre cose che io vegga che sia molto abominevole a Dio si è delli fiori che sono piantati nel corpo mistico della santa Chiesa, che debbono essere fiori odoriferi e gittano puzza di ogni miseria..... Voi come strumento e nostro mezzo, con sollecitudine, e non con negligenza, e senza verun timore adoperate ciò che voi potete: a questo modo sarete vero ministratore, adempirete la volontà di Dio ed il desiderio dei servi suoi, che muoiono di dolore e non possono morire, vedendo tanta offesa del loro Creatore e tanto avvilito il sangue del Figliuolo di Dio. Non posso più. Perdonate a me, padre santissimo, la mia presunzione: scusimi l'amore e il dolore dinanzi a voi. Non dico più; date la vita per Cristo crocifisso: divelletes li vizi e piantate le virtù. »² Poscia uscendo la Santa in parole più severe, le parve meglio che il pontefice rinunziasse alla alta podestà delle chiavi, che non la Chiesa mancasse di chi estirpa il mal seme. « Iddio domanda che facciate giustizia delle molte iniquità che si commettono per coloro che si nutricano e pascono nel giardino di santa Chiesa; di-

¹ Vita S. Cath. Senens., auctore F. Raim.

² Lett. 12.

cendo che l' animale non si debba nutrire del cibo degli uomini. Poichè esso vi ha dato l' autorità, e voi l' avete presa, dovete usare la virtù e potenza vostra, e non volendola usare, meglio sarebbe a rifiutar quello che è preso: più onore di Dio e salute dell' anima vostra sarebbe. »¹ Ma il papa in questo negozio della riforma, che pur gli stava a cuore moltissimo, andava a rilento, o perchè se ne esagerasse le difficoltà, ovvero perchè i pensieri della guerra lo allontanassero da quei propositi e gli tenessero troppo agitato l' animo per provvedere com' egli avrebbe desiderato.

Laonde non prima Caterina si avvide di ciò, fece ogni suo possibile per raddurre all' obbedienza della Chiesa la nimica repubblica di Firenze nello stesso momento in cui avea l' animo alla riforma. Già nel tempo che ella era stata in Avignone, ad onta dei pessimi modi usate dai Fiorentini oratori e delle rotte negoziazioni, non avea mai lasciato di pregare ed umilmente supplicare il pontefice che venisse a patti con Firenze, ne andasse qualunque cosa più cara. Di che Gregorio, quando ebbe fermato di venire in Roma, per conforto ed insinuazione della Santa scrisse a quei che teneano la signoria della repubblica perchè nel giorno di sant' Andrea di quell' anno inviassero a

¹ Lett. 13. Caterina, sebbene non proferisse apertamente le parole di rinunzia al papato, pure accenna ad essa con la espressione da lei usata in due sue lettere: *meglio sarebbe a rifiutar quello che è preso*. Anche il Burlamacchi nelle sue note alle Lettere di santa Caterina, intende così le parole. Nè deve meravigliare che la Santa parli di cosiffatta cessione al papato, quasi essa non fosse in alcun caso permessa ad un supremo pastore. Il pontefice nell' accettare la podestà delle somme chiavi profferisce, è vero, queste parole: « Profiteor tibi, Petre Apostolorum princeps, sanctæque tuæ Ecclesiæ, quam hodie tuo præsidio regendam suscipio, quod, quamdiu in hac misera vita constitutus fuero, ipsam non deseram, non relinquam, non abnegabo, non abdicabo aliquatenus, nec ex quacunque causa, cujuscunque metus vel periculi occasione dimittam, nec me segregabo ab ipsa. » (*Ex Diurno rom. pontif.*) Ciò però, secondo che insegnano i maestri in divinità, e precipuamente il Bellarmino (*Controv.* 3, l. II, c. 29), si vuole intendere quando la Chiesa contenda al papa il rinunziare, non quando si dia per essa il debito consentimento. L' Alighieri però era mosso dalla sua

tal uopo di nuovo loro ambasciatori nella città santa.¹ Ed appresso il pontefice, trattenendosi nel viaggio (come è detto) alquanto tempo a Corneto, ivi Caterina (che mal soffriva gl'indugi) volle rannodare il filo dei rotti trattati, e scrisseglì, secondo che era suo costume, libere e calde parole: « Pace, pace santissimo padre; piaccia alla santità vostra di ricevere li vostri figliuoli che hanno offeso voi padre; la benignità vostra vinca la loro malizia e superbia. Non vi sarà vergogna d'inchinarvi per placare il cattivo figliuolo, ma saravvi grandissimo onore e utilità nel cospetto di Dio e degli uomini del mondo. Oimè, babbo, non più guerra per qualunque modo; conservando la vostra coscienza si può avere la pace; la guerra si mandi sopra gl'infedeli, ove ella debbe andare. Seguitate la mansuetudine e pazienza dello Agnello immacolato Cristo dolce Gesù, le cui veci tenete. »² Ed il pontefice, che soleva ricevere in bene i consigli di Caterina e farne tesoro, stando tuttora a Corneto scrisse alla nimica repubblica: mandasse di bel nuovo gli ambasciatori stati già in Avignone e che nulla punto aveano operato in pro della pace. In fatti lo Strozzi, Alessandro dell'Antella ed il Castellani furono poco dopo in Roma al cospetto di Gregorio;³ ma indarno; chè mentre faceano le viste

ira ghibellina allorchè contrastava alla rinunzia accettata dalla Chiesa di san Celestino papa, dicendo (se si vogliano intender di lui le parole): *Che fece per viltate il gran rifiuto*, e chiamava Bonifazio, per aver preso la podestà da lui lasciata, *magnanimo peccatore*.

¹ Sigismondo Tizio nelle sue Storie a penna citate dal Burlamacchi ed esistenti nelle librerie del principe Chigi, al tomo IX, ha queste parole: « Catharina interea, priusquam pontifex reverteretur, conciliare illum Florentinis satagebat, proinde nec illi desistebat orare, nec illi supplicare. Pontifex autem Catharinæ adductus supplicibus votis, cum de proximo redire ad Italiam animum induxisset suum, Avenione adhuc consistens, litteras ad Florentinos dedit; ut ad festum S. Andreæ in romanam curiam pro pace atque comode tractanda reformandaque nuncios suos destinare debeant, tunc significavit. »

² Lett. 11. Nelle parole citate il testo ha *ricévere* e *gattivo*, per *ricevere* e *cattivo*.

³ Ammirato, parte I, tomo II, lib. XIII, pag. 703.

di venire per quel negozio, in verità non ne aveano neppure il pensiero.

Indarno altresì Caterina si travagliava presso la signoria di Firenze per rimuoverla dal mal proposito. « Per la disobbedienza e per la persecuzione che avete fatta, diceva ella (credetemi, fratelli miei, che con dolore e pianto di cuore vel dico), voi siete caduti nella morte. » E seguitava poscia adoperando a convincimento di coloro così fatta bellissima comparazione: « Il figliuolo non ha mai ragione contro del padre, sia cattivo, e riceva ingiuria da lui quanto si vuole; perocchè è tanto grande il beneficio dell'essere che egli ha avuto dal padre, che niuna cosa gli può rendere tanto debito. Or così pensate che egli è tanto l'essere ed il beneficio delle grazie che traiamo dal corpo mistico della santa Chiesa, che niuna riverenza o operazione che facciamo, o facessimo, potrebbe esser sufficiente a rendere questo debito.... Levatevi su e correte alle braccia del padre nostro, che vi riceverà benignamente; se il farete, avrete riposo spiritualmente e temporalmente voi e tutta la Toscana. »¹ Intanto atroci fatti di guerra, bagnando l'Italia di sangue cittadino, rinfocavano gli animi a vendetta. Caterina avrebbe desiderato che il papa venendo in Roma facesse ripassare le Alpi ai Brettoni, ed affidassesi interamente per ricondurre l'Italia alla pontificale obbedienza nell'autorità del supremo apostolato e nella virtù di quella smisurata carità cui difficilmente si resiste.² E questo avviso della Benincasa era allora non solo rispondente alla santissima anima di quella vergine innamorata, ma si sarebbe provato utilissimo alla Chiesa, ove la malvagità degli uomini e dei tempi non fosse stata tanta da impedirne la esecuzione. Molti di coloro che più accesamente amavano le glorie

¹ Questa bellissima lettera (198), come pare, venne scritta dalla Santa dopo che fu tornata da Avignone. È intitolata *Ai Signori di Firenze*; ossia ai priori delle arti ed al gonfaloniere di giustizia, che allora formavano il supremo magistrato.

² Epist. 2 ed altre.

della Chiesa e del papato, erano venuti nella medesima sentenza di Caterina: e Francesco Petrarca, quando le condizioni d'Italia si mostravano poco differenti da quelle in che si avvenne Gregorio, avea scritto: « Non è bisogno che il romano pontefice venga a Roma con armata mano; rendelo più sicuro l'autorità, che la spada; più la santità, che l'armadura. Le armi dei sacerdoti sono le orazioni e le lagrime e i digiuni e le virtù e i buoni costumi e l'astinenza e l'amorevolezza. Che bisogno ha d'insegne militari il padre di tutti? Basterebbe la croce di Cristo; quella sola temono i demoni e riveriscono gli uomini. Che giova trombare? basta l'alleluja. »¹ Papa Gregorio all'incontro, o reputasse il consiglio della Caterina troppo più benigno che non conveniva alla ostinazione dei suoi nemici, ovvero non potesse resistere alle calorose istanze dei cardinali francesi (i quali solo nelle armi vedevano speranza di salute), mentre domandava la pace, dagli apparecchi e dai fatti guerreschi non desisteva. E però, costretto da così fatte ragioni a condurre innanzi la guerra, ne chiamò a condottiero supremo lo zoppo cardinal di Ginevra, che fu poseia antipapa, e che di uomo di chiesa non avea altro che il nome.² La fortuna delle armi poco favoreggiava la Chiesa, ma le infami crudeltà dei Brettoni rendevano anche peggiori le condizioni di Gregorio, il quale dei falli non suoi pagava la pena. Certo le distrette, in cui si trovava la Chiesa, non erano procedute dal benigno suo reggimento, ma eran frutto di altri errori e di altre colpe.

Orribili fatti avvenivano in Cesena. I Brettoni, capitanati dall'iroso cardinale, tenendo quella città, assai malvagiamente si diportavano coi Cesenati; onde non era giorno che qualche orribile esempio di lor bestialità non vedesse. Rubavano a man franca, ogni cosa divoravano, alle ruberie aggiungevano gli scher-

¹ Petrarca, in *Apolog. cont. Gall. calumn.*

² « Cum Gregorius Robertum cardinalem gebennensem, carnificis quam legati apostolici munere digniorem, præmisisset, in se Italarum animos effudit. » Raynald, *ad an.* 1376, § X.

ni. Nacque un dì una rissa tra un beccaio ed un di loro, la quale a poco andare si convertì in mischia universale frà Brettoni e Cesenati. Quelli ebbero la peggio e forse più che trecento di essi rimasero morti. Allora il cardinale pien di furore, chiusosi nella murata, mandò per gli Inglesi dell' Aguto dimoranti in Faenza; i quali come furono giunti in Cesena, ebbero comandamento di somma crudeltà: mettersero a fil di spada quel misero popolo. Orrende cose seguirono. Gl' infelici, o si fidassero troppo del cardinale, o che avessero avuto da lui promessa di perdono, posate le armi, viveano sicuri. All' improvviso colti dagli Inglesi, solo nel fuggire restò loro una speranza di vita, chè quanti venivano alle mani di quei barbari di cruda morte morivano. Trucidavano vecchi per età cadenti e teneri garzoncelli, immergevano i micidiali ferri nel petto dei religiosi e dei sacerdoti, le donne medesime immolavano al loro insano furore, e sino i fanciulli di poppa, strappati dal materno seno, per istrazio e scherno delle madri gettavano contro le mura ed appiccavano alle porte delle case. Tutto era sangue nella infelice Cesena, che vedeva quattromila dei suoi figliuoli cadere ilagrimati in poche ore. Ma non bastava; quegli iniqui la religione dei sacri templi oltraggiavano, ponendoli a ruba, contaminata altresì la pucidizia delle matrone e delle sacre vergini con bestiale libidine. E peggio (quel che era suggello a tanto infortunio) la infamia di strage si orribilmente crudele correva per tutta Italia con poco vantaggio del clericale reggimento, ed era un' arma ai rubelli contro la Chiesa.

Mentre i promotori della guerra in Firenze si giovavano dei falli del cardinale per rinfocare gli animi a vendetta, nè le armi nè i negoziati pacifici del papa riuscivano a nulla. Il nipote di Gregorio veniva battuto con le sue soldatesche in Toscana, e fatto prigioniero dal prefetto di Viterbo: Aguto misleale con brutto tradimento lasciava la parte papale, ponendosi ai soldi di Firenze: Bernabò Visconti, non potuto staccar dalla lega per preghiere e promesse che gli si facessero, apparecchiava altre armi.

La pace dilungavasi ognor più; la guerra incrudeliva; gli uomini vi prorompevano alla cieca. Ben è vero che in tanta disperazione di cose d'improvviso il cardinal di Sant'Angelo riuscì a ridurre alla papale obbedienza il bolognese per cinque anni; e d'altra parte il prefetto di Viterbo fermò anch'egli la pace con la Chiesa: ben è vero che, nate nuove speranze nell'animo del papa, incontanente mandò due religiosi, uno Agostiniano e l'altro dei Minori, in Firenze per quel negozio; ma ad onta di ciò, quel che si fece per venire agli accordi, tutto fu invano. Indarno parlarono coloro dell'amor del pontefice verso Firenze; indarno l'antica fedeltà di quella repubblica, quasi rimprovero della presente ribellione, ricordarono: ¹ nè giovò meglio l'opera e la eloquenza di Stefano Maconi mandato a bello studio da Caterina in Firenze per ammorzare l'ira che bolliva in quei petti.² Gli Otto della guerra, confermati in ufficio, solo a guerra intendevano. Anzi, non così tosto videro i loro oratori tornar da Roma senza venire a capo di nulla, ad ire maggiori si concitarono.

Erano presso a diciassette mesi da che in Firenze i divini uffici per l'interdetto papale non si celebravano: vollero che da quell'ora in poi si celebrassero; di che mandarono ordini severissimi per la città ed il contado. Il comando era al tutto indegnissimo della religiosa Firenze, e che avea tante volte protestato di impugnare le armi più tosto a petto dei legati papali, che non della Chiesa e del pontefice: ma l'ira intenebra ogni luce di umano intelletto; raramente generosa, le più volte sorge da ingiuste cagioni e ad opere ingiustissime quasi inconsapevoli ci conduce. Per fermo la violazione della imposta pena ecclesiastica sembrò orribile alla Santa, la quale avea innanzi esaltato con molta lode il vescovo di Firenze Angelo dei Ricasoli, perchè, non prima la città fu interdetta dal pontefice, erasene dipartito, temendo non forse il costringessero a disobbedire al papale co-

¹ Muratori, *Annali*, 1377. — Scipione Ammirato, *Storie Fiorent.*, lib. XIII. — Raynald, ad an. 1377. — *Cronc. Estens.* — *Cronic. Riminens.* ec.

² Vedi le note del Burlamacchi alla lett. 91.

mandamento. « Ho avuto (così ella) grande allegrezza della buona perseveranza e costanza che avete avuta: pregovi che infino alla morte non volgiate il capo indietro. » E di fatto, il Ricasoli, seguitando il volere della Santa, non che desistere per minacce dal laudevole proposito, non volle neppur tornare quando il fiorentino governo, veggendo il malcontento del popolo, mancati i riti, chiusi i templi, i Sacramenti negati, impose la pena di dieci migliaia di lire a quei prelati che non si restituissero alle loro chiese.¹ Il dispregio della autorità del vicario di Cristo rende le genti segno delle ire divine, ed i popoli di quei tempi, anche disobbedienti, trepidavano di ogni irriverenza alla madre Chiesa. Scipione Ammirato, scrittore profano e caldo lodatore della guerra che Firenze fece al papa, favellando delle crudeltà e dissensioni che erano allora nell'interiore reggimento della città, dice così: « Fu stimato da uomini prudenti e religiosi di quei tempi che tutto fosse stato vera permissione di Dio; poichè avendo la repubblica prese l'arme, non ostante qualsivoglia pretesto, così fiere e ostinate contro la Sede apostolica, e non curando i suoi interdetti nè d'un papa facendo conto (il quale, oltre il luogo che teneva, fu riputato di costumi laudevoli), era bene che, in sè stessa dissentendo, contro sè medesima imperversasse. »²

La Provvidenza intanto chiamava di nuovo Caterina a distrigare quel nodo, che per ogni umana cosa che si facesse vie maggiormente avviluppavasi. Frate Raimondo, avendo poco innanzi delle faccende della fiorentina repubblica lungamente conferito con Nicolò Soderini, era venuto in questa persuasione che il desiderio della guerra non fosse in varità nei popolani o negli uomini dabbene della città, ma solo in quei che tenevano la signoria e negli Otto: basterebbe che per opera dei capitani di parte guelfa si lasciassero cader di seggio alcuni dei più ar-

¹ Lett. 37; Scipione Ammirato, parte I, tomo II, lib. XIII, pag. 709.

² Scipione Ammir., lib. XIII, pag. 740.

denti, e tosto la pace sarebbe fermata. Questo non rifiniva di ripetere al pontefice; ma la cosa era assai più difficile di quel che non sembrava al Soderini ed al frate. Ben sel sapeva papa Gregorio, che avea veduto tante volte il filo delle trattative rompersi nel più bello delle speranze: ripugnava però a nuovi trattati. Tuttavolta mandò un giorno per frate Raimondo e disse-gli: essergli venute lettere le quali annunziavano, che, ove Caterina andasse a Firenze, i Fiorentini non avrebbero avuto cuore di resistere a così caritativa donna e santissima. A cui rispondendo il frate che non solo Caterina, ma altresì egli stesso e tutt' i suoi fratelli erano parati per obbedienza della santa Chiesa a correre anche al martirio, il papa volle che andasse Caterina soltanto. La quale, siccome femmina avuta in gran riverenza da tutti, dovea essere meno esposta a pericoli.¹ Così il pontefice poneva di nuovo nelle mani della Benincasa il negozio più difficile che si avesse allora la Chiesa. Di nuovo arbitra della pace e della guerra era fatta una vergine inconsapevole dei trattati e delle arti subdole del mondo, e che sperava di condurre a buon fine il negozio per sola forza di potentissimo amore. Certo non erano al tutto oscuri quei tempi, in cui la carità di Dio osava tanto, in cui i pontefici ed i popoli non disdegnavano cotali istrumenti di pace.

La Benincasa, di fatto, obbedientissima alla voce del supremo pastore, dopo che ebbe mandato una lettera ai Fiorentini, in cui applicò a sè le parole di Cristo « con desiderio ho desiderato far la pasqua con voi prima che io muoia, »² venne tosto oratrice del pontefice in Firenze. Nicolò Soderini e molti dei devoti alla Chiesa con gran riverenza l' ebbero accolta, ma com' ella volse uno sguardo alle condizioni in cui i furori della guerra aveano gettata la repubblica, vide assai presto quanto fosse difficile tra' l' bollore degli animi, ed il parteggiare di tanti riuscire a persua-

¹ *Vita S. Cath.*, auctore F. Raim. — Sant' Antonino, *Chronicon*.

² Lett. 181.

dere la pace. Assai diverso appariva allora l'aspetto della città da quel che non fosse stato quando ella si condusse la prima volta a Firenze. Pochi mesi di guerra erano bastati a crescerne smisuratamente gl' infortuni. Da un canto i fiorenti commerci (allora erano l'anima di Firenze) al tutto mancati, la povertà ed il disertamento appena credibili; dall'altro le parti, non che scemare per la guerra di fuori, vedevansi di lunga mano cresciute: incredibile a dire come tra tanta miseria tanto bollor di passioni si annidasse!

Volle pertanto Caterina innanzi tutto porre la sua eloquenza a cessare lo scandalo della violazione dell'interdetto, di che menò poi gravi lamenti a Pietro Cardinale di Luna, voltandone principalmente la colpa in quei chierici ed in quei frati, che poco virilmente aveano resistito agli indebiti comandi della signoria. Nel primo dì del suo entrare in Firenze fece tre bellissimi sermoni intorno a ciò, e poscia insistette per modo che ottenne si guardasse fedelmente lo interdetto anche innanzi la conclusione della pace: onde ella medesima scrisse: « Pregate acciocchè il Sole tosto si levi, poichè l'aurora è cominciata a venire. L'aurora è venuta, poichè la tenebra che c'era dei molti peccati mortali, i quali si commettevano per l'offizio che si diceva e si vedeva pubblicamente, è levata via, a male grado di chi l'ha voluto impedire: e tiensi lo interdetto.... Alcuni dei chierici e dei frati hanno posto il popolo in tanta eresia, che è una pietà pure a pensarlo, non tanto che a vederlo: e questo lo fa dire e fare il timore servile degli uomini e il piacere umano e il desiderio dell'offerta. Oimè, oimè, io muoio, e non posso morire a vedere esser privati della verità quelli che dovrebbero morire per la verità! »¹

¹ Lett. 25. — Pare che l'interdetto si violasse almeno in pubblico il 22 ottobre 1377, volendo stare a fede dell'Ammirato (parte I, tomo I, lib. XIII). Forse la violazione a porte chiuse dovette cominciare innanzi (Bzov., ad an. 1377.) In alcune annotazioni manoscritte del beato Stefano Maconi sopra la vita della Santa, costui, che la seguì nel viaggio di Fi-

Nondimeno però è da notare che mentre alcuni aveano bruttamente violato l'interdetto, nella medesima Firenze altri lo ebbero, almeno nelle prime, con molta religione osservato. È memoria che in ciò si segnalassero alcune compagnie di laici, tra i quali erano molti discepoli della benedetta vergine sanese. Io trovo però che certo cronista anonimo nelle Cronichette antiche del Manni dice scrivendo di questi tempi: « i Fiorentini sendo interdetti, e non potendo udire ufficio dai chierici; come cattolici cominciarono a fare spesso processioni di secolari andando cantando laudi e litanie e altre orazioni, andando con loro tutte le compagnie di disciplina. E molte compagnie di scopatori si crearono di nuovo di uomini e di garzoni e di fanciulli. Ancora in questo tempo si crearono molte compagnie di laude per molte chiese di Firenze cantando la sera a onore e riverenza di Dio. » ¹ Ben ci mostrano questi fatti la fede ancor viva in Firenze tra i micidiali ardori della guerra e tra lo strazio che le parti facevano della città: quando non poteano per divieto assistere ai divini uffici spontaneamente pregavano e cantavano di Dio. Basterebbe volgere l'occhio ad una di cotali laudi (testè pubblicata) di Giannozzo Sacchetti discepolo della nostra Santa, per vedere come fervidamente alcuni si volgessero allora alle cose di anima con parole focosissime e spesso vive di nobile poesia. ²

renze, scrive: « Et gratia divina tanta est per eam operata, quod ubi cum maximo contemptu Sedis apostolicæ fregerant interdictum, ad ipsius virginis exortationem iterum assumpserunt atque servaverunt. » (Ms. presso i Certosini di Pontignano citato dal Burlamacchi, nota alla lettera 126.)

¹ Pag. 211.

² Siamo debitori della pubblicazione di questa Laude assai bella e che ricorda, per la semplicità ed il fuoco celeste di poesia, quelle di san Francesco e del beato Jacopone, al chiaro napolitano Francesco Palermo. Costui ci dette l'anno scorso una splendidissima stampa di codesto manoscritto fiorentino nei tipi di Cellini alla Galileiana. Oltre di un lungo *Discorso* nel quale il Palermo narra minutamente di esso Sacchetti, egli pone in note alla *Laude* moltissimi luoghi della nostra Santa, dai quali si fa manifesto come la vergine sanese ed il Sacchetti professassero al tutto una medesima

Di quel tempo in Firenze tra i magistrati due aveano di fatto molta autorità : quello degli Otto per la guerra, di fresco creato a cagione della discordia con la Chiesa : e l' altro dei Capitani di parte guelfa, fermato già da gran tempo per sicurare la città nel partito guelfo, ed allontanare dal governo quei che teneansi a parte ghibellina. Gli Otto della guerra erano piuttosto grati al popolo che non ai maggiorenti, difesi dai Ricci ed oppugnati dagli Albizi : eglino soprattutto ripugnanti con forte polso ad ogni aggiustamento, poichè, finita la guerra, finivano. Ma l' altro magistrato, sebbene più inchinevole alla pace, era allora in odio a moltissimi, conciossiachè usando malamente l' autorità datagli dalla legge, non tanto a tener sicura la città dai fautori dei Ghibellini, quanto a sfogare le passioni private a danno di molti innocenti, intendeva. Continuo era per tanto il rimuover che facevano parecchi dal governo sotto coloro che fossero Ghibellini, o che i loro maggiori a quel partito si attenessero. I quali allontanati dagli uffici, perchè ammonivansi a più non ingerirsi negli affari pubblici, gli *ammoniti* si solevano addimandare. Or le cose stando in tal modo, difficile sopra ogni altro riusciva l' ufficio imposto per papale comandamento alla Benincasa. Infatti ella non avrebbe potuto volgersi ad alcuno dei due magi-

dottrina quanto agli insegnamenti di anima; anzi come questi non facesse altro che esprimere in versi ciò che avea imparato dalla Santa o a bocca ovvero leggendo le sue epistole ed il suo *Dialogo*. Certo che la rispondenza tra le parole di Caterina e quelle del Sacchetti (come fu minutissimamente e con gran copia di erudizione mostrato dal Palermo) non potrebbe esser maggiore. Il Sacchetti sebbene da ser Cristoforo di Cano Guidini non sia noverato tra i principali discepoli della Santa, pure assai bene ne penetrò la dottrina, siccome è chiaro da tutta la Laude accennata intorno alla carità. Era amicissimo in Firenze di Pier Canigiani, che, come diremo, fu tra i più diletti discepoli della Santa, ed eziandio di Buonacorso di Lapo e di Nicolò Soderini, anch'eglino carissimi a Caterina, e spesso ammaestrati da lei a vivere vita di anima. Pare anzi che tutta la Laude sia presa da queste parole di Caterina al Canigiani (lett. 233): « Scrivo a voi acciocchè siate vestito del vestimento nuziale della perfetta carità, senza il quale vestimento non possiamo entrare a nozze nella vita durabile. »

strati con speranza di buon frutto; l'uno ogni parola di pace villanamente rigettava per amore di parte ed ambizione di signoria; l'altro era poco amato dai più, e per lunga consuetudine invecchiato nel tiranneggiare. Ma Caterina non era donna da cader di animo per umani ostacoli giammai. Giunta in Firenze, parlò della pace a tutti; a tutti mostrò quanto fosse da vituperare che una cristiana repubblica brandisse con insano furore le armi a petto della madre Chiesa, e contro il supremo pastore insolentisse: la città, un tempo sì fiorente pei ricchi commerci, essere venuta in grave miseria, principalmente per la ostinazione nel sostenere la guerra: non solo i corpi aver patito danno per quella follia, ma molto più le anime, le quali senza la pace mai non potrebbero conseguire la loro salvezza: le sostanze temporali tolte alla Chiesa per guerreggiare contro di lei aver fatto nascere un debito di restituzione, che gridava vendetta al cospetto di Dio, e che solo per la pace si sarebbe potuto comporre.¹

Le parole di Caterina scendevano al cuore di molti e li persuadevano; ma non era chi osasse venire ai fatti, temendo ognuno degli Otto, che gridavano nimico della patria chiunque dai loro guerreschi desiderii dissentisse. La vergine allora per industria del Soderini entrò in trattato coi capitani di parte guelfa; e siccome quella che al vero era non timida amica, disse loro apertamente: quei cotali, che ad ogni costo impedivano la pace tra il padre ed i figliuoli essere veramente meritevoli che si privassero di uffizio: costoro e non chi portava il nome di Ghibellino, ovvero ghibellino sangue avea nelle vene, essere pretti nimici della città; non reggitori, ma distruttori del comune bene doversi essi stimare. Però non si facessero coscienza, molto meno temessero di dichiarare così fatti cittadini ammoniti, quando anzi del non farlo si doveano solo tenere colpevoli. E l'autorità delle parole di Caterina fu tanta, che

¹ *Vita S. Cat. Senens.*, auctore F. Raim., caput ultim.

non solo i capitani di parte guelfa e molti buoni cittadini furono ai priori della città perchè procurassero la pace, ma eziandio cominciarono a non temere del magistrato degli Otto, ed a volere, ove seguitassero a contrastare la pace, arditamente sbazarli di seggio.¹

Poco dopo i capitani di parte guelfa, veggendo le maggiori resistenze e più gravi provenire dagli Otto, tolsero l'ufficio ad uno di essi che forse dovea essere il più acceso nel proposito della guerra. L'ammonito fu un Giovanni Dino uomo riputatissimo.² Nondimeno se l'avessero fatto secondo la mente di Caterina, ne sarebbero stati da lodare; ma quei capitani mostravano chiaramente che, non tanto ad ottenere la pace col pontefice lo ammonirono, quanto a mantenimento della loro parte contro i creduti Ghibellini. I fatti che seguitarono, tolsero ogni dubbio intorno al loro malo animo. Vollero tosto valersi dell'autorità di Caterina a satisfacimento di private passioni e spesso a vendette. Tanto potente suole essere nei migliori l'amore di parte! Il nome di Caterina così tenera della pace (chi il crederebbe?) addiveniva strumento di cittadine discordie. Riferirò la cosa con le parole dello Ammirato: « Vivea in quei tempi una giovine vergine nata in Siena, di tanta astinenza di vita, accesa di tanto zelo di carità, perseverante con tanta fermezza in tutte le opere buone, che nel tempo stesso ch'ella vivea, era da ciascuno, ed infine dallo scrittore di queste notizie che si vede non esser suo devoto cognominata beata.... Ma come spesso avviene, che d'un solo strumento a diversi fini ci serviamo, servivasi la severità dei capitani di parte adoperando l'autorità di questa donna non solo in biasimar la guerra che si faceva contro la Chiesa, ma in lodare la diligenza che si usava nell'ammonire, pensando per avventura d'ingannare la buona e santa vergine, dove sè stessi inganna-

¹ Note del Burlamacchi. — *Vita S. Cathar. Senens*, auctore F. Raimundo.

² Santa Rosa, *Tumulto dei Ciompi*, pag. 41.

vano.... Onde non tanto per consiglio dei capitani di parte, ma il tutto farsi pei caldi conforti della beata Caterina (che tale fu il suo nome) per le piazze, per le chiese e per tutti i luoghi pubblici proclamavano. »¹ Imbaldanzivano infatti sempre più quei magistrati audacissimi, e fattisi forte del nome di Caterina, a tutto potere ammonivano. Celavano le private passioni del velo che porgeva loro il nome della Santa, ed infuriavano contro innumerevoli che dannavano col nome di Ghibellini; sicchè in otto mesi ebbero rimossi dal governo meglio che novanta cittadini. Il male cresceva ogni dì, ed era cagione di spavento ed ira negli animi dei pacifici cittadini. La Benincasa tosto avvi-desi di ciò, e fece ogni suo possibile per rimediare; ma le passioni e le cupidigie di parte lottavano arditamente contro il buon volere di lei: una brutta tempesta minacciava.

Vide la Santa la procella vicinissima e pensò a stornarla, riprovando con libere parole l'opera di quel magistrato. Levata dunque alto la voce, disse e fece dire a tutti: Pessimamente operare i capitani di parte nello stender le mani contra tanti e di tal condizione: lei condannare con tutta l'anima procedimenti sì iniqui: essere nimici e non promotori di pace quei che sotto colore di procurarla accendevano il fuoco delle cittadine discordie: ponessero fine agli odii di parte, lasciassero le private passioni, non suscitassero nuovi impedimenti alla pace; pensassero che Iddio la avea posta nelle loro mani, ed a loro ne domanderebbe stretta ragione. Ma fu indarno. I capitani di parte guelfa, non udita veruna ragione, seguitarono ad usare del loro potere a vendetta.²

¹ Lib. XIII, parte I, tomo II, pag. 744.

² A chiarire questo punto di gran rilevanza nella vita della Santa riferirò le parole della leggenda, voltandole in italiano: « Fu sì grande il numero di coloro che furono ammoniti, che tutta quasi la città per tal cagione gridava. Ma la santa vergine nè ciò fece nè volle sì facesse; anzi sommamente se ne dolse, e comandò e disse a molti, e fece dire ad altri, che pessimamente facevano a stender le mani a tanti e di tal condizione ec. » (*Vita S. Cathar.*, cap. VI.) Inoltre sono degne di memoria le pa-

Pur nondimeno le parole della vergine non passavano senza frutto. Tanto era sfolgorata la santità di questa donna, che anco nel più caldo bollore delle passioni ella avea imperio sopra moltissimi. Infatti, mentre duravano quei pessimi umori, i Fiorentini per opera di lei lasciarono tralucere speranze di pace. Si fermò che dovesse unirsi in Sarzana un congresso per la pacificazione d'Italia: ciascuno dei collegati contro la Chiesa e gli altri principi manderebbono i loro oratori: il cardinal della Gorgia e Giovanni Ruggiero vescovo di Narbona terrebbero le parti del papa: due ambasciatori rappresenterebbono il re di Francia: due ne manderebbe Napoli: quattro Firenze, e sino Genova, Venezia ed altre città vi farebbono venire i loro per raffermare durabilmente le cose. Bernabò Visconti infine vi andrebbe come arbitro tra il papa ed i Fiorentini. Si riunirono costoro, e, cominciato a deliberare, aveano già condotto quasi a fine il negozio, quando d'improvviso l'annuncio della morte di Gregorio avvenuta il vensettesimo giorno di marzo (1378) sciolse il convegno di Sarzana, ed impedì la conclusione della pace.¹ Ma in questo mezzo i Fiorentini a vece di aspettare pacatamente l'esito del congresso (nel quale poco o nulla affidavansi) le cittadine discordie bruttamente alimentavano. Gravi avvenimenti sorgevano in Firenze. Nelle calende di maggio venne tratto gonfaloniere di giustizia Salvestro dei Medici, uomo riputatissimo e stimato così audace da scuotere il giogo dei capitani guelfi terribile a tutti. Salvestro (secondo è detto dallo Ammirato) prese il gonfalonierato con sommo commovimento di animi dell'una parte e dell'altra. Tanta fu per fermo la sua autorità,

role scritte da Stefano Maconi (testo a mano nella Certosa di Pontignano): « lo Stefano Maconi (volgo in italiano le sue parole) indegno cartusiano, fui in Firenze in quel tempo con santa Caterina, la quale impose a me, tra gli altri, di annunziare lo scandalo che procedeva dall'ammonire, se non vi si ponesse rimedio senza indugio: sopra la quale cosa tostamente, ma indarno, mi travagliai. »

¹ Poggio Bracciolini, *Storie Fiorentine*, pag. 239. — Leonardo Aret., *Hist. Fiorentin.*, lib. VIII.

che non prima entrò capo del magistrato, i capitani di parte guelfa scesero tosto a patti con lui, e fermarono tra le altre cose che niuno si dovesse ammonire se non veramente Ghibellino, nè mai chicchessia fosse messo a partito più di tre volte per essere ammonito.¹ Queste cose doveano avvenire con assai contento di Caterina, la quale (come fu veduto) vituperava grandemente l'abuso onde i capitani di parte guelfa tenevano in commozione la città. Ma troppo più ella si dovette rallegrare nel veder che Salvestro, mentre tenea l'occhio ad infrenare le cupidigie dei Guelfi, era tenero della pace col pontefice, e mandava però ambasciatori al nuovo papa (già era morto Gregorio) per ottenerla. Anzi, trovando io in tutte le memorie di quei di che la Santa mai non rimise, neppure un' ora, di parlare e supplicare per la pace, mi avviso che il dei Medici per consiglio di lei li mandasse.

In quello però che i Fiorentini faceano le viste di posarsi tranquillamente nell'autorità del provvido gonfaloniere, i mali umori che minacciavano la procella, nulla punto scemavano. Eleggevasi nuovi capitani di parte, tra cui è da notare che non furono nè il Soderini nè il Canigiani devoti della Benincasa; i quali sebbene fossero stati caldi ammonitori innanzi, del fatto che promosse poi una micidiale rivoltura in Firenze si provarono al tutto innocenti.² I nuovi eletti non tennero le pro-

¹ Scipione Ammir., lib. XIII. — Marchione de' Stefani, lib. X, rubr. 789.

² Noterò qui i nomi dei nuovi capitani di parte guelfa per chiarire sempre più come la Santa non avesse alcuna parte in quei fatti che promossero la ribellione. I nuovi eletti furono:

Giovanni di Bartolo Bigliotti
Tommaso di Serotino Brancacci
Rose di Guido dei Magalotti
Iacopo di Giovanni dei Risaliti
Ghino di Bernardo Anselmi
Bernardo di Andrea Corazzaio
Jacopone di Jacopo Gherardini
Bettino di messer Bindaccio dei Ricasoli
Taddeo di Cantino degli Agli.

(Marchione dei Stefani, lib. X, rubr. 789.)

messe, ed invece vollero far prova di novello ardimento, ammonendo Giraldo di Paolo Caligaio e Francesco Martino di Monteficallo. Sulle prime non poterono vincere la prova; ma poscia uno dei capitani Bettino dei Ricasoli fu così tenace, che, impedito ad ognuno violentemente l'uscir di palagio, e messa a partito la cosa ben ventitrè volte, alla fine la vinse. Questo fu come segnale di una terribile ribellione che scosse e mise in iscompiglio tutta la città. Da una parte, i priori, gli Otto della guerra e Salvestro; dall'altra, i capitani di parte e moltissimi dei Guelfi si guardarono nimici, meditando vendetta, e studiando i modi a conseguirla. Allora Salvestro, veduto di non potere altrimenti rintuzzare la troppo proceduta baldanza dei capitani di parte, concitò il popolo a ribellione, sperando infrenarlo tosto che avesse annientata la parte. Ma ei si parve così al tutto inconsapevole della verità poscia ridotta in sentenza dal Machiavelli: « Non sia alcuno che muova un'alterazione in una città per voler poi o frenarla a sua posta, o regolarla a suo modo. »¹ Di fatto i popolani, concitati e renduti arbitri della cosa pubblica, vennero a matti furori e non si quietarono di leggieri. Prima la rivoltura degli Ammoniti; indi a pochi mesi l'altra più terribile, che dissero dei Ciompi, mostrarono a che menino le discordie cittadine. Ma la nostra Santa bene avea annunziato quella sventura di Firenze, e fatto tutto il potere per cessarla. *Se non faceste* (così ella molto tempo innanzi la ribellione) *di recarvi a buona pace, avrete il peggior tempo voi e tutta la Toscana, che non avessero mai i nostri antichi..... Tenendo altro modo (ossia non facendo la pace), i nostri antichi non ebber mai tanti guai, quanti avrem noi.*²

Pochi giorni dopo le cose narrate il fuoco divampò in ispezialità contro i capitani di parte guelfa e quanti altri mai favorissero quel magistrato. La plebe prese le armi contro di loro.

¹ Lib. III delle *Storie Fiorentine*.

² Lett. 498; e lett. 197, agli Otto.

Ma la più parte dei cerchi a morte essendosi con la fuga salvati, i popolani posero a ruba ed a sacco le loro case; incendiarono quanto poterono, si bagnarono forse nel sangue di taluno non potuto scampare. Nicolò Soderini, che era stato della parte, non fu risparmiato. Rubarono e poi bruciarono la sua casa, e lo gridarono uom falso ed ipocrita per la devozione che avea a Caterina: ¹ incendiarono altresì la dimora del Canigiani, devotissimo della Santa. ² Allora, rotto ogni freno alla licenza e cresciuta la rivoltura, certi del popolo minuto del quartiere d'oltre Arno si unirono ai ribelli e minacciarono peggiori cose. Troppo fallace è giudizio di plebe commossa, e la plebe di Fiorenza, persuasa da maligni e bugiardi uomini, volse eziandio i suoi furori (chi il crederebbe?) contro la pietosa vergine, che poco innanzi venerava quasi santa. Mattamente infuriavano i popolani e gridavano motrice di tante perturbazioni Caterina. Da chi procedesse la infamissima calunnia non si sapeva: la plebe nondimeno accecata, e quasi follemente dimentica di sè medesima, la andava ripetendo. Correva di bocca in bocca: ciascun all'udir la ripetere da molti vi aggiustava fede: l'ira bolliva così nei loro petti, che non badavano più a nulla, e solo dal furore si lasciavano governare. E pure Caterina non avea forse vituperato al cospetto di tutta Firenze le cupidigie degli ammonitori? non annunziato le moltissime volte che innanzi tutto

¹ Fra gli altri segni di osservanza che il Soderini dette alla Santa, fu il fabbricarle a tutto studio una casa; onde Scipione Ammirato scrive (lib. XIII, ann. 1377, pag. 711): « Il Soderini, parte del suo e parte ricogliendo dagli amici della Vergine, le faceva murare a piè di San Giorgio una casetta, ove ella si riparasse: la quale nondimeno, mutato l'aspetto di queste cose, adoperò poi per sua, quando dai Ciompi gli fu bruciata quella ov'egli abitava. » — Marchione dei Stefani dice che questa casa le fosse fatta costruire da Pietro Canigiani (lib. IX, pag. 773.)

² La Santa gli scrisse cinque lettere, ammaestrandolo in ogni maniera di virtù. Questo Canigiani (Ristoro) era germano di Barduccio segretario di Caterina ed uomo di vita assai lodevole. Ebbe spesso pubblici uffici. Caterina talora il dissuase dall'abbracciarli, forse perchè la repubblica di Firenze era allora in guerra col pontefice.

ed unicamente era sollecita della sommissione al pontefice? che dall' unione di tutti i cittadini tra loro, e non dagli odii di parte potean nascere la pace ardentemente desiderata, la prosperità di Firenze, la salute di tutta Italia? Ma intanto gli animi s' invelenivano, ed accecate le menti, nascevano pensieri di vendetta. Si cominciò a gridare tra la calca: Prendiamo e bruciamo questa iniquissima donna, o anzi tosto trucidiamola. E la cieca plebe già correva al sangue, e del sangue di Caterina si sarebbe bagnata, se una benevola provvidenza non avesse salvata la santissima donna.

Poichè coloro che teneano in casa la vergine per timore della irata plebe vilmente la accomiatarono, ella si raccolse con alquanti dei suoi in un orto poco lontano, ed ivi si pose ferventemente ad orare. Pregò accesissimamente perchè il Signore non permettesse che la città, in cui egli l' avea mandata paciera, si vedesse di cittadino sangue sozzata: ricordasse la usata benignità, perdonasse alle colpe di chi peccava piuttosto per ignoranza che per animo malvagio, ricordasse di esser padre, guardasse alle sue lagrime ed alle sue preghiere; se pur era bisogno che sangue si spargesse, consolasse la sua ancella con morte da lei desideratissima. Ma mentre ella così pregava, la raggiunsero colà gli iniqui con le armi in pugno e con grandissime voci gridando: La malvagia femmina dov' è? muoia tosto la ipocrita. A questo strepito, levata la santa vergine dall' orazione, corse impavida verso i nimici, e scontrandosi in uno che con la spada nuda era apparecchiato a ferire e gridava più forte degli altri: Dov' è questa Caterina? con lieta faccia inginocchiandosi in terra disse: Io son essa, togli me e mi uccidi, ma da parte di Dio ti comando che tu non faccia nocumento a niuno de' miei. « *Quelle parole* (dice la Santa medesima) *furono coltella che dirittamente gli passarono il cuore:* » ¹ quel tristo cadde tanto di animo, che nè la potè per-

¹ Lett. 96.

cuotere, nè osò starle davanti. Mirabilissimo a dire! chi con tanta fierezza cercata la avea, poichè l' ebbe trovata, la discacciava dicendo: Or va via, e partiti da me. — Tanto fu dunque potentissimo quel suo celeste sembiante! Ma ella sitibonda del martirio arditamente rispondeva: Sto bene io qui. Dove debbo ora andare, se ho sete di patire ed anzi di darmi in sacrificio per Cristo e per la sua Chiesa? Questo ho lungamente bramato; debbo io fuggire ora che trovai quello che così accesa-mente ebbi desiderato? — E partito colui senza averle fatto alcun danno, mentre i suoi figliuoli e le sue figliuole spirituali si congratulavano con esso lei del suo campamento, Caterina si dolea e rammaricava dicendo: Misera donna, che non fui degna del martirio! ¹

Laonde ella, vinta dal desiderio di dar la vita per Cristo e la sua Chiesa, uscì tosto in queste focosissime parole che mandava a frate Raimondo: « I gloriosi martiri per la verità si disponevano alla morte e ad ogni tormento, onde col sangue loro, sparso per amore del sangue, fondavano le mura della santa Chiesa. O sangue dolce che risuscitavi i morti: sangue, tu davi vita: tu dissolvevi le tenebre delle menti accecate dalle creature che hanno in loro ragione, e davi lume: sangue dolce, tu univi i discordanti: tu vestivi li nudi di sangue: tu pascevi li affamati e davi in beveraggio a coloro che avevano ed hanno sete del sangue, e col latte della dolcezza tua nutricavi i parvoli, che sono fatti piccioli per vera umiltà, ed innocenti per vera purità. O sangue, e chi non s' inebria in te? gli amatori propri di loro medesimi perchè non sentono l' odore tuo. Adunque, carissimo e dolce padre, spogliamci di noi e vestiamci della verità, ed allora saremo sposi fedeli. Io vi dico che oggi voglio incominciare di nuovo, acciocchè i miei peccati non mi ritraggano da tanto bene, quanto è dare la vita per Cristo cro-

¹ *Vita S. Cathar. Senens.*, auctore F. Raimundo apud Bolland. — Ammirato, parte I, tomo II, lib. XIV, pag. 749.

cifisso; perocchè io veggo che per lo tempo passato per lo mio difetto ne fui privata. Molto avevo desiderato d'un desiderio nuovo, cresciuto in me oltre a ogni modo usitato di sostenere (*il martirio*), senza colpa in onore di Dio, in salute delle anime ed in riformaione e bene della santa Chiesa; tantochè il cuore si distillava per amore e desiderio che io aveva di porre la vita..... Io ho da piangere, perocchè tanta è stata la moltitudine delle mie iniquitadi, che io non meritali che il sangue mio desse vita, nè alluminasse le genti accecate, nè pacificasse il figliuolo col padre. »¹

Era intanto così gran paura entrata per quel furor popolare in ogni uomo della città e ancora nella famiglia della vergine, che, non osando alcuno accoglierla o nemmeno celarla in casa, tutti le consigliavano che si dovesse partire. Ma la Benincasa, fortissima ed audacemente impavida nel Signore, rispondeva che del morire per la unione tra i figliuoli ed il padre avea sommo desiderio; e d'altronde reputava volere di Dio che per lei non si lasciasse il territorio di Firenze insino a che Firenze ed il papa non fossero riamicati insieme. Non volle però tornare in Siena, ma, celatasi per alquanti giorni al furor popolare in casa di uomo timorato di Dio, e poscia ridottasi in certo luogo solitario, ove soleano abitare i romiti, ritornò a poco andare in Firenze. Firenze vide con meraviglia venir di nuovo nelle sue mura la innocente vergine già cerca a morte: e vergognò del suo fallo. Ma Caterina prese occasione di quel pentimento per levare più alto la voce in pro della bramata pace, e con nuovi modi promuoverla. La minaccia di morte, non che scemarle le forze, avea mirabilissimamente rinvigorito il suo spirito nel magnanimo pensiero. Senza fallo egli è raro incontrar nelle storie tanta fermezza di proposito in cuor di donna; assai più raro il vedere così smisurata soavità di mansuetudine in mezzo alle ire divampanti da per tutto. Funesti

¹ Lett. 96.

tempi quelli in cui si correva sì di leggieri alle vendette ed al sangue; ma pur mirabili pel contrasto che le grandi virtù faceano ai grandi vizi.

Firenze avea guerra al di fuori, e guerra dentro. Le mutazioni fatte nella signoria acquetavano solo per breve ora quella repubblica, alla quale era troppo bisogno di pace, e nondimeno per libidine di odii a guerra soltanto anelava. Ma la provvida Caterina, mentre da una parte veniva piegando gli animi dei Fiorentini ad un accomodamento col pontefice, dall'altra temea che questi non si rimovesse dai benigni propositi al risapere della ribellione avvenuta. Scrisse però a frate Raimondo: nessun rammarico sentir lei nell'animo per l'ingiuria arrecatale dai Fiorentini, Iddio averla giudicata indegna del martirio, ma avere lei goduta una gioia ineffabile al solo pensiero di quella beatissima morte, che sperava sostenere pel papa e per Firenze; e seguitava: « Solo questo voglio dire, che voi preghiate Cristo in terra che per lo caso occorso non ritardi la pace, ma molto più spacciatamente la faccia, acciocchè si possan fare poi li altri grandi fatti, che sono a fare per l'onore di Dio e per la riformaione della santa Chiesa, perocchè per questo non è mutato stato. Anco per ora si è pacificata la città assai convenevolmente; pregatelo che faccia tosto: e questo gli domando per misericordia. »¹

In pari tempo scriveva la Santa nobilissime parole di conforto a quel Nicolò Soderini, svillaneggiato dalla plebe; il quale, se avea i vizi dei capitani di parte guelfa, non contraddiceva almeno alle guelfe tradizioni col promuovere la guerra contro il pontefice. Anzi la pietosa vergine, perchè il vide sollecito della pace, lodò a ragione per questo rispetto il suo buon animo. Ma mentre il Soderini era stato segno di persecuzioni in quella rivoltura, peggiore sorte incontrava il Canigiani. Costui fu di-

¹ Lett. 96. Nelle parole citate v' ha *possio* per *possono*, *elli* per *egli*, *li* per *gli*, *è* per *sono*.

chiarato inabile agli uffici del governo con quella superba sentenza popolare, che per privare alcuno di ogni dritto alla signoria, il dichiarava *Grande*, o nobile che vogliam dire: tanta era la baldanza dei popolani in quel reggimento! ¹ La Santa però che cercava volgere più alto i pensieri dei suoi devoti, diceva al Canigiani: « Del caso occorso godete; però che è la vita dell' anima vostra, e crescete in voi il frutto del santo desiderio: e se altro vi dicesse la propria sensualità o le lusinghe degli uomini del mondo, non la credete.... pensate che gli uomini del mondo non potranno rendere ragione dinanzi al sommo giudice per voi nell' ultima stremità della morte, ma solo la santa e buona coscienza. » ²

La Benincasa, venuta in Fiorenza per ridurla nella obbedienza del primo Pastore, si travagliava eziandio nel diradicare dalla religiosissima città il mal seme della eresia che suole essere principio di ogni divisione. Vi aveano in Firenze alcuni, che sotto colore di perfezione dilaceravano il seno della Chiesa con nuove dottrine e si addimandavano Fraticelli. Traevano in inganno facendo le viste di virtuosissimi; esageravano la sublime povertà cristiana, affermando che Cristo e gli Apostoli mai nulla avessero posseduto; da questo traevano malvage conseguenze e pessima tra tutte, una smisurata superbia. Surti parecchi anni innanzi e varie volte dannati dai pontefici, non per anco eran domi interamente. Or Caterina, che lasciandosi vincere dal grande amore per la Chiesa avea scritto: « Oimè, non più tacere, gridate con cento migliaia di lingue: veggo che per tacere il mondo è guasto, la sposa di Cristo è impallidita, tol-

¹ A questo proposito l' Ammirato dice: « Colui beato chiamavasi, che per alcuno merito potea impetrare di esser ricevuto nell' ordine popolare, essendo diventata una sorta di pena e di condannazione l' esser messo fra il numero dei grandi. » (Lib. IX.)

² Lett. 231. Nel libro X delle *Storie* di Marchione dei Stefani, alla rubrica 796 è data una lunga serie dei cittadini condannati dalla balia, che prima surse in quel tumulto. Tra i *confinati da cinquanta miglia in là* è Nicolò Soderini; Piero Canigiani tra i dichiarati *sopraggrandi*.

tole è il colore perchè le è succhiato il sangue da dosso, » levò alto la voce contro i baldi eretici.¹ Siccome colei che avea meravigliosa sapienza di parole, non dubitò venire a disputa con loro in Firenze, e, secondo che ci tramandano alcune antiche memorie, li superò virilmente e convinse.² Così la pietosa vergine si adoperava a ricomporre per ogni modo quella unità dell'umana famiglia, che l'errore ed il vizio per poco non vorrebbero annientare.

Mentre però la Santa era tutto nel pensiero di raddurre Firenze nella obbedienza del supremo pastore, tenea amorevolmente d'occhio la sua diletta Siena. La quale, sebbene sulle prime si fosse mostrata fedele al pontefice, pure appresso in tanto commovimento d'Italiani erasi lasciata piegare e collegarsi con Firenze. Ma non prima i Sanesi videro il pontefice restituito al luogo suo, vollero mandare una solenne ambasceria, che si rallegrasse di quel ritorno, come di avvenimento lietissimo a tutta Italia, e tentasse i migliori modi di riamicar la repubblica col papa. Eglino mandarono Andrea Piccolomini ed altri due³ che (come è detto dal Tommasi) furono dal pontefice accolti con molta benignità in riguardo a suor Caterina Benincasa, che con sue lettere gli avea cordialmente accom-

¹ Lett. 38. Questa epistola è ad un gran prelato, il quale non si può ben dire chi fosse. Le rampogne che la Santa fa in essa ai malvagi pastori e chierici sono forse le più gravi che uscirono mai dalla bocca di lei. Credesi che quel prelato fosse egli stesso infetto de' vizi fulminati dalla Santa, e che ella appunto per ciò, parlandone in generale, li esagerasse oltre misura.

² Niccolò Manerbio, nella giunta alla leggenda citata dal Gigli nella prefazione al tomo I delle Opere della Santa.

³ Non è certo quali fossero gli altri due ambasciatori. Negli antichi libri di Siena dicesi che fossero Simone di Ferino e Bartolomeo Galducci (*Memor. di Bicchern.* n. 50). Il Tommasi crede che fossero Nicolò Mercio e Domenico Placidi. Ma il Gigli nel suo *Diario Senese* (parte I, pag. 21) stima che fossero Simone di Ferino e Bartolomeo Guelfacci. Il quale ultimo viene accennato dall'Aldo nella lettera della Santa, leggendosi in fine di essa: *Prælatæ hæc epistola per Thomam Guelfacci a Senensibus legatum missum.*

pagnati. La Santa, di fatti, dette allora una novella prova dell'amor suo tenerissimo verso Siena e della gran prudenza che si ebbe sempre nei civili negozi, scrivendo al pontefice: « Padre, voi sapete che ogni creatura che ha in sè ragione, è più presa con l'amore e benignità, che con altro; e specialmente questi nostri Italiani di qua: non ci so vedere altro modo per lo quale voi li possiate ben pigliare, se non con questo: facendo così, avrete da loro ciò che vorrete; e di questo vi prego per l'amore di Cristo crocifisso, per bene e utilità della santa Chiesa. Vengono alla Santità vostra gli ambasciatori sanesi: i quali, se gente è al mondo che si possono pigliare con amore, sono essi; e però io vi prego con questo amo li sappiate pigliare. Accettate un poco la scusa loro del difetto che hanno commesso; chè essi se ne dogliono e pare a loro essere a siffatti partiti, che non sanno che si fare. Piaccia alla Santità vostra, habbo mio dolce, se vedeste alcun modo che eglino avessero a tenere verso la Santità vostra che fosse piacevole a voi e non rimanessero in guerra con quelli a cui essi sono legati (*coi Fiorentini*), vi prego che il facciate. Sostentateli per amor di Cristo crocifisso, chè sarà grande bene per la santa Chiesa e meno movimento di male. » ¹

Intanto lo avvenimento che dovea mutare le sorti della Chiesa ed involgere tutta la cristianità in gravi procelle, compivasi in Roma. La morte di Gregorio, che sciolse ad un tratto il parlamento riunito a Sarzana, tornò dolorosissima a tutta la Chiesa; molto più se si attendano le condizioni in cui al buon pontefice era stato forza lasciarla.² In quello che Caterina erasi

¹ Lett. 14.

² Gregorio morì il 27 marzo 1378. La ribellione per l'ammonire che facevano i capitani di parte guelfa, che fu quella che dette pretesto alla persecuzione della Santa, fu del giugno del 1378. Venne seguita da altra rivoltura detta de' Ciompi nell'agosto del medesimo anno. La pace poi, come diremo appresso, fu fermata da Urbano sul finire di luglio. Noi abbiamo posti i fatti secondo quell'ordine che è il vero, sebbene il beato Raimondo, sant'Antonino ed il Rinaldi parlino della persecuzione di santa Caterina prima, e poi dicono avvenuta la morte di Gregorio.

adoperata con la solerzia che si potea maggiore per far cogliere al pontefice i frutti della restituita Sede in Roma, i cardinali di parte francese non aveano lasciato di instare ardentemente perchè il Seggio apostolico in Avignone restituissesi. Gl'instancabili consiglieri si eran fatti all' orecchio del papa suggerendogli: Nessun frutto doversi dire raccolto dal papale ritorno, conciossiachè ardeva ancora la guerra nel bel paese: quella presenza di Gregorio in Italia, che pur dicevano rimedio a tutt' i mali, non essere stata neppur bastevole a rattiapidire gl' interminabili sdegni degli Italiani: malvagi o almeno poco accorti consiglieri volersi reputare coloro che lo aveano indotto a lasciare la Provenza: Roma non per anco ridotta ad intiera obbedienza, continue le amarezze, molti i dolori del pontefice nella nuova sede: importuna perciò la venuta, pessime le conseguenze. Per tali modi si aprivano la via a consigliare il ritorno in Avignone. Contraddiceva virilmente a costoro Pietro cardinale di Esteing, il quale eziandio, Urbano papa, erasi mostrato tenerissimo della papale dimora in Roma,¹ ma la sua sola voce, soffocata da molte, pareva non dovesse bastare a sostenere il pontefice, il quale disgraziatamente cominciava a tentennare tra le due parti. E pure le predizioni, o meglio i saggi pensieri della Benincasa si erano in gran parte verificati. Il papa non avea ancora posto mano alla universale riforma dei chierici tanto bramata dalla Santa, ed era venuto in Roma con l' aiuto di quelle armi che Caterina avrebbe voluto vedere al di là delle Alpi. Tuttavolta non si potea dire con verità, che il ritorno dell' apostolico Seggio nel luogo suo fosse stato senza frutto. Correvano pochi mesi da che Gregorio avea lasciata la Provenza; e Roma, sebbene non al tutto obbediente ai voleri papali, non vivea certo così agitata come era stata per lo innanzi. Già la nimica Bologna erasi ridotta in soggezione della Chiesa, già l' astuto prefetto di Viterbo avea posate le armi, già il misleale

¹ Ex Old. in *Vit. pontif. rom.*

e terribile Bernabò prendeva le parti di mediatore pel papa, e la stessa repubblica di Firenze, in cui si gravi e potenti erano le ire contro il pontefice, nel congresso di Sarzana mostravasi inchinevole a deporre gli sdegni e piegarsi alla pace. Pare anzi che la stessa rinnovazione del costume, tanto desiderata dalla Santa e pur così difficile ad operare, si dovesse cominciare a vedere in Roma, scrivendo ella a monna Alessa: « Io t'invito e ti comando che tu rinnovelli il pianto e il desiderio tuo con molte orazioni per la salute di tutto quanto il mondo, e per la riformaione della santa Chiesa: che Dio per la sua bontà dia grazia al padre nostro che compia *quello ch'egli ha cominciato*, e che, secondo che m'è stato scritto da Roma, pare ch'egli cominci virilmente. » ¹

Ciò nulla ostante corse voce per Roma che il papa avesse fermato (imitando l'esempio d'Urbano) nel settembre di quell'anno ritornare in Avignone. Il quale divisamento del pontefice, o dobbiamo credere che non fosse ben fermo, ovvero che non giungesse all'orecchio di Caterina. Ella certo non avrebbe mancato di opporvisi con tutt' i nervi dello spirito; e pure io non trovo verbo di ciò nelle sue lettere o in altra memoria di lei. Ma intanto che Gregorio poco avvedutamente volgeva i pensieri di nuovo ad Avignone o almeno ne facea sorgere forti sospetti, sentiva venirsi meno la sanità. Gravi e funestissimi pensieri gli premevano l'animo, quasi profetasse lo scisma che dovea dilacerare la madre Chiesa. Fermò con decreto a dì diciannove di marzo, che, ove egli morisse, insino al primo dì di settembre (erasi forse messo in cuore di tornar prima in Francia) i cardinali dimoranti allora nella Corte romana, ovvero la maggior parte, potessero, senza chiamare nè aspettare gli assenti, eleggere alcun luogo dentro o fuori di Roma, e quivi creare il papa; quegli che sarebbe eletto per maggior numero di voti, anche che non giungessero ai due

¹ Lett. 179.

terzi, si tenesse senza veruna eccezione vero pontefice: comandava, ed ove lo imperare non bastasse, supplicava per le viscere della divina misericordia, che si facessero coscienza di far cadere nel degnissimo la elezione; semplicemente e con animo puro, il più presto che poteano, vi procedessero; secondo Dio e pel meglio della Chiesa in tutto si diportassero.¹ Pare che la immagine del prossimo scisma si affacciasse terribile alla mente del pontefice, e non lasciasse mai più di turbarlo. Trascorsi soli pochi dì, Gregorio infermò a morte, e devotissimamente munito dei Sacramenti, con gran contrizione di cuore passò di vita il 27 marzo di quell'anno 1378. Fu stimato da uomini di segnalata virtù che quel mancare immaturo del pontefice fosse divino giudizio affinchè la Sedia papale non venisse di nuovo trasferita in Francia. Ed alcune testimonianze del tempo dicono ch'egli, avuta coscienza del suo innocente errore, giunto agli estremi, giudicò che la Provvidenza appunto perciò così prestamente gli troncava i giorni.² Queste cose io riferisco a rintuzzar coloro, che tortamente interpretarono il fatto di quella morte, e non dubitarono dirla divino castigo per aver condotto l' apostolico Seggio al luogo suo.

Trovo nelle opere di Giovanni Gersone: Gregorio papa costituito negli estremi tenendo in mano il sacro corpo di Cristo, al cospetto di tutti aver protestato che si guardassero dagli uomini e dalle donne le quali sotto colore di religione spacciavano i sogni di loro immaginazione; imperocchè egli da costoro sedotto, ponendo in non calere il ragionevole consiglio dei suoi, avea lasciato condurre sè stesso e la Chiesa nel pericolo di uno scisma, che sarebbe imminente, se il misericordioso sposo Gesù

¹ Raynald, ad an. 1378, § XLII.

² Il vescovo di Rieti testifica presso Baluzio, pag. 1215: « Dum in extremis ageret, jamque de vita et sanitate quodammodo desperaret, ipse recognovit se Dei judicio idcirco morte præveniri, quoniam sedem propriam (romanam scilicet) relinquere determinaverat. »

non provvedesse.¹ Le quali parole, ove fossero state veramente profferite dal pontefice, andrebbero a ferire nel vivo la nostra Caterina ed avrebbero il pregio di porre Gregorio in una strana contraddizione con sè medesimo. Ma nè il papa le profferì, nè io reputo che sieno state scritte neppur da Gersone. Il quale era troppo avveduto per voler sostenere le parti francesi, col rendere il supremo momento della vita di un pontefice lodatissimo contrario a tutta la sua vita. Per verità è da por mente che nelle opere del Cancelliere parigino impresse a Parigi nel 1606 incontrasi, dopo le parole di cui testè facemmo ricordo, una giunta in cui è detto: « Questo papa essendo in Avignone, da Caterina di Siena si lasciò indurre a venire in Roma, dissuadendolo i cardinali e gli altri: ove giunto circa la metà dell' anno, si morì. D' allora cominciò lo scisma che durò presso a quarant'anni. » Ma che queste parole non siano di Gersone, oltre il fallo degli anni (Gregorio morì dopo quattordici mesi e lo scisma durò cinquantun' anno), si parrà chiaro da certo incognito autore, il quale appresso alle accennate parole pone queste altre della stessa maniera di scrittura: *Ciò non fu scritto dal cancelliere parigino*. Dal che possiamo dedurre che eziandio le parole poste innanzi, e presso che ingiuriose alla Benincasa, debbano stimarsi aggiunte al Gersone quando il fervore delle controversie e lo stemperato amore di parte accecavano gl' intelletti ed inducevano molti in errore.²

Ma eziandio quando volessimo reputare del Gersone le addotte parole, non sarebbe nè vero nè credibile il fatto cui accennano. Il dottissimo Cancelliere parigino era poco men che fan-

¹ « Hic (Gregorius) positus in extremis, habens in manibus sacrum Christi corpus, protestatus est coram omnibus ut caverent ab hominibus sive viris sive mulieribus sub specie religionis loquentibus visiones sui capitis; quia per tales ipse seductus, dimisso suorum rationabili consilio, traxerat se et Ecclesiam ad discrimen schismatis imminens, nisi misericors provideret sponsus Jesus. » (*Tract. de Exam. Doctrin.*, parte II, considerazione III, pag. 547. Impres. Paris 1606).

² Vedi Burlamacchi, note alle lettere di santa Caterina.

ciullo (avea appena quattordici anni) quando si morì Gregorio, ed inoltre vivea lungi da Roma. Nel rapportare quindi le parole del moribondo pontefice gli fu forza accostar fede a quei che ingombri da molta passione intenebrarono in guisa tutto il fatto della morte di Gregorio e della creazione di Urbano, da non potersi giammai veder chiaro in quei racconti. Nè v' ha chi ignori il Gersone aver presa molta parte nelle cose che seguitarono; onde non potè egli stesso sempre discernere la verità senza velo di passione. Infine dovrebbe soprabbastare a torre ogni fede a quella notizia il sapere che tutti gli altri autori contemporanei tacciono di questo medesimo fatto, che pur, se vero, avrebbe dovuto essere conto a moltissimi.

Papa Gregorio, in verità, se da una parte non potè senza ragione di sorta reputar bugiarda la santità di Caterina (di cui pur avea prese tante prove); dall' altra non sarebbesi mai recato a colpa di aver rimessa la Sedia apostolica ove d' ordine di Cristo la collocò il suo primo vicario; molto meno avrebbe avuta ragione di temer per ciò lo sdegno divino e farsi coscienza di un possibile scisma avvenire. Caterina non avea indotto il pontefice a restituire a Roma la errante Sede di Pietro (orribile peccato all' occhio degli ipocriti consiglieri) soltanto per autorità di divina rivelazione; ma più di tutto per le ragioni che gli era venuto sponendo, e a cui non aveano saputo opporre altre di maggior polso tutti gli uomini più saputi del suo tempo. La Benincasa, se talvolta avea comandato in nome di Dio, assai spesso però ebbe rafforzato il suo dire con ragioni di infinita sapienza. Di che i cardinali medesimi in concistoro raccolti aveano dovuto piegare innanzi alla virtù di una parola, che traeva, è vero, tutta la forza da potentissimo amore, ma pur scendeva ad un tempo negli animi come luce soave a rischiarrarli. L' Italia, l' Europa, la Chiesa domandavano da gran tempo che l' esilio del papa, o, come dicevasi allora, la cattività babilonese più in lungo non si comportasse: molti i mali che avea fruttato: giunto il momento di cessarli: non possibile un più

lungo sostenere. Il fatto di Urbano (di cui è detto innanzi) non valea nulla? nulla il voto del medesimo Gregorio; nulla la ragione e la prudenza, le quali suggerivano ad ognuno che la santa Sedia apostolica si dovesse tener ferma in quella città in cui aveala collocata san Pietro?¹

Le cagioni dei grandi fatti che incontriamo nella storia, non si vogliono alla cieca trovare in quelli che immediatamente li precedettero, ma sibbene negli avvenimenti in cui ragionevolmente è il principio di essi. Lo scisma seguì la restituzione della Sedia papale in Roma, ma fu veramente effetto dello stato lagrimevole in cui trovavasi la Chiesa per l'abbandono che i papi aveano fatto della ròcca vaticana da oltre a settant'anni. Sarebbe follia l'attribuire un avvenimento così grave, come fu quello dello scisma ostinatissimo, ad un fatto di sua natura ragionevole e prudente, qual era quello che il successore dell'apostolo Pietro nel luogo suo tenesse la Sedia apostolica. Nè si potè giudicare poco opportuno il tempo del mutamento della Sede, quando sappiamo che fu fatto tra i plausi di tutta Europa, senza grave contrasto della stessa Corte francese, e con buon frutto di Roma e d'Italia. Il tempo forse non sarebbe mai giunto, se si fosse voluto aspettare il momento in cui, o i cardinali francesi avessero domandato di lasciar la Provenza, ovvero il papa francese dimorante in Avignone scegliesse tanti cardinali di altri reami, da poter vincere nella autorità e nel numero i Francesi. I sette pontefici che senza interrompimento dette la Francia e che tutti in essa tennero la Corte romana, in parecchie promozioni crearono centotrentasette cardinali, o in quel torno, dei quali i cento dodici furono francesi e soli venticinque delle altre provincie di Europa.

Le varie cagioni dello scisma erano ben note alla Santa, cui non mancò l'antiveggenza di quel che sarebbe avvenuto: ed anzi fu sempre ed instancabilmente intesa a mortificare il mal

¹ Vedi lo SCHIARIMENTO N. VIII.

seme già sulle mosse di pullulare. Nondimeno parecchi motivi impedirono che il volere di Caterina si ponesse ad effetto. La prima origine dello scisma era da riconoscere nell' esilio avignonese, e Caterina vi avea provveduto, inducendo Gregorio al difficile mutamento dell' apostolico Seggio. Ma la dimora del papa oltr' Alpi e le condizioni oscurissime dei tempi aveano fatto nascere nei chierici molta cupidigia delle cose mondane, e nei laici, oltre assaissime corruttele, uno smisurato fervore di guerre cittadine. A tentare uno scisma può bastare la cupidità o ambizione di pochi ed anche di un solo: a far che metta radici nella Chiesa, molte corruttele e divisioni di animi debbono infallibilmente precedere. Ed allora le corruttele e le divisioni minacciavano di lacerare il seno della Chiesa ed essere di nutrimento alla dolorosa separazione che si apparecchiava. Però da una parte appariva necessità di riforma nei costumi, dall' altra bisogno di pace in Italia. Il volgere poi gli uomini già usi a guerreggiare alla nobile meta delle Crociate raffermava l' una e l' altra. Tale fu appunto il pensiero della Benincasa. Invero, compiuta la riforma, la pace fermata, e tutti i capitani di parte, Brettoni, Inglesi, Francesi e quanti mai facciano strazio d' Italia spinti contro il Turco, noi possiam dire che o non sarebbe stato scisma nella Chiesa, o non prima nato sarebbe morto. Riuniti gli animi per tal modo, i nostri padri avrebbero veduto alle parole del supremo pastore quietar tosto la tempesta che agitava la navicella di san Pietro (se pur tempesta dovea nascere), e la Chiesa andar lieta dell' opera di Gregorio e della nostra Santa.

Ma il sublime pensiero di Caterina non fu al tutto compiuto. Il papa, sebbene la tenesse in gran riverenza e non fosse certo inconsapevole del bisogno della riforma, non ebbe sempre in una via di difficoltà pienissima la medesima forza di mente e di cuore che erano nella vergine sanese; ond' ella scrivevagli in Roma: « Questo vi richiese Iddio che faceste: cioè di procurare la riforma della santa Chiesa, procurando in punire

a' difetti e in piantare i virtuosi pastori, e pigliaste la pace santa con gl' iniqui figliuoli per lo miglior modo e più piacevole secondo Dio che fare si potesse ; sicchè poi poteste attendere e riparare con l' arme vostre del gonfalone della santissima croce sopra gl' infedeli..... Oimè, oimè, oimè, santissimo padre, il primo di che veniste nel luogo vostro, l' aveste fatto ! ».¹ Tutti gli scritti di Caterina e tutto quello ch' ella fece ci rivelano una invincibile fermezza di proposito, per la quale la donna fortissima non tentennò giammai, mai non dubitò della bontà della mèta e dei mezzi per lei adoperati. Allorchè la Benincasa s' avviene in un ostacolo, quanto è più grave, tanto più le cresce in seno la costante immutabilità del volere e l' ardire per menarlo a fine. Papa Gregorio per lo contrario, benchè uomo di grande integrità di vita e piissimo, visse ognora tra dubbi, agitazioni, contrasti, e come dire in una continua lotta con sè medesimo. Il pontefice non ebbe mai la medesima fermezza di consiglio e di opera che noi incontriamo in Caterina. E ciò bene è ragione, imperocchè Caterina prendeva soltanto consiglio nell' operare da Dio e da sè medesima ; mentre il pontefice (lasciando stare la naturale timidezza) era intorniato da cardinali, da congiunti, da oratori di principi e di repubbliche, e teneva sempre all' orecchio moltissimi uomini di parte francese, che anco quando non giungessero a persuaderlo, aveano però forze bastevoli a mettergli in cuore dubbiezze e timori. Per tal modo il buon frutto, che sarebbe proceduto dai consigli della Santa, veniva in gran parte a mancare più tosto per la malvagità dei tempi, anzichè per difetto di buon volere nel papa.

Ciò non pertanto la fermezza di Caterina e la sua virtù avrebbero finito per trionfare interamente la parte francese ; e le radici, da cui era per pullulare lo scisma, sarebbero state svelte e ricise, se all' opera della Santa ed al buon volere del pontefice non fosse mancato il tempo. Non era in facoltà di

¹ Lett. 91 a frate Raimondo. Nelle parole citate si volge al papa.

uomo il prevedere, che papa Gregorio nei cinquantaquattro anni della età sua avesse dovuto mancar di vita; e d'altronde i soli quattordici mesi di dimora in Italia, non che esser bastevoli a cessare tutti i mali che conturbavano la Chiesa, non bastavano neppure a far che altri per minuto li venisse disaminando. L'opera riformatrice della Chiesa nella sua disciplina è lenta, ed abbisogna di troppo maggiore sapienza e prudenza, di quel che non sembra all'imperizia degli uomini volgari. La Chiesa, quando si pone alla riforma, serbando inviolati i principii della sua fede e della sua morale, opera con grande riverenza eziandio della vetusta disciplina. Estirpa il loglio dal suo campo, ma non distrugge, nè usa le armi della violenza giammai: penetra invece nell'intimo dei cuori con la santità delle leggi e degli esempi. Difficile ministero che addimanda l'opera del tempo e la virtù del sacrificio nei riformatori. Ma la Provvidenza volea allora purgare dalla mondiglia i fedeli con arcano magistero, ed una brutta tempesta si apparecchiava pei figliuoli della madre Chiesa. Lo scisma era nelle mani di Dio un flagello onde i popoli pagavano il fio della poca riverenza alla Chiesa, e i chierici che viveano men rettamente, erano chiamati a Cristo mercè la scienza dei molti dolori: chierici e laici sbattuti qua e là dalla procella, e come purificati nel fuoco di una grande tribolazione, doveano far nascere per la Chiesa tempi migliori e rendere aperto il vaticinio di Caterina: « Questo tempo di questa persecuzione permetto per divellere le spine della sposa mia che è tutta imprunata..... io ho fatto una disciplina delle creature, e con essa disciplina caccio i mercanti immondi, cupidi e avari..... »¹ — Finite queste tribolazioni e queste angustie (dello scisma) con un modo da non potersi intendere da uomini, purgherà Iddio la sua santa Chiesa, e risusciterà lo spirito dei

¹ Nella lettera scritta dalla Santa a frate Raimondo quando era in Avignone (epist. 87), oltre le parole citate, profetizza chiaramente intorno a questo argomento.

suoi eletti. Sarà una riformaione sì grande della Chiesa di Dio ed una così gioconda rinnovazione di santi pastori, che al solo pensarvi esulta il mio spirito nel Signore. Siccome altre volte ho detto, quella sposa che è ora quasi tutta diformata e male acconcia, addiverrà allora bellissima, di preziose gemme adorna, e col diadema di tutte le virtù incoronata. Tutte le genti godranno in vedersi governate da così santi pastori; ed i popoli ancora infedeli, tratti dal buon odore di Cristo e venuti al cattolico ovile, si convertiranno al vero pastore e vigilantissimo custode delle anime loro. Rendete dunque grazie al Signore perchè dopo questa tempesta darà alla sua Chiesa grandissima tranquillità.¹ —

¹ Vita S. Cath. Senens., auctore F. Raim. pars II, cap. X.

LIBRO SETTIMO.

SOMMARIO.

Della dottrina della Benincasa — Suo *Dialogo* e sue lettere — Altri scritti di lei — Studio adoperato nel raccogliarli — Della Teologia — Della Scolastica e della Mistica — Questa guarda Iddio sommo Bene, l'altra Iddio sommo Vero — Come la Mistica sia temperamento al disordinare della Scolastica — La Mistica nel secolo XIV — Della Mistica di santa Brigida e di santa Caterina — La Mistica di Caterina e sue attinenze con la Scolastica del tempo — Si parla più particolarmente del *Dialogo* — Per qual modo fosse dettato secondo sant' Antonino — Di quattro sublimi petizioni che contiene — Come in esso si discorre della riforma della Chiesa — Della parte che ha lo stile nella Mistica — Come sia tenero e soave quello di Caterina — Si eleva talora anche al sublime — Alcune parole del Dialogo con cui la Santa rende grazie a Dio — Del dettato degli scritti di Caterina e suoi pregi. Se la Santa scrivesse in poesia — Del suo studio di Dante — Mirabile scuola mistica della Benincasa — Di tre suoi confessori discepoli di lei — Di molti altri santi religiosi suoi discepoli — Come la scuola di lei si estendesse eziandio al laicato — Di molti laici suoi discepoli — Come ella ammaestrasse i principi ed i re — Di tre laici suoi discepoli prediletti — Effetto della sua dottrina sopra l'animo delle donne — Molte delle italiane si raccolgono intorno a questa maestra — Sue lettere a donne di ogni condizione — Potere della Mistica sopra le arti belle — Patrocinio che i Domenicani tennero di esse. Del beato Angelico e di santa Caterina — Conclusione del libro.

Innanzi che procediamo a narrare le cose che avvennero nella Chiesa, morto Gregorio, la ragione dei tempi domanda che si venga considerando la dottrina della vergine sanese, ed i frutti che produsse nel Cristianesimo. Correva l'anno 1378, cui sono giunte queste nostre istorie, e propriamente era il settembre, quando Caterina per modi ammirevoli ed al tutto sovrumani compose un libro, che fu prima detto: *Della divina dot-*

trina, ma che ora viene addimandato: *Il Dialogo della serafica vergine Caterina*.¹ Questo scritto, di celesti insegnamenti ricchissimo, è ordinato al perfezionamento dello spirito: e però si ha in conto di un Trattato di mistica teologia. Sebbene esso sia forse il principale, non è il solo che tratti di anima, e che però sia degno della stima di coloro che intendono alla scienza delle soprannaturali cose. Restano, delle moltissime epistole che scrisse la Benincasa, trecento settantatrè messe a stampe. Le quali, poichè furono scritte a pontefici, a principi, a uomini di chiesa, a laici che tenevano signoria, a vergini di chiostro, o a qualunque altra maniera di persone, porsero il destro alla Santa d'annestare la sapienza (da lei attinta ai fonti del sovrannaturale) a tutte le varie condizioni della vita. Ma da certe cose in fuori che versano intorno a fatti peculiari o alla morale vangelica, le epistole di Caterina ci offrono ognora ammaestramenti utilissimi al perfezionamento della vita dello spirito. Laonde bene si può giudicare che esse, piuttosto che all'etica cristiana, alla mistica peculiarmente appartengano. Della quale ella ci lasciò eziandio altro saggio nel *Trattato della consumata perfezione*, che non fu potuto rinvenire nel suo antico volgare, e che però venne di nuovo voltato in italiano dai testi latini più autorevoli della Vaticana e della Barberina. Alcuni *Brevi ammaestramenti di perfezione*, dalla Santa dettati al beato Guglielmo Fleta d'Inghilterra, il *Sermone* di lei a' suoi discepoli prima che passasse di vita, e ventisei *Orazioni*, raccolte dai suoi figliuoli spirituali, compiono il numero delle opere che da questa sapientissima vergine ci vennero a nutrimento dello spirito lasciate.²

Fu grande studio tra i discepoli di Caterina, e tra tutti gli uomini d'anima, nel raccorre le sue opere. Frate Raimondo,

¹ Proces., fog. 12.

² Il Cafferini nel Supplemento alla leggenda dice che ella scrivesse certo Trattato sopra gli Evangelii, il quale vuolsi stimare smarrito insieme con molte altre orazioni della Santa.

poco dopo il transito di lei, ebbe unite quasi tutte le lettere che ora si hanno della Santa, in due volumi a penna in pergamena; i quali si conservano dai frati Domenicani di Siena. Sin d'allora le epistole trovate erano centocinquantacinque scritte ad uomini di chiesa, e ben centotrentanove a principi o ad altri laici, siccome testimonia il Cafferini.¹ Furono poi messe a stampa non prima del 1500 da Aldo Manuzio,² e poscia, voltate in francese ed in spagnuolo, vennero in luce parecchie altre volte con nuove giunte; insino a che un uomo di molte lettere Girolamo Gigli sanese (costui nel crescere le glorie di Caterina non ebbe pari) nel 1721 le pubblicò novellamente con giunte, emendazioni e commenti pregevolissimi. Quanto al Dialogo, i discepoli della Santa l'ebbero pubblicato in latino: ed il beato Stefano Maconi, il quale fu forse il primo che latinamente traducesse il testo a penna di quello scritto, addusse per ragione dell'opera sua che *chi sa grammatica o scienza non legge tanto volentieri* (così allora) *le cose che sono per volgare*. La quale opinione non dovrà parere strana per quella età, quando si pensi che fu del Petrarca, di Boccaccio ed eziandio per alcun tempo dello Alighieri, che però tenne tutt'altra via appresso. Poscia il Dialogo venne in luce per le stampe parecchie volte nel suo volgare, e da taluno fu creduto di papa Gregorio. Ma il Gigli eruditamente mostrò onde procedesse lo abbaglio, che per altro fu singolare, di Giovanni Pino di Tolosa.³

¹ *Processus Contestationum B. Catharinæ*, fasc. 30.

² Le intitolò al cardinale Francesco Piccolomini, raccomandandogli che quelle lettere che Caterina scrisse per ispirazione dello Spirito Santo ai papi Gregorio XI ed Urbano VI per la riforma della Chiesa le faccia leggere a Sua Santità per adempimento delle pie intenzioni della Santa.

³ Il Gigli fece venire in luce esso Dialogo insieme con le epistole sopra un codice antichissimo, che fu assai probabilmente scritto di mano del Maconi, o di Cristofano di Gano e che al tutto risponde alle prime traduzioni latine che ne furon fatte. Il medesimo Gigli raccolse e purgò di varie mende le altre opere della Santa, massime le orazioni, che stampate dal Manuzio insieme con le epistole, vennero da esso Gigli ripurgate sopra un testo a penna di Tommaso Buonconti da Pisa discepolo della Santa.

I varii scritti di Caterina, e segnatamente il dialogo sopra cui c'interterremo in ispezialità, appartengono (come è detto) a quella che nel medio evo addimandavasi Teologia mistica, e che insieme con la scolastica abbracciano tutta la scienza teologica di quel tempo. Chi voglia dunque comprendere le Opere di Caterina, il valore che ebbe nel tempo in cui le scrisse, ed il frutto che ne seguì, è bisogno che guardi alla scienza delle scienze, ed alla peculiare sua condizione nel secolo XIV.

La teologia è la prima delle scienze per la infallibilità dei principii, onde muove al conseguimento di umane conoscenze.¹ Iddio ne è l'obbietto; e poichè questi può pararsi all'uomo in doppia guisa, allo intelletto cioè che lo conosce, ed alla volontà che lo appetisce, conseguita che per doppia via possa raggiungerla quella scienza. Nel secondo modo (quando Iddio si consideri come appetibile) il processo della mente è puramente sintetico, ed il fondamento della conoscenza è un puro sentimento di Dio come sommo bene e sommamente appetibile, prodotto dalla soprannaturale notizia di Dio avuta per la fede. La scienza di Dio ottenuta a tal guisa chiamasi Teologia mistica: ² scienza

Chi voglia saper per minuto quel che si attiene alle varie edizioni dell'Opere di Caterina, vada con l'occhio a quel che ne scrive il Gigli nella Prefazione ai quattro tomi delle Opere della Santa ed anco al processo di canonizzazione.

¹ È da notare che la teologia come scienza si fonda precipuamente in questo principio di sant'Agostino, seguito poi da tutti i Padri della Chiesa: la fede precede la scienza e ne pone i limiti e le condizioni. Così Scoto Erigene, Guismondo discepolo di Lanfranco, san Tommaso ec. Sant'Anselmo, teologo e filosofo provatissimo, sostenne lo stesso dicendo: « Sicut rectus ordo exigit ut profunda christianæ fidei credamus, priusquam ea præsumamus ratione discutere, ita negligentia mihi videtur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus quod credimus intelligere. » (*Cur Deus Homo*, cap. II.) Del resto anche nelle scienze naturali chi abbia il vedere alquanto perspicace, dovrà consentire che la fede precede sempre la ragione. Gli uomini prima credono in qualche principio e poi sopra di esso ragionano.

² La Mistica fu così detta da voce greca, che vale chiudere, nascondere. Vollero con ciò significare la vita interiore, o diciam meglio la contemplazione di Dio che essa racchiude. Tra tutte le sacre scritture s'ispira

escludente ogni ragione di analisi, non audace investigatrice, ma tranquilla contemplatrice di Dio sommo bene, e perciò feconda di amore. La quale, sebbene sia poco meno che inoperosa guardata nella pura ragione di scienza, è operosissima nella ragione dell' amore e però nella pratica delle buone opere, conciossiachè la carità sia la cagione generatrice di ogni virtù. Lo che par bene ricordare con le parole di Caterina: *Niuna virtù può aver vita, se non è conceputa e partorita da questa madre della carità.*¹

Nell' altro modo (quando cioè si guardi Dio come cognoscibile) il processo è al tutto analitico, ed il fondamento della conoscenza non è solo il puro sentimento di Dio sommo bene, prodotto dalla notizia soprannaturale della fede, ma è anco il concetto del medesimo, prodotto dall' azione della ragione. La scienza che ha per fondamento il sentimento della fede unito al concetto scientifico della ragione, chiamasi Teologia scolastica. Scienza talvolta pericolosa perchè analitica;² e ciò, sebbene la sua analisi non debba mai ferire la invulnerabile idea di Dio, ma solo entrare nelle varie attenenze or tra Dio e lo intelletto che lo vuol conoscere, or tra Dio e le creature.

Inoltre lo scolastico (come è detto) mira a Dio siccome ad oggetto di conoscenza: perciò la sua opera si versa tutta nelle attenenze tra Dio e la capacità dell' umana mente. Intento in Dio come in verità cognoscibile, non assume ad un tempo direttamente il ministero di renderlo appetibile come sommo bene.

più specialmente nell' Evangelio di san Giovanni, in cui predomina lo elemento intuitivo. Tra i Padri antichi possiamo dire fondatore di questa scuola Dionigi Areopagita.

¹ Lett. 35.

² Egli è perciò che gli scolastici, quanto al metodo, furono ognora aristotelici, siccome si pare manifesto dai principi di essi Alberto Magno e l' Angelico. Qui è bene ricordare, a proposito della Scolastica, che questa scienza, bruttamente vilipesa dagli uomini che hanno assai corto il vedere e pure menan vanto di filosofi, fu lodata da Leibnitz e dall' Hegel, e da altri assaissimi anche fra gl' increduli.

Al contrario il mistico, intento in Dio come infinita bontà, esercita precipuamente il ministero di farlo amare; di che quel medesimo che è quasi conseguenza dell'opera dello scolastico, è come principio della mistica. Dalle quali cose si fa chiaro che quantunque il mistico e lo scolastico possano disordinare nelle distinte vie di loro conoscenze, pur nondimeno lo scolastico può solo fallire per licenza di ragione, il mistico per negazione della medesima. Laonde i mistici ordinati nello studio della loro scienza furono sempre ed a buon dritto stimati quasi censori degli scolastici esagerati e disordinanti. Certo il temperamento alla ragione, che può assai di leggieri (come è intervenuto) sbrigliarsi ed imbalanzire nel ministero analitico della teologia scolastica, verrà sempre dalla parte mistica della scienza teologica. Scienza è la mistica, e senza entrare in lunga disputa, sant' Anselmo basterebbe a testimoniare, se pur mancassero il serafico Bonaventura ed altrettali moltissimi: ma essa è altresì scienza corretttrice della scolastica; e san Bernardo ben chiaramente il dette a vedere, allorchè con le armi della mistica cercò di vincere le esagerazioni e gli errori dell' audacissimo Abelardo. Pertanto non è a meravigliare se i mistici nella storia della teologia ci appariscono quasi guardiani posti a tutela dei principii sovranaturali, che potrebbono pericolare pel consorzio e l'audacia della ragione. Di che quei santi e sante, che agli occhi degli increduli o del volgo imperitissimo sembrano inoperosi nella quiete di una infeconda e mistica contemplazione, compiono eziandio nella scienza un nobilissimo ufficio, i cui effetti, se non si mostrano sensibili agli uomini che han corto il vedere, ben sono reperibili da coloro che li guardano nel provvidenziale reggimento che governa la scienza delle scienze.

Nel secolo XIV, e propriamente verso il finire di esso, il decadimento della scolastica (frutto della imbalanzita ragione) fu come dire il trionfo della mistica. Quanto più gli scolastici, allontanandosi dal principio vivificatore della fede, mancavano di sostanza nella loro scienza, e si isterilivano tra inutili disputa-

zioni, ovvero per troppa audacia di ragione insolentivano, tanto più premeva la necessità di una scienza che, succhiato, per dir così, il latte alle fonti del soprannaturale, non si spandesse troppo nel campo delle speculazioni, non si dilungasse troppo dalle sorgenti. Allora difatti uomini spettabilissimi per levatura di mente ed integrità di vita si travagliarono per richiamare le scuole e le università agli studi di san Bonaventura e di san Bernardo. Giovanni Tauler, Enrico Susone e l'autore della *Imitazione di Cristo* erano istrumenti della Provvidenza per condurre gli studi teologici dalle astrazioni, divenute pericolose per disordinamento di ragione, a quelle verità che più da vicino si affanno alla pratica delle buone opere e giovano al perfezionamento della vita.

Ora tra coloro che più specialmente risposero a questo scopo nel secolo XIV furono due mirabilissime donne: Brigida di Svezia e Caterina da Siena; quella più ardente, più impetuosa, più ricca d'immagini nei suoi scritti; questa più soave, più semplice nel dire, più facile ad entrare nel cuore e signoreggiarlo per forza di potentissimo amore. A voler dunque considerare qual frutto provenisse alla Chiesa dagli scritti di Caterina, è mestieri guardarli non solo quanto al valore che si ebbero come mistica teologia, ma eziandio nelle loro attenenze con la scolastica. Il Dialogo della vergine sanese, in ispezialità perchè scritto in un tempo in cui la Scolastica isteriliva e disordinava, contribuì grandemente a richiamare gli studi sacri ai loro principii e come fecondarli di vita novella. Per tal modo quel libro di Caterina, se da una parte si appartiene alla Mistica, entra per la opera riformatrice nel campo assai più largo della scienza delle scienze, considerata nella sua maggiore ampiezza. Bello è però il vedere la medesima donna, che con la maschia ed operosa virtù provvide a tutt' i bisogni del tempo, correggerne con la dottrina le tendenze audacemente pericolosissime.

Sant' Antonino favellando del Dialogo della beata Caterina nelle sue storie, ha le seguenti parole, che ci dicono del

modo meravigliosissimo in cui fu scritto quel libro. Come fu ritornata Caterina ai propri lari, intese a tutto potere a comporre certo libro, che, ispirata da Dio, dettò nel suo volgare. Avea ella pregato alcuni scrittori (i quali ebbero costume di stendere di loro mano le sue lettere), che stessero sull'avviso e guardassero attentamente quando fosse levata da' sensi, ed allora quelle cose che per lei si dettavano, diligentemente scrivessero. Questo fecero coloro con gran solerzia, e scrissero un libro pieno di nobili ed utili sentenze a lei rivelate e poscia da essa dettate nel suo volgare.¹ Cotali cose scrive del Dialogo il santo storico fiorentino. Senza entrare a discutere della divina ispirazione noi possiamo non dubbiamente asserire che la più parte degli scrittori, i quali di teologia mistica o anche soltanto delle scienze sacre ebbero sentore, levarono a cielo quest'opera di Caterina, stimandola uno de' migliori frutti che producesse quel secolo.² Ricorderò solo le parole di Giosia Semlero, non sospetto di troppa credulità, siccome quegli che visse in eretica comunione: « Gli scritti di santa Caterina e la sua prudenza nel dire ben si possono comparare alle più alte dottrine dei teologi. I dialoghi di codesta vergine in sei trattati distribuiti contengono divina ed ammirevole sapienza in pro della vita spirituale. »³

La Benincasa nello scrivere questo libro il fece per modo di

¹ Sant'Antonino, parte III, *Hist.*, tit. 23, cap. XIV, § 17.

² Tra gli scrittori che celebrarono la dottrina di lei, i più conti sono i seguenti: Il beato Raimondo, il beato Stefano Maconi, il beato Guglielmo Fleta, Bartolomeo vescovo di Corona, il beato Tommaso Cafferini, tutti confessori di lei. Nangio di Ser Guidi, il beato Jacopo del Pecore, sant'Antonino, Pio papa II, Agostino Dati, Roberto vescovo d'Aquino, Marco Civile bresciano, Giov. Francesco Pico mirandolano, Nicolò Borghesi, Giov. Pino tolosano, Nicolò Manerbio, Ambrogio Catarino, Leandro Alberti, Pietro de Natalibus, Luigi di Granata, Martino del Rio, Papirio Massonio, Cesare cardinal Baronio, Enrico Spondano, Tommaso Bosio, Abramo Bzovio, il Possevino, Natale d'Alessandro, e molti altri citati dal Gigli nella Prefazione al *Dialogo*, pag. 48 e seg.

³ Citati dal Gigli nella Prefazione al *Dialogo* di santa Caterina.

dialogo tra l'anima sua e Dio, quasi ella domandi all'eterna verità quattro petizioni, e Dio medesimo le risponda. E le quattro petizioni fanno altrettanti trattati, che si dissero poscia *Della Discrezione — Dell' Orazione — Della Divina Provvidenza — Della Obbedienza*, e che contengono tutto che levi l'anima a perfezione. La prima petizione della santa vergine a Dio fu: in qual modo per una creatura si può conoscere la verità? la seconda che Iddio pietoso faccia misericordia alla santa Chiesa riformandola nel costume; l'altra era pel bene di tutto il mondo, e singolarmente per la pace di coloro che viveano ribelli alla santa Chiesa; nella quarta dimandava alla divina bontà che provvedesse a tutti, ed in particolare per certo caso che era avvenuto e che la Santa non dice.¹ Sublime il pensiero di queste petizioni. Nelle quali, due cose mi sembrano più da notare: l'una che in Caterina splenda sì vivo il concetto di Dio, sì ardente la carità del prossimo, che non paga del provvedere alla Chiesa, chiegga per tutto il mondo; l'altra, che ella, mentre vivea infiammata di amore, sospiri di continuo, secondo il costume dei più nobili intelletti, alla luce del vero, ond'è che prima di ogni altro si eleva a quella sublime petizione. *Come si possa conoscere il vero*; anzi ne è così ardente che potè scrivere: *Pregate che io sia sempre amatrice ed annunziatrice della verità e per essa verità io muoia.*² E questa duplice tendenza della Santa al vero ed al bene fece sì che ella cessasse l'errore più consueto della Teologia mistica, la quale tende a giudicare il vero, solo col sentimento, e non con la luce che dalla fede o dalla ragione s'irraggia nello intelletto. Infatti nel medesimo tempo in cui la Benincasa ardentissima in carità non si lasciava vincere dalle mistiche esagerazioni che annientano la ragione, un Giovanni Ruysbroek, dottore estatico oppugnato poi dal Gerson, esagerava così l'unione dell'anima

¹ Vedi il *Dialogo*, al-cap. I ed all'ultimo:

² Lett. a monna Alessa.

con Dio, da annullare la coscienza del proprio individuo. In Caterina per lo contrario, anche quando le parole sono focosissime ed accennano alla unione intima dell'anima disposta con Dio, si scorge sempre la donna che si sublima al Creatore, lo cerca dovunque, e vi si immedesima in carità, senza però mai confondere la prima ed altissima cagione di tutto con una poverissima creatura, che ha appena occhio bastevole ad affissarla da lungi.

Ammirevole altresì si parve la Benincasa nel discorrere in questo suo libro della riforma della Chiesa, subbietto quanto altro mai difficilissimo, e nel quale talvolta trasmodarono i migliori. Questa donna, terribile nel fulminare i vizi dei chierici e dei prelati, ardita nel parlare libere parole ai pontefici, ardentissima nel desiderio della riforma del costume, non mai timida amica del vero, si mostra in pari tempo ferma irremovibilmente nella reverenza del supremo pastore. Nel suo Dialogo è apertamente insegnata la dottrina: il pontefice aver tutta l'autorità che ebbe san Pietro; non perdere la luce sua (ossia la sua podestà) per tenebra di peccato: i ministri di Cristo, eziandio se pessimi, dover essere riveriti dagli uomini: la prudente rinnovazione della Chiesa dover procedere solamente dal Vicario di Cristo, unico dispensatore del sangue del Redentore e uomo che tiene le chiavi del regno celeste.¹ Laonde la Benincasa, a differenza di quei riformatori volgari, che abusano il nobile pensiero della riforma, e tentennano nella scelta dei modi ad ottenerla, stette sempre fissa alla santissima ròcca su cui s'innalza la Sede di Pietro. Per tal modo ella, quanto al concetto della rinnovazione della Chiesa, siede a canto a Bernardino di Chiaravalle, al Borromeo ed a quanti altri riverentemente e con gran sapienza domandarono che la santità del co-

¹ *Dialogo*, cap. XIV e XV. Al capo XII ella scrive: « Questa farà la dolcezza sua (della Chiesa) la riforma dei santi e buoni pastori. Non che abbi bisogno il frutto di questa sposa di esser riformato, perchè non diminuisce nè si guasta mai per li difetti dei ministri. »

stume nella città di Dio andasse a paro con la bontà delle leggi ed il divino istituto.

Dalle cose discorse innanzi sopra la natura della Scolastica e della Mistica si fa manifesto che, siccome gli scolastici tanto più si segnarono nella loro scienza, quanto maggiore acume di ragione mostrarono nel discorrere dei rapporti tra Dio e la creatura, così i mistici allora apparvero migliori nei loro scritti quando seppero vincere in carità il cuore dell'uomo ed indurlo al bene. Laonde, dove il merito dei primi è tutto nella dialettica che sottilmente deduce dai principii le conseguenze, quello dei secondi in gran parte procede dalla parola e dallo stile, che vestono l'idea di alcune forme, di certe immagini, e come dire di un cotal colore che innamora l'anima di Dio sommo bene, e la mercè di questo amore la feconda per moltitudine di buone operazioni. Chi non sa la divina potenza della parola, la quale anche presso gli antichi ottenne sì facile signoria delle moltitudini? Indubitatamente maggiore e più eccellente debb'essere la efficacia di essa parola, quando attinga la forza dall'amore cristiano. I casti affetti dello scrittore mistico sogliono sovente irraggiare la sua parola di immagini vivacissime, accenderla di quel poetico fuoco che gli antichi dissero divino, e spesso abbellirla di certa grazia e cara soavità che invano cercheresti in altri libri. Caterina fu in questo ammirevole. Siccome nei suoi scritti splende tutta la teologia dell'amore, così l'amore è quello che dà anima e vita alle sue parole. Non è però a maravigliare se l'indole propria e speciale del suo Dialogo sia in una cotale dolcissima soavità di discorso congiunta con fuoco di espressioni e di immagini generatrici della divina carità. Lo scrittore mistico s'innalza eziandio spesso al sublime (di cui ci porge bello e continuo esempio la Bibbia) per la nobile semplicità con la quale esprime le cose più alte. E la Benincasa talvolta manifestò l'altezza dei suoi pensieri con concisione e veemenza, che elevano le sue parole al sublime: nondimeno non è da porre in questo la morale sembianza dei suoi scritti. L'indole tenera ed affet-

tuosa di questa vergine, il vivere tutta tra le dolcezze delle mistiche sponsalizie col suo Signore, la ricca immaginazione muliebre, la inclinavano più spesso alla soavità di Bernardo di Chiaravalle e di altri mistici, che non a quel dire reciso e concitato che si addomanda pel sublime.

Quando Caterina al finire del Dialogo vuole rendere grazie all' Altissimo, trova uno stile e certo colore che ben ci esprimono l'anima di questa vergine. Io recito però quel luogo quasi saggio della virtù e dell' indole della sua parola nel mirabile scritto del Dialogo: « Lo confesso e non lo niego che tu, Dio, mi amasti prima che io fossi, e che tu m'ami ineffabilmente come pazzo della tua creatura. Oh Trinità eterna, oh Deità. La quale Deità, natura tua divina, fece valere il prezzo del sangue del tuo Figliuolo. Tu, Trinità eterna, sei un mare profondo, che quanto più c'entro, tanto più vi trovo; e quanto più trovo, più cerco di te. Tu sei insaziabile; chè, saziandosi l'anima nell'abisso tuo, non si sazia; perchè sempre rimane nella fame di te, Trinità eterna, desiderando vederti col lume nel tuo lume. Siccome desidera il cervo la fonte dell'acqua viva, così desidera l'anima mia di uscire dalla carcere del corpo tenebroso, e vedere te in verità. Oh quanto tempo sarà nascosta la faccia tua agli occhi miei, Trinità eterna! Fuoco ed abisso di carità dissolvi oggimai la nuvola del corpo mio. Il conoscimento, che tu hai dato di te a me nella verità tua, mi costringe a desiderare di lasciar la gravezza del corpo mio, e dare la vita per gloria e loda del nome tuo: perocchè io ho gustato e veduto col lume dello intelletto nel lume tuo l'abisso tuo, Trinità eterna, e la bellezza della creatura tua. »¹ Così si eleva questa vergine con la eloquenza degli affetti insino a Dio, e favella in tutto il libro in questa forma delle sponsalizie dell'anima col Signore per la orazione, dei misteri di Provvidenza, della bellezza della virtù, del

¹ *Dialogo*, cap. LXVII. Nelle parole citate è *fusse* per *fussi*, *cervio* per *cervo*, *dissolve* per *dissolvi*, *névila* per *nuvola*.

vivere perfetto in carità, della beatitudine avvenire, e di quante altre cose si appartengono alla vita soprannaturale dello intelletto e del cuore. Sempre il suo parlare è come di donna, che complessionata da natura a feryentissime affezioni, per ministero soprannaturale le ha tutte vòlte alla contemplazione di Dio sommo bene; di esso unicamente si piace, e fa sua delizia il pensiero che quell' amore delle cose celesti possa infiammare tutte le creature.

Il Dialogo e le altre opere della beata Caterina, scritte nel miglior secolo della lingua, quanto alla bontà del dettato ed alla squisita eleganza dei modi arricchirono il trecento di una prosa, in cui la schiettezza di quell' aureo secolo della toscana favella era mirabilmente congiunta con la religione. Mai la toscana favella non seppe così bene esprimere il sublime della religione come nel trecento, allorchè la lingua fu ammirevole soprattutto per la sua greca ingenuità e schiettezza, e per una cotale trasparenza del pensiero che non fu mai agguagliata da poi. Già il solo sodalizio domenicano avea dato a quel secolo meravigliossimo, prima del Boccaccio e del Petrarca, quattro scrittori di alto grido, Jacopo Passavanti, Giordano da Rivalta, Domenico Cavalea e Bartolomeo da San Concordio, quando non molto dappoi vi si aggiunse la Benincasa. Gli scritti della Sanese si vogliono annoverare fra le migliori prose del trecento; e se non giungono sempre ad agguagliare la purezza dell' eloquio del Passavanti e la cara semplicità del Cavalea, splendono però per una calda eloquenza e soavissima, e spesso appariscono ricchissimi di quelle caste bellezze che son tutte proprie della toscana favella del trecento. Molto sapore di lingua è in quegli scritti, i quali, appariscono in alcuni luoghi inferiori ai più celebrati del secolo sol perchè ricordano tal fiata il dialetto sanese. Laonde, mentre parranno forse esagerati Papinio Massonio, che antepose il dettato della Benincasa a quello dello stesso Petrarca, ed il Gigli che volle preferire il parlar sanese al fiorentino,¹ non

¹ Jacopo Corbinelli nelle sue annotazioni sopra il libro della *Volgare*

si potrà però contendere a santa Caterina il vanto di essere tra i buoni scrittori di quel secolo, dai quali attinsero lo bello stile quanti poscia in Italia ebbero nome di forbitezza o di eleganza nello scrivere. Nè questo pregio del bello e pulito scrivere vuol parere utile soltanto a diletto, mentre giova altresì e non poco ad addolcire i costumi, ed a tener vive nell' animo le tradizioni, e le idee di quei valorosi che ci precedettero, facendo nostra la loro sapienza ed i loro costumi, invece di imbarberire nelle fogge e negli usi stranieri che mal si affanno alle nostre indole. Di che Pietro Giordani consigliatamente scrisse: « La comune favella riceve i pènsieri di ogni uomo, e per la massima parte li crea e li compone, quasi in amplissimo specchio mirando in lei ciascuno l' immagine delle menti di tutti, e tutti di ciascuno..... Perchè sant' Agostino (nella *Città di Dio*) definisce esser forte peccato contro la civiltà lasciar corrompere le lingue; la qual corruzione lenta e nei primi tempi non avvertita, le rende col tempo non usabili e non intelligibili alle succedenti generazioni. » ¹

Ma mentre la Benincasa ha vanto ed onore nella letteratura toscana, merita altresì un luogo segnalato, e forse il maggiore in quella peculiare del sanese. Ai tempi della nostra Santa la letteratura in Italia non che fosse ancora italiana, neppure toscana si sarebbe potuta addimandare: cominciò dall' esser mu-

Eloquenza, dice che la vergine sanese sia madre non solo di devozione, ma della nostra eloquenza; e Celso Cittadini ha di lei queste parole (*Oraz. in lode della toscana favella*, Siena 1603): « Chi s'innalzò mai sopra Dante e il Boccaccio;.... chi mai tanto quanto santa Caterina Benincasa nostra fece il nostro idioma risplendere? » Il Maffei, nella sua *Storia della Letteratura Italiana*, vol. I, cap. VIII, così parla degli scritti della Benincasa: « Santa Caterina fu, secondo il detto di un illustre scrittore non meno pulita nello scrivere, che incontaminata nel vivere. Il Gigli si armò delle sue prose italiane per contrastare a Firenze il primato nella favella, e scrisse il *Vocabolario detto Cateriniano*, in cui beffò l' Accademia della Crusca, che pure le avea noverate fra i testi di lingua. Molte e celebri accademie giudicarono siffatte prose ripiene di mirabili espressioni laciute nei dizionari toscani e considerate quasi come tavole della legge del parlare più colto. »

¹ Giordani, *Lett. a Vincenzo Monti*, vol. I, pag. 530, ediz. Le Monnier.

nicipale, siccome municipale ed al tutto diviso era il reggimento ed il vivere delle maggiori città della Toscana. Anzi sulle prime le differenze tra la letteratura di una e di un' altra città toscana furono così spiccate e vere, che il venirle sottilmente dissaminando potrebbe essere argomento di molti e forti studi.¹ Toccando poi più specialmente la letteratura sanese, io stimo che il suo crescere e vigoreggiare sia dovuto precipuamente a Caterina. Ella difatti dettò in dialetto sanese le sue mirabilissime lettere, come poco innanzi avea fatto il beato Colombini. I discepoli dell' uno e dell' altra, ma in ispezialità quelli numerosissimi della vergine, unirono assai spesso alla santità della vita il merito di essere scrittori semplici ed efficaci: di che intervenne che Siena, la quale nel secolo XIV già vantava nel suo seno prosatori e poeti di qualche grido, vide maggiormente crescere gli studi del suo volgare gentilissimo per opera di Caterina e dei suoi discepoli. Le opere della Santa però furono ragionevolmente poste a capo di tutta la letteratura sanese. La copia, l' importanza e la bellezza degli scritti della Benincasa, il calore e la nobile semplicità della parola di lei porsero sempre ai suoi concittadini, vaghi del bello scrivere, un modello di cui non si sarebbe potuto trovare il migliore. Laonde, allorchè nel 1500 le lettere di Caterina furono magnificamente stampate da Aldo, riuscirono non solo pascolo alle anime religiose, ma vennero altresì studiate in tutta Italia per le ricchezze e pei pregi letterari di che sono adornissime.

¹ Tra coloro che intendono a siffatti studi in Napoli non è certo secondo ad alcuno il chiaro Francesco Caselli, che raccogliendo con grande amore buoni libri e studiandovi sopra con solerzia e perseveranza, non facile ai nostri giorni, ci fa sperare una compiuta storia della nostra letteratura. Egli, risalendo ai primi tempi del bel parlare toscano, si va in ispezialità occupando di coteste discrepanze municipali delle nostre lettere per discernere le origini e tesserne poi filosoficamente la storia. Quanto alla letteratura sanese il Casella a trattarne compiutamente non mancherà, certo, di giovare dei preziosi e rarissimi opuscoli sanesi che sono nella celebre biblioteca del nostro Gaspare Selvaggi, i quali molto conferiscono a mostrare le tinte peculiari della favella di Siena ai tempi della nostra Santa e appresso.

Intanto non tardarono le gare municipali (di che tutta Italia abbondava) a giovare come di proprio e desiderato alimento delle differenze tra il dialetto sanese ed il fiorentino. Gli scrittori di Siena stimarono vanto ed onore allontanarsi dai modi e dalla ortografia di quei di Firenze, e combatterono vigorosamente del primato in fatto di lingua, come aveano fatto del primato civile tra le due città. Se i vanti letterari di Firenze non furono potuti mai agguagliare, il secolo XVI si mostrò in Siena indubitatamente fecondo di uomini letteratissimi. Chi non ricorda i nomi, onde va gloriosa questa città, di Claudio Tolomei, del Contile, del Piccolomini, di Diomede Borghese, ed infine degli Intronati e della congrega dei Rozzi? Niuno tra costoro non volle accettare la supremazia fiorentina in fatto di lingua, e fu veduto invece Adriano Politi compilare un vocabolario nazionale quasi come una protesta avverso la signoria letteraria di Firenze. Nè ciò solo, ma non prima il Salviati uscì in campo con gli *Avvertimenti sul Decamerone*, Scipione Bargagli vi contrappose il suo *Turamino*. Crebbero appresso le dispute, ed il Bulgarini si slanciò contro Dante perchè fiorentino, mentre Celso Cittadini, sottile grammatico, non seppe trovar lodi che pel dialetto di Siena e per coloro che meglio lo aveano usato. Il vivissimo desiderio che ebbero gli scrittori sanesi di separarsi dagli altri toscani mentre costituì il dialetto di Siena (come nota il Gigli) quasi una *piccola distinta provincia* del toscano parlare, ben si può dire che proceda in ispezialità dalle opere di santa Caterina. Le quali principalissime tra le scritture sanesi furono come il centro intorno a cui tutta si aggruppò quella peculiare ma pur vigorosissima letteratura, e però addivennero segno principale della dura lotta che si sostenne. E di vero, quando Girolamo Gigli volle nell' andato secolo combattere virilmente le pretese di Firenze e della Crusca, prescelse per venire a capo del suo intendimento le opere della Santa, quasi che esse sole rappresentassero tutta la letteratura dell' antica repubblica di Siena. Chi meglio di Caterina avea

renduto la parola sanese strumento di altissimi fatti? chi avea fatto suonare all' orecchio dell' attonita Italia una favella più nuova ed eloquente; chi avea avuto il destro di piegarla, come fece Caterina, a tanti svariati argomenti, e di levarla insieme a significare pensieri di religione più nobili e più infocati, a colorire passioni più vive e più belle di celeste candore? Il Gigli col suo *Vocabolario Cateriniano* mise in luce per questa parte i meriti della Santa; ma i Fiorentini, ed in ispezialità quei della Crusca, offesi dai replicati frizzi del bollente difensore di Caterina, gli mossero una aspra guerra e terribilissima: di che questi si vide costretto, quasi spregiatore della nobile Firenze, ad interrompere il lavoro e pubblicare una comandata ritrattazione. Neppure con ciò finirono le lotte di lingua tra Firenze e Siena: furono più occulte, ma seguitarono. Nell' animo degli antichi accademici fiorentini riuscirono sì amari e poco comportabili i vanti di Siena, che eglino si parvero sempre assai parchi nel citare scrittori di quella città. Non vollero (e come l' avrebbero potuto?) cancellare dal novero degli autori classici per la bontà della favella Caterina, ma delle opere di lei non fecero alcun uso nel *Vocabolario*: neppure un solo esempio ne trascelsero. Per tal modo, da un canto dichiararono stimabilissimi quegli scritti, e dall' altro lasciarono intravedere come in essi riconoscessero il più bello e come dire il colmo di quelle sanesi eleganze che erano state cagione di tante gare in Firenze, ma che nondimeno arricchirono indubitatamente il patrimonio della comune favella.

Alla Benincasa vollero dare alcuni anco il vanto della poesia, e chiunque abbia per poco sentore delle sue lettere e del suo dialogo, vedrà di leggieri che a lei non mancò certo il poetico fuoco, che si addimanda in quella nobilissima ragione di scrittura. Noi abbiamo una sola orazione scritta di sua mano con cinabro: la quale ridotta alla sua vera lezione dal Gigli, ci mostra che ella scrivesse in rima, o almeno non senza una certa

tal quale obbedienza alla misura del verso. Ma anco che ella non potesse noverarsi fra quelli che il Boccaccio chiama *dicitori in rima*, poco ciò monterebbe quando nei suoi scritti incontransi assai delle volte alcuni tratti che starebbono bene in ogni più alta poesia. La orazione, che Giovan Maria Crescimbeni (uomo di molte lettere) riportò tra le poesie, dice adunque così: ¹

O Spirto Santo, vieni nel mio cuore.
 Per la tua potenza trailo a te, Dio.
 E concedimi carità con timore.
 Custòdimi, Cristo, da ogni mal pensiero.
 Riscaldami e rinfiammami del tuo dolcissimo amore,
 Sicchè ogni pena mi paia leggiere.
 Santo il mio Padre, dolce il mio Signore.
 Or aiutami in ogni mio mestiere,
 Cristo amore, Cristo amore.

Sebbene questo sia piccolo e assai mediocre saggio di poesia, pure a me sembra verisimile che ella talune fiate usasse la soavità del metro per vincere gli animi a virtù. Già fu consueto tra i religiosi ai dì della Santa rallegrare pietosamente il popolo con canti di laudi spirituali; ed in Siena stessa il beato Ambrogio sanese, Domenicano, ed il beato Giovanni Colombini aveano così praticato.² Ma il sodalizio dei frati Predicatori era stato sempre maraviglioso in questo adoperare le arti a ministeri di religione: onde è che io stimo la Santa (così fedelissima imitatrice di quei frati) non avesse punto voluto preterire la poesia.

¹ Il Gigli cita questa orazione in vari luoghi e nominatamente nella Prefazione al suo *Vocabolario Cateriano* (pag. 9, *Manille nelle isole Filippine* senza data), e mostra altresì come ai dì della Santa la misura del verso non era sempre esatta. Oltrechè costumavano i rimatori scrivere intiere quelle parole che vogliono essere accorciate di qualche lettera; onde, mentre Caterina scrisse *spirito*, meglio leggesi *spirto*. — Il Crescimbeni citò le parole accennate nel volume III della *Volgar Poesia*, pag. 119.

² Vedi pel beato Ambrogio il Petramala, *Vita del Beato*, ms. nella Vaticana: e pel Colombini la sua *Vita* stampata.

La quale fu in fiore non solo presso i Predicatori, ma altresì tra le Suore: « Se le arti e la poesia (scrisse il Marchese) rinvennero ospitale accoglienza nei chiostrì dei frati Predicatori, non disdegnarono pure tal fiata visitare eziandio quei delle suore Domenicane; e come la Nelli e la Fiorentini diedero opera al dipingere, così la Ricci (santa Caterina dei Ricci) e la Strozzi si cinsero del poetico serto e cantarono nell'idioma volgare e nel latino inni e canzoni che sono lodate dai dotti.... Suor Lorenza Strozzi vuol noverarsi fra le più illustri donne italiane che dissero versi sacri e profani, e siede allato alla Vittoria Colonna, alla Veronica Gambari, alla Gaspara Stampa, alla Claudia della Rovere ed altre cotali. » ¹ Le quali parole ponghiamo che per ogni lato non si addicano alla Santa (non è certo che ella dettasse versi); ben però ci possono rendere ragione di quello che è indubitato, ch'ella cioè nutrì amore speciale alla poesia. Quell'amore era santissimo ai tempi in cui frate Jacopone da Todi non sapeva meglio esprimere l'ardenza dei suoi affetti religiosi, che uscendo in alcune poesie inculte, ma nondimeno bollenti di amor divino e spesso soavissime. Caterina, naturata a potenti affezioni e nell'amore delle cose celesti infocatissima, dovea trovare e trovò di fatto nel fuoco poetico del verso una ben facile rispondenza a quello dell'animo suo, e come una maniera assai acconcia da manifestare pel ministero della parola il suo amore a Dio ed alle creature. Anzi, siccome nel secolo decimoquarto i Domenicani si diedero a promuovere lo studio di Dante, dischiudendo al popolo la sapienza del divino poema nella chiesa di Santa Maria del Fiore,²

¹ Marchese, *Opere varie*, pag. 409 e seg.

² Alcuni anni dopo morto Dante, e propriamente nel 1373, fu ordinato dalla città di Firenze: eleggesse un professore che sponesse al pubblico la *Divina Commedia* per un anno. Primo a tener questo ufficio fu Giovanni Boccaccio. Fu continuato poi da Benvenuto Imola, da Filippo Villani e da Francesco Filelfo. Dopo il quale, l'orrevole ufficio fu affidato in Firenze al padre Domenico da Corella frate Predicatore.

così mi si rende verisimile quel che trovo detto in uno scritto di Ignazio Cantù sopra lo amore che Caterina portò all' altissimo poeta: « Si approfondi Caterina nella lettura del più gran libro che ancor possieda l' Italia, e che allora da pochi anni pubblicato andava già riscuotendo la fama che i secoli gli hanno sempre più confermata e cresciuta: era la *Divina Commedia* di Dante. Essa lo meditava, ne apprendeva a memoria i più splendidi brani; con essi viaggiava attraverso ai regni della gente perduta, vedeva i dolori dello inferno, le speranze delle anime purganti ed i gaudi degli spiriti celesti. »¹ Del qual fatto (avvegnachè non mi sia riuscito trovar memoria più antica dello stesso Cantù) io non vorrei maravigliare, quando pongasi mente che in quell' altissimo poeta sono di molti luoghi da innamorare, e direi quasi fare uscir di senno per lo stupore, ogni anima più santa.²

¹ *Il libro d' oro delle illustri giovanette italiane.* Racconti storici di Ignazio Cantù.

² Sebbene il lodar Dante riesca oggimai superfluo, pure, siccome ne sono più conti i pregi letterari che non quelli riguardano l' animo religiosissimo di lui, così accenno qui alcuni suoi versi fra gli innumerevoli che si potrebbero addurre. Non mi pare che si possa parlar della Vergine con maggiore venerazione e con più sublime discorso di quel che fece l' Alighieri, quando dice di lei:

« Vergine madre, figlia del tuo Figlio,
 Umile ed alta più che creatura,
 Termine fisso d' eterno consiglio,
 Tu se' colei che l' umana natura
 Nobilitasti sì, che il suo Fattore
 Non disdegnò di farsi sua fattura.
 Nel ventre tuo si raccese l' amore
 Per lo cui caldo nell' eterna pace
 Così è germinato questo fiore. »^(a)
 Qui sei a noi meridiana face
 Di caritate, e giusto, intra i mortali,
 Se' di speranza fontana vivace....
 In te misericordia, in te pietate,
 In te magnificenza, in te s' aduna
 Quantunque in creatura è di bontate. »

(a) Tutto il consesso dei Beati, dal poeta comparato ad una rosa.

Intanto la celeste sapienza che riluceva negli scritti e più spesso nella parola di questa vergine fece raccorre intorno a lei una eletta di discepoli, che succhiavano il latte della pietà a quel fonte, e si nutrivano per tal modo nelle cose di anima. Mai non fu forse veduta nella Chiesa una scuola così fiorente venire ad attingere la scienza di Dio da una vergine, e quasi pendere dalla sua parola. La donna non ha missione d' insegnare nella Chiesa di Cristo, ma pur costei addivenne (così piacendo a Dio) maestra dei suoi maestri. Il beato Raimondo da Capua, Tommaso della Fonte e Bartolomeo di Domenico, tutti e tre moderatori della coscienza della Santa impararono dalle sue labbra le più alte verità della cristiana perfezione; e mai non rifinirono di chiamarsi suoi discepoli. E pur costoro vissero in fama di sapienza e di molta santità. Se il De la Fonte (frate di virtù singolare e noverato tra i Beati dai religiosi del suo ordine) visse in gran semplicità di vita e fu uomo di poca letteratura,¹ gli altri due discepoli di Caterina ebbero altresì nome ed onore tra i più sapienti dell' ordine Domenicano.²

Vi avea nella selva dell' Ago presso a Siena un luogo di frati Romitani di sant' Agostino, nel quale era un cotale frà Guglielmo d' Inghilterra, che illustrò per santissimi costumi quel sacro eremo di Lecceto. Costui (come è detto in una antichissima memoria)³ era uomo di grande penitenza, che stava il più del tempo nel bosco, tornando solo la sera al convento. Gioconda-

¹ Cafferini, *Supplem. alla leggenda*.

² Le lettere scritte al beato Raimondo e messe a stampa sono diciassette, cinque quelle a frà Tommaso, e nove quelle a frate Bartolomeo. Costui fu uomo eminente in dottrina, prudenza e bontà di vita. Venne adoperato dalla sua Religione in molti governi, onde della sua opera giovossi grandemente il beato Raimondo per far tornare in fiore la religiosa osservanza in Italia. Fu assiduo compagno della Santa in tutti i suoi viaggi, e morì onorato della dignità di vescovo di Corona in Morea. Nella memoria della compagnia della Madonna sotto lo spedale di Siena ha questo frate il titolo di Beato. Lo stesso gli vien dato dal padre Gregorio Lombardelli (*Som. delle difese delle Stimmate*, parte I, cap. 4).

³ Quaderno di ser Cristof. nel grande ospedale di Siena.

vasi unicamente di Dio, quasi angelo inconsapevole di umane corrottele: di che era avuto in gran riverenza dalle genti. Or egli tenne in tale stima la vergine Caterina, che quasi faceasi coscienza di toccarle le vesti. A tutti solea dire che non bene la conoscevano, e che il pontefice stesso dovea avere di grazia di esserle quale uno dei suoi figliuoli, stando in lei lo Spirito santo. Contano poi le antiche storie che codesto santissimo romito fu dei principali che accorressero ad imparare le cose di anima dalla Benincasa.¹ La quale addivenne così quasi maestra di tutto quell' eremo, noverando colà tra i suoi più cari discepoli un frate Antonio da Nizza diletteissimo compagno di Guglielmo,² frà Giovanni Tantucci nobile sanese³ che udiva le confessioni dei convertiti da lei, frà Felice da Massa⁴ il quale la seguì in Avignone, e lo ardentissimo frate Girolamo.⁵ Anzi non vi avea forse monistero dei più celebrati in quel di Siena, che non mandasse i suoi discepoli a Caterina. La badia di Sant'Antimo, fondata dall' imperadore Carlo Magno (un tempo di Benedettini, e, vivendo la Santa, tenuta dai Guglielmiti), dava alla scuola di questa vergine l' abbate Giovanni di Gano da Orvieto, uomo quanto altri mai virtuosissimo: ⁶ il romitaggio di Vallombrosa quel beato Giovanni delle Celle fiorentino, il quale, famoso per dura penitenza di vita, si piaceva soprattutto di addiman-

¹ Scrisse tre lettere in Inghilterra durante lo scisma affinchè riconoscessero papa Urbano VI (Baluz., tomo I, pag. 1085). Caterina gli scrisse sei lettere. Egli fece un discorso in lode della Santa, che dovea pubblicarsi dal Gigli nella parte II del tomo I dell' opere di Caterina sopra un Ms. di San Domenico.

² Morì nel 1392. Santa Caterina gli scrisse due lettere.

³ Landucci, *Sylva Illicitana*, pag. 98.

⁴ Morì nel 1388. Vedi ibid.

⁵ La Santa gli scrisse una lettera.

⁶ Di questo sant'uomo favellasi con molta lode dal Cafferini nel *Processo*, da Cristofano di Gano Guidini nelle *Memorie dei discepoli della beata Caterina*, e dallo stesso beato Raimondo nella leggenda. La Santa scrissegli due lettere. Egli le ministrò gli ultimi sacramenti quando passò di vita.

dar Caterina sua madre e maestra.¹ Splendevano inoltre tra i discepoli della Santa molti, e anzi tutti coloro, che, ridottisi nelle varie certose intorno a Siena, viveano in tempi tanto scuri e sanguinosi una vita tutta di cielo. Don Bartolomeo Serafini priore della certosa dell'isola di Gorgona, il beato Giovanni Opizzenchi nobile pisano e certosino di Pisa, parecchi religiosi di Camaldoli, l'abbate ed altri monaci di Monte Oliveto poco lungi da Siena, vari Romitani di Monte Luco presso Spoleto e molti altri, o frati, o monaci, o uomini di chiesa che fossero, attingevano a questo fonte gli ammaestramenti nelle cose di anima. Costoro non avrebbero nessuna cosa di rilevanza operata giammai, che non pendessero dal suo consiglio; nè avrebbero stimato far guadagno nelle vie del cielo, se da lei non fossero come per mano condotti a raggiungere la meta.² Ai quali nomi assai conti nella Chiesa di Dio, basterà aggiungere quello di Alfonso di Vadatera, spagnuolo, uomo spettabilissimo, il quale, mentre moderava nello spirito la Brigida di Svezia, volle imparare da Caterina e gloriarsi del titolo di suo discepolo.³

Mentre che in Italia sorgevano novelle università, e fra le altre quella di Pisa (1343) e quella di Pavia (1351), mentre che l'amore del sapere, risuscitato per opera di eccellenti ingegni italiani, menava a gran calca le genti intorno ai maestri delle più celebrate scuole; molti laici (nominatamente di Toscana) ardenti del desiderio di nobilitare la scienza coll'unione della fede, si raccoglievano intorno a Caterina. Quello veramente era

¹ Scrisse sette lettere in lode della Santa che trovansi a penna nella Certosa di Pavia, e di cui tre vennero stampate dal Gigli: lasciò una leggenda dei viaggi di lei, ma questa scrittura è perduta. Testificò a Barduccio Canigiani, suo condiscipolo nella scuola della serafica Caterina, di aver avuto rivelazione della gloria che la vergine godeva in cielo. (Lett. del beato Stefano Maconi al tomo I, delle opere della Santa.) La Santa gli scrisse due lettere.

² Vedi nella raccolta le varie lettere scritte da Caterina a' religiosi.

³ Ser Cristof. di Gano Guid., nel testo a penna citato. Di lui ha santa Brigida, lib. VII delle *Rivelaz.*, cap. XXXI: « Cui dabo fervorem spiritus mei et complebo ei gratiam meam. »

il tempo del risorgimento non solo delle lettere e delle arti in Italia, ma eziandio delle scienze. Però è da por mente che assai pericoloso si addimostrava allora quel rimestar che faceasi tutto l'umano sapere; perocchè la ragione con nuovo ardore irrompeva nel campo delle religiose credenze e per poco non minacciava di crollarle dalle fondamenta. Non erano allora superbi filosofi che si travagliassero in una scienza nimica di religione e distruggitrice delle credenze: sibbene la stessa scienza per intemperanza di ragione disordinava. Speravano quindi i discepoli della Benincasa che una donna, la quale vivea tutta in carità, e che così sapientemente sentiva sopra le cose di anima, sebbene inconsapevole delle umane scienze e della dialettica delle scuole, potesse raggiungere il vero assai meglio, che non si faceva tra il fervore delle dispute e con la luce della sola ragione. La ragione è balda, e per poco che sia tiranneggiata o intenebrata da passioni, è a disordinare facilissima. Intanto che gli universitari disputavano, i discepoli di Caterina si studiavano d'inflammarli nella carità di Dio e del prossimo: nello amore e nella contemplazione del sommo Bene cercavano una certa quiete dell'anima, una cotale armonia di tutte le sue facoltà, che è principio e germe di sapere a moltissimi. Le storie ci serbano i nomi di parecchi fra i discepoli della Santa, che, vissuti in diverse condizioni di vita, seguitarono questa novella scuola tanto discrepante dalle rumorose e balde delle università. Cristofano di Gano Guidini cittadino che ebbe parte nel reggimento di Siena, Matteo di Cenni rettore dell'ospedale della Scala, Andrea Vanni capitano del popolo, ed un Giovanni di Senso, con messer Senso suo padre, Dionigi di Doccio Arsochi, Pietro di Poncino, ser Michele Bencintendi, ser Francesco Landi, Gabriele di Davino Piccolomini, sere di Maco, Pietro di Credi, Pietro Venture, Gano di Bartolomeo, Cenni di Giacomo, Paoluccio del Cortaio, Matteo Forestani, Narni di maestro Mea, e moltissimi altri di Siena stessa, di Firenze, di Pisa, di Lucca e di altre città furono ferventissimi discepoli della Santa, che illustrarono

qual più qual meno la mistica scuola di lei. Se tutti non giunsero alle sommità del sapere, in tutti fu egualmente vivo l'amore del bene.¹

Ma la Benincasa non paga di ammaestrare gli umili suoi discepoli nella via della virtù, siccome quella che avea nel sapere la medesima ardenza che addimostrò nei fatti del viver suo, diffondeva da per tutto la luce di sua celeste sapienza. La sua voce giungeva sino al trono dei potenti, maestra di religione e severa gastigatrice delle corruttele e dei vizi degli uomini di Corte. Le lettere che scrisse ai Signori di Firenze, ai Difensori e Capitano di popolo della città di Siena, ai Priori del popolo e comune di Perugia, agli Anziani della città di Lucca, ai Banderesi di Roma; e poi le altre ai re di Francia e d' Ungheria, a re Carlo della pace, al D' Angiò, al Visconti, al Gambacorti signore di Pisa, ai signori di Fuligno e di Volterra ed a tanti altri o senatori, o conti, o marchesi o potenti cittadini di varie terre d' Italia, non furono soltanto per la Crociata od altrettali bisogne della Chiesa, ma si veggono ognora sparse d' insegnamenti di anima. La vergine innamorata di Dio è tutta in quegli scritti. Bello è però guardare come essi incarnino le virtù cristiane alle più svariate condizioni della vita, e mostrino a ciascuno la via da seguitare nel cammino della vita, difficile a tutti, difficilissimo a chi è locato in alto posto: soprabello poi il vedere come quei potenti non tenessero a vile l' umile magistero di una vergine fattasi per forza di virtù donna e maestra di ciascuno di loro...

Ma fra quei laici che meglio seppero far guadagno della mistica scuola della beata Caterina io non saprei preterire i nomi di tre discepoli, che vissero quanti altri mai carissimi alla Santa, e tutta da lei attinsero la rara perfezione di vita cui si levarono. Barduccio di Piero Canigiani, Stefano di Corrado Maconi e Neri di Landoccio Pagliaresi furono ad un tempo carissimi di-

¹ Cristof. di Gano Guid., Quaderno nell' archiv. dell' Ospedale.

scepoli della benedetta vergine, suoi segretari e spesso compagni in molti travagli. Patrie sventure aveano condotta in Siena la fiorentina famiglia dei Canigiani. Dopo la infelice battaglia di Monte Aperto, in cui i Ghibellini riuscirono vittoriosi dei Guelfi di Toscana, i Canigiani, sbandeggiati dalla patria, si raccolsero in Siena.¹ Ristoro fratello del nostro Barduccio ed il padre Pietro mostraronsi amendue osservantissimi della Santa,² ma a niuno di loro fu consentito come a Barduccio di attingere, per la consuetudine della vita, quotidianamente dalla bocca della Benincasa la sua celeste sapienza é levarsi tanto alto nella perfezione dello spirito.³ Il Maconi, riamicato dalla vergine sanese coi suoi nimici, da lei convertito e ridotto a vita di anima, compagno di quasi tutti i suoi viaggi e fedele interprete di sue parole, si teneva debitore di quanto sapesse nelle cose dello spirito a Caterina; laonde, quando ella passò ai beati riposi, fattosi certosino d'ordine di lei, non ebbe altro pensiero che di seguire gli insegnamenti della sua maestra in tutto, e nominatamente nelle cose dello scisma.⁴ Pari a costoro in segnalata virtù fu Landoccio Pagliaresi, il quale, attinta dalla materna pietà di Caterina la scienza dei santi, lei predicata e celebrata dovunque potesse giungere il grido di sua voce, si ridusse a romito

¹ Ammirato, tomo I.

² La Santa scrisse a Ristoro cinque lettere.

³ Quest' uomo d'angelico candore e di specchiata virtù, sebbene vivesse parecchi anni in condizione di laico, fu così familiare della Benincasa, che da lei apprese le ragioni del perfetto vivere, e lasciò fama di santo morendo. Vedi Cristof. di Gano Guid., quaderno a penna nell' Ospedale citato. — Beato Raimondo, parte III, cap. I, n. 10. Scrisse Barduccio una relazione della morte di Caterina che fu stampata dal Gigli.

⁴ Il Malavolti narra come egli fosse di quelle nobilissime famiglie che si dissero consolari. Scrisse una lettera in lode della Santa, la quale ne indirizzò a lui parecchie per meglio indurlo a virtù. Ne son messe a stampa dodici, ma pare che ne manchi qualcuna, specialmente la prima, che, come fu detto, gl'indirizzò Caterina non così tosto imparò a scrivere. Parlarono con molta lode di esso Maconi il beato Raimondo, parte II, cap. VIII, parte III, cap. I, il beato Cafferini nel *Process. cit.*, e don Bartolomeo Scala certosino nella Vita che ne scrisse in latino.

ed in quel tenore di vivere finì santamente i suoi giorni.¹ Tutti e tre furono virtuosissimi uomini, tutti e tre bevvero ad un medesimo fonte la religione e la scienza dei santi: ciascuno di loro fu testimone ed esempio della virtù della mistica scuola della Benincasa.²

La luce della mistica teologia suole splendere assai più vivamente all'anima di donna. Nella donna la signoria di tutta l'anima è per lo più nel cuore, e quel suo nobile inchinamento a vivere quasi unicamente per le affezioni la rende assai proclive alle dolcezze della mistica teologia che, come è detto, guarda Iddio sommamente appetibile. La vergine Caterina innamorata di Dio e del prossimo rivelava tutta l'anima sua, quando con soave eloquio parlava delle cose celesti; e però non sarebbe da meravigliare se più specialmente le donne accorressero volenterose ad attingere la sapienza a questo fonte purissimo e pur ad un tempo dolcissimo. D'altra parte le donne cui le condizioni del sesso vietavano l'ingresso delle università, allorchè volessero irraggiarsi della luce della scienza sacra, doveano assolutamente cercarla nei peculiari ammaestramenti di quei che meglio si segnalavano per integrità di vita e fama di miracoli. Ben è vero che una leggiadrissima fanciulla, per nome Novella, in quel medesimo secolo avea fatto ammutolire i vecchi leggisti di Bologna, comentando Graziano e le leggi romane. Ma quello ingresso di femmina nelle università era stata una rarissima eccezione, e così strana e poco imitabile in quelle

¹ Fu grazioso rimatore del suo tempo, e scrisse una canzone in lode della Santa, che porremo appresso. — Il Cafferini nei Processi, ed il beato Raim., part. III, cap. I, amendue ne fanno gran lodi: il Cafferini il dice *nir mirabilis*. La Santa gli scrisse undici lettere, ed il mandò ambasciatore ai pontefici Gregorio ed Urbano, ed alla regina Giovanna.

² Il beato Giovanni de Dominici, chiarissimo frate domenicano creato poi arcivescovo di Ragusa e cardinale, in una bella sua lettera scritta poco dopo l'anno 1407, essendo a Costanza pel concilio, parla di alcuni di questi discepoli della Santa e della gran fama di virtù e miracoli in cui erano. Noi abbiam posta la lettera nello SCHIARIMENTO N. V.

rumorose scuole di garzoni, che contano la Novella tenesse innanzi certa piccola tenda, perchè la sua bellezza non distraesse troppo gli uditori. Videsi perciò allora a tutta ragione una numerosa famiglia di vergini e di coniugate, datasi poca o nessuna cura dei più famosi maestri del tempo, chiedere nutrimento alla vita dell' anima a Caterina, donna inconsapevole di umana scienza e non usa alle disputazioni ed alle scuole: videsi insieme codesta vergine (e qui tutti faceano le maggiori meraviglie), dichiarare apertamente che ella ignara di lettere attingeva tutta la sua celeste sapienza soltanto dalla carità e dalla preghiera. E nondimeno i frutti di così fatta scuola erano evidentissimi a chicchessia. Avrebbero mai pensato le suore Mantellate, allorchè ebbero accolto tra loro la Caterina, che sarebbero poscia addivenute sue umilissime figliuole nelle cose dello spirito? E pure elleno furono le prime a tenerla in conto di madre e maestra, e si levarono (almeno parecchie) a gran perfezione di vita imparando da lei.

In pari tempo la Benincasa raccoglieva nella sua scuola moltissime di svariate condizioni, siccome si parve manifesto dalle lettere che scrisse consigliere di virtù e perfezione a parecchie delle donne più conte che vissero allora in Italia e talvolta in Europa. Le sue epistole a varie regine, a madonna Niera donna del Gambacorti, a madonna Tora, a monna Jacoma di messer Trinci da Fuligno, alle contesse Giovanna di Mileto e di Terranuova in Napoli, alla contessa Bandoccio, alla moglie del Salimbeni, a Nanna figliuola di Benincasa sua nipote verginella; e le altre molte, alle abbadesse di vari monisteri, a suora Bartolomea della Seta, a suora Daniella da Orvieto, a monna Nera priora delle Mantellate di san Domenico, e a cento altre donne di chiostro o viventi nel secolo,¹ ci addimostrano quanto fosse largo il numero di quelle che nelle cose dello spirito voleano

¹ Abbiamo soltanto notate alcune delle moltissime donne, o religiose o secolari, cui scrisse. Fra queste sono alcune, consorti dei più potenti signori del tempo.

essere addottrinate dalla Santa. Tra le quali le memorie di quel tempo ci ricordano come carissime alla benedetta vergine e levate a gran fervore di religione, una Giovanna Pazzi che fu forse della nobilissima famiglia fiorentina, una Giovanna di Capo,¹ certa Cecca vedova di Gori nobile sanese,² ed una Lisa sua cognata.³ Ma tra tutte la più fedele discepola e compagna della Santa, fu forse Alessa da Siena, della nobile famiglia dei Saracini. Costei in fresca giovinezza vedovata del consorte, donò tutt' i suoi beni ad opere di pietà, e, vestito l' abito della penitenza di san Domenico, fecesi compagna di Caterina e sua discepola obbedientissima. Caterina ebbela in alta stima per le sue virtù; onde in vita solea comunicarle le grazie più segrete che il Cielo le faceva, ed in morte le diè in cura la sua cara famigliuola spirituale, affinchè le fosse madre e maestra nella via della perfezione.⁴

Così fu veduto che in tutta Toscana non fu forse alcuno che ai tempi di Caterina prendesse a camminare le vie di perfezione senza che non si lasciasse come guidare per mano da questa verginella umilmente nata, e più umilmente vissuta. Ella avea innanzi ispirato a molti il primo pensiero di virtù: molti avea ridotti a coscienza da un viver pieno di cupidità e di odii: ora a tutti offriva, quasi Sole di vera sapienza, la soave contemplazione di Dio sommo bene, la quale nutrisce gli animi di amore ed è potentissimamente feconda in buone operazioni. L' esempio della sua vita rafferma così fatti ammaestramenti. Dopo essersi travagliata intorno ai negozi più gravi della Chiesa e d' Italia, ella raddoppiava le austerità appena credibili di sua penitenza, cresceva il fervore nella preghiera, moltiplicava lo smisurato zelo nella conversione dei malvagi. Taccio delle

¹ Costei seguì sempre la Santa nei suoi viaggi.

² Costei, come fu morto il marito, per consiglio della Santa alloggiò nel servizio di Dio i figliuoli e vestì l' abito delle Mantellate.

³ *Vita S. Cathar.*, auctore F. Raim., pars. III, cap. I.

⁴ Loc. cit., *Vita S. Cathar.*, auctore F. Raimundo.

gioconde visioni, delle estasi beatissime, e dei molti miracoli che si contavano di lei e rendevano più autorevole la sua parola. La fama di sapienza, in cui era questa donna, cresceva ogni dì, ed operava sempre maggiori portenti: di che uomini lodatissimi per virtù venivano eziandio da remote parti per solo ascoltare Caterina.¹ Ed ella avea preso così caldo e santissimo amore a tutti codesti suoi discepoli, che parlando di essi al Signore diceva: « Io ti addimando specialmente per tutti coloro, i quali mi hai dato che io ami di singolare amore, i quali hai fatti una cosa con meco. Perocchè essi saranno il mio refrigerio per gloria e loda del nome tuo, vedendoli correre per la dolce e dritta via, schietti, e morti ad ogni loro volontà e parere, e senza alcuno giudizio o scandalo o mormorazione del prossimo loro. E pregoti, dolcissimo Amore, che niuno me ne sia tolto dalle mani dal dimonio infernale; sì che nell' ultimo giungano a te, Padre eterno, fine loro. »²

La mistica teologia, che venne con tanta pietà e tanto frutto coltivata dalla Benincasa, fu in gran parte cagione del risorgimento delle arti belle e della luce che vennero diffondendo nel bel paese.³ Ad essa nominatamente si deve la creazione di quella scuola di pittura, che improntò sino il nome di *Mistica*, e che esprimeva nobilmente pel magistero del pennello i medesimi concetti di amor divino che altri colorivano con la parola.

¹ « Item dico quomodo ego adverti et vidi qualiter de omni conditione servorum Dei, tam religiosorum et monachorum, quam eremitarum et sæcularis status confluebant ad virginem de remotis partibus adventantes sive mittentes, et consilia in via spiritus ab ea humiliter postulantes atque reportantes. » *Processus Contest. B. Catharinæ*, apud Martene et Durand, pag. 4265.

² *Dialogo*, cap. VIII.

³ Questo benefico effetto fu prodotto in generale dal Cristianesimo: nulladimeno è indubitato che la teologia mistica, siccome quella che è tutta in amore ed è potente sopra la immaginazione, ha strettissima attinenza con le arti cristiane. Ciò è molto più vero, quando si parli della pittura del secolo XIV, in cui il concetto del bello sovrannaturale domina sempre la forma.

L'amore di Dio non pure ispirò l'arte, ma la innalzò grandemente, perfezionando il tipo del bello. Mentre da un canto essa emulava al tempo di Caterina le greche e le romane forme, dall'altro le superava per la nobile espressione delle virtù cristiane: dove le arti, tra' Greci e Romani, vólte principalmente al culto del bello naturale, spesso intesero soltanto a pascere la mente ed il cuore di lascivie, le medesime, nobilitate dal Cristianesimo e più specialmente dalla scuola mistica, ebbero per ufficio di migliorare la vita e di nutrire lo spirito. Pertanto cosiffatto risorgimento delle arti sorelle fu cosa tanto pura e direi così sacra, che trovò patrocínio ed amore singolarissimo negli ordini religiosi del medio evo e più specialmente nel sodalizio Domenicano. Il quale sopra tutti gli altri si adoperò per condurle a perfezione col duplice magistero del proteggimento e delle opere. Sullo scorcio di quel medesimo secolo in cui fiori Caterina, il sodalizio Domenicano dette all'Italia il beato Giovanni Angelico di Fiesole (1387), nel quale non sai se sia maggiore la innocenza e santità della vita, ovvero l'arte con cui seppe direi così scolpirle nelle sue Vergini e nei suoi Angioli. Però un medesimo era il pensiero che in poca distanza di tempo e di luogo dettava il Dialogo alla beata Caterina ed ispirava all'Angelico i suoi dipinti. L'una e l'altro, vinti dall'amore di Dio, cercavano a tutto potere di esprimere la immagine della divina bellezza per magistero di parola o di pennello; entrambi meglio che nell'arte si affidavano in Dio medesimo per raggiungere questo scopo. Nel Dialogo di Caterina e nelle Tavole di Giovanni Angelico tu trovi tutta l'anima della santa donna e del frate. E come negli scritti di quella son certe espressioni ed un cotal sapore che pur non s'imparano per magistero di arte ma son frutto di carità, così nei dipinti del santo frate del Mugello si vede trasparire quel candore e quella beatissima aria di paradiso che le tinte e i colori non possono dare. Nè la divina eloquenza della Sanese, nè la celeste potenza di una Vergine dell'Angelico si potranno

mai raggiungere per isforzi di arte, e molto meno per magistero di aride speculazioni e gretti pensieri di dubbio. Ad aver quegli scritti e quelle tavole si domandano due anime ardenti di fede e di amore, come quelle di Caterina e del Frate. Per cosiffatta maniera adunque noi veggiamo che la Benincasa, per aver coltivata la mistica teologia appunto quando le arti belle si nobilitavano e si perfezionavano in Italia, per avere, per dire così, dato ad esse il nutrimento della scienza sacra, ebbe parte ad una delle più belle glorie che ci vennero dai nostri maggiori e che possiamo incontaminate mandare agli avvenire.

Tale fu la dottrina della vergine sanese; questi i frutti che produsse nella Chiesa e nella civil compagnia. Ma la Chiesa e la società erano allora troppo agitate per poter godere in pace di quegli insegnamenti che levano l'anima al disopra del viver corto e fugace, e quasi in un altro cielo la conducono. La morte di Gregorio, avvenuta in tanta oscurità di tempi e tra il fervore di molte passioni, facea sì che tutti volgessero lo sguardo alla elezione del papa novello. In effetti la scelta del nuovo pontefice fu principio dei grandi avvenimenti che tolsero Caterina dalle sue contemplazioni e dalla scrittura del dialogo, per gettarla, secondo i decreti di Provvidenza, tra le tempeste che seguitarono.

LIBRO OTTAVO.

SOMMARIO.

Quali fossero i cardinali alla morte di Gregorio e come ne giudicasse Caterina — Loro ingresso in conclave, e pensieri delle diverse parti — Desiderii della Santa intorno alla elezione — Fulmine sul conclave ed augurii che ne traggono — Oratori del popolo che domandano papa romano — Nobile risposta dei cardinali — Elezione di Bartolomeo Prignano — Il cardinal Tebaldeschi creduto falsamente papa, e venerato perciò dalla plebe — Come si conoscesse poi la verità — Furori plebei all'annunzio di papa non romano — Ribellione avvenuta — Vane minacce al Prignano — I cardinali raffermano la sua elezione — Sua incoronazione ed ossequi di tutti a lui — Vari modi con cui i cardinali cercano rafferma- re il suo papato — Lettere che essi scrivono ai cardinali rimasti in Avignone — Risposta di questi, che convalida la elezione — Caterina durante il conclave resta in Firenze per mandare a fine la pace — Ha nuova della elezione di Urbano e gli scrive di quella pace — Arrivano a Roma fiorentini oratori — Conclusione di quel negozio — Alcuni effetti della guerra in Firenze — Soavi parole con cui Caterina annunzia la fermata pace ai suoi discepoli — Quale fosse l'indole del nuovo papa, e come ne giudicasse Caterina — Lo esorta alla riforma ed insieme a temperare la sua indole severa — Imprudenti rimproveri del pontefice a' vescovi ed a' cardinali — Sdegno di costoro e principalmente del cardinale di Amiens — Come il papa abbisognasse di nuovi cardinali: e saggi consigli intorno a ciò della Benincasa — Nuovi rigori di Urbano contro i cardinali — Convegno di costoro in Anagni e lega col conte di Fondi contro il papa — Caterina scrive ad Urbano ed a parecchi cardinali per riamicarli — Accenna di nuovo, ma indarno, alla guerra contro il Turco — I cardinali francesi ingannano gl'Italiani e tutt'insieme eleggono l'antipapa — Urbano tardi sceglie nuovi cardinali — Quali fossero e come ne giudicasse la Benincasa — L'antipapa si volge al re di Francia, ma per allora senza frutto — Come nascesse nimicizia tra Urbano e Giovanna di Napoli — Caterina prudentissimamente scrive a quella regina perchè torni ad Urbano — Urbano chiama Caterina in Roma, ove ella si reca — Di consentimento del papa raccoglie molti servi di Dio in quella città — Magnanime parole che scrive a costoro — Vita della Santa in Roma e prodigio che narrasi di lei — Suo discorso in concistoro e ri-

sposta del papa — I tre cardinali italiani dopo lo scisma — Argomenti addotti loro da Caterina perchè ritornino ad Urbano — Tradimento dei Brettoni contro i Romani: e vendetta di costoro — Giudizio che fece dello scisma Caterina — Perchè Caterina ed il Ferrerio seguisséro diversa via in quella scissura della Chiesa.

Il funesto scisma che dilacerò la Chiesa per oltre a cinquant'anni, e contro il quale Caterina oppose con maschia virtù l'opera ed il sapere, mette capo nella elezione del successore di Gregorio, la quale fu poi pretesto a nuova scelta di pontefice. Morto papa Gregorio XI, soli ventitrè cardinali componevano il sacro collegio, dei quali ben pochi aveano l'animo rispondente all'altezza dell'ufficio. Caterina da Siena erasi avveduta di ciò sin dai primi tempi del papato di Gregorio; e però, avuto sentore che egli nelle quattro tempora dell'anno 1375, avesse creati otto cardinali preti ed uno diacono, con gran riverenza ma pur liberamente gli scriveva: « Qui ho inteso che avete fatti cardinali. Credo che sarebbe onore di Dio e meglio per voi che attendeste sempre a fare uomini virtuosi. Se si farà il contrario, sarà grande vitupero di Dio e rovina della santa Chiesa. »¹ E le parole della benedetta vergine erano in gran parte profetiche; conciossiachè il pontefice fallisse almeno nella elezione di colui che addivenne poi antipapa, e che di quella eminenza di ecclesiastico principato fu sempre indegnissimo. Adunque dei ventitrè cardinali che formavano il sacro Senato diciannove ne avea la Francia, uno era spagnuolo, italiani quattro. Roma ne accoglieva in quel momento sedici soltanto; poichè sei si furono rimasti in Avignone, ed uno stava, d'ordine del papa defunto, al parlamento di Sarzana.

Questi erano gli elettori che doveano dare alla nave di Pietro, sbattuta da molti marosi, un capo che le reggesse a felice cammino il timone. La Benincasa, sebbene lontana e tra i

¹ Lett. 5.

rumori dell'agitatissima Firenze, consigliatamente guardava a codesta elezione, da cui dipendevano le sorti della Chiesa e d'Italia. Che lo eletto fosse italiano o francese poco o nulla curava: desiderando solo che egli avesse cuore bastevole a rafforzare la restituzione dell'apostolico Seggio in Roma, ed a por mano alla riforma del costume. I cardinali, che aveano tante volte uditi i pensieri della Santa in Avignone, ben sapevano di queste cose; ed anzi ai più avveduti tra loro non avea dovuto sfuggire che Caterina, proclamando quei principii, non tanto manifestava i propri desiderii e santissimi, quanto quelli di tutti gli uomini che avessero nome di virtù o di sapienza in Italia. Ora però che si adunavano a conclave in Roma, non potevano al tutto dispregiare cotali pensieri, mostrandosi quasi inconsapevoli del desiderio universale degli Italiani. Una volta che erasi veduto un pontefice ridurre la sedia apostolica a Roma senza pericolo della vita ed anzi con vantaggio della Chiesa e del papato, non dovea tornar più così agevole venire a nominar papa che apertamente parteggiasse per la dimora avignonese. Così fatti pensieri agitavano gli animi dei porporati, e faceano sì che ognuno guardasse con grandissima trepidazione e dubbio a quella unione di sacri elettori.

Finite le novendiali esequie, recavansi al conclave i quattro cardinali italiani, il solo spagnuolo, i molti francesi: pochi di numero, di animo al tutto diversi. I francesi parteggiavano per uno dei loro, ma neppure si mostravano unanimi nella scelta; sette di essi, che erano della provincia del Limosino, un papa di Limogi domandavano; dissentivano gli altri, pensando che già troppi ne avea dati quella provincia. Gl'italiani, dal Tebaldeschi infuora, aveano ciascuno pensieri di regno, e lo spagnuolo si aggirava solo ed incerto tra tante dubbiezze. Intanto i maggiori ed i caporioni del popolo, temendo che un papa francese non lasciasse di nuovo la Sede vaticana, domandavano a gran voce papa romano, o almanco italiano. Allora i cardinali, veduto

da una parte i comuni desiderii, e dall'altra quanto fosse difficile accordarsi nella scelta di pontefice tra i porporati, cominciarono a volgere il pensiero ad un qualche prelato che avesse fama di austerità di vita e di molte virtù. Bartolomeo Prignano arcivescovo di Bari, il quale fu napoletano, e come suddito ch'era della regina Giovanna della casa di Francia per poco non aveasi per francese, attirò tosto gli sguardi ed i pensieri di tutti. Con tale animo entrarono i cardinali in conclave. Quali cose facessero vedremo.¹

Come furono i sacri elettori chiusi in conclave, un fulmine vi scoppiò sopra con tanto orribile fracasso, che mise spavento in tutti. Gli animi, già malamente apparecchiati, auguravano da quel fatto sinistre cose alla Chiesa. E di vero i Romani, che all'ingresso dei cardinali in conclave si erano contentati di gridare per le vie: *Romano lo volemo o almanco italiano*, mandarono tosto oratori al cardinalizio senato, perchè non si tenessero paghi di un *italiano*, ma assolutamente romano papa dessero alla Chiesa. Aggiungevano parole di minacce, ove il piacere del popolo per loro non si facesse. Ma i cardinali ebbero coscienza della grandezza dell'ufficio ad essi affidato, e nobilmente risposero: La papale elezione dover essere al tutto libera: nessuna nazione potersi escludere dal papato; Iddio, non essi, dover designare il vicario di Cristo ed il supremo pastore di tutta la Chiesa: quietassero dunque e si affidassero nei sagri elettori per quel negozio. Dopo di che, raffermandosi nel pensiero che niuno dei porporati potesse raccorre buon numero di suffragi, voltarono di nuovo l'animo all'arcivescovo Prignano. Parrà strano, ma pure è indubitato, che primi a celebrarne magnificamente le doti e a dar voto in suo favore furono i cardinali francesi; consentirono, ma di mal animo gl'italiani: solo l'Orsini non volle dar la voce in suo favore, scrivendo nella

¹ Raynald, an. 1378, § II e seg. — Maimbourg, *Hist. du grand schts.*, pag. 24.

sua scheda che egli eligeva colui in cui concorressero i più, e ciò perchè stimava indecorosa una elezione per la quale davasi a vedere a tutto il mondo, la Italia non avere nel sagro senato un solo che meritasse il triregno. Fatta per tal modo pacificamente la elezione, mandarono per l'arcivescovo di Bari; ed ammessolo in conclave con altri ragguardevoli prelati per non dar sospetto di quel che era ai Romani, l'ebbero dichiarato di pari consentimento pontefice. Questi fu Urbano VI.¹

Ma i cardinali, che, non avendo eletto romano papa, temevano di farsi segno ai furori plebei, indugiavano a pubblicare il nuovo pontefice; e tra gl'indugi pensavano modo di porsi in sicuro, allorchè d'un tratto i popolani ruppero a tumulto. La voce, sebbene confusa, della fatta elezione fece nascere sospetto nel popolo che l'eletto fosse un cotale Francesco di Bar, francese assai male amato in Roma; di che corse velocissimo il grido per tutta la città. Immantinente al pensiero di nuovo papa francese s'infiamarono di bollente ira i popolani. Corsero tosto alle armi: ed assediato con poca riverenza il conclave, profferirono minacce di morte ai cardinali, se un altro papa e romano non scegliessero. Terribili sono i primi furori di plebe: e la plebe di Roma era più che altra al sangue corriva. Fuggivano al grido di quelle minacce come meglio potevano i porporati, solleciti solo della vita, quando alcuni (per aver tempo alla fuga) fecero correre voce che il cardinale Tebaldeschi romano fosse l'eletto pontefice, ma che ricusasse la offerta dignità. Bastò questo perchè la plebe accorresse in folla a fare ossequio al creduto pontefice vestito già, per forza che gli fu fatta, delle papali insegne. Il misero cardinale, rimasto solo a sostenere le sfrenate allegrezze della plebe, mal reggeva all'impeto popolare e dava di sè miserando spettacolo. Il Tebaldeschi era uomo di miti consigli, nessuna ambizione di papato gli avea mai turbato l'animo, alienissimo sempre da ogni amore di parte. Proceduto

¹ Raynald, an. 1378, § II, III, IV e seg. — Maimbourg, pag. 45.

negli anni e gravato da molte infermità, quietissimamente se ne vivea. Ad un tratto con estremo cordoglio si vedeva, quasi per pompa teatrale, nominato papa e destinato a sostener solo la bestiale allegrezza di un popolo in tumulto. Accorrevano a lui in gran calca, e nel fargli riverenza e baciargli la mano ed il piede l'opprimevano così, che egli per poco non ne rimaneva morto; onde, vinto alfine dal dolore, non potè tenersi dal dire, ne avvenisse pure checcnessia: sè non essere il papa, ma sì bene l'arcivescovo di Bari. A queste voci del vecchio porporato il mal represso furore della plebe scoppiò di nuovo terribilmente. Risaputo che l'eletto non era romano, a gran voce gridavano: *Non lo volemo, non lo volemo*; e poi: *Non abbiám papa romano; morano, morano*. Suonavano a stormo le campane per chiamare gente al conclave: da per ogni dove era disperata confusione e spavento: trepidavano più di tutti i cardinali.⁴

La dimane, riuscite vane le minacce plebee e gli sforzi dei magistrati perchè il Prignano abdicasse, cadevano gli sdegni, e tutto quietava. I cardinali, che il giorno innanzi si erano ridotti in salvo nella Mole Adriana o altrove, convennero nuovamente nel papale palagio in numero di dodici. Il Prignano domandò se nella elezione tutte le cose fossero procedute canonicamente; quando no, non vestirebbe le infule papali: ma tosto tutti dichiararono legittima quella scelta, supplicando il Barese che in così gravi distrette della Chiesa non la tenesse più lungamente priva di capo ed incontanente i pontificali onori accettasse. Il Prignano accettò. Messolo allora in trono, secondo il costume gli fecero riverenza e vollero che gli altri lo adorassero: nei giorni poi che seguitarono, gli porsero ogni maniera di ossequio nelle sacre cerimonie della settimana maggiore. Infine il dì di Pasqua con pompa solenne raffermarono la elezione, conciossiachè l'Orsini lo incoronasse pontefice al cospetto di tutta Roma

⁴ Raynald, an. 1378, § V, VI, VII e seg. — Maimbourg, pag. 46 e 47.

plaudente in Laterano.¹ Finite le sacre cerimonie, il nuovo pontefice notificò a tutti i principi di Europa il suo papato, e ne ebbe parole di congratulazioni e riverenza.

Ancora, i cardinali che aveano concepite grandi speranze del pontificato di Urbano, pareva che nulla non lasciassero addietro per torre dagli animi di ognuno qualunque ombra di sospetto. Il cardinal di Ginevra e gli altri tornati più tardi dalla fuga, spontaneamente gli porgevano riverenza; Gerardo Ambienese venuto di Sarzana imitava il loro esempio; tutti medesimamente scrivevano ai principi di Europa ed allo imperadore, annunciando ed anzi lodando quella elezione fatta di pari consentimento. Lo stesso Roberto di Ginevra, che poscia fu così acceso vituperatore di Urbano, indirizzava a Carlo imperadore ed ai principi del Belgio e d'Inghilterra lettere annunziatrici della spontanea elezione fatta del Prignano. Infine tutto il collegio dei sacri elettori mandava lettere ai sei cardinali rimasti in Avignone, nelle quali, detta canonica e libera la elezione, soggiungevano parole, che sono non dubbio testimonio del papato di Urbano: « In quell' ora in cui lo Spirito Paraclito discese nel cuore dei santi apostoli in Gerosolima, noi liberamente e di pari consentimento volgemo i nostri voti sopra la persona del reverendo in Cristo padre Bartolomeo arcivescovo barese, uomo per gran chiarezza di meriti cospicuo, e quasi lampana per molte virtù risplendente..... Le quali cose noi vi annunziamo affinchè, siccome la morte di papa Gregorio ci fece sorbire un calice di amaritudine e di tristezza, così nella concessione fatta a voi ed a noi dal cielo di questo padre vi vestiate di uno spirito di allegrezza. »² I cardinali avignonesi, avute così fatte epistole.

¹ Raynald e Maimbourg, loc. cit. — Teodoricus e Niem, lib. I, cap. VI.

² Raynald, ad an. 1378, § XIX. Per detto di Teodorico di Niem, niente amico d'Urbano, niun dubbio, nessun rumore sinistro correva allora per Roma, eziandio tra i cardinali o altre persone qualsiansi, che Urbano vero papa non fosse, ovvero per timore o violenza venisse eletto in pontefice: anzi tutti i cardinali ed in pubblico e privatamente diceano il contrario (Teod. di Niem, lib. I, cap. III). La elezione di Urbano, addivenuta poscia

non stettero nè poteano stare in forse di quella elezione, ed anzi tosto del loro consentimento la raffermarono. Nondimeno poco dopo che queste cose intervennero in Roma, si andarono malamente fabbricando argomenti a mostrare invalida la elezione di Urbano, i quali dal Baluzio vennero raccolti con avventato giudizio, che mal si addice al tranquillo ministero di uno storico.

Caterina in questo mezzo se ne stava ancora a Firenze, ferma nel proposito di non lasciare quella repubblica, se innanzi i figliuoli ribelli non si fossero riamicati col padre. Come ebbe saputo della morte di Gregorio e della elezione in pontefice del Prignano (il quale conobbela in Avignone e la tenne in gran riverenza), scrisse al nuovo papa nobili parole che il confortavano a stringer presto la pace con Firenze. Già i Fiorentini, indotti

pretesto di scisma, fu assai variamente narrata dagli storici eziandio contemporanei. Noi ci attenemmo principalmente a quanto ne scrissero gli autori dei sacri annali della Chiesa, fra quali Odorico Rainaldi giovossi di vetustissimi manoscritti della biblioteca vaticana. (Vedi il Raynald, an. 1378, Spondano, Bzovio, Maimbourg e molti altri.) I fautori dell'antipapa che ebbe nome Clemente, contarono diversamente il fatto della elezione di Urbano. Noi non entreremo in questa polemica, intorno a cui tanto e tanto dottamente si scrisse. Noteremo solo che convennero cogli urbanisti in tutte le cose accennate sopra; ma dove il Rainaldi ed i parteggianti per la validità della elezione di Urbano narrano che i popolari tumulti seguissero la scelta fatta in gran calma, il Baluzio ed i suoi vogliono che i furori della plebe chiedente a viva forza papa romano precedessero quella elezione: ed anzi violentemente la procurassero. Ma quando anche le osservazioni del Baluzio e dei clementisti fossero vere, non però ne verrebbe infermata la scelta di Urbano. Imperocchè, o i popolani tumultuanti si tenevano paghi di papa italiano, senza pretenderlo nativo di Roma, ed allora donde il tanto trepidare dei cardinali, che italiano lo aveano eletto? perchè ridursi in salvo fuggiaschi, allorchè aveano vilmente obbedito alla plebe? perchè farsi scudo della Mole Adriana, e ordire, o almeno senza dir motto tollerare, la brutta scena del cardinale di San Pietro? O i Romani (come fu di verità) assolutamente domandavano papa romano; ed allora come diremo fatta per violenza quella elezione che a vece di obbedire alle minacce le contrastò? come dir scelto per condiscendere alla plebe colui che i cardinali non poterono neppur nominare senza prima celarsi e porre in salvo le minacciate persone *2da*

dai fervidi consigli di Caterina, aveano di proposito applicato l'animo alla pace: e però, disperso il congresso di Sarzana, ebbero ordinato il dì decimosesto di maggio: mandassesi onorevole ambasceria al pontefice di otto cittadini tra i più famigerati che avesse quella repubblica. Donato Barbadori, Alessandro dell' Antella, Minardo Cavalcanti, Pazzino Strozzi, Bindo dei Bardi, Veri dei Medici, Matteo Arrighi e Stoldo Altoviti furono gli eletti al nobile ufficio.¹ Ma mentre codesti prendevano le mosse per Roma, la nostra Caterina volle rendere loro benevolo l'animo del pontefice, scrivendogli fra le altre le seguenti parole: « Vi prego e vi costringo per amore di Cristo crocifisso che le pecorelle, le quali sono state fuori dell' ovile (credo io per li miei peccati), voi non tardiate per amore di quel sangue del quale siete fatto ministro, che voi le riceviate a misericordia: e con la benignità e santità vostra sforziate la loro durizia, e dar loro quello bene, cioè rimmetterli nell' ovile. Se essi in quella vera e perfetta umiltà non lo chiedono, la santità vostra compia la loro imperfezione: ricevete dall' inferno quello che vi può dare. Oimè, oimè, abbiate misericordia a tante anime che periscono, e non mirate per lo scandalo che sia avvenuto in quella città, nella quale propriamente le demonia infernali si sono esercitate per impedire la pace e la quiete delle anime e dei corpi; ma la divina bontà ha provveduto che del grande male non è stato grande male, ma sonsi pacificati li figliuoli vostri e pur chieggono a voi dell' olio della misericordia. E poniamo che vi paresse, santissimo padre, che non la dimandassero con quelli modi piacevoli e con cordiale dispiacimento della colpa commessa, come dovrebbero fare, come piacerebbe alla Santità vostra che facessero: oimè non lasciate, perocchè saranno poi migliori figliuoli che gli altri. »²

E le parole della Benincasa furono efficacissime a persua-

¹ Ammirato, l. c., pag. 715.

² Lett. 15. Le parole citate hanno *sete* per *siete*, *darli* per *dar loro*. *rimetterli* per *rimetterli*, *compi* per *compia*, *lassate* per *lasciate*.

dere il pontefice, il quale poco dopo fermò la pace con Firenze; onde quella città tornò ad essere, come è detta presso il Villani, *quasi braccio destro in favore di santa Chiesa*. Le condizioni furono che le cose tornassero come innanzi la guerra, ed i Fiorentini pagassero cento cinquanta mila fiorini: Simone vescovo di Volterra e frà Francesco Orvieto, eremitano di sant' Agostino, sciogliessero la città dalle censure.¹ Ma disgraziatamente la guerra contro il pontefice e le bollenti ire di parti ancor portavano il loro frutto in quella repubblica: e poco dopo la fermata pace, siccome narrasi per lo Ammirato: « Molte cose crudeli e indegne succedettero: sbandeggiamenti, carceri, pene pecuniarie, mozzamenti di teste, abbruciamenti di case: i signori cacciati di Palagio, la repubblica in mano dell' infima plebe; e simili avvenimenti strani a sentire non che a patire..... Stimino gli uomini quanto leggiermente vengano molte volte ingannati dalla sembianza della libertà; la quale correndo cupidamente ad abbracciare, spesso ci troviamo legati da crudelissimi lacci di orribile e sozza servitù. »² Così avesse potuto la Santa, come avea procurata la pace col pontefice, distruggere eziandio le parti che faceano strazio della città, ed amicare tutt' i cittadini tra loro!

Fermata la pace tra il papa e la repubblica, nel cuore di Caterina fu una gioia infinita. Ella, che albergava in petto animo nobilissimo ed inevitabilmente sospinto ad amore, nel vedere i poco conoscenti figliuoli riamicati al padre, non si potè tenere che non uscisse in parole di santa letizia. Scrisse tosto ad un suo diletto discepolo Sano di Maco e ad altri suoi figliuoli in Cristo; ed espresse soavemente quegli affetti, i quali come soffio ardente spingon fuori dell' anima figurato e focoso il pensiero: « O figliuoli carissimi, Dio ha udito il grido e la voce dei servi suoi che tanto tempo hanno gridato nel cospetto suo, ed il mugghio che tanto tempo ha gridato sopra i figliuoli

¹ Mat. Vill., lib. VIII.

² Ammirato, l. c. pag. 715.

morti. Ora sono risuscitati, e dalla morte son venuti alla vita, dalla cecità alla luce. Ah, figliuoli carissimi, i zoppi vanno, i sordi odono, l'occhio cieco vede, ed i muti parlano, gridando con grandissima voce: pace, pace; con grande allegrezza vedendosi tornare essi figliuoli nell' obbedienza e grazia del padre, pacificate le menti loro. E come persone che già cominciano a vedere, dicono: grazia sia a te, Signore, che ci hai pacificati col santo padre. Ora è chiamato santo l' Agnello dolce Cristo in terra (*il papa*) dove prima era chiamato eretico e patarino. Ora l' accettano per padre, dove prima il rifiutavano; non me ne meraviglio, però che la nuvola è caduta ed è rimasto il tempo sereno..... Godete, godete, carissimi figliuoli, con un dolcissimo pianto di ringraziamento dinanzi al sommo ed eterno Padre; non chiamandovi contenti a questo, pregandolo che tosto levi il gonfalone della santissima croce: godete ed esultate in Cristo dolce Gesù; scoppino i cuori nostri di vedere la larghezza della infinita bontà di Dio. »¹ Ma non così tosto quel negozio fu al tutto finito, che ella volse l' animo ad altre cure. Ridottasi in Siena, attese a provvedere col suo consiglio e con la sua opera al meglio della Chiesa universale, cui soprastavano gravissimi infortuni.

Bartolomeo Prignano, innanzi la sua elezione al papato, per confessione dello stesso Baluzio, avea fama di uomo di grande integrità di vita e di rara virtù. Molta in lui la notizia delle cose sacre, grande l' amore della giustizia e della castità, singolarissima la benevolenza verso i buoni ed i dotti, la sobrietà della vita poco men che meravigliosa. Sopra tutto però era in fama di vescovo, che odiasse a tutto potere le simonie e le troppo procedute delizie chericali.² Il Maimbourg fautore di Clemente, scorrendo lungamente sopra la fama delle virtù del Prignano

¹ Lett. 246. — Le parole citate hanno *sonno* per *sono*, *el* per *il*, *nuvila* per *nuvola*.

² Ciac., in *Vit. Urbani VI*, pag. 970. — Baluz., tomo I, pag. 4185. Raynald, an. 1378, § IV.

precedenti al papato, il fa poco meno che un santo;¹ sicchè quando ei venne eletto in pontefice tutti stimarono, secondo che scrisse la nostra Caterina: *Iddio, aver provveduto la Chiesa di un buono e giusto pastore.*² I fautori dello scisma vollero poi che queste virtù del Prignano, o fossero ipocrisie, o svanissero d'un tratto per inebriamento di troppo sublime dignità; ma i fatti che seguirono provano al giudizio imparziale della storia che papa Urbano fu uomo di molte virtù, sebbene non scompagnate da grande severità e per poco non direi da una certa naturale ferocia di animo. Le condizioni della Chiesa quando egli prese a timoneggiarla, i falli dei cherici, le ingiurie sofferte fecero sì che l'animo di Urbano, già austero di sua natura, nell'austerità ostinatamente si raffermaesse. Ma, se l'indole, le minacce, le persecuzioni, gli odii, le guerre il fecero talvolta iroso più che non si convenga ad un vicario di Cristo, nessuna cosa potè rendere Urbano o meno giusto o meno casto, nulla potè fare che ei non abborrisse del tutto e non perseguitasse le simonie insino alla morte, non gastigasse i vizi, non riformasse infine la Chiesa, percuotendo i malvagi con flagello forse troppo severo, ma pur con animo amico del bene. Il Maimbourg medesimo, che come francese e parteggiante per Clemente non vuol essere sospetto di troppo amore ad Urbano, venne in questa sentenza; e le infamie di certi detti, raccolti a bello studio dal Baluzio, cadono di per sè stesse pel peccato di troppa esagerazione.³

¹ Il Maimbourg, che tenne per Clemente, ha queste parole di Urbano, le quali do in volgare: « Soprattutto si avea acquistata fama di uomo assai dabbene per le molte virtù onde splendeva innanzi che fosse papa, mostrandosi estremamente umile, modesto, ritenuto, amico agli uomini di lettere e di virtù, devoto, mortificato, portante di e notte il cilizio, digiunando l'intiero avvento e da sessagesima persino a pasqua. Era eziandio gran zelatore della gloria di Dio e del bene della Chiesa, la Chiesa raccomandava con premura ad ogni cardinale, dicendo che a questa solo attendessero nel creare il papa. (*Histoire du Grand schisme*, pag. 54.)

² Lett. 427.

³ Ecco le parole del Maimbourg (lib. III, pag. 358 e seg.): « Si vuol

Ma a viemeglio giudicare l' indole del Prignano si vuole raffrontare coi tempi che correvano quando cinse la tiara. Di due cose allora era massimamente bisogno nella Chiesa di Dio: che la Sede del primo pastore si confermasse nel luogo suo, e che i costumi si riformassero. Dopo che una potentissima donna, come fu la Sanese, si era, per dir così, insignorita di queste due nobilissime idee, le avea incarnate alla propria santità, e diffuse fra i frati, nel cuor delle plebi, e sino anco nelle corti, non tornava possibile al nuovo papa di non volgersi ad esse con tutt' i nervi dello spirito. Per verità la prima quistione della romana Sede si potea aver in conto di risoluta con la scelta fatta di papa romano; conciossiachè fosse allora da tutti consentito che, come la elezione di nuovo pastore francese avrebbe facilmente ridotta al nulla la grande opera della Benincasa, così per lo contrario il nominar papa italiano dovea durabilmente raffermarla. Il Prignano adunque per questo canto avea a lottar meno di Gregorio, e si potea tenere sicuro del felice riuscimento. Ma il bisogno della riforma era ostacolo di grave difficoltà pel nuovo pontefice e non possibile a superare senza una virtù al tutto meravigliosissima. Nel rinnovellamento del costume i modi lenti e soavi apparivano impotenti; i duri e severi, pericolosissimi: quel temperamento poi di misericordia e di giustizia, di benignità e di virilità, onde sorge la prudente virtù del correggere, suol esser più tosto facile ad insegnare che ad usare. I filosofi sanno magnificamente predicarlo: solo i Santi del praticarlo sono capaci. Le stesse virtù che bastano ad altre opere utilissime, si provano a ciò impotenti. Talora l' indole pronta a trascorrere all' ira, quando la sincerità soverchiante e ruvida di

tenere per certo che la sua morte (di Urbano) rallegrò molti ed afflisce pochissimi, il suo umore terribile avendolo fatto odiosissimo, sebbene non si possa rievocare in dubbio, lui aver avuto molte virtù e soprattutto un grandissimo amore alla castità, congiunto a vita austerissima, con estremo orrore del lusso e della simonia che mise fuori della corte di Roma, facendone severa giustizia, e dando esempio di virtù.

un animo duro. talvolta la virtù stessa (che suole alcuna fiata essere acerba e del vizio troppo impetuosamente sdegnosa) bastano ad impedire il frutto delle migliori intenzioni. D'altra parte la troppo larga bontà di cuore e la soave morbidezza dell'indole in questo negozio della riforma non passano senza pericoli.

Caterina da Siena, che con l'austero intelletto vedeva la necessità di rinnovare il costume nella Chiesa, e col cuore passionatissimo e bollente d'affetti questa riforma sopra tutte le cose ardentemente desiderava, guardò il nuovo pontefice in ispezialità da questo lato della riforma. A ragione però il tenne in grandissima riverenza, lo amò, il difese insino agli estremi con tutt' i nervi dello spirito. Pur nondimeno fece retto giudizio della virtù di Urbano, e se il lodò come *uomo virile, giusto e zelante dell'onor di Dio*,¹ non mancò di venirlo pietosamente ammonendo perchè vincesses la severa ed irosa natura, indolcisse con l'olio della carità le asprezze dell'indole che avea sortita. Anzi fu forse la prima che si avvedesse di questo difetto del Prignano, e che prudentissimamente e quasi con certo artificio di parole gliel venisse ricordando da Siena, quando appena era forse taluno in Roma, il quale si fosse avveduto della natura del nuovo papa. Eletto appena in pontefice Urbano, la Benincasa gli mandò parole di conforto alla riformazione della santa Chiesa: « Oimè, diceva ella, babbo mio dolce, poneteci rimedio e date refrigerio alli spasimati desiderii delli servi di Dio, che di dolore muoiono e non possono morire, e con gran desiderio aspettano che voi come vero pastore mettete mano a correggere, non con le parole, ma con l'effetto.... riformate il giardino della santa sposa di buone e virtuose piante.... Oh quanto sarà allora beata l'anima mia, quando io vedrò rendere alla sposa di Cristo quello che è suo, e vedrò nutrire al petto suo quelli che non ragguardono al loro bene proprio, ma

¹ Lett. 54.

alla gloria e lode del nome di Dio ! » ¹ Ma insieme volle Caterina che la giustizia castigatrice fosse congiunta a misericordia; e però soggiungeva in quella medesima epistola : *Se giustizia senza misericordia fusse, sarebbe con le tenebre della crudeltà, e più tostò sarebbe ingiustizia che giustizia.* ² Di che, mentre ella consigliava Pietro cardinale di Luna che dovesse persuadere ad Urbano la rinnovazione del costume, pensatamente gli diceva ad un tempo : « Voglia dunque il papa per amore di Cristo crocifisso con la *speranza e con la dolcezza* dibarbicare i vizi e piantare le virtù giusta il suo potere. » ³ Appresso poi, la Santa ammonì Urbano assai più chiaramente di questo suo difetto scrivendogli : « Fate le cose vostre con modo e non senza modo (chè il fare senza modo piuttosto guasta, che non acconcia) e con benivolenza e cuore tranquillo.... Mitigate un poco per l'amore di Cristo crocifisso *quelli movimenti subiti che la natura vi porge.* » ⁴

Ma le prudenti parole della Santa, o giungevano troppo tardi all'orecchio del papa, ovvero non valeano a raddolcirne l'aspra natura. La dimane della sua coronazione in pontefice, si parve chiaro di qual tempra fosse il suo animo. Finite le solennità dei vespri, nella cappella del papale palagio, Urbano prese a rampognare i vescovi presenti, dicendo ricisamente ch'eglino fossero spergiuri della data fede a Dio, perchè, lasciate le loro chiese, stessero in corte di Roma. Stupirono tutti a quelle acerbe parole, e non osando replicare, si tacquero; ma il focoso vescovo di Pamplona, di nazione Catalano, che avea fama di dottissimo in canonica, ed era referendario del papa, audacemente rispose: Lui non aver mai rotta la fede giurata; non per propria utilità, ma solo per bene della Chiesa stare in corte di Roma;

¹ Lett. 15. Nelle parole è *corrèggiare*, *rèndare* per *correggere* e *rendere*.

² Lett. 15.

³ Lett. 25.

⁴ Lett. 21. Questa lettera fu scritta dopo la elezione dell'antipapa. L'altra prima.

esser pronto a lasciarla, tornando alla sua chiesa in quel medesimo istante. — L' audacia di questa risposta avrebbe dovuto fare aprire gli occhi al pontefice, ma non ne fu nulla. Seguirono nelle feste pasquali di quell' anno altre simiglienti ed anzi più gravi rampogne. Il papa raccolse un dì i cardinali in pubblico concistoro; e sermonando loro sopra le parole di Cristo: *io sono il buon pastore*, fulminò i loro vizi con aspre parole, menando lamenti dei costumi dei principi della Chiesa e delle loro corti. I cardinali, non usi a quei rimproveri e molto meno alla durezza dei modi con cui erano fatti, meravigliavano dell' osare del papa: comprimevano a fatica l'ira nel petto.¹ Contano che un dì il cardinale d'Amiens, assai malamente trattato da Urbano, gli gettasse nel viso, con gran contumelia, il titolo di mendace, e quasi gli negasse il papato, dicendogli: Tu menti, o Barese. — Dopo di che superbamente lasciò con pensiero di scisma il concistoro.²

Urbano però non curava di queste cose, e seguitava a fronte levata la sua via. Veramente, quando la troppo irosa natura non gli avesse fatto velo allo intelletto, gli sarebbe stato assai facile il vedere quanta prudenza domandassero le condizioni dei tempi che correvano, ed assai più la maniera della sua elezione. I cardinali guardavano di mal animo nel papa la scelta fatta di esso fuori il loro senato, il nome di Italiano, l' abbandono di Avignone. Urbano d' altronde era papa per libera elezione dei cardinali, ma senza che veruno di essi avesse parteggiato per lui. I Francesi lo aveano eletto perchè discordi, gl' Italiani perchè Italiano, niuno perchè veramente gli portasse amore. Laonde innanzi tutto era opportuno a raffermarsi in seggio ed a riformare prudentemente la Chiesa, arricchire quel senato di uomini virtuosi ed al nuovo papa amorevoli; i quali, e con l' esempio della vita e con l' autorità del grado, rispondessero ai bisogni della Sposa di Cristo. Di uomini segnalati in

¹ Raynald, an. 1378, § XX.

² Raynald, an. 1378, § XLV. — Baluz., pag. 1159.

virtù, ed anzi di santi, non avea manco allora la Chiesa; e bene è opera degnissima di sapiente pastore cercare diligentemente la virtù, che si cela, dei pochi di mezzo alla superba baldanza dei molti, i quali fan pompa di sè stessi. Caterina da Siena, che comprese meglio d'ogni altro del suo tempo le necessità della Chiesa, appena Urbano fu papa, gli si fece innanzi dicendogli: « Attendete a scegliere una brigata di santissimi uomini, in cui troviate virtù e che non temano la morte; e non mirate a grandezza, ma che siano pastori che con sollecitudine governino le loro pecorelle, *ed una brigata di buoni cardinali*, che siano a voi direttamente colonne che v' aiutino a sostenere il peso delle molte fatiche con l' aiuto divino. »¹ Ma le parole della Santa non furono ascoltate, almeno sulle prime; e però Urbano poco prudentemente fece passare buon tempo senza scegliere nuovi cardinali, che in tanto pericolo della madre Chiesa lo giovassero di opera e di consiglio. Nè qui paia soverchio lo insistere sopra così fatto argomento, affin di far chiaro lo squisito antivedere della Benincasa; perocchè mi ha colore di cosa assai probabile che ove il papa avesse prestamente seguito il consiglio di lei, raffermandosi con buoni e provvidi cardinali, meno oscuramente, e forse con minor onta e danno di ciascuno le cose sarebbero intervenute.

Intanto col passare dei giorni tutto intorno al pontefice peggiorava. Urbano, a vece di creare i nuovi cardinali, pareva che intendesse ad alienarsi l' animo di quelli che componevano il sacro collegio. Alle acerbe parole teneano dietro più acerbi fatti. Faceva il severo pontefice alcune costituzioni, ed a bello studio notava esser suo volere che inducessero obbligo negli stessi porporati. Portavano: restassero proibite le simonie, e minacciate le più gravi scomuniche a chi se ne contaminasse; le pensioni abolite; vietato il lusso smodato e le cherali pompe. I prov-

¹ Lett. 15. In essa è *aitino*, *fadighe* e *adiutorio* invece di *aiutino*, *fatiche* aiuto.

vedimenti erano degnissimi di loda, ma pur bruscamente fatti, eccitavano le ire dei cardinali. Il papa però, anzi che lasciarsi spaurire, sapendo che eglino troppo si affidavano nel re di Francia, e d' altra parte conoscendo che questi durava nella vecchia inimicizia con l' Inghilterra, apertamente si lasciò dire ch' egli nel far giustizia non avrebbe temuto neppure quel principe, potentissimo sostegno dei porporati.¹

Correva il mese di giugno, quando i calori della state sogliono essere più gravi e molesti in Roma. I cardinali francesi, facendo le viste di fuggire l' aere insalubre della città, di consentimento del papa se ne allontanavano. Davansi convegno e si riducevano in Anagni. Gravi pensieri nutrivano nell' animo; ma pur sapevano sulle prime astutamente celarli, supplicando il pontefice di alcune grazie, e pregando nelle pubbliche orazioni per lui. Si adoperavano per trarre Urbano in Anagni, e con subdole arti obbligarlo al gran rifiuto; ma lor falliva il pensiero: cominciavano a sparger dubbi intorno alla validità della elezione e speravano raffermar le procurate dubbiezze con l' autorità di due nomi chiarissimi per la scienza del diritto, Giovanni Lignano e Baldo; ma in ciò neppure riuscirono, chè entrambi dichiararono indubitatamente valida quella scelta.² Pur nondimeno procedevano sempre più innanzi, e, toltasi ogni maschera, agivano all' aperto. Collegatisi con Onorato Gaetani conte di Fondi e nimico di Urbano, chiamarono in aiuto le soldatesche dei Brettoni e vinsero al loro partito Pietro di Rostagno, francese che tenea il comando della Mole Adriana. Dove volessero arrivare non si vedeva ancora apertamente, nondimeno era chiaro che si apparecchiavano a battaglia. Or mentre per tal modo si venivano sempre più concitando a disperati consigli i cardinali d' Anagni, Urbano, tra perchè volea soprav-

¹ Raynald, an. 1378, § XXV.

² Raynald, an. 1378, § XXX e seg. — Per amore del vero, bisogna dire che il Baldo scrisse poi in contrario. Nulladimeno le prime ragioni da lui addotte ci sembrano validissime.

vegliarli più da vicino, e perchè non si vedeva sicuro in Roma. erasi (26 giugno) trasferito a Tivoli. Allora Ottone di Brunsvich, marito della Giovanna di Napoli, recossi in quella città col buon desiderio di interporsi paciero tra Urbano ed i cardinali, ma non riuscì. Nè meglio giovarono a comporre gli animi i tre cardinali italiani (l'infermo Tebaldeschi era rimasto in Roma), il fiorentino, il milanese e l'Orsini, i quali d'ordine del pontefice si erano ridotti in Anagni per piegare i francesi a pacifici consigli. Molti s'interposero; molto fu discorso intorno a quel negozio: nessuno il frutto delle molte parole, benchè il papa facesse sino proporre di raunare un concilio ecumenico che sopra la fatta elezione sentenziasse. Certo l'unione di tutta la Chiesa in una sinodo domanda tempo, e i cardinali che aveano gettato il dado, volevano tostamente giungere agli estremi.

Caterina in questo mezzo avea avuto sentore delle prime dissensioni nate tra Urbano ed i cardinali, e del pericolo che quelle non rompessero in aperto scisma. Scrisse però tosto ad Urbano per ingagliardirgli l'animo alla lotta, e porgere rimedio ai mali che instavano. Le parole della Santa suonavano in questa forma: Cercasse innanzi tutto di conoscere il vero in ogni cosa, vincendo l'amor proprio ed affidandosi solo nella fede di Cristo: ponesse opera alla riforma della santa Chiesa, col sostenere in pazienza le percosse degli iniqui che si ravvolgono nelle tenebre della bugia e minacciano scisma: troppo esser proceduta la iniquità degli uomini: la stessa Siena apparire piena di scandali, pei quali ella menava continui lamenti al Signore: non più tollerasse le simonie, non più le grandi delizie, nè il vilipendio del sangue dei poveri: di tutto potere si adoperasse per ottenere, oltre l'aiuto divino, quello dei servi suoi che il consiglierebbono con fede e schietamente, non contaminati nel consiglio loro, siccome gli uomini carnali e schiavi di stemperato amor proprio.¹ — Stimava altresì la vergine, che

¹ Lett. 17.

prudente rimedio a vincere le ire di parte e le discordie che minacciavano far scisma della Chiesa fosse stato allora il volgere nuovamente i pensieri di ciascuno alla guerra contro il Turco. Scriveva quindi al cardinal di Firenze ed all' Orsini: si adoperassero con quello zelo che si potea maggiore per ristabilire la pace nella Chiesa e volgere tutti i pensieri a levare il gonfalone della croce contro gli infedeli.¹ E pensando che il De Luna (il quale aveala in gran riverenza in Avignone) fosse atto a farsi paciero tra i cardinali francesi ed Urbano, gli dicea: « Parmi avere inteso che discordia nasce costà tra Cristo in terra con li discepoli suoi; della qual cosa ricevo intollerabile dolore, solo per lo timore che io ho della eresia (*dello scisma*); vi prego per quello glorioso e prezioso sangue che fu sparso con tanto fuoco d'amore, che voi non vi stacciate mai dalla virtù e dal capo vostro..... Or siatemi virile colonna che mai non manchiate. Oimè non indugiate il tempo, e non si aspetti tanto a porre il rimedio, che la pietra ci caggia in capo. Oimè, disavventurata l'anima mia, chè tutte le altre cose, guerra, disonore ed altre tribolazioni ci parrebbero-meno che una paglia, o un'ombra per rispetto di questa dello scisma. »² E seguitando la Santa a parlare di sè medesima, come di aliena persona, si sente così contristata dallo spettacolo del vicino scisma, che esclama: « Dicovi che pareva che il cuore e la vita (*di costei*) si partisse dal corpo suo per dolore; onde invocava e chiedeva la miseri-

¹ Lett. 28 e 29.

² Lett. 26. La Santa usa spesso la voce *eresia* invece di *scisma*: nulladimeno è bene ricordare che ella più di tre anni innanzi che avvenisse lo scisma ebbe detto profetando a frate Raimondo in Pisa (1375): « Avverrà tale scandalo nella Chiesa, che per poco non parrà eresia, sebbene di verità non sarà eresia, ma scisma. » La eresia è errore ostinato contro la fede della Chiesa; lo scisma soltanto una colpevole separazione dalla Chiesa. Lo scisma però induce quasi sempre il credente nella eresia. Aggiungono i maestri in divinità, e nominatamente il Bellarmino (tomo I, lib. III, controversia IV, cap. V), che lo scismatico, professando la fede fuori la Chiesa cattolica, e non essendo però strettamente cattolico, può men propriamente chiamarsi anche eretico.

cordia, che provvedesse a tanto male, desiderando che il corpo suo gittasse sangue per forza del santo e affocato desiderio, non parendole che il sudore dell' acqua fusse sufficiente a soddisfare; e però volèa sudore di sangue, e volentieri avrebbe voluto che il corpo suo fosse stato svenato. Credo, carissimo padre, che meglio mi sia a tacere che a parlare di questa materia; ma prego voi quanto io so e posso che pregate Cristo in terra e gli altri che tosto si faccia questa pace..... Perdonate, padre, alla mia presunzione, che presumo tanto di parlare; ma l' amore e il dolore me ne scusi innanzi a voi. » Ma il De Luna, che fu poi di una indomabile ostinazione nello scisma, si era lasciato piegare dalle frodi dei Francesi, ed avversava già apertamente il pontificato di Urbano; onde, a vece di spegnere quel fuoco, pareva che vi soffiaste dentro.

Ad onta di questi ed altrettali sforzi della Benincasa, le cose di Urbano precipitavano ogni dì. I cardinali francesi, prima di venire a nuova elezione (chè a tanto intendeano), volevano trarre a sè anche i tre italiani: usavano subdole arti e riuscivano. Scrissero a ciascuno dei tre cardinali segrete lettere promettitrici del papato, sol che abbandonassero Urbano e si riducessero con loro in Anagni. A sì potentissimo impulso niuno ebbe cuore di resistere, comechè già la Benincasa avesse cercato rafforzarli nella unione con Urbano, levandoli a quella altezza di pensieri che tiene a vile le dignità non ordinatamente conseguite, e sa il supremo pontificato esser costituito non per ambizione o diletto di uno, ma per santificazione ed utilità di tutti. Tosto ciascuno di essi (ignorando gli altri il fatto) si recò ad Anagni e poscia a Fondi. Tutti e tre si lasciaron vincere dalla tentatrice speranza del pontificato, e tutti tre addivennero senza addarsene elettori dell' antipapa francese.¹ Il solo vecchio Tebaldeschi rimase fedele al santo Padre, e morì poco innanzi

¹ Teodoro di Niem, lib. 1, *De schism.*, cap. IX. — Raynal., an. 1378, § LII.

la elezione di Clemente, giurando sul letto di morte Urbano essere stato eletto da tutti, pienamente liberi i suffragi.¹

Intanto i cardinali francesi col De Luna, poichè aveano fermato spodestare Urbano, facendo insieme l'ufficio di giudici, di testimoni e di parte, rifiutato il concilio ed ogni altro mezzo di accomodamento, dichiararono al cospetto di tutta la Chiesa nulla la elezione del Prignano in pontefice. Osando sempre più, non dubitarono significarlo audacissimamente a lui stesso. Dissero: Averlo eletto, pensando ch'egli medesimo, conosciuta la non libera scelta, non vi prestasse assentimento: in virtù del gius canonico lui doversi tenere apostatico, anatemizzato, anticristo, e peggio, distruttore del Cristianesimo: anteponesse la salute dell'anima agli ambiziosi desiderii del papato: deponesse le pontificali insegne e con pubblica penitenza allo scandalo dato alla Chiesa riparasse: le usurpate chiavi ai sacri elettori restituisse.² Queste erano minacce; ma, assicuratisi alla per fine dello assentimento dei sei cardinali rimasti in Avignone, si condussero a Fondi, e quivi, venuti gl' Italiani, sotto il patrocinio di Onorato Gaetani consumarono l'opera nefanda dello scisma. Lagrimevole a dire: quei medesimi cardinali, che pochi mesi innanzi aveano di pari consentimento eletto Urbano in pontefice, ora creavano tutti contro lui un antipapa, ripugnando bruttamente a sè medesimi, e dando ai fedeli un pessimo esempio di divisioni e di scandali. Erano sedici gli elettori, tenendo il luogo del cardinal Tebaldeschi, già morto, l'Ambiense che nel tempo del primo conclave stava a Pisa. L'onta di quella scelta cadde sopra Roberto cardinal di Ginevra, che prese nome di Clemente VII, nel dì 20 settembre. Infausto giorno che fu principio di tanti danni e tanto gravi alla Chiesa di Cristo,³ e nel quale si vide adempiuto quel detto di Caterina: « Credo che la sposa di Cristo rimarrà in fiore come dee rimanere; ma egli è

¹ Raynal., an. 1378, § XLI.

² Baluz., pag. 819.

³ Raynal., an. 1378, § LIX.

bisogno che, a racconciare al tutto, si guasti infino alle fondamenta.»¹

Papa Urbano, che poco avea creduto alle prime minacce dei cardinali francesi, non così tosto ebbe nuove della defezione dell' Orsini e degli altri due italiani, cominciò ad accorgersi di ciò che era, ed a sentir grave cordoglio dei modi acerbi insino allora usati. Contano che all' annunzio di quella defezione per lo smisurato dolore lagrimasse. Abbandonato da tutti i cardinali, volle seguire l' avviso di Caterina, scegliendone nuovi: ma quel provvido consiglio della Santa già arrivava troppo tardi ed inefficace. I nuovi eletti, che innanzi avrebbero potuto con l' esempio delle loro virtù e col collegarsi con gli antichi impedire il male, erano impotenti a far nulla, quando gli antichi cardinali, già addivenuti scismatici, avrebbero tenuti i novelli piuttosto in conto di nimici che di soci nel sacro senato. Nulladimeno papa Urbano, due giorni innanzi che gli scismatici creassero l' antipapa Clemente in Fondi, nominò ad un tratto ben ventinove cardinali, dei quali cinque neppure accettarono la eminenza della porpora: tanto erano difficili i tempi.² Meravigliarono molti al vedere che i più di loro con insolito esempio fossero di parte ghibellina.³ Ma la cosa non fu senza grave ragione; conciossiachè il papa, vedendo di poter far poco fondamento sul re di Francia, e nessuno sulla Giovanna di Napoli, tentasse almeno procacciarsi il favor dello imperadore. Più di tutto però in tempi tanto oscuri era necessario che la scelta cadesse sopra uomini di grande integrità di vita. La Benincasa avea insistito sopra ciò, e, non paga d' infiammar nel santo proposito il pontefice, ne avea anche scritto al cardinal di Firenze ed all' Orsini prima della loro defezione.⁴ Ma Urbano (forse perchè colto

¹ Lett. 41. Questa lettera fu scritta prima della ribellione di Perugia nel 1375; e però innanzi che ella parlasse dello scisma a frate Raimondo.

² Raynal., an. 1379.

³ Corio, *Storia di Milano*, parte III, pag. 253.

⁴ Lett. 28, 29.

all' improvviso) non seppe discernere fra tanti i migliori. Ben è vero che il cardinal Nicolò Caracciolo, religioso dei Predicatori, eletto ad istanza di Caterina,¹ Bonaventura da Padova, Filippo d' Alansone dei Reali di Francia ed altri furono esimii in virtù, ma pur non mancarono di quei che gettaronsi al partito di Clemente, o mal risposero al nobile concetto che Caterina teneva di quell' ecclesiastico principato, il quale tanto è più degno dei soli virtuosissimi, quanto è più sublime. La Santa si avvide di ciò sino dal bel principio, onde scrisse ad Urbano, quasi facendogliene amorevole rimprovero: « Le piante vecchie erano invecchiate nelli vizi, in molta superbia, immondizia ed avarizia, commettendo le grandissime simonie: ed ora le piante nuove (e volea dire i cardinali creati di fresco), le quali con la virtù debbono confondere questi vizi, cominciano a dilargare ed a pigliare quello medesimo stilo. »²

Sebbene però la pietosa vergine avesse tre anni innanzi mirabilmente saputo dello scisma che dovea tenere in tanta procella la Chiesa, pure dolorosissimo le giunse in Siena l' annunzio della creazione dello antipapa Clemente. Divine ed umane ragioni medesimamente la persuadevano della verità della elezione di Urbano: ed il sottile conoscimento, ch' ella si ebbe ognora delle umane cose, le faceano antivedere i mali gravissimi che erano per nascere. Cionullaostante non si lasciò svignere da quella terribile prova, cui andava soggetta la Chiesa. La tempra del suo nobile animo (dalle comuni codardie alienissimo) sapeva lottare, e nella lotta attingere una nuova vita di magnanimi pensieri ed affetti. Senza por tempo in mezzo, volle con le sue parole venir confortando l' animo di Urbano e sublimarlo a quella altezza, da cui solo ci possiamo sostenere nelle grandi sventure: « Dilatatevi, gli diceva tra le altre cose, dilatatevi nella dilezione dolce della carità senza veruna dubita-

¹ Ciacconius, *Vita Urbani VI.*

² Lett. 21. — Note del Burlamacchi a questa lettera.

zione, ma conformatevi e confortatevi col vostro capo dolce Gesù, il quale sempre dal principio del mondo infino all' ultimo ha voluto e vuole, che veruno grande fatto si facesse mai senza il molto sostenere: adunque senza timore veruno vi gittate tra queste spine col vestimento forte della carità. Oimè, oimè non allentate li passi per queste fatiche: in verun modo temete la vita del corpo vostro, cioè che voi temiate di perderla, chè Dio è quello che è për voi; e se bisogna dare la vita, volontariamente si debba dare. Oimè disavventurata l' anima mia, cagione di tutti questi mali: ho inteso che li demonii incarnati hanno eletto non Cristo in terra, ma fatto nascere anticristo contro voi Cristo in terra, il quale confesso, e non lo nego, che siete vicario di Cristo..... Or oltre, santissimo padre, senza timore si entri in questa battaglia. »¹ E prosegue esortandolo caldamente, a far buona guardia della sua persona mentre durava nella aspra lotta, perchè sapeva di buon fonte che vi avea dei malvagi, i quali non dormivano ma cercavan modo di tòrlo iniquamente di vita.

Caterina, intanto che esortava papa Urbano ad entrare senza timore nelle dure battaglie che si apparecchiavano, travagliossi a tutto potere di guerreggiare anch' ella per la Chiesa con le armi della virtù e dell' amore. Stimò sopra tutto necessarissimo tòrre allo scisma il forte aiuto dei principi, esortandoli e persuadendoli all' obbedienza del legittimo pastore. Già i cardinali anagnini non avrebbero osato tanto, se non si fossero innanzi fatti gagliardi del patrocínio di alcuni potenti che volessero sostenerli con la principesca autorità e con le armi a petto del vero papa. Lo scisma sarebbe senza essi caduto di per sè stesso; chè i popoli aveano ben altri infortuni a lagrimare, senza che la lotta di due pontefici venisse ad accrescerli. Ma gli avveduti cardinali, i quali a vincere la prova s' erano dal bel principio avvalorati di milizie vendecce, aveano in pari tempo tentato

¹ Lett. 18. Ha *fad'ighe* per *fatiche*.

l'animo del re di Francia per farsi scudo del suo potere. Non fecero frutto dapprima in quella corte, molto più che la parigina università, entrata consigliera del principe, fu abborrente da ogni pensiero di scisma. Cionullaostante speravano sempre di trarlo dai loro voleri con le tentatrici promesse di papa francese e dimorante in Avignone. Assai meglio però erano sin dal principio riusciti gli scismatici porporati presso la regina Giovanna di Napoli, la quale stando nel cuor d'Italia e così vicina a Roma, potea essere di molto giovamento a quella parte che prendesse a favorire.

Grandi erano state le allegrezze della regina di Napoli per la elezione di Urbano (il Prignano, come è detto, fu napoletano): molte le luminarie e le feste nella città; splendidi i doni della ossequente regina al pontefice, tra i quali oltre a quaranta migliaia di scudi in danaio. Ordinò fino che trecento dei suoi soldati capitanati dal nobilissimo conte Lorito Caracciolo stessero a guardia ed onore del nuovo papa: onde chi avesse voluto far giudizio da quei primi fatti avrebbe indubitatamente pensato che il più saldo sostegno del pontefice dovesse essere la Giovanna di Napoli. Ma troppo è volubile cuor di donna per poter mai far in esso fondamento. Le allegrezze e le affezioni della regina assai presto si mutarono in odio contro lo eletto. Molte ragioni dissero provocatrici dello sdegno regale, tra cui fu certo non ultima il niego che dette il pontefice al desiderato coniu- gio di Maria figliuola ed erede del re di Sicilia col marchese di Monferrato, che al marito della Giovanna era congiunto. Ma qualunque il principio di quella nimicizia, non è dubbio che i cortigiani soffiarono astutamente nel fuoco.¹ Dicono che un an-

¹ Contano che il papa negasse quel matrimonio, perchè avesse già fermo di disporre colei con Francesco Prignano suo nipote. Si addussero altre cagioni di sdegno fra il papa e Giovanna. Il Rinaldi per testimonianza di Ettore Pignatelli, il quale a quel tempo vivea (Rain., an. 1378) e poi stampata dal Muratori, asserisce che Giovanna chiedesse al pontefice d'incoronare il principe suo marito, e che Urbano dissentisse, o per timore che il reame di Napoli non passasse dai Reali di Francia nei Tedeschi, o perchè

tico odio di Nicolò Spinelli fossesi cangiato in furore contro il papa, perchè, venuto con Ottone marito della regina a porgere ossequio al nuovo pontefice, fu rimosso d'ordine di lui dal luogo onorevole ch' eragli stato assegnato in certa solennità di convito. Lo Spinelli, punto nel vivo dell' amor proprio, fece ogni opera per indurre la regina, presso la quale era in gran favore, all' odio di Urbano. Falsate parecchie lettere, ed ordita una brutta trama di mendacii, fe credere a Giovanna il papa aver fatto disegno di menarla prigioniera in un monastero; e di dare il suo reame a Carlo di Durazzo.¹ Malvagi consiglieri compirono l' opera dello Spinelli. La cosa finì che la superba regina, venuta in furore, volle esser complice della perfidia di Fondi, o almeno lasciò che il suo Spinelli disfogasse così le mal represses ire contro Urbano. Urbano e Giovanna addivennero per tal modo nimici.

Poichè adunque pareva che il più valido sostegno dello scisma dovesse essere quella regina, a lei si volse consigliatamente Caterina. Scrissele tosto (7 ottobre 1378) una lettera nella quale prudentemente fa vista di stare in forse dell' animo di lei, o perchè non sapesse ancora con certezza della ribellione di Giovanna, o perchè costei per anco non avesse mostrato fin dove giungessero le sue ire contro il pontefice. Tuttavolta la rampogna con soavi parole, e le mostra il male che erasi operato per gli scismatici cardinali: L' amor proprio toglierci (così la Santa) di conoscere il vero, offuscando l' occhio del nostro intelletto, e rendendoci come foglie al vento volubili: per lo smodato amore di noi stessi venirsi spargendo tra' prossimi come un veleno che attossica le anime: indarno cercare gli scismatici cardinali un

già volgesse in animo, come stimò il Summonti, di trasferire quella corona dalla reina a Carlo di Durazzo. Ma veramente non mi potrei indurre a pensare che la regina rompesse guerra al pontefice per la negata corona al consorte, quando sappiamo che ella mai non inchinò l' animo a voler compagnar nel trono il principe di Taranto suo marito.

¹ Baluz., pag. 1126. Collenuccio, *Comp. della Storia di Napoli*, lib. V. — Maimb., lib. I, pag. 78.

pretesto al loro pravo operare nelle cose avvenute al tempo della elezione di Urbano: lo spacciare che aveano eletto il papa per timore, esser falso; e quando fosse vero, che cosa si dovrebbe pensare di uomini, che posti in tanta eminenza di dignità, per timore e non per coscienza scelgano il supremo pastore? solo l'amore delle delizie e degli stati terreni averli indotti allo scisma: pensasse quanto dolce e prezioso fosse il nome di madre, con cui la chiamava, sol perchè la stimava ancora obbediente figliuola della Chiesa, alle cui mammelle era stata nutrita: non si lasciasse pervertire dagl'inganni altrui, e credesse pure, che ogni papa che si presentava a lei, vivendo Urbano, fosse peggio che anticristo; scegliesse più tosto la morte che il tradire la Chiesa: in ciò si mostrasse non femmina imbelle, ma virilmente fortissima: non si lasciasse vincere dalla tenebra dell'errore; chè molti e molto gravi danni ne verrebbero all'anima ed al corpo: pensasse all'amor che ella le portava tenerissimo; onde si movea a parlare solo per *affamato desiderio della sua salute*: se era già involta nelle tenebre, ne uscisse tosto; se no, eligesse innanzi la morte, che il cadervi mai.¹ E volgendosi poi la Santa nella stessa lettera con bell'arte ai cardinali, quasi che dimenticasse la regina cui scriveva: « O miserabili, dicea, non sapete voi che se i venti fanno andare un poco a vela la navicella della santa Chiesa, ella non perisce, nè chi si appoggia a lei? volendovi voi innalzare, voi siete immersi; volendo vivere, voi cadete nella più perversa morte che cadere possiate; volendo possedere le ricchezze, voi diventate mendici e cadete in somma miseria; volendo tenere lo Stato, voi il perdete: fatti siete crudeli a voi medesimi: ecco poi, che il veleno pigliate per voi, e perchè il date in altrui? o non avete voi pietà di tante pecorelle che per questo si partono dall'ovile? Voi siete posti per dilatare la fede: e voi la spegnete, contaminandola per le scisme che per voi si levano; siete posti per lucerne poste in

¹ Lett. 315.

sul candelabro per alluminare i tenebrosi: e voi siete quelli che nella luce gettate le tenebre. Di tutti questi ed altri infiniti mali voi siete e sarete cagione, se altro modo non mutate; e voi per divino giudizio ne rimarrete distrutti l'anima ed il corpo. E non pensate che Dio la risparmi (*la vita*) nè gli sia meno grave (*la offesa*) per le dignità del cappello, nè per la prelazione; ma molto più miserabilmente sarete puniti, siccome il figliuolo che offende la madre è degno di maggior punizione. »

Queste cose scriveva la Benincasa da Siena, quando papa Urbano volle giovare con altri modi e di maggiore efficacia della maschia virtù di questa donna a raffermarsi in seggio, ed a spegnere lo scisma nascente. Dette comandamento a frate Raimondo che tosto la dovesse chiamare in Roma. Ma Caterina, che prudentissima era, rispose al frate che le apriva quel desiderio del papa: esser giunta a lei notizia come molti dei cittadini sanesi, e nominatamente alcune delle Suore, aveano preso scandalo dei troppi viaggi che, come lor pareva, ella avea fatti: non sembrar conveniente che una vergine religiosa, destinata a vivere in penitenza e preghiera, così frequentemente si ponesse in cammino: ben ella stimare che non avesse in ciò errato, indottasi solo ad uscire della dolcezza sua quiete d'ordine di Dio e per salute delle anime; tuttociò nulla ostante non si sarebbe ora partita, se non per comandamento espresso del papa, manifestatole per scrittura: così soltanto quei che si scandolezzavano di lei, potrebbero conoscere s'ella di proprio talento si movea. — Le quali cose, non prima vennero rapportate al pontefice, ed egli comandò che in virtù di santa obbedienza Caterina si dovesse condurre a Roma. La Benincasa allora, postasi in viaggio con buon numero di coloro che soleano seguitarla, giunse in Roma il 28 novembre di quell'anno, poco dopo che il sacrilegio di Fondi fosse compiuto. Per tal modo, mentre Clemente ed i suoi cercavano il patrocinio delle armi e si circondavano degl'infami Brettoni, papa Urbano volgeva il primo pensiero ai santi che eran nella Chiesa,

e si adoperava a rendersi forte della loro virtù. Che se le nequizie, i tradimenti, le ire di molti obbligarono in séguito Urbano a combattere le armi con le armi, certo fu testimonio di animo virtuoso quel pensiero, pel quale il pontefice sperò (sebbene per poco tempo) di difendere le ragioni del giusto soltanto con l'autorità e la religione dei santi.

Urbano, non pago di aver chiamato a sè Caterina, si giovò dell'autorità di lei per indurre molti servi di Dio a condursi in Roma. Fortunosi i tempi che correvano, e però pareva strano il vedere che il supremo pastore raccomandasse la nave di Pietro ad una povera verginella. Pur nondimeno costei si adoperò più e meglio di ogni altra per condurla tra quelle tempeste. Di armi non volea sapere: di che, ottenuto un breve dal pontefice, chiamò in Roma con sue caldissime lettere tra gli altri don Bartolomeo Serafini priore certosino, don Giovanni delle Celle monaco di Vallombrosa, frate Antonio da Nizza degli eremitani di sant'Agostino ed altri tre eremiti di Spoleto che viveano in fama di molta santità, frate Andrea, frate Baldo e frate Lando.¹ Lasciassero, lor diceva la Santa, le amate solitudini e le arcane dolcezze degli eremi per venire in soccorso della sposa di Cristo: fu ella mai in tanto bisogno quanto oggidì, in cui coloro che dovean aiutarla, l'hanno percossa; quei che debbono portar luce, arrecano tenebre? Eglino, usi alle penitenze ed alle asprezze dei chiestri, non temessero le delizie che s'incontrano nelle grandi città; perocchè erano chiamati a patire, e non avrebbero trovato, in tanta angustia della madre Chiesa, a dilettersi se non del diletto della croce. La santità della causa che prendevano a difendere, la giustizia della elezione di Urbano, il pensiero di poter cessare uno scisma, il sentirsi chiamati da un pontefice *giusto e grande amatore dei servi di Dio*, voleano esser così potenti ragioni all'anima di un fedel servo di Cristo, che nè le persecuzioni, nè le infamie, nè

¹ Lett. 54, 71, 127, 130, 135.

gli scherni, nè la morte dovrebbero trattenerli dal correre in soccorso della madre Chiesa. Anzi risapendo ella che frate Guglielmo e frate Antonio rifiutavano di venire, scrisse a quest'ultimo una lettera, in cui si addimostrò donna di forte intelletto e non capace a lasciarsi vincere da certe false apparenze di bene onde talvolta cadono in errore i migliori. Frate Guglielmo, vinto da semplicità ed inganno, diceva esser legato dall'obbedienza divina a star nell'eremo, e però non aver debito di obbedire a creatura. Ma alla Santa parve importabile che costui impensatamente uscisse in così fatte parole senza fare eccezione del vicario di Cristo; e però tosto rispose, esser nimico del Signore chi pensa obbedirgli disobbedendo al pontefice; conciossiachè l'obbedienza a Dio tanto sia più perfetta, quanto è più completa quella al vicario di Cristo. E dubitando questi due servi di Dio non forse si rattiapidissero nello spirito pel lasciar che facevano la solitudine, la Benincasa dicea loro: « Troppo sta attaccato leggiero lo spirito, se per mutar luogo si perde: pare che Dio sia accettatore di luogo e che si trovi solamente nel bosco, e non altrove, nel tempo delle necessità. Adunque che diremo? che dall'una parte desideriamo che sia riformata la Chiesa di Dio, siane tratte le spine, e messici i fiori odoriferi dei servi di Dio, e dall'altro lato diciamo che e'l mandar per loro e trarli dalla pace e quiete della mente perchè vengano a sovvenire questa navicella, sia inganno del demonio? » E le parole della Santa furono così efficaci, che indi a non molto la più parte di costoro si trasmutarono in Roma, e di tutto potere si adoperarono in pro di Urbano.¹

Singolar modo da combattere lo scisma potea sembrare co-

¹ Lett. 130. Di questo frate Antonio, che più degli altri erasi mostrato renitente a partire, leggesi nella *Sylva Illicitana* di monsignor Landucci, pag. 99: « Ea prestitutæ doctrinæ et virtutum celsitudine, ut beatæ Catharinæ senensis et Urbani VI papæ ad ejus improbissimi sæculi turbines sedandos litteris nuntiisque Romam accersiretur. Quare pro sancta Ecclesia ad vitæ usque discrimen diutius et gloriosus exantlato labore requievit in Domino anno 1392. »

desto; pur non di meno costoro, che nella Toscana ed anzi nella intera Italia erano avuti in conto di Santi, giovarono di molto la causa di Urbano; e se non impedirono al tutto il male, fu più tosto colpa dei potenti fautori dell' antipapa, che non manco di forza nei Santi o difetto di fede nei popoli. Ma la Benincasa, che volea vincere unicamente in Dio ed attingeva la forza a trionfare solo dalla virtù, da questi mezzi non volea uscire. Non paga di affidarsi per così fatto negozio nei servi di Dio che chiamava in Roma, scriveva altresì a' figliuoli spirituali ed alle religiose di parecchi monasteri, perchè, quando non potessero con l' opera, difendessero la verità con la preghiera: « Ogni tempo è tempo (così ella a suora Daniella da Orvieto) ma tu non vedesti mai, nè tu nè verun altro, tempo di maggiore necessità. Sentiti, figliuola mia, con dolore e amaritudine della tenebra che è venuta nella santa Chiesa. L' aiuto umano pare che ci venga meno: conviene a te e agli altri servi e serve di Dio invocare l' aiutorio suo.... Egli è tempo di vigilia e non da dormire.... da sconfiggere i nimici colla vigilia, lagrime, sudori, e con dolorosi e amorosi desiderii, con umile e continua orazione. » ¹

Intanto noi non potremmo dire a parole quale fosse l' animo dell' ardentissima Caterina nel vedersi in quella città, ove ciascuna pietra più rozza ed informe parla all' anima ed al cuore, ove s' incontrano ad ogni passo memorie di fatti meravigliosissimi, e tutto testimonia le glorie del cristianesimo. Ci basterà ricordare che la santa vergine si commovea mirabilmente al pensiero che quella terra, grande per antiche e nuove grandezze, fosse sopra tutto nobilitata dal sangue dei martiri: « Il sangue (così ella a Stefano Maconi), il sangue di questi gloriosi martiri qui in Roma quanto al corpo sepolti, che con tanto fuoco di amore diedero il sangue e la vita per amor della vita, tutto

¹ Lett. 164. — Lo stesso dice a Giovanna di Capo ed a Francesca nella lettera 172, ed a Caterina dello Spedaluccio nella 174.

bolle, invitando te e gli altri che veniate.... In questa santa terra, nella quale Dio manifestava la dignità sua, chiamandola il suo giardino, chiama i servi suoi dicendo: ora è il tempo che essi vengano a provar l'oro delle virtù. »¹ Ed in Roma per verità mirabilmente rifiuse più di qualunque altra la virtù di Caterina. Ben è vero che in Roma prese a vivere la vita assai modestamente, e quanto le fu possibile celatissima agli sguardi di ciascuno. Cionnullaostante la luce di sua virtù e miracoli ne sparse tosto la fama per tutta la città.

La ragione della vita che prese a vivere la Santa fu tale, che ella ed i suoi discepoli dovessero riuscire non solo testimonio di cristiana perfezione, ma quasi eloquente rimprovero al viver sciolto e corrotto di molti, e più di tutto a quelli che si erano lasciati vincere dalla smisurata cupidità di delizie e di ricchezze. Non ella soltanto, ma altresì tutti coloro che vennero con esso lei con insolito esempio s'abbandonarono in una volontaria povertà alla divina Provvidenza, volendo piuttosto andar peregrinando e mendicare con la pietosa vergine, che star ben provveduti altrove. Fu bello a vedere tutta la devota famiglia della Benincasa, raccoltasi in una certa casa che era nel rione di Colonna, vivere in santa conversazione e quasi ricordare i primi tempi del cristianesimo. Accorrevano eziandio ad ospitare in quella dimora parecchi dei servi di Dio chiamati in Roma pel negozio dello scisma; di che quella famiglia, che umilmente viveva in tanta perfezione, toccava assai spesso il numero di quaranta. La vergine non avea nè argento nè oro, nè altre cose terrene da sopperire ai loro bisogni; ma si provvedevano tutti limosinando del vitto. E le cose erano state così ordinate da Caterina, che ciascuna delle donne facesse in una settimana l'ufficio di provveditrice per le masserizie domestiche, affinché

¹ Lett. 262. In questa lettera e nella precedente la Santa esorta Stefano a persuadere i Sanesi, e nominatamente quei della Compagnia dello Spedale, a porgere aiuto ad Urbano per la necessità di cui sarà detto appresso.

gli altri e le altre potessero attendere a Dio ed ai santi pellegrinaggi: quando di alcuna cosa fosse difetto, si ricorresse alla Benincasa.¹ Narra la leggenda come un dì toccando la sorte di provveditrice a Giovanna di Capo suora della Penitenza, costei dimenticasse di far intendere a Caterina il mancamento del pane, e per prodigio della Santa ne fossero tutti abbondevolmente provveduti.² Venuta l'ora del desinare (conta così frate Raimondo), non era tanto pane in casa che soli a quattro potesse soddisfare. Del qual difetto accorgendosi Giovanna, tutta piena di vergogna andò a Caterina confessandole la necessità e scoprendole la sua colpa. A cui ella: Perdoniti Iddio, o sorella; come hai trapassato tu l'ordine che ho imposto, ed hai condotta me e gli altri in tanta durissima estremità? Ecco, la famiglia è affamata dal digiuno (poichè per lo più digiunavano), l'ora è tarda, e dove potremo trovar tanti pani che bastino? — Alle quali parole umiliandosi Giovanna, e dicendo ch'ella avea mancato per dimenticanza, la santa vergine rispose: Di' loro che comincino con questo poco, finchè il Signore provveda. — Ed andò tosto all'orazione. Mentre Caterina pregava, mangiava ciascuno quanto la fame chiedeva, e quel pane non veniva mai meno; anzi bastava ai ministratori della mensa e ad una larga limosina che se ne fece a molti poveri.

La fama di questi e di altri prodigi, mentre correva per tutta Roma, valea non poco a raffermae in seggio il nuovo pontefice. Volle Urbano che la beata Caterina si conducesse un dì nel sacro concistoro dei cardinali ed al cospetto di essi favellasse, precipuamente sopra lo scisma. Raro spettacolo era quello di una vergine favellante, quasi maestra, in una Roma delle cose

¹ Caterina fu frequente nel visitare le sante stazioni in Roma: onde scrive Cornelio a Lapide (*Comment. in Isaia*, cap. XVI): « Catharina Senensis, obiens Romæ stationes, aiebat: Ego calco sanguinem martyrum. »

² La medesima leggenda narra eziandio come in quello anno, essendo testimone la stessa Giovanna e la Lisa, avvenisse un simile prodigio; ed altro poco diverso tra i frati di san Domenico, poi che fu morta la Santa. *Vita S. Cathar. senens.*, auctore F. Raimundo, lib. III, cap. XI.

di Dio e della Chiesa: al tutto singolare che ne parlasse al cospetto di pontefice, e presente il più nobile senato che sia al mondo. Ma Caterina, che era non timida amica del vero, nulla punto si sfiduciò a quel difficile incarico: e venuta secondo il papale comandamento in quel nobilissimo consesso, parlò ardite parole. Avvegnachè donna, volle dire della gran fortezza ch'era necessaria a combatter santamente la guerra che incominciava, ed aprì ad un dipresso in questi sensi l'animo suo: ¹ Iddio, beatissimo padre, è somma ed eterna fortezza; e noi, se vogliamo esser invincibili, in lui e solo in lui dobbiamo affidarci. Quali danni potrebbero spaurire un'anima, quando nel Signore ella sia vestita di codesto vestimento della divina fortezza? Nè fatica, nè tribolazione, nè contumelie, nè morte, nè i colpi qualunque siano degli iniqui amatori di sè medesimi vi vinceranno, allorchè, saggiato per la pazienza, vivrete in carità: nella carità trionferete i vostri nimici. I quali assai meno avranno forza di percuotere la sposa divina, che, fondata sopra la viva pietra Cristo dolce Gesù, è come una ròcca immota ad ogni émpito di tribolazione. A cui dunque nuoceranno i colpi degli empi? A loro medesimi, santissimo e dolcissimo padre, che li gettano: codeste saette avvelenate torneranno a loro; in voi percuotono soltanto la corteccia, ed ah! i miseri, credendo offender voi, seminano di lor mano nella santa Chiesa la propria rovina, lo scandalo e la eresia. Via su, beatissimo padre, e voi tutti aiutatori del sommo pastore, via su, entrate in questa santa battaglia senza timore, e vincerete. Se Dio è con voi, chi sarà contro voi? La speranza e la fede vostra non sian poste nell'aiuto umano, che vien meno, ma solo nel divino, il quale non sarà tolto mai. Bagnatevi nel dolcissimo sangue di Cristo, e viril-

¹ La leggenda del beato Raimondo non riferisce le parole di Caterina al pontefice ed ai cardinali, accennando solo che furono animatrici alla costanza ed alla fiducia nella Provvidenza. Il discorso però da noi riferito è tolto quasi a verbo da una lettera che scrisse la Santa ad Urbano pochi dì innanzi che movesse per Roma, e che è la 48 della raccolta.

mente combattete per lui, doveste anche dare in sacrificio la vita. Imbelle donna e peccatrice io sono; ma pur mi ricordo di esser stata ricompra dal sangue di Cristo, ricordo le infinite sue bontà, e mi par poco dare la vita per lui e per la sposa sua. Èvvi così acerbo dolore, così dura tribolazione, che sostenuta per Cristo e la sua Chiesa non si muti in dolcissima beatitudine? Tutto io vi prometto sostenere, insino alla morte, per salvare dallo scisma la Chiesa, aiutandovi quanto è da me con l'arma della santa orazione, e con annunziare e seminare la verità in qualunque luogo piacerà a Dio ed alla Santità vostra, beatissimo padre mio. Si corra dunque al santo certame, ma da tutt'insieme; si pugnino, ma con le armi della virtù e dell'amore, della penitenza e della preghiera. — Alle quali parole, Urbano non seppe contenere la meraviglia; onde, vòltosi ai cardinali: Quanto, disse, o fratelli, siam noi da riprendere nel cospetto del Signore, mentre temiamo! Questa donnicciuola ci confonde; donnicciuola dico, non per dispregio, ma per espressione della naturale fragilità muliebre. Imperocchè, costei dovrebbe naturalmente temere anche allora che noi fossimo ben sicuri; e pure, dove noi temiamo, ella sta senza paura, e con le sue nobilissime parole ci conforta. Gran confusione per noi! — E poscia il papa, come rinvigorito dalle parole di Caterina, arditamente soggiunse: Ma che cosa dovrebbe mai temere il vicario di Cristo, ancorchè tutto il mondo a lui contrastasse? Cristo onnipotente è più forte del mondo, nè fia possibile che la sua Chiesa abbandoni mai.¹

Queste cose ponevano la quistione dello scisma in un campo, dal quale non avrebbe dovuto uscire giammai. Generoso e nobile era il pensiero della Benincasa: vincere le divisioni con l'amore. La Chiesa vive soltanto di amore: lo scisma si pasce delle divisioni e degli odii. Ben è vero che si collegano talvolta gli scismatici tra loro per l'odio comune contro la cattedra di

¹ Vita S. Cathar. senens., auctore F. Raim., lib. III, cap. I.

Pietro; ma quella colleganza non ha stabile argomento su cui si fondi, nè in quelle unioni corre la vita dell'amore: create per ragioni di odio, isteriliscono e muoiono. Caterina per lo contrario voleva dare all'unione di tutt' i cattolici quell'alimento della soprannaturale carità, che li avrebbe uniti in un solo spirito e fattili potentissimi alla pugna. Così fatta unione ella voleva sapientemente opporre al convento degli scismatici. Ma disgraziatamente la Benincasa ebbe spesso la sorte comune ai grandi di ogni età: quella di trovarsi troppo superiori alle condizioni dei tempi in cui vissero.

La beata Caterina si poneva di fatto in questa santa battaglia, e con l'aiuto della parola e dell'opera davasi ogni fatica per distruggere le nascenti divisioni. Poco vi avea a sperare dai cardinali di parte francese, fabbricatori dello scisma; ma i tre italiani Pietro cardinale Corsini di Fiorenza, Simone di Borzano milanese, ed il romano Iacopo Orsini, s'erano lasciati trarre nel laccio piuttosto per inganno, che non per odio di Urbano; molto meno aveano avuto in animo di crear papa francese. Quando si furono avveduti in Fondi della frode dei francesi, e della propria follia nell'aggiustar fede alle bugiarde promesse, dispettosamente si partirono, tenendosi come dire neutrali fra i due pontefici. Timore e vergogna li allontanavano da Urbano; dispetto ed ira non permettevano che si accostassero a Clemente. Si ridussero però a Tagliacozzo, feudo della casa Orsini, ed aspettarono gli avvenimenti.¹ Caterina volle giovarsi di questa incertezza in cui viveano i cardinali italiani, per trarli di nuovo alle parti di Urbano. E tanto più caldamente il fece, in quanto che l'Orsini avea avuto gran parte a tòrre la regina Giovanna di Napoli dalla ubbidienza del papa. Laonde, quando egli fosse tornato al vero pontefice, sarebbe forse mancato agli scismatici il più potente patrocinio che si ebbero in quei primordi nella regina. Scrisse adunque Caterina una vee-

¹ Raynal., ad an. 1378; Teod. di Niem, lib. I, cap. X.

mentissima lettera a quei tre porporati in questi sensi: Lei desiderare che fossero illuminati della luce che è in verità, affinchè uscissero tosto dalle tenebre nelle quali erano miseramente caduti: quelli che bevono la luce dal Cielo, stare nella obbedienza di Urbano vero pontefice; coloro che non vi stavano, tener l'occhio dell'intelletto offuscato dall'amor proprio e dalla cupidità di quelle cose transitorie che passano come il vento: l'amatore del mondo, credere di porre l'amore in cosa ferma e stabile, dilettevole e bella; ma veramente le delizie di cui si piace il secolo, esser somma miseria, laide e senza alcuna bontà non per la sustanza loro, poichè tutte furono create da Dio che è sommamente buono, ma per l'affetto di colui che disordinatamente le possiede: la nostra vita ed ogni quantunque freschissima giovinezza passare come la leggiadria del fiore poi che è colto dalla pianta: niuno potere impedire al sommo Giudice di cogliere e recidere, quando a lui piaccia, il fiore della vita umana: pensassero a questo, e guardassero al momento terribile della morte. Continua poi in queste caldissime parole così: « Oimè, oimè! a che vi ha fatto giungere il non aver seguitato in virtù la vostra eccellenza? Voi foste posti a nutrirarvi al petto della santa Chiesa come fiori messi in questo giardino, acciocchè gittaste odore di virtù; foste posti per colonne a fortificare questa navicella ed il Vicario di Cristo in terra; foste posti come lucerna in quel candelabro, per render lume a fedeli cristiani e dilatare la fede: e voi sapete bene se avete fatto quello perchè fuste creati: certo no. E dov'è la gratitudine vostra, la quale dovete avere a questa sposa che vi ha nutricati al petto suo? Non ci veggo altro che ingratitudine, la quale ingratitudine dissecca la fonte della pietà. Chi mi mostra che voi siete ingrati villani e mercenari? La persecuzione che voi con gli altri insieme avete fatta e fate a questa sposa, nel tempo dovevate essere scudi e resistere a' colpi della eresia. Sapete e conoscete la verità: che papa Urbano VI è veramente papa, sommo pontefice, eletto con ele-

zione ordinata e non con timore, veramente per spirazione divina più tosto, che per vostra industria umana; e così annunciate a noi quello che crà la verità. Ora avete voltate le spalle, come vili e miserabili cavalieri: l'ombra vostra vi ha fatto paura; partiti vi siete dalla verità che vi fortificava, ed accostativi alla bugia che indebilisce l'anima ed il corpo, privandovi della grazia spirituale e temporale. Chi ve ne è cagione? Il veleno dell'amor proprio che ha avvelenato il mondo: egli è quello che voi colonne ha fatto peggio che paglia, non fiori che gittate odore, ma puzza; chè tutto il mondo avete appuzzato: non lucerne poste in sul candelabro, acciocchè dilatiate la fede, ma (nascosto questo lume sotto lo staio della superbia e fatti non dilatatori, ma contaminatori della fede) gittate tenebre in voi ed in altri. Questa non è cecità d'ignoranza (cioè che venga per ignoranza); non vi viene che vi sia posto dalle creature una cosa e sia un'altra; ma voi sapete quello che è la verità, e voi l'avete annunciata a noi, non noi a voi. E come siete matti che a noi deste la verità, e per voi voleste gustare la bugia? Ora volete sedurre questa verità e farci vedere in contrario, dicendo che per paura eleggeste papa Urbano; la qual cosa non è: ma chi il dice (parlando a voi non reverentemente perchè vi siete privati della reverenza), mente sopra il capo suo. Perocchè quello che voi mostraste d'aver eletto per paura apparve evidente a chiunque il volle vedere: ciò fu messere di Santo Pietro (*il Tebaldeschi cardinal di San Pietro*). Potreste dire a me: perchè a noi non credete? meglio sappiamo noi la verità che lo eleggemmo, che voi. Ed io vi rispondo che voi medesimi mi avete mostrato che vi partiste dalla verità in molti modi, e che io non vi debbo credere che papa Urbano VI non sia vero papa. Se io mi volgo al principio della vita vostra, non vi conosco di tanta buona e santa vita, che voi per coscienza vi ritraeste dalla bugia..... Se io mi volgo alla elezione ordinata, per la bocca vostra abbiamo saputo che voi lo eleggeste canonicamente, e non per paura: detto abbia-

mo che quello che mostraste per paura fu messer di San Pietro. »

Di vero gli argomenti che si poteano addurre a raffermare la verità del papato di Urbano, non solo erano da cercare nella libera elezione di lui, ma eziandio nelle cose intervenute appresso. Imperocchè non è da dubitare che i sacri elettori, quando veramente fossero stati costretti dalle plebee minacce alla non voluta scelta del Prignano, aveano debito (non prima rivendicati in libertà) di notificare a tutta la Chiesa la illegittimità del creduto pastore. Ma i cardinali d' allora, dopo che si videro al tutto liberi dai tumulti, per parecchio tempo (passarono oltre a cinque mesi) non che protestare, raffermarono la elezione: di che le tarde e menzognere dichiarazioni di Anagni riuscirono inefficaci al giudizio dei savi, e provarono gli elettori non tanto menzogneri, quanto vilissimi. Queste cose non isfuggirono alla Benincasa, la quale però nella medesima lettera seguiva così: « Chi mi mostra la elezione ordinata con che eleggeste messer Bartolomeo arcivescovo di Bari, il quale è oggi papa Urbano VI fatto in verità? Nella solennità fatta della sua incoronazione ci è mostrata questa verità. Che la solennità sia fatta in verità ci mostra la riverenza che gli faceste, e le grazie domandate a lui; e voi averle usate in tutte quante le cose: non potete dinegare questa verità che con menzogna. Ahi stolti, degni di mille morti, come ciechi non vedete il mal vostro, e venuti siete a tanta confusione, che voi stessi vi fate menzogneri e idolatri. Chè eziandio se fosse vero, che non è (anche confesso e non lo nego che papa Urbano VI è vero papa), ma se fusse vero quello che dite, non avreste voi mentito a noi, quando cel diceste sommo pontefice come egli è? e non avreste voi falsamente fattogli riverenza, adorandolo per Cristo in terra? e non sareste voi stati simoniaci a procacciar le grazie e usarle illecitamente? » E séguì a rimproverarli con parole non meno calorose della parte che aveano presa nella elezione dell' antipapa, dicendo che bastava ad accusarli la sola presenza nel conclave eziandio,

se, come spacciavano, non avessero dato il suffragio a Clemente: la vera ragione della loro defezione da Urbano essere stata il non voler sostenere la correzione; e le *parole aspre e riprensibili* di costui aver fatto ad essi levare il capo: ond'è che prima che il papa *li cominciasse a mordere*, lo aveano in conto di vicario di Cristo, e non più dopo.

Queste ragioni, addotte con tanto calore per la Santa, e che erano validissime a sostenere il pontificato di Urbano, doveano ferire assai duramente l'animo di quei cardinali, nei quali non so se più potesse la vergogna del mal fatto, o la paura del severo pontefice. Caterina però volle, eziandio in sul finire della medesima lettera, rassiecurarli dell'animo di Urbano, e commuoverli a pietà di loro medesimi con benigno parlare. Già eglino aveano ricevuto da Urbano parole di pace, con cui li esortava a non stare più in forse tra il vero pastore e lo scismatico; ma senza alcun pro, conciossiachè gli proponessero di raunare un concilio, quando i clementisti non vi aderivano in alcun modo, e però sarebbe stato al tutto infruttuoso. Pur nondimeno la pietosa Caterina, dopo che ebbe flagellate le ambizioni dei tre cardinali italiani, non volle mancare di esortarli con soavi parole, e farli certi che il pontefice li avrebbe accolti come figliuoli, sol che tornassero al padre. Conchiude quindi per tal modo la sua epistola ad essi: « Se tutti si partivano dal padre loro, voi dovevate essere quelli figliuoli che fortificaste il padre manifestando la verità, nonostante che il padre non avesse con voi usato altro che rimproveri; non dovevate però esser guida dinegando la santità sua per ogni modo. Pure naturalmente parlando (chè secondo virtù tutti dobbiamo essere uguali, ma parlando umanamente, Cristo in terra è italiano e voi italiani), chè non vi poteva muovere la passione della patria come gli oltramontani, cagione non ci veggo, se non l'amor proprio. Atterratelo oggimai e non aspettate il tempo, chè il tempo non aspetta voi, conculcando coi piedi questo affetto con odio del vizio e amore della virtù. Tornate, tornate e non aspettate la

verga della giustizia, perocchè dalle mani di Dio non possiamo escire: noi siamo nelle mani sue o per giustizia o per misericordia; meglio è a noi di riconoscere le colpe nostre, e staremo nelle mani della misericordia, che di stare in colpa e nelle mani della giustizia; perchè le colpe nostre non passano impunte, e specialmente quelle che sono fatte contro alla santa Chiesa. Ma io mi voglio obbligare di portarvi dinanzi a Dio con lacrime e continua orazione, e con voi insieme portare la penitenza, purchè vogliate ritornare al padre, che come vero padre v'aspetta con le ali aperte della misericordia. Oimè, oimè! non le fuggite nè schifate; ma umilmente le ricevete, e non crediate a' malvagi consiglieri, che v'hanno data la morte. Oimè, fratelli dolci, dolci fratelli e padri mi sarete in quanto vi accostiate alla verità: non fate più resistenza alle lacrime ed ai sudori che gittano li servi di Dio per voi; chè dal capo ai piedi ve ne lavareste. Che se poi spregiaste gli ansietati, dolci e dolorosi desiderii che per voi sono offerti da loro, molto più dura riprensione ricevereste. »¹

Ma nè le ragioni nè le esortazioni e le lacrime di Caterina valevano a rimuovere quei cardinali dal proposito di rimaner di mezzo tra il vero pontefice e l'antipapa. Ed intanto dall'altra parte Clemente ed i suoi, che avvedutissimi erano ed avevano voce presso varie corti di Europa, nessuna provvidenza lasciavano intentata per trarre alle loro parti almeno taluno dei principi che potessero più giovare. Guardavano astutamente dove le passioni fossero più vive e le eccitavano a proprio guadagno: la guerra alla Chiesa ed al legittimo pontefice era già aperta e minacciava riuscire micidiale. Urbano allora non volle più a lungo tacere, e, sperimentata inutile ogni via di accomodamento, cominciò ad usare terribilmente le armi spirituali contro gli

¹ Lett. 31. Il testo dice: *Che se voi le spregiaste e l'ansietati dolci e dolorosi desiderii.... ricepareste.* Nelle parole citate della medesima epistola è *denegare per dinegare, ei per ahì, areste per avreste, fattoli per fattagli, poliamo per possiamo, ricognoscere per riconoscere* ec.

scismatici. Il 6 novembre di quell' anno 1378 pubblicò una bolla in forma di monitorio, la quale portava: I quattro cardinali Roberto di Ginevra, Giovanni D' Amiens, Gerardo di Marmon-tier e Pietro di Sant' Eustachio (principali autori dello scisma) adoperar da gran tempo quegli sforzi che si poteano maggiori per dilacerare la veste inconsutile di Cristo, e ruinare i fedeli nell' abisso dello scisma: congiurato contro di esso pontefice, ed impadronitisi di Castel Sant' Angelo e della città di Anagni, aver presa in soldo una compagnia di Brettoni e di Guasconi, per cui mezzo avean commessi omicidii, furti e sacrilegii assais-simi: non paghi di ciò, esser giunti a pubblicare infami libelli contro il papa; e per colmo di malvagità, ridottisi in Fondi, aver preteso ed osato eleggere in pontefice Roberto cardinal di Ginevra: a costoro essersi unito un Pietro arcivescovo di Arles fuggito da Roma dopo involate molte gioie della Camera apostolica, un Jacopo d' Itri patriarca di Costantinopoli, Niccola arcivescovo di Cosenza, Onorato Gaetani conte di Fondi, Antonio conte di Caserta, Niccola Spinelli, Francesco di Vico, Giovanni di Malestrait, Silvestro Biondo, Bernardo della Sage, e altri signori laici, i quali spargevano tutti contro lui nerissime calunnie e la papale autorità osavano contendergli. Tutti costoro, dichiara il pontefice, si dovessero intendere esclusi dalla comunione della Chiesa, come rei di eresia, di scisma, di lesa maestà, e di apostasia: ed i mentovati cardinali eziandio deposti da ogni autorità spirituale o temporale: i vassalli di loro restassero sciolti dal giuramento di fedeltà, e quei che prendessero contro di essi le armi per tôrre loro ogni forza di nuocere, guadagnerebbero i perdoni della Crociata. Tutto ciò s' intendesse, ove i rei non si presentassero a' suoi piedi innanzi il penultimo giorno del mese.¹ E poichè di fatto non venne alcuno, Urbano VI li condannò contumaci.² Roberto di Ginevra rispose con

¹ Raynal., an. 1378.

² Comandò eziandio che fosse imprigionato chiunque portava loro ambasciate, o lettere, o comestibili, o qualsivoglia altra cosa, siccome ancora

altre scomuniche, e gli animi s' invelenirono sempre più. Entrati nella querela i principi e le soldatesche poco dopo, seguirono (lagrimevole a dire) battaglie feroci e spargimenti di sangue per decidere del vero papa.

La Benincasa ebbe tosto a vedere coi suoi occhi i primi frutti della ferocia degli armati nella stessa Roma. Silvestro di Budes, capitano delle soldatesche di Clemente, con temerario ardimento, accompagnato da scelto numero di Brettoni, entrò la città per la porta di San Giovanni Laterano, avuta in poca guardia dai Romani. Giunto al Campidoglio, recò col suo arrivo spavento e confusione in tutta Roma. I principali signori di essa, convenuti a certa assemblea, stavansene senz' armi nella piazza innanzi qual palagio. Il Budes con gran furore li percosse, sfogando vilmente l' ira contro gli inermi. Tutti si dettero in fuga: nondimeno i Brettoni, terribili nel ferire, trucidarono molti. Oltre a dugento rimasero morti, e tra questi sette banderesi, o caporioni che dir vogliamo. Allora il Budes, temendo non i Romani prendessero vendetta di quell' atroce fatto, con pari celerità si raccolse in sicuro coi suoi fuori le porte, lasciando ai vinti l' onta del patito tradimento ed il dolore dei mancati cittadini. Cieche e brutali sono le ire plebee, ed i popolani di Roma, che non aveano potuto far nulla contro le micidiali soldatesche, la dimane di quel fatto si gettarono armati sopra tutti gli oltramontani, i quali pacificamente viveano in quella città. Non guardarono ad età ed a sesso: uccisero quanti loro ne vennero alle mani, incrudelendo precipuamente contro parecchi sacerdoti brettoni, che stavano a corte e viveano fedeli ad Urbano. Caterina, che vide queste cose, ne fu per molto dolore trafitta, e scrisse al pontefice sublimi parole

chiunque recava lettere loro ad altri. Anzi, essendo dimolto cresciuto il numero degli aderenti all' antipapa, dichiarò scomunicato ognuno che ne seguitasse le parti, interdetti tutti i luoghi di sua obbedienza, e volle nessun suddito fosse obbligato ad obbedire a chi comandasse di seguire esso antipapa. Raynal., an. 1378.

intorno al caso occorso, com' ella dice, *per li malvagi ed iniqui uomini amatori di loro medesimi*: L' amarezza nostra dover nascere principalmente dall' offesa di Dio: dolcissimo frutto di carità essere il nobilmente patire: nella santità del dolore trovarsi la vera mensa della croce cui c' invitò Cristo: dilettaressi in quella soave amaritudine, dopo cui séguita il vero conforto dell' animo; vestissesi dell' oro della carità e si confortasse con vera umiltà e senza alcun timore in Cristo autore di ogni forza.¹ — Per tal modo il flagello e la verga già minacciati dalla Santa cominciavano a percuotere la Chiesa, ed a prendere dei servi suoi quella prova, a cui si vien meno, quando non abbiassi l' animo ritemprato nei dolori.

Ma innanzi che procediamo a narrare nel libro seguente le lagrimabili cose che avvennero di poi tra i due papi, e la parte che ebbe Caterina negli avvenimenti onde fu tribolata la Chiesa, noi ci fermeremo alquanto a considerare qual concetto avesse la nostra Santa dello scisma. Le attenenze di lei con Urbano dipendono al tutto dal concetto che ella si fece di quella elezione, e dai nobilissimi suoi principii intorno alla unità della Chiesa. La Benincasa, nel dar sentenza delle cose di quantunque difficoltà, ebbe una singolare fermezza di giudizio, senza la quale è impossibile che altri o sia veramente grande, o, meno, che possa a molta altezza levarsi. La virtù ad operare nobili fatti e magnanimi si attinge (oltre i soprannaturali aiuti) dalla chiara coscienza della bontà dell' opera, cui l' uomo si pone. Se prudentemente la Santa restò in forse innanzi di dar giudizio di alcuna cosa, e la pose a disamina con severa ragione, come fu certa del vero e del bene, prese a difenderlo ed amarlo potentissimamente. Il forte intelletto e l' animo ardente di lei non pativano che ella si rattiepidisse nelle esitazioni e nelle dubbiezze, assai delle volte micidiali di ogni virtù ad operare. Così, quanto allo scisma, ella ebbe chiaro concetto

¹ Lett. 49.

della legittimità della elezione di Urbano, e delle frodi di quella di Clemente. L' arcivescovo di Bari fu sempre per lei verissimo papa; antipapa ed anticristo Roberto di Ginevra. Mai non entrò nel suo animo neppure un pensiero che la tenesse in forse tra i due contendenti; mai non volse la mente al concilio o ad altri modi di aggiustamento, siccome quelli che nascevano tutti da una incertezza da cui ella abborriva. E questa fermezza di giudizio ebbe giustissimo fondamento. Di vero, che il Prignano fosse vero papa dipendeva unicamente da' fatti: e Caterina, poichè avea chiara notizia di essi, seppe giovarsene a proprio convincimento. Venuta in Roma pochi mesi dopo la elezione di Urbano, tenuta in riverenza da tutta la città, stretta in santa amicizia con molti dei cardinali o dei cherici che intervennero alla papale elezione, ben potè sapere e seppe la verità di quei fatti, dai quali sorgeva una conclusione non vulnerabile dalle atroci ferite del dubbio. Adunque (di quello ch' ella potea conoscer per divina rivelazione tacciamo) la Benincasa avea umani e validissimi argomenti del papato di Urbano e di essi pensatamente giovavasi a sostenere il vero.

Rigettata dall' animo ogni esitazione, ed attingendo la forza ad operare dalla tempra maravigliosissima del suo animo, Caterina da Siena, terribile battagliera del Signore, si pose a difendere il papa con tutt' i nervi dello spirito. Lo zelo le poneva spesso sopra le labbra contro Clemente quella medesima parola di *anticristo*, che fu adoperata da san Bernardo contro Anacleto antipapa,¹ e da san Pier Damiano contro il falso pontefice Onorio II: ² e, se addimandava talvolta demoni incarnati i cardinali elettori dell' antipapa, era perchè ben ella vedeva di quanti danni sarebbe tornato alla Chiesa quello scisma, che per meglio di cinquant' anni dovea farne strazio. Quando lo scisma fu consumato e dilatato nella Chiesa del Nazzareno erano da usare altri mezzi: ed assai prudentemente i concilii che seguitarono non

¹ Epist. 124.

² Epist. 20 e 21.

vollèro mai diffinire la lite tra i papi contendenti; conciossiachè ad unire la Chiesa divisa fosse mestieri ridurre tutti all'obbedienza di un solo, e non entrare in difficili ed inutili dispute. Ma al tempo della Benincasa si voleano usare diversi modi.¹ Allora faceva d'uopo con mano vigorosa troncare la radice della pianta selvaggia, ed impedire che non allargasse i suoi rami nel Cristianesimo. Se la Chiesa sul bel principio dello scisma avesse avuti molti o anco alcuni uomini soltanto della tempra di Caterina, se il re di Francia non si fosse mostrato corrivo a tentennare tra i due pontefici, non avremmo avuto a lagrimare cinquanta anni di scisma, l'Italia e l'Europa bagnata di sangue, la Chiesa divisa in due, tutto il Cristianesimo messo in confusione e rovina. Quando il male, ad onta degli sforzi sovrumani della Benincasa, crebbe smisuratamente, e la ferita sanguinava, nè le università, nè i concilii, nè le armi, nè l'autorità di uomini santi o sapienti bastarono a rimediare. I modi veementi e focosissimi di Caterina procedevano perciò non solo dal fervore dell'anima innamorata di Dio e della sposa sua, ma altresì da una virile sapienza che antivede gli avvenimenti e si adopera a governarli.²

Ben è vero però che il medesimo sodalizio Domenicano, che ci porge la Benincasa così calda nello osteggiare l'antipapa, ci dette un altro santo, il Ferrerio, che ne seguì l'obbedienza. Ma l'esempio del santo frate, quando sia ben ponderato, non

¹ Il Maimbourg si querela a torto dello zelo troppo acceso della Santa, e vorrebbe che ella avesse nutriti pensieri di conciliazione, siccome ebbero poscia altrì servi del Signore.

² Sant'Antonino arcivescovo di Firenze, di questo scisma favellando, scrisse che amendue le parti fossero state tenute da uomini religiosissimi, e, quel che è più, chiari per miracoli. Gerson coi più dotti del suo tempo reputò temerario il dire essere fuori lo stato di salute chi visse nell'obbedienza dell'uno piuttosto che dell'altro pontefice (Sant'Antonino, *Chron.*, tit. XXII, cap. II. — Joan. Gers., tomo I, *De Modo se habendi in schism.*). Ma questo è verissimo solo dopo che lo scisma fu dilatato e nacque confusione in tutta la Chiesa.

deve farci credere intemperante lo zelo di Caterina in difesa di Urbano. Vincenzo Ferrerio, uomo di miracoli e di gran santità, nato e vissuto lontanissimo da Roma, nè mai seppe dei fatti che intervennero nella elezione di Urbano, nè potea difendere, come non difese, Urbano o Clemente nella Chiesa; la Benincasa invece conobbe assai bene di quella elezione, e sempre con animo invitto sostenne potentemente le ragioni del vero papa: quegli seguitò con tutto il reame di Aragona Clemente, otto anni dopo (1387) che fosse eletto, quando era o non possibile o assai malagevole discernere il vero;¹ costei, morta due anni soltanto dopo la elezione dell' antipapa, ebbe chiara contezza degli avvenimenti e seguitò altre vie: il Ferrerio vide con estremo dolore le ragioni dell' uno o dell' altro pontefice già assoggettate alle malferme sentenze delle peculiari università, o peggio alle brutali decisioni delle guerre e delle stragi cittadine, e volse tutt' i suoi pensieri al concilio; la Benincasa per lo contrario sperò rompere sulle prime la lite, facendo noti alla Chiesa i diritti del vero pontefice. Brevemente, ebbero i due Santi assai disparata missione dalla Provvidenza. L' uno, eletto a comporre uno scisma già troppo proceduto nella Chiesa, ed ignaro dei fatti che militavano in favore di questo piuttosto che di quel papa, non prese a difenderne alcuno, ed intese solo alla unione delle parti già scisse; l' altra, deputata dalla Provvidenza ad impedire che lo scisma non nascesse, chiarita delle ragioni del vero papa, sicura della legittimità della sua elezione, pugnò valorosamente in favore di chi a ragione sedeva in Vaticano. Costei adunque, vinta dall' amore della Chiesa, a buon dritto flagellò con modi veementi coloro che voleano bruttamente contaminare con le divisioni e con gli scandali la sposa di Cristo. La

¹ Vedi la nota del Burlamacchi alla epist. 187. — È da notare che quando a Clemente antipapa successe Benedetto XIII antipapa, il Ferrerio, veduta la ostinazione di costui nel non voler scender di seggio, si ritrasse dal dargli obbedienza, ed indusse il re d' Aragona a seguitare il suo esempio.

santa audacia della Benincasa fu non dubbiamente ispirata da nobilissime ragioni, e però, quando i clementisti magnificano pomposamente il Ferrerio per menomare la fama di Caterina, non se ne intendono, e confondono bruttamente i tempi ed i luoghi. Non si avveggono costoro che il focoso impeto di chi combatte per una santa causa è talvolta divino !

LIBRO NONO.

SOMMARIO.

Di Clemente antipapa, e della sua indole — Com'egli giungesse a trarre a sè la regina di Napoli, ed a far tentennare re Carlo di Francia — Caterina ha in animo di recarsi alla regina — Il papa propone mandarla insieme con Caterina di Svezia — Santità di questa vergine — Suoi timori, ed ardore della Benincasa — Diverse opinioni delle due Sante intorno a questo viaggio — Il papa comanda che più non vadano — Sommissione e nobili parole della Benincasa a questo annunzio — Sua nuova lettera alla regina — Le predice terribili gastighi — Compimento del vaticinio — Le minaccia la ribellione dei sudditi — Di Onorato Gaetani, e perchè odiasse il pontefice — Lettere a lui della Santa — Sforzi di Clemente antipapa presso i principi e soldati — Urbano costretto ad adoperare anch'egli le armi — Assolda la compagnia di Alberico, famoso capitano del tempo — Segnalata vittoria di costui contro i Guasconi — Entra trionfante in Roma ed ottiene Castel Sant'Angelo — Orazione della Santa durante la pugna — I Romani attribuiscono a lei la vittoria — La Benincasa esorta il pontefice a recarsi in azione di grazie a piedi scalzi in San Pietro — Pompa solenne di questa processione — La Santa si rallegra per lettera del fatto, e dà salutari ammaestramenti ad Urbano — Di quattro epistole ch'ella scrisse in un medesimo dì dopo l'a vittoria — Di quella ad Alberico in cui nobilita le fazioni guerresche — Dell'altra ai banderesi di Roma — Di una tenerissima che scrisse a Giovanna — Come inutilmente si travagliasse per questa regina — Costei accoglie l'antipapa in Napoli e lo adora — Feste della corte a quell'arrivo — Ribellione del popolo, secondo le minacce della Santa, e fuga di Clemente in Avignone — Di re Carlo di Francia e della sua parte nello scisma — Il papa manda a lui frate Raimondo — Questi prende consiglio dalla Santa — Dispiacere di Caterina per quella partenza, e nobili parole con cui lo spinge ad andare — Il frate nel viaggio si salva a stento dalle insidie dei clementisti — Attribuisce a miracolo la salvezza e se ne rallegra — Caterina lo ammonisce perciò, quasi timido ed indegno del martirio — Si arrischia il frate a continuare il viaggio, ma gli sono tese nuove insidie — Come il papa gli comandasse di restare a Genova — Caterina lo ringaglierdisce di nuovo per lettera — Fa divisamento infine la Santa di andare

ella stessa a Carlo, e ne è dissuasiva — Gli scrive una celebre epistola che non si sa se gli giunse mai — Il re propone la quistione all'università di Parigi — Questa tentenna prima; poscia, spinta dal re, si dichiara per Clemente — Il reame di Francia si dà all'antipapa — Come questo fatto rendesse inevitabile lo scisma — Nuovi sforzi di Caterina per mitigarne almeno gli effetti — Suo dolore, sue preghiere e cose misteriose che le intervennero — I Romani ribellano ad Urbano — Minacciano trucidarlo, ed egli si salva, imitando il contegno di papa Bonifazio — Caterina riamica il popolo col pontefice — Scrive di nuovo ad Urbano della riforma, ma vuole che la faccia con prudenza — Sorge Wiclef audace riformatore — Comparazione tra la riforma dell'uno e dell'altra — Trionfo della Chiesa.

Quando i cardinali ribelli si raccolsero in Fondi per fare scisma della Chiesa eleggendo nuovo papa, assai avvedutamente nella scelta di esso volsero l'animo a Roberto di Ginevra.¹ Niuno meglio di costui poteva procurare allo scisma nascente il puntello dei principi; nessuno, ottenuto il principesco patrocinio, sapeva meglio di lui usarlo con ardimento e vigoria. Il cardinale di Ginevra era stretto di parentado con molti ottimati e gran signori di Europa, ed avea animo da far fronte ad un papa quale fu Urbano. Quando venne eletto in pontefice, stava in fresca giovinezza, conciossiachè non avesse varcato il trentesimo anno dell'età sua; e pure già da molto tempo era uso alle astuzie delle corti, alle frodi onde si satollano le ambizioni, e più alle fazioni guerresche. Il fatto di Cesena messa a ruba ed a sangue per suo comandamento; o almeno, lui consenziente, avea disonestato con gran vitupero il suo nome: di che il clero inglese, nel dar ragione perchè tenesse per Urbano, disse esser fama in quell'isola che Clemente antipapa fosse uomo di sangue. Ma questo medesimo fatto (alcuni lodano il vincere comunque si ottenga) dovea rendere l'antipapa facile ad entrare nell'animo delle soldatesche e dei principi, così spesso intenti in quel

¹ Lo stesso Maimbourg dice che lo elessero: « Parceque il n'y avoit personne plus capable de lui de faire valoir son election contre Urbain. » Lib. I, pag. 55. — Vedi anche *Vita Clementis VII.*

tempo alla guerra.¹ Clemente, di grande statura, di bello aspetto, di gratissime maniere, comandava le moltitudini con la presenza; magnifico e splendido oltre misura, guadagnava per danaro gli animi di molti; attirava altri con le pompe e le larghezze della sua corte.² Costui era veramente l'uomo dello scisma e l'antipapa da contrapporre al severo e duro arcivescovo di Bari.

Caterina giudicò, com'è ragione, assai severamente l'audacissimo cardinal di Ginevra. Senza entrare nei particolari di sua vita, bastò alla Santa il sapere che egli avesse presa la rubata potestà delle chiavi perchè il fulminasse con terribili parole e veementissime. « Dov'è, dicea però la Santa, il giusto uomo ch'essi hanno eletto per antipapa, se in verità il sommo nostro pontefice papa Urbano sesto non fosse vero vicario di Cristo? Che uomo hanno eletto? Uomo di santa vita? No, ma uomo iniquo, dimonio; e però fa l'ufficio della dimonia. Il dimonio s'ingegna di sottrarci dalla verità, ed esso fa quello medesimo. E perchè non elessero un giusto uomo? Perchè sapevano che un giusto uomo avrebbe eletto innanzi la morte che avere accettato (*il papato*). »³

Per verità Roberto di Ginevra in pochi mesi già avea molto operato in pro dello scisma. Sul cominciare dell'anno 1379 un poderoso esercito di Brettoni e Guasconi stava alle porte di Roma, e minacciava nella sua sede il pontefice; Roma stessa era

¹ Vedi le sedici ragioni del clero inglese presso Raynal., ad an. 1378, e presso Baluz., pag. 1085. — Sant'Antonino (parte III, tit. XXII, cap. I) ha queste parole di Clemente: « Et si legatus ad hoc illos induxit, ut dicitur, cum tamen jurejurando promississet Cesenatibus securitatem, ut deponerent arma, nedum prælatus Ecclesiasticum vias tenentem Jesu Christi, sed Herodem et Neronem dedecuisse tam sævissima scelestaque vindicta. » Gli urbanisti ed i clementisti parlarono poi assai variamente di quest'uomo. Noi abbiamo asserito in ispezialità quelle cose che si dissero di lui eziandio dai suoi favorevoli.

² *Vita Clementis VII*, apud Baluz. — Maimbourg, lib. I, pag. 88, dice: « Vivant dans un éclat et une magnificence, qui donnait beaucoup au delà de ce que demande l'état d'un prince de l'Eglise. »

³ Lett. 316.

in parte nelle mani dell' antipapa, mentre l' infedele capitano Rostagno negava di cedere ad Urbano la Mole Adriana, e da quel castello lo minacciava insolentemente. Ben è vero che l' Inghilterra, la Germania, la Boemia, l' Ungheria, la Polonia, il Portogallo, e la maggior parte dell' Italia tenevano per Urbano; ma Clemente già avea quasi guadagnata la Francia, la quale, insieme con la Savoia, si dichiarò poscia in suo favore. E meglio di tutto eragli riuscito, inimicando la regina di Napoli col pontefice, fare che costui si avesse alle spalle un nemico potente, e sempre pronto ad entrare ne' suoi Stati. La nostra Santa, che stando in Roma non vivea soltanto intenta alla preghiera, ma guardava consigliatamente alle condizioni della Chiesa per sottrarla ai gravi infortuni onde era tribolata, ben si avvide di queste cose, ed alacrementemente intese a provvedere. Mai non rimise dal ripetere ad Urbano che non tanto a Clemente ed ai suoi cardinali era da volgere il pensiero, quanto a Napoli ed a Francia: Napoli (oltre gli altri danni) potea con la vicinanza tener dente le passioni dei Romani facilissimi alle ire, ed usi alla licenza: Francia coi poderosi eserciti, e peggio con le fresche memorie di Avignone, si proverebbe potentissima a seminar divisioni e scandali nella Chiesa. Si volse adunque sapientemente ella stessa ai due più validi sostegni dell' antipapa; e si adoperò, quanto era in suo potere, per ridurre nell' obbedienza del vero papa la regina già rubelle, e re Carlo, che, come ella dice, *cominciava a lasciarsi guidare dal consiglio dei tenebrosi*. Già narrammo come Caterina, stando in Siena, scrivesse calde parole alla regina Giovanna. Giunta in Roma, ed avuta nuova del suo imperversare nello scisma, pensò di recarsi ella medesima a vincer l' animo della regina, sperando di poterla indurre per tal modo a tornare in fede di Urbano: « Molto più tosto (così ella) con la voce viva desidererei dirvi la verità per la salute vostra, e principalmente per onore di Dio, che per scritta. » Ed il pontefice, o che sapesse di questo suo pensiero, o che soltanto si lasciasse muovere dalla persuasione che codesta

Santa dovesse poter tutto in favore della Chiesa e del papato, fermò di mandarla alla reina, insieme con un'altra donna, che era di quel tempo in Roma in gran fama di virtù e di miracoli.

Viveva allora in Roma una vergine svedese figliuola di santa Brigida, e che avea nelle virtù bevuto del materno latte.¹ Ad-dimandavasi anch' ella Caterina, ed era sopra le altre vergini del suo tempo bellissima. L' angelico animo dava maggior splendore alla grazia del sembiante: di che la Caterina, sebbene fosse già passato il suo primo fiore di giovinezza, dovea celarsi agli importuni sguardi dei maggiorenti romani per cansare le importune richieste di nozze.² Narra anzi la leggenda che la Svedese fosse stata solo per prodigio salvata da lascive insidie, mentre un dì recavasi con altre donne alle catacombe di San Sebastiano.³ Codesta vergine che vivea in Roma quando Urbano fu addimandato papa, ben sapea tutto quello che era intervenuto nella elezione. E però nell' anno seguente (1379), interrogata in ordinato giudizio intorno a ciò, disse tali cose non potute negare dai cardinali e vedute da lei stessa, che sono validissime a raffermare la elezione di Urbano.⁴ Costei adunque, che del papato di Urbano era autorevole testimone, insieme con la Benincasa doveano, secondo il pensiero del pontefice, recarsi a piegar l' animo della ingannata regina. Ma mentre la vergine sanese, usa a stare a petto delle più gravi difficoltà ed anzi a farsi loro incontro, con singolare ardimento si offeriva all' andare, quella di Svezia, di natura più timida, ricusò d'intrapren-

¹ Urbano le avea detto un dì: « Vere tu biberas de lacte matris tuæ. » (Surius, *Vita S. Cath.*, 24 maggio, cap. 5.)

² Vedi la Vita della beata Caterina alla fine delle rivelazioni di santa Brigida (Roma 1556, vol. in folio). « Multi magnati cupiebant eam matrimonialiter sibi copulari. »

³ « Ipsi vero cæco amore capti, quod amore et blanditiis non poterant, minis et violentiis extorquere nituntur. » *Vita*, cap. VIII.

⁴ Raynal, 1379, § XX. — Vedi le moltissime testimonianze di questa Santa in favore di Urbano.

dere il viaggio. Forse i pericoli cui incontrò la sua pudicizia, forse anche la immagine spaventevole che le avea dovuto fare della regina la madre, allontanarono la Svedese da quel viaggio. Amendue le sante erano nella carità di Cristo ardentissime; amendue aveano desiderio di mettere il sangue per la Chiesa, sollecite sopra tutto che non si facesse scisma della sua unità: nondimeno quello stesso che sembrava utilissimo alla ardente Sanese, pareva poco men che dannoso alla Santa di Svezia. Intanto, poichè frate Raimondo messaggero di codesto negozio tentennava tra i diversi voleri delle due donne, si condusse di nuovo al pontefice. Disse le diverse sentenze, e la sommissione di ciascuna Santa al papale volere, ma poichè ebbe così favellato di loro, soggiunse: La fama delle sante vergini parere a lui assai dilicata, e tale da potersi offuscare per macchia anche apparente: la regina, cui queste due Caterine erano inviate, per consiglio dei malvagi ministri dei quali avea intorno gran copia, poter ordinare che alle sagre vergini fosse fatto insulto: forse anche prima di arrivare a lei elleno incontrerebbono per l'altrui cupidità pericoli assaissimi: per tal modo il desiderio dei buoni non resterebbe forse deluso? e le stesse vergini non ne patirebbero grande infamia? — Le quali cose udendo il pontefice, poscia che ebbe alquanto tra sè deliberato, fermò che le due donne non andassero.

A così fatto annunzio la Benincasa, che era soprammodo ossequente ad ogni volere del supremo pastore, non andò; ma veramente l'animo di lei fu sempre il medesimo: incapace di piegare innanzi alle più gravi difficoltà. Quando frate Raimondo le narrò dei suoi timori e del favellare che avea fatto col papa, la benedetta vergine: Se a queste cose, disse, avessero pensato Agnese e Margarita sante, mai non avrebbero acquistata la corona del martirio. E non abbiamo noi uno sposo che ci può liberare dalle mani degli empj, ed in mezzo ad una sozza turba di uomini conservare la nostra pudicizia? Coteste (secondo che io ne giudico) son vane considerazioni, le quali procedono da

difetto di fede anzi che da verace prudenza.¹ — E tosto volle fare con lo scritto quello che gli era dinegato di fare a bocca. Noi troviamo tra le sue epistole quella che ella scrisse allora alla reina, e che tutti ci rivela i pensieri della pietosa vergine in quel momento. Da un canto era nell'animo di Caterina un estremo dolore dello scisma avvenuto e dei funesti effetti che ne seguirebbono: dall'altro vedeva in gran periglio la salvazione della regina, che non per conforto di ragioni, ma per umane cupidigie si toglieva dall'ubbidienza del vicario di Cristo. A quella vista non è così acerbo o smisurato dolore che parreggi il dolore della Santa. La quale però, ora adduce alla regina le invincibili ragioni del papato di Urbano, quando umilmente la prega quasi figliuola a tenerissima madre, talvolta si eleva a pensieri nobilissimi di perfezione, e da quell'alta cima flagella duramente le cupidità, le ambizioni e più di tutto lo stemperato amor proprio onde s'intenebra ogni luce di vero. Ma il dolore di Caterina addiviene peculiarmente eloquentissimo quando le si affaccia al pensiero lo strazio della madre Chiesa dilacerata dallo scisma. Allora adopera così veementi ed accese parole contro la regina, che in ultimo quasi si pente di aver troppo osato, dicendo: « Il difetto vostro commesso mi fa partire dalla debita riverenza, e parlare irriverentemente. »²

Ma mentre la Benincasa faticavasi a persuadere la regina della verità del papato di Urbano, vedeva insieme con profetico spirito la tremenda vendetta che Iddio avrebbe preso di lei, se più lungamente durasse nello scisma. Inescusabile nel fallo suo era la Giovanna di Napoli; la quale, sebbene meglio di ogni

¹ *Vita S. Cathar. senens.*, auctore F. Raim., parte III.

² In questa lettera, ch'è la 346, rammenta alla regina i fatti della elezione di Urbano, ed adduce in favore del suo papato quasi i medesimi argomenti onde erasi adoperata di slontanare dallo scisma i tre cardinali italiani. Parla poi più chiaramente che non avea fatto nelle altre lettere della ambizione e dei vizi di Clemente, perchè, come pare, allora ebbe perduto ogni speranza di vedergli lasciare le usurpate insegne del pontificato.

altro sapesse della ordinata elezione di Urbano, per ira e cupidigia di regno erasi la prima gettata all' antipapa : ed anzi l' avea fatto nascere col suo patrocinio. Nè paga di ciò, si travagliava a tutto potere per trarre a quella parte i suoi sudditi, e con aperta violenza dava opera di gettar dal soglio il pontefice: Anzi appresso imperversò così contro Urbano, che corse voce adoperasse persino occulte frodi a tòrgli la vita. Alla regina adunque che mal poteva trovare scusa della negata obbedienza ad Urbano, diceva quasi profetando la vergine sanese : « Oimè, con dolore cordiale, perchè amo tenerissimamente la salute vostra, dico queste parole : se voi non mutate modo e non correggete la vita vostra uscendo di tanto errore ed in ogni altra cosa. il sommo Giudice, che non lascia passare le colpe nostre impunita (se l' anima non le purga colla contrizione del cuore e confessione e soddisfazione), ve ne darà sì fatta pùnizione, *che voi sarete posta in segno a dare tremore a chi volesse mai levare il capo contro la santa Chiesa.* Non aspettate questa verga, chè duro vi sarà ricalcitrare alla divina giustizia. » ¹ Io non vo contendere se questo fu un vaticinio o soltanto una minaccia di gastigo della Santa. Certo che tre anni da poi che ella ebbe scritte così fatte parole, la regina assalita da Carlo di Durazzo, mal difesa dal consorte Ottone, non assistita dal duca di Angiò per essa adottato in figliuolo, abbandonata da' sudditi, cadde in potere del vincitore, e di ferro o di laccio violentemente fu morta.

Per verità Caterina minacciava a Giovanna un danno ancor più vicino, quando le dicea che i sudditi avrebbero a lei ribellato, siccome intervenne indi a non molto. Brutto esempio era quello che dava la regina al suo popolo, ribellando all' autorità di un papa che ella avea adorato e lasciato adorare a tutt' i suoi come vicario di Cristo. I popoli d' ordinario, quando sono concitati a qualsiasi rivoltura e disconoscono una autorità, non

¹ Lett. cit.

si lasciano trattenere nell' impetuoso cammino. Dal ribellare al papa, del cui autorevole imperio non era luogo a dubitare, al farsi ribelli della regina, non era che un passo, ed i Napoletani non vollero aspettare gran tempo per farlo. Caterina, che si avvedeva di ciò, scrivea alla Giovanna di Napoli nella medesima epistola: « Non ricchezza, nè stato sì grande, nè dignità, nè baroni, nè popolo, che sono vostri sudditi quanto al corpo, vi potranno difendere dinanzi al sommo Giudice; nè riparare alla divina giustizia: ma alcune volte Dio li sa mettere per manigoldi, perchè facciano giustizia del nimico suo. Voi avete invitato il popolo e tutt' i sudditi vostri ad essere più contro voi che con voi, avendo trovato nella persona vostra poca verità.... Oh miserabile passione! quel male che avete in voi volete dare a loro; e come credete che essi vi possano amare ed esser fedeli a voi, quando essi veggono che voi siete loro cagione di partirgli dalla vita e condurli nella morte, dalla verità mettergli nella bugia? » Finalmente conchiude la lettera con patetiche e commoventi parole, delle quali alcune sono queste: « Voi piangerete ancora dicendo: oimè, oimè! se voi non mutate modo.... Ma anche ci è tempo a riparare, carissima madre. al giudizio di Dio. Tornate all' obbedienza della santa Chiesa, conoscete il male che avete fatto, umiliatevi sotto la potente mano di Dio; e Dio, che ragguarda la umiltà dell' ancella sua, ci farà misericordia, placherà l' ira che egli ha sopra i difetti vostri: mediante il sangue di Cristo v' innesterete, e legherete in lui col vincolo della carità.... Pregovi che compiate in voi la volontà di Dio e l' desiderio dell' anima mia, col quale io desidero con tutte le interiora e con tutta la forza dell' anima mia la salute vostra; e però costretta dalla divina bontà, che vi ama ineffabilmente, mi sono mossa a scrivere a voi con gran dolore. » ¹ Ma quanto poco riuscissero efficaci sopra l' animo della regina le parole della Santa, noi vedremo appresso.

¹ Lett. cit. Nel testo è *conducere* per *condurre*, *obbedienza* per *obbedienza*, *conoscete* per *conoscete*, *elli* per *egli*, *legarete* per *legherete*. Giudicando a ra-

Vivea nel reame di Napoli un uomo per nobiltà e stato assai ragguardevole, Onorato Gaetani conte di Fondi. Godeva già da alcuni anni il governo della provincia di Campania, dominio della Chiesa, e ne traeva grande vantaggio, per esser congiunta di confine con la sua contea. Teneva eziandio per papale beneplacito la signoria di Anagni. Non prima però Urbano fu eletto papa, volle toglierli il governo della provincia e della città. Oppose il Gaetani: tenere lui in pegno l'una e l'altra per venti migliaia di fiorini che avea dati in prestanza a papa Gregorio; ma il nuovo pontefice non volle sapere di sue ragioni, e dette quel governo a Tommaso Santa-Severina conte di Marsico e gran contestabile del reame, uomo quanto altro mai nemico del Gaetani. Io non so quali motivi inducessero il pontefice a quelle durezze contro il conte. Ma certo, quando anche non ne avesse avuto alcuno, il Gaetani prendeva troppo disonesta vendetta del patito oltraggio, adoperandosi quindi innanzi a lacerare bruttamente la Chiesa e ad involgerla nella confusione e nel sangue. Un cocente desiderio di vendetta accecò l'animo di quel principe; onde, dato ricovero ai rubelli cardinali in Fondi, volle farsi, insieme con lo Spinelli, consigliere e cooperatore di scisma. La Benincasa, che sapientemente guardava a tutto, non si tenne dal rimproverar al Gaetani gagliardamente il malfatto, svelandogli le vere cagioni del suo operare e movendolo d'altronde con pietose parole a conversione: « Dobbiamo tenere (così ella) che Urbano è il papa eletto con elezione ordinata, e a lui dobbiamo obbedire insino alla morte. Ed eziandio se a noi

gione la Santa che i consiglieri, che erano attorno alla Giovanna, dovessero poter molto sopra l'animo di lei, si volse anche a costoro. Scrisse precipuamente ad una *Donna napolitana grande con la reina*, che noi col Burlamacchi reputiamo essere stata la moglie o la nuora di Jacomo Arcucci, cavaliere assai largamente beneficato da Giovanna. Codesta nobil donna era certo in gran favore, e di alto potere presso la regina di Napoli: e però la Santa, giovandosi di ciò, la invita, lasciato ogni timore, a *seminare la verità nel cuore della reina*, acciocchè il divino giudizio non venga sopra di lei. (Lett. 328.)

fosse padre crudele, intantochè ci cacciasse con improprio dall'un capo del mondo all' altro con ogni tormento, non dobbiamo però scordarci nè perseguitare questa verità..... L'amor proprio (*vostro*) non potè sostenere le parole nè riprensioni aspre nè la privazione della terra, ma concepette sdegno, e partorì il figliuolo dell'ira. » E poco dopo: « Increscemi che io vegga tanto insalvaticità l'anima vostra, che faccia contro questa verità. Come il pate la coscienza vostra, che voi, il quale siete stato figliuolo obbediente e sovvenitore della santa Chiesa,¹ ora abbiate ricevuto sì fatto seme che non produce altro che frutto di morte? E non tanto che dia morte a voi; ma pensate a quanti siete cagione dell'anima e del corpo, dei quali vi converrà render ragione dinanzi al sommo Giudice. Non più così, per l'amor di Dio. Umana cosa è il peccare: la perseveranza nel peccato è cosa di demonio. Tornate a voi medesimo, e riconoscete il danno dell'anima e del corpo; chè la colpa non passa impunita, massimamente quella che è fatta contro la santa Chiesa. Questo sempre s'è veduto; però vi prego per amore del sangue che con tanto fuoco di amore fu sparso per voi, che umilmente torniate al padre vostro, che vi aspetta con le braccia aperte, con gran benignità, per fare misericordia a voi ed a chiunque la vorrà ricevere. »²

Ma intanto che la Santa travagliavasi nel vincere gli animi all'obbedienza di Urbano con la soave eloquenza delle sue parole e con la fama di santità e di miracoli, che dovunque la precedeva, l'avveduto ed ardito Clemente non se ne stava. Le soldatesche ed i principi avea scelti a tutelare la sua causa: e presso i soldati ed i principi indefessamente operava. Urbano, che vedea queste cose, provvide anch'egli alla difesa delle sue

¹ Erasi egli per l'addietro mostrato fedelissimo alla santa Chiesa, onde aveala sovvenuta di danaro, e da papa Gregorio XI era stato adoperato nel 1375 a tenere in obbedienza i Romani che tumultuavano ad esempio degli altri popoli d'Italia.

² Lett. 192.

ragioni con l' affidarsi a guardia di armati. Da quel momento fu grande confusione nel Cristianesimo, la quale tutta si vuole imputare all' antipapa provocatore. Quelle ragioni, che avrebbero dovuto porsi a disamina con pacatezza di mente e cristiana mansuetudine, furono brutalmente gittate in mano di barbare soldatesche. Piansero della crudele necessità tutti gli uomini di cuore, e tra tutti in ispezialità la nostra Caterina. Troppo doloroso gastigo è per la Chiesa il vedere il suo capo condotto a tali estremità per difendere i suoi diritti! Mentre che i Guasconi di Clemente correvano quasi sempre vittoriosi per quel di Roma, papa Urbano guadagnò al suo partito un capitano di ventura, che avea in odio quella straniera masnada ed ardeva del desiderio di prender vendetta degli oltraggi per essa commessi in tutta Italia. Era costui Alberico da Balbiano conte di Cuneo, capitano di chiaro grido nelle armi e di molto valore nel trattarle. Uomo di origine plebea ma di gran cuore, tenea al suo séguito valorosissimi soldati e nell' arte del guerreggiare già vecchi. Quattromila fanti ed altrettanti cavalli leggieri, tutta gente italiana, facevano un poderoso esercito e bastavano ad ogni più difficile prova. Addimandavasi la Compagnia di san Giorgio, e bastava quel nome a ricordare molte vittorie, ed a metter spavento ne' più impavidi. Il conte ebbe poi fra tutti i capitani di quel tempo una gloria singolare. Col suo valore e con poco numero di Italiani giunse a scacciare dal bel paese la peste delle compagnie di oltremonte. Alemanni, Brettoni, Guasconi, Inglesi, tutti piegarono innanzi a lui, e bastò Alberico con la sua compagnia per liberare l' Italia dal vitupero di quei masnadieri tanto tempo sofferti a suo danno e vergogna.¹ A codesto Alberico si affidò interamente papa Urbano.

Le soldatesche di Clemente, osando sempre più, eransi poste a campo a Marino, terra vicinissima a Roma; e quindi minacciavano correr tosto sopra la città: in pari tempo il francese

¹ Raynal., ad an. 1379.

Rostagno difendeva gagliardamente Castel Sant'Angelo contro i Romani che lo assediavano. I Francesi del castello s'impromettevano dall'esercito di fuori pronto soccorso; i Romani, pochi di numero ma di animo audacissimo, disperatamente pugnavano. In questo mezzo l'ardito conte di Cuneo non volle aspettare di esser assalito, ma, uscito improvviso da Roma con la sua compagnia, si gettò furiosamente contro le soldatesche raccolte a Marino. Tanto fu l'impeto di quei prodi, sì grande e smisurato il loro valore, che i soldati guasconi, già famosi per tante guerre, piegarono incontanente al primo scontro. Quel principio di vittoria rendette più ardito Alberico, che facendo prodigi di valore coi suoi, mise in rotta in poco d'ora tutto l'esercito nimico. Fu una orribile strage di Francesi, dei quali appena taluni scamparono il furore dei combattenti: lo scompiglio e la confusione universale: la fuga interdetta a tutti: parecchi dei condottieri medesimi menati prigionieri del vittorioso Alberico. Il quale, come provvido condottiero, seppe usufruttare la vittoria. La sera stessa della battaglia entrò Roma trionfante; e mise tale spavento nei nimici, che il Rostagno, insino allora ostinato nella difesa, rendette il castello al pontefice. Ben e vero che erano corse già parecchie pratiche con quel capitano perchè cedesse la Mole ad Urbano, e pare che eziandio la nostra Santa trattasse di così fatto negozio insieme con Giovanni Cenci senatore allora di Roma.¹ Ma sebbene il francese desse belle parole, insino alla sera del ventinove aprile, che fu il dì della battaglia di Marino, era rimasto impavido a difesa del castello. Intanto le due vittorie conseguite in uno stesso dì commossero meravigliosamente Roma. Impossibile a descrivere l'allegrezza dei Romani per quei due trionfi riportati sopra i loro nimici, e del papa, quando pareva sì malagevole il vincere. Bene sta che ne facessero festa, ed accogliessero tra pubbliche accla-

¹ *Vita S. Cath.*, parte III, auctore F. Raim, cap. II. — Lett. 496, ai signori banderesi ec. Vedi le note del Burlamacchi.

mazioni di giubbilo l' esercito vincitore. Ma fu barbaro che, volendo in qualche modo disfogare la loro ira, e non potendo inerudelire nei nimici, andassero distruggendo persino le magnifiche mura di marmo che circondavano la Mole Adriana e quasi la adeguassero al suolo.¹

I Romani, che insino allora aveano quasi disperato di poter far fronte all' oste nemica, veggendosi ad un tratto liberi da' Francesi di dentro e di fuori, anzi che ad umano attribuirono il vincere a divino soccorso. In quei tempi di fede fu reputato non solo dagli uomini d' anima, ma eziandio da tutto il popolo di Roma, che Caterina avesse impetrato la vittoria col fervore delle sue orazioni. Di vero, appunto in quel tempo la pietosa vergine, al vedere gl' infiniti mali onde era gravata la Chiesa, tanto caldamente pregò il suo Iddio e fece un sì diretto lacrimare dì e notte per cessare quelle tribolazioni, che il pianto (dice la leggenda) erasi fatto quasi suo pane.² Ella medesima in una sua lettera al conte Alberico esclama: « Faremo come Moisè: che il popolo combatteva, e Moisè orava; e mentre che egli orava, il popolo vinceva. Così faremo noi, purchè la nostra orazione gli sia grata e piacevole. »³ Ma alla Santa stava a cuore principalmente che il popolo di Roma e tutti i fedeli prendessero occasione di questa vittoria per levarsi a Dio e raffermarsi nella obbedienza del vicario di Cristo. Pregò ed indusse il papa a rendere solenni azioni di grazie all' Altissimo in una processione, cui interverrebbe lo stesso pontefice, e che fosse a tutti testimonio del conseguito beneficio.⁴

Urbano tenea la sua dimora da buon tempo nel palagio presso la chiesa di Santa Maria in Trastevere, siccome colui che

¹ Raynal., an. 1379, § XXV. — Muratori, *Annali*, 1379. — Teodor. di Niem, lib. I, cap. XX.

² *Vita S. Cathar. senens.*, auctore F. Raim., parte III, cap. 11.

³ Lett. 219. Di questa lettera, e di quel che ne dicono il Rinaldi ed il Maimbourg sarà discorso appresso.

⁴ *Vita S. Cathar. ec.*, parte III.

non poteva viver sicuro in quello Vaticano troppo esposto agli insulti dei partigiani di Clemente signori della Mole Adriana. Quando il castello venne in mano di Urbano, fu fermato con la Benincasa che il papa da Santa Maria in Trastevere si renderebbe a San Pietro con solenne processione. Ma la cosa fu dalla Santa ordinata per modo, che innanzi tutto quella sacra pompa, non che servire a vano spettacolo, giovasse a raumiliare gli altieri spiriti di coloro che abusano le vittorie e fanno servire i trionfi (di cui Dio è prima cagione) a nutrimento di alterigia ed a pascolo di una gloria menzognera e vanissima. Di vero, la processione fu fatta in questa forma. Tutto il clero di Roma a piedi ignudi precedeva il pontefice: seguiva Urbano, il quale con modo insolito, dando il primo lo esempio di cristiana umiltà, si recò anche egli scalzo dal lontano Trastevere al Vaticano. Il popolo di Roma seguitò spontaneamente il vicario di Cristo.¹ Solenne spettacolo fu quello, e tanto più meraviglioso, in quanto che era insolito che un pontefice scendesse a sì grande umiliazione nelle chiesastiche pompe. Non trovo, di fatti, che altro papa si recasse a piedi scalzi in sacra cerimonia, dopo che Stefano IV, menato a fine il concilio di Roma nell'ottavo secolo, in rendimento di grazie al Signore si condusse a processione da San Giovanni in Laterano a San Pietro.² A Caterina da Siena parve bene che in quella grande angustia della Chiesa si rinnovasse l'esempio di tanta umiliazione; ed in ciò operò non solo da santa, ma altresì assai prudentemente, conciossiacchè quell'atto giovasse ancora a rendere benevola la plebe di Roma al pontefice. La quale per le calunnie che dai clementisti si spargevano contro Urbano cominciava a rendersegli poco amica. Anzi, poichè la Benincasa ebbe ispirato quel nobile pensiero al pontefice, gliene mostrò la sua allegrezza, giovandosi eziandio di quella buona occasione per fargli suonare all'orecchio santi ammae-

¹ Raynal., an. 1379, § XXV. — *Vita S. Cathar.*, parte III, cap. II.

² Platina, in *Vita Steph. IV.* — Baronius, ad an. 769.

stramenti: « Godo, padre santissimo, di allegrezza cordiale che gli occhi miei hanno veduto compire la volontà di Dio in voi, cioè in quello atto umile, non usato già grandissimi tempi, della santa processione..... Godo che questa dolcissima madre Maria e Pietro dolce principe degli Apostoli vi ha rimesso nel luogo vostro (*il palagio di San Pietro in Vaticano*): ora vuole la Verità eterna che nel giardino vostro facciate un giardino di servi di Dio, e quelli nutriate della sostanza temporale, ed essi voi delle spirituali; chè non abbiamo a fare altro che gridare al cospetto di Dio pel buono stato della Chiesa e per la S. V. » Volle poi la Santa conchiudere la lettera con un ammaestramento al tutto necessarissimo in quei terribili tempi che correvano. Secondo gl' insegnamenti di Caterina le ragioni del papato e della Chiesa non si volevano affidare alle armi, se non nella disperazione di ogni altro mezzo: ed anche in questo caso guardare con l'occhio della mente a Colui che governa dai cieli la navicella di Pietro. Laonde, pensando ella che il pontefice potesse affidarsi negli eserciti troppo più che non si addice ad un vicario di Cristo, finisce dicendo: « I servi di Dio saranno quelli soldati che ci daranno perfetta vittoria. » ¹

Correva il sesto giorno di maggio di quell' anno 1379, quando la Benincasa dettò quattro mirabili epistole.² Una era indirizzata a re Carlo di Francia, della quale diremo appresso: le altre tre furono al conte Alberico, ai banderesi di Roma, ed alla regina Giovanna. Ciascuna delle quali lettere, mentre contiene ammirabili ammaestramenti intorno al vivere di anima, si versa sopra le cose dello scisma, e provvede sapientissimamente alla distruzione di quel pessimo dei mali. Da pochi di era seguita la vittoria di Marino, quando ella scrive ad Alberico. Temendo non forse costui si lasciasse inebriare da umana gloria e da

¹ Lett. 20. Questa lettera è del 30 maggio 1379, giusta l' antica impressione di Aldo.

² Di queste quattro lettere leggesi nel titolo che furono scritte in astrazione, ed essendo la Santa fuori dei sensi.

lasse cupidigie, lo esorta a riguardare soltanto col lume della santa fede la dignità di un combattente per Cristo. Si adopera quindi a sublimare la guerra in pro della Chiesa alla altezza del martirio: Quello (dice) essere il tempo di martiri novelli: il vivere o il morire tornare egualmente per Alberico ed i suoi compagni di guadagno, mentre nella morte troverebbero la eterna vita, e nel campare il merito del sacrificio fatto volontariamente a Dio: giacchè alle armi si dovea disgraziatamente aver ricorso, purificassero la intenzione del guerreggiare, mon-dassero le coscienze nella virtù del sacramento di penitenza, non badassero a stati, delizie e ricchezze del mondo, le quali tutte passano come il vento; se avessero atteso a queste cose transitorie, sarebbero rimasti perdenti: scegliesse Alberico per caporali del suo esercito uomini virili e di migliore coscienza; stesse in guardia che tradimento non fosse tra i suoi o dentro o fuori; offerisessi tutto alla dolce madre Maria, affinchè ella sia difenditrice sua e dei suoi, e non sostenesse che a lui venisse fatto inganno. Conchiude dicendo: « Confortatevi, confortatevi in Cristo dolce Gesù, tenendo dinanzi a voi il sangue sparso con tanto fuoco d'amore. State nel campo col gonfalone della santissima croce: pensate che il sangue di questi gloriosi martiri sempre grida nel cospetto di Dio, chiedendo sopra voi l'aiutorio suo. Pensate che questa terra (*di Roma*) è il giardino di Cristo benedetto ed il principio della nostra fede; e però ciascuno per sè medesimo ci debba essere inanimato. »¹ E, mentre la Santa per tal modo incuora i combattenti alla pugna, esorta in quel medesimo giorno i banderesi ed i quattro Buoni-uomini mantenitori del comune di Roma² a trarre vantaggio dalla riportata vittoria. Vitupera con severe parole la ingrati-tu-

¹ Lett. 219. — Nelle parole citate è *sparso* per *sparso*. — Vedi lo SCHIARIMENTO N. IX in fine del libro.

² Dei banderesi si è discorso innanzi. I quattro buonuomini pare che avessero ufficio d'impiegarsi in opere di pietà spettanti al bene pubblico.

dine di coloro, che dimentichi dei benefizi divini disseccano in sè medesimi la fonte della pietà: vuole invece che eglino sieno conoscenti del beneficio ricevuto e a Dio ed a quelle soldatesche che furono larghe del loro sangue in pro del vero pontefice. E poichè nella Santa grande era la commiserazione e la pietà di ogni umana sventura, con materno affetto sino raccomandando ai governanti i feriti in quella battaglia, esortando i banderesi perchè si portino caritativamente con questi poverelli. Conchiude quindi la epistola con pregare coloro, non vogliano essere ingrati a Giovanni Cenci; il quale si era adoperato con gran prudenza per trarli del flagello che aveano in Castel Sant'Angelo, e poscia, non tanto che gliene fossero grati, era fatto segno di molta mormorazione ed infamia.¹

Niuno però stava così a cuore della pietosa vergine sanese quanto la regina di Napoli. Laonde in quel medesimo giorno in cui scrisse così lungamente, che, siccome fu creduto, dovè dettare più lettere ad un tempo,² volle eziandio far risuonare all'orecchio di lei la soave e pur terribile eloquenza della sua parola. In questa epistola io trovo la Santa che favella mirabilmente delle cose di Dio, ma veggo pure ad un tempo la donna che apre tutto il suo cuore alla donna, per vincerla e rendersene signora. Caterina, mentre minaccia Giovanna della privazione del reame, dicendole che ella già se ne era privata di ragione, e dovea aspettarsi che per papale sentenza ne fosse privata di fatto, le favella d'altronde con tanta materna pietà, che maggior non si potrebbe usare: « Oimè, non v'è chi vi dica la verità, nè voi cercate pei servi di Dio che ve la dicano acciò che non stiate in istato di dannazione! Oh quanto sarebbe

¹ Lett. 196.

² Frate Bartolomeo de Dominici discepolo della Santa ne lasciò deposto nei processi ciò che sèguita: « Vidi pluries eam eodem tempore dictantem duobus scriptoribus de diversis materiis, aliquando tribus scriptoribus simul; et nullam faciebat penitus moram in meditando quod deberet dictandum dicere. » *Process. Contestat. B. Cathar.*, apud Martene et Durand.

beata l'anima mia, se io venissi costà e ponessi la vita per rendervi il bene del cielo ed il bene della terra, togliervi il coltello della crudeltà, col quale avete morta voi medesima, ed aiutarvi a dare quello della pietà, che uccide il vizio: cioè che col timore santo di Dio e coll'amore della verità vi vestiste, e vi legaste nella dolce volontà sua! Oimè non aspettate quel tempo che non siete sicura d'avere; non vogliate che gli occhi miei abbiano a spandere fiumi di lagrime sopra la tapinella anima vostra, nè sopra il corpo, la quale anima io reputo mia..... Correggiamoci, e non si vada più oltre. Siate pietosa a voi medesima, e chiamerete la pietà di Dio appo voi. Abbiate compassione a tante anime, quante periscono per voi, delle quali vi converrà render ragione nelle ultime estremità della morte dinanzi a Dio. Ancora ci è rimedio e tempo di poter tornare, ed esso vi riceverà con gran benignità..... Siate, siate pietosa a voi medesima: altro non vi dico. »¹

Giovanna però, o fosse opera dei malvagi consiglieri che le erano attorno, o meglio perchè l'ira (terribile nel cuor di donna) l'avesse vinta al tutto, era sorda alle parole ed alle preghiere di Caterina. Avea, o almeno facea le viste, di avere in gran riverenza la Santa, le scrivea con umile ed ossequente linguaggio; ma pur, mentre dava belle parole alla vergine, dall'ira e sempre dall'ira si lasciava condurre. Rotte e poste in fuga le soldatesche di Clemente presso Marino, orribili timori turbarono l'animo dell'antipapa, che tanto si era affidato nei suoi Guasconi da credersi sicuro nell'usurato seggio. Dicono che se il conte di Cuneo fosse stato così abilmente sollecito nel trar profitto della vittoria, come era stato nel vincere, a vece di entrar trionfante in Roma avrebbe potuto dare nel vinto Clemente e menarlo prigioniero. Ma checchessia di ciò, poscia che nol fece, Clemente ebbe tempo di campare con la fuga l'oste nemica. Vinto da grandissima trepidazione, ed anzi quasi folle

¹ Lett. 317.

per troppa paura,¹ si ridusse fuggendo in certo castello della regina che addimandano Spelonca, donde chiese soccorso di armati per ridursi sicuro in Napoli. E la regina, non che gli negasse l' aiuto dei suoi, volle anzi a grande onore riceverlo. Con solenne e festoso apparato lo accolse di fatti nel castello dell' Uovo, ed a segno di regale devozione gli fece gettare a bella posta un ponte in mare, ove egli venne a smontare dalle sue galee. Giovanna con molti altri uscì ad incontrarlo, si ridusse sotto l' arco grande del castello, ornato di ricchissimi drappi: ed ivi, collocata la sedia pontificale ed assiso Clemente, la regina col principe Ottone suo marito furono a baciargli il piede. Seguirono l' esempio regale Roberto d'Artois con la duchessa Durazzo sua donna, Agnesa che fu già moglie del signor di Verona, Margherita sua sorella e consorte di Carlo di Durazzo. Dopo di che gran numero di maggiorenti e baroni, e donne e damigelle leggiadrissimamente ed a gran pompa vestite fecero riverenza a Clemente. Il quale regalmente allogato nel castello insieme coi suoi cardinali, stette alcuni dì in continui conviti e feste, rinfrancandosi così delle sofferte paure.² Bene a ragione Caterina lagrimava la invereconda baldanza dell' antipapa e della regina che in tanto smisurato dolore della madre Chiesa sì follemente si sollazzavano!

Ma mentre duravano queste feste nel castello dell' Uovo, le minacce della Benincasa già fatte alla regina cominciavano a verificarsi. I Napoletani vedevano a malincuore che la regina volesse favorire un antipapa di nazione straniero a petto del vero pontefice napoletano, nutrendo così lo scisma con grave scandalo di tutta la cristianità e peculiare danno del reame. Le feste segrete del castello, e le sacrileghe prostrazioni all' antipapa aveano cresciuti i mali umori del popolo; di che avvenne che

¹ « Pene demens factus antipapa. » Walsinghamus, in *Hist. Angl.*, apud Raynal., an. 1379, § XXVI.

² Pignatelli, in *Diar. Neapol.*, apud Rayn., 1379, § XXVII. — Collenuc., lib. V. — Summonte, lib. II.

in ogni parte si favellava dissolutamente e con poca riverenza della regina e dei suoi consiglieri. Un artigiano, parlando un dì con libere parole contro Giovanna pel fatto dello antipapa, fu ripreso da Andrea Ravignano nobile di Porta Nova; ma persistendo colui in dire peggio che prima, Andrea gli spinse il cavallo sopra, e lo percosse in un occhio, di cui restò cieco. Bastò questo insulto per fare che il popolo, il quale sapeva della ordinata elezione di Urbano e volea vivere nella sua obbedienza, si levasse a tumulto e prendesse le armi. Un cotal sarto, che addimandavano il Brigante, nepote all' offeso, raccolto gran numero di popolo minuto, alzò le voci gridando: *Viva papa Urbano*, e corse per le parti più basse della città. In poco d' ora Napoli fu in mano del popolo. L' arcivescovo Bozzuto, eletto già da Urbano a quella sede e tenutosi celato per timore della regina, fu tosto recato al suo seggio, cacciatone tumultuariamente lo scismatico Bernardo.¹ Clemente però, nel vedere la furibonda tempesta contro di lui, tenendosi poco sicuro eziandio sotto l' egida delle mura del castello, volle di nuovo fuggire, e si ridusse coi suoi cardinali a Gaeta. Donde partitosi poco dopo restituì la usurpata sede ad Avignone, parendogli forse che le migliori speranze di un papa francese, ed eletto precipuamente per ridonare la sede alla Provenza, fossero da porre nella Francia e nei suoi re. Così, mentre la regina Giovanna sorda alle parole della pietosa Caterina, per oppugnare il vero pontefice facea sorgere nel suo reame una guerra civile che le minacciava la perdita della regale corona, l' antipapa trasmutandosi in Avignone si adoperava per trarre dalle sue parti la Francia e porre in confusione maggiore tutta la Chiesa.

Re Carlo di Francia, se non fu promotore dello scisma, non ebbe la vigoria sufficiente a vincerlo con risoluti consigli ed efficaci. Non prima ebbe sentore che i cardinali francesi medita-

¹ Autore citato di sopra. — Vedi Chioccar., *De Archiepisc. Neap.*, an. 1378.

vano ribellare ad Urbano, ed egli a vece di contrastare virilmente quel proposito, tenne consiglio di numerosa assemblea e fermò di starsene nel mezzo senza approvare nè rigettare la elezione del Prignano.¹ Ma dove una ferma e ricisa determinazione del re avrebbe inviliti gli animi dei rubelli e forse impedito lo scisma, l'ondeggiare di lui tra i due partiti incuorò quei porporati ad osare sempre più. Vedevano eglino le esitazioni del re: e la più parte stimavano che un re francese careggiasse segretamente il pensiero di nuovo papa sedente in Avignone; però se innanzi la elezione esitava, si sarebbe di leggieri dichiarato in favore di lui quando il vedesse già messo in seggio. I cardinali erano uomini avveduti, che sapeano discernere quali desiderii si nascondessero sotto le esitazioni di re Carlo: e non senza ragione si fecero arditissimi. Costui in effetti quando seppe del convento di Fondi, e del nuovo papa Clemente, mandò messaggieri in Italia per disaminare le cose. I quali, tra perchè sapevano dell'animo del re, e perchè guadagnati da' cardinali, riportarono relazioni in Francia al tutto favorevoli a Clemente. Raccolta allora a Vincennes d'ordine del re una numerosa assemblea di principi, prelati e dottori, ed udite le varie sentenze, fermarono che si dovesse dal reame di Francia aver per legittima la elezione di Roberto di Ginevra, e stare nella sua obbedienza. Il re però, volendo ancora temporeggiare, e forse non stimando prudente il dichiararsi tosto contro Urbano, commise un nuovo esame della quistione all'università di Parigi, ed attese la sua sentenza.²

¹ Maimbourg, lib. I. — Natal d'Alexandr. lect. XIII e XIV, par. II e X, art. I, *Selecta Histor.*

² Maimbourg, lib. I. — Raynal., ad an. 1379. — Il Rinaldi, ad an. 1378. § XLVI, reputa sopra la fede di parecchi testimoni che re Carlo fosse stato primo ispiratore dello scisma ai cardinali francesi. Se questo fosse vero, dovremmo dire che tutte le assemblee tenute da poi fossero state niente altro che infingimenti di politica. Ma per lo contrario tutti gli storici di parte francese tengono opposta sentenza. Re Carlo non avea nulla dell'indole del Bello, e quel principe, che non ebbe fatta violenza a Gregorio

Ben si sapeva in Roma l' ondeggiare di re Carlo tra i due contendenti al papato. Urbano che vedeva quanto bene gli sarebbe venuto dal piegare alla sua obbedienza quel re, sebbene non dovesse sperar molto da lui (il sapeva circonvenuto dagli aderenti dell' antipapa), pure non volle mancare di provvedere. Avea in grande estimazione di bontà e di sapienza nel trattar negozi di quantunque difficoltà Raimondo da Capua, confessore della santa vergine Caterina: pensò che questo frate, andando nunzio a re Carlo, potesse dire con la schietta eloquenza della verità quelle cose che egli medesimo avea vedute intervenire nella papale elezione. Ma non prima ebbe il frate sentore del pensiero del papa, ne volle conferire con la santa vergine e prender da lei consiglio e forza alla difficile impresa. Grande era la venerazione in che il dotto frate capuano fu solito tenere la Sanese. Chiamato a moderare la coscienza di lei quando ella stava nei ventiquattro anni, s'era piuttosto beatificato nella visione di tante virtù e doni soprannaturali, che non occupato nel coltivare quel bellissimo fiore di santità che era la Caterina. Le confessioni di lei erano fatte con tanta umiltà e contrizione, che il frate ne prendeva occasione di crescere ogni dì nella estimazione della Santa. La seguitava premurosamente in tutte le sue azioni, e quando non la vedesse in estasi beatissime o in santa contemplazione, s' incontrava in miracoli di carità e di forza. Basta volgere uno sguardo alla leggenda del frate per vedere sempre e per ogni dove l' uomo che conta tra una non interrotta estasi di maraviglia i fatti di quella donna. A tutta ragione adunque parve a Raimondo che in negozio tanto malagevole da niuno potrebbe avere così savio consiglio come da lei.

quando lasciò Avignone, non penso che volesse essere autore di scisma per avere la sedia papale in Francia. Così pare che giudicasse di lui la nostra santa Caterina. (Vedi le lettere 99 e 100 al beato Raimondo, e la lettera 187 al re di Francia.) Nulladimeno, siccome fu veduto, peccò sulle prime di debolezza verso i cardinali: poscia, quando lo scisma cominciò a prender radici, anzichè estirparlo, volle giovarsene a suo pro, e forse nutrirlo con danno della Chiesa.

Narra la leggenda che la Caterina provasse grave cordoglio al sapere che le era mestieri veder lontano l' uomo in cui tutta si affidava dopo Dio; ma ella fu talmente usa a vincere gli affetti eziandio innocentissimi, allorchè si trattasse del bene della Chiesa, che si fece anzi consigliera e confortatrice di quell' andata: Obbedisse, dicea ella, ai desiderii del papa e tenesse per certo che Urbano, checchè ne dicano i calunniatori scismatici, era verissimo pontefice « lo voglio (così conchiuse la Santa ricisamente un suo sublime discorso) che vi esponghiate per predicare e difendere questa verità, siccome vi esporreste per la verità della cattolica fede. » Alle quali parole della Benincasa il frate, che le avea posta riverenza come a santissima femmina, si rafforzò nel proposito di difendere Urbano ad ogni costo, dovesse anche andarne la vita, e giovossi da poi di questa soave rimembranza nelle gravi difficoltà che ebbe a patire. Innanzi la dipartita, Caterina e Raimondo, come altre volte Benedetto da Norcia e la sorella Scolastica, favellarono lungamente delle cose di Dio. Caterina volle prender commiato da lui, accompagnandolo sino alla galea ove dovea montare,¹ e quando vide che la nave si veniva discostando dal lido, inginocchiossi ad orare, e lagrimando fece sopra di essa il segno della croce. Frate Raimondo riconobbe in quel segno la promessa della protezione di Cristo tra gli ostacoli che incontrerebbe; ma guardando il pietoso lagrimare della vergine, pensò che ella in quell' istante prendesse commiato per sempre da lui. E fu veramente. Indi ad un anno, mentre il frate era ancora lontano, la Benincasa volava agli eterni riposi.²

Le difficoltà, ed anzi gravissime, non mancarono a quell' an-

¹ Frate Raimondo dovè partire per i primi giorni di dicembre 1378. Nel novembre, quando Caterina giunse in Roma, egli era certo in quella città ed ai 13 dicembre s'era già partito, siccome si ha dalla epistola 54 indirizzata a don Bartolomeo Serafini priore della Certosa di Gorgona nell'occasione d' inviargli la Santa un breve del pontefice, che è del 13 dicembre 1378.

² *Vita S. Cathar. senens.*, auctore F. Raimundo, parte III, cap. I.

data del frate. Tenne il viaggio suo per mare, ed indugiò alquanto in Pisa, ove ebbesi dalla Santa parole confortatrici alla difficile impresa: Non esser tempo da dormire, ma da destarsi dal sonno della negligenza: corresse tosto ad annunziare la verità: guardasse le mammelle della sposa di Cristo inaridite, e la sposa medesima tutta smembrata per lo scisma: e quanto era da lui vi ponesse rimedio.¹ Ed il frate a queste parole mosse tosto alla volta di Genova, ove gravi pericoli lo aspettavano. Per verità non sapevano patire i clementisti che i fatti intervenuti nella elezione di Urbano giungessero a re Carlo; e però impedivano a tutto potere che nè lettere nè messaggiero del papa arrivasse mai in Francia. Squisite diligenze adoperavano a ciò; e siccome l'ingresso pel mar di Provenza potea essere più facile, la regina Giovanna facea correre molte navi per quei mari, affinchè si divietasse a tutti il passaggio. Per tali modi voleano i rubelli guadagnare seguaci a Clemente! Frate Raimondo in effetti stette a grave rischio di cader nelle mani di questi corsari clementisti nel condursi a Genova, e forse un suo compagno rimase loro prigioniero.² Nondimeno egli, sebbene le insidie fossero apparecchiate con grande arte, campò da quel rischio, e se lo ebbe a prodigio. Ne rendè grazie a Dio con ismisurata allegrezza, e ne fece aver nuova alla Benincasa. La quale però, siccome quella che avea affocato desiderio di martirio e si levava facilmente sopra ogni umano pensiero, gli scrisse tosto in Genova così: « Non foste ancor degno di stare in sul campo della battaglia, ma come fanciullo ne foste cacciato indietro, e voi volentieri ne fuggiste ed *aveste grazia di allegrezza che Iddio concesse alla vostra infermità*. Cattivello padre mio, quanto sarebbe stata beata l'anima vostra e la mia, se col sangue vostro voi aveste murata una pietra nella santa Chiesa per amore del

¹ Lett. 99.

² Nella leggenda il beato Raimondo ricordando il fatto non parla della prigionia di questo compagno. Una giunta però ad una lettera di santa Caterina (100) nella impressione dell'Aldo favella di questa prigionia.

sangue. Veramente noi abbiamo materia di pianto in vedere che la nostra poca virtù non ha meritato tanto bene. Or gittiamo i denti lattaioli, e studiamoci di mettere i denti gravati dell' odio e dell' amore. » ¹ Così questa fortissima donna, dimentica per amore di Dio delle più care affezioni ed innocenti, incuorava Raimondo a seguitare nella difficile impresa senza nulla punto impaurire dei pericoli, fossero anche di morte.

Ma le sublimi parole di Caterina, se potevano bene elevare il frate al martirio, non bastavano a vincere la potentissima efficacia degli ostacoli che si poneano in mezzo dai seguaci dell' antipapa. Raimondo recava brevi papali al re di Francia, al duca d'Angiò, al cardinal Anglico Grimoaldo, al cardinal Pietro di Monteruco, alla università di Parigi, a Bernardo vescovo di Condom, a Guglielmo vescovo di Amiens, ed a Filippo di Mazzeris consigliere del re.² Meglio che coi brevi, ei poteva col vivo della voce tôrre d' inganno re Carlo e districare quella brutta rete, nella quale si adoperavano d' involgerlo. L' autorità del suo nome era molta sino in Francia: egli avrebbe parlato anche per parte della vergine di Siena, di cui correva gran fama per tutto il mondo; il papa infine gli avea aggiunti per soci nella ambasceria certo Jacomo Ceva dottor di legge e Guglielmo vescovo di Valenza e di Dignè che stava già oltremonti. Tutto augurava bene da quella missione, alla quale Caterina ardentemente incitava il suo Raimondo. Ma appunto perchè da essa si potea sperare tanto vantaggio alla causa di Urbano e della Chiesa, i Clementisti ponevano sempre in opera nuovi e più astuti ingegni per impedirla. Disgraziatamente riuscirono. Siccome interviene assai spesso in questo mondo di prepotenze e di inganni voleano si decidesse del vero pastore con argomenti

¹ Lett. 100.

² Questi brevi portano tutti la data del 21 novembre 1378, e sono nell' archivio dei padri di San Domenico di Siena. Andata a vuoto la missione, furono da questo frate mandati al convento sanese. Vedi Burlamacchi, note alla lett. 99.

guerreschi. Si appiattarono con le loro navi intorno a Genova, e minacciarono di morte l'umile frate, che non avea altra arma in sua difesa che la santità della vita e la bontà della causa cui difendeva. Pur nondimeno arrischiossi costui una volta a procedere oltre da Genova insino a Ventimiglia; ma ivi ebbe notizia da un frate del suo ordine che, se fosse passato innanzi, sarebbe tosto caduto in un brutto tranello che gli aveano teso. Gli fu forza allora ridursi in salvamento, rifacendosi in dietro con la nave. Di che fatto consapevole il papa, volle che il beato Raimondo sostasse per altro tempo in Genova, ed ivi, tenuta in fede quella repubblica, predicasse la Crociata contro gli scismatici.¹ E pur Caterina, o che veramente non credesse alla efficacia di quelle insidie, o che volesse maggior dispregio della vita nel buon frate, gli mandò dolci parole di rimprovero, che ci rivelano l'animo di questa donna non uso a piegar mai a petto di cosa al mondo. Il suo desiderio sarebbe stato che egli fosse andato ad ogni costo; da peregrino, se non potea da frate; per elemosina, ove fosse stato difetto di danaio: volea che non impaurisse delle nimiche insidie, ed anzi del pericolare la vita fosse ardentissimo; l'obbedienza fedele avrebbe più e meglio fatto che le prudenze umane; abbandonasse al tutto sè medesimo ed ogni proprio piacere, poichè quello era tempo di morire e morir per la Chiesa; vedesse in queste sue parole non diminuzione, ma aumento di affetto inverso lui, poichè invitandolo al martirio gli dava prova di amarlo di un amore santissimo, dell'amore con cui amava sè medesima.²

Pertanto, vedendo la Benincasa che da una parte i papali comandamenti, e dall'altra le insidie dei clementisti tenevano frate Raimondo in Genova, con impedire tutto il frutto della sua ambasceria, fece divisamento recarsi ella medesima al re e dirgli a bocca dove fosse la verità in quel negozio. Così fatto

¹ Lett. 101.

² Vita S. Cathar. senens., auctore F. Raim., parte III, cap. I.

pensiere della Benincasa prometteva di riuscire mirabilmente efficacissimo. Nessuno di quel tempo in Francia godeva una fama di santità che pareggiasse quella di Caterina. La quale inoltre dovea assai bene ricordare come l'opera sua fosse riuscita utilissima presso quella corte, quando si era trattato di ricondurre l' apostolico Seggio in Roma. Anzi il fratello del re, duca d' Angiò, ed il re medesimo ebbero mostrato di tenere in gran venerazione la Sanese, non solo pel negozio della Sede papale, ma anche in altre faccende di grave momento : di che Caterina avea potuto scrivere la sua prima lettera a re Carlo, nella quale si adoperò a correggerlo e ad un tempo levarlo a perfezione con tanta libertà di parole, quanta solo i santi possono usare coi principi. La presenza adunque della Benincasa nella regale corte di Francia avrebbe smascherate molte ambizioni, frenate molte cupidità e fatto un po' di luce in quella reggia.¹ Ma per ragioni che non giunsero fino a noi, non le fu concesso di venire a capo di cotale suo ardentissimo desiderio. Questo però noi possiamo con certezza asserire che indubitatamente non le mancò nè la forza del volere nè il coraggio a quell' opera. Forse il papa medesimo, forse altri dovette dissuaderla dal magnanimo proposito. Si volse ella allora al consueto modo delle epistole, e scrisse a re Carlo quella in astrazione fatta che fu reputata sì celebre, e di cui toccammo innanzi. La donna, che non avea temuto di parlare aperto ai supremi pastori, parla libere ed ardite parole al re. Volendo percuotere nelle radici il male, si adopera a diradicare dall' animo regale il troppo amor proprio, da cui procede ogni errore e cupidigia. Dolora nella grande amaritudine del suo cuore l' inganno, in cui erano per trarlo gli uomini passionati e ciechi che gli stavano intorno, e meraviglia che un re possente ed in fama di savio si lasci guidare da altrui come fanciullo. Esposte con grande eloquenza le

¹ La Santa scrive : « L' amore della vostra salute mi costringe a dirvi queste cose, più tosto a bocca colla presenza, che per scritta. » (Lett. 187 a re Carlo.)

consuete ragioni in favore della elezione di Urbano, la nostra Santa séguìta ad un dipresso così : Coloro che aveano fatto nascere lo scisma ed allora lo nutrivano, essere come demoni che sottraggono gli uomini dalla verità, inducendoli nel mendacio : l'ufficio della dimonia appunto esser quello di pervertire le anime di Cristo, e recarle al padre della bugia ; e i seguitatori di Clemente, seminando il mendacio, aver posto in divisione tutto il mondo, togliendone a Cristo gran parte : a voler conoscere qual animo avessero, guardasse alla vita e costumi loro : le iniquità della vita essere rivelatrici delle cupidigie e delle passioni che li moveano : non dir queste cose in dispregio di essi in quanto creature, ma in dispregio del vizio e delle scisme per essi seminate in tutto il mondo ; dirle in vista della crudeltà che usano a sè medesimi ed alle anime tapinelle, che per loro periscono : non trovarsi un solo servo di Dio che non tenga per Urbano : chiamasse costoro intorno sè per farsi istruire del vero. non si intenebrasse nella caligine degli errori, cercasse con animo retto la vera luce, e vedrebbe¹. La Benincasa inoltre ben sapeva come re Carlo avesse sentito addentro nell'animo il dolore della partenza di Gregorio da Avignone, e quanti ingegni avesse adoperati per impedirla. Senza fallo il desiderio per lui nutrito del ritorno della Sede papale in Francia dovea essere un potente stimolo a fargli parer giusta la elezione di Clemente. E la pietosa vergine, che conosceva quanto pesino le passioni eziandio in quei giudizi dell'intelletto che siam usi reputare più liberi, volle confortarlo a non lasciarsi vincere da passionati pensieri, e gli disse : « Non vi mova la passione ; chè ella sarà peggio a voi che a persona : ponetevi dinanzi all'occhio dell'intelletto Dio e la verità sua, e non la passione nè l'amor

¹ Lett. 187. Quel che disse la Santa : che nessun servo di Dio teneva per Clemente, fu verissimo ai tempi di Caterina. In avvenire, come fu detto di san Vincenzo, intervenne di altri, e principalmente del beato Pietro di Lucemburgo, che ai tempi della Santa avea dieci anni, e morì quando giunse ai diciotto.

della patria: chè quanto a Dio, non dobbiamo far differenza più di uno che d' un altro; perchè tutti siamo esciti dalla sua santa mente, creati all' immagine e similitudine sua, e ricomprati dal prezioso sangue dell' unigenito suo Figliuolo. » ¹

Ma le parole che Caterina scrisse a re Carlo giunsero all' orecchio di lui e trovarono il suo animo chiuso ad ogni persuasione? ovvero non gli pervennero mai? A volerne giudicare dalla instancabile diligenza adoperata dai nemici di Urbano per far che la luce del vero non giungesse al re, possiam credere che quella epistola non gli fosse presentata mai. Sappiamo e i clementisti esser stati potentissimi nella corte del re, e assai di leggieri guadagnarsi gli animi de' cortigiani. D' altronde ci raffermerrebbe in questa sentenza il pensare che i primi uffici di quel reame stavano allora nelle mani del cardinale della Grange primo ministro e tesoriere, il quale fu non meno astuto, che terribile nimico di Urbano.

In quello però che Caterina difendeva Urbano con la eloquenza delle sue parole, e gli antipapali Clemente pei modi che abbiamo narrati, la gran lite venne per comandamento del re nelle mani di una assemblea, che era in fama di molta sapienza ed in autorità assai grande presso tutta la Chiesa. La università parigina fu chiamata a decidere fra i due contendenti al papato; e la università parigina era allora troppo autorevole per non pesare moltissimo nella controversia. Codesta università fondata da Carlo Magno nell' ottavo secolo (791), siccome antichissima ed assai innanzi nelle scienze, era reputata madre e maestra delle altre. Celebrata da moltissimi con sublimi elogi, e massime da' sommi pontefici, contava tra le sue glorie quasi tutti i grandi uomini del medio evo: Alberto Magno e san Tomaso d' Aquino basterebbono per tutti. Erasi venuta meravigliosamente allargando, ed abbracciava però quattro facoltà e sessantatrè collegi, dei quali il primo fu quello della Sorbona, da

¹ Lett. 187.

cui prese nome tutta l'assemblea. Per nobiltà di istituto, per tradizioni, per fama, era quella università in tanta riverenza ed autorità presso la Chiesa, che il re di Francia non giudicò poter venire a decisione alcuna intorno al fatto della papale elezione, se prima non si assicurasse del suo assentimento. Caterina medesima esortò re Carlo a chiedere la sentenza di codesta assemblea, cui ella onora del bel nome *di fontana della scienza*.¹ Ma la Sorbona, che sulle prime stette in favore di Urbano, e ne ebbe da lui azioni di grazia,² indi a non molto piegò alla parte contraria. Le furono recate regali lettere (20 maggio 1379), le quali portavano: il re voler ad ogni costo mantenere la unità e la pace nel reame: tutt'i prelati e maggiorenti di Francia, per effetto delle informazioni avute, essersi pronunziati in favore di Clemente: i cardinali rafforzare con la santità del giuramento quelle cose che dicevano contro la elezione di Urbano: la facoltà teologica, legale e medica, e le due nazioni francese e normanna, che formavano la maggior parte di essa università, essersi già dichiarate clementiste: egli infine si terrebbe offeso di ogni indugio ulteriore, ed anche se la Sorbona si allontanasse da tali sentimenti.³ Ognun vede quanto queste parole da parte di re si avvicinino ad un comando. La università cominciò a deliberare: molti ondeggiavano tra le due parti; altri, ed erano gl'Inglesi con quei di Piccardia, stavan fermi nella neutralità e non volevano profferir sentenza. Si univano parecchie volte in peculiari, e poscia in una generale assemblea. Il 24 maggio giungevano altre lettere del re più calde e risolte delle prime, ed il 30, consentendo i più, ma ancora dissentendo molti, fu fermato che la Francia aderisse a Clemente VII come a vero e legittimo pontefice.⁴ Nulladimeno alcuni dei principali della me-

¹ Lett. 187. « Voi avete costà la fontana della scienza. »

² Raynal., an. 1378, § LI.

³ De Boulay, *Hist. Universit.*, Paris, tomo IV, pag. 568, cit. dal Becchetti, *Storia della Chiesa*, all'anno 1379.

⁴ Idem, pag. 573 citato dal medesimo.

desima università significarono per lettere ad amendue gli eletti, che a pacificare la Chiesa dovessero rinunciare ai loro diritti al papato, e starsene a sentenza di un generale concilio.¹

Re Carlo come ebbe saputo della decisione della Sorbona, ne sentì molta allegrezza, e tosto dichiarossi egli con tutto il reame nella obbedienza di Clemente. Ma questa sentenza della parigina università, a rettamente giudicarne, poteva giovare ad alimentare lo scisma, a spegnerlo non mai. Lasciando stare che non fu al tutto libera, e che i fatti della elezione di Urbano, o inorpellati giunsero a quei dottori, o furono in gran parte ignorati, la università parigina non avea forza di dettar leggi alla Chiesa universale; molto meno di spodestare un pontefice riconosciuto allora da quasi tutta la cristianità, e prima riverito papa legittimo da quei medesimi, che allora più vivamente il guerreggiavano. Grande sventura per la Chiesa era che la legittimità di un supremo pastore si dovesse assoggettare alle incerte e mal ferme sentenze delle università. Qual diritto potea avere quella di Parigi sopra le altre moltissime, e di gran fama, che erano in tutta Europa? Quando la Sorbona ebbe favellato, ciascuna delle altre volle dir sua sentenza; e fu grandissima confusione nella Chiesa di Cristo. Gli stessi concilii ecumenici non bastarono che a fatica, e dopo lunga stagione, a diradicare quella pessima sementa di divisione che si andava spargendo nella Chiesa, e che la nostra Caterina volea ad ogni patto svelere innanzi che mettesse radice nel campo della cristianità. Ma il giorno in cui la Francia si dichiarò per Clemente, il dì in cui alla Sede romana fu opposta la avignonese, alle antiche tradizioni di un papa sedente in Roma fu messa contro quella ancor viva nella mente dei popoli del papa avignonese, venne compiuto, quanto era dagli uomini, il sacrilegio della divisione della Chiesa di Cristo. La Benincasa da quel dì potè bene lagrimare di tanto danno della sposa del Nazzareno; e con le sue

¹ Idem, pag. 574.

opere e le sue preghiere impedire che i mali non si aggravassero, ma lo scisma era compiuto. La carità di questa vergine innamorata non era bastata a spegnere tanto fuoco di odii, tante cupidigie di regno, tante ambizioni di chierici e di laici quante ne allignavano nel cristianesimo, ed impedire, secondo il suo primo pensiero, che lo scisma mettesse radici. La Provvidenza volea ricondurre la Chiesa alla sua unità mercè molte tribolazioni, e mostrare che nessun' opera di creatura può rapire alla umana famiglia quel principio di unità che le fu dato nel papato, e da cui dipende la unità del vero e del bene in tutto l'universo. Nella Chiesa è un principio di vita che mai non vien meno; onde la nostra Santa, anche quando maggiori furono le divisioni e più gravi, scrisse: « Io vedeva che questa Sposa porgeva vita, perchè tiene in sè vita tanta, che niuno è che la possa uccidere; e che ella dava forza e lume, che niuno è che la possa indebilire e darle tenebre quanto in sè medesima: e vedeva che il frutto suo mai non manca e sempre cresce. »¹

Gli animi però della tempra della Benincasa, non svingoriti dalle contraddizioni e ritemprati ognora nella fede e nella carità, riescono utilissimi anche quando non possono raggiungere tutto lo scopo cui attendono. La loro virtù giova almeno a temperare meravigliosamente gli effetti dei flagelli divini ed a salvare moltissimi nell' ardua via delle tribolazioni; giova a tramandare agli avvenire certe memorie e certi esempi, che quando sieno guardati con fede, dovrebbero esser utilissimi a ringagliardire le età codarde e dappoco: giova infine ad impararci la dignità e la grandezza della guerra guerreggiata pel vero e pel bene. Caterina di fatti, o che sperasse ancora di vincere lo scisma, o che soltanto ne volesse mitigare gli effetti, in quel tanto che le rimase di vita seguitò ad operare mirabili cose in pro della Chiesa.

Nuovi e più gravi dolori turbarono tosto l'animo della pie-

¹ Lett. 103.

tosa vergine al vedere che i Romani cominciavano a portare malo animo al pontefice, minacciando rompere a guerra contro di lui. Levò allora la Santa al cielo con tanto fervore di mente e di cuore le sue preghiere, che intervennero nell'anima di lei cose al tutto mirabili e soprannaturali. Narra ella medesima a frate Raimondo in due epistole quelli che ella chiama misteri di Dio, e intorno a' quali dice: Non mai essere intervenute a lei cose simiglianti a quelle che sofferrò nella sessagesima: tanto essere stato il dolore e lo spasimo sofferto, che lo stesso vestimento della tonica ne fu per troppo impeto di smisurata passione lacerato: sì grande il cordoglio pei mali che vedeva sopra la Chiesa, che non le parve star più nel corpo, e vide il corpo suo come se fosse stato un altro. E séguita dicendo: « Padre, padre, e figliuolo dolcissimo, ammirabili misteri ha Dio adoperati dal dì della circoncisione in qua, tanto che la lingua non sarebbe sufficiente a poterlo narrare.... L'intelletto stava fisso nell'abisso della Trinità, la memoria era piena del ricordanimento della necessità della santa Chiesa e di tutto il popolo cristiano: e gridava nel cospetto suo, e con sicurtà domandava l'aiutorio divino, offerendogli i desiderii, e costringendolo per lo sangue dell'Agnello e per le pene che s'erano portate: e si prontamente si dimandava, che certo mi pareva essere che egli non dinegherebbe quella petizione.... » E finiva così: « O Dio eterno ricevi il sacrificio della vita mia in questo corpo mistico della santa Chiesa: io non ho che dare altro, se non quello che tu hai dato a me. »¹

¹ *Vita S. Cathar. senens.*, auctore F. Raim., pars. III, cap. II. — Lett. 102 e 103. In queste due epistole la Santa narra in modo mirabile assai le visioni da lei avute dal dì della circoncisione di Cristo, e più specialmente dalla sessagesima in poi. La prima di queste lettere, sebbene nella edizione dell'Aldo abbia la data del 15 febbraio 1379, pure fu veramente scritta in questo medesimo dì del 1380. Nè ciò deve meravigliare, quando si ponga mente al diverso modo di computare l'anno cristiano, secondo che in quel tempo si adoperava in varie città della Toscana. Il Burlamacchi, nelle note a queste epistole, discorre dottamente di ciò; e mostra che talvolta per

Intanto che la Santa così ferventemente pregava, i Romani, o perchè cominciassero anch' eglino a saggiare le maniere dure di Urbano, o perchè erano di continuo in travaglio per le scorriere che le genti della regina Giovanna facevano su le loro terre, vennero in aperta ribellione contro il pontefice. Pare che tentassero innanzi morirlo di veleno: ed almeno doveano correre queste voci per Roma, quando sappiamo che Caterina non rimise mai del pregare il pontefice a far buona guardia della sua persona.¹ Ma poscia, non riuscendo forse i segreti tentativi, vollero adoperare alla scoperta le armi. Sollevatasi pertanto la plebe a tumulto e correndo a stormo al Vaticano, giunse armata mano alle stanze del pontefice. Il quale, non cadendo di animo alla vista del plebeo furore, volle imitare in quel difficile momento il grande ed indomabile Bonifazio VIII. Vestiti gli abiti pontificali, impose al capo il triregno, strinse nelle mani una croce, e com'era circondato dalle papali insegne, impavido ascese il trono, lasciando libera l'entrata agl' infami oppressori. Forse in quel terribile momento gli dovette correre alla mente la immagine della Benincasa, e ricordò le sublimi parole confortatrici al martirio. La solenne maestà del sembiante, l' insolito ardore che era in quell'atto, la coscienza della giustizia della sua causa che gli traluceva nel volto, forse anche la severità di quell' animo, che traspariva nel vilipeso pontefice, incatenò le mani e rattenne i colpi degli iniqui. Urbano li fulminò con la terribile maestà dello sguardo, e con le medesime parole di Bonifazio: *Chi cercate voi?* Allora quei che erano entrati nel papale pala-

non attendere a così fatte varietà di computo si siano lasciati indurre in errore gli stessi dottissimi continuatori del Bollando. Pare anche, secondo il Burlamacchi, che il tumulto, cui accenna la Santa, sia quel medesimo ricordato da tutti gli scrittori di storie ecclesiastiche, e che il Rinaldi ed il Maimbourg, pongono alla fine del 1379. Oltre al beato Raimondo, Bzovio, il Rinaldi, sant' Antonino e lo stesso Maimbourg attribuiscono alle preghiere della Benincasa la cessazione del tumulto. (Vedi anche le note del Burlamacchi alla lett. 24.)

¹ Lett. 48.

gio portatori di morte, lasciate le armi, vergognarono del macchinato misfatto, e pieni di onta e di terrore si ritrassero.¹ Bonifazio ed Urbano si trovarono amendue a petto di felloni, ma quegli cadeva vittima delle brutali ingiurie dello Sciarra e delle insidie del Bello, dove questi si rimaneva incolume dai furori plebei. Nondimeno Bonifazio cadendo per la dignità della Chiesa, che non volle incatenare alla Francia, serbò vivo alla sposa di Cristo un principio, che protestò per meglio che dieci lustri contro l' esilio avignonese, e che dette a Caterina le forze di persuadere la restituzione della Sede in Roma; a Gregorio ed Urbano quella di difenderla a petto delle contraddizioni e dello scisma.

Ma la Benincasa era femmina di troppo gran cuore per lasciare intentato un sol mezzo che si potesse adoperare a difesa della verità e della giustizia. Dopo che orando ebbe offerto la vita a Dio in salute del pontefice, poichè non cessavano ancora i popolari tumulti pel magnanimo atto di Urbano, ella si getta paciera tra la plebe ed il supremo pastore. Le preghiere, la presenza, la soave e calda eloquenza di questa vergine tornano tosto il popolo in quiete ed in obbedienza del pontefice, e fanno quello che forse le armi di molti non avrebbero potuto.² Pericolare la vita in pro della Chiesa era un nulla per l'ardentissima Caterina. Ella si piaceva sopra tutto di giovarsi degli umani casi per esaltare la Provvidenza e nutrire insieme virtuosi pensieri nell'animo del pontefice. Laonde volle, tosto che il popolo fu

¹ Maimbourg, lib. I, pag. 91. — Raynal., an. 1379.

² *Vita S. Cathar.*, parte III, cap. 2. — Sant' Antonino, parte III, cap. 24. — Il Maimbourg, che, come abbiám veduto, per essere clementista non parla sempre con riverenza di Caterina, ha queste parole di lei sopra il fatto narrato: « Peu de temps après par l'entremise principalement de sainte Catherine qui agit puissamment en cette occasion auprès de Dieu par ses prières, et auprès des Romains par ses remontrances, ce peuple rentra si bien dans son devoir, que les mêmes armes qu'il avait prises contre Urbain, il les employa pour sa defense contre les troupes de la reine. » (Lib. I, pag. 92.)

riamicato con Urbano, scrivergli una lettera che è un tesoro di sapienza e virtù cristiana. Quanto maggiori erano i pericoli, tanto più domanda Caterina che l'anima si levi al di sopra di tutte le umane cose. L'antipapa audacissimo, il re di Francia e la Giovanna nimici, gli stessi Romani insolenti e rubelli diverranno (secondo sua sentenza) meno potenti a nuocere, solo quando si troveranno a petto di una indomabile fortezza, di una smisurata carità e di tutte quelle virtù che si attingono dalla religione della Croce.

Per verità, sebbene, come vedremo appresso, le condizioni dei tempi per sentimento della stessa Caterina inducessero la crudele necessità delle armi a spegnere lo scisma, pure nell'animo di lei ancor si agitava il gran pensiero della riforma della Chiesa, che era forse stato il primo che si avesse, non appena uscì all'aperto consigliera e predicatrice di virtù. Gravi ostacoli aveano impedito Gregorio dal condurre innanzi l'opera della riforma da lui cominciata: maggiori forse erano quelli che contrastavano Urbano. La Benincasa nulladimeno non ristava; e noi veggiamo che in tutte le lettere scritte da lei durante lo scisma ed anche seguita la defezione di re Carlo, il pensiero della riforma primeggia ed ispira a lei eloquenti parole. Le maggiori speranze di ricomporre in pace la Chiesa smembrata si pongono dalla Santa nella rinnovazione dei costumi dei chierici e dei laici. Vedeva ella in Urbano parecchie di quelle doti che si vogliono avere quando con mano ardita debbasi estirpare il loglio dal campo della Chiesa: grande abborrimento dei vizi che più la contristavano: amore fervente della giustizia: fermezza di proposito, ed ardire da non impaurire degli ostacoli. Ma d'altra parte vedeva altresì la Santa che nell'animo di Urbano erano certi semi che poteano assai malamente fruttificare nelle difficili condizioni in cui versava la Chiesa, e turbare l'opera riformatrice e salutare. La severità e la durezza del Prignano il poteano far tralignare a propositi men cauti e forse iracondi. E quando in tanto bollimento di passioni fosse

mancata la pacatezza e mansuetudine cristiana, che sarebbe avvenuto della Chiesa e della bramata riforma? La Benincasa si addava bene di ciò; e mentre profferiva parole di riforma adoperavasi pure ad un tempo per addolcire l'asprezza della natura di Urbano. Questo stesso che ella avea fatto innanzi ora il faceva di nuovo con tanto maggior fervore, in quanto che il fuoco che già divampava nella Chiesa, da un canto si dovea spegnere con la riforma, e dall' altro per colpa di leggiera imprudenza poteva prorompere in un incendio. Tutto il pensiero della gran donna si rivela in queste parole che ella scrisse al pontefice: « Dio vuole in tutto riformare la Sposa sua e non vuole che stia più lebbrosa: se non il farà la Santità vostra giusta il vostro potere (chè non siete posto da lui per altro e datavi tanta dignità), il farà per sè medesimo col mezzo delle molte tribolazioni: tanti leverà di questi legni torti, che egli li drizzerà a modo suo. Oimè, santissimo padre, non aspettiamo di essere umiliati, ma lavorate voi virilmente. » In queste parole è aperto il bisogno della riforma. Ma la Santa séguita nella medesima epistola, e manifesta chiaramente la necessità della mansuetudine e prudenza nel rinnovare il costume dicendo: « Fate le cose vostre secrete e con modo, e non senza modo, (chè il fare senza modo più tosto guasta che non acconcia), e con benivolenza e cuore tranquillo. » ¹

Ma mentre cosiffatto pensiero di migliorare il costume dei credenti così santamente ispirava l'anima della vergine sanese, nella lontana Inghilterra sorgeva un uomo di tempra al tutto diversa a profferir questa medesima parola di riforma nella Chiesa. Quando i bisogni della Cristianità sono gravi ed il misfatto è proceduto di troppo, l'universale desiderio della riforma rende audaci coloro che vestono il pallio di riformatori. incauti i fedeli a discernere tra buone e malvage riforme. L'annunziatore della riforma era Giovanni Wicleff. Per andare a

¹ Lett. 21.

verso di quei che vedevano con rammarico l'abuso delle grandi ricchezze dei chierici, prese umili fogge. Vestito di una roba vilissima, quasi poverello di Cristo, camminava a piè nudi, e facea intraveder dal sembiante le dure macerazioni del corpo infralito. Avea l'aria di uomo di vita umilissima, e da ogni umana corruttela abborrente. Bandiva la croce addosso ai chierici, fulminandone con terribili parole le cupidigie, le simonie, gli scandali. Ma pur, sotto così fatta apparenza, celava un animo ambizioso e superbissimo.¹ Quando cominciò la divisione tra Urbano e Clemente, a vece di adoperarsi a spegnerla, come avrebbe fatto ogni buon riformatore e come fece più di ogni altro la Benincasa, si giovò dello scisma per indurre nuove divisioni tra i fedeli, e sparger semenza di eresia. Audacemente insegnò: lo scisma essere ordinato dalla divina Provvidenza affinchè ognuno a proprio talento delle cose di Dio e della Chiesa liberamente favellasse. Ma questo parlare alla libera delle cose di Dio (che fu poscia la formola della eresia di frà Martino Lutero) annienta ogni autorevole magistero nella Chiesa, e finisce col distruggere la stessa divina rivelazione. La ragione, una volta che sia sbrigliata ed invada il campo di quelle cose che le sono superiori e dipendono dalla rivelazione, audacissimamente procede nella superba investigazione e si prova potentissima nel distruggere. Allora gli uomini, smarrita la luce della Fede, non hanno altra vita che quella del continuo ed angoscioso dubitare; allora si fanno baldi di una ragione, talvolta incatenata dai sensi alle cose vilissime, tal altra sublimata dalla superbia in un cielo che la confonde e la umilia, sempre intenebrata da passioni ed impotente a raggiungere il vero ed il bene che ci conducono a virtù. Wicleffo di fatti, che avea cominciato col chiedere soltanto il miglioramento del costume, indi a non

¹ Andò in furori per non avere ottenuta la cattedra di Vigorne, ribellò alla chiesastica autorità, e finì per torre ai vescovi, al papa ed alla Chiesa intera ogni autorità. Gregorio avea già dannate diciannove sentenze del Wicleff.

molto negò la Incarnazione di Cristo, e disse tutti gli uomini parte della Divinità.¹ Per tal modo quel medesimo pensiero di riforma che annunziato nella mansuetudine ed umiltà cristiana dalla vergine Benincasa avrebbe condotto la Chiesa a spegnere lo scisma e migliorare i costumi di tutti, profferito con superbia ed iracondia da un uomo che volle levarsi contro la madre Chiesa, aggiunse ai danni dello scisma quelli della eresia pur preveduti da Caterina. Imparino quelli che si travagliano per impegnare il costume dei credenti quale animo si domandi nel riformatore, quanto difficili siano le rinnovazioni nella Chiesa, e come assai cautamente sian da porre le mani sopra l'arca santa anche quando i mali si parano più gravi. I concilii che seguirono dovettero combattere l'uno e l'altro male: eresia e scisma; e la navicella di Pietro fu per cinquant'anni tempestate così malamente, che apparve chiarissimo ai meno veggenti la efficacia del divino proteggimento in favore della Chiesa. Che se le condizioni dei tempi e degli uomini avessero comportata la pronta ed efficace rinnovazione del costume di cui era consigliera la Benincasa, molte lagrime si sarebbero risparmiate alla Chiesa, ed il trionfo di lei sarebbe stato meno doloroso e difficile.

¹ Raynal., an. 1378, § CXIV, CXV.

LIBRO DECIMO.

SOMMARIO.

Dell'animo di Urbano e di Caterina, crescente lo scisma — Infingimenti della regina Giovanna — Ultima lettera a lei della Santa — Urbano investe del reame di Napoli Carlo di Durazzo, e richiede d'aiuto il re d'Ungheria — Giovanna chiama Luigi d'Angiò suo difensore e successore nella corona — Si difende il fatto di Urbano — Come lo approvasse Caterina e perchè — Della unità della Chiesa — Parole della Santa a re Ludovico — Eccita alla guerra Carlo di Durazzo, e lo ammaestra degli obblighi di re — Vittoria di costui — Come Caterina si volgesse agli Italiani perchè stessero saldi nell'obbedienza di Urbano — Esorta a ciò Firenze, e lamenta le sue interne divisioni — Sua lettera ai Perugini — Sapienti sue parole ai Sanesi perchè soccorressero il papa — Quasi tutta Italia serbata al pontefice la mercè della Santa — Gran dolore che ha Caterina dello scisma, e principio di una sua grave infermità — Delle due ultime lettere che scrisse — Magnanimi consigli che lascia come in testamento ad Urbano — Scrive a frate Raimondo della durezza del pontefice e dei modi a vincerla — Provvede alla sua famiglia spirituale — Sua ultima infermità, suo discorso ai discepoli e sua morte — Dolore di tutti per questo transito, e come soavemente lo esprimesse Giovanni delle Celle — Fama e miracoli della Benincasa ancor giovevoli ad Urbano — Come la memoria di lei restasse viva, e come le belle arti parlassero di lei ai popoli — Delle memorie di questa vergine in Siena — Della venerazione in cui tenero il suo corpo i discepoli — Il suo capo menato in trionfo a Siena — Istanze per la sua canonizzazione impedita dallo scisma — Pio II sanese la dichiara santa — Sua Bolla — Come l'azione di Caterina sopra la Chiesa durasse dopo morte — Cenno delle cose avvenute fino al Concilio di Costanza — Come quel Concilio ponesse in atto il pensiero di Caterina — Ultimi onori renduti alla Benincasa, e come ella sia posta a patrocinio del papato.

Quando papa Urbano vide il re di Francia gettarsi alla cieca appresso a Clemente, Spagna con varie altre nazioni di Europa tentennare tra lui e l'antipapa, e Roma medesima non essere al

tutto aliena dal ribellare al Vicario di Cristo, cominciò ad usare contro lo scisma modi assai più severi e duri di quelli adoperati per innanzi. La Benincasa, mitissima donna, sin dal principio, siccome abbiamo veduto, avea fatto ogni suo possibile da una parte per temperare l'animo iroso del pontefice, e dall'altra per tenere in fede di lui coloro che mostrassero stare in forse e non si fossero per anco dati in braccio all'antipapa. Per mala ventura cosiffatti adoperamenti della Santa, per la corruttela dei tempi e per la codardia di moltissimi, eran tornati quasi al tutto infruttuosi. Laonde Caterina medesima cominciava ad avvedersi che fossero da usare modi più gagliardi ed efficaci a salvare il tesoro della unità della Chiesa da quei pessimi ladroni che volevano dirubarlo.

Sul principiare dell'anno 1380 gli occhi di tutti, e massime di Caterina e del pontefice, erano volti a Napoli ed alla regina Giovanna, dalla quale pendeva ancora in gran parte il buono o cattivo esito dello scisma. Di vero, dopo che i clementisti furono messi in rotta da Alberico, e l'antipapa per popolare rivoltura venne costretto a fuggire da Napoli, la regina avea cominciato a mostrarsi meno dura ad Urbano e quasi arrendevole ai consigli della Benincasa. Promise tosto a' Napoletani venuti in ribellione che giurerebbe fede al Prignano; mandò il conte di Nola, quello di Santa Severina e l'Ammiraglio di Napoli ambasciatori ad Urbano perchè il riconoscessero papa in suo nome e trattassero della pace; fece spargere voce per tutto il reame che ella fosse pentita dell'adorazione fatta a Clemente e volesse farne ammenda.¹ Quanto a Caterina, le fece tosto tenere una lettera nella quale diceva: Le parole di una Santa non poter mancare il loro effetto: se sorda un tempo, ormai sentirsi al tutto vinta dalla soave forza che ella avea saputo fare al suo cuore; le tenebre che non le lasciavano vedere la superna luce, essersi dileguate: avere infine conosciuto papa Urbano doversi repu-

¹ Maimbourg, pag. 90.

tare vero e legittimo pastore: farebbe quindi il piacere di lei, riamicandosi tosto con chi a ragione teneva le somme chiavi.¹ Si rallegrava di queste promesse la Benincasa, e siccome quella che non era usa agli infingimenti delle corti, sperava che Giovanna, mutata veramente sentenza, volesse tornare in fede del pontefice. Anzi se ne gratulava altresì con tre signore napoletane, scrivendo loro: « Il cuore di Faraone è spezzato, cioè della reina, che tanta durizia ha mostrato infino ad ora, essendosi partita dal capo suo Cristo in terra, ed accostatasi ad anticristo membro del demonio: ha perseguitata la verità ed esaltata la bugia. Grazia, grazia sia al nostro Salvatore che ha alluminato il cuore suo o per forza o per amore che sia. »² Ma quelle erano arti subdole della regina, la quale aspettava che il suo Ottone con le soldatesche alemanne finisse di ridurre in obbedienza i ribelli napoletani, ed intanto prendevasi diletto di beffarsi del pontefice e forse anco di Caterina. Non s'avvedeva la sconsigliata che i superbi commettitori di male sogliono essere le prime vittime delle proprie tristizie!³

Di vero, non così tosto i Napoletani furono domati dalle straniere soldatesche, che la regina bruscamente chiamò i suoi ambasciatori da Roma, delle bugiarde promesse non fu più parola, ed ella tornò apertamente alle parti di Clemente. Nulla giovò ad Urbano fare magnifiche e cortesi accoglienze agli oratori di lei, nulla il mostrarsi quanto altro mai arrendevole agli accomodi. La superba regina avea avuto solo le ipocrite sembianze del pentimento, e le speranze nutrite dalla Benincasa sopra di lei erano al tutto mancate. Nulladimeno questa vergine, instancabile nel procacciare per ogni maniera la unità della Chiesa,

¹ Lett. 318: « Quando io considero la lettera che ricevetti da voi, nella quale confessaste che papa Urbano era vero sommo padre e pontefice... »

² Lett. 337, A monna Catella e monna Cecia, vocata Planula, e monna Catarina Denticci di Napoli.

³ « Ne faisait toutes ses avances que pour amuser le pape. » (Maimbourg, pag. 90.)

volle scrivere un' ultima fiata alla regina per far presso di lei gli estremi sforzi. Mandò recatore di questa lettera il suo carissimo discepolo Ranieri di Landoccio insieme con certo abbate Lisolo, e volle che entrambi raffermassero a bocca con la schietta e nobilissima eloquenza degli affetti religiosi quella verità, che ella medesima si studiava di annunziare con tanto mirabile soavità di scrittura.¹ Io non so se in altra epistola di questa Santa siano parole o più tenere o più accese. Indubitatamente l' amore che la Benincasa portava alla Chiesa e la carità che avea verso la regina non si potrebbero meglio esprimere di quel che fece Caterina in questa epistola. Essere (così ella) al tutto necessario che Giovanna guardi, se non alla propria salvezza, almeno a quella del popolo posto in guerra e divisione per quel suo ribellare ad Urbano: doverle scoppiare il cuore al vedere dei suoi figliuoli altri tenere la rosa bianca ed altri la vermiglia, quelli la bugia e questi seguitare la verità: tutti essere stati creati dalla medesima eterna volontà di Dio, tutti nel medesimo sangue lavati, tutti uniti e congregati nel medesimo giardino della Santa Chiesa: non la regina od altro principe aver dato ai sudditi il bene della redenzione, che solo procede dalla Santa Chiesa per mezzo del supremo pastore: come dunque la regina potrebbe osare di involarglielo inducendoli nella confessione di falso pontefice? guardasse al danno della Chiesa di Roma per tanto tempo vedovata della visione del suo pastore; ed ora che alla fine era rallegrata della sua presenza, così brutalmente da lei vilipesa: pensasse, Urbano come supremo pastore essere suo padre, e pure ad un tempo potersi addimandare figliuolo di lei, siccome quello che era napoletano: orribile repu-

¹ Vedi la lettera 263 a Stefano Maconi. Questi avea gran desiderio di recarsi con la Santa a Napoli per convertire la regina. Però Caterina gli scrive di aver colà mandato Ranieri e Lisolo, dei quali dice: « Credo che siano con assai fatiche, specialmente mentali, per tante offese quante veggono fare a Dio. » — Ranieri recò una delle lettere della Santa e probabilmente questa che fu l' ultima.

tarsi ed ingrato che la figliuola faccia contro al padre o che la madre incrudelisca nel proprio figliuolo: ricordasse le lettere che di sua mano avea scritte promettitrici di obbedienza ad Urbano: pensasse che la parola di una regina debba essere sempre in verità, e la sua bocca come un vangelo senza ombra di mendacio: guardasse alla salute dell' anima propria: ponesse innanzi agli occhi il pensiero che la morte incalza ognuno e massime quei che han compiuto il corso di loro giovinezza: e conchiudeva dicendo: « Dolcissima madre, per l' amore di Cristo crocifisso siate a me dolce e non più amara, tornate un poco a voi medesima e non dormite più in questo così fatto sonno, ma svegliatevi in questo punto del tempo che v' è rimasto. Adunque la necessità vi stringe, e siate pietosa e non crudele a voi medesima. Rispondete a Dio che vi chiama con la clemenza e pietà sua... Non spregierà Iddio tante orazioni e lagrime quante hanno gittate e gittano i servi suoi per la vostra salute. Siate grata e conoscente di tanto beneficio acciò che si nutrichi in voi la fonte della pietà. » ¹

Ma la regina era ormai irremovibilmente fisa nel suo proposito di tenersi alle parti di Clemente ed osteggiare con tutte le forze il vero pontefice. Addivenne quindi necessario ricorrere alle armi, estrema ragione di violata giustizia. Tra tutti i principi che erano rimasti in fede del vero pontefice, nessuno stava innanzi a re Ludovico di Ungheria, o si voglia guardare lo zelo onde avea difesa la Chiesa contro il Turco, ovvero la fermezza e costanza con cui sin dalle prime tenne le parti di Urbano, ad onta delle istanze degli scismatici. A costui volse l' animo il pontefice: di che fu fermato che le armi d' Ungheria combatterebbono la scismatica Giovanna, ed il papa investirebbe delle ragioni feudali sopra il reame di Napoli Carlo di Durazzo cugino

¹ Lett. 318. Nelle parole citate è *cognoscente* per *conoscente*. — La regina era allora nell' anno cinquantesimoquinto dell' età sua; onde la Benincasa poté ben dire che avesse compiuto il corso di sua gioventù.

di Ludovico. Carlo stava allora in Italia condottiero di un esercito che nella Marca Trevigiana combatteva Venezia; e siccome colui che avea vaghezza di regno, sebbene imparentato con la Giovanna, accolse di buon grado la papale profferta, e si apparecchiò a sostenere virilmente le ragioni di Urbano. Ma Giovanna, non facile a lasciarsi spaurire, veggendosi minacciata insieme da un re potentissimo e da un principe che poteva mandarle sopra in breve tempo numerose soldatesche, non cadde d'animo, ed in vece si apparecchiò arditamente alla difesa. Preso consiglio dall'antipapa, elesse successore della sua corona e difensore del reame un principe dei reali di Francia, Luigi duca d'Angiò, che era uso alla guerra ed anch'egli avea sete di regno. Per tal modo corruttele di cherici, ambizioni di principi, e licenza di plebi non potute vincere dalla Benincasa, aveano cangiato una quistione di usurpazione del seggio papale in una terribile guerra, nella quale a poco a poco prendeva parte tutta Europa.

Questo fatto che è uno dei più gravi del papato di Urbano, fu malamente vituperato dagli storici che tennero per Clemente. Spacciarono che Urbano fossesi indotto a gettar di seggio la regina a solo fine di ottenere da Carlo nuovo re qualche meschino vantaggio in pro del nepote Francesco Prignano, e che d'altronde solo un'antica sete di vendetta per l'ucciso fratello movesse re Ludovico a prender le armi contro Giovanna.¹ Ma lasciando stare che l'Ungherese avea egli medesimo ridonato il reame di Napoli a Giovanna e vivea da parecchi anni in buona amicizia con esso lei, io trovo in una epistola della Benincasa che Urbano per amore di re Ludovico avea sospeso di dar sentenza contro la napoletana reina, e questi, non che inducesse il pontefice alla impresa, avea avuto mestieri di stimoli ad abbracciarla.² Quanto ad Urbano, io non so perchè debbasi credere

¹ Maimbourg, pag. 25 e seg.

² Lett. 188 al re d'Ungheria. La Santa dice che il papa avea tardato a privare la regina del reame *per aspettare se ella si corregge e per vostro amore.*

che un pontefice di spiriti levati e di animo nobilmente severo, veggendo la Chiesa assiepata da nemici, tribolata da angustie, agitata da uno scisma micidiale, poco fruttuosamente difesa da tanti servi di Dio, abbia dovuto nel prendere un partito sì grave por mente più tosto alla lontana ed incerta speranza di ignobile guadagno per un suo nipote, che non alle gravi necessità che premevano il Cristianesimo. Certo che Giovanna non si tenea paga a dichiararsi per Clemente, ma favoreggiava l'esercito assoldato da costui, dava in Napoli ricetto all'antipapa minacciava con le sue soldatesche Urbano, osteggiava (istigata dallo Spinelli e dal conte di Fondi) per mille modi il pontefice, e, siccome fu creduto, non si tenea neppure dal cospirare contro la vita di lui. La vicinanza poi dei suoi Stati con quelli della Chiesa ove covavano mali umori contro Urbano, la rendevano a lui micidiale, e gli creavano il debito di spodestarla del reame quando ella avesse voluto dare alimento allo scisma. Al che si arroe che il dritto pubblico di quel tempo (consentendo in ciò la regina) teneva che il reame di Napoli fosse feudo di santa Chiesa, e che però stesse nel pontefice lo spodestarne quei principi che ribellassero alla papale autorità. La qual cosa, quando ogni altra prova mancasse, si farebbe chiara dal vedere che la regina Giovanna e la corte di Francia domandarono all'antipapa Clemente che investisse del feudo di Napoli Luigi duca d'Angiò: e Clemente, che pretendeva i diritti di pontefice, il concesse. Gravissimi motivi adunque dovettero indurre Urbano a quel fatto, e non è mestieri andar col pensiero alle cupidità ed alle ambizioni per renderne ragione e disonestare bruttamente la memoria di un papa.

La vergine Benincasa, che fu quanto altro mai abborrente dello spargimento dell'umano sangue (basterebbe ricordare i fatti di Firenze), non che osteggiasse così fatto pensiero di guerra, il favoreggiò anzi con l'opera e le parole. A prima giunta forse altri maraviglierà del contegno di Caterina in questo fatto; molto più che ella amava di tenerissima carità la regina, e

forse mai non fu santa così benigna a donna mondana, quanto ella a Giovanna. Ma sopra tutti gli amori signoreggiava nell'anima della Benincasa quello della Chiesa di Cristo. La unità della Chiesa le stava a cuore più d'ogni altra cosa; ed il pensiero che una parte della umana famiglia avesse potuto perdere quel supremo principio di unità nel vero e nel bene che procede dall'unità del pontificato cristiano, troppo crudelmente la conturbava e faceale soffrire un nobilissimo martirio di cui non sono capaci gli animi volgari.

Il principio dell'unità della Chiesa è il più nobile e grande che possa capire in umano intelletto. Quanto più alto è il concetto che altri abbia del soprannaturale, tanto più acceso debb'essere l'amore di quella unità del Cristianesimo, senza la quale l'uomo non può mai levarsi al sommo vero ed al sommo bene. Iddio è uno: uno il vero, uno il bene; laonde niuna cosa può essere perfetta, che o non sia una, ovvero, per intima unione di parti, non rappresenti la immagine della divina unità. La costituzione della Chiesa è poi ammirabile appunto per questo. Tutte le innumerevoli varietà degli individui e delle nazioni sono congiunte in una verissima unità che si manifesta per due modi. Da un canto, nella Chiesa di Cristo è la unità del vero e del bene, di cui essa pone infallibilmente i principii nei dommi: dall'altro le varie membra sono così collegate che tutte siano congiunte al medesimo capo. Quando invece di uno pongansi (per mera supposizione) due capi, prima si risolve la congiunzione delle varie membra: poscia, siccome ciascuna delle due società reputa avere la facoltà del sentenziare intorno alla fede ed ai costumi, si diffinisce variamente, e manca la unità del vero e del bene. Nè ciò solo, ma la semenza di divisione posta allora in seno alla Chiesa ne moltiplica indefinitamente le scissure. Tanto vale porre due capi in una società, quanto porne mille: tanto è lasciar libero l'adito a due sentenze, quanto moltiplicarle in infinito ed annientare al tutto la fede. Laonde quando la Chiesa non fosse stata stabilita una da Cristo, sicco-

me fu veramente, ogni suo pregio andrebbe a risolversi nel nulla e mancherebbe all' uomo ogni luce soprannaturale di vero e di bene. Così fatti principii, i quali nella Benincasa erano vivissimi, ei rendono ragione perchè quella medesima donna che per soave mansuetudine di natura, per costume, per santità era alienissima dal sangue, al solo vedere che i Cristiani dubitavano fra due quale fosse il vero capo della Chiesa, promulgasse con focoso zelo la guerra per infrenare lo scisma.

Queste cose poichè inducevano la Benincasa ad approvar allora la guerra, le suggerivano eziandio i mezzi pei quali si dovesse menare tosto a buon fine. Incuorava però ella stessa Ludovico di Ungheria all' impresa, ma volea che nobili e sublimi pensieri in lui le ragioni del guerreggiare purificassero. Parla innanzi tutto a quel principe magnanime parole intorno alle virtù cristiane; spera che s' infiammi tutto di carità divina, la quale, secondo la Santa, è una madre che nutrica al petto suo tutte le virtù: e séguita fulminando lo smodato amore di noi medesimi, che ella chiama veleno della carità. Non che cercare d' indurlo all' impresa con pensieri di regno, vitupera e flagella terribilmente i potenti, i quali non attendono ad altro che a ricchezze ed a stati, conciossiachè le une e gli altri siano grandissima povertà; vuole infine che si renda campione della santa Chiesa, siccome era stato per innanzi contro il Turco. E poichè la guerra che fervea tra re Ludovico ed i Veneziani potea essere di impedimento al buon esito di quella impresa, domanda ella arditamente al re che, rotti gl' indugi e senza guardare a quelle cose che poco o nulla premono, faccia tosto la pace con Venezia. Intanto Caterina, siccome colei che anche quando dovea osteggiare una creatura di Dio non lasciava mai di amarla e di volgere la mente alla sua conversione, scrivendo a Ludovico, volge un pensiero di benignità alla regina Giovanna, e spera che alla venuta delle soldatesche nimiche, prima che si corra al sangue, *questa poverella della reina si leverebbe dalla sua ostinazione o per timore o per amore*. La Santa da ultimo

incuora per sì fatta maniera quel devoto principe alla guerra in pro della unità della Chiesa: « Posponete ogni altra cosa: vuole il dolce e amoroso Gesù, il quale diè la vita per voi con tanto fuoco d'amore, che voi facciate ragione che vi siano nimici solamente i principali nimici della santa Chiesa e del lume della santissima fede: con tutti gli altri nimici vostri dovete far pace sì per l'amore della virtù, e perchè voi non siate privato dell'effetto della carità, e sì per la necessità della santa Chiesa. E sosterrete voi che anticristo membro del demonio ed una femmina mettano a ruina, in tenebre e confusione tutta la Fede nostra? Dicovi che se voi e gli altri signori, che potete fare, non il farete con grande sollecitudine e diligenza, voi ne sarete confusi dinanzi a Dio e ripresi duramente della negligenza e tiepidezza del cuore vostro. Non voglio che aspettiamo la riprensione, perchè ella è molto orribile e altramente fatta che la reprensione degli uomini, ma pregovi che veniate e non tardiate più. Recatevi questi affari per le mani; poichè Dio ve gli dà, e ponvi questo peso sopra le spalle, ricevetelo con debita riverenza. Abbiate compassione del padre nostro papa Urbano VI, che sta con grande amaritudine di vederne portare le pecorelle sue al lupo infernale. È vero che solo si conforta nel suo Creatore, come uomo che ha posta la speranza e la fede sua in lui; ma anco spera che Dio disponga voi a pigliare questo peso per onore di Dio e bene della santa Chiesa. Pregovi per l'amore di Cristo crocifisso che compiate la volontà di Dio ed il desiderio suo in voi. Aprite l'occhio dell'intelletto, oimè, sopra questi morti. Imparate da quelli gloriosi martiri che abbandonavano loro medesimi e disponevansi ad ogni supplicio ed alla morte corporale per amore della Fede santa. Tutto il mondo è in divisione: la via dell'inferno corre e non si trova chi le faccia resistenza; perchè non si trova se non amatori di loro medesimi! »¹

Nè paga la Benincasa per quel che ebbe scritto al re, volle

¹ Lett. 188.

eziandio mandare le sue esortazioni a Carlo di Durazzo, cui Urbano avea peculiarmente commessa la difesa della santa Chiesa. Venne a costui Martino di Taranto cameriere del papa¹ con una lettera di Caterina, nella quale apertamente dichiaravagli: Iddio averlo eletto quasi colonna della santa Chiesa perchè addivenisse istrumento ad estirpare la eresia ed a confondere la menzogna: lui esser chiamato a faticarsi unicamente per dissolvere le tenebre e manifestare la luce, che è papa Urbano VI. Poscia volendo con la santa eloquenza degli affetti impietosire quel principe in pro di Urbano, séguita così: « Non è grande miseria di veder contaminare e fare tanto contro la verità? Vedere l'Agnello essere perseguitato da lupi, e veder metter l'anima nelle mani delle dimonia a smembrare la dolce Sposa di Cristo? Quale cuore è sì duro ch'è non ammolli? Quale occhio è quello che non spanda fiumi di lagrime? Quale signore si può tenere che non dia tutta la forza sua per sovvenire alla fede nostra? Solo li amatori di loro medesimi sono quelli che non si sentono; indurati sono i cuori loro per lo proprio amore, come quello di Faraone. Non pare che la divina bontà voglia che il cuor vostro sia di sì fatta durizia, e però vi chiama a sovvenire alla sua Sposa. Ammollisi dunque il cuor vostro, e siate virile con sollecitudine e non con negligenza: venite festinamente e non tardate più, ch'è Dio sarà per voi. Non è da aspettar tempo, perocchè porta pericolo. Adunque venite, e nascondetevi nell'arca della santa Chiesa sotto le ali del vostro padre papa Urbano VI.... Che grande vergogna è ai signori del mondo di vedere tanta freddezza nelli cuori loro, che per anco altro che con parole non hanno sovvenuto questa dolce Sposa! »² La Santa ebbe con Carlo di Durazzo anco un altro pensiero. Avvisandosi che costui fosse destinato per bene della Chiesa a cingere corona di re, volle ammaestrarlo non solo degli obblighi della vita privata intorno a cui mirabilmente gli

¹ Teod. di Niem, lib. 7.

² Lett. 489.

scrisse, ma eziandio e molto più sopra quei difficilissimi del principato. Vitupera la Benincasa con eloquenza i vizi che sogliono nascere dal porre il cuore nei beni del viver corto e fuggace; e poscia che ebbe chiarito come siano da spregiare le cose che passano quasi vento e sono mutabili senza veruna fermezza, séguita a mostrare come alcuno possedendole ne possa far tesoro a conseguimento di virtù. « L'uomo savio, ella diee, non dà luogo all'ingiustizia, che per guadagnare ed acquistare lo stato, ricchezza o diletti mondani faccia ingiuria al prossimo, perocchè li ha spregiati; e non leva il capo per superbia, reputandosi il maggiore e volendo signoreggiare il prossimo suo ingiustamente, perocchè è umiliato..... In qualunque stato si sia, o suddito o signore, egli è tenuto ed obbligato di far guerra con questo tiranno (*il mondo corrotto*). Non dico che se attualmente vuole possedere lo Stato suo nel mondo, che egli non possa vivere in grazia. Anche può; chè noi abbiamo di David che fu re, e di santo Ludovico; e nondimeno furono santissimi uomini. Questi tennero il reame attualmente, ma non con disordinato affetto o desiderio, e però riluceva in loro la margarita della giustizia con vera umiltà ed ardentissima carità. A ciascuno rendevano il debito suo; sì al piccolo come al grande, e al povero come al ricco. Non facevano come quelli che oggi regnano, nei quali abbonda l'amor proprio di loro medesimi, che di questo tiranno del mondo si vogliono fare Dio; e da questo nascono le ingiustizie, omicidii e grandissime crudeltà e ogni altro difetto. » ¹

Carlo di Durazzo che altrimenti dissero Carlo della Pace, cinse di fatto la regia corona di Napoli. Venuto in Roma l'anno appresso in cui passò di vita la Santa, gettossi con grande impeto nel napolitano reame, mal difeso da Ottone di Brunswik marito della regina. Fu sì presto il vincere di Carlo, che sant'Antonino lo stimò piuttosto prodigio del cielo a pro di Urbano,

¹ Lett. 189.

che non virtù dei guerrieri di questo principe.¹ Non dubbiamente però, secondo che avea annunziato Caterina, il malcontento onde i Napoletani si vedevano costretti da Giovanna ad essere di viva forza seguitatori dell' antipapa, contribuì non poco a rendere le soldatesche deboli alla difesa ed i popolani facilissimi ad accogliere il vincitore. Così avesse saputo costui far tesoro dei consigli della vergine sanese rendendo giovevole alla Chiesa quella vittoria ! Ma troppo è raro che i trionfi non inebriino gli animi e non nutriscono le cupidità e le ambizioni !

In quello che la Benincasa si travagliava per tali modi a spegnere lo scisma col gettar di seggio Giovanna, la nuova della determinazione del pontefice contro la reina avea meravigliosamente commossi gli animi degl' Italiani. La guerra appena cessata per la pace di Firenze era per iscoppiare novellamente, e gli Ungheri ed i Francesi che doveano calare in Italia, quelli propugnatori di Urbano, questi di Clemente, minacciavano di allargare il flagello a tutto il bel paese. Le piccole repubbliche erano più degli altri Stati esposte al pericolo ed ai danni della guerra; e poteano, solo restando tutte collegate nelle obbedienza di Urbano, spegnere codesta nuova favilla di divisione che gravissimi mali minacciava. La Benincasa che era convinta di ciò, e che inoltre nel difendere le ragioni di Urbano propugnava eziandio il bene d' Italia, nulla lasciò intentato per persuadere gli Italiani in quel momento di minacciata guerra a non gettarsi qua e là in favore di questo o di quel signore, ma a star fermi nella difensione della Chiesa e del suo vero pastore. Si volse a parecchi di coloro che aveano autorità in varie terre d' Italia, affinchè facessero ogni loro possibile per indurre gl' Italiani alla difesa del vero pontefice ; ma più peculiarmente attese a mantenere in fede di Urbano Firenze, Perugia e la sua Siena.

Già Firenze dopo la pace fatta con la Chiesa s' era mostrata

¹ « Totumque regnum sub dominio hujus Caroli fecit, operante Deo magis quam virtute humana. » Sant' Antonino, *Chronicon*, tit. XXII, cap. XXVII.

forse sopra tutte le altre città risoluta nella obbedienza di Urbano. Coluccio Salutato, prestantissimo cittadino di quella repubblica e presidente dell' archivio di Firenze, in nome di tutta la città avea scritte epistole ai cardinali francesi, nelle quali il papato di Urbano era difeso con nerbo di ragioni e splendidissima eloquenza. Firenze facea generosa ammenda della ultima guerra al pontefice, sostenendone ora virilmente le parti. Ma mentre i Fiorentini eransi riamicati con la Chiesa, viveano fra loro in tanta divisione di animi, in così grave discordia, che nessuno avrebbe potuto ragionevolmente prevedere quel che dovesse avvenire di quella città. Caterina, che amalava assai e la tenea d'occhio peculiarmente, scrisse allora calde parole ai Priori delle arti ed al Gonfaloniere di giustizia: « Voi (dice ella) siete fatti deboli per divisione.... Amatevi, amatevi insieme; che se tra voi vi fate male, niuno sarà che vi faccia bene. » E certo favellava di ragione, conciossiachè nessuna cosa renda tanto deboli gli Stati, quanto la divisione degli animi: e non molto da poi per effetto di cittadine discordie venne condotta ad estrema rovina quella repubblica. Esorta quindi i Fiorentini a tenere la promessa, che aveano fatta, di sovvenire la Chiesa di danaro pei danni cagionatile con la guerra;¹ e conchiude col dire ch'ella vuole ad ogni costo che si raffermino sempre più nella obbedienza di Urbano, lui sovveniano per ogni modo, e facciano ammenda di tutto quel che operarono contro la Chiesa, sostenendo ora gagliardamente le parti di quel pontefice che loro avea usata misericordia, *riponendoli con tanta benignità al petto di santa Chiesa*. E quella medesima Firenze, che avea veduto quale virtù e quanto smisurato amore fosse in co-

¹ Firenze nella pace fatta col pontefice fu gravata di quindicimila fiorini, che si doveano pagare in varie volte. La Santa ricorda questa promessa alla repubblica, quando il papa avea bisogno di aiuto per la Chiesa. Indi a non molto i Fiorentini ed Urbano convennero che invece del danaro cederebbero Giovanni Aguto condottiero, che già aveano recato al loro stipendio con grosse spese.

desta vergine, udi allora con gran riverenza la sua voce. Spreghiate le istanze che le fecero i clementisti per guadagnarla all' antipapa, stette salda nella obbedienza di Urbano, e, quando Carlo di Durazzo e Luigi d' Angiò scesero in Italia, seppe serbar fede al supremo pastore senza collegarsi con alcuno dei due contendenti al reame di Napoli.¹ Le medesime ragioni addusse Caterina ai priori del comune di Perugia; ai quali scrivendo, lamenta le divisioni dei cittadini, e teme che quando non siano uniti nel difendere Urbano e nel sovvenirlo di armi, non ne abbiano a patir molti danni. « Bene è ragione (così ella) che quei che sono ingrati al padre, e nol soccorrono nel pericolo, saggino la disciplina e la verga del Signore. »²

Ma sopra tutto accesissima si addimostrò Caterina nel tenere in fede di Urbano quella città, che le era sopra le altre carissima, dico la sua Siena. Egli è vero che Antonio Malevolti e Mimo Vincenti con quattro popolani erano di già venuti ambasciatori in Roma per riconoscere il papa e mostrargli la soggezione della città:³ è vero altresì che il cardinal Bonaventura da Padova, quando per consiglio della nostra Caterina (cui avea posta una singolare venerazione) ebbe predicato in duomo intorno alla verità del papato di Urbano, il fece piuttosto per rafforzare i Sanesi in quella credenza, che non per indurveli.⁴ *Ma all' avvenimento di grandi signori* la Santa temeva che potessero nascere mutazioni negli animi di quei cittadini, e se non altro non si tenessero pronti a soccorrere Urbano contro i nimici che minacciavano. « Pare (così ella) che con molta ingratitudine vogliate trattar lui, menandolo per parole come si fa a' fanciulli. »⁵ Caterina però delle belle parole non si tenea paga: quando una

¹ Lett. 199. — Burlamacchi, note alle lett. della Santa.

² Lett. 205.

³ Malavolti, lib. VIII, parte II, pag. 144.

⁴ Questo cardinale, cui Caterina scrive una bella lettera, che è la 30 della Raccolta, giunse in Siena il 5 febbrajo dell' anno 1379, mandatovi da Urbano a porre fine alla restituzione di Talamone.

⁵ Lett. 211.

crudele necessità avea indotto il papa alla guerra, ella chiedeva l'aiuto di quelle armi, che prestamente la conducessero a buon fine. Domanda però innanzi tutto che messere Andreasso Cavalcabuoì senatore di Siena si trasmuti tosto in Roma non che per esser prosciolto da gravi censure (incorse forse al tempo della guerra di Firenze), ma eziandio per legarsi al servizio di santa Chiesa. Andreasso, siccome colui che fu uomo d' arme, avrebbe potuto giovare alla Chiesa in tanta estrema di bisogni in cui era venuta.¹ Scrive quindi varie lettere ai capi di quella repubblica a fine siffatto; ² ed in una di essa io trovo così giusto e saggio il favellare di questa vergine, che non posso passarvi di recitarne qui appresso alcune parole. Adopera in vantaggio del papa e dei suoi ministri ad un di presso quelle medesime ragioni, onde giovossi innanzi per difendere Gregorio ed i legati dal superbo parlare di taluni, che delle colpe altrui facevano pretesto alle proprie. Le esortazioni della Santa riuscivano allora tanto più necessarie, in quanto che i clementisti, esagerando a tutto potere la durezza di Urbano ed imputandogli smisurata ambizione e ferocia, si giovavano di così fatto pretesto per sottrarre i popoli dalla sua obbedienza: quasi che la potestà delle somme chiavi potesse dipendere dal vizio o dalla virtù di chi legittimamente la possiede, e peggio dal giudizio che di lui rendono i suoi nimici. Ma gli uomini (massime quando siano concitati da passioni) si lasciano assai di leggieri trarre in inganno: e però Caterina pensatamente scriveva ai suoi Sanesi: « Questi

¹ Lett. 203.

² Lett. 204. — Nella lettera 203 induce i Sanesi a soccorrere il pontefice anche perchè ne aveano ricevuta la assoluzione e la benivoglienza. Sebbene il Malavolti, accurato scrittore delle cose sanesi, nulla punto dica di questa assoluzione, pure il Tommaso nella sua storia (parte III, lib. II) ha queste parole: « Messer Jacomo Tolomei vescovo di Narni per ordine di sua beatitudine assolvè la città di Siena dall'interdetto, come trovasi registrato negli atti pubblici del 1379. » E di questo fatto, oltre l'asserzione della Santa, non mancano altre prove addotte dal Burlamacchi nelle note alla lett. 204.

cotali (*i malvagi*) fanno tutto il contrario; pigliando una falsa cagione, dicono: son tanti i difetti loro (*dei pastori*) che noi non abbiamo altro che male, onde non è degno (*il papa Urbano*) di essere sovvenuto. Fosse quello che egli debbe essere e attendesse alle cose spirituali e non alle temporali. — E così, come ingrati e sconoscenti non rendono riverenza, nè obbedienza, nè aiutorio, ma spesse volte sottraggono coloro che il volessero aiutare, con molta irriverenza, come persone accecate dal proprio amore. Non vediamo che la cagione nostra è falsa? però che in ogni modo, o buono o cattivo che egli si fosse (*il papa*), noi non dobbiamo ritrarre addietro di non rendere il debito nostro; *però che la riverenza non si fa a lui in quanto lui, ma al sangue di Cristo, all' autorità e dignità che Dio gli ha data per noi. Questa autorità e dignità non diminuiscono per alcun suo difetto che in lui fosse; sovvenire a lui è sovvenire a noi medesimi*; e poichè per lo suo difetto non ci è tolta la nostra necessità, la quale abbiamo di lui, dobbiamo esser grati e conoscenti, facendo ciò che si può per utilità della santa Chiesa e per amore delle chiavi che Dio gli ha date.... Meglio ci è dunque stare uniti col padre e madre nostri, cioè papa Urbano VI e la santa Chiesa, che con tiranni.¹ Meglio ci è di stare appoggiati alla colonna ferma, la quale se è percossa con molte persecuzioni, ma non è però rotta; che alla paglia: chè siamo certi che essa viene meno, è ogni picciol vento la caccia a terra. »² In effetti le parole della Santa furono efficacissime sopra gli animi dei Sanesi. Non che costoro ribellassero al pontefice, siccome era a temere, vista la loro indole incostante, gli furono invece fedelissimi, inviandogli poscia buon numero di soldatesche sotto la condotta di Sazzo Bandinelli a combattere i clementisti. Siccome poi i fratelli della Compagnia della disciplina

¹ Allude, come pare, al prefetto di Vico signore di Viterbo e nimico del pontefice. Questo prefetto la stimolava a collegarsi contro Urbano, ma, come vedremo appresso, fu indarno.

² Lett. 203.

della Vergine Maria nell' Ospedale di Siena erano in fama di assai pietà, ed anco molto autorevoli nella repubblica, scrisse altresì ad essi Caterina, e li richiese che si adoperassero giusta il loro potere perchè la città porgesse aiuto al papa: « Non vediamo noi che per debito siamo tenuti di farlo e che egli è un sovvenire a noi medesimi? amiamo noi così poco la fede nostra, che noi non vogliamo esserne difenditori e mettere la vita del corpo, se bisogna? e siamo noi così ingrati e sconoscenti di tanti benefizi, quanti abbiamo ricevuti da Dio e da lui? E non sappiamo noi che la ingratitudine fa seccare la fonte della pietà? »¹

Ma mentre che Caterina faceva queste cose, Clemente provvedeva per altra maniera al bene d' Italia ed alla gloria del supremo pontificato. Gli sembrava poco che il seggio papale avesse dovuto esulare per meglio che sessanta anni dalla terra in cui lo ebbe collocato san Pietro: poco altresì che gl' Italiani da lungo tempo fatti segno di tante sventure, e straziati per tante maniere, neppure conservassero il beneficio della prima Sede. Incatenava al tutto il papato alla Francia. Non pago di aver restituita la Sede ad Avignone, univa le provincie di Romagna, Ferrara, Spoleto, Perugia, Todi e dell' Umbria in un reame così detto dell' Adriatico, di cui faceva dono a Luigi duca di Angiò: serbava solo Roma, il patrimonio e la Sabina alla Chiesa.² Quello che non aveano fatto in sessant' anni i papi avignonesi, Clemente audacissimamente il compiva poco tempo dopo il sacrilego conclave di Fondi. Nè ciò fu senza ragione. Il supremo pastore introdotto di furto nella Chiesa avea bisogno di ben altro sostegno della Francia di quel che non era stato necessario ai legittimi pontefici avignonesi, che qual più e qual meno furono tutti memori dell' altezza della suprema potestà loro affidata da Cristo. Pur non di meno la Provvidenza disperse per questa parte i

¹ Lett. 144.

² Questo documento importante fu pubblicato dal duca d' Achery nel tomo III dello *Spicilegium* in folio alla pag. 745.

desiderii dell' antipapa. Non solo negli Stati papali; ma neppure nel resto d' Italia gli scismatici non ebbero mai il disopra.

Per verità possiam dire che tutta Italia si lasciasse allora persuadere dalla potentissima parola della Benincasa, mentre nelle guerre che seguitarono la maggior parte dei cittadini del bel paese, o presero le armi in favore di Urbano, o quando tanto non potessero, restarono saldi nella sua obbedienza, ad onta delle larghe promesse e delle minacce antipapali. Gli stessi Napolitani (le istigazioni e gli esempi della regina riuscirono infruttuosi) non parteggiarono mai per l' antipapa: ed il veneto fu serbato ad Urbano non senza l' opera di Caterina. Basterà che io ricordi che quell' Angelo Corario vescovo di Venezia, che fu poscia papa Gregorio XII, si ebbe da lei una mirabile epistola, in cui ed il rafferma nella confessione di Urbano e vuole che di questa verità si faccia virile propugnatore.¹ Il Corario devotissimo della Santa bene adempì in ciò il volere di lei,² onde possiamo dire che a quel vescovo ed a Caterina si debbe che la nobilissima repubblica di Venezia, tante fiate e tanto fortemente spinta dai clementisti a ribellare, mai non aderisse all' antipapa. Nè dobbiamo stimare che in quella terra lontana poco dovesse giovare l' autorità della vergine sanese a difendere Urbano, quando le memorie del tempo ci tramandano che dopo la Toscana non fu forse altra città italiana, in cui il nome di questa donna fosse in maggiore estimazione.

Per tal modo la vergine sanese, non potendo ottenere che lo scisma si spegnesse in tutta la Chiesa e non si dilatasse oltremonti, salvava almeno la Italia da quel flagello. Siamo però in gran parte debitori a lei se tra tante divisioni, e tra sì gravi scandali che avvennero di poi, la Fede rimase tra noi incontaminata, ed i vincoli di unità nel papato non si sciolsero mai al

¹ Lett. 34.

² Quando morì Caterina ottenne dal beato Stefano Maconi un dente di lei, e lo tenne sempre appeso al collo in un prezioso reliquiario. (*Vita B. Steph.*, lib. II, cap. I.)

tutto fra noi. Benefici frutti erano codesti della virtù di Caterina: nondimeno non bastavano a compiere i desiderii di questa donna di gran mente, ma di cuore assai più grande. Abbracciando ella sempre nel suo animo la Chiesa universale, vedeva con estremo dolore i mali che la minacciavano. Il pensiero di apporvi rimedio non le veniva mai meno: ed anzi col crescer dei mali cresceva. Ma il veder frustrati i nobili desiderii suole esser per le anime della tempra di Caterina troppo amaro e smisurato cordoglio! ¹

Chi guardi la vita della Benincasa dal cominciamento dello scisma, vedrà essere stata un continuato martirio. I mali onde era afflitta la Chiesa, e peggio quelli più gravi di cui veniva minacciata, addoloravano per tal modo il cuore di Caterina, che ella si consumava tutta tra le lagrime e il dolore. Quest' anima innamorata di Dio e della sua Sposa non poteva reggere al pensiero che quella Chiesa, per cui ella tanto avea. operato, dovesse ad onta di tutto ciò esser fatta segno di aspri flagelli. I dolori gravissimi dell' animo cagionavano infermità nel corpo di lei: sicchè nell' entrare di quell' anno 1380 ella viveva così affranta dalle angosce e dalle infermità, che il solo vederla riusciva miserando spettacolo. E pure, dice il beato Raimondo, Caterina in questo stato camminava, orava, faticava. Dalla sessagesima, che in quell' anno fu ai 29 di gennaio, insino al finire di aprile codesti dolori vennero ognora smisuratamente crescendo; ma non però giunsero a vincere l' animo incomparabile della Benincasa, o solo a renderla meno operosa in vantaggio della Chiesa. Il trentesimo di di gennaio ella scrisse a gran fatica l' ultima sua

¹ Troppo per verità ci dilungheremmo dalla fine se volessimo solo accennare quante fiate ella scrivesse in pro di Urbano e quanto per lui instancabilmente operasse. Nelle sue lettere a varie religiose, ed in quella 327 alla contessa Giovanna di Mileto e di Terra-Nova, difende Urbano. Nella lettera 360 a monna Agnese da Toscanella, serva di Dio di grandissima penitenza, le consiglia di non andare per allora a visitare il santo Sepolcro perchè era tempo da badare unicamente alla unità della Chiesa ed alla difesa di Urbano.

lettera a papa Urbano, ed il decimoquinto di febbraio facendo uno sforzo estremo scrisse a frate Raimondo dei suoi dolori e del suo grande amore alla Chiesa. Queste due epistole sono come il testamento della Santa e la espressione più tenera e sincera di quella grande anima nel vespro della sua breve e dolorosa giornata. Pone ella innanzi al pontefice Urbano l' esempio di san Gregorio, e con tenere parole gli raccomanda la prudenza; la quale (così ella) *è specialmente necessaria alla Santità vostra o a qualunque altro fosse nel luogo vostro, massimamente alli tempi che corrono oggi.* Domanda che sia benigno ai Romani, mentre egli da una parte dovea certo conoscere la natura dei suoi figliuoli di Roma esser tale che meglio *si legano con le dolcezze, che con altra forza;* e dall' altra vedeva di quanta necessità fosse il conservare nella dovuta riverenza ed ubbidienza quel popolo, presso cui dimorava il capo ed il principio della fede. Lei (continua la Santa) pregarlo di solo promettere quello, che gli era possibile di pienamente attendere: le facili promesse non adempiute tornare ad onta e confusione dell' ufficio di supremo pastore: domandargli umilmente perdono se così liberamente parlava; ma pure sperare che ei sarebbe anzi contento del suo ardire, conciossiachè l' uomo umile e benigno non guarda alla viltà di chi parla, ma solo a Dio, alla verità, alla propria salvezza: non si sfiduciasse o spaurisse per avversità alcuna: Iddio avrebbe provveduto alla navicella della santa Chiesa, quando egli fosse stato virile, pieno di timore di Dio, e quasi lucerna a cui potesse guardare per esempio tutto il popolo cristiano. Credesse pure alle sue parole: il supremo pastore aver bisogno di porre intorno a sè uomini strumenti di pace e non di guerra: pochi esser quelli che nel far guerra si lasciano muovere dalla giustizia, molti che la fanno con tanto disordine ed impeto d' ira, che escono fuori della ragione. E conchiude: « Poscia ricordovi della ruina che venne in tutta Italia per non provvedere alli cattivi rettori, che governavano per siffatto modo, che essi sono stati cagione di aver spogliata

la Chiesa di Dio. » ¹ Con le quali parole la Santa ritorna al gran pensiero di una prudente riforma di costumi nella Chiesa, che era stato sempre in lei sì vivo.

Ma siccome è manifesto da quel che scrisse ad Urbano e ad altri la Benincasa, sebbene ella non cessasse mai di avere in grande estimazione le virtù di questo pontefice, ² pure sul finire della vita s' avvide assai meglio della indole duramente severa di lui, e guardò con mente sicura e con grande antiveggenza tutti i pericoli che ne poteano sorgere. Laonde nell' ultima sua lettera a frate Raimondo, mentre ella si spande al solito in tenere espressioni di amore verso la Chiesa ed il papa, dà a questo frate alcune sante ammonizioni sopra le cose che poteano avvenire per la durezza del pontefice. Pone ella perciò in bocca a Dio le seguenti parole: « Ragguarda (o Caterina) in me, e mira lo sposo di questa sposa, cioè il sommo pontefice: e vedi la santa e buona intenzione, per la quale intenzione è senza modo; e com' è sola la sposa, così è solo lo sposo. Io permetto che con modi, li quali egli tiene senza modo e col timore che ei dà ai sudditi, spazzi la santa Chiesa, ma altri verrà che con amore la accompagnerà e riempirà. E addiverrà di questa sposa come addiviene dell' anima: che in prima entra in essa il timore, è spogliata dei vizi; poi l' amore la riempie e veste di virtù..... Fa questo, che tu dica al vicario mio che giusta il suo potere si pacifichi e dia pace a chiunque la vuole ricevere; ed alle colonne della santa Chiesa (*ai cardinali*) di' che, se vogliono rimediare alle grandi rovine, facciano questo: che essi si uniscano insieme e siano un mantello a ricoprire i modi del padre loro. » ³

Ordinate con siffatte provvidenze le cose che alla Chiesa ed

¹ Lett. 22.

² Nella lettera 203, che dovette essere scritta in quest' anno medesimo, Caterina dice di Urbano: « Uomo giusto, virtuoso e che teme Dio con così santa e diritta intenzione, quanto niuno che ne avesse già da gran tempo la Chiesa di Dio. »

³ Lett. 103.

al papa si appartenevano, Caterina volse il pensiero alla sua famiglia spirituale, che accomandò tutta ed in modo specialissimo a frate Raimondo: « Pregovì ancora che a questa famiglia quanto vi sarà possibile voi le siate pastore e governatore, siccome padre a conservarli in dilezione di carità ed in perpetua unione; sicchè non siano nè rimangano sciolti come pecorelle senza pastore; ed io credo fare più per voi e per loro dopo la morte mia, che nella vita. Pregherò la Verità eterna che ogni plenitudine di grazia e doni che egli avesse dati nell'anima mia, gli trabocchi sopra voi altri affinchè siate lucerne poste sul candelabro. »¹ A suora Alessia da Siena, diletta tra le sue compagne, volle raccomandata in modo speciale la famiglia delle sante donne che erano use pendere da lei nelle cose dello spirito, e tenerla in venerazione di madre e di maestra.² A tutti poi poco innanzi il morire fece un mirabilissimo sermone, nel quale dopo che ebbe detto dell'amor di Dio, della fede, della orazione e della Provvidenza, loro parlò ad un dipresso in codesta forma: —³ Amatevi, figliuoli miei, amatevi insieme, chè a questo segno dimostrerete di avermi avuta e volermi ancora per madre. Ed io allora soltanto terrò che voi siate miei diletteggianti figliuoli, perocchè allora santificati in carità sarete quasi gloria e corona mia. Io pregherò la divina Bontà che trabocchi sopra di voi l'abbondanza di tutti i doni e grazie, che a lui è piaciuto d'infondere all'anima della sua ancella. Ma pure insieme caldissimamente vi raccomando che pel mio morire non

¹ Lett. 102.

² *Vita S. Cathar.*, auctore F. Raim., pars. III, cap. I.

³ Non abbiamo a parola tutto il sermone della Santa, ma soltanto un sunto di esso con alcuni tratti a parola, dai quali con pochissima varietà formammo il seguente discorso. Quel che ne abbiamo, sta alla fine del Dialogo (ediz. del Gigli), e porta questo titolo: *Alcuni punti del sermone che fece la Santa ai suoi discepoli pochi momenti prima di passare all'altra vita: cavati come si trovano dal mentovato manoscritto antico compilato da alcuni dei suoi scrittori, che si conserva nella cappella domestica del signor Silvio Gori Pannilini, e corrisponde ad altro ms. di F. Tommaso Buoniconti presso i signori Bandinelli.*

allentiate i desiderii vostri sopra la riformaione e buono stato della santa Chiesa; ed anzi sempre più accesi offriate lagrime e continua orazione nel cospetto di Dio per questa dolce Sposa e per lo vicario di Cristo, papa Urbano VI. Gran tempo ho nutrito io questo medesimo pensiero della rinnovazione della Chiesa, ma in spezialità già sette anni e più son passati da che Iddio pose cotal affocato desiderio nell' anima mia. D' allora in poi è piaciuto alla bontà di Dio per effetto di queste sante brame di far portare a questo fragile corpo molte e svariate infermità e passioni. Singolarmente però nel tempo presente pare che il mio dolce Creatore, come fece di Giob, abbia dato licenza alle dimonia che il tormentino e percuotano secondo il loro piacere: onde non mi ricordo mai per verun tempo aver sofferte tante dolci pene quanto di presente io soffro. Ora parmi che il dolcissimo mio Sposo dopo così affocato ed ansietato desiderio voglia che l' anima mia esca di questa oscura carcere, e ritorni al suo principio. Nè di ciò nulla punto vi dovete contristare, ma invece averne gaudio singolare. Tenete per fermo, dolcissimi figliuoli, che partendomi dal corpo, io in verità ho consumata la vita per la santa Chiesa, la qual cosa mi è grazia specialissima. Considerate altresì che io mi parto di luogo di tanto smisurato soffrire, ed andrò a riposarmi nel pacifico mare, Dio eterno: a voi intanto io prometto che più perfettamente sarò con voi e più utilità farovvi di là, che di qua non ho potuto fare: in quanto sarò allora lontanissima dalle tenebre e con la vera luce congiunta. Nondimeno la vita e la morte rimetto nelle mani del mio Creatore. Se egli vede che io qui possa fare utilità a creatura, ed io non voglio rifiutare travaglio nè pena; ma disposta sono in salute del prossimo a dar la vita mille volte il dì, con maggior supplicio l' una volta che l' altra se possibil fosse. — Alle quali parole poichè tutti si posero a lagrimare, tosto ella chiese perdono a ciascuno se non avesse ad ognuno giovato quanto era tenuta, e tutti nel nome di Cristo benedisse. Ma siccome colei che era tutta e pienamente innamorata di

Dio e del prossimo suo, riprese spesso il suo favellare, peculiarmente ripetendo a tutta la spirituale famiglia quella sentenza in cui è tanta virtù: Amatevi scambievolmente, figliuoli miei carissimi, amatevi.

Non bastando pertanto alla Santa l' avere a tutti annunziato quelle cose che meglio potessero giovare a perfezione, volle altresì (tanto era potente in lei la carità) guidare dirò quasi ognuno per mano nella difficile via che gli restava a percorrere. Giudicò che il suo morire non dovesse per verun modo impedire che quella sua santa famiglia non seguitasse a godere del frutto della sua virtù, e non attingesse da lei quel calore onde il viver di anima si nutrice. Suggerì a ciascuno ciò che dovesse fare dopo ch' ella fosse morta; ed al diletteissimo Stefano Maconi, che giunse in Roma quando ella era negli estremi, disse più ricisamente che agli altri: A te in virtù di santa obbedienza comando per parte di Dio che vada in tutt' i modi all' Ordine di Certosa, poichè in quell' Ordine Iddio ti ha chiamato ed eletto.¹ Poscia, com' ella fu certa che il giorno del suo passaggio approssimava, accesissimamente e con ogni maggior fervore si pose alle cose dell' anima sua. La morte in niuna ora avrebbe potuto cogliere impreparata quella donna. Ciò nulla ostante ella volle per ogni maniera apparecchiarsi al momento supremo, ed il fece con quei modi che ci rivelano la potenza della carità in una creatura di Dio.

Chiunque volesse conoscere una minuta e pietosissima descrizione del transito di questa vergine, vada con l' occhio alla lettera di ser Barduccio Canigiani. Il quale, discepolo della Benincasa, mai non si partì dal letto della vergine morente, e d'altronde avea tale anima, da poter leggere in quella di Caterina. Ma poichè è troppo alieno dal proposito di queste storie venir minuziosamente raccogliendo le cose che altri meglio e più

¹ Lettera del beato Stefano Maconi in fine del tomo I delle *Opere di santa Caterina*, pag. 464.

lungamente scrissero, dirò soltanto di volo quel che allora intervenne. Veramente la infermità di Caterina (come narra il Canigiani) ebbe cominciamento il dì della Circoncisione di quell'anno 1380: nel lunedì che seguìtò la sessagesima ella dettò una lettera al suo Barduccio, la quale forse fu l'ultima indirizzata a papa Urbano; e dopo le sopraggiunse un sì terribile accidente, che tutti veggendola immota e con l'angelico volto fisso in cielo la piansero come morta. Nulladimeno ella si riebbe; e sebbene i travagli del corpo, per crescere della infermità, fossero gravissimi, pure per tutto il tempo che rimase insino alla terza domenica di quaresima si condusse ogni dì a San Pietro, quasi un miglio lungi dalla sua abitazione, quivi durando quotidianamente nell'orazione insino a vespro. Ma nella terza domenica di quaresima ella giacque alfine vinta dai travagli del corpo, e più dalle infinite afflizioni di anima che sofferiva per la santa Chiesa. Cominciò allora a consumarsi rapidamente quella beatissima vergine, e nella domenica innanzi l'Ascensione videsi ella ridotta qual suol dipingersi un cadavere. Il suo volto (nota il Canigiani) era sempre angelico e spirante soavissima pietà. La notte che precedette quella domenica, ella raccolse intorno a sè tutta la sua famiglia spirituale; e ricevuto l'estremo conforto dei santissimi Sacramenti, uscì in tali accenti di religione e d'amore, che solo le anime innamorate di Dio sanno trovare. La dimane giaceva la morente in seno alla sua Alessia, ma pur sollevando a quando a quando gli occhi verso la Croce, dicea parole che traevano lagrime dagli astanti. Siccome quella che avea un'altissima idea di Dio, ben conosceva che la creatura, per quanto si voglia perfetta, mai non risponde interamente alla infinita bontà e grandezza del suo Creatore, e però umilissimamente rendevasi in colpa dei suoi peccati. Finì di fatto la confessione, che ella fece al cospetto di tutti con parole che ci mostrano quali siano le nobilissime fonti cui attingono i Santi la smisurata loro umiltà: — Io ti fui, o Amore eterno, poco fedele perchè la memoria non ho tenuta

piena di te solo e dei tuoi altissimi benefizi, l'intelletto non ho fissato intero a pensar sempre di essi, la volontà non ho sempre ed unicamente adoperata ad amar te con tutte le forze. — Poscia chiese d'esser prosciolta d'ogni suo peccato e di guadagnare i perdoni concessile da Gregorio ed Urbano per l'estremo passaggio.¹ Infine a quei discepoli che non furono presenti al sermone ch'ella fece innanzi, dette ammaestramenti di anima e dolcissimi conforti.

La genitrice Lapa era presente: e fu spettacolo pieno di tenerissimo affetto il vedere Caterina che con grande umiltà e riverenza chiedeva la benedizione dell'addoloratissima madre; e questa, che alla sua figliuola, piuttosto col pianto che con le parole si raccomandava. Ma la santa vergine non si distoglieva perciò dalla preghiera: e poco innanzi la morte quei che le stavano intorno udirono che ella pregava per papa Urbano e per la Chiesa, la quale sopra ogni altra cosa le stava a cuore. Quindi, vòltasi ai suoi diletti figliuoli e figliuole, con voce languida e come di donna al morire vicinissima, disse: *Mio supremo desiderio è che confessiate sempre ed apertamente Urbano vero pontefice, e per lui e per la Chiesa non dubitate dar la vita.* Poscia, levando la mano in forma di croce sopra i discepoli, che le erano a lato, li benedisse; e trasse lagrime di pietà da tutti

¹ La Santa ebbe moltissimi privilegi da Gregorio ed Urbano. Oltre quello delle sagre indulgenze nel *Processus Contestationum B. Cathar.*, apud Durand et Martene si leggono gli altri notati qui appresso: « Vidi quam plura privilegia cum bulla plumbea vel authentica supradicti Gregorii XI, et per ipsum Gregorium virgini concessa: in quorum uno sibi concedebatur quod possent aliquæ de sua comitiva a quibuscumque sacerdotibus juxta votum ecclesiasticum recipere sacramenta. In alio, quod ipsa posset habere altare portatile et Missam habere etiam juxta votum. In alio, quod posset secum habere tres confessores, quos et de facto habuit, omnes mihi notos, qui auctoritate apostolica possent peccatores absolvere, et signanter ad pœnitentiam jam reductos per virginem, ab omnibus peccatis suis, illis solum exceptis de quibus esset sedes apostolica merito esquirenda. In alio, quod auctoritate apostolica posset ordinare de ædificando uno monasterio sororum.... quod posset recipere de incertis usque ad quantitatem duorum millium florenorum, occasione ædificationis monasterii prælibati. »

gli astanti. Vòltasi infine novellamente a Dio, ad esempio del Salvatore pregò dicendo: *Padre, nelle tue mani raccomando lo spirito mio*; e così dolcemente, con una faccia del tutto angelica e di soave luce splendidissima, rendè lo spirito a Dio. Il dì del suo morire fu il 29 di aprile 1380, quando ella era nei trentatrè anni.¹

Roma, ed anzi tutta Italia, all' annunzio di quella morte immatura meravigliò e dolorò grandemente. Il cordoglio dei buoni fu tragrande; ed a me pare di non poterlo meglio esprimere, se non recitando qui appresso alcune bellissime parole del santo romito vallombrosano Giovanni delle Celle. Il quale pietosamente lamenta quel transito a Barduccio Canigiani per siffatta maniera: « Figliuolo mio Barduccio, come oggimai vivremo più, poichè è morta la nostra madre, la nostra consolazione? Che potremo noi fare altro, se non di piangere la nostra desolazione? E non siam soli che piangiamo; ma e' s'adempie di presente quello che fu da quinci addietro detto per lo profeta, cioè: ei sarà pianto grande in Gerusalemme. Perocchè piange nella Chiesa del pacifico Salvatore la turba dei monaci di per sè, piangono le vedove di per sè, le vergini della Chiesa di per sè, piangono quelle che seggono nel toro maritale di per sè, e gli uomini e i mariti loro di per sè, piangono i penitenti e quelli che son tornati a Dio per Caterina di per sè. Dopo costoro io: avvegnachè di lei gli Angeli ne facciano solennità in cielo, nondimeno non m'è veruna cosa così dolce come il piangere. Non piango sopra di lei come morta; la quale desidero che viva nella presenza del suo Conditore, e non sono le mie lagrime segnali di diffidenza; ma piango me pupillo e derelitto; perocchè mi è stata tolta l'allegrezza del cuor mio; e però gli occhi miei sono ottenebrati, e offuscati per lo pianto: e veruno è a me rimedio di consolazione, se non niuna consolazione ricevere. »² Così

¹ *Vita S. Cathar. senens.*, auctore F. Raim. — Lett. di Barduccio Canigiani.

² Per non dar monca questa bellissima lettera, aggiungo qui in nota le

esprimeva l' universale compianto quel pietoso romito. Ma Urbano non solo ebbe a dolorare l' amara perdita della Santa; sibbene s' avvide assai presto che, lei mancata per morte, cominciava a venirgli meno uno dei principali sostegni contro lo scisma.

Intanto la fama di questa vergine, non che rattiapire per morte, cresceva meravigliosamente presso i fedeli. Essendo rimasto insepolto per tre dì il suo corpo, fu un tale accorrer di gente a venerarlo nella chiesa della Minerva, ove si conservava, che stimarono necessario chiuderlo tra cancelli. Il beato Stefano Maconi, che dall' amarissimo pianto non sapeva per alcun modo cessare, volle sopra i suoi omeri recare il corpo alla Minerva: ¹ molti a conforto del loro dolore chiedevano di dir nel tempio al cospetto di tutti le lodi di quella santa vergine, ma la calca degli accorrenti lo impediva. Avendo certo maestro di teologia cominciato a predicare di lei, non potè dire altro che a Caterina non era bisogno delle lodi degli uomini, quando i miracoli la predicavano abbastanza.² Nei giorni che seguirono, furono altre esequie, nelle quali crebbe sempre la venerazione che il popolo avea posta alla Benincasa. Il terzo giorno di maggio glie ne furono fatte solenni d' ordine di Urbano, e poco da poi Giovanni

altre poche parole che seguitano: « E se non fosse che ora di presente ella m'è apparita e hammi consolato colla sua angelica e devota presenza, per modo di parlare col patriarca Giacob, piangendo sarei disceso nello inferno. Io, mediante la grazia del Signore trenta dì ho celebrato per lei il sacrificio della salute. Viene adunque, diletteissimo figliuolo, vienne al tuo antico padre, vienne ai tuoi fratelli, i quali con grande desiderio t'aspettano, e per siffatto modo, che non altro che un angelo di Dio si credono ricevere venendo tu. E accomandomi a frate Raimondo: e a tutt' i figliuoli di Caterina salute per mia parte. Vale, fili: e *Dominus ostendit tibi voluntatem suam; ut scias, quod ei acceptum sit omni tempore.* Dominus Joannes a C. » — *Lettere del beato Giovanni delle Celle recate a miglior lezione dal padre Bartolomeo Sorio, collez. di Ottavio Gigli (Roma 1845).*

¹ « *Is enim venerabile ejus cadaver suis humeris ad Dominicanorum aedem super Minervam extulit.* » (Bollandus, tomo III, mensis april., pag. 968.)

² *Vita S. Cathar. senens., auctore F. Raim., parte III, cap. V.*

Cenci senatore di Roma volle con gran pompa di funebri onori manifestare quanto dovesse Roma a questa donna, che le avea restituita la gloria dell' apostolico Seggio.¹ Si favellava inoltre per tutta la città dei grandi miracoli avvenuti in quei giorni per intercessione di colei, che già chiamavano col nome di Beata; e i più pensavano che non avesse potuto fallire il giudizio della Benincasa intorno al vero pontefice, quando Iddio il confermava con tanti segni. Il Signore si valeva di essi non solo a peculiare edificazione di alcuni fedeli, ma altresì a vantaggio di tutta la Chiesa. La leggenda conta che, subito dopo morta Caterina, per sua intercessione fossero guariti di grave infermità una certa suora del Terz' Ordine, un bambino, un tal romano Lucio di Cammarola, certa fanciulla Battozzola oppressa di lebbra, e poi assaissimi altri, di cui conta frate Raimondo minutamente. Il quale narra altresì com' egli stesso ed una certa matrona avessero miracolosamente notizia del transito della Benincasa. Ma fra i prodigi io rammenterò in ispezialità uno, che sparso per tutta Roma, giovò molto a serbare i Romani in fede di Urbano nelle orribili distrette che seguirono. La regina Giovanna, come ebbe sentore delle cose operate da Urbano contro di lei, infellonì molto più, e si gettò a risoluzioni più iraconde e micidiali di quelle che aveva usate per innanzi. Mandò tosto contro Roma Rinaldo degli Orsini con gran séguito di gente, affinchè cacciasse di là violentemente il pontefice, o anche, potendolo, il trucidasse. Ma i Romani, di cui molti amavano il papa e non potevano patire tanto oltraggio, fecero testa gagliardamente, e per allora mandarono a vuoto i desiderii della regina. Avvenne però che taluni di essi, massime dei popolani, venissero presi dai nemici e legati a certi alberi, altri avvinti di catene, affinchè di fame disperatamente morissero: ora alcuni di costoro, tornando in Roma, narrarono come fossero campati da quel supplizio micidiale col solo invocare pietosamente il nome di

¹ Memorie del beato Stefano Maconi presso i certosini di Pontignano.

Caterina, e pregarla di soccorso nel periglio. Questi fatti contati e ripetuti per tutta Roma crescevano la fama della Benincasa, e potevano ancor giovare in qualche modo alla causa di Urbano, cui la Provvidenza aveala singolarmente deputata.¹ Ma indi a non molto, mancata la soave eloquenza di questa donna, ed affievolita la memoria di lei, le cupidigie e le ire si rinfocarono per modo nella Chiesa di Cristo, che cominciò per essa una storia tutta di dolore e di lagrime. La morte della vergine Sanese si può dire che fosse come il principio della grande tribolazione che dovea flagellare la sposa del Nazzareno; conciossiachè i mali sofferti insino allora si parvero un nulla a petto di quelli che vennero da poi. Molte chiese aventi due vescovi, l'uno di Urbano, l'altro di Clemente: ciascuno ecclesiastico beneficio posseduto da due: incerta talvolta o ignorata la giurisdizione nei ministri dei Sacramenti: gli urbanisti fulminati di scomuniche dai clementisti, e questi da quelli: spesso in una medesima famiglia aggiunto allo strazio delle parti politiche il parteggiare per questo o quel papa: pessimo frutto di tutto ciò un crudele spargimento di umano sangue.

In questo mezzo però, se la memoria della Benincasa non bastava a infrenare l'antipapa ed a rattenere le cupidigie dei nimici di Urbano, non però cadeva affatto dal cuore dei popoli, e massime degl' Italiani. Gl' Italiani manifestavano l'amore che portavano alla santa donna per mezzo delle arti belle, e, quando la celebravano con eletti carmi,² quando (ed era spessissimo) ci parlavano di lei col magistero dello scalpello e dei colori. Già fu consueto nell'età di mezzo che le belle arti venissero quasi unicamente destinate a far risplendere la luce della religione, ed a narrare al popolo le sue meraviglie. I grandi fatti guerreschi o civili, eziandio se gloriosi, non sembravano

¹ *Vita S. Cathar. senens.*, auctore F. Raim., parte III, cap. V.

² Vedi lo SCHIARIMENTO N. X, nel quale si adducono le principali poesie di autori contemporanei della Santa sopra di lei, ed altri versi ancora.

degni del ministero delle arti, che erano avute come cosa sacra. Anzi io noto che fra gli stessi fatti dei Santi erano scelti di preferenza ed addivenivano più spesso obbietto da esercitare le fantasie dei pittori quelli, in cui vie meglio predominava l'elemento soprannaturale. Laonde i miracoli in ispezialità narravansi ai fedeli per ministero delle arti imitatrici: e forse, cercando per minuto i dipinti del medio evo, si potrebbe fare una storia dei fatti più mirabili del Cristianesimo in quel tempo. Niente poi esprimeva così bene l'amore del popolo verso i benefizi duraturi e celesti apportati dagli uomini santi, come le belle arti; onde si può avere per indubitato che quegli era veramente stato benefico a moltissimi, che tu scorgevi effigiato in tela o in marmi. Non appena passò di vita la Santa, che l'effigie di lei si vide dipinta in varie chiese d'Italia;¹ ed appresso sarebbe malagevole noverare i templi che vennero innalzati in onore di questa povera verginella; assai più difficile il dire quanti sovrani ingegni si fossero studiati di narrare al popolo col ministero della pittura le meraviglie della sua vita. Quasi tutt' i pittori di grido vollero celebrare la Benincasa; e però è raro incontrare che alcuno di loro non abbia espresse le angeliche sembianze o i gran prodigi di lei. Ma in ispezialità la scuola Sanese, che è una delle più celebri del bel paese, da Simone Memmi a Baldassarre Peruzzi, direi quasi s'ispirasse ognora alla vita di questa vergine e per mille maniere la esprime. Basterebbono i freschi con cui il Pacchierotto colori tutta la vita di Caterina, ed i bellissimi dipinti del Sodoma, per mostrare l'amore che Siena, ed anzi tutta Italia, pel ministero delle arti addimostò a questa sua singolare benefattrice.²

¹ « Si sa che il beato Raimondo in più chiese dell'Ordine avea fatto dipinger l'immagine della Santa. » (*Della traslazione delle ossa di santa Caterina l'anno 1855*, memoria storica, pag. 60. Roma 1855.)

² Ho accennato soltanto quattro pittori che furono dei più famosi della scuola sanese. — Furono anche celebrati nella scuola medesima i due Vanni, il Beccafumi, il Rezzi e più di tutti il Pinturicchio, che fu chiamato insieme con Raffaello d'Urbino a dipingere in Vaticano.

Senza dir per minuto quanto facessero le arti belle per lasciarci, dirò così, viva e scolpita in ogni angolo d'Italia la vita di Caterina, volgiamo soltanto uno sguardo in Siena alla chiesa di San Domenico ed al piccolo oratorio in cui fu mutata la casa ove nacque l'angelica fanciulla. Chi volge il passo alla piazza maggiore di Siena, che scende a quella di Fonte Branda, si avviene tosto nella chiesetta e nella confraternita che contengono la umile dimora di Caterina e la tintoria di Jacopo suo padre. Al comune di Siena si debbe la gloria di avere con ordinamento del 1464 cangiata in luogo di preghiera e di culto quella casa, ove una donna di tanta santità era vissuta. Artisti di buona fama gareggiarono nell'abbellire la umile stanza della verginella sanese. L'esteriore prospetto di Cecco di Giorgio, l'interno dipinto dal Riccio e dal Folli, le pareti laterali, altre istoriate dal Pacchiarotto ed altre dal Salimbeni, la lunetta sull'altare del celebratissimo Sodoma, il piccolo claustro superiore di Baldassarre Peruzzi, e le pareti della confraternita, nelle quali lavorarono il Vanni, il Sorri, il Rutilio, il Casolani ed altri pittori sanesi di grido, crescono pregio e decoro a quel sacro oratorio. Il quale ad onta di tutto ciò, per nessuna cosa è tanto ammirevole, quanto per esser stata la dimora di una vergine, che visse quasi angelo la vita, e morì del dolore di non poter vincere le divisioni tra' Cristiani. La chiesa poi di San Domenico ben si può dire che celebri pel magistero delle arti quasi tutta la vita di Caterina. Oltre una statua e parecchie immagini della Benincasa, tra cui la famosa del Vanni suo discepolo, un altro Vanni colori l'apparizione della vergine sanese a frate Raimondo, ed il Casolani le sante sponsalizie di lei. Taccio dei vari dipinti del Gambarelli, e di quelli due altresì che ci mostrano Caterina mentre recita l'Uffizio col Redentore, e Caterina morente; ma solo ricordo le famose pitture del Sodoma, che sono bellissimo ornamento della cappella dedicata alla vergine di Siena. Giovanni Antonio da Verzelli detto il Sodoma, pittore quanto altro mai celebratissimo e contemporaneo del-

l'Urbinate, dipinse nella facciata a destra della cappella una storia della Santa: la quale, sebbene condotta con minor perfezione di altri suoi lavori, pure non è senza gran magistero di arte. Ivi espresse il fatto di certo iniquo, che dannato nel capo e non potuto convertire da alcuno, fu così mutato per virtù di una preghiera di Caterina, che l'anima sua vedesi volare in cielo. Ma le due storie, che sono ai lati del tabernacolo, ove è il capo della nostra Santa, vincono di gran lunga quella del peccatore convertito. In una vedi un Angelo che dà l'ostia della santa comunione alla verginella, che levando in alto il capo, ed incontrandosi con lo sguardo in Cristo e la benedetta sua Madre, si affisa devotissimamente in quella beata visione. Nell'altra, in cui il Sodoma superò sè stesso, vedi la innamorata fanciulla, che avendo ricevute le stimmate da Gesù Cristo (posto in aria nel quadro) si sta tramortita in braccio a due delle suore che la sostengono. Nel quale meraviglioso dipinto è una così soave aria di paradiso, e la Santa apparisce tanto celeste e bellissima, che, come conta il Vasari, Baldassarre Peruzzi, pittore sanese, reputò non fosse stato mai altri, il quale meglio del Sodoma avesse saputo mostrare una persona per impeto di celeste carità venuta fuori dei sensi.¹ Per così fatta maniera le arti rendevano durabile presso gl'Italiani la memoria ed il nome di questa loro singolarissima benefattrice.

Ma mentre la coscienza popolare si manifestava mirabilmente per mezzo delle arti belle, i discepoli della Benincasa e tutti quei che l'aveano tenuta in singolar riverenza, serbavano cara e religiosa memoria di quel corpo in cui albergò l'angelico spirito. Soavissima rimembranza ella è questa, che (secondo l'antico costume della Chiesa cattolica) si volge agli ultimi avanzi di coloro che ci precedettero con gli esempi e le virtù: dolcissimo poi è il vedere come essa si traduca negli atti di ossequio e

¹ Vasari, *Vite dei Pittori*, parte III, Vita di Giovanni Antonio detto il Sodoma da Verzelli.

di culto, quando la Chiesa col suo autorevole magistero ne accerti della loro santità. I novatori rigettando il sacro culto delle reliquie, il quale più che ai corpi si volge agli spiriti che li abitano, inaridiscono sempre più la vena dei casti affetti; e turbano quel vincolo di carità che per varie maniere ci unisce ai trapassati. La religione dei defunti è non solo un insegnamento cattolico, ma eziandio un principio di amor fratellevole e santo. Adunque i discepoli della Caterina, dopo che ella si morì, ebbero chiuso il suo corpo in certa cassa di cipresso, e sepolto nel cimitero accosto alla chiesa di Santa Maria sopra Minerva.¹ Cresciuta di lunga mano la fama di questa vergine, frate Raimondo cinque anni da poi (1385) fece collocare il suo corpo nella chiesa medesima della Minerva; e come pare, a piè di certo pilastro che giace di fronte alla cappella del santissimo Rosario. Un braccio di lei rimase esposto alla venerazione dei fedeli in Roma, mentre il suo capo fu mandato alla repubblica di Siena che avea fatto per ciò premurose istanze. Grande la gioia di tutta la città all'arrivo di quelle ossa ricordatrici della Santa loro concittadina: ammirevoli le feste che se ne fecero. La vecchia Lapa genitrice della Santa era presente. Tutti accorrevano a lei, e guardavano con riverenza chi avea portata nel seno quella pietosissima Santa: tutti a gran voce la gridavano beata.² Frate Raimondo ricordò sermonando le meraviglie di quella vergine ai Sanesi, ed i Sanesi crebbero così nella riverenza del'a

¹ Vedi lett. del beato Stefano Maconi al beato Raimondo, in fine della leggenda, ediz. del Gigli. — Nel secolo XIII e nei principii del seguente, l'esser sepolto nella chiesa concedevasi solo alle persone di alto grado, o costituite in ecclesiastiche dignità; ciascuna chiesa avea però il suo cimitero contiguo.

² « O te beatam! aiebant, quæ ipsis oculis adhuc tam gloriosum de filia cernere meruisti triumphum. » (Bollandus, pag. 969.) Le ossa della Santa furono recate in solenne processione; della quale così parlano i Bollandisti (pag. 969): « Antecedebant primo laicorum sodalitates, deinde sacrorum hominum familiæ Christo præconia canentium, tertio clerus cum cereisque ardentibus facibus, tum qui supererant beatæ virginis sanguine proximi, ac spirituales ejus alumni.... postremo vero flos nobilitatis subsequebatur. »

loro benedetta figliuola,¹ che mai non rimisero dal celebrarla come la più bella gloria della loro città.

Il pensiero però di collocare il corpo di questa gran donna in un sarcofago marmoreo, che meglio la rammentasse ai fedeli, era riserbato a quel santissimo frate Antonino Pierozzi, che fu poscia vescovo e padre della sua Firenze. Costui, essendo nel 1430 priore della Minerva, depose le sante ossa di Caterina in un'urna che venne collocata nella cappella del santissimo Rosario,² e che ricorda insieme la religione di entrambi. Quell'urna pare che giungesse insino a noi, e dicono sia la medesima in cui ora si conservano le sante reliquie. Sebbene il lavoro apparisca di mediocre scalpello, pure ha l'impronta dello stile del secolo XV: e certo i fiorami ed i rabeschi scolpiti con buon gusto e con molta finitezza accennano a quel tempo. Nel mezzo è una scritta sostenuta da due angeletti, la quale porta queste parole: *Sancta Catharina Virgo de Senis Ordinis S. Dominici de pœnitentia*. Sopra l'urna vedesi la Santa di bello aspetto e di grandezza naturale, che quasi presa da dolce sonno, giace ed adagia soavemente il capo sopra due guanciali: in uno di essi è scritto: *Beata Katerina*. Bellissima e come tutta di paradiso è l'aria del volto di quella vergine, nella quale si pare che lo scultore siasi studiato di porre tutta l'arte del suo scalpello.³

¹ Narrò fra le altre cose un prodigio avvenuto in quel medesimo giorno della moltiplicazione di certi pani. (Frigerio, lib. III, cap. XVI.)

² « Ad locum eminentiorem (transtuli) in cappellam juxta majorem cappellam collocatamque in sepulchro marmoreo. » (Sant' Antonino, pars III, *Hist.*, tit. XXIII, cap. XIV, § XIX.) Non si sa se collocasse l'urna sotto l'altare o piuttosto nella destra parete. È però più verisimile che la collocazione sotto l'altare fosse avvenuta dopo la canonizzazione della Santa nel 1461. — I canonici, di cui sant' Antonino era studiosissimo esecutore, non permettono che alcuno non ancora canonizzato sia posto sotto l'altare. (Vedi *Traslazione delle ossa di santa Caterina*, citata di sopra.)

³ Diremo in breve, per chi volesse sapere delle reliquie di questa santa vergine, quel tanto che ci è riuscito raccoglierne. Il sepolcro di lei fu aperto varie volte. Pare che dopo che le sante ossa vennero collocate da sant' Antonino (1430) nell'urna, fossero poi trasferite sotto l'altare nel 1461. Nel 1487 il maestro generale dell'Ordine, fra Gioacchino Tornani, e nel 1501

Queste cose si facevano per onorare le spoglie mortali della Benincasa. I discepoli però di lei, e più specialmente quelli del sodalizio domenicano, non lasciavano alcun che intentato per tener viva la memoria di quella donna, e più di tutto per rendere il debito culto allo spirito beatissimo che era volato agli eterni riposi. Già in varie città d' Italia, e massime in Siena e Venezia, non appena la Santa si morì, furono usati i frati Predicatori fare festiva commemorazione di lei nella loro chiesa.¹ Già secondo il costume di quel tempo si rappresentavano nelle stesse città certi sacri drammi, che per magistero di scene e di simboli ricordassero ai fedeli alcuno dei fatti più meravigliosi di

il generale frate Vincenzo Bandello, lo fecero aprire di nuovo. « Questi ne prese una costola e la mandò in un vasetto di cristallo assettato in argento al suo convento di San Marco. » (Timoteo Battoneo, *Cronache Ms.* del convento di Perugia.) Del 1575 fu di nuovo aperto il sepolcro dal padre Sesto Fabbri allora vicario generale, il quale ne estrasse una scapola e donolla alle religiose di Magnanopoli. Lasciò loro una memoria sottoscritta di proprio pugno, che le religiose conservano ancora. Sembra che anche altre volte fosse aperto quel sepolcro. Quanto alle reliquie, accennammo come il beato Raimondo facesse conservare un braccio della Santa nella sagrestia della Minerva. Or questo braccio, derubato, venne portato nella chiesa dei Santi Giovanni e Paolo del medesimo sodalizio domenicano in Venezia nel 1396 da frate Raimondo. Il quale, come attesta il Cafferini, fece tosto recare di nuovo in Roma la santa reliquia. Ai tempi del padre Tantucci (1742) ancora si serbava gran parte di essa, che divisa in varie particelle per soddisfare alla pietà dei fedeli, ora è al tutto smarrita. Il medesimo Tantucci trovò che nella chiesa dei Santi Giovanni e Paolo conservavasi un piede di Caterina, pare donato dal padre Torriani. Accennammo alle scapole donate al monastero di Magnanopoli. Quello de' Santi Domenico e Sisto possiede la mano sinistra della Santa donata dal Torriani nel 1487. Il d' Engenio nella *Napoli Sacra*, pag. 449, asserisce come nella chiesa di Santa Caterina a Formello in questa nostra città si veneri un osso della spalla ed un dente di santa Caterina. Altre reliquie ancora di lei vi hanno nella nostra chiesa de' Santi Apostoli. » Engenio, pag. 167 ec. Vedi anche *Traslazione delle ossa* ec. citata di sopra.

¹ Queste commemorazioni dei servi di Dio non per anco canonizzati erano allora in costume; ma, come nota il Bellarmino (tomo II, cont. IV, cap. VIII e IX), erano piuttosto azioni di grazie a Dio pei beneficii conceduti ai santi, che non giudizio della loro santità. Queste commemorazioni non si faceano però nell'ufficio e messa, almeno dopo il decreto *Audivimus, De reliq. et venerat. SS.*

questa donna.¹ Avvenne però che Francesco Bembo, vescovo di Castello (così addimandavasi il vescovo di Venezia) e legato papale, adombrasse di cotali fatti e giudicasseli quasi atti di culto non dovuti a donna, di cui peranco non erasi renduto giudizio dalla Chiesa. Avendo di fatto i frati Predicatori di Venezia celebrata la consueta commemorazione della Santa nel 1444, il Bembo ordinò: si presentassero dinanzi a Francesco Viviano notaio apostolico, e rendessero ragione del loro operare. Ma questo, che pareva contrasto alla solenne sentenza della santità di Caterina, fu l'occasione di un processo in favore di lei, che tornò a bellissima gloria del suo nome. Chierici e laici di ogni sorta attestarono le maraviglie di questa vergine, e tutti domandarono di vederla innalzata agli onori dei celesti.² La maggior parte parlavano di cose vedute coi propri occhi, e raffermato il detto con la santità del giuramento, crescevano in tutta la Chiesa la fama della santità di questa vergine. Nondimeno le turbazioni dello scisma impedirono sempre che la cosa si menasse a buon fine. I processi di lei istituiti la prima volta nel 1402, rinnovati non solo nel 1441, ma eziandio sei anni dappoi per opera del cardinale Giovanni de Dominici (1447), rimasero sempre infruttuosi. Inutili tornarono eziandio le richieste reiterate del duca di Austria, del doge di Venezia, di Sigismondo d'Ungheria, e più di tutto dei magistrati di Siena,³ che nel celebrare la loro santa concittadina e chiedere che fosse levata ai più sublimi onori non si lasciarono vincere da alcuno. Quando le cose dello scisma furono al tutto composte, un pontefice sanese di nazione fece paghi i voti dei fedeli, elevando agli onori superni

¹ « Fuit etiam Stephano in more positum quotannis in luce decessus virginiei anniversaria, cum Senis in patrio solo, tum Venetiis, aliis frequentibus oppidis drama publice in scenam producere, cujus argumentum esset pie ac venuste agere præclarum aliquod sacræ virginis facinus. » (Bollandus, pag. 971.)

² Questo è il celebre processo di che abbiamo accennato nei documenti al libro I di questa istoria.

³ Bollandus, pag. 970.

quella vergine che già la Chiesa teneva in tanto amore e riverenza. Enea Silvio che fu Pio II, uomo di molte lettere e pontefice assai benefico alla Chiesa, la pose nel novero dei santi. e ne divulgò la sentenza con una bolla (1461), nella quale diceva: Infinite essere le divine misericordie verso gli uomini, ma doversi stimare cosa degnissima di compianto che tra tutte le creature nessuna si mostrasse così poco conoscente a Dio, quanto la umana: ognuna, eziandio se priva di anima, laudare ed obbedire al Creatore; l'uomo soltanto, sebbene da Dio creato, e da Cristo con tanto amore redento, apparire ingrato ai benefizi e dei moltissimi beni dimentico: il mondo esser pieno di seguitatori di Maometto, di Giudei, di eretici; e tra gli stessi Cristiani molti averne il nome, pochi le opere: fra tante tenebre però apparire di quando in quando nella Chiesa certi Soli splendenti, che mandano luce soavissima di virtù sopra tutta la terra: per buona ventura in quella età Siena aver dato alla Chiesa due di cotali benemeriti figliuoli; prima Bernardino che fece rifiorire le virtù da per tutto, indi a non molto la meravigliosissima Caterina: Urbano VI, Innocenzo, Gregorio, durante lo scisma, esser stati contro voglia impediti di innalzar questa vergine agli onori celesti; e ciò doversi dire intervenuto per benefico decreto di Provvidenza, affinchè non da questa o quella obbedienza, ma da tutta la Chiesa ella fosse tenuta in conto di Santa: Iddio aver voluto che un pontefice sanese sublimasse a tanto onore la diletta figliuola di Siena: lui amare la virtù e la vera gloria dovunque si trovi; nessuna ragione però potergli impedire dal prender singolare diletto in pensare che tanta virtù e tanta gloria appartenevano alla sua patria: la verità stargli a cuore sopra tutto, e nel ricercarla per quel che spetta a Caterina, avere usati i modi più accurati ed efficaci: innumerevoli fatti dichiarare la vita di Caterina piuttosto di angelo che di donna: meravigliosa la puerizia ed abbellita di ogni virtù, più meraviglioso il resto del viver suo speso tutto in vantaggio della Chiesa: molti i miracoli, frequenti le profe-

zie, le virtù grandissime, sopra tutto invitta la fortezza, accessissima la carità. Per queste ragioni adunque, conchiude, in onore di Dio Padre, Figliuolo e Spirito Santo, ad esaltazione della fede cattolica, per autorità di Cristo e dei beatissimi apostoli Pietro e Paolo, avuto l'assentimento dei nostri fratelli, dichiariamo Caterina vergine sanese essere stata accolta per divina grazia nella celeste Gerusalemme e donata della corona di eterna gloria. Di che comandiamo e diffiniamo che ella pubblicamente o in privato debbasi venerare come Santa e porsi nel novero di quelle vergini cui venera la Chiesa romana.¹ — Per tal modo la religione innalzava questa figliuola sanese agli onori celesti, e rimeritava le grandi sue virtù con una corona che non si sfiora giammai.

Mentre però che la Chiesa si adoperava siffattamente a glorificare la dolceissima sua figliuola, l'azione benefica della Benincasa sopra di lei non veniva meno. Le grandi idee sopravvivono agli uomini, attendendo il tempo da fruttificare; e quelle che avea nutrite Caterina non restarono certo infeconde. Seguirono orribili tempi per la Chiesa: invece di pace tra le due parti furono vedute nuove divisioni pullulare ad ogni poco. La navicella di Pietro sbattuta qua e là da molti marosi, riusciva spettacolo tutto pieno di amarezza. Non era pericolo che, per imperversare che facesse la procella, la nave potesse sommergere, chè un benigno riguardo di cielo mirabilissimamente la sorreggeva. Questo però non impediva che non andasse a vela scorrendo precipitosamente, e che non tornasse di molta difficoltà il conoscere chi fosse il condottiero, cui il Signore avea commesso di reggerle a felice cammino il timone. Ad Urbano VI legittimo

¹ Vedi tutta la bolla allo SCHIARIMENTO N. XI. La festa fu fermata nella prima domenica del mese di maggio; poscia Urbano VIII, con un breve del 16 febbrajo 1630, ordinò che fosse celebrata l'ultimo giorno di aprile, che è appunto quello che segue il dì del suo transito ai celesti riposi.

pontefice successero Bonifazio IX ed Innocenzo VII: all' antipapa Clemente VII l' antipapa Pietro De Luna Benedetto XIII. Nel 1404 morto il pontefice Innocenzo, i cardinali di sua obbedienza elessero in pontefice Angelo Corario, che prese nome di Gregorio XII; obbligandolo però con giuramento a non creare nuovi cardinali e a dimettersi dal papato, ove per morte, o per rinunzia dell' antipapa fossero eglino convenuti coi cardinali scismatici nella scelta di nuovo pontefice. Ma il Corario, sebbene fosse sulle prime sincero promettitore di tutto, pure cangiò presto consiglio. Poco da poi schivato di venire a parlamento con Benedetto in Savona (secondo che avea promesso) e creati quattro nuovi porporati, fra i quali due suoi nepoti, si pose in aperta guerra coi cardinali. I quali riunitisi con quelli dell' altra obbedienza raunarono insieme un concilio a Pisa per provvedere alla unità della Chiesa. Ma invece quella Sinodo riuscì all' effetto contrario. Gregorio e Benedetto rifiutando di comparire, vennero deposti dal papato, e di consentimento dei cardinali eletto pontefice Alessandro V. E poichè costui di corto si morì, i cardinali di sua obbedienza scelsero in Bologna a tenere l' apostolico Seggio Baldassarre Cossa, che fu Giovanni XXII. La Cristianità per tal modo ebbesi tre pontefici, a vece di due. La Spagna, la Scozia, le isole di Corsica e di Sardegna, le contee di Fox e di Armagnac obbedivano a Benedetto: la Romagna, parte del reame di Napoli, la Baviera, il Palatinato del Reno, i ducati di Brunswik e di Lucembourg ed altri Stati e città della Germania, a Gregorio: Francia, Inghilterra, Ungheria, Polonia insieme col Portogallo, e la maggior parte di Alemagna e d' Italia, a Giovanni. Allora adunossi quel celebre concilio costanziense, che vintè gravissime difficoltà e durate grandi fatiche, donò la pace alla Chiesa, eleggendo nuovo pontefice Martino V.

Ma quando vogliamo rettamente considerare l' opera sapientissima di quel concilio, noi vedremo in essa lo svolgimento del gran pensiero di Caterina intorno alla Chiesa. Il concetto della

vita di Caterina in pro dell' umanità fu : restituire il Seggio apostolico nel luogo suo : riformare il costume : unire tutti i fedeli in carità ; prima, rompendo le divisioni e le guerre ; e nato lo scisma, riducendo tutti nella obbedienza del solo e vero pastore. Queste cose, di cui ciascuna era utilissima, quando si fossero conseguite insieme, avrebbero potentissimamente giovato al meglio della Chiesa ed al morale perfezionamento della umana comunanza.¹ La restituzione della Sedia apostolica in Roma doveva rafforzare, e quasi render meglio visibile il supremo principio di autorità, che è in cima a tutti gli altri. La rinnovazione del costume dei chierici (in gran parte procedente dalla stabilità e dalla più chiara visibilità di quella Sede) era stimolo potentissimo a guidare i popoli con la sublime eloquenza degli esempi ed a far rifiorire nel Cristianesimo le antiche virtù. Il congregarsi dei figliuoli sotto le ali di un solo padre, ed il riconoscimento di un solo vero pontefice costituivano quella grande unità nel vero e nel bene, che è lo scopo delle opere di Dio ed il fine cui deve tendere ogni ragionevole creatura. Queste medesime cose furono sapientemente praticate dal concilio. La Sede papale venne rafforzata in Roma con la elezione di papa di nazione romano, e col fare che la medesima Francia convenisse nell' abbandono del Seggio avignonese. La riforma del costume incominciata in quella sinodo, proseguita dal pontefice e poi nel concilio sanese, divelse sin d' allora il male in gran parte.²

¹ La Crociata, siccome abbian veduto, fu più tosto desiderata da lei come mezzo a spegnere le divisioni in Italia e nella Chiesa, anzichè come fine ultimo cui ella attendesse.

² Il concilio di Costanza, sebbene si occupasse principalmente dello scisma e dell'eresia, non mancò di provvedere alla riforma. Fu aperto anche per questo scopo, siccome ebbe dichiarato papa Giovanni nella prima sessione. Nella sessione 43 alcune cose furono ordinate intorno ai costumi, siccome può vedersi negli Atti del concilio (concilior. parisiens., MDCXLIV). In questa sessione sono però i seguenti capi: *De Assumptionibus*, *De Unionibus*, *De Simonia*, *De Dispensationibus*, *De Decimis et aliis oneribus ecclesiasticis*, *De Vita et honestate clericorum*. Fu anche stabilito nello stesso concilio

L'unità poi della Chiesa fu con indicibili sforzi procurata: tolti di seggio tutti coloro che a ragione o a torto tenevano le somme chiavi. Così dopo molti anni (1417) di dolori e di lagrime, dopo tante guerre e tanto sangue, dopo sì lunghe ed accese disputazioni, la Chiesa posò abbracciando il pensiero della verginella sanese, e ponendo in atto quel che ella indarno si era travagliata di annunziare. Molti e grandi fatti operò questa donna in pro della Chiesa, e basterebbe, a renderla degna di infinita riverenza ed amore, guardarla in quel momento, in cui con la sublime eloquenza della santità induce Gregorio a restituire la errante Sede di Pietro in Roma. Ma anche allorchè pareva che ella spendesse indarno le sue parole, non le spargeva però senza frutto. Nella fede e nell'amore di lei era una virtù, che quando che sia dovea fruttificare e fruttificò in effetti.

Posto in atto per cosiffatte maniere il pensiero della Benincasa, la venerazione e l'amore verso questa donna, massime negli Italiani, non venne mai meno insino ai giorni nostri. Che se consideriamo quanto ella fu benefica alla religione ed alla patria, la sua dolceissima memoria non che caderci mai dal cuore dovrebbe anzi rinverdire ognora più ne' nostri petti e tornarci sempre più cara. Ogni suo trionfo debb'esser nostro trionfo; e quando in tempo a noi vicinissimo (1855) le sue sacre spoglie vennero recate a grande onore per tutta Roma e poscia collocate sotto il maggiore altare della chiesa di Santa Maria sopra Minerva, la gioia del popolo romano fu non dubbiamente la espressione di quella di tutta Italia, ed anzi dei credenti che sono in tutto il mondo. Il pontefice Pio IX anche egli ramingo per breve tempo; anch'egli restitutore dell'apostolico Seggio a Roma, celebrando con singolari significazioni di ossequio e riverenza il nome della Benincasa, pare che ci mostrasse Caterina esser singolarmente posta dalla Provvidenza a patrocinio

che indi a pochi anni si dovesse radunare altra sinodo per meglio provvedere alla riforma del costume.

del papato nei tempi di maggiori difficoltà. La storia di lei potrebbe fruttificare ad ognuno, se ognuno guardasse alla sua fede ed alla sua carità, se ciascuno raffrontasse studiosamente i tempi che correvano allora coi nostri.¹

¹ Il 17 aprile venne aperta la cassa che contiene le sagre ossa, presente la chiesastica autorità. Il 3 agosto la chiesa riabbellita ed in parte rifatta di fresco fu aperta: la dimane il papa recossi a venerare le sante reliquie, consecrando l'altare maggiore ed offerendovi il sacrificio eucaristico. Lasciò magnifico dono di sacri paramenti. Il senato romano si condusse il 5 in quella chiesa a prestare ossequio alla Santa, e donò la chiesa di ricco calice. Il giorno stesso si fece solenne processione di quelle ossa per la città, intervenendovi laici e chierici di ogni maniera, ed eziandio il senato con quattordici bandiere, che rappresentavano i quattordici rioni della città. Fu bello e singolare che intervenissero anche le Suore della Penitenza. Nei giorni 6, 7 e 8 si celebrò triduo solenne nella chiesa. Il dì seguente fu chiuso il corpo nella medesima urna antica, collocandovi a canto una pergamena con iscrizione. Vedi la iscrizione medesima allo SCHIARIMENTO N. XII.

SCHIARIMENTI.

SCHIARIMENTO I.

Sopra la elezione di papa Clemente V.

Sebbene convengano tutti gli scrittori di chiesastiche istorie che il Bello avesse gran parte nella elezione di Clemente, e che quasi certamente l'oro corrompesse alcuno dei cardinali, ignaro esso Clemente, pure non si accordano nell'aggiustar fede alle promissioni di cui narra il Villani, storico fedele, ma non sempre critico abbastanza. Promise Clemente (conta così il Villani) riconciliare perfettamente esso Filippo con santa Chiesa e fargli perdonare il misfatto commesso per la cattura di Bonifazio papa: richiamare i suoi seguaci alla chiesastica comunione: concedergli per cinque anni le decime del reame, guardando alle spese fatte nelle guerre di Fiandra: *disfare ed annullare* la memoria di papa Bonifazio: rendere l'onore del cardinalato a Jacopo ed a Pietro della Colonna, rimettendoli in istato, e creare altri cardinali dei suoi amici. Finalmente della sesta grazia promessa, così gli disse il re: « La sesta io mi riserbo dirtela a luogo e tempo, chè è segreta e grande. » La quale altri credono fosse la soppressione dell'ordine cavalleresco de' Templari, fatta poscia dal papa, ed altri il traslocamento della Sedia papale in Francia. Il Natale d'Alessandro, il Baronio (in *Ms. sched.* ad hunc ann.), il Rinaldi continuatore di Baronio, Sponde, Bzovio, Genebrard, Du Chêne, Muratori e molti dei recenti niente avversi ai pontefici si tennero alla narrazione del Villani che è pure di santo Antonino. Nulladimeno è bene avvertire che tacciono di così fatte promesse parecchi gravissimi storici. Bernardo Guidone e gli altri autori delle Quattro Vite di Clemente raccolte dal Baluzio nelle sue *Vite de' Pontefici Avignonesi*, non hanno verbo delle regie promesse; e, quel che è più, ne tacciono eziandio Ferreto Vicentino severo censore dei papali peccati, il quale scrisse verso il 1330, Pipino che ebbe finita

la sua storia nel 1314, ed altresì Augerio di Biterro (presso Eccardo), Martino, Teodorico di Niem, Giovanni Vitorodamo, Andrea Ratisbonese ed il continuatore di Nangio. Al che vuolsi aggiungere che il Villani, come dicono i contrari, non fu scevro di errori nel narrare di questa pontificia elezione, onde potrebbe presumersi che egli ne fosse stato al tutto malamente istruito. Il Villani narra che Clemente fosse eletto per compromesso dal Da Prato, ma dal decreto di elezione (in *Collect. Lab.*, tomo XVI, col. 1370) preso da un autografo trovato in Venezia, è manifesto che Bertrando del Gotto (poscia Clemente) riuscisse papa per suffragio segreto e scrutinio. Sembra però che indubitamente errasse il Villani nel dire che Bertrando fosse avverso a re Filippo per ingiurie ricevute da' Francesi nella sua famiglia, mentre il Pipino narra che Bertrando incorse la regia ira perchè in un solenne congresso dei vescovi delle Gallie resistè duramente al re, che volea sottrarsi dall'imperio di papa Bonifazio. Ma appresso, morto esso pontefice (come scrive il medesimo Pipino, lib. IV, cap. 41), per l'intercedere che fecero alcuni prelati e nobili, fu restituito in grazia del re. Da ultimo, la mercè della intervenzione di Filippo e della familiarità contratta coi cardinali nel tempo di sua fuga, pervenne al papato. Siccome adunque il Villani potè essere indotto in errore intorno ad altri particolari della elezione, così possiamo giudicare dei patti da lui accennati. Al che si aggiunge che gl' Italiani, irritatissimi contro il papa guascone, che loro avea tolta la gloria della prima Sede, guardarono con animo ingombro da passione le cose intervenute in quella elezione; e però assai di leggieri poterono trarre in errore, non che il Villani, altresì gli altri storici che lo seguitarono. Ora sappiamo di un libro testè (1858) pubblicato in Francia, nel quale s'intende a purgare al tutto Clemente dalle accuse appostegli dal Villani e poscia da molti altri storici.

SCHIARIMENTO II.

Della famiglia dei Benincasa, e del suo parentado coi Borghesi.

Jacopo Benincasa godè (secondo leggesi presso il Gigli, *Diario Sane-
nese*, parte II, pag. 112) gli onori della residenza nel supremo mae-
strato, siccome Bartolo suo figliuolo; e imparentò colle più onorevoli
famiglie di Siena, cioè Telliucci, Colombini, Della Fonte e Vannini,
dai quali ultimi procede il signor cavaliere Deifebo Perini Brancadori,

giacchè si prova i Perini appartenere a quei Vannini. Ebbe Giacomo Benincasa in tutto venticinque figliuoli; e di questi, Bartolo, Benincasa, e Stefano furono ascritti alla cittadinanza fiorentina nell'anno 1370.¹ Ma siccome la santa vergine aveva supplicato il suo divino sposo che menomasse le sostanze dei suoi fratelli, acciocchè queste non servissero loro d'impedimento all'acquisto del paradiso, così in successo di tempo si ridussero allo stremo, tanto che Lorenzo di Alessandro di Benincasa fratello di santa Caterina fu poi negli anni 1469 alimentato dalla cassa di Biccherna.² Bastò questa famiglia in Siena per quanto visse Francesca ultima di questo cognome, che troviamo nell'albero all'undecima generazione intorno al principio del XV secolo; e non sappiamo se della famiglia della Santa qualche rampollo si trovi ancora. L'autore della Vita di suor Orsola Benincasa napoletana, che vestì l'abito de' Teatini e visse a tempo di Clemente VIII in odore di gran santità, scrive che ella fosse della casa di santa Caterina; non ne adduce però tante prove che bastino a costituirci in questa credenza. Alcuni di questi Benincasa, di bassa ma onorata condizione, dicono essere nella nobil terra di san Gimignano dello Stato fiorentino, e non manca loro qualche testimonianza che serva a tenerli in questo credito.

Il corpo del sopradetto Giacomo, padre della Santa, insieme colle ceneri di tutti i suoi congiunti furono gran tempo dopo la morte trasportati nella cappella dove si custodiva ai tempi del Gigli la testa della Santa, dalla parte però della sagrestia, e sotto l'altare che da quella parte è posto, dove appunto i frati cantano i divini uffizi le notti del verno: quivi di fatti la lapida ne dà indizio. Dei discendenti dalle sorelle della Santa non si aveva in Siena ai tempi del Gigli che il signor cavaliere Marcello Telliacci rettore della casa della Sapienza, il quale dirittamente scende da quel Niccolò, che fu maritato a Bonaventura sorella della Santa; ed il signor cavaliere Deifebo Perini Vannini Brancadori, quando avesse potuto provare di discendere da quel Bartolo di Vannino, cui fu data per moglie Maddalena Benincasa sorella similmente della Santa, come veggiamo nell'albero compilato dal signor Belisario Bulgarini.

Quanto al parentado coi Borghesi, il Gigli nel medesimo *Diario Senese* si studia addurne le seguenti ragioni.

Jacopo Benincasa, padre di santa Caterina da Siena, fu prima sepolto nell'antico cimiterio sotto le vòlte di San Domenico, dove si

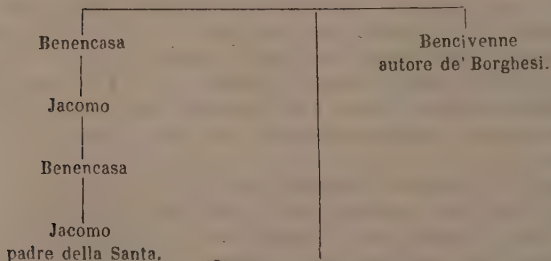
¹ In libro *Provisionum*, anno 1370, AA. fog. 102.

² *Mem. C. di quel tempo*, num. 123, fog. 28.

vede la sua lapida sepolcrale coll'arma del drago, e con queste parole: *Jacomo di Benincasa e Redum suorum.*¹ La quale risponde giusto al piedestallo della colonna che è dalla banda dell' Evangelio all' altare della cappella de' signori Borghesi. Dal che si deduce che i Benincasa procedano dallo stesso stipite de' Borghesi, che fu Tiezzo. Ciò è quanto dal Gigli si volea mostrare nella scrittura che dovea andare unita alle annotazioni del primo capitolo della Vita di santa Caterina: le quali non furono più pubblicate. La detta discendenza secondo il Gigli procede in questo modo, cioè:

TIEZZO

STIPITE DELLE DUE FAMIGLIE.

Che la famiglia Benincasa avesse la stessa origine di quella Borghesi, oltre del Gigli fu sostenuto da Teofilo Gallaccini, Celso Cittadini, Agnolo di Tura, Allegretto Allegretti, Gamurrini, Sestigiani, Burlamacchi, Sozzini, Benvoglianti ed altri cronichisti ed istoriografi di Siena. Anzi dal Benvoglianti si ha questa memoria: « Tiezzo, ossia Teuzzo (stipite delle famiglie Benincasa e Borghesi), fu gran signore francese. Portatosi a Siena, comprò dalla repubblica Monticiano circa il 1282. Ivi, fuor delle mura in parte diroccate, fabbricò alcune case e le chiamò Borgo; quindi al primo figlio natogli pose nome Bencivenne, padre di Borghese da cui propagossi l'illustre prosapia Borghesi, donde nacquero tanti celebri personaggi, chiari in toga, in armi, in scienze, in ecclesiastiche dignità, e specialmente il sommo pontefice Paolo V. Ebbe Tiezzo altro figlio che nominò Benincasa, e da questo derivarono Ventura, Benincasa di Ventura, Jacopo di Benincasa, Bartolo, Stefano e

¹ *Lib. de' Morti di San Domenico.*

CATERINA (la nostra Santa di Jacopo). Dal ramo poi del suddetto Borghese di Bencivenne discese Ghezzo di Borghese risieduto nel 1311 ecc. » — Vedansi anche il libro intitolato *Firenze illustrata* da Ferdinando del Migliore, pag. 201; — *Miscellanee storiche*, nella Libreria di Siena, tomo XXVII, n. 10; — *Libro del Camarlingo di Bicherna*, ann. 1233, 1298, fog. 2; — *Libro di Balia*, ann. 1248, fog. 19; ann. 1253, fog. 77, e all'ann. 1267, fog. 441; — *Libro della Campana*; — *Vita di santa Caterina da Siena*, scritta dal beato Tommaso Cafferini. — Leggi anche la nota 2 della *Vita di santa Caterina*, scritta dal Pratesi, pag. 282 (Siena 1853).

Senza entrare a discutere quanto fondamento abbia codesto parentado della vergine Caterina coi Borghesi, noi notiamo soltanto che sulle prime la cosa fu asserita altresì nelle *Lezioni dell' Uffizio* che si fecero di lei dopo che fu canonizzata da Pio II. Quando però ai tempi di papa Urbano VIII fu concesso che l' Uffizio della Santa si ponesse nel breviario romano, allora i nobilissimi Borghesi menarono lamento di così fatta asserzione alla Sacra Congregazione dei Riti, e vollero che si ponesse a disamina la cosa. I Bollandisti scusano i Borghesi di aver mossa questa querela, conciossiacchè il facessero non *affine di ricusare il parentado della Santa, ma per non apporre la nota di plebea alla propria famiglia*. Giudichi il lettore quanto valga questa ragione, almeno presso coloro che amerebbero meglio noverare nella propria stirpe una santa Caterina da Siena che non discendere da nobilissimi progenitori. La Congregazione dei Riti, esaminata attentamente la cosa, giudicò che le parole si dovessero togliere dalle *Lezioni*. Lo che c'induce a credere che o la cosa fu stimata falsa, o almeno che non essendo bene accertata, non si reputasse opportuno, siccome veramente non era, che di fatto dubbio e controverso si facesse motto nelle *Lezioni dell' Ufficio* di una Santa. Vedi i Bollandisti, *die XXX aprilis*, pag. 978.)

SCHIARIMENTO III.

Noteremo qui appresso i nomi e le principali notizie bibliografiche degli autori che scrissero sopra la Santa, accennando tutto quello che abbiamo potuto raccorre. Seguitammo in questo lavoro in gran parte le orme di Girolamo Gigli, che ne parla nella prefazione al primo tomo delle Opere della Santa, e dell' eruditissimo libro che ha per titolo *Bibliografia Storico-ragionata della Toscana* del canonico Dome-

nico Moreni (Firenze 1805). Sebbene siansi per noi usate le debite diligenze, pure ammoniamo chi legge che assai probabilmente in cosa tanto difficile potemmo errare, omettendo forse parecchie delle scritture sopra santa Caterina.

Scrittori contemporanei della Santa.

1. — TOMMASO DELLA FONTE, frate Predicatore di Siena e primo confessore della Santa. Scrisse la Vita di lei, che non vide mai la luce. Nondimeno se ne giovò molto e spesso il beato Raimondo nella sua leggenda. — I Bollandisti scrivono di queste Memorie: « Quæ si adhuc extarent, uspiam vix dubitamus quin multa in ipsis invenirentur a Capuano præterita, quæ huic Operi mererentur inferri. »

2. — FRATE RAIMONDO DA CAPUA, *Vita Catharinæ Senensis, auctore Fr. Raimundo capuano ordinis Prædicatorum magistro generali, ipsius Sanctæ confessorio*. Apud Bolland. die XXX aprilis. — Molti esemplari manoscritti di questa Vita si conservano nell' Archivio Vaticano, nell' Ambrosiana, nei conventi dei Predicatori in Siena e Bologna. La prima impressione, secondo il Papebrochio ed i Bollandisti, fu fatta in Colonia nel 1553. Sino dal 1411 questa leggenda manoscritta era custodita con catene di ferro nella più parte dei Conventi Domenicani, a Siena, a Lucca, a Venezia, a Roma, a Nuremberg, ecc. Fu tradotta in vari dialetti italiani: in quello di Piacenza, di Siena ed altri. Alcuni missionari la voltarono anche in cinese; onde si conserva così tradotta nella biblioteca di San Lorenzo in Firenze. (Vedi intorno a ciò la celebre opera *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium amplissima Collectio* Edmundi Martene et Ursini Durandi, e Congregatione S. Mauri. Parisiis, 1724, tomo XVI, pag. 1250 e 1275). Così il Gigli. Il Moreni aggiunge che fosse anteriormente stampata in volgare in Firenze nel 1477 nella stamperia di Ripoli, in-4 col seguente titolo: *Leggenda della beata Caterina da Siena*. In fine: *Anno Domini mille quattrocento settantasette addì ventiquattro di marzo. È stata questa Leggenda improntata in Firenze al monisterio di San Jacopo di Ripoli dell' Ordine de' Frati Predicatori per mano di due religiosi frate Domenico da Pistoia et frate Piero da Pisa*.

Di questa edizione, che l'Haym a tutta ragione appella rarissima, sebbene falsamente la supponga in foglio, vedasi il padre Fineschi nelle Notizie Istoriche sopra la stampa di Ripoli, p. 18. Con altra e miglior versione la riprodusse il canonico Bernardino Pecci, poi vescovo di Grosseto, nel tomo I delle Opere della Santa raccolte da Girolamo

Gigli, e stampate in Siena nel 1707 per il Bonetti in-4, che con errore il Fabricio (*Bibl. Med. et Ins. Latin.*, Patavii 1754, tomo VI, pag. 43) suppone tradotta da Barduccio Canigiani. Fu tradotta eziandio dal padre Ambrogio Caterino de' Politi da Siena dell'ordine dei Predicatori, e ivi stampata nel 1525 per Michelangelo di Bartolomeo in-4, edizione rara. Di questa versione il Gigli nella prefazione alle menzionate Opere della Santa, pag. 28, dice: « che la locuzione del Caterino, se si badi alla prima divulgazione fatta in Siena nel 1524, sa di poca buona civiltà toscana, benchè le impressioni posteriori veggansi alquanto raggentilite. » Difatti fu così riprodotta in Venezia nel 1587 per Pietro Marinelli in-8. Dagli scrittori senesi abbiamo, che il padre Tommaso di Naccio Cafferino nobile senese, Domenicano, affettuosamente discepolo della Santa e compagno in molti suoi viaggi, lasciasse scritto in latino un voluminoso Supplemento alla suddetta Vita del padre Delle Vigne, che dovea pubblicarsi poi dal Gigli nella parte II del vol. I delle Opere di santa Caterina stampate dal Bonetti in Siena nel 1707; ma che poi vide la luce vari anni appresso. Abbiamo ancora che il suddetto beato Tommaso promovesse in Venezia nel 1411 il processo sopra le gloriose azioni della Santa, nell'occasione che in Venezia stessa alcuni zelatori contradicevano al culto che ad essa si prestava non ancora canonizzata, ed avendo prodotti molti testimoni e per dottrina e santità degni di fede, ottenne da Francesco Bembo vescovo Castellano il decreto pel culto di essa. Questi Atti servirono poi al tempo di Pio II, che ascrisse la vergine nel catalogo de' santi, a' cardinali relatori per nuovamente esaminare l'eroiche virtù della medesima. E di questi Atti si conserva un esemplare in Siena con tutte le opportune legalità nella medesima custodia dove si chiude la sacra testa della Santa.

3. — STEFANO MACONI SANESE, Certosino e discepolo della Santa, *Lettera del beato Stefano Maconi sanese* dell'ordine di Certosa, priore del monastero di Santa Maria delle Grazie presso Pavia. — *Delle azioni e virtù di santa Caterina da Siena*. È alla fine del tomo I delle Opere di santa Caterina, stampate da Girolamo Gigli nel 1707. In questa epistola in buon toscano sono poche notizie spettanti alla Santa.

La Vita in compendio di santa Caterina da Siena. Egli stesso la rammenta in una testimonianza che mandò a Venezia pei processi che facevansi per la canonizzazione della Santa. Il Gigli nel suo *Diario* promise di pubblicarla, e nello stesso *Diario*, pag. 322, afferma che il testo a penna era ai suoi tempi in San Domenico da Siena. Ma di tutte le cose che promise il Gigli nella seconda parte del tomo I delle Opere di santa Caterina fu stampato solo il Supplemento del Cafferini.

4. — TOMMASO CAFFERINI, discepolo della Santa, scrisse prima in latino e poi in italiano un Compendio della leggenda del beato Raimondo, come asserisce il Papebrochio. Vi aggiunse in séguito un Supplemento alla leggenda. Il compendio, per detto dei Bollandisti, venne riportato da Mombrizio. Il Supplemento fu promesso da Girolamo Gigli letterato sanese, che fece un' accurata edizione in quattro tomi delle opere della Santa e di tutto quello che fu scritto di lei, ma mancò ai vivi prima di dare alla luce la seconda parte del tomo I, nella quale dovea pubblicare tra varie preziose memorie le giunte del Cafferini. — Esse però vennero stampate da altro frate col titolo: *Supplemento alla vulgata leggenda di santa Caterina da Siena, scritto in latino dal beato Tommaso Cafferino, e ridotto in italiano dal Padre Ambrosio Ansano Tanucci sanese dell' ordine de' Predicatori* (Lucca 1754).

Vita B. Catharinæ de Senis virginis Ordinis S. Dominici. Fu pubblicata dal Mombrizio fra le Vite de' Santi, e da' PP. Bollandisti. Diversi brani ne furono inseriti nelle note alla Vita di detta Santa, fatta dal padre Raimondo delle Vigne, riportata tra gli Atti de' Santi nel tomo III d' Aprile. Quella del Cafferini in sostanza è un compendio di quella del suddetto padre Raimondo coll' aggiunta però di molte notizie che in essa mancavano.

— *De veritate stigmatum S. Catharinæ Senensis.* Fu veduta quest' opera dal Possevino in Reggio, come egli stesso attesta a pag. 141, *Catalog. mss. Græcor. et aliorum Codicum.* Potrebbe mai essere, che questa fosse una parte della suddetta Vita, e non un' opera distinta?

5. — BARDUCCIO CANIGIANI nobile fiorentino e discepolo della Santa: *Lettera di ser Barduccio di Pietro Canigiani, nella quale si contiene il transito della serafica vergine santa Caterina da Siena a suora Caterina Petri-boni nel monisterio di San Piero a Monticelli presso Fiorenza.* Riportata dal Gigli, tomo I.

6. — FRANCESCO BEMBO, vescovo di Castello. Costui nell' anno 1411, vedendo la venerazione in che il popolo avea la Santa ed il rumore che ne menavano i nemici di lei, statuì un processo sopra le azioni di Caterina, al quale intervennero meglio di 25 testimoni contemporanei di lei ed autorevolissimi. Abbiamo perciò del Bembo: *Processus Contestationum de sanctitate et doctrina B. Catherinæ de Senis*, apud Martene et Durand (Op. cit., tomo VI). Martene e Durand furono i primi a pubblicare questo processo.

Questi sono fra i contemporanei gli autori di maggior momento che scrissero di Caterina. Noteremo appresso sommariamente gli altri contemporanei che ne favellarono, e le cui opere restarono spesso manoscritte, siccome può vedersi nella edizione citata dal Gigli.

7. — GUGLIELMO FLETA inglese, Romitano di Lecceto, discepolo e talvolta confessore della Santa: *Sermo in reverentiam Senensis*. Il Gigli promise di pubblicarlo nella seconda parte del tomo I delle opere della Santa insieme con l'opuscolo dello stesso Beato, avente per titolo *Narratio specialis doctrinæ S. Catherinæ Senensis*.

8. — BARTOLOMEO MONTENNI da Siena, Domenicano, scrisse sopra i viaggi della Santa, e diedegli al Cafferini pel suo Supplemento. (Vedi Lombardelli, *Sommario della difesa della Stigmata di santa Caterina*, cap. IX.)

9. — BEATO GIOVANNI DELLE CELLE, Vallombrosano, discepolo della Santa, scrisse *L'Itinerario della Santa*, mentovato dal Lombardelli ed alcune lettere latine sopra Caterina, che sono in testo a penna nella Certosa di Pavia. Tre di queste lettere latine in lode della Santa si leggono infine delle lettere di lei, edizione del Gigli. Due bellissime lettere italiane sopra santa Caterina non conosciute, come pare, dal Gigli, ed ultimamente ristampate tra le altre del beato Giovanni delle Celle dal Sorio prete dell'Oratorio veronese, ci vennero alle mani e ce ne giovammo in questo nostro lavoro.

10. — TOMMASO BUONCONTI di Pisa, discepolo di Caterina: *Transito della Santa*, che è in un codice a mano presso gli eredi del cardinal Bandinelli.

11. — RAINERIO DI LANDOCCIO raccolse la vita della Santa in alcuni versi che porremo appresso.

12. — ANASTASIO DA MONTE ALTINO (omesso dal Gigli) ha celebrato in versi il ritorno del papa da Avignone per opera di Caterina. Pubblicheremo appresso questi versi. Il poemetto è preceduto dalle seguenti parole: *Nastagio da ser Guido da Montalcino, essendo prima molto incredolo de' facti della venerandissima vergine Catharina sposa di Jesu Christo Crocifisso, fece l'infrascritto poema doppo la pratica, et la experientia che ebbe di lei: Al nome di Jesu Christo Crocifisso, et di Maria dolce*. Questo poemetto è stampato in fine delle Lettere di santa Caterina da Siena, impresse in foglio nel XV secolo senz' alcuna nota tipografica, e con il Dialogo dell' istessa Santa ristampato e l' uno e l' altro in Venezia presso il Farri nel 1579.

13. — JACOPO DEL PECORA, di Montepulciano, scrisse anche alcuni versi sopra la morte di lei, i quali porremo altrove.

14. — LUCA, cardinale fiorentino, scrisse anche poeticamente le lodi della Santa.

15. — PIETRO DI CHIOGGIA, Domenicano, nel suo leggendario ha una vita della Santa e dice avere alcune cose udite dalla bocca di lei.

16. — PIETRO DE NATOLI, vescovo di Jesol, nella giunta al suo Ca-

talogo delle Vite dei Santi ha un compendio in latino di quella della beata Vergine Caterina.

17. — BEATO PIETRO DA BRESCIA, Domenicano, espose in versi latini le cose più chiare della Santa.

18. — IL BEATO MASSIMINO da Salerno, frate Predicatore, scrisse latinamente un compendio della vita di santa Caterina nel 1417, di cui è un testo a penna presso i frati Domenicani di Siena, ed un altro nella libreria Strozzi in Firenze.

19. — BEATO GIOVANNI DI DOMENICO, cardinale, dell'ordine dei Predicatori. — Questo celebre Domenicano lasciò una lettera tutta in lode della Santa. La pubblicheremo appresso.

*Principali Autori non contemporanei che si pongono
in ordine alfabetico.*

20. — ACCOLTI BERNARDO detto l'Unico Aretino: *Vita di santa Caterina da Siena*, in ottava rima. È impressa fra le altre sue rime. Fu stampata in Venezia nel 1563, e in Firenze nel 1586, in-4. L'una e l'altra edizione è molto rara.

21. — ANTONINO (Santo) arciv. di Firenze. Tra le sue opere ha una *Vita di santa Caterina*, che è compendiata da quella di frate Raimondo.

22. — BAGLIONI PADRE DOMENICO, dell'ordine de' Predicatori Perugino: *Vita di santa Caterina da Siena* in versi volgari. In Perugia 1576. Rarissima. — Il padre Echard, tomo II, pag. 200, *Script. Ord. Præd.*, la ricorda, ma ignora che sia venuta in luce.

23. — BALESDENS GIOVANNI: *Vie de sainte Catherine de Sienne*. Sta in fronte alle Lettere di detta Santa impresse in Parigi 1644, in-4.

24. — BARATERIO VINCENZIO, dell'ordine de' Predicatori, di Piacenza: *Volumen defensorium D. Catharinæ Senensis*, « quo enodantur nodi plurimi theologicales curiosi, et refelluntur objectæ rationes, seu nugæ, et allucinationes veluti figmenta et inania verba, sicuti quadam ira et odio præcipitata. » Così il padre Echard, *Script., Ord. Præd.*, tomo II, pag. 82.

25. — BERTUCCI (Padre): *Delle lodi di santa Caterina da Siena vergine, del terz'Ordine Domenicano, Canzone*, cc. All'emin. e rev. principe Neri Corsini, cardinale di santa Chiesa. In Roma 1754, in-fog. — Evvi un rame rappresentante Gregorio XI che a persuasione di santa Caterina riconduce la Sede apostolica da Avignone a Roma. La canzone è istorica senza lasciare di avere bellezze poetiche. È illustrata di note, e meritava di esser rammentata dal conte Mazzucchelli negli *Scrittori d'Italia*.

26. — BORGARUCCI BERNARDINO DA CANZIANO: *Motivi di santa Caterina da Siena per persuadere Gregorio XI a ridurre la Sede apostolica a Roma, e a pacificarsi coi Fiorentini*. Sono rammentati dal suddetto Mazzucchelli, *Scrittori d' Italia*, tomo V, pag. 1716.

27. — BORGHESI NICCOLÒ, senese: *Divæ Catharinæ Senensis Vita*, per Nicolaum Burgensium equit. senen. Ad Aug. Barba (Barbadicum) illustriss. Venet. Ducem. (Venetiis per Jo. de Tridino alias Thacuinum MDI, die 26 de aprile in-4). Rarissima. — Il Fabricio, che ha tessuto la serie di quei che scrissero le geste della Benincasa, di questa Vita, siccome dell' autore non ha fatto parola alcuna. E pure ne aveano parlato i Bollandisti nel dì 30 di aprile. L' autore, che per essersi assai mescolato delle civili discordie fu fatto morire ai 18 luglio 1500 da Pandolfo Petrucci suo genero, la scrisse ancora in italiano, e la stampò. Di essa parlando l' Ugurgieri nelle *Pompe Sanesi*, tomo I, pag. 629, dice trovarsi in questa *purità di stile, e schiettezza di voci italiane e latine*. Un anonimo la volgarizzò nell' istesso anno in Venezia, e ridussela nella più fecciosa locuzione lombarda, rapportando ad ora ad ora giustamente in volgare il testo latino. Il Borghesi conta di un miracolo da lui ottenuto per intercessione di Caterina. Ma di lui ci occorrerà discorrere appresso.

28. — BUONINSEGGNI FRANCESCO, senese: *Il Trionfo delle Stimmate di santa Caterina da Siena*. Al serenissimo principe Leopoldo di Toscana. In Siena, 1640, pel Bonetti, in-4. — Di quest' opera, che a torto dal Cerracchini, ne' *Fasti Teologici*, pag. 294, è attribuita a Tommaso Buoninsegni, il Gigli nella prefazione (pag. xxx) al tomo I, delle Opere della Santa dice: *esser lo stile piuttosto frondoso, benchè di frondi e figure sacre intessuto ancora*. L' autore dice di essere stato incaricato a far quest' operetta, dopochè nel 1630 Urbano VIII approvò le Lezioni che si recitano nell' Ufficio di detta Santa: di che furon fatte in Siena pubbliche feste. L' autore indugiò a pubblicarla, e dice esser la prima cosa che dava in luce. A pag. 146 comincia una raccolta di componimenti toscani e latini senza il nome però de' loro autori, fatti nella suddetta occasione.

29. — CARAPELLI PADRE ANGELO, dell' ordine de' Predicatori: *Cronotassico della Vita di santa Caterina da Siena*. MS. nella Casanatense donato dal Gigli, come egli stesso dice nel suo Dizionario Catheriniano, pag. 29.

30. — CASTELLI FRATE FERDINANDO, dei Predicatori. Nella Storia generale di san Domenico scrisse della Santa in castigliano. Filippo Pigaretta tradusse quel libro in volgare (Firenze 1596).

31. — CHAVIN DE MALAN: *Histoire de sainte Catherine de Sienne*

(Paris 1846). — Questo illustre scrittore francese è anche autore di una Vita di san Francesco di Assisi tradotta dal Guasti in italiano, e di altre opere molto lodate.

32. — CORELLA (DA) DOMENICO DI GIOVANNI, dell'ordine de' Predicatori: *Oratio in laudem sanctæ Catharinæ Senensis Ord. Præd.* Il Cerracchini ne' *Fast. Teolog.*, pag. 116.

33. — DATI AGOSTINO, senese: *Oratio de laudibus D. Catharinæ Senensis.*

34. — DEMANDON VINCENZIO D'ARLES, dell'ordine de' Predicatori: *La Vie de la Serafique Vierge sainte Catherine de Sienne du tiers Ordre de saint Dominique.* In Arles, 1715, per Gasparo Mesnier.

35. — DOMENICHI DOMENICO, vescovo Torcellano, poi di Brescia: *Oratio in laudem beatiss. Catharinæ de Senis, habita in die sollemnitatis ipsius coram SS. D. N. PP. Pio II, pont. max. inter Missarum sollemnia. Romæ in Ecclesia sanctæ Mariæ supra Minervam, anno Dom. 1463, die 11 maii, in prima scilicet dominica ejusdem mensis, qua celebratum est festum sanctæ Virginis prædictæ.* — Questa Orazione è rammentata dal dott. Lami nelle *Novelle Lett. Fiorent.*, 1743, pag. 199, e dal padre Gio. degli Agostini, *Scritt. Venez.*, t. I, pag. 432.

36. — ELCI (D') EGERIO DEI CONTI, *Descrizione della general processione con solenne pompa fatta in Siena da' fratelli della venerabil confraternita di santa Caterina da Siena in Fonte Branda il dì 28 maggio 1623 per la Traslazione del SS. Crocifisso, da cui la santa serafica in Pisa ricevè le stimmate.* In Siena, 1623, per il Bonetti, in-4. Rara. — Da Pisa, ove ella nella chiesa di Santa Cristina ricevè le stimmate, fu trasferito quel crocifisso a Siena nel 1565 per opera del cardinal Angiolo Niccolini arcivescovo di Pisa, e primo governatore di Siena.

Elogi 50 sopra alcuni fatti più illustri di santa Caterina da Siena, composti dal Saputo, Vario, Macerati e Doloroso, Accademici Intronati, e pubblicati colle stampe e coi rami espressivi da Girolamo Gigli. I rami sono di Francesco Vanni; e dal Gigli furono fatti per la seconda volta ristampare in Roma senza data.

37. — FERRARI PADRE GIOVAN BATTISTA, della Compagnia di Gesù, senese: *Virgo vulnerata charitate, sive sanctæ Catharinæ senensis Oratio.* Sta a pag. 123 delle sue Orazioni latine, stampate in Venezia nel 1644 per il Baglioni, in-16.

38. — FILAMONDI MONSIGNOR RAFFAELLO, M. vescovo di Sessa, dell'ordine de' Predicatori: *Apologia contro certi detrattori di santa Caterina da Siena.* — Sta nel tomo IV, pag. 385, delle Opere della Santa, nell'edizione fatta dal Gigli.

39. — FILIPPI MARCO: *Vita di santa Caterina da Siena in ottava rima*. In Venezia, 1603, in-8. Rarissima.

40. — FRIGERIO PAOLO, dell' Oratorio di san Filippo Neri: *Vita di santa Caterina da Siena*, raccolta nuovamente dalle Opere della Santa, e da ciò che di lei scrissero i di lei confessori, ed altri. In Roma, 1636, per Vitale Mascardi, in-4, con figure. — Fu questa Vita scritta in ossequio del sommo pontefice Alessandro VII senese, non senza qualche aiuto del medesimo. È lodato l' autore dal padre Papebroch, e da molti altri, per la purità del suo scrivere e gentilezza.

41. — GIGLI GIROLAMO, senese: *Præstantiora quædam D. Catharinæ senensis elogiis descripta*. Senis, 1681, apud Bonettos, in-4. Rara. — Raccolse il Gigli in 50 Elogi latini altrettante delle più segnalate azioni della Santa concittadina sua avvocata. Gli elogi furono composti da alcuni accademici Intronati suoi amici. Le più segnalate azioni di essa furono espresse in 12 carte dal celebre Francesco Vanni pittore senese; le quali vennero diligentemente intagliate nel 1592. Dallo stesso disegno del Vanni quindi Fra Michele Onofrio Domenicano ne cavò fino a 35 carte, stampate in Anversa per Filippo Galleo nel 1603. Similmente nel 1608 in Roma per Filippo Tommasini fu impressa la Vita della Santa in 32 carte, ideate secondo il suddetto pensiero del Vanni, e sotto le medesime leggonsi le spiegazioni in tre lingue, latina, toscana e spagnuola. Il Vanni nella carta del frontespizio pose le immagini de' più famosi scrittori della Vita della Santa; e fra questi evvi Gio. Gerson, che per quanta diligenza si sia fatta, non abbian saputo che delle azioni di Caterina cosa veruna abbia scritto.

42. — GIUSTINIANI VINCENZIO: *Disputatio pro D. Catharinæ senensis imaginibus*. Antuerpiæ, 1611, in Offic. Plautiniana, in-8. — Quest' opera molto rara va unita all' altra di Gio. Nidet, *De Reform. Religiosorum*, libri tre.

43. — GRANATA (DA) LODOVICO, dell' ordine de' Predicatori: *Conciones de Diva Catharina senensi*. Le Conzioni sono IV, e furono pubblicate in Roma nel 1517, tomo V *Concionum*. Le due prime si aggirano sopra le virtù ammirabili di lei, e le altre due sopra le grazie singolari fattele da Dio: a tale che in esse prediche tutta affatto la Vita della Santa si raccoglie, unita dottamente e propriamente a varie riflessioni sopra la Santa Scrittura.

44. — GUGLIELMI F. DOMENICO: *Vitæ SS. Agnetis Politianæ, et Catharinæ senensis*. Mss. nella Magliabechiana.

45. — HAGEN AUG.: *Vie Nunder der S. Catharina von Siena* (Lipsia 1840). Questa Vita è citata da Cesare Cantù nella sua *Storia universale*.

46. — IMPERIALE BARTOLOMMEO, genovese: *Santa Catterina da Scienza* (sic). In Genova, 1634, per il Pavoni, in-8, e in Venezia, 1635, per il Sarsina, in-12. Rara.

47. — LARRAGA FRATE FRANCESCO, dell'ordine de' Predicatori, spagnuolo: *Panegirique de sainte Catherine de Sienne*, prononcé le jour de sa Feste 30 avril 1692, dans l'Eglise de FF. Precheurs de Bourdeaux. Burdigalæ, 1692, in-4. Raro.

48. — LOMBARDELLI P. M. GREGORIO, dell'ordine de' Predicatori, sanese: *Sommario della Disputa a difesa delle Sacre stimmate di santa Caterina da Siena*. In Siena, 1601, per Luca Bonetti, in-4. — Questo Sommario gli fu ordinato dal sommo pontefice Clemente VIII. Il Gigli, nel *Diario Sanese*, tomo II, pag. 263, tra le Opere stampate del Lombardelli, rammenta un Trattato *De veritate stigmatum divæ Catharinæ senensis*, che al dire dell' Ugurgieri, *Pompe Sanesi*, tomo I, pag. 336, lo rese celebre per tutta l'Italia, ed è in Roma nella Vaticana. Cod. 5461.

49. — MAFFEI GIOVAN MARIA: *Vita di santa Caterina da Siena* ec. In Venezia 1628, in-8. Rara. — Fu tradotta in latino da Giovanni Pino e pubblicata in Parigi.

50. — MARCO (DI) P. FILIPPO, dell'ordine de' Predicatori, savonese: *Vita di santa Caterina da Siena*.

51. — MARINELLA LUCREZIA, veneziana: *De' Gesti eroici, e della Vita maravigliosa della serafica santa Caterina da Siena*, libri sei, ec. In Venezia, 1624, per Barezzo Barezzi, in-4. — Lo stampatore nella prefazione enumera le molte opere della autrice. Il Gigli poi nella prefazione al tomo I delle Opere della Santa, pag. 32, non molto loda la suddetta opera della Marinella.

52. — MARRACCI PADRE IPPOLITO, lucchese, della Congregazione della Madre di Dio: *Vindicatio sanctæ Catharinæ senensis a commentitia revelatione eidem adscripta contra Immaculatam Conceptionem B. Virginis Mariæ*. Puteoli, 1663, ex typ. hæredum Cavali, in-4; e Lovanii, 1663, ex typ. sub signo Gratix, in-12; e Panormi, 1664, in-4. — Fu quindi tradotta in italiano da Ambrogio Meia, e impressa in Palermo nel 1665 per il Bossi.

53. — MONTELLA LUIGI, sacerdote napolitano: *Vita di santa Caterina da Siena vergine* (Napoli 1854). Questa Vita per molti rispetti commendevole è divisa in tre parti. La prima conta i fatti, la seconda le virtù, e l'altra i doni soprannaturali della Santa. È più ricca di minute circostanze di tutte le altre che la precedettero. L'autore giovossi anche del Supplemento del Casserini che prima non era stato consultato da altri.

54. — NAPOLI (DA) P. GIO., dell'ordine de' Predicatori: *Laudes et gesta sanctæ Catharinæ senensis*. È rammentata da Bartol. Chioccarelli nel tomo I, pag. 342, *De Scriptor. Neapol.*

55. — NICOLETTI MARCANTONIO: *Vita di santa Caterina*, tra le Vite de' buoni scrittori toscani. È composta intorno al 1570. Ai tempi del Gigli non era ancora pubblicato il ms.

56. — NOTALI PADRE GREGORIO, di Ragusi, dell'ordine de' Predicatori: *Tractatus de Stigmatibus sanctæ Catharinæ senensis*, ms. — Il padre Echard, *Script. Ord. Præd.*, tomo II, pag. 95.

57. — OFOVIO PADRE MICHELE, dell'ordine de' Predicatori, del Brabante: *D. Catharinæ Senensis Vita ac miracula selectiora æneis formis expressa, ad earum iconum exemplum, quæ Senis altero sæculo excusæ in fol. fuerant, eo curante sculpta prodierunt*. — Antuerpiæ, 1603, Typ. Joan. Gall, in-4. Raro.

58. — PENNA (DE LA) P. ANTONIO, dell'ordine de' Predicatori, spagnuolo: *La Vida de bienaventurada Virgen santa Catalina de Siena de la orden de Predicadores*. Salmanticæ, 1587, per Petrum de Lasso, in-8.

59. — PICCOLOMINI ENEA SILVIO, poi Pio II sommo pontefice, senese: *Oratio Romæ habita in Basilica S. Petri pro Canonizatione B. Catharinæ senensis*. Un frammento di questa è riportato negli Atti de' Santi ai 30 aprile. Monsignor Mansi arcivescovo di Lucca la pubblicò per extensum nel tomo II delle Orazioni di lui, stampate in Lucca nel 1757 per il Benedini, in-4. Stava per altro prima inserita dopo il Dialogo. e le Orazioni della Santa impresse *Brixia*, 1496, per *Bernardinum de Misintis*, in-8. A detta Orazione succedono molti versi di Pio II in lode della Santa. Anche le lezioni dell'Uffizio furono composte da lui.

60. — PICCOLOMINI GIULIO, sanese: *Orazione intorno alle Lodi della serafica santa Caterina da Siena*, recitata nella chiesa de' padri Predicatori in Camporegio il giorno della festività di essa Santa, l'anno 1624. — In Siena, 1624, per il Bonetti, in-4.

61. — PINO GIOVANNI, tolosano: *Divæ Catharinæ Senensis Vita*. Accedit Philippi Beroaldi Vita. Bononiæ, 1505, per Benedictum Hectorem Bononiensem, in-4. — Questa bella e rara edizione fu riprodotta in Parigi nel 1521. Il Gigli accenna ad altra edizione rarissima fatta in Venezia 1505 apud Tacuinum.

62. — POLELLI GIOVAN FRANCESCO: *Canzone per la città di Siena dell'Irresoluto, Accademico Intronato in lode di santa Caterina*. In Siena, 1622, per il Gori, in-4.

63. — POLLASTRINO GIOVAN POLLIO, aretino: *Vita di santa Cate-*

rina da Siena (in versi). In Siena, 1505, per Donna Antonina de maestro Enriesh da Cologna.

64. — POLITI FRATE AMBROGIO CATERINO, arcivescovo di Conca: *Vita di santa Caterina da Siena*. Questa Vita è una traduzione italiana della Leggenda di frate Raimondo, toltene alcune cose ed aggiuntene altre. Uscì in luce la prima volta in Siena nel 1524.

65. — PIASENTINO ANDREA: *Vita* in-4. Rarissima. — A tutti quei pochissimi esemplari, che ha veduto di questa Vita il Moreni, suol mancare la prima pagina, in cui è la Santa in atto di ricevere le sacre stimmate con sopra il seguente esametro: *Stigmata passa fuit, dictu mirabile, Christi*. Quindi, più sotto, il titolo, che è: *Opera della diva et seraphica Catharina da Siena*. In rima: in stramotti (strambotti), capituli, sonetti, epistole, et sextine. D. C. S. Nella retropagina seguono dell' autore istesso due dialoghi, il primo de' quali quanto ingegnoso altrettanto insulso. Il Gigli nella prefazione al tomo I, pag. 27, delle opere di santa Caterina da Siena, pubblicate per il Bonnetti nel 1707, dice dell' autore e dell' Opera: « Poetò costui con somma semplicità, e si lasciò cascare ad ora ad ora in tali plebee espressioni, che que' gran fatti e detti della Santa, travisati in così sconce fattezze, cavan le risa a forza dalla più seria divozione. » Non ostante questo Giovan Battista Pino, spoletino, con un suo sonetto ivi riportato a pag. 97, commenda il poeta: *De cui la cethra in ciel remboba el Canto*. — Fu riprodotta in Venezia nel 1511 per Zorzi de' Rusconi col seguente titolo: *Opera nuova della vita et morte della diva et seraphica S. Catharina da Siena composta per lo excellentissimo et famosissimo poeta miser Jo. Pollio Aretino*. In rima: in strammotti, capituli, sonetti, epistole et sextine.

66. — PRAGA (DA) B. P. GIROLAMO, Camaldolese: *Epilogus in Vita B. Catharinæ de Sena*. Sta nel tomo IX, pag. 901-916 degli *Annali Camaldolensi*.

67. — PRESCIA PIETRO: *Carmen de laudibus B. Catharinæ senensis*, ms.: *Relazione (breve) del modo, come fu portata da Roma a Siena la sopra-veste della serafica santa Caterina, e di ciò che occorse*. In Siena, 1683, nella stamperia del pubblico, in-4.

68. — RIMBERTINI MONSIGNOR BARTOLOMMEO, fiorentino, vescovo di Cortona: *Orazione in lode di santa Caterina da Siena*. Ms. nella libreria di Santa Maria Novella, nel Cod. 45, ove si racchiudono le Opere di lui.

69. — SALVIONE MARCO: *Il cuore rinovato di santa Caterina da Siena*. In Ascoli, 1629, in-4.

70. — SIENA (DA) DON STEFANO, Certosino: *Epistola ad Thomam*

Antonii de Senis, de gestis et virtutibus sanctæ Catharinæ senensis. Sta nel tomo III, aprile, pag. 901, degli *Atti de' Santi*.

71. — *STORIA E VITA di santa Caterina da Siena*, in ottava rima. In Roma, 1489, per Giovanni Besicken, in-4. Rarissima.

72. — *Succinto ragguaglio della festa di santa Caterina da Siena, come del crocifisso da cui ricevè le stimmate, ed altre reliquie.* In Lucca, 1713, per Domenico Ciuffetti, in-4.

73. — *SURIO LORENZO, Certosino: Vita di santa Caterina*, da lui rapportata tra le altre di molti santi.

74. — *TANTUCCI PADRE AMBROGIO ANSANO*, dell'ordine de' Predicatori, sanese: *Supplemento alla Volgata Leggenda di santa Caterina da Siena*, che forma il tomo II della sua Vita, scritto già in lingua latina dal padre Tommaso Nacci Cafarini, ed ora ridotto nell'italiana dal padre Ambrogio Ans. Tantucci con annotazioni mistico-teologiche. Opera postuma. In Lucca, 1754, per Francesco M. Benedini. Libro rarissimo, che per altro ci fu concesso riscontrare. — Il Gigli aveaci promesso questo tomo, ma i vari disastri che il travagliarono, e finalmente la morte, gl'impedirono di ultimare l'incominciato lavoro. Anche il padre Tantucci, il quale dopo il Gigli intraprese di continuare l'edizione di questa Leggenda, per la sopravvenuta morte non potè vederla stampata.

De translatione corporis, et delatione Senis sacri capitis seraphicæ virginis Catarinæ senensis, ac de cappellis ad Campum Regium in cænobio Prædicatorum ejus nomini dicatis, ac etiam de Festis pene statim ab ejus obitu in ejus memoriam celebratis. Dissertatio historica critica. — Romæ, 1742, ex Typ. Palveriniano, in-4.

Dissertazione teologica critica, in cui si risponde colla dottrina specialmente di san Tommaso d'Aquino, a ciò che si legge nella Storia Ecclesiastica dell'abate Fleury spettante alla serafica santa Caterina da Siena, ed ai direttori della medesima. In Milano, 1749, nella Regia Ducal Corte, in-8. Contro le censure dell'abate Fleury si difendono le visioni e altre supernaturali grazie, che a santa Caterina compartì Iddio largamente.

75. — *TOMMASO DA SIENA: Contestatio de sanctitate B. Catarinæ senensis.* — Fu in parte pubblicata dal padre Martene in *Collectione monum.*, tomo VI. Il Ms. intero è nella libreria de' santi Giovanni e Paolo di Venezia dell'ordine de' Predicatori. Il Fabricio, tomo VI, pag. 261, distingue il suddetto Tommaso da Antonio da Siena dell'ordine de' Predicatori, che fiorì secondo lui (tomo VI, pag. 235) verso la metà del secolo XV, e che è autore della Vita dell'istessa Santa, pub-

blicata dal Mombrizio, un estratto della quale fu da' padri Bollandisti inserito nel tomo III, d' aprile, pag. 967.

76. — TOURON PADRE ANTONIO, dell'ordine de' Predicatori: *Vita della serafica vergine santa Caterina da Siena religiosa del terz' ordine di san Domenico*, scritta in lingua franzese, e tradotta nell' italiana favella da un Religioso del medesimo ordine. In Napoli, 1764, per il Simoni, in-4.

77. — VANNI FRANCESCO, senese: *Vita, mors, et miracula quædam selecta B. Catharinæ senensis descripta et delineata, et a Petro Jod in æs incisa*, in-fog.

78. — VENTURI CANONICO LUCREZIO, senese: *Le lodi di santa Caterina da Siena in un panegirico*. — In Siena, 1726, per Francesco Quinza, in-4. — Il padre Giulio Marchini della Madre di Dio in vari luoghi, come alla pag. 91, 136 e 161 delle sue *Riflessioni sopra la maniera di ben comporre l' Orazione panegirica* (Lucca 1733) loda grandemente il panegirico suddetto, ed il propone per modello a' giovani.

79. — VIGNOLI MARIA PORZIA, romana, dell' ordine de' Predicatori: *La serafica Sanese, Panegirico*. Il Mandosio, tomo II, p. 193, della *Biblioteca Romana*.

80. — VOLPI GAETANO, padovano: *Vita di santa Caterina da Siena*. In Padova, 1755. Questa è tratta da quella che fu stampata in Firenze al monastero di Sant' Jacopo di Ripoli dell' ordine de' Predicatori, in-fogl., nel 1477.

SCHIARIMENTO IV.

BOLLA DI PAPA GREGORIO IX CON CUI APPROVA IL TERZ' ORDINE
DEI DOMENICANI, VOLTATA IN ITALIANO.

I perfidi eretici, simiglievoli ai figli d' Israele, coi Gentili han fermato patto di alleanza, ed abusando per commettere il male del potere di un re superbo, che fa buon viso alle loro perverse azioni, hanno introdotto un novello Antioco nel tempio del Signore. Pongono costoro la loro gloria nel vilipendio del luogo santo, del nucleo dell' unità, e della cattolica fede; fanno il potere di spogliare la Chiesa di Cristo dei bellissimi suoi adornamenti; vogliono che chi loro si accompagna sia al pari di essi incirconciso, e per far rispettare i propri errori neppure permettono che altri offra il sacrificio di lode nella casa di Dio.

Ma voi, cui il Signore ha ispirato il generoso pensiero di esporvi alla morte innanzi che gli attentati di questi uomini sacrileghi mandare impuniti, voi fate rivivere lo zelo de' Maccabei allorchè veri cavalieri di Domenico vi ponete avanti con coraggio per opporvi agli eretici ed a tutti i nimici della Chiesa. Con laudevole accorgimento voi preferiste alla gloria di servire principe mortale, quella di combattere per Gesù Cristo, alla apostolica fede ed a' propri vescovi porgendovi obbedienti. Essendo voi sempre parati a seguire gli ordini nostri e dei nostri successori per difendere la libertà della Chiesa, è ben giusto che noi vi dessimo segni di nostra benevolenza: egli è perciò che noi mettiamo sotto la protezione di san Paolo, non che la nostra, la persona vostra e tutt'i beni che i fratelli e sorelle posseggono ora, e che in processo di tempo legittimamente possederanno. È altresì nostra volontà che tutti quelli che si uniranno a voi nel medesimo scopo siano all'ombra dello speciale proteggimento della santa Sede. Intanto, ad oggetto di provvedere nel tempo stesso al vostro riposo, e procurarvi piena tranquillità, noi proibiamo con apostolica autorità a chiunque di venirvi sturbando con esazioni ed ingiusti balzelli, di richiedervi di illeciti giuramenti, di obbligarvi ad adoperar le armi contro il partito da voi preso, salvo in tutto i diritti dei vescovi e della Chiesa. Conciossiachè le grazie della Santa Sede debbono spandersi nominatamente sopra quelli che si dedicano al suo servizio, per amor di Colui che si volle far servo per la salute degli uomini, perciò noi diamo indulgenza e remissione dei peccati a tutti i fedeli che abbracceranno la vostra professione, indotti da sentimento di vera penitenza, in difesa della cattolica fede e della libertà della Chiesa.

Data a Perugia gli undici dopo le calende di gennaio, il primo anno del nostro pontificato (Bullar. Ord. Prædic., tomo I, pag. 25).
L'originale è nel convento di San Domenico in Siena.

SCHIARIMENTO V.

LETTERA DEL BEATO GIOVANNI DI DOMENICO CARDINALE
DELL' ORDINE DEI PREDICATORI.

*In cui si accennano le virtù di santa Caterina, e molti
dei contemporanei che ne fecero testimonianza.*

A SUOR PAOLA SUA MADRE.

Venerabilis mater. Non avendo saputo da pochi dì in là la vostra infermità grave, non ho scritto sopra ciò, come alcuna volta ho fatto sopra l' infermitadi di certe vostre sorelle e figliuole, *et cum profectu.* Ora, considerata l' annosa antichità vostra e la spezie del morbo, mandovi quello rimedio il quale unico penso vi sia di bisogno; cioè, che dopo la festiva pazienza et antiquata umiltade vi raccomandiate, non per obbligazione di osservanzia penale (perocchè dovendo guarire, non si partirà però la gravissima infermità della vecchiezza) ma con cordiale devozione, piena fede, volontà delle care sorelle, et aiuto di ferventi orazioni alla BEATA CATERINA; la quale, secondo il corpo, fu da Siena e lassollo a Roma; e secondo l' anima, fu e sempre sarà del Cielo, della quale spero sarete compagna nel paradiso, massimamente osservando la pazienza e umiltà, come detto è di sopra.

Assai mi muove la testimonianza della vita e miracoli suoi; dico di quelli i quali io cognobbi per lunga esperienza, e secondochè uomini veridici e di santa vita narravano cose maravigliose avere vedute, conversando con la predetta Beata, come fu il reverendo padre maestro Raimondo da Capua, maestro generale dell' ordine dei Predicatori, confessore lungamente di quella, il quale scrisse l' istoria della detta Santa, di miracoli molti copiosa; benchè ad altri paia diminuita. Similmente, il venerabile maestro Bartolommeo Dominici da Siena, il quale morì poco tempo, e provinciale della provincia di san Domenico, religioso di santa et immacolata vita, diceva di veduta mirabili stupori. Et a questo pareva il detto maestro dell' Ordine avesse lassate più cose notabili scrivere della detta Santa. Il nostro diletto frate Tommaso Antoni da Siena, ardente di fervore di carità (il quale conoscete) per la testimonianza che rende alla predetta serva di Cristo, è tanto noto alla città di Vinegia, al vostro monasterio, ed altrove, che non bisogna sopra ciò più dire. Vidi io frate Tommaso della Fonte, pure da Siena, de' Predicatori, specchio di devozione, religioso del-

l'abito di san Domenico, discepolo della predetta pietra preziosa, il quale, non meno degli altri di veduta, diceva et allegava più testimoni; ma non è mia intenzione nominare se non quelli ho udito dall'organo proprio.

E passo fuor dell'ordine de' Predicatori, cominciando dal venerabile donno Stefano, il quale fu più anni donno, generale di Certosa, e poi rifiutò, per starsi quieto nella mente con Dio, nell'Ordine suo. A questo udii dire cose mirabili, e certificare più che non era scritto. Raccoglio insieme tre secolari devoti, spirituali, dispregevoli del mondo, cioè Gabriel Piccolomini nobile; ser Stefano notaio del divoto spedale di Siena; e se non erro nel nome, Neri di Landoccio, povero per amor di Cristo. Questi tre furono discepoli della preziosa perla di Cristo: e concordevolmente più volte mi dissono, essere vero ciò che avea scritto il sopradDETTO maestro Raimondo; ma che esso avea lassate, e maravigliavansene di ciò, altissime cose che avea operate il glorioso Iddio per li meriti della sposa sua, della quale mi facevano devoti sermoni; ma non è mia intenzione scrivervi alcuna cosa di udito. Vidila io in Santa Maria Novella di Firenze, e penso voi la vedeste più volte, come era comunicata, l'anima astratta dal corpo, stare senza alcun movimento, come morta, per spazio di tempo. A Pisa (1375) la viddi parlare a certi peccatori: et erano i suoi sermoni tanto profondi, focosi e potenti, che subito trasmutavano la nera pentola in pura guastada di vetro, come si canta nello inno di santa Maria Maddalena, che fece messer Jesu inverso di lei. Massimamente mi muove due esperienze, delle quali sono certissimo: la prima, sapete che avete uno figliuolo, il quale di anni diciassette si fece frate Predicatore, il quale avea la lingua tanto impedita, che i frati feciono grande resistenza di riceverlo, dicendo esso non potere esser utile nell'Ordine, ma piuttosto dovere divenire un giullare de' frati. Vinseglì per importunità: diessi allo studio et alla devozione quanto seppe: il quale trovandosi in Siena, e sentendosi avere il fervore del predicare, e non gli parendo, secondo gli altri, mancare nel sapere, dolevasi del non potere per lo legame della lingua perduta, il quale due volte l'avevate nel secolo fatto tagliare: e trovandosi di notte in chiesa, innanzi alla figura della Santa predetta, pregò con quella devozione che seppe, sotto certa obbligazione, impetrasse dal suo larghissimo Sposo il beneficio della lingua espedita, acciò potesse pronunziare, in salute dell'anime, il verbo divino. Quanto questa grazia li fosse concessa, è noto alla Vostra Riverenza, e gran parte del mondo. E chi non ha gli occhi della mente serrati, vide più oltre, e vedrà, circa la materia predetta, la quale, per onestà, al presente si tace. Item, trovandomi a Roma, al tempo

del Giubileo, infermato, per lo camminare, del piede diritto, che con fatica non potevo andare dal dormitorio alla chiesa o dal dormitorio al refettorio; e non avevo termine di stare più che quindici dì o circa che durava la visitazione delle quattro chiese, cioè di Santa Maria Maggiore, San Piero, San Paolo, e Sant' Joanni Laterano, le quali chi non visitava in quindici dì, non conseguiva la ottata indulgenza; feci voto alla Santa di ponere uno piede di cera alla sua sepoltura, se mi era concesso da Dio per li meriti suoi, io potessi fare la cerca con gli altri: subito, et in quello punto, mi sentii sì alleviato che quello dì feci tutta la cerca, e continuai la quindena jussa in tutto col camminare del piede liberato, che è doppio miracolo. Conchiudo che la Reverenzia Vostra alla sopraddetta Santa si raccomandi; e sono certo ne troverà profetto nell' anima e nel corpo, nel mondo e nel cielo. Aggiungo per utilità d'altri, avermi detto il reverendo padre maestro Niccolò da Napoli, che morì a Siena, in corte, arcivescovo di Ragusa, al quale io succedetti,¹ non poter servare castità; raccomandatosi alla Santa et una cordella che fu di quella, cignersi alle carni, e sentire spenta tutta la libidine, insino alla morte; chè pochi dì innanzi morisse, mel disse: e così similmente l'incontinenza dell'anima, perchè ne diventò tutto servo di Dio, mutato in altro che prima non era. O beata cordella, che toccò la carne, e l'anima cinse! *Cum istis in utroque valete. — Datum Constantiæ, die 22 februarii.*

Questa suora Paola, madre dello scrittore, fu liberata dall'idropisia, e poi si fece monaca nel Corpus Domini di Venezia.

SCHIARIMENTO VI.

SOPRA IL DIMORAR DI CATERINA IN PISA, E LE STIMMATE
CHE VI RICEVETTE.

Non si sa con certezza quante volte la Santa si conducesse a Pisa e quanto tempo vi restasse. Certo che ella vi era dell'aprile 1375, ed eziandio nel settembre di quel medesimo anno, siccome rilevasi da parecchie sue lettere. Dobbiamo perciò credere che o ella prolungasse così la dimora per sei mesi almeno, o che in questo tempo vi si recasse più volte. Nel 1376 poi, quando andò in Avignone, ignorasi se

¹ Questo scrittore fu creato arcivescovo di Ragusa da Gregorio XII, a' 29 di luglio 1407, onde questa lettera fu scritta dopo quell'anno.

passasse o no per Pisa. Indubitatamente però è erronea la iscrizione che leggesi nella chiesa di Santa Cristina di Pisa, che dice: aver lei ricevute le stimmate nel 1375, quando ella recavasi in Avignone; poichè di quell'anno ella non andò in Avignone, nè potette ricevere le sacre stimmate nel 1376 conducendosi in Francia, giacchè la Leggenda narra che frate Raimondo fosse presente, e questi non la accompagnò, ma la precedette nel viaggio di Avignone. Molto meno si potrebbe dire che gli anni fossero computati al modo in cui si solea in Pisa, perocchè la maniera pisana di computar gli anni dalla Incarnazione, e non dalla nascita di Cristo, ci condurrebbe nove mesi indietro, ossia al 1374. Rimane adunque che le stimmate fossero ricevute dalla Santa nel 1375, e che ella soltanto l'anno appresso si recasse in Avignone.

Questo fatto, secondo il Gigli nel suo *Diario Sanese*, avvenne in una domenica di aprile del 1375. Sebbene, vivente la Santa, non furono vedute le sue cicatrici, pure alla sua morte apparvero a tutti, siccome fu scritto da frà Gregorio Lombardelli domenicano. In Venezia nella chiesa de' frati Domenicani si conserva un piede della Santa in mezzo di cui vedesi scolpita la cicatrice. Ai tempi del padre Frigerio, scrittore della vita della Santa (1656), si vedeva nel monastero delle monache di San Sisto di Roma la mano sinistra di Caterina con la santa cicatrice. Papa Pio II nell'Ufficio proprio che scrisse di lei ha queste parole: « *Vulnerum formam miserata Christi exprimis ipsa.* » Ed Urbano VIII conferma lo stesso nelle lezioni dell'Ufficio, dicendo: « *Hanc itaque gratiam amantissimus Dominus nova gratia cumulavit, ut sentiret dolorem illapsa vi vulnerum, et cruenta signa non apparerent. Quod ita contigisse cum Dei famula confessorio suo Raymundo retulisset, ut oculis etiam repræsentaretur, radios in imaginibus ad dicta quinque loca pertingentes, pia fidelium cura pictis coloribus expressit.* » Papa Benedetto XIII ordinò che da tutto il sodalizio Domenicano si celebrasse la memoria di codesto prodigio con Ufficio particolare. E poi, ad istanza dei serenissimi duchi di Toscana, fu concessa la recitazione di così fatto Ufficio a tutto il Granducato.

Quanto alle dimore che fece Caterina in Pisa ed alle memorie che serba quella città della vergine sanese, aggiungiamo alcune notizie che ci vennero suggerite dal chiarissimo dottor Alessandro Torri che ci onora di sua amicizia, ed al quale rendiamo vivissime grazie di aver voluto in qualche modo contribuire a questo nostro lavoro. Il nome del Torri è noto a tutt' i cultori delle buone lettere, e segnatamente a quei che si travagliano negli studi danteschi, nei quali egli si mostrò non secondo ad alcuno. Tornando alla nostra Santa diciamo che

Pisa ha un magnifico tempio in onore di Caterina. Ivi è un quadro di Raffaele Vanni sanese, figlio e discepolo del celebre Francesco, ed esprime santa Caterina da Siena in atto di ricevere le stimmate. Sarà bene por mente alla espressione della Santa ed all'atteggiamento dell'angelo che la consola. Codesta chiesa fu compiuta del 1253 con l'annesso convento, ora seminario arcivescovile. Ebbero l'una e l'altro i frati Predicatori, che vi rimasero fino al 1785, nel quale anno furono soppressi. A questo convento appartennero i celebri scrittori beato Giordano da Rivalta, frate Bartolomeo da San Concordio, frate Domenico Cavalca, de Vico Pisano, frate Guido da Pisa ed altri. San Tommaso d'Aquino fu ivi professore di teologia, e rimane ancora la cattedra da cui dava le sue lezioni (vedi Grassi, *Descrizione storica e artistica di Pisa*, sez. II, pag. 123). Per quel che riguarda la chiesa di Santa Cristina, ove la Santa ricevette le stimmate, il medesimo autore scrive (parte II, sez. II, pag. 195): « Nella chiesa di Santa Cristina il cavaliere priore Giulio Vilandini fece ristaurare l'altare dedicato a santa Caterina da Siena. Gli scrittori della vita di questa Santa asseriscono ch'ella ricevè l'impressione delle sacre stimmate *in questa chiesa nel 1375*, e segnatamente nel luogo ove conservasi un avanzo di colonnetta storiata presso l'indicato altare. La pittura di questo vedesi condotta con molta maestria e buon gusto dal cavaliere Domenico Possignano, il cui nome è scritto in un angolo del quadro. Esprime la stessa vergine devotamente genuflessa dinanzi al Redentore, che le comparisce in gloria . . . Dicesi che il Crocifisso, di fronte al quale venne stigmatizzata, fu nell'anno 1563 col consenso del cardinale Angelo Niccolini arcivescovo di Pisa trasferito di notte tempo e con la scorta di gente armata a Siena, dove presentemente si venera e si conserva nella chiesa dedicata a quella santa vergine. »

Inoltre, siccome è detto, la Santa fu a visitare la Certosa poco lungi da Pisa. Oltre il mirabile sermone, volle anche rendersi benefica a quei religiosi, ottenendo loro i beni del cenobio nell'isola di Gorgona, siccome apparisce dalle due iscrizioni che si leggono nella Certosa, e che dicono così :

1.

S. CATHARINÆ SENENSIS PRECIBUS
COENOBII GORGONÆ
A GREGORIO XI CART. ATTRIBUTUR
MCCCLVI

2.

GREG. XI P. M.
 MONASTERII SS. MARIE GORGONII
 IN INSULA GORGONA
 BONA ET IURA UNIVERSA
 CARTUSIENS. MONACHIS ADDICIT

SCHIARIMENTO VII.

SOPRA IL RITORNO DI PAPA GREGORIO XI IN ROMA.

Chi voglia avere una prova del modo con cui alcuni novatori contarono i fatti della chiesastica istoria, quando potessero riuscire ad onore di pontefice, vegga le seguenti parole di Abramo Golnitz (*Belg. Gallus*, pag. 442) sopra il ritorno di papa Gregorio XI in Roma. Dopo avere accusato certo nepote del pontefice delle più infami libidini soggiunge: « Junxerunt se se multi et noctu lascivum hunc venatorem capiunt, moxque ante papæ palatium pensilem faciunt. Papa, ignominia affectus, de vindicta cogitans, cœnam magnificam struit; invitat primores civitatis: veniunt hospites, sed cœnaculo, cui pulverem tormentarium subdiderat, incenso in aerem exploduntur. Papa vero prius de mensa surgens, reditumque simulans, navigia constituerat, quibus Arelatum, indeque in Hispaniam aufereret. » Gregorio (come è detto), sebbene uomo di molte virtù, ebbe contrari gli scrittori di parte francese e italiana: quelli, perchè ridusse l'apostolico seggio nel luogo suo; questi, perchè gli fu forza stare in armi con quasi tutta Italia pel litigio coi Fiorentini. E pure tra' contemporanei nè Francesi, nè Italiani, e neppure Inglesi o Tedeschi (che scrissero molto di lui) seppero nulla di così fatto avvenimento. Taccio degli storici fiorentini, che si mostrarono sempre avversi a questo papa, e pure alcuno di loro non disse parola la quale accennasse a quel fatto; nemmeno il Buoninsegni, quanto altro mai avverso a Gregorio. Arroggi che sei dei cardinali ed il padre stesso di Gregorio rimasero chetamente in Avignone; lo che sarebbe stato impossibile quando il papa avesse lasciata quella città, dopo presa così atroce vendetta di molti gentiluomini avignonesi. Ancora Gregorio partì del 1376, e la invenzione della polvere non avvenne assai probabilmente innanzi

il 1380. Che se pur volessimo stimare che fosse conosciuta qualche anno prima, non certo si seppe il modo di usarne per le mine innanzi la fine del secolo XV. E poi, perchè l'eretico scrittore volle menar le galee pontificie in Ispagna, quando è certissimo che vennero tosto in Italia? Per verità non si potrebbe unire maggior numero di mendaci e di asserzioni poco o nulla verisimili nel racconto di un solo fatto. E questo per contaminare la memoria di un santo pontefice, e vituperare un'azione di sua natura degnissima di lode, e fatta per fini nobilissimi e soprannaturali! Tanto è dunque potente negli umani petti lo spirito di parte!

SCHIARIMENTO VIII.

SOPRA LA RESTITUZIONE DELL'APOSTOLICO SEGGIO IN ROMA
FATTA PER CONSIGLIO DI CATERINA.

Falsamente tra gli altri autori francesi il Baluzio, tomo I, p. 1224, ed il Maimbourg, *Histoire du grand Schisme d'Occident*, tomo I, pag. 14, tacciando di imprudente il venir di Gregorio in Roma, inchinano a gettare indirettamente sopra la nostra Santa la colpa dello scisma d'Occidente. Il Maimbourg dice che: « les revelations des particuliers, quand même elles seroient veritables, ne sont pas ordonnées de Dieu pour être la règle de notre conduite, et que les voyes seules, que nous devons prendre pour connaître comment nous devons nous conduire dans toutes les occasions, sont l'Ecriture, la Tradition, le bon sens, et la raison, l'avis des gens sages, et surtout les ordres de ceux à qui nous devons obéir. » Noi convenghiamo col Maimbourg allorchè dice che la Scrittura, la Tradizione ed un sapiente uso della ragione debbano essere la regola del nostro operare ed anche di quello di un pontefice. Ma quando le rivelazioni particolari fossero in confermazione della Scrittura, della Tradizione, del buon senso, della ragione e dei saggi com'è nel fatto nostro, che direbbe il Maimbourg? O forse nella Scrittura o nella Tradizione è detto che il successore di san Pietro non debba stare nel luogo ove pose la sede il beato Pietro? Quanto agli *ordini delle persone*, cui dobbiamo obbedire, non si sa a chi voglia alludere il Maimbourg, se non accenna ai cardinali. Ma oltre che è importante il dire che un papa debba ad essi obbedire, si sa che in questo fatto il loro consiglio era men che sicuro, conciossiachè eglino fossero quasi tutti Francesi, e cupidi quanto

altri mai della dimora in Francia. Le cose accennate provano eziandio che il divisamento di Gregorio non fu preso fuori di tempo (*à contre temps*), come dice il Maimbourg. Imperocchè i gravi pericoli di scisma non mancarono sedendo i pontefici in Avignone. Giovanni XXII fu eletto con gravissimi disturbi, ed essendo quasi costretti i cardinali a venire alla sua elezione. Sotto il suo regno fu poi il frate antipapa Pietro Rainalducci (Nicolò V) che minacciò di tanti mali la Chiesa. — Intanto è bene però avvertire che tra gli autori francesi moltissimi giudicarono rettamente di papa Gregorio e della nostra Santa. Lo Spondano, francese di nazione e scrittore di sì gran fama, sebbene rapporti su la fede di Gersone le parole attribuite a Gregorio, ben differentemente però favella del fatto o meglio diremo favola Gersoniana. Il Baluzio ed il Maimbourg tacciono delle parole dello Spondano che suonano così: (Ad. ann. 1379, n. 2) « At vero suaserunt illi quod etiam absque ullis cœlestibus visionibus, cordati quique suasissent. Sed si quæ promiserant, non potuerunt statim effectum suum consequi, quis in secreta dispositionis et providentiæ divinæ penetraverit? » Dopo aver accennato di Bologna ridotta all'obbedienza e della pace già quasi fermata con Firenze, soggiunge: « Ut non ex reductione pontificatus in suam veram sedem schisma quod secutum est processisse dici posset, sed magis ex Gallorum ingluvie sibi solis contra jus fasque eam retinere cupientibus, et ex Romanorum justo quidem, sed intemperantius procurato desiderio, ac denique ex intempestiva Urbani VI, asperitate et ferocitate. » Infine Natale d' Alessandro, storico francese di tanta fama (*Select. Histor. Eccles.*, sect. 14, cap. 2, art. 6), taccia di erronea la testimonianza Gersoniana, e mostra niuna fede doversi ad essa prestare, essendo impossibile che Gregorio favellasse per tal modo; perchè avea certezza dello spirito profetico della Santa, nè erasi indotto al ritorno senza motivi fortissimi; perchè già cominciavansi a vedere spuntare i buoni effetti che se ne bramavano, e da ultimo perchè non era giusto timore di scisma in quel momento, più di quello che vi sarebbe stato restando il papa in Avignone.

SCHIARIMENTO IX.

IN CUI SI DIFENDE DA CONTRADDIZIONE UNA LETTERA DELLA SANTA, E SI MOSTRA L' AUTENTICITA' DI ESSA E DELLE ALTRE, OPPUGNATA DAL MAIMBOURG.

Il Rinaldi, riportando questa lettera di santa Caterina al conte Alberico, vi pone la data del 6 maggio. Poscia, poco avvedutamente favellando della vittoria di esso conte, per suo detto ed anco per autorità del Summonti, del Collenuccio e di altri storici, avvenuta il 29 aprile, la attribuisce alla promessa fatta dalla Santa con quelle parole: « *Faremo come Moisè, che il popolo combatteva e Moisè orava; e mentre che egli orava, il popolo vinceva. Così farem noi, purchè la nostra orazione gli sia grata e piacevole.* » In ciò il Rinaldi (del resto accuratissimo storico) prese abbaglio. Ma non perchè un uomo di tal fama quale era costui fallisse in una data, il Maimbourg dovea prendere occasione di morderlo severissimamente e porre in dubbio la verità di alcune lettere di santa Caterina, come fece di fatto con pochissima ragione. Il Maimbourg scrive adunque così: « Dicesi ancora (volgo in italiano le sue parole) che questa santa sanese avesse caldamente esortato per lettera il conte Alberico e gli altri capi dell' esercito di Urbano a condursi valorosamente in quella battaglia, nella quale potevano eziandio per morte gloriosa meritare palma di martirio; promettendo loro inoltre, che all' esempio di Moisè ella leverebbe le mani al cielo nell' ardore della pugna cui si accingevano. Ma come nell' autore (il Rinaldi) che reca il contenuto di essa lettera vedesi che la data scritta per disteso senza cifra è del sesto giorno di maggio dell' anno milletrecentosettantanove, e che nella faccia seguente egli dice (secondo buoni autori, fra cui il confessore della Santa) che la battaglia fu data il ventunesimo giorno di aprile del medesimo anno, io stimo che non sia da por mente ad uno scrittore, il quale bada sì poco a quel che scrive, che non si avvede d' un tanto ridicolo anacronismo, pel quale egli non merita più che altri gli aggiusti fede. Inoltre io confesserò apertamente che da ciò stesso proviene che codeste lettere di santa Caterina, le quali sono tutte piene di terribili ingiurie, contro lo stile consueto delle sante, e che nulladimeno dicono fossero da lei dettate in estasi, mi riescono assai sospette: e però potrebbero essere apocriefe, avuto riguardo alla contraddizione manifesta che in esse si trova, ed alla inverosomiglianza che si rinviene nel dire che l' anima sia intenta a dettar lettere piene d' ingiurie mentre che è in estasi. »

(Lib. I, pag. 87). — In quanto alla contraddizione, noi convenghiamo che sia nel Rinaldi, il quale in sì gran copia di storici documenti, ed in un lavoro che non trova pari se non in quello dell'immortale Baronio, non pose mente alla data di questi due avvenimenti. Ma non perciò è contraddizione nella lettera della Santa. Alcuni stimarono che la data del 6 maggio posta alla lettera fosse falsa. Nè ciò sarebbe al tutto senza buon nerbo di ragioni, conciossiachè quasi tutte le epistole di Caterina non abbiano indicazione neppur dell'anno in cui si furono scritte, secondo che costumavasi di quel tempo. Basta gettar l'occhio sopra gli originali che sono in Siena, per rendersi certi di ciò. Laonde, quando il Farri raccolse le lettere della Santa, rigettò quelle poche date che trovò nella impressione dell'Aldo, come non aventi alcuna sicurezza. Ove ciò fosse vero, ben si potrebbe dire che la lettera ad Alberico avesse preceduta la vittoria, e che le parole accennate fossero promettitrici del trionfo. Pur nondimeno, esaminando accuratamente la lettera a noi pare più probabile il dire col Burlamacchi che fosse veramente scritta il 6 maggio dopo la vittoria, e ciò senza alcuna contraddizione al mondo. Sembra di vero che chiaramente la Santa accenni nella stessa lettera a vittoria già conseguita, allorchè dice: « *Voi siate (ossia siete) i primi che avete dato il sangue ec. Siate grati voi e gli altri e conoscenti del beneficio che ora riceveste a Dio, ec.* » Nelle quali parole è da notare che si vuol leggere *riceveste* e non *ricevete* come ha per abbaglio il Rinaldi, conciossiachè la parola sia nel tempo passato nel testo d'Aldo e del Farri, non che in quello a penna di San Domenico di Siena; ond'è che il traduttore francese volta: *la faveur que vous en avez reçue*. Che se poi Caterina nella medesima lettera dice: « *Noi faremo come Moisé ec.* » questo bene si può accordare con la vittoria già riportata. Certo la guerra non era finita per quella vittoria. I vinti aveano vicino il potentissimo aiuto della regina Giovanna, e poteano di leggieri ritornare alle armi: i vincitori, d'altronde, siccome quelli che erano mercenari, poteano agevolmente (secondo che costumavano il più delle volte) abbandonare il pontefice. Laonde la Santa assai avvedutamente dopo quella battaglia esortò Alberico a continuare nella guerra, e promise di imitare in avvenire in loro vantaggio l'esempio di Moisé, che pregava mentre quei del suo popolo pugnavano.

Questo valga, e pare debba soprabbastare, quanto alla supposta contraddizione che è nella lettera ad Alberico. Svanita la contraddizione, séguita che non è da questo lato neppure ombra di ragione da mettere in sospetto l'autenticità di tutte o di alcune lettere della Santa. Molto meno però potrebbesi nutrire il sospetto del Maimbourg con le

pretese ingiurie che sono in esse lettere contro l'antipapa ed i cardinali scismatici. Noi già notammo come la Benincasa non ebbe mai dubbio neppur lontano che Clemente fosse antipapa, ed i cardinali, che il seguitavano, scismatici: laonde ella nel fulminare l'antipapa e gli altri guardò non alle loro persone (che cercò raddurre a conversione con pietosissime parole), ma solo al danno gravissimo che arrecavano a tutta la Chiesa, adoperandosi d'involgerla in tanta rovina, quanta non se ne vide mai nè forse se ne vedrà in appresso nel Cristianesimo. Ora, checchè ne dica il Maimbourg, i più gran santi, quando si trattò del bene della Chiesa, quasi trasportati e vinti da divino fuoco non si tennero da fociosissime espressioni contro i malvagi: ed io qui ricordo le parole di san Bernardo, che dopo aver chiamato l'antipapa Anacleto *quasi bestia che sibila intorno ai fedeli* (Epist. 125), parlando della sua morte soggiunge: « Fu amputato l'inutile sarmento ed il putrido membro. Egli, egli lo iniquo che fece peccare Israele, fu assorbito da morte e tradotto nel ventre d'inferno. Avea fatto di vero, secondo il Profeta, patto con la morte ed alleanza con lo inferno: addivenne a ragione secondo Ezechiello perdizione, e non sussisterà in eterno. » (Lett. 147.) — Il quale esempio di san Bernardo potrebbesi raffermare con altri assaissimi dei santi più lodati nella Chiesa, dai quali prese la norma questa fortissima donna, che non dubitò imitare sempre quelli in cui trovasse maggior robustezza e vigoria di animo. Ma oltracciò le lettere in cui la Santa loda Urbano e fulmina l'antipapa, che sono appunto quelle messe in sospetto dal Maimbourg, furono conosciute da moltissimi lo stesso anno in cui morì la Santa. Il Maimbourg medesimo favellando degli ambasciatori mandati dal re di Castiglia in Roma per sapere delle due elezioni fatte, dice: « Furono loro date le lettere di santa Caterina da Siena, che era morta santissimamente l'anno precedente: » e dovea dire *l'anno stesso*, poichè gli ambasciatori (il Maimbourg medesimo il dice) vennero nell'anno 1380. Ora queste lettere fatte dare da Urbano agli ambasciatori dovettero essere appunto quelle che sono in suo favore, e però le veementissime contro Clemente messe in sospetto dal Maimbourg. Le lettere in cui più validamente si difende Urbano, oltre alcune a lui stesso, sono la seconda al re di Francia, le scritte al re d'Ungheria ed al re Carlo della Pace, le quattro ultime alla regina Giovanna, e quella ad una gran signora napoletana. Ora queste medesime sono le sole lettere in cui caldissimamente si vituperano Clemente ed i suoi cardinali. Se dunque queste lettere furono falsate da poi, come vennero date per documento del papato di Urbano l'anno stesso in cui morì la Santa? A tutto ciò si aggiunge che ciascuna di queste lettere ha il

suo testo a penna nel convento di San Domenico di Siena, e nella Certosa di Pavia, quelle donate dal beato Raimondo da Capua confessore della Santa, e queste dal beato Stefano Maconi suo discepolo. Come dunque il Maimbourg fu il primo che dopo trecento anni si avvedesse della falsità di queste lettere? E non badò egli per nulla allo stile ed al dettato della Santa, che ha certo colore tutto suo proprio nè possibile a falsare, e che nelle lettere messe in sospetto è al tutto similissimo a quello delle altre? O non si avvide egli che se si volessero avere per false tutte quelle in cui sono aspre parole di riprensione contro i malvagi, sarebbe bisogno rigettare come apocrife, oltre le accennate, quasi tutte le epistole a papa Gregorio, ad Urbano e parecchie altre; anzi sarebbe d'uopo tacciar di false moltissime di quelle che scrissero o san Girolamo, o san Giovanni Crisostomo, o san Pier Damiano, o san Bernardino da Siena, o altri Padri? Che se le veementi parole ben si affanno talvolta alla cristiana perfezione, anzi alcune fiate ne sono non dubbio testimonio, non è da maravigliare che alcune delle lettere della Santa (e non tutte, come disse esagerando il Maimbourg) abbiano potuto essere ad un tempo dettate in estasi, e riboccare di veementi parole contro il vizio e contro coloro che si attentavano di proteggerlo o coi pessimi esempi o seminando scisma nella Chiesa di Cristo.

SCHIARIMENTO X.

In cui si contengono alcune poesie italiane in lode di Caterina di autori suoi contemporanei, e quelle latine di Enea Silvio Piccolomini papa Pio II.

DI ANASTAGIO DI MONTE ALTINO, COMPOSTA IN LAUDE DELLA SERAFICA SPOSA DI CRISTO SANTA CATERINA DA SIENA, VIVENDO LEI ANCORA NELLA PRESENTE VITA.¹

Dì in verità, mia pigra, tu che fai?

O sciocca, o lenta, adunque perchè dormi?

Vedi che 'l tempo fugge; e tu ti stai?

¹ Diamo qui un saggio delle principali poesie di autori contemporanei intorno a santa Caterina. Pubblichiamo per intero questi versi di Anastagio di Monte Altino, che ci parvero sopra gli altri bellissimi. Dei rimanenti auto-

Fa che con l'intelletto ti conformi
A dir di questa sposa di Gesù,
Che 'l mondo move a sì leggiadri stormi.
Qual maraviglia mai qua giù ci fu
Angelica od umana, o qual miracolo!
Quasi quel del Battista non fu più.
Questa Beata a' vizi è franco ostacolo,
Che gli discaccia tutti: ed ha ripieno
D'ogni virtù suo santo tabernacolo.
Or guida tu, Spirito Santo, il freno
De l'intelletto a dir di questa santa,
Sì che 'l debile cor non venga meno.
Ella è da la sua cima infin la pianta
Piena di Cristo; ella è la vera ancilla,
Che la sua gloria dì e notte canta.
Sempre tien vòlta al ciel la sua pupilla
Bagnata de le lagrime pietose,
Onde ogni buona grazia disfavilla.
Non pensi mai alcun che ella si pòse
Con la sua dolce bocca a' santi piei
Di Quel che a morte per noi si dispose,
Chè nostri effetti iniqui, falsi e rei
Perdoni a chi con vera penitenzia
Confesso dica: miserere mei.
La sua caritativa coscienza
Donerebbe rendendo il sangue puro:
Tanto è cortese e piena di clemenza.
Ella è steccato, fosso, e fermo muro;
Ad ogni peccator che a lei rifugge
Il suo soccorso promette sicuro.
Cotanta scienza la sua mente sugge
Mandata in lei da la divina fiamma,
Ch'ogni umano saper quivi si strugge.
O cara, o dolce, o veneranda mamma,
Quale ti veggio a piei del santo altare
Che di vita non n'hai sol una dramma!
Perchè 'l tuo spirto sale a venerare

ri pubblichiamo soltanto alcuni dei loro versi. Chi volesse leggerli per intero ricorra alle due antichissime edizioni del Dialogo di santa Caterina, una dell' Aldo e l'altra del Farri, in fine delle quali si trovano.

Quell' eccelso Signor ne l' ostia pura
Il qual aspetti di comunicare?
Dimmi; chi tien sospesa in quella altura,
Parato il sacerdote con la stola,
Mostrando tutta d' un' altra figura?
Chè a veder come quella ostia vola
Nel suo sacro vasello: o meraviglia
Che mostri, Padre, in questa tua figliuola!
O Cristiani, tenete alte le ciglia,
Fissate gli occhi in questo serafino,
Che nel sangue di Cristo s' inermiglia.
Scriva e parli Gregorio ed Agostino
E quanti studiâr mai teologia;
Che questa non ne avanzi ogni latino.
E quando il nome dolce di Maria
Esce di quella bocca graziosa,
Tutta unita con lei sì se vedia.
Poi veggo in questa pietra preziosa
Assalir una febbre tanto ardente,
Che solverebbe ogni terrena cosa.
Ella è sempremai lieta e ridente
Rendendo grazie al suo svenato Agnello,
Nè pens' al suo dolor quasi niente.
Poi sente a' fianchi suoi l' aspro coltello
Che tutta la divora per usanza;
Nè fu giamai dolor simile a quello.
Ella con lo suo sposo s' imbaldanza
Lasciando sè, pregando per coloro
C' hanno bisogno assai di perdonanza.
O caro, o prezioso alto tesoro,
Tu te n' andasti al gran tempio di Giove,
Ed ivi entrasti a l' alto concistoro,
Facesti qui di te sì fatte prove,
Che promovesti papa e cardinali,
Che essendo là doveva esser altrove;
E drizzasti lo corso alle lor ali
A ritrovar la sedia di san Pietro.
O Vergin santa, come e quanto vali!
Non potrà la sentenza dir al metro
Che venisti per far guerra a Cristiani,
Ma a perdonar ogni peccato tetro;

E l'insegne levar verso pagani
Dipinte tutte con la santa croce
E piene di vittoria aver le mani.
O pulcella gentil, alma veloce
A seguir ogni cosa con virtute
Tanto che nol può dir l'umana voce ;
Tu pensi tanto a l'umana salute,
Che cibo corporal giammai non gusti:
Queste son cose mai non più vedute.
Creata tu per certo unica fusti
Da l'increato principe del cielo
Con un novo splendor fra gli altri giusti.
Qualunque disperato al santo anelo
Del tuo dolce spirar punto s'accosta,
Sono infiammati d'amoroso zelo.
Tu benigna e pietosa, senza sosta
Or questo peccator or quello abbracci,
Prendi in le mani e chiami, se si scosta.
E per alcuno, o occulti ovvero tacci
Lo suo pensier a te, tu pur lo sai;
Se non è buon, tu preghi che il discacci.
Al peccatore, che è pauroso, dà
Tanta baldanza, o vergine pudica,
Che sicuro a mercè tutto 'l ritrai.
L'anima sua fai del pentir amica;
E per tal modo tutta si disgrava,
Che de l'inferno diventa nemica.
O dei servi di Dio fedele schiava,
Tu hai sì mosso la gente al perdono,
Che ogniun abbraccia quel che più odiava.
Quale più accetto ovver più util dono
Poteva al mondo dar il Trino Dio,
Che questa stella dell'eterno trono?
Bene è ostinato ed infelice e rio
Colui che parla contra questa luce;
Però ch'ogni suo ben mette in oblio.
Costei ha qui mandato il sommo duce
Perchè riformi la cristiana greggia,
Che così mattamente si conduce.
Per Dio, ogni uomo a tempo si provveggia;
Chè essa è breve, ed è d'assai lunghezza

A seguir il cammin ch'ella vagheggia.
 Qual non sarebbe pien d'ogni franchezza
 Per acquistar quel glorioso albergo
 D'un cortese signor di tanta altezza?
 Su su, fratei, per Dio volgete il tergo
 A l'incredulitate; e vestirete
 De la cristiana fede il chiaro usbergo,
 Sotto del qual ogni pena vincete:
 Le vane cose del mondo e lascive
 Forti e constanti le abbandonerete.
 Su su, cristian, su su, mentre che vive
 Questo splendor de la salute nostra,
 Teniam le menti di peccati prive.
 Su su, su su, vincete questa glostra:
 Abbiate pronto il core a la battaglia,
 Perchè 'l divino ben tutto si mostra.
 Tutto el mondano stato è una paglia,
 Anzi dolor impetuoso e rio,
 Che in questo brutto loco ci abbarbaglia.
 Avvogliàn gli occhi nel Figliuol di Dio,
 Dal qual s'ha ogni ben ogni contento;
 Perchè va dritto con fermo disio,
 E che noi siamo eletti a quel convento
 Ove si canta dolcemente Osanna,
 Suonandovi ogni angelico stromento;
 Pasciuti tutti de la dolce manna,
 De la qual pasce questa Caterina
 Che per l'umanità tanto s'affanna.
 E tu rosa vermiglia senza spina,
 Ci guiderai a quelle cose belle
 C'hai acquistate in tanta disciplina.

DI RAINIERO DEI PAGLIARESI DA SIENA, DISCEPOLO DI SANTA CATERINA,
 UOMO DI SANTA VITA: COMPOSTO IN LAUDE DELLA PREDETTA SANTA DOPO
 IL SUO TRANSITO AL CIELO.

Al cielo è ritornata
 La sposa al suo sposo,
 L'amorosa a l'amoroso
 E a l'amante l'amata.
 A l'agnello immacolato

Ita n'è l'umile agnella.
Ciò ch'essa ha tanto bramato,
Con gran pace possed'ella.
E più luce questa stella
Che de l'altre mille mille,
Perchè più d'amor faville
Per l'amante fu trovata.
Non faville, ma gran fiamma
Fu l'amor di tal fornace:
E però fu fatta mamma
Qui da la divina pace:
Onde tanto piacque e piace
A tutto 'l beato regno,
Che non fu più il mondo degno
D'aver tale innamorata.
Perchè pianse con piangenti,
Perciò gode con chi gode.
Non andò con passi lenti
Per fuggir l'infernal frode:
E perchè l'umana lode
L'umil fuggì piccolina,
Come d'una gran reina
Sopra molti è esaltata.
Trovata anco fu veggiare
De la notte ogni vigilia:
Onde al padre ministrare
Molto piace la sua figlia.
Ed in somma chi somiglia,
Il fa Dio grande grande;
Imperò che 'l nome spande
Chi con lui fa ragunata.
La sua lampada fornita
Sempre fu d'oglio e di foco,
Per comprar la margarita,
Ciò che avea, diè non poco:
Onde ha or principal loco
A le nozze, dove andare
Non le piaque di scusare,
Ma ben tenne la invitata.
Deo gratias.

Amen.

Dello stesso Autore.

È spento il lume, che per certo accese
Sessanta volte sette e più lucerne;
Onde riluce ancor molto paese.
Ed a le sedie onde or sete superne
Perfettamente è ora rivotato;
Dove più luce ch' assai luci eterne.
Di questo mondo è al Padre passato
Ed è congiunta con l' eterno Sposo:
Ch' avea l' un l' altro tanto desiato.
Con Maria dolce hor hai dolce riposo
E con la tua Lucia luce romana,
E non t' avviso del tuo babbo ascoso.
La tua maestra non ti sta lontana:
Pietro, Tomaso t' aperse le braccia,
Quando giungesti a la vera fontana.
E Paulo tuo discoperta ha la faccia,
Che se ti piacque apertamente vedi;
E Margarita mia credo ti piaccia.
Agnese, a cui tu già baciasti i piedi,
Tanta festa ti fe a mia credenza,
Che dir non puollo fuor donde tu siedì.
O quanto grande e somma reverenza
Ti fecer tutti quelli che salvare
Volse per te la divina potenza!
Or non hai pena più de l' aspettare,
Ora possiedi ciò che tu ti amasti,
Ora premiata sei d' ogni tuo fare.
Bene eri grande più che non mostrasti,
Sì come appare ne l' ultimo fine
Dove scortar il tuo tempo impetrasti:
Chè sai che più lungo era il tuo confine;
Sì che tu fusti qui, quando volesti;
E quando non, uscisti da le spine.
Taccian coloro che ne son molesti,
Che dicono che al fin non vider segni;
Mala generazione, e dionesti.
E' non saranno d' altro segno degni,
Se non che questo non conosceranno,

Perchè infidelità gli ha fatti indegni.
 O sposa eletta a lo beato scanno,
 O nome che a nomar il cor mi scoppi,
 O mio ristoro d'ogni grave danno;
 Dimmi, che farò io poi che sì doppi
 E diversi dolori il tuo partire
 Nel tribulato cor tanto rintoppi?
 Dimmi chi mi torrà dal mal finire,
 Dimmi chi guarderà me dagl'inganni,
 Dimmi chi guiderà me per salire?
 Chi mi consolerà più ne gli affanni?
 Chi mi dirà omai, tu non vai bene?
 Chi mi lusingherà che non mi danni?
 Tutte mi danno queste cose pene,
 E più vòto mi fa talor che zucca
 Il pianto che giù cola per le gene.
 E non di vero giammai più si strucca,
 In fin che tu non mi farai ben certo
 Di ciò che tu m'impromettesti a Lucca.
 Ma mentre ch'io sto in questo deserto,
 Ogni bisogno mio spirituale
 Ministra come suoli a lo tuo offerto,
 Sì che me campi da l'eterno male:
 Da ogni inganno e d'ogni occulto laccio
 Guardato sempre sia sotto le tu' ale.
 E questo prego per ogniuno faccio
 De' tuoi che ti confessan per Iddio,
 Sì che liberi sien di mal impaccio.
 Non per lo mondo, non, già ti pregh' io,
 Ma sì che tu da ogni mal gli servi;
 Sì che poi dica d'ogniun: Questo è mio...

DI GIOVANNI DI MONTEPULCIANO
 DISCEPOLO DELLA SERAFICA VERGINE CATERINA.

(Si pongono alcuni versi soltanto.)

O città virginèa, o dolce Siena,
 Più per costei che per altra tua gloria,
 Che se' fatta da lei cotanto aliena.
 Su su corriam con attenta memoria

A disnebbiar quel che peccato abborra,
 Habbiam di noi come costei vittoria.
 Pregala dunque che la ti soccorra,
 Sì come al padre vera imitatrice,
 E ch'ella al domandar nostro precorra.
 O eletta dal ciel vergin felice,
 O piena di virtù contemplativa
 In colui che a salvarci fu radice,
 Me con gli altri tuoi servi fa che scriva,
 Vergine santa, da cui mi distilla
 Quel ch' il mio dir te nulla non priva.
 Tu beata fra l'altre vera ancilla
 Serafica, fra gli altri Serafini,
 Ove tuo raggio chiar fra gli altri stilla,
 Tu vivi colà su fra Cherubini;
 Hora se' pien del tuo Sposo sereno,
 Che ne la sua essenza trovi ivi.
 Dolce lume fra noi che non vien meno;
 Tu sia laudato ed anco il santo telo
 De la dottrina tua, che hai ripieno
 Esempio in terra e di letizia al cielo.
 Amen.

SANCTISSIMUS D. D. PIUS PAPA II

COMPOSUIT INFRASCRITOS VERSUS AD LAUDEM SERAPHICÆ SPONSÆ DOMINI
 NOSTRI JESU CHRISTI, BEATÆ CATHARINÆ DE SENIS, ORDINIS DE POENI-
 TENTIA BEATI DOMINICI.

Quis sacra gesta canat, quæ lingua diserta potensque
 Efferat eximie, quibus hæc Catherina facunda
 Sponsa Dei micuit totum celebrata per orbem?
 Non ego sum dignus tantis extollere dignam
 Laudibus; at breviter quæ sint, quæ moribus almis
 Vita beata sui referam tibi, chare viator.
 Hæc fuit orta Senis, ubi sancti veste recepta
 Dominici, in voto triplici virtuteque cuncta
 Transcendit plures divina in lege peritos.
 Illa potens verbo ac opere omnia corda trahebat
 Ad se hominum, ut magnes ferrum: Christusque deinde
 Densavit eam, sacris proprio ore confecit

Doctrinis. Multos habuit, velut optima mater
Virgoque, discipulos; quibus ardua regula vitæ
Sanctaque his septem pietatis opuscula divæ
Explevit felix: et erat sublimè levamen
Omnibus heu! miseris vitæ in defectibus hujus.
Illa cor a Domino petit renovarier alma,
Continue meditans: compos feliciter alti
Facta fuit voti; viditque evellere Christum
Cor prius, atque novum flammis sibi tradere flagrans.
Hæc jejuna diu nonnunquam ad sidera rapta est,
Mira Dei vidit; semel autem a morte revixit,
Pane refecta sacro, cœlesti pane salutis.
Illa crucem memori portans sub pectore semper,
Stigmata passa fuit, dictu mirabile, Christi.
Pontifices adiit, quibus unica gloria secum
Sistere colloquiis, monumentaque sacra tulere:
Ore suo tulit hæc quæ indulta volebat ab illis;
Ardua tanta suæ fuerat sibi gratia linguæ!
Illa propheta quidem divino flamine plena,
Et pacem et bellum, secreta plurima pandit;
Exhortansque omnes miranda stupendaque scripsit.
Illa sciens venisse diem qua linquere mundum
Expedit; exclamans, Animam, Deus optime, dixit,
In manibus commendo tuis commendoque tuam
Jugiter ancillam: desponsa beata beatum
Transiit ad sponsum tribus exornata coronis.
Fecit in hac vita miracula multa deinde:
Claruit innumeris post mortem splendida miris.
Quæ si nosse velis, quamquam alma semper in orbe
Vixerit, historiam devotus perlege sanctam.
Hæc annis triginta tribus, tot Christus, et apte
Vixit; nam sponsam sponso decet esse cœvam:
Milleque trecentis simul octoginta sub annis
Inclyta virgo obiit Romæ Catherina Senensis.

Laus Deo.

INNI IN ONORE DI SANTA CATERINA, COMPOSTI DA ENEA SILVIO
PAPA PIO II.

Ex Breviario Ordinis Prædicatorum.

Hæc tuæ, virgo, monimenta laudis,
Quæ tuis lætis, Catherina, sacris
Hoc quidem pacto modulamur omnes,

Perfer olympos.

Si satis digne nequeant referri,
Annuas nobis veniam, precamur:
Non sumus tanti ingenii; fatemur,

Optima virgo.

Quis fuit dignas modulatus unquam
Virginis laudes? quis in orbe toto
Feminae invictæ peritura nunquam

Carmina pandet?

Prædita exemplis, Catherina, claris,
Moribus præstans, sapiens abunde,
Temperans, fortis, pia, justa, prudens,

Æthera scandis.

Quem latet virtus facinusque clarum
Quo nequit dici sanctius per orbem?
Vulnerum formam miserata Christi

Exprimis ipsa.

Nam brevis mœstæ miseræque vitæ
Et malis cunctis penitus refertæ
Fortiter spernens pretiosa quæque,

Sidera adisti.

Gratias summas habeamus omnes
Filio magni genitoris almo,
Spiritus sanctum veneremur; et sit

Laus tamen una.

Amen.

Laudibus virgo nimis efferenda
Jure censeris, quoniam triumphos
Ipsa cælorum præbitate mira

Nacta refulges.

Præmium sanctæ tamen ipsa vitæ

Et simul munus probitatis almæ
 Accipis cœlo, cumulata cunctis
 Denique rebus.

Tu gravem sacris meritis refertum,
 Orbis exemplar pietate plenum,
 Prædicatorum venerata patrem
 Ordine fulges.

Nulla jam rerum placuit voluptas,
 Nullus ornatus, nitor ecce nullus
 Corporis, semper fugiens iniquæ
 Crimina vitæ.

Sæpius corpus domitans acerbe,
 Quam pie flagris cruor hinc et inde
 Fluxerat rivis, hominumque demum
 Crimina flebas ;

Qui per ingentes variosque casus
 Orbe terrarum cruciantur omnes,
 Quotquot vel curis agitantur ipsi
 Undique diris.

Suppetent nobis totidem canenda,
 Si tuæ laudes repellantur omnes:
 Tu quidem longe pietate cunctis
 Inclyta præstas.

Gratias summas habeamus omnes
 Filio magni genitoris almo,
 Spiritum sanctum veneremur ; et sit
 Laus tamen una.
 Amen.

Jam ferox miles tibi sæpe cessit,
 Et duces iras posuere sævas ;
 Hi necem diram populo minati
 Sæpe Senensi.

Quid quod et sacris studiis frequenter
 Viribus summis operam dedisti:
 Litteræ doctæ lepidæque claris
 Urbibus extant.

Niteris verbis revocare lapsos,
 Niteris rectum suadere cunctis:
 Sic ais: Tantum probitas beatos
 Efficit omnes !

Jura tu sævæ tremebunda mortis
Fortiter temnens, nihil extimescens
Præmium nostræ vocitare vitæ.

Sæpe solebas.

Unde cum tempus properaret ipsum,
Quo sacros artus cineresque busto
Linqueres, cælos aditura, flentes

Ipsa docebas.

Sic sacrum Christi venerata corpus,
Hostiam libans, lacrymis obortis,
Dixeras cunctis documenta vitæ

Voce suprema.

Gratias summas habeamus omnes
Filio magni genitoris almo,
Spiritus sanctum veneremur; et sit

Laus tamen una.

Amen.

SCHIARIMENTO XI.

BOLLA DELLA CANONIZZAZIONE DI SANTA CATERINA DA SIENA,
PUBBLICATA DA PIO II.

*Pio, Vescovo, Servo dei Servi di Dio, a tutti i Cristiani
salute e benedizione apostolica.*

Non può lingua umana abbastanza esprimere le divine misericordie che continuamente in maggior copia sperimentiamo; e l'eloquenza terrena è superata dai benefici del Signore. Imperocchè non è dato all'uomo render lodi bastevoli al suo Creatore, nè, se ancora tutte le membra si cangiassero in lingua, spiegare come noi dal nulla creati, dal non essere passammo all'essere; nè già pietre o piante addivenimmo o animali irragionevoli, ma sì partecipi della ragione e capaci delle cose divine. E non solo agli Angeli, ma allo stesso invisibile ed eccelso Dio in certa maniera assomigliati, coronati di gloria e d'onore ricevemmo il dominio sulle opere della creazione. Che se volessimo far ragione tra noi stessi e le cose esistenti, non si trovò creatura più sconoscente dell'uomo; ed a passarci della superbia di Lucifero e de' suoi compagni, solo nella creazione l'uomo è ribelle ed ingratisimo al suo Dio. Le altre cose tutte magnificano nella loro esistenza

la bontà di chi le traea dal nulla, nè mai rompono i suoi precetti: obbedienti all'economia naturale, compiono quelle opere per cui sortirono l'essere. La terra è divisa dall'aratro, e dopo avere accolti i semi, ce li restituisce moltiplicati con usura; e fedele ai divini comandi, sia o no coltivata, provvede all'umana famiglia. Le pietre adunate in uso degli edifici stanno apparecchiate, nè spezzate o cotte fan resistenza. Fruttificano gli alberi verdeggianti nel campo; e dopo che inaridirono, o alimentano il fuoco o sostengono le case ed i tetti. Quanta non è utilità nelle erbe, sia nelle foglie, sia nelle radici, vuoi nei fiori, vuoi nei semi, o nei frutti? Qual pro non ne deriva dai fiumi, qual da' laghi e dai mari solcati dai navigli, che mantengono il commercio tra le più remote nazioni? E qual giovamento non ci recano gli altri animali sia acquatici, sia terrestri? In ogni cosa Iddio è lodato, quando ogni cosa ascolta le voci della natura. Gli elementi e le stelle operano ciò che deono: il sole compie il suo corso, nè punto trapassa i confini prescritti dello zodiaco; nè perchè risplende di luce non sua vien meno la luna al suo ufficio, e neppure le stelle erranti errano, perchè sempre battono un cammino certo e stabilito. Ogni cosa in cielo e in terra dà lode a Dio, e restando nel proprio confine lo benedice, nè mai trasgredisce la legge che le fu imposta: i corpi gravi cadono, i leggieri salgono: tutte le creature addimostrano quanto sien grate a chi le fece, e rendono obbedienza alla natura.

L'uomo solo tra tutti gli esistenti si addimostrò ingrato, dissobbediente e ribelle, tenendo dietro alla caduta dell'angelo perverso. Il quale in cielo invanendosi, e desiderando di eguagliarsi a chi l'avea creato, precipitato nell'abisso pagò il fio della concepita scelleratezza. L'uomo nato dal fango e posto sulla terra, della sua debolezza dimentico, prese a volere cose sublimi; e mangiando dell'albero proibito per ottenere la cognizione del bene e del male, volea nulla meno che l'eguaglianza con Dio. Per la qual cosa cacciato dal paradiso delle delizie fu travagliato da molti dolori: e serrata la porta del regno celeste, venne nel mondo la morte che non perdona a chicchessia. Quanto i figli d'Adamo abbiano peccato pria del diluvio, e si sieno allontanati dal volere divino, diello a vedere la vendetta che seguì. La quale all'infuori di quei pochi campatine col pio Noè nell'arca, distrusse colla inondazione delle acque ogni cosa che avea vita. Ma contuttociò nulla punto si scemò negli uomini la scelleratezza e la perfidia: anzi essi ruppero nelle peggiori malvagità ed in ogni nefandezza. Tolsero a edificare in onta del Signore la torre di Babele, dove furono divisi i linguaggi di tutto il mondo. Da questi perversi le guerre derivarono, le rapine, i tumulti, gl'incendi, le stragi, gli adulterii, gli stupri, gli

spergiuri, il culto degli idoli, e checchè altro proviene dalla libidine e dalla superbia. Pochissimi insino ad Abramo furon coloro che amarono la legge divina: e costui poi, unico e chiarissimo modello di pietà, talmente soggiacque al volere di Dio da non dubitare di porre a morte il proprio figliuolo. Laonde nel seme di lui furon benedette tutte le genti, e non solo dai suoi figli vennero i profeti banditori della legge, ma sì ancora lo stesso Gesù Cristo si degnò di nascere secondo la carne. Il quale per salvezza degli uomini essendo nella natura divina eguale al Padre, tolse la natura di servo e, addivenuto uomo, portando in pace le noie della carne, soffersse tormenti e pene. E da ultimo sulla croce sostenne una morte non già naturale ma violenta, ignominiosa, acerbissima, e a cui poteva appena reggere un uomo; e colla sua distrusse la nostra morte e rinnovò la nostra vita. E disceso al limbo ne trasse i santi Padri, e vincitor della morte e trionfator del demonio aprendo il cielo per lungo tempo serrato, ascese al Padre, e ne mostrò la via per cui tenergli dietro, dopo aver predicato il Vangelo, e lasciatine il battesimo e gli altri sacramenti, mercè i quali noi caduti ricuperando le forze giugnessimmo a salvezza.

Ma sebbene da tanti e così grandi beneficii adescata, non cessò la protervia e malignità nostra; e l'uomo non addimostrò un animo grato, nè abbandonò i vizi, ma come siam noi prevenuti da maggior copia di grazia, siam trovati più sconoscenti e più inclinati alle cose illecite. Imperocchè come amiamo od onoriamo l'Altissimo? In qual maniera compiamo i suoi mandati? Chi obbedisce al sacrosanto Evangelo? Qual v'ha riverenza alle leggi? Qual timore dei canoni? Qual soggezione ai superiori? Qual carità verso gl'inferiori? Come si serva l'equità, come la giustizia? Quale è la religione, quale i costumi degli uomini? Alcuni dicono interiormente: Non v'è Dio. Quelli spacciano empi dommi, e bestemmiano l'Altissimo: questi, schiavi della concupiscenza, ad altro non pensano che a sfogarne le libidini: chi desidera le altrui sostanze, chi ha perfin sete del sangue umano. È rara e poco sicura l'innocenza. Non giovano le ragioni di parentado, nè le leggi scritte, che non dovrebbero esser violate dalla comune usanza. Alla forza ed alla frode tutto obbedisce; sicchè puossi a buon dritto appellare il demonio principe di questo mondo, allorchè la parte maggior di esso si lascia alla balia di lui. Quanto grande è l'impero dell'insano profeta Maometto? L'Oriente in gran parte, e i più vasti reami dell'Asia, Granata nella Spagna, e molte provincie nella Grecia soggiogate da quel barbaro, bestemmiano Cristo. Non è piccola la nazione Giudaica, da per tutto dispersa, al santo Evangelo nemica ed alla legge cristiana: nè manca nel Settentrione e nell'Oriente chi adori gl'idoli.

Appena s'è ridotto il Cristianesimo in un angolo d' Europa. Imperocchè sebbene per l' Asia e per la Libia non pochi Cristiani sien dispersi, non è però sincera la fede di costoro, che lungi dalla Sede apostolica dimorando in mezzo agl' infedeli in comunione cogli eretici, prestan credenza a malvagie dottrine, abbondanti di molti errori. Nè quei Cristiani che vivono in Europa lo sono più pel fatto che pel nome. Giacchè è come adombrata e finta la religione di molti, come dalle loro opere è manifesto: quanti, ditemi, v' ha, che facciano opere degne di questo nome? Dai loro frutti li ravviserete, ne dice il Signore nell' Evangelo. Se viviamo a quel modo che Cristo comanda, noi siamo invero cristiani. L' apostolo Giovanni afferma esser gli uomini figli di colui del quale fanno le opere. Se obbediamo alla legge di Dio, siamo certamente figliuoli di Dio: ma se ai capricci del diavolo, a questo apparteniamo per detto del Signore. Il diavolo è vostro padre. È dura, ma pur vera la sentenza: ciascuno appartiene a colui di cui segue la legge. A ciascuno è ben noto quanto sconoscenti Cristiani si sieno allontanati dai precetti divini, ed abbiano aderito alle suggestioni diaboliche. Interrogli il fedele la sua coscienza, e si ponga avanti gli occhi la vita passata: conoscerà palesemente quanto abbia trascurato i doveri di vero Cristiano. Or essendo così la cosa, è somma la benignità ed incredibile la misericordia dell' Altissimo, che ci tollera ancora in vita, aspettando che convertiti una volta ritorniamo sul buon sentiero.

Ma pure in ogni secolo fiorirono uomini, che a Dio piacquero, santi, i quali vivendo nella carne, ne vinsero i desiderii e menarono quaggiù vita celeste. Per i loro meriti ed intercessione muovesi ancora la macchina mondiale, e il fuoco che ne fu minacciato è come ritenuto, e l' ira e la divina vendetta sospese. Nè dubitiamo che vi sieno oggi ancora anime a Dio gradite, le cui preci ci plachino il re del cielo e cel rendano propizio. Tra quanti poi furono a Dio cari, e piegarono a nostro pro la clemenza divina, Siena nobile città nella Toscana nutri Bernardino, che nato in luogo considerevole, nel fiore della giovinezza volse le spalle al mondo, e poi che ascritto alla religione di san Francesco ebbe scorto che i frati del suo Ordine si erano allontanati dagli insegnamenti e dalla regola del Padre, animosamente li corresse: e non potendo ridurre tutti i fuorviati, sequestratine molti ch' ebbero a caro osservare la Regola, con questi popolò conventi, moltissimi ne edificò e riformonne con santissime leggi. Girò per l' Italia predicando, fulminò i vizi, ed elevò le virtù. Mirabile ne fu l' astinenza, l' innocenza meravigliosa, la gravità moderata, molta la dolcezza, ed eguale la dottrina nell' eloquio. E poichè veramente amava la povertà, e odiava il danaio e qualsivoglia dilicatezza, nel volto di lui splendè di continuo

grande ilarità, e nella mente somma quiete, siccome colui che godeva della sola innocenza, di nessuna colpa a sè stesso consapevole. Moltissimi scandali cessò in Italia, e molti miracoli operò: perchè ancora vivente era reputato santo, ed avuto in sommo onore dalle genti, in nessun luogo del mondo era accolto senza frequenza di popolo e singolar venerazione. Egli adunque avendo chiusa la vita in Aquila, città dei Marsi, fu da Niccolò V nostro predecessore annoverato tra i santi confessori l'anno medesimo del giubileo, quando i Cristiani spesso visitavano la città santa a cagione di scancellar le macchie de' loro peccati.

Avea pure nel secolo scorso, a memoria de' nostri padri, fiorito nella stessa città e nel sesso muliebre la vergine Caterina non inferiore di meriti nè meno a Dio accetta: di cui le preghiere non dubitiamo che già furono, ora sono e saranno nell'avvenire di molto giovamento all'umana famiglia. Imperocchè, siccome i peccati e le bestemmie dei malvagi provocano sopra di noi il furore divino, così, viceversa, le opere e le supplicazioni dei santi ce ne scansano. Ma Caterina, quantunque avesse quaggiù vissuta vita d'angelo, e pria dell'anno 80 del secolo volata al cielo, fosse per molti prodigi e gloriosi miracoli divenuta illustre, pure, non avendo i romani pontefici che ne precederono ciò decretato, non venne sino ai dì nostri accolta tra le sante vergini di Cristo dalla Chiesa militante. Avean desiderato impartirle quest'onore Urbano VI, e dopo lui Innocenzo VII, e da ultimo Gregorio XII; i quali tutti ebbero peculiar notizia di questa vergine e del santo viver di lei. Ma angustati dallo scisma che infierì alla loro stagione, e molto agitati dalle turbolenze e dalle molestie di guerra, per divino avviso, come dicemmo, si passarono di ciò, affinchè inflerendo la procella della divisione, ciò che l'un partito teneva per santo, non fosse dall'altro tenuto nel conto più vile. Fu adunque tal cosa differita ai nostri giorni, e a noi venne riservata la canonizzazione di questa santissima vergine, come di nostra conterranea e concittadina, affinchè la santità d'una vergine sanese venisse a luce per decreto d'un sanese regnante sul Seggio romano. Nel quale negozio non vogliamo punto negare che ci abbia eccitato un affetto santo e pio, imperocchè qual è mai che non procuri volentieri, ove ciò possa farsi per diritto ed onestamente, che sien divulgati gli elogi della sua città, le lodi della patria, le virtù della sua stirpe? Ciascuno desidera ardentemente di palesare i fatti eccellenti e gli uomini che per virtù chiari fiorirono in tutti i sessi ed in ciascuna parte del mondo; più volentieri però e con maggior diletto, quei che vissero nella sua patria e stirpe. E quantunque avessimo noi con molto gaudio in quale che sia popolo ravvisato le sublimi doti, l'eccellente ingegno, la mente divina, il santissimo volere della

beata Caterina, maggior contento però è il nostro nello scorger tai cose nella città di Siena, donde sortimmo i natali. Imperocchè nutriamo fidanza d'essere viemaggiormente e più peculiarmente partecipi dei meriti di lei, che se questa vergine o nell' Africa fosse nata, oppure nella Scizia o nell' India; non potendo per guisa veruna accadere che non ci derivi alcun privilegio dall' attinenza coi santi.

Nè perciò dobbiam dire più o men del vero, nè a cagion del parentado o della patria carità deve essere alcuno annoverato tra i santi senza meriti, senza il solito esame, senza le consuete solennità. Laonde quantunque udimmo con piacere essere di Siena la beata Caterina di cui domandavasi la canonizzazione, nulla però trascurammo nella santificazione di lei di quelle cose che in solennità sì grande richieggonsi. V'erano perciò molte preci non solo del popolo sanese, ma sì ancora di altri: chè il carissimo figlio in Cristo Federigo Augusto imperador de' Romani, e il diletto figliuolo Pasquale doge di Venezia, nobile personaggio, ci supplicarono che non fosse più lungamente quaggiù priva del debito onore questa vergine, a cui la divozione di molti popoli era vivamente indirizzata, e di cui molti prodigi si divulgavano. Nello andare a Mantova, essendoci nel viaggio per qualche tempo fermati a Siena, e là sendoci nel pubblico concistoro esposti i grandi meriti e i maravigliosi portenti di lei, e rivolte ardenti suppliche affinchè le decretassimo gli onori dei santi, non consentimmo sì presto, ma secondo l'antica consuetudine destinammo coll'oracolo della viva voce tre dei nostri fratelli cardinali della santa Romana Chiesa, un vescovo, un prete, un diacono, a diligentemente esaminare, dopo fatti i soliti processi, la vita, i costumi e i miracoli dalla stessa Caterina operati in vita e dopo morte, e quanto resta per la canonizzazione di lei, e a farcene in secreto concistoro, com'è usanza, fedele relazione. I commissari discussero tal cosa per un anno e più, nel qual tempo noi da Mantova tornammo a Roma. Trovati gli antichi processi, che si composero in Venezia ed altrove, e di nuovo esaminati i testimoni, e ponderata con somma diligenza ogni cosa, pria separatamente ne fecero relazione tra i cardinali soltanto, sinceramente ragguagliati di tutto che ebber ritrovato. Procurammo poi che fossero di nuovo recitate da un avvocato in pubblico concistoro quelle cose che pria ci avean significate. Da ultimo, adunati nella nostra corte tutti quei vescovi ch'eran con loro, e assistendoci i cardinali, i detti commissari nuovamente per mezzo del venerabile nostro fratello Guglielmo di Porto, di nazione francese (il primo tra essi) ci esposero ciò che avean rinvenuto, e che pareva convenevolmente provato. Dalla loro relazione, che fu oltre ogni dire ampia ed ornata, queste cose sommariamente attingemmo, che sono vere, provate, conosciute e manifeste.

La vergine Caterina, nata in Siena da parenti di mezzana condizione, pria che potesse per l'età conoscere Iddio si volle a lui consacrare. A sei anni desiderò fuggire a un eremo per servire al Signore, ed uscita dalla città si nascose in una caverna ch'era luogo solitario; quantunque dimoravi poco tempo, così comandandole lo Spirito divino, fosse poi tornata a casa. Avendo imparato l'angelico saluto, quante volte montò la scala della casa paterna, tante a ciascun gradino, piegato il ginocchio, riverì la beatissima Vergine Madre di Dio. E correndo l'anno settimo dell'età sua, consacrò la sua verginità a Cristo, cui con mirabile visione contemplò sedente nella sua maestà: e scorse gli arcani della corte celeste, i quali non può dir lingua mortale. Rinunziò ad ogni mondana delizia. Tutta si diè all'orazione, ed afflisce il suo corpicciuolo colle vigilie, coi digiuni, colle battiture. Persuase le fanciulle della sua condizione ad operare a questo modo. Giunta alla pubertà, stracciati i capelli, ricusò matrimonio di mortale. Spregiò le ingiurie e le maledizioni degli uomini. Tolse per forza piuttosto che non impetrò l'abito del beato Domenico, che portano le *Donne della Penitenza*. Esercitò l'ufficio di serva nella casa paterna, nessuna cosa più desiderando, che di apparire vile ed abietta davanti agli uomini. Ai poverelli di Cristo colla venia del padre abbondevolmente soccorse. Con somma diligenza servì agl'infermi. Le tentazioni diaboliche e le continue zuffe degli spiriti maligni vinse collo scudo della pazienza e col cimiero della fede. Ai prigionieri ed agli oppressi arrecò sollievo come potè. Non escì da lei parola che santa e religiosa non fosse. Ogni sermone di lei si versò intorno ai costumi, alla religione, alla pietà, al dispregio del mondo, all'amore di Dio e del prossimo, ed alla patria celeste. Nessuno le si appressò, che non ne partisse più dotto e migliore. La sua dottrina fu infusa, non già acquistata. Apparve maestra pria d'esser discepola: imperocchè rispose con molta prudenza ai professori delle sacre lettere, e sino agli stessi vescovi di chiese illustri; e loro a tal guisa soddisfece da rinviare come agnelli mansueti quelli che avea ricevuti come lupi e leoni feroci: dei quali alcuni, meravigliando la sapienza divina nella verginella, distribuite tra i poverelli le sostanze che possedeano, tolta la croce del Signore, vissero dappoi vita evangelica.

Somma fu l'astinenza e mirabile l'austerità della vita di Caterina: imperocchè avendo affatto abbandonato l'uso del vino e della carne, nè più adoperando cibi di farina, a tale stremo venne da non mangiare più nè legumi nè pane, tranne solo quel pane celestiale, che il vero cristiano mangia nel sacramento dell'altare. Fu trovata, contenta solo della comunione eucaristica, aver prolungato il digiuno dal giorno delle Ceneri insino all'Ascensione del Signore. Per anni otto incirca si

sostenò d' uno scarso succo di erbe, e della sacra comunione. Andava alla mensa come a un supplizio. Alla comunione dell' altare quasi giornalmente con somma ilarità si appressava, come fosse invitata alle nozze celesti. Recavasi sotto le vesti il cilizio per mortificare la carne. Non si servì di piume o di guanciali: si avea fatto un letto di tavole, e giacendovi dormiva pochissimo, chè raramente tra giorno e notte il sonno di lei durava oltre due ore: il rimanente del tempo impiegava nel vegliare, nell' orare, e nel predicare, e nello attendere alle opere di misericordia. Con lunghe corde macerò le sue carni: era afflitta da un dolor di capo quasi continuo: ardeva per le febbri e veniva eziandio travagliata da altre malattie. Combattea quasi assiduamente coi demoni ed era da loro assai molestata; diceva coll' Apostolo: Quando sono inferma, allora divento più forte; imperocchè non veniva meno tra tante tribolazioni, nè punto trascurava le opere caritatevoli. Assisteva ai miseri che soffrivano senza ragione. Riprendeva i peccatori e li esortava con benignissime parole a penitenza. A tutti insegnava allegramente i precetti di salvezza. A ciascuno con volto ilare addimostrava qual cosa si dovesse seguitare, quale fuggire: con somma maestria pacificava i dissidenti. Molti odii spense, e cessò nimicizie mortali. Non dubitò per la pace de' Fiorentini, che in guerra colla Chiesa erano condannati a un interdetto ecclesiastico, di oltrepassare l' Appennino e le Alpi, e sino in Avignone recarsi a Gregorio XI, pontefice massimo nostro predecessore, a cui palesò di avere divinamente conosciuto il voto, benchè noto a lui solo e a Dio, ch' egli avea occultamente fatto di recarsi a Roma. Fu dotata ancora dello spirito di profezia, e molti avvenimenti predisse, e rivelò cose occultissime. Era sovente rapita dallo Spirito, e sospesa in aria si pasceva di celesti contemplazioni; talmente fuori di sè, che, tocca o percossa, di nulla si accorgeva, e ciò spesso le accadeva nel cibarsi della divinissima eucaristia.

Molto dai popoli era stimato il nome di Caterina reputata come santa, e d' ogni parte i malati e i travagliati dagli spiriti maligni le erano condotti, e molti riacquistavano la salute. Ai languori ed alle febbri imperava nella virtù di Cristo, e costringeva i demonii a fuggirsi dagli ossessi. Laonde fu carissima a due romani pontefici Gregorio XI, di cui poco fa facemmo menzione, e ad Urbano VI: per guisa che venne adoperata nelle loro legazioni, e da essi arricchita di molti e grandi favori spirituali. Ed avendo a tal modo menata la vita, all' anno 33 incirca dell' età sua morì a Roma. Dell' assunzione e del glorioso ingresso di quest' anima in cielo stupende e mirabili rivelazioni si trovano presso quelle persone ch' ebbero in istima la vergine, e massimamente presso il confessore di lei Raimondo da Capua, maestro in

sacra teologia, che fu poi nominato padre generale dell'ordine dei Predicatori. Il quale dimorando a Genova la notte in cui la vergine morì, la vide al mattino nel dormitorio presso l'immagine della Madre di Dio risplendente di meraviglioso splendore, e che gli indirizzava parole di consolazione. Il corpo di lei, per qualche tempo custodito, fu da ultimo sepolto in Roma nella chiesa dei frati Predicatori della Minerva con gran divozione e riverenza del popolo: e al contatto del medesimo molti infermi riceverono da Dio la sanità, per guisa che ad alcuni apportò salute l'aver tocche quelle cose che alla lor volta toccarono le sacre membra di Caterina. La quale, ricevuta in cielo, porse benigno orecchio ai voti di coloro che la supplicavano, ed impetrò che venissero esauditi da Cristo suo salvatore, sposo e signore: imperocchè molti da varie malattie furono guariti, i quali all'udire il nome gloriosissimo della beata Caterina, la richiesero supplichevoli di patrocinio. Laonde il nome di Caterina fu avuto in venerazione a Venezia, dove non era stato mai, ed in altri luoghi, e moltissimi voti le vengono indirizzati.

Queste ed altre moltissime cose avendo il venerabile nostro fratello vescovo di Porto esposte nell'adunanza dei cardinali e dei prelati, ed affermato che furono chiaramente provate, richiesti singolarmente così i cardinali, come i prelati (di cui moltissimi furon presenti) di manifestare il loro avviso; parve a comune suffragio doversi dichiarar Caterina degna del Cielo: nè v'ebbe alcuno, che non avesse sommamente approvato di celebrarsene la canonizzazione. Or dopo avere tutti lungamente ascoltati, comandammo che fosse nella basilica del Beato Pietro, principe degli Apostoli, decentemente apparecchiato e decorato un pulpito, sul quale oggi alla presenza del clero e del popolo, dopo tenuto sermone della vita e dei miracoli di questa vergine, celebrata la messa solenne e fatte le consuete cerimonie secondo il rito, reputammo dover procedere alla canonizzazione di Caterina in forza di queste parole: Ad onore dell'onnipotente ed eterno Dio, Padre, Figlio e Spirito Santo, ad esaltazione della fede cattolica ed aumento della Cristiana Religione; coll'autorità di nostro Signor Gesù Cristo e de' beati Apostoli Pietro e Paolo, e colla nostra, secondo l'avviso dei nostri fratelli, dichiariamo che Caterina da Siena, vergine d'illustre e d'indelebile memoria, di cui il corpo riposa in Roma nella chiesa dei Predicatori che dicesi della Minerva, è stata (poichè ha ciò meritato la virtù di lei, cooperando la grazia divina) da molto tempo ricevuta nella celeste Gerusalemme nei cori delle beate vergini, e donata della corona di eterna gloria; e giudichiamo e definiamo doversi essa venerare come santa in privato ed in pubblico, e comandiamo che sia annoverata tra le sante vergini che venera la Chiesa romana: stabilendo che se ne ce-

lebrì la festività per ciascun anno nella prima domenica del mese di maggio, e che a lei si rendano gli onori che convengono alle altre beate vergini. Oltre a ciò, a quanti si recheranno nella stessa festività a visitare il sepolcro di lei, rilasciamo misericordiosamente in perpetuo 7 anni ed altrettante quarantene delle penitenze loro ingiunte, come si costuma nella Chiesa. A nessuno adunque degli uomini sia lecito mettere in pezzi questa disposizione per ciò che riguarda la dichiarazione, la costituzione, il mandato, lo statuto e la rilassazione, o contraddirvi con temerario ardimento. Se alcuno presume di violare comechessia queste pagine, sappia pure che incorrerà nell' indegnazione dell' Onnipotente e de' beati apostoli Pietro e Paolo.

Dato in Roma, a San Pietro, l'anno 1461 dell' incarnazione del Signore, ai 29 di giugno, anno terzo del nostro pontificato.

SCHIARIMENTO XII.

In cui si contiene la iscrizione che è nella pergamena posta, il dì 9 agosto 1855, nella cassa che chiude il corpo di santa Caterina.

ANNO • DOMINI • MDCCCLV

SEDENTE • PIO • IX • PONT • MAX.

ORD • PRÆD • ADMINISTRANTE • VINCENTIO • JANDEL • VIC • GEN.

ROM • PROV • REGENTE • P • M • MICHÆLE • MILELLA

CONV • MINERV • GVBERNANTE • P • M • HIERONYMO • GIGLI

TEMPLO • MAGNIFICENTIUS • INSTAVRATO

CORPUS • S • CATHARINÆ • VIRG • SENEN.

QVOD • ANTEA • SVB • ARA • SS • ROSARII • JACVERAT

SOLEMNI • SVPPPLICATIONE • PER • VRBEM • DELATVM

DEINDE • PER • TRIDVVM • FIDELIVM • VENERATIONI

DIEBVS • VI • VII • ET • VIII • AVGVSTI

CVNCTIS • PLAVENTIBVS • EXPOSITVM

TANDEM • DIE • IX • EIVSDEM • MENSIS • ET • ANNI • TRANSFERTVR

ET • SVB • HAC • ARA • MAXIMA

IN • ÆVVM • RECONDITVR

ORA • PIA • VIRGO • ET • INTERCEDE • PRO • NOBIS • AD • DEVM

FINE.

INDICE.

Dedica	Pag. v
Prefazione dell'Autore alla presente edizione	vii
Avvertenza	1

INTRODUZIONE.

SOMMARIO.

Il Cristianesimo e la società — Lotta di esso con la barbarie del medio evo — Indole di questo tempo — Vittoria del Cristianesimo — Come nell'età di mezzo scienze, lettere ed arti s'informassero di religione — Del potere dei santi in quel tempo sopra la Chiesa e la civile comunanza — Come tra questi sia Caterina, e della singolare missione che ella ebbe — Si tocca dello stato della Chiesa e dell'Italia al nascere della Santa — Come il fatto principale nella Chiesa fosse il trasferimento del seggio papale in Avignone — Di Filippo di Francia prima cagione di quel mutamento, che fu assai diversamente considerato da Francesi ed Italiani — Conseguenze di esso pei papi e per Roma — Come l'Impero e la Repubblica tentassero invano di togliere al pontefice la signoria sopra Roma — Le condizioni di Roma e del papato peggiorate — Miserando stato di Roma descritto dal Petrarca — Bisogno di un principio soprannaturale per restituire la Sede nel luogo suo — Di Caterina che mirabilmente esprime in sè così fatto principio — Si parla del civil reggimento in Italia — Delle invasioni cui fu soggetto il bel paese, caduto l'impero romano — Municipii italiani, e parti guelfa e ghibellina — Come nel secolo XIV principale sventura d'Italia fosse la nimicizia di queste due parti — Nuove cagioni di odii: la insurrezione dei popolani contro i nobili, ed il sorgere di nuovi signori — Caterina paciera d'Italia fra tanti sdegni — Come in mezzo alle ire splendessero meravigliosamente le lettere e le arti belle — Dante, Boccaccio e Petrarca — Di Giotto, di Giovanni Pisano e di Arnolfo — Si compendia in breve lo stato della Chiesa e d'Italia al nascere di Caterina — Dei benefizi di questa Santa ad entrambe	9
--	---

LIBRO PRIMO.

SOMMARIO.

Siena e sue doti — Genitori di Caterina e nascimento di lei — Peste in Siena — Primi fatti meravigliosi della Santa — Del meraviglioso e come debba considerarsi nei santi del medio evo — Quali siano i testimoni dei fatti che si narreranno — Di frate Raimondo confessore della Benincasa, e scrittore della sua leggenda — Condizioni in cui scrisse, e parole del proemio — Puerizia di Caterina, e prima visione che ebbe — Del pensiero di ridursi in eremo — Fa voto di verginità — Come per guadagnar anime a Cristo volesse condursi in un convento di uomini. Le è impedito, e raccoglie intorno a sè molte fanciulle — La genitrice Lapa la spinge a nozze, e suo rifiuto. La sorella la induce a qualche onesto adornamento della persona — Sua condiscendenza e suo pentimento — Come un frate prendesse esperimento di sua virtù — Persecuzioni domestiche — Sua pazienza, e suo trionfo — Visione nella quale ferma vestir l'abito della penitenza di san Domenico — Suo magnanimo discorso al parentado, e bella risposta del genitore — Nuovi fervori della Santa, e nuove industrie della madre per menarla a marito — Le Suore della penitenza rifiutano Caterina — Grave infermità della fanciulla — Esse s'inducono a riceverla fra loro — Veste l'abito di san Domenico — Considerazioni sopra la vita di lei, e fini della Provvidenza nel chiamarla al Terzo Ordine — Dei sodalizi di san Francesco e di san Domenico, e del loro amore al papato — Come i Domenicani educassero Caterina a questo amore — Come entrando nel Terz' Ordine, ella avesse speciale missione di difendere la Chiesa ed il papa — Meraviglie e tentazioni della Santa — Sponsalizio di Caterina con Cristo — Celebre dipinto di frate Bartolomeo Domenicano, esprime il fatto — Morte di Jacopo suo padre — Infermità di Lapa, e miracolo della Santa — Esorta la madre a pazienza — Impara a leggere ed a scrivere per modi meravigliosi — Iddio la chiama ad uscire nel mondo — Ha missione di adoperarsi nella conversione dei malvagi — Iddio ve la apparecchia con opere di carità — Si narra di un caso a lei avvenuto nel soccorrere una meschina — Comincia la sua vita in aiuto dei prossimi col beneficiare i Sanesi — Dei benefizi avuti da Siena, e come la Santa ne la rimeritasse — Santo amore, ed altre virtù di Caterina. Pág. 27

LIBRO SECONDO.

SOMMARIO.

Ardimento di Siena — Emulazione tra Siena e Firenze, l'una ghibellina, guelfa l'altra — Guerra tra loro, e vittoria dei Sanesi a Monte Aperto

— Interiore reggimento di Siena — Frequenti mutazioni nella signoria — Ribellione avvenuta ai tempi di santa Caterina — Nuova signoria popolare in Siena — Gravi difficoltà che incontra la Benincasa nella sua missione in quella città — Del grande amore che portava ad essa — Sapienti consigli di lei a Vanni, capitano del popolo, per ben governare — Altri suoi ammaestramenti a quelli che tengono signoria — La Benincasa vitupera gli odii che erano tra' Sanesi, e si adopera per ispegnarli — Un Perugino dannato nel capo, e venuto però in disperazione, è convertito dalla Santa — Sua lettera intorno a ciò — Sue parole di conforto alla donna del Senatore sanese odiato dalla plebe — Va in alcuni luoghi della Toscana per fare certa pace, ed è tosto richiamata in Siena per la medesima ragione — Degli odii ereditari nel medio evo, e come Caterina cercasse di vincerli — Pace che ella fece tra il Maconi, i Tolomei ed i Rinaldini — Il Maconi addiviene suo discepolo, ed è salvato da un brutto pericolo — Conversioni fatte dalla Santa di molti peccatori in Siena, e missione che ebbe perciò da papa Gregorio — Suo ardente desiderio della salute delle anime — Nove rivolture, caro di viveri, e pestilenza in Siena — Carità della Santa, massime con gli appestati — Sue miracolose guarigioni — È calunniata da una inferma — Sue singolari virtù e rivelazione della sua innocenza — Di alcuni viaggi di Caterina in Toscana e della fama di santa che lascia da per tutto — Scspetti dei Sanesi contro di lei, e nobili parole con cui si difende — Come fosse giunto per lei il momento di adoperarsi in pro di tutta la Chiesa. Pag. 69

LIBRO TERZO.

SOMMARIO.

Stato della Chiesa ai tempi di Caterina — Urbano V fa divisamento di tornare in Italia — Il Petrarca e alcuni santi uomini lo raffermano nel proposito — Inutili opposizioni del re di Francia — Urbano a Roma, e festose accoglienze che riceve. — Se la Benincasa prendesse parte a questo fatto — Provvidenze di Urbano in Italia, e dolori che vi ebbe — Improvviso suo ritorno in Avignone e sua morte — Elezione di Gregorio — Virtù ed indole di questo pontefice — Esortazioni a lui della Santa — Gregorio e la Benincasa si volgono al pensiero della Crociata — Utilità di essa per la Chiesa e la Italia — Congresso convocato dal papa — Questi pubblica la Crociata, e scrive a tutta Europa del santo passaggio — Caterina va in Pisa — Accoglienze che ha in quella città, e come se ne giovasse per la Crociata — Ne tratta con l'ambasciadore della regina di Cipro, e ne scrive a Siena — Esorta a questa impresa la regina Giovanna — Breve cenno della vita di costei, e perchè le scrivesse la Santa — Nobili parole di Caterina ad un capitano di compagnia straniera in pro della Crociata — Questi ed i

suoi giurano andare oltremare per Cristo — Caterina scrive a moltissimi del santo passaggio — Manda frate Raimondo ed altri a predicar la Crociata — Meravigliosi effetti della sua parola — Desiderio che ebbero le donne di condursi a quella impresa — Altre lettere della Santa intorno alla Crociata, e specialmente delle sue nobili parole alla regina d'Ungheria — Quale fosse il vero scopo della Crociata, ed a qual fine la promovesse Caterina — Principii di guerra tra Firenze e la Chiesa — Dolore della Santa e vaticinio dello scisma che seguirebbe — Si adopera per mantenere alcune città d'Italia in fede del pontefice — Mirabile vita di Caterina in Pisa, e delle sue stimmate — Suo sermone ad alcuni religiosi — Come due Pisani volessero convincerla d'ignoranza — Suo ritorno a Siena — Sua vita domestica, e grandi pensieri che nutriva nell'animo. Pag. 105

LIBRO QUARTO.

SOMMARIO.

Come sorgessero nuovi principi in Italia — Bernabò Visconti con tradimento si fa signore di Reggio — Guerreggia il papa, e ne è scomunicato — Tregua con lui — Come la tregua fosse occasione di guerra tra Firenze e la Chiesa — De' legati papali in Italia, e giudizio che ne fece santa Caterina — Come i Fiorentini apponessero a costoro ed allo stesso pontefice la colpa della guerra — Il papa si difende dalle accuse dei Fiorentini — Firenze, non curate le ragioni del pontefice, sceglie Otto sopra la guerra — Questi eccitano il fervore guerresco nei Fiorentini, e ribellano le terre della Chiesa — Caterina si adopera per tenere in fede del papa varie città d'Italia — Bellissime sue lettere, con cui esorta Gregorio alla pace — Questi manda profferte pacifiche ai Fiorentini, che le rigettano — Bologna ribellata da essi — Il papa li chiama in giudizio in Avignone — Imprudente discorso del Barbadori in nome della Repubblica — Accuse dei ministri della Chiesa, e parole di santa Caterina intorno a questo argomento — Modi usati col papa dal Barbadori e dalla Benincasa — Il pontefice fulmina gli anatemi contro Firenze — Caterina scrive ai Fiorentini — È chiamata paciera dagli Otto e va a Firenze — Fama in che era in quella città — Trattati che tiene per la pace — Manda frate Raimondo al papa — Desiderio che avea di non vedere i Brettoni in Italia — Arrivo di essi e loro stragi — Caterina si conduce ad Avignone per la pace — Grate accoglienze in quella città — Suo discorso in concistoro, ove il papa la fa arbitra della pace — Suoi rimproveri agli Otto della guerra — Ambasciatori di Firenze in Avignone, e come ingannassero Caterina — La Santa si duole amaramente dei Fiorentini — Supplica di nuovo il pontefice per la pace — Inutili suoi sforzi, e ragioni providenziali di quel fatto — Fama della Benincasa in Avignone — Prelati che tentano di confonderla — Delle

donne avignonesi — Come una nipote del papa volesse convincerla d'impostura — Trionfo della Santa — Domanda la riforma del costume — Si travaglia di nuovo per la Crociata — Propone al papa il D'Angiò per capo di essa — Della riverenza in cui la tenne questo principe — Lettera della Benincasa al re di Francia pel santo passaggio — Pensieri di lei sopra il venire del pontefice in Italia. Pag. 140

LIBRO QUINTO.

SOMMARIO.

Dante, Petrarca e la Benincasa — Loro pensieri intorno al papato ed a Roma — Brigida di Svezia si adopera indarno pel ritorno del papa — Sforzi a ciò di Caterina — Lettere che scrive al pontefice prima di condursi in Avignone — Stato di Roma e d'Italia — I cardinali e gli uomini di corte in Avignone — Perchè rattenessero il papa dal tornare a Roma — Lo allacciano con l'esempio di Clemente IV, e con vani timori — La Benincasa lo persuade con buone ragioni — Frodi cortigianesche svelate dalla medesima — Belle parole che indirizza a Gregorio — Questi notifica alle corti il suo ritorno — Re Carlo di Francia gli manda il fratello per rattenerlo — Caterina gli rompe i disegni — Come ella svelasse al papa un suo voto, che lo conferma a tornare — Perchè Gregorio vi si piegasse — Disperate parole del padre a Gregorio, e sua risposta — Partenza del pontefice — Viaggio a Marsiglia ed a Genova — Incontro con Caterina in Genova — Nuove arti dei cortigiani, e come le vincesses la Benincasa — Il papa, di Genova va a Corneto — Lettera a lui della Santa — Ingresso trionfale di Gregorio in Roma — Caterina da Genova si riduce in Toscana — Come stesse Roma all'arrivo del papa — Considerazioni sul ritorno dell'apostolico Seggio in Roma. 187

LIBRO SESTO.

SOMMARIO.

Provvedimenti del papa in Roma — La Benincasa insiste presso il pontefice per la riforma e per la pace con Firenze — Sue nobili parole in favore della pace — Arrivo dei legati fiorentini in Roma e loro inutili trattati — Come il papa non desistesse al tutto dalla guerra — Opinione di Caterina intorno ad essa — Strage di Cesena — Infelice esito delle armi papali — Religiosi mandati dal pontefice per la pace in Firenze senza pro — Violazione dell'interdetto in Firenze — Il papa manda colà la Benincasa — Prime parole della Santa ai Fiorentini — Ottiene che si osservi l'interdetto — Gli Otto della guerra ed i capitani di parte guelfa — Dei cittadini che dicevansi Ammoniti — Con-

gresso di Sarzana per la pace — Perchè riesca infruttuoso — Come i Guelfi abusassero del nome di Caterina — Suoi ammonimenti ad essi — Ribellione in Firenze — Minacce di morte contro Caterina — Suo desiderio del martirio — Suo gran coraggio nelle persecuzioni e nuovi trattati di pace — Gli eretici Fraticelli in Firenze e Caterina — Importuni consigli dei prelati francesi a Gregorio e suo pensiero di tornare in Avignone — Suo decreto sopra la elezione del successore, e morte di lui — Se il papa si pentisse della sua venuta in Roma — Sentenza del Gersone — Confutazione di essa e difesa di Caterina — Vere cagioni dello scisma che seguì — Come per morte di Gregorio mancasse il pensiero della Benincasa — Sue profetiche parole sopra lo scisma. Pag. 232

LIBRO SETTIMO.

SOMMARIO.

Della dottrina della Benincasa — Suo *Dialogo* e sue lettere — Altri scritti di lei — Studio adoperato nel raccogliarli — Della Teologia — Della Scolastica e della Mistica — Questa guarda Iddio sommo Bene, l'altra Iddio sommo Vero — Come la Mistica sia temperamento al disordinare della Scolastica — La Mistica nel secolo XIV — Della Mistica di santa Brigida e di santa Caterina — La Mistica di Caterina e sue attinenze con la Scolastica del tempo — Si parla più particolarmente del *Dialogo* — Per qual modo fosse dettato secondo sant' Antonino — Di quattro sublimi petizioni che contiene — Come in esso si discorre della riforma della Chiesa — Della parte che ha lo stile nella Mistica — Come sia tenero e soave quello di Caterina — Si eleva talora anche al sublime — Alcune parole del *Dialogo* con cui la Santa rende grazie a Dio — Del dettato degli scritti di Caterina e suoi pregi. Se la Santa scrivesse in poesia — Del suo studio di Dante — Mirabile scuola mistica della Benincasa — Di tre suoi confessori discepoli di lei — Di molti altri santi religiosi suoi discepoli — Come la scuola di lei si estendesse eziandio al laicato — Di molti laici suoi discepoli — Come ella ammaestrasse i principi ed i re — Di tre laici suoi discepoli prediletti — Effetto della sua dottrina sopra l'animo delle donne — Molte delle italiane si raccolgono intorno a questa maestra — Sue lettere a donne di ogni condizione — Potere della Mistica sopra le arti belle — Patrocinio che i Domenicani tennero di esse. Del beato Angelico e di santa Caterina — Conclusione del libro 270

LIBRO OTTAVO.

SOMMARIO.

Quali fossero i cardinali alla morte di Gregorio e come ne giudicasse Caterina — Loro ingresso in conclave, e pensieri delle diverse parti —

Desiderii della Santa intorno alla elezione — Fulmine sul conclave ed augurii che ne traggono — Oratori del popolo che domandano papa romano — Nobile risposta dei cardinali — Elezione di Bartolomeo Prignano — Il cardinal Tebaldeschi creduto falsamente papa, e venerato perciò dalla plebe — Come si conoscesse poi la verità — Furori plebei all'annunzio di papa non romano — Ribellione avvenuta — Vane minacce al Prignano — I cardinali raffermano la sua elezione — Sua incoronazione ed ossequi di tutti a lui — Vari modi con cui i cardinali cercano raffermare il suo papato — Lettere che essi scrivono ai cardinali rimasti in Avignone — Risposta di questi, che convalida la elezione — Caterina durante il conclave resta in Firenze per mandare a fine la pace — Ha nuova della elezione di Urbano e gli scrive di quella pace — Arrivano a Roma fiorentini oratori — Conclusione di quel negozio — Alcuni effetti della guerra in Firenze — Soavi parole con cui Caterina annunzia la fermata pace ai suoi discepoli — Quale fosse l'indole del nuovo papa, e come ne giudicasse Caterina — Lo esorta alla riforma ed insieme a temperare la sua indole severa — Imprudenti rimproveri del pontefice a' vescovi ed a' cardinali — Sdegno di costoro e principalmente del cardinale di Amiens — Come il papa abbisognasse di nuovi cardinali: e saggi consigli intorno a ciò della Benincasa — Nuovi rigori di Urbano contro i cardinali — Convegno di costoro in Anagni e lega col conte di Fondi contro il papa — Caterina scrive ad Urbano ed a parecchi cardinali per riamicarli — Accenna di nuovo, ma indarno, alla guerra contro il Turco — I cardinali francesi ingannano gl' Italiani e tutt' insieme eleggono l'antipapa — Urbano tardi sceglie nuovi cardinali — Quali fossero e come ne giudicasse la Benincasa — L'antipapa si volge al re di Francia, ma per allora senza frutto — Come nascesse inimicizia tra Urbano e Giovanna di Napoli — Caterina prudentissimamente scrive a quella regina perchè torni ad Urbano — Urbano chiama Caterina in Roma, ove ella si reca — Di consentimento del papa raccoglie molti servi di Dio in quella città — Magnanime parole che scrive a costoro — Vita della Santa in Roma e prodigio che narrasi di lei — Suo discorso in concistoro e risposta del papa — I tre cardinali italiani dopo lo scisma — Argomenti addotti loro da Caterina perchè ritornino ad Urbano — Tradimento dei Brettoni contro i Romani: e vendetta di costoro — Giudizio che fece dello scisma Caterina — Perchè Caterina ed il Ferrerio seguissero diversa via in quella scissura della Chiesa Pag. 302

LIBRO NONO.

SOMMARIO.

Di Clemente antipapa, e della sua indole — Com'egli giungesse a trarre a sè la regina di Napoli, ed a far tentennare re Carlo di Francia — Caterina ha in animo di recarsi alla regina — Il papa propone mandarla insieme con Caterina di Svezia — Santità di questa vergine — Suoi

timori, ed ardire della Benincasa — Diverse opinioni delle due Sante intorno a questo viaggio — Il papa comanda che più non vadano — Sommissione e nobili parole della Benincasa a questo annunzio — Sua nuova lettera alla regina — Le predice terribili gastighi — Compiimento del vaticinio — Le minaccia la ribellione dei sudditi — Di Onorato Gaetani, e perchè odiasse il pontefice — Lettere a lui della Santa — Sforzi di Clemente antipapa presso i principi e soldati — Urbano costretto ad adoperare anch'egli le armi — Assolda la compagnia di Alberico, famoso capitano del tempo — Segnalata vittoria di costui contro i Guasconi — Entra trionfante in Roma ed ottiene Castel Sant'Angelo — Orazione della Santa durante la pugna — I Romani attribuiscono a lei la vittoria — La Benincasa esorta il pontefice a recarsi in azione di grazie a piedi scalzi in San Pietro — Pompa solenne di questa processione — La Santa si rallegra per lettera del fatto, e dà salutarì ammaestramenti ad Urbano — Di quattro epistole ch'ella scrisse in un medesimo dì dopo la vittoria — Di quella ad Alberico in cui nobilita le fazioni guerresche — Dell'altra ai banderesi di Roma — Di una tenerissima che scrisse a Giovanna — Come inutilmente si travagliasse per questa regina — Costei accoglie l'antipapa in Napoli e lo adora — Feste della corte a quell'arrivo — Ribellione del popolo, secondo le minacce della Santa, e fuga di Clemente in Avignone — Di re Carlo di Francia e della sua parte nello scisma — Il papa manda a lui frate Raimondo — Questi prende consiglio dalla Santa — Dispiacere di Caterina per quella partenza, e nobili parole con cui lo spinge ad andare — Il frate nel viaggio si salva a stento dalle insidie dei clementisti — Attribuisce a miracolo la salvezza e se ne rallegra — Caterina lo ammonisce perciò, quasi timido ed indegno del martirio — Si arrischia il frate a continuare il viaggio, ma gli sono tese nuove insidie — Come il papa gli comandasse di restare a Genova — Caterina lo ringagliardisce di nuovo per lettera — Fa divisamento infine la Santa di andare ella stessa a Carlo, e ne è dissuasa — Gli scrive una celebre epistola che non si sa se gli giunse mai — Il re propone la quistione all'università di Parigi — Questa tentenna prima; poscia, spinta dal re, si dichiara per Clemente — Il reame di Francia si dà all'antipapa — Come questo fatto rendesse inevitabile lo scisma — Nuovi sforzi di Caterina per mitigarne almeno gli effetti — Suo dolore, sue preghiere e cose misteriose che le intervennero — I Romani ribellano ad Urbano — Minacciano trucidarlo, ed egli si salva, imitando il contegno di papa Bonifazio — Caterina riamica il popolo col pontefice — Scrive di nuovo ad Urbano della riforma, ma vuole che la faccia con prudenza — Sorge Wiclef audace riformatore — Comparazione tra la riforma dell'uno e dell'altra — Trionfo della Chiesa Pag. 351

LIBRO DECIMO.

SOMMARIO.

Dell'animo di Urbano e di Caterina, crescente lo scisma — Infingimenti della regina Giovanna — Ultima lettera a lei della Santa — Urbano investe del reame di Napoli Carlo di Durazzo, e richiede d'aiuto il re d'Ungheria — Giovanna chiama Luigi d'Angiò suo difensore e successore nella corona — Si difende il fatto di Urbano — Come lo approvasse Caterina e perchè — Della unità della Chiesa — Parole della Santa a re Ludovico — Eccita alla guerra Carlo di Durazzo, e lo ammaestra degli obblighi di re — Vittoria di costui — Come Caterina si volgesse agli Italiani perchè stessero saldi nell'obbedienza di Urbano — Esorta a ciò Firenze, e lamenta le sue interne divisioni — Sua lettera ai Perugini — Sapienti sue parole ai Sanesi perchè soccorresse il papa — Quasi tutta Italia serbata al pontefice la mercè della Santa — Gran dolore che ha Caterina dello scisma, e principio di una sua grave infermità — Delle due ultime lettere che scrisse — Magnanimi consigli che lascia come in testamento ad Urbano — Scrive a frate Raimondo della durezza del pontefice e dei modi a vincerla — Provvede alla sua famiglia spirituale — Sua ultima infermità, suo discorso ai discepoli e sua morte — Dolore di tutti per questo transito, e come soavemente lo esprimesse Giovanni delle Celle — Fama e miracoli della Benincasa ancor giovevoli ad Urbano — Come la memoria di lei restasse viva, e come le belle arti parlassero di lei ai popoli — Delle memorie di questa vergine in Siena — Della venerazione in cui tenero il suo corpo i discepoli — Il suo capo menato in trionfo a Siena — Istanze per la sua canonizzazione impedita dallo scisma — Pio II sanese la dichiara santa — Sua Bolla — Come l'azione di Caterina sopra la Chiesa durasse dopo morte — Cenno delle cose avvenute fino al Concilio di Costanza — Come quel Concilio ponesse in atto il pensiero di Caterina — Ultimi onori renduti alla Benincasa, e come ella sia posta a patrocinio del papato Pag. 391

SCHIARIMENTI.

Schiarimento I. — Sopra la elezione di papa Clemente V.	435
Schiarimento II. — Dellà famiglia dei Benincasa e del suo parentado coi Borghesi.	436
Schiarimento III. — Dei principali autori che scrissero di santa Caterina .	439
Schiarimento IV. — Bolla di papa Gregorio IX con cui approva il terz'ordine dei Domenicani, voltata in italiano.	452
Schiarimento V. — Lettera del beato Giovanni di Domenico cardinale dell'ordine dei Predicatori.	454

Schiarimento VI. — Sopra il dimorar di Caterina in Pisa e le stimmate che ricevette	Pag. 456
Schiarimento VII. — Sopra il ritorno di papa Gregorio XI in Roma. . . .	459
Schiarimento VIII. — Sopra la restituzione dell'apostolico seggio in Roma fatta per consiglio di Caterina.	460
Schiarimento IX. — In cui si difende da contraddizione una lettera della Santa, e si mostra l'autenticità di essa e delle altre, oppugnata dal Maimbourg	462
Schiarimento X. — In cui si contengono alcune poesie italiane in lode di Caterina di autori suoi contemporanei, e quelle latine di Enea Silvio Piccolomini, papa Pio II.	465
Schiarimento XI. — Bolla della canonizzazione di santa Caterina da Siena pubblicata da Pio II.	477
Schiarimento XII. — In cui si contiene la iscrizione che è nella pergamena posta, il dì 9 agosto 1855, nella cassa che chiude il corpo di santa Caterina	486

A pag. 143 in nota, dove dice: *Nec Ecclesiæ tantum urbes. Verum etiam ec.*, si legga: *Nec Ecclesiæ tantum urbes, verum etiam ec.*

219.8

Clementis XIV.

AUTHOR

C626

Epistolae et Brevia.

TITLE

DATE DUE

BORROWER'S NAME

219.8

C 626/14

Property of

CBF

Please return to

Graduate Theological

Union Library

